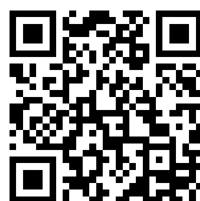
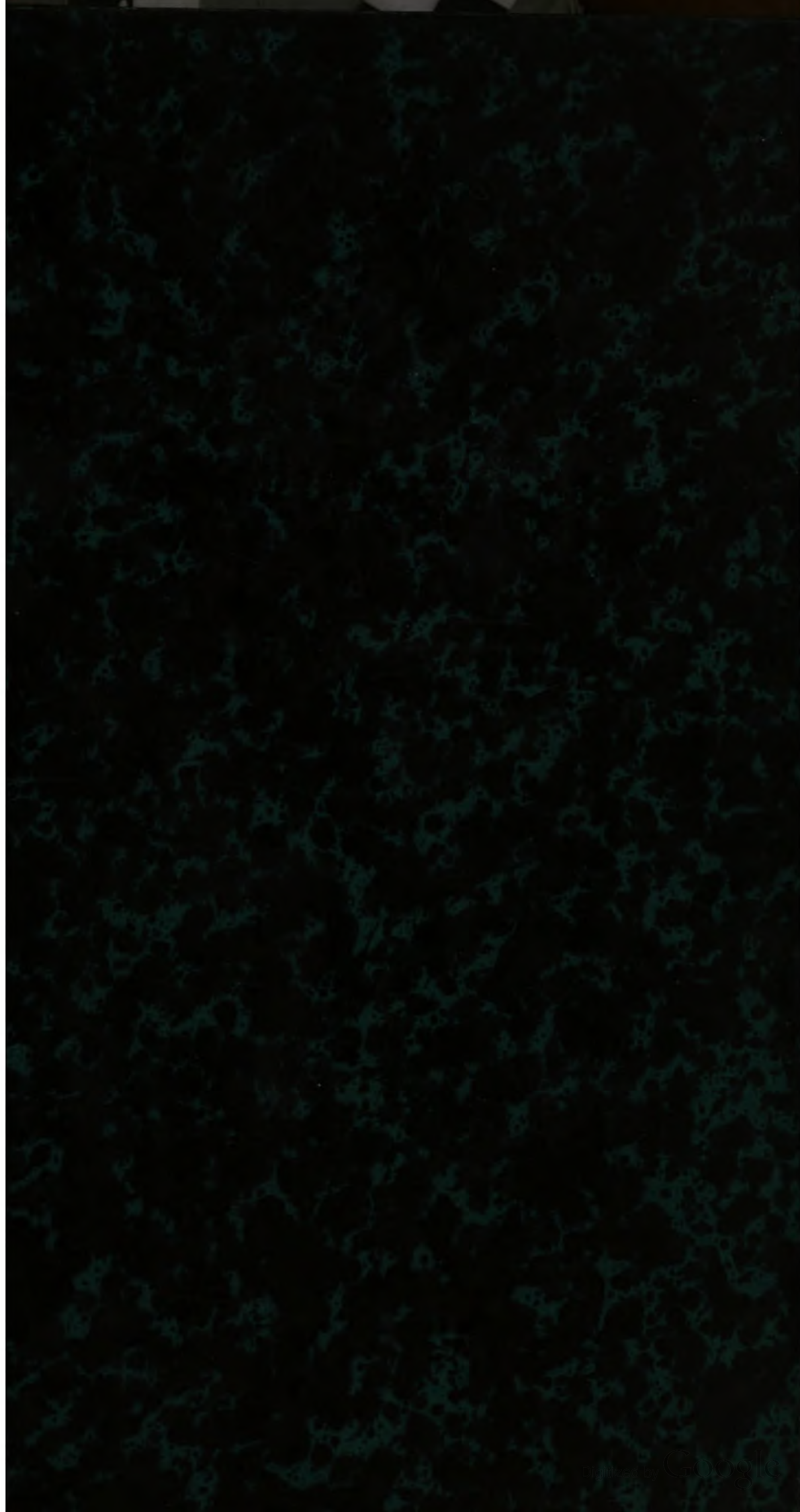
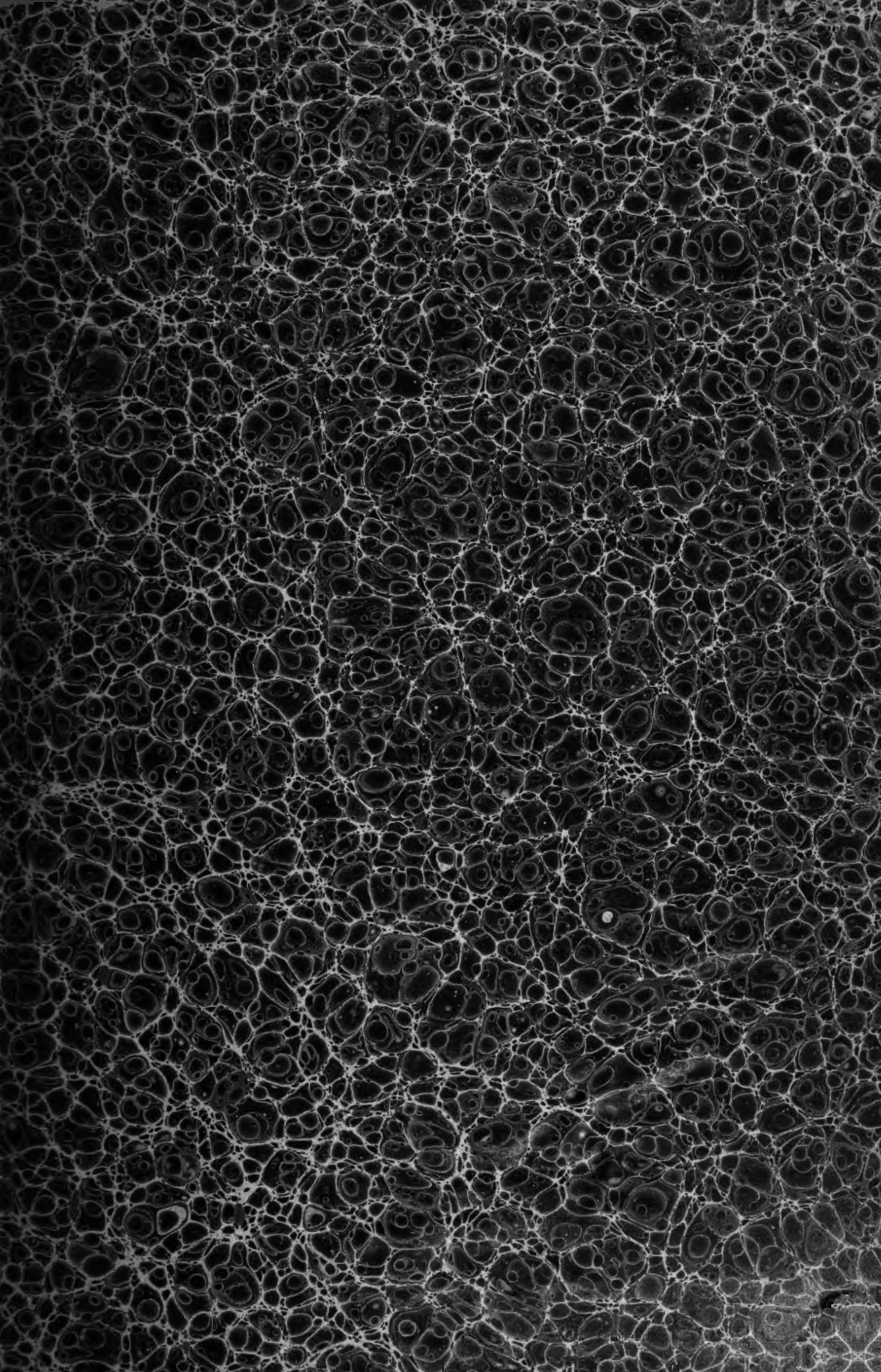

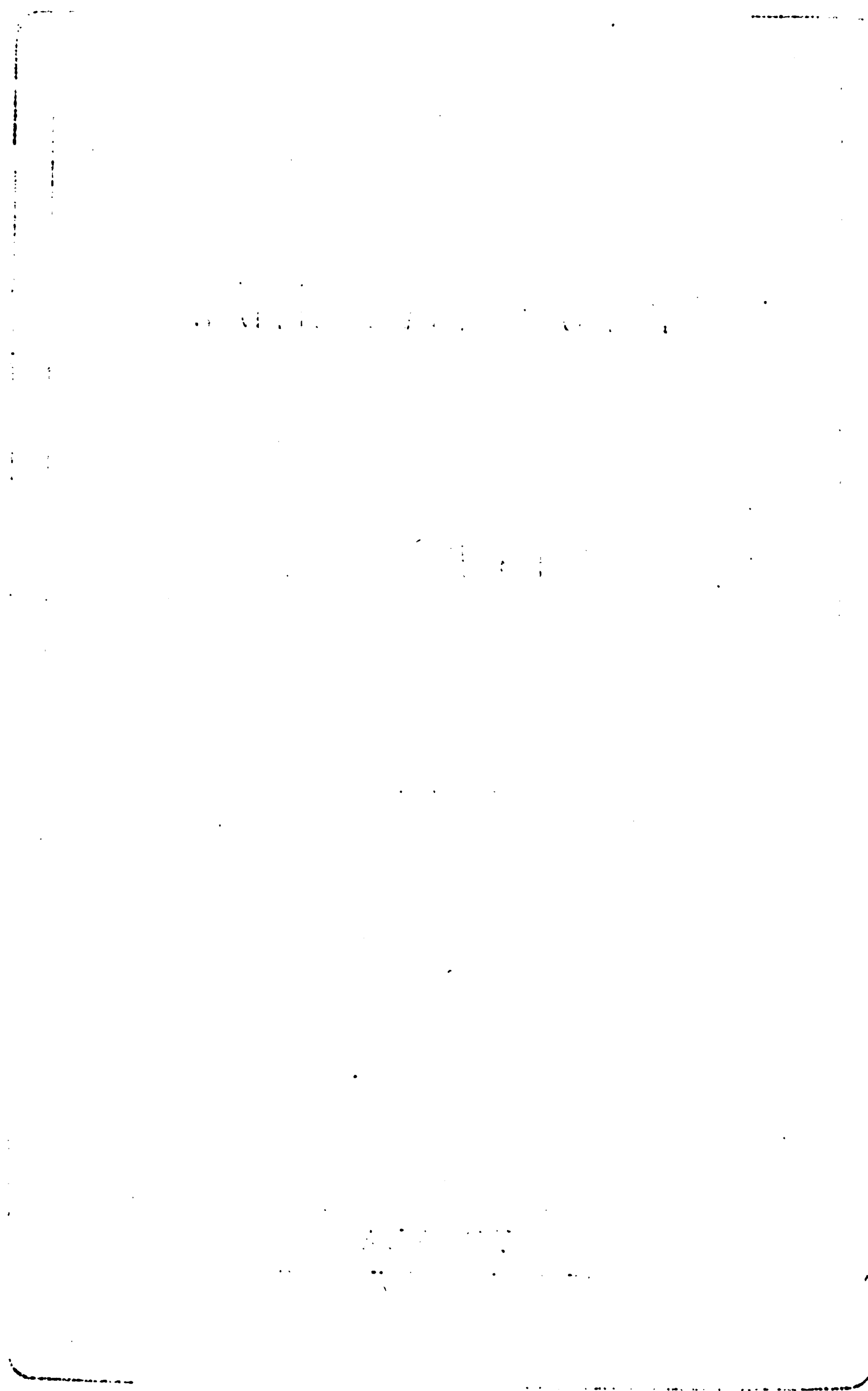
UPSALA UNIVERSITETS

ÅRSSKRIFT.

1867.

UPSALA
AKADEMISKA BOKHANDELN
(C. J. LUNDSTRÖM.)

UPSALA UNIVERSITETS

ÅRSSKRIFT.

1867.

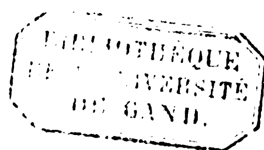
UPSALA
AKADEMISKA BOKHANDELN
(C. J. LUNDSTRÖM.)

UPSALA UNIVERSITETS

ÅRSSKRIFT.

1867.

THEOLOGI.

THOMAS AF AQUINO

SÅSOM MORALTEOLOG.

Af

N. J. Linnarsson.

UPSALA
Edquist & Berglund. 1866.

Thomas af Aquino såsom moralteolog.

Af

N. J. Linnarsson.

Det gamla romerska verldsväldet hade fallit, och nya folk, främmande för den gamla verldens bildning, hade uppträdt på historiens skådeplats. Den romerska litteraturen fortlefde till en tid ett tynande lif bland den romerska delen af befolkningen i de länder, der germaniska stammar hade inbrutit, och utdog nästan fullkomligt i slutet af sjette århundradet. Frukterna af århundradens sträfvanden på vetenskapens och konstens område hotades med tillintetgörelse. Då var det förnämligast inom klostermurarne, som kännedomen om den gamla bildningen i någon mån uppehölls, den klassiska bildningsperiodens alster i afskrifter bevarades och studerades samt någon undervisning deri meddelades. Någon sjelfständig vetenskaplig verksamhet var till en början ej att påräkna bland de unga germaniska folken. Såsom barn på god tro taga emot undervisningens ord från de äldres läppar, så var i början af medeltiden sysselsättningen med litterära föremål nästan uteslutande af receptiv natur. De gamla skriftställarne voro auktoriteter, hvilkas ord, oftast endast delvis förstådda, man med vördnadsfull uppmärksamhet sökte att taga vara uppå. Så uppkommo dessa samlingar af sentenser — lärosatser grundade på äldre lärares auktoritet —, hvilka framstå såsom den hufvudsakliga produkten af litterär skriftställareverksamhet under tiden från den patristiska periodens slut till framträdandet af den egentliga medeltidsskolastiken. Ett betydelsefullt undantag härifrån göres af Johannes Scotus eller Erigena i det nionde århundradet, hvilken framstår såsom en författare af mera sjelfständig produktiv förmåga, som i sin sträfvan att sjelf bilda sig en sammanhängande systematisk verldsåskådning inom andens verld, enligt hvad någon anmärkt, bildar en slags analogi till hvad Karl den store i sin verksamhet för åstad-

kommandet af en omfattande universal-monarki ungefär samtidigt var på det politiska området.

Under det följande, tionde, århundradet försvunno nästan helt och hållet spåren af den verksamhet för åstadkommandet af en högre bildning, som så fördelaktigt utmärkte Karl den stores tidehvarf. Presterskapet, som företrädesvis skulle representera bildningen, sjönk allt djupare i okunnighet och blef mer och mer indraget i verldsliga intressen och sträfvanden, i följe hvaraf kyrkans anseende, dess makt och myndighet, hvarigenom folkens ungdomliga öfvermod och obändighet skulle tyglas, hotade att blifva om intet. Då var hög tid att genomföra en reform i kyrkans och den kristliga bildningens intresse, och en sådan reform framgick i sjelfva verket äfven från det håll, der, enligt hvad förut blifvit angifvet, medeltidens andliga bildning hade sin förnämsta härd — från klostercellen. Äfven lifvet inom klostren hade blifvit i hög grad förverldsligadt, i det munkarne af de ymniga tillgångarne låtit förleda sig till ett yppigt lefnadssätt, och abbotsplatserna ofta såsom rika inkomstkällor söktes och intogos af förnäma lekmän, hvilka införde inom klostermurarne ett lefnadssätt, som stod i det mest skriande missförhållande till de ursprungliga fromma ordningar, hvilka herrskat inom benediktinerklostren. Då blef i början af tionde århundradet genom Kluniacenser-kongregationen inom benediktinerorden en helsosam reform genomförd, som med afseende på den följande utvecklingen inom kyrkan visade sig synnerligen inflytelserik. Att en reform, för hvilken kyrkan hade ifrån klosterlifvet utgående inflytelser att tacka, skulle erhålla en munkartad karakter är helt naturligt. Den negativa riktning i förhållande till många af mensklighetens mest betydelsefulla naturliga intressen, hvilken uppenbarar sig i munklifvet med dess yttre afsöndring och tillbakadragenhet från verlden, skulle nu på det strängaste genomföras i förhållandet mellan klerus och lekmännen. Ingen presterlig embetsbeställning skulle mottagas ur verldsliga händer, all makt inom kyrkan skulle sammanfattas i den romerska påfvens hand, och för att presterskapet så mycket fullständigare måtte afskiljas från all besmittelse af verldsliga intressen och verldsliga förbindelser, skulle ingen prest ega rätt att inträda i äktenskap. Det var, som bekant, en munk af den reformerade benediktinerorden, Hildebrand — såsom påfve känd under namnet Gregorius VII —, som lyckades på det mest storartade sätt genomföra dessa grundsatser och så åstadkomma den skarpaste afsöndring af den kyrkliga sferen från den verldsliga. Staten och statsmakten synes han rent af ha betraktat såsom nå-

got ondt. Så angifver Neander, att af Gregorius i något bref finnes uttalad den åsigt, att alla menniskor ursprungligen stått till hvarandra i fullständig jemnlikhet, blott ett syndigt högmod hos enskilda hade upphäft sig öfver de öfriga, och så hade af synden konungamakten framgått; deremot vore den presterliga makten af Gud insatt, och henne tillkomme det att återföra den verldsliga maktens högmod till ödmjukhet[1]). Den höga glans, som Gregorius lyckades att tillvinna påfvedömet, och som temligen oförminskad omstrålade detsamma i mer än tvenne århundraden, var naturligtvis i sin mån egnad att gifva en ny lyftning och hänförelse åt det kyrkligt vetenskapliga lifvet. Så se vi ock, huru i skolastiken ungefär samtidigt med nu nämnda kyrkliga reform visar sig en kraftfull verksamhet att inom den kyrkliga vetenskapen åstadkomma ett omfattande och helgjutet system, der hvarje moment af sanningen uppfattas i sitt nödvändiga sammanhang med det hela. Kyrkans tro var utgångspunkten för skolastikernas vetenskapliga verksamhet, och det mål, som man under den skolastiska teologiens blomstring hade uppställt för sitt sträfvande, var att uppvisa förnuftsnödvändigheten af kyrkans lära. Den af Anselm uttalade ifrån Augustinus och ännu längre tillbaka ända ifrån Clemens Alexandrinus härstammande grundsatsen credo ut intelligam[2]) är betecknande för skolastikens ståndpunkt öfverhufvud. Skada blott, att den tro, till hvilken skolastikerna bekände sig, var i så många stycken grumlad af menskliga villfarelser. Deraf framgick såsom en naturlig följd, att det storartade arbete, som skolastikerna nedlagt på den teologiska vetenskapen, icke på långt när medfört de betydelsefulla resultater, som man hade kunnat vänta af så stora tänkares varma, sjelfuppoffrande hängifvenhet åt den uppgift de föresatt sig.

Utom den kyrkliga dogmen hafva vi att anmärka ännu en väsentlig faktor såsom ingående i den skolastiska medeltidsteologien, nemligen den grekiska filosofin, representerad af sina båda heroer Plato och Aristoteles. Medeltidens bekantskap med Plato hade vunnits dels genom skrifter af Augustinus, dels genom Platos Timæus, som flitigt lästes och kommenterades. Bland kommentarer må särskildt nämnas den af Chalcidius, som företrädesvis synes ha varit begagnad såsom handledning vid studiet af Plato. Under

[1]) Erdmann, Dr A, Neander's Vorlesungen über Geschichte der christlichen Ethik, s. 268.

[2]) Clemens åberopade såsom bibliskt vittnesbörd för riktigheten af denna grundsats Jes. 7, 9, som i LXX oriktigt återgifves ἐαν μη πιστευσητε οὐδε μη συνητε.

elfte och tolfte århundradet var inflytelsen från Plato vida öfvervägande den, som utgick ifrån Aristoteles, ehuru dennes logiska arbeten redan då voro kända och värderade. I trettonde århundradet blefvo öfriga skrifter så väl af Aristoteles som af Plato genom araberna bekanta, och det var nu Aristoteles erhöll ett så öfvervägande stort inflytande. Huru högt det anseende var, som man satte på Aristoteles, derom ega vi ett ganska betecknande uttryck af en Kölnerteolog från den senare medeltiden, som sammanställer Aristoteles med Johannes döparen och lärer, att han i förhållande till Kristus på det naturliga området hade en lika väsentlig förberedande mission, som den Johannes döparen i anseende till nåden hade att utföra[1]). Man må emellertid ej föreställa sig, att den auktoritet, som tillerkändes Aristoteles, var fullkomligt oinskränkt. Till och med Albert den store, som för sin synnerliga tillgifvenhet för Aristoteles blifvit brännmärkt med binamnet simia Aristotelis, har i flera betydande punkter förklarat sig ogilla den filosofiske mästaren. Mot de aristoteliska lärorna om verldens evighet och själens dödlighet hafva skolastikerna städse protesterat. Också det förhållande, att man kommit till en fullständigare kännedom af Aristoteles genom araberna, kristendomens afsvurne fiender, hos hvilka denne filosof med stor ifver lästes och kommenterades, bidrog dertill, att beroendet af Aristoteles ej kunde blifva fullkomligen slafviskt. Då Aristoteles uppfattades såsom representanten af den menskligt naturliga kunskapen på det högsta stadiet af utveckling, så framstod i flera afseenden så mycket bjertare åtskillnaden mellan den verldsliga kunskapen och den kunskap, som genom uppenbarelsens ljus blifvit menniskorna meddelad. Så kunde den skolastiska teologin, i det den satte sig i förbindelse med den verldsliga vetenskapen, på samma gång som den ställde sig i motsats till densamma, på det kyrkligt vetenskapliga området afspegla det subordinations-förhållande mellan den verldsliga och den andliga sferen, som öfverhufvud är karakteristiskt för medeltiden.

Det är företrädesvis, ehuru icke uteslutande i *formellt* hänseende, som skolastikerna rönt inflytelser af Aristoteles. På gestaltningen af sjelfva läroinnehållet har tydligen platonismen och framför allt neoplatonismen utöfvat en stark inverkan. Neoplatonismens in-

---

[1]) Aristoteles adeo necessarius fuit ante verbi Dei incarnationem, sicut necessario collatio gratiæ præsupponit conditionem ipsius naturæ, quia Aristoteles fuit legis naturæ maximus doctor et inventor; ex quo patet quod Aristoteles fuit præcursor Christi in naturalibus, sicut Johannes baptista in gratuitis. Herzog, Real-Encycl. Art. Scholastische Theologie.

flytande på medeltidsteologin förmedlades i främsta rummet genom den inom medeltiden mycket högt uppskattade Pseudo-Dionysius Areopagita, och det är ingalunda blott mystiken, som på denna väg mottagit panteistiska inflytelser, utan detta gäller i sjelfva verket äfven, om också ej i lika hög grad, om skolastiken.

Den nära och innerliga förbindelse mellan teologi och filosofi, som under skolastikens blomstringsperiod egde rum, upplöstes senare, i det nominalismen fick öfverhand öfver den s. k. realistiska uppfattningen af de allmänna begreppen. Dessa antogos af nominalismen sakna all realitet och blott vara tomma bilder i vår föreställning. Allt objektivt vetande blef följaktligen omöjligt. Den teologiska sanningen, hvars förnuftsnödvändighet skolastiken ursprungligen gjort till sin uppgift att bevisa, förklarades nu vara fullkomligt otillgänglig för förnuftet, och man sökte i stället att uppvisa denna förnuftets oförmåga af religiös insigt.

Ett närmare skärskådande af den upplösningsprocess, medeltidsskolastiken haft att genomgå, är främmande för det ämne, som jag här föresatt mig. Det är på höjdpunkten af den skolastiska teologins utveckling, vi hafva att stadna, för att der något närmare göra oss bekanta med den man, som i sin "*Summa theologica*" gifvit den mest utvecklade systematiska form åt medeltidsteologin. I sitt teologiska system sammanfattar Thomas af Aquino både tros- och sedeläran och behandlar isynnerhet den senare med stor utförlighet. Det är endast denna moralteologiska del af Thomas' system, som jag gjort till min uppgift att i dess hufvuddrag framställa och granska. Förr än jag företager denna framställning, torde det emellertid vara skäl att i några korta drag meddela den utveckling, som det sedliga medvetandet inom kristenheten hade genomgått före Thomas' uppträdande, och de försök, som dessförinnan blifvit gjorda att kläda detta medvetande i en vetenskaplig form, för att derigenom uppfattningen af Thomas såsom moralteolog må blifva desto klarare, då han fattas i det historiska sammanhanget med föregående kyrkans lärare och skådas i ljuset af det tänke- och föreställningssätt, som på grund af deras inflytande utvecklat sig inom kyrkan.

Kristendomen hade upprättat "frihetens fullkomliga lag." Hvarhelst den i Kristo vunna förlossningen med hjertats tro anammades, der bevisade sig ock sanningen af apostelens ord: "Om någon är i Kristo, så är han en ny skapelse, det gamla är förgånget, si allting är nytt vordet." (2 Kor. 5, 17). Den tro, genom hvilken men-

niskan mottager allt af Guds nåd, måste med inre nödvändighet bevisa sig verksam i en kärlek, som är lagens fullbordan, genom hvilken man tjenar Gud "i andans nya väsende och icke i bokstaf-vens gamla väsende" (Rom. 7, 6). I tacksamt medvetande af att vara Kristi dyrköpta egendom vill den troende menniskan icke mer lefva sig sjelf utan honom, som för oss död och uppstånden är. Tacksamheten för det goda, som hon eger i Guds nåd, blir den grundstämning, som beherrskar hennes lif, och i denna tacksamhet, som erkänner sig hafva fått allt för intet, är det naturliga sinnets sjelfviskhet bruten. Såsom ödmjuk och fri är den kristnes tacksamma kärlek till Gud — det absoluta goda — en i ordets fulla mening sedlig kärlek, och såsom sådan egnad att gifva lifvet öfver-hufvud, försåvidt det beherrskas och bestämmes af denna kärlek, sedlighetens karakter. Då nu tacksamheten mot Gud naturligen måste uppenbara sig såsom en lust att täckas honom och lyda hans vilja, så är att märka, att Guds vilja med afseende på menniskans sedliga utveckling icke står kall och främmande, såsom ett abstrakt lagbud öfver den troende menniskan, utan den träder henne till mötes i konkret och personlig form i den medlare, genom hvilken hon i tron vet sig frälst från den förbannelse, som synden dragit ned öfver menniskoslägtet. Den rättfärdiggörande trons föremål, Jesus Kristus, är tillika den som i sin lära på det klaraste utvecklat Guds lag i dess inre, andliga syftning och betydelse, på samma gång som han i sitt lif är det förverkligade sedliga idealet. Och om det i allmänhet är så, att kärleken har uti sig en makt att omgestalta personligheten till öfverensstämmelse och likhet med kärlekens föremål, så bör detta i högsta mening vara fallet i det förhållande, hvari den frälsta personligheten står till frälsaren. För den menniska, som med den tacksamma kärlekens band är fästad vid sin frälsare, bekräftar sig sanningen af Jesu ord: "Mitt ok är ljufligt och min börda är lätt." (Matth. 11, 30). Så finna vi ock, huru kristendomens förste vittnen i det personliga tros- och kärleksförhållandet till Kristus visste sig ega den kraft, genom hvilken de kunde öfvervinna verlden med alla dess mångskiftande former af ondska och synd: "Gudi vare lof, som alltid låter oss seger fira i Kristo! Denna är segren, som öfvervinner verlden, vår tro. I allt detta öfvervinna vi genom honom, som oss älskat hafver" (2 Kor. 2, 14; 1 Joh. 5, 4; Rom. 8, 27).

Den sedliga lifsutveckling, som framgår ur denna tros- och lifsgemenskap med frälsaren, och som innebär ett den troende menniskans omgestaltande till likhet med den i Kristo realiserade sedliga

urbilden, är af en tvåfaldig art. Försåvidt äfven den på Kristum troende menniskan fortfarande eger qvar ett naturförderf, som gått i arf från stamföräldrarne, och som alltjemnt ånyo gifver sig uttryck i hvarjehanda onda böjelser och begär, får hennes sedliga uppgift en *negativ* karakter. Här gäller då att "afkläda den gamla menniskan, som genom lustar i villfarelser sig förderfvar", att "hata sitt lif i denna verlden" o. s. v. Och försåvidt syndaförderfvet framträder såsom en makt ej blott inom menniskan utan äfven i den yttre verlden och trycker sin stämpel på menniskornas lif och umgängelse, så gäller apostelen Johannis förmaning: "Älsker icke verlden icke heller de ting, som i verlden äro. Den der älskar verlden, i honom är icke Fadrens kärlek" (1 Joh. 2, 15). Med afseende på verlden, sedd ur denna synpunkt, betygar apostelen Paulus, att den genom Jesu Kristi kors blifvit för honom korsfäst, liksom han för henne (Gal. 6, 14). Såsom den, som blifvit korsfäst, fått på sig fästadt förbannelsens brännmärke (Gal. 3, 13) och följaktligen var ett föremål för menniskors vedervilja och afsky, så hade verlden, hvars synd bragt frälsaren på korset, för den troende lärjungen blifvit i sin ondska rätt afskyvärd, liksom visserligen också hängifvenheten åt den korsfäste frälsaren drog öfver lärjungen den ovilja och fiendskap från verldens sida, som blifvit uppenbar i dess förhållande till mästaren. Så låg i kristendomens första framträdande någonting tillbakastötande och söndrande, enligt Kristi ord: "I skolen icke mena, att jag är kommen till att sända frid på jorden: jag är icke kommen till att sända frid utan svärd. Ty jag är kommen till att söndra mannen emot sin fader och dottren emot sin moder och sonhustrun mot sin svärmoder, och menniskans eget husfolk varda hennes fiender" (Matth. 10, 34 ff.). Och denna söndrande och frånstötande karakter i förhållande till verlden skall kristendomen i alla tider behålla, så länge ej dess bekännare fullkomligt förfela sin uppgift att vara ett jordens salt.

Men den kristliga sedligheten är visserligen ingalunda af en blott negativ och polemisk art. Såsom aposteln manar till afklädande af den gamla menniskan, så äfven med lika allvar till iklädande af den nya, som efter Gud skapad är i sannskyldig helighet och rättfärdighet. Och såsom samme apostel vill, att de lemmar, som tillförene varit brukade i orättfärdighetens tjenst, skola af den på Kristum troende menniskan gifvas åt Gud "till rättfärdighetens vapen" (Rom. 6, 13), så vill han, att det sannt naturliga öfverhufvud — Guds gåfvor och ordningar i skapelsen — icke skall föraktas utan helgas såsom tjenande medel för Guds förherrligande.

"Allt det Gud skapat hafver är godt, och intet förkastligt, som med tacksägelse taget varder" (1 Tim. 4, 4). Om således, enligt det föregående, ett negativt, polemiskt element ingår i den kristna sedligheten, som nödvändigt måste känna såsom sin uppgift att bekämpa det onda och gudvidriga i denna verlden, så måste dock derjemte, om annars den kristliga lifsutvecklingen är normal, hos den troende menniskan, med afseende på allt i god och sann mening menskligt och naturligt, finnas ett positivt intresse att genomtränga och helga detsamma förmedelst den kristliga andan. Endast der den negativa och positiva, den polemiska och ireniska riktningen inom det sedliga lifvet gå hand i hand, utvecklar sig detta lif på ett sundt och normalt sätt. Der endera sidan ensidigt fasthålles, får det sedliga lifvet öfverhufvud en skef och osund karakter. Vi skola nu tillse, hvad den kristna kyrkans historia vittnar om det sedliga medvetandets och lifvets utveckling efter den apostoliska tiden och till inträdandet af skolastikens blomstringsperiod.

Vi märka då, att ganska tidigt inom den kristna kyrkan en ensidigt negativ riktning i sedligt afseende började framträda. Redan apostlarne finna sig af förhandenvarande förhållanden föranlåtna att uttala varningar mot en sådan riktning (Kol. 2, 16. 1 Tim. 4, 3), och snart gjorde den sig gällande i allt större djup och utsträckning. Att *gnostikernas* moral skulle erhålla en företrädesvis negativ karakter är helt naturligt, då å ena sidan guddomsväsendet af gnosticismen uppfattades såsom en abstrakt och opersonlig lifskälla, från hvilken i olika gradationer den konkreta mångfalden af æoner skulle hafva emanerat, och å den andra sidan menniskans sinliga natur ansågs såsom i och för sig sjelf ett ondt. Då menniskan i sin uppfattning af det mål, som hon i sin sedliga verksamhet har att eftersträfva, i väsentlig mån beror af det sätt, hvarpå hon uppfattar Gud, så är det naturligt, att der Gud är abstrakt och bestämningslöst fattad, der kommer ej menniskan att sätta såsom sin sedliga uppgift den harmoniska utvecklingen af sina individuella, personliga anlag och förmögenheter i de konkreta lefnadsförhållanden, i hvilka hon här finner sig vara försatt. Alldenstund det af Plato uttalade syftemålet för all sedlig sträfvan: *ὁμοιωσις του θεου κατα το δυνατον*, medvetet eller omedvetet sätter sin prägel på den sedliga lifsverksamheten öfverhufvud, så får fastmer med inre nödvändighet moralen der, hvarest Gud uppfattas såsom abstrakt och opersonlig, en mot det konkreta, personligt individuella lifvet fiendtlig riktning. Ett talande vittnesbörd om detta förhållande lemnar den indiska religionen med dess mångfaldiga späkningar och sjelf-

plågerier, hvarmed man sökte att uppnå sitt mål att uppgå i den bestämningslösa gudomliga enheten. För gnostikerna fanns emellertid, enligt hvad redan blifvit antydt, ännu en annan grund för den negativa uppfattningen af den menskliga sedlighetens ideal. Då nemligen det onda antogs ligga i sjelfva sinligheten såsom sådan, så är det klart, att angelägenheten om sedlig renhet måste uppenbara sig såsom en sträfvan, att genom fastor och späkningar så vidt möjligt frigöra sig från sinliga behof och intressen.

Men det var icke blott inom de starkt hereticerande gnostiska sekterna — liksom inom den sinligheten på samma dualistiska sätt uppfattande *manikeismen* — som en dylik ensidigt negativ moral framträdde. Man torde utan fara för öfverdrift kunna säga, att hela den äldre tidens kyrka före kristendomens upphöjande till statsreligion karakteriseras af en i större eller mindre grad framträdande tendens att i förhållande till det jordiska intaga en företrädesvis negativ ställning. En naturlig förklaringsgrund till detta i sig sjelft onaturliga förhållande är, att de kristna lefde omgifna af hedningar, som i sjelfviskhetens och de onda lustarnes tjenst missbrukade och förderfvade de jordiska, visserligen i och för sig goda gåfvorna och samfundsformerna. Under sådana omständigheter kom man lätt derhän, att vid en berättigad opposition mot missbruket anse äfven den missbrukade saken förkastlig. Denna negativa riktning i uppfattningen af kristlig sedlighet kulminerade i *montanismen*, hvilken uppställde såsom *bud* hvad föregående kyrkolärare i asketisk väg blott hade *rekommenderat*. All jordisk fröjd ansågs förkastlig, fastor, återkommande å bestämda tider, uppställdes såsom lag, handel och statsmannavärf ansågos oförenliga med den kristliga sedligheten [1]).

Emellertid fanns äfven inom den äldre kyrkan en riktning, som gick ut på att tillegna sig och för det kristliga lifvet och vetandet tillgodogöra de bildningselementer, som hedendomens kulturlif hade att erbjuda. Tillhörande den grekiskt idealistiska anderiktningen hade teologerna af den alexandrinska skolan mera än de vesterländska kyrkolärarne — en Irenæus, Tertullianus, Cyprianus — blicken öppen för betydelsen af den utveckling, som egt rum äfven utom uppenbarelsens område, och de trodde sig äfven der

---

[1]) Exempelvis må anföras ett par uttryck af Tertullianus: Negotiatio servo dei apta est? Ceterum si cupiditas abscedat, quæ est causa acquirendi? Cessante causa acquirendi non erit necessitas negotiandi. De idol. c. 11. Nobis nulla magis res aliena quam publica. Unam omnium rem publicam agnoscimus mundum. Apolog. c. 38.

skönja spåren af en uppfostrande och ledande verksamhet af det personliga guddomliga ordet ("λογος"). De ansågo såsom en det kristliga lifvets uppgift att förklarande och helgande upptaga de menskligt naturliga lifsformer, hvilka, om ock ofta neddragna i syndens tjenst, dock voro att anse såsom i sig sjelfva betydelsefulla momenter i den guddomliga skapelseordningen. Visserligen var det företrädesvis de teoretiska bildningsformerna inom hedendomen, som utöfvade en mäktig dragningskraft på de alexandrinska teologerna, såsom också den österländska kyrkans riktning öfverhufvud var öfvervägande teoretisk, men äfven i frågor, som rörde det yttre lifvets förhållanden, visade de större mångsidighet i omdömet än fallet i allmänhet var inom den vestasiatisk-romerska riktningen. Så förtjenar särskildt i detta afseende en skrift af Clemens Alexandrinus: *τις ὁ σωζομενος πλουσιος* att anmärkas, hvilken uttalar sunda och goda tankar om betydelsen af den olika egendomsfördelningen menniskor emellan. Att en ensidig askes dock äfven inom den alexandrinska skolan gjorde sig gällande, torde delvis hafva sin förklaringsgrund i de inflytelser, som dess teologer mottogo af den utom kristendomens område utvecklade filosofin, särskildt af Plato och Neoplatonismen. Plato stadnade, såsom bekant är, i sin dialektik i en viss dualism mellan idéerna och "det andra", som icke var idé, och som gjorde, att idéerna här i verlden endast på ofullkomligt sätt kunde framträda. Denna motsats mellan det sannt varande och "icke-varat" uppfattades ännu långt skarpare af den s. k. neoplatonismen och bidrog i väsentlig mån att inom densamma föranleda framträdandet af en ensidigt asketisk-kontemplativ riktning, hvilken uppställde såsom det högsta målet för mensklig verksamhet att genom kontemplation höja sig öfver den motsägande materiella verkligheten. Då en sådan uppfattning af den sedliga uppgiften herrskade inom den filosofiska skola, med hvilken de alexandrinska teologerna närmast stodo i beröring, så må det icke förundra oss, om de icke fullt mäktat motstå den ifrån detta håll påträngande frestelsen att alltför mycket ringakta det lekamliga och jordiska goda. Ett uttryck af ett sådant underskattande möter oss i Origenes' försök att bevisa, det den fjerde bönen endast kan förstås om det himmelska brödet, och hans åsigt, att bönen om dagligt bröd vore en kristen ovärdig [1]).

Då kristendomen genom den af Konstantin den store knutna förbindelsen mellan stat och kyrka hade vunnit en mängd verlds-

---

[1]) De orat. c. 27.

liga förmåner, så trädde i stället för den föregående tidens i allmänhet ensidigt negativa riktning i förhållande till det jordiska samfundslifvets intressen, en tendens att göra kyrkans inflytande gällande inom alla områden af det politiska och borgerliga lifvet. Och något mindre kan kyrkan visserligen icke uppställa såsom sitt mål. Hon måste sträfva derhän att samla alla återlösta menniskor såsom lemmar i den stora organism, hvars hufvud är Kristus, och att sätta en genom den troende hängifvenheten till honom helgad prägel på alla menskliga förhållanden. Men redan innan kristendomen blef statsreligion, hade en oevangelisk uppfattning af kyrka och kristendom vunnit insteg, enligt hvilken kristendomen uppfattades företrädesvis såsom en ny lag och kyrkan såsom en lagisk anstalt, som i likhet med den verldsliga staten behöfde regeras af yttre myndigheter. Då nu kyrkan genom förbindelsen med staten sattes i tillfälle att erhålla dess handräckning för genomförandet af sina ändamål, så är det klart, att de nya förhållandena skulle för henne medföra en stor frestelse att förytligas och förverldsligas, och att för genomförandet af sina syftemål lita mer på den verldsliga armen, än på de andliga vapen, dem kyrkans herre hade gifvit henne i händer. Och i sjelfva verket stadnade det ej vid en frestelse, utan ett ganska stort förfall inbröt inom kyrkan. Mot det öfverhandtagande verldsväsendet uttalades skarpa protester af det ifrån kyrkan sig afsöndrande *donatistiska* partiet, som under förfäktande af den åsigten, att kyrkan för att vara en sann kyrka måste bestå af rena och heliga medlemmar, med allvar yrkade på åtskiljandet af kyrka och stat. Inom kyrkan deremot framträdde reaktionen — ensidig såsom reaktioner i allmänhet på grund af den menskliga inskränktheten bruka vara — i munkväsendet. I stället att i motsats till den döda dogmtro, som herrskade inom kyrkan, yrka på den lefvande tro, hvilken i hängifvenheten till Kristus och lifsgemenskapen med honom eger den kraft, som är mäktig att öfvervinna verlden, söktes i munklifvet sedlig rening genom det yttre utgåendet ifrån verlden med åsidosättande af uppgiften att utöfva en sedlig verksamhet inom de af Gud anordnade lifsformerna.

Redan tidigt hade inom kyrkan uppkommit en åsigt, enligt hvilken utöfver den sedliga ståndpunkt, som motsvarar lagens kraf, en högre fullkomlighet kunde ernås genom iakttagelsen af en del handlingar, hvilka ehuru ej ovilkorligen anbefallda dock i Guds ord blifvit tillstyrkta. Man hade vid denna teoris utveckling isynnerhet fästat sig vid berättelsen om den rike ynglingen, Matth. 19, 16 ff., som ansåg sig ifrån sin ungdom hafva hållit budorden, och till

hvilken Kristus sade: "Vill du vara fullkomlig, så gack bort, sälj det du hafver och gif de fattiga, och du skall få en skatt i himmelen, och kom och följ mig." Häraf drog man den slutsatsen, att en frivillig fattigdom skulle af vår frälsare blifvit framställd såsom något, hvarigenom man förvärfvade sig en förtjenst högre än den man genom lagens hållande kunde vinna. Det är tydligt, att man kunde komma till antagande af en sådan åsigt endast genom en skef och ytlig föreställning om lagen, hvars andliga kraf, i sanning uppfattade, ej tillstädja en menniska, hvars samvete erhållit någon djupare väckelse, att uttala en berömmelse, sådan som den rike ynglingen vågade utsäga om sig, och ännu mindre lemna rum för någon fullkomlighet, som skulle höja sig öfver den enkla lagsuppfyllelsen. Föreställningen om en högre förträfflighet än den man kan vinna genom att helt enkelt ställa sig Guds heliga lag till efterrättelse innebär emellertid något för det sjelfviska menniskohjertat så smekande och intagande, att man på förhand skulle kunna sluta till, att den skulle vinna en större utbredning, och klosterväsendet med sin stränga askes och sin försakelse af det politiska och det husliga lifvets lockelser och njutningar befrämjade i hög grad den redan före dess uppblomstring temligen djupt rotade meningen om en helighet och fullkomlighet, som öfverträffade de vanliga kristliga dygderna. Visserligen utbredde sig denna mening icke utan gensägelse. Så omtalas ett koncilium i Gangra under senare hälften af fjerde århundradet, som utan att förkasta munkväsendet såsom ett kristligt bildningsmedel kraftigt motsatte sig tidens falskt asketiska anda; och bland enskilda personer, som uttalat protester mot de skefva och oriktiga föreställningar om de kristliga idealerna, som voro gängse utom och inom klostermurarne, nämner kyrkohistorien särskildt en presbyter Vigilantius i Barcelona (omkring 400), som yrkade, att icke flykt ifrån utan kamp emot verlden vore den uppgift, som Jesu lärjungar här på jorden fått sig ålagd, och ställde på ifrarne för ett tillbakadraget eremitlif, såsom den högsta formen af kristlig sedlighet, den frågan, hvem som väl skulle mana till bättring, om alla flydde ut i öknarna. Ett kraftigt vittnesbörd i samma syftning utgick äfven från den ungefär samtidige munken Jovinianus i Rom, som emot antagandet af en högre kristlig fullkomlighet genom följandet af de evangeliska råden dref såsom grundsats, att vid det sedliga handlandet allt ankommer på en i tron grundad sinnesstämning, och bekämpade den ensidigt asketiska riktningen, hvars rot och upphof han fann i ett djupgående missförstånd af sammanhanget mellan tro och lif.

Härmed hade Jovinianus utan tvifvel träffat sjelfva den innersta hjertpunkten af den katolska kyrkans vilsefarande åskådningssätt. Man hade så småningom kommit bort ifrån den ursprungliga, sannt kristliga uppfattningen af den rättfärdiggörande tron, och i stället för den ståndpunkt af kristlig frihet, på hvilken man oberoende af alla lagens gerningar i tron vet sig genom Guds oförskyllda nåd ega rättfärdighet och ett evigt lif i Kristo, hade en lagisk och trälaktig anda insmugit sig i kyrkan. Det sedliga lifvet framgick ej såsom hjertats fria tackoffer på grund af medveten hel och fullständig förlossning genom det af Kristus framburna försoningsoffret, utan man ville genom egna gerningar sjelf inlägga förtjenst och göra sig Guds nåd värdig. Redan hos Clemens Romanus finna vi jemte många sannt evangeliska yttranden äfven uttryckt den åsigt, att vi genom att i kärlekens endrägt utöfva Herrens bud få våra synder förlåtna [1]), och under kyrkans senare utveckling fingo dylika falska föreställningar alltmer insteg. I väsentlig mån främjades denna oriktiga mening om gerningarnes betydelse genom en skef uppfattning af trons väsen, hvilken under de kyrkliga lärostriderna blifvit alltmera allmänt herrskande. Enligt denna åsigt var tron ej så mycket en *hjertats* sak, en personlig tillförsigt till och hängifvenhet åt den i sin heliga kärlek uppenbarade Guden och frälsaren, som ett teoretiskt antagande af vissa kyrkligt auktoriserade dogmer. Men tron, så uppfattad, kan, såsom erfarenheten gifver vid handen, ganska väl finnas utan att utöfva någon sedligt omskapande verksamhet på menniskan, och med afseende derpå visar det sig ganska förklarligt, att man trodde sig böra fordra något mer såsom vilkor för rättfärdiggörelsen än tron allena. Och hade man en gång börjat att tillägga gerningarne en rättfärdiggörande kraft och betrakta dem såsom medel att inlägga förtjenst hos Gud, så var steget icke långt till att äfven uppställa en åtskillnad mellan olika slags gerningar och antaga, att vissa ibland dem, och då företrädesvis sådana, som fordrade uppoffring af förmåner, hvilka i allmänhet af menniskor erkännas stora och betydelsefulla, innebure en företrädesvis hög grad af förtjenstlighet. Det är klart, att föreställningen om de goda gerningarne såsom förtjenande Guds nåd måste i hög grad menligt inverka på den sedliga lifsutvecklingen inom kyrkan. Derigenom motverkades å ena sidan — vid bristande sjelfkännedom — den rätta ödmjuk-

1) *Μακαριοι ἐσμεν, ἀγαπητοι, εἰ τα προσταγματα του Θεου ἐποιουμεν ἐν ὁμονοιᾳ ἀγαπης εἰς το ἀφεθηναι ἡμιν δι' ἀγαπης τας ἁμαρτιας.* Ep. 1 ad Cor. cap. 50.

heten, och å den andra — vid djupare syndmedvetande — den rätta frimodigheten. Men der en med sannskyldig ödmjukhet parad frimodighet inför Gud saknas, der är det sedliga lifvets nerv afskuren.

Genom den öfverblick, vi nu hafva tagit af det sedliga medvetandets utveckling inom kristendomen före den tid, inom hvilken Thomas af Aquino uppträdde såsom moralteologisk författare, har det visat sig, att denna utveckling snart nog antog en öfvervägande negativ riktning, i det man under en rättmätig protest mot hedendomens i jordiska och sinliga intressen försjunkna tillstånd förleddes att underskatta betydelsen af det jordiska goda och med likgiltighet eller misstroende betrakta en mängd det jordiska samfundslifvets ordningar och förhållanden, hvilka dock äfven ställa ett berättigadt anspråk på den kristnes sjelfförsakande deltagande. Vi hafva sett, huru senare, då kristendomen småningom alltmera förverldsligades, isynnerhet efter att den genom Konstantin den store blifvit upphöjd till statsreligion, den protest, som förnämligast från klostren utgick mot detta förverldsligande hade samma ensidigt negativa karakter; att det sedliga medvetandet förytligades genom uppställandet och utbredandet af den läran, att utöfver den sedlighet, som består i ett troget uppfyllande af Guds bud kan en högre fullkomlighet vinnas genom åtlydandet af de så kallade evangeliska råden, att härigenom och på grund af en oriktig uppfattning af trons och gerningarnes betydelse och förhållande till hvarandra en föreställning om menskliga gerningars förtjenstlighet uppkom, som utöfvade en i hög grad menlig inverkan på den sedliga lifsutvecklingen inom medeltidens kyrka.

Innan jag från denna inledande framställning går att meddela grunddragen af det moralteologiska system, som blifvit framställdt af Thomas af Aquino, återstår att äfven lemna en kort öfversigt af de försök att gifva ett *vetenskapligt* uttryck åt det sedliga medvetandet, hvilka före Thomas blifvit gjorda.

Den äldre kyrkan hade att i främsta rummet göra sig reda för den kristliga *trons* egendomliga innehåll, hvari den kristliga sedoläran har sin nödvändiga förutsättning. Derföre märka vi under kyrkans första århundraden företrädesvis en liflig verksamhet bland dess lärare för att i en bestämd form uppfatta och symboliskt fixera särskilda den kristliga trons hufvudläror. Endast undantagsvis möter oss derunder ett och annat försök att systematiskt uppfatta och framställa de kristliga troslärorna, och ännu ringare äro de ansatser, som förspörjas till en vetenskaplig framställning af den kristna sedligheten. Dock framträda sådana redan hos de alexan-

drinska teologerna Clemens och Origenes. Inom den vesterländska kyrkan behandla Tertullianus och Cyprianus i särskilda skrifter enskilda etiska frågor i en strängt lagisk anda. Basilius den store har i sin *Ethica* meddelat 80 sedliga lefnadsreglor i en populär form och med begagnande af rent bibliskt uttryckssätt. Temligen utförligt behandlas de etiska frågorna af Lactantius i hans *Institutiones divinæ* (III—VI). I apologetiskt och polemiskt intresse framhåller han, hurusom endast kristendomen, men ingalunda den hedniska filosofin, lär oss att känna det sedliga målet och vägen som leder dit, såsom den ock gifver de rätta bevekelsegrunderna och den sedliga kraft, som erfordras för att i Kristi, den sedliga förebildens, fotspår vandra denna väg. Det högsta goda är menniskoandens saliga gemenskap med Gud, som endast genom Kristum kan vinnas.

Ambrosius är den förste, som lemnat en mera genomförd och sammanhängande framställning af den kristliga sedoläran. I sitt arbete *de officiis ministrorum* gifver han en någorlunda utförlig framställning ej allenast af presternas utan äfven af kristnas pligter öfverhufvud. Arbetet i sin helhet är en slags kristlig omgestaltning af Ciceros bekanta arbete om pligterna. De fyra hufvuddygderna upptager han efter Plato men gifver dem en högre betydelse, i det *prudentia* blir Guds kunskap, *justitia* vinner sin förklaring i kärleken till nästan, *fortitudo* bevisar sig såsom kristlig trohet gentemot verldens förföljelser och *temperantia* framträder såsom kristlig ödmjukhet. Det högsta goda är saligheten, som i sig innebär vishetens fulländning, d. v. s. en fullkomlig kunskap om Gud, och sedlig fullkomlighet. Ambrosius beprisar celibatet och andra former af en negativ askes. Men ingen bland de äldre kyrkolärarne har i denna riktning gått så långt, som Hieronymus gör i skrifter, hvari han behandlar enskilda moraliska frågor. Äktenskapet har för honom värde, blott på den grund att deraf kunna framfödas kyska jungfrur, såsom man äfven kan hemta rosor af törne och guld ur jorden [1]).

Augustinus har ej framställt något genomfördt moralteologiskt system, men han har dock i flera af sina teologiska arbeten på ett förtjenstfullt sätt behandlat den kristliga sedoläran. Guds oförskylldå nåd, hvarigenom den fallna menniskan pånyttfödes, framställes såsom enda källan till all sedlig kraft. Den sedliga

[1]) Laudo nuptias, laudo conjugium, sed quia mihi virgines generant: lego de spinis rosam, de terra aureum, de concha margaritam. Ep. ad Eustochium de custodia virginitatis, 20.

utvecklingens mål, det högsta goda, består i återförening med Gud genom återställd likhet med honom, hvilken är möjlig endast genom kärleken till Gud. All sann kärlek till ändliga föremål förutsätter kärleken till Gud, det i objektiv mening högsta goda. Derföre är budet att öfver all ting älska honom det ypperska och största budet, som under sig innefattar alla de öfriga. Dygden är till sitt väsen kärlek till Gud och derföre lydnad för Guds vilja, hvilken är den eviga lagen för all sedlig verksamhet. Kärleken till Gud, såsom den egentliga grunddygden, utvecklar sig till de fyra kardinaldygderna, af hvilka hvardera är att anse såsom en *ordo amoris*. *Temperantia* är kärleken såsom ren och ogrumlad hängifvenhet åt det älskade föremålet; *fortitudo* är kärleken såsom med lätthet fördragande allt för den älskade; *justitia* är kärleken såsom allena tjenande den älskade och derföre på ett rätt sätt herrskande; *prudentia* ändtligen är kärleken såsom visligt urskiljande det, hvarigenom kärleksgemenskapen befordras, från det, hvarigenom den hämmas. Såsom dessa dygder öfverordnade och besjälande dem tillfogas ytterligare de s. k. teologiska dygderna: tron, kärleken och hoppet, utan att förhållandet mellan dessa dygdegrupper klart utredes. Synden är sjelfviskhet, en kärlek till det egna jaget, som ej hvilar på kärleken till Gud. Dödssynder äro alla med vett och vilja begångna synder, hvilka ådraga fördömelse, om de ej försonas genom kyrklig bot, då deremot de förlåtliga synderna af den ångerfulla menniskan sjelf utan särskild kyrkobot genom bön, allmosor och fasta kunna försonas.

Genom Gregorius den store, hvars *magna moralia* utgöra praktiska utläggningar af Hjobs bok, Höga visan m. m., öfverfördes det augustinska läroelementet till medeltiden. Han fann i de fyra kardinaldygderna olika former, i hvilka den kristliga tron, kärleken och hoppet förverkliga sig, och uppfattade sammanhanget dem emellan så, att *justitia* förutsätter insigt i hvad som bör göras, *prudentia*, och kraft till utförandet, *fortitudo*, samt måste för att icke förfalla till grymhet, vara förbunden med *temperantia*.

Isidorus af Sevilla har i sina *Sententiæ*, hvilka till största delen utgöra anföranden efter äldre kyrkliga auktoriteter — företrädesvis Augustinus och Gregorius den store — gifvit åt medeltidens första århundraden det hufvudsakliga hjelpmedlet för den kristliga sedolärans studium. Senare skref Alcuin *de virtutibus et vitiis*, likaledes med nära anslutning till Augustinus.

Rhabanus Maurus bestrider i sitt arbete *de virtutibus* flera herrskande praktiska villfarelser hos den ensidigt hierarkiska riktningen.

Johannes Scotus eller Erigena har i sitt panteistiska system — utveckladt i hans hufvudsakligaste arbete, *de divisione naturæ* — äfven gifvit en framställning af menniskans sedliga uppgift, sådan denna från panteistisk ståndpunkt alltid konseqvent måste gestalta sig. Gud är allt vara. Det onda är blott negation, icke-vara, och såsom sådant för Gud fullkomligen obekant. Synden består deri, att menniskan, som å ena sidan är *ett* med Gud, å andra sidan från honom åtskild, uteslutande fattar denna sin åtskillnad från Gud i sigte och vänder sig till sig sjelf och till naturen i stället att hängifva sig åt Gud. Så har menniskan ifrån att vara naturens herre blifvit dess slaf, hon har förlorat sin rent andliga karakter, hennes kropp har blifvit materiell, och hon är hemfallen åt de naturliga begärens öfvermakt och till sist åt döden. Det yttersta målet för allt lif är att återvända till Gud, och allt sedligt sträfvande måste gå derpå ut, att menniskan genom upphäfvande af det individuella naturlifvets hämmande skrankor måtte nå det saliga målet att uppgå i Gud. Det sedliga lifvet måste följaktligen erhålla en negativt asketisk karakter.

Hildebert af Tours har i sin *Philosophia moralis* mera gifvit en framställning af den romerska popularfilosofin än en principiellt kristlig utveckling af sedligheten.

Abelard behandlar i sin *Ethica s. scito te ipsum* några allmänna etiska frågor, och hans arbete är snarare att anse såsom en inledning till moralteologin än såsom ett genomfördt moralteologiskt system. Han framhöll, huru den rätta kärleken icke söker lön. Den kärlek, som icke för Guds egen skull riktar sig på honom, förtjenar ej namn af kärlek. Hvad man dervid älskar är egentligen lönen. Fruktan för straff och hopp om lön beteckna endast *begynnelsen* af sann fromhet. — Hvad som ger åt menskliga handlingar deras etiska betydelse är uteslutande afsigten. Den naturliga benägenheten till det onda är ej i och för sig synd. Denna uppkommer endast genom viljans fria sjelfbestämning i öfverensstämmelse med den naturliga onda benägenheten. Handlingarne äro i sig sjelfva sedligt indifferenta. Genom den onda afsigtens fullbordan blir skulden ej större, genom underlåtande af utförandet ej mindre. Den som gör ondt utan ond afsigt, syndar icke i egentlig mening, om man ock i en vidsträcktare och oegentlig betydelse kan beteckna såsom synd allt hvad som sker i motsats till Guds vilja. Men till det i sanning goda erfordras ej blott en god mening, utan att afsigten grundar sig på riktig insigt. — Abelards etik framstår såsom förtjenstfull särskildt derföre, att den — i motsats till det

kyrkliga föreställningssättet med dess skefva och ensidiga betonande af de yttre gerningarne — starkt och kraftigt, om ock stundom med en viss ensidighet, framhåller, att sedlighetens sanna väsen ligger i menniskans inre sinnesriktning.

En öfvervägande mystisk riktning framträder hos den med Abelard samtidige Bernhard af Clairvaux. Han lär, att till sann dygd erfordras guddomlig nåd och fritt mottagande af denna nåd å menniskans sida, i det hon i den ödmjukhet, i kraft hvaraf hon för sig sjelf varder till intet, söker sitt allt i Gud. Kärleken utgör sedlighetens väsen. Om kärleken lär Bernhard, att den har fyra grader. På den första älskar menniskan sig sjelf för sin egen skull, på den andra Gud för sin egen skull, emedan hon ej förmår något utan Gud, på den tredje älskar hon Gud för hans egen skull, af tacksamhet för erfaren kärlek, och på den fjerde älskar hon äfven sig sjelf blott för Guds skull. Men en sådan kärlek är sällsynt här på jorden.

Petrus Lombardus behandlar företrädesvis i tredje boken af sina *Sententiæ* hufvudpunkterna af den kristna sedoläran och har i moralteologiskt så väl som i dogmatiskt hänseende utöfvat ett genomgripande inflytande på den följande skolastiken. Det högsta goda är saligheten och det eviga lifvet i Gud, således Gud sjelf, försåvidt han träder i gemenskap med menniskan. Förutsättning för allt sedligt godt är viljans frihet, som understödd af nåden väljer det goda. Derest ett sådant understöd uteblifver hängifver sig menniskan åt det onda, hvartill den genom fallet försvagade och förderfvade naturen alltjemnt drifver henne. De genom nåden upprättade menniskorna antagas så till vida hafva blifvit befriade från syndens öfvermakt, att de kunna undvika dödssynder. Men först då fulländningens mål blifvit uppnådt, är menniskan fullständigt befriad från syndens makt, och det är då för henne en moralisk omöjlighet att synda.

Dygd är den riktiga beskaffenheten hos den menskliga viljan såsom riktad på det goda. Grunddygden är derföre kärleken till Gud, som är inbegreppet af allt godt. Denna kärlek gifver såsom *forma informans* åt öfriga dygder deras sedliga prägel. Den som eger denna moderdygd, eger ock de från henne sig härledande dygderna, om de ock icke alla äro på en gång aktuella. — Alla menskliga handlingar äro sedligt goda eller onda allt efter den afsigt, hvaraf de bestämmas. Och afsigten måste bedömas efter det högsta ändamål, som man för sig uppställer, och som alla underordnade ändamål måste tjena. Efter Augustinus antagas trenne

hufvuddygder, hvilka dock blott äro olika former af kärleken till Gud:

1) tron, hvarigenom menniskan på det religiösa området fasthåller det som icke synes. Den är trefaldig: *credere Deo*, *credere Deum* och *credere in Deum*, hvilken sistnämnda form af tro, såsom i sig innebärande en kärlekens sammanslutning med Gud, är tron i sin fulla sanning, hvilken äfven förer till goda gerningar.

2) hoppet, hvarigenom andliga och eviga skatter med förtröstan förbidas, och

3) kärleken, som älskar Gud för hans egen skull och nästan för Guds skull eller i Gud. Till dessa trenne hufvuddygder fogas äfven de fyra kardinaldygderna, hvarigenom det heliga sjutalet blifver fullt. De sju dygderna motsvaras af de sju andans gåfvor, hvilka uppräknas efter den i *vulgata* gifna öfversättningen af Jes. 11: 2, 3, och hvilka antagas utgöra vilkor för kristlig dygdeöfning, på samma gång som de sjelfva äro att anse såsom andliga dygder.

Alexander af Hales ansluter sig i sin *Summa theologica* nära till Petrus Lombardus, hvars Sentenser han i det nämnda arbetet gjort till sin uppgift att kommentera. Hans framställning af sedoläran sönderfaller i 1) läran om den guddomliga lagen, 2) läran om nåden och dygderna, 3) läran om dygdens frukt.

Albert den store utmärker sig genom större lärdom och ett mera genomfördt användande af Aristoteles, med hvars filosofi medeltiden blifvit grundligt bekant företrädesvis genom Alberts omfattande litterära verksamhet. Hans öfvervägande teoretiska intresse uppenbarar sig i benägenheten att göra den menskliga begärförmågan med nödvändighet bestämd af förståndet. Dygderna antagas vara af tvenne slag, de platonska kardinaldygderna, som ordna själens begär och leda till praktisk verksamhet, samt de teologiska, tron, hoppet och kärleken, genom hvilka menniskan riktar sig på alltings yttersta mål. De förra förvärfvas genom insigt och öfning, de senare ingjutas af Gud. Det yttersta målet för alla förnuftiga varelser är att skåda Gud ansigte mot ansigte, hvilket måste innebära den högsta grad af salighet. Och då vi skåda Gud, skola vi äfven i honom såsom den yttersta orsaken lära känna allting, emedan allt skapadt då skall skådas i sina eviga af ingen materia fördunklade urbildliga idéer.

I Albert den stores skola i Köln studerade 1245 en adertonårig yngling, som med ett stilla inåtvändt sinne lyssnade till lärarens ord och i tysthet sträfvade efter klarhet och sammanhang i uppfattningen af lifvets högsta frågor, medan hans kamrater med mindre

djupgående intressen företrädesvis sökte att vinna en formell färdighet i behandlingen af teologiska ämnen. När den blygsamme, i stilla forskning tillbakadragne unge mannen ej deltog i deras dialektiska öfningar, kallade de honom på spe den stumme oxen från Sicilien. Albert sjelf hade emellertid snart nog kommit till insigt om ynglingens framstående gåfvor, och för att bereda honom ett rättmätigt erkännande bland kamraterna, och på det han genom ett lyckligen genomgånget prof sjelf skulle erhålla en ny lyftning och en högre energi i sitt vetenskapliga sträfvande, lät han honom för en viss dag bereda sig på en offentlig disputation. Albert framkastade under disputationens gång den ena frågan svårare och mera invecklad än den andra, men alla löstes med en förvånande reda och klarhet, och vid disputationsaktens slut utropade Albert, hänförd af det sätt, hvarpå den unge teologen öfverträffat hans djerfvaste förhoppningar: "I kallen denne för en stum oxe; men jag säger Eder, att denne oxe en gång skall med sin mäktiga stämma uppfylla hela verlden." Det var Thomas af Aquino, som, ännu till åren en späd yngling, hade framträdt såsom en fullrustad teologisk vetenskapsman. Född inom en förnäm greflig familj, som räknade slägtskap med de hohenstaufiska kejsarne, hade han, efter att hafva erhållit sin uppfostran först i klostret Monte Cassino och sedan vid universitetet i Neapel, redan vid 16 års ålder begärt att upptagas i dominikanerorden och med öppna armar blifvit mottagen af ordensbröderna, som under hans studiitid i Neapel hade lärt känna hans ovanliga anlag. Fåfänga voro alla ansträngningar från hans anhörigas sida att förmå honom att ändra sitt beslut. Böner, hotelser och misshandlingar visade sig lika fruktlösa. Då han slutligen på grund af inflytelser ifrån påfven Innocens IV, till hvilken dominikanerne vändt sig med klagomål öfver slägtingarnes handlingssätt, hade fått sig medgifvet tillfälle att fly ur den fångenskap, hvari han under aderton månader blifvit hållen å fädernesslottet Roccasecca, aflade han det högtidliga ordenslöftet, och derefter ingick han för vinnande af en högre teologisk bildning i Albert den stores skola.

Samma år som den nyss nämnda disputationen egde rum, hade dominikanerorden ett generalkapitel i Köln, der det bland annat beslöts, att Albert skulle begifva sig till Paris för att intaga en af de båda offentliga lärostolar, som dominikanerorden der innehade, och förvärfva sig doktorsgraden. Thomas skulle vara honom följaktig och under hans ledning i Paris fullborda sina teologiska studier. Under studiitiden sökte han andlig vederqvickelse och uppbyg-

gelse företrädesvisvis ur Cassiani *Collationes*, hvilka han, enligt hvad han sjelf uppgifvit, begagnade sig af för att genom stilla betraktelser gifva en högre lyftning och ett större djup åt sitt vetenskapliga sträfvande. Vid slutet af sin lärotid erhöll han 1248 värdigheten af en baccalaureus, oaktadt han ej uppnått den i lag föreskrifna åldern. Med Albert återvände han samma år till Köln, der han såsom andre lärare och *magister studentium* ställdes vid Alberts sida och, jemte det han var verksam att utlägga Lombardens Sentenser och den heliga skrift, började — en tjuguettårig yngling — att utveckla en sjelfständig författareverksamhet. De talrika lärjungaskaror, som, lockade af Alberts stora rykte, strömmade till Köln, gjorde snart äfven Thomas' namn kändt och aktadt inom vidsträckta kretsar.

Efter fyra års vistelse i Köln skickades han åter till Paris för att vid dess universitet förvärfva den högsta akademiska graden. De talrikt bevistade föreläsningar, han der såsom baccalaureus höll, och de flera vetenskapliga skrifter, han under tiden för denna sin andra vistelse i Paris utgaf, bidrogo i väsentlig mån att befästa och föröka det anseende, som han redan genom sin lärareverksamhet i Köln hade grundlagt. En samtida berättar, att han förmått öfver skilda ämnen utan konfusion diktera, hvad fyra skrifvare hade att fatta i pennan.

Ett vackert karakteriserande drag berättas om Thomas från hans nu ifrågavarande vistelse i Paris. Ett innerligt vänskapsband sammanknöt honom med den endast några få år äldre Bonaventura, hvilken inträdt i franciskanerorden samma år som Thomas upptagits bland dominikanerna. Då nu Bonaventura samtidigt vistades i Paris, liksom Thomas sysselsatt med de öfningar, som af en baccalaureus erfordrades för vinnandet af magistergraden, begärde han en gång vid ett besök hos Thomas, att denne skulle upplysa honom, ur hvilka böcker han hemtade de sköna tankar, som han i sina skrifter framställde. Till svar visade Thomas med handen på en bild af den korsfäste frälsaren och sade: "Här är boken"! Svaret bär vittnesbörd om en teolog, som i troende umgängelse med frälsaren, om också i en specifikt romersk-katolsk form, sökt den inre erfarenhet af den kristliga sanningen, som är ett väsentligt vilkor för fruktbringande vetenskaplig sysselsättning med de religiösa lifsfrågorna. — År 1257 öfverlemnades högtidligt åt Thomas teologie doktorsvärdigheten. Under de närmast följande åren hade han merändels Paris till skådeplatsen för sin verksamhet. Senare kallades han af Urban IV till det påfliga hofvet och verkade såsom

lärare i Rom och andra italienska städer, der påfvarne uppehöllo sig. Höga kyrkliga värdigheter, som blefvo honom erbjudna, afslog han i trogen efterföljd af den helige Dominici exempel, som äfven ståndaktigt vägrat att mottaga erbjudna högre embeten inom kyrkan. År 1269 kallades Thomas åter till Paris och förmåddes att qvarstadna der tvenne år, hvarefter han återvände till Italien, der han lärde i Bologna, Rom och slutligen i Neapel. Under de sista åren af sitt lif har han ej företagit sig några nya arbeten, utan, jemte det han fullgjorde sina tjensteåligganden, endast egnat sig åt bön och betraktelser öfver den heliga skrift. Kallad till en kyrkoförsamling i Lyon insjuknade han på vägen och afled i klostret Fossanuova ej långt från Terracina den 7 Mars 1274.

Då han kort före sin död skulle efter aflagd syndabekännelse och mottagen absolution undfå sakramentet — han hade dessförinnan låtit upplyfta sig ur sjuksängen och lägga sig på en askhög, emedan han endast så ville mottaga sin skapare och frälsare — bekände han i åsynen af den vigda hostian ännu en gång högtidligt sin orubbliga tro på det deri inneburna högheliga mysteriet och bedyrade för sista gången, att allt hans arbete i tal och skrift varit helgadt till Herrens ära. Såsom en god kyrkans son underkastade han det emellertid i troende vördnad kyrkans dom, och bad till Gud, att han ville i nåd låta det gälla såsom en åt hans majestät hemburen hyllning. Vid hans graf förklarade hans biktfader, broder Raynald från Piperno, som varit honom följaktig på resan, att han aldrig förlorat den i döpelsen undfångna rättfärdigheten, och att han lika ren och skuldlös gått ur lifvet, som han varit vid dess början. Icke fulla femtio år senare den 18 Juli 1323 förklarades han af påfven Johan XXII tillhöra helgonens antal, och vid den högtidliga kanonisationsakten yttrade påfven, att icke vittnesbördet om skedda under vore af nöden, för att man skulle kunna förklara en Thomas af Aquino för helig; man kan dock säga om honom, att han gjort så många under, som han skrifvit särskilda kapitel (quot scripsit articulos, tot miracula fecit) [1]).

Thomas hade nyss fyllt 47 år, då hans jordiska lefnadsbana ändades, och dock hade han under denna korta lefnad hunnit att utveckla en utomordentligt omfångsrik litterär verksamhet. Den nyss anförda biografen berättar, att hans samlade arbeten uppgå till 19 folioband. Det sammanfattande resultatet af sitt teologiska studium har han gifvit i sin *Summa theologica*, som tillika kan be-

---

[1]) Werner, Dr K., Der heilige Thomas von Aquino. Band. I. s. 854.

traktas såsom en systematisk sammanfattning af hela den föregående kyrkliga lärouttvecklingen. Han förklarar såsom sin uppgift att deri framställa systemet af den heliga vetenskap, som handlar om Gud, sådan han i och för sig är, och försåvidt han är de skapade varelsernas och särskildt de förnuftiga varelsernas princip och mål. På grund deraf sönderfaller hans teologiska *Summa* i tre hufvuddelar, af hvilka den första handlar om Gud i och för sig och såsom princip för all kreaturlig tillvaro och verksamhet öfverhufvud samt särskildt för den menskliga, den andra om de förnuftiga varelsernas och närmare bestämdt menniskans sträfvan till Gud såsom sitt yttersta och högsta ändamål, samt den tredje om Kristus, den menniskovordne Guds son, medlaren mellan Gud och menniskor, genom hvilken allena det menskliga sträfvandets yttersta mål kan vinnas. Den tredje delen blef ofulländad. Efter en utförlig framställning om Kristi person öfvergår Thomas der till en utveckling af de genom Kristus insatta nådemedlen, behandlar först läran om sakramenten i allmänhet och framställer sedan särskildt läran om dopet, konfirmationen, nattvarden och bikten. Behandlingen af bikten har af Thomas ej blifvit afslutad. En kompilator — man vet ej med säkerhet hvilken — har af Thomas' kommentar till Sentenserna utarbetat en fortsättning så väl af den påbegynta läran om bikten som af den återstående sakramentläran och af eskatologin.

Den andra delen, som innehåller Thomas' moralteologiska system, synes med förkärlek af Thomas hafva blifvit utarbetad. Med en utförlighet, som kräfver mer än vanliga menskliga krafter för att icke förefalla tröttande, behandlar han de moralteologiska frågorna i tvenne afdelningar, af hvilka den förra, innehållande 30 stora oktavark, framställer de allmänna hufvuddragen af menniskans sedliga verksamhet, den senare — 44 oktavark — gifver en detaljerad utveckling af de särskilda dygderna och motsvarande laster. Inom den katolska kyrkans moralteologi har Thomas ej blott under medeltiden utan ända in i senaste tid utöfvat det allra största inflytande. Att närmare uppvisa spåren af detta inflytande skulle onekligen bidraga att ställa Thomas' betydelse såsom moralteolog i ett klarare ljus. Den uppgift, som jag i närvarande afhandling ställt för mig, inskränker sig dock till en med några kritiska anmärkningar beledsagad framställning af hufvuddragen af det moralteologiska system, som af Thomas blifvit utveckladt.

Den första förutsättningen för all sedlig verksamhet är förmågan af fri sjelfbestämning. Om vi då allra först tillse, hvad Thomas med afseende derpå lär, så finna vi, att han i sin moralteologiska framställning ganska starkt betonar frivilligheten såsom en nödvändig bestämning i alla sedliga handlingar. Han framhåller såsom för menniskan karakteristiskt, att hon i motsats till de oförnuftiga djuren är sjelf herre öfver sina handlingar. Hon är nemligen ej blott såsom andra organiska varelser så till vida sjelfständig, att hon eger en princip för rörelse och utveckling i sig sjelf, utan hon är *fri*, d. v. s. hon rör sig mot ett mål, som hon medvetet fattat i sigte [1]). Endast de handlingar äro i egentlig mening menskliga, hvilka framgå ur en medveten viljoverksamhet.

Mot den fria viljans begrepp såsom den inre principen för menskliga handlingar strider icke, att hon sjelf eger principen för sin tillvaro och sin rörelse i en yttre orsak. Det ligger nemligen ej i den fria viljans begrepp att vara *principium primum*. Fastmer är det Gud såsom *primum movens*, från hvilken all rörelse så väl i viljan som i naturen härleder sig [2]). Men om sålunda viljan sättes i rörelse genom Gud, så ligger den frågan nära, huruvida icke den menskliga viljan är *med nödvändighet* riktad på det mål, som hon eftersträfvar. Thomas antager i detta afseende, att, såsom förståndet med nödvändighet fasthåller vid de allmänna tankelagarne, så äfven viljan med nödvändighet är riktad på ett yttersta ändamål, ett "*bonum perfectum et completivum sui ipsius*", hvilket är mäktigt att så tillfredsställa menniskans begär, att intet utom detsamma återstår såsom eftersträfvansvärdt. Alla menskliga handlingar ega rum *sub ratione boni*, och om det goda, som vid hvarje särskild handling afses, ej är det *högsta* goda, så måste dock antagas, att det eftersträfvas såsom hafvande en syftning på detta [3]), ehuru visserligen detta sammanhang mellan det yttersta ändamålet för all menskilg verksamhet och det ändamål, som vid hvarje enskild handling åsyftas, ej behöfver vara medvetet, lika litet som det

---

[1]) Quod nullam notitiam finis habet, etsi in eo sit principium actionis vel motus, non tamen ejus quod est agere vel moveri propter finem est principium in ipso, sed in alio, a quo ei imprimitur principium suæ motionis in finem. Unde hujusmodi non dicuntur movere seipsa sed ab aliis moveri; quæ vero habent notitiam finis, dicuntur seipsa movere, quia in eis est principium non solum ut agant sed etiam ut agant propter finem. Summa th. 2, 1 qu. 6 art. 1. Jmfr 2, 1 qu. 1 art. 1.

[2]) 2, 1 qu. 6 art. 1.

[3]) Omnis inchoatio perfectionis ordinatur in perfectionem consummatam, quæ est per ultimum finem. 2, 1 qu. 1 art. 6.

är nödvändigt, att den som går på en väg vid hvarje steg tänker på vägens mål. Detta yttersta ändamål, hvarpå all mensklig viljoverksamhet med nödvändighet är riktad, och för hvars skull, enligt ett uttryck af Augustinus, vi älska allt hvad för öfrigt är oss kärt, men som sjelft älskas för sin egen skull allena, är saligheten. Med afseende på detta yttersta ändamål finnes intet val. Med inre nödvändighet sträfvar en och hvar efter att blifva salig. Men deremot eger öfverläggning och val rum med afseende på det, som lämpligast må anses leda till detta mål [1]), och härvid kan menniskan fritt bestämma sig för ett eller ett annat. Visserligen är viljan alltid riktad på det goda, och om ett i alla afseenden godt föremål framställde sig för menniskans medvetande, skulle hon med nödvändighet eftersträfva detsamma, alldenstund hon omöjligen kan vilja motsatsen; men till ett föremål, som ej i alla afseenden är godt, drages ej viljan med nödvändighet. Ett godt, som i något afseende är behäftadt med brist, kan uppfattas såsom ett icke-godt och följaktligen, allteftersom det betraktas ur olika synpunkter, eftersträfvas eller icke [2]).

Och i sjelfva verket är det ej blott angående medlen för salighetens ernående utan äfven med afseende på sjelfva salighetens väsen, som olika meningar kunna göra sig gällande. Väl är det visst, att saligheten i sin sanning finnes endast i Gud och af en menniska uppnås, först då hon kommit till det guddomliga väsendets åskådande. Så länge nemligen något för henne återstår att önska, är hon ej fullt lycklig. Om derföre förståndet, som sträfvar att uppfatta tingens väsen, lärt känna väsendet af en verkan, men ännu ej lärt känna orsakens *väsen* — blott att en orsak finnes — så måste en åstundan qvarstå att lära känna äfven detta. Till en fullkomlig salighet erfordras sålunda, att förståndet fattar sjelfva den första orsakens väsen [3]), hvilket först då kommer att ega rum på ett fullkomligt sätt, när menniskan i sin uppfattning af Gud uppnått åskådningens klarhet. Den menniska, som kommit till åskådande af Guds väsen, måste med nödvändighet älska allt efter det förhållande, hvari det står till Gud [4]). Men innan man med åskådningens visshet lärt känna Gud, är den menskliga viljan ej med nödvändighet riktad på honom och på de medel, hvarigenom delaktighet uti honom kan ernås [5]). Hvad hon med nödvändighet eftersträfvar är blott i allmänhet en salig tillvaro, och i denna sin sträfvan kan hon endast såtillvida sägas vara med nödvändighet

[1]) 1 qu. 82 art. 1. 2, 1 qu. 10 art. 4; qu. 1 art. 3.
[2]) 2, 1 qu. 19 art. 10.
[3]) 2, 1 qu. 3 art. 8.
[4]) 2, 1 qu. 4 art. 4.
[5]) 1 qu. 82 art. 1.

bestämd af *Gud*, såsom det högsta ändamålet, som ingenting är eller synes godt och såsom sådant ledande till saligheten, utan försåvidt det i något afseende eger likhet med det i sanning högsta goda. Denna likhet kan emellertid vara ganska ytlig, och menniskan kan derföre taga skenet för verkligheten, under det hon menar sig eftersträfva det goda. Och såsom man kan såsom högsta ändamål eftersträfva ett skenbart godt och icke med nödvändighet är riktad på det i sanning högsta goda, så kan man med afseende på medlen för vinnande af det ändamål, hvilket man för sig uppställt såsom det högsta, enligt hvad förut blifvit anmärkt, göra mycket olika val. Menniskan kan nemligen genom sitt förstånd blifva medveten af en mångfald olika föremål, af hvilka hvartdera kan ur någon synpunkt visa sig såsom godt och eftersträfvansvärdt, och viljan kan fritt rikta sig på det ena eller det andra. Såsom nu öfverhufvud hvarje naturlig rörelse ursprungligen förorsakats och fortfarande eger bestånd såsom naturlig endast genom naturens orsak och upphof, så maste detta särskildt gälla om den fria viljans egendomliga rörelse. Denna rörelse är ytterst att hänföra till Gud såsom *primum movens*, och det är genom hans kraft, som den ändliga varelsens vilja i hvarje ögonblick uppehålles i sin verksamhet, men den uppehålles just såsom fri. Gud tillintetgör ej i sin styrelse utan uppehåller och bevarar de skapade tingens natur, i det han verkar i hvarje skapad varelse i enlighet med dess egendomliga beskaffenhet [1]).

Om således Thomas ej anser sig behöfva medgifva, att viljans frihet upphäfves, derigenom att den sättes i rörelse af Gud, så frågas, om viljan öfverhufvud ej kan vara underkastad något tvång? Thomas medgifver möjligheten deraf endast såtillvida, att ett yttre tvång kan förhindra viljans *yttringar*. Då understundom fruktan tjenar såsom bevekelsegrund till en *handling*, så förlorar denna ej derigenom karakter af frivillighet, nemligen försåvidt den betraktas med hänsyn till förhandenvarande omständigheter, ehuru viljan under andra förhållanden ej skulle hafva bestämt sig på samma sätt. Icke heller kan en handling derföre sägas vara ofrivillig, att den framgår af begärelsens öfvermakt öfver förnuftet. Under en otyglad lidelse handlar man emot föresatser, som man nyss förut hyllat, men icke emot det, som man i det närvarande ögonblicket vill. Och då Gud rörer en menniskas

---

[1]) 1 qu. 83 art. 1. — Quia igitur voluntas est activum principium non determinatum ad unum sed indifferenter se habens ad multa, sic Deus ipsam movet, quod non ex necessitate ad unum determinat, sed remanet motus ejus contingens et non necessarius nisi in his ad quæ naturaliter movetur. 2, 1 qu. 10 art. 4.

hjerta och leder hennes vilja till ett visst mål [1]), så är viljan icke verksam genom yttre tvång, i hvilket fall verksamheten ej vore viljans utan emot viljan.

Men om också intet *yttre* tvång binder den menskliga viljan, så kan dock ifrågasättas, om hon ej är med *inre* nödvändighet bestämd i en viss riktning. "Filosofen", d. v. s. Aristoteles, har anmärkt, att hvar och en uppfattar målet för sin sträfvan i enlighet med sin egen beskaffenhet [2]), men vår naturliga beskaffenhet är ej beroende af oss sjelfva, följaktligen icke heller det mål, hvilket vi med naturnödvändighetens tvång sträfva att uppnå. Af den föregående framställningen har det visat sig, att Thomas medgifver en naturnödvändig viljans riktning på ett universellt mål, saligheten, under det han dock antager, att så väl i uppfattningen af detta mål som med afseende på medlen för dess vinnande olika meningar kunna föranleda en mycket olika gestaltad viljoverksamhet hos olika individer. Denna olikhet vill han dock ej antaga vara beroende af en naturlig beskaffenhet, i öfverensstämmelse med hvilken den menskliga viljan med nödvändighet skulle vara äfven i enskilda fall bestämd på ett visst sätt. Hvad särskildt beträffar de böjelser och begär, som ur menniskans sinliga natur uppstiga, så måste de antagas stå under förnuftets bepröfvande, hvarefter viljan kan bestämma sig oberoende af det lockande i begärets förespeglingar [3]). Då apostelen i Rom. 7, 19 yttrar: "Det goda som jag vill, det gör jag icke; utan det onda, som jag icke vill, det gör jag", så kunna, enligt Thomas' förmenande, dessa ord endast så förstås, att apostelen dermed uttalat sin oförmåga att förhindra uppstigandet af hvarjehanda mot förnuftet stridande begärelser, oaktadt visserligen det sinliga begäret måste underkasta sig förnuftets herravälde och lyda detsammas föreskrifter.

Den angelägenhet att fasthålla den menskliga viljans frihet, som vi i det föregående hos Thomas hafva lärt känna, är att anse såsom ett uttryck af ett oförvilladt sedligt medvetande och förtjenar med afseende derpå allt erkännande. Se vi deremot på Thomas' uppfattning så väl af den ändliga verldens förhållande till Gud som särskildt af

---

[1]) Deus movet voluntatem hominis, sicut universalis motor ad universale objectum voluntatis, quod est bonum ... Sed tamen interdum specialiter Deus movet aliquos ad aliquid determinate volendum ... 2, 1 qu. 9 art. 6.

[2]) Qualis unusquisque est, talis finis videtur ei. 1 qu. 83 art. 1.

[3]) In omnibus enim potentiis motivis ordinatis secundum movens non movet nisi virtute primi moventis. Unde appetitus inferior non sufficit movere, nisi appetitus superior consentiat. 1 qu. 81 art. 3.

den menskliga viljans förhållande till kunskapsförmågan, så visar det sig, att hans yttranden angående viljans frihet — om annars med fri vilja menas, hvad man i allmänhet förstår med detta uttryck — måste bedömas såsom inkonseqvenser i förhållande till en i sjelfva verket deterministisk grundåskådning. Jag vill i det närmast följande söka ur Thomas' egen framställning uppvisa det befogade i detta mitt påstående.

Hvad som karakteriserar den verld, som ligger inom vår närvarande erfarenhet, är rörelse och förändring. Men ingenting kan, säger Thomas — i det han härvid ansluter sig till Aristoteles —, sättas i rörelse, utan försåvidt det står i ett förhållande af potentialitet till ett annat, som eger aktuell tillvaro. Rörelsen består nemligen just deri, att någonting bringas öfver från potentialitet till aktualitet, och då nu i potentialiteten såsom sådan ej ligger någon kraft att aktualisera sig, så erfordras, för att det potentiella skall blifva aktuellt, verksamheten af ett redan *actu* tillvarande subjekt. Om nu också detta är i rörelse, så förutsättes för detta ett annat o. s. v. Härvid kan man emellertid ej fortgå in infinitum, emedan man då ej finge någon *första* rörelseprincip och följaktligen ej heller några rörelseprinciper i andra hand, emedan dessa hafva sin kraft att röra af *primum movens*. Såsom yttersta grunden för den ändliga verlden måste vi följaktligen antaga ett fullkomligt vara, som, i alla sina momenter aktuellt, sjelft ej för sin tillvaro förutsätter något annat, men i sin oändliga kraft på ett evigt sätt innehåller all den fullkomlighet, som i olika grader finnes utstyckad på den ändliga verlden, hvilken i det oändliga varat eger sin orsak och grund. Verkan eger nemligen en preexistentiell tillvaro i den verkande orsaken. Men om det sålunda kan sägas, att Gud i sitt väsen innefattar alla den ändliga tillvarons fullkomligheter, så är väl att märka, att dessa hos honom förefinnas på ett eminent sätt, och att i sjelfva verket hans guddomliga kraft och herrlighet omöjligen kan vinna ett adeqvat uttryck i den ändliga verlden.

Närmare bestämdt är det guddomliga väsendet vetande och vilja. Att här angifva den bevisning, genom hvilken Thomas anser sig kunna ådagalägga nödvändigheten af att så uppfatta Guds väsen, ligger utom min närvarande uppgift. I förbigående torde dock förtjena att nämnas det sätt, hvarpå han tillbakavisar en invändning mot antagandet af vilja hos Gud, hvilken äfven på senare tid blifvit framställd af män, hvilka hyllats såsom framstående tänkare, den invändningen nemligen, att då viljan måste tänkas såsom en åtrå att vinna ett mål, hvaraf man ännu ej är i besittning, det skulle innebära en ofullkomlighet hos Gud, om han vore ett viljande väsen. Dertill anmärker Thomas, att viljan ingalunda behöfver tänkas vara riktad blott

och bart på föremål, som ännu icke äro den viljande personlighetens egendom, utan att den ganska väl kan afse föremål, som *actu* egas och åtnjutas, och att följaktligen Gud kan med rätta sägas *vilja* vara hvad han af evighet är. "Såsom hans veta är hans vara, så är hans vara hans vilja" [1]).

I Guds vetande och vilja ser nu Thomas den ändliga verldens orsak. Guds vetande innefattar nemligen i sig all tings former eller idéer. Hvarje idé är i sjelfva verket intet annat än Guds eget väsen, betraktadt från en viss sida, ty ehuruväl det guddomliga väsendet på grund af sin absoluta enkelhet och enhet ej i och för sig innefattar någon mångfald af olika bestämningar, så måste dock antagas, att Gud, försåvidt han uppfattar sig såsom den ändliga tillvarons grund, fattar sitt väsen såsom i olika mått meddelbart åt ändliga varelser. Hvarje skapad varelse är nemligen till sin egendomliga karakter bestämd af det mått, hvari han på ett härledt sätt i närmare eller fjermare likhet eger del i det guddomliga väsendet. Då nu Gud är medveten om, att hans väsen kan i ett bestämdt mått af likhet afbildas utaf en viss skapad varelse, så uppfattar han ur denna synpunkt sitt väsen såsom denna skapade varelses egendomliga idé. Åt dessa i Guds vetande innehållna idéer har han genom skapelsehandlingen gifvit yttre tillvaro i tid och rum, i det han genom sin vilja bestämt sig att förverkliga vissa af de möjligheter, om hvilka han i sitt förstånd är medveten. Guds verksamhet är nemligen ej bestämd af någon naturnödvändighet, utan hans vilja är orsaken till allt, och denna bestämmes ej med nödvändighet till förverkligande af just denna ändliga verld i motsats till allt annat. Hvad Guds vilja med nödvändighet är riktad på, är hans egen godhet, liksom den menskliga viljan med nödvändighet är riktad på saligheten. I sig sjelf, såsom det absoluta goda, har Gud af evighet det absolut tillfredsställande föremålet för sin vilja, och då han skapar en ändlig verld, är det ej för att fylla ett hos sig förefintligt behof af ett godt, som han finner sig sakna, utan för att göra ändliga varelser delaktiga af sin egen godhet [2]). Den ändliga verlden är ej något ändamål för Gud, men han sjelf är alla ändliga varelsers ändamål.

---

[1]) Voluntas in nobis pertinet ad appetitivam partem; quæ licet ab appetendo nominetur, non tamen hunc solum habet actum, ut appetat quæ non habet, sed etiam ut amet quod habet et delectetur in illo; et quantum ad hoc voluntas in Deo ponitur, quæ semper habet bonum quod est ejus objectum, cum sit indifferens ab eo secundum essentiam. 1 qu. 19 art. 1.

[2]) 1 qu. 19 art. 2. 3.

Skapelsen uppfattas af Thomas såsom en den ändliga tillvarons emanation ur Gud, "*emanatio totius entis e causa universali*" [1]). Den innebär ett frambringande af intet, försåvidt det, som genom skapelse blifver till, ej förutsätter någon materia, såsom fallet är med allt, som genom naturens alstringskraft frambringas. Med afseende på verkningarne af den högsta och universella orsaken får nemligen ej fasthållas hvad som gäller om verkningarne af alla partikulära orsaker: *ex nihilo nihil fit.*

Till den skapade verldens fullkomlighet hör, att de ändliga varelserna och tingen i en mångfald olika gradationer afspegla och uppenbara skaparens makt, godhet och herrlighet. Då nemligen all verkan på något sätt afbildar och framställer sin orsak, och följaktligen Guds godhet måste framträda i hans verk, men "de skapade tingen ej kunna komma till den guddomliga enkelheten" [2]), så måste denna Guds godhet, som i sig är "en och enkel", i skapelsen framstå i en mångfald af olika former och grader. Derföre måste det anses höra till universi fullkomlighet, att åtskilligt godt är af den art, att det kan förlora sin godhet, hvaraf också, enligt Thomas, framgår såsom en naturlig följd, att det verkligen understundom affaller ifrån sin ursprungliga goda bebeskaffenhet [3]). Genom att Gud tillstädjer det onda vinnes mycket godt, som eljest skulle uteblifva. Om det ej funnes något orättfärdigt våld, skulle man ej lära att prisa den lidande martyrens tålamod eller den hämnande rättfärdighetens straffdomar. Guds vilja måste dock alltid med nödvändighet uppfyllas. Ehuruväl i den ändliga verldsutvecklingen åtskilligt kan ske i strid med den ordning, enligt hvilken de sekundära och partikulära orsakerna borde verka, kan det dock ej undgå att bestämmas af den universella orsak, under hvilken alla partikulära orsaker sammanfattas. Om också inom den ändliga verlden verkan af en *causa prima* kan förhindras genom felaktighet hos en *causa secunda*, så gäller dock detta ej med afseende på den absolut första orsaken. Felar en partikulär orsak i åstadkommandet af sin tillbörliga verkan, så sker detta på grund af hindrande inflytelse från någon annan partikulär orsak. Men då äfven denna innefattas under den universella orsakens allt beherrskande inflytelse [4]), så kan följden

---

[1]) 1 qu. 45 art. 1. [2]) 1 qu. 23 art. 5.

[3]) Ipsa natura rerum hoc habet, ut quæ deficere possunt quandoque deficiant. 1 qu. 48 art. 2.

[4]) Manifestum est, quod ... omnes motus tam corporales quam spirituales reducuntur in primum movens simpliciter, quod est Deus. 2, 1 qu. 109 art. 1. — Omnis inclinatio alicujus rei vel naturalis vel voluntaria nihil est aliud quam quædam impressio a primo movente, sicut inclinatio sagittæ

icke undgå att vara bestämd af den ordning, som af denna yttersta och första orsak ålägges alla densamma underordnade sekundära orsaker [1]). Hvad som synes afvika från Guds vilja i ett afseende blir ur en annan synpunkt af densamma bestämdt och beherrskadt.

Om redan af det nu anförda visar sig, att Thomas uppfattar sammanhanget mellan *causa prima* och *causæ secundæ* på ett sätt, hvarigenom den åt vissa sekundära orsaker tillerkända friheten i grunden reduceras till ett blott sken, framstår dock denna hans deterministiska grundåskådning med ännu större klarhet, om vi taga i betraktande hans predestinationslära.

Guddomlig predestination eger, enligt Thomas, rum med afseende på ett för menniskan satt mål, hvars uppnående öfverstiger hennes ändliga krafter. Ett sådant mål är det eviga lifvet, hvari menniskan måste införsättas genom en utifrån kommande kraft, hvars verksamhet Thomas, på grund af en identifikation af *destinare* och *mittere*, förliknar vid den, hvarigenom pilen af bågskytten slungas mot sitt mål. Men den kraft, genom hvilken menniskan liksom öfversändes i det eviga lifvet, är Guds kraft, och då i allmänhet hvarje handling kan såsom åsyftad sägas ega en viss preexistens uti den handlandes medvetande, och särskildt Guds handlingar måste tänkas för honom af evighet medvetna, så har man följaktligen att antaga en guddomlig *præ-destinatio* till det eviga lifvet [2]).

Såsom predestinationen i sig innesluter Guds vilja att meddela nåd och herrlighet, så innebär reprobationen Guds vilja att tillåta vissa menniskor att ådraga sig skuld, och tillika hans vilja att låta fördömelsen såsom straff följa på den ådragna skulden. Reprobationen är således ej att anse såsom skuldens orsak, hvilken fastmer måste anses härleda sig från menniskans fria vilja; den är endast orsak till att Gud tillåter menniskan att falla och öfverlemnar henne åt det eviga

ad signum determinatum nihil aliud est quam quædam impressio a sagittante. 1 qu. 103 art. 8.

[1]) Aliter est de causa universali et de causa particulari. Ordinem enim causæ particularis aliquid potest exire, non autem ordinem causæ universalis. Non enim subducitur aliquid ab ordine causæ particularis, nisi per aliquam aliam causam particularem impedientem . . . Unde cum omnes causæ particulares concludantur sub universali causa, impossibile est aliquem effectum ordinem causæ universalis effugere. 1 qu. 22 art. 2. jmfr 2, 1 qu. 93 art. 5.

[2]) Ratio . . . alicujus fiendi in mente actoris existens est quædam præexistentia rei fiendæ in eo. Unde ratio prædictæ transmissionis creaturæ rationalis in finem vitæ æternæ prædestinatio nominatur; nam destinare est mittere. 1 qu. 23 art. 1.

straffet. Detta innebär visserligen såsom lidande ett ondt för den fördömda menniskan men är dock, betraktadt såsom en realisation af Guds straffande rättfärdighet, ett godt, och Thomas anmärker härvid, att, ehuru Gud visserligen i förhållande till hvarje skapad varelse vill det goda, så vill han dock ej hos hvar och en det goda utan åtskillnad[1]).

Predestinationen grundar sig ej på någon slags förtjenst å deras sida, hvilka tillhöra antalet af predestinerade. Sjelfva förberedelsen till nådens mottagande är ett verk af predestinationen, och om det äfven med rätta kan sägas, att Gud med afseende på mensklig förtjenst meddelar en större nåd, så är dock att noga fasthålla, att förtjensten sjelf är ett nådens verk, hvilken nåd åter måste tänkas verksam på grund af predestinationen. Då Thomas härvid tänker sig den invändningen såsom näraliggande, att det vore orättvist af Gud att utan afseende på olika förtjenst bestämma somliga till det eviga lifvet, under det han tillåter andra att falla och gå förlorade, så anser han sig kunna tillbakavisa denna anmärkning med den nyss anförda satsen, att Guds godhet, som i sig är en och enkel, måste i skapelsen framstå "*multiformiter*", emedan de skapade varelserna ej kunna komma till den guddomliga enkelheten. Det är på grund deraf, som Guds godhet i förhållande till de ändliga varelserna framträder dels såsom barmhertighet, dels såsom straffande rättfärdighet, och barmhertigheten framlyser så mycket större, då den bevisar sig genom någras upprättelse och frälsning, medan de flesta i öfverensstämmelse med naturens vanliga lopp gå forlorade[2]). Det som gifves af nåd, kan för öfrigt efter godtfinnande gifvas mera eller mindre, utan att några berättigade klagomål öfver orättvisa kunna upphöjas af dem, som alla hafva lika liten rätt att uppställa några anspråk.

Af den i det föregående gifna utvecklingen af Thomas' lära om Guds förhållande till den ändliga verlden finna vi, att han i flera fall rönt stor inflytelse af det neoplatonska åskådningssättet. Särskildt anmärkningsvärd är den inre frändskap, hvilken förefinnes mellan neoplatonismen och Thomas i uppfattningen af det guddomliga väsendet såsom absolut enkelt, i den mening, att det ej i sig innefattar någon mångfald af särskilda bestämningar. I teoretiskt afseende är en sådan

---

[1]) Deus omnes homines diligit et etiam omnes creaturas, in quantum omnibus vult aliquod bonum, non tamen quodcumque bonum vult omnibus. In quantum igitur quibusdam non vult hoc bonum quod est vita æterna, dicitur eos habere odio vel reprobare. 1 qu. 23 art. 3.

[2]) In hoc etiam maxime misericordia Dei apparet, quod aliquos in illam salutem erigit, a qua plurimi deficiunt secundum communem cursum et inclinationem naturæ. 1 qu. 23 art. 7.

åsigt om guddomsväsendet ohållbar och orimlig, alldenstund det som saknar alla bestämningar är i sig sjelft overkligt, och såsom sådant ur stånd att gifva tillvaro åt någonting annat. Att det ur praktisk synpunkt icke är likgiltigt, om det guddomliga väsendet uppfattas abstrakt och bestämningslöst, har redan förut blifvit antydt. Såsom den abstrakta uppfattningen af Gud i religiöst afseende icke mäktar värma och hänföra hjertat, så har den i etiskt afseende till naturlig konseqvens en moral, som träder i ett negativt förhållande till lifvets konkreta former och i ensidig asketism förbiser uppgiften att göra alla i god och sann mening naturliga förhållanden till medel för det sedliga lifvets förverkligande. Det neoplatonska gudsbegreppets upptagande är emellertid ej någonting särskildt för Thomas karakteriserande. Den höga auktoritet, som tillerkändes Dionysius Areopagita, gjorde, att medeltidsteologin öfverhufvud mer eller mindre bestämdes af de åsigter, som blifvit uttalade i hans skrifter. Detta gäller, såsom bekant, i all synnerhet om medeltidens mystiska teologi, men den egentliga skolastiken är ingalunda fritagen derifrån. Och hvad särskildt beträffar den nu omhandlade åsigten om det guddomliga väsendet såsom icke i sig innefattande någon mångfald af särskilda bestämningar, så har den från medeltidsteologin fortplantat sig äfven till den lutherska dogmatiken, så att man hos flera bland dennas mest framstående representanter vid deras framställning om guddomsväsendet återfinner uttryck, hvilka visa större slägtskap med den från kristendomen principiellt afvikande panteistiska filosofin än med den sannt kristliga verldsåskådningen. Exempelvis må erinras om Joh. Gerhards sats: *Deus est ipsum esse subsistens, omnibus modis indeterminatum*, och Quenstedts: *Si proprie et accurate loqui velimus, Deus nullas habet proprietates.* Så väl Thomas' som våra äldre lutherska teologers kristliga intresse gör dock, att de anse sig böra yrka, att de egenskaper, som kyrkoläran i öfverensstämmelse med den heliga skrifts vittnesbörd tillägger Gud, ega en icke blott subjektiv giltighet, utan att det i Gud finnes en grund, hvarföre vi, då vi i följd af vår kunskapsförmågas ändlighet endast från olika sidor och synpunkter kunna uppfatta det guddomliga väsendet, föreställa oss Gud med just dessa särskilda egenskaper. Men hafva vi ej rätt att antaga, att det guddomliga väsendet i och för sig innefattar en mångfald bestämningar, så finnes ej heller någon objektiv grund för skilda egenskapers utsägande om honom, och hvad i detta afseende af Thomas och äldre dogmatici yrkas måste, om ock ur

praktisk synpunkt prisvärdt, likväl betraktas såsom inkonseqventa och följaktligen ur vetenskaplig synpunkt oberättigade påståenden.

I uppfattningen af skapelsen såsom emanation spåra vi åter inflytelsen af den neoplatonska verldsåskådningen, enligt hvilken Gud är det allmänna i sig abstrakta och obestämda varat, ur hvilket de konkreta och individuella men i och med detsamma ändliga och begränsade varelserna och tingen i olika gradationer emanerat. Föreställningen om graduella åtskillnader mellan de särskilda skapade varelserna spelar en framstående roll äfven i Thomas' system, och det onda antages der liksom inom neoplatonismen ha sin grund i de ändliga varelsernas nödvändiga inskränkthet. Den ordning och fullkomlighet, som måste karakterisera universum såsom en ändlig afspegling af Guds oändliga fullkomlighet antages med nödvändighet förutsätta en mångfald för den guddomliga sjelfmeddelelsen mer eller mindre tillgängliga varelser, och då Guds godhet på mångfaldigt sätt måste uppenbara sig i den skapade verlden, så visar det sig för Thomas såsom helt naturligt, att hon under form af predestination med inre nödvändighet förer somliga menniskor till ett mål, hvilket af inga menskliga krafter kan uppnås, medan hon såsom reprobation lemnar de öfriga åt det fall, dit deras natur lockar och drager dem, för att på grund deraf kunna uppenbara sig såsom straffande rättfärdighet [1]). Visserligen talar Thomas om en fri viljoverksamhet hos den ändliga personligheten. Äfven de predestinerade, hvilka med en utifrån kommande guddomlig kraft föras till ett mål, som de med egna krafter hvarken kunna fatta i medvetandet såsom något eftersträfvansvärdt ej heller och ännu mindre i egen kraft uppnå, äfven de sägas dock medvetet och fritt rikta sig på det mål, till hvilket de föras likt pilen, som kastad af bågskytten ilar mot sitt mål. Och de som "enligt naturens lopp"

[1]) Samma synpunkt gör sig hos Thomas äfven gällande i fråga om det större eller mindre nådesmått, som Gud tilldelar sin kyrkas särskilda medlemmar. Grunden till den olika nådesfördelningen anser han i viss mån vara att finna hos menniskan, som bereder sig för nådens mottagande, alldenstund den, som mera bereder sig derför, mottager en rikare nåd. Men yttersta grunden till den ifrågavarande åtskillnaden kan dock, enligt Thomas' förmenande, ej antagas ligga hos menniskan, emedan hon förbereder sig för nådens mottagande endast försåvidt och i den mån som hennes fria vilja mottager en förberedande inverkan af Gud. "Unde prima causa hujus diversitatis accipienda est ex parte ipsius Dei, qui diversimode suæ gratiæ dona dispensat ad hoc quod ex diversis gradibus pulchritudo et perfectio ecclesiæ consurgat; sicut etiam diversos gradus rerum instituit, ut esset universum perfectum. 2, 1 qu. 112 art. 4.

falla och gå förlorade, de sägas äfven handla på grund af fri sjelfbestämning. Men ytterst är det dock Gud, som i egenskap af första orsak bestämmer alla de sekundära orsakernas rörelser, antingen verksamheten hos dessa är medveten och fri, eller naturlig i betydelsen af medvetslöshet och ofrihet. Det är att märka, att Thomas, enligt hvad redan förut blifvit framstäldt, med fri verksamhet förstår en sådan, som medvetet afser ett visst ändamål, men dermed är icke sagdt, att viljans riktning på det i medvetandet uppfattade ändamålet ej är med nödvändighet gifven och af Gud bestämd [1]). Fastmer framgår detta af det kausalitetsförhållande, hvarigenom alla lägre orsaker äro i sina rörelser bestämda och beherrskade af den högsta och första orsaken, liksom det i sjelfva verket är med tydliga ord uttaladt i det citat, som från 1 qu. 103 art. 8 finnes anfördt sid. 30. När Thomas tillägger de predestinerade frihet, kan man med den bild för ögonen, som Thomas använder, då han talar om predestinationen, icke undgå att erinra sig Spinozas anmärkning om kanonkulan, som otvifvelaktigt skulle anse sig fri, om hon, under det hon afskjuten framflöge mot sitt mål, plötsligen blefve medveten om sig sjelf och det mål, mot hvilket hon ilade [2]).

---

[1]) Moveri voluntarie est moveri ex se, id est, a principio intrinseco; sed illud principium intrinsecum potest esse ab alio principio intrinseco, et sic moveri ex se non repugnat ei quod movetur ab alio. 1 qu. 105 art. 4. — Med afseende på de predestinerades goda gerningar säges uttryckligen: Id quod est per liberum arbitrium, est ex prædestinatione. 1 qu. 23 art. 5.

[2]) Den deterministiska grundåskådning, som genomgår Thomas' system, och som måste framstå såsom en grundväsentlig brist för hvar och en, som i den ändliga personlighetens förmåga af fri sjelfbestämning ser ett oafvisligt postulat af det sedliga medvetandet, denna deterministiska åsigt måste helt naturligt för den reformerta kyrkans teologer, försåvidt de fasthålla sina lärofäders predestinatianska föreställningar, visa sig såsom en förtjenst. Så yttrar W. Cunningham i sin "Historical Theology" Vol. 1 p. 424 angående betydelsen af Thomas' framställning om den fria viljan: In this great controversy, which will last as long as the carnal mind is enmity against God — for it is at bottom just a controversy between God and man — the works of Aquinas afford some useful materials; not so much, indeed, for establishing the truth from the word of God, but for answering the objections of opponents founded upon general considerations of a philosophical or metaphysical kind — and thus may be said to contribute somewhat to the confirmation and defence of a system of doctrine, which is at once clearly set forth in the plain statements of God's word, and is in entire accordance with tho dictates of sound philosophy, though very likely to call forth the opposition and enmity of te proud heart of unrenewed men.

Att Thomas' uppfattning af förhållandet mellan Gud såsom den första och yttersta orsaken och de skapade varelserna såsom orsaker i andra hand icke lemnar rum för någon verkligen fri sjelfbestämning å menniskans sida, torde af hvad i det föregående blifvit yttradt vara klart. I sjelfva verket föras vi till samma resultat, om vi något närmare undersöka det förhållande hvari, enligt Thomas, den menskliga viljan och kunskapsförmågan stå till hvarandra.

Liksom Gud i förhållande till rörelsen och utvecklingen inom den ändliga verlden står såsom *primus motor*, sjelf upphöjd öfver all rörelse och vexling, så står enligt den af Thomas hyllade psykologin öfver de öfriga menskliga förmögenheterna med bestämmande inflytelse på deras rörelse kunskapsförmågan, hvilken, i det hon afgifver syftemål för viljan, förhåller sig till densamma såsom den högsta bestämmande principen och förmedelst viljan inverkar på de lägre förmögenheterna. Det gäller nemligen med afseende på en ordnad följd af särskilda rörelsekrafter, att en rörelseprincip i andra hand bevisar sig verksam endast genom den kraft, som utgår från den första rörelseprincipen. Derföre har den lägre driften och begäret kraft att sätta menniskan i rörelse i en viss riktning, endast om den högre driften, viljan, gifver sitt bifall, och viljan är å sin sida beroende af förståndet[1]). Den tänkande kraften är nemligen hos menniskan hvad instinkten är hos djuren, och den sinliga driften har derföre en naturlig tendens att låta sig bestämmas af förståndet. Dock är det icke uteslutande förståndet, hvaraf de menskliga drifterna och begären röna en bestämmande inflytelse. De hafva äfven en naturlig benägenhet att sättas i rörelse af inbillningskraften och sinnesförnimmelserna, såsom erfarenheten vittnar, att begäret ofta uppträder i strid mot förnuftet vid föreställningen eller känslan af en njutning, som förnuftet förbjuder, eller af något smärtsamt, som förnuftet manar oss att uthärda.

Hemtar under inflytelsen af någon passion viljan sitt motiv från det sinliga begäret, så sker detta på grund deraf, att under passionen något, som eljest synes vara förkastligt, för medvetandet framträder såsom godt och eftersträfvansvärdt, och Thomas anmärker, att förståndets bifall på grund af inbillningskraftens förespeglingar merändels följer med åt det håll, hvartill den af den

[1]) 1 qu. 81 art. 3. — "Et hoc est quod Philosophus dicit in 3 de anima text. 57, quod appetitus superior movet appetitum inferiorem, sicut sphæra superior inferiorem. Hoc ergo modo irascibilis et concupiscibilis rationi subduntur."

sinliga driften uppväckta lidelsen drifver[1]). Så kan man komma derhän att göra det onda mot bättre vetande. Thomas bestrider i detta sammanhang, i likhet med Aristoteles, den af Sokrates uttalade åsigten, att all synd beror af okunnighet. Med den ensidigt intellektualistiska riktning, som karakteriserar Thomas, kan han emellertid endast så förklara detta faktum, att han antager, det menniskan vid enskilda syndiga handlingar icke bemärker, att de stå i strid med en såsom riktig erkänd regel, eller att man äfven med afseende på de enskilda handlingarne kan ega ett potentiellt medvetande om deras syndighet, under det man likväl — t. ex. på grund af någon yttre sysselsättning eller någon, möjligen genom passionen förorsakad, kroppslig svaghet — uraktlåter att i verkligheten taga handlingens sedliga halt i betraktande[2]). Att man vid begåendet af en syndig handling skulle kunna vara verkligt medveten om det syndiga i handlingen, synes Thomas ej vilja antaga såsom möjligt[3]); att den sedliga normen vid enskilda handlingar öfverträdes beror på bristande medvetenhet hos förnuftet, som dock af naturen har till uppgift att begrunda denna sedliga norm. Då menniskan emellertid vid hvarje särskild handling gör så godt hon förstår, synes det som vore verklig skuld en omöjlighet. Thomas söker, drifven af sitt sedliga intresse, att undgå denna invändning genom att — också i öfverensstämmelse med Aristoteles — anmärka, att, om också menniskan vid osedliga handlingar gör det

---

[1]) Videmus quod homines in aliqua passione existentes non facile imaginationem avertunt ab his circa quæ afficiuntur; unde per consequens judicium rationis plerumque sequitur passionem appetitus sensitivi, et per consequens motus voluntatis, qui natus est semper sequi judicium rationis. 2, 1 qu. 77 art. 1. — Ille qui habet scientiam in universali propter passionem impeditur, ne possit sub illa universali sumere et ad conclusionem pervenire; sed assumit sub alia universali, quam suggerit inclinatio passionis, et sub ea concludit. Unde Philosophus . . . dicit quod syllogismus incontinentis habet quatuor propositiones, duas particulares et duas universales: quarum una est rationis, puta nullam fornicationem esse committendam; alia est passionis, puta delectationem esse sectandam. Passio igitur ligat rationem, ne assumat et concludat sub prima; unde ea durante assumit et concludit sub secunda. Ibm art. 2.

[2]) 2, 1 qu. 77 art. 2.

[3]) Mot den invändningen, att menniskor, som ligga under för någon passion, ofta bekänna, att det som de eftertrakta är ett ondt, anmärker Thomas: Sicut ebrius quandoque proferre potest verba significantia profundas sententias, quas tamen mente dijudicare non potest, ebrietate prohibente, ita in passione existens etsi ore proferat hoc non esse faciendum, tamen interius hoc animo sentit quod sit faciendum. Ibm.

onda, emedan hon i handlingens ögonblick ej förstår bättre, så kan dock just det bristande sedliga medvetandet vara sjelfförvålladt, och följaktligen de osedliga handlingar, hvilka deri hafva sin grund, vara att anse såsom tillräkneliga [1]). Det är emellertid lätt att inse, att om menniskan i hvarje moment af sitt viljolif är bestämd af sin insigt uti det goda, så finnes ej i hennes föregående lif någon punkt, der hon genom ett underlåtet sträfvande att förvärfva sig ett mera omfattande och djupgående sedligt medvetande förskyllat att för handlingar i nutiden dömas brottslig. Att hon icke sträfvat derefter kommer sig helt enkelt deraf, att hon ej förstått bättre.

Äfven ur synpunkten af viljans förhållande till kunskapsförmågan komma vi följaktligen till samma deterministiska resultat [2]), som vi nyss erhållit vid betraktandet af det sätt, hvarpå Thomas tänker sig förhållandet mellan den högsta och yttersta orsaken och de lägre och sekundära; och det måste antagas bero på en af praktiska intressen föranledd inkonseqvens, att denna deterministiska grundåskådning icke menligare inverkat på den moralteologiska framställningen än fallet är.

För att en verklig sedlighet skall kunna ega rum, fordras icke blott medvetenhet om ett mål och viljans fria riktning på det i medvetandet uppfattade ändamålet, utan dertill fordras äfven, att det mål, som viljan eftersträfvar, är ett godt. Det är efter viljans beskaffenhet, som menniskan erhåller en i sedligt afseende god eller dålig karakter, och viljan får sin närmare bestämdhet genom

---

[1]) 2, 1 qu. 74 art. 5.

[2]) Då Werner — Der heilige Thomas von Aquino, Band 3, S. 686 — yttrar: "Es ist richtig, auch Thomas lässt das Wollen durch das Erkennen bedingt sein; aber nicht um das Rechthandeln aus klaren und deutlichen Begriffen zu erklären, sondern um in ächt Augustinischer Weise zu zeigen, wie alles Abweichen vom Rechten und wahren in seinem innersten Grunde auf tiefverschuldeter Täuschung des Menschen beruhe", så räcker ett dylikt påstående icke till att fritaga Thomas från anklagelsen för en deterministisk uppfattning af den menskliga viljan. Antager Thomas, att denna vilja är i sin verksamhet betingad af kunskapen i den mening, att viljan alltid bestämmes i öfverensstämmelse med menniskans insigt i det goda, så kan han visserligen konseqvent vidhålla, att all afvikelse från det rätta och sanna beror på ett missförstånd. Men att detta missförstånd skulle vara "djupt förskylladt", kan på denna ståndpunkt icke utan motsägelse antagas, emedan skulden i dess fulla djup förutsätter viljans riktning *mot bättre vetande* på oberättigade syftemål, och ett djupt förskylladt missförstånd följaktligen är tänkbart endast såsom hafvande sin grund i en vilja, som trots medvetandet af det rätta inslår en mot detsamma stridande riktning.

det objekt, hvarpå hon riktar sig. Endast då viljan eftersträfvar ett godt ändamål, derföre att det är godt, är en menniskas verksamhet sedligt god, och menniskans lif öfverhufvud får karakter af sedlighet, endast försåvidt alla de särskilda lägre ändamålen, som hon i sin fria verksamhet åsyftar, ingå såsom underordnade momenter uti ett yttersta ändamål, som ej blott synes vara, utan som verkligen är det för henne högsta goda. Här uppstår då den frågan: Hvad är för menniskan det högsta goda, hvilket bestämmande bör ingå i hvarje moment af hennes fria verksamhet, för att denna må kunna erkännas såsom sedligt god? Af Thomas' åsigt om rörelsen inom den ändliga verlden såsom öfvergång från potentialitet till aktualitet och om de ändliga varelserna såsom skapade efter guddomliga idéer med uppgift att inom ändlighetens former i olika grad af fullkomlighet afspegla det guddomliga väsendet synes konseqvent följa att det högsta goda för menniskan måste vara det fullständiga förverkligandet af hennes idé, och att följaktligen det ändamål, hon har att eftersträfva, för att hennes verksamhet skall kunna få sig tillerkänd sedlig betydelse, är, att de anlag och förmögenheter, med hvilka hon blifvit skapad, måtte erhålla en sådan utveckling, att hon i fullständig verklighet motsvarar den idé, efter hvilken hon blifvit skapad. Försåvidt idéen i sig innefattar det mått af likhet med Gud, hvartill menniskan blifvit skapad, så skulle målet för menniskans sedliga utveckling, enligt Thomas, sammanfalla med den af Plato uppställda sköna bestämningen af den sedliga uppgiften: att blifva så vidt möjligt lik Gud.

Thomas gör emellertid i sin framställning af de ändliga varelsernas sedliga utveckling och målet för densamma ej något bruk af de i kapitlet om den ändliga verldens ursprung omtalade idéerna. Redan i framställningen af Thomas' lära om friheten hafva vi sett, att han bestämmer saligheten såsom menniskans yttersta ändamål och högsta goda, liksom äfven att han om saligheten lär, att den i sin sanning är att finna endast i Gud eller, närmare bestämdt, i det guddomliga väsendets åskådande. Vid framställningen af sin lära om det högsta goda, upptager han till vederläggning åtskilliga falska föreställningar om detsamma [1]). Han visar, att menniskans högsta goda ej kan bestå i jordiska egodelar, alldenstund dessa ju blott äro *medel* i förhållande till det naturliga lifvet såsom mål, följaktligen sjelfva ej kunna vara det högsta ändamålet. Ej heller kan ära och ett godt namn och rykte ibland menniskorna vara det

---

[1]) 2, 1 qu. 2, 3.

högsta goda, ty äran, der den är sann, är en reflex af personens fullkomlighet i ett eller annat afseende, men åstadkommer sjelf ej någon fullkomlighet, och det samma är förhållandet med ryktet och det goda namnet ibland menniskor. Det högsta goda kan så mycket mindre sökas häri, som menniskorna i sina omdömen äro i hög grad föränderliga och opålitliga. Ej heller är det högsta goda att söka i stor makt och myndighet, hvilken lika väl kan missbrukas, som den kan användas på ett rätt och tillbörligt sätt. Och då den menskliga kroppen är medel och organ för själen, så kan icke heller menniskans högsta goda finnas i någon god beskaffenhet hos den lekamliga sidan af hennes varelse. Öfverhufvud gäller med afseende på det högsta goda, att det icke kan bestå i någonting, som lemnar något annat öfrigt att önska och eftersträfva, eller som kan lända egaren till skada — såsom förhållandet t. ex. kan vara med jordiska rikedomar (Pred. 5, 12) — eller som kan finnas lika väl hos goda som hos onda menniskor, i hvilket fall det högsta goda jemte sig skulle kunna tåla något ondt, hvilket vore orimligt.

Men ej ens i någon den menskliga *själens* goda beskaffenhet antager Thomas det högsta goda vara att finna, denna beskaffenhet må nu vara till såsom *potentia* eller *actus* eller *habitus*. Ty det högsta goda är ett godt, som fullkomligt tillfredsställer menniskans begär. Nu syftar menniskans högsta begärförmåga, viljan, på ett universellt godt, men allt godt, som kan såsom egenskap tillkomma själen, är partikulärt. Följaktligen kan icke deruti menniskans högsta goda vara att söka, ehuru visserligen, ifall vi tänka på det högsta goda såsom af menniskan egdt och åtnjutet, det måste erkännas, att det är genom själen, som detta egande och åtnjutande eger rum. Det föremål, som eftersträfvas, och i hvars åtnjutande saligheten består, är någonting utom menniskan, men sjelfva saligheten tillhör själen såsom *bonum animæ inhærens*.

Då, såsom nyss blifvit angifvet, den menskliga viljan går ut på ett universellt godt och på grund deraf ej kan finna tillfredsställelse i ett godt, som är endast relativt, så kan öfverhufvud intet skapadt vara menniskans högsta goda. Det universella goda finnes endast i Gud. Såsom han är all tillvarelses yttersta grund, så är han ock dess ändamål. Endast i honom eger allt skapadt sin fullkomlighet, och allt sträfvar efter sitt väsendes mått till likhet med den guddomliga urbilden. Då nu de ändliga varelserna först då nått den fullkomlighet, som kan tillkomma dem, när de *actu* äro det, hvartill de genom sina naturliga potenser äro anlagda, så må-

ste man antaga, att saligheten, subjektivt betraktad, består i den högsta grad af aktualitet, hvilken för menniskan då är förhanden, när hon med sitt *förstånd* skådar Gud och med sin *vilja* tillfredsställd hvilar i det uppnådda målet [1]). Den *känsla* af lycksalighet, hvilken härvid eger rum, utgör ej salighetens väsen, som består i egandet af det högsta goda, men är, såsom ett uttryck för kärlekens förnöjelse i egandet af sitt föremål, dermed oupplösligt förbunden. Den verksamhet, genom hvilken menniskan förbindes med Gud, är, enligt Thomas, väsentligen teoretisk, om också för att det menskliga förståndet skall uppnå åskådningens mål, det är nödvändigt, att menniskan genom viljan sättes i rörelse mot det målet. Kärleken såsom en bestämning åt viljan har sålunda endast i egenskap af rörelseprincip företräde framför kunskapen.

Thomas har riktigt insett, att målet för menniskans utveckling, det högsta goda, som hon har att, så vidt på henne ankommer, fritt förverkliga, icke kan vara något annat än att fullständigt blifva det, hvartill hon af Gud ursprungligen blifvit skapad och dymedelst uppnå det mått af fullkomlighet, som motsvarar hennes egendomliga anlag. Då han närmare bestämmer det högsta goda så, att det sättes i gemenskapen med Gud, så utgår han dervid från den riktiga förutsättningen, att menniskans högsta fullkomlighet endast kan vinnas i föreningen med Honom, i hvilken hon eger grunden för sin tillvaro. Men såsom uttryck af en ensidigt intellektualistisk riktning och följaktligen innebärande en missvisning måste man anse Thomas' antagande, att saligheten väsentligen består i förståndets fulländning, hvartill de öfriga menskliga förmögenheternas och särskildt viljans fullkomnande förhåller sig såsom någonting sekundärt. Gud är, såsom Thomas trots inflytelserna från en panteistisk verldsåskådning fasthåller, en person, och en personlig tillegnelse af den personlige Guden måste antagas förnämligast ega rum genom viljan. Icke hvad en menniska vet, utan hvad hon vill, är det som afgör hennes fullkomlighet, om också ett riktigt vetande är en nödvändig förutsättning för viljans normala beskaffenhet. Derföre säger apostelen: "Om jag kunde profetera och visste all hemlighet och all kunskap och hade all tro, så att jag försatte berg, och hade icke kärleken, så vore jag intet"

---

[1]) Est enim beatitudo ultima hominis perfectio. Unumquodque autem in tantum perfectum est, in quantum est actu; nam potentia sine actu imperfecta est. Oportet ergo beatitudinem in ultimo actu hominis consistere. ... In hominibus autem ... est ultima perfectio secundum operationem, qua conjunguntur bono increato 2, 1 qu. 3 art. 2.

(1 Cor. 13, 2). Den fullkomliga kärleken, grundad på en i förhållande till mensklig mottaglighet fullkomlig kännedom af Gud, som är kärleken, måste antagas vara den fullkomlighet, som är högsta ändamålet för menniskans sedliga sträfvande, och hvari tillika hennes fullkomliga salighet består.

Då, enligt det föregående, menniskans yttersta ändamål ur objektiv synpunkt är Gud och subjektivt betraktadt består i att känna och älska Gud med den grad af fullkomlighet, som är med hennes väsen förenlig, så är dermed också gifvet, att, försåvidt hon för vinnandet af detta sitt yttersta ändamål har en utvecklingsprocess att genomgå, hennes verksamhet derunder måste, der den är normal, vara bestämd af det mål, hvartill hon sträfvar, och att följaktligen, såsom hon i Guds vilja eger grunden för sin tillvaro, hon också i samma guddomliga vilja eger normen för sin sedliga lifsutveckling [1]). Då det nu är genom sitt förnuft, som menniskan är medveten om Guds vilja med afseende på hennes fria verksamhet, så kan man, enligt Thomas, bestämma den specifika åtskillanden mellan godt och ondt i sedligt afseende så, att det sedligt goda är menniskans fria öfverensstämmelse med sitt förnuft, det onda deremot hennes fria riktning på ändamål, som stå i strid med förnuftets fordringar [2]). Antagandet att menniskans sedligt goda eller onda beskaffenhet beror på hennes öfverensstämmelse med eller strid emot förnuftet innebär, efter hvad Thomas finner sig föranlåten att särskildt anmärka, ej någon afvikelse från Augustini auktoritet, enligt hvilken det moraliskt onda eller synden består i ord, gerningar eller begär, som strida mot den eviga lagen. Förnuftets ljus, som är i oss, kan nemligen visa oss det goda och afgifva rättesnöret för vår vilja, endast så vida det härleder sig ifrån det guddomliga förnuftes ljus och utgör en sann afspegling af detta [3]). Ytterst är således det guddomliga förnuftet med den deri innehållna eviga lagen normen för menniskans sedliga lif.

Försåvidt menniskan i sitt förnuft har normen för sedligt handlande, och erfarenheten vittnar, att det menskliga förnuftet kan miss-

---

[1]) Unumquodque rectum et bonum est, in quantum attingit ad propriam mensuram. Ergo ad hoc quod voluntas hominis sit bona, requiritur quod conformetur voluntati divinæ. 2, 1 qu. 19 art. 9.

[2]) Unicuique enim rei est bonum quod convenit ei secundum suam formam, et malum quod est ei præter ordinem suæ formæ. Patet ergo quod differentia boni et mali circa objectum considerata comparatur per se ad rationem, scilicet secundum quod objectum est ei conveniens vel non conveniens. 2, 1 qu. 18 art. 5.

[3]) 2, 1 qu. 19 art. 4.

taga sig om sanningen, så uppstår den frågan, huruvida en vilja, som står i strid med ett irrande förnuft hos den viljande personen, är att anse såsom i sedligt afseende ond, och om den vilja är god, som står i öfverensstämmelse med hvad den viljande personlighetens förnuft i ett visst afseende på grund af en insmugen villvarelse yrkar. Det skulle kunna tyckas, att, då förnuftet är rättesnöre för den menskliga viljan, på grund deraf att menniskan i sitt förnuft eger medvetande om den i det guddomliga förnuftet varande eviga lagen, men ett irrande förnuft icke kan härledas ifrån denna eviga lag, ett irrande förnuft icke heller borde kunna göra anspråk på att utgöra regel och rättesnöre för den menskliga viljan, och att följaktligen viljan ej är att anse såsom ond, derföre att den strider mot ett irrande förnuft. Vid utredandet af denna fråga anmärker Thomas, att den sammanfaller med frågan, huruvida ett irrande samvete förbinder, alldenstund samvetet ej är något annat än det genom förnuftet gifna vetandets tillämpning på en viss handling. Man hade stundom brukat skilja mellan trenne slags handlingar, och antagit att somliga vore till sin art goda, somliga sedligt indifferenta, och somliga till sin art onda, och man hade sagt, att, om förnuftet eller samvetet yrkar, att en menniska är skyldig att göra något, som i sig är ondt, eller undvika något, som i sig är godt, eller framhåller det i sig likgiltiga såsom förbjudet eller befaldt, så är förnuftet eller samvetet irrande. Med afseende på ett sålunda irrande förnuft eller samvete hade man gjort den åtskillnad, att, när villfarelsen rör likgiltiga ting, bör viljan anses deraf bunden, så att det skulle innebära skuld att handla emot ett på sådant sätt irrande förnuft. När deremot villfarelsen beträffade något i och för sig ondt eller i och för sig godt, så skulle den vilja, som bestämde sig i motsats till förnuftets eller samvetets bud eller förbud icke dermed hafva ådragit sig skuld. Denna distinktion finner Thomas ohållbar, och han antager, att icke blott i och för sig likgiltiga handlingar blifva sedligt förkastliga, ifall man företager dem i strid mot ett irrande samvete. Äfven då man gör något i och för sig godt eller underlåter något i och för sig ondt, kan man ådraga sig skuld, försåvidt viljan dervid bestämmer sig att i motsats till det irrande samvetet göra det i sig goda och underlåta det i sig onda; ty ehuru visserligen ej villfarelsen härleder sig från Gud, så framställer dock det irrande förnuftet sitt omdöme såsom sannt och följaktligen såsom härledande sig från Gud, all sannings källa och ursprung. Att förakta hvad som af det irrande förnuftet framställes såsom Guds vilja är derföre detsamma som att förakta Gud [1]). Denna sin mening finner Thomas bekräftad

[1]) 2, 1 qu. 19 art. 5.

af det bekanta yttrandet af apostelen Paulus: "Allt det som icke är af tron" — det vill, enligt Thomas, säga: allt det som är emot samvetet — "det är synd" (Rom. 14, 23).

Men om, enligt det ofvan sagda, den vilja, som går i motsatt riktning mot ett irrande förnuft, måste anses för en ond vilja, så ligger det antagandet nära, att den vilja vore att anse såsom god, hvilken bestämmer sig i öfverensstämmelse med ett irrande förnuft. Thomas anser emellertid, att detta ingalunda bör obetingadt antagas. Liksom frågan, huruvida en vilja, som bestämmer sig i strid med ett irrande förnuft, är att anse såsom i sedligt afseende ond, enligt Thomas' uppfattning af samvetets betydelse, sammanfaller med frågan, huruvida ett irrande samvete har uti sig någon förbindande kraft, så sammanfaller den sist uppställda frågan med den, om ett irrande samvete fritager från skuld. Med afseende derpå anmärker Thomas, att allt beror på, huruvida villfarelsen i förnuftet och på grund deraf i samvetet är fullkomligt ofrivillig eller beror direkt eller indirekt — uppsåtligt eller genom vårdslöshet — på den villfarande menniskans vilja. Då villfarelsen är frivillig i förhållande till sådant, som man är förbunden att veta, så fritager den ej viljan, som bestämmer sig i öfverensstämmelse med det irrande förnuftet eller samvetet, från skuld. Men om villfarelsen beror på okunnighet, som ej härrör af en tadelvärd likgiltighet för att inhemta kännedom om sanningen, så fritager en sådan förnuftets och samvetets villfarelse från skuld den vilja, som bestämmer sig i öfverensstämmelse med det irrande förnuftet.

Vi hafva i det föregående sett, att Thomas i förnuftet finner den för menniskan närmast tillgängliga normen för det sedliga handlandet. Det i förnuftet gifna medvetandet om rätt och orätt tillämpas genom samvetet på enskilda handlingar, i det samvetet med afseende på handlingar, hvilka tänkas såsom möjliga i den tillkommande tiden dömer, att de böra verkställas eller underlåtas, och med afseende på begångna handlingar anklagar eller urskuldar [1]). Jemte det Thomas sålunda ställer samvetet i ett nära och innerligt förhållande till förnuftet, sätter han det äfven i förbindelse med hvad han kallar *synderesis*, och det torde vara på sin plats att här i korthet redogöra för den betydelse, som *synderesis* får sig tillerkänd. — Såsom menniskan i sitt förnuftiga tänkande utgår från vissa omedelbart af naturen kända sanningar och dymedelst leder sig till en mångfald speciella insigter, så har äfven det

[1]) 1 qu. 79 art. 13. — I en allmännare syftning anser Thomas, att med samvete, "conscientia", äfven förstås medvetandet af hvad vi gjort eller underlåtit att göra.

praktiska förnuftet vissa omedelbart kända grundsatser, från hvilka det utgår vid bedömandet af olika handlingars sedliga karakter och *synderesis* är en menniskans förnuftiga af naturen gifna habituella beskaffenhet, hvari hon är medveten om de första allmänna sedliga principer, som ligga till grund för förnuftets omdömen angående det menskliga handlandet[1]). Då nu Thomas uppfattar samvetet såsom *actus* — ett det sedliga medvetandets tillämpande på enskilda handlingar — och *synderesis* såsom *habitus*, så blir förhållandet dem emellan det, att samvetet i *synderesis* har sin princip, försåvidt det dömer om enskilda handlingar efter den lag, som framträder i *synderesis* eller derifrån genom förnuftets slutledningar härledes, hvarföre också *synderesis* understundom benämnes samvete, liksom det äfven stundom identifieras med det praktiska förnuftet, hvari det ingår såsom *habitus*[2]).

När Thomas antager, att normen för menniskans sedliga lif ytterst är att finna i Guds vilja men närmast träder menniskan till mötes i hennes förnuft, så måste dessa bestämningar erkännas såsom fullt riktiga. Såsom den ändliga verlden i Guds vilja eger grunden för sin tillvaro, så har hon äfven genom samma vilja fått för sig uppstäldt det mål, hvartill hon har att utvecklas, och lagen, efter hvilken denna utveckling bör gå för att vara normal. Detta hindrar naturligtvis icke, att lagen tillika är ett uttryck af den ändliga varelsens eget väsen. Fastmer hafva vi att antaga, att all normal utveckling inom den ändliga verlden är på samma gång bestämd af de ändliga varelsernas eget väsen och af Guds vilja, som i det hon frambragt den ändliga verlden också gifvit de särskilda varelserna vissa egendomliga lagar och krafter, på grund hvaraf de äro verksamma hvar och en efter sin art[3]). Inom den lägre tillvaron går utvecklingen med nödvändighet efter de i naturen inneboende lagarne. Den sedliga lagen deremot, som Gud gifvit åt de förnuftiga varelserna, realiserar sig ej med nödvändighet, utan här är utrymme lemnadt åt den ändliga personlighetens fria vilja att bestämma sig för eller emot Guds vilja och

---

1) 1 qu. 79 art. 12.

2) Ordet *synderesis* är utan tvifvel en förvridning af det grekiska *συντηρησις*, som i den klassiska grekiskan användes i betydelsen bevarande, uppehållande eller äfven iakttagelse, men aldrig brukas i den mening, hvari det användes af medeltidsteologin. En anslutning till den klassiska betydelsen af ordet torde finnas deri, att det omedelbart gifna medvetandet af de allmänna sedliga grundsatserna betraktas såsom en sedligt uppehållande och bevarande kraft i menniskosjälen. Jmfr Neander, Vorlesungen über Geschichte der christlichen Ethik, herausgegeben v. D:r D. Erdmann S. 290.

3) Jmfr särskildt om den sedliga lagen såsom ett uttryck af menniskans eget väsen Rom. 2, 14.

på samma gång i öfverensstämmelse med eller i motsats till sitt eget sedliga väsen. Men för möjligheten af fri öfverensstämmelse med den sedliga lagen fordras, att denna lag skall vara känd, och i sin sedligt förbindande kraft blir lagen af menniskan uppfattad endast genom förnuftet. Hvad som ej erhåller förnuftets vittnesbörd såsom rätt och godt, kan ej af menniskan erfaras såsom sedligt förbindande, alldenstund menniskan ej eger något annat organ för uppfattningen af de osinliga och eviga tingen än förnuftet. Dermed är emellertid icke sagdt, att endast det som menniskan med begreppets klarhet uppfattat för henne eger en sedligt förbindande karakter, ty förnuftet uppfattar sina föremål i högre och lägre former af tydlighet och klarhet, hvarföre också den af Thomas antagna möjligheten af ett irrande förnuft ligger nära förhanden, i det menniskan, då hon ej ledes af en klar insigt, kan på ett skeft och förvändt sätt uppfatta de sedliga och religiösa sanningarne. Om man sålunda måste erkänna möjligheten af ett irrande förnuft och derjemte, i öfverensstämmelse med den af Thomas uppställda teorin, förstår med samvete en verksamhet af den menskliga omdömesförmågan, hvarigenom den i medvetandet fattade sedliga lagen tillämpas på enskilda handlingar, så är klart, att man ej heller eger någon giltig grund att förneka möjligheten af ett irrande samvete. Är uppfattningen af lagen oriktig, så måste också, konseqvent, dess tillämpning i enskilda fall blifva oriktig. Men här torde man med skäl böra sätta i fråga, huruvida Thomas' uppfattning af samvetet är riktig. Mig synes samvetets väsen på ett mera tillfredsställande sätt hafva blifvit angifvet af dem, som deri se, icke en verksamhet af det menskliga förståndet, som efter en medveten norm dömer angående enskilda handlingar, utan en omedelbar känsla af tillfredsställelse eller oro med afseende på ett visst handlingssätt, det må nu vara blott och bart tilltänkt eller redan gjord gerning, genom hvilken känsla menniskan finner sig bunden vid den sedliga lagen och förpligtad att ärligt och oinskränkt ställa sig densamma till efterrättelse.

Men hvad är, ifall samvetet så uppfattas, att säga om möjligheten af ett irrande samvete? Framträder ej en känsla af ofrid och disharmoni hos menniskan äfven i fråga om handlingar, som äro i strid, icke med den sedliga lagen i och för sig, utan med en skef och oriktig uppfattning af denna lag, och ifall detta ej låter förneka sig, har man i sådant fall att antaga förhandenvaron af ett irrande samvete? Jag tror, att den frågan riktigast nekande besvaras. Det måste nemligen ur sedlig synpunkt anses förkastligt att handla mot sin öfvertygelse, och samvetet misstager sig ej, då det genom känslan af oro och disharmoni upphöjer sitt vittnesbörd mot ett sådant handlingssätt. Men

väl kan det menskliga förståndet taga miste i sitt omdöme angående betydelsen af det i samvetet innehållna vittnesbördet, och ett sådant misstag eger rum, ifall man af den i samvetet förefintliga känslan af tillfredsställelse eller ofrid sluter till särskilda handlingars objektiva sedlighet eller osedlighet. Apostelen Paulus hade före sin omvändelse i ett lågande nit för Guds lag varit verksam att förfölja och föröda Herrens församling. När han senare såsom Jesu Kristi lärjunge tänkte tillbaka på den tiden, kände han sig på grund af den förföljelseifver, hvilken då besjälat honom, såsom den förnämligaste ibland syndare. Och dock kunde han gifva sig sjelf det vittnesbördet, att han från sina förfäder tjenat Gud i ett rent samvete (2 Tim. 1, 3).

Der ur objektiv synpunkt misstag och villfarelse i uppfattningen af den sedliga uppgiften eger rum, är det alltid menniskans med samvetet ingalunda identiska sedliga omdömesförmåga, som är i behof af upplysning och ledning [1]).

I sin framställning om de menskliga handlingarnes goda eller onda beskaffenhet uppkastar Thomas den frågan, huruvida menniskans sedliga uppgift är så alltomfattande, att hvarje den minsta detalj i hennes lif skall vara bestämd af den sedliga lagen, eller om det gifves några sedligt indifferenta handlingar, några adiafora. Den frågan sönderfaller för Thomas i tvenne: Finnes det några indifferenta handlingar *secundum speciem?* och finnes det indifferenta handlingar "*secundum individuum*"? Med afseende på den förra frågan anför Thomas ett uttryck af Augustinus: *Sunt quædam facta media, quæ possunt bono vel malo animo fieri, de quibus est temerarium judicare* [2]). Omfattande denna Augustini åsigt anmärker han, att hvarje moralisk handling erhåller sin specifika karakter af det föremål, på hvilket hon utgår, hänfördt till principen för menskliga handlingar, förnuftet. En handling, som öfverensstämmer med den i förnuftet gifna sedliga normen — såsom t. ex. almosors meddelande åt nödställda medmenniskor — är till sin art god. Om deremot handlingen innebär något emot förnuftets ordning stridande — såsom t. ex. att afhända en annan hans egendom — så är hon till sin art ond. Men understundom händer det, att handlingens föremål är af den beskaffenhet, att, derest ej några tillkommande individuella omständigheter och förhållanden tagas i betraktande den i förnuftet framträdande sedliga normen derom ingenting har att utsäga. Exempelvis anföras

---

[1]) Jemfr Beck, Umriss der Biblischen Seelenlehre. Zw. Aufl. S. 74 ff.

[2]) De sermone Domini in monte, lib. 2, cap. 18. Den ordagranna lydelsen af Augustini ord är följande: Sunt — quædam facta media, quæ ignoramus quo animo fiant, quia et bono et malo fieri possunt.

sådana handlingar som att upprycka ett grässtrå, att göra en promenad utåt landet o. d. Sådana handlingar äro då att anse såsom varande till sin art indifferenta [1]).

Om sålunda Thomas anser sig böra jakande besvara frågan, huruvida det finnes några till sin art indifferenta handlingar, så medgifver han dock ej, att derifrån den slutsats får dragas, att enskilda handlingar, försåvidt de medvetet och afsigtligt begås, i verkligheten äro sedligt obestämda. Den moraliska handlingen får nemligen sin karakter ej blott af föremålet, hvarpå den utgår, utan äfven af förhandenvarande bionständigheter, hvilka närmare bestämma handlingen, på samma sätt som individuella bestämningar tillkomma den enskilda menniskan, hvilka ej ligga i sjelfva begreppet af en menniska. Och Thomas anser, att vid hvarje enskild handling sådana närmare omständigheter förefinnas, på grund af hvilka handlingen måste bedömas antingen såsom god eller såsom ond. Härvid framhåller han särskildt, hurusom det för de enskilda menskliga handlingarne till grund liggande uppsåtet gifver äfven åt de till sin art indifferenta handlingarne en bestämd sedlig beskaffenhet. Det gäller nemligen om alla medvetna handlingar, att de måste antingen hänföras eller icke hänföras till ett af förnuftet bestämdt tillbörligt ändamål, och det är följaktligen nödvändigt, att hvarje med uppsåt och öfverläggning företagen handling, betraktad *in individuo*, är god eller ond. Äfven handlingar, som närmast afse kroppens hvila och vederqvickelse, kunna hafva karakter af dygd, om nemligen menniskan har sin kropps krafter helgade i det godas tjenst. Omedvetna och oafsigtliga handlingar, såsom t. ex. vissa rörelser med hand eller fot, anser Thomas ej i egentlig mening vara menskliga och moraliska handlingar, hvarföre de äfven med skäl böra anses sedligt indifferenta [2]).

De af Thomas gjorda undersökningarne angående adiafora vittna om djup och klarhet i det sedliga medvetandet och äro till sina resultater väsentligen tillfredsställande. Å ena sidan bör erkännas, att det finnes en mängd handlingar, om hvilka, objektivt betraktade, man ej kan säga, att de hafva någon bestämd sedlig karakter, men å andra sidan är hvarje medveten handling *in concreto* antingen sedlig eller osedlig, alltefter det ändamål, som af den handlande personen afses. Det finnes inga subjektiva adiafora. Personligheten är i hvarje moment af sitt lif antingen sedlig eller osedlig.

I det föregående hafva vi sett, att Thomas finner rättesnöret för menniskans sedliga handlingar gifvet närmast i hennes eget förnuft,

---

[1]) 2, 1 qu. 18 art. 8. [2]) 2, 1 qu. 18 art. 9.

emedan hon deri eger till en viss grad medvetande af den i det gudomliga förnuftet innehållna eviga lagen. Han antager emellertid, att det menskliga förnuftet sig sjelf lemnadt icke är såsom sedlig norm tillräckligt för menniskans behof, utan att hon behöfver en särskild utifrån meddelad uppenbarelse af Guds vilja, som vi också faktiskt ega med olika grad af fullkomlighet gifven i det gamla och nya testamentet. Det torde vara skäl att i detta sammanhang något närmare taga kännedom af Thomas' lära om den sedliga lagen och de olika former, hvari den framträder.

Samma guddomliga förnuft, hvari vi, enligt Thomas, hafva att se principen för den ändliga verldens frambringande ur sitt intet, samma förnuft är det ock, hvarigenom allt skapadt ledes till sitt tillbörliga mål, och som ur denna synpunkt erhåller betydelsen af lag och regel för den ändliga verldens rörelse och utveckling. Och emedan detta förnuft icke är i sin uppfattning beroende af tiden utan dess förnimmelser äro eviga, så bör universi lag, sådan den förefinnes i det guddomliga förnuftet, med rätta anses och kallas evig. Denna *eviga lag*, hvilken allt är underlagdt, vare sig att det för oss framträder med karakter af tillfällighet eller nödvändighet, kan ingen fullkomligt känna, utom Gud sjelf och de saliga, som hafva hunnit till hans väsendes åskådande; men hvarje förnuftig varelse känner densamma *i någon mån* genom de verkningar af det guddomliga förnuftet, som i den skapade verlden träda det ändliga medvetandet till mötes. Fullkomligt uppenbar kan dock den eviga lagen ej blifva genom sina verkningar i den ändliga verlden [1]).

Om, enligt hvad ofvan blifvit anfördt, lagen väsentligen är till finnandes såsom en bestämning hos laggifvaren, så kan man dock äfven, menar Thomas, säga, att lagen *"participative"* förefinnes hos det, som genom densamma blifver styrdt och normeradt [2]). Och så ledas vi öfver till frågan om den *naturliga lagen* och dess förhållande till den eviga. Då — säger Thomas — allt, som är den guddomliga försynen underlagdt, har sin regel och sitt mått i den eviga lagen, så är det klart, att allt på visst sätt eger delaktighet i denna lag, försåvidt det nemligen, såsom af densamma bestämdt, tenderar till vissa egendomliga ändamål och verksamhetsyttringar. Inom den öfriga skapelsen höra de förnuftiga varelserna på ett visst högre sätt under den guddomliga försynen, i det de nemligen ej blott för sin egen del äro föremål för försynens ledning utan tillika draga försorg om andra. Derföre äro de äfven i anseende till vissa allmänna principer delaktiga

[1]) 2, 1 qu. 91 art. 1; qu. 93 art. 1. [2]) 2, 1 qu. 91 art. 5.

af det eviga förnuftet, hvarigenom de hafva en naturlig benägenhet för tillbörliga handlingar och syftemål, och en sådan den förnuftiga varelsens delaktighet af den eviga lagen är det, som man benämner den naturliga lagen [1]). Den högsta ledande grundsatsen i det praktiska förnuftet, som i sig innehåller den naturliga lagen för menskligt handlande, är, att det goda bör göras och det onda undflys. Ty såsom i teoretiskt afseende varat är den första och allmännaste bestämningen i allt, som uppfattas i det menskliga medvetandet, så är för det praktiska förnuftet, som går ut på handling, det goda den allmännaste bestämningen i allt, som för detsamma framstår såsom eftersträfvansvärdt, de åsyftade ändamålen må för öfrigt vara hvarandra huru olika som helst. Alla särskilda föreskrifter, som innehållas i den naturliga lagen, stödja sig på den nämnda allmänna grundsatsen, i det alla sådana handlingar genom denna lag bjudas eller förbjudas, hvilka det praktiska förnuftet af naturen uppfattar såsom för menniskan innebärande något godt eller något ondt. Det goda, hvartill den naturliga lagen drifver menniskan, är dels likartadt med det alla andra skapade varelser eftersträfva, dels för henne såsom en förnuftig varelse egendomligt. Med allt, som eger tillvaro, sträfvar menniskan efter att blifva uppehållen och bevarad i sin naturs egendomliga beskaffenhet. I likhet med djuren har menniskan en benägenhet att genom könsförbindelsers ingående verka för slägtets uppehållande. På grund af sin förnuftiga natur har ändtligen menniskan en för henne i motsats till alla förnuftlösa varelser egendomlig böjelse att lära känna sanningen om Gud och verldens förhållande till honom samt att lefva i ett inbördes samfundslif. Då nu allt, hvartill menniskan har en i sin natur grundad böjelse och benägenhet, af förnuftet måste uppfattas såsom ett godt, hvilket såsom sådant bör verksamt eftersträfvas, så måste den naturliga lagens bud gå ut på iakttagandet af sådant, hvarigenom det individuella lifvet bevaras, slägtet uppehålles, en allmän upplysning befordras och det menskliga samfundslifvet genom fridsamhet och ömsesidigt tillhandagående främjas och vidmakthålles [2]).

Frågan, huruvida den naturliga lagen är densamma hos alla, besvarar Thomas så, att han säger de första, allmänna principerna vara för alla gemensamma. Så är t. ex. den naturliga lagens bud, att hvar och en är skyldig att handla i öfverensstämmelse med förnuftet, af alla erkändt. Men då det praktiska förnuftet i sin egendomliga verksamhet går ifrån det allmänna till det enskilda för att ur allmänna principer härleda reglor för individuella omständigheter och förhållan-

---

[1]) 2, 1 qu. 91 art. 2. [2]) 2, 1 qu. 94 art. 2.

den, så inträffar, att, ju mera i detalj gående de särskilda bestämningarne äro, desto lättare innebära de misstag och afvikelser ifrån förnuftets verkliga kraf, och så kunna hos olika individer och hos olika folk meningarne med afseende på hvad som i enskilda fall är att anse såsom den naturliga lagens fordran — såsom sedligt godt eller sedligt ondt — vara mycket skiljaktiga, ehuru visserligen lagen i sig sjelf är en och densamma. Inflytelsen af dåliga vanor, som hafva blifvit herrskande i samhället, och af onda lidelser, som hafva fått makt i den enskildes hjerta, visar sig synnerligen stor, då det gäller att på enskilda förhållanden tillämpa förnuftets allmänna lagar. Hos de onda menniskorna har på grund häraf så väl det i förnuftet framträdande medvetandet om den eviga lagen blifvit fördunkladt, som den naturliga böjelsen till hvad dermed öfverensstämmer blifvit i viss mån korrumperad. Derigenom att den naturliga lagen sålunda blifvit mer eller mindre fördunklad, undgår emellertid — anmärker Thomas — menniskan icke beroendet af den eviga lagen, alldenstund den, som brister i fullgörandet af hvad den guddomliga lagen föreskrifver, får lida, hvad samma lag bestämmer såsom ohörsamhetens straff. Så suppleras genom lidande hvad som brister i handling [1]). Aldrig kan dock det naturliga goda hos menniskan genom det köttsliga sinnet fullständigt förderfvas, och fördenskull qvarstår hos alla menniskor i viss mån böjelsen att göra det, som den eviga lagen fordrar [2]). Och försåvidt det är genom en från Guds rättfärdighet utgående straffdom, som menniskan blifvit förlustig den ursprungliga rättfärdigheten och förnuftets herrskarekraft, så kan sjelfva sinlighetens eggelser och retelser, hvaraf hon tages fången, sägas ega karakter af lag — "*lex fomitis*" — såsom varande ett straff och på grund af den guddomliga lagen utgörande en beskaffenhet hos den menniska, som förlorat sin ursprungliga värdighet [3]).

Utöfver den ursprungliga i det menskliga förnuftet gifna sedliga lagen och de *menskliga lagar*, som från densamma blifvit härledda, antager Thomas, att menniskan ytterligare har af nöden en genom särskild guddomlig uppenbarelse meddelad lag — den s. k. *guddomliga lagen* — och han anser, att för detta behof kunna anföras följande grunder:

1. Menniskan är bestämd för den eviga salighetens mål, hvars uppnående vida öfverstiger måttet af hennes naturliga förmåga, hvarföre det är för henne nödvändigt att genom en *särskild* af Gud gifven lag ledas till detta mål.

---

1) 2, 1 qu. 93 art. 6. 2) Ibm. 3) 2, 1 qu. 91 art. 6.

2. Osäkerheten i det menskliga omdömet isynnerhet angående tillfälliga och mera speciella förhållanden, hvilken har med sig, att olika menniskor hysa högst olika meningar angående särskilda menskliga handlingar, gör en särskild guddomlig lag behöflig, för att man utan tvekan måtte veta, hvad som i enskilda fall är att göra eller låta.

3. Menskliga lagar — hvilkas allmänna uppgift framställes vara den att genom straffbestämmelser afskräcka ifrån det onda och drifva till pligtuppfyllelse — kunna ingenting stadga om inre handlingar, hvilka äro fördolda, utan afse blott den yttre verksamheten, hvilken ligger för öppen dag. Om nu också de, hvilka till en början endast af fruktan för straff förmåtts att uppfylla sina pligter, så småningom genom vanans makt komma dertill, att de fritt uppfylla dem och sålunda blifva dygdiga medborgare, så bör dock märkas, att till en fullkomlig dygd erfordras, att menniskan så väl i afseende på de inre som de yttre handlingarne är sedlig och rättskaffens, och följaktligen är en guddomlig lag af nöden, för att äfven menniskornas inre handlingar skola blifva sedligt normerade.

4. Mensklig lag kan ej bestraffa eller förhindra allt ondt, som sker, emedan mycket godt skulle omintetgöras och det allmännas väl förhindras, ifall man sökte att undanrödja allt ondt. På det att emellertid intet ondt måtte finnas, som icke blifvit förbjudet, och som lemnades ostraffadt, så har det varit nödvändigt, att genom en guddomlig lag alla synder blifvit förbjudna [1]).

Genom de båda sist anförda grunderna för behöfligheten af en guddomlig lag är utsagdt, att, då i följd af bristande klarhet i det naturliga sedliga medvetandet en objektiv framställning af den sedliga lagen är af behofvet påkallad, detta behof ej kan fyllas af några utaf menniskor stiftade lagar.

Den guddomliga lagen är *en*, åsyftande samma ena mål — menniskans rättfärdighet och dygd i fullständigt underordnande under Gud — men med afseende derpå, att den i olika tider blifvit med olika grad af fullkomlighet åt menniskorna meddelad, hafva vi att skilja mellan det gamla och det nya testamentets lag. De förhålla sig till hvarandra ungefär som barnet till mannen eller som fröet till trädet. Mannakraften ligger som ett slumrande anlag hos barnet och i fröet innehålles potentiellt hela trädet. Så är den nya lagen och den gamla väsentligen *en* lag uppenbarad i olika grader af fullkomlighet [2]).

---

[1]) 2, 1 qu. 91 art. 4.

[2]) Thomas drar ej i betänkande att utsträcka analogin af trädets förhållande till fröet ännu längre, i det han anför en äldre kyrkolärares yttrande med afseende på Marc. 4, 21: "Primo herbam fructificat in lege naturæ,

För att ådagalägga den nya lagens högre fullkomlighet erinrar Thomas derom,

1. att det goda, som i gamla testamentet utlofvades åt dem som vandrade i lydnad för lagen, närmast var ett sinligt och jordiskt godt, under det den nya lagen hänvisar på ett andligt och himmelskt;

2. att den gamla lagen företrädesvis styrde menniskans yttre handlingar, då deremot den nya ordnar de inre själsrörelserna, hvarvid citeras Matth. 5, 28[1]);

3. att den gamla lagen dref genom fruktan för straff menniskorna till lagsuppfyllelse, under det deremot den nya beveker dertill genom kärleken, hvilken ingjutes i våra hjertan genom Kristi nåd, som i det nya testamentet meddelas men i gamla testamentet endast afbildades. Då saligheten endast genom Kristus blir menniskorna meddelad, och följaktligen en lag, som egde kraft att fullkomligt föra menniskorna till salighetens åtnjutande, först efter Kristi ankomst kunde gifvas, så kunde den förut uppenbarade lagen endast hafva en *förberedande* karakter [2]).

Såsom öfverhufvud en läras sanning ådagalägges genom dess öfverensstämmelse med förnuftet, så visar sig äfven en lag god genom sin öfverensstämmelse med ett oförvilladt förnuft. Derföre inse vi ock, att det gamla testamentets lag, oaktadt dess ofullkomlighet i jemförelse med det nya förbundets, var god, ty den vänder sig mot begärelsen och alla synder, hvilka äfven af förnuftet dömas såsom ett ondt. Att lagen i menniskans förnuft erhåller vittnesbörd för sin godhet, finner Thomas betygadt af det apostoliska ordet, Rom. 7, 22: "Jag hafver lust till Guds lag efter den invärtes menniskan." Men af medel, som anordnas för uppnående af ett visst ändamål, är endast det fullkomligt godt, som i och för sig är tillräckligt att föra till målet. Då den gamla lagen var otillräcklig för detta ändamål och sålunda icke absolut fullkomlig, så hindrar detta oss dock icke att tillerkänna den fullkomlighet med afseende på den uppfostrande och förberedande upp-

postmodum spicas in lege Moysi, postea plenum frumentum in evangelio." 2, 1 qu. 107 art. 3. Ja, han går i fråga om den betydelse, som är att tillerkänna den sedliga utvecklingen utom den särskilda uppenbarelsens område — på Dionysii Areopagitas auktoritet — så långt, att han antager möjligheten af många hedningars frälsning, på grund deraf att de i tron på en försyn och på menskligbetens räddning genom Gud på den väg, han sjelf kunde finna bäst, *implicite* trott på medlaren. 2, 2 qu. 2 art. 7.

[1]) "Ideo dicitur quod lex vetus cohibet manum, lex nova animum."

[2]) 2, 1 qu. 91 art. 5.

gift, som tillhörde densamma. Så kan ett barn sägas för sin ålder vara fullkomligt, ehuru det visserligen är långt ifrån att ega mannens mognad [1]).

De i det gamla testamentets lag innehållna moraliska buden stå, enligt Thomas, i det förhållande till det menskliga förnuftet, att, under det de samtligen dermed öfverensstämma och såtillvida kunna sägas tillhöra den naturliga lagen, somliga äro af den art, att de genast af det naturliga förnuftet inses såsom förbindande — så t. ex. budet att hedra fader och moder, att icke dräpa o. s. v. — andra deremot till sin sedliga betydelse inses endast genom noggrannare undersökningar af de visa — såsom t. ex. budet att ära de gamla — och ändtligen somliga äro sådane, att det menskliga förnuftet för deras uppfattning behöfver guddomlig undervisning. Sådane bud äro de, hvilka innehålla närmare bestämningar angående menniskans förhållande till Gud, såsom t. ex. förbudet att göra sig någon bild eller liknelse af Gud, att missbruka Guds namn o. s. v.

Egendomligt resonnerar Thomas med afseende på dekalogens bud, med anledning deraf att de sägas af Gud sjelf hafva blifvit framställda för folket, under det de öfriga buden blifvit åt detsamma af Gud meddelade genom Moses. Han ser deri en antydning om att i dekalogen innefattas endast sådane bud, hvilkas sedligt förbindande karakter menniskan af Gud erhållit förmåga att utan synnerlig ansträngning lära känna, antingen på grund af deras nära sammanhang med det praktiska förnuftets allmänna principer eller medelst den af Gud ingifna tron [2]). Deremot saknas i dekalogen dels sådana bud, som, inskrifna i det naturliga förnuftet, äro omedelbart bekanta, såsom t. ex. att man ej bör göra något ondt, och sådane som genom noggranna undersökningar af visa män inses öfverensstämma med förnuftet. Båda dessa slag af sedliga bud kunna dock sägas i viss mening innehållas i dekalogen, de förra i samma mening som principerna innehållas i de derifrån härledda konklusionerna; de senare deremot i den mening som konklusionerna innefattas i sina premisser. Med afseende på sabbatsbudet anmärker Thomas, att det såtillvida

[1]) 2, 1 qu. 98 art. 1.

[2]) Præcepta decalogi ab aliis præceptis legis differunt in hoc quod præcepta decalogi per seipsum Deus dicitur proposuisse; alia vero præcepta proposuit populo per Moysen. Illa ergo præcepta ad decalogum pertinent, quorum notitiam homo habet per seipsum a Deo. Hujusmodi vero sunt illa, quæ statim ex principiis communibus primis cognosci possunt modica consideratione et iterum illa, quæ statim ex fide divinitus infusa innotescunt. 2, 1 qu. 100 art. 3.

är ett moraliskt bud, och såsom sådant häfdar sin plats i dekalogen, som deri föreskrifves, att menniskan skall egna en särskild tid åt de guddomliga tingens begrundande. Deremot hör det tredje budet i det afseendet till ceremonialbuden, att deri bestämmes en viss dag i veckan, på hvilken man skulle hvila ifrån lekamligt arbete för att uteslutande kunna egna sig åt andliga sysselsättningar[1]).

Thomas antager, såsom vi hafva sett, att den guddomliga lagen erkännes såsom god på grund af det menskliga förnuftets vittnesbörd, och att öfverhufvud en läras sanning ådagalägges genom dess öfverensstämmelse med förnuftet. Man skulle kunna sätta ifråga, om icke Thomas derigenom i sjelfva verket tillerkänner det menskliga förnuftet en öfverordnad ställning i förhållande till lagen. Dervid är dock att märka, att Thomas, som visserligen, och med full rätt, antager, att i menniskans praktiska förnuft finnes ursprungligen ett medvetande om åtskillnaden mellan sedligt godt och ondt, dock icke så uppfattar förhållandet mellan förnuftet och den uppenbarade lagen, att menniskan i sitt förnuft först skall ega ett utveckladt medvetande om det sedligt goda och sedan genom att dermed jemföra den uppenbarade lagens bud komma till insigt om dessas godhet, i följd deraf att de befinnas innehålla ingenting mer och ingenting mindre, än hvad redan förut genom förnuftet varit kändt. Då Thomas i den omständigheten, att det menskliga förnuftet så lätt tager miste i bedömandet af den sedliga uppgiften, funnit en orsak, hvarföre en genom särskild uppenbarelse

[1]) Ibm. — Efter att hafva afslutat sin framställning af den i gamla testamentet gifna morallagen, öfvergår Thomas till vidlyftiga undersökningar om den cerimonialiska och den borgerliga lagens bud, på hvilka här ej torde vara skäl att närmare ingå. Såsom karakteriserande det skolastiska framställningssättet må dock exempelvis meddelas några af de frågor, som Thomas här företager sig att besvara: Utrum ratio præceptorum cæremonialium in hoc consistat quod pertinent ad cultum Dei; utrum præcepta cæremonialia sint figuralia; utrum debuerint esse multa cæremonialia præcepta; utrum cæremoniæ veteris legis convenienter dividantur in sacrificia, sacramenta, sacra et observantias; utrum cæremonialia præcepta habeant causam; utrum præcepta cæremonialia habeant causam litteralem vel figuralem tantum; utrum possit assignari conveniens ratio cæremoniarum, quæ ad sacrificia pertinent o. s. v. Hvarje fråga — och detta gäller med afseende på alla frågor, som i Thomas' Summa theologica upptagas till utredning — behandlas så, att först framställas åtskilliga grunder för en viss uppfattning — med afseende på den sistnämnda af ofvanskrifne frågor anföras tio sådane —; derefter framställes någon vanligen på biblisk eller kyrklig auktoritet grundad motsatt mening, hvarpå Thomas med ett "respondeo dicendum" inleder sin utredande framställning af frågan och sedan punkt för punkt bemöter de först anförda grunderna.

gifven lag var af nöden, så synes deraf följa, att när han tager förnuftets vittnesbörd i anspråk, för att den uppenbarade lagen skall af menniskan kunna erkännas såsom god, dervid förutsättes, att den gudomliga sanningen, som i lagen träder menniskan till mötes, sjelf meddelar åt förnuftet det ljus, hvari det inser på samma gång oriktigheten af hyllade villfarelser och den guddomliga lagens öfverensstämmelse med de allmänna omedelbart vissa sedliga grundsanningarne, hvaraf förnuftet, åt sig sjelf lemnadt, i så många stycken visar sig oförmöget att göra den riktiga tillämpningen. Hvad sålunda särskildt gäller uppfattningen af den uppenbarade lagen, det gäller *mutatis mutandis* om det menskliga förnuftets förhållande till den guddomliga uppenbarelsen öfverhufvud.

Det förnämsta i det nya testamentets lag och det, hvari hela dess kraft består, är den heliga andas nåd, som gifves genom tron på Kristus, enligt Rom. 8, 2. Men den nya lagen innehåller äfven vissa bestämningar, hvarigenom afses, att menniskan må disponeras för mottagande af den heliga andas nåd och ledas till ett rätt bruk af densamma. Dessa bestämningar angående tron och lefvernet hafva ursprungligen blifvit af Herren och hans apostlar muntligen uttalade men sedan för alla tider i skrift upptecknade. Det skriftliga upptecknandet är emellertid med afseende på det nya testamentets lag af endast sekundär betydelse. Deremot hör det till den nya lagens väsende att vara inskrifven i de trognas hjertan och derifrån beherrska deras lif. Den gamla lagen hade ingen i ordets fulla och egentliga mening rättfärdiggörande kraft, om den ock i den mening kunde sägas vara rättfärdiggörande, att menniskorna derigenom förmåddes att, ehuruväl i en företrädesvis utvärtes måtto, göra rättfärdighetens gerningar och så förbereddes för mottagande af den rättfärdiggörande nåden, hvilken i det gamla testamentet förebildades men först i det nya förbundet på grund af Kristi fullbordade återlösningsverk meddelas [1]). Just genom att den nya lagen innebär meddelandet af denna nåd, är den i sann och egentlig mening rättfärdiggörande, enligt Augustini ord: *Intrinsecus lex in novo testamento data est, qua justificarentur* [2]). Utan meddelandet af den heliga andas nåd skulle de moraliska föreskrifter, hvilka innehållas i evangelium, lika väl som det gamla testamentets lag, varit en dödande bokstaf. Att denna nåd ej blifvit meddelad från verldens begynnelse, finner Thomas hafva sin orsak deri, att den förutsätter återlösningens verkställande, att det fullkomliga ej kan

---

[1]) 2, 1 qu. 100 art. 12.

[2]) De spiritu et littera, cap. 17.

framträda genast i början — menniskan är först barn och yngling och sedan man, och det gamla testamentets lag skulle vara en tuktomästare till Kristus — samt ändtligen att menniskan åt sig sjelf lemnad skulle under den gamla lagen lära känna sin andliga vanmakt och sitt behof af Guds nåd [1]).

Det gamla testamentets lag har genom Kristus vunnit sin fullbordan, dels derigenom att hvad i dess offer och ceremonier utlofvades och förebildades blir oss genom försoningen i Kristo verkligen meddeladt, dels derigenom att dess bud af honom i lif och lära uppfylldes. Hvad särskildt beträffar Kristi lära, så finner Thomas i densamma på trefaldigt sätt uppfyldt, hvad som brister i den gamla lagen:

1. derigenom att lagens inre, andliga kraf framhålles;

2. genom anvisning på utvägar att med större säkerhet iakttaga, hvad det gamla testamentets lag föreskrifver — så t. ex. då mened der förbjudes uppmanar Kristus sina lärjungar att helt och hållet afhålla sig från edliga förpligtelser, der icke något verkligt nödtvång är förhanden;

3. genom att tillägga vissa på sedlig fullkomlighet syftande råd, såsom då han i Matth. 19, 21 säger till ynglingen, som sade sig hafva uppfyllt det gamla testamentets bud: "Vill du vara fullkomlig, så gack bort, sälj det du hafver och gif de fattiga" etc. [2]).

Hvad beträffar det andra af de angifna sätten, hvarpå genom Kristi lära bristerna i den gamla lagen blifvit fyllda, så synes dess antagande vara temligen godtyckligt och ingalunda låta bevisa sig genom det anförda bibelcitatet. Kristi ord innebära en förkastelsedom öfver svärjandet öfverhufvud, såsom varande af ondo, hvarföre det ej blott är ur sedlig synpunkt klokt utan en sedlig pligt att såsom regel afhålla sig derifrån, om också man bör erkänna ett nödtvång, då genom ondskans och lögnens makt här på jorden det enkla ja eller nej icke får gälla såsom ett sannfärdigt och pålitligt vittnesbörd. — Frågan om betydelsen af de evangeliska råden skall jag litet längre fram något utförligare upptaga.

Då det nya testamentets lag väsentligen består i den heliga andas nåd utgjuten i de trognas hjertan, och då apostelen Paulus betygar, att der Herrens ande är, der är frihet, så kunde det — anmärker Thomas — synas, som borde i det nya testamentet ej några yttre iakttagelser föreskrifvas. Då det emellertid är genom den menniskoblifne Guds son, som den guddomliga nåden meddelas oss, så visar det sig för Thomas lämpligt, att den från det menniskoblifna ordet

[1]) 2, 1 qu. 106 art. 3. [2]) 2, 1 qu. 107 art. 2.

härflytande nåden ledes öfver till oss genom sinlig förmedling, och att af den inre nåden, genom hvilken köttet underlägges anden, sinligt förnimbara handlingar frambringas. Så kunna då yttre handlingar på ett tvåfaldigt sätt stå i förbindelse med nåden, dels såsom i viss mån förande till delaktighet i densamma, och detta gäller om de sakramenterliga handlingarne, dels såsom i det yttre framträdande frukter af andans inre drift, af hvilka somliga stå i ett nödvändigt sammanhang med den inre nåden och således, der denna förefinnes, ej kunna uteblifva — såsom t. ex. bekännelsen af den i hjertat varande tron —, andra deremot ej stå i ett lika nödvändigt förhållande till den tro, som verkar genom kärleken, utan äro lemnade till hvars och ens frihet, som med afseende derpå har att bestämma sig efter hvad i enskilda fall kan visa sig tjenligt eller icke. Äfven i afseende derpå att det nya testamentets lag med hänsyn till utvärtes iakttagelser lemnar så mycket större utrymme för den menskliga friheten än den gamla lagen, kallas den i motsats till den senare för "frihetens lag." Men förnämligast derigenom bevisar den sig såsom frihets fullkomliga lag, att den åstadkommer en af hjertats innersta håg gående lydnad för Guds vilja, hvarföre äfven de handlingar, som med nödvändighet fordras af en kristen, dock ega karakter af frihet. Fri är nemligen, enligt "filosofen", den som är sin egen orsak. Den handlar fördenskull med frihet, som ur sig sjelf hemtar motiverna för sitt handlingssätt. Men så är fallet med hvar och en, som i sin verksamhet låter bestämma sig af sin naturs innersta böjelse. Och då den heliga andas nåd blifver uti oss ingjuten såsom en ny naturbeskaffenhet, på grund hvaraf vi ega en inre böjelse att handla rätt, så åstadkommer den dymedelst, att vi *fritt* göra det som öfverensstämmer med nåden och undvika det, som strider deremot. Den nya lagen kallas derföre ur tvenne synpunkter frihetens lag, dels derföre att den ej förbinder oss till andra handlingar än sådana, som stå i ett nödvändigt sammanhang med saligheten, ej heller förbjuder annat, än hvad som dermed är oförenligt, dels emedan den kommer oss att fritt iakttaga sådana bud eller förbud [1]).

Hvad särskildt beträffar de evangeliska "råden", så anmärker Thomas, att de med skäl jemte buden blifvit upptagna i frihetens lag, emedan deras iakttagande öfverlemnas åt dens godtfinnande, som mottager dem. De äro således ej för själens salighet nödvändiga att iakttaga men innehålla anvisningar, genom hvilkas följande menniskan mera lätt och beqvämt än eljest kan uppnå det föresatta målet. Nu

[1]) 2, 1 qu. 108 art. 1.

har menniskan en sådan ställning mellan denna verldens ting och det andliga goda, hvari själens eviga salighet består, att, i den mån hon mera är fästad vid det ena, desto mer skiljer hon sig från det andra; och om hennes hjerta oinskränkt vidhänger de verldsliga tingen, så att hon i dem sätter sitt mål och från dem hemtar bevekelsegrunderna för sina handlingar, så går hon helt och hållet miste om det andliga goda, hvarföre en sådan förvändhet förbjudes genom lagens bud. Ett fullkomligt bortkastande af de verldsliga och jordiska tingen är emellertid ej nödvändigt, om man blott icke i dem sätter sitt lifs mål. Men lättare vinnes dock det eviga målet genom ett fullständigt afstående ifrån denna verldens goda, och härpå syfta de evangeliska råden. Då nu det jordiska goda består i rikedom, ära och sinlig vällust, af hvilka rikedomen gifver näring åt ögonens begärelse, vällusten åt köttets begärelse och äran åt det högfärdiga lefvernet, så mana de evangeliska råden att så vidt möjligt fullkomligen afstå från alla dessa trenne arter af det jordiska goda.

På iakttagandet af dessa evangeliska råd hvila de särskilda munkordnarne, hvars medlemmar genom att utfästa sig till fattigdom, kyskhet och lydnad på den väg, hvilken dessa råd angifva, bekämpa de verldsliga lustarne, som framträda i ögonens begärelse, köttets begärelse och det högfärdiga lefvernet.

I sammanhang härmed anmärker Thomas, att äfven der de evangeliska råden icke i hela sin vidd iakttagas kunna de dock i enskilda fall efterföljas, såsom då man utan att vara förbunden dertill gifver allmosor, till vissa tider afhåller sig från lekamlig njutning, tillgifver förnärmelser, för hvilka man kunde utkräfva straff o. s. v.

De som genom afläggande af ett högtidligt löfte förbundit sig att alltjemnt efterlefva de evangeliska råden, hafva dermed ingått i fullkomlighetens stånd. I och för sig består det kristliga lifvets fullkomlighet i kärleken till Gud och nästan, hvarom den guddomliga lagens bud handla. Då nu lagens bud kräfver kärlek så får man, säger Thomas, icke föreställa sig saken så, som åsyftades dermed endast ett visst mått, hvilket skulle kunna öfverskjutas af en högre kärlek, som vore att uppnå genom de evangeliska rådens iakttagande. Att så icke kan vara fallet, framgår tydligt nog af kärleksbudets form: "Du skall älska Herren din Gud af allt ditt hjerta och af all din själ och af alla dina krafter och af all din håg."

Om således fullkomligheten till sitt väsen består i kärleksbudets uppfyllande — en fullkomlighet, som här på jorden aldrig fullständigt uppnås — så måste vi följaktligen i en särskild mening uppfatta den fullkomlighet, som är att tillerkänna dem, hvilka efterkomma de evan-

geliska råden. Denna fullkomlighet gäller de medel, hvarigenom den väsentliga fullkomligheten eftersträfvas. Då de särskilda buden — med undantag af kärleksbudet — gå ut på undanrödjandet af sådant, som är oförenligt med kärleken, så afse de evangeliska råden att undanrödja sådana hinder för kärlekens fulla framträdande, som dock icke äro oförenliga med en sann kärlek till Gud. Dermed att man genom afläggande af munklöftet ingår i fullkomlighetens stånd, gör man sålunda ej anspråk på att i sjelfva verket vara fullkomlig. Man bekänner sig blott på det sätt och genom de medel, som den särskilda ordensregeln ålägger, vilja sträfva efter fullkomlighet. En lögnare och skrymtare är man således icke, derföre att man under inre ofullkomlighet tillhör de fullkomligas stånd, utan endast om man upphör att med sin innersta håg trakta efter fullkomlighet. Så säger apostelen Paulus om sig: "Icke att jag det redan fattat hafver eller redan fullkommen är, men jag far fast derefter, om jag det ock fatta må", och tillägger straxt derefter: "Så månge vi nu fullkomne äre, varom så sinnade"[1]). Försåvidt emellertid genom de evangeliska rådens efterföljande fullkomlighet eftersträfvas, och mensklig verksamhet erhåller sin karakter och sitt namn af det ändamål, hvarpå den utgår, så sägas med rätta de, hvilka aflagt munklöftena, hafva inträdt i fullkomlighetens stånd, liksom de kallas *religiosi* med afseende derpå, att hvad som i allmänhet eger rum hos alla religiösa personligheter i företrädesvis hög grad är till finnandes hos dem. De som lefva i verlden behålla alltid något för sig, om de också för salighetens vinnande måste uppoffra något åt Gud, hvilket ligger i religionens begrepp. *Religiosi* deremot hängifva sig med allt hvad de ega till Guds dyrkan och tjenst: yttre egodelar uppoffra de åt Gud, i det de underkasta sig frivillig fattigdom, sin kropp lemna de åt honom, i det de förbinda sig till ständig kyskhet, och sin själ offra de åt honom, i det de fritt afsäga sig all egen vilja och förbinda sig att i allt lyda sina kyrkliga förmän. Lydnadslöftet står i sjelfva verket högst, emedan menniskan derigenom underordnar Gud hvad hon sjelf eger såsom sin förnämligaste förmåga, nemligen viljan, och emedan det i sig innefattar de öfriga. Den bibliska grunden för lydnadslöftet såsom ett evangeliskt råd finner Thomas i frälsarens ord till den rike ynglingen: "Följ mig", ty lydnaden innebär just att följa en annans vilja[2]).

Thomas är ingalunda omedveten om de vigtiga invändningar, som blifvit gjorda mot antagandet af munkaskesen, såsom medel till högre

---

[1]) 2, 2 qu. 184 art. 3, 5.
[2]) 2, 2 qu. 186 art. 8.

fullkomlighet. Ett par anmärkningar, som han upptager till besvarande, må här anföras:

1. Då i den heliga skrift allmosors gifvande framhålles såsom en för Gud behaglig gerning, så måste det fullkomliga afståendet från all egendom anses vara stridande mot Guds vilja, alldenstund allt allmosegifvande derigenom omöjliggöres. Svar: Det fullständiga uppgifvandet af all egendom förhåller sig till allmosegifvandet såsom det universella till det partikulära eller såsom heloffret till andra offer — liksom det försakande i handlingen vore det hufvudsakliga, som borde tagas i betraktande, och ej kärlekens tjenst i nästans nöd, eftersom olika omständigheter och förhållanden kunna göra densamma erforderlig.

2. All kristlig fullkomlighet har tagit sin början med apostlarne, och dock var, såsom vi af den heliga skrift hafva oss bekant, särskildt Petrus gift. Svar: Kristus har ej velat betaga någon hoppet att uppnå fullkomlighet. Derföre har han äfven upptagit Petrus, oaktadt han var gift, i fullkomlighetens stånd. Det skulle hafva inneburit en oförrätt mot Petri hustru, om han dervid fordrat, att Petrus skulle öfvergifva henne, såsom han för att följa Kristus måste öfvergifva sina egodelar. Hvad deremot evangelisten Johannes beträffar, så vet Thomas att upplysa, att, då han engång ville gifta sig, tillbakahöll honom Kristus derifrån [1]). — Då Thomas ej anser sig kunna upphöja munkståndet öfver det stånd, hvari apostlarne befunno sig, så antager han att äfven de varit i fullkomlighetens stånd, men om dem veta vi emellertid icke, att de aflagt några munklöften, och om Petrus berättas ej blott, att han hade en hustru utan äfven att han egde ett hus (Matth. 8, 14 m. fl. st.), som han icke synes hafva försålt, då han mottog kallelsen att blifva Jesu lärjunge, och hvad beträffar lydnaden, så innebar visserligen lärjungaförhållandet till Kristus en förbindelse att bevisa honom lydnad, men den förbindelsen tillkommer alla Jesu lärjungar. Ett fullständigt uppgifvande af all egen vilja för att viljolöst låta sig styra af någon menniska var i sjelfva verket oförenligt med apostlarnes kallelse, och deras exempel kan således ej åberopas till stöd för den högre fullkomlighet, som munklifvet skulle innebära.

Emellertid antager Thomas, att oron af verldsliga bekymmer, hvilka förnämligast härröra från handhafvandet af utvärtes egendom, omsorgen om maka och barn och bestämmandet öfver egna handlingar, undvikes derigenom att man ingår i fullkomlighetens stånd [2]), och man blir så i tillfälle att helt och hållet hängifva sig åt det kontemplativa lifvet, hvars företräde framför det praktiska Thomas söker att

[1]) 2, 2 qu. 186 art. 3, 4. [2]) 2, 2 qu. 186 art. 7.

bevisa med 8 skäl, hemtade från Aristoteles, bland hvilka må nämnas följande: Det förmedlas genom *intellectus*, som är den för menniskan mest egendomliga förmögenheten, under det vid det praktiska lifvets handlingar äfven lägre krafter äro verksamma, dem menniskan har gemensamt med djuren; den sysselsätter sig med de guddomliga tingen; menniskan är dervid mera än vid den praktiska verksamheten sig sjelf nog, och då denna verksamhet alltid åsyftar något annat såsom mål, så älskas deremot det kontemplativa lifvet mera för sin egen skull. Till de aristoteliska grunderna lägger Thomas ännu en, som han hemtar från frälsarens ord om den goda delen, som Maria hade utkorat, att den icke skulle tagas ifrån henne. "*Aeterna est dulcedo veritatis.*" Tillfälligtvis kan dock den praktiska verksamheten med afseende på det närvarande lifvets nödtorft vara att föredraga, såsom Aristoteles har sagt, att det öfverhufvud är bättre att filosofera än att förvärfva rikedomar, men att det senare för den som lider nöd är bättre [1]).

Thomas söker äfven bevisa, att det kontemplativa lifvet är förtjenstfullare än det praktiska, genom att framhålla, hurusom kärleken är grunden till all förtjenst och den kärlek mera förtjenstfull, som riktar sig på Gud, än den som afser nästan. Den satsen vill han styrka genom att anmärka, att, om kärleken till Gud och nästan betraktas hvardera för sig, så måste kärleken till Gud antagas för sin egen skull förtjena lön, emedan lönen ytterst består i åtnjutande af Gud, på hvilken den ifrågavarande kärleken hänsyftar [2]). Derföre är det kontemplativa lifvets verksamhet, som mera direkt bestämmes af kärleken till Gud förtjenstfullare än det praktiska lifvet, som är ett uttryck för kärleken till nästan, ehuru visserligen äfven denna kärlek i sig innefattar kärlek till Gud, alldenstund den sanna kristliga kärleken till medmenniskor älskar dessa för Guds skull [3]).

För en protestant förefalla de många undersökningarne om större eller mindre förtjenst på grund af olika handlingar motbjudande. Hvad särskildt beträffar frågan, huruvida kärleken till Gud är mera förtjenstfull än kärleken till nästan, så visar den sig obefogad, om man gör sig reda för, i hvad förhållande de båda kärleksbuden stå till hvarandra. Skall man älska Gud af *allt* sitt hjerta, så gifves ej rum för någon annan kärlek vid sidan af kärleken till Gud, utan all annan berättigad kärlek måste ingå som ett moment i kärleken till Gud. Men är kärleken till nästan, der den är sann, endast ett särskildt uttryck för kärleken till Gud, så kan man ej med rätt fråga, hvilkendera kärleken innebär den största förtjensten.

---

1) 2, 2 qu. 182 art. 1. 2) 2, 2 qu. 27 art. 8. 3) 2, 2 qu. 182 art. 2.

Thomas medgifver, att verksamheten i det praktiska lifvet kan vara mera förtjenstfull än det kontemplativa lifvet, ifall man på grund af en öfverflödande kärlek till Gud för hans viljas uppfyllande och hans äras befrämjande stundom afstår ifrån njutningen af de guddomliga tingens kontemplation. Om emellertid yttre möda och arbete, som man för Kristi skull åtager sig, böra erkännas såsom tecken till kärleken till Gud och stundom innebära större förtjenst än det kontemplativa lifvets verksamhet, så menar dock Thomas, att vi *i allmänhet* ha att erkänna såsom ett långt betydelsefullare uttryck derför, när någon med uraktlåtande af allt, som hör till detta lifvet, har sin lust i att uteslutande sysselsätta sig med de guddomliga tingens betraktande.

Då Thomas anser sig böra tillerkänna episkopatet en högre förträfflighet än munkståndet, så invecklar han sig i hvarjehanda svårigheter och verkliga motsägelser. Biskoparne antager han höra till fullkomlighetens stånd liksom munkarne, emedan de för hela sitt lif äro förbundna till de pligter, som de med embetet åtagit sig, och endast genom påfven kunna lösas derifrån. De förhålla sig till munkarne enligt Dionysius Areopagita såsom *perfectores* till *perfecti*, hvarföre de inom fullkomlighetens stånd uppenbarligen böra få sig tillerkänd en högre plats än munkarne. Men huru låter detta erkännande förlika sig med det faktiska förhållande, att de utöfva en praktisk verksamhet och kunna ega enskild förmögenhet? Dertill anmärker Thomas, att biskoparnes verksamhet icke uteslutande är praktisk, utan att de äfven måste hängifva sig åt de guddomliga tingens betraktande ej blott för sin egen skull, utan för att derigenom så mycket bättre kunna undervisa andra, och han säger, att fullkomligheten ej väsentligen består i egendomens afstående, utan att denna endast är ett medel derför, hvarföre intet hindrar, att man kan vara i fullkomlighetens stånd utan att hafva lemnat ifrån sig sin timliga förmögenhet [1]). Deremot hör med nödvändighet till fullkomligheten, att man är villig att släppa af sin egendom, om så erfordras, såsom apostelen Paulus om sig betygar, att han kunde både hafva öfverflöd och lida brist (Phil. 4, 12). De timliga egodelarne kunna i en god biskops hand under hans praktiska embetsutöfning blifva till mycket gagn. Men då munkarnes kontemplativa lif närmast hänför sig till kärleken till Gud, biskoparnes prak-

[1]) Här synes Thomas ha förgätit den bestämning angående fullkomlighetens stånd, som han nyss förut gifvit, enligt hvilken det just skulle bestå deri att i öfverensstämmelse med gifna löftesförbindelser iakttaga de medel för uppnående af den väsentliga fullkomligheten, som i de evangeliska råden blifvit angifna.

tiska deremot till kärleken till nästan, eger icke då, på den grund som nyss blifvit angifven, munkarnes stånd en högre fullkomlighet än biskoparnes? Derpå svaras, att biskoparnes kärleksverksamhet i förhållande till nästan utgår ifrån en öfverflödande kärlek till Gud, såsom Petrus först måste kunna svara ja på den frågan: "Älskar du mig", innan han kunde få sig anförtrodt att föda öfverherdens hjord. I grunden är det, säger Thomas, en större kärlek, att man för en väns skull äfven tjenar en annan, än om man vill tjena vännen allena [1]). — Man måste vara hårdt bunden i traditionella fördomar för att kunna vidhålla teorin om munkaskesens företräde framför en af Kristi kärlek uppburen praktisk verksamhet, medan man dock är medveten af och kan uttala sanningar, sådana som de senast anförda. Med dessa uttalanden har Thomas i sjelfva verket brutit stafven öfver sin teori om det kontemplativa lifvets högre förträfflighet. Ty ingen sedligt berättigad ställning i lifvet är sådan, att man ej deri kan för Kristi skull tjena och bistå andra, och om hos en biskop kärleken till Gud ej behöfver tillbakaträngas utan fastmer kan uppenbara sin öfverflödande kraft genom kärlekens bevisning mot nästan, så eger samma förhållande rum med menniskor inom alla stånd. Kristi nya bud gällde den sjelfförsakande inbördes kärleken, och han sade: "I ären mina vänner, om I *gören* hvad jag bjuder eder."

Det ensidiga och öfverdrifna uppskattandet af det kontemplativa lifvet och underskattandet af det praktiska härrör, såsom redan förut blifvit antydt, i grunden från en lifsåskådning, som icke är den kristliga. Kristendomen lär oss att känna Gud såsom den heliga kärleken, som verksam inom menskligheten går ut på att der upprätta ett rike af frälsta menskliga personligheter, inom hvilket alla i skapelsen gifna naturliga anlag och förmögenheter skola af hans ande helgade och förklarade upptagas i hans tjenst. Inom detta kärlekens rike finnes ingen anledning att akta det praktiska lifvet ringare än det kontemplativa. Den menniskovordne Guds son, som i sin person förverkligat den sedliga idéen inom menskligheten och så står för oss såsom det ideal, vi hafva att hvar och en inom sferen af sin kallelse efterlikna, har visat oss huru kontemplation och handling, der det menskliga lifvet normalt utvecklar sig, måste räcka hvarandra handen.

Öfverensstämmande med den negativa riktning i uppfattningen af menniskans sedliga uppgift, hvilken framträder i det kontemplativa lifvets upphöjande öfver det praktiska, är Thomas' åsigt om så väl de guddomliga buden som de evangeliska råden. Med undantag af kär-

[1]) 2, 2 qu. 184 art. 7.

leksbudet antagas buden afse undanrödjandet af sådant, som är med kärleken oförenligt, liksom om Guds bud blott åsyftade att förekomma ett sedligt ondt men icke att gifva hänvisning på det rätta sättet för kärlekens bevisning. Visserligen hafva flertalet af dekalogens bud en negativ form, vända sig förbjudande mot något visst i sedligt afseende förkastligt handlingssätt. Men detta är dock icke fallet med alla buden, och äfven i de bud, hvilka hafva formen af förbud, bör det väl anses riktigt att, såsom Luther gjort, se det motsatta sedliga handlandet anbefaldt. Och utom de 10 buden finnas så väl i gamla som i nya testamentet en mängd sedliga föreskrifter gifna, hvilka väl äfven måste erkännas såsom sedligt förbindande bud i motsats till hvad Thomas förstår med evangeliska råd, dem den enskilde skulle hafva rätt att efter eget godtfinnande följa eller icke, utan att i senare fallet ådraga sig någon skuld [1]).

Hvad de evangeliska råden beträffar, genom hvilkas efterföljande man skall vinna en högre fullkomlighet, så är deras negativa karakter uppenbar. Man skall icke hafva någon yttre egendom, icke hafva någon hustru, icke hafva någon egen vilja, och genom att afstå från allt detta skall man blifva en religiös menniska *κατ' ἐξοχήν* — en *religiosus* till åtskillnad från de verldsliga kristna, som icke utblotta sig på dessa förmåner. Då *religiosi* sålunda antagas lemna åt Gud hvad andra kristna behålla för sig sjelfva, så gör sig dervid gällande den oberättigade förutsättningen, att man icke kan gifva sin yttre egendom och sina kroppsliga och andliga förmögenheter åt Gud på annat sätt än genom att afstå från deras sjelfständiga bruk. Det låter sig dock icke neka, att man kan sjelfförsakande offra sin egendom åt Gud, äfven om man fortfar att sjelf bruka den, liksom det äfven är möjligt, att man icke uppoffrar den åt Gud, ifall man helt och hållet afstår ifrån den. Och det samma gäller *mutatis mutandis* med afseende på de öfriga evangeliska råden. Hvad särskildt angår uppgifvandet af den

[1]) Märkligt är emellertid att se, huru Thomas, sannolikt i intresset att erhålla ett större utrymme för *opera supererogationis*, är benägen att pruta af åtskilligt af den sedliga uppgiftens storhet, i det han antager, att vår frälsare i enskilda fall föreskrifvit ett handlingssätt, som förutsätter kärlekens fullkomlighet, och hvartill derföre ingen är förpligtad, så länge han ej uppnått denna fullkomlighet. Detta gäller t. ex. om föreskriften att välsigna den, af hvilken man förbannas. Man bör, såvidt man sträfvar efter fullkomlighet, vara villig att efterfölja en sådan föreskrift. Om man verkligen gör det i fall "då det icke är nödvändigt", så sker detta på grund af ett kärlekens öfverflöd, som ådrager en särskild förtjenst. "Non peccat, si ea praetermittat, sed si ea contemnat." 2, 2 qu. 186 art. 2.

egna viljan för att uteslutande låta sina handlingar bestämmas af godtyckliga ordensstadgar och af förmäns befallningar, hvilka man ej på grund af någon borgerlig eller kyrklig samfundsordning är skyldig lydnad, så är en sådan *obedientiæ servitus* tydligt nog stridande mot den andliga frihet och fullmyndighet, till hvilken det nya testamentets trogna äro kallade. Att Thomas med den insigt, som vi i det föregående hafva funnit honom ega i det nya testamentets lag såsom frihetens i hjertat inskrifna lag, dock kunnat såsom någonting synnerligen förtjenstfullt antaga uppgifvandet af viljans frihet och sjelfständighet i lydnad för sjelfvalda menskliga auktoriteter, kan endast förklaras af ärfda fördomars makt öfver en eljest klarseende personlighet.

I afseende på de evangeliska råden öfverhufvud och deras förhållande till buden har man från protestantisk sida med skäl fasthållit, att den katolska åsigten innebär en alltför låg uppfattning af sedlighetens kraf på menniskan. Enligt denna åsigt är nemligen icke allt sedligt godt, som en menniska kan åstadkomma, också sedlig pligt, och hon kan följaktligen i sin sedliga verksamhet intaga en högre ståndpunkt än den, som Gud af henne fordrar. Vi deremot antaga, att hvad godt en menniska kan göra, dertill är hon äfven sedligt förpligtad, och att då Gud uppställt för alla menniskor fullkomligheten såsom sedlig uppgift, så är också hans vilja, att hvarje menniska skall för uppnåendet af detta mål begagna de medel, som dertill äro företrädesvis lämpliga. Men Guds vilja är menniskans lag, och hon eger ej rätt att i förhållande dertill efter behag göra eller låta. Ifall det derföre förhölle sig så, som katolikerna antaga, att man genom iakttagande af de s. k. evangeliska råden lättare och säkrare uppnådde fullkomlighetens mål, så vore deras iakttagande hvarje menniskas pligt. Ett i den heliga skrift gifvet råd, som icke kräfver efterföljd af alla, måste derföre antagas vara gifvet med afseende på vissa särskilda förhållanden, men är också för dem som befinna sig i dessa förhållanden sedligt förbindande. Så uppfattas riktigast de bibelställen, som af katolikerne och särskildt af Thomas anföras till stöd för läran om *consilia evangelica* [1]).

Vi hafva i det föregående sett, att, enligt Thomas, saligheten är det mål, som hvarje menniska med inre nödvändighet eftersträfvar, liksom äfven att han antager, att detta mål vinnes endast genom det guddomliga väsendets åskådande, emedan mennisko-

[1]) Jmfr Wuttke, Handbuch der christlichen Sittenlehre. B. 1. § 80.

anden först då kan finna sina innersta behof fullkomligt tillfredsställda, när han lärt känna den första och yttersta orsakens väsen. Men att känna Gud, sådan han till sitt väsen är, öfverstiger hvarje skapad varelses natur. Allt medvetet förnimmande af ett föremål innebär nemligen, att det förnumna är på något sätt närvarande i medvetandet, men sättet för en sådan närvaro i medvetandet bestämmes och begränsas närmare genom den förnimmande personlighetens natur, och då det guddomliga väsendet är oändligt upphöjdt öfver alla skapade substanser, så kan följaktligen intet skapadt väsendes naturliga kunskapsförmåga höja sig till det guddomliga väsendets åskådande. Derföre kan icke heller menniskan uppnå den fulländade saligheten eller känna den väg, som förer dit, utan ett särskildt den guddomliga nådens ingripande i hennes intellektuella och sedliga lifsutveckling [1]).

När Thomas antager, att menniskan icke utan en särskild guddomlig nåd kan uppnå det mål, som hon i sitt väsens innersta eftertraktar, så står han vid detta antagande i full öfverensstämmelse med den heliga skrifts vittnesbörd och hvarje troende kristens erfarenhet. Men i den närmare bestämning, som han gifver angående vilkoren för uppnåendet af detta mål, hyllar han en art supranaturalism, som är oförenlig med en sund uppfattning af den ändliga personlighetens förhållande till den oändlige Guden. Den åskådning af Guds väsen, hvartill en ändlig varelse skall kunna höja sig, måste nemligen antagas ega rum genom förmögenheter, som tillhöra det ändliga väsendet, försåvidt verkligen detta ändliga väsen skall vara åskådningens subjekt. Förmågan af Guds åskådande har den ändliga varelsen af Gud, men Gud kan lika väl i skapelsen hafva meddelat denna förmåga, som han senare genom en öfvernaturlig nådeverkan skulle kunna göra det. Ja, man måste i sjelfva verket antaga, att om Gud ursprungligen skapat menniskan för ett visst mål, han också redan i skapelsen utrustat henne med erforderliga anlag och förmögenheter för det målets vinnande, och att följaktligen för ernåendet af detta mål icke någon sådan öfvernaturlig kraftverkan är af nöden, hvarigenom menniskan skulle höjas öfver sin egendomliga naturs gränser. Och hvad förstår väl Thomas med talet om ett åskådande af det guddomliga väsendet, som till sitt begrepp skulle ligga utom gränserna för en ändlig varelses förmåga? Vill man med Guds åskådande förstå en så fullkomlig kunskap om Gud, att den utesluter hvarje moment af dun-

[1]) 1 qu. 12 art. 4; 2, 1 qu. 5 art. 5.

kel i uppfattningen, så fordrar man såsom mål för den ändliga utvecklingen ett absolut vetande, hvilket endast kan tillkomma Gud, det absoluta väsendet. Men en uppfattning af Guds väsen i dess absoluta fullkomlighet, som vore möjlig endast genom upphäfvande af den ändliga personlighetens karakter af ändlighet, d. v. s. genom upphäfvande af den ändliga personlighetens väsen, kan ej för denna kännas såsom önskvärd och är i sig sjelf otänkbar. En sådan absolut klarhet i förnimmandet kan menniskan ej ens vinna genom guddomlig nåd, emedan Gud ej kan göra det orimliga.

Hvad nu beträffar menniskans behof af guddomlig hjelp för att kunna lösa sin sedliga uppgift och uppnå det ändamål, som blifvit ställdt för hennes lif, så antager Thomas, att menniskan utan en sådan hjelp hvarken kan vinna kunskap om det sanna och rätta eller med sin vilja rikta sig derpå. Åfven den insigt i hvad som är rätt och godt, hvilken menniskan kan vinna genom användandet af sina naturliga krafter, beror ytterst på Gud, alldenstund det är genom den första orsakens kraft, närvarande i alla sekundära orsaker, som dessa ega förmåga att verka hvar och en i enlighet med sin egendomliga natur. Men om sålunda redan det ljus, som af naturen förefinnes i menniskans förnuft, för sin tillvaro förutsätter en guddomlig verksamhet i menniskan, så är behofvet af en guddomlig inverkan ännu påtagligare, för att menniskan skall kunna komma till uppfattning af sanningar, som ligga utöfver den naturliga kunskapsförmågans område. Härtill behöfves en ny öfvernaturlig upplysning, ett "nådens" ljus i motsats till naturens. Men väl bör märkas, att äfven hvad man brukar benämna det naturliga ljuset är att anse såsom en upplysning gifven af Gud [1]).

Hvad som, enligt det föregående, gäller om det menskliga förståndet, att det för utöfvandet af en naturenlig verksamhet behöfver sättas i rörelse af Gud, det gäller äfven om viljan. Och äfven med afseende på viljan gör Thomas — konseqvent — samma skillnad mellan en verkamhet, som motsvarar viljans naturliga mått och afser ett godt, som med naturens krafter kan uppnås, samt en verksamhet, som åsyftar ett högre för all naturlig kraft otillgängligt godt. För att viljan skall kunna verksamt eftersträfva ett sådant, erfordras en af Guds nåd meddelad öfvernaturlig kraft, och efter fallet, då menniskan på grund af det inkomna naturförderfvet ej är i stånd att åvägabringa ens den sedliga verksamhet, hvartill hon eljest af naturen eger förmåga, behöfves den öfvernaturliga

[1]) 2, 1 qu. 109 art. 1.

nådeverksamheten ej blott för viljans riktning på ett utöfver naturen liggande mål, utan ock för dess återställande i normalt skick. Denna viljans återställelse till sedlig friskhet genom nåden innefattar i sig upphäfvandet af dess egoistiska riktning på ett enskildt godt och upptändandet af en rätt kärleksdrift i menniskans inre, på grund hvaraf hon älskar Gud öfver all ting och under denna kärlek subordinerar kärleken till sig sjelf och till allt annat. En sådan kärlek till Gud antager Thomas hafva förefunnits i det ursprungliga oskyldighetens tillstånd och, väl att märka, utan att vara verkad af en öfvernaturlig guddomlig nåd [1]). Den näraliggande anmärkningen, att han här synes komma i strid med sitt antagande, att intet väsen kan i sin verksamhet komma utöfver sig sjelft — "nulla natura potest supra se ipsam" —, besvarar han med att framhålla, hurusom den satsen ej innebär, att man icke kan rikta sig på ett föremål, som står öfver en sjelf, utan endast att intet väsen kan vara verksamt i handlingar, som öfverstiga måttet af dess egendomliga kraft. Såsom förståndet utan öfvernaturlig upplysning kan genom betraktelsen af de skapade tingen leda sig till någon kunskap om Gud såsom skaparen, så är äfven den kärlek fullt naturlig, hvilken öfver allting älskar Gud såsom principen och ändamålet för allt naturligt godt. Härvid skiljer Thomas mellan *dilectio naturalis* och *caritas*, hvilken senare, af en högre, mera intensiv art än den naturliga kärleken, afser Gud såsom saliggörare och för sin tillvaro förutsätter ett öfvernaturligt nådeverk i menniskosjälen. Till stöd för denna åsigt citerar han Rom. 5, 5: "Guds kärlek är utgjuten i våra hjertan genom den heliga anda, som oss gifven är." Ett uppfyllande af Guds bud *ex caritate* var följaktligen äfven före fallet möjligt endast genom Guds särskilda nåd [2]).

Den skillnad Thomas gör mellan en naturlig kärlek till Gud, såsom principen och ändamålet för allt naturligt godt, och en af

[1]) Diligere autem Deum super omnia est quiddam connaturale homini et etiam cuilibet creaturæ non solum rationali sed irrationali et etiam inanimatæ secundum modum amoris, qui unicuique creaturæ competere potest. Cujus ratio est quia unicuique naturale est quod appetat et amet aliquid, secundum quod aptum natum est esse; . . . Manifestum est autem, quod bonum partis est propter bonum totius; unde naturali appetitu vel amore unaquæque res particularis amat bonum suum proprium propter bonum commune totius universi, quod est Deus. Unde et Dionysius dicit in lib. de divin. nomin. cap. 4, lect. 11, quod Deus convertit omnia ad amorem sui ipsius. 2, 1 qu. 109 art. 3.

[2]) Ibm.

nåden verkad kärlek till Gud, såsom saliggörare, sammanhänger nära med den nyss klandrade uppfattningen af menniskans ändamål såsom liggande utom gränserna för hennes egendomliga natur. Vore saligheten i Guds åskådande ett mål, för hvars uppnående menniskonaturen ursprungligen blifvit utrustad med erforderliga förmögenheter, äfven om dessa icke från början förefunnits med den grad af aktualitet, som först vid utvecklingens fulländning kan ega rum, så skulle dock menniskan, i det hon älskade Gud såsom princip och mål för den ändliga verlden öfverhufvud, äfven älskat honom såsom saliggörare. Om också denna kärlek med rätta borde tänkas såsom tillväxande i mån af en rikare och fullständigare insigt i de guddomliga fullkomligheterna, så vore den derföre icke på det lägre stadiet till sin art en annan än den fullkomligare kärlek, som menniskan under en normal utveckling hade kunnat uppnå, liksom icke heller Thomas antager, att den genom nåden i de troendes hjertan redan här i tiden utgjutna kärleken är af en annan art än den, hvilken skall finnas, då salighetens mål, det guddomliga väsendets åskådande, blifvit hunnet.

Det harmoniska förhållande mellan menniskan och Gud och mellan de särskilda menskliga förmögenheterna, som vi benämna den ursprungliga rättfärdigheten, upphäfdes, i det menniskans vilja i fallet vände sig bort från Gud. Detta viljans affall ifrån Gud hade till följd en allmän oordning i alla själens öfriga krafter, bestående deri att de på ett abnormt sätt rikta sig på det föränderliga och förgängliga goda. Denna abnorma riktning hos de menskliga förmögenheterna kallas med ett gemensamt namn begärelse, och det genom stamföräldrarnes fall i menskligheten inkomna och från dem fortplantade syndaförderfvet består följaktligen i frånvaro af den ursprungliga rättfärdigheten och tillvaro af ond begärelse. Ty ond är, säger Thomas, denna hos Adams efterkommande förefintliga begärelse, emedan hon icke håller sig inom de af förnuftet bestämda gränserna för hennes verksamhet. Af naturen styres den menskliga begärförmågan af förnuftet. Begärelsen, sådan hon hos de fallna menniskorna gör sig gällande, i det hon förmörkar förnuftet och förleder det till oriktiga omdömen om begärelsens föremål, kan derföre med rätta sägas vara emot naturen [1]. Så har genom den ursprungliga rättfärdighetens förlust alla menskliga förmögenheter blifvit lidande. Förnuftet, som skulle vara upplyst genom sanningens kunskap, har blifvit slaget med okunnighet, viljan, som skulle

---

[1] 2, 1 qu. 82 art. 3,

vara riktad på det goda, har blifvit uppfylld af ondska, den irascibla förmågan [1]), som skulle kämpa för höga och stora syften, har blifvit förlamad af svaghet, och den konkupiscibla, som skulle eftersträfva endast en af förnuftet måttbestämd njutning, har blifvit en tummelplats för onda begärelser [2]).

Thomas uppkastar i sammanhang härmed den frågan, huruvida man har att anse, att *bonum naturæ* genom arfsynden lidit någon förminskning. *Bonum naturæ* antager han kunna uppfattas på trenne olika sätt, antingen såsom den menskliga naturens konstitutiva principer, men dessa hafva ej genom arfsynden undergått någon förändring eller minskning, eller såsom menniskans naturliga böjelse till dygden, och om denna måste det erkännas, att hon genom arfsynden blifvit betydligt förminskad, eller såsom den ursprungliga rättfärdigheten, hvilken hos de första menniskorna var meddelad åt hela den menskliga naturen. Denna har, såsom förut blifvit sagdt, genom syndafallet gått fullständigt förlorad [3]).

Den fallna menniskans öfverflyttande från orättfärdighetens till rättfärdighetens tillstånd förmedlas genom syndaförlåtelsen, hvilken derföre äfven benämnes rättfärdiggörelse. För syndaförlåtelsens undfående erfordras den guddomliga nådens ingjutande i menniskans själ. Förlåtelse för en tillfogad kränkning kan nemligen ej erhållas utan att den kränktes sinne blidkas i förhållande till den person, som gjort sig skyldig till ett kränkande handlingssätt. Nu

---

[1]) Den sinliga begärförmågan yttrar sig, efter hvad Thomas i öfverensstämmelse med Johannes Damascenus m. fl. antager, såsom konkupiscibel och irascibel kraft. "Quia igitur appetitus sensitivus est inclinatio consequens apprehensionem sensitivam, sicut appetitus naturalis est inclinatio consequens formam naturalem, necesse est quod in parte sensitiva sint duæ appetitivæ potentiæ. Una per quam anima simpliciter inclinatur ad prosequendum ea, quæ sunt convenientia secundum sensum, et ad refugiendum nociva; et hæc dicitur *concupiscibilis*. Alia vero per quam animal resistit impugnantibus, quæ convenientia impugnant; et hæc vis vocatur *irascibilis;* unde dicitur quod ejus objectum est arduum, quia scilicet tendit ad hoc quod superet contraria et supereminest eis. 1 qu. 81 art. 2.

[2]) Omnes vires animæ remanent quodammodo destitutæ proprio ordine, quo naturaliter ordinantur ad virtutem; et ipsa destitutio *vulneratio naturæ* dicitur . . . In quantum ergo ratio destituitur suo ordine ad verum, est *vulnus ignorantiæ;* in quantum vero voluntas destituitur ordine ad bonum, est *vulnus malitiæ;* in quantum vero irascibilis destituitur suo ordine ad arduum, est *vulnus infirmitatis;* in quantum vero concupiscentia destituitur ordine ad delectabile moderatum ratione, est *vulnus concupiscentiæ.* 2, 1 qu. 85 art. 3.

[3]) 2, 1 qu. 85 art. 1.

består, säger Thomas, Guds blidkande i den kärlek, med hvilken Gud älskar oss. Denna kärlek är å Guds sida evig och oföränderlig, men i anseende till sin verkan på oss — den inneboende nåden — upphäfves han genom dödliga synder. Då menniskan i omvändelsen vänder sig från synden till Gud, inträder åter hos henne den guddomliga kärlekens verkan, den nåd, från hvilken hon genom de dödliga synderna blifvit utesluten, och genom hvilken hon blir värdig det eviga lifvet. Utan ett sådant nådens ingjutande anser Thomas, att förlåtelsen ej är tänkbar [1]).

Rättfärdiggörelsen innefattar, närmare bestämd, uti sig fyra momenter: 1) nådens ingjutande, 2) den fria viljans rörelse i riktning till Gud genom tron, 3) den fria viljans rörelse i förhållande till synden, hvilken såsom stridande mot Gud af den troende menniskan betraktas med afsky, 4) syndaskuldens efterskänkande [2]). Med afseende på den menskliga viljorörelse, som eger rum vid rättfärdiggörelsen, anmärker Thomas, att ehuruväl menniskan rättfärdiggöres, derigenom att Gud rör menniskan och förer henne till rättfärdighet — ty det är Gud, som gör den ogudaktige rättfärdig —, så gäller dock om den rörelse, hvilken utgår ifrån Gud såsom *primum movens*, att allting af densamma röres i öfverensstämmelse med sin egendomliga natur, och då det är för menniskan egendomligt att ega fri vilja, så ingjuter Gud i henne den rättfärdiggörande nådens gåfva så, att han tillika rör och beveker hennes vilja till nådens emottagande [3]).

Det har ofvan blifvit sagdt, att den viljans rörelse, förmedelst hvilken menniskan i rättfärdiggörelsen vänder sig till Gud, eger rum genom tron. Thomas citerar i detta afseende Ebr. 11, 6: "Utan tron är omöjligt täckas Gud. Ty den till Gud komma vill, han måste tro, att Gud är, och att han lönar dem som söka honom." Men trons rörelse är, anmärker han, ej fullkomlig, innan den vunnit gestalt genom kärleken. Derföre eger vid den ogudaktiges rättfärdiggörelse en kärlekens rörelse rum, på samma gång

---

[1]) 2, 1 qu. 113 art. 2. [2]) Ibm art. 6.

[3]) Detta gäller endast i förhållande till sådana, som vid rättfärdiggörelsen ega förmåga af fri viljorörelse. Hvad deremot de medvetslösa barnen beträffar, anmärker Thomas: Pueri non sunt capaces motus liberi arbitrii; et ideo moventur a Deo ad justitiam per solam informationem animæ ipsorum. Hoc autem non fit sine sacramento, quia sicut peccatum originale, a quo justificantur, non propria voluntate ad eos pervenit, sed per carnalem originem, ita etiam per spiritualem regenerationem a Christo in eos gratia derivatur. Ibm art. 3.

som menniskan i tron vänder sig till Gud. Och då den fria viljan i omvändelsen riktar sig på Gud för att underkasta sig honom, så inse vi, att vid detta menniskans hänvändande till Gud i tron äfven en akt af barnslig fruktan och ödmjukhet förefinnes, och att sålunda flera sedliga lifsyttringar samverka i den trosakt, hvilken såsom syndaförlåtelsens nödvändiga förutsättning ingår i rättfärdiggörelsen. Hvad innehållet af denna tro beträffar, så fordras ej, att menniskan, då hon rättfärdiggöres, skall hafva i medvetandet närvarande alla trosartiklarne. Till rättfärdiggörelse erfordras endast den troshandling, genom hvilken hon fattar evangelii vittnesbörd, "att Gud är den som rättfärdiggör menniskorna genom Kristi hemlighet" [1]).

Denna rättfärdiggörelse är enligt Thomas ögonblicklig. Hela menniskans rättfärdiggörelse är nemligen ytterst gifven i och med nådens ingjutande, hvarigenom den fria viljan sättes i rörelse i förhållande till Gud och det goda och skulden efterskänkes. Men nådens ingjutande sker i ett ögonblick. Hvad som ofta hindrar en form att hastigt gifva gestalt åt ett visst subjekt, nemligen subjektets bristande disposition för den ifrågavarande formen, kan icke ega rum i fråga om den guddomliga nådens ingjutande uti menniskan, alldenstund den derför erforderliga dispositionen verkas allena genom Guds oändliga kraft, i förhållande till hvilken all ändlig motståndskraft har intet att betyda. Denna disposition åstadkommes af honom än småningom och successivt än — såsom t. ex. fallet synes hafva varit vid Pauli omvändelse — plötsligen och med ens. Men antingen Gud endast småningom eller hastigt åvägabringar den nödiga dispositionen, så är den vid nådens ingjutande fullständigt för handen, hvarföre detta nådens ingjutande och dermed rättfärdiggörelsen måste antagas ega rum i ett ögonblick [2]).

Såsom ett verk, hvilket af Gud allena kan åstadkommas, är rättfärdiggörelsen att anse för ett under, men icke i den mening som skulle den menskliga personligheten sakna naturlig mottaglighet för rättfärdiggörelsens nåd. En sådan mottaglighet anser Thomas böra tillerkännas menniskan, på grund deraf att hon är skapad till Guds beläte.

Då Thomas säger, att menniskans öfverflyttande från orättfärdighetens till rättfärdighetens tillstånd förmedlas genom syndaförlåtelsen, så synes detta innebära en evangelisk uppfattning af rättfärdiggörelsens betydelse, och de momenter, hvilka antagas såsom

---

[1]) Ibm art. 5. [2]) Ibm art. 7.

nödvändiga förutsättningar ingå i rättfärdiggörelsen, kunna äfven uppfattas på ett med den evangeliska sanningen öfverensstämmande sätt. I antagandet af nådens ingjutande såsom rättfärdiggörelsens första förutsättning skulle man då kunna se ett uttryck för den af vår kyrkas lärare uttalade sanningen, att menniskans omvändelse eger rum endast under förutsättning och i kraft af den förberedande nådens verksamhet i hennes själ. Att tro och ett botfärdigt sinne äro nödvändiga vilkor för syndaförlåtelsens erhållande är obestridligt. Likaledes torde ej böra förnekas, att den tro, som vänder sig till Gud och låter menniskan känna afsky för synden, i sig innefattar ett moment af kärlek. Det låter nemligen ej tänka sig, att menniskan med trons hängifvenhet skulle vända sig till Gud, utan att på samma gång en kärlekens dragning till honom skulle göra sig gällande i hennes hjerta. Men om sålunda de af Thomas framställda momenterna i rättfärdiggörelsen skulle kunna uppfattas på ett sätt, som ej behöfver innebära någon motsägelse mot ett sannt evangeliskt åskådningssätt, så visar sig dock vid närmare skärskådande öfverensstämmelsen dermed mera skenbar än verklig. Med nådens ingjutande antages också viljans riktning i tro och kärlek till Gud liksom dess bortvändande i afsky från synden vara omedelbart gifven, och derföre kan man, enligt Thomas, äfven säga, att rättfärdiggörelsen är gifven genom nådens ingjutande, hvars verkan på menniskans viljoriktning af Thomas fattas ej blott såsom syndaförlåtelsens vilkor utan såsom dess orsak. Häraf finna vi, att den ingjutna nåden ej betecknar nåderörelser, genom hvilka menniskan erhåller förmåga att i tron hängifva sig åt Gud, under det hon fortfarande äfven eger frihet att stå Guds anda emot, såsom vi från bibelenlig luthersk ståndpunkt uppfatta den förberedande nådens verksamhet, utan dermed förstås en nåd, som omedelbart åstadkommer en sådan sinnesriktning hos menniskan, hvarigenom hon göres värdig det eviga lifvet och på den grunden erhåller förlåtelse för sina synder. Här framträder sålunda å ena sidan den ur religiös-etisk synpunkt ohållbara deterministiska grundåskådning, som vi förut hos Thomas lärt känna, enligt hvilken den menskliga viljan blifver endast en osjelfständig form, hvari den guddomliga nåden förverkligar sig, och å den andra sidan det med en sådan åskådning föga öfverensstämmande katolska antagandet af mensklig förtjenst och värdighet såsom grund för meddelandet af en guddomlig nådegåfva sådan som syndaförlåtelsen, i hvars begrepp det synes ligga, att hon utesluter all mensklig förtjenst. Deremot blir medlarens värdighet och förtjenst nästan alls icke ta-

gen i anslag vid framställningen af den skuldbelastade syndarens rättfärdiggörelse, om man också kan spåra en antydning derom i yttrandet, att den tro, som ingår i rättfärdiggörelsen, omfattar evangelii vittnesbörd, "att Gud rättfärdiggör menniskorna genom Kristi hemlighet."

Ännu skarpare framträder den katolska kyrkans oevangeliska uppfattning af menskliga gerningars förtjenstlighet i den framställning af bikten, som förekommer i tredje delen af Thomas *Summa theologica* och i det kompletterande bihang ur hans kommentar till Lombardens Sentenser, som der finnes infördt. Hufvuddragen af hans der gjorda framställning må för frågans ytterligare belysning här inflyta.

Såsom förut blifvit antydt har Thomas i sitt system upptagit skillnaden mellan *peccata mortalia* och *veniulia*. Med de förra förstår han sådana synder, som innebära ett själens fullkomliga bortvändande från Gud, det eviga goda, i hängifvenhet åt det timliga och förgängliga. De förlåtliga synderna deremot innebära fel mot ett välordnadt förhållande till det förgängliga goda, under det dock lifvet öfverhufvud i kärleken hänföres till Gud såsom det högsta och yttersta ändamålet. Genom den i dödssynden liggande bortvändningen från det eviga goda gör menniskan sig skyldig till ett evigt straff, liksom hon genom den oordentliga hänvändningen till det timliga goda gör sig förtjent af timligt straff, hvarvid hon mot sin vilja får lida ett ondt såsom rättmätig vedergällning för den otillbörliga eftergifvenhet, som hon visat mot sin egen lusta i sökandet af ett godt, som icke var med Guds vilja öfverensstämmande. Från det förra straffet, det eviga, fritages menniskan i det hon genom nådens ingjutande får gemenskapen med Gud återknuten, från de timliga straffen deremot är hon ej omedelbart i och med syndaförlåtelsens erhållande fritagen [1]). För den kränkning, menniskan genom oordentlig hängifvenhet åt de timliga och förgängliga tingen tillfogat Gud, är nödvändigt,

1. att hon vill så vidt möjligt gifva Gud upprättelse, hvilken vilja framträder i *contritio cordis*;

2. att hon botfärdig hemställer sin sak till prestens bedömande i Guds stad och ställe, hvilket eger rum i *confessio oris;*

3. att hon verkligen lemnar den upprättelse, som genom Herrens tjenare blifvit henne ålagd, hvilket sker i *satisfactio operis* [2]).

---

[1]) 3 qu. 86 art. 4. [2]) 3 qu. 90 art. 2.

Att bekännelsen är nödvändig finnes lätt, menar Thomas, ifall man reflekterar på att presten ej skulle kunna bestämma det lämpliga läkemedlet, om han icke förut genom bikten lärt känna synden, och följaktligen måste bikten anses nödvändig för salighetens vinnande, derest man fallit i dödliga synder [1]). Endast dessa är man *ex jure divino* förbunden att bikta, och då icke alla menniskor efter dopet göra sig skyldiga till sådana synder, skulle icke heller alla vara skyldiga att underkasta sig bikten, men kyrkans ordning kräfver dock enligt fjerde laterankonciliets beslut, att alla män och qvinnor, som hunnit *ad annos discretionis* skola bikta sig för att med större vördnad begagna nattvardens sakrament, och för att kyrkans styresmän måtte kunna känna sina underlydande, så att icke någon ulf måtte fördölja sig bland fåren [2]).

Det straff menniskan efter syndaförlåtelsens erhållande har att utstå afser dels gäldandet af en skuld å menniskans sida, dels är det äfven att betrakta såsom ett renande och skyddande botemedel, i det menniskan genom straffet afskräckes från synden. Straffen i skärselden hafva blott den förstnämnda betydelsen att låta menniskan plikta för synden, ty något tillfälle till ytterligare synd, hvaremot straffet såsom läkemedel skulle förvara, finnes der icke. Der bestämmes straffet följaktligen endast efter syndens storhet dock med afseende tillika på förkrosselsens djup samt på bekännelse och absolution, som egt rum under lifvet på jorden, emedan på grund af dessa en del af straffet efterskänkes [3]). Hvad särskildt bekännelsen angår, så finnes det i sjelfva bekännelsehandlingens natur någonting, som är egnadt att verka mildrande på straffet, alldenstund det redan ligger ett straff i den blygsel, som syndens bekännande innebär [4])· Härpå har således äfven presten att vid åläggande af erforderliga satisfaktioner göra afseende, hvarjemte han tillika bör beräkna, hvilka särskilda satisfaktioner företrädesvis böra åläggas för att motverka vissa särskilda synder.

Hvad beträffar de ådömda satisfaktionerna, så är att märka, att en menniska ej kan gifva åt Gud eqvivalent godtgörelse för

---

[1]) Suppl. qu. 6 art. 1. — Nödvändigheten är dock ej absolut, ty såsom Kristus tillsade den qvinnan syndaförlåtelse, hvilken hade blifvit beslagen med hor, så kan också, enligt Thomas' förmenande, Gud utan prestens tillgörande förlåta synderna, ehuru visserligen ej utan uppriktig bättring å menniskornas sida. 3 qu. 86 art 2.

[2]) Suppl. qu. 6 art. 3. [3]) Supp. qu. 8 art. 7.

[4]) Et ideo quanto aliquis pluries de eisdem peccatis confitetur, tanto magis poena minuitur. (!) Suppl. qu. 10 art. 2.

begångna synder, men att Gud icke heller fordrar mera än som för menniskan är möjligt[1]). De tillfyllestgörande gerningarne böra innebära ett strafflidande, emedan det är tillbörligt, att menniskan, som genom synden i hvad på henne ankommit beröfvat Gud hvad honom tillhörer, till Guds ära beröfvas något af det goda, hvaraf hon eljest kunde vara i åtnjutande. De vanliga satisfaktionerna äro allmosor, fasta och böner, riktade mot ögonens begärelse, köttets begärelse och det högfärdiga lefvernet. Genom allmosorne afstår man från det goda, som rikedomen innebär, genom fastor från ett lekamligt godt och genom böner från ett andligt godt, i den mening att man ej vill sjelfviskt göra bruk af sina andliga krafter utan underordnar alla sina förmögenheter under Gud. Att i egentlig mening afstå från något andligt godt kan omöjligen åläggas menniskan såsom sedlig uppgift[2]).

Att i biktens sakrament syndastraffet icke i sin helhet efterskänkes, såsom fallet är vid döpelsens sakrament, söker Thomas förklara deraf att i bättringen icke såsom i dopet ett nytt lif upptändes, alldenstund ej nyfödelse utan en slags helbregdagörelse derigenom hos menniskan åstadkommes. Det straff, som lides i skärselden, öfverstiger vida hvad menniskan här i verlden förmår att uthärda, men genom nyckelmakten förminskas straffet såtillvida, att endast så mycket återstår, som mensklig kraft här på jorden kan bära, för att själen efter fullgjorda satisfaktioner må kunna renad gå ur detta lifvet in i himlen[3]).

Ehuru Thomas betraktar så väl hjertats förkrosselse som munnens bekännelse och de tillfyllestgörande gerningarne såsom dygder, har han dock ej upptagit läran om dessa dygder i den moralteologiska delen af sin *Summa theologica.* Att emellertid den katolska läran om bättringen måste i väsentlig mån utöfva inflytelse på det sedliga lifvets gestaltning är sjelfklart, likasom att denna inflytelse ej går i en sannt evangelisk riktning, alldenstund den ifrågavarande läran innebär en uppfattning af förhållandet mellan den syndiga menniskan och Gud, som står i en afgjord strid med evangelium. Visserligen hafva vi i öfverensstämmelse med det gamla och nya testamentets af erfarenheten bekräftade vittnesbörd att antaga, att äfven den botfärdiga och troende menniskan får utstå hvarjehanda lidanden för syndens skull, men att dessa lidanden skola hafva karakter af en godtgörelse gifven åt Gud, derför kan ingen på den

[1]) Suppl. qu. 13 art. 1. [2]) Suppl. qu. 15 art. 1, 3.
[3]) Suppl. qu. 10 art. 2.

heliga skrift grundad bevisning anföras. Och antaget, att det förhölle sig så, att lidandet innebure en tillfyllestgörelse för begångna synder, på hvad grund tillägges presterna rätt att efter godtfinnande ålägga syndaren satisfaktioner, genom hvilka han skall friköpa sig från det af Gud tillskickade timliga strafflidandet? Thomas försöker ej ens att andraga någon bevisning derför, och då han skall bevisa skyldigheten att för presten bekänna synderna och dervid såsom en rationell grund anför, att presten ej skulle kunna bestämma det erforderliga botemedlet, om han icke erhölle kännedom om sjukdomen, förutsättes det obevisade behofvet af att få för särskilda fall botemedlet sig anvisadt af presten. För öfrigt säger Thomas, att föreskriften om bekännelse blifvit promulgerad genom Jakobs förmaning: "Bekänner öfverträdelserna inbördes den ene för den andre" (Jak. 5, 16). I detta språk talas dock ej om, att bekännelsen skall afläggas för presten, eller att det är dödssynder, som till skillnad från andra öfverträdelser äro af den beskaffenhet, att de endast genom bikt — åsyftad eller verkställd [1]) — kunna blifva förlåtne.

Att den af Thomas antagna åtskillnaden mellan frisägelse från timliga och eviga straff främjar hierarkins intressen är klart nog. Då med tillgifvandet af syndaskulden endast de eviga straffen blifva efterskänkta, så har "kyrkan" genom sin rätt att bestämma satisfaktioner eller att gifva aflat fortfarande ett stadigt tag på sina medlemmar. Men hvad hierarkin vinner, det förlorar Gud, och de många sjelfvalda eller af menniskor pålagda tillfyllestgörande gerningarne fördunkla det sedliga medvetandet, på samma gång som de kränka absolutheten af Guds nåd.

Den omvända menniskan är såsom sådan i besittning af de teologiska och de ifrån dessa sig härledande s. k. ingjutna dygderna. Innan jag går att gifva en framställning af den betydelse, som Thomas tillägger dessa dygder, bör jag först redogöra för Thomas' uppfattning af dygdens betydelse öfverhufvud och särskildt af de s. k. naturliga dygderna.

Med dygd i allmänhet förstår Thomas "en viss fullkomlighet hos en potens" [2]). Då nu öfverhufvud fullkomligheten hos ett subjekt består i dess motsvarighet mot sitt ändamål, och de särskilda

[1]) Gratiæ infusio sufficit ad culpæ remissionem; sed post culpam remissam adhuc est peccator debitor poenæ temporali, sed ad gratiæ infusionem consequendam ordinata sunt gratiæ sacramenta, ante quorum susceptionem *vel actu vel proposito* aliquis gratiam non consequitur. Suppl. qu. 6 art. 1.

[2]) Virtus nominat quandam potentiæ perfectionem. 2, 1 qu. 55 art. 1.

potensernas ändamål är att vara verksamma, hvar och en i öfverensstämmelse med sitt af naturen gifna mått, så får följaktligen en potens karakteren af dygd, försåvidt den utvecklar en sådan naturenlig verksamhet. En mängd krafter, som röra sig i skapelsen äro omedelbart verksamma i en med de särskilda skapade varelsernas natur öfverensstämmande riktning, och då vi beteckna denna deras normala verksamhet såsom en dygd, så begagna vi detta ord i dess allmännaste betydelse. De rationella potenser deremot, som äro egendomliga för menniskan, äro ej omedelbart bestämda i en viss riktning utan disponeras för ett särskildt handlingssätt endast försåvidt en bestämd *habitus* blir i dem inpräglad. Den menskliga dygden är just en sådan de menskliga potensernas *habitus*, hvarigenom de ega duglighet att verka i enlighet med sin egendomliga bestämmelse. De sedliga handlingarne förutsätta dygden såsom det handlande subjektets habituella sedliga beskaffenhet, hvilken i handlingarne ger sig ett uttryck [1]).

Emellertid kan man med afseende på olika menskliga förmögenheters goda beskaffenhet med olika grad af egentlighet begagna uttrycket dygd. En mensklig *habitus* kan nemligen på ett tvåfaldigt sätt förhålla sig till goda verksamhetsyttringar, försåvidt menniskan genom sin *habitus* antingen blott eger förmåga af goda handlingar eller ock derjemte genom densamma verkligen drifves till att handla rätt. Först en sådan beskaffenhet, genom hvilken menniskan icke allenast är duglig att åstadkomma goda handlingar, utan i hvilken hon tillika eger en inre kraft, som drifver henne till ett rätt bruk af denna sin sedliga duglighet är i ordets fulla och egentliga mening en dygd, och först genom en sådan beskaffenhet får menniskan i sjelfva verket en sedligt god karakter [2]). Men att menniskan *actu* handlar rätt och väl, det beror på att hon har en god vilja, och derföre måste den nu ifrågavarande dygden hafva till sitt subjekt viljan eller någon potens, som är satt i rörelse af viljan. I en mera vidsträckt betydelse brukar emellertid såsom dygd betecknas äfven den menskliga *habitus*, som uttrycker en fullkomlighet hos menniskans teoretiska förmåga, utan afseende på det bruk, som göres af den intellektuella dugligheten. Så erhålla vi skillnaden mellan intellektuella och moraliska dygder, af hvilka de förra tillhöra förståndet och de senare begärförmågan.

---

1) Unumquodque enim quale est talia operatur. 2, 1 qu. 55 art. 2.

2) Bonum sicut et ens non dicitur simpliciter aliquid secundum id quod est in potentia sed secundum id quod est in actu. 2, 1 qu. 56 art. 3.

De intellektuella dygder, som hafva till sitt subjekt det spekulativa förståndet, antagas, enligt Aristoteles, vara trenne: *sapientia*, *scientia* och *intellectus*. Då nemligen det sanna, på hvars uppfattning de intellektuella dygdernas verksamhet utgår, blifver för det menskliga medvetandet bekant dels omedelbart genom sig sjelft, dels på grund af verkställda forskningar, hvilka åter kunna leda till kännedom antingen om de yttersta grunderna inom en viss sfer af menskligt vetande eller om den yttersta grunden öfverhufvud för allt, som faller inom det menskliga medvetandets område, så erhålla vi en trefaldig det spekulativa förståndets *habitus:* en, hvarigenom menniskan uppfattar vetandets principer, de allmänna i och genom sig sjelfva bekanta lagarne för all menslig tankeverksamhet: *intellectus;* en annan, hvarigenom menniskan vinner en systematisk uppfattning af särskilda kunskapsobjekter: *scientia*, och en tredje, hvarigenom hon från serien af sekundära orsaker och verkningar, hvilka utgöra det närmaste föremålet för hennes erfarenhet, uppstiger till den högsta och yttersta orsaken: *sapientia*.

Till de intellektuella dygderna kan man äfven räkna den praktiska skickligheten, *ars* — en riktig insigt i sättet att verkställa vissa arbeten — hvilken såsom en *habitus operativus* intager sin plats vid sidan af nyssnämnda *habitus speculativi*. Med dessa har den nämnda praktiska skickligheten också det gemensamt, att den kan egas oberoende af subjektets sedliga eller osedliga beskaffenhet. En konstnärs eller industriidkares duglighet afgöres endast af de arbeten, han kunnat åstadkomma, utan afseende på den afsigt, som dervid ledt honom, likasom man vid bedömandet af en matematiker ej får göra afseende på hans sinnesstämning utan på halten af den bevisning, som han förmår att åstadkomma.

Det är klart, att, ehuru de intellektuella dygderna ej i sig sjelfva innebära en kraft, som drifver menniskan att göra ett rätt bruk af den förmåga af god och gagnelig verksamhet, som hon i dem eger, så kunna de dock, derest den menskliga viljan erhåller en god riktning, i kärlekens tjenst användas för goda ändamål, ty förståndet så väl som andra menskliga förmögenheter sättes i rörelse af viljan.

De intellektuella dygderna befrämja menniskans salighet, dels emedan man genom deras utöfning i kärleken inlägger förtjenst, dels derför att de i sjelfva verket utgöra en begynnelse till den fullkomliga saligheten, som består i det ofördunklade åskådandet af sanningen [1]).

---

[1]) 2, 1 qu. 57 art. 1; qu. 3 art. 8.

I förståndet ha vi att märka ännu en dygd, hvilken dock, med afseende derpå att den förutsätter en sedligt god viljoriktning, kan räknas till de moraliska dygderna. Denna dygd är den sedliga klokheten, *prudentia*. Den står i ett närmare förhållande till den praktiska skickligheten än de spekulativa dygderna, dels derför att den i likhet med den förstnämnda utgör en det praktiska förståndets *habitus*, dels ock emedan den afser föremål, som kunna vara så eller annorlunda, under det de spekulativa dygdernas objekt är det konstanta och oföränderliga. Den sedliga klokheten är en verksam förmåga af goda rådslag med afseende på det som hörer till det menskliga lifvet öfverhufvud och särskildt med afseende på dess yttersta och högsta ändamål [1]). Såsom nu det spekulativa vetandet förutsätter åtskilliga allmängiltiga, omedelbart vissa principer, så förutsätter den sedliga klokheten den menskliga viljans riktning på sedligt goda ändamål. Ty vid menniskans praktiska verksamhet hafva ändamålen en betydelse, som motsvarar den, hvilken vid den spekulativa verksamheten tillkommer de allmänna tankelagarne [2]). Då viljan blifvit riktad på ett i sedligt afseende godt ändamål, så är af nöden, att den verksamhet, som utgår på det gifna ändamålets uppnående blir dermed öfverensstämmande. För en sådan ändamålsenlig verksamhet disponeras menniskan genom den sedliga klokheten, genom hvilken man förstår att bedöma och välja hvad som för vinnandet af ett gifvet ändamål må anses lämpligt och godt.

På Aristoteles' auktoritet får *prudentia* under sig trenne sekundära dygder: *eubulia*, *synesis* och *gnome*, af hvilka den förra verkställer undersökningar öfver uppkommande sedliga spörsmål, och de båda senare döma om hvad i särskilda fall bör göras eller låtas. *Synesis* och *gnome* åtskiljas med hänsyn till den olika lag, på grund hvaraf de uttala sina omdömen: *synesis* dömer om menskliga handlingar enligt en allmän lag, men *gnome* enligt sjelfva det naturliga förnuftet i sådana fall, der den allmänna lagen ej räcker till att afgöra om ett visst handlingssätt. Förhållandet mellan *prudentia* och dessa sekundära dygder antages vara det, att då *prudentia* har att med afseende på menniskans sedliga handlingar undersöka, döma och föreskrifva, så eger den undersökande och dömande verksamheten rum förmedelst de nämnda dygderna, och den omedelbara

---

[1]) Den bestämmes af Thomas såsom *recta ratio agibilium* till åtskillnad från den praktiska skickligheten såsom *recta ratio factibilium*. 2, 1 qu. 57 art. 4.

[2]) Ibm.

verksamheten af *prudentia* inskränker sig till att på grund af den gjorda undersökningen och det fällda omdömet föreskrifva menniskan ett visst handlingssätt [1]).

Då emellertid den menskliga begärförmågan ej är omedelbart bestämd i öfverensstämmelse med förnuftet, är det, för att en sedlig verksamhet skall komma till stånd, nödvändigt, att ej blott förnuftet blir väl disponeradt genom de intellektuella dygderna, utan att äfven begärförmågan erhåller en tillbörlig disposition genom den s. k. moraliska dygden.

Denna dygd har, såsom nyss blifvit anmärkt, förnämligast sitt säte i viljan men tillkommer ock, ehuru i en sekundär mening, alla de krafter och potenser, som sättas i rörelse af den menskliga viljan. Så är den sedliga klokheten väsentligen en intellektuell dygd, då den ju utgör en det menskliga förståndets *habitus*, men såsom bestämd af viljan och åsyftande handling räknas den till de moraliska dygderna. Dessa dygder kunna finnas utan vissa bland de intellektuella, men ej utan *prudentia* och *intellectus*. Såsom *habitus electivus* måste nemligen den moraliska dygden åsyfta ett med förnuftet öfverensstämmande godt ändamål — *bonum rationis* — och välja de riktiga medlen för vinnande af detta mål, hvilket ej är möjligt utan *prudentia*, hvilken åter förutsätter *intellectus*. Men å andra sidan kan, såsom förut blifvit antydt, *prudentia* icke fylla sin uppgift att genom tillämpning af de allmänna sedliga grundsatserna på enskilda fall leda menniskorna till en ändamålsenlig verksamhet, försåvidt icke genom inplantandet af en sedlig *habitus* i den menskliga begärförmågan de hinder undanrödjas, hvilka ligga i passionernas förnuftsvidriga rörelser [2]).

Den högsta formen af mensklig begärförmåga träder oss till mötes i viljan. Denna är såsom *appetitus rationalis* bestämd af förnuftet, så att hon riktar sig på hvad af förnuftet framställes såsom godt. Härtill behöfves ej någon särskild *habitus*, ifall det goda, som af förnuftet framhålles såsom viljans föremål, icke är af öfvermenskligt art eller afser en annan menisklig individ. I förhållande till ett sådant godt behöfver viljan få sig meddelad en sedlig disposition, och sålunda finna vi hos viljan dygder, genom hvilka den menskliga personlighetens riktning i förhållande till Gud och nästan blir normal och god [3]).

---

[1]) 2, 1 qu. 57 art. 6; 2, 2 qu. 51.

[2]) 2, 1 qu. 58 art. 5.

[3]) Cum per habitum perficiatur potentia ad agendum, ibi indiget potentia habitu perficiente ad bene agendum (qui quidem habitus est virtus), ubi ad hoc non sufficit propria ratio potentiæ. Omnis autem potentiæ propria ratio attenditur in ordine ad objectum. Unde cum ... objectum voluntatis

Viljan betecknas af Thomas såsom ett förnuftigt begär i motsats till den sinliga begärförmågans yttringar. Äfven dessa — passioner i ordets vidsträcktare mening — kunna vara subjekt för den moraliska dygden, försåvidt de i sin verksamhet äro bestämda och begränsade af förnuftet. Väl ha stoikerne, särskildt hvad angår bedröfvelsen påstått, att denna skulle vara oförenlig med dygden, alldenstund bedröfvelsen afser något ondt, som man lidit, och dessa filosofer antaga, att något ondt aldrig kan hända den vise, i hvilken såsom sådan dygden blifvit förverkligad. Men då menniskan består af kropp och själ, så är det som bidrager till det kroppsliga lifvets bevarande ett godt, hvars motsats måste erkännas såsom ett ondt. Derjemte framstå egna och andras synder såsom rättmätig anledning till smärta och sorg, och dessa så väl som andra sinnesrörelser kunna, derest de regleras af förnuftet, ganska väl stå tillsammans med dygden. Ja, en måttlig bedröfvelse bör till och med anses såsom i sedligt afseende gagnelig, ty såsom det goda med större benägenhet sökes för den njutning, som det skänker, så flyr man med större allvar det onda för den bedröfvelse, som det medförer. Med afseende på de sinliga affekterna öfverhufvud gäller, att dygden ej beröfvar de menskliga krafter och potenser, som hon bringar under förnuftets lydnad, den egendomliga verksamhetsform, som af naturen tillkommer dem. De sinliga affekterna skola ej upphäfvas utan ordnas af förnuftet [1]).

Viljans dygd, som, enligt det ofvan sagda, afser ett sedligt förhållande till Gud och nästan, kan ega rum utan några affekter, men på dygdiga handlingar följer glädje "åtminstone i viljan", hvilket ej är någon sinlig affekt, men om denna glädje blir mera stark på grund af en högre fulländning i dygdens utöfning, så eger en glädjens öfversvallning rum, som också framträder under form af sinlig affekt, i följd deraf att de lägre krafterna följa den rörelse, som utgår från de högre. Dygden, som å ena sidan hämmar och öfvervinner de oordentliga passionerna, framkallar sålunda å andra sidan måttliga, af förnuftet normerade sinnesrörelser [2]).

---

sit bonum rationis voluntati proportionatum, quantum ad hoc non indiget voluntas virtute perficiente. Sed si quod bonum immineat homini volendum, quod excedat proportionem volentis, sive quantum ad totam speciem humanam (sicut bonum divinum, quod transcendit limites humanæ naturæ) sive quantum ad individuum (sicut bonum proximi), ibi voluntas indiget virtute. Et ideo hujusmodi virtutes, quæ ordinant affectum hominis in Deum vel in proximum, sunt in voluntate sicut in subjecto, ut caritas, justitia et hujusmodi. 2, 1 qu. 56 art. 6.

[1]) 2, 1 qu. 59 art. 5. [2]) Ibm.

De moraliska dygder, som bestämma menniskans vilja till sedliga handlingar, sammanfattas alla under det gemensamma begreppet *justitia*. Sinsemellan kunna de emellertid skiljas åt ur olika synpunkter, alldenstund det tillbörliga handlingssättet efter olika förhållanden kommer att gestalta sig olika. Så är den sedliga pligten en annan i förhållande till jemnlikar än till öfver- eller underordnade, en annan i förhållande till Gud än till föräldrar och fädernesland o. s. v. [1]).

De moraliska dygder, genom hvilka menniskans sinliga affekter framträda såsom af förnuftet normerade, äro — enligt Aristoteles — i förhållande till olika objekter 10: *temperantia* i förhållande till det goda, som tjenar till individens eller slägtets uppehållande, *liberalitas*, *philotimia*, *magnificentia* och *magnanimitas* i förhållande till gods och ära, *affabilitas* och *veritas* samt *eutrapelia* i förhållande till det som kan tjena andra till nytta och nöje, och ändtligen *mansuetudo* och *fortitudo* i förhållande till det onda.

Thomas har ej kunnat undgå att märka, att Aristoteles' bestämning af den praktiska dygden såsom en den sinliga begärförmågans af förnuftet normerade beskaffenhet är alltför trång, alldenstund flera dygder finnas, som ej hafva med sinligheten något att skaffa, och han har derföre, såsom vi hafva sett, till de aristoteliska dygderna tillagt *justitia*, såsom viljans dygd, om han ock såtillvida låtit binda sig af Aristoteles, att han antagit viljan stå i det förhållande till förnuftet, att hon utan någon särskild *habitus* bestämmes deraf i allt hvad som angår menniskan sjelf. Att emellertid *justitia*, såsom den dygd, genom hvilken den menskliga viljoverksamheten i förhållande till Gud och medmenniskor blir bestämd i öfverensstämmelse med sedlighetens norm, ej kan strängt åtskiljas från den efter Aristoteles anförda klassen af dygder är klart, då ju t. ex. sannfärdigheten måste betraktas såsom uttryck af ett tillbörligt förhållande mot nästan. Också synes Thomas hafva upptagit den af Aristoteles gjorda indelningen af dygderna mera på grund af den auktoritet, som han tillerkände Aristoteles, än i följd af en insedd lämplighet af denna indelning. Utan att fästa något ytterligare afseende vid den anförda indelningen, öfvergår han till en annan, hvilken han sedermera i sin utförliga behandling af de särskilda dygderna konseqvent fasthåller.

Samtliga de moraliska dygderna, säger Thomas, i det han öfvergår på den af Plato gifna indelningen af dygden, kunna reduceras till fyra hufvuddygder, de s. k. kardinaldygderna: *prudentia*, *justitia*, *temperantia* och *fortitudo*, af hvilka *prudentia* har förståndet, *justitia* vil-

---

[1]) 2, 1 qu. 60 art. 3.

jan, *temperantia* den konkupiscibla och *fortitudo* den irascibla begärförmågan till speciellt subjekt. *Prudentia* är verksam för uppfattningen af det sedliga goda, de öfriga kardinaldygderna för dess tillämpning dels i sedliga handlingar i förhållande till andra: *justitia*, dels genom undertryckandet af affekter, som egga till förnuftsstridiga handlingar: *temperantia*, dels genom verksamt bekämpande af affekter, hvilka, såsom t. ex. fruktan för en hotande fara, tendera till att afhålla menniskan från en verksamhet, som af förnuftet yrkas: *fortitudo*. Såsom gifvande ledning åt de öfriga moraliska dygderna i deras verksamhet står *prudentia* jemförelsevis högst, likasom hon ock till sitt subjekt har den högsta och förnämsta af alla menskliga förmögenheter, förnuftet.

Kardinaldygderna äro — efter en indelning af Plotinus, som Thomas här följer — antingen *virtutes politicæ*, sociala dygder, i hvilken mening de uppfattades af de gamle, eller *virtutes purgatoriæ*, färsåvidt de finnas hos menniskor, som begynt att gestaltas till likhet med Gud enligt frälsarens ord: "Varen fullkomlige, såsom eder himmelske fader fullkomlig är" (Matth. 5, 48), eller *virtutes purgati animi* hos dem som redan uppnått likheten med Gud, eller ock ändtligen *virtutes exemplares* — kardinaldygderna såsom på ett förebildligt sätt förefintliga hos Gud. Aristoteles har funnit det löjligt att antaga, att kardinaldygderna skulle finnas hos Gud. Och ville man, anmärker Thomas, antaga, att de hos honom funnes i samma mening som hos en menniska, så vore visserligen filosofens löje berättigadt. Men man måste naturligtvis tänka sig dessa dygder mycket annorlunda beskaffade såsom bestämningar åt Gud, än då de förekomma hos menniskan i öfverensstämmelse med hennes närvarande naturliga vilkor. Hos Gud ha vi att tänka *prudentia* såsom sjelfva det guddomliga förståndet, *temperantia* såsom den guddomliga afsigtens riktande på honom sjelf, *fortitudo* såsom Guds oföränderlighet och *justitia* såsom iakttagandet af den eviga lagen i de guddomliga handlingarne. Såsom *virtutes purgatoriæ* äro kardinaldygderna att tänka så, att *prudentia* ringaktar allt verldsligt vid betraktande af de guddomliga tingen och riktar på dessa alla sina tankar, *temperantia* lemnar, så vidt naturen medgifver, allt afseende på de sinliga intressena, *fortitudo* visar sig i att själen icke förskräckes för skilsmessan från kroppen och uppstigandet i de högre rymderna, och *justitia* framträder deruti, att menniskan af hela sin själ går in på ett sålunda anlagdt lif. Då ändtligen kardinaldygderna framträda såsom *virtutes purgati animi* är *prudentia* fullkomligt försjunken i de guddomliga tingens åskådande, *temperantia* vet intet utaf jordiska begärelser, *fortitudo* känner inga affekter och *justitia* är i afbildligt efterliknande af den guddomliga anden med densamma oupplösligt

förbunden. Dessa dygder tillhöra de saliga och några de mest fullkomliga i detta lifvet [1]).

Vid indelningen af kardinaldygderna, sådana de hos menniskor kunna förekomma, i *virtutes politicæ*, *purgatoriæ* och *purgati animi* följer Thomas en panteistisk författare, och denna indelning röjer också den negativitet i uppfattningen af den sedliga uppgiften, som är för den panteistiska åsigten karakteristisk. Det sedliga idealet är att befria sig så mycket som möjligt från alla naturliga behof och intressen samt helt och hållet försjunka i kontemplation.

Men vi hafva nu redan kommit öfver det område, inom hvilket de naturliga dygderna röra sig. Det guddomligas åskådande innebär en salighet, som ingen menniska kan uppnå genom den egna naturens krafter. Dertill behöfves särskilda af Gud gifna principer, genom hvilka menniskan göres skicklig att mottaga en öfvernaturlig salighet, såsom hon genom de naturliga principerna för ett sedligt handlande göres skicklig att uppnå en lycksalighet, som står i proportion till hennes naturliga krafter. Dessa öfvernaturliga af Gud gifna principer äro de s. k. teologiska dygderna: *tron*, *kärleken* och *hoppet*. Dessa dygder kallas teologiska, dels emedan de endast genom guddomlig uppenbarelse blifvit oss bekanta, dels emedan de af Gud allena blifva oss meddelade, dels ändtligen emedan de hafva Gud till föremål, alldenstund vi genom dem erhålla den tillbörliga riktningen i förhållande till honom. Visserligen kan menniskan sägas redan i sin natur såsom en förnuftig varelse ega anlag för uppfattningen af Gud såsom den första orsaken och det yttersta målet för allt tillvarande. Men härvid är hon begränsad af sin naturs inskränkthet, och till uppfattningen och åtnjutandet af Gud såsom föremål för en öfvernaturlig salighet kunna, såsom redan förut blifvit yttradt, det menskliga förnuftet och viljan, sådane de af naturen förefinnas, ingalunda nå.

De teologiska dygderna kunna derför med rätta kallas öfvernaturliga eller guddomliga dygder, alldenstund det är den guddomliga naturens krafter, som i och genom dessa dygder äro verksamma uti menniskan. Och dock äro de på samma gång menskliga dygder, ty menniskan har verkligen blifvit delaktig af den guddomliga naturen, i det hon bekommit de teologiska dygderna. Man kan nemligen på ett tvåfaldigt sätt ega en natur, antingen *essentialiter* eller *participative*. Fatta vi menniskans natur i betydelsen af hennes ursprungliga väsen, så öfverstiga de teologiska dygderna hennes naturliga krafter. Deremot tillhöra dessa dygder den nya natur, som menniskan genom nya födel-

[1]) 2, 1 qu. 61 art. 5.

sen erhållit, i det hon derigenom blifvit delaktig af Guds natur (2 Petr. 1, 4). Då de teologiska dygderna sägas vara guddomliga, bör för öfrigt märkas, att de ej äro guddomliga i samma mening som *virtutes exemplares*. Gud blir ej genom dem dygdig, utan vi göras genom den guddomliga naturens i oss verksamma kraft dygdiga i vårt förhållande till Gud.

Då tron — i den ensidigt teoretiska betydelse, som enligt det katolska lärobegreppet tillkommer densamma — är en *habitus* hos menniskans teoretiska förmåga, och hoppet och kärleken hos hennes praktiska förmåga, kunde det synas, såsom borde man räkna den förra till de intellektuella dygderna och de senare till de moraliska. Detta anser dock Thomas på den grund böra undvikas, att de teologiska dygderna ej i strängaste och egentligaste mening äro att anse såsom menskliga dygder, alldenstund de på ett öfvernaturligt sätt fullkomna de menskliga förmögenheterna i förhållande till ett föremål, som öfverstiger uppfattningsförmågan hos det menskliga förnuftet, sådant det af naturen förefinnes.

Då emellertid, enligt Augustinus, hvarje kardinaldygd är att anse såsom en särskild *ordo amoris* och *amor* är *caritas*, hvilken antages vara en teologisk dygd, så vill det, ifall vi fasthålla Augustini auktoritet, synas, som skulle de moraliska dygderna ej kunna skiljas ifrån de teologiska. De fyra kardinaldygder, till hvilka samtliga de moraliska dygderna låta reducera sig, äro ju då blott olika former, hvarunder den teologiska dygden *caritas* framträder. Thomas anser, att denna slutledning visar sig oriktig, ifall man besinnar, att om ock *caritas* är *amor*, så är icke all *amor caritas* [1]). Tänker man sig *amor* i vanlig bemärkelse, så kan hvarje kardinaldygd sägas vara en *ordo amoris*, alldenstund till hvarje sådan dygd erfordras en normal böjelse, och all böjelses rot och grund är kärlek [2]). År deremot vid satsen om hvarje kardinaldygd såsom en *ordo amoris* fråga om *amor caritatis*, så kan meningen icke vara den, att hvarje dygd väsentligen är *caritas*, utan att alla andra dygder i viss mån bero af *caritas* såsom alla dygders "form" [3]). *Caritas* såsom innebärande menniskans riktning på det högsta goda gifver de öfriga dygderna deras fulländade karakter af dygd derigenom, att det goda, som i de särskilda dygderna eftersträfvas, blir förmedelst *caritas* hänfördt till det högsta goda (1 Cor. 13, 2 f.). Och endast när det goda, som eftersträfvas, är antingen det högsta

[1]) 2, 1 qu. 62 art. 2. Caritas — est . . . amor Dei, quo diligitur ut beatitudinis objectum, ad quod ordinamur per fidem et spem. 2, 1 qu. 65 art. 5.

[2]) Jmfr 2, 1 qu. 25 art. 2. [3]) 2, 1 qu. 62 art. 2, 4.

goda eller hänföres till detta, får den menskliga sinnesriktningen betydelse af dygd i detta ords sanna och fullständiga mening. Härmed nekas dock icke, att, då på grund af en naturligt god böjelse — och alla sådana hafva ej genom synden blifvit utplånade[1]) — ett partikulärt godt eftersträfvas utan att hänföras till det högsta och fullkomliga goda, detta sträfvande kan erkännas såsom uttryck af en, om ock ofullkomlig dygd[2]).

Angående de teologiska dygdernas betydelse och förhållande till hvarandra yttrar Thomas, att, då menniskan för att blifva delaktig af "det som intet öga sett och intet öra hört och uti ingen menniskas hjerta uppstiget är", behöfver få sig meddelade öfvernaturliga principer i anseende så väl till förståndet som viljan, så erhåller hennes förstånd genom *tron*, som i sig upptager den guddomliga uppenbarelsens ljus, kännedom om den öfvernaturliga sanningen, och viljan riktas på det i tron uppfattade högsta ändamålet, dels genom *hoppet*, som uttrycker en viljans riktning på detsamma såsom möjligt att uppnå, dels genom *kärleken* såsom uttryck för en slags andlig sammanslutning med det eftersträfvade målet, hvarigenom menniskan på visst sätt omgestaltas till öfverensstämmelse och likhet med viljans föremål[3]).

Med afseende på dessa dygders uppkomst är att märka, att de såsom *habitus* på en gång ingjutas i menniskan, men att i anseende till verksamhetsyttringarne tron, genom hvilken dessa dygders föremål uppfattas, föregår de båda öfriga. Man kan nemligen ej i hopp eller kärlek rikta sig på ett föremål, utan att detta är i någon mån bekant. Kärleken åter förutsätter hoppet, emedan man kan älska endast hvad man anser för sig godt och följaktligen kan älska Gud, endast försåvidt man hoppas att genom Gud erhålla något godt och på grund deraf betraktar Gud, det godas upphof, såsom sjelf varande ett godt. Men ehuru således ur denna synpunkt hoppet föregår kärleken[4]), så förökas det dock sedermera och tillväxer genom kärleken. Ty i samma mån som man älskar någon, blir man frimodigare i det hopp, som man ställer till honom.

Alla dygder utom de teologiska finnas till anlaget och begynnelsevis hos menniskan redan af naturen. Genom förnuftet äro vissa allmänna principer för vetande och handling bekanta, och i viljan gör

---

[1]) 2, 2 qu. 10 art. 4. [2]) 2, 2 qu. 23 art. 7, 8.

[3]) 2, 1 qu. 62 art. 3.

[4]) Ur en annan synpunkt kan man, enligt Thomas, säga, att hoppet föregås af kärleken, såvida man nemligen kan grunda sitt hopp om saligheten på förtjenstfulla goda gerningar, hvilka förutsätta kärleken. Detta hopp är *spes caritate formata*. 2, 1 qu. 62 art. 4.

sig en naturlig benägenhet gällande att bestämmas af förnuftet. Genom olika kroppskonstitution kunna emellertid de olika sinnesorganerna vara mer eller mindre tjenliga verktyg för andens verksamhet, och i följd deraf kunna somliga menniskor företrädesvis hafva en naturlig fallenhet för vetande, andra för återhållsamhet o. s. v. [1]).

De dygder, genom hvilka menniskan riktas på ett godt, som bestämmes genom förnuftets norm, kunna förvärfvas genom menskliga handlingar, försåvidt dessa handlingar äro bestämda af förnuftet [2]). Man skulle möjligen kunna finna detta antagande — att dygden frambringas genom handlingar, som föregå densamma — strida mot den allmänna lagen, att verkan ej kan vara fullkomligare än orsaken, men dygd kan förvärfvas genom menskliga handlingar endast derföre, att genom dessa de frön till dygd, som af naturen förefinnas hos hvarje menniska, komma till utveckling. Och de i menniskan af naturen förhandenvarande dygdeprinciperna äro ej någonting ringare utan tvärtom någonting förmer än de dygder, som i kraft deraf förvärfvas — såsom insigten i de spekulativa principerna är ädlare än kunskapen om de derur härledda konklusionerna.

I antagandet, att dygder kunna förvärfvas genom menskliga handlingar, följer Thomas sin filosofiska lärofader Aristoteles. Då emellertid hvarje mensklig handling måste, enligt Thomas' egen åsigt, vara antingen sedligt god eller ond, och dygden såsom en sedlig beskaffenhet hos menniskan omöjligen kan antagas härröra från onda handlingar, så måste vi följaktligen vid fasthållande af den ifrågavarande meningen antaga, att dygden skulle förvärfvas genom goda gerningar. Men alla verkligt goda gerningar förutsätta en god sinnesriktning hos menniskan såsom den källa, ur hvilken de härflyta, såsom äfven Thomas i ett annat sammanhang uttalar den åsigten, att hvars och ens handlingar motsvara personlighetens inre beskaffenhet — "unumquodque enim quale est talia operatur." Om så är förhållandet, så är dygden den nödvändiga förutsättningen för allt sedligt handlande, och det kan endast förklaras såsom en sammanblandning af dygd och goda vanor eller färdigheter, då Aristoteles och efter honom Thomas antager, att dygden genom förnuftsenliga handlingar kan förvärfvas.

---

[1]) 2, 1 qu. 63 art. 1.

[2]) Augustini från Rom. 14, 23 härledda sats, att de otrognas hela lif är synd, antager Thomas ega sin sanning med afseende på frånvaron af den genom guddomlig nåd ingjutna rättfärdigheten. Och såsom vi förut hafva sett, anser Thomas, att de menskliga dygderna öfverhufvud först genom *caritas* erhålla den fullständiga karakteren af dygd.

En högre sedlig norm än det menskliga förnuftet har, enligt den förut gjorda framställningen, blifvit oss gifven i den genom särskild uppenbarelse meddelade guddomliga lagen. Denna innefattar uti sig allt hvad det menskliga förnuftet, sig sjelf lemnadt, bjuder, jemte åtskilligt derutöfver. De dygder, genom hvilka menniskan riktas på ett godt, som bestämmes af den guddomliga lagen, försåvidt densamma bjuder någonting, som går utöfver förnuftets fordran, kunna ej åstadkommas genom några menskliga handlingar, som hafva sin princip i förnuftet, utan åstadkommes genom guddomlig verksamhet inom oss. Vi ha nemligen skäl att antaga, att, såsom de förvärfvade intellektuella och moraliska dygderna framgå af principer, som ursprungligen finnas förhanden i vår natur, så ingjuter Gud, i det han genom de teologiska dygderna gifver oss en riktning mot ett öfvernaturligt mål, äfven andra dygder, hvarigenom vi blifva normalt bestämda icke omedelbart i förhållande till Gud utan i afseende på lägre föremål, men så att dessa derigenom ställas i sitt rätta förhållande till Gud [1]). De ingjutna dygderna verkas hos oss af Gud, utan att vi göra något dertill, dock icke utan vårt bifall [2]).

Mellan de moraliska dygder, som hafva sin formalprincip i det menskliga förnuftet, och dem, som bestämmas af den guddomliga lagen, är en specifik skillnad, försåvidt de förra endast afse hvad som erfordras för ett sedligt välförhållande inom det jordiska samfundet, de senare deremot bestämma menniskan med afseende på hennes uppgift att vara en medborgare i de heligas samfund. Så innebär t. ex. måttligheten såsom en förvärfvad dygd, att man ej hängifver sig åt sinliga njutningar så, att kroppens helsa derigenom skadas eller förnuftets bruk hämmas. Såsom ingjuten dygd deremot innebär den, att man späker sin lekamen och underkufvar honom genom afhållsamhet från mat och dryck och andra sinliga njutningar [3]).

Aristoteles har sagt, att dygden intager midten mellan tvenne motsatta ytterligheter. Denna bestämning anser sig äfven Thomas böra vidhålla, och hvad särskildt beträffar den moraliska dygden såsom uttryckande den menskliga begärförmågans normala *habitus*, så finner han densamma intaga den rätta midten, då hon motsvarar förnuftets norm, i förhållande till hvilken man kan fela antingen genom att öfverskrida det gifna måttet eller genom att brista i dess uppfyllande. Vid sådana dygder som *magnanimitas*, der man har att sätta sig det högsta till mål, kan man dock fela genom målets öfverskridande, om man i ett

---

[1]) 2, 1 qu. 63 art. 3. [2]) 2, 1 qu. 55 art. 4.
[3]) 2, 1 qu. 63 art. 4.

visst fall eftersträfvar det högsta, hvarest och när man icke borde göra det och i en otillbörlig afsigt. Thomas tänker sig härvid en från munkaskesens ståndpunkt onekligen ganska näraliggande anmärkning, att den högre fullkomlighet, som uppnås genom fullkomligt afhållande från alla könsnjutningar och genom bortskänkande af ens hela förmögenhet, ej synes öfverensstämma med läran, att dygden skall intaga midten mellan tvenne ytterligheter. Han anser sig dock kunna tillbakavisa denna anmärkning genom att yrka, att kyskhetens och barmhertighetens dygd i den högre form, som här omtalats, intager den rätta midten, der den eger rum på det sätt och i den afsigt, som vederbör, d. v. s. i enlighet med Guds bud och för det eviga lifvets vinnande. Iakttages ett sådant lefnads- och handlingssätt af skryt, så felas genom öfverträdande af det tillbörliga måttet. Underlåter man deremot ett dylikt handlingssätt, när man borde iakttaga det, t. ex. på grund af aflagda löften, så felar man genom bristande iakttagelse af den sedliga normens kraf [1]).

Äfven de intellektuella dygderna bestå i midten mellan oriktiga ytterligheter. Det goda, hvarpå de intellektuella dygderna utgå, är sanningen. Det sannas mått är verkligheten, och det måttet öfverskrides, ifall man antager något vara, som icke är, och underskrides, när man förnekar tillvaron af något, som *är*. Den rätta midten med afseende på de intellektuella dygderna intages följaktligen, när man inser och erkänner någonting vara hvad det i verkligheten är.

Den sedliga klokheten och de moraliska dygderna hafva samma *medium* nemligen förnuftets riktiga omdöme angående hvad i särskilda menskliga lägen och förhållanden är att iakttaga, men hos den sedliga klokheten finnes detta *medium* såsom hos ett reglerande och måttbestämmande subjekt, hos de moraliska dygderna deremot såsom reglerade och måttbestämda [2]).

Vid de teologiska dygderna kan man tala om ett mått i en tvåfaldig betydelse, dels med afseende på sjelfva dygdens begrepp, dels med afseende på vår ändliga förmåga. I förra fallet är Gud sjelf den teologiska dygdens mått och regel, ty vår tro skall omfatta den gudomliga sanningen, vår kärlek bör motsvara hans godhet och vårt hopp stå i öfverensstämmelse med storheten af hans nåd och makt. Men detta mått öfverstiger all mensklig förmåga, hvadan en menniska aldrig kan så mycket älska Gud, som han bör älskas, ej heller så tro och hoppas på honom, som hon borde. Och ännu mycket mindre kan hon öfverskrida denna norm, hvarföre det vill synas, som dessa

[1]) 2, 1 qu. 64 art. 1. [2]) 2, 1 qu. 64 art. 3.

dygder ej skulle kunna sägas intaga midten mellan motsatta ytterligheter. Tänka vi åter i fråga om de teologiska dygdernas mått på vår menskliga förmåga, så är det tydligt, att, om vi också ej kunna i tro, hopp och kärlek hängifva oss åt Gud så, som vi borde, så kunna och böra vi dock verkligen tro, älska och hoppas efter måttet af vår närvarande belägenhet, och sålunda kan då t. ex. tron sägas intaga midten mellan motsatta heretiska meningar angående trons föremål, och hoppet midten mellan förmätenhet och förtviflan [1]).

Den aristoteliska bestämningen om dygden, att den består i vidhållandet af en medelväg mellan tvenne motsatta ytterligheter, kan endast erkännas såsom en riktig iagttagelse af ett förhållande, som ofta eger rum, att man genom motsatta ensidigheter kan fela mot det rätta sättet att förhålla sig. Men att i hvarje enskildt fall uppvisa, hurusom dygden i sjelfva verket består i att gå en medelväg, låter sig ej göra. Aristoteles har icke heller lyckats uppgifva någon princip för den allmänna formelns användande i enskilda fall. Än antages dygdens midt vara till finnandes mellan öfvermåttet och frånvaron af en viss böjelse — men åtskilliga böjelser äro till sin art onda, och i förhållande till sådane kan följaktligen ej något visst lagom iakttagas —, än sätter han dygden i midten mellan tvenne motsatta böjelser, än åter mellan tvenne olika verksamhetssätt utan afseende på böjelsen. Skall man komma till insigt om dygden genom att uppsöka den rätta midten mellan tvenne hvarandra motsatta ytterligheter, så måste man först ega en riktig uppfattning af dessa ytterligheter. Men för att veta hvad som är att anse såsom ytterligheter måste man känna den rätta medelvägen, och sålunda stadnar man vid antagandet af den aristoteliska definitionen i en cirkel. Thomas vill tydligen i förnuftet finna en norm, hvarigenom de moraliska dygderna bestämmas oberoende af undersökningen om den rätta midten, liksom de intellektuella dygderna utan afseende på en sådan midt bestämmas af verkligheten, ehuru han dervid äfven fasthåller, att man i förhållande till den gifna normen kan fela genom dess öfverskridande eller genom att icke uppnå det bestämda måttet.

Ett grundfel i den aristoteliska uppfattningen af dygden är att den, om också ej fullt konseqvent, använder en qvantitativ synpunkt för bedömandet af åtskillnaden mellan dygd och last. Att Thomas ej kunnat frigöra sig från denna skefva synpunkt, visar sig af hans yttrande om de teologiska dygderna, med afseende på hvilka han anmärker, att, då Gud är dessa dygders mått och regel, det ej är möjligt att

[1]) 2, 1 qu. 64 art. 4.

öfverskrida de teologiska dygdernas norm, emedan menniskan i förhållande till den normen alltid blifver tillbaka och aldrig tror, älskar och hoppas på ett sätt, som motsvarar Guds fullkomlighet. För ett sådant resonnemang förutsättes den åsigten, att der ej dygdens föremål är absolut kan genom stegring af dygdens innehåll dygdens mått öfverskridas, och så fenomenet af en last träda i dagen. Men skillnaden mellan dygd och last är ej qvantitativ utan qvalitativ. Lasten uppkommer ej genom ett *plus* af någonting i sig sjelft godt, icke derigenom att menniskan i sitt sträfvande efter ett godt ändamål skjuter öfver sitt mål eller ej lyckas att nå det, utan derigenom att hon uppställer falska och oriktiga ändamål för sitt sträfvande.

Thomas antager, "*ut fere ab omnibus ponitur*", att de moraliska dygderna stå i ett så nära och innerligt sammanhang med hvarandra, att man icke kan ega en dygd utan att tillika ega alla öfriga. Det bevis för detta antagande, som för Thomas synes ega en företrädesvis bindande kraft, är det som hemtas derifrån, att ingen moralisk dygd kan egas utan den sedliga klokheten, emedan det riktiga valet, som tillkommer den moraliska dygden, förutsätter den sedliga klokheten såsom undersökande, dömande och föreskrifvande, under det åter den sedliga klokheten såsom en riktig insigt i hvad som i enskilda fall bör göras ej kan egas utan de moraliska dygderna, genom hvilka menniskan är riktad på tillbörliga syftemål. Så förutsätta den sedliga klokheten och de moraliska dygderna hvarandra ömsesidigt. Begärförmågan sätter förståndet och förståndet begärförmågan i rörelse.

Mellan de intellektuella dygderna förefinnes deremot ej ett lika innerligt samband. Visserligen förutsätta alla öfriga intellektuella dygder en riktig uppfattning af de allmänna lagarne för allt menskligt vetande, *intellectus principiorum*, men dessa allmänna lagar och principer bero ej af de derifrån dragna slutledningarne, hvilka uppfattas genom de öfriga intellektuella dygderna. Deremot förhålla sig de moraliska dygdernas föremål till den sedliga klokheten såsom principiella förutsättningar för dess verksamhet, utan hvilka en sådan verksamhet lika litet är möjlig, som en förståndsverksamhet är möjlig vid bristande insigt i tankelagarne, såsom t. ex. geometrisk kunskap vore omöjlig, derest man icke rätt uppfattade den satsen, att det hela är större än hvar och en af sina delar [1]). Och hvad beträffar de härledda sanningar, som äro föremål för de öfriga intellektuella dygderna, så kunna de angå mycket olika ämnen, som ej med hvarandra stå i någon förbindelse, under det deremot menskliga handlingar och affekter — de moraliska

---

[1]) 2, 1 qu. 65 art. 1.

dygdernas objekt — "uppenbarligen" stå i ömsesidig relation till hvarandra. Alla affekter framgå ytterst från kärlek och hat, af hvilka åter den senare affekten förutsätter den förra [1]) — och utlöpa i lust eller smärta. Och handlingarne stå i ett inbördes förhållande till hvarandra liksom äfven till affekterna. Visserligen är det sannt, att man kan förvärfva vissa dygder utan att *actu* ega andra, men dessa andra finnas dock såsom en näraliggande möjlighet, såsom det för en matematiker är en lätt sak att förvärfva sig insigt i en konklusion, som han förut aldrig tänkt på [2]).

Genom denna närmare bestämning af satsen, att den som eger en dygd eger alla, har Thomas utsagt, att dygden såsom den menskliga viljans riktning på sedlighetens idé förutsättes för de enskilda dygderna och i sig principiellt innehåller dem alla. Detta är den sanning, som innehålles i den anförda satsen. Uppfattad i annan mening är den ohållbar.

Om det sålunda i denna mening måste antagas, att ingen fullkomlig moralisk dygd kan egas utan att man tillika eger alla öfriga, så vill Thomas dermed icke neka, att en ofullkomlig moralisk dygd såsom en af naturen gifven eller genom vana vid en viss verksamhet uppkommen böjelse i någon god riktning kan finnas, under det menniskans lif öfverhufvud fortgår i osedlig riktning.

Såsom *prudentia* förutsätter, andra dygder så förutsätter *prudentia infusa* — liksom derjemte alla öfriga ingjutna dygder, hvilka ej kunna finnas utan *prudentia* — den teologiska dygd, som betecknas med namnet *caritas*. Och om äfven de moraliska dygder, hvilka ej öfverstiga menniskans naturliga förmåga, kunna finnas utan *caritas*, så gäller dock hvad redan blifvit angifvet, att endast de ingjutna dygderna äro dygder i ordets fulla och egentliga betydelse, emedan genom dem alla lägre ändamål ställas i det rätta förhållandet till det absolut högsta [3]). Med afseende på dessa ingjutna dygder antager Thomas, att de blifva den enskilda menniskans egendom samtidigt med den kristliga kärleken, genom hvilken hon erhåller sin normala riktning till

---

[1]) 2, 1 qu. 29 art. 2.

[2]) Illud autem habere dicimur quod in promptu est ut habeamus, secundum illud philosophi in 2 physic. text. 56: *quod parum deest quasi nihil deesse videtur.* 2, 1 qu. 65 art. 1.

[3]) Ad rectam autem rationem prudentiæ multo magis requiritur, quod homo bene se habeat circa ultimum finem, quod fit per caritatem, quam circa alios fines, quod fit per virtutes morales, sicut ratio recta in speculativis maxime indiget primo principio indemonstrabili, quod est contradictoria non simul esse vera. 2, 1 qu. 65 art. 4.

Gud såsom det högsta och yttersta ändamålet. Då Gud gifver principen för en verksamhet, gifver han nemligen tillika äfven de erforliga medlen för dess förverkligande. Så har hvarje djur, på samma gång som det erhållit en viss drift, äfven fått organer för den verksamhet, hvartill driften leder. Och så ingjutas med kärleken såsom principen för alla goda gerningar äfven de moraliska dygder, genom hvilka särskilda slag af goda gerningar fullbordas. De ingjutna moraliska dygderna hafva derföre ett inbördes samband med hvarandra ej blott på grund af *prudentia* utan äfven förmedelst *caritas*, och då någon genom en dödlig synd förlorar kärleken, förlorar han tillika alla de ingjutna moraliska dygderna.

Men huru låter sig med antagandet, att den som eger *caritas* tillika är i besittning af alla ingjutna moraliska dygder, förlika den satsen, som blifvit uttalad af Beda, att de heliga mera förödmjukas med anledning af de dygder, som de sakna, än de berömma sig af de dygder, som de ega? Den satsen synes ju tydligt nog innebära, att man kan sakna vissa dygder, under det man dock eger kärleken, som väl måste förefinnas hos dem som med rätta skola kunna kallas heliga. Thomas menar, att Bedas uttryck bör förklaras så, att dermed ej betecknas en verklig frånvaro af vissa dygder. Man kan nemligen sägas sakna de dygder, hvilkas utöfning förorsakar svårighet. En sådan svårighet vid åtskilliga dygders utöfning kan framträda särskildt i följd af ett föregående oordentligt lefnadssätt — en svårighet, som ej i lika mån kan ega rum vid de förvärfvade moraliska dygderna, emedan den mot hvarje särskild dygd stridande dispositionen upphäfves genom den verksamhet, förmedelst hvilken de ifrågavarande dygderna förvärfvas [1]). — Man ser häraf, att de ingjutna dygderna uppfattas såsom närmast varande endast principer och frön till dygd, liksom i sjelfva verket äfven de naturliga moraliska dygderna fattades i en lika vidsträckt betydelse, då det gällde att i fråga om dem fasthålla teorin om alla dygders förhandenvaro, der en dygd finnes.

I fråga om de teologiska dygdernas inbördes samband med hvarandra anser Thomas, att likasom man med afseende på de moraliska dygderna kunde säga, att enskilda sådane i en viss ofullkomlig form kunna finnas, under det dock andra saknas, så har man äfven skäl att antaga, det tro och hopp, ehuru ej såsom dygder i ordets fullständiga mening, kunna finnas utan kärlek. I tron ingår alltid ett viljomoment — *nemo credit nisi volens* — men om man ej vill på ett tillbörligt sätt, d. v. s. om viljan ej är ett uttryck för en rättskaffens

---

[1]) 2, 1 qu. 65 art. 3.

kärlek, så är ej heller trons gerning fullkomlig. Och på ett likartadt sätt förhåller det sig med hoppet, som går ut på den fullkomliga saligheten. Det har karakter af fullkomlighet, om det har sin grund i förtjenster, som man verkligen eger; men sådana förutsätta åter med nödvändighet kärleken. Om man deremot väntar sig saligheten på grund af förtjenster, som man ännu icke eger, men som man har för afsigt att förvärfva, så är hoppet ofullkomligt och kan finnas utan kärlek. Deremot kan kärleken såsom *caritas* ej finnas utan tro och hopp, ty i kärlekens förtroliga och tillitsfulla gemenskap med Gud kan man omöjligen stå, om man ej tror, att en sådan gemenskap blifvit genom nåden grundlagd här i tiden, och hoppas på dess fulländning i den eviga herrligheten [1]).

Då enligt apostelen Jakobs vittnesbörd tron utan gerningar är död, och kärleken är den gemensamma principen för alla goda gerningar, så bör med rätta fasthållas, att en lefvande tro ej kan finnas utan kärlek och Thomas bör erkännas vara i sin goda rätt, när han frånsäger den tro, som är blottad på all kärlek, karakteren af dygd i den fulla meningen af detta ord. Ännu riktigare hade varit att alls icke erkänna denna tro såsom dygd. Hvad beträffar det kristliga hoppet, som Thomas anser böra grundas på kärlekens gerningar, så är det bekant, att apostelen Petrus, som företrädesvis starkt betonar de kristnas hopp, vill hafva detta grundadt på Jesu Kristi uppståndelse från de döda. Väl är det sannt, att såsom ett osedligt handlingssätt ådrager skuld, så innebär ock ett med Guds vilja öfverensstämmande sträfvande sedlig förtjenst, och Kristus har ofta för sina lärjungar framhållit, att de för sin verksamhet i hans tjenst hade att vänta en lön i himlen. Men då en kristen vet sig i Guds fria och oförskyllda nåd i Kristo ega grunden så väl till lifvets fortfarande helgelse som till det ursprungliga upptagandet i barnaförhållande hos Gud, så är det med sann kristlig ödmjukhet oförenligt att på egna gerningar, de må också vara goda frukter af ett nytt lif, hvilka af Gud erkännas och belönas såsom sådane, bygga sitt salighetshopp, isynnerhet som alltid mycken skröplighet och brist vidlåder äfven de bästa gerningar.

I fråga om dygdernas storhet i förhållande till hvarandra antager Thomas, att en åtskillnad eger rum dels mellan dygder af olika slag dels emellan olika utvecklingsgrader af en och samma dygd. I förra afseendet gäller, att, då orsaken alltid är förmer än verkan och af verkningarne den står högre, som är närmare orsaken, så bör den sedliga klokheten, hvilken fullkomnar förnuftet — det menskliga

1) 2, 1 qu. 65 art. 4, 5.

godas rot och orsak — tillerkännas en högre förträfflighet än de öfriga dygderna, hvilka fullkomna menniskans begärförmåga, liksom äfven rättfärdigheten, som tillkommer menniskans förnuftiga begärförmåga, är att föredraga framför de öfriga moraliska dygderna, som normera den lägre sinliga begärförmågan. Hvad åter beträffar de olika grader af fullkomlighet, hvari en och samma dygd kan förekomma dels hos olika personer dels hos samma person på olika tider, så böra vi — i motsats till Stoikernas mening — fasthålla, att dygden icke förlorar sin betydelse af dygd, derföre att icke alla och icke hvar och en på olika tider med lika framgång lyckas att träffa den riktiga midten [1]). Orsakerna, hvarföre en sådan olikhet kan ega rum, är flerahanda. Somliga menniskor äro genom sin kroppskonstitution, andra genom vana och öfning, andra genom större skärpa i omdömet och andra åter genom rikare nådegåfvor bättre än andra disponerade för en viss dygd. Och kan den ena menniskan genom större öfning vinna större fulländning i dygden än andra, så är det klart, att i öfningen också ligger en möjlighet att med afseende på samma dygd stiga från en lägre grad till en högre.

Hvad särskildt beträffar de ingjutna dygderna, så skulle man med afseende derpå att verkan till sin storhet är beroende af den kraft, som finnes uti orsaken, kunna vänta, att, då Guds kraft alltid är sig sjelf lik och alltid oändligt stor, dessa dygder ej skulle kunna i jemförelse med hvarandra visa sig vara af olika storhet. Men Gud verkar ej enligt någon naturnödvändighet utan i enlighet med den ordning, som han i sin vishet finner bäst vara, och i öfverensstämmelse med denna vishet meddelas de ingjutna dygderna åt olika menniskor i ett olika mått (Eph. 4, 7).

Men om sålunda såväl de förvärfvade som de ingjutna moraliska dygderna jemförelsevis äro af olika storhet, så är dock att märka, att de alla i samma proportion — med samma grad af styrka och intensitet — förefinnas och tillväxa hos en och samma person, såsom t. ex. fingrarne på handen äro olika stora men tillväxa i samma proportion. Detta följer deraf, att vid de moraliska dygderna *prudentia* och vid de ingjutna dygderna *caritas* är med lika grad af fullkomlighet närvarande och verksam såsom gestaltande princip i alla de särskilda dygderna. Dock anmärker Thomas härvid, att hvad beträffar böjelsen till sjelfva den dygdiga handlingen, så kan en och samma

---

[1]) Non enim exigitur ad rationen virtutis, quod attingat rectæ rationis medium in indivisibili, sicut Stoici putabant; sed sufficit prope medium esse ut in 2 Ethic., cap. 6, ante med., dicitur. 2, 1 qu. 66 art. 1.

menniska vara färdigare till en viss dygdeöfning än till en annan, vare sig af naturen eller genom vana eller på grund af någon nådegåfva, och i följd deraf blir den ene helige företrädesvis prisad för *en* dygd, den andre för en annan.

Påståendet, att alla dygder tillväxa i samma proportion, låter ej förena sig med erkännandet, att samma menniska kan vara mera böjd och ega större färdighet för utöfningen af en viss dygd än för en annan. Den mindre starka böjelsen för en viss dygdeöfning måste antagas vara ett vittnesbörd om en mindre stark dygd, försåvidt dygden är en *habitus*, som gör menniskan benägen och duglig till sedliga handlingar.

I förhållande till de intellektuella dygderna intaga, säger Thomas, de moraliska ur en viss synpunkt en öfverordnad ställning, medan de deremot i ett annat afseende stå lägre. I sjelfva verket motsvara de moraliska dygderna företrädesvis dygdens begrepp såsom princip för en viss verksamhet, likasom de i praktiskt afseende stå högre än de intellektuella dygderna, emedan de fullkomna begärförmågan, hvars uppgift är att sätta de öfriga förmögenheterna i rörelse [1]). Deremot äro, såsom förut blifvit anmärkt, de intellektuella dygderna i det afseendet förmer än de moraliska, att de utgöra bestämningar åt förnuftet, som har till sitt objekt det universella, då deremot de moraliska dygderna fullkomna begärförmågan, som alltid går ut på någonting enskildt. Skulle någon vilja säga, att, då ändamålet står högre än medlen, som erfordras för dess uppnående, de moraliska dygderna, genom hvilka menniskan erhåller den normala riktningen på tillbörliga ändamål, böra anses ega företräde framför den intellektuella dygd — *prudentia* — hvilken leder de moraliska dygderna vid valet af det som i enskilda fall må anses lämpligt att för vinnandet af ett visst ändamål iakttaga, så är dertill att anmärka, att *prudentia* icke allenast gifver den nyssnämnda ledningen, utan att hon äfven gifver ledning åt de moraliska dygderna genom uppställande af de mål, som dessa hafva att eftersträfva [2]).

Af de moraliska dygderna står *justitia* högst, dels emedan hon har till sitt subjekt viljan, som är ett förnuftigt begär, dels ock emedan hon har ett mera universellt objekt, i det hon går ut på hand-

---

1) 2, 1 qu. 9 art. 1.

2) Est autem finis uniuscujusque virtutis moralis attingere medium in propria materia; quod quidem medium determinatur secundum rectam rationem prudentiæ. 2, 1 qu. 66 art. 3. — Enligt den af Thomas hyllade psykologin bör menniskans allmänna sedliga viljoriktning tänkas vara bestämd af *synderesis*.

lingar, som ej afse endast den handlande personen sjelf[1]) utan äfven andra. I de öfriga moraliska dygderna framstrålar förnuftets goda i samma mån, som det sinliga begärets drift i förhållande till större föremål underordnas under förnuftet. Det största och betydelsefullaste af allt hvad som angår menniskan är lifvet, och derföre intager äfven bland de dygder, hvarigenom de sinliga affekterna normeras, *fortitudo* det främsta rummet, alldenstund genom denna dygd det sinliga begäret underordnas under förnuftet i sådana förhållanden, der det gäller lif eller död. Efter *fortitudo* kommer *temperantia*, hvarigenom det sinliga begäret underordnas förnuftet i förhållande till njutningar, som omedelbart ega betydelse för den menskliga individens eller slägtets vidmakthållande [2]).

Bland de intellektuella dygderna står *sapientia* högst såsom hafvande till föremål för sin betraktelse den yttersta och högsta orsaken, som är Gud. *Prudentia* riktar sin betraktelse på de medel, hvarigenom man kan ernå saligheten, *sapientia* deremot på sjelfva salighetens föremål. Kunde *sapientia* komma till en fullkomlig uppfattning af sitt föremål, så skulle hon innebära en fulländad salighet. Såsom här i lifvet ofullkomlig är hon blott en begynnelse till den stundande saligheten, och man skulle kunna sätta i fråga, om icke *scientia* — vetandet angående menskliga och jordiska ting — såsom innebärande en fullkomligare kunskap, borde föredragas framför *sapientia*. Men huru inskränkt och begränsad den kunskap är, som vi genom *sapientia* kunna ega om Gud, så bör den dock föredragas framför all annan kunskap [3]).

De teologiska dygderna hafva alla tre samma objekt, nemligen Gud, och den ena kan sålunda ej vara större än den andra på grund deraf att hon hänför sig till ett högre objekt, men möjligen derigenom att den ena står i ett närmare förhållande till det gemensamma objektet än den andra. Så visar sig äfven vara fallet, i det tron går ut på hvad som icke ses och hoppet på något, som icke eges, och följaktligen så väl tron som hoppet till sitt begrepp innebära ett visst afstånd från sitt objekt. Deremot förhåller sig kärleken till någonting, som eges, enär det älskade föremålet på visst sätt är i den älskande, och denne genom kärleken drages till gemenskap med det äl-

---

[1]) Då Thomas här antager, att viljans dygd, justitia, äfven framträder i handlingar, som afse sjelfva det handlande subjektet, så torde böra anmärkas, att Thomas anser sig böra medgifva, att detta förhållande eger rum, försåvidt justitia är bestämd af tron och då innebär ett menniskans underordnande under Gud och de lägre själskrafternas underordnande under förnuftet. 2, 1 qu. 113 art. 1; 2, 2 qu. 58 art. 2.

[2]) 2, 1 qu. 66 art. 4. [3]) 2, 1 qu. 66 art. 5.

skade föremålet (1 Joh. 4, 16). På grund af detta närmare förhållande, hvari kärleken står till det för alla de teologiska dygderna gemensamma föremålet, måste man säga, att kärleken bland dem innehar det förnämsta rummet.

Då tron är en bestämning åt den menskliga kunskapsförmågan, kärleken och hoppet deremot åt begärförmågan, så skulle det med skäl kunna synas som måste tron förhålla sig till kärleken och hoppet, på samma sätt som *prudentia* förhåller sig till de moraliska dygderna, och i öfverensstämmelse dermed böra få sig tillerkänd en lika öfverordnad ställning. Detta förnekar dock Thomas på den grund, att tron ej såsom *prudentia* utöfvar någon styrande och ledande inflytelse på den menskliga begärförmågans rörelser utan endast framställer för densamma dess objekt. Kärleken såsom den menskliga begärförmågans rörelse mot trons föremål öfvergår enligt Eph. 3, 19 all kunskap och kan således ej af tron såsom en den menskliga kunskapsförmågans *habitus* i sin verksamhet normeras [1]).

Efter detta lifvet antager Thomas, att de moraliska dygderna skola fortfara i den mening, att hvars och ens förnuft skall fullkomligt uppfatta hvad honom tillkommer i anseende till den nya ställning, i hvilken han finner sig försatt, och att begärförmågan skall oinskränkt följa förnuftets ledning. Viljan skall vara Gud fullkomligt undergifven, och de sinliga krafter, som röra sig i uppståndelsekropparne skola fullständigt underordna sig under anden. De intellektuella dygderna skola äfven qvarblifva, ehuru deras verksamhetssätt skall blifva ett annat [2]).

Hvad beträffar de teologiska dygderna, så synes det som skulle särskildt tron, till hvars begrepp det hör att vara en ofullkomlig uppfattning af kunskapens föremål, ej kunna stå tillsamman med saligheten såsom innebärande subjektets fulländning, hvilken i teoretiskt afseende skall bestå i åskådning af Gud. En kunskap utan åskådning är ofullkomlig, och en sådan kunskap är det som tillkommer tron [3]). Dock kan man säga, att, om tron också icke qvarstår i det tillkom-

---

[1]) 2, 1 qu. 66 art. 6. [2]) 2, 1 qu. 67 art. 1, 2.

[3]) Ex parte subjecti differunt secundum perfectum et imperfectum opinio, fides et scientia. Nam de ratione opinionis est, quod accipiatur unum cum formidine alterius oppositi; unde non habet firmam inhæsionem. De ratione vero scientiæ est, quod habeat firmam inhæsionem cum visione intellectiva; habet enim certitudinem procedentem ex intellectu principiorum. Fides autem medio modo se habet; excedit enim opinionem in hoc quod habet firmam inhæsionem; deficit vero a scientia in eo quod non habet visionem. 2, 1 qu. 67 art. 3.

mande lifvet i anseende till sin egendomliga artbestämdhet, så kommer den dock att i anseende till sitt genusbegrepp qvarstå d. v. s. såsom en kunskap om Gud, från hvilken den för jordelifvet egendomliga dunkelheten bortfallit [1]). — Hoppet såsom innebärande en rörelse till någonting, som icke eges, upphör, när det som varit hoppets föremål, det saliga åtnjutandet af Gud, blifvit uppnådt [2]). Kärleken deremot kommer att i all evighet förblifva, emedan det ofullkomliga i densamma under detta lifvet ej hör till dess begrepp, och ju fullkomligare Gud varder känd, desto fullkomligare älskas han.

I sammanhang med framställningen om dygderna talar Thomas om den heliga andas gåfvor, hvilka han med anledning af Es. 11, 2 anser böra härledas från en guddomlig inspiration. Han anmärker dervid, att rörelseprincipen vid all mensklig verksamhet är antingen en inre eller en yttre. Den inre är menniskans förnuft, den yttre är Gud. För att nu menniskan må i sin yttre och inre verksamhet villigt följa ledningen af sitt förnuft; erfordras en viss sedlig disposition, som vinnes genom de särskilda naturliga dygderna. Deremot behöfver hon en högre fullkomlighet för att vara disponerad att villigt följa Guds andas ledning [3]), och den heliga andas gåfvor äro sådana dygder, genom hvilka menniskan eger duglighet och förmåga att i sin verksamhet ledas af Guds anda. En sådan ledning är oundgängligen af nöden, för att menniskan skall kunna verksamt sträfva efter uppnåendet af det högsta öfvernaturliga ändamålet. Och då saligheten beror på vinnandet af detta mål, äro följaktligen Andans gåfvor, genom hvilka menniskan disponeras till att villigt följa Guds andas ledning, att anse såsom för salighetens ernående oumbärliga [4]).

Dessa Andans gåfvor äro enligt det nyss anförda bibliska grundstället sju, och Thomas visar, att de böra vara just så många. Såsom alla den menskliga begärförmågans krafter äro danade att drifvas af förnuftet, så alla menskliga krafter att i sin verksamhet ledas af Guds anda. Derföre meddelas Andans gåfvor till fullkomnande af alla menskliga krafter, som kunna vara principer för sedligt handlande. Då

---

[1]) 2, 1 qu. 67 art. 5. [2]) 2, 1 qu. 67 art. 4.

[3]) Manifestum est — quod omne quod movetur, necesse est proportionatum esse motori; et hæc est perfectio mobilis, in quantum est mobile, dispositio qua disponitur ad hoc quod bene moveatur a suo motore. Quanto igitur movens est altior, tanto necesse est quod mobile perfectiori dispositione ei proportionetur; sicut videmus quod perfectius oportet esse discipulum dispositum ad hoc quod altiorem doctrinam capiat a doctore. 2, 1 qu. 68 art. 1.

[4]) 2, 1 qu. 68 art. 2.

förnuftet utöfvar en teoretisk och en praktisk verksamhet och i båda afseenden har den dubbla funktionen att uppfatta sanningen och fälla omdömen, så gifves till fulländning af det teoretiska förnuftets uppfattningsförmåga *intellectus* och till fulländning af det praktiska förnuftet i samma afseende *consilium*. Det teoretiska förnuftets omdömesförmåga fulländas genom *sapientia* likasom det praktiska förnuftets genom *scientia*. Begärförmågan fullkomnas med afseende på förhållandet till andra genom *pietas*, i förhållande till en sjelf genom *fortitudo*, hvarigenom man stålsättes mot fruktan för faror, och genom *timor*, som hämmar den oordentliga begärelsen efter sinlig njutning.

De teologiska dygderna, genom hvilka menniskan erhåller sin tillbörliga riktning på Gud och kommer i gemenskap med honom, förutsättas för Andans gåfvor såsom den rot, från hvilken de alla uppspringa. Alla äro de med hvarandra förbundna genom kärleken, utan hvilken ingen Andans gåfva kan af en menniska egas.

Är redan den af Thomas gjorda framställningen af Andans gåfvor och deras förhållande till de särskilda menskliga förmögenheterna i hög grad tvungen och konstlad, så gäller detta ännu mera om den utveckling, han i sammanhang dermed gifver af de s. k. saligheterna (Matt. 5, 3 ff.), hvilka antagas utgöra verksamhetsyttringar af den sjufaldiga *habitus*, som är gifven genom andans gåfvor. Så t. ex. säges *fortitudo* såsom Andans gåfva motsvaras af den fjerde saligheten: "Salige äro de som hungra och törsta efter rättfärdigheten, ty de skola blifva mättade", emedan *fortitudo* törstande efter rättfärdighetens gerningar öfvervinner hvarje svårighet. Saligheterna hafva sitt namn deraf att de, i det menniskan genom dem närmar sig till det saliga målet, innebära ett lyckliggörande hopp om den utlofvade saligheten och dermed en om också ofullkomlig begynnelse deraf. Nu äro visserligen de i Matt. 5 förekommande "saligheterna" åtta, men Thomas anmärker, att den åttonde på visst sätt är att räkna till de föregående såsom innebärande ett slags stadfästelse af dessa. Ty deraf, att någon stadfästas i andans fattigdom, i saktmod o. s. v. följer, att han ej på grund af någon förföljelse viker af från den goda ståndpunkt han intagit [1]).

Från saligheterna skiljas Andans frukter sålunda, att visserligen hvarje salighet antages vara en Andans frukt, men icke hvarje frukt af den heliga anda skattas lika med en salighet. Blott de fullkomligaste verksamhetsyttringarne af den menniska, som mottagit Andans gåfvor och handlar i kraft af dessa guddomliga nådegåfvor, kallas saligheter,

---

[1]) 2, 1 qu. 69 art. 3.

under det deremot hvarje dygdig handling, som medför en känsla af sedlig tillfredsställelse kallas Andans frukt.

Blicka vi nu tillbaka på den af Thomas gjorda framställningen af de särskilda dygderna och deras indelning, så möter oss allraförst den i öfverensstämmelse med Aristoteles gjorda indelningen i intellektuella och moraliska dygder, af hvilka de förra sägas innebära en fullkomlighet hos det menskliga förståndet de senare hos viljan eller någon förmögenhet, som af viljan är satt i rörelse. Hvad då särskildt beträffar det menskliga förståndets fulländning genom de s. k. intellektuella dygderna, så är klart, att en grundlig och mångsidig intellektuell bildning kan vara af stor betydelse för ett sedligt handlande genom att afgifva medel och utvägar för befrämjande af sedliga ändamål, men i sig sjelf har den ej karakter af dygd annat än i den allmänna mening, enligt hvilken hvarje god förmåga kan betecknas såsom en dygd. Om *prudentia*, som bestämd af en sedligt god vilja är verksam att anvisa de medel, hvilka lämpligast böra väljas för vinnandet af goda ändamål, och som Thomas på grund deraf anser kunna räknas till de moraliska dygderna, skall jag längre fram hafva tillfälle att något yttra mig. Hvad det spekulativa förståndets dygder beträffar, erkänner Thomas sjelf, att de ej äro dygder i ordets fulla och egentliga mening. Riktigare hade varit att i en moralteologisk utveckling alls icke såsom dygder upptaga andra menskliga egenskaper än sådana, som verkligen hafva en moralisk karakter, och helt och hållet lemna ur sigte den allmänna för den moralteologiska framställningen främmande synpunkt, ur hvilken de ifrågavarande det menskliga förståndets goda egenskaper kunna betraktas såsom menskliga dygder. Öfverhufvud har man skäl att mot den moralteologiska delen af Thomas' "Summa" anmärka såsom ett fel, att den etiska framställningen alltemellanåt slår öfver i en psykologisk. Så är t. ex. fallet, då Thomas ifrån utvecklingen af läran om det yttersta ändamålet, den fria viljan och de menskliga handlingarnes sedligt goda eller onda beskaffenhet öfvergår till vidlyftiga undersökningar om de särskilda affekterna, hvarvid han vida öfverskrider gränserna för den inom moralteologin hörande framställningen angående deras sedliga betydelse. Ett likartadt psykologiskt intresse torde också hafva bidragit att förleda honom till att ibland antalet af menskliga dygder upptaga de former af menskligt vetande, i hvilka han funnit förståndets fulländning ega rum.

Se vi bort ifrån de intellektuella dygderna, vid hvilka Thomas sjelf föga uppehåller sig, och fästa oss uteslutande vid de dygder, som Thomas anser i egentlig mening förtjena detta namn, så finna vi här tvenne hufvudgrupper, hvilka skilja sig från hvarandra i afseende på

det goda, som genom hvartdera slaget åsyftas: de naturliga eller förvärfvade, som till sitt mål hafva ett godt, hvilket såsom sådant framställes af det menskliga förnuftet — *bonum rationis* — samt de teologiska, som hafva det högsta goda, d. v. s. Gud sjelf, till ändamål. Här framträder åter en stor brist i Thomas' moralsystem, att nemligen dygderna öfverhufvud ej föras tillbaka till en gemensam, hela mångfalden af särskilda dygder beherrskande princip. *Bonum rationis* och det högsta goda ställas oförmedlade vid hvarandras sida såsom olika mål för olika slag af dygder. Men all menskiig verksamhet, som skall hafva karakter af dygd, måste hänföras till det högsta goda, och om den menniska som riktar sig på *bonum rationis* icke i och med detsamma är bestämd af det högsta goda, så kan hennes sinnesriktning ej tillerkännas betydelsen af verklig dygd.

En sådan uppfattning af *bonum rationis*, enligt hvilken menniskan genom att i sin viljoriktning vara bestämd deraf tillika vore bestämd af det högsta goda, borde, såsom det vill synas, ligga Thomas nära, alldenstund han antager, att allt skapadt, hvart och ett efter sin art, i sig innebär en sträfvan till Gud såsom det yttersta ändamålet, och att menniskan i sitt förnuft är medveten af Guds vilja och derigenom iståndsatt att fritt sträfva efter dess förverkligande. Häraf borde man då kunna draga den slutsatsen, att menniskan genom att rikta sig på förverkligandet af *bonum rationis* också verkligen vore bestämd af det högsta goda, då ju menniskan genom att bestämmas af den i förnuftet framträdande guddomliga viljan är bestämd af Gud, och Gud är det högsta goda. Men nu antager Thomas, såsom vi hafva sett, att Gud endast såsom saliggörare är menniskans högsta goda, och att menniskan för att rikta sig på Gud såsom saliggörare är i behof af öfvernaturliga principer, hvilka i och med de teologiska dygderna varda henne gifna. Nödvändigheten af dessa till menniskans ursprungliga natur tillkomna principer grundas mindre på menniskans behof såsom syndare än på hennes ändlighet. Saligheten antages nemligen väsentligen bestå i Guds åskådande, hvilket ligger utom hvarje ändlig varelses förmåga och förutsätter en genom nåden meddelad frigörelse från personlighetens naturliga begränsning. Och för att menniskan måtte kunna rikta sig på en sådan öfvernaturlig salighet såsom sitt lifs mål, behöfver hon de nämnda öfvernaturliga principerna. Sålunda visar sig en principiell olikhet mellan de särskilda dygdeklasserna såsom en konseqvens af den egendomliga supranaturalism i uppfattningen af menniskans högsta goda, som i det föregående blifvit klandrad.

Då Thomas sjelf anmärker, att han begagnar uttrycket dygd med en viss grad af oegentlighet, när han talar om dygden såsom förvärf-

vad oberoende af den pånyttfödande nåden, så må han visserligen anses vara i sin fulla rätt, när han i öfverensstämmelse med den klassiska forntiden i en sådan allmännare mening brukar detta ord, så mycket hellre som det ej låter förneka sig, att den fallna menniskan, äfven innan hon genom Kristus blifvit upprättad, i sitt förnuft och samvete eger ett medvetande och en känsla af den sedliga lagen, och att hennes vilja i viss mån eger frihet att rikta sig derpå. Men dervid hade Thomas bort å ena sidan erkänna, att, försåvidt en menniska är i sin viljoriktning bestämd af den sedliga lagen, är hon äfven bestämd af det högsta goda, och å andra sidan framhålla, hurusom den naturliga dygden på grund af det i menskligheten inträngda naturförderfvet är i hög grad bristfällig. I sin framställning af de naturliga dygderna lemnar dock Thomas nästan helt och hållet ur sigte det medfödda syndaförderfvet och dess hämmande inflytelse på utbildningen af den sedliga karakteren, oaktadt han i läran om synden och nåden ganska starkt framhållit den abnorma riktning, som på grund af Adams fall gör sig gällande i verksamheten af alla menniskans särskilda krafter och förmögenheter. I ena fallet är han öfvervägande bestämd af sin filosofiska auktoritet, i andra af kyrkoläran. Just detta beroende af en mångfald olika auktoriteter är ett hufvudfel hos Thomas liksom hos medeltidsskolastiken öfverhufvud.

Kan en menniska äfven utan lifvet i Guds sons tro sägas vara bestämd af det högsta goda, försåvidt och i den mån som hon i sin viljoriktning är bestämd af sitt sedliga medvetande, så är dock visst, att, då det högsta goda är den absoluta personliga kärleken, menniskans förhållande dertill först då är sådant det bör vara, när hon i tro mottager Guds kärlek och i tacksam genkärlek hängifver sig åt honom. Hvad som i menniskans föregående lif hade karakter af dygd uppgår då i en förklarad form i den kristliga dygden, men bör ej antagas stå såsom en sjelfständig klass af dygder utom och vid sidan af dem, hvilka äro sammanfattade i den kristliga kärleken såsom "fullkomlighetens band" (Kol. 3, 14).

Detta synes Thomas understundom hafva känt, såsom då han säger att det goda, som i de särskilda s. k. kardinaldygderna eftersträfvas, genom *caritas* hänföres till det högsta goda. Men i allmänhet blifva de teologiska och de moraliska dygderna alltför oförmedladt ställda vid sidan af hvarandra. Man skulle kunna föreställa sig, att hvad Thomas lär om de ingjutna moraliska dygderna och om den heliga andas gåfvor åsyftat en förmedling mellan de teologiska och de naturliga moraliska dygderna, så att de ingjutna dygderna vore att anse såsom den högre form, hvari de moraliska dygderna på grund af

den heliga andas verksamhet äro tillfinnandes hos den som genom de teologiska dygderna kommit i ett rätt förhållande till Gud. Andans gåfvor skulle i sådant fall kunna anses endast vara ett annat uttryck för de ingjutna dygderna, med afseende derpå att dessa dygder för sin tillvaro förutsätta Guds andas pånyttfödande och helgande verksamhet i menniskans inre. Men om ock en sådan uppfattning föresväfvat Thomas, så har den dock ej erhållit något klart och bestämdt uttryck i hans moralteologiska framställning. Det finnes tvärtom der uttryck, som afgjordt strida mot denna uppfattning af förhållandet, och der Andans gåfvor och de ingjutna dygderna antagas såsom olika slags dygder stå utom och jemte hvarandra, liksom de äfven falla utom de naturliga dygderna. Sålunda yttrar Thomas i fråga om förhållandet mellan den Andans gåfva, som benämnes *consilium*, och den moraliska dygden *prudentia*, att denna senare vare sig såsom förvärfvad eller ingjuten leder menniskans rådslag i afseende på sedligt handlande i sådana förhållanden, som falla under hennes förstånds bepröfvande, men att hon genom den ifrågavarande Andans gåfva erhåller guddomliga anvisningar med afseende på sådana lägen och förhållanden, i hvilka hon ej kan råda sig sjelf [1]). Så har genom antagandet af de ingjutna dygderna och Andans gåfvor ingen sann förmedling mellan de teologiska och de naturliga dygderna vunnits. Vi hafva endast vunnit ännu ett par dygdegrupper, hvilkas lefvande och organiska sammanhang med hvarandra och med de förut nämnda naturliga och öfvernaturliga dygderna vi förgäfves vänta att hos Thomas finna uppvisadt.

I framställningen af de moraliska dygderna följer Thomas, såsom vi hafva sett, närmast Aristoteles, till hvars tio dygder *circa passiones* han lägger en elfte *circa operationes*. Utan att länge uppehålla sig vid den så gifna indelningen öfvergår han till den från Plato ärfda indelningen af dygden i fyra kardinaldygder, och han söker för denna fyrdelning uppvisa en grund i menniskans väsen, i det han lär, att hvardera af dessa dygder har till sitt egendomliga subjekt en särskild af de menskliga grundförmögenheterna: förståndet och viljan samt den konkupiscibla och irascibla begärförmågan. Mot denna indelningsgrund är att anmärka, att den oriktigt antager menskliga förmögenheter utom viljan såsom subjekter för dygden, då det likväl måste fasthållas, att viljan ensam är princip och subjekt för all menslig dygd. Hvad särskildt beträffar menniskans sinliga begärförmåga och hennes af Thomas antagna tvenne hufvudformer *concupiscibilis* och *irascibilis*, så kan denna den menskliga personlighetens natursida lika litet som

---

1) 2, 2 qu. 52 art. 1,

naturens krafter öfverhufvud i och för sig tilläggas någon sedlig eller osedlig karakter. Thomas deremot anser, att alla krafter, som kunna sättas i rörelse af viljan äro medelbart tillräkneliga, så att t. ex. handen, som tillgriper nästans bröd, och munnen, som upplåter sig för att uppäta det, böra anses delaktiga i den skuld, som visserligen närmast är att tillskrifva viljan, under det deremot matsmältningsorganerna, som ej äro af natur att i sin verksamhet låta bestämma sig af viljan, skulle vara fria från skuld [1]). Denna åsigt är ohållbar. Konseqvent borde då hvarje naturkraft, hvaraf den menskliga viljan kan begagna sig för vinnande af sedliga eller osedliga ändamål, antagas vara delaktig af den handlande menniskans förtjenst eller skuld. Ty någon väsentlig skillnad kan i detta afseende ej erkännas ega rum deri, att i ena fallet naturkraften omedelbart i det andra medelbart sättes i rörelse af viljan.

Redan Plato har erkänt, att ingen real skillnad eger rum mellan de särskilda kardinaldygderna, utan att hvardera blott betecknar en väsentlig sida af dygden öfverhufvud. Då *prudentia* sätter förnuftets prägel på menniskans hela verksamhet, kan ingen dygd finnas, som ej vore deri innefattad, och *justitia* såsom sedlig rättskaffenshet måste äfven tänkas bestämma alla den dygdiga menniskans förhållanden. Så uttrycker äfven *temperantia* i betydelsen af sedlig moderation en väsentlig karakter hos all mensklig dygd, likasom förhållandet är med *fortitudo* såsom sedlig fasthet. I sin bevisning för satsen, att den som eger en dygd eger alla, framhåller Thomas, att man kan på det här angifna sättet tänka sig de särskilda kardinaldygdernas förhållande till hvarandra. För sin egen del gifver han dock företräde åt den åsigt, enligt hvilken kardinaldygderna äro att anse för sjelfständiga dygder, hvardera med sin särskilda "materia." Härvid antager han dock, att dygdens allmänna vilkor: sedlig urskillning, rättskaffenshet, moderation och fasthet, hvardera företrädesvis framträder i en särskild kardinaldygd, i det *prudentia* gifver sedliga föreskrifter, *justitia* gör hvar man rätt, *temperantia* undertrycker begärelsen efter sinliga njutningar och *fortitudo* stålsätter själen i dödsfaror [2]). Men uppfattade i denna begränsade mening komma de ej att i sig sammanfatta öfriga moraliska dygder, såsom vi hafva sett, att Thomas vill, utan stå vid sidan af dessa, och det låter ej någon giltig grund uppgifva sig, hvarföre t. ex. *temperantia* i denna inskränkta mening skall med mera skäl räknas för en kardinaldygd än t. ex. ödmjukheten. Dertill kommer att *prudentia* såsom

[1]) 2, 1 qu. 81 art. 1, 3; qu. 83 art. 1.
[2]) 2, 1 qu. 61 art. 3, 4.

gifvande föreskrifter för sedligt handlande antingen måste antagas innebära endast förståndets fullkomlighet i uppfattningen af hvad som i enskilda förhållanden är sedligt eller icke, i hvilket fall hon ej har karakter af dygd, emedan dygden är en fullkomlighet hos viljan, eller ock betecknas derigenom den teoretiska sidan af all dygd såsom en viljans riktning på medvetet uppfattade sedliga ändamål och på vilkoren för deras realiserande, i hvilket fall *prudentia* ej får någon sjelfständig betydelse såsom en särskild dygd vid sidan af andra.

Hvad ändtligen särskildt beträffar de s. k. teologiska dygderna, så har, såsom bekant, det apostoliska yttrandet 1 Cor. 13, 13: "Men nu förblifver tron, hoppet, kärleken, dessa tre; men störst ibland dem är kärleken" gifvit anledning till deras uppställande. Från vår evangeliska kyrkas ståndpunkt i uppfattningen af den rättfärdiggörande trons betydelse ligger det nära att ifrågasätta, huruvida tron bör erkännas såsom en dygd, då den ju innebär ett afstående från alla anspråk på en egen sedlig förtjenst och ett omfattande af den guddomliga nåd, hvarigenom den ogudaktige göres rättfärdig. Men om vi reflektera derpå, att i tron en mensklig viljoriktning gör sig gällande, i hvilken menniskan genom sjelfförsakande hängifvenhet åt den i Kristus uppenbarade nåden bevisar lydnad mot Guds vilja (Rom. 1, 5), så inse vi lätt, att tron ur denna synpunkt kan och bör betraktas såsom dygd, om ock dess rättfärdiggörande betydelse framför allt är att söka deri, att den sätter menniskan i en organisk förbindelse med den i lydnad intill korsets död bepröfvadt rättfärdige medlaren mellan Gud och menniskor.

Om sålunda tron med rätta bör erkännas såsom en dygd, och det kristliga hoppet och kärleken likaledes äro uttryck för en viljoriktning, som utan tvekan måste erkännas hafva karakter af dygd, så kan med skäl fasthållas, att tron, hoppet och kärleken utgöra en trias af kristliga dygder, som tillsamman uttrycker det kristliga sinnelagets grundstämning. Genom tron står menniskan i ett receptivt förhållande till den guddomliga nåden och sanningen; genom kärleken offrar den frälsta personligheten tacksamt åt Gud alla sina krafter och förmögenheter i trogen hörsamhet mot hans vilja, och i hoppet om en stundande fulländning i herrligheten eger han kraft att bära i tålamod den närvarande tidens vedermöda och hålla ut i trons och kärlekens goda kamp. Alla tre ingå de såsom väsentliga momenter i den kristna sedligheten, likasom de äfven måste tänkas organiskt ingå i hvarandra, i det trons hängifvenhet åt den guddomliga uppenbarelsen ej kan tänkas utan en gryende kärlekens dragning till trons föremål och kärleken å sin sida förutsätter tron på Guds kärlek och nåd. Hvad åter beträf-

far hoppet, så framställes detsamma tydligen i den bekanta beskrifningen på tron, som blifvit gifven af Ebreerbrefvets författare, såsom ett moment i tron, då det säges, att tron är visshet om det som man hoppas (Ebr. 11, 1).

Men om också den kristnes sedliga grundstämning eger sitt uttryck i dessa trenne dygder, så kan man sätta ifråga, huruvida, ifall man ser på totaliteten af menskliga dygder, just dessa trenne äro att anse såsom de egentliga hufvuddygderna, eller om möjligen några andra hufvudformer af mensklig dygd finnas, hvilka böra i framställningen af den kristliga moralteologin ställas vid sidan af dem eller möjligen föredragas framför en eller annan af de nämnda dygderna. Då Thomas ej antager, att dessa dygder äro den menskliga dygdens hufvudformer, utan vid sidan af dem antager de s. k. kardinaldygderna, så står den frågans besvarande ej i något nödvändigt sammanhang med den granskning af Thomas' moralteologiska system, som nu ålegat mig. Visst är, att dygden såsom den menskliga viljans fria öfverensstämmelse med den sedliga lagen väsentligen är blott en, ehuru hon uppfattad från flera olika sidor och synpunkter kan framställas såsom en mångfald särskilda dygder, af hvilka somliga kunna visa sig ega en mera omfattande betydelse än de öfriga och såsom den menskliga dygdens hufvudformer under sig sammanfatta andra mera speciella dygdeformer. Många olika, mer eller mindre lyckliga, försök till dygdernas indelning hafva blifvit gjorda, utan att något ännu förmått tillvinna sig ett mera allmänt erkännande inom den moralteologiska vetenskapen.

Om vi efter denna öfversigt af hufvuddragen utaf Thomas' moralteologiska system se tillbaka på det sedliga medvetandets och den moralteologiska vetenskapens utveckling inom kristenheten före Thomas, så finna vi, att dennes vetenskapliga förtjenst mera består i en systematiserande utveckling och bearbetning af ett innehåll, som blifvit lemnadt i arf från kyrkans fäder och från de närmaste föregångarne på den teologiska vetenskapens område än i sjelfständig produktivitet. Samma negativa missriktning i uppfattningen af de sedliga idealerna, som framträdde hos äldre kyrkolärare, och som gjorde sig gällande i medeltiden öfverhufvud, hafva vi äfven haft anledning att klandra hos Thomas. Samma oevangeliska uppfattning af menskliga gerningars förtjenstlighet, som herrskade inom kyrkan på hans tid, hafva vi äfven funnit hos honom, och äfven den vetenskapliga formen för framställningen af det moralteologiska innehållet finnes till sina hufvuddrag hos föregående teologer. Särskildt har Thomas, så väl i filosofiskt som i rent teologiskt afseende, nära anslutit sig till sin lärare Albert den store. Men om sålunda Thomas ej kan er-

kännas såsom en i högre mening originellt produktiv författare, så förtjenar dock den dialektiska skärpa, med hvilken han utvecklar och allsidigt belyser de särskilda religiösa och etiska frågorna, allt erkännande, och den rikedom på goda och djupsinniga tankar, som med klarhet och precision i uttrycket i Thomas' *Summa theologica* finnas uttalade, lönar visserligen ännu i dag den möda, som fordras för ett grundligare studium af den store medeltidsteologen.

Innehåll.

Utom de i sjelfva afhandlingen anförda arbeten torde särskildt böra nämnas följande, hvilka vid afhandlingens nedskrifvande blifvit mer eller mindre rådfrågade:

Baur, D:r F. Chr., Die christliche Kirche des Mittelalters;

Göttig, F. G., Untersuchung über das Verhältniss der philosophischen und theologischen Tugenden mit Zugrundelegung der Tugendlehre des Thomas von Aquino (i Pelts "Theologische Mitarbeiten", årg. 1839);

Ritter, D:r H., Geschichte der christlichen Philosophie, Th. 3, 4;

Wendt, B., Kirchliche Ethik vom Standpunkt der christlichen Freiheit.

OM

HUFVUDINNEHÅLLET OCH PLANEN

I

NYA TESTAMENTETS HISTORISKA SKRIFTER.

Ett bidrag till besvarande af frågan om dessa skrifters förhållande till hvarandra.

Af

HERMAN WILHELM ULFF.

Upsala
Edquist & Berglund 1867.

Innehåll.

Om hufvudinnehållet och planen i Nya Testamentets historiska skrifter.

Ett bidrag till besvarande af frågan om dessa skrifters förhållande till hvarandra

af

Herman Wilhelm Ulff.

Inledning.

I den samling af böcker, som kommit till oss under namn af den Heliga Skrift, upptäcker en samvetsgrann forskning ju längre dess mer en inre enhet, öfverensstämmelse och planmässighet, alltifrån de första orden: "I begynnelsen skapade Gud himmel och jord" [1]) intill de sista: "Kom Herre Jesu! Vår Herras Jesu Christi nåd vare med Eder alla, Amen" [2]). I början berättas om verldens ingång i tid och tillvaro på ett Guds allmagts *varde*, och slutet förer verldens framtidshistoria utöfver gränsen af vår verldsålder in i nya, visserligen blott såsom i en dunkel spegel, dock med bestämda hufvuddrag, förutskådade æoner. Mellan denna begynnelse och detta slut ligger Skriftens tidshistoria; men denna är icke i vanlig mening en verldshistoria, utan verldens *frälsnings* historia. Derföre är för största delen af Skriften det folk det allravigtigaste, i hvilket verldens frälsning förbereddes och bragtes till sitt första utförande, under det andra i densamma blott komma i betraktande i deras förhållande till detta. Men icke meddelar Skriften heller, hvad beträffar Judiska folket, dess på öfligt sätt tecknade häfder; öfver hufvud taget icke menniskors tankar och vägar i historien utan framförallt Guds. Men "mina tankar äro icke edra tankar, och edra vägar äro icke mina vägar", säger Herren [3]); "det som för menniskor högt är, der stygges Gud vid" [4]). Deraf kommer det, att den

---

1) 1 Mos. 1: 1. 2) Uppb. 22: 20 f. 3) Es. 55: 8.
4) Luc. 16: 15.

Heliga Skrift ser all historia i ett annat ljus och mäter menniskornas värde med en annan måttstock, än hvarje från dess åskådning sig lösgörande verldslig historieskrifning.

På denna den Heliga Skrifts frälsningshistoriska beskaffenhet skall det äfven vid en närmare undersökning visa sig bero, att densamma å ena sidan blott med få ord eller alldeles icke vidrör många menniskoåldrar i Israelitiska folkets eller de på hvarje dess stadium samtidiga nationers historia, äfven då dessa för en vanlig historieskrifning skulle hafva varit af vigt, å andra sidan deremot med mycket stor vidlyftighet behandlar sådana tider, personer och förhållanden, hvilka för den liktidiga verldshistorieskrifningen visat sig vara jemförelsevis obetydande. De tider, hvilka den Heliga Skrift antingen hastigt eller helt och hållet öfvergår, äro sådana, som icke medfört några för Guds rikes vidare utveckling omedelbart vigtiga och djupt ingripande händelser; hvaremot Skriften med mer eller mindre utförlighet behandlar allt, som i frälsningshistoriskt afseende är af vigt.

Emellertid äro icke heller de af Skriften mestadels eller helt förbigångna menniskoåldrar utan betydelse för frälsningshistoriens vidare fortgång. Under dessa förberedas i stillhet efter dem följande stora händelser, hvilka sedan så mycket hastigare utveckla sig. En sådan bidandets tid möter i Gamla Testamentet i de omkring 400 år [1]), under hvilka Israel lefde i Egypten och der bar slafveriets ok, för att uppfostras och beredas på den förebildande befriarens ankomst och Guds lags emottagande. Sedan den föregående tiden, isynnerhet Israels urfäders och stamfäders historia, blifvit jemförelsevis mycket utförligt framställd i första Mose bok, egnas, utom de knapphändiga och dunkla notiserna i första Chrönikebokens [2]) slägtregister, knappt det första capitlet af 2 Mose bok odeladt åt Israels tillstånd och förhållanden under den sekellånga träldomen i Egypten. Derefter öfvergår berättelsen genast till de omedelbara förberedelserna för uttåget. Och sedan äro, såsom för frälsningshistorien högst betydelsefulla ting, lagen, dess utgifvande, innehåll och, med ett ord, Israels slutliga skickliggörande att, såsom Guds folk i gamla förbundet, taga det utlofvade landet i besittning, det uteslutande föremålet för allt det öfriga af Pentateuchens fyra följande böcker. Men endast det första och sista af de 40 åren i öknen visa sig härvid för den bibliska hi-

---

[1]) Jfr profetian till Abraham, 1 Mos. 15: 13. Egentligen var hela vistelsen i Egypten 430 år, 2 Mos. 12: 40, hvaraf *Melin* ("Den Heliga Skrift"), till 2 Mos. 1: 8, räknar 250 år såsom förtryckets tid.

[2]) 1 Chr. 4: 18, 22; 7: 21; 8: 13; jfr Melin till 1 Mos. 50: 26.

storien vara af vigt. Om de öfriga 38 åren erfara vi deremot intet [1]). Dessa 38 uppfostringsåren under ökenvandringen medförde, lika litet som de 400 i Egypten, något märkbart framåtskridande i Guds rikes historia. Dessemellan var detta så mycket tydligare.

Lika förhållanden se vi nu också upprepade i senare tid. Sedan Gamla Testamentets kanon i Maleachis, Esras och Nehemias dagar blifvit afslutad, iakttager den kanoniska Skriften en fullkomlig tystnad öfver åter en tidrymd af mer än 400 år af Guds folks historia. Under dessa sekler skedde i frälsningshistoriskt afseende intet nytt. Guds folk bidar nu och förberedes att emottaga sin Messias — lagens och löftenas fullbordan — och med Honom Nya Testamentets evangelium. De fyrahundrade åren synas icke alls hafva någon betydelse för den kanoniska Skriftens historieskrifning. Men väl visar sig — att döma efter berättelsens utförlighet — för densamma den tid af knappt tre år, hvilken sedan i början af Nya Testamentets Heliga Skrift med mycken vidlyftighet afhandlas inom största delen af fyra hela böcker, vara af den alldrahögsta vigt. Framförallt gäller detta om de få timmar af dessa trenne års tid, för hvilka alla de fyra författarne i slutet af sina arbeten så särdeles utförligt redogöra.

Dock historien om dessa år och dessa timmar är det just, som i det följande till allrastörsta delen skall utgöra föremålet för närvarande arbete. Frågan om den utförlighet, hvarmed densamma är behandlad, skall också strax återupptagas. Men dessförinnan bör, i sammanhang med det nyss föregående, uppmärksamheten äfven fästas derpå, att, sedan Nya Testamentets skrifter meddelat jemförelsevis mycket vidlyftiga underrättelser från — utom nyss omtalade tid — ännu några årtionden och dertill lemnat profetior om vissa tillkommande ting, den bibliska historieskrifningen alldeles upphört.

Sedan nemligen den Heliga Skrifts kanon fastställdes på kyrkomötet i Hippo år 393, har densamma, såsom väl bekant, icke fått någon tillökning. Verldshistorieskrifningen fortgår ännu från århundrade till århundrade. Det skingrade Judiska folket vet också att bevara sina öden genom häfdatecknares hand; men till den Heliga Skrift har nu halftannat årtusende icke lagt ett enda blad. Äfven detta märkliga förhållande torde visa sig bero derpå, att den Heliga Skrift är verldens frälsnings historia. En flygtig blick på Skriftens uppkomst och bestämmelse kan måhända räcka till för att sprida något ljus öfver denna fråga.

---

[1]) För ännu noggrannare bestämmande af dessa tidsförhållanden, se *Keil*, die Bücher Mose's, Leipzig, 1861, II, 247.

Se vi först på Gamla Testamentets tid, så ledde eller beledsagade Jehovas sändebud, Moses, profeterna och de öfrige helige skriftstäl-larne, under denna folkets omyndighetsålder detsamma århundraden igenom under alla de vigtigaste utvecklingsstadierna af dess historia. Men först sedan folket återkommit ur landsflykten, och gudstjensten genom nye Guds män återstälts, blef Gamla Testamentets kanon afslutad. Berättelserna om nyss omtalade tilldragelser äro slutet af dess historieskrifning. Förutsägelsen om den närmast kommande stora och afgörande händelse i Guds rikes utveckling, Messiæ föregångares ankomst, utgör, såsom lämpligt synes, slutordet i Gamla Testamentets profetior hos den siste profeten. Med den sålunda fulländade samlingen af gamla förbundets skrifter till ledstjerna var Israel tillräckligt rustadt för de århundraden, under hvilka det ännu hade att vänta Messiæ ankomst. Guds ord till fäderna i löften och förutsägelser skulle nu af barnen besinnas och behjertas, om de annars ville vara beredde att emottaga uppfyllelsen.

Hvad åter beträffar Nya Testamentet, så är dess uppkomst såväl som ock dess betydelse för det kommande något olik det gamlas. Under det att Gamla Testamentets författande, till följe af detta förbunds nyss antydda egendomlighet, upptog en tid af mer än 1000 år[1]), så erfordrades för fullbordan af Nya Testamentets ännu vigtigare skrifter blott några årtionden[2]). Det gamla förbundets uppgift var att uppfostrande förbereda på Christum. Sedan Han såsom profetiornas uppfyllelse är kommen, så synes det vara klart, att, då vi ega evangelisternas framställning af Jesu och den första kyrkans lif, apostlarnes anvisningar till de första församlingarne och förutsägelserna om de yttersta tingen i Guds rikes framtidshistoria, vi ock dermed äro i besittning af allt, som Nya Testamentets församling under Guds Andas ledning kan behöfva, för att förstå de kommande tiderna och segrande genomgå alla mötande svårigheter ända intill Herrans nya stora dag. Då den christna kyrkan har Jesu Christi och apostlarnes ord och

---

[1]) Om Moses väsendtligen är Pentateuchens författare och, enligt Melin, Bengel, m. fl., uttåget ur Egypten skedde omkring 1497 f. Chr.; så äro dessa de älsta af G. T:s skrifter icke författade senare än 1457, som enligt lika beräkning vore Mose dödsår. Den siste profeten, Maleachi, beräknas hafva profeterat 433—424 f. Chr. Se *Melin* t. 2 Mos. 2: 33; *Rösch*, "Bibl. Zeitrechnung" i *Herzogs* R. Encykl.; *Keil* Einl. des A. T:s. S. 275.

[2]) *Horne & Tregelles*, Introduction to the New Testament, London 1860, angifva, S. 24, ungefär 60 år. Enligt *Thiersch* var det ännu kortare tid. Se "Versuch z. Herstellung des hist. Standpunkts f. d. Kritik der N. T. Schriften", Erlangen 1845, Ss. 45, 83 f.

Guds Anda för dess rigtiga utläggande i hvarje särskildt fall, så är hon derigenom det myndigvordna Israel. I kyrkans utvecklingstid återkommer, så är vår tro, blott på olika sätt gestaltadt och efter hvartannat, hvad som i den händelsedigra apostoliska tiden sammanträngdes inom få år, eller, om väsentligen nytt sker, är det redan i Skriften förutsagdt. Så behöfvas nu inga profeter i Gamla Testamentets mening, inga nya utomordentliga uppenbarelser. Nej, sedan äfven Uppenbarelseboken såsom slutsten blifvit, på ofvansagde kyrkomöte, infogad i den Heliga Skrifts underbara byggnad, kunna vi säkerligen anse äfven Nya Testamentets kanon, och dermed hela den skriftliga uppenbarelsen, vara fullt afslutad. Herrans och Hans apostlars ställning i den tid, då de lefde, och deras betydelse för all kommande förklara helt och hållet, hvarföre efter apostlarnes död ingen kanonisk helig skrift vidare blifvit författad och ej heller hädanefter är att förvänta. Frälsaren är kommen, frälsningen är fullständigt förvärfvad; dess anammande fortgår nu århundrade efter århundrade. När evangelium blifvit förkunnadt för alla folk, när hedningarnes fullhet ingått, skall också Israels förstockelse taga en ända. Och sedan skall Herren komma åter för att afsluta hela den frälsningshistoria, hvars allt väsentligt omfattande urkund redan är fullständigt upptecknad, vare sig såsom berättelse om förgånget eller förutsägelse om tillkommande.

Fasthållande alltså, att den Heliga Skrift är verldens frälsningshistoria och såsom sådan ett afslutadt helt, återkomma vi nu närmast till den ofvan berörda frågan om den egendomliga utförlighet, hvarmed en jemförelsevis kort tid af Jesu lif i de första af Nya Testamentets skrifter behandlas. Hvaraf kommer det, att här fyra olika författare, i allrastörsta delen af lika många särskilda skrifter, så vidlyftigt redogöra för en tid af knappt tre år? Och hvarföre uppehålla de sig allesamman så länge vid de få timmar, som utgöra ett hufvudföremål för senare delen af hvarderas berättelse? Svaret är lätt. Det är klart, att ingenting kan vara vigtigare för frälsningshistorien, än den menniskovordne Guds Sons, än Frälsarens verksamhet till utförande af verldens frälsning, att inga timmar äro betydelsefullare för framställningen om, huru lifvet återgafs den åt döden hemfallna verlden än de, under hvilka dödens udd blef bruten och lifvets herravälde för evigt fastställdt, nemligen Lifsfurstens sista stunder, död och uppståndelse. Det är derföre som evangelierna, likasom från en annan synpunkt Jesus Christus sjelf, äro att anse såsom den Heliga Skrifts kärna och medelpunkt. Eller, om man betraktar hela Skriften såsom en tempelbyggnad och Nya Testamentet såsom detta tempels allraheligaste, så äro evangelierna de fyra hörnstenarne i denna innersta

skrifthelgedom. Vill man föra denna bild vidare, så vore Apostlagerningarne jemförlige med den stensättning, som till *ett* sammansluter och liksom fulländar grundvalen, men tillika utgör den deruppå uppstigande byggnadens begynnelse. Apostlagerningarne bilda nemligen det fyrfaldiga evangeliets enda omedelbara fortsättning. Och, såsom en sådan hörnstenarne förenande grundbyggnad i sin ordning är basis för templets vidare uppbyggande, så äro Apostlagerningarne det nödvändiga underlaget för de apostoliska brefven, af hvilka många stödja sig så väsentligen på nyssnämnda skrift, att de utan densamma blefve liksom hängande i luften och omöjligen kunde rätt förstås. Brefven åter kunna i sin ordning lämpligen liknas vid pelare och andra dylika uppåtsträfvande byggnadsdelar. Högst reser sig Uppenbarelseboken, liknande templets öfversta sig i himlen förlorande spets. — Evangelierna och Apostlagerningarne äro också tillsamman, såsom urkunder, christna kyrkans och trons historiska grundvalar, de apostoliska brefven hafva från första början tjenat särskildt församlings-uppbyggandet, och Uppenbarelseboken pekar mer än någon annan af alla Skriftens böcker rakt mot målet derofvan.

Är evangeliernas ställning och betydelse sådan, äro de den Heliga Skrifts förnämsta del, de vigtigaste bladen icke blott i all verldshistoria utan i frälsningens, i Guds rikes historia, så skulle redan derigenom en hvarje troendes synnerliga förkärlek för sysselsättning med desamma vara fullt rättfärdigad. Lägge vi då dertill den omständigheten, att i vår tid fiendtligheten mot christen tro och Christi kyrka allmännare än någonsin rigtar sina hufvudanfall mot dessa christendomens allraväsentligaste urkunder, så förefinnas sannerligen skäl nog att åt just dessa heliga skrifter egna all uppmärksamhet och ett ansträngdt arbete. Men då å ena sidan just på detta område så otaliga försök misslyckats, och å andra sidan mången i den theologiska vetenskapens tjenst grånad veteran förtviflat om lösningen af här förekommande hufvudfrågor, så kan det synas oförsynt, att en nybegynnare begifver sig in på ett sådant fält. Må då kärleken till dessa urkunder och det af öfvertygelsen om deras osvikliga sanning alstrade begäret att i någon mån kunna bidraga till en klarare insigt i deras innehåll, lända till ursäkt att försöket vågas.

Om nu, och dermed bildas öfvergången till ett närmare bestämmande af uppgiften för närvarande arbete, om öfver Jesu lif fyra berättelser i den Heliga Skrift föreligga, författade enligt uppgift af fyra olika personer, kunna vi då, såsom ofta skett, fordra, att de skulle berätta detsamma eller i samma ordning?[1]) Hvartill tjenade

[1]) Så, t. ex., *Parker* (En afhandling om Religionen), S. 218: "alla fyra"

väl i förra fallet, att mer än *en* berättade och i senare afseendet, hvad betyder väl dagföljden i enskilda händelsers framställande, då det gäller de största evighetsfrågor? Det har behagat Gud, att det ena evangelium, *τὸ εὐαγγέλιον Ἰησοῦ Χριστοῦ*, hvilket skulle bringas till alla jordens folk, då det predikades till frälsning i norr, söder, öster och vester till verldens ändar, äfven sjelft skulle hafva ett fyrfaldigt vittnesbörd [1]). Detta ändamål skulle icke så hafva vunnits genom en evangeliernas enformiga likhet, som det ernåtts genom deras väsentliga öfverensstämmelse vid all yttre olikhet. Vi hafva sålunda i sjelfva verket blott *ett* evangelium, men ett *εὐαγγέλιον τετράμορφον* [2]). Af fyra menniskotungor förkunnas, af fyra händer upptecknas berättelsen om det ena och samma Guds allrastörsta verk till verldens frälsning; eller för att åter tala med de gamle: *εὐαγγελισταὶ μὲν τέσσαρες εὐαγγέλιον δὲ ἕν.* Men häraf följer så litet, att berättelsen skulle vara enformigt likartad, att vi redan på förhand borde förutsätta motsatsen.

Vid undersökningen af de Heliga Skrifterna besinnar man icke blott icke dessas frälsningshistoriska egendomlighet, utan förblindad af fördomar låter man vid dessa skrifters pröfning icke ens de allravanligaste reglor för granskning af urkunder af hvad slag som helst komma i betraktande. Om flere författare behandla samma verldshistoriska persons lif, anses det ju för en förtjenst hos dem, om de dervid sätta sig olika mål och sålunda betrakta sin hjelte från flere sidor. Så kunde vid framställningen af, t. ex., Gustaf Adolfs lif en häfdatecknare hafva gjort till sin uppgift att visa hans betydelse för fädernes-

---

(evangelierna) "hafva i åtskilliga punkter så stridiga uppgifter, att deraf ådagalägges, det de ingalunda voro ofelbart inspirerade; ty i så fall skulle icke blott den minsta motsägelse hafva varit omöjlig, utan de måste alla, utan föregående öfverenskommelse, hafva skrifvit alldeles samma sak. I samma anda yttrar sig *En Lekman* (Selander): "Historiens oordentliga beskaffenhet i dessa böcker, den ena bokens förtigande af ämnen, som berättas i den andra, och den stridighet som finnes emellan dem, beteckna att de äro alster af några åtskilliga individer, många år efter de händelser de föregifva sig hafva bevittnat, af hvilka hvardera gjorde sin legend, och icke skrifter af män, som lefde förtroligt tillhopa, såsom de män som kallas apostlar antagas hafva gjort." (En histor. forsk. blick på Rel. etc., 4:de brefvet, S. 325).

[1]) Jfr *Augustinus*, de consensu evangelistarum, I, 2.

[2]) *Irenæus.* Jfr *Krafft*, Chronol. u. Harm. der 4 Evv., Erlangen 1848, S. 29 f. *Melin*, (Jesu lefverne I, 27), som kallar Evv. ett tetrachord, ett fyrstämmigt evangelium. *Krafft* säger: "Auch in den Aufschriften der 4 Evv.: *κατὰ Μ.*, *κ. τ. λ.* liegt das kirchliche Bekenntniss der Einheit des Evangeliums, im Sinne des Apostels, Gal. 1: 6 f."

landet, en annan för Europa, en tredje kunde fästa sig företrädesvis vid hans krigareverksamhet såsom sådan, en fjerde hufvudsakligen söka gifva en bild af hans personliga karakter, o. s. v. Huru olika måste icke då de fyra författarne gå tillväga, huru skiljaktigt måste icke utförandet af deras arbeten blifva, huru olika skulle icke de särskilda framställningarne af Gustaf Adolfs lif utfalla redan blott genom denna olika synpunkt, hvarifrån det blifvit sedt? Men huru många andra förhållanden komma icke här också i fråga! Författarnes egen personlighet, samhällsställning, bildningsgrad måste hafva haft inflytande på deras arbeten; likaså om de varit samtida med sin hjelte eller lefvat kortare eller längre tid efter honom. De flere författarne kunde vidare haft tillgång både till gemensamma och olika källor, äfvensom de senare författande haft tillfälle att begagna föregångarnes arbeten. Ur alla eller några dem tillgängliga källor och hjelpmedel, gemensamma eller ej, muntliga, skriftliga eller den personliga erfarenhetens, måste hvardera författaren, för sitt egendomliga ändamål och alltefter omfånget och planen för sitt arbete, hafva gjort olika urval af händelser och förhållanden i Gustaf Adolfs lif, dessutom ock af de särskilda händelserna, äfven der de varit gemensamma, gjort ett mycket olika bruk. En annan skilnad måste äfven hafva uppkommit, om desse författare afsett hvar sine läsare: landsmän eller utländingar, bildade eller obildade, enskilde eller månge, med Gustaf Adolfs person, tid, land och öfriga förhållanden mer eller mindre bekanta eller derom alldeles okunniga.

Då nu de fyra framställningar af Jesu Christi lif, som finnas i den Heliga Skrift, hvar för sig äro försedde med särskilda författarenamn, och redan vid första blicken förete många olikheter, så hafva vi redan i denna omständighet anledning nog att vid en fullständigare granskning af dessa arbeten göra afseende på, hvad inverkan flere eller färre af ofvanberörde förhållanden på deras författande må hafva haft. Men dertill kommer med afseende på såväl evangelierna som alla andra Bibelns skrifter deras förr omtalade frälsningshistoriska synpunkt[1]). Med all insigt i konsten att pröfva verldshistoriens urkunder, skola vi dock aldrig kunna rätt förstå och bedöma de evangeliska berättelserna, om vi icke vid dessa skrifters undersökning städse göra afseende på, hvad

[1]) Denna vigtiga omständighet förbises af bland andra *Ignell* (Relig. vetenskapliga Upps. 1862, I, 64 f.), som fordrar, att hvarje skrift i Bibeln skall ställas "under samma tolkningsmethod som hvarje annan mensklig skrift." Liknande missförstånd föranleder *Lilja* (Kristendomen, S. 234) till den omeningen, att evangelierna "mången gång kunna beskyllas för en viss knapphändighet och med allt för torftiga uppgifter om hans (Jesu) medborgerliga lefnadsförhållanden."

inflytande de kunnat röna deraf, att de i dem omtalade personer äro verldens Frälsare och medtjenarne vid eller fienderne till utförandet af verldens frälsning. Men för en rigtig uppfattning af dessa förhållanden fordras att redan hafva anammat Frälsaren och frälsningen, att vara delaktiggjord af det lif, som födes och näres af Guds i och genom det uppenbarade ordet verkande Anda; ty "den naturliga menniskan förnimmer icke det Guds Anda tillhörer; ty det är henne en galenskap, och hon kan icke begripa det; ty det måste andeligen bedömas."

Då vi ändtligen, efter dessa allmännare anmärkningar om de heliga skrifterna, om den rätta ståndpunkten för undersökning af desamma och särskildt af evangelierna, vilja söka göra användning af ofvan uttalade grundsatser, för att vinna någon kännedom om dessa senare bibeldelars förhållande till hvarandra, så är det ingalunda vår afsigt att genomföra ett sådant jättearbete i alla dess delar. Fastmer åtnöja vi oss åtminstone för närvarande med att söka tillse, från hvilken egendomlig sida evangelisterne hvar för sig betraktat Jesu lif. Eller med andra ord, och då, för det nära sammanhanget mellan Lucæ evangelium och Apostlagerningarne, äfven skall göras afseende på denna senare bok, blir hufvuduppgiften för nu ifrågavarande undersökning, bestämdare fattad, den: att redogöra för *hufvudinnehållet* eller *grundtanken i hvardera af Nya Testamentets historiska skrifter.* För detta ändamål är nödigt att i någon mån söka komma till klarhet öfver *dessa skrifters plan*, d. v. s. deras yttre anordning eller gång. Det ena kan icke gerna ske utan det andra. Närmast är sålunda fråga om att med afseende på nyss omtalade den Heliga Skrifts böcker tillse, huruvida man i hvardera af dem kan finna något af den inre enhet och planmässighet, hvars upptäckande i denna afhandlings begynnelseord angafs vara en frukt af den samvetsgranna skriftforskningens utveckling. Men allt efter som vi tro oss under detta hufvudarbete och genom detsamma hafva blifvit iståndsatta dertill, skola vi ock söka att, med hvad på den vägen vunnits, något litet belysa sagde skrifters *förhållande till hvarandra* för att sålunda i någon mån lära känna, om man kan antaga, att de vare sig öfverensstämma med och komplettera eller att de utesluta hvarandra. — Sådan, så litet omfattande, är föreliggande afhandlings uppgift. Vi kunna nemligen antingen alls icke, eller, der det för vår framställning icke synes kunna undgås, dock blott i förbigående och med förutsättning af bevisning från annat håll såsom allmänt erkänd, särskildt inlåta oss på de många frågorna om evangeliernas källor, författare, författaretid, läsare, chronologi, m. fl. En utläggning af enskilda ställen kan icke heller komma i fråga, annat än der den är nödig för det angifna syftemålet; men det är sjelfklart,

att den enskilda utläggningen eller Exegesen öfverhufvud skall vinna mycket i säkerhet, der den ledes af en sammanhängande insigt i det hela. Likaså litet hafva vi nu att göra med, hvad man vanligen kallar evangelii Synops och evangelii Harmoni. Dock torde icke förnekas, att en tillfredsställande lösning af den ifrågavarande uppgiften skulle vara af största betydelse för det rigtiga besvarandet af isynnerhet några bland hithörande frågor. Finnes i evangelierna en genomgående grundtanke, en sammanhängande plan, så kan man, t. ex., icke få en sann och fullständig bild af allas innehåll eller sluta till naturen af deras källor genom att, såsom så mången synoptiker eller bearbetare af Jesu lefnad försökt, atomistiskt sönderstycka dem och sedan sammanställa eller jemföra de lösplockade bitarne ur ett evangelium med likartade stycken af ett annat. Man måste tvärtom i förra fallet närmast undersöka hvarje evangelium för sig i sin helhet och vinnlägga sig om att förstå dess inre sammanhang, innan man tänker på att ur alla uppställa en totalbild; och i senare afseendet, för att komma till någon rigtig slutsats med afseende på evangeliernas ursprungliga grundmaterial, framförallt betrakta, från hvad synpunkt hvarje evangelist sett sina källor vid begagnande af det, de erbjödo honom, för uppnåendet af det mål, han i sitt verk sig föresatt. Harmonistik och Synoptik skulle dessutom vinna mycket i säkerhet och klarhet, om de äfven för enskilda berättelser kunde påräkna en bestämd insigt i de allmänna orsakerna, hvarför den ene meddelat ett, den andre annat, eller af de olika författarne samma händelse berättats olika och just med de eller de egendomligheterna. Så långt en viss plan okonstladt kunde uppvisas, skulle man ej heller gerna, såsom dock äfven eljest grundliga män stundom gjort [1]), vidare tala om lösa tillsatser i begynnelsen af en skriftens bok lika litet som om felande slut, o. s. v. Äfvenså skulle icke den, som öfvertygat sig om ett fullständigt inre sammanhang i evangeliernas framställning finna sig tillfredsställd af Weizsäckers åsigt, om de tre första evangelierna, hvilka han säger utgöra "obwohl sie schon mit einer gewissen Kunst verfasst sind, doch im Grossen und Ganzen noch Reihen von einzelnen Geschichten, deren Zusammenhang grossentheils mehr oder weniger lose ist" [2]). Men ännu mycket mindre är det under sådan förutsättning möjligt att kunna hålla till godo med en Renans orimliga meningar om dessa skrifters uppkomst [3]).

---

[1]) Exempel skola anföras under framställningens fortgång.

[2]) Unters. üb. d. Ev. Gesch., Gotha 1864, S. 11.

[3]) Med afseende, t. ex., på de båda första evangelierna anser han i sin "Jesu lefnad" (Stockholm. Bonnier 1863, S. 14) sannolikast, att vi ej hafva

Dock icke blott för de Exegetiken och Inledningsvetenskapen närmast berörande delar af det theologiska vetandet är nu ifrågavarande undersökning betydelsefull. Då evangelierna, såsom historiska källor, äro hela christendomens och dermed hela theologiens förnämsta grundvalar, så kan visserligen en väsentligen klarare insigt i desamma helsosamt återverka på hela den theologiska vetenskapen. I all synnerhet måste dock en utredning af de olika evangeliernas inre sammanhang och derpå beroende väsentligaste egendomligheter vara af stor vigt för Homiletiken och dermed äfven komma att utöfva mycket inflytande på predikan sjelf. Från evangelierna hemtas ju de förnämsta predikotexterna än i dag, såsom det också skett under alla den christna kyrkans århundraden. Det är sjelfklart att öfver sådana bland dessa texter skall spridas ett alldeles nytt ljus, om hvilka det klarligen kan uppvisas, att de hvar för sig, ur hvilketdera af evangelierna de än må vara tagna, stå uti ett bestämdt sammanhang, hvilket ofta utöfvat inflytande både på deras innehåll och den form, i hvilken detta blifvit framställdt. Denna belysning blir ännu rikare, der samma händelse blifvit på olika sätt berättad af mer än en bland evangelisterna, om det visar sig, att berättelsernas olikhet icke innebär nå-

---

originalerna utan arrangerade bearbetningar, der man sökt fylla luckorna i en text genom en annan. "Enhvar", heter det, "ville hafva ett fullständigt exemplar. Den som i sitt exemplar hade blott berättelserna, ville hafva talen, och tvärtom. På detta sätt kom Evangeliet enligt Mattheus att omfatta alla" (äfven detta orätt. Se, t. ex., *Agardh:* Om Evangeliernas uppkomst och sanning, Stockholm 1856. S. 133 f.) "Marci anekdoter, och innehåller evangeliet enligt Marcus f. n. en mängd drag, som härleda sig från Matthei logier." Denna egendomliga åsigt belyses sedan närmare, der R. (S. 16) talar om "det ringa anseende" (!), "som de evangeliska texterna åtnjöto i hela 150 år. Man hade inga betänkligheter att i dem införa tilllägg, vid att sammanställa dem på olika sätt och komplettera dem genom hvarandra. Den fattige, som eger blott en bok, vill, att denna skall innehålla allt, som ligger honom på hjertat. Man lånade hvarandra dessa små böcker, och enhvar skref i margen af sitt exemplar de ord, de liknelser, som han fann på andra ställen och som anslogo på honom. Den yppersta skrift i verlden har på detta sätt haft sitt ursprung från ett okändt från folkets leder utgånget författarskap. Ingen redaktion hade något oinskränkt anseende." — Sålunda, om någonsin, vore ett inre sammanhang, en plan i evangelierna obegriplig, och huru vill man väl förnuftigt förklara att ett så af hopens okunnighet godtyckligt sammanflickadt verk, likt, såsom R. (S. 46) låter förstå, en biografi, der man utan plan och system om hvartannat (pêle-mêle) meddelar anekdoter från hjeltens ungdom, hans ålderdom, hans mannaålder — att ett sådant osammanhängande och förvirradt lappverk kan vara "*den yppersta skrift i verlden*"?

gon motsägelse utan beror på skiljaktighet i det helas plananläggning. Man kan då också å ena sidan inse, hvarföre en evangelist behandlar såsom bisak eller i sin berättelse alldeles förbigår, hvad som för den andre är hufvudsak, och å andra sidan fatta, huru det kommer till, att det berättades ordning ofta är så olika, och att hela afdelningar af Jesu historia, som finnas hos den ene evangelisten, saknas hos den andre.

Tager man härtill förhållandet i vår Svenska kyrka i betraktande, der just under senare år evangelierna till större omfattning än någonsin gjorts till föremål för predikan vid hufvudgudstjensterna, så torde det ej vara för mycket sagdt, om man påstår, att under Homiletikens och den Svenska predikans närvarande ställning ett för båda tacknämligare ämne knappast kan till behandling upptagas än ifrågavarande undersökning af evangelierna. Väl går det, hvad beträffar predikningarne, hos oss stundom ända derhän, att man får höra sådana, hvilka nästan alldeles icke stå i något eller åtminstone blott i ett mycket lösligt, mera konstgjordt än naturligt, förhållande till den text, som för dagen skulle vara bestämmande. Emot ett sådant ytligt predikosätt förefinnas redan botemedel såväl i Exegetiken som i Homiletiken, till hvilkas studium man derföre i sådana fall har att hänvisa. Men gäller det att afhjelpa den vida allmännare bristen i afseende på predikandet både inom och utom fäderneslandet, hvilken beror på saknad insigt både om det sammanhang, i hvilket enskilda texter stå hvar i sitt evangelium, och om deras ofta deraf beroende förhållande till andra likartade texter i liknande eller icke sällan annat sammanhang inom hela det fyrfaldiga evangeliet, så befinner man sig stundom i stor förlägenhet med afseende på pålitlig hjelp. Öfver dessa stycken finner man nemligen, äfven hos de vanligast begagnade och i andra afseenden utmärktaste utläggare af de heliga skrifterna, för det mesta antingen nästan ingen eller dock alltför otillfredsställande utredning. Då dessa frågor emellertid äro af så stor betydelse, så må man väl förvånas, att just denna sida vid evangeliernas undersökning varit så litet uppmärksammad, under det man på detta samma fält offrat så utomordentligt mycken tid på en mängd mycket mindre vigtiga men vida mera invecklade frågor.

Ser man sig om på den bana, hvilken evangeliiundersökningen under förgångna århundraden genomlupit, så måste det visserligen medgifvas, att man icke alldeles förbisett en allmän åtskilnad i dessa böckers framställning af deras heliga föremål, och att man äfven stundom i det enskilda sökt göra bruk af en sådan insigt. Men det återstår dock anledning nog till förundran deröfver, att, oaktadt så många

århundradens fortsatta arbete, den klara och sammanhängande kunskapen om denna vigtiga del af den Heliga Skrift är så ringa. De välbekanta meddelanden i denna rigtning, hvilka Eusebius hemtat från Papias [1]), Irenæus [2]), Origenes [3]) synas oss jemte hans egna omdömen framförallt lemna ett nytt vittnesbörd om, huru stor klyftan var mellan den apostoliska tiden och den närmast derpå följande. Redan här spåras nemligen föga af en djupare insigt i de särskilda evangeliernas inre sammanhang och inbördes förhållande. Synnerligen högt kunna vi ej heller i detta afseende uppskatta Augustini "De consensu quatuor evangelistarum libri IV" [4]). Hos Reformatorerne finner man väl här och der djupa blickar i evangeliernas åtskilnad och förhållande till hvarandra, men ännu ingen fullare insigt i deras sammanhang. Luther, t. ex., betraktade äfven här allt helst i dess förhållande till den Paulinska läran om rättfärdiggörelsen af tron [5]). Detta har väl sin stora betydelse för det subjectiva frälsningsbehofvet. Men med en sådan kännedom kan väl förenas den allmännare och mångsidigare kunskap om dessa böckers innehåll, hvilken kan vinnas, om man betraktar dem icke blott såsom läroböcker utan närmast såsom historiska urkunder. Icke heller Bengel, ehuru eljest måhända Protestantismens förnämste skrifttolkare, hvilken utmärker sig genom en så synnerlig samvetsgrannhet och så mycket djup i den heliga textens utläggning i det enskilda, — icke heller Bengel synes hafva haft blicken rätt öppen för sammanhanget i det hela [6]). Ja ännu i dag finner man hos ganska många commentatorer af dessa heliga skrifter föga eller åtminstone alltför litet afseende göras derpå, huruvida det är möjligt att i enskilda af dem upptäcka en det hela bestämmande plan. I detta afseende kunna

---

[1]) *Eus.* Hist. Eccl. III, 39. [2]) Ib. V, 8. [3]) Ib. VI, 25.

[4]) Jfr t. ex. för vår fråga I, 5 m. fl. st.

[5]) Betecknande är i detta afseende följande ställe. "Matthäus der Evangelist treibet den hohen, rechten Artikel vom Glauben an Christum nicht so seher, als Joannes, sondern legt vielmehr aus das ander Stücke von den Werken und Früchten des Glaubens: dagegen Joannes der Evangelist höher und stärker ist zu treiben den christlichen Glauben, denn die andern Evangelisten, welche am meisten die Mirakel des H. Christi beschrieben haben." (Erl. Uppl. af Luthers sämmtl. Werke, XLVII, 372).

[6]) Man jemföre, t. ex., hans yttranden om evangeliernas hufvudinnehåll i inledningen till Matthei evangelium i Gnomon. "Matthæus scripsit præcipue ad demonstrandum implementum scripturarum et ad convincendos Judæos: Marcus condidit Breviarium, et multa notabilia ab illo relicta adjecit, præcipue spectans tirocinium apostolorum: Lucas relationem contexuit de officio præcipue Christi, maxime historice: Johannes refutavit oppugnatores Deitatis."

icke heller de eljest i så många stycken utmärkta bibelutläggningsverken af den Tyske Meyer och den Svenske Melin sägas vara fullt tillfredsställande, om de ock i öfrigt väl förtjena det höga anseende, som de vunnit.

Man kan väl med skäl fråga, huru det är möjligt, att en så vigtig sak under så många sekler kunnat, på det sätt som skett, förbises och försummas. Emellertid låter detta förhållande förklara sig. — Om man besinnar bibeltextens ursprungliga beskaffenhet, der allt utgjorde en så mycket möjligt odelad följd — ingen ord-delning, ingen interpunktion, långt mindre några större eller mindre afdelningar under framställningens lopp —, så skulle naturligen redan derigenom den pålitliga insigten i det hela mycket försvåras. Dertill kommer, att när sedan ett indelningssystem, den ännu gängse capitel- och vers-indelningen, ändtligen fullt genomfördes och antogs, detta var af den beskaffenhet, att det i många fall mycket mera tjenade att hindra än att underlätta kännedomen om det genomgående totalsammanhanget. Vill man lära känna detta, så måste man nu vid våra vanliga bibeltexter tänka bort både capitel- och vers-afdelningar, för att ur blotta innehållet söka komma till klarhet öfver den rätta indelningen och det ursprungliga sammanhanget. Detta förfarande har icke kunnat komma ifråga under de tider, då man, förvillad af nyss berörda förhållanden, vid bibelbevisning eller predikan, var van att betrakta den Heliga Skrift såsom en samling lösryckta språk och texter utan inre sammanhang. Af en sådan bristfällig uppfattning finnas ännu, icke blott i det vanliga predikosättet utan äfven bland den theologiska vetenskapens sakförare, tydliga spår.

Deremot erkännes såsom vår läromästare med afseende på ett rigtigare uppfattande af en sammanhängande skriftundersöknings betydelse framförallt Prof. *v. Hofmann*, hvars muntliga föreläsningar öfver "die Entstehungsgeschichte des Neuen Testaments" äfven särskildt gifvit impulsen till och ledning vid närvarande arbete. Utomdess hafva *Luthardts* "Das Johanneische Evangelium" [1]) och *Baumgartens* "Apostelgeschichte" [2]) hvar för sin del derpå utöfvat inflytande. Bland engelske författares arbeten hafva Biskop *Ellicotts* "Historical Lectures on the life of our Lord Jesus Christ" [3]) varit nyttiga. Öfver evangeliernas förhållande till hvarandra synes mig *Thiersch* i den alltför litet uppmärksammade skriften "Versuch zur Herstellung des historischen Standpunkts für die Kritik der neutestamentlichen Schriften" [4]) hafva

[1]) Nürnberg, 1853. [2]) 2 Aufl. Braunschweig, 1859.
[3]) London, 1861. [4]) Erlangen, 1845.

spridt mycken klarhet. Desse äro vi i afseende på föreliggande arbete mesta tack skyldige. Många öfriga skola hvar på sin ort anföras.

Med afseende på gången af framställningen i det följande må anmärkas, att de ifrågavarande böckernas undersökning sker i den ordning, i hvilken de sjelfve inom den Heliga Skrift förekomma och sålunda, att vid en föregående skrift i allmänhet icke göres afseende på de efterföljande men väl tvärtom. För öfrigt ligger det i sakens natur, att, då det här förnämligast är fråga om att söka dessa böckers hufvudinnehåll, framställningen kommer att dröja vid de för detta ändamåls vinnande vigtigaste punkter, under det att för öfrigt endast antydningar göras till beredande af en allmän öfversigt. — Om i en så vidlyftig undersökning, och på ett i detta afseende så föga bearbetadt fält, misstag och brister i enskilda fall esomoftast visa sig förekomma, så torde detta så mycket mildare bedömas, i händelse det befinnes, att i det hufvudsakliga ett rigtigt resultat vunnits.

Till Matthei Evangelium.

Öfvergå vi nu efter dessa förberedelser till den af Nya Testamentets historiska skrifter, som i kanon innehar första rummet, så finna vi den vara öfverskrifven *Εὐαγγέλιον κατὰ Ματϑαῖον*. Det är dock, såsom redan blifvit sagdt, icke vår uppgift att hvarken vid denna eller de följande skriftens böcker, som nu äro i fråga, anställa någon undersökning, huruvida deras författarenamn äro de rigtiga. Emellertid, då desse allmänt brukas och hafva både inre och yttre vittnesbörd för sin äkthet, kunna vi ock för vighetens skull så mycket hellre begagna dem, som det för vår närvarande undersökning i det hela är af blott ringa betydelse, hvem som författat de särskilda skrifterna. Vi hafva deremot framförallt att hålla oss till deras innehåll. Men för kännedomen om böckers innehåll plägar man vanligen finna mycken ledning af deras titlar. Har då Matthei evangelium någon sådan utom den redan angifna öfverskriften? Låtom oss tillse, huru dermed förhåller sig!

De första ord, som efter denna öfverskrift möta oss, lyda så: *Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαυὶδ υἱοῦ Ἀβραάμ*. Då vi omedelbart efter dessa ord finna en mängd namn, som uppenbarligen äro hemtade ur Gamla Testamentet och bilda ett gammaltestamentligt slägtregister, då vi dessutom se hela evangeliet vara fullt af hänvisningar till Gamla Testamentet, så äro vi derigenom föranledda att

också för förklaringen af det i profangrekiskan ej förekommande uttrycket *βίβλος γενέσεως* vända oss till Gamla Testamentet. Der finna vi detsamma i Septuaginta — redan Gen. 2: 4; 5: 1, m. fl. st. — såsom öfversättning af de hebreiska uttrycken תּוֹלְדוֹת, så Gen. 2: 4, eller סֵפֶר תּוֹלְדֹת, såsom 5: 1. Öfver betydelsen af תּוֹלְדוֹת säger Keil [1]): "Das nur im *plur.* gebräuchliche und nur im *stat. constr.* oder mit Suffixen vorkommende תּוֹלְדוֹת als hiphilisches *nomen* von הוֹלִיד gebildet, bed. eigentlich die Zeugungen oder Nachkommenschaft Jemandes, dann die Entwicklung dieser Zeugungen oder seiner Nachkommen, die Geschichte der Gezeugten, das was mit ihnen vorgeht, was sie thun und vollbringen; in keinem Falle" — och derpå må läggas särdeles vigt — "die Geburts- oder Entstehungsgeschichte des genitivisch Genannten, sondern immer dessen Zeugungs- und Lebensgeschichte." Alldeles i öfverensstämmelse med denna senare betydelse öfversätter Gesenius אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ [2]) med: *hæc est historia Noachi.* Är sålunda någons תּוֹלְדוֹת hans lefnadshistoria eller slägt såsom efterkommande och deras utveckling, men hvarken uppkomst- eller födelse-historia, så bör väl ej heller gifvas annan mening åt orden *βίβλος γενέσεως*, der de i LXX äro öfversättning af ofvannämde. Måhända kunna vi härigenom ock förstå betydelsen af vårt evangelii begynnelseord. Det synes oss åtminstone, såsom skulle de, i det Mattheus lämpade sig efter LXX:s språkbruk, vilja anknyta Jesu Christi תּוֹלְדוֹת vid himmelens och jordens (Gen. 2: 4), Adams (5: 1), Noahs (6: 9), hans söners (10: 1), Tharahs och *Abrahams* (11: 27), hvilket väl ock funne ytterligare bestyrkande deri, att Jesus i detta sammanhang af Mattheus kallas *υἱὸς Δαυὶδ υἱὸς Ἀβραάμ*. Huru väl anslöte sig icke då också slägtledningen, och huru passande en sådan begynnelse för det evangelium, "welches sich so vollkommen an die heiligen Bücher des alten Bundes anschliesst, dass es als allereigentlichste *πλήρωμα* derselben erscheint" [3]). Hafva vi icke härutinnan misstagit oss, så lär man hvarken med Meyer [4]), och alla de auktoriteter han anför, kunna hänföra dessa inledningsord till blott den följande genealogien, ej heller med Vitringa, m. fl., närmast till Jesu Christi begynnelsehistoria, eller med Fritzsche och Delitzsch till 1:a, eller med Guericke [5]) till de 2 första Capp. Fasthellre måste man, och detta sker icke mot, såsom Meyer med anförande af alls icke hithörande och

---

[1]) Die Bücher Mose's, Leipzig, 1861, till Gen. 2: 4.

[2]) Gen. 6; 9. Se *Ges.* Lex. 1847. [3]) *Thiersch*, l. c. S. 347.

[4]) Ev. Mt. 4 Aufl. 1858, S. 40 f. Likaså ock *Reuss*, Gesch. d. H. Schriften N. T:s, Braunschweig 1864, S. 166. *Melin* till Mt. 1: 1.

[5]) Neutestam. Isag. Leipzig 1854, S. 117.

i öfrigt äfven olämpliga ställen [1]) vill påstå, utan just tillfölje af språkbruket — man måste väl, tro vi, såsom ock stundom skett [2]), utsträcka de omtalade ordens gällande kraft öfver hela Matthei evangelium, i allranärmaste öfverensstämmelse med betydelsen af תּוֹלְדוֹת i Gamla Testamentet, hvilket ord, såsom ock i nyss anförde exempel, hvarje gång gäller, intill dess en ny dylik öfverskrift börjar en ny תּוֹלְדוֹת. — Kunne vi sålunda antaga, att Mattheus i 1:a versen af sitt evangelium vill gifva vid handen, att han afser att i detsamma berätta Jesu Christi, Davids Sons Abrahams sons historia, så få vi dock lika litet här, som vid de i Gamla Testamentet med תּוֹלְדוֹת öfverskrifna böcker, vänta oss en i vanlig mening fullständig historia. Såsom i Genesis uti de så titulerade afdelningar framställdes förhållanden och personer i deras betydelse för frälsningshistorien i sin helhet, så ses ock Jesus Christus i Matthei evangelium från denna sida och särskildt i sitt förhållande till Gamla Testamentet och Israel. Han är Davids son Abrahams son [3]); men Hans namn är Jesus Christus, den utlofvade och af profeterna förutförkunnade Frälsaren, Messias. Så kunna vi, om annars Matthei evangelium motsvarar sin titel, göra oss räkning på att framförallt deri finna, huru Gamla Testamentets förutsägelser uppfyllts i Jesu Christi lära och lif, och att således de drag i dessa, som tjena detta ändamål, här skola vara hufvudsak. Men med profetiorna, sådane desamma i mån af folkets tilltagande affall efterhand utbildades, öfverensstämde ingalunda de köttslige messiasförhoppningar, som folkets förderfvade massa förespeglade sig. Derför kunna vi ej heller af Matthei evangelium vänta någon mot dessa svarande Jesu Christi historia. Skall deri visas oss den verklige Messias, så får dess målning ej sakna de drag, hvartill utkasten finnas i Es. 52: 14 ff. 53: Ps. 22, m. fl. st. Profetians alla sidor måste i den komne hafva funnit om ock blott sin första [4]), allmänna uppfyllelse. Tillfölje

---

[1]) Hvarken Judith 12: 19 eller Sap. 7: 5 är fråga om *βίβλος γενέσεως*. Dessutom torde kunna ifrågasättas, huruvida Meyer rätt angifvit betydelsen af ordet *γένεσις* på dessa ställen.

[2]) T. ex. *Bengel.*

[3]) "Auf David und Abraham wird sein Geschlecht zurückgeführt, als auf die zwei Hauptträger der alttestamentlichen Verheissung. Sohn Abrahams heisst Er als der Same, in welchem gesegnet werden sollten alle Völker auf Erden, 1 Mos. 22: 18, Sohn Davids als der Erbe der königlichen Würde, die bei dem Hause Davids bleiben sollte ewiglich, 2 Sam. 7: 12—16." *Burger*, Die Evangelien, Nördlingen, 1865, S. 7.

[4]) Den slutliga har ju sedan visat sig vara en längre aflägsen, en ännu förestående.

af folkets otrohet och affall skulle dess allrastörsta del förarga sig öfver denne אבר יהוה, "efter Hans skapnad är ledare än andra menniskors." Hans yttre ringhet skulle göra, att Han icke blef igenkänd, utan misskänd, föraktad, vanvördad, förkastad, förföljd och dödad af Sitt eget folk. Men icke desto mindre skall Han, derför att Hans själ arbetat hafver, nog hafva och genom sin kunskap göra många rättfärdiga. Han skall få mycket till byte och hafva de starka till rof, derför att Han gifvit Sitt lif i döden och vardt ogerningsmän lik räknad. Så några drag af profetian, sådan Esaias förkunnar den i 53 Cap. Månne vi återfinna dem, liksom många andra Gamla Testamentets förutsägelser, i vår *βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαυὶδ υἱοῦ Ἀβραάμ*?

Då vi gå att tillse detta genom att närmare undersöka Matthei evangelium, så möter, såsom redan sagts, närmast efter den nu genomgångna öfverskriften, hvilken vi uppfattat såsom bokens egentliga titel, en slägtledning. Denna synes oss hafva utom ofvan antydda betydelse att uppvisa, huru Jesu תולדות anslöt sig till Abrahams, äfven och närmast den att visa Jesus, såsom Josefs rättmätige arfvinge enligt Israelitisk successionsrätt, vara Abrahams och Davids son och de i Matthei slägtledning omtalade konungars egentlige efterföljare [1]). I öfrigt tyckes stamtaflan med sina 3 gånger 14 slägtleder vilja åskådliggöra, att nu var den "tidens fullbordan", i hvilken Christus skulle födas [2]). Den följande delen af Cap. 1 visar oss först, huru den menniskoblifvande Guds Son redan i moderlifvet så misskännes, att det fordras Guds omedelbara ingripande för att hindra, att Han icke blottställes för skymf. Dock, det som tilldrager sig vid Jesu födelse "är allt skedt, på det fullbordas skulle det af Herranom sagdt var genom profeten, som sade: Si en jungfru skall varda hafvande och föda en son, och de skola kalla hans namn Immanuel; det är uttydt: Gud med oss." Framhållandet af dessa båda sidor, de Messianska profetiornas uppfyllelse och det i dem inbegripna misskännande, hvarför den komne Messias var utsatt, genomgår ock på det bestämdaste det 2:a Cap. Den i Bethlehem i Juda, enligt skriften, födde Judakonungen [3]) hyllas väl af hedningar, som sökt Honom i den naturliga uppenbarelsens ljus. Deremot bland Hans eget folk stegras misskännandet till missaktning från öfverstepresternes och de skriftlärdes, till grym förföljelse från den politiska öfverhetens sida. Så kan ock Davidssonen vid sitt framträdande icke visa sig såsom kommande från Davids stad,

---

[1]) Jfr *Thiersch*, ss. ofvan S. 138 f.
[2]) Jfr *Melin* till 1: 17. *Burger*, l. c. S. 8 f.
[3]) Jer. 23: 5; 33: 15.

Bethlehem, utan göres oigenkännelig [1]) för sitt folk, då Han för att räddas till lifvet först föres till Egypten och sedan visar sig såsom en föraktad Nazareer; men med detta och allt annat, som här omtalas, uppfylldes Skriften [2]).

Gäller detta på det allra noggrannaste med afseende på Jesu ankomst i verlden och Hans jordelifs begynnelse, så förhåller det sig ock icke annorlunda med Hans anträde till Sin kallelseverksamhet. Detta visas i begynnelsen af den nu vidtagande nya hufvuddelen i Matthei evangelium. Den af profeterne bebådade vägberedaren kommer före Herrans dag såsom en ny Elias [3]). Han skall förena de i Gamla Testamentet frälsningen väntande fädernas hjertan med deras barns, hvilka upplefva dess första stora förverkligande [4]). Derför har han det uppdraget att hänvisa på Honom, som skulle rensa sin loge och församla dess hvete i ladan men uppbränna agnarne. Öfver Jesus nedkommer, då Han döpes med Johannis vattendop den Heliga Anda, och *ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῶν οὐρανῶν λέγουσα Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα* (v. 17); men Jehova hade sagt hos Esaia (42: 1): הֵן אַבְדִּי אֶתְמָךְ־בּוֹ בְּחִירִי רָצְתָה נַפְשִׁי נָתַתִּי רוּחִי עָלָיו. Här förklaras nu אבד יהוה vara *υἱὸς θεοῦ*. Att Han dock är den Guds vilja underdånige tjenaren, som genom ödmjukt fastblifvande vid Guds Ord besegrar djefvulen, visar den följande berättelsen. Dopet och frestelsen äro i deras olika ursprung och motsatta förhållande till hvarandra Messiæ dubbla invigning för Hans jordiska kallelses verk. Så utrustad och bepröfvad är Han färdig att inträda i detsamma. Men både *rummet* och *sättet* för Hans begynnande arbete visa sig vara gamla förbundets profetiors uppfyllelse. Att så förhåller sig med Jesu verksamhets*ort* lära vi Cap. 4: 12—16. *Huru* Han fullbordade profetiorna i utförandet af sin kallelse omnämnes korteligen i de närmaste verserna men meddelas utförligt i de följande capitlen. Dessas allmänna innehåll angifves dock redan i 4: 23—25; Jesus *lärde* och *botade* allahanda sjukdomar. Sin läras förhållande till Gamla Testamentet angifver Han sjelf [5]): "I skolen icke mena, att jag är kommen till att upplossa lagen eller profeterna; jag är icke kommen till upplossa utan till att *fullborda*"; och *huru* Han med denna lära fullbordade lagen och profeterna ställes oss klarligen för ögonen i många olika exempel i 5: 3—7: 27 [6]) och bekräftas ytterligare genom meddelande af den ver-

[1]) Jfr Joh. 7: 41 f.

[2]) Exempel anföras efter hvarandra ur Esaias, Micha, Hosea, Jerem. jfr Matth. 1: 23; 2: 6, 15, 18.

[3]) Mal. 4: 5; 2 Kon. 1: 8. [4]) Mal. 4: 6. [5]) 5: 17.

[6]) Jfr Deut. 18: 18.

kan, hvilken Hans lära utöfvade på folket, 7: 28 f. Men Jesus botade också sjukdomar, och derpå gifvas exempel i 8: 1—16. Först göres en spetälsk helbregda, så höfvitsmannens i Capernaum förlamade tjenare, derefter Petri febersjuka svärmoder, och, "när aftonen kom, förde de till Honom många som voro besatte; och Han dref ut andarna med Sitt ord, och alla, som kranke voro, botade Han" (v. 16); men allt detta skedde så, "på det fullbordas skulle det som sagdt var genom propheten Esaia, som säger: "Han hafver tagit på sig vår skröplighet, och våra sjukdomar har Han burit" (v. 17)[1]. — Det är lätt att inse, att här åter en afdelning är slut.

I det nu följande råder uppenbarligen en annan synpunkt än i det föregående. Men huru långt skola vi utsträcka det här började nya stycket af evangeliet? Från 8: 18 synes vara ett sammanhang ända till och med 9: 34. Med denna vers sker åter ett tydligt afbrott i berättelsen; och, att med den nästa, 9: 35, en ny afdelning begynner, synes ännu vissare, om man jemför de här närmast följande orden med dem, som utmärkte början af ett nytt i 4: 23.

Der med 8: 18 den nya afdelningen börjar, se vi Jesus först lära om Sin efterföljd, om de ej lätt uppfyllda vilkoren för att vara Hans lärjunge. Derpå följer närmast ett under, som nu ej längre afser botande af sjukdom, utan uppenbarligen att stärka lärjungarnes tro; sedan åter ett, hvaraf följden är, att, sedan derom blef förkunnadt, "gick hela staden ut emot Jesum; och då de sågo Honom, bådo de, att Han ville gå bort utur deras landsändar"; således ett exempel på otro. De olika sidor, som genomgå denna del af evangeliet, synas också vara å ena sidan Jesu lära och underbara verksamhet, hvilka mötas med tro eller otro, å andra sidan dessas olika förhållande till Jesum. På den särskildt till bevisande af profetiornas uppfyllelse gjorda, öfvervägande objektiva, framställningen om Jesu lära och helbregdagörande följer här en allmännare hållen, der profetiorna icke mera uttryckligen afses, der undergerningar af flere olika slag gå hand i hand med lärandet, och der det, framförallt, visas, huru de subjekter, som äro föremål för Jesu verksamhet, förhålla sig till densamma i olika grader af tro och otro.

Undersöka vi detta något närmare, så finne vi först den lämpliga inledningen: Det är svårt, kostar full sjelfförsakelse att vara Jesu lärjunge, 8: 18—22. Den undervisning Jesus i detta afseende här gifver, bekräftas af den omedelbart följande erfarenheten. Jesu lif i utförandet af kallelsen är mycket oroligt. "Menniskones Son" har

[1]) Es. 53: 4.

ingenstädes något varaktigt hem, 8: 23; 9: 1, 9, 19, 27, 35 [1]). Men än mera, Han är icke allestädes tåld [2]); Han beskylles för hädelse [3]); Han föraktas derföre, att Han äter med publikaner och syndare [4]); Han missförstås äfven af Johannis lärjungar [5]); man gör narr af Honom [6]). Månge förundra sig väl öfver Jesum [7]); Hans rykte utbredes [8]); men endast få komma till den tro, att de — såsom Jesu lärjungar [9]), den borttagne [10]), Mattheus [11]), öfversten (Jairus) [12]), o. s. v. — kunna blifva föremål för Hans rikes egentliga välsignelser. Hvarthän det skulle komma, kan man redan ana. Jesus visar sin guddomliga allmagt och kärlek, i det Han efter hvartannat dämpar stormen på hafvet och i de besattes hjertan, förlåter den borttagnes synder och helar honom, stillar tolfårig blodgång, uppväcker från döden, öppnar de blindes ögon och, i det han utdrifver en djefvul, löser den dumbes tunga. Men hos den ombytliga hopen stannade det icke desto mindre vid en utomordentlig förvåning; och såsom, då Herren förlät den borttagnes synder, de skriftlärde menade: "Denne häder Gud", så förklarade Phariseerne, när Han hade utdrifvit djefvulen från den dumbe: "Med den öfversta djefvulen drifver Han djeflar ut." Sådan var följden af det sista under, som Mattheus i denna afdelning berättar, och på en sådan undrens *verkan* till förhärdelse, till blott förvåning eller tro hafva vi här tydligen att isynnerhet gifva akt.

Innan vi öfvergå till den nu begynnande nya delen måste hänvisas på en omständighet, som öfvergicks i det 4:de capitlet, emedan den icke syntes af sig sjelf alldeles förklarlig i sin ställning uti dervarande sammanhang. Innan Mattheus omtalade, huru Jesus lärde och botade, berättade han nemligen om de fyra första lärjungarnes kallande, 4: 18 ff. Sedan har evangelisten i den afdelning, som nu nyss genomgåtts, gjort sin egen kallelse till lärjunge, och hvad som dermed sammanhängt, till medelpunkt för framställningen om, huru de få för tron tillgänglige och de många otroende förhöllo sig till den alltfort lärande och underbart verkande Herren. Och nu, när de skriftlärde nyss hade ansett Honom för en gudsförsmädare och Phariseerne beskyllt Honom för att utdrifva djeflar med den öfverste djefvulen, varkunnade Sig Jesus öfver folket, då Han såg, att de voro "förlåtne och förskingrade som de får, som ingen herde hade", och "då sade Han till Sina lärjungar: Säden är mycken och arbetarena äro få,

---

[1]) Denna sista vers, som bildar sjelfva öfvergångslänken, hafva vi ur denna synpunkt äfven anfört.

[2]) 8: 34. [3]) 9: 3. [4]) v. 11. [5]) v. 14. [6]) v. 24. [7]) 8: 27; 9: 8, 33. [8]) 9: 26, 31. [9]) 8: 24 ff. [10]) 9: 2. [11]) v. 9. [12]) v. 18 ff.

beder fördenskull sädens Herre, att Han sänder arbetare i Sin säd; och Han kallade Sina tolf lärjungar till Sig och gaf *dem* magt öfver de orena andar, att de skulle drifva dem ut och bota allahanda sjukdom och allahanda krankhet." Sedan följer de tolfs namn och sändning, 9: 35 — 10: 5. De bud, som gifvas dem vid detta tillfälle och uppfylla hela återstoden af det 10 Cap., d. v. s. af hela denna afdelning, visa sig i många stycken stå i nära sammanhang med det, som föregående afdelning lärde om lärjungaskapets svårigheter.

Har det någorlunda lyckats att hittills uppvisa ett planmässigt sammanhang i Matthei evangelium, så vilja vi ej förneka, att det med afseende på de nu närmast följande capitlen synes oss svårare både att finna de mest passande afdelningspunkter och det väsentliga i innehållet. Från 14: 13 f., der en ny begynnelse torde vara antydd på ett sätt, som liknar begynnelsepunkterna af föregående afdelningar [1]), tyckes, i det derefter följande, berättelsen åter få en bestämdare karakter. Vilje vi utan att afgöra om här är mer än en afdelning i det mellanliggande stycket, 11: 1 — 14: 12, söka följa dess gång, så finna vi först, huru till och med Johannes döparen är nära att förargas öfver Jesum, hvilken, med anledning af budskapet från Johannes, allvarligen bestraffar folket för dess ostadighet och otillgänglighet. Det hinder, som mötte Jesu verksamhet, synes vara det gemensamma för berättelserna om Johannis fråga och Jesu klagande verop och hotelser, 11: 1 — 24. — Måhända kan den nu följande Jesu tacksägelse till Sin himmelske Fader och inbjudning till de arbetande och betungade af evangelisten vara ställd såsom en inledning till det följande. Åtminstone ser man der tydligen, huru Herrans verk och Herrans ord till deras rätta betydelse voro fördolda för de visa och förnumstiga, men uppenbaras för de fåkunniga, arbetande och betungade, om hvilka Han har en synnerlig omsorg.

De "vise och förnumstige "Phariseernes förhållande visas först i exempel från tvenne sabbather. Jesu kärleksunders guddomliga art är dem så fördold, att de för deras skull rådslå om, huru de skola förgöra Honom. Och under det Jesus alltfort enligt profetian uppträder saktmodigt mot de elända, icke sönderbrytande en krossad rö, icke utsläckande en rykande veke, så framkalla Phariseerne Hans stränga bestraffningar både för deras förnyade anklagelser, att Han stode i förbund med djefvulen och derföre, att de med de skriftlärde begärde tecken af Herren. Men detta fiendernas förhållande i både det ena och andra afseendet visar, huru Guds rikes hemligheter voro dem fördolda, otill-

---

[1]) 4: 23, 8: 18, 9, 35, 11: 1.

gängliga. Så till 12: 45. I motsats mot förhållandet till desse och till folket begagnar Herren ett gifvet tillfälle att förklara Sin förtroliga gemenskap med lärjungarne, 12: 46 ff., de fåkunnige, för hvilka Han fullt uppenbarar Guds ords och rikes natur i det 13 Cap., under det att folket fick del endast af liknelserna utan deras tydning. Phariseerne hade visat dödlig fiendskap. I Sin hembygd kunde Jesus icke göra många tecken "för deras otros skull." Man kände Honom och de ringa omständigheter, hvarunder Han uppvuxit, alltför väl och "förargades öfver Honom." Den med Jesus endast genom ryktet bekante Herodes åter var betagen af den vidskepligaste vantro och menade, sedan han låtit taga Johannes döparen af daga, att denne vore återuppstånden i Jesus. På alla håll var här otillgänglighet för Jesu verksamhet och Guds rikes utbredande. Endast lärjungarne hade visat sig mottaglige.

Under sådana omständigheter blef underrättelsen om Johannes döparens död för Jesus en anledning att draga sig undan offentligheten, att icke mera uppsöka folket utan låta Sig uppsökas, och att, sedan det nu tydligen börjat uppenbara sig, hvad vändning tingen skulle få, så mycket mera egna Sig åt deras undervisning, hvilka, om än fåkunnige, dock visat sig tillgänglige för sanningen. Sedan det i 14: 13 omtalats, huru Jesus, efter det Johannis lärjungar förkunnat Honom om sin mästares frånfälle, drog Sig till ett öde rum afsides, följer ända till 20: 28 en framställning, som hufvudsakligen går ut på att visa, huru Jesu verksamhet från denna tid företrädesvis rigtades på lärjungarnes undervisning och utbildning till ledare af den blifvande församlingen. Dervid underlåter Han dock icke att sysselsätta Sig med och underbart hjelpa folket äfven nu, då Han uppsökes, 14: 13 ff., 35 f.; 15: 10, 22, 30, 32. Men vid alla tillfällen afses dock särskildt, och till sist uteslutande, lärjungarne. Vi erfara också, huru väl detta behöfdes. Ännu var äfven deras tro likaså svag, som deras oförstånd var stort. För de femtusen visste de ingen råd, då Jesus uppmanade dem att draga försorg om deras spisande, 14: 13 ff. Ett spöke tro de sig se gå på hafvet och ropa af räddhåga, då Jesus kom till dem; men då de igenkänt Herren, är Petrus oförståndig nog att också genast vilja gå på vattnet samt klentrogen nog, att, sedan han på Herrans bud börjat vandringen, dock snart frukta vågorna och börja sjunka, 14, 22 ff. Samma brist hos lärjungarne genomgår ock berättelsen i Cap. 15 och framkallar åter Jesu undervisning. Phariseernes förargelse öfver Jesu ord synas de ej hafva förstått, eller mena de, att de kunna undervisa Herren, v. 12. Petrus begär uttydning på en liknelse, som ett barn kunde begripa, v. 14. Den i tro enträgna

Cananeiska qvinnan finna lärjungarne besvärlig och önska, att Jesus skall befria dem från henne, v. 22. Vid en förnyad spisning af tusenden — hvilken, då redan i föregående Cap. berättelsen om de femtusendes spisande var omtalad, här, v. 30 ff., anföres måhända endast för de nya bevis på lärjungarnes oförstånd, som ådagalades genom denna händelse sjelf och dess följder, v. 33 jfr 16: 9 ff. — stå de likaså handfallna som vid den första. Lika okunnighet visa de ock, då de icke förstå att tillämpa Jesu varning för de Phariseers och Sadduceers surdeg på det skrymtaktiga väsende, desse nyss förut visat, utan dervid tänka på sin glömska att ej hafva medtagit bröd, 16: 1 ff. Men ehuruväl dessa mångfaldiga bevis på bristande insigt och tro hos lärjungarne alltfort påkallade Jesu tillrättavisningar och förnyade undervisning, så hade de dock något väsentligt framför folket. Under det detta var i största ovisshet om Jesu person — somlige ansågo Honom för Joh. döparen, andra för Elias, andra åter för Jeremias eller någon af profeterne —, så bekände Petrus Jesus vara Christus, lefvande Guds Son. Och så vigtig var denna insigt, att Jesus besvarar dess uttalande med att förklara bekännaren, klippmannen, för den klippa, på hvilken Han skulle bygga Sin oöfvervinneliga församling, och att Han "från den tiden begynte förkunna Sina lärjungar, huru Han måste gå till Jerusalem och lida mycket af de älste och af de öfverste presterne och af de skriftlärde, och dräpas och tredje dagen uppstå igen." Men med denna Petri bekännelse var hans oförstånd så litet öfvervunnet, att han rent af förebrår Herren, att Han hängaf sig åt sådana dystra dödstankar. Dermed framkallar Petrus åter en allvarlig bestraffning för sig och föranleder allas undervisande derom, att korset och den fullkomliga sjelfförsakelsen voro oundgängligt nödvändiga vilkor för all Jesu efterföljelse och för vinnandet af den lön, som Han vid sin nästa tillkommelse skulle medföra, 16: 13—27.

Att låta de sedan i 28:de versen förekommande ord vara en Jesu hänsyftning på Sin förklaring, finner Meyer [1]) visserligen vara "sonderbar verkehrt." Oss synes dock, om vi noga gifva akt på dessa ords ställning och något förändrade lydelse i paralellställen, ingen annan utläggning så tillfredsställande som denna [2]). Dermed må vara huru som helst; men visserligen fingo *några* af de lärjungar, som Han hade omkring sig, då de ifrågavarande orden uttalades, inemot en vecka senare på förklaringsberget en mycket djup blick in i menniskones sons

[1]) Till detta ställe.

[2]) För densamma talar ock en jemförelse mellan Marci (9: 1) och Petri (2 P. 1: 16 ff.) sätt att omtala denna tilldragelse.

herrlighet och rike. Och Jesu förklaring sjelf hörde så äfven till dessa lärjungars undervisning; men också till denna tilldragelse och med afseende på densamma anslöt sig en ny muntlig lära, och sedan en annan dylik, bestraffande de öfrige lärjungarne, för det de af ännu återstående otro under Jesu frånvaro icke kunnat utdrifva djefvulen af en månaderasande, 17: 1—21. — Men då det är tydligt, att alla händelser, som i det följande meddelas ända till 20: 28, omedelbart eller medelbart gå ut på lärjungarnes undervisande, så är det ej nödigt att alltigenom särskildt hänvisa derpå. Det skulle ock ligga utom vår plan att uppvisa dessa berättelsers inbördes förhållande till hvarandra. Vi öfvergå derföre till den punkt, der framställningen börjar få ett annat skaplynne, 20: 29 ff.

Sedan Herren sålunda fullföljt Sin Galileiska verksamhet med lärande och botande och, för Israels otros skull, afskiljt och undervisat Sina lärjungar var tiden ändtligen inne, att den profetiska förutsägelsen om Hans lidande, död och uppståndelse i Jerusalem, 16: 21, skulle nå sin fullbordan. Jesus hade lemnat Galileen och genom Pereen [1]) kommit till Jericho. Härifrån är Han just beredd att, följd af en stor folkhop, gå mot Jerusalem, 20: 29, för att der hålla Sitt intåg såsom Messias. De förste, som nu, trots folkets ovilja, högljudt bekänna sig till Honom såsom Davids son, äro de blinde, hvilkas tro får sin lön. Från Bethphage håller Davids ättling sitt konungsliga intåg i Davids konungastad, på det sätt Zacharias förutsagt. Folket firar ock Hans intåg konungsligt och helsar Honom såsom Davids son med sina jubelrop. Sedan berättar evangelisten, huru Jesus äfven i Jerusalem begynner en verksamhet såsom förr i Galileen och på resorna. Men denna verksamhet börjar Han med en handling, som utvisade konungslig magtfullkomlighet inom det område, som lydde under den andlige konungen. I det renade templet är sedan Hans verk i första rummet att underbart bota blinda och halta, under det äfven här till och med barn uppstämma ropet: Hosianna, Davids Son. Allt detta ådrog Honom nu öfverstepresternes och de skriftlärdes synnerliga missnöje. Så slutade den dagen, och Jesus begaf sig öfver natten till Bethanien. Följande morgon återvänder Han till staden. Under vägen söker Han, hungrig, frukt på ett fikonträd. Då Han icke finner, hvad Han åstundar, dömer Han trädet till ständig ofruktbarhet, och det förtorkas genast. På samma sätt hade Herren, hungrig att frälsa folket, nu under långa och mödosamma arbetsdagar och vandringar sökt frukt på fikonträdet Israel. Ännu fåfängare, än Hans

[1]) Jfr 19: 1.

bemödanden hittills varit, skulle de blifva bland folkets öfverste i Jerusalem. Äfven Israel skulle derföre snart träffas af ofruktsamhetens dom och förtorka. Denna mening med fikonträdets förtorkande förstodo lärjungarne väl icke nu. Så blir Jesu handling dem blott en anledning till förvåning, hvarför ock Jesus på deras fråga om möjligheten af detta under blott undervisar dem om trons segerkraft vid äfven de största hinder. Detta stycke, 20: 29 — 21: 22, kan måhända fattas såsom inledande det följande.

Med den skildring, som nu börjar från 21: 23 — 22: 46, gifves oss en bild, huru templets Herre emottages i Sitt hus, huru ofruktbart fikonträdet Israel var i alla dess grenar, huru den försåtligaste fiendskap från alla partier möter den saktmodige Konungen i Hans hufvudstad. Men icke mindre se vi Honom Sjelf med guddomligt majestät afväpna och besegra alla Sina fiender, den ena efter den andra. Det allt genomträngande och allt öfvervinnande Ordets svärd gör Honom, som är Davids Son och Davids Herre på en gång, alldeles oöfvervinnelig, såsom 22: 46 visar. Först tillbakavisas öfversteprester-nes och folkets älstes fråga om Jesu magtfullkomlighets ursprung — uppenbarligen föranledd af föregående dagens händelser — med en annan om Johannis döpelse, och sedan bestraffas de i liknelser, 21: 23 — 22: 14. Phariseerne, som i det längsta vilja spara sig sjelfve en möjlig förödmjukelse af samma art, sända sina *lärjungar*, förstärkte med det dem eljest högst obehagliga politiska partiet, Herodianerne, för att med frågan om skattpenningen söka göra Jesus till statsförbrytare. Då äfven detta misslyckats, vilja Sadduceerne i sin otro på uppståndelsen snärja Honom med försåtliga frågor i denna rigtning; men lika fåfängt. När derför Phariseerne hörde, att Han tillstoppat[1]) munnen på Sadduceerne, församlade de sig, och en af dem, som var en skriftlärd, sökte bringa Jesum på fall med den i deras skolor tvistiga frågan om budens olika vigt. Jesu svar afväpnar dem, och Hans motfråga bringar ändtligen alla motståndarne till fullkomlig tystnad: "Ingen kunde svara Honom ett ord; och ifrån den dagen dristade sig ej heller någon att fråga Honom något mer", 22: 15—46.

Derefter vänder sig Jesus först till folket och lärjungarne gemensamt, Cap. 23, och blottar här Phariseernes och de skriftlärdes gränslösa förderf. Så är detta sista prof på Jesu offentliga läroverksamhet med dess återupprepade *οὐαί* ett motstycke till det första dylika med dess många *μακάριοι*. Men icke gäller detta strafftal ledarne allena. Folket måste ock, der det följer dem i otro, drabbas af otrons dom.

1) ἐφίμωσεν.

Dermed slutar talet. "Jerusalem, Jerusalem", heter det, "du som dräper propheterna och stenar dem, som sändas till dig, huru ofta har jag icke velat församla dina barn, på samma sätt som hönan församlar sina kycklingar under sina vingar, och I villen icke! Si edert hem skall varda ödelagdt; ty jag säger eder, efter denna tid skolen I icke se mig, till dess I sägen: Välsignad vare Han, som kommer i Herrans namn." Hvad som här för folket blott antydts, Jerusalems förstöring och Jesu stundande återkomst, blir, sedan Herren lemnat templet, föremål för ett utförligare lärjungarnes undervisande. Såsom i Galileen ytterst Jesu verksamhet i det hela, så egnas här under andra förhållanden Hans sista tal uteslutande lärjungarne. Dessa tal fylla hela Capp. 24 och 25.

Vi komma nu till slutet af Matthei evangelium, till framställningen om Jesu lidande, död, uppståndelse och uppdrag till lärjungarne. Äfven här är allt sådant, som vi kunna fordra af en **βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαυὶδ υἱοῦ Ἀβραάμ.** Såsom den *allvetande* Messias går Herren fullkomligt frivilligt Sitt lidande till mötes. Han förutsäger för Sina lärjungar, att Han *i* högtiden skulle förrådas och dö korsets död, och först derefter (**τότε**), sedan Jesus profetiskt bestämt just denna tid, hålla öfverstepresterne, de skriftlärde och folkets älste den rådplägning om sättet att gripa Jesum svekfullt för att döda Honom, vid hvilken de deremot kortsynt besluta, att det för undvikande af folkupplopp *icke* skulle ske i högtiden. Då en qvinna i Simon Spetälskes hus i Bethanien begjöt Jesus med smörjelse, medan Han der satt till bords, kallade Han detta redan Sin balsamering och sträckte sitt guddomliga förutseende ända till denna dag och den stund, i hvilken dessa rader nedskrifvas, när Han högtidligen försäkrade, att, hvarhelst Hans evangelium skulle predikas i hela verlden, skulle ock denna qvinnas kärleksgerning till hennes minne omtalas. Men först *efter*, och just efter *denna* händelse gick Judas Ischarioth, en af de tolf, till öfverstepresterne för att fråga, huru mycket de skulle vilja betala honom, om han åtoge sig att förråda Jesum. Sedan de gjort upp den skändliga handeln och kommit öfverens om 30 sikler[1]), sökte Judas lägligt tillfälle att utföra förräderiet. Men vid påskalamsmåltiden, deri han dristar sig taga del, såsom hade han intet ondt i sinnet, 26: 25, möter Herren hans skrymteri med öppen förklaring, att han vore känd såsom förrädare. Och under det de åto, tog Jesus brödet välsignade det och gaf lärjungarne deri Sin lekamen, och Han tog bägaren och tackade, gaf dem och sade: dricker häraf alle, ty

---

[1]) Jfr Zach. 11: 12; 2 Mos. 21: 32.

detta är mitt blod, förbundets, som för många utgjutes till syndaförlåtelse. I Guds rådslut, i Jesu frivilliga bifall dertill var Jesu lekamen redan utgifven, Hans blod utgjutet. Han visste ju, att Han icke skulle dricka något vin med lärjungarne intill den dag, då Han drucke det nytt med dem i Sin Faders rike. Efter måltiden går Han åtföljd af dem till Oljoberget, der Han skulle förrådas. Han förutsäger, att lärjungarne alla skulle fly och Petrus förneka Honom, ehuru de dock försäkra motsatsen. I Gethsemane öfvervinner Han i bön och undergifvenhet under Sin Faders vilja lidandet och döden, innan de komma. Derefter förutsäger Han förrädarens ankomst och förbjuder allt försvar mot dem, som kommo att gripa Honom. Han hade ju bedit: "Fader ske Din vilje; men icke beder Han, ehuru Han väl ock skulle kunnat det, om en legion englar för hvarje lärjunge, ty huru skulle då skriften kunna fullkomnas, som säger: כַּשֶּׂה לַטֶּבַח יוּבָל [1]). Det måste ju i alla afseenden och utan undantag nu blifva uppenbart, att "detta är allt skedt, på det profeternes skrifter skulle fullkomnas", 26: 56. Men äfven Jesu egna förutsägelser måste gå i fullbordan. Då Han gripits, öfvergåfvo Honom alla lärjungarne och flydde, och då Petrus följde långt efter och kom till förhöret inför Caiphas, förnekade han under detsamma Jesum. Men Herren bevisar och bekänner sig såsom Messias, såsom Christus Guds Son, verldens domare. Endast på denna frivilliga bekännelse kan Hans dom fällas, sedan de falska vittnena ej räckt till. Sådan är gången i det 26:te Cap. Det är lätt att inse, huru det nästföljande sammanhänger med det hela, och huru äfven i dess minsta drag Gamla Testamentets profetior, såsom t. ex. Es. 53: Pss. 22 och 69, m. fl., deri uppfyllas. Vi se, att Israels Messias, som kommit till Sine egne, icke blott icke anammas, utan — sedan äfven den hedniske domaren endast på Judarnes oaflåtliga fordringar, och med högtidligt betygande af Jesu oskuld, utlemnat Honom — närmast genom Israels öfverhets skuld gisslas, begabbas, korsfästas och dör en missdådares död; men dertill hade också allt folket både instämt i de upprepade skriken: "Låt korsfästa Honom" och, då domaren sjelf förklarade sig oskyldig till Jesu blod, fällt sin egen dom i de orden: "Hans blod öfver oss och våra barn!" — Dock, ännu skulle det förstockade Israel kunna räddas. Jesus visar sig såsom dess Messias äfven i döden. De tecken, som åtföljde denna, aftvinga till och med den råa hedniska krigareskaran bekännelsen: "Visserligen var denne Guds Son." Men Guds Sons död är verldens lif; ty Han står på tredje dagen upp igen, Cap. 28. Om Israel nu ej är hårdare än de hedniske soldaterne, så kan Hans af Israel sjelft förorsakade död blifva

---

[1]) Es. 53: 7.

dess frälsning. Men öfverstepresterne hade redan förut, 27: 62, med Phariseerne sörjt för en vakt vid grafven, på det, såsom de menade, Hans (*τοῦ πλάνου*) lärjungar icke skulle stjäla Honom bort och säga till folket: Han är uppstånden från de döda. Detta tjenade nu dertill, att Israels öfverhet sjelf blef alldeles utan ursäkt vid sin fortsatta förhärdelse, om hvilken vidare berättas, att då Jesus verkligen uppstått och öfverstepresterne fått veta det af vakterne, de "församlade sig med de älste och rådgjorde och gåfvo krigsknektarne en stor summa penningar och sade: säger, att hans lärjungar kommo om natten och stulo honom bort, medan vi sofvo, och om detta kommer för landshöfdingen, vilje vi ställa honom tillfreds och begå det så, att I kunnen vara utan bekymmer. Och de togo penningarne och gjorde, som de voro lärde; och detta talet är utspridt bland Judarne intill denna dag", 28: 12 ff.

Sålunda gick, enligt evangelisten Matthei berättelse, välsignelsen äfven af Jesu uppståndelse förlorad för Judarne såsom nation. Om ock enskilde kunde räddas, så var dock den Israelitiska folkförsamlingen tillsvidare hemfallen åt förstockelsens dom. Deremot hade hedningar visat sig tillgänglige för tron. Det *måste* då komma till en Jesu församling oberoende af Israel. Det skedde denna eller dess andliga öfverhet, vid den allmänna förhärdelsen, ingen orätt, när Jesus Messias vid mötet med de elfva i deras hembygd tog det afgörande steget till stiftande af en utaf Israel oberoende kyrka och befullmägtigade dem att vara hennes ledare.

Vilja vi nu, efter att hafva ända till slut följt gången af Matthei evangelium, kasta en sammanfattande öfverblick öfver det hela, så visar det sig lätt, att denna *βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαυὶδ υἱοῦ Ἀβραάμ* icke blott i allmänhet vill meddela ett Jesu Christi lif, utan att detta framställes med ett visst syfte. Allratydligast framträder ändamålet med Matthei berättelse om Jesus just i slutet. Det gäller ytterst att uppvisa, att den ifrån Israel utgångna och af Israel oberoende Jesu församling är berättigad i denna sin ställning. Tänkom oss evangeliets författare — det må nu hafva varit Mattheus eller hvem som helst — flere eller färre år efter Jesu död lefvande såsom christen och måhända äfven evangelii predikant ibland Judar och Judechristna [1]). Det är isynnerhet af Apostlagerningarne fullväl bekant,

---

[1]) Huru väl en sådan ställning passar på det, som traditionen förmäler om evangelisten Mattheus, hvilken berättas hafva blifvit i Jerusalem och predikat evangelium för Ebreerne ännu 15 år efter Christi himmelsfärd, se *Guericke*, Isag. S. 110.

att den det Judiska folkets otro, som bragte dess Messias på korset, icke upphörde eller minskades genom Dennes död och uppståndelse. Men samma urkund visar också från början till slut, att evangelii predikan ännu alltid fortfor att utgå till Israel. Under dylika förhållanden kunde för en evangelii förkunnare bland Israel lätt uppstå ett behof att försvara Jesu Christi församlings goda rätt, dels för att stärka dennas tro, dels för att, om möjligt, öfverbevisa och öfvertyga dess motståndare.

Sådana förhållanden synas hafva föranledt och varit bestämmande vid författandet af denna Jesu Christi historia. "Mattheus skrifver ej blott för att i allmänhet uppvisa, att Jesus är det profetiska löftets Messias, utan för att ådagalägga det berättigade deri, att en församling bestående till större delen af Galileer, under ledning af olärda och skenbart obefogade Galileer, afsöndrar sig från det Israelitiska samhället. Hon gör detta och måste göra det, emedan Israel såsom folk, såsom massa, genom sin öfverhets skuld, misskänner och förkastar Messias. Men just detta misskännande och förkastande, som nödgar Hans egne att aflösa sig från deras folk, är icke ett vittnesbörd mot Honom utan det starkaste vittnesbörd för Honom; ty derföre har Han blifvit förkastad, emedan Han icke hade skenet utan väsendet, var det profetiska löftets men icke de Judiska förhoppningarnes Messias. Det är hvad Mattheus åskådliggör" [1]). Detta är också, hvad vi tro oss hafva funnit, då vi sökt följa gången af Matthei evangelium. Att i hvarje fall de rigtiga indelningspunkterna [2]) angifvits och inom alla afdelningar det väsentliga af innehållet rigtigt uppfattats och med de bäst passande uttryck återgifvits, våga vi väl ingalunda hoppas. Men så mycket torde vara ådagalagdt, å ena sidan, att en plan, om ock kanhända en icke i alla delar noga genomförd, i det hela [3]) af Matthei evan-

---

[1]) Så *Held*, Jesus der Christ, Sechszehn Apolog. Vorträge, Zürich, 1865, S. 163.

[2]) *v. Hofmann* räknar ända till 13 afdelningar. *Delitzsch* anser Matthei evangelium såsom Gamla Testamentets Thora hafva en pentateuchisk plan. Dess Genesis skulle räcka från 1: 1 — 2: 15; Exodus från 2: 16—7: Leviticus från 8: 1—9: Numeri från 10: 1—18: Deuteronomium från 19: 1—28. Denna åsigt genomföres i "Untersuchungen über die Entstehung und Anlage des Matthäus-Evangeliums", Leipzig, 1853.

[3]) Deremot förklarar *Holtzmann* i sitt mycket omtalade och af många uppburna — om med rätta kan sättas i fråga — arbete: "Die Synoptischen Evangelien" (Leipzig 1863), S. 169, att det "kann von einem Plane des Mattheus eigentlich blos im Bezug auf Cap. 5—13 die Rede sein." I motsats häremot erkänner *Knös* (redan 1842 i afhandlingen "Om äktheten och trovärdigheten af de fyra kan. evv." S. 67 i Eccl. Tidskrift för samma år),

gelium förefinnes och å andra sidan, att det icke räcker till för att uppfatta denna skrift i sin helhet, om man, såsom vanligen sker, blott angifver dess ändamål bestå deri "att framställa Jesus vara den utlofvade Messias" [1]). Fattas Matthei syfte uteslutande på detta sätt, så blifva hela delar af evangeliet, i all synnerhet dess slut, svårligen förstådda. Men gör man till den uppgiften, att Jesu Christi historia här berättas såsom prophetiornas uppfyllelse, blott det lilla tillägget, att detta sker i akt och mening att dermed afgifva en apologi för Jesu Christi församling, så synes ock det väsentliga af *Εὐαγγέλιον κατὰ Ματθαῖον* i alla dess delar svara deremot.

Tiden för Jesu ankomst i verlden, Hans födelse och barndom, allt är i full öfverensstämmelse med en hel kedja af profetior. Men icke destomindre blir den nyfödde Judakonungen intill döds förföljd af Judiska folkets politiska öfverhet och förbisedd af dess öfversteprester och skriftlärde, de närboende, under det han tillbedes af fjerranifrån komna hedningar. Då Han sedan uppträder i sin kallelses verk, så fullbordar Han väl i alla omständigheter, ja äfven med afseende på orten, der Han begynner, och hela det sätt, hvarpå Han går till väga, i lära och helbregdagörande det Gamla Testamentet och dess profetior. Det oaktadt förklarar Han redan i denna sin verksamhets begynnelse — i det Han beprisar en hednings tro såsom öfverträffande allt, hvad Han funnit i Israel — att "månge varda kommande af östan och vestan och skola sitta till bords med Abraham, Isaac och Jakob i himmelriket; men riksens barn skola varda utkastade i det yttersta mörkret; der skall varda gråt och tandagnisslan" [2]). Snart derefter omtalas, huru en hel stad beder Honom att gå bort ur deras landsändar [3]), andra göra spe af Honom [4]), under det att hvar i sitt slag framstående bland riksens barn beskylla Honom, de skriftlärde för att försmäda Gud [5]) och Phariseerne för att utdrifva djeflar med den öf-

om ock blott ofullständigt redogörande derför, en sammanhängande plan i Matthei evangelium ifrån början ända till och med Cap. 13.

[1]) *Knös* l. c. Jfr Isagogiken (Upsala, Edqvist, 1863), §§ 241—243. Väsentligen så ännu *Meyer*, 5:te uppl. 1864; *Reuss*, Gesch. des Neuen Test:s, 2 uppl. 1864, S. 187. — Ännu mindre kan det vara rigtigt, att såsom *Holtzmann* frånkänna Mattheus nästan allt särskildt ändamål med sin skrift. I nyss anförda arbete, S. 381; heter det om detta evangelium: "sein Inhalt erklärt sich im Einzelnen meist nicht sowohl aus irgend einer leitenden Tendenz, als vielmehr blos aus der stofflichen Beschaffenheit der Quellen."

[2]) Detta redan 8: 10—12, inom den afdelning, der Mattheus först redogör för några af Jesu under, af hvilka kunde ses, att "Han hafver tagit på sig vår skröplighet."

[3]) 8: 34. [4]) 9: 24. [5]) 9: 3.

verste djefvulen [1]). Vid denna punkt meddelas lärjungarnes sändning och uppdrag, der de bland annat förberedas på att offentligen anklagas, hudflängas och varda hatade af alla för Jesu namns skull [2]). Att det skall komma till en brytning är redan uppenbart. Men icke framkallas denna af Jesus och Hans lärjungar. Tvärtom få desse senare vid sin sändning uttryckligen det uppdraget: "Går icke på hedningarnes väg och går icke i de Samariters städer, utan går hellre till de borttappade får af Israels hus." Och Jesus sjelf fortsätter offentligen Sin välsignade verksamhet. "De blinde se, de halte gå, de spetälske göras rene och de döfve höra; de döde resas upp och dem fattigom varder predikadt evangelium", så vittnar Han om Sig [3]). Först sedan Phariseerna lagt "råd emot Honom, huru de måtte förgöra Honom [4]), sedan innevånarne i Hans egen fädernestad uppenbarat sin otro [5]), och Herodes tagit Hans förelöpare Johannes döparen afdaga [6]), drager Sig Jesus något undan och gör, under det att Han dock alltfort är underbart hjelprik mot alla, de ännu mycket oförståndige lärjungarnes undervisande till hufvudsak ända till den tid, då Han drager upp till Jerusalem med den tydliga förutsägelsen, att Han skulle öfverantvardas presterne och de skriftlärde, dömas till döden, öfverantvardas hedningarne till att begabbas, hudflängas, korsfästas och på tredje dagen uppstå igen [7]). Och när nu allt detta bokstafligen inträffar, när äfven härutinnan Gamla Testamentets profetior punkt för punkt uppfyllas, när konflikten mellan Israel och dess Messias stegras till det yttersta, och Jesus Christus genom Sitt folks öfverstes skuld och med hela folkets bifall dör en missdådares död, är det då alldeles ute med Messiæ rike, ingen räddning mer att förvänta af den dödade Jesus? — "Icke desto mindre skall Han, derföre att Hans själ arbetat hafver, nog hafva och genom sin kunskap göra många rättfärdiga. Han skall få mycket till byte och hafva de starka till rof, derföre att Han gifvit Sitt lif i döden och vardt ogerningsmän lik räknad" [8]). Äfven denna del af den Esaianska prophetian måste uppfyllas. Jesu uppståndelse är derför det första vilkoret. Då Israel gjorde sig otillgängligt äfven för dennas välgerningar, så är det både billigt och nödvändigt, att profetian uppfylles utom Israel. Dertill tages det afgörande steget, då den Uppståndne på berget i Galileen med guddomlig myndighet meddelar sina apostlar deras kallelses uppdrag, sägande: "*Mig är gifven all magt i himmelen och på jorden. Går för-*

---

1) 9: 34. 2) 10: 17, 22. 3) 11: 5. 4) 12: 14.
5) 13: 58. 6) 14: 12 f. 7) 20: 18, 19.
8) Jfr S. 18.

denskull ut och görer allt folk till lärjungar, döpande dem i Fadrens och Sonens och den Helige Andes namn och lärande dem hålla allt det jag hafver eder befallt; och si, jag är när eder alla dagar intill verldens ända.

Till Marci Evangelium.

Icke derföre, att Marci evangelium hade "eine Entstehungszeit, in welcher unter Heidenchristen dergleichen noch nicht die Wichtigkeit Bestandtheil des Evangeliums zu sein, erlangt hatte" [1]), utlemnar han det, som skulle motsvara Matthei båda första capitel, en Jesu genealogi och barndomshistoria [2]). Vi tro oss genom den följande undersökningen kunna uppvisa, att detta förhållande beror af den grundtanke Marcus i sitt evangelium velat genomföra. Denna åter anse vi vara antydd i begynnelseorden: Ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ θεοῦ [3]): man må nu kalla dem titel, öfverskrift, hufvudinnehåll, angifvande af ändamålet eller dylikt. Oss synas de uttala, hvad vi kalla, grundtanken i Marci evangelium [4]). Men blott till första versen, icke såsom Meyer vill äfven till de båda följande, utsträcka vi denna öfverskrift [5]). Emot vår uppfattning talar ej på minsta sätt, att det gammaltestamentliga citatet i 2:a versen hänföres till Johannes döparens uppträdande, hvarigenom det ej förlorar sin bestämmelse, utan tvärtom just synes motsvara den bättre än genom Meyers construction. När Marcus fattar Döparens uppträdande såsom begynnelsepunkt för sitt arbete och visar, att hans predikan var uppfyllelse af

---

[1]) *Meyer*, Markus, 4 Aufl., S. 8.

[2]) Ännu mindre låter deraf det allraringaste sluta sig till, att Marci evangelium skulle vara det älsta, såsom *Meyer* menar i inl. t. Matth. Ev., 5 Aufl., S. 36. Och alldeles förvändt är att såsom *Schenkel* (Charakterbild Jesu, 3 Aufl. 1864, S. 239) på denna grund basera det påståendet, att Petrus i sina föredrag ej haft något om Jesu barndom, och att berättelserna derom "*sind nicht apostolischen Ursprungs*", utan tillhöra sagans område.

[3]) Att codex ℵ saknar orden υἱοῦ θεοῦ betyder vid de öfriga handskrifternas öfverensstämmelse föga.

[4]) I motsats häremot hänföra *Thiersch* (l. c. S. 146), m. fl. denna öfverskrift blott till Johannes döparens uppträdande.

[5]) Sålunda, enligt Meyer, redan *Erasmus*. Likaså *Bengel*, hvilken i Gnomon, så angifver betydelsen af dessa begynnelseord: "Proprius hujus *evangelistæ*, quem ipse tali titulo profitetur, scopus est, *Evangelii* de *Jesu Christo Filio Dei*, origines, historiam, rationes, consummationem describere."

Gamla Testamentet, så ställer han dermed hela sitt evangelium i sammanhang med detta, hvilket ju kunde vara af stor vigt äfven för hednachristne läsare, som dock skulle lära känna Gamla Testamentet, om man ock icke hos dem kunde *förutsätta* denna kännedom så, som Mattheus hos sina läsare gjorde.

Hvad nu åter beträffar de anförda begynnelseordens innehåll, så försätta vi oss för att helt förstå dem, såsom ofvan vid Matthei evangelium[1]), in i de förhållanden, under hvilka Marci skrift anses författad[2]). Hade då en apostel eller apostlalärjunge haft att predika bland hedningar, så skulle ju lätt och af sig sjelft för honom uppstått ett behof att uppvisa, hvilken början det Jesu Christi Guds Sons evangelium haft, hvilket nu redan några decennier gått genom verlden. För Jesu Christi evangelium, sådant det predikades, var ju dess begynnelse, Jesu Christi lif, den nödvändiga grundvalen, hvartill alltid måste återkommas, och att uppvisa detta evangelii upphofsman hafva varit Guds Son, skulle ju för predikandet bland hedningar varit vigtigare, än att, såsom Mattheus har gjort, visa Honom vara den i Gamla Testamentet utlofvade Messias. Hafva vi, såsom vi tro, icke utan skäl lagt en synnerlig vigt vid dessa Marci inledningsord, såsom angifvande hvad han afsett att författa, så torde detta genom dessa evangelistens egna ord vara bättre uttryckt än genom de af Knös[3]) begagnade. Denne säger, "att Marci syftemål isynnerhet varit att framställa Frälsarens yttre embetsverksamhet[4]), hvarför han ock mycket sysselsätter sig med omständlig skildring af underverken"[5]). Det synes oss, såsom vi skola söka ådagalägga, att evangelistens ord låta oss djupare skåda in i hela evangeliets mening. Vi tro oss af dem allena hafva lärt mera om denna dess inre sida än allt, hvad vi af den älsta kyrkohistoriens vittnesbörd derom erfarit. I detta afseende äro vi icke fullt öfvertygade om, att Knös har alldeles rätt, då han i sammanhanget med en redogörelse för de älste kyrkolärarnes meningar

---

[1]) Jfr S. 29 f.

[2]) För vår undersökning är det af lika liten vigt, om Marci ev., såsom de fleste bland kyrkofäderne och nyare antaga, har blifvit författadt i Rom eller i någon annan af hednaverldens stora städer — Alexandria (Chrys.), Antiochia (Storr) — som huruvida det författats några årtionden förr eller senare.

[3]) Isagogik § 256.

[4]) Häri på liknande sätt *Alford* (t. Mc. 1: 1): "The object of Mark being to relate *the official life and ministry* of our Lord, he begins with his *baptism*.

[5]) Än mindre klarhet gifver oss *Meyers* åsigt: "Wie alle kanonischen Evangelien, so hat auch das unsere die *Bestimmung*, die Messianität Jesu geschichtlich nachzuweisen", l. c. S. 7.

om detta evangelium rörande den allraförsta af dessa yttrar [1]): "Karakteren af Marci Evangelium har redan Papias riktigt angifvit." Hvad Papias anför, såsom honom meddeladt af Johannes Presbyter, är följande. *Μάρκος μὲν ἑρμηνευτὴς Πέτρου γενόμενος, ὅσα ἐμνημόνευσεν, ἀκριβῶς ἔγραψεν, οὐ μέντοι τάξει, τὰ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἢ λεχθέντα ἢ πραχθέντα. οὔτε γὰρ ἤκουσε τοῦ κυρίου, οὔτε παρηκολούθησεν αὐτῷ, ὕστερον δὲ ὡς ἔφην Πετρῷ, ὃς πρὸς τὰς χρείας ἐποιεῖτο τὰς διδασκαλίας, ἀλλ' οὐχ ὥσπερ σύνταξιν τῶν κυριακῶν ποιούμενος λόγων, ὥστε οὐδὲν ἥμαρτε Μάρκος οὕτως ἔνια γράψας ὡς ἀπεμνημόνευσεν. ἑνὸς γὰρ ἐποιήσατο πρόνοιαν, τοῦ μηδὲν ὧν ἤκουσε παραλιπεῖν, ἢ ψεύσασθαί τι ἐν αὐτοῖς* [2]). Förstår man Papias såsom Knös — "Papias berättar här, att Marcus ej hört eller åtföljt Frälsaren, utan varit Petri lärjunge och tolk samt uppskrifvit vissa delar af hvad Petrus om Frälsaren förkunnade, att han gjort detta med noggrannhet, men ej i ordning, så som han fattat det i minnet, och utan att i visst sammanhang framställa Frälsarens tal" [3]) —, så har väl Credner sett rigtigare än Knös, då han af de ofvan anförda orden dragit denna slutsats [4]): "Diese Schilderung passt nicht auf unser Evangelium des Marcus, in welchem die evangelische Geschichte nach einer gewissen Ordnung erzählt ist" [5]). Vi kunna nemligen icke frånsäga det kanoniska Marcusevangeliet ordning i framställningen och tro det vara emot språkbruket att, såsom Knös synes vilja, inskränka betydelsen af *τάξις* till blott *chronologisk* ordning.

---

1) l. c. 2) *Eus.* l. c. III, 39. 3) l. c. § 255.

4) Einl. in das Neue Test. Halle 1836, I, 123.

5) Då vi ej här anse oss böra, än mindre behöfva, våga försöket att utreda, hvad Papias verkligen menat, vilje vi hänvisa till *Credner* och *Reuss* (l. c. S. 177) å ena sidan, samt *Thiersch* (l. c. Ss. 178 ff.) och *Meyer* (Evang. Matth., Ss. 38 ff.) å den andra såsom målsmän för olika meningar. Och för alla händelser torde böra förklaras, att vi ingalunda äro benägne att, såsom Credner vid denna tid gör (l. c. jfr ock S. 205), af den ordning, som visar sig i det i kanon förefintliga Marci evangelium, draga den slutsats, att detta icke är det ursprungliga, emedan detta enligt Papias skulle hafva varit oordnadt, utan ett af obekant hand senare bearbetadt. Det skulle ju ock likasåväl kunna vara tänkbart, att Papias hade misstagit sig om "den älstes" mening. Ett sådant antagande synes så mycket mera berättigadt, om man besinnar, hvad Eusebius (l. c.) anmärker med afseende på Papias' åsigt om det tusenåriga riket: *ἃ καὶ ἡγοῦμαι τὰς ἀποστολικὰς παρεκδεξάμενον διηγήσεις ὑπολαβεῖν, τὰ ἐν ὑποδείγμασι πρὸς αὐτῶν μυστικῶς εἰρημένα μὴ συνεωρακότα. σφόδρα γάρ τοι σμικρὸς ὢν τὸν νοῦν ὡσὰν ἐκ τῶν αὐτοῦ λόγων τεκμηράμενον εἰπεῖν. φαίνεται.* Hade Papias ett "synnerligen inskränkt förstånd", så torde man ej heller böra bygga alltför mycket på ett meddelande af honom.

Dock det är tid, att vi nu börja tillse, om evangeliet sjelft motsvarar, hvad vi hafva angifvit vara dess titel och hufvudinnehåll. Vid försöket att åstadkomma någon bevisning derför gå vi dock — föranledda af den nu ifrågavarande skriftens olika beskaffenhet — en helt annan väg än med afseende på Mattheus. Ur några enskilda Marci evangelium utmärkande egendomligheter skola hufvudsakligen skäl hemtas för, att dess grundtanke är den, enligt vår uppfattning af öfverskriften, i densamma angifna.

Vill Marcus ställa sina läsare begynnelsen af Jesu Christi *Guds Sons* evangelium för ögonen, så bör han väl lägga en särdeles vigt vid sådant i Jesu lif och lära, som var synnerligen egnadt att uppvisa Honom vara Guds Son. Härvid kan man dock, då Jesu evangelium för hedningar skall framställas såsom Guds Sons, anse lämpligt att ett särdeles afseende fästas vid lifvet, de underbara gerningarne [1]).

Men hvar är begynnelsepunkten för "begynnelsen af Guds Sons evangelium"? Marcus sätter den med Döparens förberedande, och omedelbart Jesu egen verksamhet föregående, predikan; ty Johannes var äfven kallad att genom sitt dop förmedla Jesu egen invigning till Hans kallelseverksamhet. På Jesu dop följde omedelbart dess motsats i frestelsens eldprof. Så var Jesus rustad att anträda sitt kall. — Sedan Johannes var fången, kom Jesus in i Galileen och predikade. Redan här torde det måhända icke vara utan betydelse för Marci afsigt att framställa *ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου υἱοῦ θεοῦ*, att han betecknar den verksamhet, hvarmed Jesus efterträdde Johannes döparen, såsom *κη*-

---

[1]) Detta har *Güder* — i *Herzogs* R. E., Art. Marcus — i allmänhet väl uttryckt, äfvensom han närapå rigtigt förstått Marci öfverskrift och den med denna sammanhängande grundtanken i Marci evangelium. Stället har följandę lydelse. "Welches ist nun *der Zweck*, den Marcus sich gesetzt hat? Wir antworten einfach und kurzweg mit seinem eigenen Ausdruck 1: 1, er beabsichtigte die Darstellung des *εὐαγγέλιον Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ*. Er zieht nicht in der Art des Matthäus den organischen Zusammenhang in Betracht, in dem die Erscheinung Jesu mit der vorausgehenden Offenbarung Gottes unter seinem Volke steht. Vielmehr ist es *die göttliche Herrlichkeit der Person Jesu Christi*, *ihre gotterfüllte Erhabenheit und Einzigkeit*, wie sie sich unabweislicher noch, als aus seinen Reden und Lehren, *aus der Unvergänglichkeit und Uebermenschlichkeit seiner Thaten* aufdrängt und die staunende Welt mit sich fortreisst, welche zur Anschauung gebracht werden soll. Ohne dass die Lehre nach ihren wesentlichen Elementen übergangen wäre, aber so dass sie nur in ihrer Bezogenheit auf die Person ihres Begründers ihre wahre Bedeutung hat, entrollt das zweite Evangelium in übersichtlicher Gedrängtheit, das gewaltige Tagewerk des Sohnes Gottes mit seinen heilskräftigen, weltbewegenden Wirkungen".

ρύσσειν τὸ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ [1]), under det att han kallat Johannes döparens: *κηρύσσειν βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν*. Mattheus nämner nemligen bådas helt enkelt *κηρύσσειν* [2]). Hvad sedan beträffar Jesu predikans lydelse, så synes det olika sätt, hvarpå den angifves af dessa båda evangelister också för Marcus vara betecknande; hos denne: *πεπλήρωται ὁ καιρὸς καὶ ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ· μετανοεῖτε καὶ πιστεύετε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ* [3]), hvarför Mattheus i stället endast har: *μετανοεῖτε· ἤγγικεν γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν* [4]). Är redan denna lilla egendomlighet i begynnelsen af Marci evangelium icke utan all betydelse för den grundtanke, som genomgår hans skrift i det hela, så torde vi också finna andra olikheter mellan hans och Matthei evangelium bero af deras åtskilnad i hela planen. Att här gå in i enskildheter skulle föra för långt. Vi kunna blott göra några antydningar.

Framförallt finna vi, isynnerhet i första delen af Marci evangelium, åtskilliga omständigheter, hvarigenom han synes vilja uppvisa, att Jesus Christus är *Guds* Son, tillfölje hvaraf ock Hans evangelium Guds Sons. Hos Mattheus kom ju deremot med afseende på Jesu person an på att bevisa Honom vara Davids Son Abrahams Son, prophetiornas uppfyllelse. Betrakta vi, t. ex., hvilken synnerlig vigt Marcus lägger på Jesu *under*, så skola vi lätt öfvertyga oss, att han ansåg dem för sin framställning hafva en i viss mening större betydelse än Mattheus för sin. Man kan jemföra, bland andra, berättelserna om den borttagne, Mc. 2: 1—12 med Mt. 9: 1—7; om Jairi dotter och qvinnan som haft blodgång, Mc. 5: 22—43 med Mt. 9: 18—26; om spisandet af de femtusen, Mc. 6: 34—44 med Mt. 14: 14—21; om en döf och dumbe, Mc. 7: 31—37 med Mt. 15: 29—31. Marcus berättar just sådana händelser utförligare, söker dervid ock gerna att framhålla det, som kunde komma undren att synas så stora som möjligt och den verkan, de frambragte, såsom öfvermensklig [5]). Men isynnerhet ett slag af Jesu under är för Marcus af en särdeles vigt. Han omtalar ofta djeflarnes utdrifvande och med stundom vida större omständlighet än någon af de öfrige evangelisterne, 1: 23—27, 32—34, 39; isynnerhet är 5: 1—16 ojemförligt vidlyftigare än Mt. 8: 28—33; 7: 24—30,

[1]) 1: 17. [2]) Mt. 4: 17; 3: 2. [3]) 1: 18. [4]) 4: 17.

[5]) Då i denna Marci framställning sjelfva *undren* visa sig vara hufvudsak, så går, om man med *Renan* (Jesu lefnad, S. 41; Apostlarne, S. 34 ff.), *Schenkel* (l. c. S. 15 ff.), m. fl., vill borttaga dessa, just det väsentliga, för hvars skull händelserna omtalas, sjelft förloradt. Jfr *Uhlhorn*, Die modernen Darstellungen des Lebens Jesu, 2:r Abdruck, Hannover 1866, S. 45.

9: 17—26. Tvenne gånger omtalar äfven denne evangelist, att lärjungarne fingo magt öfver de orene andarne, 3: 15; 6: 7, och 6: 13 tillägges, att de gjorde bruk af denna magt. Månne Marcus icke härmed ville visa Jesus Christus vara Guds Son? Härvid är anmärkningsvärdt, att ehuru Guds Son uppenbaras för att nederslå djefvulens gerningar, låter oss evangelisten veta, huru djeflarne, som tro men bäfva, ifrån början bekänna Jesum, såsom den Han verkligen var, ty de kände Honom. Derför kalla *de* Honom *ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ*, 1: 24, och uttryckligen *ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ*, 3: 11, *Ἰησοῦς, υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου*, 5: 7, redan långt innan Hans egne lärjungar kommit till sådan insigt, jfr 8: 29.

Marci egendomlighet, att lägga en särdeles vigt på Jesu under, visar sig så mycket mera anmärkningsvärd, om vi, såsom vi härutinnan jemfört honom med Mattheus, äfven sammanställe bådas bilder af Jesu *lära* och lärosätt. Mattheus måste i Jesus också i detta afseende visa uppfyllelsen af profetior sådana som, t. ex., den till Moses gångna: "Jag skall uppväcka dem en Profet, såsom du är, utaf deras bröder och gifva mina ord i Hans mun; Han skall tala till dem allt, det jag Honom bjuda vill; och den som mina ord icke hör, som Han i mitt namn talande varder, af honom vill jag utkräfva det" (Deut. 18: 18 f.). För detta ändamål meddelar denne evangelist icke mindre än sju längre tal eller talgrupper [1]) såsom prof på Jesu profetiska verksamhet. För Matthei plan äro dessa tal af betydelse. Marcus åter hade naturligtvis för sitt ändamål icke anledning att begagna hvad som särskildt var beräknadt att visa Jesu *lära* vara uppfyllelse af Gamla Testamentets lag, eller, för att taga ett annat exempel, de tal och talsamlingar, som hos Mattheus tjenade att visa motsägelsens ytterliga stegring. Deremot kunde för berättelsen om begynnelsen af Guds Sons evangelium vara af betydelse att erfara, huru Guds Son lärt om Guds rikes natur och kommande öden, och just derom handla de omfångsrikaste tal, Marcus anför [2]). Men om han här äfven har något litet, som ej förekommer hos de andra evangelisterne [3]), så ser man dock alltigenom, att Marcus ansåg en utförligare bild af Jesu lära mindre egnad att bevisa Honom vara Guds Son än ett undrens noggrannare meddelande. Då emellertid lära och lif hos Jesus voro oupplösligen förbundna, förbigår Marcus derföre ej heller den förra, men oftast meddelar han dithörande jemförelsevis kort eller åtnöjer sig med blott den anmärkningen, att Jesus talade och lärde [4]).

[1]) 1) Capp. 5: 3—7: 27; 2) 10:; 3) 13:; 4) 18:; 5) 21: 23—22: 14; 6) 23:; 7) 24 och 25.

[2]) Capp. 4 och 13. [3]) Stycket 4: 26—29.

[4]) Jfr 1: 21, 39; 2: 2; 6: 2, 6.

En annan egenhet i Marci framställning synes ock vara beräknad på att öfvertyga läsarne om, att Jesus var Guds Son. Det oerhörda *folktilloppet*, hvarhelst Jesus uppträdde, och folkets ovanliga beteende dervid, hvarom denne evangelist så ofta talar, har väl ej heller annan mening. Man gifve i detta afseende akt på sådana ställen som 1: 33, 37, 45; 2: 2—4[1]), 13; 3: 7—10, 20; 4: 1; 5: 21, 24, 31; 6: 31—34, 54 ff.; 8: 1, o. s. v. På ett af dessa ställen (3: 7—10) heter det: "Jesus med sina lärjungar gick *afsides* bort till hafvet; och Honom följde *en stor hop folk från Galileen*, *Judeen*, *Jerusalem*, *Idumeen*, *andra sidan om Jordan*, *från trakten omkring Tyrus och Sidon en stor mängd*, som kommo till Honom, då de hörde Hans många gerningar, och Han sade till sina lärjungar, att en båt skulle stå till hands åt honom för *folkhopens* skull, att de icke skulle *tränga* Honom; ty Han botade många, så att de *föllo öfver* Honom, att de skulle vidröra Honom, så många som hade några plågor." Ett annat (6: 31—34) lyder sålunda: "Han sade till dem" (neml. apostlarne): "kommer I afsides till något ensligt ställe och *hvilen eder* litet; ty *de som kommo och gingo voro många*, och de *hade ej tid till att äta*, och de foro bort till ett ensligt ställe afsides till sjös, och de sågo dem fara bort och *många* fingo veta det, och till fots *sammanlupo de dit från alla städerna* och kommo före dem. Och då Han steg i land, såg Han *en stor folkhop*." Några verser längre fram (6: 54 ff.): "När de gingo ur skeppet igenkände de Honom strax och *lupo omkring hela den trakten* och började *kringföra de kranka* på sängar, dit de hörde, att Han var. Och hvar Han ingick i byar, städer eller gårdar, der lade de de sjuka på de öppna platserna och bådo Honom, att de åtminstone måtte få vidröra Hans klädesfåll och alle, som vidrörde Honom, blefvo helbregda."

Dock icke blott folkets sammanströmmande och oupphörliga efterhängsenhet omnämner evangelisten på så många sätt. Han synes ej heller kunna finna tillräckligt många eller nog uttrycksfulla ord och vändningar för att beskrifva, hvilken *häpnad* och alldeles utomordent-

[1]) I stället för de enkla orden: "Och si de hade in för Honom en borttagen, som låg i en säng", med hvilka Mattheus inleder den motsvarande berättelsen (9: 1), har Marcus i sist anförda ställe denna utförliga beskrifning: "och det spordes, att Han var i huset, och strax *församlades der många*, så att de *icke rum hade icke heller utanför dörren*, och Han hade tal för dem, och de hade fram för Honom en borttagen, den der framburen var af fyra. Och då de icke kunde komma till Honom *för folkets skull*, refvo de taket på huset, der Han var, och gjorde ett hål på taket och med tåg släppte de ned sängen, der den borttagne låg."

lig *förvåning* Jesu verksamhet öfverallt åstadkom. Isynnerhet anmärkningsvärda äro härutinnan följande ställen: 1: 27; 2: 12; 4: 41; 5: 42; 6: 51; 7: 37; 9: 15; 10: 26; men man kan ock jemföra 1: 22; 5: 15, 20; 6: 2; 11: 18. Och det egendomliga i Marci synnerliga framhållande af denna verkan af Jesu uppträdande får än större betydelse, om vi finna, att flere af de högst vexlande uttryck, som han begagnar för detta ändamål, eljest alls icke eller dock ytterst sällan förekomma i Nya Testamentet. Så finnas orden *θαμβεῖσθαι* [1]), 1: 27, m. fl. st., och *ἐκθαμβεῖσθαι*, 9: 15, m. fl. st., endast hos Marcus. För honom alldeles egna äro sammanställningarne: *ἐξέστησαν ἐκστάσει μεγάλῃ* (5: 42), *λίαν ἐκ περισσοῦ ἐν ἑαυτοῖς ἐξίσταντο* (6: 51), *ὑπερπερισσῶς ἐξεπλήσσοντο* (7: 37) och *περισσῶς ἐξεπλήσσοντο* (10: 26) [2]). Det utomordentliga i denna allmänna, ytterliga, outsägliga förvåning stegras än mera derigenom, att Jesus å sin sida af Marcus framställes såsom beflitande sig att *undvika* allt uppseende, t. ex. 1: 34 f. 44; 3: 12; 4: 34; 5: 43; 7: 24, 36; 8: 26, 30; 9: 9.

Ingen blott menniska skulle väl under sådant förhållande kunnat på ett så oerhördt och öfver all beskrifning förvånande sätt vid alla möjliga tillfällen föranledt folkets sammanskockande och häpnad. Åtminstone tro vi oss kunna hänföra äfven dessa egendomligheter i Marci beskrifning dertill, att han vill berätta *ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ θεοῦ.*

Intet annat än detta skäl torde heller hafva kunnat föranleda en sådan skriftställare till det för detta ändamål högst förträffliga och väl passande, eljest obegripliga och besynnerliga bruket af orden *εὐθύς* och *εὐθέως*. Intetdera af dessa ord förekommer någon enda gång i de första nio verserna af Marci 1:a Cap., hvilka utom öfverskriften omtala Döparens verksamhet, men ifrån det *εὐθὺς ἀναβαίνων ἐκ τοῦ ὕδατος*, hvilket evangelisten utsäger om den af Johannes nyss döpte Jesus, finnas dessa båda ord, denna gång inberäknad, icke mindre än 12 gånger [3]) ensamt i detta evangeliets första capitel. I hela Marci verk, det vida vägnar minsta af nu ifrågavarande, hafva vi räk-

---

[1]) I textus rec. förekommer detta ord ock engång dessutom, ApG. 9: 6; men der är det af Tischendorff och andre nyare såsom oäkta utelemnadt.

[2]) Det äfven mycket starka uttrycket *ἐφοβήθησαν φόβον μέγαν*, Mc. 4: 41, förekommer äfven hos Lucas, 2: 9.

[3]) Då *Agardh* (l. c. S. 136) angifver, att ordet *strax* (*εὐθέως*) förekommer på 9 ställen i 1:a Cap., förbiser han väl, att *εὐθύς* har samma betydelse, eller missräknar han sig. Hela hans framställning för förklarandet af detta ords bruk hos Mc. synes oss ej rigtig.

nat dem förekomma tillsamman 45 gånger, hvaraf väl högst tre fall, 5: 36, 7: 35 och 14: 72 kunna anses osäkra, ehuru denna osäkerhet i läsarten, såsom ock det senare i D [1]) framträdande begäret att alldeles utelemna ordet *εὐθέως*, äfven torde kunna härröra just deraf, att man ej förstod författarens mening med detsammas besynnerliga upprepande. Att dessa båda adverbers bruk i denna utsträckning är något för Marcus utmärkande, visar en jemförelse med andre författare i Nya Testamentet. Hos Mattheus förekomma de 18 gånger, hos Lucas i både evangeliet och Apostlagerningarne ej flere, i alla de skrifter, som tillskrifvas Aposteln Johannes, 9 och i alla öfrige Nya Testamentets skrifter tillsamman endast 2 gånger, Gal. 1: 16, Jac. 1: 24. — Men vi åtnöja oss icke med att bevisa, att Marcus mer än någon annan af de helige skriftställarne använder dessa ord. Vi ville ock låta förstå, att han så gör, emedan han vill berätta begynnelsen af *Guds Sons* evangelium. Undersöker man nogare, huru Marcus brukar sina 45 *εὐθύς* eller *εὐθέως*, så befinnas de allraflesta stå för att utmärka, med hvilken hastighet Guds Son sjelf eller Hans evangelium verkade, huru snabbt Hans lif utvecklade sig under kallelseverkets fortskridande, till hvilken skyndsamhet Han föranleddes eller föranledde och dylikt. Undantag härifrån äro väl 4: 29, 13: 7. Dertill torde ock 6: 25, 27 kunna räknas, der orden användes om den hastighet, med hvilken Johannes döparens afrättande begärdes och förordnades; men om man besinnar, hvilken betydelse denna händelse hade för den skyndsammare utvecklingen af Jesu *εὐαγγέλιον* [2]), så kan man finna sig böjd att tro detta äfven här vara afsedt. Måhända förekommer ock eljest ett och annat undantag.

Emellertid torde det väl ännu finnas mången, som, äfven efter nyss påpekade, särskildt detta ord förbehållna, användning hos Marcus, skulle vilja söka fasthålla den gamla och allmänt antagna meningen, att både denna och dessutom kanske alla ofvan uppräknade detta evangelii egendomligheter alls icke bero derpå, att Guds Sons evangelium skall beskrifvas, utan på författarens eller, om man så vill, författarnes [3]) skaplynne [4]). Det kan medgifvas, att denna me-

---

[1]) Codex Bezæ, i Cambridge befintlig.

[2]) Må man jemföra, hvilken vändpunkt genom Döparens halshuggning inträdde i Jesu hela verksamhet; ofvan S. 23.

[3]) Petrus och Marcus, hvilka väl båda med rätta anses hafva samverkat vid författandet af denna skrift, jfr *Credner* Einl. Ss. 112 ff.

[4]) Jfr i detta afseende t. ex. *Credner*, l. c. S. 102 f., der det särskildt beträffande *εὐθέως* heter: "Eigenthümlich ist bei Markus eine gewisse Frische und Lebendigkeit der Darstellung, daher . . . flicht derselbe seinem

ning har mycket för sig. Men ehuru vi icke veta oss hittills hafva sett eller hört en bättre, så kunna vi dock icke finna, att den på ett tillfredsställande sätt förklarar, huru dessa egenheter i evangeliet kunna förekomma just så, som vi se dem der göra. Sedan vi, nemligen, öfvertygat oss, att de på en gång nästan alldeles upphöra midti boken, har det blifvit oss alldeles omöjligt att tillskrifva dem författarens egendomliga natur eller stil, helst det icke är oss bekant, att det fallit någon in att antaga olika upphofsmän till hvardera af evangeliets båda hälfter, om än de allra sista versernas äkthet är mycket misstänkt [1]).

Det tyckes deremot bero på *det berättades* natur och på omständigheter i den omtalade hufvudpersonens lif, att nu en sådan förändring i framställningen inträffar. I båda afseenden är en högst afgörande vändpunkt förberedd i det 8:de capitlet och inträdd, der evangeliets första hälft slutar, 9: 29 [2]). Med berättelsen om, huru Jesus inför Petrus, Jakobus och Johannes förklarades på berget, hvarvid utom det, att "Hans kläder blefvo glänsande hvita i så hög grad, att *ingen färgare på jorden kan färga så hvitt*", äfven en röst kom ur skyn, som uttryckligen förkunnade: "*Denne är min älskade Son*, hörer Honom" —, med denna händelses omtalande, hvartill i nära sammanhang ansluter sig meddelandet om derpå följande utdrifvande af en djefvul, tro vi, att evangelisten anser sig tillfullo hafva visat, att i Jesus Christus uppenbarats Guds egen Son. Nu kunde han derföre i sitt evangelii fortsättning lägga mindre vigt vid denna sida och således mera sällan bruka de för detta ändamål behöflige uttryck. Vi skola ock finna att så sker. Derföre kan det väl vara rigtigt, att säga det bero af författarens skaplynne eller af det särskilda ändamålet med hans evangelium — måhända äfven af båda i förening —, att han kom att framställa Jesus Christus såsom Guds Son; men de uttryck, han derföre begagnade, voro icke honom eller hans stil egna, utan för just denna framställning omsorgsfullt och afsigtligt valda.

Kaste vi här en blick tillbaka på begynnelsen af Marci evangelium, så inses nu lätt, hvarför det icke ingått i hans plan att såsom

---

Berichte häufig ein εὐθέως ein" ... *Alford* säger om detta adv. (till Mc. 1: 10): "is a favourite connecting word with Mk."

[1]) "Unser Evangelium des Marcus ist ganz aus der Hand eines einzigen Verfassers hervorgegangen, doch fehlt demselben der Schluss", säger *Credner*, l. c. S. 102, der ock bevisningen följer.

[2]) I afseende på evangeliets indelning skilja vi oss från *Knös*, Isag. § 258; *Meyer* § 2 i 4:de uppl. Båda afse blott den yttre historisk-geografiska gången. *Knös* delar 1) Capp. 1—10; 2) 11—16; *Meyer* 1) 1—3: 13; 2) 3: 14—9; 3) 10—16.

Mattheus meddela någon Jesu barndomshistoria. Det intill döds förföljda, flyktiga lindebarnets öden, hvilka väl kunde bevisa profetiornas uppfyllelse, voro ej egnade att visa Guds Sons underbara majestät.

Men om evangelisten nu hufvudsakligen afslutat, hvad han ville anföra såsom bevis för, att Jesus Christus är Guds Son, hvad var det väl, som ännu återstod? Han ville beskrifva ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ θεοῦ. Men något εὐαγγέλιον i djupare mening låg ännu icke deri, att Jesus, genom bevisningen af Sin guddomliga magt, väckte allmänt uppseende och förvåning, och sålunda uppenbarade sig såsom Guds Son. Först om vi tillika få se Honom i Hans förnedring, såsom menniskones son bära verldens synder, lida och dö, kunna vi få ett εὐαγγέλιον Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ θεοῦ. Detta evangelium blir nu ock framstäldt, Marci uppgift förfullständigad i den andra afdelning af hans bok, hvilken börjar med 9: 30. Sålunda ligger det både i händelsernas följd och i naturen af Marci berättelse att, såsom i förra delen Jesu guddomliga natur företrädesvis framhållits, så i denna senare Hans menskliga; der herrligheten så stor den någonsin kunde uppenbaras på jorden, här lidandet genomgånget såsom ingen blott menniska kunnat göra det, men ock af den art, att det icke tillkännagifver en blott Gud. På detta sätt se vi Jesus Christus i evangeliets båda hälfter tillsamman framställas såsom Gud och menniska i en person.

Men innan vi gå att något närmare följa gången af denna evangelistens fortsatta berättelse, måste vi ock fästa uppmärksamheten derpå, att han icke ville beskrifva εὐαγγέλιον Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ θεοῦ i all dess möjliga utsträckning, utan blott ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰ. Χ. υ. θ. Detta förutsätter en detsammas fortsättning, äfven efter det evangelistens berättelse upphör, och om vi finna, att denna, sådan den oss nu föreligger, icke slutar förrän med Jesu himmelsfärd, så kunna vi då ock vänta oss någon upplysning om, huru Jesus sörjde för, att denna Hans evangelii begynnelse blef fortsatt. — Att evangelisten äfven tagit detta med i beräkningen hafva vi redan inom den första hälften af evangeliet kunnat ana, då han meddelat oss, huru Jesus samlat och uppfostrat lärjungar, men vi skola också i det följande få se, huru Herrans verksamhet af Honom Sjelf såsom ock af evangelisten alltjemt betraktas såsom en ἀρχή. Under det Guds Son går lidandet och döden tillmötes såsom menniskones son, meddelar oss Marcus, huru Han fortfar att uppfostra dem, som efter Honom skulle föra Hans evangelium vidare, och om denna fortsatta verksamhet sjelf blifva vi ej heller lemnade utan all upplysning.

Efter dessa föranmärkningar söke vi nu att finna, om den andra delen af Marci evangelium närmare betraktad, i både det ena och det andra afseendet, motsvarar de i dem gjorda antydningarne. Vi hafva redan sett, huru det med folket i massa aldrig kom längre än till begär efter lekamlig hjelp, till stora sammanskockningar och en utomordentlig förundran, men icke till den tro, som Jesus åsyftade. Motsägelser, missförstånd, ovilja, anklagelser och bitter fiendskap hade Han fått röna redan från begynnelsen af Sin verksamhet [1]). Äfven lärjungarne hade ofta visat bristande tro och stort oförstånd [2]). Till och med Petrus hade företagit sig att näpsa Herren, då Han först började förkunna sitt lidande (8: 31 ff.). Under sådana omständigheter heter det då, just 9: 30 f., och detta är synnerligen betecknande för innehållet af denna Marci evangelii senare del, att Jesus och Hans lärjungar vandrade genom Galileen, "och Han ville icke, att någon skulle veta det; ty *Han undervisade sina lärjungar* och sade till dem *menniskones son skall öfverantvardas i menniskohänder, de skola döda Honom* och sedan Han blifvit dödad, skall Han efter tre dagar uppstå. Men de förstodo icke detta talet och fruktade att tillfråga Honom." Först kommer härefter det välbehöfliga undervisandet. Sedan omtalas fullbordan af Herrans förutsägelser, och huru de kommo till sin uppfyllelse. För undervisningen äro dels lärjungarne ensamme föremål, såsom 9: 30 f., 33 ff., 38 ff., dels äfven folket; men dock så att också vid sådana tillfällen lärjungarne ytterst åsyftas, 10: 10 ff., 13 ff., 23 ff. Denna lärotid var nu lika litet, som den med 10: 46 begynnande sista färden till Jerusalem och tilldragelserna der, åtföljd af sådana under och tecken, sådana magtbevisningar och deraf följande utomordentligt uppseende, som den första tiden, under hvilken Herren isynnerhet visade sin herrlighet. Derför brukas ej heller mer de många olika för dessa förhållanden afpassade uttrycken. Hela berättelsen har en annan art. Under förekomma ytterst sällan, och deras ändamål synes ej heller nu vara att bevisa Jesus vara Guds Son. Ett omtalas hafva utgjort Jesu svar på de blindes i Jericho frimodiga bekännelse, att Han var Davids Son. Ett annat tjenade lärjungarnes undervisande [3]). Och när folket samlas, är det ej mer för att obeskrifligen förvånas utan för att undervisas, för att gifva anledning till att lärjungarne må blifva undervisade [4]) eller för att bevittna, huru Jesus, t. o. m. af en

[1]) Jfr 2: 7 ff., 16, 18, 24; 3: 2, 6, 21, 22, 30; 5: 17, 40; 6: 3; 7: 2; 8: 11.

[2]) T. ex. 6: 37, 49, 52; 7: 17; 8: 4, 16; 9: 18, 28.

[3]) Det förra 10: 46 ff., det senare 11: 13 ff. jfr 21 ff.

[4]) 10: 1 ff., 10 ff., m. fl. st.

blind, betygas såsom Davids Son, i hvilken bekännelse också folket vid Hans konungsliga sjelfbetygelse instämmer [1]). I stället för den utomordentliga förundran öfver Jesu verk, hvilken förr bemägtigade sig alla, träder nu hos lärjungarne häpnad eller förskräckelse öfver denna tingens nya vändning, 10: 32, eller hos både dem och folket öfver *Jesu lära* 10: 24, 26; 11: 18. Det är härvid anmärkningsvärdt, att af den stora mängd ställen, som ofvan [2]) anfördes för att uppvisa några egendomligheter i Marci berättelse, blott två, de just nyss åter citerade [3]), hinna in i denna andra hälft deraf, hvarvid ock båda gånger, som sagdt, är fråga om förundran öfver Jesu lära. Se vi åter på det egendomliga bruket af adverberne *εὐθέως* och *εὐθύς*, så finnes det förra blott 7 gånger, det andra ingen gång i denna senare del af evangeliet, ehuru de, såsom ofvan visats, tillsamman förekomma omkring 45 gånger i det hela. Af dessa 7 *εὐθέως* tjena de tre första [4]) tydligen åter här att såsom tillförene, om vi så få uttrycka oss, beteckna "Guds Son" — öfvergången från det ena framställningssättet till det andra är icke plötslig och alldeles oförmedlad —, ett annat är bland de redan såsom osäkra uppgifne [5]), och detta lilla antals betydelse inom en hel hälft af evangeliet, mer än sju capitel, minskas än ytterligare, om vi erinre oss, att de båda orden ensamt i senare delen af 1:a capitlet förekommo 12 gånger.

Sålunda synes det vara tydligt, att hela vexlingen i framställningssättet beror på de förändrade förhållanden, som nu skola skildras. Evangelisten åsyftar här att äfven åskådliggöra, huru Guds Son af sitt egendomsfolk, hvars största del vid Hans uppträdande icke bragte det längre än till stor nyfikenhet och obeskriflig förvåning, blef förkastad och såsom menniskones son undergick det svåraste lidande och en missdådares död, på det att frälsningens evangelium skulle varda allom förkunnadt i Hans namn. Men under det lidandet stegras med motsägelsen, ser dock äfven här trons öga, som icke håller sig till tecken och under eller till andra för de naturliga sinnena förvånande ting, i den lidande menniskan Jesus, Guds egen Son. Hans allsmägtiga ord afväpnar och besegrar alla slags fiender gång på gång (11: 27 ff., 12: 13 ff., 18 ff., 35 ff.), sedan Han efter fikonträdets förbannande och tempelreningen (11: 12 ff.) upphört att verka genom underbara gerningar. Men med oförskräckthet, oväld och kärlek fortfar Han ännu att lära både folket och Sina lärjungar, 12: 37 ff.

[1]) 10: 46 ff., 11: 1 ff. [2]) Ss. 38 f. [3]) 10: 26 och 11: 18.
[4]) 10: 52; 11: 2, 3.
[5]) I. 14: 72 fins detta adv. alls icke hos Tischendorff.

För desse senare afslöjar Han ock såväl den öfver motståndarne kommande domen, som denna verldens slut; ty Han är allvetande. Såsom sådan bevisar Han Sig också i största motsats till Sina fiender i alla förberedelser för Sitt lidande, 14: 1 ff.[1]). Inför den andliga och verldsliga öfverheten bekänner Han Sig vara Guds Son och Judarnes konung, 14: 61 f., 15: 2. Sjelfve Hans domare förvånas, att Han ej försvarar Sig, 15: 5. I allt visar Han Sig af frivilligt beslut underkasta Sig döden. Ehuru Hans folk i stället för Honom begär mördaren lös, ehuru Han gräsligen hånas och begabbas, korsfästes bland ogerningsmän, ånyo bespottas och smädas, ja ehuru det till och med kommer med Honom ända derhän, att Han måste, med psalmens ord klaga: "Min Gud, Min Gud, hvarför har Du öfvergifvit mig?", så visar Han Sig dock i sjelfva döden såsom Guds Son och betygas äfven kraftigt genom under såsom sådan. Ingen blott menniska ger med tecken till fulla lifskrafter upp andan; och i hvad sammanhang hade väl hela naturens mörker midt på dagen eller förhängets tudelning i templet kunnat stå med en blott menniskas, och dertill en missdådares, död? Med denna Sin död aftvingar Guds Son derföre till och med den hedniske krigaren den fria bekännelsen: "Sannerligen var denne mannen Guds Son", 15: 6—39. Men ehuru underbart var Jesus dock sannfärdeligen död[2]), hvaröfver Pilatus gjorde undersökning, 15: 44 f., innan han tillät begrafningen. Så mycket vissare bevisade sig också den döde och begrafne såsom Guds Son, då Han på tredje dagen enligt Sin egen förutsägelse åter uppstod lefvande ur grafven, och såsom sådan uppenbarade Sig för dem, som trognast åtföljt Honom. Och detta kunde så mycket mindre bero på någon inbillning — för att icke tala om bedrägeri —, som desse Hans närmaste af fruktan och otro uppgifvit all tanka på att återse Mästaren. Qvinnorna, som kommo till grafven för att balsamera den döde, förskräckas högeligen, då de höra, att Han lefver, och ehuru det meddelats dem genom englabudskap för att göra dem så mycket vissare, våga de dock icke omtala det för någon. Maria ifrån Magdala blir icke heller trodd, då hon bebådar "de sörjande och gråtande", att Han Sjelf visat Sig för henne. Likaså litet förtroende vunno de två af dem, för hvilka den Uppståndne synts under deras vandring utåt landsbygden. Han måste Sjelf uppenbara Sig för de elfva och bestraffa dem för denna deras otro och hjertehårdhet, "att de icke hade trott dem, som sett Honom vara uppstånden." Uppståndelsen var nemligen slutpunkten och på

[1]) Jfr det motsvarande öfver Mattheus 26: 1 ff., S. 27.
[2]) Man må ock ihågkomma den eftertryckliga bekräftelsen i Joh. 19: 34 f.

sitt sätt hufvudpunkten af ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ θεοῦ: tron på densamma ett nödvändigt vilkor för, att Guds Sons evangelium skulle varda mer än en begynnelse, hvarvid det icke fick stanna.

Huru det genom predikan och tro skulle komma och kom till en fortsättning, som motsvarade begynnelsen, omtalas korteligen i evangeliets slut och på ett sätt, som synes oss synnerligen väl öfverensstämma såväl med dess början som med den i enlighet dermed alltigenom fullföljda planen. Eller hvad lämpligare slut skulle väl *begynnelsen* af Jesu Christi *Guds Sons* evangelium kunna hafva, än att Jesus Sjelf, förrän Hans egen omedelbara verksamhet på jorden upphör, gifver sina lärjungar följande uppdrag och löfte? "Gån ut i hela verlden och prediken *evangelium* för hela skapelsen. Den som tror och blifver döpt skall frälst varda; den som icke tror skall blifva fördömd. Men dem som tro, skola dessa tecken efterfölja: i *mitt namn* skola de *utdrifva djeflar*, de skola *tala med nya tungor*, de skola vidröra ormar, och om de dricka något dödligt, skall det *icke skada dem*, på *sjuka* skola de *lägga händerna*, så varda de *friska*." Så fingo Guds Sons lärjungar uppdrag att till alla och öfverallt i verlden utbreda det evangelium, som först uppenbarats i Honom. Dertill erhöllo de ock löftet, att hvarhelst detta evangelium i tro emottogs, skulle det också alltfort bevisa sig vara Guds Sons. På detta sätt *skulle det komma* till fortsättning af Guds Sons evangelii begynnelse. — Och "efter det Herren talat med dem, blef Han upptagen i himlen och sitter på Guds högra hand." Men att lärjungarne fullgjorde det uppdrag, som Herren dem gifvit, omtalas ock i följande ord: "*de gingo ut och predikade allestädes* [1]), *under det Herren verkade med dem och stadfästade ordet genom de åtföljande tecknen*" [2]). — Sålunda angifver evangelisten

[1]) "Quo tempore Marcus evangelium scripsit, jam tum apostoli exierant in omnem mundum." *Bengel.*

[2]) Hafva vi sålunda funnit, att äfven slutet af εὐαγγέλιον κατὰ Μάρκον ganska väl passar tillsamman med det hela, så kunna vi likväl icke undgå att tillerkänna intygen derför, att de sista verserna skulle vara af annan författare än allt föregående, en ej ringa betydelse. De yttre vittnesbörden stå så, att i flere af de vigtigaste HSS. upptages hela Mc. 16, såsom i ACD, m. fl.; men i de båda högst betydande ℵ och B slutar Marci evangelium med orden ἐφοβοῦντο γάρ (16: 8). Bland inre skäl emot antagande af samme författare till 16: 9—20, som till allt föregående, synas oss följande vara de mest talande. Om ock den med v. 9 början de delen af berättelsen i det hela passar till det öfriga af evangeliet, så gäller detta dock icke alldeles om sjelfva begynnelseorden i denna 9:de vers. Vidare, det omtalas icke i det följande, såsom man väl skulle väntat, någon uppfyllelse af engelns

i denna skrifts sista ord, huru det *verkligen kom* till fortsättning af *ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ θεοῦ*, och huru detta evangelium äfven i denna sin fortsättning bevisade sig såsom *Guds Sons*.

Till Lucæ Evangelium.

Den inledning till Lucæ evangelium, som möter oss i dess fyra första verser, visar sig ej vara öfverskrift eller titel i samma mening, som vi funno sådan hos Mattheus och Marcus. Fastmer hafva vi här tydligen ett författarens förord till läsaren, deri han redogör för sitt arbetes föranledning, källor och noggrannhet, men endast i största allmänhet yttrar något, som kan tjena till ledning vid uppsökandet af evangeliets hufvudinnehåll och plan. Till de många och vidlyftiga tolkningsförsök, för hvilka denna inledning varit föremål, hafva vi sålunda ingen anledning att söka lägga ett nytt. Endast en del af inledningens ord äro för vår undersökning af någon betydelse.

Att *πληροφορεῖν* icke skulle kunna betyda "vollständig geschehen", "verlaufen" förklarar väl Meyer till detta ställe [1]) med bestämdhet. Men just de citater [2]), som han anför i sammanhang med bestyrkandet af sin motsatta mening, att ordets betydelse skulle vara: "zur vollen Ueberzeugung bringen", synas tala för, att den öfversättning af

---

enligt 7:de v. gifna löfte om ett möte, som lärjungarne skulle få med den Uppståndne i Galileen. Dertill kommer ock, t. ex. det, att, såsom *Alford* (i hans stora Commentar "The Greek Testament" V. I. 4 Ed. London 1859) räknat, ej mindre än 17 ord och uttryck, hvilka eljest icke alls förekomma hos Marcus, skola finnas ensamt i dessa verser. — Vi vilja icke, med *Bengel* (l. c. Marci 1: 1), *Guericke* (l. c. S. 149), *Ebrard* (Kritik der evang. Geschichte, 2 Aufl., Erlangen 1850, Ss. 798 ff.) samt deras föregångare och efterföljare, bestämdt fasthålla Marci författarskap mot de många skäl, som från motsidan (jfr *Credner* l. c. S. 106 f., *Meyer* l. c. S. 201 ff.) anföras; men vi äro åtminstone ännu icke öfvertygade om, att dessa senare bevisa tillräckligt för att frånkänna äfven dessa verser samme författare, som det öfriga evangeliet; än mindre våga vi utdöma dem ur kanon. Dock är här ej tillfälle att närmare ingå på denna fråga. Man finner vidlyftig redogörelse både hos några af nyssnämde och många andre författare. Så mycket synes oss visst, att, om det ifrågavarande stycket icke är af samma hand, från hvilken det öfriga evangeliet härrör, så synes dock den, som tillagt det, hafva väl förstått grundtanken i det hela och derefter lämpat sitt förfullständigande, om han ock vid sjelfva öfvergången mindre väl afsett sammanhanget med de näst föregående verserna.

[1]) Se 4:te Aufl. [2]) 2 Tim. 4: 5, 17.

πληροφορεῖν, hvilken han förkastar, dock kan vara rigtig. Redan Vulgata återgifver här med "quæ in nobis completæ sunt" och i lika rigtning ännu von Hofmann[1]): "die sich unter uns begeben haben und nun abgeschlossen vorliegen." — Lika litet kunna vi fatta καθεξῆς såsom Meyer, enligt hvilken det betyder "der Reihe nach hintereinander, nicht ausser der Ordnung, in welcher sie nach einander geschehen sind." Det synes oss orätt att inskränka betydelsen uteslutande till det chronologiska. Om så sker torde man icke i Lucæ evangelium finna en deremot svarande ordning[2]). Luthers allmänna uttryck "ordentlich"[3]) synes vara rigtigare, om man besinnar att ἑξῆς närmast återgifves med "i rad, i ordning." Fullt klart och bestämdt öfversätter Robinson[4]) καθεξῆς γράψαι "to write a connected narrative." I öfverensstämmelse härmed är ock Lichtensteins utläggning[5]): "Der Evangelist will einen zusammenhängenden Bericht geben, in welchem er nichts übergeht, was für das Verständniss des Ganzen nach Plan und Anlage seines Werkes von Wichtigkeit ist. So wird die Aufeinanderfolge der einzelnen Erzählungen je nach Massgabe des Erfordernisses jenes Verständnisses bald mehr durch ein chronologisches, bald mehr durch das sachliche Interesse bedingt sein"[6]). — Om händelser, hvilka, när Lucas författade sitt verk, hade kommit till en viss afslutning, vill han, efter att noggrannt hafva från början utforskat allt, gifva Theophilus en sammanhängande skriftlig berättelse. Detta är, hvad vi för vår undersökning kunna lära af inledningen till Lucæ evangelium, om vi rätt förstått densamma.

Dock, denna inledning hör, enligt vår uppfattning, icke blott till evangeliet. Detta utgör, såsom bekant, blott den första hälften af den historiska skrift, som har sin fortsättning i Apostlagerningarne. Till båda dessa hälfter böra ock dessa inledningsord hänföras. Huruvida desamma, så vidt vi ansett nödigt att taga kännedom om dem, fullt motsvaras af, hvad Lucæ evangelium och Apostlagerningarne innehålla, det skall vårt försök att lära känna grundtanken i dessa den Heliga Skrifts böcker utvisa. Vi öfvergå nu närmast till evangeliet och komma till Apostlagerningarne, enligt den för närvarande afhand-

[1]) Se *Lichtenstein*, Lebensgeschichte des Herrn Jesu Christi. Erlangen 1856, S. 496.

[2]) T. ex. i afdelningen 9: 45 — 18: 30, hvarom nedan.

[3]) Såsom ock vår Svenska öfversättning: "ordenteligen."

[4]) Lexicon of the New Testament, New-York, 1850.

[5]) l. c. S. 73, jfr *v. Hofmann* ib. S. 496.

[6]) På liknande sätt äfven *Melin*, som öfversätter καθεξῆς med "efterhvartannat" och närmare bestämmer det sålunda: "i sammanhang, efter en bestämd plan, i hufvudsaken äfven efter tidsföljden."

ling redan angifna gång, först sedan vi bragt vår undersökning af alla evangelierna till ända.

I slutet af den sista bland Gamla Testamentets profetiska skrifter, i Malachiæ 4:de Capitel, läsa vi bland annat de orden: "Eder, som mitt namn frukten skall uppgå rättfärdighetens sol och salighet[1]) under dess vingar", och de allrasista ord i hela Gamla Testamentets kanon, sjelfva slutet af Malachiæ profetia var detta Herrans löfte: "Si jag skall sända till eder Elia profeten, förr än Herrans stora och förskräckliga dag kommer, och han skall omvända fädernas hjerta till barnen och barnens hjerta till deras fäder, på det jag icke skall komma och slå jorden med förbannelse." Så hade profetian ljudit mer än 400 år förut. I Nya Testamentet återljuder den, när uppfyllelsen nalkas. Evangelisten Lucas upptager löftets tråd ånyo just vid den punkt, der den efter så lång mellantid allraförst började återknytas. Såsom han i andra delen af sitt verk visar oss mer af den uppgångna rättfärdighetssolens helsobringande verkningar än någon af de öfrige evangelisterna, så låter han oss ock i första delen tidigare gå den genom Malachia lofvade stora Herrans dag till mötes, i det vi redan långt före dess gryning invigas i hemligheten om de allratidigaste förberedelserna för föregångarens, den andre Elias', ankomst i verlden. Sålunda börjar nemligen Lucas efter det korta förordet sitt evangelium. "I Herodis Judeens konungs tid var en prest af Abiæ dagklass [2]) benämd Zacharias. Han hade en hustru af Aarons döttrar, som hette Elisabeth.... Båda voro framskridna i ålder. Och det hände sig, att, då han hade presterlig tjenstgöring inför Gud i den tur, som tillkom hans dagklass, han enligt presterskapets sedvänja fick på sin lott att upptända rökelse och ingick i Herrans tempel. Men hela folkmängden var utanför och bad vid rökelsetimman. Och en Herrans engel visade sig för honom stående till höger om rökaltaret... men engeln sade till honom... din hustru Elisabeth skall föda dig en son, och du skall kalla hans namn Johannes", och strax derpå gör Gabriel (ty det var han, v. 19) den bestämda hänvisningen dertill, att i denne Johannes uppfyllelsen af den genom Malachia gifna profetian var förhanden: "han skall omvända många af Israels barn till Herren deras Gud; och *han skall gå framför Honom i Eliæ anda och kraft att omvända fädernas hjertan till barnen och de ohörsamme till de rättfärdiges sinnelag*[3]) *för att skaffa Herranom ett beredt folk*"[4]). — Här

[1]) Egentligen: läkedom.

[2]) *ἐφημερία*.

[3]) Detta motsvarar rätt fattadt: "barnens hjerta till deras fäder" i profetian.

[4]) Jfr profetians: "på det jag icke skall komma och slå jorden med förbannelse."

se vi, huru Lucas, enligt hvad han lofvat Theophilus i inledningen, begynner sin berättelse *ἄνωθεν*[1]), med det allraförsta evangelium, som förkunnade det nya förbundets inträde. Men detta utgick genom ett omedelbart Guds sändebud i det gamla förbundets helgedom i Jerusalem och till den enskilde presterlige tjenaren i detta tempel.

Så snart evangelisten omtalat, hvad som närmast hörde samman med detta första förkunnande af Nya Testamentets gryende dag, låter han oss höra ett nytt engla-evangelium, 1: 26 ff. "I den sjette månaden sändes engeln Gabriel af Gud till en stad i Galileen med namnet Nazareth, till en jungfru, som var förlofvad med en man med namnet Josef af Davids hus, och jungfruns namn var Maria... och engeln sade till henne... si du skall afla i ditt lif och föda en son och skall kalla Hans namn *Jesus*"... Dertill ansluter sig hos Lucas berättelsen om, huru de, som varit närmaste föremålen för dessa frälsningsbringande englabudskap, hvar i sin tur meddela hvarandra och andra derom; sålunda ömsesidigt bekräftande det erfarna och lofprisande Gud derför. Först höra vi här evangelium ur Elisabeths mun, 1: 41 ff., derefter ur Marias, vv. 46 ff., och sist uppstämmer Zacharias, då hans tungas band löstes i sammanhang med uppfyllelsen af det löfte, som var honom för stort att tro, äfven sitt lof öfver detta evangelium. Med 2:a capitlet inträder den första stora uppfyllelsen af alla profeters förutsägelser, alltifrån det genast efter fallet gifna löftet om זֶרַע אִשָּׁה, och detta lekamliga evangelium kan ej heller sakna ordets. Berättelsen om Jesu födelse åtföljes derföre af meddelandet om, huru en engel bragte detta saliga bud redan omedelbart derpå under natten till de vakande herdarne, och huru "straxt vardt med engeln ett stort antal af den himmelska härskaran, de der lofvade Gud och sade: Ära vare Gud i höjden och frid på jorden, menniskorna en god vilje." Men herdarne sågo, hörde och förkunnade sedan åter i sin ordning vidare, hvad de sett och hört. Sedan derpå, efter omskärelsen och namngifvandet[2]), tiden var kommen att bringa den förstfödde upp i Herrans tempel att lösa Honom med det föreskrifna offret, så beledsagas denna händelse af Simeons och Hannas evangeliska vexelsång. Men när den tolfårige af sina föräldrar medförts till påskahögtiden och vid hemfärden blifvit förbisedd i den tanke, att Han vore bland slägtingarne, funno de Honom efter tre

---

[1]) v. 3.

[2]) Det är icke så lätt att inse, hvad betydelse den enda vers, som omtalar dessa händelser, har i sammanhanget med det öfriga. Troligen ligger all vigt här på namnet *Jesus*.

dagars sökande "i templet *sittande midt ibland lärarne hörande dem och frågande dem.* Och alla de Honom hörde förvånades öfver Hans förstånd och svar."

Sådant är hufvudinnehållet af de två första capitlen af Lucæ evangelium. Det är en stor skilnad mellan hans berättelse och de båda förra evangelisternes i afseende på hvarderas begynnelse. Marcus hade alls ingen s. k. förhistoria, och huru helt annorlunda var icke det, som Mattheus meddelade om Jesu födelse och barndom [1]. Vi hafva sett, huru dennes berättelser härom voro valda för att ådagalägga, att profetiorna om den kommande Messias nådde sin uppfyllelse i Jesus redan vid denna tidigaste del af Hans lif. Lucæ evangelii begynnelse har icke visat sig vara sådan, att vi kunna tro honom om att hafva ett dylikt syftemål med sin skrift. Men lika litet kan han, då han för oss till krubban i Bethlehem och visar oss de ringa omständigheter, i hvilka Jesus föddes och uppväxte, vilja skrifva om den majestätiske Guds Sons evangelium i samma mening, som detta var fallet hos Marcus. Att dock *evangelium och evangelii predikan* för Lucas måtte hafva en stor betydelse, det hafva vi af den i denna hans arbetes början upptäckta ledtråden väl kunnat förmoda.

Att det ock verkligen så förhåller sig skall vår undersökning i sin fortgång söka att uppvisa. Men till lättande af insigten i densamma, torde det här, der vi icke hafva någon ledning af en det väsentliga innehållet angifvande titel, och utomdess vår framställning måste afbrytas på halfva vägen för att först efter ett jemförelsevis långt mellanskof fortsättas, här torde det befinnas lämpligt att gå den kommande framställningen i förväg med att redan nu antyda det resultat, till hvilket vi kommit vid försöket att finna hufvudinnehållet i Lucæ tvådelade verk.

Evangelisten synes oss i denna sin skrift till Theophilus, hvilken kanske varit en förnäm Romare [2], hafva velat följa det *Nya Testamentets evangelium från dess allraförsta begynnelse*, då det förkunnades hemligt af Gabriel för Zacharias allena i Jerusalems tempel, *och sedan på hela dess väg till Rom*, verldsstaden, hvilken genom Aposteln

[1]) Af denna olikhet mellan begynnelsen i Matthei och Marci evangelier får man dock icke draga *Weizsäckers* slutsats (l. c. S. 16): "Die gänzliche Verschiedenheit der Vorgeschichte bei beiden Evangelisten beweist für sich allein genügend, dass keiner den anderen, ebensowenig Lukas den Matthäus, als Matthäus den Lucas benützt haben kann."

[2]) Med visshet är väl intet bekant om denne Theophilus, ja icke ens om namnet här skall beteckna en verklig person. Jfr *Credner* l. c. S. 144 f., der många olika meningar äro återgifna.

Pauli oförhindrade och allom tillgängliga predikan derstädes förbereddes att blifva hela christenhetens hufvudstad i en mening, som på sitt sätt motsvarade den betydelse, som Jerusalem hade haft för Israel [1]).

Det är klart, att de evangelister, som medverkade för att evangelium skulle hinna detta mål, för Lucas skola vara af synnerlig betydelse. Deraf kommer det sig ock, att han i sitt evangelium betraktar Jesus sjelf, icke hufvudsakligast såsom profetiornas fullbordan eller den i under och majestät sig uppenbarande Guds Son, utan, såsom vi skola finna, framförallt från den sidan, att Han var en guddomlig *διδάσκαλος*, den förnämste förkunnaren af det för all verlden bestämda evangelium. I detta afseende synes han vilja tillropa alla dem, hvilka jemte Theophilus skulle komma att betrakta den bild, han tecknar af Mästaren, ungefär detsamma, som Ebreerbrefvets författare säger till sina heliga bröder: *κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν* [2]).

Med den nyss angifna uppfattningen af Lucæ hela verk öfverensstämmer det väl, att de båda första capitlen hufvudsakligen gingo ut på att meddela om det nytestamentliga evangelii förkunnande i dess begynnelse och första, det groende senapskornets liknande, utveckling. Likaså synes den tolfårige, som fann sig så väl i sin Faders hus, *ἐν μέσῳ τῶν διδασκάλων*, och hela Hans förhållande derstädes, Hans

[1]) I närmaste öfverensstämmelse härmed angifver *Held* (l. c. S. 164 f.) med få ord grundtanken i Lucæ skriftverk: "Das Lukas-Evangelium", säger han, "welches mit der Apostelgeschichte ein Werk ausmacht, beschreibt den grossen Gang, welchen die Verkündigung des Weltheilands aus der Verborgenheit in Israel bis auf den grossen Weltmarkt Rom's gemacht hat. In der Heimlichkeit des jüdischen Tempels und der Stille des jungfräulichen Gemaches in Nazareth hat die Kunde ihre ersten Anfänge gehabt, welche endlich Paulus unter die Heiden und nach Rom gebracht hat." — Helt annorlunda uppfattar *Luther* (Se Walchs uppl., XIV, S. 106) meningen med Lucæ evangelium: "Darauf soll man merken, dass St. Lucas mit diesem Buch die ganze Christenheit lehret bis an das Ende der Welt das rechte Hauptstück christlicher Lehre, nemlich wie wir müssen alle gerecht werden allein durch den Glauben an Jesum Christum, ohne alles Zuthun des Gesetzes oder Hülfe unserer Werke. Solches Stück ist seine fürnehmste Meynung und Ursache dieses Buch zu schreiben." — I sanning mera betecknande för Luther och Reformationen, än strängt taget öfverensstämmande med hufvudinnehållet af Lucæ evangelium. — Åter olika, men derföre ej mera rätt, *Knös* (Isagogiken § 267): "Den allmänna karakteren af Lucæ evangelium är, att det mera än något af de öfriga evangelierna är författadt med bestämd historisk syftning, såsom en skildring af Frälsarens lefnadshistoria."

[2]) Ebr. 3: 1.

vettgirighet, förstånd, kloka svar och undervisande fråga till föräldrarne lämpligen förbereda en skildring af den störste διδάσκαλος. — Vi gå nu att tillse om äfven fortsättningen af evangeliet svarar mot denna början och vår här uttalade mening om hufvudinnehållet i det hela.

Med 3:dje capitlet försätter oss Lucas till begynnelsen af Jesu föregångares, Johannes döparens, predikareverksamhet och döpande. Ingendera af de förre evangelisterne gaf en så rikhaltig bild af Johannis lärosätt. Med flere olika exempel visas, huru denne med sin förberedande bättringspredikan banade väg för den ännu större Läraren, som skulle komma omedelbart efter honom. Men liksom vore det med dessa prof ännu icke nog, tillägges slutligen: "och mycket annat förmanade han och *förkunnade evangelium för folket*", 3: 18.

I sammanhang med redogörelsen för Johannis döpande omtalas huru Jesus döptes af honom. Och såsom engeln redan vid bebådelsen hade sagt till Maria: "Den Helige Ande skall komma öfver dig och den Högstes kraft skall öfverskygga dig, derföre ock det heliga, som af dig födt varder, skall kallas Guds Son" [1]), så kom vid dopet en röst från himlen, som sade till Honom, som döptes: "Du är min käre Son." Omedelbart härefter infogar Lucas en slägtledning, hvilken i motsats mot den, som begynner Matthei evangelium, går baklänges och dessutom icke stannar vid Abraham utan går tillbaka ända till Adam och Gud. Vi kunna här ej närmare inlåta oss på den kinkiga frågan om dessa genealogier. Emellertid hafva vi icke blifvit öfvertygade af Meyers skäl för den mening, att vi hos Lucas likasom hos Mattheus skulle hafva Josefs stamträd, en åsigt, genom hvilken Meyer ej heller kommer till något mera tillfredsställande resultat än det, att "die Vereinigung beider Stammregister, obwohl sie beide den Joseph betreffen, ist unmöglich" [2]). Vi antaga då hellre tillsvidare, med t. ex. Ebrard [3]), Thiersch [4]), Burger [5]), att Lucas gifver oss Marias genealogi. För Matthei ändamål var det nödigt att visa Jesu arfsrätt i Davids hus; men denna gick genom Josef, på hvilkens Davidiska härkomst här allt berodde, låt vara att den äfven någon gång förmedlades genom leviratsäktenskap. Hos Lucas icke så. Han synes oss deremot med uppvisande af Marias härkomst från Adam och Gud vilja ådagalägga, huru Jesus, som i Sitt dop förklarats vara Guds Son i en uteslutande mening, dock tillika var Guds Son och Adams Son i samma eller lik-

[1]) Luc. 1: 35.
[2]) Se 4:te Aufl., Anm. till Cap. 3, S. 299.
[3]) Kritik der ev. Gesch. S. 195 ff.
[4]) "Versuch", S. 138 f.
[5]) l. c. S. 529 f.

nande mening med alla andra menniskor. Han var menniskones son, ὁ ἔσχατος Ἀδάμ[1]), och deltog såsom sådan i hela menniskoslägtet, tillhörde alla menniskor. Men denna Jesu ställning berodde alls icke på Josef utan på Jesu födelse af qvinnan, Adamsdottren Maria. Och detta förhållande måste för den läsare, som icke tillhört Israels folkförsamling och icke härstammade från Abraham, vara af största betydelse, såsom det ock väl förtjenade att få en plats inom den skrift, som vill visa, huru Jesu Christi evangelium var ämnadt att omfatta verlden, då det icke stannade inom det land, som hade Jerusalem till hufvudstad, utan banade sig väg till Rom.

Sedan nu äfven hos Lucas, ehuru här denna slägtledning mellankommit, till berättelsen om dopet anslutit sig den motsatta om frestelsen, följer ock hos honom såsom hos de förra båda evangelisterne omedelbart en framställning om begynnelsen af Jesu verksamhet i Galileen. Här meddelas dock icke Johannis tillfångatagande, såsom den närmare tidpunkten derför[2]). Och föröfrigt, om vi funno det olika sätt, hvarpå Mattheus och Marcus omtalade denna begynnelse, vara för hvardera betecknande, så gäller detta visserligen ock nu hos Lucas. Hos Mattheus var det något väsentligt, att Jesus för *profetians fullbordan* öfvergaf Nazareth och tog sitt hem i Capernaum, på det Zabulon och Nephthalim . . . det folk, som satt i mörker, skulle få se ett stort ljus. Derom nämner Marcus intet, ty det hade ingen betydelse för *begynnelsen af Guds Sons evangelium.* Men emedan Marcus ville omtala denna, betecknar han början af Jesu verksamhet så, att Han predikade evangelium om Guds rike, sägande . . . bättren eder och tron evangelium. Hos Lucas åter, der Jesus kommer i betraktande framförallt såsom den evangeliske Läraren beskrifves Hans begynnande verksamhet med de orden: "*Han lärde i deras synagogor*", 4: 15.

För att efter den hos Mattheus mot dessa ord svarande inledning gifva prof på Jesu predikosätt, hade nyssnämde evangelist i den s. k. bergspredikan sammanställt åtskilligt, som kunde tjena att visa, huru Jesu lära var lagens och profetiornas fullbordan. Marcus gifver intet prof på Jesu lärande, utan omnämner det blott helt allmänt för att genast öfvergå till att redan här omtala, huru Guds Son utdref en djefvul, hvilken väl visste, att Jesus var den, som uppenbarades att nederslå djefvulens gerningar. Lucas åter gifver såsom Mattheus ett exempel på, huru Jesus predikade, men här är icke fråga hvarken om

---

[1]) 1 Cor. 15: 45.

[2]) Jfr Matth. 4: 12; Marc. 1: 14. Lucas omtalade Johannis fängslande i sammanhang med berättelsen om honom, redan förrän Jesu döpelse blef beskrifven.

lagens fullbordan intill dess minsta prick [1]) eller om Jesu läras förhållande till de skriftlärdes och Phariseernes. Redan stället, der den profetiska text fanns, hvilken gaf sig till underlag för detta Jesu tal i Nazareth, den af Lucas först anförda bland Jesu predikningar, torde varit af betydelse för dess upptagande här. Från Gamla Testamentets evangelist är den hemtad, från Esaias, hvilken mer än någon i det förra förbundets tid hade blicken öppen för evangelii verldsomfattande betydelse. Men texten sjelf påminner ock med sitt innehåll om detta evangelium, såsom om just Denne evangeliske Läraren: "Herrans Ande är öfver mig, derföre att Han hafver smort mig till att förkunna evangelium för de fattiga, hafver sändt mig till att läka de förkrossade hjertan, till att predika de fångna frihet och de blinda syn och gifva de sönderslagna förlossning, till att predika ett behagligt Herrans år." I denna text för Jesu predikan finnes intet spår till hänsyftning särskildt på Israel, men väl genomlyser der evangelii katholicitet ganska klart. Och den predikan, som sedan hölls, huru förebådar icke den, att evangelium skulle gå från Jerusalem till Rom, från Judarne till hedningarne! Redan de orden: "Sannerligen säger jag eder: ingen profet är aktad i sitt fädernesland" hänvisa på något sådant, men ännu mera påminnelserna derom, att Elias under sin tids mer än treåriga hungersnöd icke sändes att hjelpa någon af de många enkorna i Israel, utan till den hedniska i Sarephtha vid Sidon, och att Elisa icke renade någon af de månge spetälske i Israel utan den Syriske Naeman. Något af den häntydning, som häruti låg, kunde väl ock åhörarne hafva fattat, ty "alle de i synagogan voro uppfylldes med vrede" och ville ju redan nu hafva dödat Jesus, genom att störta Honom från det berg, vid hvars nedre del [2]) staden var bygd. Men denna stad var icke Capernaum, för hvars skull Jesus enligt Mattheus hade öfvergifvit sitt barndoms- och ungdomshem i Nazareth, då Han skulle börja att med sin predikan blifva ett stort ljus för det folk, som satt i mörkret, icke Capernaum, från hvars synagoga också Marcus berättar om det väldiga under, med hvilket han begynner skildringen af Guds Sons öfvernaturliga verksamhet. Lucas förutsätter redan en Jesu vistelse och undergörande verksamhet i Capernaum (4, 14 f., 23) och finner det med sitt arbetes plan och med den bild, Han ville gifva af Jesu lif, bäst öfverensstämma att meddela just detta tal, som Jesus hade hållit i fädernestaden, och den verkan, som det just der hade frambragt.

[1]) Matth. 5: 18.

[2]) Om man får tro legenden, *v. Raumer*, Palästina, 4:te Aufl. S. 136.

Hafva vi nu sett, att Lucas redan här framställer Jesus såsom lärare af det evangelium, som afsåg verldens frälsning och derföre syftade mot verldens hufvudstad, så vilja vi ock från en annan sida söka uppvisa denna begynnelsepunkts ställning i förhållande till det hela. I Jerusalems tempel hade Gabriel, sänd från himlen, begynt förkunna Nya Testamentets evangelium; i Jerusalems tempel hade ock den tolfårige Jesus sjelf, denna gång oanfäktad, först uppenbarat sina utomordentliga lärareanlag. Sin egentliga lärareverksamhet började Han dock icke der utan i sitt hemland, det mer förborgade Galileen. Men i Jerusalems tempel låter Lucas Jesu lärande före Hans sista lidande åter sluta, 21: 37, 38. Mellan dessa båda punkter, den begynnelse, som göres med berättande af Jesu lärareverksamhet i Galileen och predikan i Nazareth, 4: 14 ff., och det slut, som kan sägas vara satt genom meddelandet af Hans lärande i Jerusalems tempel, 21: 38, hafva vi berättelsen om Jesu evangeliska lärareverksamhet i det hela. Närmast före begynnelsepunkten hette det vid den sataniska försökelsens afslutning: "Sedan djefvulen hade ändat all frestelsen, for han ifrån Honom till en tid." Genast efter det Lucas bragt berättelsen om Jesu offentliga lärande till fullbordan, synes han anknyta den derpå följande framställningen om Jesu sista lidande af djefvulska menniskor vid den om det första, som Han hade att uthärda af djefvulen sjelf, med begynnelseorden af det 22:dra Cap. "De öfverste presterne och de skriftlärde sökte efter, huru de skulle dräpa Jesum, men de räddes för folket; men *satan gick in uti Judas*, som kallades Ischarioth och var en af de tolf. Han gick bort och talade med de öfverste presterne och höfvidsmännen för vakten, huruledes han skulle förråda Honom åt dem." Hafva vi så sett, huru frestelse och lidande närmast föregå och efterfölja Jesu verkande, så skola vi dock icke förbise, att de äfven under detsamma alltfort förekommo. Att också för framställningen om Jesu lärareverksamhet i Lucæ evangelium de anfäktelser och den motsägelse, som mot Jesus uppstodo, äro af ej ringa vigt, kunde vi redan se af den första händelse, Lucas meddelar ur Jesu verksamhetslif; och det synes oss, såsom skulle förkunnandet af och förberedelsen för det stundande stora lidandet i denna evangelists berättelse beteckna begynnelsen af de närmast följande afdelningarne i skildringen af Lärarens verk. Är detta icke alldeles ogrundadt, så skulle vi inom denna hufvudafdelning, 4: 14—21: 38, hafva i första rummet tre mindre [1]). Först gifves oss en, så att säga, mera historisk berättelse om Jesu Galileiska verksamhet. Denna synes oss räcka från 4: 14 till

[1]) 1) 4: 14 — 9: 43 a; 2) 9: 43 b — 18: 30; 3) 18: 31 — 21: 38.

och med första hälften af 43:dje versen af det 9:de capitlet[1]. Här visas Jesus i sina under vara den guddomlige läraren, som dock möter stor motsägelse, hvarför Han måste, bland dem som trodde, afskilja några till ledare för sin blifvande församling och undervisa dem dels tillsamman med folket, dels enskildt. Inom denna större afdelning urskiljer v. Hofmann sex mindre, af hvilka två och två höra tillsamman. Undren bilda här grundlaget för berättelsen; men huru äfven i hela denna afdelning *lärandet* är framhållet, kan finnas, om man i sitt sammanhang ser följande ställen: 4: 31 f., 43 f.; 5: 3, 17, 31; 6: 3, 9, 20—49; 7: 16, 22, 24 ff., 40 ff.; 8: 1, 4—18, 21; 9: 2, 6, 22 ff. Det från Jerusalem till Rom sig utbredande evangelium betecknas dervid såsom sådant, utom af det anförda talet i Nazareth, måhända ock deraf, att Luc. 9: 1 ff., vid berättelsen om lärjungarnes sändande, utlemnar det tillägg Matth. gör 10: 5, 6, hvarmed man må jemföra lydelsen af 6:te versen hos Lucas.

Om i det hela detta första stycke, såsom en allmännare redogörelse för Jesu Galileiska verksamhet, hade ej obetydande likhet med berättelsen om densamma hos de andra evangelisterne, der vi ock funno denna Jesu verksamhet väcka motsägelse, och motsägelsen åter föranleda lärjungarnes utväljande och undervisande; så är nu följande afdelning, 9: 43 b — 18: 30, till sin sammanställning för Lucas alldeles egendomlig. I den historiska framställningen hade denne evangelist redan med förra afdelningen kommit så långt, som Mattheus först med 17: 21 eller Marcus, som dock icke hade något af Lucæ långa förhistoria, först med den vigtiga slut- och vänd-punkten i midten af sitt evangelium, 9: 29. Men då Lucas hunnit den punkt, der å ena sidan händelsen med den dämoniskt besatte gossen uppenbarade lärjungarnes trossvaghet i det de, under det Jesus förklarades, förgäfves försökte att utdrifva djefvulen, å andra sidan sättet, på hvilket de upptogo Jesu förutsägelser om Hans lidande, visade deras stora oförstånd — då Lucas hunnit denna punkt, lemnar han vid sina nu följande meddelanden om lärjungarnes undervisning nästan alldeles historisk gång och tidsföljd ur sigte. Icke heller träda här de undervisade och den undervisning, som meddelas dem, så mycket fram, som hos de förra evangelisterne. Fastmera synes Lucas i hela denna tredjedel af sitt evan-

[1] *v. Hofmann* utsträcker den till och med v. 45. Då vi i afseende på denna del af Lucæ evangelium väsentligen ansluta oss till v. Hofmann, begagna vi här tillfället att hänvisa till den lärorika redogörelse öfver detta evangelii innehåll, hvilken, hemtad ur nyssnämde theologs föreläsningar, finnes såsom bihang till *Lichtensteins* Lebensgeschichte des Herrn Jesu Christi, Ss. 479 ff. Jfr rörande nu ifrågasatta punkt S. 484.

gelium ytterst afse att gifva oss en bild af den Undervisande, af Jesus, Läraren. Deraf torde ock vara klart, hvarför vi sätta begynnelsepunkten för denna afdelning något annorlunda än von Hofmann, som dock har samma mening om det hela. Vi fatta nemligen förutsägelsen om lidandet såsom en inledning till det följande, hvarigenom begynnelsen också visar sig vara likartad med den motsvarande i nästa afdelning, 18: 31, och med hvad vi funnit hos Marcus, 9: 30 ff.

Ett missförstånd af det hela är väl att såsom Reuss [1]), Holtzmann [2]), m. fl., låta den nya afdelningen börja med 9: 51. Underrättelsen, att Jesus befann sig på sin sista väg till Jerusalem, visar sig jemförd med innehållet af det följande, isynnerhet v. 53, vara gifven blott för att förstå der ifrågavarande berättelse. Af samma skäl förekomma dylika anmärkningar om de resor, under hvilka Jesu ord sagts, på flere ställen i denna afdelning, ss. 13: 22 jfr v. 33 f.; 17: 11 f. Det börjar således icke med den upplysande anmärkningen i 9: 51 [3]) någon reseberättelse sådan som, efter Schleiermacher [4]), Meyer, m. fl. uppgifva. Hvilken förvillelse genom ett dylikt antagande åstadkommes söker Reuss uppvisa [5]). Dessutom angifves 18: 31 tydligt nog, hvar reseberättelsen börjar. Der återupptages den historiska framställning, som afbröts efter beskrifning af Jesu Galileiska verksamhet, just der Han började förkunna Sitt lidande. Och återtagandet af den afbrutna tråden sker äfven högst lämpligt med att Jesus berättas hafva tagit till Sig de tolf och förkunnat dem om Sitt lidande sägande: "Si vi gå upp till Jerusalem o. s. v." Denna betydelse tro vi förutsägelsen om lidandet hafva inom den stora afdelning af evangeliet, som tjenar att åskådliggöra Jesu lärande eller, om man så vill, Hans profetiska verksamhet. Sedan evangelisten kommit till den punkt, der han skulle meddela om den store Lärarens öfverstepresterliga lidande och död, af-

---

[1]) l. c. Ss. 198, 202. [2]) l. c. Ss. 208, 225.

[3]) *Knös*, Isag. § 265, anger både början, slut (9: 51 — 18: 14) och allmän karakter origtigt.

[4]) enligt *Holtzmann* S. 208.

[5]) l. c. S. 202. "Der Bericht führt uns sogleich nach Samarien; 10: 38 ist Jesus schon in Bethanien, 13: 22 weit weg, immer auf dem Wege nach Jerusalem, 18: 31 plötzlich wieder in Galiläa, 17: 11 in Samarien und Galiläa, 18: 31 erinnert wieder an das Ziel der Reise und v. 35, ganz von jenem Wege ab, finden wir ihn in Jericho, also von jenseits des Jordans kommend und so noch einmal gegen Bethanien ziehend, dazwischen sendet Jesus C. 10 seine Jünger nach allen Seiten hin und diese haben Zeit zurückzukommen und Bericht zu erstatten; vieles ist gar nicht localisirt 11: 1; 12: 1; 13: 10 C. 14—16 und am Ende 18: 14 ist von der Ankunft nicht die Rede."

bryter han sig sjelf, stannar vid Lärarens person, skildrar denna utförligt och återupptager först sedan detta skett den historiska gången.

Hvad nu afdelningen 9: 43 b — 18: 30 beträffar, så sade vi dess sammanställning vara för Lucas egendomlig och dess ändamål att gifva en bild af den guddomlige Läraren. Underafdelningarne angifvas af v. Hofmann ungefär sålunda: 1) Arten af Jesu lära i afseende på olika personer och förhållanden, 9: 46 — 13: 9; 2) de mångfaldiga anledningar, hvilka Jesus begagnade för att lära, alltid med de mest passande ord, 13: 10 — 16: 31; 3) det mångfaldiga innehållet af Jesu lära, 17: 1 — 18: 30. Inom den första af dessa afdelningar visas oss åter: a) huru Jesus lärt om tillhörighet till Hans lärjungar, hvad de hafva att vänta, huru de böra förhålla sig, o. s. v., 9: 46 — 10: 24; b) om fordringarne för evinnerligt lif, 10: 25 — 11: 13; c) straffdomar och varningar mot vedersakarne, 11: 14 — 13: 9. Denna sakordning synes ock i det enskilda vara väl genomförd. Det är derför alldeles rätt att kalla denna afdelning ochronologisk och på sitt sätt ohistorisk, men å andra sidan alldeles falskt att, såsom Holtzmann[1]) gör, säga den vara "blos dadurch veranlasst, dass Lucas manchen evangelischen Stoff vorgefunden habe, den er sonst nirgends einzureihen wusste" [2]). Af det, Mattheus sammanfört i längre tal, har Lucas för sitt ändamål här i de särskilda smärre afdelningarne användt olika delar, hvart på sin plats, och det ligger alldeles i de skilda berättelsernas natur, att han här icke hade rum för något af det, som för Marcus är egendomligt. Men äfven af det Mattheus framställt, var mycket för Lucas oanvändbart eller obehöfligt, såsom ock denne senare anfört mycket nytt, som för hans plan var bättre passande och gafs honom af hans källor [3]).

Gå vi nu till den tredje afdelningen, 18: 31 — 21: 38, deri den med 9: 43 a afbrutna historiska berättelsen om Jesu lärareverksamhet, efter denna genom idel kortare tal och yttranden gifna bild af Hans lärosätt, återupptages, så se vi här i öfverensstämmelse med begynnelseorden återigen Läraren, sådan Han undervisar lärjungarne om Sitt lidande, Sin död och uppståndelse, i det Han går dessa till mötes. Under och berättelser stå blott anförda för sammanhanget eller för den anledning, de gåfvo till att lära. Huru allt afser undervisning, må man se af 18: 31 ff., 19: 9 ff., 40 ff., 47; 20: 1 ff., 9 ff. och

---

1) l. c. S. 209.

2) Likaså *Knös* (l. c. § 265), som här finner "en efterskörd, hämtad från muntliga meddelanden, hvilka Lucas icke tilltrott sig eller försökt chronologiskt ordna."

3) Det är lätt att inse, hvarför man vid den uppvisade realordningen icke i denna afdelning kan vänta någon topografisk eller chronologisk.

så ända till 21: 37 f., der lärandet än en gång sammanfattas såsom det hufvudsakligaste i Jesu verksamhet, och detta nu i de allrasista orden af hela den stora afdelningen, 4: 14 — 21: 38. I begynnelsen af Jesu kallelses verksamhet, till hvilken Han nyss blifvit invigd genom dop och frestelse, hette det, att Han *lärde i Galileens synagogor* och vardt prisad af alla (4: 14 f.), och här, der berättelsen om Hans offentliga lärareverksamhet slutar, säges, att "Han *lärde* om dagen i *templet;* men om natten gick Han ut och vistades på Oljoberget, och allt folket kom bittida upp till Honom i templet till att höra Honom."

Huru den nu följande sista hufvuddelen af evangeliet sammanhänger med det föregående, hafva vi redan angifvit[1]). Här se vi Läraren Jesus Christus, om vi få bruka Apokalypsens ord[2]), såsom "det trogna vittnet, den förstfödde från de döda och hufvudet bland konungarne på jorden." Hans lidande och död, uppståndelse och himmelsfärd äro den historiska vägens stationer. Med afseende på det sista lidandet ligger det i sakens natur, att evangelisternas berättelser blifvit hos alla mycket likartade. Väl hafva de betraktat Jesus och Jesu lif ifrån olika sidor. Men der nu Han är lidande (passiv), der kan ock framställningen om händelserna ej förete mycken omvexling. Dock, äfven denna likformighet kan väl under sådana omständigheter synnerligen bekräfta det berättades sanning. Åtskilligt skall man emellertid ock här finna, som för hvardera evangelisten är egendomligt. Beträffande Lucas, må det vara nog med att hänvisa på följande. Anklagelsen mot Jesus inför Pilatus innefattar hos denne bland annat de orden: "Han gör folket upproriskt, *lärande* öfver hela Judiska landet, begynnande i Galileen och sedan allt hit", 23: 5. Ännu på vägen till Golgatha undervisar Jesus de gråtande qvinnorna, vv. 27 ff. Ja, ända in i döden se vi Läraren. På korset förkunnar Han evangelium för den botfärdige röfvaren undervisande honom, att han ännu samma dag skulle vara med Jesus i paradiset.

Här böra vi märka en annan omständighet, som äfven torde sammanhänga med det i allmänhet egendomliga för Lucæ evangelium. Jesu första ord på korset är hos denne evangelist en förbön, det sista, hvarmed Han uppger sin anda, är en bön. Bön och förbön hade väl icke på något utmärkande sätt tjenat att karakterisera Jesus såsom profetiornas uppfyllelse eller såsom den allsmägtige Guds Son; men de äro Lärarens verk, närhelst undervisningen upphör eller icke kan meddelas; Jesus är Profet och Öfversteprest tillika. Huru Han öfverstepresterligen framburit bönens offer och lärt bedja, har derföre Lucas

---

1) S. 57. 2) 1: 5.

redan förr stundom anfört, der det dels alls icke, dels icke så omtalats af Mattheus och Marcus; jfr Luc. 3: 21; 9: 18, 29; 11: 1 ff., 9 ff.; 18: 1 ff., 9 ff. Bönen i Gethsemane har ock hos Lucas omständigheter, som ej finnas hos de andra [1]).

Äfven berättelsen om uppståndelsen visar sig passa väl tillsamman med det öfriga af Lucæ evangelium. Mattheus omtalar, huru Israels andliga öfverhet efter Jesu uppståndelse betalat väktarne, för att de skulle utsprida den lögnen, att lärjungarne under natten stulit bort Jesu lekamen, och att denna osanning sedan spriddes bland Judarne. Deri låg väl, om man får antaga, att Lucas skref senare och känt Mattheus [2]), ett skäl mer för att i ett hedningaevangelium uppvisa, huru helt annorlunda dermed förhållit sig. Lucas vill åskådliggöra för sin läsare, huru de, hvilka såsom uppståndelsens vittnen skulle förkunna evangelium derom, sjelfve alls icke väntat densamma och endast småningom, med allrastörsta svårighet och efter den noggrannaste pröfning, derom läto öfvertyga sig. Så litet hade de uppdiktat den, så döfve hade de varit för Jesu förutsägelser derom, och så helt voro de nedslagne, och alla deras ljusa förhoppningar om ett Messiasrike tillintetgjorda genom Jesu död. Först besöka qvinnorna grafven, men endast i afsigt att balsamera den döde. Då de ej finna Hans lekamen, behöfs att uppståndelsen betygas af englar för att göra den trovärdig. Men icke destomindre anse lärjungarne qvinnornas berättelse derom såsom sladder och sätta ingen tro dertill. Den Uppståndne Sjelf blir ej igenkänd, der Han visar sig för de troende lärjungarne, som vandrade till Emmaus. Deraf synes klart, att icke heller desse väntade uppståndelsen eller trodde, hvad som förkunnats dem derom. Ej heller öfvertygas de om rätta förhållandet af den uppståndne Lärarens egna bestraffningar för deras sentrogenhet och Hans undervisning ur skrifterna. Först, då Han bröt brödet med dem vid bordet, öppnades deras ögon, och nu var det ej heller någon inbillning, att de sågo Herran; ty de kände då fullkomligt [3]) igen Honom. Ehuru emellertid till alla dessa uppenbarelser kommit en särskild för Petrus, så blir dock den församlade lärjungaskaran sedan högligen förskräckt och tror sig blott se en ande,

---

[1]) Att emellertid betona detta framställande af Jesu öfverstepresterliga kallelse såsom det hufvudsakliga af Lucæ berättelse, såsom *Augustinus* gör, synes oss dock alldeles orätt. Augustinus förfäktar ock denna sin mening på ett mycket egendomligt sätt; jfr l. c. I, 2, 3, 6.

[2]) Sålunda *Grotius*, *Wetstein*, *Griesbach*, *de Wette*, *Bleek*, *Delitzsch*, m. fl. Med vårt *antagande* hafva vi ingalunda velat uttala någon afgjord mening i denna outredda och svåra fråga.

[3]) *ἐπέγνωσαν*.

då Jesus ännu samma afton trädde in i deras krets och tilltalade dem. Först sedan Han under milda förebråelser visat dem Sin verkliga kroppslighet, Sina händer och fötter och, då de nu åter icke vågade tro sina ögon för glädjes skull, äfven ätit i deras åsyn, först efter så sega tvifvels öfvervinnande blefvo de tillgängliga för Hans fullständiga undervisning, genom hvilken Hans lidande och uppståndelse bevisades vara fullbordan af det, som förutförkunnats i Mose lag, profeterna och psalmerna. Sålunda berättar evangelisten Lucas om Jesu uppståndelse, 24: 1—46 [1]).

[1]) Om vi till ofvanstående, för att här på ett ställe gifva en liten öfversigt, lägge åtskilligt, som vi om samma händelse finna på andra ställen, så bekräftas äfven deraf både den svårighet, hvarmed lärjungarne läto sig öfvertygas om Uppståndelsen och dennas egen fullaste visshet, såsom en den allrafullkomligast bevisade historiska händelse. Marcus omtalar, att Maria af Magdala, efter att hafva sett Herran uppstånden, förkunnade detta för dem, som plägat utgöra Hans omgifning, men de trodde henne ej, icke heller troddes de båda lärjungar, som sett Honom på sin vandring utåt landet (till Emmaus). Johannes berättar, huru nyssnämda Maria, då hon funnit grafven tom, vid Herrans tilltal snarare kunde tänka sig, att Han vore trädgårdsmästaren, och att Han såsom sådan tagit bort (jfr ock Joh. 20: 2, 11, 13) hennes älskade Mästares lekamen, än att Han sjelf åter lefde. Men både hon och lärjungarne öfvertygades likväl fullt samma dag. Dock en saknades i kretsen, kanske blott för att ock dennes åtta dagars långa, hårdnackade, men i en herrlig bekännelse förvandlade tvifvel skulle så mycket mera öfvertyga alla, som tro skulle till evinnerligt lif. Det torde vara öfverflödigt att närmare redogöra för öfriga den Uppståndnes uppenbarelser: vid Galileiska hafvet, för de 500 på berget, för Paulus — *Melin* (Jesu lefverne, IV, 214) sammanställer dessa uppenbarelser noggrannare — och i hela christna kyrkans lif. Hvad som redan anförts, visar tillfyllest, till hvilket resultat en sammanhängande undersökning kommer äfven i denna christendomens lifsfråga. Hvarthän det deremot kan leda, om man utgår från motsatt grundsats och fattar evangelierna såsom blotta aggregater af osammanhängande berättelser, det skall visa sig, om vi undersöke, huru *Renans* framställning om Jesu uppståndelse förhåller sig till evangelisternes ofvan angifna? Låtom oss höra den utan afkortning för att gifva denne författare och dem, som svurit hans fana, full rättvisa. Sålunda berättar han saken ("Jesu lefnad", S. 409 f. Vi följa här originalet i åtskilligt närmare, helst en sats i öfversättningen är alldeles falskt återgifven. Ett par oväsentliga små noter utlemnas). "Helt bittida på söndagsmorgonen infunno sig qvinnorna, först bland dem Maria af Magdala, åter vid grafven. Stenen hade blifvit undanvältad från grafdörren, och liket fanns icke längre på det ställe, der det blifvit lagdt. Samtidigt spriddes de sällsammaste rykten inom den christna församlingen. Ropet: han är uppstånden! lopp bland lärjungarne med blixtens fart. Kärleken gjorde, att det öfverallt mottogs med lättrogenhet. Hvad var det, som hade händt?

Och på samma gång, som Han öppnade lärjungarnes förstånd, så att de fattade profetiorna om Honom, lärde Han dem ock, såsom det äfven omtalas, att i Hans namn skulle *predikas bättring och syndaförlåtelse för alla folk begynnande från Jerusalem.* "I ären vittnen till allt detta", sade Han, "och si jag sänder öfver eder min Faders löfte; men I skolen blifva i staden Jerusalem, till dess I varden beklädde med kraft af höjden."

Vid behandlingen af Apostlarnes historia skola vi komma att undersöka denna punkt och uppleta ursprunget till legenderna om uppståndelsen. För historieskrifvaren slutar Jesu lefnad med hans sista suck. Men det minne, som han lemnat i sina lärjungars och i några tillgifna väninnors hjertan, var så lifligt, att han ännu under hela veckor för dem uppträdde som lefvande och tröstande. Hade hans lik blifvit bortfördt (Matth. 28: 15; Joh. 20: 2) eller föranledde hänförelsen, att sedan samtliga de berättelser uppgjordes, genom hvilka man sökte införa tron på uppståndelsen? Detta är något, hvarom vi alltid skola vara i okunnighet, och dertill äro motsägande dokumenter skuld. Vi kunna dock säga, att den lifliga phantasien hos Maria af Magdala i denna sak spelade en hufvudroll. Sådan är kärlekens guddomliga magt! Heliga ögonblick, då en svärmisk qvinnas lidelse (passion) gaf verlden en Gud, som uppstått från de döda." Härtill må läggas några ord ur den nyss nämda nu utgifna Apostlarnes historia, (i öfvers. Stockholm hos Bonnier 1866), der R. egnar största delen af 1:a Cap. åt "Uppkomsten af troslärorna om Jesu uppståndelse" och utmålar sin dikt ytterligare. "Äran af uppståndelsen tillhör sålunda Maria af Magdala. Näst efter Jesus är Maria den, som uträttat mest för grundläggandet af christendomen. Den af Magdalenas fina sinnen skapade skuggan sväfvar ännu öfver verlden. Alla idealisters drottning och skyddshelgon, har Magdalena bättre än någon annan förstått att bestyrka sin dröm, att påtvinga alla sin passionerade själs heliga vision. Hennes qvinliga påstående: "Han är uppstånden!" har varit grundvalen för menniskoslägtets tro. Bort derifrån, vanmägtiga förstånd! Sök icke att tillämpa en kall analys på detta idealismens och kärlekens mästerverk! Om visheten vägrar att trösta det af ödet förrådda arma menniskoslägtet, hvarföre må ej dårskapen fresta försöket? Hvar är den vise, som skänkt verlden så mycken glädje som den dämonbesatta Maria af Magdala?" — Man kan i denna framställning af en sådan christendomens hufvudsanning spåra en af orsakerna till R:s utomordentliga popularitet. Han lemnar visligen flera otrosåskådningar fritt spelrum. Här passar Wolfenbüttelfragmentistens (Reimari) mening om ett lärjungarnes uppsåtliga och planmässigt utförda bedrägeri lika väl in, som Strauss' åsigt om ett på fantasiens stegring ända till visioner beroende. Men dessutom har R. i det romanälskande masse-publikums smak sökt göra Jesu uppståndelse till ett foster af den passionerade kärlekens inbillningar. Det slår an. Men ingalunda har Renan dermed, till tecken, såsom han säger, att han uppfattat evangeliernas sanning, "lyckats kombinera texterna så, att deraf uppstår en logisk, en sannolik berättelse, hvari ej något missljud höres" (Jesu lefnad, S. 44).

"Och Han förde dem ut till Bethanien och upplyfte Sina händer och välsignade dem, och skedde, i det Han dem välsignade, skildes Han ifrån dem och uppfor i himlen" [1]). Välsignandet är den guddomlige Lärarens sista verk på jorden. Men lärjungarne, heter det sedan i evangeliets sista ord, "tillbådo Honom och gingo sedan in i Jerusalem igen med stor glädje och voro alltid i templet prisande och lofvande Gud."

Åfven här i Lucæ evangelium har det visat sig möjligt att, såsom vi hoppas utan förvändande af sakförhållandena, uppvisa ett det hela genomgående sammanhang. Evangeliets början redogör för Nya Testamentets evangelii första upprinnelse. Detsammas förkunnande och utveckling var, jemte skildringen af den störste bland Evangelisterne uti Hans lif, lära, död och uppståndelse, föremålet för Lucæ berättelse i dess fortgång. Och nu i de sista raderna undervisar den i Sin herrlighet återingående Läraren om det evangeliska predikandets fortsättning och skiljes, på lärarevis, välsignande från Sina lärjungar.

Allt passar väl tillsamman. Antagandet att en del af evangeliet icke skulle vara ursprunglig synes alldeles oberättigadt. Åfven de båda första capitlen, hvilkas äkthet bestridts af Horst, Eichhorn, m. fl.[2]), visa sig vara på det närmaste förenade med det öfriga, så att alltsamman synes oss kunna betraktas såsom ett helgjutet verk [3]). Så mycket min-

[1]) De sista orden (*καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανόν*) utmönstras af *Tischendorff*, om med rätta ifrågasättes af *Alford*. I alla händelser är himmelsfärden dock här menad, såsom ytterligare är klart af Apostlagerningarnes begynnelse. — Mattheus hade hunnit målet för sitt evangelium redan före himmelsfärden; ej så Marcus och Lucas.

[2]) *Guericke*, l. c. S. 165 f.

[3]) Närvarande undersökning har, om den befinnes rigtig, gifvit ett nytt skäl, och det mest bevisande, för äfven de båda första capitlens fulla äkthet. Den filologiska bevisningen kan, grundligt genomförd, hemtas från *Credner* (l. c. S. 132 ff.), jfr ock *Guericke* (l. c. S. 166 ff.). Denna gör det fullt antagligt, att äfven dessa capitel äro af samme författare som det öfriga. Med denna insigt har *Knös'* förmodan (Isag. § 265), att "capp. 1 och 2 innehålla en äldre uppsats, som Lucas fått sig meddelad och intagit oförändrad", ej längre någon grund. Det skäl, som af Knös anföres: "Den hebraiserande stilen i dessa capitel, som äro olika Lucæ vanliga skrifsätt", väger ej tungt, om man besinnar, att de i dessa capitel handlande personerne röra sig, så att säga, på gammaltestamentlig botten, och att det de tala är fullt af hänsyftningar till Gamla Testamentet och de sjuttio uttolkares likaledes *hebraiserande* öfversättning. — Dock, man skulle äfven efter den filologiska bevisningen kunna anse dessa en gång misstänkta capitel såsom en

dre kunna vi derföre instämma i följande yttranden af Holtzmann [1]) rörande Lucæ evangelii composition. "Schon das καθεξῆς, Lc. 1: 3, erweckt kein gutes Vorurtheil gegen die, im Interesse der Orthodoxie hier und da aufgetauchte Behauptung, als finde die Realeintheilung, die man sonst dem Matthäus zuschreibt, bei Lucas statt. Vielmehr ist bei Lucas noch weniger, als bei Matthäus von einer voraus bedachten, über das Ganze sich erstreckenden Disposition nach gewissen abstracten Kategorien und Schematismen zu reden. Was in dieser Beziehung geltend gemacht werden könnte, beweist blos, dass Lucas des Stoffes in seinen einzelnen Theilen von vornherein Meister war... Sonst aber ist die Folge seiner Erzählungen meist blos durch die Akoluthie in seinen Quellen bedingt" [2]).

Emellertid, om vi ock icke kunna frånsäga Lucæ evangelium en genomgående planmässighet, så vilja vi dock erkänna, att man här skulle kunna kalla slutet i viss mening otillfredsställande. Å ena sidan berättas, huru lärjungarne bjödos att förblifva i Jerusalem, *till dess de vordo beklädde med kraft af höjden*, utan att läsaren, såsom man kunde vänta, upplyses om, när och huru det, som innehölls i denna Herrans förutsägelse, verkligen inträffade; å andra sidan bilda de sedan följande sista orden i evangeliet — att lärjungarne efter Jesu himmelsfärd gingo in i Jerusalem igen med stor glädje och alltid voro i templet prisande och lofvande Gud — ingen fullständig och mot det hela svarande afslutning, om de än väl sammanhänga med det föregående. Men denna brist är blott skenbar. Lucæ evangelium har aldrig varit ämnadt att utgöra ett sjelfständigt arbete. Det bildar, som sagdt, först tillsamman med Apostlagerningarne ett afslutadt helt. Att så förhåller sig skola vi söka ådagalägga genom att i någon mån undersöka äfven denna bok. Men nu öfvergå vi, enligt den för närvarande arbete redan utstakade gång, närmast till Johannis evangelium, för att sedan kunna något litet betrakta alla evangelierna tillsamman i deras inbördes förhållande till hvarandra. Först derefter komma vi slutligen äfven till Apostlagerningarne.

---

lös tillsats af *samme* författare; men äfven detta synes ej mera tänkbart, när ett fullständigt sammanhang i det hela är uppvisadt.

[1]) l. c. S. 206 f.

[2]) Lika litet har *Reuss* rätt, då han (l. c. S. 195) betecknar Lucæ evangelium såsom det "nicht nach einem besonderen Plane verarbeitete."

Till Johannis Evangelium.

Matthei evangelium hade en titel, som gaf mycken ledning vid uppsökandet af denna skrifts hufvudinnehåll. Ännu klarare har evangelisten Marcus i sin berättelses begynnelseord angifvit både ändamålet med och den ledande tanken i sitt arbete. Lucæ evangelium saknar deremot hvarje sådan titel, och det företal, hvarmed detsamma börjar, upplyser icke närmare om innehållet i det hela. Johannis evangelium har hvarken någon titel sådan som de båda förstas, ej heller något företal såsom den sistnämdes. Det vill derföre synas, såsom skulle man inom Johannis evangelium sjelft lika litet som inom Lucæ, finna uttryckligen angifvet, hvad dermed åsyftas, eller hvad deri är väsentligt. Så är dock icke fallet. Om man blott genomläser Johannis evangelium, så ser man, att här just ändamålet, åtminstone, är tydligare angifvet såsom sådant, än hos de båda första evangelisterna, och till större ledning för insigt i det väsentliga af innehållet, än detta var händelsen med det, som i Lucæ arbetes förord uttalades om denna skrifts ändamål. — Men hvad som i detta afseende förefinnes hos Johannes, påträffas först i hans evangelii nästsista capitel, der det mot slutet heter: "*Många andra tecken gjorde väl ock Jesus inför Sina lärjungar, hvilka icke äro skrifna i denna bok, men dessa äro skrifna, på det att I skolen tro, att Jesus är Christus, Guds Son, och på det att I troende skolen hafva lif i Hans namn*" [1]). Den helige författaren [2]) åsyftade således, enligt denna hans egen uppgift, att i förevarande bok meddela några af de tecken [3]), hvilka Jesus gjort inför Sina lärjungar för att dermed hos de läsande verka eller stärka den tron, att Jesus är Christus, Guds Son, på det att de genom denna tro skulle hafva lif i Hans namn.

I sammanhang med detta syfte står redan evangeliets begynnelse. I de allraförsta orden undervisas vi, i hvad mening Jesus enligt Johannes är Guds Son. Om Mattheus ledde Jesu slägt ifrån Abraham, och Lucas förde den tillbaka ända till Adam och Gud, såsom Adams skapare, så utgår Johannes redan i första början från det eviga guddomsskötet, der Jesus Christus var upprunnen af Fadren: "I begynnelsen var Ordet och Ordet var hos Gud, och *Gud* var Ordet." Härefter berättas om detta personliga Ord: "Allt vardt genom Honom

---

[1]) Cap. 20: 30 f.

[2]) Vi förutsätta, såsom vi tro med all rätt, att denne är Aposteln Johannes; jfr t. ex. *Credner*, l. c. S. 208 ff.

[3]) I hvad mening σημεῖα här fattas, och i hvilket förhållande de stå till Jesu ord och tal, jfr *Luthardt*, l. c. I, Ss. 239 f.

och utan Honom vardt icke något som vardt. I Honom var lif, och lifvet var menniskornas ljus." Så vittnar Aposteln redan här, att och i hvilken hög mening Jesus är Christus, Guds Son. Då det sedan efter antydningarne om Döparens sändning åter med afseende på detta ljus, som lifvet var, säges, att "verlden icke kände det; Han kom till sitt eget, och Hans egne anammade Honom icke" och åter, "men åt så många, som anammade Honom, gaf Han magt att blifva Guds barn, dem som tro på Hans namn"; så kunna vi nu med den anvisning, vi fått från det i evangeliets slut med bestämdhet uttalade, lätt inse, att verkligen äfven här evangeliets grundtanke är angifven. — Med ledning af detta och med blicken på evangeliet i sin helhet, torde man kanske träffa det allmänna innehållet af denna Johannis skrift temligen nära, om man något närmare bestämmer det sålunda, att evangelisten dermed åsyftade, å ena sidan en framställning af vissa σημεῖα ur Jesu lif, hvarigenom Han skulle visas vara Christus, Guds Son i allradjupaste mening, å andra sidan att jemte denna framställning af Gudamenniskans person visa trons och otrons beskaffenhet och förhållande med hänseende till densamma, och allt detta för att befästa läsarnes tro, på det att de genom tron skulle hafva lif i Jesu namn.

Härvid är då att märka, huru på samma sätt som, i första början redan, *Guds Sons person* betecknas med många olika namn, såsom Ordet, lifvet, ljuset, hvilket ock i många vändningar och med än mera vexlande uttryck genomgår evangeliet, så angifves *tron* under evangeliets lopp än såsom ett πιστεύειν, än såsom ett γινώσκειν [1]), än såsom ett ätande af Guds Sons kött och drickande af Hans blod, o. s. v. Till dessa olika beteckningar föranledes Aposteln merändels af Herrans egna ord, af hvilkas omätliga djup Han med rätta kan sägas hafva uppfattat så mycket mera än hvarje annan dödlig, som han af de få utvaldaste var den, som framför de öfrige stod Herrans inre närmast såsom den lärjungen, hvilken Jesus älskade [2]), och hvilken åter å sin sida framför alla omfattade Herren med en särdeles innerlighet. Vi omnämna blott, huru Johannes följde den lidande Frälsaren in i Öfversteprestens palats [3]), huru han stod vid den Döendes

[1]) "Der wahre Glaube ist nach Joh. ein erkennender, erfahrender; die wahre Erkenntniss eine gläubige. Beyde zusammen bilden die volle christliche Ueberzeugung, so dass Joh., will er diese recht stark ausdrücken, beydes zusammenstellt, wobey es gleichgültig ist, ob das eine oder das andere voransteht." *Lücke*, Comment. z. d. Briefen Joh. S. 268. Jfr *Knös*, Eccl. Tidskr. 1842, II, 73 f.

[2]) 13: 23; 20: 7, 20. [3]) 18: 15 f.

kors, der han fick sig anförtrodd vården om Hans moder[1]), huru han var den förste, som igenkände den Uppståndne vid Tiberias haf[2]).

Under sådana förhållanden har derföre ock den tradition om anledningen till Johannis evangelium kanske skäl för sig, hvilken, kommen till Clemens Alexandrinus från äldre kyrkolärare, finnes återgifven hos Eusebius[3]). "Då Johannes, som skrifvit sist, märkte, att det *kroppsliga*", d. v. s. den yttre för menniskor mera allmänt tillgängliga sidan af Jesu lif och lära, "blifvit i de föregående evangelierna framstäldt, hade han på sina förtrognes böner under Guds Andas ledning författat ett *andligt* evangelium"[4]). Det är måhända denna öfverjordiska karakter, hvilken i en företrädesvis hög grad utmärker detta evangelium, som gjort det svårare att här gifva en fullt klar och redig öfversigt öfver det hela. Det är ett evangelium, hvars mening ingen kan fatta, som icke legat vid Jesu bröst, bekänner redan Origenes[5]). Derföre må det anses förlåtligt, om ock vår framställning öfver detta himmelska evangelium bär ännu mera än allt föregående spår af att vara ett styckverk. Inför det omätliga djup, som här öppnar sig för våra blickar, äro vi väl benägna att instämma i apostlautropet: "O hvilken djuphet af den rikedom, som är både i Guds visdom och kunskap!" Men dermed hafva vi icke uppmätt djupet, icke tillegnat oss rikedomen, icke begripit kunskapen. Kunna vi samla några smulor af den gudomliga innehållsrikedom, som möter oss i denna heliga skrift, och i någon mån sprida ljus öfver dess anordning, så anse vi oss dermed hafva löst vår uppgift.

Göre vi begynnelsen med Gudamenniskans person, så få vi med blicken på den mångsidighet och outgrundlighet, hvarmed denna här är uppfattad, genast en bekräftelse på det som nyss yttrats om den allmänna karakteren i detta evangelium. Johannis örnblick har, rigtad mot den andliga verldens osedda[6]) sol[7]), sett ett återsken af guddomsglansen från olika sidor, i det han blickat såväl tillbaka *πρὸ τῶν αἰώνων* som framåt *εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων*. Vi få med honom i evangeliets början göra ett ögonkast in i evighetens, om vi så få uttrycka oss, historia före verldens skapelse och i Uppenbarelseboken[8]) långt framåt utöfver verldens slut.

---

[1]) 19: 26. [2]) 20: 7. [3]) l. c. VI, 14.

[4]) *Ἐν ταῖς Ὑποτυπώσεσι ... ὁ Κλήμης ... τὸν μέντοι Ἰωάννην ἔσχατον συνιδόντα ὅτι τὰ σωματικὰ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις δεδήλωται, προτραπέντα ὑπὸ τῶν γνωρίμων, πνεύματι θεοφορηθέντα, πνευματικὸν ποιῆσαι εὐαγγέλιον.*

[5]) *οὗ τὸν νοῦν οὐδεὶς δύναται λαβεῖν μὴ ἀναπεσὼν ἐπὶ τὸ στῆθος Ἰησοῦ.* Orig. in Joann. T. I. Jfr *Credner*, l. c. S. 210.

[6]) 1 Tim. 6: 16. [7]) Uppb. 21: 23.

[8]) Enligt *Guericke*, *Ebrard*, *v. Hofmann*, m. fl., förutsätta vi, att

Att Ordet, *ὁ λόγος*, är *evig Gud* låter oss Johannes redan i de första orden af sitt evangelium förstå[1]). I begynnelsen *var* Ordet, och Ordet var *Gud*. Och såsom Genesis berättar, att verldens skapelse är en produkt af Guds Ord, så ock Johannes. Genom Ordet äro alla ting vordna, och det förutan är intet vordet, det vordet är. Derefter framställes i korta drag detta Ordets allmänna förhållande till menniskorna och deras till Ordet. "I det var lifvet: och lifvet var menniskornas ljus, och ljuset lyser i mörkret, och mörkret fattade det icke. Det var det sanna ljuset, som upplyser hvarje menniska, som kommer i verlden. I verlden var det, och genom det är verlden vorden; och verlden kände det icke. Han kom till Sitt eget och Hans egne anammade Honom icke. Men alla dem, som Honom anammade, gaf Han magt att blifva Guds barn, dem som tro på Hans namn." Med evighetsvigtiga ord göres här på få rader ett utkast till Guds Sons historia både i Hans förhållande till Fadren och till verlden. Så djupt har ingen af de föregående evangelisterne skådat. Och huru svarar icke Johannis språk emot detta tankarnes djup. På oförlikneligt sätt talar han ock, helt annorlunda än Mattheus och Lucas, om menskoblifvandet: "Ordet vardt kött och bodde ibland oss"; oförlikneligen äfven om det intryck, som denne Guds Sons person gjort, särskildt ock på Johannes sjelf: "Vi skådade Hans herrlighet såsom enfödde Sonens herrlighet af Fadren full med nåd och sanning." Så till 1: 14.

Johannes döparens derpå följande vittnesbörd innefatta dels de otvetydigaste intyg om Jesu guddom dels ändamålet med menniskoblifvandet, hvilket ock är uttaladt i de orden: Si Guds Lam, som borttager verldens synd. Men dessutom innehåller det, som Döparen betygat, Guds eget vittnesbörd om och Döparens Amen dertill, att detta Guds Lam är Guds Son, 1: 29 ff. — Af de lärjungar, som nu dels af Johannes döparen dels af hvarandra tillfördes Jesus, hafva vi ock några intyg; Andreas betecknar Jesum såsom "Messias", Philippus såsom "Den, om hvilken Moses i lagen, och profeterna skrifvit", och redan Nathanael bekänner, sedan Han sett prof på Jesu allvetenhet: "Du är Guds Son, Du är Israels konung." Jesus sjelf kallar sig "menniskones son." Från så många sidor låter evangelisten oss redan i första capitlet betrakta Guds Sons person. I detta afseende är dermed ock uppränningen gifven till hela evangeliet. Först hafva vi evangelistens egna inledande vittnesbörd om Christus, Guds Son[2]), sedan

---

Aposteln Johannes äfven författat Uppenbarelseboken. Deremot anse *Credner*, *Bleek*, *Neander*, m. fl. en Presbyter Johannes vara denna boks upphofsman; *Hitzig* åter tillskrifver den Johannes Marcus. Andra annorledes.

[1]) Vi se här denna begynnelse från en annan synpunkt än ofvan.

[2]) 1: 1—18.

Johannes döparens [1]), derpå lärjungarnes [2]) och slutligen Jesu vittnesbörd om Sig Sjelf [3]). Men redan här möta ock, isynnerhet vv. 10—13, spår af evangeliets andra hufvudsida, nemligen trons och otrons förhållande till Guds Son.

Om vi emellertid närmare undersöka evangeliet i dess fortsättning, så finna vi, att såsom i begynnelsecapitlet så ock i hela evangeliets början hufvudsakligen är fråga om att framställa Jesus såsom Christus, Guds Son. Derpå följer sedan en längre afdelning, som mest sysselsätter sig med den motsägelse, hvilken den uppenbarade Guds Son rönte af Judarnes otro. Evangeliets sista del åter innehåller, ända till dess motsägelsen i lidandet stegras till det yttersta, en framställning om, huru Jesus verkade tro hos de Sina, och huru desse förhöllo sig mot Honom. Från denna synpunkt berättas ock sedan om tilldragelserna efter uppståndelsen. — Evangeliets gång i det hela visar sig sålunda bestämd af inledningens, eller om man så vill: inledningen angifver på förhand i kort sammandrag hela evangeliets innehåll. Såsom inledningen började med vittnesbörd om Guds Son, så evangeliet. Mot inledningens ord: "Han kom till Sitt eget och Hans egne anammade Honom icke", svarar isynnerhet evangeliets andra del, och hufvudinnehållet i den tredje och sista är förutsagdt i de orden: "Alla dem, som Honom anammade, gaf Han magt att blifva Guds barn, dem som tro på Hans namn" [4]).

Om vi nu enligt dessa förhållanden äro benägna att med Luthardt [5]) antaga tre [6]) hufvuddelar i vårt evangelium och kunna finna lämpligt att för vår undersökning vidblifva de af honom angifna afdelningspunkter för desamma — 1) Capp. 1:—4:; 2) 5:—12:; 3) 12:—20: och såsom bihang 21:—, så äro vi dock icke alldeles öfvertygade, att just dessa äro de enda rigtiga och än mindre förvissade,

---

[1]) vv. 19—36. [2]) vv. 37—49. [3]) v. 51.

[4]) Jfr *Westcott* "Introduction to the study of the Gospels." Cambridge 1860, S. 254.

[5]) l. c. I, Ss. 266 ff.

[6]) Så blir oss åtminstone hela evangeliet i sitt förhållande till inledning och slut med deri angifna hufvudtankar vida klarare än genom *Meyers* femdelning (4 Aufl. S. 44 f.). Såsom Luthardt antager äfven *Delitzsch* en tredelning; men på annat sätt 1) Capp. 1—12; 2) 13—17; 3) 18 ff. "Der erste Hauptheil schildert Jesum den öffentlich wirkenden; der zweite Haupttheil Jesum den in den Kreis seiner Jünger zurückgezogenen, die Jünger auf sein bevorstehendes Geschick vorbereitenden; der dritte Haupttheil Jesum den in den Tod gehenden und aus dem Tod erstehenden", l. c. S. 56. *Westcott* delar, l. c.: Inledning, 1: 1—18; 1) berättelsen om Christi lif, 1:19—12; 2) berättelsen om Hans lidande, 13—20; Epilog, Cap. 21.

att en så i det enskildaste genomförd tredelning, som Luthardt sedan inom dessa hufvuddelar alltigenom vill tillämpa, kan befinnas verkligt grundad i evangeliet sjelft. Dessutom måste ock den liknelse, om de i hvartannat gripande länkarne af en kedja, på hvilken Luthardt[1]) häntyder för att beteckna det obestämda i sjelfva öfvergången från en afdelning till en annan, temligen långt utsträckas med hänseende till det sätt, hvarpå hela evangeliets innehåll är fördeladt inom dessa särskilda hufvudafdelningar. Om ock en sida i hvarje del är den vigtigaste, så afses dervid dock alltid äfven de öfriga. Så antyddes redan, att i evangeliets begynnelse ej blott är fråga om Guds Sons person. Också i mellanafdelningen äro på samma sätt alla sidorna förbundna, om än här Jesu förhållande till Judarne och den otro de bevisade äro hufvudsaken. Allraklarast visar sig detta delarnes öfvergående i hvarandra i den sista afdelningen. Luthardt öfverskrifver hela denna afdelning: "Jesus und die Seinen"[2]), ehuru dock en ganska stor del af densamma, Capp. 18 och 19, företrädesvis afser otrons stegring till det yttersta. Vid denna obestämdhet, som i ännu flera afseenden kan uppvisas, kan man väl icke vara viss på, att evangelisten sjelf lagt denna indelning sålunda uppfattad till grund för sin skrift. Emellertid kan den tjena till ledning vid försöket att vinna insigt i densamma.

Följa vi, efter dessa allmänna anmärkningar om det hela, åter evangeliets gång litet närmare, så inses huru evangelisten, efter att i 1:a Cap. hafva liksom infört Guds Son i verlden och meddelat olika vittnesbörd om Honom, redan i 2:a Cap. öfvergår till berättelsen om den Jesu Christi verksamhet, hvarmed Han stärkte den redan af Hans uppträdande, personlighet, och de om Honom afgifna vittnesbörd väckta tron. Det är särdeles betecknande för Johannes, som hade för afsigt att till tro meddela några *σημεῖα*, som Jesus gjort inför Sina lärjungar, att han redan efter berättelsen om det första sjelfvittnesbörd, som Jesus genom under aflade, nemligen förvandlingen af vatten i vin på bröllopet i Kana, tillfogar den anmärkningen: Detta var det första *tecken*, som Jesus gjorde i Kana i Galileen och uppenbarade Sin herrlighet, och *Hans lärjungar trodde på Honom*, 2: 11. De första *σημεῖα*, Mattheus meddelade, voro, huru Jesus botat en spetälsk, derefter en förlamad, så en febersjuk, flere besatta och allahanda sjuka (Mt. 8: 1—16), men dessa omtalade denne evangelist för att, (v. 17) med tillämpning af Es. 53: 4, i Jesu person kunna visa uppfyllelsen af Gamla Testamentets profetia om Honom, som burit våra sjukdomar. Marcus, som vill beskrifva begynnelsen af Guds Sons

[1]) l. c. I, S. 266. [2]) l. c. II, S. 271. jfr dock I, S. 268 f.

evangelium, börjar berättelsen om denne väldige Guds Sons undergörande verksamhet med att omtala, huru Han utdrifvit en djefvul med Sitt blotta ord, 1: 23 ff. Hos Lucas åter synas de första af honom omtalade Jesu under vilja tillkännagifva, att Jesu lära, hvarom han nyss förut på ett högst betecknande sätt berättat, äfven var beledsagad af under, genom hvilka den bevisade sig vara guddomlig.

Då Jesus, efter bröllopppet i Kana, några dagar senare kom till påskahögtiden i Jerusalem, så tjenade tempelreningen Hans lärjungar till ny trosförökelse, ty de ihågkommo dervid Psalmistens ord: "Nitälskan om Ditt hus förtärer mig." Men Judarne, som begära tecken, visa redan dermed sin begynnande otro. Då Jesus i bildligt tal lofvar dem uppståndelsens tecken, förargas de och misstyda, men lärjungarne visa trons art, behålla äfven det oförstådda ordet ur Jesu mun, och när Jesus var uppstånden från de döda, "kommo Hans lärjungar ihåg, att Han hade detta sagt dem, och trodde Skriften och det tal, som Jesus sagt hade." Men då Han var i Jerusalem "vid påskafesten", heter det vidare, "trodde många på Hans namn, då de sågo de tecken, som Han gjorde, men Jesus sjelf betrodde Sig icke åt dem, derför att Han kände alla och hehöfde icke, att någon skulle gifva vittnesbörd om menniskan, ty Han kände, hvad som var i menniskan." Åter intyg om Guds Sons person, åter meddelande om *σημεῖα*, som Jesus gjorde för att väcka och stärka tron, och derjemte undervisning om den rätta tron till skilnad från den opålitliga och från otron, här ännu i hvarderas begynnelse. — Vi hafva nyss visat, huru Johannis berättelse om Jesu första under var för hans evangelium lika särskildt afpassad, som de motsvarande hos de förra evangelisterne. Det skall nu visa sig, att samma förhållande gäller med afseende på det första prof på Jesu läroverksamhet, som Johannes meddelar [1]).

I större delen af 3:dje Cap. har Johannes ett Jesu samtal med och tal till en Judarnes Öfverste. Detta kan i Johannis evangelium anses hafva samma ställning, som bergspredikan hos Mattheus eller talet i Nazareths synagoga i Lucæ 4: 14 ff. [2]). Men huru olika är icke både anledningen till och berättelsen om dessa tal hos dem alla; så olika som hvarderas grundtanke. Mattheus framställde lagens och profeternas fullbordare i Profeten Jesus, den komne Messias. Lucas meddelar det, som var betecknande för förkunnaren af det verldsomfattande frälsningens evangelium, och Johannes visar, huru Jesus efter

---

[1]) Jfr S. 55 f.

[2]) Hos Marcus var i öfverensstämmelse med hans plan intet motsvarande, utan blott det allmänna meddelandet, att Jesus lärde om Sabbaterna.

gjorda σημεῖα undervisar om den tro på Hans namn, hvilken medför evinnerligt lif. Hos Mattheus var det meddelade, såsom det vill synas, en sammanställning af hvad Jesus i Galileen talat för Sina lärjungar och folket. Lucas hade valt ett tal, som Jesus hållit i sin fädernestad, emedan märkligt nog just detta var så betecknande för den gång verldsevangeliet skulle taga och af Jesu närmast bekante hade emottagits på ett sätt, som väl lät ana, att icke egendomsfolket och fäderneslandet i vidsträcktare mån skulle omfatta detta evangelium. Johannes åter visar, huru ur den stora hopen den enskilda själen, om ock fruktande, kommer till Jesum, intagen af de σημεῖα, som bevisa Honom såsom en guddomlig lärare. Men såsom Nikodemus kom till Jesus, så gör den redliga, om ock ännu svaga, tron, och exemplet är så mycket lämpligare, som Nikodemus var en högtuppsatt och mycket lärd man, en Öfverste och Pharisé. För de förnäme och lärde är det allrasvårast att varda såsom barn, födas på nytt och ingå i Guds rike [1]). Kunde Nikodemus tro, för hvilken så många hinder voro i vägen, så är det ock möjligt för andra, blott de komma och låta sig undervisas af Jesus; tog Jesus emot Nikodemus, som kom om natten, så tar Han nog mot hvar och en som kommer. Man gifve ock här äfven i det enskilda akt uppå, huru väl Jesu tal till Nikodemus alltigenom passade för den plan, som Johannes valt för sitt evangelium. Det visar sig åsyfta, att Nikodemus skulle tro, att Jesus är Christus, Guds Son, och att han genom tron derpå skulle hafva lif i samma Guds Sons namn. Och till en sådan tro ville Johannes med sitt evangelium föra eller deri befästa sina läsare [2]).

Efter samtalet med Nikodemus, 3: 1—21, följer hos Johannes berättelsen om Jesu deltagande i Döparens verksamhet och dennes deraf föranledda förnyade vittnesbörd om Guds Son, hvilket slutligen går ut derpå, att "*hvilken som tror Sonen, han hafver evinnerligt lif*, men den som icke tror Sonen, han skall icke få se lifvet, utan Guds vrede blifver öfver honom", 3: 22—36.

---

[1]) 1 Cor. 1: 26.

[2]) Detta tilldrog sig i Jerusalem under en vistelse derstädes, om hvilken de förra evangelisterne berätta lika litet, som om nu följande Jesu besök i Judeen och Samarien (jfr om Johannis förhållande till Synoptikerne i detta afseende: *Bäumlein*, Commentar über das Evang. des Joh., Stuttgart 1863, S. 7). Dervid finner man ock, huru det, som Johannes omtalar, hos de öfrige egentligen icke skulle haft någon plats. Hvar skulle man hos någon af dem utan att våldföra sammanhanget kunna införa denna berättelse om Nikodemi besök hos Jesus eller andra dylika, och tvärtom hvar hos Johannes många af de förre evangelisternes för hvardera betecknande meddelanden?

Då Jesus derpå, efter att hafva verkat i Jerusalem och Judeen, föranledes att återvända till Galileen, kommer Han på sin väg genom Samarien. Qvinnan från Sichar, som kom att hemta vatten vid Jakobs brunn, der Jesus trött af vandringen satt Sig ned att hvila, undervisas här om tron. Det är åter den enskilda själen, men icke den ädle och höglärde Rådsherren i hufvudstaden, utan den uppenbarligen djupt sjunkna, men dock okonstlade och för evangelium tillgängliga landtsortsqvinnan; icke Juden, utan Samaritiskan. Jesu undervisning verkade hos qvinnan den tro, att hon "gick in i staden och sade till folket: Kommer och ser en man, som mig hafver sagt allt det jag hafver gjort, månne Han icke är Christus? Då gingo de ut af staden och kommo till Honom"... "och mycket flere trodde för Hans Ords skull och sade till qvinnan: Nu tro vi, icke för ditt tals skull; ty vi hafve sjelfve hört och vete, att Han är sannerligen Christus, verldens Frälsare." — Ibland Samariterne vann Jesus mera tro än i Jerusalem, 4: 1—42.

Ett par dagar derefter kom Jesus åter till Galileen, och då Han betygat, att en profet icke blir hållen i ära i sin fädernestad, så gick Han nu icke till Nazareth, utan än en gång till Kana, der han gjort Sitt första under och dermed stärkt lärjungarnes tro [1]). Här föranledes Han att göra ännu ett tecken på begäran af den hjelpsökande konungsmannen från Kapernaum. Denne hänvisas dock först på trons art att icke begära tecken och under och läres tro utan att se, då Jesus icke går med Honom, utan fjerranifrån botar hans dödssjuke son med Sitt ord. Konungsmannen trodde, då Jesus sade till Honom: Gack din son lefver, och får trons lön. Redan på hemvägen möta honom hans tjenare med underrättelsen om sonens vederfående. "Och han trodde och allt hans hus", 4: 43—54.

Hade denna evangeliets första del hufvudsakligen tjenat att i Jesu person framställa Messias, Guds menniskovordne son [2]), vittnesbörden om Honom [3]), Hans verksamhet och undervisning om Sig såsom sådan till väckande och stärkande af tron [4]), så framträder deremot i

[1]) Vi hafva här följt *Bäumleins* uppfattning af detta svåra ställe, jfr l. c. Ss. 55 ff., der utförlig redogörelse för olika meningar är gifven.

[2]) Inledningen visade 1) Ordet i dess egen natur 1: 1—5; 2) i dess uppenbarelse för menniskorna vv. 6—13; 3) menniskoblifvandet vv. 14—18.

[3]) 1) Johannes döparens vittnesbörd, 1: 19—37; 2) lärjungarnes, 1: 38—49; 3) Jesu sjelfvittnesbörd a) med ord, 1: 50 f. b) med tecken, 2: 1—12.

[4]) Denna Jesu verksamhet har tre stadier 1) bland Judarne, i Jerusalem och Judiska landet, 2: 13—3; 2) bland Samaritanerne, 4: 1—42; 3) bland Galileerne, 4: 43—54. — För denna indelning jfr *Westcott* l. c. 254 ff.

den nu början de andra delen otron och motsägelsen mot denne Guds Son i förgrunden. Till denna sida sågo vi i förra delen blott de första spåren, isynnerhet framskymtande i det förhållande, som Herren Sjelf iakttog. Men i denna nya afdelning, Capp. 5—12, utvecklas fiendskapen mot Honom mer och mer, under det Han å Sin sida upptäcker och bestraffar den otro, som ligger till grund för detta fiendtliga förhållande mot Honom. Alltigenom bilda emellertid "tecken, som Jesus gjorde", berättelsernas utgångspunkt eller kärna. Fem sådana följa här på hvarandra omgifna af tal och samtal.

Redan vid Jesu nästa festbesök i Jerusalem blir det σημεῖον, som botade den sjuke vid Bethesda på en sabbatsdag, en anledning, att Judarne förföljde Jesum och sökte efter att döda Honom. Då Jesu försvar, för hvad Han gjort, låter Judarne förstå, att Jesus bekänner Sig vara Guds Son i en helt annan mening än alla andra menniskor, så "sökte Judarne ändå mer efter att döda Honom; ty Han ej allenast bröt sabbaten utan sade ock Gud vara Sin Fader görande Sig Sjelf lik med Gud." De förstodo alltså att draga denna rigtiga och nödvändiga slutsats af Jesu uppträdande och vittnesbörd om Sig Sjelf. Det nu följande talet bekräftar också på det allraotvetydigaste, att Jesus Sjelf i fullaste mening bekänner Sig till denna Judarnes uppfattning af Hans ord. Men detta tal passar äfven mycket väl in i evangeliets plan, såväl som ock särskildt i den afdelning, der det står, såsom Guds Sons vittnesbörd om Sig Sjelf mot Sina fiender. Dervid innehåller det ock mycken undervisning om tro och otro, t. ex. i de orden: "Sannerligen, sannerligen säger jag eder, hvilken som hörer mitt tal och tror Honom, som mig sändt, han har evinnerligt lif", och sedan synnerligen mot slutet af det 5:te capitlet.

Tvenne nya "tecken", spisandet af 5000 män och Jesu gående på hafvet, inleda undervisningen om det lifsens bröd, som nedkommer från himlen, hvilket Jesus sade Sig vara, och om Hans kött såsom den rätta maten, Hans blod såsom den rätta drycken, hvars njutande gifver evinnerligt lif. "Men månge af Hans lärjungar sade, då de hörde det: detta är ett hårdt tal, hvem kan höra det", och det säges vidare: "Ifrån den tiden gingo månge af Hans lärjungar sin väg och vandrade icke längre med Honom. Då sade Jesus till de tolf: Icke viljen I ock gå bort? Svarade Honom Simon Petrus: Herre till hvem skole vi gå? Du hafver eviga lifvets ord, och vi hafva trott och insett, att Du är Christus, Guds Son. Så långt hade med Petrus de rätte lärjungarne nu kommit i kunskap om Jesu person. — Huru stor å andra sidan otron var, huru långt motsägelsen mot Jesus stigit, visar den anmärkning, hvarmed 7:de Cap. börjar, att Jesus vistades i Gali-

leen och icke ville vistas i Judeen, derför att Judarne foro efter att dräpa Honom. Talrika yttringar af ett sådant Judarnes sinnelag finna vi under derpå följande löfhyddofest, jfr 7: 12, 19 f., 25, 30, 32, 44 ff. I samma mån som Jesus allt friare vittnar om Sig Sjelf och straffar otron, stegras bitterheten å fiendernas sida allt mera. De kallade Jesum en Samarit, som hade djefvulen, 8: 48, och ville stena Honom, 8: 59.

Ännu ett *σημεῖον*, den blindföddes botande, visar åter trons och otrons beskaffenhet. Den här gifna lärdomen sammanfattas i Jesu ord: "Till en dom är jag kommen i denna verlden, att de som icke se skola varda seende, och de som se skola varda blinde", 9: 39. Då några Phariseer fråga, om *de* väl menades med de blinde, tager Jesus deraf anledning, att i 10:de Cap. framställa liknelserna om dem, som ingå i fårgården öfver stängslet och äro tjufvar och röfvare, samt om dem, som äro legoherdar i motsats mot den gode herden. Men i dessa bilder undervisar Jesus om trons beskaffenhet och förhållande till Honom. Under tempelvigningsfesten göres nytt försök att stena Jesum, som ock beskylles häda Gud.

Berättelsen om Lazari uppväckelse i 11:te Cap., det största *σημεῖον* [1]), som öfverhufvud i evangeliet förekommer, har ock den karakter, som utmärker det öfriga. Isynnerhet betecknande äro Jesu ord till Martha: "Jag är uppståndelsen och lifvet, hvilken som tror på mig, han skall lefva, om han än död blefve, och hvar och en som lefver och tror på mig, han skall icke dö evinnerligen: tror du det?" och dertill Marthas svar: "Ja, Herre, jag tror, att Du är Christus, Guds Son, som komma skulle i verlden." vv. 25—27. Då månge trodde på Jesum, efter det de erfarit detta öfverväldigande *σημεῖον*, så kom det nu till formlig rådplägning om Jesu dödande, vv. 45—53.

Men Jesus drog sig undan från Jerusalem och dess närmaste omgifning intill den sista påsken, vv. 54 ff. Sex dagar före denna fest kommer Han åter till Bethanien, 12: 1. Såsom allvetande Gud säger Han Marias smörjelse, hvarmed hon öfvergjuter Hans fötter, redan nu af henne vara bevarad till Hans begrafnings dag. Likaså förkun-

[1]) Detta är äfven det sista *tecken*, som Johannes meddelar. Tillsamman har han närmare fästat sig vid *sju* af de många, som Jesus gjorde under Sin verksamhetstid intill det sista lidandet. 1) Förvandlingen af vatten i vin, 2: 1 ff., 2) Konungsmannens Son, 4: 46 ff.; 3) den sjuke vid Bethesda, 5: 1 ff.; 4) de femtusendes spisande, 6: 5 ff.; 5) vandringen på Tiberias haf, 6: 19; 6) den blindföddes botande, 9: 1 ff.; 7) Lazari uppväckelse, 11: 1 ff. — *Sju* voro ock de Jesu tal, som Mattheus anförde. Om det heliga sjutalets betydelse, se *Herzogs* R. E. Art. "Zahlen bei den Hebräern" af *Leyrer*.

når Han af olika anledningar Sitt lidande och Sin död, vv. 24 ff., 32, 35 f., lär om trons försakelse och trons lön, 25 f. och om nödvändigheten att vandra i ljuset och tro på ljuset, 35 f. Och nu i slutet af hela denna del af evangeliet, hvilken mest afsett att visa otrons förhållande till Jesu person och lära, heter det först: "och ändock Han gjorde så många tecken för dem, trodde de icke på Honom", och detta förklaras ske, för att den genom Esaias förkunnade förstockelsedomen skulle fullbordas. Derefter beskrifves halftron, som icke kommer till bekännelse. Sist slutar hela afdelningen med ännu ett Jesu yttersta vittnesbörd om Sig Sjelf, det sista offentliga, åtföljdt af löften för tron och varningar mot den förderfliga otron, 12: 37—50.

I evangeliets sista afdelning urskiljas lätt tre underafdelningar, a) 13: — 17:, b) 18: 19:, c) 20: Först målar evangelisten i lefvande färger Jesu kärlek till lärjungarne, och huru Han undervisat dem såväl att älska hvarandra, såsom Han älskat dem, Cap. 13, som ock att i tron på Honom söka tröst öfver Hans bortgång och kraft att älska Honom, hvartill också den utlofvade Sanningens Anda, Hugsvalaren, skulle vara deras ständiga hjelp, Cap. 14. Såsom vinstockens grenar äro sammanvuxna med stammen, så skulle de i tro och kärlek vara förenade med Herran. Af Honom skulle de hafva allt lif, allena i Honom kunna älska hvarandra inbördes; men om de förblefvo i Honom, så skulle verlden hata dem, såsom de hatat Honom; ty tjenaren är icke förmer än sin herre. Men såsom verlden hatat Jesum utan sak, så skola lärjungarne hatas endast för Hans namns skull. Men äfven i den svåraste förföljelse, om de utskjutas af synagogorna, om man anser såsom gudstjenst att döda dem, skola de dock veta, att Jesu bortgång skett, för att de skola hafva tröst och se Honom igen. Verlden skall straffas af den Heliga Anda, men lärjungarnes bedröfvelse skall vändas i glädje. "Fadren Sjelf har eder kär, efter det I haden mig kär och trodden, att jag är utgången af Gudi." Sålunda Capp. 15 och 16. Alla dessa capitel, Jesu afskedstal till lärjungarne, innehålla en utförlig undervisning om trons följder, frukter, bevarande, o. s. v. Det torde ligga en hög visdom deri, att just dessa sidor här i Jesu sista tal till de Sina företrädesvis framhållas. — Derefter följer ock slutligen Jesu öfverstepresterliga bön [1]) i 17:de Cap., som, så mycket det i menskligt språk är möjligt, betygar, att Bedjaren är Guds Son, och att i tron på Honom är evinnerligt lif. Han sammanfattar också här till föremål för sin förbön alla, som någonsin skulle komma att

---

[1]) Benämningen *precatio summi sacerdotis* tillskrifves *Chytraeus*, jfr *Meyer* till Joh. 17: 1.

stå i trosförhållande till Honom, med bön, att detta måtte varda af rätt art till evinnerligt lif.

Med afseende på Johannis berättelse om Jesu lidande och död, Capp. 18 och 19, gäller, enligt hvad vi redan under Lucas [1]) sagt, att den mycket liknar de öfrige evangelisternes. Men äfven Johannes har utmärkande egendomligheter. På Guds Sons blotta ἐγώ εἰμι föllo de beväpnade fienderna till marken, Judarne anklaga Jesum inför Pilatus att hafva gjort Sig Sjelf till Guds Son, Jesu sista ord på korset är i all synnerhet ett ord för tron: *Τετέλεσται*. För tron är det också uti meddelandet om det spjutstygn, som öppnade Jesu sida, en tröstlig förvissning, att Han var sannfärdeligen död; såsom ock i Nikodemi förhållande vid begrafningen en annan, att äfven den i begynnelsen svaga och fruktande tron kan blifva stark och frimodig.

Det Johannes upptecknat om Jesu uppståndelse saknar ej heller öfverensstämmelse med hans evangelii allmänna karakter. I 20:de Cap. omtalas först, huru Maria från Magdala, medan det ännu var mörkt, kom till grafven och icke fann Herran mera der, huru hon förkunnade derom för Petrus och Johannes, som ock kommo, sågo och trodde. Men för Maria, hvars kärlek till Herran, som förlåtit henne många synder, hade drifvit henne till grafven före alla andra, uppenbarar sig den Uppståndne först af alla; men hvad Han säger, innehåller ett vittnesbörd, att Han är Guds Son i uteslutande mening: "Jag far upp till *min* Fader *och eder* Fader, och till min Gud och eder Gud." På aftonen af uppståndelsedagen visar Sig Herren för de församlade lärjungarne. Förr hade Han dels i symbolisk handling, fotatvagningen, undervisat lärjungarne om syndaförlåtelsen, dels med ord tillförsäkrat dem densamma för egen del [2]). Men på Herrans tillförsäkran om syndernas förlåtelse hvilar tron om lif i Hans namn. Efter Sin bortgång ville Jesus ock genom Sina lärjungar meddela tillsägelsen om syndaförlåtelse. Med flägten af Sin förklarade Anda, ännu icke till graden pingstens [3]), hvilken Han efter Sin upphöjelse ville sända från Fadren, berör Han dem, sägande: "Tager Helig Anda, om I förlåten någras synder, skola de förlåtas dem, om I behållen någras, så skola de behållas." Ingen annan än Guds enfödde Son kan gifva en sådan magt med sin Anda. — "Men Thomas, en af de tolf, ... var icke med dem, när Jesus kom. Då sade de andre lärjungarne till honom: Vi sågo Herran. Sade han till dem: Utan jag ser hålen efter spikarne i Hans händer och sticker mitt finger i hålen efter spikarne och sticker

---

[1]) S. 61. [2]) 13; 10; 15: 3.

[3]) "Arrha Pentecostes" commenterar *Bengel*.

min hand i Hans sida, tror jag det icke. Och åtta dagar derefter voro åter Hans lärjungar inne och Thomas med dem, och Jesus kom vid stängda dörrar och stod midt ibland dem sägande: Frid vare eder. Sedan sade Han till Thomas: Räck hit ditt finger och se mina händer, räck hit din hand och stick henne i min sida och var icke otroende utan troende! *Ἀπεκρίθη Θωμᾶς καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ὁ κύριός μου καὶ ὁ θεός μου. λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ὅτι ἑώρακάς με πεπίστευκας· μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες.* Denna Thomas' bekännelse och Jesu deraf föranledda utsago bilda, kan man säga, på en gång evangeliets höjdpunkt och egentliga slut [1]). Men den omsider öfvervunne tviflarens ord hafva ock i alla tider varit och skola väl fortfarande blifva en förargelseklippa för dem, som icke tro. Ej underligt. Då de uppenbarligen, sådana de föreligga, innefatta en otvetydig bekännelse om Christi guddom, måste man förfalska eller förtyda ordalydelsen för att kunna urskulda sin otro eller i dessa ord inlägga den bekännelse, som det faller hvar och en lägligt att för sin del afgifva [2]).

---

[1]) För ställets utläggning jfr *Bengel*, *Meyer*, m. fl., i motsats mot *Lücke*, *Bäumlein* och andra.

[2]) Herr *V. R.*, som menar sig hafva gjort en "samvetsgrann undersökning" af "*Bibelns lära om Kristus*" (vi följa 2:dra upplagan, Göteborg 1862), må föra deras talan, som förneka att Christi guddom i detta ställe är uttalad. "Redan Theodorus af Mopsvestia (död 429), en af antiokeniska skolans utmärktaste skriftforskare, samt efter honom många nyare utläggare hafva antagit, att det utrop, som häpnaden öfver Jesu oväntade åsyn afpressade Thomas, gällde icke honom, utan Gud. Sådane utrop till Gud i ögonblick af öfverraskning eller faror hafva varit vanliga hos alla folk och i alla tider." Så säger V. R., S. 95 f. Men då Theodorus (jfr *Meyer* till detta ställe) commenterar: "quasi pro miraculo facto Deum collaudat", menar han väl dermed något annat och mera än V. R. Emellertid hafva båda mycket misstagit sig om betydelsen af Thomas' ord. Vore dessa att betrakta såsom "utrop till Gud i ögonblick af öfverraskning eller faror", så kunde man ej heller ur dem draga någon slutsats till att tviflet hos Thomas af Herrans åsyn öfvervunnits. Thomas kunde då lika väl, såsom han med de andre lärjungarne en gång förut gjorde, då Jesus gick på Galileiska sjön, hafva trott sig se ett spöke. Till ett så allmänt utrop skulle ock Jesu omedelbart följande ord om tron passa illa. Men ej heller går det an att, med Theodorus, i Thomas' yttrande se ett Gud Faders prisande för Jesu uppståndelse. Äfven det förbjudes uttryckligen af det omständliga *ἀπεκρίθη Θωμᾶς καὶ εἶπεν αὐτῷ*, hvilket evangelisten snarare kunde synas afsigtligen hafva satt för att om möjligt afskära alla tvifvel om rätta betydelsen af de följande orden. Då V. R. i 2:a noten till S. 95 påstår, att uttrycket *εἶπεν αὐτῷ* "endast afser personen, som föranledt det derpå följande yttrandet och *till* hvilken det är rigtadt, men icke personen, *om* hvilken det gäller, så synes, äfven om så är, dermed ingenting vara

För att rätt förstå dessa ords betydelse för evangeliet i det hela måste vi dock i vissa delar kasta en återblick öfver allt det föregående.

---

bevisadt. Här är ej fråga om, hvem orden εἶπεν αὐτῷ angå. Derom äro väl alla ense; men det gäller att bestämma, hvad de följande orden innebära, och hvem de gälla. Och här synes oss icke något annat blifva öfrigt än det, äfven af V. R. såsom en möjlighet gjorda, erkännandet, att Thomas omsider verkligen öfvergått från tvifvel "till guddomlig tillbedjan af den för hans ögon stående, från döden uppväckte Messias"; men ingalunda är här ett blott "tillbedjande utrop", ej heller hafva orden "framkallats i ett ögonblick af högsta möjliga öfverraskning och hänförelse." Hvarför vi säga att här icke kan vara något sådant den högsta möjliga öfverrasknings utrop, hvarigenom Thomas "slår öfver från den ena motsatsen till den andra", S. 96, eller, såsom det ock heter (Bilagan S. 44), "i häpnaden slagit från tviflets ytterlighet öfver i tillbedjandets", det kan redan af det ofvan sagda inses. Fästa vi oss här, vid en närmare undersökning af saken, mindre vid sjelfva utropet, såsom V. R. kallar det, än vid den ytterlighet, det skulle innebära, så veta vi till en början icke, huru vi skulle kunna psykologiskt förklara, att en så noga pröfvande tviflare, som Thomas visat sig vara, skulle på en gång blifvit så utomordentligt okritisk. Icke skulle Thomas bekänt Jesum såsom sin Herre och sin Gud, om han icke just genom en mängd Jesu utsagor och förutsägelser, som i Hans uppståndelse blifvit bekräftade och fullbordade, funnit sig efter mogen öfverläggning tvungen till att omsider göra denna slutsats, då han nu såg Mästaren åter lefvande och framför sig. — Alldeles falskt är det vidare, att med förutsättning, att Thomas skulle slagit öfver i en ytterlighet af tillbedjan, påstå, det "ju äfven då en tillrättavisning från Jesu sida varit obehöflig och förutsatt ett förbiseende af lärjungens psykiska tillstånd för ögonblicket" (Bilagan, l. c.). Jesus hade i alla händelser, äfven om Han varit blott en i vanlig mening hederlig karl, måst tillrättavisa ett sådant misstag, ja en så himmelskriande villfarelse, för Thomas', för de elfvas, för Sin egen skuld. Men nu följer icke allenast icke någon tillrättavisning, utan icke ens den minsta häntydning på någon origtighet. Tvärtom, Jesus upptar, gillar och bekräftar i Sitt svar Thomas' utsago och hänvisar på saligheten att blifva vid den tro, som deri bekännes, äfven utan att se. Skulle väl ock händelsen, fattad såsom V. R. gör, vara värd att bilda slutpunkten i det djupaste, det mest andliga af evangelierna? Skulle detta enligt Johannes vara kronan på den Uppståndnes lif och undervisning till tro på Sitt namn? I sanning ett jämmerligt slut på det andligaste evangeliet! Och hvad skulle vi tänka om en sådan Messias? — I Apostlagerningarnes 12:te capitel 23:dje versen står omtaladt, huru folket, sedan den i sin konungsliga skrud på domstolen i Cæsarea sittande Herodes Agrippa tilltalat det, derefter utropade: "Guds röst är detta och icke menniskors." Men utan att vi erfara något om, huru Herodes upptagit detta hädiska smicker, ehuru det lätt låter ana sig, att det var honom angenämt, berättas genast derpå: "Och strax slog honom Herrans engel, derför att han icke gaf Gudi äran; och han vardt uppfräten af maskar och gaf upp

Redan första versen af Johannis evangelium utsäger, såsom vi hafva

---

andan." Hvad vi veta om den Christus, som V. R. tillskapat åt sig, är vida värre, än det som Apostlagerningarne omtala om Herodes Agrippa. Huru ojemförligt högre än V. R:s idealmenniska stode icke Paulus och Barnabas, jfr Ap.G. 14: 11—19. Conseqvensen af V. R:s framställning af blott denna berättelses innehåll synes oss icke kunna blifva någon annan än den, att den uppståndne Jesus Christus enligt densamma bevisat sig vara en bedragare och gudsförsmädare. Vill V. R. icke draga denna slutsats, så återstår väl endast, antingen att *han* drager den andra motsatta och med Thomas till Jesus Christus *bekännande* säger: *ὁ κύριός μου καὶ ὁ θεός μου*, eller att *vi*, som af Aposteln Johannes lärt känna, i hvad mening Jesus är Christus, påminne oss samme Apostels ord i första brefvet (2: 22 f.). "Hvem är lögnaren, om icke den som förnekar, att Jesus är Christus? Den är Antichrist, som förnekar Fadren och Sonen; hvar och en som förnekar Sonen, har ej heller Fadren." Emellertid hvilar icke Johannis, långt mindre Bibelns, lära om Christi guddom blott på detta ställe. Såsom vi nemligen tro ensamt rigtigt, hvad Herr V. R. tycker minst sannolikt, att Thomas med sin bekännelse "velat förguda Messias" eller, såsom vi hellre uttrycka oss, velat uttala sin fulla och vissa öfvertygelse, att Jesus Christus Guds Son Sjelf är Gud, så förneka vi alldeles, att detta "måste betraktas som ett enstaka drag, förklarligt af de omständigheter, under hvilka det skedde, men för öfrigt utan ringaste kristologiska betydelse", (V. R. l. c. S. 98). Att ett sådant drag, som ett falskt förgudande af Jesu person, af de omständigheter, under hvilka det skedde, omöjligen läte förklara sig, hafva vi redan sett. För att visa, att en bekännelse, sådan som den Thomas afgifvit, icke är ett enstaka drag, behöfva vi icke nu hänvisa på Skriften i allmänhet och i dess sammanhang, ja icke ens på öfriga Johanneiska skrifter. Hela Johannis evangelium, om vi fästa oss blott vid detta, blir alltigenom en rent obegriplig väfnad af osanningar, såvida icke Jesus Christus är Gud. Derför är alldeles falskt, hvad V. R. på ett annat ställe (Bil. S. 44) säger om Aposteln: "Att det utrop, som han lägger på Thomas' läppar, skulle af någon missförstås derhän, att man häruti såge ett "bevis" för Jesu guddom, måste han såsom förnuftig menniska desto mindre anat, som hans skrift för öfrigt så noga och klart skiljer mellan Gud och Messias." Att Johannes "noga och klart skiljer mellan Gud och Messias", kan visserligen låta höra sig; men derför skiljer ock kyrkoläran noga och klart mellan Fadren och Sonen, då den talar om två olika personer i ett och samma guddomsväsende. Men falskt är, att Aposteln skulle betraktat såsom ett missförstånd, om man i Thomas' bekännelse såge ett bevis för Jesu guddom. De slutsatser, som i detta fall dragits från det närmaste sammanhang, i hvilket de ifrågavarande orden stå, bekräftas till fullo, om man ser på hela evangeliet. Huruvida Aposteln derför förlorar rätten att betraktas såsom "förnuftig menniska", derom kunna endast de, som sjelfve äro förnuftigare än V. R., fälla giltig dom. Att Johannes verkligen framställer Jesus Christus såsom Gud, hoppas vi ytterligare kunna uppvisa genom vår följande undersökning.

sett, Ordets, Jesu Christi, guddom [1]). Det som i denna inledning tjenar att bevisa Christi guddom uttalas der såsom allmängiltigt (objektivt sannt) ur Apostelns medvetande och erfarenhet om Guds Son. För de sålunda i inledningen, med afseende på denna punkt såsom ock i annat, uttalade allmänna sanningarne gifver han i evangeliet den historiska bevisningen. Vi vilja nu endast fästa oss vid den utsagon, att Jesus är Gud, och söka se, huru Aposteln bevisar detta, utan att dock afse att göra ens det tillfullo. Vi hafva funnit, att just ådagaläggandet, att Jesus är Guds Son, utgjorde sjelfva hufvudmomentet i Johannis evangelium. Isynnerhet voro vittnesbörden om Jesus talrika i begynnelsen af detsamma. Johannes döparen betygade, att Jesus var den som varit före honom, det "Guds lam som borttager verldens synder" och senare: "den som af himlen kommer och är öfver alla." Andreas vittnade för sin broder Simon: "Vi hafva funnit Messias", Philippus för Nathanael: "Den, som Moses i lagen har skrifvit om och Profeterna, hafva vi funnit, Jesum Josefs son af Nazareth." Nathanael gaf Jesus det intyget: "Rabbi, Du är Guds Son, Du är Israels konung." Nikodemus åter bekände, redan då han först kom till Jesus, att Jesu tecken bevisade Honom vara en af Gud sänd lärare; Samaritiskan och Samariterne åter, att Han var Christus verldens Frälsare. Dessa vittnesbörd om Jesus hafva alla det gemensamt, att de innehålla andras omdömen om Honom. Han har ännu icke uttryckligen vittnat om Sig Sjelf något annat, än att Han är "menniskones son", och äfven detta, efter det Johannes och de första lärjungarne på grund af hela Jesu uppträdande redan afgifvit bekännelser, som inneburo vida mer. Endast inför Samaritiskan bekänner Jesus Sig i denna del af evangeliet uttryckligen såsom den komne Messias. Alla dessa vittnesbörd äro dock blott att anse såsom förberedelser för dem, som komma skulle.

I andra afdelningen börja egentligen i motsats mot otron Jesu muntliga intyg om Sig Sjelf, och vi finna genast, i hvad hög mening de böra förstås. Då Jesus botat den sjuke vid Bethesda och Judarne förföljde Honom, emedan det skett på en sabbat, sade Jesus till dem: "Min Fader verkar intill nu, och jag verkar ock." Men Judarne sökte derför "än mera att döda Honom, ty han ej allenast bröt sabbaten, utan ock sade Gud vara sin Fader, görande sig sjelf lik med Gud." Och i det tal, som Jesus häraf föranledd höll, säger Han omedelbart

[1]) Hvad *V. R.* deremot anför har vederlagts i den granskning af hans arbete, som finnes i Theol. Tidskrift af *A. F. Beckman*, 1862, Ss. 225 ff. 1863, Ss. 1 ff. För inledningen till Johannis evangelium, se isynnerhet årgången 1863, Ss. 6 ff.

derefter: "Sonen kan intet göra af sig sjelf utan det han ser Fadren göra; ty allt det Han gör, det gör ock Sonen." Vidare: "såsom Fadren uppväcker de döda och gör dem lefvande, så gör ock Sonen lefvande, hvem han vill." Så redan i begynnelsen af evangeliets andra del [1]). Tage vi ett annat exempel längre fram, så finna vi, huru, sedan Jesus botat den blindfödde och liknat Sig vid den gode herden, många bland Judarne om Honom bekänna: "Han har djefvulen och är ursinnig" [2]). Då Jesus derefter återkommer till Jerusalem [3]), affordra Honom Judarne en fri och öppen bekännelse, om Han är Christus. Herren hänvisar på Sina redan afgifna förklaringar att så förhöll sig och på Sina gerningar, men tillägger dock bland andra bekräftelser: *ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν.* Huru detta är menadt, blir sedan än klarare af det strax efter följande: "Gör jag icke min Faders gerningar, så tror mig icke, men gör jag dem, tror då gerningarne, om I icke viljen tro mig, på det I skolen förstå och tro, att Fadren är i mig och jag i Fadren" [4]). — Jesus och Fadren (*ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ*), de två personerne äro ett, Fadren är i Jesus och Jesus är i Fadren; men *ἕν ἐσμεν* säger Jesus, icke *εἷς*, ty dermed skulle personåtskilnaden upphäfts, Jesus hade icke då kunnat sätta ett *καί* mellan *ἐγώ* och *ὁ πατήρ* [5]).

Judarne hade väl insett den oundvikliga conseqvensen. När Jesus hade sagt: "Jag och Fadren äro ett" [6]) ville de stena Honom, och då Jesus när de upptogo stenarne sade: "Jag hafver många goda gerningar visat eder af min Fader, för hvilken af dem stenen I mig?" svarade de: "För god gernings skull stena vi dig icke, utan för hädelses skull, och att du, som är en menniska gör dig sjelf till Gud." Detta förekommer i 10:de Cap., och i slutet af denna afdelning, der Jesus betygar sig för Judarne och möter deras otro, säger Han bland annat: "den, som tror på mig, han tror icke på mig utan på Honom, som mig sändt hafver, och den mig ser, han ser Honom, som mig sändt hafver" [7]).

Om vi, utan att här afse inledningen, sammanställe, hvad dessa evangeliets båda första hufvuddelar lära om Jesu sjelfbetygelse och vittnesbörden om Honom, så visar sig, enligt Johannis framställning,

---

[1]) Cap. 5. [2]) 10: 1 ff. [3]) 10: 22 ff. [4]) 10: 37 ff.

[5]) *Bengel* säger: "Per *sumus* refutatur Sabellius: per *unum* Arius."

[6]) "In his verbis Jesu plus viderunt cæci Judæi, quam hodie vident Antitrinitarii. Si Judæi putassent, Jesum haberi velle tantum pro divino homine, ac non pro Filio Dei, qui tam vere sit Deus, quam filii hominum sunt homines, non dixissent: *tu homo cum sis, facis te ipsum Deum*, neque blasphemiæ eum postulassent." *Bengel.*

[7]) 12: 44 f.

Hans olika förhållande vid menniskors tro och vid deras otro i allmänhet vara följande. Der Han omfattas med tro, låter Han Sin person och Sina gerningar hos lärjungarne sjelfve verka vittnesbörd om Honom, hvilka då blifva olika i mån af olika insigt. Så var förhållandet särdeles i det första men ock i de öfriga capitlen af första afdelningen. Otron åter, som förhärdar sig mot intrycket af Jesu person och gerningar, erhåller dock det ena muntliga vittnesbördet efter det andra, det ena klarare än det andra om Jesu guddomlighet; ty otron skall betagas all möjlighet till ursäkt. — I evangeliets tredje hufvuddel visar sig åter, huru äfven åt de troende gifvas allt högre intyg om Jesu person. "Den som söker han finner" och åt "honom som hafver skall gifvet varda." Men vi se ock, att den sanna tron icke är lättrogen eller ytlig. Lärjungarne inse sin okunnighet, men de vilja gå på djupet. De anamma sanningen gerna om ock långsamt. Låtom oss taga ett par exempel med hänsyn till Jesu sjelfbetygelse. I 14:de Cap. talar Jesus på qvällen före Sitt sista lidande till Sina lärjungar om Sin bortgång och säger dervid[1]): "Hvart jag går veten I, och vägen veten I." Märkom då väl, att det sedan är just Thomas, som derpå säger: "Herre, vi vete icke, hvart Du går, och huru kunne vi veta vägen?" Denna omständighet är af stor betydelse för Thomas' förhållande efter Jesu uppståndelse. Att han icke, då det gafs, förstått Jesu efterföljande svar, är deraf klart; men det är nog troligt, att Thomas derför icke glömt det, och att det ock hade sin del i frambringandet af Thomas' slutliga trosbekännelse. Jesus hade nemligen på Thomas' fråga om vägen svarat: "Jag är vägen, sanningen och lifvet; ingen kommer till Fadren utan genom mig. Känden I mig, så känden I ju ock min Fader, och nu kännen I Honom och hafven sett Honom." Häri är Jesu guddom och väsensenheten med Fadren lika klart uttalad, som omedelbart derefter i svaret till Philippus på dennes bön[2]): "Herre, låt oss se Fadren, så hafve vi nog." "Sade Jesus till honom: Jag är så lång tid när eder, och du känner mig icke, Philippe; den mig ser, han ser Fadren, och huru säger du: Låt oss se Fadren? Tror du icke, att jag är i Fadren och Fadren i mig? Orden som jag talar till eder, talar jag icke af mig sjelf: Fadren som är i mig, Han gör gerningarne. Tror mig, att jag är i Fadren och Fadren i mig; eljest tror mig för gerningarnes skull"[3]). — Det anförda

---

1) 14: 4. 2) 14: 8 ff.

3) Vid flere af Jesu vittnesbörd om Sig Sjelf hafva vi i denna öfversigt ej fästat oss, såsom då Han säger: *ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς*, 6: 48, *ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου*, 8: 12, *ἐγώ εἰμι ἡ θύρα τῶν προβάτων*, 10: 7, m. fl., hvilka, såväl som det 15:de capitlets *ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή*, afse att betyga Honom vara detta allt hvar för sig i absolut mening.

torde vara nog för att nu förstå både Thomas' själsställning vid tiden för Jesu uppståndelse och den slutliga bekännelse, som vissheten, att Jesus verkligen var uppstånden, nödvändigt aftvang honom. Jesu utsagor om Sin guddom hade väl af lärjungarne blifvit hörda och, till en del åtminstone, bevarade i minnet, men till deras verkliga trosegendom hade de ännu ej blifvit. Det fattades dem än den fullare andeliga insigten i Jesu person. När derföre Jesus blef tillfångatagen, korsfäst och sannfärdeligen död, då var det ock tillsvidare ute med deras tro, hvilken numera icke hade några σημεῖα eller ἔργα att hålla sig till. De hade icke trott mera, än de sett. Till en tro på Jesum motsvarande Ebr. 11: 1 var det hos dem ännu icke kommet och kunde ej heller hafva varit det; ty den förutsätter Jesu död, uppståndelse och himmelsfärd. De hade menat, att Han var den, som förlossa skulle Israel; men nu var deras hopp graflagdt. Då visste väl Thomas, hvart Herren gått, och vägen visste han: genom korsfästelse och död all verldens väg — ned i grafven. Men på denna väg hade ock Jesu lif blifvit Thomas en gåta; Herrans ord hade för Honom förlorat sin väsentligaste kraft, Hans löften voro utan uppfyllelse. Tviflet bemägtigar sig Thomas' själ. — En enda lösning af alla svårigheter återstår väl ännu; men derpå har Thomas ingen tanke. Den utvägen, att Jesus såsom lifsens Furste skulle kunna stå upp ifrån döden och så förverkliga alla förhoppningar, uppfylla Sina ord, bevisa Sig såsom vägen, sanningen och lifvet, låg helt och hållet utom Thomas' synkrets. Då derför uppståndelsen omtalades, var det Thomas icke heller möjligt att tro den. Hans tvifvel var så envist, att han nu ej litade på alla sina medlärjungars utsago. De kunde hafva sett miste. Thomas ville pröfva noga, se sjelf med egna ögon, undersöka med egna händer. Finge han det göra, då visste han nog, hvilken slutsats deraf måste dragas såsom den nödvändiga conseqvensen af Jesu hela föregående lif. — Och då nu Herren lämpar sig efter tviflarens läge och kommer hans svaghet till hjelp, så försvinner omsider den natt, som omtöcknat dennes inre, och han uttalar blott sitt återvaknade trosmedvetandes innehåll, då han säger till Jesus: *Ὁ κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου* [1]).

---

[1]) "Så att den förr så tviflande, nu ändtligen öfverbevist, förbisprang de flesta öfriga i kraftig tro på Jesu sanna guddom." *Melin*, till detta ställe. Jfr *Meyer*. — Så litet är sålunda *V. R:s* påstående, att denna Thomas' bekännelse om Christi guddom skulle vara ett enstaka drag utan ringaste christologiska betydelse, att den, såsom vi sett, grundar sig på en hel följd af Jesu utsagor, sådana vi finna dem alltigenom i hela Johannis evangelium, såsom den ock är uttrycket af en mognad insigt i Jesu lif, och hos evangelisten Johannes slutmomentet i bevisningen för Jesu guddom.

Detta slut står äfven i det innerligaste sammanhang med början af Johannis evangelium, och härutinnan är hos Johannes ett synnerligt djup i uppfattningen. Han hade begynt med att uttala den allmänna sanningen, att Jesus, ὁ λόγος, är Gud. Den historiska bevisningen derför har han på mångahanda sätt gifvit i evangeliet, dels genom anförande af åtskilliga σημεῖα, som Jesus gjorde i Sina lärjungars åsyn, dels genom dessas och Jesu egna vittnesbörd. Dervid har Aposteln ock ständigt låtit vara sig angeläget att visa, huru både otron och tron förhållit sig till Jesu vittnesbörd om Sig Sjelf, vare sig Hans ord eller gerningar. Ehuru vi ofta erfarit sådana Jesu utsagor, som ovilkorligen inneburo, att Jesus bekände sig vara Guds Son i den mening, att Han sjelf vore Gud, lik Fadren och ett med Honom, hvilket ock de skarpsynte fienderne insågo, då de anklagade Honom för hädelse och ville stena Honom, så har Aposteln dock ingenstädes under framställningens gång låtit oss veta, att lärjungarne insett denna sanning eller aflagt en dermed öfverensstämmande bekännelse. Vi hafva ock icke ur något af evangelierna anledning till en förmodan, att deras troserfarenhet före Jesu uppståndelse kommit till en sådan utveckling. Dess höjdpunkt hade ditintills varit uttalad i Petri bekännelse: "Du är Christus lefvande Guds Son." Men då Jesu hela lif genom Hans uppståndelse, det fullkomliga beviset, att Han i guddomlig magtfullkomlighet öfvervunnit döden, hade fått sin fullbordan och alla Hans ord sin bekräftelse, så bringas ock den segast tviflande af de elfva att i Jesus erkänna sin Herre och sin Gud. Och då det enskilda subjektet genom alla tvifvel bragts fram till erkännande af denna objektiva sanning, har det ock i djupaste grad insett, i hvilken mening Jesus är Christus, Guds Son. Det tror då på Bibelns lära om Christus. Till denna tro hade lärjungarne, Thomas sist men derföre icke minst klart, blifvit bragta genom Jesu σημεῖα [1]). Deras tro skulle nu föras till den högsta graden. Thomas hade trott, emedan han sett; men Herren, som härefter upphör att synligen vistas ibland dem, hänvisar honom slutligen på det, som ännu återstod: "Efter du såg mig, Thoma, tror du, salige äro de, som icke se och dock tro." Och denna makarism — så betydelsefull för oss och alla de slägter, som före oss i viss mening varit hänvisade på att tro utan seende — öfverensstämmer åter fullt

[1]) Det tillhör det guddomliga lärandets visa ekonomi, att frälsningssanningarne icke påtvingas någon. De äro alla uttalade i Skriften, men isynnerhet de högsta så, att de dölja sig för otron och af tron finnas endast genom sökande, genom andligt arbete. I enlighet härmed visar sig ock Jesu undervisning om Sin guddom, enligt Johannis evangelium, hafva varit inrättad.

med den beskrifning, Ebreerbrefvets författare gifver på tron, sådan dess natur nu är, då dess föremål är öfververldsligt och för de yttre sinnena otillgängligt: "Tron är visshet om det man hoppas och öfvertygelse om det man icke ser" [1]).

Men med den sent omsider öfvervunne tviflarens stora bekännelse, att Jesus är Herren och Gud, och med Jesu saligprisande af dem, som detta tro äfven utan sina yttre sinnens iutyg [2]), har evangelisten Johannes hunnit målet för sin framställning af några *σημεῖα*, som Jesus gjort inför sina lärjungar, och af den undervisning, som vid dem anknutits, på det de skulle *tro*, att Jesus är Christus, Guds Son, och att de genom tron skulle hafva lif i Hans namn. Nu tillägger han endast först denna anmärkning: *Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα σημεῖα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν, ἃ οὐκ ἔστιν γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ·* och sedan till sist just det omtalade ändamålet med hela sitt evangelium: *ταῦτα δὲ γέγραπται ἵνα πιστεύσητε ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἵνα πιστεύοντες ζωὴν ἔχητε ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ* [3]).

Det har redan blifvit sagdt, att Johannis evangelium härmed nått sitt slut, och dock följer ännu det 21:sta Cap. Dettas äkthet och fulla kanonicitet kan icke heller med något antagligt skäl bestridas [4]), då det icke saknas i någon af de äldre handskrifterna. Vi erkänna det derför ock såsom ett kanoniskt bihang till evangeliet; men vi bestrida, att det skulle kunna anses vara en egentlig del af detsamma och såsom sådan passa in i dettas plan eller utgöra dess egentliga slut.

---

[1]) Ebr. 11: 1.

[2]) "Das Providentielle dieses Zweifels" — nemligen Thomas' — "ist nicht zu verkennen; es dient unserm Glauben", säger *Bäumlein* till Joh. 20: 9.

[3]) Att Johannes alltigenom fasthållit den i dessa slutord uttalade föresatsen, kan ytterligare bestyrkas äfven deraf, att han i sitt evangelii fortgång mer än någon annan af evangelisterna hvar i sitt brukar några af de ord, som i detta hans eget angifvande af evangeliets hufvudinnehåll äro väsentligast. Ordet *σημεῖον* har Johannes 17 gånger, Mattheus 11, Marcus 7, Lucas 10; *ζωή* finnes hos Johannes 36 (dervid uttrycket *ἔχειν ζωήν* 15 gånger), hos Mattheus 11, hos Marcus 4, hos Lucas 6; *πιστεύειν* förekommer hos Johannes, om vi räknat rätt, 98, hos Mattheus 11, hos Marcus 15, hos Lucas blott 9 gånger. Dervid är ock anmärkningsvärdt, att alla dessa ord hos Johannes äro temligen jemnt fördelade öfver hela evangeliet. På möjligen tvifvelaktiga läsarter hafva vi vid denna undersökning ej fästat afseende.

[4]) Se de vanliga commentarerna.

Det torde ock icke behöfvas mera, än att, med fulla intrycket af det 20:de capitlets ställning i evangeliet och betydelse för det hela, genomläsa det 21:a för att härom komma till full öfvertygelse. En annan fråga är, om Johannes sjelf författat och tillagt detta bihang till evangeliet eller ej; men då bihanget sjelft icke har något att göra med evangeliets grundtanke eller plan utan ligger utom denna, så hafva vi ej heller nu att upptaga denna fråga till besvarande [1]).

Slutanmärkningar till alla fyra evangelierna.

Den vigtigaste delen af vår uppgift är, hvad beträffar evangelierna, nu löst, så vidt det för närvarande varit oss möjligt. Vi hafva nemligen hitintills i det väsentligaste sökt följa sagde heliga skrifters hufvudinnehåll och plan på spåren och utomdess under framställningens lopp något litet belyst deras förhållande till hvarandra. Detta var ock härutinnan vår egentliga uppgift [2]). Emellertid vore en närmare utredning af den sista punkten erforderlig för att derigenom utröna, huruvida dessa särskilda och, såsom vi sett, i många stycken olika evangeliska skrifter, dock väsentligen öfverensstämma med och komplettera hvarandra, eller om det är orätt, att allesamman jemte hvarannan betraktas såsom sanningsenliga urkunder [3]). Några anmärkningar vilja vi nu i denna rigtning göra utan alla anspråk på en fullständighet, som skulle föra oss vida utöfver de för detta lilla arbete utstakade gränser.

Att mycken åtskilnad råder i de olika evangelisternes framställningssätt både i det enskilda och i det hela, torde vara allmänt kändt och medgifvet. Denna olikhet beträffar, såsom vi ock af det föregående kunnat se, både sjelfva innehållet och sättet hvarpå det meddelats. Samma tilldragelse framställes på olika sätt, med mer eller mindre utförlighet, med framhållande af olika sidor, med olika ändamål. Den ene berättar, t. ex., en händelse, blott för att visa, huru profetiorna genom densamma uppfylldes, en annan omtalar densamma för dess egen skull, den tredje för den Jesu undervisning, som med densamma

---

[1]) *Alford* anser hela detta capitel vara af Johannes, *Luthardt* tillskrifver Aposteln blott de 23, *Meyer* de 24 första verserna. *Bäumlein* antager, att hela bihanget är af annan hand. Det närmare kan ses hos hvardera.

[2]) *Jfr* S.9. [3]) Se l. c.

var förenad, den fjerde med särskildt afseende på de läsandes stadfästelse i tron. De mångfaldiga olikheter, som i dessa afseenden genomgå evangelierna både i det enskilda och i det hela äro en följd af det olika syfte, hvardera haft, och den omvexling i planen, hvarmed detsamma fullföljts. Har Mattheus velat för Judar och Judechristna ådagalägga, att Jesu Christi församling såsom sådan var berättigad jemte eller framför den Judiska folkförsamlingen, emedan denna hade förkastat och dödat sin i Jesus komne Messias, det Gamla Testamentets uppfyllelse, så har han för detta ändamål måst gå helt annorlunda tillväga än Marcus och Lucas vid deras olika syften. Vi hafva sett, att Mattheus började med att bevisa, huru Jesus hade betygats och betygat Sig såsom lagens och profeternas fullbordan. Från denna synpunkt såg Mattheus derföre Jesu födelse, barndom, lära och lif. Sedan måste han ock uppvisa, att Judarnes förhärdelse gjorde en särskild Jesu församling oundgänglig, hvarför det ock var nödvändigt, att Jesus blef betänkt på att uppfostra ledare för en sådan församling, hvilken, var fullt berättigad, då Israel med sin öfverhet förstockade sig äfven mot inflytelsen af Jesu uppståndelse. Marcus åter ville för hedniske eller hednachristlige läsare framställa begynnelsen af Jesu Christi Guds Sons evangelium. Han hade då icke något att göra med Jesu förhållande till Gamla Testamentet. Jesu födelse och barndom voro också ingalunda så egnade att uppvisa Honom vara Guds Son, som icke fastmer Hans väldiga undergerningar, isynnerhet djeflarnes öfvervinnande och utdrifvande. Dertill lämpade sig ock att i starkaste färger måla det utomordentliga uppseende, Jesus öfverallt gjorde, och den obeskrifliga kraft och hastighet, med hvilken Hans verk utvecklade sig. Men ett evangelium blef af detta Guds Sons uppträdande först genom Guds Sons lidande och död till syndares frälsning. Derom berättar derföre äfven Marcus och om de utvägar, som Guds Son vidtagit för att denna evangelii begynnelse skulle varda fortsatt. Helt annorlunda än både Mattheus och Marcus måste Lucas utföra sitt arbete, om han i en motsvarande skrift, såsom blott den förra delen af ett större verk, ville följa Nya Testamentets evangelium från dess allraförsta himmelska begynnelse i Jerusalems tempel och intill den tid, då Jesus före Sin himmelsfärd gaf Sina lärjungar uppdrag att föra samma evangelium vidare ifrån Jerusalem. Evangelium, dess utveckling, dess förkunnande och budbärare äro för Lucas hufvudsaker. Och då Johannes särskildt ville meddela några tecken, som Jesus gjorde, för att evangeliets läsare skulle tro, att Jesus är Christus, Guds Son och hafva lif i Jesu namn, så var det ej heller för honom lämpligt att dervid gå samma väg som någon af de öfrige.

Till denna åtskilnad i innehållet kommer ock den, som beträffar det allmänna framställningssättet och språket [1]). Alla dessa olikheter tillsammantagne göra det fullt bevisligt, att evangelierna äro författade af särskilda personer och hafva hvart för sig en full egendomlighet [2]). Synoptikerne stå väl hvarandra mycket närmare än någon af dem Johannes, men äfven de hafva dock en genomgående sjelfständighet [3]).

---

[1]) I senare hänseendet äro *Credners* meddelanden synnerligen lärorika. Se för Mattheus l. c. Ss. 63 ff., för Marcus Ss. 103 ff., för Lucas Ss. 130 ff. och för Johannes Ss. 222 ff.

[2]) Till den redogörelse för åtskilnaden mellan de olika evangelierna, hvilken är uppvisad i det föregående, synes det lämpligt att lägga följande till en stor del träffande anmärkningar af *Ellicott*, hämtade ur hans ofvan i inledningen anförda arbete (S. 33 not. 2). "In regard of 1) the *External features and characteristics*, we are perhaps warranted in saying that a) the *point of view* of the first Gospel is mainly Israelitic; of the second, Gentile; of the third, universal; of the fourth, Christian; — that b) the general *aspect* and, so to speak, *physiognomy* of the first is mainly Oriental; of the second, Roman; of the third, Greek; of the fourth, spiritual; — that c) the *style* of the first is stately and rhythmical; of the second, terse and precise; of the third, calm and copious; of the fourth, artless and colloquial; — that d) the most striking *characteristic* of the first is symmetry; of the second, compression; of the third, order; of the fourth, system; — that e) the *thought* and *language* of the first are both Hebraistic; of the third, both Hellenistic; while in the second the thought is often Occidental, though the language is Hebraistic; and in the fourth the language Hellenistic, but the thought Hebraistic. — Again 2) in respect of *Subject-matter and contents* we may say perhaps, a) that in the first Gospel we have narrative; in the second, memoirs; in the third, history; in the fourth, dramatic portraiture; b) that in the first we have often the record of events in their accomplishment; in the second, events in their detail; in the third, events in their connexion; in the fourth, events in relation to the teaching springing from them; — that thus c) in the first we more often meet with the notice of impressions; in the second, of facts; in the third, of motives; in the fourth, of words spoken; — and lastly d), the record of the first is mainly collective and often antithetical; of the second, graphic and circumstantial; of the third, didactic and reflective; of the fourth, selective and supplemental. — We may 3) conclude by saying that in respect of the *Portraiture of our Lord*, the first Gospel presents Him to us mainly as the Messiah; the second, mainly as the God-man; the third, as the Redeemer; the fourth, as the onlybegotten Son of God."

[3]) Dermed kan icke *Renans* jemförelse mellan Lucas å ena sidan och Mattheus och Marcus å den andra blifva beståndande. Om de senare säger han vid en sådan sammanställning sålunda: "Matthei och Marci evangelier hafva icke på långt när samma individuella prägel. De äro opersonliga kompositioner, der författaren helt och hållet försvinner. Ett nomen pro-

Denna består ej heller blott i ett historiskt samlande och ordnande ur förhandenvarande källor utan visar sig i en både med omsorgsfull sofring, planmässighet och medvetet syfte utförd bearbetning af det tillgängliga materialet [1]).

Vida större är emellertid, som sades, åtskilnaden mellan Johannes å ena sidan och Synoptikerne å den andra, än mellan någon af dessa sinsemellan. Detta gäller såväl om valet af det som berättas som om anordningen, uppfattningens djup och sjelfva framställningssättet [2]).

Om sålunda den olikhet, som förefinnes mellan de fyra evangelierna, är stor nog för att bevisa, att de äro hvar för sig sjelfständiga och af hvarandra i hög grad oberoende, så råder dock å andra sidan så mycken likhet och öfverensstämmelse dem emellan, att de omöjligen kunna betraktas såsom hvarandra motsatta utan fastmera såsom kompletterande hvarandra [3]).

Med afseende på alla evangelierna visar sig denna likhet framförallt deri, att Christus är för dem alla väsentligen deras förnämsta ögonmärke, långt mer än alla andra hvardera berättelsens hufvudperson. Vidare råder hos dem alla den närmaste öfverensstämmelse i afseende på såväl denna hufvudpersons som öfrige omtalade personligheters all-

---

prium på ett sådant arbetes titelblad har icke mycket att betyda." (Jesu lefnad S. 13). — Huru det dermed kan stå tillsamman att (l. c. S. 30) afgifva följande omdöme om Marcus, är Renans sak att förklara. "Bland de tre synoptikerne är Marcus den, som förblifvit den älsta, den mest originala, den som upptagit minsta antalet yngre elementer. De materiela detaljerne hafva hos Marcus en klarhet och bestämdhet, som man fåfängt söker hos de andra evangelisterna."

[1]) Härmed uteslutes *Holtzmanns* särskildt synoptikernes skrifter rörande mening (l. c. S. 401), att hvardera af dessa "die Tendenz seines Autors nur erkennen lässt, theils in der Ordnung und Auswahl des Stoffes, theils in leichten, äusserlich aufgetragenen Modificationen der Darstellung. Zunächst will jedes Evangelium nur Geschichte erzählen. Die dogmatische Etiquette, an der man die Bestimmung der Schriften erkennt, klebt blos oben auf." Likaså origtig är *Jowetts* åsigt (uttalad i de mycket omtalade Essays and Reviews, i 10 Edition S. 450, slutet af § 2) om samma författare, att icke "can the designs of their authors be regarded as the free handling of the same subject on different plans; the difference consisting chiefly in the occurrence or absence of local or verbal explanations, or the addition or omission of certain passages." Vi motsäga såväl detta som det kort förut uttalade påståendet, hvarpå det nu anförda grundar sig: "We can no longer speak of three independent witnesses of the Gospel narrative."

[2]) Om Synoptikernes åtskilnad från Johannes jfr *Bäumlein*, l. c. Ss. 6 ff. *Westcott*, l. c. Ss. 194 ff., 262 ff.

[3]) Jfr S. 9.

männa karakter och öfrige väsentliga förhållanden. Samma sanningens kännetecken visa de sig ock hafva i den likhet, hvarmed de uppfatta sin samtid, då de derutinnan i allt hufvudsakligt sammanträffa såväl med hvarandra som med andra pålitliga historieskrifvare, hvilka berört samma tidpunkt. Än mera, äfven med afseende på den allmänna gången och de meddelade hufvudhändelserna i Jesu lif råder mellan evangelisterna en märklig öfverensstämmelse. I detta afseende kunna vi indela allas berättelser i *sju* hufvudstycken af i viss mån sammanträffande innehåll. Vi finna hos allesamman 1) en förberedelsehistoria; 2) en Jesu invigning till kallelsen, åtföljd af lärjungars anslutning till Honom; 3) en Jesu Galileiska verksamhet; 4) resa från Galileen till Jerusalem; 5) Jesu intåg och verksamhet i Jerusalem; 6) Jesu fängslande, korsfästelse och begrafning; 7) Jesu uppståndelse. Under det att, inom denna gräns för likheten i närvarande fall, å andra sidan olikheten, såsom ofvan angifvits, är större mellan Synoptikerne och Johannes[1]), öfverenstämma åter de förra ännu ytterligare i en stor mängd enskilda delar. Man har räknat icke mindre än 65 [2]) särskilda stycken hvilka med likartadt innehåll äro för Synoptikerne gemensamma. Dervid är ock berättelsernas följd efter hvarandra ofta den-

---

[1]) Utan tvifvel har Johannes skrifvit sitt evangelium sist (*Eusebius*, l. c. III, 24; VI, 14) och dervid afsett att förfullständiga de redan förefintliga (jfr *Bäumlein*, l. c. S. 6, m. fl.). Han förbigår inom de angifna hufvuddelarne nästan helt och hållet långa perioder af Jesu lif, för hvilka de öfrige evangelisterna redogjort, omtalar å andra sidan, och ofta utförligt, hela stadier af Jesu verksamhet, som de alls icke eller blott föga berört. Hit hör den verksamhet, som Jesus utöfvade gemensamt med Johannes döparen före dennes tillfångatagande, såväl som flera festbesök i Jerusalem före det sista. Deremot uppehåller sig denne evangelist mycket litet vid Jesu Galileiska verksamhet efter Johannis insättande i fängelse, en tid af Jesu verksamhetslif, hvilken för Synoptikerna var den nästan uteslutande hufvudsaken, ända tills den sista resan till Jerusalem började. Af händelserna före Jesu lidande vid och i Jerusalem få vi ock hos Johannes en helt annan bild än hos de öfrige och en, som mycket fulländar den af dem gifna.

[2]) *Credner*, l. c. S. 161 f. jfr *Westcott*, l. c. S. 178, der flere upplysande jemförelser i denna rigtning finnas; *Guericke*, l. c. S. 241 f. Då Credner ger den fullständigaste redogörelse, men hans arbete icke torde vara allmännare tillgängligt, anföra vi efter honom följande sammanställning af de för Synoptikerne gemensamma stycken. Dervid bör dock icke Credners anmärkning lemnas utan afseende: "Uebersichten dieser Art werden immer sehr verschieden ausfallen, nachdem der beabsichtigte Zweck oder die aufgestellten Grundsätze verschieden sind; hier kommt es nur

samma, ja äfven öfvergången i framställningen förmedlad på liknande

---

darauf an eine kurze Uebersicht des Gleichartigen zu geben, gleichviel ob dieses im Ganzen oder in Einzelheiten bestehe."

Matthäus.	Marcus.	Lukas.
1) 3: 1—12.	1: 4—8.	3: 1—17.
2) 3: 13—17.	1: 9—11.	3: 21, 22.
3) 4: 1—11.	1: 12, 13.	4: 1—13.
4) 4: 12—17.	1: 14, 15.	4: 14, 15.
5) 4: 18—22.	1: 16—20.	5: 1—11.
6) 4: 23—25.	3: 7—12.	6: 17—19.
7) 5: 15.	4: 21.	8: 16 och 11: 33.
8) 7: 28, 29.	1: 22.	4: 32.
9) 8: 1—4.	1: 40—45.	5: 12—16.
10) 8: 14—17.	1: 29—34.	4: 38—41.
11) 8: 18, 23—27.	4: 35—41.	8: 22—25.
12) 8: 28—34.	5: 1—17.	8: 26—36.
13) 9: 1—8.	2: 1—12.	5: 17—26.
14) 9: 9—13.	2: 13—17.	5: 27—32.
15) 9: 14—17.	2: 18—22.	5: 33—39.
16) 9: 18—26.	5: 22—43.	8: 41—56.
17) 10: 1.	6: 7.	9: 1.
18) 10: 2—4.	3: 16—19.	6: 13—16.
19) 10: 5—14.	6: 8—11.	9: 2—5.
20) 10: 21, 22.	13: 12, 13.	21: 16, 17.
21) 12: 1—8.	2: 23—28.	6: 1—5.
22) 12: 9—14.	3: 1—6.	6: 6—11.
23) 12: 22—30.	3: 22—27.	11: 14—23.
24) 12: 31, 32.	3: 28—30.	12: 10.
25) 12: 46—50.	3: 31—35.	8: 19—21.
26) 13: 1—23.	4: 1—20.	8: 4—15.
27) 13: 31, 32.	4: 30—32.	13: 18, 19.
28) 14: 1, 2.	6: 14, 15.	9: 7.
29) 14: 3, 4.	6: 17, 18.	3: 19, 20.
30) 14: 13—21.	6: 30—44.	9: 10—17.
31) 16: 13—23.	8: 27—33.	9: 18—22.
32) 16: 24—28.	8: 34—9, 1.	9: 23—27.
33) 17: 1—9.	9: 2—10.	9: 28—36.
34) 17: 14—18.	9: 14—27.	9: 37—43.
35) 17: 22, 23.	9: 30—32.	9: 43—45.
36) 18: 1—5.	9: 33—41.	9: 46—50.
37) 18: 6, 7.	9: 42.	17: 2.
38) 19: 13—15.	10: 13—16.	18: 15—17.
39) 19: 16—30.	10: 17—31.	18: 18—30.
40) 20: 17—19.	10: 32—34.	18: 31—34.
41) 20: 25.	10: 42.	22: 25.
42) 20: 29—34.	10: 46—52.	18: 35—43.
43) 21: 1—9.	11: 1—10.	19: 29—38.

sätt [1]). De sammanträffa också mycket ofta i sjelfva ordalydelsen och på det sätt, att stycken, som till en början äro hvarandra mycket olika, omtalas med alldeles liknande eller samma ord ju mera berättelsen närmar sig hufvudsaken, i all synnerhet der denna utgör anföranden af Jesu egna ord. Dervid begagna ock alla dessa evangelister stundom samma eljest sällan förekommande uttryck [2]). Dessa särskilda öfverensstämmelser gå ännu längre, der man jemför två och två af evangelisterna med hvarandra [3]), ja ända derhän, att Marcus, som föröfrigt är så synnerligen egendomlig både i framställningssätt och språk, med afseende på väsentligt innehåll har nästan allt gemensamt med vare sig Mattheus eller Lucas eller, såsom redan sades, med båda [4]).

	Matthäus.	*Marcus.*	*Lukas.*
44)	21: 12, 13.	11: 15—17.	19: 45, 46.
45)	21: 23—27.	11: 27—33.	20: 1—8.
46)	21: 33—46.	12: 1—12.	20: 9—19.
47)	22: 15—22.	12: 13—17.	20: 20—26.
48)	22: 23—33.	12: 18—27.	20: 27—40.
49)	22: 41—46.	12: 35—37.	20: 41—44.
50)	23: 1—14.	12: 38—40.	20: 45—47.
51)	24: 1—36.	13: 1—32.	21: 5—33.
52)	26: 1—5.	14: 1, 2.	22: 1, 2.
53)	26: 14—16.	14: 10, 11.	22: 3—6.
54)	26: 17—29.	14: 12—25.	22: 7—23.
55)	26: 36—56.	14: 32—52.	22: 40—53.
56)	26: 57, 58.	14: 53, 54.	22: 54, 55.
57)	26: 69—75.	14: 66—72.	22: 56—71.
58)	27: 1, 2.	15: 1.	23: 1.
59)	27: 11—23.	15: 2—14.	23: 2—23.
60)	27: 26.	15: 15.	23: 24, 25.
61)	27: 32.	15: 21.	23: 26.
62)	27: 33—38.	15: 22—28.	23: 33, 34.
63)	27: 39—56.	15: 29—41.	23: 35—49.
64)	27: 57—61.	15: 42—47.	23: 50—56.
65)	28: 1—8.	16: 1—8.	24: 1—9.

[1]) Exx. hos *Credner*, l. c. S. 162 f.

[2]) Exx. l. c. S. 163 f.

[3]) Af händelser som på detta sätt berättas af två evangelister men uteslutas af den tredje, anför *Credner* (l. c. Ss. 164 ff.) såsom gemensamma för Mattheus och Marcus 23, för Mattheus och Lucas 39, för Marcus och Lucas 18. I afseende på anordning och ordagrann öfverensstämmelse mellan två och två i motsats mot den tredje meddelar *Credner* äfven flere exempel, Ss. 166 ff.

[4]) Under det *Credner* för Mattheus uppgifver och citerar 33, för Lucas 42 afdelningar, som hvardera har ensam för sig, räknar han hos Marcus blott *sju* sjelfständiga stycken, nemligen 3: 20, 21; 4: 26—29; 7: 31—37;

Det är på grund af denna dubbla erfarenhet, å ena sidan om evangeliernas åtskilnad och fulla sjelfständighet, å andra sidan om deras innerliga öfverensstämmelse och ömsesidiga samband med hvarandra, som vi tro, att man kan säga, att för trovärdigheten af Jesu lefnad, och hvad evangelisterna i sammanhang dermed berätta, föreligger i i dessa skrifter en bevisning, som i bindande kraft vida öfverträffar allt, som eljest äfven de yppersta urkunder från äldre tider gifva vid handen. Under det olikheterna och de skenbara motsägelserna aflägsna tanken på ett litterärt bedrägeri, en falsk afsigtlighet — något som föröfrigt vid dessa skrifters beskaffenhet vore psykologiskt omöjligt — så förstärker å andra sidan den mångsidiga och märkvärdiga öfverensstämmelsen det berättades fulla tillförlitlighet på ett verkligen utomordentligt sätt.

Det i sjelfva verket större afståndet mellan Johannes och Synoptikerne, än mellan dessa inbördes, kan icke vid en djupare insigt minska deras ömsesidiga trovärdighet. Hufvudförklaringen till denna skilnad får man söka deri, att Johannis uppfattning och framställning är, såsom man uttryckt det [1]), den andliga [2]). Men dessutom är naturligt, att likheten mellan Synoptikerne sinsemellan skulle blifva större derigenom, att de gjorde sig mera beroende af vare sig hvarandra eller gemensamma källor, att de behandlade till större delar samma tidpunkter och samma händelser i Jesu lif. Ej heller bör förbises, att de första evangelierna synbarligen voro ämnade att synnerligen tjena missionspredikan för olika ändamål, under det att Johannisevangeliet yt-

8: 22—26; 11: 11—14; 14: 51, 52; 16: 9—11; såsom vi se, hvar för sig mest bestående af två eller tre verser, ingen gång mer än sex. *Agardh* (l. c. S. 133) angifver åtta ställen, *Westcott* (l. c. S. 178) "not more than four and twenty verses" såsom för Marcus egendomliga. Anmärkningsvärdt är, att Westcott, som i öfrigt beträffande dessa beräkningar i flere fall kommer till något olika resultat, sammanträffar med Credner i att angifva öfverensstämmande delar hos alla Synoptikerne till ungefär 65.

[1]) Om Johannis egendomlighet härutinnan jfr Ss. 68 ff.

[2]) I detta afseende gör *Augustinus* (l. c. I, 4) en träffande jemförelse mellan Synoptikerne och Johannes. — "Tres tamen isti evangelistæ in his rebus maxime diversati sunt, quas Christus per humanam carnem temporaliter gessit. Porro autem Joannes ipsam maxime divinitatem domini, qua patri est æqualis, intendit, eamque præcipue suo evangelio, quantum inter homines sufficere credidit, commendare curavit. Itaque longe a tribus istis superius fertur, ita ut hos videas quodammodo in terra cum Christo homine conversari, illum autem transcendisse nebulam, qua tegitur omnis terra, et pervenisse ad liquidum coelum, unde acie mentis acutissima atque firmissima videret: in principio verbum deum apud deum, per quod facta sunt omnia" etc.

terst åsyftade ett vidare inträngande och införande i christendomens innersta väsende för att genom den djupaste christliga insigt föra till högsta grad af tro på Jesum Christum. Äfven dessa förhållanden kunna hafva i någon mån bestämt ett olika val af berättelser och ett olika framställningssätt, hvarförutan dock Johannes ju afsett att komplettera sina föregångares meddelanden.

Blir ännu något öfrigt oförklaradt i den åtskilnad, som förefinnes mellan evangelierna, så torde de olika författarnes individualitet, om den tages i betraktande, göra lösningen af återstående svårigheter möjlig. Det låter knappt tänka sig, att ens de af evangelisterne, som varit öron- och ögonvittnen till det de omtala, dervid skulle hafva förhållit sig såsom vår tids lärosvenner till vetenskapernas mästare. Icke med bläck och penna, icke på papper nedskrefvo väl lärjungarne Jesu ord, ej heller målade de med olja och krita bilderna ur Jesu lif. I deras själars bok inskrefs och tecknades både det ena och andra med den kyska sanningens penna och den sanna kärlekens pensel. På deras troende och trogna hjertans emottagliga taflor upptogos bilderna ur Jesu lif, inristades lärorna ur Hans mun med outplånliga drag. Här bevarades de af Guds minnesgoda Anda. Och när de helige männen skulle återgifva det de hade sett eller hört, så gaf dem samma Ande, hvad de skulle tala eller skrifva. Den bortgående Frälsaren hade ju sagt till Sina lärjungar: "Jag skall bedja Fadren och Han skall gifva eder en annan Hugsvalare, att Han skall blifva när eder evinnerligen: Sanningens Anda [1]). De hade emottagit uppfyllelsen af Mästarens löfte: "Hugsvalaren, den Helige Ande, hvilken Fadren skall sända i mitt namn, Han skall lära eder allting och påminna eder allt det jag eder sagt hafver" [2]). Sålunda voro Apostlarne, sålunda de helige skriftställarne öfverhufvud, skickliggjorde att vara "det Nya Testamentets tjenare, *icke bokstafvens utan Andans; ty bokstafven dödar, men Anden gör lefvande*" [3]).

Guds Ande är sanningens Ande. Det står fast. Men lika visst är det ock, att "hvar Herrans Ande är, der är frihet" [4]). Det är derföre lika orätt att vilja fasthålla och förfäkta en de helige skriftställarnes slafviska bokstafstrohet, som å andra sidan att förneka deras väsentliga öfverensstämmelse. Om evangelierna jemföras med hvarandra, så inses utan svårighet att Jesu yttranden i dem icke alltid ord för ord äro återgifna, såsom de talats. De skulle under sådant förhållande af alla evangelisterne, der deras berättelser sammanträffa,

[1]) Joh. 14: 16 f. [2]) Joh. 14: 26. [3]) 2 Cor. 3: 6.
[4]) 2 Cor. 3: 17.

anföras ordagrannt lika, hvilket tydligen ej är fallet. Såsom Johannes i detta hänseende, vid all trohet i det väsentliga, synes röra sig mest sjelfständigt, så finner man hos Synoptikerne härutinnan mera bokstaflig noggrannhet, under det de i andra stycken visa, att äfven de äro Andans tjenare, icke bokstafvens. I just de afseenden, der Johannes är trognast och noggrannast att berätta just så, som händelserna tilldragit sig, i chronologisk och topografisk ordning, skiljande mellan allmänt och enskildt, der visar Mattheus den allrastörsta frihet; liksom vi å andra sidan, såsom det vill synas, hos denne finna Jesu ursprungliga ord meddelade, i afseende på hvilka Johannes tyckes varit friast. Huru Mattheus offrar det enskilda för det allmänna [1]), den chronologiska och topografiska för real-ordningen, derpå gifver den s. k. bergspredikan ett slående bevis. En jemförelse med Lucæ 6:te Cap. bekräftar, att Mattheus i början af det 5:te Cap. af sitt evangelium med full rigtighet anför, att Jesus en gång hållit en predikan på ett berg; men denna predikan har Mattheus, enligt hvad vi af många andra ställen hos Lucas kunna se, begagnat för att genom sammanförande af mycket, som talats under andra förhållanden och på olika tider, på en gång gifva en trogen bild af, att och huru Jesu lära var lagens och profetiornas uppfyllelse [2]). Detta sista var den väsentliga sanning, hvilken Mattheus här ville framställa med frihet i det oväsentliga. Ett annat exempel på, huru Mattheus offrar det enskilda för det allmänna, kunna vi hemta i hans berättelse om, huru olika slag af menniskor på olika sätt hånat den korsfäste [3]), de särskilda klasserna hvar för sig med samma ord. Sist nämnes de med Jesus korsfästade röfvarenas hån. Lucas gifver härutinnan ett berigtigande, då hans plan föranledde honom att omtala, hurusom af de två ogerningsmännen en var botfärdig. Vi se deraf, att Mattheus här blott ser på, från hvilka olika sidor Jesus blef smädad, utan afseende på om de smädande voro en eller flere. — Ännu en dylik frihet är, att Mattheus i sin berättelse stundom låter hufvudpersonen framträda såsom handlande, ehuru han verkligen företräddes af andra. Så omtalar Mattheus, 8: 5 ff. [4]), att en höfvitsman kom till Jesus och bad för sin sjuke tjenare, men Lucas berättar, 7: 2 ff., att densamme först sändt till Jesus Judarnes älste och sedan sina vänner, så att det göres påtagligt, att han sjelf alls icke talat med Herran. — En sådan Matthei frihet ändrar lika litet det helas trovärdighet och sanning, som

---

[1]) Jfr *Krafft*, l. c. Ss. 36 ff.

[2]) Om denna uppfattning af Bergspredikan jfr t. ex. *Olshausen*, Commentar, Königsberg 1837, till Mt. 5: 1. Andra annorledes.

[3]) Mt. 27: 39 ff. [4]) Jfr *Bengel*, *Meyer*, *Alford*, m. fl.

den vi funnit hos Johannes. Äfven dessa olikheter tjena tron till uppbyggelse. Denna minskas ej heller deraf, att man finner den största sjelfständighet i behandlingen just i de evangelier, som allmänt tillskrifvas Apostlar, hvaremot i de båda andra visar sig ett mycket noggrannare aktgifvande dels på biomständigheter i de berättade händelserna sjelfva, dels på de förhållanden, under hvilka det ena eller andra skedde eller talades.

Skulle det nemligen vara möjligt, att, såsom kyrkofäderna allmänt lära, Matthei evangelium vore det älsta af alla de kanoniska[1]), så synes oss ingenting stå i vägen för det antagandet, att de andra båda Synoptikerne känt och begagnat Mattheus[2]). Af Apostelns framställning kunde de, som icke voro Apostlar, hafva låtit sin bestämmas, så långt det med deras plan öfverensstämde. Sålunda kunde en viss likhet i hela anläggningen hafva uppstått, så ock den bokstafliga öfverensstämmelsen vid många enskilda fall. För att dessutom bredvid och jemte denna sjelfbegränsning med fullaste frihet se hvardera sin plan till godo, kunde de väl hafva haft tillgång till en rikhaltig både muntlig och skriftlig öfverlemning. Om Marcus och Lucas skrifvit hvar sitt af de andra synoptiska evangelierna, om den förre haft sitt hem i Jerusalem och sedan varit både Pauli och Petri följeslagare, och om Lucas åtföljt Paulus äfven vid hans långa fångenskap i Cæsarea, så lära de väl båda haft tillfälle att samla många muntliga meddelanden för sina evangelier. Att äfven skriftliga uppsatser icke saknades, derom underrättar oss förordet till Lucæ evangelium. Ofvan gjorda antagande torde måhända vara sannolikare än det, som gör alla Synoptikerne beroende af ett gemensamt begagnadt skriftligt urevangelium eller af den muntliga traditionen. Dock hafva vi ingen tanke på att säga något afgörande i denna sak. Emellertid synes oss på något af dessa sätt en lösning lättast tänkbar af detta "das weitaus schwerste Problem der ganzen Evangelienfrage, ja der neutestamentlichen Einleitungswissenschaft überhaupt" [3]), hvarpå så utomordentligt mycket arbete blifvit användt, och hvaröfver så många olika, ofta hvarandra motsatta, förslagsmeningar blifvit försökta [4]).

---

[1]) Se, t. ex. *Guericke*, l. c. S. 122. Att denna mening bestridts och bestrides är oss väl bekant. I dessa frågor gäller nästan ordspråket quot capita tot sensus.

[2]) Denna åsigt försvaras af *Knös*, Eccl. Tidskr. 1842, II, 17 ff., och än i dag fasthålles densamma af *v. Hofmann*, ehuru många andras meningar gå åt annat håll.

[3]) *Güder* i *Herzogs* Real Encycl. IX, 175.

[4]) Se commentarer och läroböcker i den bibliska Inledningsvetenska-

Skulle Marcus och Lucas hafva anslutit sig till Mattheus, så är det ej heller olämpligt, att de fått sin plats efter denne i kanon; men ännu mera passande synes det, att Matthei evangelium står först i hela Nya Testamentet, då det bildar den oupplösligt sammanbindande bryggan mellan detta och det gamla förbundets kanoniska skrifter [1]). Att Marcus åter står emellan Mattheus och Lucas har skäl för sig redan deri, att han af meddelade fakta, såsom ofvan visats, icke har stort mer än det, som för honom är gemensamt med än den ene än den andre af dem. Dermed är äfven Lucæ evangelii plats gifven. Har Johannes skrifvit sist [2]) och djupast, så föreligga deri dubbla skäl, hvarför hans evangelium innehar den fulländande platsen. Men den kan ock tillkomma honom derföre, att han gjort det förfullständigande tillägget till alla de föregåendes arbeten. Synoptikernes evangelier utgöra redan en underbart skön sammanväfnad af idel guld och perlor; men då Johannis evangelium tillkommer, göres dermed en inväfnad och mellanväfnad, som i alla afseenden sätter kronan på verket.

Såvida närvarande undersökning beträffar evangelierna, har den nu hunnit målet. Vi hafva dels försökt att i någon mån redogöra för deras hufvudinnehåll och plan, dels ock att sprida något ljus öfver deras förhållande till hvarandra. Om betydelsen af ett rätt arbete i sådan rigtning intygar Auberlen [3]), att evangeliiforskningens uppgift skall "in gewissem Sinne erst recht beginnen, wenn man einmal den Standpunkt der äusserlich literarischen, gegen den Inhalt negativen oder gleichgültigen Kritik noch völliger überwunden hat und sich mit freier, frischer Liebe in Inhalt, Geist und Plan der Evangelien vertieft." I denna tanke hafva vi, vid redan nära fulländadt arbete, funnit orden till, hvad som föresväfvat oss såsom i detta fall eftersträfvansvärdt. Huruvida vår undersökning kan anses i någon mån bidraga till lösning af evangeliiforskningens stora uppgift, derom tillhör det andra att döma. — Gifve Gud, att den till Hans rikes tjenst må förmedla eller stadfästa frimodighet att i djupaste mening instämma med dem, som fordom bekände, med dem som nu bekänna en harmonia evangelistarum! En sådan bekännelse aflade i christna församlingens forntid den gamle kyrkofadren, då han vittnade: "Den som skapat

---

pen. — Utan tvifvel har denna del af evangelii-undersökningen fått jemförelsevis träda allt för mycket i förgrunden, hvarvid mycken tid och dyrbara krafter förspillts på uppgörande af de mest motsatta förslagsmeningar, den sanna insigten till föga fromma.

[1]) Jfr S. 16.

[2]) Jfr S. 69. *Guericke*, l. c. S. 170.

[3]) Die göttliche Offenbarung, Basel, 1861, S. 42.

allt, Ordet, som sitter på Cherubim och sammanhåller allt, har, sedan Han uppenbarats för menniskorna, gifvit oss ett fyrgestaltadt evangelium, som sammanhålles af en Ande" [1]). Samma vittnesbörd återljuder ur Jesu Christi kyrka än i dag: "Sådana äro de fyra evangelierna, fyra strålar ur en ljuskälla; en fyrfaldig spegel, från hvilken det ena lifvet återstrålar; fyrahanda gåfvor af den ene Anden; den fyrgestaltade Cheruben, som bär den ene Herren" [2]) —, *hvilken är*

JESUS CHRISTUS,

i går och i dag densamme, så ock i evighet" [3]).

Till Apostlagerningarne.

Alla fyra evangelierna hafva nått sitt slut med Jesu uppståndelse och de närmast på denna följande händelser. Men alla dessa skrifter, vare sig de som, sådana de föreligga, äro verkligen fulländade eller ej, sluta så, att de rent af hänvisa på en fortsättning. Enligt de sista raderna af Matthei evangelium befullmägtigar Jesus de elfva att gå ut och göra allt folk till lärjungar genom dop och undervisning [4]). Såsom Marcusevangeliet i våra vanliga bibeltexter slutar, gifver Herren samme elfva det liknande uppdraget att gå ut i hela verlden och predika evangelium för hela skapelsen, hvarförutan ock der omtalas, att "de gingo ut och predikade allestädes, och Herren verkade med dem och stadfäste ordet med efterföljande tecken" [5]). Lucas fullbordar sin evangeliiskrift med att bland annat omtala, huru Jesus förkunnat för lärjungarne, att i Hans namn skulle predikas bättring och syndernas förlåtelse för alla folk, men de skulle vara Hans vittnen och derför beklädas med kraft af höjden [6]). Och näst innan Johannes sätter kronan på sin undervisning, att Jesus är Christus Guds Son, omtalar han, huru Herren sade till lärjungarne: "Såsom Fadren hafver mig sändt, så sänder jag eder" [7]). Om befullmägtigande och sändning är här öfverallt fråga. Men huru fullmagten användts, huru sändningen utförts, derom skulle vi vara i stor okunnighet, om vi icke egde Apostlagerningarne. Denna bok är den nödvändiga mellanlänken mellan evan-

---

[1]) *Irenæus*, adv. Hær. III, 11, 8. *Ὁ τῶν ἁπάντων τεχνίτης λόγος, ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ καὶ, συνέχων τὰ πάντα, φανερωθεὶς τοῖς ἀνθρώποις, ἔδωκεν ἡμῖν τετράμορφον τὸ εὐαγγέλιον, ἑνὶ δὲ πνεύματι συνεχόμενον* ... Jfr ofvan S. 7.

[2]) *Riggenbach*, Vorl. üb. das Leben des Herrn Jesu, Basel, 1858, S. 73.

[3]) Ebr. 13: 8. [4]) Mt. 28: 19 ff. [5]) Mc. 16: 15, 20

[6]) Luc. 24: 47 ff. [7]) Joh. 20: 21.

gelierna och de apostoliska brefven, den ena stammen, som förbinder de fyra väldiga rötterna och sjelf uppbär grenarne i Nya Testamentets träd [1]). — Kunna evangelierna i deras grundläggande betydelse jemföras med Pentateuchen i Gamla Testamentet, så motsvaras Apostlagerningarne såsom fortbyggande på den lagda grunden af Josua bok. Men denna jemförelse kan föras ännu något längre. Såsom Josua bok berättar om Guds egendomsfolks eröfringsstrider för att enligt Herrans bud besegra Kanaaniterna och sätta sig i besittning af löftets land, så omtala Apostlagerningarne, huru Guds andliga Israel enligt Jesu Christi bud drager ut att med Nya Testamentets evangelium lägga alla hedningar under korsets saliga spira och intaga det förlofvade land, som nu sträcker sig till jordens yttersta ändar [2]). — Hvad åter innehållet beträffar, så sammanfattar Chrysostomus från Apostlagerningarnes ståndpunkt på ett ganska träffande sätt det för alla evangelierna gemensamma och jemför sålunda de senare med den förra skriften: "Evangelierna äro en historia om det, som Christus gjorde och talade, Apostlagerningarne om det, som den andre Hugsvalaren talade och gjorde" [3]).

Namnet *πράξεις τῶν ἀποστόλων* lofvar väl en historia om Apostlarnes verksamhet. Men man behöfver icke göra några vidlyftiga studier för att inse, att bokens innehåll icke svarar väl emot denna öfverskrift. Apostlaförteckningen fyller endast *en* vers af det 1:a capitlet. För öfrigt träda de fleste af Apostlarne så helt i bakgrunden, att de icke ens mera nämnas i hela boken. Deremot är Petrus af de tolf så mycket den förnämste, att till och med Johannes endast omtalas några få gånger såsom den förres följeslagare [4]) och Jakobus blott, då hans matyrdöd berättas [5]). Jemte Petrus är Paulus hufvudpersonen i berättelsen. Men utomdess framträda andra män, såsom Stephanus, Philippus, Barnabas, Apollo, m. fl., mycket mera än de fleste af Apostlarne, hvilkas gerningar således ingalunda kunna sägas vara här skildrade [6]). Denna bokens omotsvarighet mot öfverskriften är icke dess utan dennas fel. Såsom nästan alla öfverskrifter öfver

---

[1]) Jfr S. 5 f. Det kan sättas ifråga, huruvida icke Luthers bekanta yttrande om Apostlagerningarne — "Darumb diess Buch wohl möcht heissen eine Glosse uber die Episteln S. Pauli", Erl. Uppl. LXIII, S. 117 — lika väl skulle kunna vändas om.

[2]) Jfr Zeitschrift für Prot. u. Kirche von *Harless*, XXII, S. 54.

[3]) *τὰ μὲν οὖν εὐαγγέλια, ὧν ὁ Χριστὸς ἐποίησε καὶ εἶπεν ἱστορία τίς ἐστιν, αἱ δὲ πράξεις ὧν ὁ ἕτερος παράκλητος εἶπε καὶ ἐποίησε. Chrys.* hom. in Acta 1.

[4]) 3: 1, 3, 11; 4: 13, 19. [5]) 12: 2.

[6]) Jfr *Lekebusch* "Die Composition der Apostelgesch., Gotha 1854, S. 191. — "Non tam apostolorum, quam Spiritus Sancti Acta describens" säger *Bengel* om Apostlagerningarnes bok, till Cap. 1: 1.

Nya Testamentets böcker [1]) härrör titeln "Apostlagerningarne", hvilken föröfrigt i handskrifterna omvexlat med andra [2]), icke från bokens författare.

Då denna öfverskrift icke gaf någon tillfredsställande ledning vid försöken att finna, hvad som vore denna boks rätta betydelse, så har densamma ock angifvits på många olika sätt. Luther ansåg förnämsta meningen med och orsaken till denna boks författande hafva varit, att Lucas dermed ville lära hela christenheten intill verldens ända, "huru vi alla måste varda rättfärdiga allena genom tron på Jesum Christum utan allt lagens åtgörande eller hjelp af våra verk" [3]). Grotius fann i Apostlagerningarne en biografisk framställning af de båda mest betydande Apostlarnes verksamhet [4]). Men då man snart upptäckte, att boken innehöll både mer och mindre än en sådan biografi, så trodde man sig vid ny undersökning i densamma hafva en apostolisk kyrkohistoria [5]). Men äfven denna bestämning passar ej till förklarande af det hela, lika litet som den, att här förelåge "en historia om missionerna till christendomens utbredande" [6]). Det är temligen lätt att inse de väsentliga bristerna i dessa och många öfriga från verkliga förhållandet mer eller mindre afvikande uppfattningar [7]).

Det enda rigtiga synes vara att, i närmaste sammanhang med Lucæ evangelium, fatta Apostlagerningarnes hufvudinnehåll, i enlighet med hvad redan för båda gemensamt ofvan blifvit angifvet [8]).

I förra [9]) delen af sitt verk hade Lucas följt Nya Testamentets evangelium från det allraförsta hemliga förkunnandet, dels för Zacharias i Jerusalems tempel, dels för Maria i hennes gömda kammare i Nazareth, till dess det vann den största offentlighet både i hela Galileen och i samma Jerusalems tempel [10]), der det första gången för-

---

[1]) Jfr *Guericke*, l. c. S. 635. [2]) l. c. not 5).

[3]) Härmed rättas ett lätt förklarligt misstag, hvarigenom S. 53 not 1) detta Luthers yttrande, som återfinnes l. c. S. 116, kommit att tillämpas direkt på evangeliet, ehuru det egentligen gäller denna dess fortsättning af samme Lucas.

[4]) *Lekebusch*, l. c.

[5]) *Lekebusch*, l. c. S. 193. *Michaelis* (Einl. in N. T. II, S. 1179) förklarade sig dervid allt som fattades så, att författaren blott omtalade, hvad han sjelf sett eller af ögonvittnen hört. *Credner* åter (l. c. S. 268 ff.), med väsentligen samma ståndpunkt, ser det egendomliga deri, att författaren blott meddelade sådant, hvarom han hade full visshet (*ἀσφάλεια*, enl. inledningen till Lucæ evang.) och detta såsom en Pauliner.

[6]) *Eichhorn*, Einleit. II, S. 19 ff. Se *Lekebusch*, l. c. S. 198.

[7]) Se t. ex. *Lekebusch* å angifna ställen och sedan framåt.

[8]) S. 52 f. [9]) Jfr Ap.G. 1: 1. [10]) Luc. 21: 37 f.

nams af dödligt öra. Och Nya Testamentets evangelist, den guddomlige Läraren hade Lucas der i sin berättelse gått till mötes, redan innan Han uppenbarades för något menskligt öga, och sedan framställt Hans lärarelif, Hans mot detta svarande död, Hans uppståndelse, Hans sista undervisning till lärjungarne, att af dem såsom Hans *vittnen* i Hans namn "skulle predikas bättring och syndernas förlåtelse ibland *alla folk begynnande ifrån Jerusalem*, Hans afskedsord: "Si jag sänder öfver eder *min Faders löfte*, men I skolen *blifva i staden Jerusalem*, till dess I varden beklädde med *kraft af höjden*", och icke lemnat Honom, förr än Han välsignande Sina lärjungar skildes från dem och uppfor till himlen [1]). Sålunda slutar Lucæ evangelium. — På det allranärmaste dermed sammanbindande Apostlagerningarne [2]) begynner författaren denna skrift alltså. "Den förra boken har jag skrifvit, min gode Theophilus, om allt det Jesus begynte både göra och lära, intill den dagen *Han upptagen vardt*, sedan Han åt Apostlarne ... hade gifvit befallning ... och då Han hade församlat dem, bjöd Han dem, att de *icke skulle gå utur Jerusalem* utan förbida *Fadrens löfte* ... och sade till dem ... I skolen undfå den *Heliga Andas kraft*, som öfver eder komma skall, och skolen vara mina vittnen i *Jerusalem* och i hela Judeen och Samarien och *intill jordens ända*."

I dessa sista ord hafva flere [3]), såsom vi hålla före, med full rätt trott sig finna Apostlagerningarnes thema. Denna bok innehåller en fortgående uppfyllelse af det här gifna Herrans löfte, ett fullgörande af det uppdrag Han meddelat. Först omtalas, huru Apostlarne i Jerusalem förbida Fadrens löfte och undfå den Heliga Andas kraft, sedan huru de varda Jesu vittnen i Jerusalem, hela Judeen, Samarien och — i det de på denna väg bragte Nya Testamentets evangelium till Rom, centralpunkten för förbindelsen mellan alla verldens den tiden kända länder — såvidt under dåvarande förhållanden möjligt var, intill jordens ända. Något närmare betecknade äro hufvudstationerna på denna väg Jerusalem, Judeen, Samarien och Galileen, Syrien, Mindre Asien, Grekland och Rom. Först vinner evangelium sina segrar i Jerusalem, der Jesu Christi kyrka grundlägges och på mångfaldiga sätt bevisar den guddomliga kraft, som i henne innebor. Der

---

[1]) Jfr Ss. 48—66.

[2]) För den öfriga bevisningen att Lucæ evangelium och Ap.G. äro alltigenom ett verk af samme författare, se *Credner*, l. c. S. 268, m. fl. *Lekebusch* har, i motsats mot nyare hypoteser, isynnerhet grundligen genomfört den språkliga undersökningen, l. c. S. 35 ff.

[3]) Så t. ex. *Mayerhoff* och med honom *Lekebusch*, l. c. S. 82; *Hjerpe*, Commentar till Apostlagerningarna, Upsala 1865, Ss. 5, 10.

och i Judeen bildas de första församlingar af christna ur Israel. Samarien är sedan den naturliga bryggan för evangelii öfvergång till hednaverlden, hvilken derefter ligger öppen för det verldsöfvervinnande Ordet om frälsningen i den Uppståndne. För att något närmare angifva Apostlagerningarnes allmänna innehåll kunna vi lämpligen låna Bengels [1]) ord. Här — nemligen i Apostlagerningarne — "Här" säger han, "framställes christna läran och dess sätt att gå till väga med afseende på Judar, hedningar och troende; d. v. s. med afseende på sådana som skola omvändas och sådana som äro omvända; dess hinder hos enskilda menniskor, familjer, stånd och folk. Evangelii utbredning och den stora omhvälfningen bland Judar och hedningar. Evangelii seger, då det banade sig väg ur en kammare till tempel, hem, gator, torg, fält, herbergen, fängelser, fästningar, hof, vagnar, skepp, byar, städer, öar; till Judar, hedningar, prætorer, furstar, soldater, eunucher, fångar, slafvar, qvinnor, barn, matroser; till Areopagen och slutligen till Rom. Dess bestraffande af skrymtare, dålige efterhärmare, fiender och motståndare. Apostlarnes och kyrkans bevarande. Ojemförliga frukter i lif och död."

I afseende på den vigt, som lägges på evangelium och evangelii *förkunnande* öfverensstämma Apostlagerningarne med Lucæ evangelium; men likaså ock med afseende på framhållandet af evangelii *förkunnare*. I evangeliet var i detta fallet den Ene Läraren, evangelisten öfver alla, den Sol omkring hvilken berättelsen rörde sig. Här i Apostlagerningarne, sedan Solen icke mera lyser så uppenbart, har den meddelat Sin glans åt stjernor, som uppgå den ena efter den andra. Men den större eller mindre glans, som från dem ur berättelsen framstrålar, visar sig vara beroende af, huru nära eller huru mycket och länge de lysa på evangelii väg från Jerusalem till Rom, vare sig i dennas begynnelse, fortsättning eller slut. Mest och längst glänsa derföre här de båda. som på ett så genomgripande sätt voro den Helige Andes verktyg till begynnande och fullbordan af evangelii utbredning och stadfästelse i denna rigtning [2]). Petri ljus lyser mest i begynnelsen, i

---

[1]) Se företalet till Apostlagerningarne i Gnomon.

[2]) Skulle man af den omständigheten, att författaren icke lemnar några geografiska upplysningar om de äfven obetydande ställen, som lågo närmast Rom (Ap.G. 28: 12, 13, 15) — under det han eljest lemnar sådana både med afseende på Palæstinensiska (Luc. 1: 26; 4: 31; 24: 13; Ap.G. 1: 12) och andra (Ap.G. 16: 12; 27: 8, 12) —, få draga något slut med afseende på Theophili hemort, så hade denne tillika i skildringen af dessa båda hufvudevangelister på denna evangelii väg fått sig dem förestÄllda, hvilka sedan slutade sina lif med martyrdöd i detta samma Rom (jfr *Guericke*, Kirchengeschichte 8:te Aufl. I, Ss. 77, 96).

Jerusalem och dess omgifningar. Men Aposteln Paulus, som hvarken var bland de elfva, hvilka Herren sjelf under Sin vandring på jorden hade utvalt, ej heller den tolfte, hvilken efter himmelsfärden kallades till att fylla det tomrum, som uppstått efter förrädaren, Aposteln Paulus, som kallade sig sjelf ett ἔκτρωμα och om sig bekände: "Jag är den ringaste bland apostlarne, så att jag är icke värd kallas apostel, derföre att jag hafver förföljt Guds församling" [1]), han öfvergår i denna bok alla andra i klarhet, under det att, såsom redan sagts, de fleste af tolftalet jemte de många andre, som också i denna begynnelsetid, ehuru på andra vägar, spridde evangelii ljus öfver verlden, ej mer än till namnet eller alldeles icke omtalas. Omkring dessa tvenne, Petrus och Paulus, eller i deras följe finna vi de öfrige evangelister grupperade, hvilka hvar i sin mån bidrogo att bringa Guds Ord om Christo mot Rom.

Apostlagerningarnes yttre anordning har uppfattats på olika sätt. Bengel [2]) räknar *sju* hufvuddelar; 1) *Pingsten* med föregående händelser, Capp. 1 och 2; 2) händelser i *Jerusalem*, i hela Judeen, och i Samarien bland omskurna, Capp. 3—9 och Cap. 12; 3) händelser i *Cæsarea* och *hedningars* upptagande, Capp. 10 och 11; 4) *första* resan till hedningarne af Barnabas och Saulus, Capp. 13 och 14; 5) Beskickning och kyrkomöte i Jerusalem, rörande Judarnes och hedningarnes *lika* belägenhet, Cap. 15; 6) *andra* resan af Paulus, Capp. 16—19; 7) *tredje* resan, ända till Rom, Cap. 19: 21 — Cap. 28. Denna indelning visar sig redan derigenom icke gerna kunna hafva varit författarens, att den icke öfverallt ger några bestämda afdelningar utan måste sammanföra sådant som står på olika ställen. — Andra hafva funnit två hufvuddelar i denna skrift, hvarvid den punkt, då Pauli verksamhet träder i förgrunden, d. v. s. det 13:de capitlets begynnelse, betraktas såsom början af andra afdelningen [3]). Men på detta sätt göres Paulus nästan mera än evangelii utbredning till indelningsgrund och delningspunkten blir, om ock eljest verkligen betecknande en ny afdelning, dock i denna fattning icke alldeles lämplig, då Aposteln Paulus ju redan före denna tid omtalas, såsom verksam i evangelii tjenst. Dessutom blir det svårt att träffande angifva den första delens innehåll i motsats mot denna andra. — En tredelning antaga t. ex. Credner [4]) och Baumgarten [5]), till hvilken senare Lekebusch [6]) synes ansluta sig. Denna synes äfven oss bäst motsvara innehållet. Med

---

[1]) 1 Cor. 15: 8 f. [2]) l. c.

[3]) Så *Hjerpe*, l. c. Ss. 3 f., 128; äfven *Meyer*, Inledningen till 13:de capitlet.

[4]) l. c. S. 279. [5]) l. c. I, Ss. 5, 153, 305. [6]) l. c. Ss. 209 ff.

anslutning till Baumgarten angifva vi dessa hufvuddelar på följande sätt. Först berättas om evangelium ibland Judarne, Capp. 1—7; derefter om evangelium i dess öfvergång från Judarne till hedningarne, Capp. 8—12[1]), och sist om evangelium bland hedningarne, Capp. 13—28.

Vilja vi nu i några hufvuddrag angifva det närmare innehållet i Apostlagerningarne, och huru det är ordnadt inom dessa afdelningar, så hafva vi först att påminna oss berättelsen om Jesu himmelsfärd, hvilken, såsom vi sett, bildar öfvergångslänken mellan Lucæ verks båda delar, såväl som mellan Jesu upphörande och Hans kyrkas begynnande jordelif. Det som derefter meddelas i första capitlet, om de troendes samvaro i bön och tolftalets förfullständigande, är förberedande på de stora ting, som stodo att vänta. Om dessa, om uppfyllandet af "Fadrens löfte" i meddelandet af "den Heliga Andas kraft" berättar det 2:dra capitlet. På den första pingstdagen gafs redan genom det himmelska undret i gåfvan att tala med tungomål en ny påtaglig profetia om, att evangelium skulle förkunnas på alla möjliga folkslags språk och hinna jordens ända [2]). Med Petri predikan gör evangelium ett stort steg framåt mot detta mål; ty så grundlades med en rik förstling den Jesu Christi kyrka, som nu i sina samtliga troende lemmar var innehafvarinna af Herrans uppdrag om evangelii utbredning. Denna visar sig ock vara det yttersta ändamålet med den redogörelse för den nygrundade kyrkans genom denna Ordets predikan verkade tillstånd och lif, hvarmed det 2:a capitlet slutar, i det just de sista orden lyda: "Herren förökade hvar dag församlingen med dem som frälste vordo."

Sedan vi nu hafva sett, huru evangelium visat sig mägtigt i kyrkans grundande och hennes första allmänna lifsyttringar, föreställas oss i det nu följande allahanda högst omvexlande prof på, huru hon på alla möjliga sätt och under allahanda olika förhållanden bevisar sitt guddomliga ursprung. I många fall hafva här såsom exempel valts just de första yttringarne af något särskildt slag, i andra måhända ock senare [3]), men i alla händelser de som äro betecknande för evan-

---

[1]) Med afseende på de första verserne af 8:de capitlet, hvilka af *Credner* föras till den första, af *Baumgarten* till den andra afdelningen, torde märkas, att de bilda sjelfva öfvergångslänken mellan båda.

[2]) "Hæc familia, totius mundi linguis *Deum* celebrans, erat instar totius mundi, linguis suis *Deum* laudaturi." *Bengel.*

[3]) Under det att vi öfverensstämma med *Baumgarten* i att lägga vigt vid det allmänna, att här gifves en bild af evangelii och kyrkans mångahanda bevisning, tro vi dock med *Lekebusch* (l. c. S. 210), att man ej kan fasthålla, att alltid den första af hvarje slag meddelas. Det är väl redan tvifvelaktigt, om den lames botande, hvarmed början göres, är det

gelii verkningar och ganska ofta sådana, som voro åtföljda af evangelii predikan, på hvilken icke lemnas blott enstaka utan mångfaldiga prof alltigenom hela Apostlagerningarnes bok.

Begynnelsen sker med omtalande af ett under, som Petrus gjorde "i Jesu Christi Nazareni namn", till hvilket ock genast anslöt sig en evangelii predikan. Denna gick ut på att visa bort från verktygen, Apostlarne, till Honom, i hvars namn och genom hvars guddomliga kraft undret hade skett; den är helt ett förkunnande af evangelium på ett evangeliskt sätt med apostolisk visdom. Så Cap. 3. Liksom redan i slutet af pingstpredikan, 2: 39, så framhålles ännu klarare i sista orden af denna följande, 3: 25 f., att evangelium framförallt gällde Judarne, såsom ock Paulus[1]) kallar det en *δύναμις θεοῦ εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ Ἕλληνι.* Framhållandet af denna Judarnes företrädesrätt till evangelium, såsom ock deras på alla orter visade misskännande af, förakt för och förstockelse mot detsamma, är ett hela Apostlagerningarne genomgående drag. Denna andra nu omtalade predikan föranledde den första förföljelse, som den nya församlingen hade att utstå, då presterne, tempelföreståndaren och Sadduceerne "togo illa vid sig, att de lärde folket och förkunnade i Jesu uppståndelsen från de döda." Men trots förföljelsen och Apostlarnes fängslande verkade evangelii förkunnande blott dess vidare utbredning. "Månge af dem som hört Ordet trodde, och talet på männen vardt vid pass femtusen." Det första förhör, som nu anställes med fångarne, gifver Petrus anledning till ett nytt herrligt evangeliskt vittnesbörd och både honom och Johannes till att frimodigt försvara evangelium. Då de frigifne återkomma till de sina utgjuta sig allas hjertan i gemensam bön om frimodighet till evangelii vidare utbredning. På bönen följer stor kraft till fortsatt vittnesbörd om Jesu Christi uppståndelse. Med nya meddelanden om evangelii herrliga verkningar bland de troende slutar det 4:de capitlet.

"I hela hopen som trodde var ett hjerta och en själ", hette det i 32:dra versen af detta 4:de capitel; men sådan fullkomlighet kan icke länge bestå i syndens verld. Äfven här funnos de, som icke blefvo bestående i sanningen. Evangelium är en not, som omfattar både goda och onda fiskar. Denna lärdom gifver oss den nu följande berättelsen om Ananias och Saphira. Men den visar ock de helsosamma verkningarne af en allvarlig kyrkotukt, den visar, att det evangelium,

---

första under, som öfverhufvud skedde, sedan kyrkan blifvit grundad; jfr Cap. 2: 43, der det redan omtalas, att "under och tecken gjordes af Apostlarne."

[1]) Rom. 1: 16.

som nu går genom verlden, är ett heligt evangelium och såsom sådant vill erkännas. Den första tillämpningen af dessa grundsatser lärde hela församlingen att skaffa sin salighet med fruktan och bäfvan, 5: 11, att hålla endrägtigt tillsamman, v. 12; och utåt ingaf den fruktan för oredlig anslutning på samma gång som den ingaf aktning för församlingen, v. 13, så att dess tillväxt befordrades och det förtroende, hvarmed den omfattades, än mera ökades, vv. 14—16.

Denna evangelii nya framgång verkar ock ny fiendskap. Apostlarne fängslas; men Herrans engel öppnar fängelset och gifver dem dervid uppmaning att "förkunna alla lifsens ord för folket", och "då de hört detta, gingo de bittida om morgonen i templet och begynte lära." Då de blifvit bragta inför Rådet till nytt förhör, klagar öfverstepresten: "Si I hafven uppfyllt Jerusalem med eder lära", men de förklara, att "man måste mera lyda Gud än menniskor", och börja nu för sjelfva Rådet predika evangelium om den Uppståndne. Då resultatet af öfverläggningarne om Apostlarnes bestraffande blifver, att man i stället att, såsom ifrågasatt var, besluta deras död, v. 33, låter hudflänga dem, förbjuder dem att tala i Jesu namn och frigifver dem, så vinnes dermed visserligen icke det åsyftade ändamålet; ty "de gingo från Rådet med glädje, att de befunnits värdige att lida smälek för det namnets skull och upphörde icke att hvar dag lära i templet och husen förkunnande evangelium om Jesum Christum." Dermed slutar det 5:te capitlet. Och om lärjungarnes tillväxt talar åter den 1:a versen af det följande.

Den första allmännare misshällighet inom den sålunda förökade församlingen föranleder valet af de förste medhjelparne[1]) åt Apostlarne, och äfven denna åtgärd hade den följd, att "Guds Ord tilltog, lärjungarnes antal i Jerusalem förökades väldeligen, och en stor hop prester blefvo tron lydige", 6: 1—7.

Dermed var ock signalen gifven till en ny förföljelse. Denna träffade närmast en af de nyvalde diakonerne, Stefanus, som "full med nåd och krafter gjorde stora tecken och under ibland folket." Då han icke kan öfvervinnas utan öfvervinner med ord, så att fienderna "icke förmådde emotstå den visdom och anda, hvarmed han talade", så anklagas han genom falska vittnen för hädelse mot Moses och Gud, och då öfverstepresten frågar om så verkligen förhölle sig, blef Stefani svar icke närmast ett försvar utan en väldig predikan om den Israels förstockelse i förra tider, i hvilken det nu lefvande slägtet gjort sig fullt delagtigt genom att såsom fäderna stå emot den Helige Ande. Desse

[1]) Äfven här framträder *sju*talet, jfr noten till S. 77.

hade dödat dem, som förutförkunnat den Rättfärdiges ankomst; de, inför hvilka Stefanus talade, hade sjelfve varit den Komnes förrädare och mördare. — Under det Stefanus sålunda i sitt glödande tal med helig frimodighet blottade sitt folks och dess ledares skuld, upptändes hans åhörares vrede och gaf sig uttryck i tandagnisslan. Men vreden blef till raseri, då det trogna vittnet meddelade, huru hans Mästare uppenbarligen bekände Sig till hans vittnesbörd: "Si jag ser himlarne öppnade och menniskones son stående på Guds högra sida." Utan vidare ransakning och dom skriade de med hög röst, höllo till sina öron, störtade samfäldt öfver honom, drefvo honom ut ur staden och stenade honom. Men — hvilken motsats! — han åkallade och sade: "Herre Jesu anamma min anda", och, under bönen upptänd af ifver och kärlek för sitt olyckliga folk, böjde han sina knän och *ropade med hög röst:* "Herre tillräkna dem icke denna synden!" Sålunda dog den förste martyren i sann Jesu Christi efterföljelse; men hans död beredde evangelium nya segrar.

Stefani martyrium är epokgörande både för kyrkan och dermed för Apostlagerningarnes berättelse. Å ena sidan besannas här, att martyrernes blod är kyrkans säd. Den förföljelse, som stod i sammanhang med den mot den förste diakonen föröfvade ogerningen, sprängde väl församlingen i Jerusalem och spridde dess fleste medlemmar öfver Judeen och Samarien, men de sålunda kringspridde foro omkring och *predikade ordet.* Å andra sidan framträder här första gången, om ock ännu i fiendernas leder, den man, som mer än någon skulle vara verksam för utbredandet af Jesu Christi evangelium i den rigtning, i hvilken Apostlagerningarne följer detsamma. Och det är märkligt, att såväl evangelii fortgående utöfver Israels landamären som ock denna ännu fördolda men vigtiga profetia för framtiden, hvilken låg i Pauli inträde inom christna kyrkans synkrets, stå tillsamman med en ny ytterlig stegring i Judarnes förstockelse, hvilka nu korsfästade Christum på nytt i Hans trogna vittne. Sålunda bildas öfvergången [1]) till andra afdelningen i denna historia om evangelii utgående från Judarne till hedningarne, från Jerusalem till Rom. Men icke sjelfvilligt tog Jesu församling detta steg. Hon drefs dertill, och dervid blefvo Apostlarne den af Herran gifna anvisningen och deras i sammanhang dermed fastställda grundsats: "först Judarne" så trogna, att de ännu trots farorna blefvo qvar i Jerusalem [2]).

[1]) Man kan icke sätta sjelfva vändpunkten vid någon bestämd vers. Öfvergången begynner med nämnandet af Sauli namn, 7: 58, och slutar med 8: 4. Jfr S. 107 not. 1).

[2]) Jfr 8: 1.

De skingrade församlingsmedlemmarne voro de, som nu förkunnade evangelium utom Jerusalem. Och genom en guddomlig nemesis synes det hafva skett, att just en af Stefani meddiakoner [1]) blef det första verktyget för att bringa predikan om Christo till icke-Israeliter [2]), till Samarien. Här träffade evangelium på ett hedniskt-judiskt folk, omskurne, men icke Israeliter. Der funnos sådane, som gåfvo akt på Ordet, 8: 6, visade glädje deröfver, v. 10, trodde det och döptes, v. 12. Men som man under sådana förhållanden kunde vänta, anammades det ock på oredligt sätt, såsom af Simon. Petrus och Johannes sändes att stadfästa Philippi predikan och fortsatte densamma i flere Samariens städer, vv. 13—25.

Evangelii nästa steg förmedlades ock genom samme Philippus. Det omfattades nu för första gången af en hedning [3]), som var en proselyt [4]), således en som redan anslutit sig till Israels folksförbund. Men dertill kom det, då Philippus, enligt just den text som den Ethiopiske eunuchen hade läst på sin vagn, för denne *predikade evangelium om Jesus* [5]). Derefter vandrade Philippus omkring och predikade evangelium i alla städer, till dess han kom till Cæsarea, 8: 26—40.

Skall evangelium nu gå väsentligen vidare, så gäller det hedningarne, sedan yttersta gränsen på alla håll är uppnådd. — Men innan äfven detta steg tages, omtalas här med jemförelsevis stor utförlighet, huru den blifvande hedningarnes apostel, midt under tillfredsställandet af sitt förföljelseraseri hejdad af Herrans: "Saul, Saul! hvi förföljer du mig", blifver grundligen omvänd och förberedd för det utomordentliga kall, som väntade honom. Till denna förberedelse hörde ock, att han "strax begynte i *Synagogorna* predika Christum, att Han var Guds Son", och så "förkofrade Saulus sig ju mer och mer och öfvervann de Judar, som bodde i Damascus, bevisande att Denne var Christus." — Då han kom till Jerusalem och ville ansluta sig till lärjungarne, blef han väl fruktad af alla, men Barnabas antog sig honom och beredde honom insteg; så att han kunde fritt umgås med församlingen i Jerusalem och "tala frimodigt i Herrans Jesu namn." Förföljelse för evan-

---

[1]) Att här är fråga om diakonen, icke Aposteln Philippus, se *Meyer* till Ap.G. 8: 5.

[2]) Jfr Zeitschr. für Protest. u. K. XXII, S. 49.

[3]) Jfr *Eusebius* l. c. II, 1 mot slutet, der denne Ethiopier kallas "den förste bland hedningar, hvilken genom Philippus till följe af en uppenbarelse delagtiggjordes af Guds Ords hemligheter."

[4]) Jfr *Meyer* till detta capitel v. 27. Om de olika slagen af proselyter, se *Herzog*, l. c., Art. "Proselyten."

[5]) Jfr v. 37.

gelii skull föranledde, att han af bröderna bragtes i säkerhet till sin födelsestad Tarsus. — Men under allt detta tillväxte församlingarne i hela Judeen, Galileen och Samarien. Cap. 9: 1—31.

Sålunda var allt förberedt och anordnadt för evangelii öfvergång till hedningarne, men icke heller nu tänka Apostlarne på att taga detta steg. Petrus har väl sjelf lemnat Jerusalem, men befinner sig på besök bland de christna i Judeen. Härom berättas, 9: 32—43, såsom det vill synas, dels för att visa, under hvilka förhållanden Petrus emottog den vigtiga kallelsen att först predika för hedningar, men dels ock just för att ådagalägga, huru de första hedningars [1]) omvändelse alls icke föranleddes genom någon af Apostlarne uppgjord plan. Men ej heller skulle evangelii öfvergång från Judarne till hedningarne ske genom den egentlige hedningaaposteln. Han skulle blott inträda i det redan påbörjade verket. Ett så nära sammanhang skulle det vara mellan hans och de öfriges arbete. Petrus var den *πέτρα* [2]), på hvilken Herren ville grunda sin församling bland hedningarne, såsom Han redan på detta hälleberg hade byggt Sin kyrka i Israel. Men för att Petrus skulle kunna förmås att erbjuda evangelium åt hedningar, fordrades ett omedelbart Guds ingripande genom en syn, en särskild undervisning och hedningarnes egen kallelse. Till den grad var den förföljda församlingen i sin förnämste ledare ännu fästad vid Israel, så stor var Apostlarnes fruktan för att vid evangelii utbredande gå sina egna vägar. Dock, när Petrus på detta sätt blifvit öfvertygad, så går han ock till verket med full tillförsigt [3]), åberopande sig i sin predikan inför Cornelius och hans hus, huru han jemte de öfrige Apostlarne var af Gud kallad att vittna om Jesus af Nazareth, hvilken ock Sjelf hade bjudit dem att predika för folket [4]). Att evangelium skulle få förkunnas äfven för hedningarne, derom hade Petrus fått full visshet; men när skulle tiden vara inne för deras upptagande i församlingen? Äfven den saken skulle icke vara något tvifvel underkastad. Redan under det Petrus höll på att tala i Cornelii hus, kom den Helige Ande ned öfver alla dem, som hörde Ordet. Så kunde Petrus icke heller underlåta att genom dopet upptaga dem i Jesu församling. Dermed slutar det 10:de capitlet. Så vidlyftigt omtalas, efter förberedelserna i slutet af det 9:de capitlet, denna enda händelse. Men icke nog dermed, en stor del af det redan berättade återupprepas igen i det närmast följande, då det omtalas, huru Petrus också måste stå

[1]) Ehuru det försvaras af *Olshausen*, l. c., till detta ställe, *Lekebusch*, l. c. S. 215 f., och flere, jfr *Meyer*, så anse vi antagandet, att Cornelius var en portproselyt vara godtyckligt; jfr Ap.G. 10: 28, 34 f.; 11: 1, 18; 15: 7.

[2]) Mt. 16: 18. [3]) Jfr 10: 34 f. [4]) Vv. 39—42.

till svars för och rättfärdiga sitt steg ibland de judechristna i Jerusalem. 11: 1—18. Hvadan denna utförlighet här vid berättelsen om blott Cornelii och hans närmastes upptagande i församlingen, då de tretusendes vinnande på pingstdagen så mycket kortare omtalas? — Theophilus skulle få den noggrannaste kännedom om, huru den förste hedning, som dertill var en höfvitsman af den så kallade *Italienska* [1]) cohorten, blifvit omvänd till Christum, och huru hans och hans omgifnings öfvergång till christendomen i alla delar visade sig såsom den väg, på hvilken Gud Sjelf förde evangelium framåt mot Rom.

Hädanefter går ock utvecklingen i denna rigtning raskt. Vi erfara omedelbart efter meddelandet om upptagandet af förstlingen, huru evangelium åter predikades för hedningar och denna gång utan Apostlarnes åtgärd. Det är Antiochia, som nu delagtiggöres af Guds Ord, Antiochia, som var bestämdt att varda den första hufvudorten för evangelii införande i hednaverlden, det Jericho, som för Nya Testamentets Israel skulle blifva den första fasta punkten för vidare eröfringar i hednaländerna intill jordens yttersta ändar [2]). Men äfven här kan man säga, att Stefani [3]) blod var kyrkans säd. De som först förkunnade evangelium i Antiochia voro, såsom de som predikat i Judeen och Samarien, bland dem, som förskingrats från Jerusalem till följe af martyrens död. Såsom tillförene bekände sig ock nu Apostlarne till missionsverket, då de fingo höra derom, och sände Barnabas till Antiocheniska församlingen. Barnabas åter hemtade dit Saulus från Tarsus, hvilken nu inträder i sin egentliga kallelse. Här arbeta båda ett helt år i den redan före deras ankomst rätt betydande [4]) församlingen, hvilken genom kärleksbevisning mot de christna i Judeen ådagalägger, att den rätteligen anammat evangelium och gjort sig värdig det *christna* namnet, som här först uppkom. Barnabas och Saulus afsändas att öfverbringa de samlade gåfvorna till Jerusalem. Cap. 11: 19—30.

Vid den tiden var moderförsamlingen åter utsatt för svår förföljelse. Herodes Agrippa den Förste hade fängslat några af dess medlemmar och låtit halshugga Aposteln Jakob den äldre [5]), Johannis bro-

---

[1]) Jfr Ss. 52, 105 not 2.

[2]) Zeitschr. für Protest. u. K., l. c. S. 54.

[3]) Se v. 19. [4]) Se vv. 21, 24.

[5]) Sålunda uppfylldes Herrans ord, Mt. 20: 23. Det kan väcka förvåning att, under det diakonen Stefani död med alla dertill hörande omständigheter, berättas med stor vidlyftighet, så att deråt egnas inemot 70 verser, omtalas deremot det första apostlamartyriet på blott en enda rad. Detta beror icke derpå, att diakonen var det *första* blodsvittnet; utan up-

der. Då Herodes såg, att han på detta sätt vann den folkgunst hos Judarne, hvilken han eftertraktade, så lät han ock taga Petrus till fånga i afsigt att fälla äfven hans dödsdom [1]). Under det Petrus nu var på det allranoggrannaste bevakad, hörde församlingen icke upp att bedja för honom. Och när nöden var störst, var hjelpen närmast. Natten innan domen skulle afkunnas, räddas Petrus underbart. Ingenting kan emotstå evangelii framgång. Herodes får snart sitt välförtjenta straff i en förfärlig död; men trots förföljelsen "växte Guds Ord och förökades." Cap. 12: 1—24.

Öfvergångstiden är nu slut. Evangelium har fattat posto i Antiochia inom hednaverldens gräns. Dess förnämste budbärare för hednafolken står redan der i full verksamhet, rustad att, när kallelsen kommer, anträda sitt segertåg i samma evangelii tjenst. — Såsom Stefani död föranledde, att Guds Ord icke mera hade någon synbar framgång i Jerusalem, så synes det legat en guddomlig nemesis deri, att omedelbart efter den förste Apostelns uppoffrande åt Judiska folkets hat mot evangelium, detta, om ock från en aflägsen ort, tar det sista afgörande steget in i sjelfva hednaverlden. Och ett hufvudverktyg härför är den samme Saulus, som vid Stefani stening stod på mördarnes sida [2]).

Med mycken omsorg berättas, huru den Helige Ande nu kallade Barnabas och Saulus [3]) till att bära ut evangelii predikan bland hedningarne, 13: 1—3.

Särdeles utförligt redogöres derefter, 13: 4 — 14: 25, för den första missionsresan. Vi fästa oss blott vid några hufvudpunkter utan att uppehålla oss vid den historisk-geografiska gången. Huru evangelii predikan alltfort betonas, kan ses af 13: 5 ff., 16 ff.; 14: 1, 7, 15 ff., 21 f., 25. Missionärerne vände sig äfven i hednaverlden närmast till Judarne, der sådana funnos; jfr 13: 5, 14, 46; 14: 1. Icke genom

---

penbarligen hade, såsom vi sett, hans död för evangelii framgång en mycket mera afgörande betydelse än apostelns.

[1]) Om betydelsen af *ἀναγαγεῖν*, 12: 4, jfr *Meyer*.

[2]) Att Paulus i den nu följande större hälften af Apostlagerningarne är berättelsens hufvudperson, ligger för öppen dag. Men ingalunda följer från 13:de Capitlet Pauli historia såsom *Credner* (l. c. S. 276) menar. Såsom hitintills finna vi alltfort i vår bok historien om evangelii utbredande till Rom, och emedan detta nu bindes vid Pauli person, så har denna i det följande en så framstående ställning.

[3]) Barnabas och Saulus heter det ännu i begynnelsen af denna färd men under densamma blir Saulus kallad Paulus och derefter heter det merändels Paulus och Barnabas, intill dess Barnabas försvinner och endast Paulus och hans nye medarbetare vid de följande missionsresorna omtalas.

att evangelii förkunnare försummade Judarne, utan genom dessas förakt för Guds Ord skulle detta öfvergå till hedningarne. Det skulle äfven i sjelfva hednaverlden besannas; 13: 45 f., 50; 14: 2, 5, 19. — Efter denna första rundresas fullbordan återkommo missionärerne till dess utgångspunkt och stannade der en längre tid. 14: 26—28.

Under denna tid uppkom i Antiochia den christna kyrkans första egentliga lärostrid. Det gällde den vigtiga frågan, om de omvände af hedningarne skulle underkasta sig omskärelsen och Mose lag. Då striden blir häftig, föranleder den, att Paulus och Barnabas af de Antiocheniske christne afsändas till Jerusalem, der nu på det första kyrkomötet och i den första epistola catholica evangeliska grundsatser göras gällande med afseende på hednachristenheten. Underrättelsen derom emottages i Antiochia med fröjd, då sändebuden återkomma till att fortsätta sin förra verksamhet, följda af Judas och Silas såsom Jerusalemiska församlingens deputerade. 15: 1—35.

Kort efter återkomsten föreslog Paulus för Barnabas att åter besöka alla städer, der de hade förkunnat Herrans Ord; men då de ej blefvo ense om följeslagare, reste de på olika vägar. Endast Pauli färd omtalas närmare i Apostlagerningarne. Han tog nu Silas med sig och fick i Lystra, der han ock redan förra gången uppehållit sig en ny medhjelpare i Timotheus. Föröfrigt talas blott kort om de redan bildade församlingarnes stadfästande i tron och deras dagliga tillväxt [1]). Detta var den första visitationsresan i de nygrundade församlingarne. Såsom sådan var den af mindre betydelse för historien om evangelii utbredning. Men denna resa utvidgades sedan genom Guds Andas tillskyndelse till den andra missionsresan, hvarigenom evangelium nådde Europa och således tog ännu ett stort steg mot Rom. En syn under tillbringandet af en natt i Troas förvissade Aposteln och hans följeslagare, att Herren hade kallat dem till att predika evangelium i Europa, så att detta nu borde öfverskrida Asiens gräns, 15: 36—16: 10. För denna första missionsresa i Europeiska länder redogöres åter utförligt [2]), 16: 11—18: 17. Alltfort är evangelii predikan Apostelns förnämsta ögonmärke, 16: 13, 31; 17: 2 f., 17 f., 22 ff.; 18: 4, 11. Dervid förblifver hans förhållande till Judarne och deras till honom

[1]) 16: 4 f.

[2]) Denna omständighet kan bero både på att här återigen är en ny begynnelse med afseende på evangelii spridning och på det "*vi*", som från 16: 10 utmärker, att författaren sjelf börjar dels personligen deltaga i dels, der så icke är, åtminstone följa händelserna närmare än tillförene. — Om olika förslagsmeningar rörande författareskapet (Timotheus-hypotesen och Silas-hypotesen), hvilka sammanhänga med detta *vi*, se *Lekebusch*, l. c. S. 131 f.

oförändradt, 17: 1 f., 5, 10, 13, 17; 18: 2, 4 ff., 12. Corinth blir första hufvudorten för Europeisk christendom. Der dröjde Apostelu ett år och sex månader, lärande Guds Ord.

Efter denna tid återvände Paulus öfver Ephesus — der han den gången blott gjorde ett kort uppehåll —, Cæsarea och Jerusalem [1]) till Antiochia, 18: 18—22. Om hela denna långa färd och uppehållet på så många ställen, hvaribland äfven stora städer, talas återigen blott med få ord. Författaren synes ej heller här sett någon betydande utveckling i afseende på den historia, han ville skrifva, hvilken således uppenbarligen icke var Apostelu Pauli, utan det af honom förkunnade evangelii.

Med 18: 23 begynner den tredje stora resan [2]), såsom den förra i början till visiterande af de redan grundade församlingarne, i fortsättningen till bildande af nya. Det förra omtalas helt kort i nyssnämde vers, det senare åter med stor vidlyftighet från början af det 19:de capitlet.

Från 18: 24—28 meddelas om Apollos och hans verksamhet. Måhända skall detta, såväl i afseende på Apollos som Aqvilas och Priscilla, lära, af hvilken kraft till sjelfständig utveckling det af Paulus predikade evangelium var mägtigt. Af tältmakaren och hans hustru, hvilka bildats i Apostelns umgänge, har den lärde och vältalige Alexandrinern ännu mycket att inhemta. På grund af deras undervisning är han färdig och genom de Ephesinska brödernas rekommendation berättigad att begynna en sjelfständig verksamhet i Achaja, och denna blifver rikligen välsignad.

Under tiden kommer Paulus åter till Ephesus. Det visar sig, att de hinder, som af den Helige Ande under Apostelns förra missionsresa hade lagts för Ordets fortsatta predikan i Asien [3]), nu äro undanröjda, sedan han genom dem blifvit bragt att först föra evangelium öfver till Europa. Äfven här vänder sig Apostelu framförallt till synagogan och predikar der hela tre månader; men återigen förmås han ock af Judarnes förhärdelse att vända sig företrädesvis till hedningarne [4]).

---

[1]) Att *ἀναβάς* här, 18: 22, har betydelsen af att resa till Jerusalem, se *Hjerpe*, l. c. till detta ställe.

[2]) *Bengel* låter denna utgå från Ephesus och begynna med 19: 21 (jfr Inl. t. Ap.G.), men det synes oss rigtigare att hvarje gång betrakta Antiochia såsom utgångspunkt.

[3]) 16: 6, 7.

[4]) Med *Baumgarten* och *Hjerpe* anse vi mot *Meyer* sannolikast, att Tyrannus varit en hednisk rhetor, så att Pauli öfverflyttande från Synagogan till Tyranni *σχολή* kan hafva betydelsen af en närmare anslutning till hedningarne.

Denna hans verksamhet i Ephesus fortfar sedan ytterligare i hela två års tid, "så att alla de som bodde i Asien hörde Herrans Ord både Judar och Greker" [1]), och Ordet "växte väldeligen och bevisade sig kraftigt" [2]). Cap. 19: 1—20.

De gynsamma erfarenheter Aposteln gjorde i denna den Asiatiska hedendomens hufvudort läto honom inse, att evangelii framgång i Asien var betryggad. Han fattar derföre här det fasta beslutet att utsträcka evangelii förkunnande till Rom; men först vill han resa till Macedonien, Achaja och Jerusalem [3]). Med detta beslut inträder en vändpunkt både i Apostelns lif och i Apostlagerningarnes berättelse om evangelii framsteg mot sitt mål [4]), 19: 21. För Paulus börjar nu efter den rastlösa verksamhetstiden det oupphörliga lidandets, om vi få gifva benämningen efter den öfvervägande delen. Både Judar och hedningar hjelptes åt att åt Aposteln ifylla kalken ända till bräddarne, såsom förut åt Mästaren; men Judarne voro åter de, som inskänkte dräggen. Historien om evangelii segertåg blir nu en framställning om de otaliga binder, som ställde sig i dess väg, sedan det var beslutadt, att det af Paulus skulle predikas äfven i Rom. Det såg väl, under alla försåt, förföljelser, faror och det mest hårdnackade motstånd, ofta ut, såsom skulle Aposteln aldrig kunna utföra sin föresats; men hans eget *måste* [5]) bekräftades tvefaldt af *Guds* [6]) och så blef den subjektiva nödvändigheten en i högsta mening objektiv. Huru detta *måste* förverkligas, huru Aposteln Paulus, trots de allrastörsta svårigheter, vexlande lifsfaror och hela års tidsutdrägt, ändtligen hinner derhän, att han oförhindrad kan predika evangelium i Rom, derom handlar hela den sista tredjedelen af Apostlagerningarne [7]).

---

1) 19: 10. 2) v. 20.

3) "Non hic jam quiescendum sibi censuit Paulus, sed ita, quasi nil egisset, in posterum anhelat. Ephesum Asiamque obtinet; in Macedoniam et Achajam condicit; Hierosolymam spectat; Romam cogitat; inde in Hispaniam. Vid. Rom. 15: 26 cum anteced. et conseq. Nemo Alexander, nemo Cæsar, nemo alius heros ad *Parvi* hujus Benjaminitæ magnanimitatem accedit. Veritas de Christo, et fides atque amor in Christum, amplificavit cor ejus instar arenæ maris." *Bengel.*

4) Då *Baumgarten* delar den tredje hufvudafdelningen i Apostlagerningarne i två hälfter och låter den andra begynna med 19:de capitlets början, kan man väl ifrågasätta, om det icke kunde finnas lika goda skäl för att sätta den nya begynnelsen med 18: 23 eller 19: 21.

5) 19: 21. 6) 23: 11; 27: 23 f.

7) Att detta är hufvudtanken i Ap.G. 19: 21 — 28: 31, synes oss vara klart. Den ojemförligt stora vidlyftighet, hvarmed den utföres, kan åter stå i sammanhang med det ἡμεῖς, som, nästan samtidigt med den ofvan angifna

Följa vi nu äfven detta något närmare, så visar sig, huru dessa evangelii hinder möta redan omedelbart efter Pauli beslut att föra detsamma till Rom. Först omtalas det våldsamma uppträde, som ännu i Ephesus anstiftades af guldsmeden Demetrius, 19: 23 ff., vid hvilket tillfälle endast lärjungars och inflytelserika vänners råd förmådde Aposteln att sörja för sitt lifs säkerhet, vv. 30 ff. — Under den derefter följande resan nödgas han genom ett försåt af Judarne att ändra sin reseplan [1]). Men ehuru den Helige Ande betygar att bojor och bedröfvelse förestå i Jerusalem, kan det icke ändra Apostelns i andan fattade beslut att just öfver Jerusalem fara till Rom, ty han räknar för mer än lifvet att uppfylla det embete, som han anammat af Herran Jesum, att betyga evangelium om Guds nåd [2]). Han vet förvisso, att han ej mer skulle återse de Asiatiska församlingarne. Det betygar han lärande och bedjande för de Ephesinske församlingslärarne, 20: 1—38. Hvarken Agabi profetia, att han skulle blifva tillfångatagen af Judarne i Jerusalem och öfverlemnad åt hedningarne, ej heller hans vänners derigenom föranledda böner kunde beveka honom att ändra sitt beslut att resa fram till Jerusalem [3]).

Han kommer äfven dit, och just hvad han på dervarande församlingsföreståndares råd gör för att visa sin aktning för Mosaiska lagen och söka undvika allt missförstånd hos Judarne blir en anledning till det upplopp emot Aposteln, i hvilket han nära nog tillsatt lifvet. Endast genom den hedniska garnisonens mellankomst [4]) blef han med nöd räddad ur Judarnes händer för denna gång, och bragt till den Romerska kasernen, från hvars trappor det tilläts honom hålla ett försvarstal [5]). I detta tal redogjorde Aposteln utförligt för sin omvändelse och Herrans uttryckliga kallelse: "Gack, ty jag vill sända dig fjerran bort till hedningarne." Vid dessa ord utbröt åter stegradt hopens ursinne, hvars yttringar nu liknade dem, som redan engång i denna stad gifvit sig luft i sammanhang med ropen: "korsfäst, kors-

---

vändpunkten ånyo inträdande, blygsamt antyder, att författaren nu igen, från Philippi, blir Apostelns följeslagare och således ögon- och öron-vittne till det som berättas. Detta synes enligt 16:de capitlet hittills blott varit fallet under Apostelns förra resa från Troas till Philippi. I sistnämde stad torde författaren då hafva stannat och derifrån vid denna Apostelns nya resa åter anslutit sig till honom för att åtfölja honom ända till Rom. Jfr 27: 1; 28: 16. — Det är utomdess möjligt, att det för Theophilus kunde vara af ett särskildt intresse att erfara, på hvilka underbara vägar Gud bragt Aposteln till att förkunna evangelium i Rom. jfr. Ss. 52, 105 not. 2.

[1]) 20: 3. [2]) vv. 22 ff. [3]) 20: 10 ff. [4]) 21: 31.
[5]) Cap. 22.

fäst" [1]). Då befallde den Romerske Öfverhöfvitsmannen, att Paulus skulle föras undan deras raseri in i kasernen. Der undgick han gissling endast genom att gifva sin Romerska borgarerätt tillkänna. Så var Aposteln åter räddad undan döden, men ur frihet bragt i fångenskap, allt emedan han måste stadfästa evangelium i Rom. 21: 1—22: 29. — Redan följande dagar kommo emellertid nya dödsfaror, först i rådsförsamlingen, der de tvistande partierne hotade att slita Aposteln i stycken [2]); derpå genom de fyratios sammansvärjning att döda honom. Ur den förra nöden halp åter Romerska militärens mellankomst, den sista faran undkom Paulus genom sin systersons förslagenhet, sin egen behjertenhet och det följe af Romerska trupper, som bragte honom i säkerhet till Cæsarea, der han lemnades i den Romerske landshöfdingens förvar. Sålunda kom det under nya lifsfarligheter åter ett stycke närmare mot målet. 22: 30—23: 35.

I en ordnad rättegång anklagas Aposteln väl inför Landshöfdingen Felix för de svåraste brott mot både mensklig och guddomlig lag [3]), men rättfärdigar sig i sitt försvarstal på ett så tillfredsställande sätt, att hans fängelse mycket lindrades [4]). Några dagar senare fick han tillfälle att predika Christum för Felix, hvars aktning för Aposteln nu blef till förskräckelse för hans allvarliga predikan [5]). Paulus hade nu till och med kunnat lösas fri för penningar; men detta skedde ej, ehuru gerna visserligen många christna dertill skulle bidragit, om de fått, ty denna fångenskap skulle enligt Guds råd bringa Aposteln till Rom. Sålunda, 24: 1—26. Detta Guds råd kan icke omintetgöras derigenom, att Aposteln märkligt nog först hela två år förblef fången i Cæsarea, att man derefter åter, under förhoppning att kunna försåtligen taga honom afdaga, anklagade honom inför den nye Landshöfdingen Festus, och att denne var benägen att göra Judarne till viljes [6]) genom att ställa Paulus till rätta i Jerusalem, såsom Felix också velat vinna sådan folkgunst genom att lemna honom efter sig fången, då han sjelf blef återkallad från sin post [7]). Genom alla dessa nya faror skulle

[1]) Isynnerhet vv. 21 ff. Jfr Mt. 27: 22 ff., Mc. 15: 13 f., Lc. 23: 21 ff., Joh. 19: 6.

[2]) Det var under natten efter detta uppträde, som Herren uppenbarade sig för Paulus och första gången stärkte honom med den bestämda tillsägelsen, att han skulle predika Guds Ord i Rom, 23: 8 ff.

[3]) 24: 5 ff. [4]) v. 23.

[5]) Äfven i denna del af sin bok lemnar sålunda Apostlagerningarnes författare icke evangelii predikan alldeles ur sigte. Man kan ock i det följande finna spår dertill.

[6]) 25: 9.

[7]) 24: 27. Jfr *Meyer* till 23: 24 och 24: 25 f. om Felix' person och afsättning.

Aposteln blott få en bestämd anledning att vädja till Kejsaren, hvarigenom det nu gjordes alldeles nödvändigt att sända fången till Rom. Detta måste nu ske, ehuru till och med Konung Agrippa [1]), inför hvilken Aposteln i det försvarstal, som han tillstaddes hålla, åter åberopade sin omvändelse och Jesu Christi egen kallelse till det följande evangelisationsverket, förklarade intet annat hindra hans frigifvande än just hans eget vädjande, 24: 27—26: 32.

Ännu återstod emellertid den långa, svåra sjöresan under den farligaste seglingstiden på året [2]). Men den himmelske Fadrens försyn "gifver ock i hafvet en väg och i vågorna en säker stig; Han visar, att Han kan rädda utur allt" [3]). Motväder, stormar, tjocka med orkan, fullständigt skeppsbrott kunna väl betaga andra till och med hoppet om räddning; men fången Paulus [4]) blir genom sina råd och sin rådighet medlet till allas om ock ytterst äfventyrliga räddning. Först måste dock äfven nu soldaternes hjertlösa råd att, innan de lemnade skeppsvraket, döda fångarne, således äfven Aposteln, varda omintet. Cap. 27. — Alla de tvåhundra sjuttiosex [5]) personer, som varit ombord, kommo i land på Malta; men Paulus ensam hotas äfven här med oundviklig död. Emellertid äfven den lifsfarliga huggormens svåra bett är förgäfves. Aposteln blir väl derför, att det träffar honom, misstänkt att vara en mördare. Men då ormen icke kan skada honom, som skulle predika evangelium i Rom, anses han åter vid detta under såsom en Gud.

Först efter det Lucas berättat om så många utomordentliga svårigheter, som alltifrån Apostelns förutsägelse, 19: 21, lagt sig i vägen för dennas fullbordan, kan han ock ändtligen omtala, huru Paulus tacksägande Gud, som undanröjt alla hinder och nu öppnat honom nya ljusa utsigter för välsignadt arbete i evangelii tjenst, omsider ankommer till Rom. Och här se vi honom nu, sedan han under sin långa lidandestid mest fått inskränka sitt talande till sjelfförsvar, ome-

---

[1]) Herodes Agrippa II, son af den förste med samma namn.

[2]) Den utförlighet, hvarmed denna sjöresa och dess besvärligheter beskrifvas, får en än större betydelse, om man erinrar sig, huru författaren omtalade andra sådana Apostelns resor, t. ex. en resa från Ephesus till Cæsarea, 18: 21, 22, med blott ett par ord; en följande, der författaren sjelf var med, från Miletus till Tyrus på tre verser, 21: 1—3.

[3]) Wish. 14: 3 f.

[4]) Vid detta tillfälle förvissades Paulus åter genom guddomlig uppenbarelse — denna gång förmedlad genom en engel — derom, att han skulle hinna det fastställda målet.

[5]) 27: 37.

delbarligen vara betänkt på att bereda det redan i verldsstaden kända[1]) evangelium ytterligare ingång och stadfästelse. Äfven här gäller hans första predikareverksamhet åter Judarne, trots de sista årens nya bittra erfarenheter från deras sida. Hvad Apostelu i sitt bref till de Romerske christne hade heligt betygat: att han led svåra själsqval för sitt eget så outsägligt älskade folks skull och hjertligen bad till Gud för dess frälsning[2]), det bevisar han samma Romare här i handling. Blott tre dagar egnar han åt de nödiga anordningarne efter ankomsten, åt välbehöflig hvila för själ och kropp, måhända ock åt den efterlängtade umgängelsen med de Romerske christne[3]). Derefter, sjelf bevakad, inbjuder han genast de förnämste bland Judarne till sin boning för att, om så behöfves, rättfärdiga sin sak och vinna deras förtroende. Då det sedan gifves honom tillfälle dertill, predikar han inför talrikt församlade Judar utförligen om Jesus såsom lagens och profetiornas fullbordan. Några trodde, andra ej, och de gå tvistande bort, sedan Paulus, såsom han tillförne måst göra i förhållande till deras landsmän i Asien och Grekland[4]), förkunnat dem, att vid deras förstockelse den tid nu var kommen, då evangelium skulle gå ifrån dem till hedningarne. Såsom tillförene Herren Sjelf[5]), så tillämpar nu Hans Apostel på Guds affälliga och obotfärdiga egendomsfolk profetens förstockelsedom. Hans slutord till Judarne i Rom innebära en profetia, som ännu i dag, framemot det andra årtusendets fulländning, fortfar att uppfyllas. "Derföre" — emedan I förstocken eder, sade han — "skall eder veterligt varda, att denna Guds salighet är sänd till hedningarne, och de skola höra."

---

1) Att christna funnos i Rom vid Apostelns ankomst, det erfara vi i Ap.G. endast genom underrättelsen, att bröderna derifrån kommit honom till mötes, 28: 15. Mera lära vi af Romarbrefvet (jfr Rom. 1: 6 ff.), hvilket Paulus, redan mer än två år förut vid sitt sista besök i Corinth, från denna stad afsände för att förbereda på sin ankomst (Rom. 15: 23 ff., 16: 1, 2, 3; Ap.G. 19: 21, 1 Cor. 1: 14). Om Apostlagerningarne vilja berätta, huru evangelium bragts till Rom, kan det emellertid förvåna, att det icke med något ord omtalas, huru christendomen *först* kommit dit. Man kan deraf se, att den omständigheten var för författaren af ringa betydelse. Apostelns predikan, genom hvilken det här åter kom till en afgörande ställning i förhållande till synagogan, det förkunnande af Jesu Christi Guds Sons evangelium, hvarigenom christendomen stadfästades i Rom och tillförsäkrades större utbredning derifrån, är för honom det väsentliga.

2) Jfr Rom. Capp. 9—11, isynnerhet 9: 1 ff., 10: 1.

3) Rom. 1: 9 ff., 15: 23 f., 32.

4) Jfr Ap.G. 13: 46; 18: 6.

5) Mt. 13: 14 och parallelställen.

Sändningabudet för frälsningens erbjudande åt hedningarne var Aposteln sjelf. Huru han här i Rom utförde denna sin kallelse, omtala Apostlagerningarnes slutord. "Paulus blef hela två års tid i sin förhyrda bostad och emottog alla, som ingingo till honom, *predikande Guds rike och lärande om Herran Jesum Christum* med all frimodighet och utan hinder" [1]).

[1]) Om vi nu se detta Apostlagerningarnes slut från hvilken sida som helst och jemföre det med denna skrifts begynnelse och hela fortsättning, eller om vi äfven öfverskåde Lucæ evangelium alltigenom och betrakte detta dubbelverk i sitt totalsammanhang, alltid komme vi till den slutsats, att det afslutar på ett ganska tillfredsställande sätt. — En alldeles motsatt åsigt har *Credner*, som om Ap.G. 28: 30 f. säger: "Ein solcher Schluss ist so unerwartet und so unpassend, dass man unmöglich in ihm das vom Verfasser selbst beabsichtigte Ende der ganzen Darstellung erblicken kann" (l. c. S. 277). Credner (S. 279) — och efter honom *Meyer* (3:te Aufl. S. 14) — är derföre nästan öfvertygad om, att Lucas i en *τρίτος λόγος* ville återupptaga och vidare utföra, hvad han i slutet af den andra blott kort berört. *Reuss* (l. c. S. 196) ifrågasätter äfven, huruvida verket enligt författarens plan var fulländadt med dessa båda böcker, förklarar det närvarande slutet otillfredsställande och sammanfattar i följande ord några af de olika förslagsmeningar, som *Schleiermacher*, *Schott*, m. fl., uppställt för att förklara denna förmenta brist. "Es muss unentschieden bleiben, ob der Verf. durch äussere Umstände, seinen Tod etwa, in der Arbeit unterbrochen worden; ob vielleicht ein Stück verloren ist; ob der Verf. in einer besonderen Beziehung zur römischen Gemeine stand, die weiteres Schreiben überflüssig machte; ob der vorwiegende theologische Zweck der Erzählung, in dem zuletzt gesagten sein volles Genüge findend, einen weiteren Bericht nicht nöthig machte; oder endlich ob der Redacteur eben mit der Quelle welcher er zuletzt folgte zu Ende kam und weiter keinen Stoff zur Verfügung hatte." Dylika gissningar äro i allmänhet fruktlösa och i många fall rent af hinderliga för en sann insigt. — Men icke nog med att man varit missnöjd med det närvarande slutet och på allahanda sätt lagt sig till rätta, hurudant det bort vara för att vara, såsom man menat, bättre, *Meyer* förklarar till och med (l. c.) "ganz unnatürlich" *Bengels* (t. 28: 31) och *Baumgartens* (l. c. II, S. 445 ff.) mening: "Luk. habe durch die berichtete Verbreitung des Evangel. bis nach Rom . . . *sein Ziel erreicht.*" Onaturlig finner Meyer (se l. c. noten) denna, såsom vi visat, äfven af oss delade mening, "weil das Paulinische Wirken in Rom eben erst im Ausgang des Processes, mag er nun in der Hinrichtung oder Befreiung des Apostels bestanden haben, seinen Christum verherrlichenden Gipfel gehabt hat." — Denna invändning skulle endast hafva något att betyda, om "das Paulinische Wirken" vore Apostlagerningarnes egentliga och yttersta mål. Oss synes, trots Meyers hårda omdöme, den af honom förkastade meningen vara den mest tillfredsställande af alla och så naturlig, att den såväl på ett okonstladt sätt förklarar, hvarföre vår bok slutar just som den gör, som ock befriar oss från det äfventyrliga försöket att bygga hypotesernas förgängliga luftslott.

Så var nu Nya Testamentets evangelium, det himmelska budskapet om Guds rike, Ordet om Herran Jesum Christum, kommet från den förborgade helgedomen i templet i Jerusalem, det Gamla Testamentets hufvudstad, till fritt förkunnande af hedningarnes Apostel i hedningarnes och verldens hufvudstad. Hvad Jerusalem under framfarna århundraden hade varit för Israel, det blef nu, i viss mening, Rom genom Israels förstockelse under många kommande sekler för christenheten ur hednaverlden. För att få en föreställning derom, att Rom skulle få denna betydelse, att det nu skulle blifva den medelpunkt, från hvilken Jesu Christi evangelium skulle spridas allt vidare ut bland hednafolken, behöfde man blott veta, att samme Apostel Paulus, genom hvilkens verksamhet mer än genom någon annans Antiochia, Corinth och Ephesus efter hvarandra gjorts till hufvudorter för Guds Ords förkunnande i provinserne, nu ock sjelf med inre frimodighet och utan alla yttre hinder predikat detta evangelium under två års tid i denna alla provinsernas hufvudstad. Hade det genom en enda Apostel kommit så långt, så kunde Theophilus också med allt skäl deri finna en borgen för, att Jesu Christi evangelium, oöfvervinneligt och öfverallt segrande, skulle fortsätta sitt lopp genom all verlden och enligt Herrans eget löfte hinna jordens yttersta ändar.

Slutord.

Se här ett försök att afbilda det väsentligaste af den Heliga Skrifts förnämsta del — en skuggteckning af verkligheten. Sanningens Ande må lära, huruvida den i någon mån motsvarar sitt gudaborna föremål och för sin del lemnar ett bidrag till kännedomen om den Skriftens "inre enhet, öfverensstämmelse och planmässighet", hvarom den äfven velat vittna [1]).

Såsom den Heliga Skrift sjelf och dess sammansättning icke varit *en* menniskas eller *ett* tidehvarfs verk utan årtusendens, der ingen enda af de samverkande författarne kunnat öfverskåda eller bestämmande inverka på det hela, så är ock den fullständiga insigten i och tillgodogörandet af Skriftens outtömliga innehåll icke förbehållet en man eller en tidsålder utan kyrkans hela tillvaro. Under det att frälsningssökande själar i alla tider ur denna böckernas Bok hemtat kunskap till salighet, har det endast småningom under alla århundradens lopp blif-

---

[1]) Jfr Ss. 1, 9.

vit Jesu Christi kyrka gifvet att skåda det inre stora sammanhanget och den harmoniska fulländningen i denna utomordentliga skriftorganism. Reformationstiden ställde i motsats mot vantro och gerningsrättfärdighet framförallt de Paulinska brefven på ljusastaken för att vid deras klara sken förkunna trons rättfärdighet af nåd utan gerningarnes förtjenst. I våra dagar, då otron förnekar Christi guddom och rigtar häftiga anfall mot kyrkans grundvalar, hafva vi att tydligt uppvisa, hvad evangelierna lära om Jesus Christus och Apostlagerningarne om Hans församling på jorden. Under det vi sålunda ådagalägga fruktlösheten af alla försök att upprifva grundvalarne för den tro, som öfvervinner verlden, för den kyrka, som icke ens helvetets portar skola varda öfvermägtige, beskäres oss den saliga lott att varda allt innerligare förtrogna med den Heliga Skrifts och frälsningsbudskapets medelpunkt, det största och heligaste föremål för mensklig forskning. Dermed göras vi ock allt vissare, att hvarken vi eller kommande Jesu Christi bekännare skola behöfva skämmas för att förkunna Hans evangelium, hvilket evinnerligen skall bevisa sig vara en *Guds kraft till salighet för hvar och en som tror.*

UPSALA UNIVERSITETS

ÅRSSKRIFT.

1867.

RÄTTS- OCH STATSVETENSKAPER.

OM

NÄRINGSFRIHETENS

UTVECKLING.

AKADEMISKT PROGRAM

AF

OLOF MATTHIAS THEODOR RABENIUS.

UPSALA
EDQUIST & BERGLUND. 1867.

Om Näringsfrihetens utveckling.

Af

Olof Matthias Theodor Rabenius.

En af de vigtigaste delar af ett folks lagstiftning är utan tvifvel den, hvilken närmast och omedelbart angår de klasser af detsamma, hvilka företrädesvis benämnas de arbetande. Visserligen måste dessa samhällsklasser, såvida de i medborgerligt hänseende äro ställda lika med öfrige medborgare, röna inflytande äfven af de lagar, hvilka gälla gemensamt för alla, som äro underkastade statens rätt; men dels finnas bland dessa lagar sådana, hvilka mera känbart beröra de arbetande klasserna — man behöfver i detta hänseende blott erinra sig de lagar, som bestämma förmögenhetens, särskildt den fasta förmögenhetens, fördelning och derföre i så väsentlig mån inverka på kapitalsamlingen, skattelagarne m. fl. andra — dels hafva i alla tider funnits lagar, hvilkas egentliga ändamål varit att bestämma de arbetande klassernas ställning. Dessa lagar erhålla sin vigt förnämligast derigenom, att de angå en samhällsklass, hvilken af alla är den talrikaste; ty om också hvarje samhällets medlem är för tillfredsställandet af sina behof hänvisad på arbetet, och detta sålunda är att anse såsom ett nödvändigt vilkor för hvarje samhällsklass, så kan man dock, med afseende på arbetets natur lätteligen åtskilja olika samhällsklasser, hvilka hufvudsakligen egna sig åt det ena eller andra slaget af arbete, och, med iakttagande af denna åtskilnad, visar sig, att den talrikaste samhällsklassen utgöres af dem, hvilka hämta sitt uppehälle från det fysiska arbetet, det egentliga handarbetet, och som derföre allmänneligen blifvit benämnda de arbetande klasserna. Men icke blott af nyss anförda grund erhålla dessa lagar sin betydelse; de hämta den från en annan och i sjelfva verket vida djupare liggande. Sysselsatta med ett arbete, som merändels knappt

är tillräckligt att tillfredsställa de oundgängligaste behofven, sakna dessa klasser oftast tid och förmåga att förvärfva de egenskaper, hvilka äro erforderliga för att med kraft föra talan i statens angelägenheter; alltför talrika, splittrade i olika yrken med verkligt eller skenbart olika intressen, umbärande den bildning, som i politiska angelägenheter gifver sammanhållighet, utstakar plan och leder utförande, hafva dessa klasser nästan alltid, trots sin talrikhet, varit de beherrskade i stället för de herrskande. Under sådant förhållande blifver hvarje förändring i lagstiftningen till dessa samhällsklassers fördel ett verk af de styrande, framkalladt af tillväxande humanitet i styrelsegrundsatser. Men understundom hafva de ock förvärfvat dessa egenskaper, hvilka höja en samhällsklass i socialt och politiskt hänseende. En gång i besittning af dessa, har det lyckats dem att åvägabringa sådana förändringar i samhällsskicket, hvarigenom deras intressen blifvit bättre tillgodosedda. Hvarje förändring i dessa lagar, som förbättrar de arbetande klassernas ställning, den må hafva tillkommit antingen såsom ett verk af de styrandes egen goda vilja, eller såsom en frukt af de arbetande klassernas eget uppträdande till förbättring af sin samhällsställning, är dock alltid ej blott en till sina följder djupt genomgripande åtgärd, utan äfven ett det mest tydliga och adeqvata uttryck på statens kulturtillstånd i allmänhet, i det förra fallet af humanitet och erkännande af menniskorätt hos de styrande, i det sednare af samhällsbildande och samhällsutvecklande krafter, som trängt ned till samhällets talrikaste och lägsta medborgareklasser, och i båda fallen af allmänna elementer af en stigande kultur. Och häri, i denna beskaffenhet att vara ett uttryck af den enskilda statens likasom hela menskligheten utveckling i kultur och humanitet, ligger den djupare och egentliga betydelse, som dessa lagar ega.

Då samhället är till för menniskans skull, ej menniskan för samhällets, så måste hvarje framåtskridande i samhällets utveckling vara beroende af ett allt fullständigare erkännande af individens rätt. Menskliga kulturen har ock oupphörligt framgått i denna riktning. Hos hvarje folk är slafveriet från början hemmastadt; den ena menniskan är egare af den andra, hvilken i förhållande till den förra betraktas såsom ett blott ting. Så var det hos de folk, på hvilka historiens ljus tidigast faller, och så fortfor det äfven under hela antiken. Stod äfven under densamma konst och vetenskap i herrlig blomma, så var det dock illa nog beställdt med menskligheten, då en stor del af befolkningen var i förhållande till den andra fullkomligen rättslös. Slafveriets onda, hos

Grekerna mildradt genom detta folks humana anda, antog i det romerska väldet förfärliga former och blef äfven, när genom detsamma de samhällsklasser, från hvilka ny kraft kunnat inströmma i det tynande samhället, blifvit undanträngda och förintade, en den vigtigaste orsak till detta väldes undergång. Så fanns i den antika verlden ej ett spår till erkännande af rätt åt menniskan såsom sådan. Först kristendomen uppställde satsen om alla menniskors lika värde och blef derigenom framtidens vigtigaste kulturelement. Denna tanke vann dock under många århundraden sitt erkännande blott inom kyrkan; inom staten kunde den i en barbarisk tid på långt när icke göra sig gällande. Likväl började, icke minst genom den anda, som utgick från kyrkan, den ena menniskans beroende af den andra att ikläda sig allt mildare former. Slafveriet öfvergick till lifegenskap och denna till hörighet. Snart befriade sig talrika samhällsklasser från såväl det ena som det andra af dessa slag af undergifvenhet. Detta var isynnerhet förhållandet med städernas innevånare, hvilka tidigt nog förvärfvade personligt oberoende, under det att detta ännu på många århundraden ej kom landsbygdens befolkning till godo. Om äfven under medeltiden förvärfvandet af den personliga friheten ofta var resultatet af ett verkligt erkännande af personlighetens rätt, så förde dock detta erkännande under nämnda tidehvarf ej till några andra rättigheter i socialt eller politiskt hänseende. För att ega sådana, fordrades att vara i en viss samhällsställning, af hvars besittning dessa rättigheter härflöto. Medeltiden var tidehvarfvet för de stora korporationernas bildande. Kyrkan var den äldsta af dessa, derefter uppträdde ridderskapet och slutligen, sedan städernas innevånare med handelns och industriens utveckling först förvärfvat personlig frihet, derefter rikedom och anseende, borgerskapet. Hvarje af dessa stora korporationer hade sina särskilda, genom lag stadgde rättigheter, hvilka, gällande blott för denna samhällsklass enskildt, fingo namn af enskilda lagar, privilegier; och det var blott såsom medlem af en bland dessa privilegierade samhällsklasser, som individen hade rättigheter i socialt och politiskt hänseende. Landtbefolkningen, hvilken aldrig kunde bilda någon särskild korporation, förblef i de flesta af Europas stater under hela denna tid i ett mer eller mindre strängt personligt beroende, fullkomligt utesluten från alla politiska rättigheter, och för de sociala hänvisad till det mått, som kristendomens allmänt humaniserande inflytande kunde bereda densamma. Vid utgången af medeltiden förlorade korporationerna sin betydelse. Ledande sitt

upphof från behofvet af skydd i en laglös tid, skulle deras betydelse försvinna med konungamaktens tillväxt i styrka, hvilken, såsom en allt kraftigare handhafvare i statsmakten, var allt mera i stånd till att bereda medborgarne skydd till lif ech egendom. Väl qvarstodo korporationerna ännu, men mera såsom den centrala statsmaktens organer, än såsom sjelfständiga samhällsordnande elementer; och af denna deras förändrade betydelsee blef äfven en följd, att deras organisation gjordes beroende af centralmaktens vilja. Så blef småningom vägen banad för den tanken, att alla rättigheter äro gifna i och med besittningen af en fullt utvecklad personlighet, hvilken tanke kom till genombrott i den stora fransyska revolutionen. Om man äfven ansett att ett fullkomligt erkännande af denna grundsats i politiskt hänseende skulle medföra våda för samhällets bestånd och således icke i denna riktning vågat gifva den sin fulla utveckling, så visar det sig dock på många tecken att personlighetens rätt vunnit ett fullständigare erkännande, än som någonsin förut kommit densamma till godo; och detta erkännande har medfört många och vigtiga förändringar i de europeiska staternas lagstiftning i hvad den angår de arbetande klassernas ställning.

Menniskan är, för tillfredsställandet af sina behof, af naturen hänvisad till arbetet. Detta gäller icke allenast om de lägsta och omedelbaraste behofven; äfven när behofven, med kulturens utveckling, ökas, blir arbetet fortfarande den källa, hvarur hon skall hämta de medel, som för deras uppfyllande äro nödvändiga. Hand i hand med hvarandra utvecklas kultur och behof; hand i hand med hvarandra gå behof och arbete. Hvarje framsteg på kulturens bana är beroende på en motsvarande utveckling af arbetet, som ensamt gifver medlen att tillfredsställa de med kulturens utveckling stigande behofven. Individen känner bäst sina behof, han känner äfven bäst medlen att tillfredsställa dem. Frihet till arbete är sålunda för honom vilkoret för allt framåtskridande. Deraf den stora betydelsen af dessa lagar, hvilka beröra *arbetets rätt*. Det är rättigheten till lif, det är rättigheten till kultur, det är rättigheten till att vara menniska. Men denna rättighet, så djupt den än är grundlagd i menniskans natur, har dock ingalunda varit allmänt erkänd; den har ej kunnat blifva det, annat än i samma mån som personlighetens rätt, hvars dyrbaraste yttring den är, blifvit det. Men också i samma mån som personligheten i och för sig kommit till berättigande, i samma mån har ock denna rättighet blifvit erkänd. Den har ock i sin utveckling varit bunden vid samma vil-

kor som personlighetens erkännande i allmänhet varit det i sin, och följt samma phaser som detta. I antiken tillhörde denna rättighet endast de fria samhällsklasserna; för slafven var denna rättighet fullkomligt okänd. Ty slafven är icke person; han eger ej några personlighetens rättigheter. Också arbetar han ej för sig, utan för sin herre. Vid början af medeltiden torde förhållandet hafva varit nära nog detsamma, ehuru de mildare former, hvilka slafveriet innan kort antog, gaf den ofrie större rätt i detta hänseende. Men under fortgången af detta tidehvarf, när arbetaren ej längre var personligen ofri, gaf den allt omfattande korporationsandan en egendomlig form åt denna rättighet, så att densamma blef bunden vid skyldigheten att tillhöra en korporation. Här var visserligen en större frihet medgifven; men såvida rättigheten att arbeta var bunden vid vilkoret att tillhöra korporationen, var den ingalunda en den fria personlighetens tillhörighet. Med korporationernas fall såsom politiska institutioner blef denna rättighet ingalunda frigifven. Sedan statsmakten öfvergått i regentens hand, blefvo dessa arbetskorporationer ännu bibehållna såsom nyttiga statsinrättningar, och derigenom ett ofta lika strängt tvång öfvadt öfver de arbetande klasserna, som då arbetskorporationerna ännu egde sin politiska betydelse qvar. Det adertonde århundradets tänkare uttalade erkännandet af personlighetens rätt, och en statsman från samma århundrade gaf detsamma äfven praktisk tillämpning genom att åt ett stort folk förskaffa en fullkomlig, om ock snart öfvergående, arbetsfrihet. Genom revolutionen följde detta erkännande af sig sjelft, äfven på arbetets område; men den emot revolutionens förvillelser och orättvisor inträdande reaktionen fördröjde, ledd af ett allmänt misstroende emot dess grundsatser, på många ställen, erkännandet af personlighetens rätt äfven på detta område. Men sanningen var en gång uttalad, och dess långsamt men säkert verkande makt har i våra dagar framkallat omfattande rörelser i denna riktning. Man kan säga, att numera är i Europa det fria arbetets rätt allmänneligen erkänd. Dermed är ett stort steg framåt taget på kulturens bana, då åt den arbetande klassen — "la classe la plus nombreuse et la plus pauvre", såsom en af dess ifrigaste målsmän kallat den — blifvit medgifven en rättighet, som är dess enda, följaktligen dess dyrbaraste, egendom, vilkoret för dess existens, vilkoret för dess utveckling. "Dieu, en donnant à l'homme des besoins", säger Turgot, "en rendant nécessaire la ressource du travail, a fait du droit de travailler la propriété de tout homme, et cette propriété est la première, la plus sacrée et la plus imprescriptible de toutes."

För att förstå vigten af arbetets frihet, är tillräckligt att förstå arbetets vigt för daningen af menniskans personlighet. Men för att förstå de lagar, genom hvilka denna frihet kommit till stånd, är nödvändigt att ega någon insigt i de vilkor, af hvilka arbetets utöfning förut var bundet. Till erhållande af denna insigt är icke nödigt att återgå till de tider, då slafveriet ännu var herrskande i Europas samhällen. Den kulturgrad, under hvilken slafveriet var tillåtet i Europa, är så fullkomligt öfvervunnen, att några verkningar af densamma på närvarande förhållanden icke kunna spåras, åtminstone hos de folk, hvilka egentligen kunna sägas föra kulturen i Europa framåt. Men deremot fordras till denna insigt kännedom af de egendomliga former, vid hvilka medeltidens korporationsanda band rättigheten till arbetet. Dessa former äro *skråna*. Väl var icke hvarje upptänkligt slag af arbete bundet af en sådan form; arbetet å jorden, t. ex., var det, så vidt vi känna, aldrig. Men så många slag af arbete voro dock underkastade denna organisation och så allmänt utbredd var densamma, att den under en tid kan sägas hafva varit den allmänna form, under hvilken arbetet i allmänhet var medgifvet. Hvilken, som icke ville underkasta sig denna form för utöfningen af arbete, han var ock förbjuden att arbeta. Det är lätt tänkbart huruledes i en tid, så rik på förbund af alla slag som medeltiden, dylika föreningar kunde komma till stånd; det låter sig äfven utan svårighet begripa, att dessa då kunde vara af nytta för konstflitens befrämjande genom den uppfostran till yrkesskicklighet, som alstrades af den strängt exklusiva korporationsandan inom dessa föreningar, äfvensom att det för uppnående af denna skicklighet i en tid, som saknade alla undervisningsanstalter för näringsdriften och förknippade med många svårigheter hvarje meddelande från den ena menniskan till den andra, således ett förvärfvande af yrkesskicklighet på annat än det häfdvunna sättet, måhända var nödvändigt att upprätthålla ett dylikt de särskildt inlärdes monopol; det kan äfven för visso antagas, att de från arbetets rätt genom detta monopol uteslutne, vid det ringa medvetandet om personlighetens rätt, som då i allmänhet och särskildt hos dem sjelfve förefanns, icke synnerligen kände orättvisan af en sådan arbetets lag. Men med skäl må det väcka förundran, att i en tid af allmänt utbredd humanitet, med öppet sinne för de arbetande klassernas behjertansvärda ställning, en tid, som i de flesta riktningar af den civila och kriminella lagstiftningen fullt erkände personlighetens rätt, en sådan arbetets ordning blifvit bibehållen, och att man, bland annat, såsom skäl för ett sådant

anfört, att de vid en viss tidpunkt varande näringsidkare erhållit en af staten garanterad formlig *rätt* att icke af nya ankommande lida intrång i sitt förvärf; likasom icke den enes rättighet att årligen försörja sig vore lika så god som den andres och ingalunda kunde förverkas derigenom, att den ene förr än den andre kommit att utöfva den. Vi sjelfva lefva måhända ännu för nära den tid, under hvilken arbetet var ordnadt enligt skråförfattningarnes reglor, för att rätt lifligt känna orättvisan af det förfång de utöfvade på den fattiges rätt; men kommande slägter skola säkerligen förundra sig huruledes i ett tidehvarf med öppet sinne för menskligketens rätt i så mångfaldiga riktningar en lagstiftning kunde bibehållas, hvilken betog den fattige rättigheten att fritt använda sina arbetskrafter; en förvåning, som visserligen ej skall minskas vid betraktelsen af den ifver, hvarmed man under samma tidehvarf bestridde den lika naturliga rättigheten att förskaffa sig lifvets förnödenheter, der de för bästa pris äro tillgängliga.

Skrånas uppkomst är höljd i dunkel. Föreningar emellan dem, som drefvo samma yrke, äro urgamla. Sådana omtalas redan från det romerska konungadömets tider och förekommo redan då såsom fullt organiserade korporationer med styrelse, församlingar, reglementen, gemensamma religiösa plägseder och afgifter för gemensamma behof. Vissa af dessa föreningar erhöllo en politisk betydelse och bildade särskilda centurier i de två första klasserna af Roms medborgare. De öfriga hade ej ett sådant anseende, utan tillhörde proletariernas klass. Dessa föreningar omfattade dock ett ringa antal yrken och voro ej heller, sannolikt till följe af den ringa aktning, det fredliga industriella arbetetet åtnjöt hos Roms eröfrande folk, af lagstiftningen med blida ögon ansedda, så mycket mera som de ofta lånade sig till verktyg åt de djerfva demagoger, hvilka under republikens sista stormiga tider upprörde samhället. Misstroendet emot dessa föreningar fortfor långt in i kejsartiden. Med Alexander Severus gjorde sig dock helt andra åsigter inom lagstiftningen i detta hänseende gällande, och man började nu att formligen organisera handtverken i dylika föreningar. De bildade tre klasser. Den första utgjordes af dem, i hvilka arbetades för kejsarens och hofvets räkning; den andra omfattade de yrken, hvilka anskaffade och beredde de för folkets underhåll nödvändiga ämnen; till den tredje klassen hörde öfriga fria handtverk. En strängare organisation af arbetare, använda för de två förstnämnda

ändamålen, synes temligen naturlig; de voro ett slags arbetare i offentlig tjenst. Märkvärdigare förefaller en dylik ordning för handtverk af det tredje slaget. Man har häruti, och kanske med skäl, velat se en åtgärd af regeringsklokhet, hvars ändamål skulle vara, att med ett slags tvång sammanhålla elementerna af det i alla sina fogningar bristande romerska samhället. Hvarje sådan förening var bildad af handtverkare, som utöfvade samma yrke i samma stad eller i samma qvarter. Understundom slöto sig dock handtverkare af olika yrken tillsammans; understundom, när föreningen var alltför talrik, delades den i mindre afdelningar. Föreningen fick sina medlemmar genom lärlingar, som upptogos i densamma; inträdet synes hafva varit frivilligt, men den, som en gång tillhört den, kunde ej mera derifrån skiljas — och i detta tvång låg egentligen dess karakter af en anstalt, upprättad för vinnande af ett offentligt ändamål. Såsom en formligen organiserad korporation, hade föreningen sina föreståndare, upptog afgifter af sina medlemmar, firade gemensamma religiösa fester o. s. v.; vanligen hade den ock en framstående medborgare till sin patron, att föra dess talan och gifva den beskydd. Dessa föreningar finnas vid slutet af kejsaretiden utbredda öfver hela romerska riket, och häraf synes den vigt, man tillade dem i den romerska statens organisation.

När denna stat föll för barbarernes inbrott, förföllo äfven dessa föreningar, en frukt af den stränga förvaltning, hvarmed man sökte sammanhålla detta väldes olikartade delar. Måhända blefvo de dock tillfälligtvis på en eller annan ort bestående; — det är bekant, att i vissa provinser den romerska författningen länge öfverlefde det romerska väldet. De finnas i en eller annan stad i Frankrike hafva bibehållit sig i slutet af sjette seklet; från tionde århundradet omtalas i Ravenna en korporation af fiskare, en föreståndare för ett köpmansgille, o. s. v. Men med all säkerhet kan antagas, att denna ordning för handtverken i allmänhet upplöste sig med det romerska väldet, och att det framför allt vore förhastadt, att ur dessa föreningar härleda skrånas uppkomst. Denna är deremot sannolikt att söka i de germaniska folkens seder, för hvilka associationsandan var af ålder ingenting mindre än främmande.

Rörande skrånas uppkomst hafva af olika forskare flera meningar blifvit framställda, bland hvilka ej heller saknas den, att de åtminstone på vissa ställen voro en fortsättning eller efterbildning af de romerska handtverksföreningarne. En annan, hvilken vunnit ett mera allmänt erkännande, än den af Wilda framställda, att dessa föreningar ledde sitt ursprung från de redan tidigt under

medeltiden förekommande skyddsgillena. Så mycken sannolikhet denna åsigt tyckes hafva för sig, så har den dock icke blifvit antagen af en bland de sednaste forskarne i detta ämne, Arnold, hvilken i en liten skrift "Das Aufkommen des Handwerkerstandes im Mittelalter", behandlat denna fråga. Enligt honom skulle skrånas bildande försiggått på följande sätt. På de ställen der stora herrar, andlige eller verldslige, nedsatt sig, samlades snart en mängd folk, hvilka, anställde i den mäktiges tjenst, förrättade de arbeten af hvarjehanda slag, hvilka för hans och hans husfolks behof voro nödvändiga. Bland dessa befunno sig naturligtvis handtverkare af olika yrken och de, som idkade samma yrke, blefvo sammanförda till en särskild förening och ställda under en af herren förordnad uppsyningsman. Lockade af det skydd, som af en dylik mäktig man kunde förlänas, sökte allt flere att bosätta sig i hans grannskap, och så utväxte herresätet småningom till en stad, med en allt talrikare befolkning. Med all säkerhet synes kunna antagas, att under den Carolingiska tiden handtverksdriften, såväl i Tyskland som i Frankrike, sålunda uppblomstrade kring de stores gårdar och af dem ordnades på ofvan uppgifna sätt. Ju flere handtverkare, som sålunda bosatte sig under en mäktig mans skydd, desto mindre blefvo deras tjenster tagna i anspråk för hans räkning och sålunda fingo de tillfälle att arbeta på egen hand och derigenom förvärfva förmögenhet och med den sjelfständighet. I den vid slutet af elfte århundradet utbristande striden emellan hierarkien och kejsardömet ställde sig städernas innevånare på det sednares sida, och följden deraf var tvenne af kejsarne till städernas förmån gifna vigtiga lagar, af hvilka den ena afskaffade de mest tryckande feodalbördorna, den andra förklarade att den hörige, som ett år vistats i staden, ej mera kunde af sin herre återfordras. Så tilltogo städerna alltmera i folkrikhet och rikedom, förnämligast genom de lägre folkklassernas, handtverkarnes, uppblomstring. I Frankrike lyckades det under tolfte och trettonde seklen städerna att, dels genom fördrag, dels genom våld, afskudda sig feodalväldets tvång och bilda de fria kommunerna.

Under förberedelsen och utvecklingen af dessa rörelser, i hvilka handtverksståndet, massan af städernas befolkning, spelade en vigtig role, bildade sig skråna. De finnas såväl i Tyskland som Frankrike fullt organiserade redan i det tolfte och trettonde århundradet. Men huru uppkommo de? — Sannolikast är, att näringsidkarne i dessa föreningar sökt såväl skydd, som ock ett medel till näringens förkofran, hvilka båda ändamål lämpligen kunde vin-

nas genom de fördelar, som af en närmare sammanslutning erbjödos. Förebilder hade man i de af feodalherrarne bildade handtverksföreningarne, och dessa blefvo mönster för de af handtverkarne, af egen drift, bildade fria föreningar, liksom också de under feodalherrarnes uppsigt stående föreningarne med tiden öfvergingo till fria, af egen styrelse ledda, samfund. Sådan är Arnolds åsigt, för hvilken bevisen dock äro hämtade egentligen blott från Tyskland, men den synes dock icke heller behöfva utesluta Wildas; ty sannolikt kunna flera likartade orsaker antagas hafva samverkat till enahanda resultat, helst i en tid, under hvilken korporationsandan var så stark, som under medeltiden, och för personer, hvilka hade så många gemensamma, till anslutning manande intressen, som näringsidkarne.

Så framstå skråna fullbildade under tolfte och trettonde århundradena. Hvilket än deras ursprung varit: det härledde sig från en egen folket inneboende associationsanda och icke från något utifrån pålagdt tvång. Derföre egde ock denna institution hela lifaktigheten af en från samhällets verkliga behof sprungen organisation. I Tyskland betraktades den i början af regenterne, t. ex. de Hohenstaufiske kejsarne, mest med ovilja; men merändels blefvo såväl der, som i Frankrike, skrånas stadgar stadfästade af regenterne. Såsom ett bevis på skråinrättningens lämplighet för den tid, hvari de uppkom, kan äfven anföras, att denna inrättning var spridd öfverallt i Europa. Den fanns, ej blott, såsom ofvan är sagdt, i Tyskland och Frankrike. Den var af ålder hemmastadd i England och tog snart inträde äfven i den skandinaviska norden. Det torde äfven böra anföras såsom ett bevis på skråväsendets makt under dessa tider, att detsamma på det närmaste sammanhängde med städernas författning. Så fordrades i England för att blifva borgare i en korporationsstad att vara medlem af ett skrå. I Tyskland låg städernas styrelse, sedan dessa emanciperat sig från feodalherrarnes välde, hufvudsakligen i händerna på de s. k. patricierna eller de gammalfria slägterna. På många ställen hade dessa gjort sitt regemente förhatligt. Handtverkarne reste sig deremot, och i en följd af strider, som rasade i de flesta af Tysklands städer under det fjortonde århundradet, lyckades det dem att tillkämpa sig delaktighet i rådet och dermed äfven i styrelsen. I rådet skulle nemligen upptagas ett visst antal medlemmar, valde från handtverken.

Det är klart, att en institution, som egde en så allmän uppkomst eller spridning, under hvars verkningar konstfliten onekligen

stadgade och utvecklade sig, som bibehöll sig så länge och gaf åt de medlemmar, den omfattade, en så kraftig anda, att den kunde bära frukt äfven i häftiga politiska rörelser, skulle ega en djup betydelse för den tid, i hvilken den uppkom, och vara danad att fylla ett af densamma kraftigt kändt behof. Den kunde icke, om den varit bygd blott på ett missbruk, burit så friska och helsosamma frukter. Det kan utan svårighet inses, att i en tid af ett så osäkert rättstillstånd, som medeltiden, en dylik sammanslutning af personer var ett mäktigt medel att förskaffa den späda industrien den säkerhet, som är det första vilkoret för dess blomstring. Af denna förening till gemensamt skydd föddes ock understöd i andra riktningar, såsom hjelp åt nödställda medlemmar, undervisning i yrkets utöfning m. m. Framför allt må man dock märka, att den starka korporationsanda, som lifvade dessa samfund, var en af de kraftigaste häfstänger till konstflitens befrämjande. Denna anda yttrade sig nemligen i främsta rummet i omsorgen om samfundets *heder* och dit hörde att dess medlemmar skulle vara ej blott i medborgerligt och moraliskt hänseeende oförvitlige män, utan äfven sitt yrkes utöfning fullt vuxne. Deraf den omsorg skrået drog om meddelande af erforderlig skicklighet; deraf dess fiendtlighet emot alla, som utöfvade yrket utan att vederbörligen lärt detsamma, emedan genom en sådan bristfällig handtverksdrift en skam föll på handtverket i det hela. Tänker man sig en sådan korporationsanda rätt verksam, hvarje medlem af samfundet genomträngd af känslan för dess ära, så finner man att i densamma låg en mäktig driffjeder äfven till konstflitens utveckling. Vi äro vane att för detta ändamål tänka blott på näringsidkarens eget intresse; detta torde ock vara det motiv, som i längden är bäst att i detta hänseende lita på; men att andra äfven kunna finnas, kan ej förnekas. När andan försvunnit, qvarstodo de utnötta formerna. Dessa blefvo, sedan den anda, som lifvat dem, ej längre fanns qvar, lika många missbruk, men en tid har utan tvifvel funnits, då denna anda ersatte samhället hvad detsamma, genom det tvång, dessa former lade på arbetet, förlorade. Konkurrensen, hvilken i vår tid är den kraftigaste sporren för handtverkaren att prestera ett godt arbete, kunde i den tid, under hvilken skråna uppkommo, knappt tänkas såsom rätt verksam; desto mera vigt för arbetsskicklighetens befrämjande får man då fästa vid de medel till detta ändamåls ernående, som skråförbindelserna erbjödo. Visserligen qvarstår alltid den beskyllningen, att genom skråna beröfvades arbetaren den naturliga friheten att använda sina krafter hvar och hurn

han ville. Men dels blef, enligt hvad förut är antydt, denna orättvisa uppvägd af andra fördelar, dem skråinrättningen på denna tid beredde samhället, dels var den, på grund af de band af mångahanda art, som fjettrade de lägsta samhällsklasserna, af dem knappast känbar.

Slutet af medeltiden och inträdet af den nyare tiden är utmärkt af konungamaktens stigande styrka. Skråväsendet var en frukt af medeltidens korporationsanda och hade för samhällets utveckling medfört välgörande följder, hvilka sällan uteblifva såsom frukter af en stark och lifaktig korporationsanda. Sedan den lagstiftande makten började samlas i konungamaktens hand, försvann äfven alltmera den rättighet att besörja sina egna angelägenheter, som tillhört medeltidens korporationer, och dermed äfven den anda, som skapat dem, gifvit dem kraft och betydelse i samhällets lif. Då trädde missbruken och orättvisorna desto bjertare i dagen. Rättigheten att lagstifta för handtverkaren öfvergick under den nyare tiden öfverallt i konungarnes och furstarnes händer. De förefunno nu den genom skråväsendet bestämda ordningen för handtverken öfverallt införd, men voro ingalunda betänkte på att upphäfva densamma. De sågo fortfarande deri den enda för samhällets behof passande, af den allmänna rätten kräfda, ordningen för arbetet. Så blefvo t. ex. i Sverige då konungarne af Wasahuset sökte här ordna näringsfliten, handtverken öfverallt ställda under skrå, och en rätt skråordning ansedd såsom det verksammaste medlet till näringsflitens befordrande. Genom det sammanhang med städernas uppblomstring och sedermera med deras förvaltning, som handtverksidkarne af ålder haft, sökte man att bringa all handtverksdrift till städerna, hvarigenom landsbygdens innevånare erforo ett ganska stort mehn. Om det hänsynslösa sätt, hvarpå man i detta hänseende uppoffrade landsbygden för städerna, kunde Sveriges näringslagstiftningshistoria hafva ett och annat att berätta. Blott der regenterne sågo sin fördel, ingrepo de och då mest på ett ganska godtyckligt sätt i skrånas häfdvunna rättigheter. Så brukade i Frankrike konungarne att dispensera från mästerprofven. De utnämnde tidtals ett visst antal frimästare inom hvarje skrå; men dessa rättigheter betaltes för att derigenom öppna en ny inkomstkälla i den ofta herrskande finansnöden. Frimästerskapet var en institution, som på många ställen, t. ex. Österrike och Sverige, ehuru icke, såsom i Frankrike, af finansiella skäl, på längre eller kortare tider infördes. Men ända fram till slutet af det adertonde århundradet stod skråväsendet qvar orubbadt i sina grundvalar,

med allt mer och mer framträdande missbruk. Dessa yttrade sig förnämligast i den alltmer tilltagande monopoliiandan, som visade sig ej blott i de strängaste förföljelser emot dem, som utom skrået idkade dess näring, utan äfven i de på en gång hätskaste och löjligaste strider emellan skråna inbördes.

Det adertonde århundradet var en tid af stora och nya idéer, med hvilkas förverkligande det närvarande tidehvarfvet ännu är sysselsatt. Bland dessa intog yrkandet om personlighetens fullständigare erkännande ett så framstående rum, att man nästan skulle kunna säga att detta utgjorde sjelfva grundtanken i detta århundrades spekulation öfver rätts- och statsvetenskapliga frågor. Såsom en naturlig konseqvens deraf skulle äfven följa påståendet om arbetets utvidgade frihet, såsom varande den fria personlighetens närmaste och omedelbaraste rättighet. Samtidigt härmed uppstodo äfven tvenne systemer i den politiska ekonomien, hvilka, såsom ett vilkor för nationalförmögenhetens hastigare tillväxt, fordrade arbetets frihet. Dessa voro det fysiokratiska systemet och det, hvars grundläggare Adam Smith är. En af det fysiokratiska systemets talangfullaste sakförare, Turgot, kallades till minister i Frankrike och fick i denna egenskap tillfälle att praktiskt genomföra systemets idéer. Följden deraf var, att i detta land, der skråväsendet stod på sin högsta höjd och der kanhända dess missbruk voro större än på något annat ställe, nu, 1776, alla skrån blefvo med ett enda slag afskaffade. Denna så genomgripande åtgärd var emellertid alltför litet förberedd, och redan samma år blef den återtagen, och skråförfattningen, ehuru med borttagande af dess största missbruk, återställd. Men snart tillstundade den tid, då tidehvarfvets på grund af personlighetens rätt hvilande idéer om frihet och jemnlikhet skulle i hvarje riktning af det sociala och politiska lifvet göra sig gällande och undanrödja hvarje institution, som bar spår af företrädesrätt. Bland de beslut, som af nationalförsamlingen fattades under den ryktbara natten den 4 Augusti 1789, var äfven det af en allmän reform af näringsförfattningarne. Beslutet vann likväl icke fullbordan förr än två år sednare. Genom ett Dekret den 16 Februari 1791 förklarade konstituerande församlingen alla skrån upphäfda och att rättigheten till utöfvande af ett yrke skulle vara beroende endast af skyldigheten att årligen hos den lokala myndigheten uttaga ett patent och betala detsamma efter en fastställd taxa. Dekretet upphöjdes till lag den 17 påföljande Mars och tjenar ännu till grundval för den fransyska lagstiftningen rörande handtverken.

Så hade näringsfriheten blifvit införd hos ett stort folk; och man skulle mycket misstaga sig om man icke ansåg att denna åtgärd var bygd på ett verkligt erkännande af personlighetens rätt, en grundtanke, som genomgick hela den stora rörelse, som då omfattade det franska folket. Denna rörelse ledde, enligt hvad som är allmänt bekant, till en betydlig utvidgning af Frankrikes gränser, och franska lagstiftningen för näringarne infördes öfverallt i de eröfrade länderna. Näringsfriheten blef sålunda utbredd öfver en stor del af Europas kontinent. Men samma rörelse blef äfven, medelbart, en orsak till en dylik förändring af lagstiftningen i ett land, som ej lydde under franska väldet. Sedan Preussen 1806 blifvit krossadt af de franska vapnen, var bland de medel, hvilka de utmärkte statsmän, som då ledde Preussens styrelse, valde, för att i den styckade monarkien ingjuta nytt lif, näringsfrihetens införande äfven ett. Genom ett Edikt af 2 November 1810 blef först hvarje skilnad emellan stad och land upphäfd och sedermera alla företrädesrättigheter, hvilka kunde tillkomma skrån, enskilda personer eller innehafvare af fasta egendomar. Rättigheten att utöfva ett yrke blef fri för hvar och en, med vilkor att han löste ett patent, hvilket, om han var välfrejdad, ej kunde honom förvägras. Undantag häri gjordes dock för vissa uppräknade yrken, hvilkas utöfvande var, i brist af nödig skicklighet, förbundet med fara eller fordrade särskild oförvitlighet i karakteren, i det att patent för idkande af dessa yrken ej lemnades åt någon, som icke på föreskrifvet sätt ådagalagt sig innehafva dessa egenskaper. Ett följande Edikt 7 September 1811 förändrade icke väsentligen det föregående ediktets grundsatser, men stadgade emellertid att skråna egde att fortfarande bestå. Ingen var likväl tvungen att ingå i en sådan förening, likasom äfven utträdet ur den var fullkomligen fritt. Det var äfven tillåtet för hvarje skrå att upplösa sig, och något hinder för de handtverkare, hvilka icke tillhörde ett skrå, att antaga lärlingar och gesäller, fanns icke.

Preussen var sålunda det land, hvarest, näst efter Frankrike, näringsfriheten infördes, ehuru man der icke gick så långt som att upphäfva skråna. För att icke vidtaga en förhastad åtgärd, ville man se till, om skråna ännu hade så mycket lif, att de kunde bestå af sig sjelfva; man lät dem derför stå qvar och de upphörde endast att vara tvungna föreningar. — Preussen var ock under lång tid den enda stat i Tyskland, der näringsfriheten vann insteg. I de tyska länder, hvilka lydt under franska väldet, blefvo, efter befrielsen derifrån, de gamla förhållandena i allmänhet återställda,

ehuru man dock i en eller annan landsdel, t. ex. preussiska Rhenprovinserna, lät den en gång införda näringsfriheten stå qvar. Under de tjugufem år, som förflöto efter verldsfreden, infördes nya näringsförfattningar i flera tyska stater. Några af dessa bibehöllo skråförfattningen, med åtföljande mästerprof, lärotid o. s. v., men afskaffade dess svåraste missbruk samt upptogo föreskrifter, genom hvilka man sökte bereda vägen för införande af en fullkomlig näringsfrihet; i andra lagar, t. ex. den för Nassau af 1819 och den för Baiern af 1825 fråntogs skråna rättigheten att medgifva yrkets utöfning, men i dess ställe sattes ett koncessionssystem, enligt hvilket idkandet af ett handtverk gjordes beroende af ett af offentlig myndighet erhållet tillstånd, hvilken, såsom i Baiern, egde att pröfva ej blott om den sökande egde för yrket erforderlig skicklighet, utan äfven om näringsutvägarne på den ort, der han ville nedsätta sig, vore sådana att han der kunde tillåtas utöfva handtverket — ett stadgande, som knappast gaf arbetaren större frihet, än han egde under skråförfattningen, ehuru det visserligen kan antagas, att den myndighet, af hvilken hans ansökan pröfvades, var i bedömandet af detta ärende, mera opartisk än de, hvilka detta tillhörde enligt skråförfattningen.

Sålunda fanns, vid ingången af 1840-talet, icke egentlig näringsfrihet i någon tysk stat utom i Preussen. Samma lagstiftning gällde dock icke för alla delar af detta land. 1810 och 1811 årens lagstiftning omfattade endast de provinser af preussiska monarkien, som då tillhörde densamma; Rhenprovinserna egde den franska lagstiftningen, och i de öfriga efter 1814 tillkomna landsdelar gällde olika lagar, enligt hvilka på sina ställen äfven skråförfattningen stod qvar. Behofvet af enhet i lagstiftningen i detta ämne gjorde sig dock känbart och efter vidlyftiga förberedelser utfärdades Lagen 17 Jan. 1845. De väsentligaste reglor denna lag, hvilken ännu gäller i Preussen, uppställde för utöfvande af ett yrke, voro följande. För att få idka ett fast yrke erfordrades i allmänhet blott att råda öfver sig och sitt gods och att hafva stadig bostad i preussiska staten; dessutom skulle den, som önskade drifva ett sådant yrke, anmäla sig hos myndigheten i orten, på det att denna måtte pröfva om något hinder derför enligt lagens bestämmelser vore för handen; förefanns ej ett sådant, erhöll han af samma myndighet ett bevis, som berättigade honom till yrkets utöfvande. Vissa yrken, isynnerhet sådana som kunna förorsaka fara eller obehag för de kringboende, eller genom oskicklighet eller oredlighet vid deras bedrifvande vara för allmänheten farliga, fingo

ej, utan särskildt tillstånd af ortens myndighet, bedrifvas, hvilket tillstånd var beroende af en särskild pröfning; för andra åter voro genom särskilda lagar vissa qvalifikationer bestämda. All skillnad mellan stad och land blef såsom förut upphäfd, derjemte blef det tillåtet att utöfva flera yrken på en gång. Qvinnor egde samma rätt som män, när de uppfyllde de stadgade vilkoren. De redan förut varande skråna bibehöllos, dock att rättigheten att utöfva det yrke, för hvilket ett skrå bestod, ej fick göras beroende af inträde i detsamma, äfvensom rättigheten att utträda ur skrået var fullkomligt fri. Hvarje sådant skrå kunde upplösas genom särskildt beslut af dess medlemmar. Bildandet af nya skrån eller föreningar (Innungen) var äfven medgifvet, och detta på ett dubbelt sätt. I en ort, der ett äldre skrå ej fanns, lemnades det öppet för dem, som der drefvo likartade yrken, att, så vida de utgjorde ett visst antal, bilda en förening; dock att några uteslutande näringsrättigheter ej fick tilläggas den. I en sådan förening voro till upptagande berättigade endast de, som på särskildt sätt bevisat sig ega skicklighet i yrket, och dess ändamål var, utom befrämjandet af gemensamma industriella intressen, att utöfva uppsigt öfver gesäller och lärlingar, att förvalta föreningen tillhöriga kassor, stiftade för välgörande ändamål, att draga försorg om medlemmars enkor och faderlösa barn m. m. Men utom på nu angifna sätt kunde nya skrån äfven uppstå sålunda, att alla, som å en ort drifva samma eller likartade yrken, blott genom yrkets utöfvande, utan att särskildt ådagalägga skicklighet, bildade en sådan förening, såvida de icke uttryckligen förklarade sig ej vilja inträda deri. — Rättighet att begagna biträden tillkom den, som egde att sjelfständigt utöfva ett fast yrke; en sådan fick ock antaga personer i lära, dock erfordrades inom vissa uppräknade yrken, att efter aflagdt skicklighetsprof vara upptagen i ett skrå, eller ock särskildt ådagalägga sin skicklighet. Förhållandet mellan arbetsgifvare och deras biträden skulle bestämmas genom fritt aftal. En ömsesidig uppsägningstid stadgades, men förhållandet kunde äfven utan en sådan upplösas på vissa i lagen bestämda grunder. Lagen skilde i vissa afseenden emellan lärlingar och gesäller och förordnade tillika att den lärling, som ville, kunde få undergå en pröfning, som visade att han innehade den för en gesäll erforderliga skicklighet. — Särskilda kommissioner voro anordnade, inför hvilka man egde att aflägga de pröfningar, som i vissa fall voro af lagen stadgade. — Dessa voro grunddragen af den allmänna preussiska näringslagen, hvilken i allmänhet var bygd på

de 1810 antagna grundsatser. Den väckte dock stort missnöje hos handtverkareståndet, och, sannolikt för att vinna detta efter undertryckandet af 1848 års revolutionära rörelser, blefvo genom en Förordning 9 Febr. 1849 åtskilliga inskränkande stadganden införda. Man uppställde afläggandet af mästerprof såsom vilkor för utöfvandet af ett stort antal yrken, hvilket antal äfven, om omständigheterna påkallade det, kunde ökas. Vidare föreskrefs, att ingen fick aflägga mästerprof förr än han uppnått 24 år och såsom lärling inhämtat skicklighet i yrket och derpå undergått pröfning såsom gesäll, hvarjemte det bestämdes, att en viss tid skulle hafva förflutit från det sökanden upphört att vara lärling och för lärlingar stadgades en viss lärotid; dock kunde från åldersbestämmelsen och föreskrifterna om lärotiden lemnas dispens. Det samtidiga utöfvandet af flera yrken kunde äfven, på grund af lokala förhållanden, inskränkas. — Detta är det väsentligaste af den ännu i dag gällande lagstiftningen för näringarne i Preussen.

Medan man sålunda i Preussen åter inskränkte den frihet man en gång gifvit, blefvo i åtskilliga andra länder vigtiga åtgärder vidtagna till näringarnes frigifvande, hvilka man der icke återtagit, utan låtit leda till andra ännu mera genomgripande i samma riktning. I England upphäfdes den sjuåriga lärotiden 1814 och genom Municipallagen 1835 gjordes utöfvandet af ett yrke oberoende af såväl borgerskap i stad som ock af föreningen med ett skrå. Genom en ännu i åtskilliga delar gällande Lag 15 Juli 1839 blef i Norge handtverksdriften ordnad på följande sätt. Hvarje då befintligt skrå skulle upphöra, när antingen dess mästare enhälligt beslöto att upplösa det, eller de dåvarande mästare hade aflidit eller gått ut ur skrået. Ett skrå, som en gång blifvit upplöst, kunde ej mera upprättas. För att i stad såsom mästare utöfva ett yrke, som stod under skrå, fordrades att hafva aflagt mästerprof, men alla gesäll- och läroår afskaffades; för att å dylik ort i samma egenskap idka ett handtverk, hvilket icke var underkastadt skrå, fordrades att förvärfva burskap, bevis om skicklighet i yrket, att kunna räkna och skrifva, samt för vissa handtverk att ega skicklighet i att teckna och kännedom af arkitekturen. Flera yrken fingo samtidigt idkas. Åtskilliga klasser af personer, såsom sjöfarande, militärer, väktare m. fl. fingo rätt att utan att förvärfva burskap eller aflägga prof sjelfva och med biträde af hustru och hemmavarande barn drifva handtverk. Vissa mindre yrken öppnades för qvinnor, hvilka äfven af magistraten kunde erhålla tillstånd att drifva hvad yrke som helst, efter ådagalagd duglighet, dock

utan hjelp af antagna biträden. Gesällbrefven afskaffades för de yrken, som icke hörde under skrå; lärlings och mästares förhållande skulle bestämmas genom ett dem emellan upprättadt kontrakt, och ställdes såväl gesäller som lärlingar till mästarne i hufvudsakligen samma förhållande som tjenare till husbonde. Hvad här är sagdt gällde dock endast handtverksdriften i städerna. Rörande denna å landet, så stadgades att det utom städernas områden skulle vara fritt för hvar och en att med eller utan biträde idka hvilket handtverk som helst, med undantag af några få, för hvilka särskilda kontroller till allmänhetens tryggande emot bedrägerier, voro nödiga. Nyligen har Norge fullkomligt antagit näringsfrihetens grundsatser. En Lag 14 April 1866 afskaffar skicklighetsbevisen, ger qvinnor (med undantag af hustrur, som lefva tillsammans med sina män) samma rättigheter som män, meddelar en hvar rättighet att utan burskaps förvärfvande idka handtverk med biträde af hustru och hemmavarande barn, och förordnar slutligen att de skrån, som ännu finnas qvar, skola upphöra med 1869 års utgång.

Någon tid efter Norge beträdde Sverige näringsfrihetens bana, ehuru det ej på en gång tog steget fullt ut. Genom Fabriks- och Handtverksordningen 22 Dec. 1846 afskaffades skråna, i hvilkas ställe kommo handtverksföreningar. Rättigheten att såsom mästare utöfva ett yrke gjordes beroende af åtskilliga civila qvalifikationer och för de flesta handtverk af skyldigheten att hafva aflagt mästerprof; ville någon hålla verkstad i stad, skulle han dessutom förvärfva burskap. Skilnaden emellan stad och land upphäfdes, i det hvad handtverk som helst fick idkas å landet; det samtidiga idkandet af flera handtverk blef äfven tillåtet. Ett bland de vigtigaste framsteg, som vunnos genom denna författning, var dock medgifvandet för hvarje välfrejdad svensk man att utan mästerskaps eller burskaps förvärfvande få tillverka varor, hvarvid dock icke annat biträde fick begagnas, än det af hustru och hemmavarande barn — en rättighet, som äfven utsträcktes till qvinnor. — Författningen, hvars stadganden voro lånade till en del från norska, till en del från preussiska lagstiftningen, var uppenbarligen ämnad att från skråväsendet bereda öfvergång till en fullkomlig näringsfrihet. Denna vanns, såsom är allmänt bekant, genom K. Förordn. 18 Juni 1864. De enda vilkor, som denna författning fordrar för att med antagna biträden få idka ett yrke, vare sig i stad eller å landet — några få yrken äro dock underkastade en särskild lagstiftning — äro svensk medborgarerätt, god frejd, att råda öfver sig

sjelf och sin egendom, samt att om sin afsigt att idka yrket göra anmälan hos vederbörlig myndighet; — och dermed torde äfven den fullkomliga näringsfriheten vara uppnådd. De vilkor, som den svenska lagstiftningen bibehåller, äro endast sådana, som äro påkallade af den allmänna moralens och den borgerliga ordningens fordringar.

Danmark, ett land, som varit under en mycket sträng skråförfattning, följde de båda andra skandinaviska ländernas exempel och gick till viss grad längre än dessa stodo på den tid, då den ännu gällande näringsförfattningen i Danmark utkom. Lagen 29 Dec. 1857 upphäfde väl icke skråna, utan lät dem bestå, till dess de genom eget beslut upplöste sig sjelfva, i sammanhang hvarmed den äfven stadgade, att utträdet ur dem vore fritt; men deras uteslutande rättigheter blefvo fullkomligt afskaffade. Yrkena delades i fria och bundna och skulle det för hvarje stad och hvarje amt bestämmas, hvilka näringar skulle höra till det ena eller det andra slaget. Rättigheten att utöfva en bunden näring gjordes beroende i städerna af burskap, på landet af näringsbevis, och för att erhålla det ena och det andra stadgades vissa medborgerliga qvalifikationer, såsom att den sökande vore myndig, icke under konkurs m. m.; deremot fordrades icke något mästerprof. Fullkomligt fritt var deremot att idka ett handtverk, då detta icke tillhörde de bundna handtverken eller då man till biträde använde endast hustru och barn. Anläggandet af verkstäder på landet blef äfven tillåtet, likväl, om fråga var om sådant handtverk, som förut ej fått utöfvas på landet utan efter särskildt tillstånd, endast på en mils afstånd från närmaste stad. Städernas handtverkare fingo arbeta för andra städers innevånare och landets befolkning och handtverkare å landet för stadsboar; men en handtverkare egde att från verkstad eller öppen bod utsälja sina tillverkningar endast i den ort, der verkstaden var belägen. Burskapet berättigade blott att utöfva handtverket i den stad, der detsamma var uttaget, och näringsbeviset medförde denna rätt blott för jurisdiktionen, der handtverkaren nedsatt sig; burskaps och näringsbevis skulle dessutom alltid lyda på en viss bestämd näring, dock var intet hinder för att erhålla rätt att samtidigt utöfva flera näringar, när den sökande uppfyllde de vilkor, som kunde vara stadgade för hvar och en särskildt.

Likasom i Preussen näringsfriheten infördes för att, efter ett olyckligt krig, gifva en förnyad utveckling åt folkets krafter, så skedde äfven i Österrike. Den gamla näringslagstiftningen upp-

häfdes genom Lagen 20 December 1859, hvilken ordnat näringarnes utöfvande efter hufvudsakligen följande grunder. Först undantagas åtskilliga yrken, på hvilka lagen ej eger tillämpning; de öfriga, hvilkas idkande af lagen regleras, äro delade i dels fria, dels koncessionerade. För att idka ett fritt yrke fordras blott att ega rätt till att råda öfver sitt gods — till och med god frejd är icke ovilkorligt nödvändig — samt att hos vederbörlig myndighet hafva gjort anmälan om sin afsigt att utöfva ett sådant yrke. Rättigheten att idka ett koncessioneradt yrke — hvilka dessa äro, finnes i lagen angifvet — är deremot bunden af ett särskildt tillstånd, och för att erhålla detta fordras först det allmänna vilkoret, sedan att kunna visa sig ega god frejd och pålitlighet, hvarjemte utöfvandet af vissa bland dessa yrken är bundet vid åtskilliga af lagen särskildt angifna egenskaper, idkandet af andra åter beroende af hänsyn till vissa lokala eller med tillsynen öfver yrket sammanhang egande förhållanden. Kan yrkets utöfning vara förbunden med fara eller olägenhet för kringboende, så erfordras, ehvad yrket hörer till de fria eller koncessionerade, ett särskildt tillstånd, hvilket ej medgifves förr, än genom särskild undersökning blifvit utrönt om och på hvad vilkor detsamma må få bedrifvas. Det är fritt, att samtidigt idka flera yrken och qvinnor äro till näringsdrift lika berättigade som män. Skråna upphäfdes, men de, som inom vissa områden idka samma eller likartade näringar, skola bilda föreningar, hvilkas ändamål är att befordra näringarnes intresse i allmänhet och särskildt att ordna förhållandet emellan mästare och arbetare, att grundlägga och befordra undervisnings- och välgörenhetsanstalter m. m. Medlem af en dylik förening är hvar och en blott genom att utöfva det yrke föreningen omfattar; dessa föreningar hafva således genom detta tvång en viss likhet med skråna, men hvarje företrädesrättighet i afseende på näringens idkande är dessa föreningars medlemmar bestämdt frånkänd. — Med den österrikiska öfverensstämma i allt väsendtligt Lagen för konungariket Sachsen 15 Oktober 1861, för Würtemberg 12 Februari 1862 och för Baden 20 September 1862, med den skilnad likväl, att ingen af dessa lagar känner några tvungna föreningar af yrkesidkare, ehuru den sachsiska lagen förutsätter att dylika frivilligt skola bildas och derföre innehåller stadganden om dessas organisation och verksamhet, samt att den badiska lagen ej vet af några på koncession beroende yrken. I Sachsen-Weimar, Meiningen, Gotha, Reuss, Koburg, Waldeck och Braunschweig gälla för näringsdriften lagar, hufvudsakligen bildade efter den sachsiska. Baiern har ännu bibehållit

lagen 11 September 1825, hvars grunder blifvit genom en mängd detaljföreskrifter vidlyftigt utförda genom en verkställighetsförordning 21 April 1862; detta land har sålunda sin näringslagstiftning bygd på ett koncessionssystem och kan derföre icke sägas ega någon fullkomlig näringsfrihet. Men af det ofvan anförda visar sig, att näringsfriheten fått insteg i nästan hela det öfriga Tyskland. Det är endast i Mecklenburg och några af småstaterna, hvarest skråväsendet ännu orubbadt qvarstår.

Sådan är nu, i korta drag framställd, näringslagstiftningen i de förnämsta af Europas stater. En kort öfversigt af dess utveckling har blifvit lemnad, på det att det skulle visa sig huru genom seklernas lopp denna lagstiftning tenderat till att alltmera frigöra arbetet. Först råder slafveriet; slafven arbetar endast för sin herre och arbetets frukt tillfaller denne. Slafveriet försvinner, och arbetet blifver ett den frie mannens verk, men likasom ett slags rättighet tillagdt vissa af staten erkända korporationer. Hvilken som icke tillhörer en af dessa, han har ej rätt till sina händers verk. Framsteget ligger deruti, att de, som arbeta, få sjelfva uppbära lönen för sin möda; men en brist röjes ännu deruti, att rättigheten att arbeta icke, utan på vissa vilkor, hvilkas beviljande är af i saken intresserade beroende, står öppen för alla. Det återstår ännu ett steg att taga: det är, att erkänna arbetet såsom en personlighetens omedelbara tillhörighet, för hvars utöfvande alla från statens sida förmenta garantier såväl i och för arbetets beskaffenhet som ock med afseende på möjligheten af en nödtorftig bergning, måste stå tillbaka. Detta steg har blifvit taget på de sista decennierna. Tendensen i denna lagstiftning har således varit att frigöra arbetet, och den kraft, som drifvit lagstiftningen i denna riktning, är densamma, af hvilken hvarje framsteg i kultur är beroende: *erkännandet af personlighetens rätt.*

OM

RES FUNGIBILES

OCH

DERMED SAMMANHÄNGANDE ÄMNEN

AF

E. V. NORDLING.

Upsala
Edquist & Berglund 1867.

Om res fungibiles

och dermed sammanhängande ämnen

af

E. V. Nordling.

Paulus säger i 28:de Boken *ad Edictum*[1]):

> "Mutuum damus recepturi non eandem speciem quam dedimus (alioquin commodatum erit aut depositum), sed idem genus: nam si aliud genus, veluti ut pro tritico vinum recipiamus, non erit mutuum. Mutui datio consistit in his rebus, quæ pondere numero mensura consistunt, quoniam eorum datione possumus in creditum ire, quia in genere suo functionem recipiunt per solutionem quam specie: nam in ceteris rebus ideo in creditum ire non possumus, quia aliud pro alio invito creditori solvi non potest."

Detta lagställe utgör den positive grunden för den techniske termen *res fungibiles* samt upphofvet till sakers indelning i det slag, man dermed betecknat, och dess motsats *res non fungibiles;* och måste detsamma fördenskull blifva föremål för ett närmare begrundande. Lagstället är dunkelt och till en del felaktigt; hvarför tillägg och förändringar deruti blifvit föreslagna. Mommsen, ur hvilkens nyligen påbörjade, hufvudsakligen på Codex Florentinus grundade, edition af Pandecterne[2]) vi hemtat texten, ifrågasätter, efter Haloanders föredöme, att "*consistunt*" bör utbytas mot "*constant*" och "*quia*" på förra stället emot "*quæ*." Mot dessa för-

---

[1]) L. 2 Dig. de rebus creditis si certum petetur et de condictione (12: 1).

[2]) Justiniani Digestorum seu Pandectarum Libri I—XVII. Berolini 1866.

ändringar, som egentligen kunna anses såsom rättelser af fel, som genom compilatorernes eller afskrifvares ovårdsamhet i texten influtit, torde icke några anmärkningar kunna med fog göras. Kriegelska editionen [1]) inflickar, efter Brencmann, framför orden "*quam specie*" ett "*magis*" [2]), under det andre såsom Höpfner i sin Commentar öfver Institutionerna [3]) vill förklara relationen i "*quam*" genom att inskjuta ett "*tam*" framför orden "*in genere.*" Det första af dessa förslag anse vi oss icke kunna godkänna, emedan det ger åt satsens innehåll en ytterlighet, hvilkens antagande icke är för sammanhanget behöflig. Dessutom synes det mindre sannolikt, att ett så distingueradt ord, som "magis" här vore, skulle hafva bortfallit ur den ursprunglige texten, än att sådant skulle försiggått med ett ord af mera moderat innehåll, eller att alls ingen uteslutning egt rum. Inskjutandet af ett "tam" i texten möter icke de nu nämnda svårigheterna, men äfven det synes onödigt, enär de Romerske Juristernes behandling af språket väl tillåter hänförandet af "quam" omedelbart till "functionem" med det underförståndna determinativet "eam", och samma mening kan ur satsen, på detta sätt förklarad, utdragas som han skulle få genom tillägget af "tam." Slutligen vill Jacobus Gothofredus förändra "*quam*" till "*æquam*", så att den omtvistade satsen skulle lyda: "*quia in genere suo functionem recipiunt per solutionem æquam specie* [4]). Detta ändrings-förslag torde minst af alla kunna gillas, emedan derigenom uttrycken "in genere suo" och "specie", på hvilkas motsats hela satsens mening beror, komma i ganska svagt — om något — motsättnings-förhållande till hvarandra [5]).

Granska vi innehållet af den anförda sentensen, finna vi det vara följande: "Vi gifva i försträckning, då (h. e. försträckning characteriseras deraf, att) vi icke skola erhålla tillbaka specielt samma saker, som blifvit gifna, utan andra saker af samma slag. I annat fall skulle rättshandlingen vara lån eller depositum. Icke

---

[1]) Corpus Juris Civilis, Lipsiæ 1861.

[2]) Likaså synes Hugo, Lehrbuch eines civilistischen Cursus 4 B. sid. 30, benägen för tilläggandet af "*magis*" för att tydligen utmärka, hvilken ringa vigt vid dessa saker fästes å det, som specielt framställes.

[3]) Siebente Aufl. Frankfurt 1803 sid. 848.

[4]) De Functione et Æquabilitate in Mutuo. Opuscula Varia. Genevæ 1654.

[5]) Vi kunna ej undertrycka den anmärkning, att nämnda ändringsförslag torde tillkommit förnämligast för att i Rom. textens ordalag få uttryck motsvariga de båda begrepp inom försträckningen, hvilka Gothofredus enligt afhandlingens titel (de functione et æquabilitate) föresatt sig genom henne utreda.

heller vore hon försträckning, om saker af annat slag skola gifvas tillbaka, såsom om vin skall fås i stället för hvete. Försträckning beror till sin tillvaro på (befintligheten af) sådana saker, som bestämmas efter vigt, antal eller mått. Ty endast genom att gifva gods af den beskaffenhet, att det vid återbetalningen, om denna sker i saker af samma slag, gör den tjenst, som eljest blott genom återgifvandet af samma species erhålles, kunna vi åstadkomma det rättsförhållande, som genom försträckning uppstår[1]). Genom gifvande af saker af annan beskaffenhet kan ej sådant rätts-förhållande åstadkommas, ty mot gifvarens vilja kan ej ett betalas för annat."

Häraf visar sig, att Juristen först angifvit den juridiske characteren af försträckningen, eller den att andra saker komma att af försträcknings-tagaren lemnas tillbaka än dem han mottagit, hvartill vi kunna, såsom en utläggande förklaring, foga, att i och med försträckningen eganderätten till de försträckta sakerna öfverflyttas från gifvaren på deras emottagare. Derefter öfvergår han till att uppsöka det förhållande i det enskilda lifvet, på hvilket den juridiska sidan af försträckningen stöder sig. Detta är att det finnes saker, vid hvilka man i allmänhet icke fäster sig vid de speciella ting, man i ett visst fall har för händer, utan, seende bort från det individuella, hufvudsakligen i dem afser egenskaper, som de hafva gemensamme med andra, eller m. a. o. det *slag*, dessa saker tillhöra. Vid utbyte af sådana saker framstå derför icke de speciella tingen såsom för sig sjelfständiga, utan flere sådana tagas tillsammans i ett visst qvantum, som bestämmes genom mätande, vägande eller räknande. Denna behandling utgör således ett yttre

[1]) Vi hafva här ansett "in creditum ire" syfta på rättsförhållandet vid försträckning. Detta har ej skett af okunnighet derom, att uttrycken *creditum* och *credere* hafva inom Romerske Rätten en vidsträcktare användning, än blott med afseende på det rättsförhållande, hvars factiske grund är försträckning. Enligt Savigny (System d. h. Röm. Rechts 5 B. sidd. 511 och ff.) äro derunder hufvudsakligen inbegripna alla de fall, då man lemnat en sak åt en annan på förtroende, men upphört att såsom egare af saken hafva vindications-rätt, och i stället fått befogenhet att, för vinnande af godtgörelse, anställa en "*condictio*." Vid försträckning inträder denna förändring omedelbart genom traditionen, vid andra tillfällen är hon bunden vid senare facta, såsom den mottagandes orättmätiga användning af saken. Af samme författare anmärkes dock, att credere *ursprungligen* utmärkt öfverlemnande af saker till försträckning, och att detta begrepp sedermera utvidgats till de fall, då ett likartadt rättsförhållande med det vid försträckning utvecklar sig ur en annan rätts-handling.

kännemärke på nämnda saker. Sådana saker utgöra just föremålet för försträckning och gifva åt denna handling hennes rättslige character, ty, då det i allmänhet är likgiltigt, om vid en leverans af dylika saker vissa speciella ting eller andra, som tillhöra samma slag, lemnas, så är man berättigad att antaga, att försträckningsgifvaren ingått på att mottaga andra speciella ting, än dem han lemnat, och att detta sålunda varit ett i sjelfva rättshandlingen inbegripet vilkor.

Detta raisonnement synes gifva en nöjaktig förklaring af den factiske grunden för rättsföljderna vid försträckning. En egenskap är funnen hos saker, som gör, att, då de lemnas till annan, handlingen blir försträckning; och ett lätt uppfattligt kännemärke är uppvisadt, hvarigenom denna egenskap i det yttre gifver sig tillkänna. Men en granskning deraf åstadkommer snart tvifvelsmål om dess rigtighet. Det är klart, att, om ett visst förhållande skall på det sätt vara grund för det rättsliga i försträckningen, att på detsamma bygges antagandet af en viss vilja hos försträcknings-gifvaren, hvilken vilja sedan motiverar nämnda rättsliga element, så måste detta förhållande vara något af gifvarens vilja oberoende; ty är det annorlunda, beror berörda förhållande af gifvarens vilja, så bör man börja med att undersöka just denna vilja och ur hennes beskaffenhet omedelbart härleda rätts-följden. Den Romerske Juristen talar visserligen helt absolut om saker, "quæ pondere numero mensura consistunt" och "quæ in genere suo functionem recipiunt per solutionem quam specie", och förutsätter således tillvaron af en dylik egenskap hos vissa slag af saker såsom något ovilkorligt i och med dem gifvet och således af enskild mensklig vilja oberoende. Vi hafva dock — väl icke i sjelfva tydandet af lagstället, men i utläggningen deraf — nödgats stadna vid att åt vissa slag af saker *blott i allmänhet* tillerkänna nämnde egenskap, på grund af hvilken de på det angifna sättet blefve behandlade. Men äfven detta medgifvande, som var nödvändigt för att ej föra läsaren ur den föreskrifna tankegången, är större, än att vi kunna stå vid detsamma. Det inses nämligen lätt, att menniskan, hvilken med frihet bestämmer sig och efter sitt ändamål lämpar såväl sammanfattningen af de yttre ting, af hvilka hon skall betjena sig, som äfven de särskilda ting, som deruti skola ingå, icke är dervid af blott en sida hos tingen ovilkorligen bunden, utan att hennes vilja lemnar möjlighet lika väl för att hon skall fästa sig vid de *särskilde* egenskaper, de individuella tingen ega och som ej i allmänhet återfinnas hos andra, äfven om de tillhöra samma slag, som att blott de allmänne egen-

skaper, som äro för hela slagen gemensamme, skola afses. Ja, då saker i allmänhet, åtminstone i sista hand, erhålla ett med afseende på den begagnande bestämdt individuelt bruk och då den menskliga individualiteten sträfvar att göra sig gällande äfven i de ting, som tjena hennes ändamål, så är tillochmed följden den, att hos de flesta saker i allmänhet afses deras individuelle egenskaper, och att jemväl hvarje sak vid särskilda tillfällen kan blifva föremål för en sådan uppfattning.

Härmed hafva vi icke bestridt, att det finnes saker, hvilkas individuelle (eller atom-) delar, dels till följd af deras ringa betydenhet, dels till följd af deras inbördes likartenhet icke i allmänhet komma hvar för sig i betraktande, utan sammanfattas i ett gemensamt qvantum och såsom sådant af den menskliga viljan omfattas, samt att det vid dem är likgiltigt, om den ene individuelle beståndsdelen utbytes mot en annan, men detta bortseende från det individuella sträcker sig blott till den vara, som i ett visst ögonblick specielt är för handen, och af hvilken det ifrågavarande quantum tages, men icke till *det allmänna slag*, samma vara tillhör. Det innebär således icke likgiltighet för denna förefintliga vara i förhållande till andra af samma slag, som *möjligen* kunna ställas fram.

Något allmängiltigt förhållande för en del saker, genom hvilket det i fråga om dem skulle vara likgiltigt, af hvilka speciella ting de utgöras, låter sig fördenskull icke uppvisas, utan är det uteslutande afseendet på slaget i sakerna eller, i motsats dertill, hänsigten till deras speciella beskaffenhet beroende af vexlande omständigheter, på hvilka icke allmänna rättsregler kunna byggas. Sanningen häraf bestyrkes genom iakttagande af det verkliga lifvet. Sålunda kan väl producenten och ännu hellre handlanden — den, som besörjer fördelningens function i det stora oeconomiska machineriet —, om deras verksamhet betraktas för sig, sägas mera afse slaget i sakerna. Efter skedd afyttring från det lager, de innehafva, fylla de det med saker af samma slag, som de afgångna tillhört; och de betrakta lagret såsom ett och detsamma. Men consumenten ser hufvudsakligen på det individuella i sakerna[1]); och detta måste, af den anledning, att production och fördelning egentligen äro medel för consumtionen, som bildar den siste länken i

[1]) För en jordbrukare, som har fröbar spannmål, är det ej likgiltigt om han utbytes mot annan, hvilkens beskaffenhet i detta hänseende ej är honom bekant.

kedjan, jemväl återverka på fördelnings- och productions-verksamheten. Efterfrågan af consumenten efter det speciella i sakerna skapar en likartad efterfrågan af handlanden och producenten, ehuru ej i samma grad. Likasom samma saker således äro vid olika tillfällen föremål för i viss mon olika uppfattning, så gifves det ej heller några saker, som äro undantagna från möjligheten att betraktas på dessa olika sätt. Till och med fasta saker, hvilka synas genom sin högre grad af oföränderlighet tillbakavisa en sådan vexling i uppfattningen, kunna vara henne underkastade. För de bolag, som handla med den ouppbrukade marken i den Nord-Amerikanske Vestern, och som afyttra henne acre efter acre, äro de särskilda uppmätta fältens egendomliga art och natur likgiltiga, under det att nybyggaren noggrant utsöker det särskilda område, som han skall tillvinna sig.

Det anförda visar, att man ej med afseende på vissa slags saker, så snart de gifvas af en till annan under vilkor af framtida godtgörelse, kan utan särskild undersökning af gifvarens vilja påstå, att gifvaren afsagt sig rätten att erhålla just samma saker tillbaka[1]). — Icke heller är, under förutsättning att sådana saker verkligen skulle finnas och utgöra grunden för uppkomsten af försträckning, det uppgifna yttre kännemärket, hvarifrån man skulle kunna sluta till försträckningens tillvaro i särskilda fall, tillförlitligt. Ty saker kunna lemnas under bestämning efter mått, antal eller vigt, då det är alldeles afgjordt, att gifvaren skall återfå de lemnade sakerna, och icke andra. Vid lån bestämmas mången gång de i lån gångna sakerna efter blott deras slag och antal, såsom då en person för något tillfälle från ett magazin eller handelsbod lånar husgerådssaker — glas eller porcellain — som han för detta tillfälle behöfver; och dock kan aldrig rättshandlingen betraktas hafva medfört eganderättens öfvergång på mottagaren och rätt för denne att återlemna andra saker, än de mottagna.

Är det således origtigt, att såsom grund för rättsförhållandet vid försträckning uppställa den antagna egendomliga beskaffenheten hos vissa saker, af hvilken sedermera försträcknings-gifvarens vilja skulle med nödvändighet vara på ett särskildt sätt bestämd, så återstår det såsom en möjlighet, att den Romerske rättsläraren skulle deruti träffat det rätta, att det är den afsedda bestämningen i viljan hos gifvaren, som grundlägger det rättsliga i försträckningen, fastän tillvaron af samma bestämning måste constateras genom andra förhållanden än en viss egenskap hos de gifna sakerna eller

[1]) Ett egendomligt undantag bilda penningar, hvarom längre fram skall afhandlas.

något yttre sätt i deras behandling. Den åsyftade bestämningen i gifvarens vilja var likgiltighet för det individuella i de saker, som af honom innehafvas, och i stället hufvudsakligt afseende å hans sida på det slag, sakerna tillhöra. Skall nu denna bestämning i viljan vara tillräcklig grund för uppkomsten af de rättsföljder, som characterisera försträckningen, nämligen eganderättens öfvergång och rättigheten till återgifvande af andra saker, så måste dessa rättsföljder inträda i hvarje fall, då grunden är till finnandes och ett öfverlemnande af sakerna sker. Detta är emellertid icke fallet. Ty då saker gifvas till förvar af annan och icke till hans begagnande, så förblifver eganderätten hos deponenten, han må sjelf erkänna sig eller utletas hafva varit huru likgiltig som helst för bibehållandet af just de saker som lemnats. Äfven om saker lemnas till bruk af annan, så verkar icke den omständighet, att gifvaren är likgiltig för sakernas bibehållande eganderättens öfvergång på mottagaren. Ofvan anförda exempel af lån af husgeråds-saker från en handelsbod gifver oss bevis derför. En handlande kan, efter hvad vi ådagalagt, anses i allmänhet likgiltig för sakernas individualitet. En sådan likgiltighet kan i det ifrågavarande fallet särskildt bestyrkas af t. ex. den omständighet, att vid de lånta sakernas öfverlemnande pris blifvit satta på de särskilda piecerna, efter hvilka de, i händelse någon af dem förfares, skola ersättas. Icke blifver, oaktadt allt det ringa afseende gifvaren sålunda fäster vid att få sina saker tillbaka, mottagaren egare af sakerna. På samma sätt vid ett annat fall: Om någon omedelbart efter det han köpt ett exemplar af en bok, af hvilken god tillgång i bokhandeln fortfarande finnes, på begäran lemnar detta åt en bekant till genomläsande, så kan man med fog antaga, att för gifvaren det innehafda exemplaret icke har annan betydelse, än just hvilket annat exemplar af boken som helst, som i bokhandeln finnes; men icke medför denna uppfattning den verkan, att eganderätten till det lemnade exemplaret öfverflyttas på mottagaren.

Vi finna fördenskull Pauli ord såsom förklaring öfver grunden till de rättsliga verkningarna vid försträckning icke tillfredsställande. Finge vi deremot — hvilket dock uppenbarligen icke varit Juristens mening — fatta hans yttrande såsom en beskrifning på den yttre formella sidan af förhållandena vid försträckning, så är det rigtigt. Formelt taget anses försträckningsgifvaren hafva fått full ersättning, hafva fått sitt igen, när han mottagit saker af samma slag och lika godhet samt till samma belopp; men icke är detta den reale grunden till att eganderätten till det lemnade godset för försträckningsgifvaren går förlorad. En ytterligare anmärkning kan göras. Här talas

endast om försträcknings-gifvarens vilja och afsigt vid försträckningen, men icke i någon mon om försträcknings-tagarens. Detta kan väl förklaras på det sätt, att det obestridligen måste vara en fördel för den senare att ega befogenhet att återlemna andra saker än de mottagna, samt att till följd deraf, såsnart gifvaren medgifvit sådant, försträcknings-tagarens vilja till en dylik befogenhet låter sig utan vidare förutsättas. Men det förhållandet, att mottagarens afsigt ej på något sätt omnämnes, torde dock förnämligast bero af det allmänna Romerska föreställningssättet rörande succession i rättigheter, enligt hvilket successorens rätt uteslutande bestämmes efter öfverlåtarens vilja. För vår del äro vi böjde för att intaga en motsatt ståndpunkt och förty i allmänhet, vid bestämmande af en mottagares rätt, i första rummet taga *hans* vilja i betraktande, samt låta öfverlåtarens vilja likasom andra personers anspråk på objectet för rättigheten först i andra rummet komma före, nämligen såsom motiv för sättande af gränser för mottagarens af hans egen vilja fyllda rätts-område. Det gäller till en början såsom allmän regel för hvarje rättighet, att då hon — subjectivt taget — är till genom den berättigades personlighet, är till för befrämjande af hans enskilda ändamål, den särskilda uppfattning, han eger af sitt förhållande till rätts-objectet, måste vara hufvudsakligen bestämmande för rättighetens art och omfång. Denna kan nämligen ej tilldelas honom såsom något för hans ändamål och afsigter främmande, hvilket uteslutande eller förnämligast efter yttre omständigheter eller andras mening bestämmes. Men dessutom måste, då fråga är om innehafvaren af en sak, hvilken genom besittning af henne har den factiska möjligheten till hennes obegränsade begagnande, åt hans vilja tillerkännas än större betydelse med afseende på den rätt i saken, som må honom tillkomma. Så långt denna vilja, stödd på god tro och redligt sinnelag, sträcker sig, lika vidsträckt blifver ock hans rätt med hänsyn till saken. Derför vilja vi ock, då vi nu gå att framlägga vår åsigt om grunden och vilkoren för uppkomsten af de rättsliga verkningar, som åtfölja försträckning, hvartill vi efter den föregående granskningen af det anförda Pandect-stället anse oss uppfordrade, hufvudsakligen afse försträcknings-tagaren och från hans synpunkt utföra frågan.

Försträckning, *lån* och *lega* (nämligen af lös egendom) äro trenne rättshandlingar, som med hvarandra nära sammanhänga på samma gång de ock äro från hvarandra åtskilda. Att försträckning och lån hafva något med hvarandra gemensamt gifver redan det allmänna språkbruket hos oss tillkänna, enligt hvilket försträckin-

gen förekommer under benämningen af lån lika ofta, om ej oftare, än under eget namn. Detta visar att från den ståndpunkt, hvarifrån dessa rättshandlingar i allmänhet ses, de synas med hvarandra öfverensstämma, hvilket ej vore möjligt, om icke i verkligheten något gemensamt vore i dem till finnandes. Detta gemensamma har fått gälla så mycket mera och gifvit upphof till omförmälta förblandning, som den särskilda benämningen försträckning icke på ett slående sätt angifver det, hvaruti denna rättshandling skiljer sig från lånet. Der behofvet af ett särskiljande i sak mellan dessa begrepp icke finnes, såsom fallet är i det dagliga lifvet, har ock olikheten i beteckningen af dem uteblifvit. Endast inom det juridiskt vetenskapliga gebietet har denna olikhet utpräglat sig[1]). Att lån och lega åter stå hvarandra nära behöfver ej närmare utföras, såsnart man blifvit uppmärksam derpå, att de kännetecken, genom hvilka de från hvarandra skiljas, förekomma förenade inom försträckningen, och der icke gifvit anledning till någon söndring i benämnandet[2]).

De tre rättshandlingarna skilja sig i juridiskt hänseende derigenom, att vid försträckning eganderätten till de saker, som äro föremål derför, blifver försträcknings-tagarens i och med deras mottagande, under det att låntagaren och legotagaren åtnjuta blott nyttjanderätten till det i lån eller lega gångna godset, samt dessa senare rättshandlingar derigenom, att nyttjanderätten af låntagaren utöfvas utan skyldighet att derför gifva ersättning, hvaremot legotagaren är förbunden till utgifvande af ersättning för godsets begagnande, hvilken hos oss kallas "lega" eller "hyra."

Vi hafva hittills endast i allmänna ordalag och på ett förberedande sätt häntydt på likheten mellan de ifrågavarande rättshandlingarna samt blott i juridiskt, d. v. s. formelt, hänseende angifvit deras olikhet. Vi skola nu närmare uppvisa ej mindre deras gemensamme character, genom hvilken de samtliga skilja sig från andra rättshandlingar, än äfven den skiljaktighet i materielt hänseende, som mellan dem eger rum, och hvilken är den factiske

[1]) Äfven inom det Tyska språket äro nämnda rättshandlingar underkastade en dylik gemensamhet i uppfattningen. Uttrycken "Darlehn", "Darleihe" (försträckning) och "Leihcontract" (lån) angifva detta.

[2]) Att försträckningen, som sålunda motsvarar både lån och lega, blifvit, efter hvad vi ofvan antydt, sammanstäld eller förblandad med blott den ena af dessa handlingar, och icke med den andra, är en af dessa språkbrukets egendomligheter, hvilka bero af så fina nuancer i uppfattningen, att de svårligen låta förklara sig.

grunden till deras juridiske åtskilnad. De *öfverensstämma* alla deruti, att en person af annan mottager — likasom denne till den förre öfverlemnar — saker *att af mottagaren brukas och nyttjas.* Detta synes väl förlika sig med lånets och legans juridiska betydelse, enligt hvilken blott nyttjanderätten tillkommer mottagaren; men huru står det tillsammans med den juridiska sidan af försträckningen, med eganderättens öfvergång på försträcknings-tagaren? Huru stor motsägelsen derutinnan än må förefalla, så är dock påståendet sannt; och den skenbara motsägelsen skall af den materiella skiljaktigheten mellan rättshandlingarna förklaras. Vi öfvertygas om påståendets rigtighet, om vi, inom försträckningen fästande oss vid samma inre olikhet, som å motsatta sidan ledt till särskiljande af lån och lega, förutsätta att vid försträckningen gifvaren deraf åtnjuter ersättning eller, såsom hon der kallas, ränta. För hvad gifves denna ersättning? Hvad är det, som, i händelse ränta icke eger rum, af försträcknings-tagaren åtnjutes utan ersättning? Eganderätten skulle vi svara, om vi ensidigt läte den juridiske åtskilnaden mellan lån och lega, å ena sidan, och försträckning, å den andra, inverka på oss. Men sunda förnuftet afhåller oss derifrån; ty detta säger oss, att ersättning derför utgöres vid det tillfälle, då försträcknings-tagaren betalar sin genom försträckningen ådragna capital-skuld, hvilket motsvarar återlemnandet af det lånta eller legda godset. Icke heller svara vi, att räntan utgår för nyttjanderätten till det försträckta godset, ty, juridiskt sedt, erhåller mottagaren en större befogenhet, inom hvilken nyttjanderätten, om han äfven kan in abstracto tänkas åtskild från den förra, likväl icke i mottagarens hand framstår såsom concret söndrad från denna. Det rätta svaret sätter icke ersättningen i något förhållande till den ena eller andra *juridiska* verkningen, utan bestämmer saken helt enkelt från materiel synpunkt på det sätt, att ersättningen (räntan) utgifves för det försträcknings-tagaren någon tid haft gagn af de försträckta sakerna, för det de naturliga krafter, som i dessa äro inneboende, derunder kommit honom till godo, *för deras nyttjande och brukande.* Detsamma kunna vi ock säga om den ersättning, som följer med legan; äfven hon utgår för det legda godsets nyttjande och brukande.

Olikheten mellan rättshandlingarna — nämligen å ena sidan lån och lega och å den andra försträckning — är beroende af de lemnade och mottagna sakernas beskaffenhet i det hänseende, huruvida de tillåta ett fortgående bruk i mottagarens hand, eller m. a. o. huruvida de kunna af honom brukas utan att i sig eller för honom

gå förlorade, eller om detta ej är fallet. I förra händelsen är rättshandlingen lån eller lega. Eger åter det senare rum, så är det tydligt att, då sakerna mottagas till att brukas, men sådant ej kan ske utan att mottagaren förlorar dem, han icke kan återställa dem in specie, utan gifvaren måste nöjas med att få tillbaka samma qvantitet lika goda saker af samma slag. Och då mottagarens vilja redan vid mottagandet är rigtadt på sakernas begagnande, så måste han ock anses i samma ögonblick hafva afsigt till så stor magt i förhållande till gifvaren öfver sakerna, att hon jemväl inbegriper dispositionen öfver sakerna äfven till deras substans, hvilken utgör vilkoret för deras begagnande. Emedan utöfvandet af en sådan disposition icke kan försiggå, utan att för utöfvaren hvarje rätt i sakerna upphäfves, så måste åt honom såsom mottagare tillerkännas den mest omfattande af alla rättigheter, eller eganderätten. Öfverflyttandet af nämnda rättighet från gifvaren på mottagaren är derför och fästadt vid sjelfva mottagandet af sakerna; och inträder denna rätts-följd oberoende deraf, huruvida de i rättshandlingen deltagande haft henne för sig medveten eller icke. Ty, ehuru rätten måste afse och lämpa sig efter de enskildes ändamål och afsigter, så skapa dessa dock icke rätten; ej heller behöfva de i allmänhet veta eller känna det rätta i särskilda fall. Derför äro icke heller rättens bestämningar, äfven med hänsyn till enskildes förhållanden sinsemellan, beroende af deras medvetenhet om desamma. Deremot måste vi antaga, att i de handlandes medvetande ingår, att de saker, som af mottagaren erhållas, icke kunna in specie återställas. I medvetande häraf bestämma de ock efter antal, mått eller vigt det återgifvande af andra saker, som skall till gengäld för försträckningen ske; hvarvid likväl är att märka, att sådan bestämning äfven kan ega rum vid andra rättshandlingar än försträckning, samt att det till och med vid denna understundom kan inträffa, att bestämmandet af hvad som skall återgifvas, sker icke abstract på nämnda sätt utan genom omedelbar concret åskådning.

Vi se sålunda, huru den materiella afsigten hos de i rättshandlingen deltagande af rätten upptages och göres till grund för det juridiska — det formella — förhållandet dem emellan. Detta är händelsen vid alla rättshandlingar, likaväl som vid de nu förevarande. De enskildes åtgöranden med afseende på de möjliga rätts-objecten går alltid ut på något materielt resultat, hvilket sedan af rätten antingen befästes, modificeras eller afvisas och dymedelst får sin juridiska betydelse. Vi se ock, hvad särskildt beträffar försträckning, att det gifves en *objectiv*, af de enskildes godtfinnande oberoende

beskaffenhet hos vissa saker, som gör, att vid den åtgärd med afseende på dem, som försträckningstagandet innebär, den handlandes vilja måste anses på ett särskildt sätt bestämd, d. v. s. bestämd på annat sätt, än hon skulle vara vid samma åtgärd med afseende på andra saker, och att fördenskull en fullgiltig yttre real grund för det egendomliga i försträckningen så till den enskilda viljans art som den deraf uppkommande juridiska följden är uppvisad.

Vi skola längre fram närmare angifva hvad som förstås med saker, som icke tillåta fortfarande bruk antingen i sig eller i samma hand, och hvilka man kallat *förbrukbara* saker. Här måste vi nu gifva tillkänna, att saker i detta hänseende bestämmas endast efter det bruk, hvartill de *i allmänhet* äro danade, samt att dermed icke bestrides möjligheten, att saker, som efter sådan grund måste räknas till förbrukbara, vid särskilda tillfällen kunna mottagas till ett bruk af den beskaffenhet, att de ej gå för mottagaren förlorade. Penningar kunna t. ex. mottagas för att tjena till bestyrkande af mottagarens vederhäftighet för en förbindelse, o. s. v. I sådan händelse uppstår ej den rätts-följd, som eljest skulle inträda. Rättshandlingen är då icke försträckning[1]). Å andra sidan kan det hända — hvilket dock mera sällan torde vara fallet — att saker, som efter det allmänna bruk, de äro underkastade, icke höra till de förbrukbara, mottagas till begagnande för ett ändamål, som ej tillåter mottagaren att återgifva samma saker. Då innebär åter handlingen en försträckning. — Vid dessa våra medgifvanden kunna vi råka ut för beskyllningen, att vi sjelfve gifvit oss in det på det subjectivitetens fält, som vi nyligen berömt oss af att hafva undvikit, att det icke är så helt beställdt med det oberoende af enskildes vilja, som vi med afseende på deras beskaffenhet velat tillvinna de saker, som utgöra föremål för försträckning. Härtill svara vi, att vi aldrig åsyftat att förklara saker med hänsyn till deras användnings-sätt undandragna beroendet af mensklig vilja. De saker, som för menskligt ändamål besittas, äro visserligen i allmänhet, hvar och en efter deras särskilda art, lämpade för ett visst användnings-sätt, hvilket derför måste antagas vara det i sär-

[1]) Höpfner Commentar über die Heineccischen Institutionen, Frankfurt am Main 1803 säger sid. 853: "In einer gewissen Reichsstadt soll zwar ein jeder neu aufzunehmende Bürger eine gewisse Summe im Vermögen haben; der wohlweise Rath aber begnügt sich, wenn ihm die Summe vorgezeigt wird, ohne zu untersuchen, ob sie dem neuen Bürger eigen sey. Wenn ich nun an diesem Orte einem die summe leihe, dass er sie vorzeigen und mir alsdann zurückgeben soll: so ist es ein Commodatscontract."

skilda fall åsyftade, såvida ej annat förhållande ådagalägges; men något hinder för uppställande af ett annat syftemål vid sakernas begagnande kan deruti ej finnas. Det oaktadt är ej det objectiva i grunden för försträckningen upphäfd. Ty sedan en sak vid en viss rättshandling (antag: vid mottagande till bruk och nyttjande) blifvit för ett visst ändamål bestämd, vare sig detta ändamål är hennes allmänna eller något för tillfället uppgjordt, så är afgörandet af den frågan, huruvida saken kan bestå med det fastställda ändamålet, eller icke, helt och hållet beroende af sakens redan varande beskaffenhet, och icke vidare af de enskildes vilja[1]).

Jemföra vi det resultat, hvartill vi kommit med den Romerske rättslärarens framställning af försträckningens väsende finna vi visserligen, att det ingår i försträcknings-gifvarens medvetande, att andra saker skola lemnas tillbaka, än de som öfverlemnats, samt att han till följd deraf måste antagas hafva bifallit fullgörandet på detta sätt af försträcknings-tagarens förbindelse; att det vidare för försträckningens åvägabringande utgör ett *vilkor*, att försträckningsgifvaren är likgiltig för det individuella i de saker, som af honom lemnas, eftersom han väl eljest icke utlemnade dem under medvetenhet om förlusten af dem, men äfven derjemte att denna hans uppfattning af sakerna ingalunda utgör den *factiske grunden*, ur hvilken försträckningen till sin juridiska betydelse utvecklar sig — lika liket som någon *allmän* dylik uppfattning, om en sådan ens är möjlig, kan antagas bilda grundvalen för försträckningen —; samt slutligen att den omständighet, att de lemnade sakerna mätas, vägas eller räknas, icke står i något nödvändigt förhållande till försträckningen, så att den ena icke skulle kunna finnas utan den andra, hvadan hon ej heller kan erkännas såsom ett yttre kännemärke på tillvaron af denna rättshandling.

Emellertid utgör, såsom redan är sagdt, det granskade stället i Pauli satser till Edictet den positive grunden för indelningen af

[1]) Vid nu afslutna utveckling af försträckningens natur och factiske grund hafva vi sammanstält denna rättshandling med "lån" och "lega", såsom med försträckningen i materielt hänseende närmast beslägtade. Ett annat sammanförande göres i det lagrum, vi stält i början af afhandlingen. Såsom motsatser till mutuum uppräknas der "commodatum" och "depositum." Uteslutandet af legan, likasom upptagandet i stället af inlaget, förklaras deraf, att i Romerska rätts-systemet, i hvilket större vigt i allmänhet var lagd vid rättshandlingarnas formella än deras naturliga sida, locatio conductio hörde till consensual-contracten, under det att depositum var, lika med commodatum och mutuum, ett real-contract.

saker i *res fungibiles* och *res non fungibiles.* Dessa benämningar finnas likväl icke i de romerska rätts-källorna, utan utgöra foster af en senare tids arbete att vidare utbilda och systematisera den Romerske rätten. Första upphofvet till uttrycket *res fungibiles* är fästadt vid ett icke ringa namn inom rätts-vetenskapen. Ulrich Zase eller Zasius[1]) — hvilken var inom Tyskland stiftaren af den skola, som under 16:de århundradet uppstod och lösgörande sig från den traditionelle lydnaden under glossatorernes och några äldre rätts-lärares auctoritet, återställde det fria studiet af rätten på språklig och historisk grund[2]) — är uppfinnaren af omförmälta benämning, hvilket dock icke af alle räknas honom till heder[3]). I sina "Enarrationes in Titulum Institutionum de actionibus" framlägger Zasius vid commenterandet af § in bonæ fidei i nämnda titel (Inst. 4: 6. 30) definitionen på det af honom åsyftade juridiska begreppet sålunda:

> "Dicuntur autem esse res fungibiles, quæ propter naturæ uel artis similitudinem recipiunt promiscuum usum, id est functionem: ut frumentum cum frumento, oleum cum oleo, uinum cum uino, ferrum cum ferro, et ita de aliis."

Det synes tydligen, att definitionen stöder sig på, eller rättare är ett återgifvande af det anförda excerptet från Paulus, ehuru med afseende fästadt blott vid dess väsentlige del, och med utelemnande af hvad som kan anses såsom inledning eller utläggning af denne. Under förutsättning, att Pauli yttrande om försträckningens natur är rigtigt, så är ock obestridligen den del deraf den vigtigaste, som hänvisar på den af Paulus antagne egenskapen hos vissa slags saker, att, der individuella sådana ting till någon lemnats, andra saker af samma slag kunna vid återbetalningen göra tjenst i stället för dessa. Angifvandet af denne egenskap hos ifrågavarande saker fann Zasius concentreradt i uttrycket: "*recipere functionem*", hvilket af honom förklarades liktydigt med: "recipere promiscuum usum." Ur "functio", taget i denna betydelse, nämligen betydelsen af förvaltning af annans tjenst eller åliggande

---

1) Professor i Freijburg, född 1461 död 1535.

2) I Frankrike inleddes den nya rigtningen af Andreas Alciat. Se Savigny, Geschichte d. Röm. Rechts im Mittelalter 6:er B. sidd. 12 o. ff. samt 363 o. ff. Såsom Zasii och Alciati like i detta hänseende nämner Hugo jemväl Italienaren Budé (Budæus). Se Lehrb. eines civilist. Cursus 6:ter B. Berlin 1818 sidd. 186 o. ff.

3) Se nedan.

eller af repræsenterande af annan sak, skapades sedan benämningen "fungibiles" för saker, hvilka ega nämnde egenskap, eller som tillåta ett dylikt det ena individuella tingets ersättande genom det andra, ett vexlande bruk af dessa ting[1]). Emellertid hänförde ej Zasius till res fungibiles alla de slag af saker, som, i händelse begreppet antages giltigt, med skäl böra under dess omfång räknas. Han uteslöt derifrån *penningar*, enligt hvad, utom sammanhanget med det föregående, följande yttrande ådagalägger, hvilket återfinnes strax efter nyss citerade definition:

> "quamuis Doctores communiter nominent eas res quantitatem, sed male et barbare: sola enim pecunia quantitas dicitur, quia per eam quanta quæque res sit æstimatur."

Det visar sig häraf, att före Zasius det ifrågavarande begreppet varit uttryckt medelst benämningen "quantitas", samt att Zasius, som ansåg, att de saker som utgöra penningar borde förekomma under en särskild technisk term, bibehöll för dessa den gamla benämningen, och gaf åt de öfriga under begreppet hörande sakerna den af honom uppfunna nya benämningen. Detta förfaringssätt, att skilja penningar från "quantitates" i öfrigt har ej vunnit efterföljd. Något verkligt skäl derför gifves ej heller. Det af Zasius åberopade synes föga tillfredsställande och innebär mera ett lekande med ord än det är på någon factisk grund bygdt.

Ehuru vinsten af Zasii nye term varit tvifvel underkastad[2]), har densamme likväl alltmera vunnit insteg hos de rättslärde, dock

[1]) Det undfaller säkerligen icke läsaren, att vi vid tydningen af lagstället icke lagt så uteslutande vigt vid uttrycket: "recipiunt functionem", utan ansett den supponerade egenskapen hos ifrågavarande saker vara tillkännagifven genom satsen i hans helhet med den i honom framhållna relationen mellan slaget och de särskilda species, som derunder höra. Ehuru vår tydning förefaller oss mera enkel och naturlig, så anse vi oss likväl ej kunna ovilkorligen förkasta Zasii uppfattning af "functionem", och på denne grund underkänna uttrycket eller begreppet "res fungibiles."

[2]) Sålunda säger Hugo, Lehrbuch eines civilistischen Cursus 6:ter B. Berlin 1818 sid. 188, i sin redogörelse öfver Zasii betydelse för rättsvetenskapen: "Unter seine Fehler, deren ungeachtet Ant. Augustinus ihm bedeutende Verdienste zugesteht, gehört wohl auch die Erfindung des Worts *res fungibiles*, von welchem, ihm nicht ahndete, wie sehr es beliebt werden würde etc...." Egentliga anledningen till tadel synes likväl den utan grund i det latinska språket företagna bildningen af ett nytt ord hafva gifvit. Se Savigny, Syst. d. h. Röm. Rechts 6:ter B. sid. 123. Jfr ock Hugo, samma verk 4:ter B. Berlin 1820 sid. 30.

med den förändring, att penningar derunder jemväl — och måhända i första rummet — blifvit inbegripna; och numera är benämningen så allmän, att ingen jurist kan vara i okunnighet om henne. — Till en början synes man ej åt den nydanade classen af saker (res fungibiles) hafva egnat den uppmärksamhet, att densamma jemte sin motsats res non fungibiles blef bland indelningarna af saker i rätts-systemen upptagen. Endast tillfälligtvis vid framställning af något visst *rättsförhållande*, der användning af dem kunde komma ifråga, blefvo res fungibiles nämnda, såsom förhållandet äfven var hos Zasius, hvilken begagnade sig af dem vid utläggning af compensations-rätten. Sålunda nämna Struvius, Strykius, Lauterbach och Cocceji res fungibiles vid behandlingen af mutuum, af ususfructus och af compensatio[1]), men anföra icke, vid angifvandet af de arter, i hvilka saker sönderfalla, andra än dem, hvilka de Romerska rätts-källorna sjelfva upptaga[2]). Ännu Heineccius och Höpfner, hvilken senare commenterat den förre, gifva ej åt den ifrågavarande classen af saker en sjelfständig ställning inom rätts-systemet bredvid öfriga slag af saker, utan tala om res fungibiles blott vid fråga om ususfructus och mutuum[3]). Först med slutet af förra århundradet och början af det innevarande, då man vid de dogmatiska verken öfver Romerske Rätten frigjorde sig från den ordning, hvari rätts-instituten voro i Institutionerna och Pandecterne upptagna, och antog en egen mera systematisk uppställning, blef åt indelningen i fungibla och icke-fungibla saker en plats inrymd i den allmänna behandlingen af saker i juridisk mening[4]).

---

[1]) Struvius, Jurisprudentia Romano-Germanica, Jenæ 1683 sid. 406. Strykius, Tractatus de actionibus, Vittebergæ 1725 sid. 61. Lauterbach, Collegium Theoretico-Practicum, Pars Prima Tubingæ 1707 sidd. 619, 757, 765 och 1040. Cocceji, Jus Civile controversum, Lipsiæ 1766 sidd. 509, 599 och 776. (Arbetet utgafs första gången 1713).

[2]) Inst. Titt. De rerum divisione och De rebus incorporalibus (2: 1 o. 2), Dig. Tit. De rerum divisione et qualitate (1: 8).

[3]) Heineccius, Elementa juris civilis, Lipsiæ 1815 sidd. 119 samt 230 o. 231. (Detta arbete utkom först 1725). Höpfner, Theoretisch-practischer Commentar über Heineccischen Institutionen, Frankfurt am Main 1803. (Första upplagan var af år 1783).

[4]) Så Hugo, Lehrbuch ein. civil. Cursus, 4:ter Band Berlin 1820 (först synlig 1789 under benämning: "Institutionen des heut. Röm. Rechts") sidd. 29 och 30. Dock ogillar Hugo sjelfva uttrycket res fungibiles såsom barbariskt. Thibaut, System des Pandekten-Rechts, Jena 1823 (Första upplagan utkom 1803) 1:ster Band sid. 202. Haubold, Institutionum juris

Att under rätts-vetenskapens utveckling från Zasii tid och till den närvarande behandlingen af det juridiska begrepp, som med res fungibiles betecknats, ej kunnat förblifva sig lik är naturligt. Tvärtom skulle det gifvit anledning till förundran, om ej någon förändring deruti inträdt. Hufvudsakligen i tvänne hänseenden har sträfvan till ändring i åsigterna härom uppenbarat sig, nämligen dels med afseende på *betecknandet* af det förevarande begreppet och dels med afseende på *bestämmandet af dess innehåll.*

Länge begagnades benämningarna res fungibiles och res non fungibiles utan det critiska skärskådande, hvarför de sedermera blifvit föremål. På senaste tiden har man åter antingen velat helt enkelt förkasta dem för uttryckenas bristande latinitet eller föreslagit deras utbyte mot andra benämningar, hemtade från de romerska rättskällorna eller från tyska språket. Hugos förkastelse af det barbariskt bildade uttrycket res fungibilis är redan omtaladt. Under innevarande århundrade hafva åtskillige rättslärde begagnat sig af benämningarna "*vertretbare*" och "*unvertretbare Sachen*" antingen jemte de gamla eller med uteslutande af dessa[1]). Savigny

Romani privati lineamenta, Lipsiæ 1826 (Första upplagan af år 1814), sid. 271. På samma sätt förfara i allmänhet alle de nyare bearbetarne af Rom. Rätten. Puchta förbigår visserligen i "Cursus der Institutionen" ifrågavarande indelning då eljest (2:ter B. Leipzig 1857 sidd. 514—529) sakerna och deras arter angifvas, men i "Pandekten", Leipzig 1866 sid. 57, omnämnes sakers "fungibilität" bland öfrige egenskaper, som tillkomma saker i allmänhet.

[1]) Sålunda Beseler, System d. gem. d. Privatrechts Berlin 1866, sid. 271. Mackeldey, Lehrbuch d. Röm. Rechts 1:ster Band Wien 1862, sid. 175. Ahrens, Juristische Encyclopædie Wien 1855, sid. 609. Schilling, Lehrbuch d. Naturrechts 1:ste Abth. Leipzig 1859, sidd. 64 och 162. Wächter, Das Handelsrecht 1:ster Th. Leipzig 1865, sid. 168. Ehvad förkastandet af de äldre termerne är förestafvadt af ömhet om språklig renhet — såsom fallet synes vara med Mackeldey (jfr not. d sid. 176) — eller icke, så synes valet af de termer, som satts i stället, ej lyckligt. Savigny säger ock derom: "Die von Mehreren neuerlich versuchte Benennung: *vertretbare Sachen* ist ohne hinzugefügte Erklärung kaum verständlich, da auch alle andere Sachen einer Vertretung (durch Geldentschädigung) empfänglich sind." Från hvilken benämningen "vertretbare Sachen" först härleder sig hafva vi ej kunnat utröna. Puchta, Cursus d. Institutionen 3:ter B. 1857, sid. 11 not. c, tillskrifver densamma Thibaut på samma gång han anmärker, att med utbytet af "fungible Sachen" mot "vertretbare Sachen" ingenting är vunnet, emedan det förra ingalunda uttrycker, att det är ting *af samma slag*, som skola tjena för hvarandra. Ahrens l. c. åter tillerkänner Zachariæ hedern af den nya betecknin-

ogillar såväl det ena som det andra beteckningssättet, och använder i stället för res fungibiles eller vertretbare Sachen ordet "*Quantitäten*", såsom det, hvilket i detta hänseende har afgjord auctoritet för sig i de Romerske Juristernes språk; och anför han till stöd härför några lagställen, i hvilka ordet "qvantitas" i den af honom afsedda betydelsen förekommer. Såsom motsats till "*quantitas*" gälla för honom enligt dessa lagställen "*corpus*" eller "*species*" [1]). Slutligen bör ock nämnas, att Thibaut — ehuru under ogillande deraf — tillkännager, att på hans tid attributerna "*verbrauchbare*" och "*unverbrauchbare*" till saker begagnats såsom liktydiga med eller i stället för fungibiles och non fungibiles [2]). Ett sådant bruk hafva vi emellertid icke kunnat förmärka; och strider det äfven emot den uppfattning af motsatsen mellan fungibla och icke-fungibla saker, som på senare tider gjort sig gällande.

I fråga om bestämmandet af det förevarande begreppets innehåll märka vi, *å en sida*, till en början benägenhet att *sammanställa* fungibla saker med förbrukbara och låta de båda begreppen uppgå eller åtminstone ingå i hvarandra, samt sedermera ett bestämdt *särskiljande* af dessa begrepp, och, *å en annan sida*, nämligen med afseende på fungibla saker i sig, till en början uppfattandet af fungibiliteten såsom en *verklig* character hos vissa saker samt senare tendensen att göra henne till ett relativt begrepp, utmärkande ett *yttre betraktelsesätt* af tingen.

Vid en dogmatisk behandling af Romerske Rätten kunde man icke undgå att ganska snart sätta mutuum och det institut som är kändt under benämningen *quasi-ususfructus* i förbindelse med hvarandra. Genom egentlig *ususfructus* erhöll en person, för sin lifstid eller så länge han egde sin Romerske medborgare-rätt eller friheten oförminskad, rättighet att nyttja och draga afkastningen af en annans sak med skyldighet att bibehålla henne vid samma natur och såsom tjenande till samma ändamål, som hon vid mottagandet egde [3]). Under det nyttjanderätten till saken sålunda tillhörde usufructuarien, förblef eganderätten, ehuru inskränkt, qvar i

---

gen. Vi hafva ej haft tillgång till det arbete af Zachariæ nämligen "Institutionen des Röm. Rechts Breslau 1816", i hvilket denna beteckning antagligen skulle förekomma; men deremot hafva vi funnit, att Thibaut ej begagnar sig deraf, utan af uttrycken res fungibiles och non fungibiles, i den år 1823 utgifna 6:te upplagan af "System des Pandekten-Rechts."

[1]) System d. heut. Röm. Rechts 6:ter Band Berlin 1847, sid. 147.

[2]) Anf. verk 1 Band, sid. 202.

[3]) Pr. Inst. de usufructu (2: 4) L. 1 Dig. de usufr. (7: 1).

dess hand, hvilken derförut haft denna rättighet utan inskränkning. Föremål för ususfructus kunde naturligtvis ej andra saker vara, än de, hvilkas bibehållande kunde stå tillsammans med deras brukande och nyttjande; uteslutna voro de, hvilka gingo förlorade, då de brukades. Men genom ett senats-beslut, tillskrifvet Kejsar Tiberius, förklarades, att usus-fructus skulle kunna upprättas med afseende på alla saker, som kunna ingå i en persons förmögenhet[1]). Enär Juristerne icke kunde upptaga det rättsförhållande, som med hänsyn till sådana saker, i hvilka ususfructus icke kunde ega rum, efter nämnda lagbud uppkom, såsom egentlig ususfructus, så antogs derför benämningen *quasi-ususfructus*[2]). Vid denna erhöll usufructuarien icke blott nyttjanderätten, utan full eganderätt till sakerna, med förpligtelse att vid rättighetens slut återgifva saker af samma beskaffenhet och till samma qvantitet, som de mottagna, eller ock, i händelse uppskattning af dem skett, deras värde[3]). Här hafva vi samma phænomen som vid mutuum, att en person, hvilken erhåller saker till nyttjande och brukande, vinner egande-rätten till dem, samt att andra saker af samma slag skola i de mottagnas ställe återgifvas. I quasi-ususfructus ingick ock såsom en möjlighet, att de mottagna sakerna värderades och att vid rättighetens upphörande den penningesumma som motsvarade värdet återbetalades. Detta kunde ej ega rum vid mutuum, emedan rättshandlingen då antoge characteren af köp på credit. Väl hade likaledes en quasiususfuctus med æstimation af sakerna bort anses såsom ett köp af nämnda beskaffenhet, men så skedde icke, förmodligen emedan antagandet af att credit för köpeskillingen kunde på lifstid erhållas ej ingick i den allmänna föreställningen om köpet. På grund af omförmälta möjlighet af godtgörelse i penningar af föremålen för ususfructus kunde emellertid dessa ej i rättskällorna definieras med uttrycket: quæ in genere suo functionem recipiunt quam in specie. Hade bestämmandet af dem skett i samme formelle ande, som vid behandlingen af mutuum, skulle det snarare hafva lydt: quarum vice pecuniæ fungi possunt. Men detta hade åter icke passat för det fall, att sakerna blefve återställda i andra saker af samma slag. Derför nödgades man stadna vid en naturlig betraktelse af sakerna, hvilka i enlighet med dermed betecknades med: "*quæ*

---

[1]) L. 1 Dig. de usufructu earum rerum (7: 5).

[2]) L. 2 § 1 Dig. de usufr. earum rerum.

[3]) L. 7 Dig. de usufr. earum rerum.

ipso usu consumuntur"[1]) — "*quæ usu tolluntur vel minuuntur*"[2]) — "*quæ in abusu consistunt*"[3]). — Sålunda kom man i källorna till ett olika bestämmande af föremålen vid quasi-ususfructus och mutuum, ehuru de vid båda väsentligen öfverensstämma. En skilnad finnes likväl mellan de saker, som genom sin förbrukning åstadkomma quasi-ususfructus och dem, som grundlägga försträckning, beroende af det olika tidsmått, hvarför de till brukande emottagas. Då ususfructus-rätten gäller för fructuariens lifstid, måste saker, som, ehuru de kunna bestå med nyttjande någon tid, likväl genom ett fortsatt begagnande under en längre tid tillintetgöras, vid denna rättighet räknas till de förbrukbara och gifva rättshandlingen character af quasi-ususfructus[4]), under det att, å andra sidan, icke försträckning, utan lån eller lega, med afseende på dem eger rum. Med hänsyn till denna olikhet kunna vi beteckna de saker, som utgöra föremålet för försträckning, för *förbrukbara i absolut eller egentlig mening*, d. v. s. sådana, hvilka omedelbart vid första användandet gå för den brukande förlorade.

Med iakttagande af nämnda skiljaktighet skulle ett sammanställande i öfrigt af rätts-objecten vid quasi-ususfructus och mutuum icke hafva ledt till annat än gagn för den rigtiga uppfattningen af dessa rättshandlingar, såvidt man tillika fasthållit den materielle synpunkt af dem, som de Romerske juristerne vid beskrifvandet af quasi-ususfructus intagit. Man borde emellertid då hafva kastat öfverbord benämningen res fungibiles för dessa rättshandlingars föremål, emedan denna egde sin grund i en motsatt, eller blott formell, uppfattning af dem. Detta skedde dock icke, hvilket är lätt förklarligt, ty det är alltid förenadt med en viss svårighet att i stället för en redan gifven technisk term antaga en ny. En annan utväg fanns äfven, eller att, med bibehållande af beteckningen res

[1]) § 2. Inst. de usufr. (2: 4).
[2]) L. 1 Dig. de usufr. earum rerum (7: 5).
[3]) L. 5 Dig. de usufr. earum rerum.
[4]) Rörande den punkt, der gränsen i detta hänseende skall i ett speciell fall ställas, synas de Rom. rättskällorna sinsemellan stridiga. Jfr § 2 Inst. de usufr. (2: 4) och L. 15 § 4 Dig. de usufr. (7: 1). Med anledning deraf kunde det förefalla ovisst, huruvida kläder — vestimenta — skulle räknas såsom föremål för ususfructus eller quasi-ususfructus. Glossatorerne antogo den mening, att låta högtids-kläder vara föremål för ususfructus och hvardags-kläder för quasi-ususfructus, hvilken väl må kunna godkännas såsom en utväg att lösa en motsägelse, som i den positive rätten förefinnes, men i sig sjelf synes temligen godtycklig. Andra tydningar äro ock försökta. Se Höpfner, Comment. 1803, sidd. 387 o. f.

fungibiles, deråt gifva ett uteslutande materielt innehåll, nämligen just med hänsyn till sakernas förbrukbarhet. Till en början visade sig försök dertill. Men äfven detta blef utan varaktighet, hufvudsakligen till följd af den formelle ståndpunkt, hvarifrån inom den Romerske rätten utredningen af mutuum skett. Man trädde snart i detta hänseende Paulus i spåren, hvilket slutligen förde med sig ett bestämdt åtskiljande af de förbrukbara och de fungibla sakerna.

En ytterligare anledning till erkännande af förbrukbarheten såsom ett hufvudsakligt begrepp, då fråga är, huruvida eganderätt eller blott nyttjanderätt skall vinnas till saker, som från en till annan öfverlemnats, fanns inom Rom. Rätten i det, som af Ulpianus yttras till Edictet i 28:de Boken[1]):

> "Non potest commodari id, quod usu consumitur, nisi forte ad pompam vel ostentationem quis accipiat."

En granskning af detta lagställe gifver vid handen, att vid commodatum jemte annan eller andra rättshandlingar saker öfverlemnas till begagnande af annan, men att, då begagnandet medför förbrukning, handlingen ej kan utgöra commodatum, emedan dertill hörer, att samma saker skola återställas. En enkel slutföljd häraf är, att sakernas *oförbrukbarhet* vid deras begagnande för det afsedda ändamålet är väsentlig för commodatum, och att för den eller de rättshandlingar, som likna commodatum deruti, att saker till nyttjande öfverlemnas, deras *förbrukbarhet* måste vara lika väsentligt bestämmande. Men äfven denna från materiell synpunkt erhållna ljusglimt blef i längden utan följd.

En antydan om sammanhanget mellan försträckning och sakers förbrukbarhet finna vi hos Struvius, då han, med anteckning in margine af orden: "Mutuo dantur res fungibiles", angifver försträckningens väsende sålunda:

> "Mutui datio consistit in his rebus, quæ pondere, numero, mensura consistunt: quia functionem seu præstationem recipiunt magis in genere suo quam specie, h. e. quia ita sunt comparatæ, ut si *iis absumtis* eædem in genere restituantur ac præstentur, perinde sit, ac si eædem in specie seu individuo reddantur"[2]).

Lauterbach indentificerar helt och hållet fungibla saker med de förbrukbara, och anser icke en gång dessa böra fattas vidsräcktare vid quasi-usufructus än mutuum, såsom synes af de yttran-

[1]) L. 3 § 6 Dig. commodati vel contra (13: 6).
[2]) Jurisprudentia Romano-Germanica Jenæ 1683, sid. 406.

den, vi nu gå att anföra. Vid behandlingen af mutuum säger han:

"Objectum hujus contractus sunt res fungibiles. Requiritur itaque: Res fungibiles, quæ sua natura ita comparata est, ut necessario in eodem genere functionem recipiat, et ex necessitate hypothetica una pro alia ejusdem generis solvi, atque sic ejusdem vice fungi possit. *Et hæc propterea, quia hujusmodi rei usus natura sua in abusu sive naturali sive civili consistit*"[1]);

hvarefter han omedelbart tillägger: "*quæ est mens Juris Consulti in L. 2 § 1. ff. h. t.*" (L. 2 § 1 Dig. de rebus creditis si certum — 12: 1 —); och vill han således i Pauli ord inlägga sin uppfattning af saken, hvilket likväl torde vara något vågadt.

Under behandlingen af quasi-ususfructus omnämner Lauterbach först såsom en afgjord sak att vid denna rättshandling res fungibiles traderas[2]), och angifver derefter objectet derför sålunda:

"Objectum sunt res, quæ usu consumuntur, seu quarum usus in abusu consistit........Putant tamen nonnulli, quasi usumfructum etiam constitui in iis rebus, quæ non statim usu consumuntur; sed longo usu teruntur....... *Verum hæc sententia non convenit textibus in etc.*....."[3]).

Cocceji bestämmer vid utredningen af mutuum dess föremål res fungibiles på följande sätt:

"Duo autem requiruntur, ut res dicatur fungibilis. 1. Ut usus rei in consumtione consistat, si enim ea non consumeretur, res ipsa posset et deberet restitui, indeque commodatum. 2. Ut partes æqualem habent valorem, vel saltem non notabiliter differant; alias enim non posset ex sola quantitate res cum alia comparari, sed revera aliud pro alio solveretur"[4]).

Sålunda gifver Cocceji åt res fungibiles, utom förbrukbarheten, ännu en bestämning, att homogenitet skall ega rum mellan sakernas delar. Derför säger han sedermera, att fisk, kött m. m. icke äro res fungibiles, och att, i händelse sådan vara lemnas under öfverenskommelse, att lika mycket af samma slag skall gifvas tillbaka, denna handling icke är mutuum. Icke heller är hon commodatum, ty detta hindrar sakernas förbrukbarhet, utan contractus

---

[1]) Collegium Theor. practicum 1707 Pars prima, sidd. 765 o. f.

[2]) Anf. verk sid. 619.

[3]) Anf. v. sid. 620.

[4]) Jus civile controversum Lipsiæ 1766, sidd. 599 o. f.

innominatus: do ut des. På samma sätt förklarar ock Strykius, att om usus af en sak öfverlåtes på det vilkor, att icke samma sak, utan en sak af samma slag skall återlemnas, rättshandlingen blifver mutuum i händelse saken är en res fungibiles, men eljest "contractus innominatus, Do ut des"[1]); och synes han således hylla samma åsigt om res fungibiles, som Cocceji. Den af Cocceji upptagna bestämningen af homogenitet hos de fungibla sakernas delar hafva vi icke eljest funnit af annan rättslärare återgifven. Också är den åsigt, på hvilken fordringen derpå af Cocceji stödes, nämligen att vid mutuum icke egentligen något *annat* fås tillbaka än det som lemnades, väl af en och annan hyllad, men af de allra fleste bestridd[2]).

Heineccius säger väl vid framställningen af mutuum:

> "Res vero fungibiles dicuntur, quæ pondere, numero et mensura constant"[3]);

men förklarar ock, då fråga är om skilnaden mellan ususfructus och quasi-ususfructus:

> "Ex eodem axiomate fluit, usumfructum consistere non posse in rebus fungibilibus, quæ numero pondere et mensura constant, *quia non abutendum sed utendum fruendum est*"[4])

och synes följaktligen anse de fungibla sakernas innersta kärna utgöras af förbrukbarheten.

Mera sväfvande yttrar sig Höpfner. Sedan han vid behandlingen af mutuum och dess föremål fungibla saker definierat dessa sålunda:

> "Fungible Sachen heissen hier bewegliche Dinge, die man einem im Commerz zuzählt, zumisst, zuwiegt",

så förklarar han vid commodatum, att föremål för denna rätsshandling äro icke-fungibla saker, samt angifver grunden dertill:

> "*Denn fungible Sachen kann man nicht wohl brauchen, ohne sie zu consumiren, zu verderben, wegzugeben*"[5])

Utan att närmare angifva förhållandet mellan sakers förbrukbarhet och fungibilitet, låter han desse egenskaper väl i någon mon sammanträffa med hvarandra men ej vara fullt identiske.

---

1) Tractatus de Actionibus Vittebergæ 1725, sid. 61.
2) Se nedan sid. 31 not. 1 om den Salmasiska striden.
3) Elementa juris civilis Lipsiæ 1815, sid. 231.
4) Anf. verk sid. 119.
5) Theoret.-practischer Commentar Frankf. a. M. 1803, sidd. 847 o. 853.

Mellan de nyare rättslärarne, ehuru de mera bestämdt skilja förbrukbara saker från de fungibla, råder dock stor olikhet i uppfattningen af deras inbördes förhållande. Hugo angifver först "verbrauchbare Sachen" på detta sätt:

> "Unter den beweglichen Sachen gibt es einige, die nur in so fern gebrauchen sind, als man aufhört, sie zu haben",

och tillägger derefter:

> "und *bey ihnen* wird Deswegen *sehr oft*, d. h. wenn sie der Gegenstand einer Foderung sind, gewöhnlich nicht auf die species, sondern auf die Gattung und Menge gesehen."

Såvidt fungibiliteten efter denna framställning får tagas såsom en verklig egenskap hos saker, så räknar Hugo de fungibla sakerna såsom ett species af de förbrukbara. Att han afgjordt vill skilja mellan dem visar sig deraf, att han slutligen om dem anmärker:

> "Die Römer bemerken nie, dass beyde Eigenschaften immer zusammen treffen"[1]).

Annorlunda yttrar sig Mackeldey. Skilnaden mellan fungibla ("vertretbare") saker och förbrukbara uttryckes af honom i följande ord:

> "*Nicht alle* res, quæ pondere, numero vel mensura constant, sondern nur *manche Arten* derselben, *sind zugleich* res quæ usu consumuntur, *verbrauchbare Sachen*, d. h. sie haben die Eigenheit, dass sie durch den gewöhnlichen Gebrauch entweder verzehrt werden, oder doch für den Gebrauchenden verloren gehen"[2]).

Derigenom gör Mackeldey de förbrukbara sakerna till species af de fungibla, eller, med andra ord, han ställer dessa begrepp i ett alldeles motsatt förhållande till hvarandra mot det, som af Hugo — och före honom af Cocceji — åt dem gafs.

Såsom helt och hållet olika begrepp, hvilka dock i speciella fall kunna med hvarandra sammanträffa, men äfven förekomma skilda, angifvas de af Warnkönig, Marezoll, Puchta, Savigny och Schilling.

Den förstnämnde bestämmer och begränsar de nämnda begreppen sålunda:

---

[1]) Lehrbuch eines civilist. Cursus 4:ter B. 1820, sidd. 29 o. f.

[2]) Lehrbuch d. Röm. Rechts 1:ster B. Wien 1862, sid. 175.

"Apud hodiernos quædam res fungibiles, quædam non fungibiles dicuntur; quæ distinctio duplicem habet explicationem; appellantur enim uno sensu fungibiles res, quæ, veluti pecunia, frumentum, vinum, aliaque similia, in obligationem deductæ in genere magis functionem recipiunt, quam in specie, ideoque numero, pondere et mensura constant. In aliis rebus semper eadem species spectatur. Alia significatione fungibiles sunt, quæ usu consumuntur vel minuuntur, *quarum plures, quamvis in genere functionem recipere soleant, non tamen omnes vel non semper altero verbi sensu fungibiles dici possunt, sicuti nec illæ res omnes semper consumi possunt*" [1]).

Sedan Marezoll med vanlige latinske termer bestämt res fungibiles och non fungibiles, yttrar han strax derpå:

"Mit der zuletzt erwähnten Eintheilung darf nicht verwechselt werden, *obgleich sie zufällig oft mit ihr zusammenfällt*, eine andere, *auf einem völlig verschiedenen Grunde beruhende*, die für gewisse Rechtsverhältnisse, namentlich für den ususfructus, von grosser Bedeutung ist. Danach sind die Sachen entweder res quæ usu consumuntur vel minuuntur etc." [2]).

Puchta säger uttryckligen:

"Man darf Fungibilität nicht mit Verbrauchbarkeit verwechseln, wenn auch beide Eigenschaften stets genau bey denselben Sachen zusammenträfen, *so wären es doch zwey ganz vershiedene Begriffe*" [3]).

Lika bestämdt yttrar Savigny:

"Die Eigenschaften der Qvantitäten und der verbrauchbaren Sachen sind *an sich selbst ganz verschieden*, obgleich sie in der Anwendung *meist an denselben Sachen zusammentreffen*" [4]).

Efter det Schilling bestämt "vertretbare Sachen" så,

"dass die einzelnen Stücke durch andere aus der nämlichen Gattung vertreten werden können",

så fogar han omedelbart dertill:

"*wie diess ebenfalls bei'm Gelde und bei den verbrauchbaren Sachen überhaupt in der Regel der Fall ist*" [5]).

[1]) Institutiones Rom. privati Bonnæ 1860, sid. 75.
[2]) Lehrbuch der Institutionen Leipzig 1862, sid. 218.
[3]) Cursus der Institutionen 3:ter B. Leipzig 1857, sid. 11 not. c.
[4]) Syst. d. heut. Röm. Rechts 6:ter B. 1847, sid. 123 not. b.
[5]) Lehrb. d. Naturrechts 1:ste Abth. Leipzig 1859, sid. 64.

Till de senast anförde kunna vi ock räkna Keller, hvilken, utan att angifva förhållandet mellan de olika indelningarna, redegör för hvardera särskildt, dock för båda i samma §, således sättande dem i närmare localsammanhang med hvarandra, än med afseende på någon annan art af saker[1]).

Med afseende på de anförda olika sätten att bestämma fungibilitetens förhållande till förbrukbarheten vilja vi göra några anmärkningar, under samma förutsättning, som alle de rättslärare haft, som framstält dem, nämligen att mutui character är väsentligen beroende af fungibiliteten. — Om förbrukbara saker sättas såsom species af fungibla, så följer deraf, vid det förhållande att oförbrukbarheten är det som — såvidt eljest nödiga omständigheter tillika äro förhanden — gör en rättshandling till commodatum, att fungibla saker kunna vara föremål för commodatum, hvilket dock strider emot såväl det omförmälta antagandet som det Digestexcerpt, på hvilket begreppet fungibla saker stöder sig, emedan utaf detsamma tydligt framgår, att dess författares mening varit, att fungibiliteten hos sakerna är grundläggande för mutuum. — Gör man åter fungibla saker till species af förbrukbara, uppstår den följd, att då commodatum och locatio conductio icke kunna förekomma med afseende på förbrukbara saker och af dessa blott de fungibla kunna vara föremål för mutuum, det måste finnas rättshandlingar, som väl äro beslägtade med commodatum och locatio conductio samt mutuum, men icke utgöra någotdera af dem. På denne punkt hafva Cocceji och Strykius tagit sin tillflykt till contractus innominatus: do ut des, hvilket då skulle vara ett slags byte. Detta går väl för sig på positiv Romerskt-rättslig ståndpunkt, men kan ej godkännas från den allmängiltige rättens synpunkt, hvilken kräfver, att lån och lega, å ena sidan, samt försträckning, å den andra, skola uttömma det egna område, som är åt dem lemnadt, och således utgöra begrepp, mellan hvilka tertium non datur; ej heller kan det antagas enligt den nyare rätts-uppfattningen, hvilken i detta hänseende öfverensstämmer med den allmänt-rättsliga. Ställer man åter förbrukbara och fungibla saker såsom helt skilda begrepp, som blott tillfälligtvis stöta tillsammans, men på samma gång låter *båda* vara uttryck för *verkliga* saker, så blir följden deraf den, att lån, lega och försträckning, då de med afseende på dem väsentligen bestämmas, icke komma i något bestämdt förhållande till hvarandra, hvarken af gemensamhet eller motsättning, hvilket likväl icke blifvit påstådt ej heller rimligen kan påstås.

[1]) Pandekten Leipzig 1861, sidd. 81 och f.

Slutföljden af allt detta blir, att, om man icke, såsom i äldre tider försöktes, låter dessa begrepp med hvarandra alldeles sammanfalla, hvilket vi icke vilja tillstyrka, så hjelpes ej saken på annat sätt, än att man åt det ena begreppet gifver betydelsen, *icke af bestämning till saker*, utan af bestämning *till annat föremål*, hvarigenom detta begrepp sålunda blifver något i realiteten alldeles olika med det andra begreppet. Bestämmer man då commodatum och locatio conductio med afseende på det ena samt mutuum med afseende på det andra, så bedömmer man dessa rättshandlingar från olika synpunkter; och det är då förklarligt, huru de, oaktadt de till sitt väsende såväl med hvarandra öfverensstämma som från hvarandra åtskiljas, vid nämnda bedömande icke komma i något bestämdt gemensamhets- eller motsats-förhållande. Att vi icke äro så långt från en sådan lösning af frågan skall snart visas.

Den andra sidan af utvecklingen af bestämmandet af fungibla saker, nämligen af detta begrepp i sig, står i nära sammanhang med den redan genomgångna. Att Zasius betraktade den nydanade benämningen res fungibiles vara uttryck för *verkligen* förefintliga saker och för en *constant* egenskap hos dem, ådagalägger hans yttrande, att de dermed betecknade sakerna kunna "*propter naturæ vel artis similitudinem*" brukas för hvarandra. På samma sätt tala de som, med noggrannare bestämning af den af Zasius uppfunna benämningen, närmast upptogo henne, om fungibilitetens beroende af sakernas "natura", eller hänvisa de eljest till naturliga egenskaper hos sakerna såsom det väsentliga i fungibiliteten. Annan uppfattning var icke möjlig hos dem, som antingen identificerade denna med förbrukbarheten, hvilken är en naturlig egenskap, eller låta denna ingå såsom ett väsentligt moment i den förra. Men en sådan uppfattning öfverensstämmer ock med det rum i Rom. Rätten, som gifvit anledning till fungibilitetens begrepp, ehuru derstädes ingen betydelse blifvit åt förbrukbarheten inrymd. Det är nämligen obestridligt, att Paulus ansett sig påpeka en hos vissa saker verkligen inneboende beskaffenhet, då han talar om att inom samma slag den ena kan ersätta den andra[1]). Derför finnes samma uppfattning i någon mon qvar ännu hos dem, som låtit förbrukbarheten något

[1]) Äfven på andra ställen inom de Romerska rättskällorna förekomma liknande uttryck med Pauli, med hvilka antagligtvis en verklig åtskilnad olika saker emellan åsyftas, såsom L. 29 Dig. de solut. (46: 3) samt Ulpiani Fragm. 24: 7 och Gaii Inst. 2: 196. Om skilnaden vid dem är väsentligen densamme, som Paulus afsett, lemna vi derhän, äfvensom giltigheten af den grund, på hvilken skilnaden i de enskilda fallen är bygd.

träda i bakgrunden. Till och med de, som helt och hållet skilt fungibiliteten och förbrukbarheten från hvarandra, äro i icke ringa grad fortfarande under inflytelsen deraf. Dock börjar hos åtskillige nyare rättslärare en åsigt bryta fram, enligt hvilken det ej blifver så helt med realiteten af begreppet fungibilitet, så vidt denna skall vara fästad vid saker. Sålunda beskrifver Hugo — ehuru han icke gillar benämningen fungibla saker — det föremål, som dermed allmänt betecknades, på det sätt, att bland förbrukbara saker

> "sehr oft nicht auf die species, sondern auf die Gattung und Menge *gesehen* wird"[1]).

För honom är således fungibiliteten icke — eller bör icke vara — en naturlig egenskap hos sakerna, utan ett visst *betraktelsesätt* af dem. Det reala i begreppet, sålunda fattadt, kan icke vara de saker, som utgöra föremål för betraktelsen, utan den betraktande *personen*. Det är till honom fungibiliteten utgör en bestämning, låt vara ock att han derutinnan är med afseende på saker på ett visst sätt bestämd. Ifrån samme ståndpunkt, ehuru ännu i formen bibehållande det förnämsta och väsentliga rummet åt sakerna, bestämmer ock Ahrens "vertretbare Sachen" såsom

> "Sachen, die nicht als individuell bestimmte, sondern nur nach der Qvantität oder nach der Gattung *in Betracht* kommen"[2]);

i hvilken definition Ahrens tydligen rönt inverkan af den uppfattning, att det ej finnes saker, hvilka i sig ovilkorligen äro "vertretbar" eller andra som äro "unvertretbar."

Likaså halft yttrar sig Marezoll efter anförande af indelningen af saker i res mobiles och immobiles, hvilken är en indelning "ihrer natürlichen Beschaffenheit nach", sedermera rörande fungibla och icke-fungibla saker:

> "Ebenfalls, *wenigstens zum Theil, auf ihrer natürlichen Beschaffenheit* beruht die für das Obligationenrecht sehr wichtige Eintheilung der Sachen in res, quæ pondere, numero, vel mensura consistunt, und in solche, quæ non pondere, numero vel mensura consistunt"[3]).

Särdeles betecknande är Mackeldey's sätt att gå till väga vid ifrågavarande begrepps bestämmande. Sedan han omnämnt indelningen af saker i "vertretbare" och "nicht vertretbare", fortsätter han:

---

[1]) Se ofvan sid. 24.
[2]) Jurist. Encyclopædie Wien 1855, sid. 609.
[3]) Lehrb. d. Institutionen Leipzig 1862, sid. 218.

"Die Begriffe sind *relativ.* Vertretbar ist *eine jede Sache alsdann*, wenn es *bei dem Rechts-verhältnisse, dessen Gegenstand sie ist*, nicht zowohl auf ihre Species sondern blos auf ihre Gattung und Qvantität *ankommt*, so dass sie nur in genere oder in eadem quantitate et qualitate gegeben zu werden braucht. Nicht vertretbar ist eine Sache alsdann, wenn sie bei einem Rechtsverhältnisse nach ihrer Species *in Betracht kommt*, und daher auch in specie prästirt werden muss."

Det är således det sätt, hvarpå saker vid ett rättsförhållande förekomma, som utgör indelningsgrunden, ej någon särskild beskaffenhet hos sakerna sjelfva. Derför kan ock *hvarje sak* förekomma såsom fungibel, och äfven såsom icke-fungibel. Detta utlägger Mackeldey ännu ytterligare, i det han anmärker, att indelningen icke inskränker sig till blott lösa saker utan att äfven fasta saker kunna såsom fungibla komma i betraktande. Dock söker han slutligen, nästan bäfvande för det resultat, hvartill han kommit, åt detta begrepp återgifva den sakligt-reala betydelse, han förut beröfvat detsamma, i det han säger:

"Aber nur unter den beweglichen Sachen sind solche, die sich vorzugsweise zu vertretbaren Sachen eignen, und dies sind diejenigen, *welche im täglichen Handel und Wandel gemessen, gezählt oder gewogen zu werden pflegen* (quæ pondere, numero vel mensura constant). Dieses nennt man denn *vertretbare Sachen im vorzüglichen Sinne*, oder man bezeichnet sie als *ihrer Natur nach vertretbare Sachen*"[1]).

På samma sätt vill Savigny åt sina "Qvantitäten" gifva ett dylikt realt innehåll genom deras bestämmande såsom

"Sachen, deren Werth *nach der im Verkehr vorherrschenden Ansicht*, nicht auf ihrer Individualität, sondern lediglich auf Zahl, Maass oder Gewicht innerhalb einer gewissen Gattung beruht, so dass bei gleichem Umfange verschiedene Individuen derselben Gattung völlig gleichgeltend sind"[2]).

Det är sålunda en i allmänna rörelsen förefintlig likgiltighet för vissa sakers individualitet, hvarpå det angifna begreppets motsvarighet inom det sakliga området skall stödja sig. Att denne grund dock i all-

---

[1]) Lehrb. d. Röm. Rechts Wien 1862, sid. 175.

[2]) System d. heut. Röm. Rechts 6:ster B. Berlin 1847, sid. 122.

mänhet är beroende af den subjectiva menskliga uppfattningen af sakerna vid hvarje särskildt tillfälle och icke är något hos dessa constant, hafva vi redan i början af denna afhandling visat, och är äfven af Mackeldey aldra först på det fullständigaste erkändt.

Af ungefär samma motsägelse, som Mackeldey, lider Puchta, ehuru hon hos honom måhända mindre starkt framträder. Äfven han talar om fungibiliteten såsom hvilande på ett yttre betraktelsesätt, men tror sig dock kunna återföra henne till någon naturlig beskaffenhet hos vissa saker. Han varnar för trenne irrmeningar med afseende på detta begrepp, af hvilka *den första* utgöres af förblandning af fungibilitet och consumtibilitet, *den andra*,

> "dass die fungiblen Sachen auch überall im Recht von dieser Seite betrachtet würden",

och *den tredje*,

> "dass allen Sachen willkürlich die Eigenschaft der Fungibilität beigelegt werden könne."

Om den andra irrmeningen säger han:

> "Diess ist nicht der Fall, so wenn sie (die Sachen) z. B. als Gegenstände des Eigenthums in Frage kommen, tritt jene Eigenschaft ganz zurück",

och om den tredje åter:

> "Diess ist deswegen falsch, weil die Fungibilität in einer Eigenchaft der Sachen ihren Grund hat, in der nämlich, dass *für den gewöhnlichen Gebrauch* eine Species des Genus so gut ist als die andere, was keineswegs bey allen Sachen der Fall ist"[1]).

Ehuru Puchta således i motsats till Mackeldey något inskränker omfånget af fungibla saker och icke vill erkänna någon vidsträcktare betydelse af detta uttryck, utan blott den af Mackeldey antagna egentliga bemärkelsen deraf, så fotar han dock den förmenta naturlige egenskapen hos sakerna, som dermed betecknas, på den allmänna vanans bräckliga grund.

Vi finna således, att man icke hos sakerna i sig lyckats erhålla någon säker grundval för fungibilitets-begreppet, utan att detta gjorts beroende af ett visst betraktelsesätt *hos personer* af sakerna. Men man kunde icke stadna dervid. Ty då det är bland alle rättslärare ostridigt, att man med res fungibiles betecknar *rätts-object*, och en annan uppfattning icke är rimlig, så vidt ordet *res* skall

---

[1]) Pandekten Leipzig 1866, sid. 58 not. f. Cursus d. Institutionen 3:ter B. Leipzig 1857, sid. 11 not. f.

något betyda, så måste man antingen sträfva att åt fungibiteten vindicera en realt-saklig betydelse, hvari man dock misslyckats och måste misslyckas på den grund, hvarpå man byggt detta arbete, eller ock söka deråt förvärfva realitet hos rätts-object af annat slag, än saker. Detta senare var deremot möjligt, och har äfven, enligt vår tanke, redan blifvit af en och annan, om ock omedvetet, gjordt.

Betraktar man rättsförhållandena under de särskilda stadierna vid försträckning, så skall man finna dem helt olika. Vid sjelfva försträcknings-handlingen, då vissa saker af försträcknings-tagaren emottagas, äro de såsom *species* och *verkliga saker* förhanden. Att tala om dem såsom dervid blott *in genere* förekommande, eller såsom blott i sådan egenskap utgörande föremål för nämnda handling, innebär ett nonsens, och har äfven blifvit allmänneligen bestridt[1]). Vid samma handling utgöra vidare sakerna föremål för den första af sakrätterne, *eganderätten*, nämligen försträcknings-gifvarens eganderätt såsom i och med handlingen upphörande och försträcknings-tagarens såsom dervid omedelbart uppkommande. På enahanda sätt förhåller det sig vid återbetalningen af skulden. Dervid framställas ock verkliga saker *in specie*, och eganderätten öfverflyttas från den ene på den andre, ehuru i motsatt rigtning. Annorlunda beskaffadt är förhållandet under tiden emellan dessa båda

---

[1]) Ett sådant påstående, hvilket är en till caricature drifven consequence af den på Romerske Rätten grundade uppfattningen af res fungibiles, ett försök att considerationslöst se bort från allt individuelt i sakerna och på det trognaste fasthålla deras generelle egenskaper allena, har verkligen blifvit framkastadt af Claudius Salmasius, hvilken i sammanhang dermed förklarade, att mutuum icke innebar alienation af sakerna eller öfverflyttning af eganderätten till dem. (Se Tract. de usuris, Lugduni Batavorum 1639 och Liber de modo usurarum Ibid. 1639). Men detta har mötts af bestämda gensägelser såväl af hans samtida, som äfven såvidt vi veta af alle senare rättslärde. Jfr Hugo, Lehrb. eines civilist. Cursus 6:ter B. Berlin 1818, sidd. 364 och ff., Höpfner, Comment. 1803, sid. 848 och Mackeldey, Lehrb. des Röm. Rechts 2:ter B. Wien 1863, sid. 173 not. b. Salmasius stödde sig dock på följande yttrande af Ulpianus (L. 55 Dig. de solutionibus (46: 3)): "Qui sic solvit, ut reciperet, non liberatur, *quemadmodum non alienantur numi, qui sic dantur, ut recipiantur*"; och äfven hos en och annan äldre rättslärare finnas passager, som närma sig hans åsigt, såsom hos Strykius, då han in Tract. de actionibus, Vittebergæ 1725, sid. 61 säger: "Quamvis in mutuo ex recepta sententia transferatur dominium, tamen ratione juris repetendi pecuniam mutuo datam, *magis usus pecuniæ, quam ipsa pecunia translata videtur*, et inde *æs nostrum* dicitur, quod alii nobis debent." Så ock hos Cocceji i hans yttrande sid. 22 här ofvan.

handlingar, och äfven, såsom en del jurister antaga, före den först nämnda handlingen och efter det att aftal blifvit träffadt om framdeles skeende försträckning[1]). Derunder förekomma sakerna såsom blott *generelt eller abstract* angifna d. v. s. *de förekomma i verkligheten icke alls.* Den rättighet, som derunder existerar, hvilken är hon? Jo, en *fordrings-rätt.* Och hvilket utgör objectet för denne en persons fordrings-rätt? En annan persons præstation, d. v. s. *denne person sjelf i en viss handling*, hvilken innebär utgifvande af saker af viss qvalitet och qvantitet. Detta gifver oss nyckeln till frågans lösning. Se vi, för fungibilitetens bestämmande, bort från de moment vid försträckningen, då saker verkligen in specie framställas, hvilket är nödvändigt, emedan de då icke kunna såsom blott in genere bestämda af de handlande tagas i betraktande, och hålla oss vid de moment, i hvilka de förekomma på detta sätt bestämda, så finna vi, att den rättighet, som i dessa senare fall finnes till, är en obligations-rätt, och föremålet för henne följaktligen en personlig præstation. Vilja vi nu åt res fungibiles förvara både en real och en rättsobjectlig betydelse, så blir denna ingen annan än af en bestämning till nämnda præstation, eller m. a. o. till den person, som är skyldig att utgöra præstationen; hvilken person dock deruti är med hänsyn till vissa slag af saker på ett visst sätt bestämd. Detta blir då det enda sakliga elementet deri.

Det är ock på objectet för en fordrings-rätt, som en del af de nyare rättslärarne haft sina blickar rigtade, då de talat om res fungibiles (eller vertretbare Sachen), hvarvid de likväl förbisett, att en sådan rättighet ej är fästad vid en viss sak, utan att det enda sätt, hvarpå saker kunna i objectet för rättigheten ingå, är det af ett abstract angifvande af dem till slag och qvantitet, utgörande en bestämning till en præstation, såsom det egentliga objectet. Då Hugo, utvecklande fungibilitetens betydelse, förklarar, att vid förbrukbara saker "sehr oft" icke deras species utan deras slag och mängd tagas i betraktande, gifver han på samma gång uttryckligen tillkänna hvad med detta *sehr oft* förstås genom följande dervid fogade utläggning:

"*d. h. wenn sie der Gegenstand einer Foderung sind.*"

[1]) Andre anse att genom ett sådant aftal intet rättsförhållande skapas emellan contrahenterne, således ingen rätt för den ene att erhålla försträckning och ingen skyldighet för den andre att gifva sådan, utan att ett rättsligt förhållande dem emellan uppkommer först med sjelfva försträckningsgifvandet. Derom kunna vi ej nu yttra oss.

Det är sålunda inom föremålen för en fordrings-rätt, som motsvarigheten är att söka till det begrepp, han velat angifva. Äfven Warnkönig häntyder i sitt bestämmande af res fungibiles på en fordring såsom det rättsförhållande, inom hvilket detta begrepp har sin betydelse. Vi fästa i detta hänseende af hvad vi redan från honom citerat uppmärksamheten särskildt vid följande:

> "appellantur .... fungibiles res, quæ........ *in obligationem deductæ* in genere magis functionem recipiunt."

Af det sammanhang, hvari hos Savigny behandlingen af res fungibiles eller "Qvantitäten" förekommer, visar sig ock att han dervid syftat på fordrings-rättigheter. Det är vid fråga om fordrande af ränta i sammanhang med utkräfvande af en hufvud-rättighet, som nämnda begrepp kommer till tals. Vid utsökande af quantiteter utgår enligt hans uppfattning den ersättning, som tillkommer käranden för den honom genom svarandens underlåtenhet att fullgöra sin skyldighet tillskyndade förlust, i form af ränta. Det är likväl tydligt, att Savigny under "Qvantitäten" icke förstått verkligen existerande förråd af förnödenheter, redan uppmätta, uppvägda eller uppräknade lager deraf, utan något, hvars speciella framställande är åt svaranden öfverlätet, så att han får taga de särskilda föremål, som verkligen lemnas, från hvad håll han vill och kan. Ehuru Savigny vid ytterligare utläggning af hvad han benämnt "Qvantitäten" angifvit dem såsom betecknande

> "Sachen, die nach Zahl, Maass oder Gewicht einer bestimmten Gattung, nicht nach ihren Individualität, *als Gegenstände von Rechts-verhältnissen* behandelt zu werden pflegen"[1]),

således utan inskränkning till vissa rättsförhållanden, så är det dock antagligt, att han dervid afsett obligations-förhållanden. Härmed öfverensstämmer ock ett uttryck af Puchta, hvilket vi redan anfört. Han säger nämligen, att då saker

> "*als Gegenstände des Eigenthums* in Frage kommen, tritt jene Eigenschaft (die Fungibilität) ganz zurück."

Fastän Puchta i orden blott talat om eganderätten, så har han dermed likväl uteslutit, i fråga om fungibla saker såsom betecknande object för rättigheter, allt afseende på sakrättigheter i allmänhet, då han af dem framhållit den förnämsta, den i hvilken de andra ligga likasom inneslutna, och hvilken fördenskull kan sägas vara dessas representant. För fungibiliteten finnes då ej plats, om ej vid

[1]) System d. h. Röm. Rechts 6:ter B. sid. 123.

fordrings-rättigheterna. Att detta är Puchtas mening ådagalägger han ännu tydligare på ett annat ställe, der han yttrar:

"Noch wichtiger (als die Dauerbarkeit der Sachen) ist die individuelle Bedeutung. Alle Sachen können in Rechtsverhältnissen vorkommen als Gattungen oder als Individuen. *Beim Eigenthum immer in der letzten Eigenschaft, bei Forderungen in der zweiten*(?): dies Grundstück, diese Geldstücke, oder in der ersten: ein Grundstück von so grossem Umfang, eine gewisse Qvantität Geldstücke"[1]).

Gifver man åt benämningen fungibla saker betydelsen att beteckna det rätts-object vid en fordrings-rätt, som består i gifvande af saker, efter qvantitet och qvalitet angifna, så vinner detta begrepp en vidsträcktare användning, än blott med afseende på det rättsförhållande, som genom en försträckningshandling uppkommer. Ty fordringsrätter, gående ut på dylika rätts-object, kunna på mångahanda andra sätt uppstå. Benägenheten att åt begreppet förvärfva en sådan generel användning torde hafva utöfvat ett icke ringa inflytande på den förut uppvisade utvecklingen att låta res fungibiles öfvergå från att vara uttryck för verkliga saker till betecknande af ett visst betraktelsesätt af dem. Men som detta endast är ett halft steg, bör det tagas ut till fullo. Begreppet förlorar nämligen genom detta steg realitet såsom rätts-object på ett håll, utan att fullständigt vinna sådan realitet på ett annat. Derför kan man dervid icke förblifva. I stället för att till hälften se på hvad som i sjelfva försträcknings-handlingen försiggår, och till hälften på det rättsförhållande, som derur härflyter, samt företaga sig det omöjliga verket att *i ett* gripa dessa båda, bör man betrakta dem *hvart för sig* och dymedelst sätta sig i stånd att se dem tillika med andra förhållanden, som äro med dem likartade, i ett gemensamt klart ljus.

Bildar den af oss framställda uppfattningen det slut, hvartill utvecklingen af begreppet res fungibiles tenderar, så är det dock tydligt, att detta i rätts-systemet ej kan eller bör komma till behandling, då fråga är om saker och rättigheter till dem, *utan har sin egentliga plats inom obligations-rätten*. Derför synes det oss vara lämpligast, att ur sakrätten utesluta hvarje ordande om res fungibiles eller det begrepp, som dermed slutligen betecknats. Men

---

[1]) Vorlesungen über d. heut. Röm. Recht 1:ster B. Leipzig 1862, sid. 81. Tydligen bör "zweiten" utbytas mot "ersten."

äfven vid utredningen af detta begrepp inom obligations-rätten anse vi att intetdera af uttrycken res fungibiles och vertretbare Sachen bör begagnas, emedan af dessas historiska sammanhang med mutuum man lätteligen kan förledas att ånyo söka den reale grunden för begreppet i någon hos vissa saker inneboende egenskap, hvilken vid försträckningen framträder. Benämningen qvantitates medför i mindre grad sådan fara, men är deremot ett uttryck för en sväfvande, halft obestämd, ståndpunkt, och är till följd deraf icke heller lämplig. Äro de föremål, som motsvara begreppet icke andra, än *handlingar in dando*, hvilka äro *generiskt bestämda*, så böra de under denne term — eller någon likbetydande — i obligationsrätten till behandling upptagas. Emellertid hafva blott få rättslärare derstädes företagit dem till behandling, hvilket kan synas anmärkningsvärdt, men torde hafva en anledning deri, att då man alltid ansåg sig böra inom sakrätten framlägga skilnaden mellan res fungibiles och non fungibiles, man höll det mindre nödigt, att ehuru skilnaden äfven syntes hafva sin betydelse för obligations-rätten, derstädes ånyo upptaga en redan absolverad fråga.

Hörer på sådant sätt indelningen i res fungibiles och non fungibiles till obligations-rätten, så bör deremot, enligt vår tanke, *i sakrätten* indelningen af saker i *förbrukbara* och *oförbrukbara* bibehållas, emedan hon har bestämd juridisk betydelse för den så vigtige skilnaden mellan lån och lega, å ena sidan, samt försträckning, å den andra. Äfven inom depositum är den naturlige egenskap hos sakerna, som ligger till grund för denna indelning, icke utan betydelse, hvilket vi snart skola söka utveckla. Dervid bör dock såsom regel gälla, att gränsen mellan de olika slagen af saker sättes så, att till de förbrukbara räknas endast de, som äro det i *absolut mening*, och hvilka således icke kunna *i någon mon* för sitt ändamål brukas, utan att gå förlorade. För andra rätts-institutioner kan inrymmandet af ett något vidsträcktare omfång åt benämningen förbrukbara saker vara nödig; och då måste undantagsvis ett sådant omfång deråt gifvas. Så var förhållandet inom Romerske Rätten med quasi-ususfructus; och samma synes hos oss förhållandet vara med hemfölgden. Hvilkendera bemärkelsen — den inskränktare eller mera omfattande — man åt förbrukbara saker gifver, så måste dock ihogkommas, att ingen sak är i den mening ovilkorligt förbrukbar, att ju ej äfven den, hvilken, då hon användes efter sitt allmänna ändamål, går förlorad, kan lemnas till sådant särskildt bruk, att hon kan med bruket bestå. — För öfrigt är att märka, att vid förbrukbara saker förlusten af dem kan på olika sätt försiggå.

En del är af den beskaffenhet, att sakernas substans helt och hållet upplöses, och således ej någon kraft hos dem kan för menskligt ändamål vidare användas, såsom t. ex. krut; andra öfvergå rill saker af annan art, såsom mjöl; och åter andra bibehållas väl i sig, men blifva undandragna fortsatt nyttjande af den, som en gång brukat dem. Dessa sista utgöras egentligen endast af penningar.

Slutligen måste anmärkas, att det finnes ett slags saker, hvilka verkligen äro fungibla i den af Paulus angifna meningen. Dessa äro *penningar*. Penningarne tjena den enskilde icke på ett materielt utan blott på ett formelt sätt, i det de genom eget utbyte tillvinna honom andra saker, hvilka han till materielt bruk afser; och befinna de sig i detta hänseende i ett alldeles exceptionelt förhållande i jemförelse med andra slag af saker. Af denna egenhet härleder sig den allmänna uppfattning af dem, enligt hvilken deras individualitet träder i bakgrunden och slaget i stället framstår såsom det, hvilket företrädesvis afses. Det närmare bestämmandet deraf, som i särskilda fall måste ske, stadnar derför på en mera abstract punkt, blir ett bestämmande af penningarne efter qvalitet (halt) och qvantitet (vigt), såsom det hos dem väsentliga och enda vigtiga; ty för innehafvaren af dem äro de, i sin egenskap af penningar, till det ämne, hvaraf de bestå, likgiltiga. Endast om deras qvalitet och qvantitet bekymrar han sig.

Sålänge penningarne bestå i en formlös massa, framträder likväl icke deras rent formella betydelse med full styrka, emedan de då ännu icke ega ett yttre, som uteslutande angifver denna såsom skild från den materiella verksamhet, af hvilken de genom sitt grundämne fortfarande äro mägtige. Sålänge de förekomma på nämnda sätt, kunna de omedelbart tjena såväl för ett materielt (techniskt) ändamål som för det formella (bytes-ändamålet). Ja, det förra är till och med naturligare, emedan deras användande dertill icke fordrar något abstraherande från concrete egenskaper, som de hvar för sig ega. Men man har ock funnit utväg att gifva penningarne ett yttre, som motsvarar det ändamål, de just i sin egenskap af penningar tjena. Sedan metaller kommit till bruk såsom penningar, har man åt särskilda stycken af dem, egande en viss halt och en viss vigt, gifvit en prägel, som utmärker deras beskaffenhet i dessa hänseenden. Derigenom har man fått en bestämd enhet, som kan tjena till bedömande af en viss metalls värde såsom penningar — äfven då han är i opräglad tillstånd —, och tillika möjliggjort ett lättare utbyte af de präglade penningarne. Då prägeln utan vidare bestyrker, att metallstyckena ega den antagne normale halten

och vigten, behöfves blott att man *genom räkning* (utan profning och vägning) förvissar sig om att i en förhanden varande qvantitet den för präglingen fastställda myntenheten ingår i tillräckligt antal. Och hvad penningar i förhållande till penningar angår måste det då mera för en person, som innehafver sådane, vara i allra största allmänhet — d. v. s. såvidt han afser dem såsom penningar — fullkomligt likgiltigt, om han eger desse eller andre penningar, blott de hafva samma förhållande till myntenheten.

Det förhållande med penningarne, vi nu omförmält, visar sig ännu tydligare, der man har ett creditmynt, som stöder sig på det präglade metallmyntet och dess myntenhet. Vid creditmyntet ersätter förtroendet till den eller dem, som för creditpapperet äro ansvarige, det materiella underlag, som finnes för klingande myntet, och förlänar åt saker, som i sig äro värdelösa, samma formella kraft, som det senare eger; hvilket ock gör, att klingande mynt och creditmynt utbytas mot hvarandra såsom fullt æqvivalenta. Ehuru de i materielt hänseende äro vidt skilda från hvarandra, så räknas de dock såsom likbetydande species af ett och samma slag.

Allt detta ådagalägger, att penningarnes verksamhet såsom penningar är rent formell i jemförelse med det sätt, hvarpå menniskan af andra saker begagnar sig. Derför blifva de ock på ett träffande sätt characteriserade, om man åt dem gifver formella bestämningar. Om dessa gäller i egentlig mening, att de *in numero constant*, att de *recipiunt functionem* eller *promiscuum usum* samt att *tantundem est idem*, äfven om man vid dessa bestämningar afser, att vexling inom samma qvantitet kan ega rum ej blott mellan penningar, som vid ett särskildt tillfälle äro förhanden, utan äfven med penningar, som med hänsyn till det befintliga förrådet komma utifrån.

Penningen eger, efter hvad vi sålunda funnit, såväl egenskapen af förbytbarhet, som den att vid sin användning förbrukas. Den senare har han gemensam med andra slag af saker; och denne egenskap har i rättsligt hänseende betydelse vid försträckningen, hvilkens juridiske character deraf helt och hållet bestämmes. Om den förre är penningen ensam; och kommer han till användning vid depositum, dock icke för sig utan i sammanhang med förbrukbarheten, såsom den hufvudsaklige factiske grunden för en viss rättsföljd, som vid depositum stödd på nämnde egenskaper inträder. Den rättsföljd, vi åsyfta, är att deponerandet af penningar i allmänhet medför eganderättens öfvergång från deponenten till depositarien. Denna rättsföljd beror i första rummet på de lemnade penningarnes brukande och såsom en följd deraf deras förbrukande af depositarien. Men då

depositum i allmänhet innebär sakers öfverlemnande till förvar och vård och icke till deras brukande, kan ej penningarnes förbrukbarhet här, såsom vid försträckning, utan vidare motivera eganderättens förvärfvande å depositariens sida. Hans befogenhet att särskildt vid depositum af penningar bruka det deponerade godset måste först uppvisas. En sådan befogenhet finnes ock, grundad på afsigten hos depositarien vid depositionens mottagande och betingad af penningarnes formelle character, af egenskapen hos dem att kunna förbytas mot hvarandra. Man kan icke antaga, att en depositarie af penningar mottager dem i sin vård under afsigt att bibehålla den lemnade summans särskilde beståndsdelar oförvandlade. Sådant skulle fordra, att de hölles skilde från de penningar, han sjelf kunde ega, och att de på ett särskildt ställe förvarades. Det är emellertid förbundet med synnerligt äfventyr att på ställen, der ej daglig tillsyn eger rum, förvara sådana saker, med afseende på hvilka, såsom fallet är med penningar, ett uppvisande af deras identitet endast med svårighet kan ske, derest de komma i annan mans hand. Derför finner sig depositarien handla såväl i deponentens som i eget intresse genom att nedlägga de mottagne penningarne i den cassa, som han måste hålla för att derur bestrida sina löpande utgifter. Nämnda afsigt hos depositarien är likväl ej tillräcklig att förklara vinnandet af brukningsrätten till det mottagna beloppet, ty han kan i sammanhang med berörda förfarande ha till syftemål att vid cassans anlitande för eget ändamål tillse, att ett belopp motsvarande det mottagna alltid må finnas inne; och i fråga om penningar är tantundem likbetydande med idem, och således under det antagna förhållandet intet brukande eller förbrukande förhanden. Men icke heller sådant syftemål anse vi oss kunna tillskrifva depositarien. En dylik föresats skulle kräfva en ständig och särdeles noggrann uppmärksamhet på cassans ställning nästan för hvarje gång, någon betalning derur skulle verkställas, hvilken vore af annan art, än den tillsyn, som vanligen åt henne egnas, eller att hon är för sina utgifter tillräcklig. Depositariens handhafvande af cassan skulle på sådant sätt i hög grad försvåras; och säkerligen anser han ock hela åtgärden onödig, såvidt han håller sig beredd att, då det deponerade skall återställas, fylla cassan till den storlek, att det kan ur henne utgå. Depositarien kan derför med skäl antagas redan vid depositionens mottagande åsyfta att för sin räkning använda de medel, som dervid inflyta, på samma sätt som hvarje annan tillökning i cassan, samt betrakta återställandet af depositionen såsom en hennes utgift. I denna uppfattning af sitt förhållande till deponenten,

måste depositarien ock anses vara i god tro, dels emedan till följd af penningens natur icke de deponerade medlens individualitet utan blott det antal myntenheter, hvaraf de bestått, af deponenten afsetts, och någon skada således icke tillskyndas honom genom deras utbyte vid återbetalningen mot andra, och dels emedan uppfattningen är stödd på omständigheter i öfrigt, som ingå i den allmänna erfarenheten, och depositarien på grund deraf har skäl att förmoda, att hon delas af deponenten, åtminstone intilldess motsatsen ådagaläggas. För en sådan förmodan behöfver han icke det enskilda beviset, att deponenten förtrott honom medlen uttryckligen under förutsättning, att han befinner sig i goda oeconomiska vilkor, hvilken förutsättning icke är vid andra depositioner hos deponenten nödvändig. Tvärtom, att deponenten afsett ett sådant förhållande har depositarien anledning att vid penninge-depositioner utan vidare antaga.

Är det på ofvannämnda sätt, d. v. s. genom brukningsrättens förvärfvande, som eganderätten till de deponerade penningarne af depositarien vinnes, så måste denna rättsföljd vika, när depositionen försiggår under omständigheter, som utesluta brukningsrättens uppkomst. Detta kan ske dels genom upphäfvande af det vilkor derför, som låg i det förtrodda godsets förbytbarhet, och dels genom brist i afsigten hos depositarien att bruka detsamma. Om nämligen penningar anförtros någon i omslag, som redan är slutet eller vid tillfället slutes, vare sig det i senare fallet sker med uppräknande af beloppet eller icke, eller om penningar, utan deras uppräknande, lemnas i icke tillslutet omslag; så är afsigten hos deponenten tydlig, att återfå omslaget med hvad deri är inlagdt i oförvandladt skick, och således kan ej depositarien i god tro hafva det syftemål, att förena penningarne med sin egen cassa och derigenom förmedla deras förbrukning. — Om vidare penningar af någon mottagas till förvar för någon helt kort tid, derunder ej deras utbetalande för något depositariens eget ändamål och deras ersättande genom inflytande andra medel antagligen kan komma i fråga, så kan man icke tillskrifva depositarien afsigten till deras brukande och förbrukande. Äfven om han för beqvämhet i förvarandet inlägger dem i sin egen cassa, blifver förhållandet ej förändradt; genom en sådan åtgärd låter han denna blott tjena till förvaringsställe för den andres egendom, hvilken är att när som helst derstädes återfinna — låt vara i förbytt tillstånd, ty sådant utgör ej hinder för identiteten af egendom af förevarande beskaffenhet[1]).

---

[1]) Att sålunda noggrannt bestämma, under hvilka omständigheter egande-

Ehuru det, efter hvad vi nu närmare utfört, verkligen gifves ett slag af saker, hos hvilka den egenskap finnes, som Paulus — fastän felaktigt — antagit egas af flere slag än detta och utgöra grunden till mutui juridiske character, och ehuru denne egenskap har i annat hänseende en viss juridisk betydelse, så anse vi det likväl icke vara nödigt, att med afseende på honom uppställa en särskild class af saker, vare sig under någon af de gamla benämningarna res fungibiles eller vertretbare Sachen med tillbörlig jemnkning af deras omfång, eller under någon annan ny benämning. Då egenskapen återfinnes hos endast ett slag af saker, synes oss lämpligare, att antingen vid den allmänna behandlingen af sakerna upptaga detta slag under dess redan egande namn till särskildt betraktande och dervid uppvisa ifrågavarande dess egenskap, helst som penningen äfven i andra afseenden är förtjent af en särskild uppmärksamhet af juristen, eller ock att vid framställningen af det eller de speciella rättsinstitut, inom hvilka nämnde egenskap kommer till användning, på en gång framlägga hans innehåll, omfång och practiska betydelse.

Emellertid har tillvaron af denne egenskap hos penningen icke varit utan inflytelse på utvecklingen af det bland juristerne uppställda begreppet res quæ fungi possunt, res fungibiles eller vertretbare Sachen, hvilken vi ofvan sökt framställa. Denna betydelse är förmedlad genom den af Paulus gjorda utsträckningen af förbytbarhetens begrepp till alla de slag af saker, som utgöra föremål för försträckning, och hans bemödande att på henne grunda denna handlings rättsliga betydelse, hvilken företeelse åter säkerligen har sin grund deruti, att penningar äro det föremål, med afseende hvarpå försträckning företrädesvis ifrågakommer. Deraf förklarar sig emellertid till en början försöket att identificera fungibiliteten med den rätte grunden för rättsföljderna vid mutuum, nämligen sakernas förbrukbarhet, hvilket dock icke var Pauli mening, samt vidare, sedan man afstått derifrån, sträfvandet att ändock tillvinna fungibilitets-begreppet en viss betydelse vid försträckningen, hvilket ej kunde ske på annat sätt, än att man med bortseende från det sakligt-reala vid försträckningen, d. v. s. sjelfva försträckningshandlingen, fäste sig vid det rättsförhållande, som ur denna uppkommer, samt det sätt, hvarpå

---

rätten till de deponerade penningarne icke förändras, är af vigt, dels till fromma för depositarien i händelse att någon olycka, såsom brand eller stöld, skulle öfvergå honom, dels för deponenten, i händelse cessio bonorum skulle för depositarien inträffa. För öfrigt bör märkas, att hvad som ofvan uttalats om depositum äfven gäller om vissa fall af mandatum.

saker i denna ingå, hvaraf det slutliga resultatet följdriktigt blifver fungibla sakers identitet med præstationer, som bestå i gifvande och äro på ett generiskt sätt bestämda. Deraf förklarar sig ock ändtligen, hvarför man likväl icke med bestämdhet kommit till denne slutpunkt, utan ständigt sökt bevara åt fungibiliteten ett sakligtrealt innehåll. Ett dunkelt medvetande derom, att detta begrepp ändock eger ett sådant innehåll, fastän inom ett inskränktare område, har tvifvelsutan legat till grund för denna uppenbart halfva och sväfvande ställning.

Allt detta gifver tillkänna, att man rätteligen må anse de "fungibla sakernas" rôle vara utspelt, samt att man bör såsom *ett* begrepp uppställa förbrukbarheten hos saker och låta detta gälla allt för försträckningen, såsom ett *annat* deras förbytbarhet, hvilket åter jemte förbrukbarheten har sin betydelse vid depositum och mandatum, och såsom ett *tredje* den bestämning hos præstationer in dando, genom hvilken de sättas i förhållande till saker, angifna på ett generiskt sätt.

UPSALA UNIVERSITETS

ÅRSSKRIFT.

1867.

PHILOSOPHI, SPRÅKVETENSKAP
OCH
HISTORISKA VETENSKAPER.

DE
CONFUSIONE PRONOMINUM TERTIÆ PERSONÆ GRÆCORUM

SCRIPSIT

C. A. WALBERG.

UPSALIÆ
EDQUIST & BERGLUND.

1867.

De confusione pronominum tertiæ personæ Græcorum[1)]

SCRIPSIT

C. A. Walberg.

Aricæ, quæ jam vocantur, linguæ, ut pronominum primæ et secundæ personæ magnam præ se ferunt similitudinem et cognationem, ita pronomen illud tertiæ personæ, quod genera plerumque non distinguit[2]) et propter usum suum maxime vulgarem reflexivum appellatur, omnes fere[3]) ex uno constat eodemque fonte derivasse.

Lingua Sanscrita, quamquam hoc pronomine non utitur ut proprio vocabulo, stirpem ejus, quæ est **sva**, reflexivi pronominis sensu in compositis vocabulis exhibet; ut in **svab'û**, quod de eo dicitur, quod *per se* est, et similibus[4]). Tum ex eadem stirpe ductum est **svayám**, quod *ipsum* significat et de omnibus personis per omnes et numeros et genera et casus usurpatur. Indidem denique ortum est pronomen possessivum **svas**, **svâ**, **svam**, quod et ipsum de omnibus personis et numeris dicitur ita ut non solum *suum* significet, sed etiam *meum*, *tuum*, *nostrum*, *vestrum*[5]).

---

[1]) Rem a veteribus grammaticis sæpius indicatam, a recentioribus magna exemplorum copia comprobatam, a recentissimis aliarum linguarum comparatione illustratam si hoc loco mihi proposui tractandam, id solum spectavi, ut historiam sermonis Græci ex parte quadam exigua oculis legentium subjicerem. — Quæ huc congesta sunt exempla, maximam partem instituta ante hos aliquot annos poetarum Græcorum lectione collegeram; nunc, etsi non dubitabam, quin nonnulla me fugissent, et tempus et animus deerat molestum laborem denuo incipere.

[2]) Una, quod sciam, Græca lingua, in plurali numero neutrum genus a ceteris distinguit.

[3]) Eas omnes dico, quæ hoc pronomen habent; nam Anglica lingua non minus quam vetus Anglosaxonica reflexivo pronomine caret. Sendicas formas **hê**, **hoi** ejusdem originis esse Boppius Gram. Comp. II. p. 126 statuit iis convenienter, quæ docet ejusdem operis I. p. 32 sq. Quæ formæ si non reflexivo sed directo sensu usurpantur, idem et in Græco pronomine et in possessivis multarum recentiorum linguarum ex eodem fonte ortis sæpe fieri videmus. Sed cfr Schleicher, Lautlehre p. 489.

[4]) Vide Bopp. Gram. II. p. 126 sqq.

[5]) Animadvertendum est hoc non ita dici, quasi **svas** idem sit atque *meus* ceteraque primæ et secundæ personæ possessiva, verum ita, ut, si is, qui loquitur, possessionem ex sua ipsius persona significare velit — id quod in plerisque linguis necessario fit — tum ei hæc pronomina usurpanda sint.

Ex hac igitur radice omnes pronominis tertiæ personæ Græcorum formas præter *μίν* et *νίν* (quas ob hanc causam omisimus) ortas esse jamdiu constat. Quod ita factum, ut duæ efficerentur novæ stirpes, quarum ex altera singularis numeri casus, ex altera dualis et pluralis fingebant Græci. Illa enim aut *s* in spiritum asperum mutato et ejecto *υ*, aut *s* ejecto et retento *υ* orta est; hæc postquam *υ* in duriorem sonum *φ* transiit. Ita ex illa exstiterunt singularis numeri formæ, quæ sunt in genitivo casu *ἕο, οὗ, εὗ, εἷο*[1]), *ἑοῦ*[2]), *ἑοῦς*[3]), *οὗς*[4]), *ἕθεν, Fέθεν, Fῖο*[5]), in dativo *ἑοῖ, οἷ, Fοῖ*[6]), in accusativo *ἕ, ἑέ, Fέ*. Ex hac autem (*σφε, σφι*) provenerunt dualis formæ *σφωΐν, σφωέ* et pluralis *σφεῖς, σφέα, σφέων, σφῶν, σφείων, σφίσιν, σφίν*[7]), *σφί, σφέας, σφᾶς, σφείας, σφέ* et, præmisso *α*, Aeolicæ *ἄσφι, ἄσφε*, consonantium sedibus mutatis, Doricæ *ψίν, ψέ*[8]). Tum ex illa formatum est possessivum pronomen *ἑός, ὅς, Fός*, de uno possessore usurpatum, ex hac *σφεός, σφός, σφέτερος*, quæ ad plures possessores referuntur.

Hæ formæ, quas magna ex parte dialectorum et temporum diversitati tribuendas esse facile apparet, ex antiqua illa radice non potuerunt gigni nisi ita, ut simul infinita ejus significatio distingueretur et definiretur. Quod tribus modis a Græcis effectum est. Nam et soli tertiæ personæ hoc pronomen assignabant et casuum ter-

---

[1]) *ἑοῖο*, quod ab Apollonio Rhodio usurpatur (vide Gerhardi Lectiones Apoll. p. 93) fortasse nihil nisi grammaticorum commentum est.

[2]) Vide Apollon. de Pron. p. 98.

[3]) Hunc genitivum a Corinna fuisse usurpatum auctor est Apollon. l. c. Cfr Ahrens Dial. Æol. p. 169, Dial. Dor. p. 250.

[4]) Hujus formæ Priscianum solum auctorem habet Ahrens Dial. Dor. p. 249.

[5]) Tarentinorum hoc esse putat Ahrens Dial. Dor. p. 169. Cfr Dial. Æol. p. 171.

[6]) Boeotos *Fῦ* dixisse ex Apollon. de Pron. p. 106 conjicit Ahrens Dial. Æol. p. 191 not. 6), *ὗ* Bekkerus in lectionibus libro Apollonii de Pron. subjectis. Dativis *ἵν* Hesiodum, *ἐΐν* Corinnam et Antimachum usos esse testatur Apollon. l. c. Illam formam, quam ex Hermanni conjectura nonnulli in Pindari carmina intulerunt (vide Ahrens Dial. Dor. p. 252, Buttmanni Gram. Maj. p. 289), a Cypriis pro *αὐτόν, αὐτήν* usurpatam esse dicit Hesychius s. v. *ἵν*. Nominativo *ἵ* Sophocles in Oenomao usus esse dicitur. Apollon. de Pron. p. 70. Quamquam *ἵ, ἵν* fortasse scribenda sunt et ad eandem stirpem atque *μίν, νίν* referenda. Vid. Kühneri Gram. I. p. 385. Curtii Etym. Græc. II. p. 120 (ed. prim.).

[7]) Laconicum erat *φίν* a Callimacho et Nicandro receptum. Ahrens Dial. Dor. p. 109, 261. Buttm. Gram. Maj. p. 291. *φίν* pro *αὐτοῖς, αὐταῖς* positum commemorant etiam Hesychius et Apoll. Lex. Hom. s. h. v.

[8]) Syracusanis has tribuit Apollonius de Pron. p. 126, 128, qui ibidem p. 122 docet, in monosyllabis formis illud *ψ* ab iis semper observari, de polysyllabis autem propter varias scriptiones judicium incertum esse.

minationibus indicabant, qua ratione cum aliis vocabulis conjungeretur, et numeros partim terminationibus, partim stirpium diversitate distinguebant[1]). Attamen hæc omnia, præter casuum distinctiones[2]), non adeo certa erant et constituta, ut numquam ab iis discederetur neque antiquæ radicis vis ac natura etiam in Græca progenie appareret. Sæpius enim factum esse videmus, ut aut ad primam vel secundam personam hoc pronomen referretur aut plurales casus pro singularibus adhiberentur aut possessiva ex diversis hujus pronominis numeris ducta promiscue usurparentur, ut neque personas neque numeros possessorum observarent[3]). Hæc igitur antiquæ radicis vestigia, quæ ab Homerica inde ætate usque ad hæc tempora per totum sermonis Græci decursum cernuntur, strictim percensere constituimus et brevi in conspectu proponere. Et quoniam solutæ orationis scriptores complecti nequimus iique pauciora hujus rei exempla et simpliciora offerunt, de his quum breviter præmonuerimus, in poetarum usu consistet hæc disputatio.

Apud Atticos igitur solutæ orationis scriptores nihil fere hujus generis occurrit nisi in pronomine reflexivo tertiæ personæ ex *αὐτός* composito. Hujus pronominis duales et plurales formæ ipse sibi repugnare videntur, quorum prior pars ad singularem numerum pertineat. Quam ob causam nonnulli veteres grammatici eas improbarunt, quum illos numeros rectius ad Homeri exemplum formari dicerent[4]). Sed, id quod maxime Atticorum proprium a grammaticis dici solet, sæpe hoc pronomen de prima atque etiam magis de secunda persona usurpatum[5]) invenitur neque tantum in plurali

[1]) Ex alia parte dici possunt fines hujus pronominis dilatasse, quum ad reflexivum sensum, quem in lingua Sanscrita habuerat, insuper directum addiderint. Sed ea res ab hoc loco aliena est.

[2]) Si fides Hesychio habenda est (vide p. 4 annot. 6) *ἵν* etiam accusativus esse poterat. Idem de *ἕιν* valet, si Bekkerus in Apoll. de Pron. p. 106 recte conjicit *ἐπὶ αἰτιατικῆς ἑὲθ' ὅτι παραλαμβανομένη* legendum esse. Cfr Buttm. Gram. Maj. p. 290.

[3]) Hujus usus primum et tertium genus minus recte permutationem pronominum dicere solent grammatici. Ne id quidem ex omni parte vere dicitur, possessiva tertiæ personæ hoc modo usurpata idem valere atque *ἴδιος*. Nam hoc vocabulum, etsi ab eodem fonte recte derivatur, aliam habet vim, qua ipsa ex pronominum numero excluditur.

[4]) Hoc de Aristarcho testatur Apoll de Pron. p. 90 sq., ubi ipse ejus sententiam tuetur. Eadem ratione p. 139 verbum *σφετερίζομαι* de 1:ma et II:da persona usurpatum improbat, quod ad solam tertiam personam pluralis recte referri possit. Quamquam ipsam hujus verbi formationem analogiæ repugnare censet.

[5]) Apoll. Synt. p. 195 sq. hoc in singulari numero recte fieri negat, quod im-

numero sed etiam in singulari. Cujus usus exempla frequentia sunt apud omnes fere Atticos scriptores præter THUCYDIDEM. Nam apud hunc quod legitur I, 82 *εἰ — τὰ αὑτῶν ἐκποριζώμεθα* unicum videtur esse[1]). XENOPHON autem sæpius de secunda, numquam fortasse de prima persona pronomen *αὑτοῦ* posuit[2]). Sed hic scriptor, ut alia multa contra severiorem Atticismi normam peccavit, ita etiam hoc loco. Nam non contentus illo Attico pronominis usu Hell. I, 7, 19 *σφᾶς αὐτούς* de secunda persona dixit et, si vera est scriptio, Cyrop. 6, 1, 10 *σφέτερος* de prima[3]). Apud PLATONEM neque multa neque certa sunt exempla pronominis *ἑαυτοῦ* de prima vel secunda persona usurpati[4]). Oratores autem ab hoc usu nequaquam abstinuerunt; cujus exempla omnes inde ab ANTIPHONTE præbent[5]). ANDOCIDES quidem idem fere quod Xenophon

---

pediant *ἐμαυτόν, σαυτόν*, in plurali autem hunc usum p. 206—7 eo defendit, quod desint *ἐμαυτούς, σαυτούς*, quibus *ἑαυτούς* in alienam sedem immigrasse coargui possit. Hujus auctoritatem secutus Bernhardyus Wissenschaftl. Syntax p. 272 efficere vult, a vetustioribus Atticis scriptoribus hanc regulam observatam esse, a qua Isocrates primus recesserit. Sed paullo audacius hoc statuisse videtur, ut infra apparebit.

1) Quod Thucydides sæpe commisit, ut *σφεῖς, σφέτεροι* ad singularem retulisse videatur, huc non pertinet. Vid. Krügeri Gr. 58, 4, 3; ejusdem indicem in Thuc. s. h. v.; Poppon. ad 5, 71 ed. maj., ad 3, 113 ed. min. Idem a Xenophonte factum est et in illis pronominibus et in *ἑαυτῶν*, itemque ab Herodoto. Apud Thucydidem quidem maxime offendunt 7, 4, 3. 1, 43, 1.

2) De secunda persona exempla sunto Cyrop. 1, 6, 35. 44 (Dind. *σαυτ.*). 5, 4, 37. 6, 3, 27. Mem. 1, 4, 9 (Dind. *σαυτ.*) 2, 1, 30. 31 (utroque loco Dind. *σεαυτῆς*). Hell. 1, 1, 28. 1, 7, 29. 4, 7, 35. Anab. 7, 5, 5. De prima persona exempla præbent nonnulli codd. Cyr. 5, 1, 2. An. 6, 6, 15, quorum auctoritatem rejecerunt novissimi editores.

3) Dindorfius, quem sequitur G. Sauppius, *σφετέρων* ejecit.

4) Phæd. p. 91 C. Bekkerus ex uno codice correcto *ἐμαυτόν* scripsit; Prot. p. 312 C. *σαυτόν* ex quattuor codd., quorum tres correcti sunt; Alc. II. p. 143 C. ex uno cod. *σαυτοῦ;* Amat. p. 136 D. *σαυτόν* ex duobus codd., quorum alter correctus. Sed certum videtur esse exemplum Phæd. p. 78 B., ubi *ἑαυτούς* ad primam personam refertur.

5) ANTIPHON B, δ, 1 *αὑτούς*, 5, 60 *αὑτοῦ* de I:ma persona habet et 5, 11 *αὑτῷ* de II:da, si Maetznerum audimus; nam Bekkerus et Turicenses *αὐτῷ* scripserunt. ANDOCIDIS 1, 101 duo codd. facili errore habent *τοὺς ἑαυτοῦ*, pro quo edd. *τοὺς σεαυτοῦ* dederunt; sed 114 omnes et codd. et edd. *αὐτὸς μὲν αὑτὸν ἀπώλλυον* præbent. LYSIAS 8, 5 *ἑαυτούς* de II:da persona habet; ISOCRATES *αὑτοῦ* 2, 38 de I:ma et 15, 145 de II:da. AESCHINIS 3, 163 pauci sed boni codd. *σαυτοῦ*, a Bekkero (Schulzio) acceptum pro eo quod Turicenses dederunt *αὑτοῦ*. DEMOSTHENES 1, 2 *αὑτῶν* (Bekk. *αὐτῶν*) de II:da persona habet (item 18, 39 in Epistola Philippi) et 18, 163 *αὑτούς* de I:ma, si Bekkerum sequimur, sed posteriores editores jure pronomen ejecerunt. LYCURGUS §. 94 *αὑτῶν* de I:ma persona, DINARCHUS 1, 8 et 70 *ἑαυτῷ* de II:da usurparunt.

in loco Hellenicorum supra allato commisit, quum 2, 8 *σφόδρα σφᾶς αὐτοὺς ἐπεφόβησθε* scripsit, etsi hic *σφᾶς αὐτούς* est pro *ἀλλήλους*. Sed hoc forsitan singulare sit hujusmodi exemplum apud oratores. Posterioris Græcitatis scriptores, qui quidem puriorem Atticismum sequerentur, ut Lucianus, pronominis *ἑαυτοῦ* usu Attico contenti fuerunt; ceteri vero sæpius exempla qualia illa Xenophontea exhibent neque solum ad omnes personas *σφᾶς* et *σφέτερος*, sed hoc possessivum etiam ad singularem numerum retulerunt[1]). Neque minore licentia usi sunt Byzantini[2]).

HERODOTUM ab Attico usu pronominis *ἑαυτοῦ* non prorsus alienum fuisse[3]) documento est 5, 20: *τάς τε ἑωντῶν μητέρας καὶ τὰς ἀδελφεὰς ἐπιδαψιλευόμεθα ὑμῖν.* 5, 92, 2 *σφίσιν αὐτοῖς* de secunda persona usurpatum rariorem apud Atticos usum, cujus supra mentionem fecimus, refert. Sed alia exempla vix invenias apud hunc scriptorem.

T r a g i c o s p o e t a s formis *σφέ* et *σφίν*, quæ proprie plurales sunt, etiam de ceteris numeris usos esse constat[4]). Harum *σφίν* numquam, *σφέ* raro[5]) sensu reflexivo posuerunt. Possessivum *σφέτερος* uno loco ad singularem relatum habemus, ÆSCHYLI Pers. v. 900[6]).

Pronomen *αὑτοῦ* a tragicis poetis de prima aut secunda persona umquam usurpatum esse negarunt nonnulli[7]). Quorum sententia, a plerisque merito improbata, infirmissimis nititur argumentis.

---

[1]) Vide Stephani Thes. Ed. Par. s. h. v.

[2]) Vide Mullachii Grammatik der Griech. Vulgarsprache p. 53 sq. 184. 208.

[3]) Hoc tamen statuit Bredovius De dial. Herodotea p. 284. — Cetera hujus usus exempla, quæ præbet Lex. Schweighæuserianum, jam mutata sunt.

[4]) *σφέ* de sing. Eur. (ed. Kirchhoff.) Or. 29. Phoen. 765. Med. 33. 931. (1285.) Hipp. 890. Alc. 16. 20. 109. 154. 570. 846. Androm. 39. 346. 982. Troad. 727. 921. 1122. Rhes. 592. Suppl. 155. Ion. 54. 71. 279. 293. 296. 297. 360. Iph. Taur. 730. Iph. Aul. 70. Hel. 608. 936. 988. (1201.) 1217. Herc. Fur. 540. El. 27. Fragm. (ex rec. Nauck.) 1058; Æschylus novem locis (vide Lex. Well., ubi addendus Prom. v. 9); Sophocles duodeviginti (vide Lex. Ellendt). *σφίν* Pers. 759. Oed. Col. 1490.

[5]) Æschyl. Sept. c. Theb. v. 469. 617. Soph. Trach. 166. Oed. Reg. 761. Numeri sunt editionum Dind.

[6]) *ὅς* de secunda persona codd. exhibent Eur. Hel. v. 622, ad pluralem relatum, ex conjectura intulit Matthiæ Eur. Hel. v. 1123 scribens *τάλαιναι ὧν ἀλόχων κείραντες ἔθειραν*, de prima persona Hermannus item ex conjectura posuit Eur. Iph. Aul. v. 1212, ubi dedit *παιδὸς ἧς στερήσομαι*.

[7]) Elmsleyus ad Eur. Heracl. v. 144 de Sophocle tantum et Euripide hoc negat; Bernhardyus Synt. p. 272 et 286 ab omnibus tragicis hunc usum abjudicat, quod ad singularem pronominis numerum attinet.

Nam quod maxime efficere studuerunt, in locutionibus *αὐτὸς αὐτόν* et similibus posterius vocabulum spiritu leni, non aspero, ut fieri solet, scribendum esse[1]), id quale sit ostendere conabimur primum allatis omnibus locis, ubi has locutiones invenimus. Atque apud Æschylum quidem sine ulla codicum discrepantia est Prom. v. 762 *αὐτὸς πρὸς αὐτοῦ κενοφρόνων βουλευμάτων* (præterquam quod cod. Medic. *πρὸς αὐτὸς αὐτοῦ* habet). v. 921 *ἐπ' αὐτὸς αὐτῷ*[2]). 1013 *αὐτὴ καθ' αὐτήν*. Sept. c. Th. v. 406 *καὐτὸς καθ' αὐτοῦ*. Agam. v. 836 *τοῖς δ' αὐτὸς αὐτοῦ πήμασιν*. Etiam Sept. c. Th. v. 194 cod. M. præbet *αὐτοὶ δ' ὑφ' αὐτῶν*, ubi Scholiasta A utrumque agnoscit, et *ὑφ' αὑτῶν* et, quod nonnulli codd. habent, *ὑπ' αὐτῶν*. Item Pers. v. 415 M. *αὐτοὶ δ' ὑφ' αὐτῶν* dat, pro quo al. codd. *ὑπ' αὐτῶν*. Uno loco Æschyleo, Choeph. v. 221 codd. consentire videntur in lectione *αὐτὸς κατ' αὐτοῦ* pro ea, quam receperunt editores, *καθ' αὐτοῦ*. Sophocles autem habet Aj. v. 906 *αὐτὸς πρὸς αὐτοῦ*. v. 1132 *τούς γ' αὐτὸς αὐτοῦ* (M. *αὑτοῦ*) El. v. 285 *αὐτὴ πρὸς αὐτήν* (M. *αὑτήν*). Oed. Reg. v. 138 *αὐτὸς αὐτοῦ* (M. *αὑτοῦ*). v. 228 *αὐτὸς καθ' αὐτοῦ*. v. 1237 *αὐτὴ πρὸς αὐτῆς* (M. *αὑτῆς*). Oed. Col. v. 853 *αὐτὸς αὐτόν* (codd. *αὑτόν*). v. 930 *τὴν αὐτὸς αὐτοῦ* (codd. *αὑτοῦ*). v. 1356 *τὸν αὐτὸς αὐτοῦ* (sic M.; al. *αὑτοῦ*). Ant. v. 1177 *αὐτὸς πρὸς αὐτοῦ* (M. *αὑτοῦ*). Trach. v. 451 *αὐτὸς αὐτόν*. v. 891, 1132 *αὐτὴ πρὸς αὐτῆς* (posteriore loco M. *αὑτῆς*). v. 910 *αὐτὴ τὸν αὐτῆς*. Accedunt in Fragmentis 323 (ex rec. Nauck.) *αὐτός τις αὐτῷ* et 736 *αὐτὸς παρ' αὐτοῦ*, ubi codd. *αὑτῷ* et *αὑτῶν* præbent. Euripidei denique loci sunt hi: Med. v. 31 *αὐτὴ πρὸς αὐτήν* (codd. *αὑτήν*). Hippol. v. 399 *αὐτὴ δ' ὑφ' αὐτῆς*. Androm. v. 1121 *αὐτοὶ δ' ὑφ' αὐτῶν* (codd. *ὑπ' αὐτῶν*[3]). Suppl. v. 433 *αὐτὸς παρ' αὐτῷ* (cod. B. pr. m. *αὑτῷ*). Ion. v. 622 *αὐτὴ καθ' αὐτήν*. v. 1178 *αὐτὸς αὐτῷ*. Iph. Aul. v. 810 *αὐτὸς ὑπὲρ αὐτοῦ*. Heracl. v. 143 *αὐτοὶ καθ' αὐτῶν*. 814 *αὐτὸς αὐτοῦ* (codd. *αὑτοῦ*). Hel. v. 1519 *αὐτὸς αὐτόν*. Herc. Fur. v. 951 *αὐτὸς πρὸς αὐτοῦ*. Fragm. 183 *ἵν' αὐτὸς αὐτοῦ τυγχάνει βέλτιστος ὤν*. 597 *τίκτων αὐτὸς ἑαυτόν*. 611 *αὐτοὶ δι' αὐτούς*. 797 *ὁ δ' αὐτὸς αὐτὸν ἐμφανιεῖ*. Ex hoc conspectu apparet, codices optimos sæpius pronomen reflexivum tueri, ubi vero a pronomine *αὐτός* stent, nusquam fere ullam præcedentis vocabuli mutationem fieri, sive aspero sive leni spiritu pronomen notaveris, ut codicum auctoritati his locis non multum tribui possit. Instar omnium est illud exemplum ex Eur.

---

1) Vide Elmsl. Eur. Heracl. 144. 814. Bernhardyi Synt. p. 287.

2) In hujusmodi exemplis Bernhardyus (l. c.) pron. reflexivum admittit.

3) Quos sequuntur plerique editores; injuria, ni fallor.

Fragm. 597 sumptum, cujus metrum anapæsticum pronomen *αὑτόν* respuit. Tum profecto mirum esset, si hac in re tragicorum usus ab Aristophane[1]) et a solutæ orationis scriptoribus[2]) recederet. Neque magis illa sententia probabilis videtur, si ipsam naturam pronominis *αὐτός*, quale est in Attica dialecto, consideramus; quod pronomen significationem latini pronominis, quod est *ipse*, nusquam admittit nisi ubi substantivo sive nomini sive pronomini adjectum est, id quod in primo casu semper fit: in obliquis, quum deest substantivum, latino *ei* respondet. Jam in exemplis, quæ supra ex tragicorum scriptis proposuimus, prius *αὐτός*, quod recto casu positum est, substantivo sive scripto sive audito adjectum est, posterius non nisi ita, ut idem substantivum alio casu cogitatione iteretur. Hoc autem cur fiat rejecta illa casus obliqui significatione, quæ ex Græci sermonis consuetudine ipsa se præbeat? Propter ejusdem vocabuli iterationem, inquiunt. At hæc non poetarum propria est sed etiam ceteris scriptoribus usitatissima, qui in hac verborum conjunctione pronomen reflexivum semper adhibent. Ac, si Euripides Alc. v. 1115 *σὺ δ' αὐτὸς αὐτὴν ἐσάγαγ' εἰ βούλει δόμους* dicere potuit, quis neget pronomen *αὐτός* iterari posse non eadem significatione etiam ubi per formarum rationem liceat utramque ad idem substantivum referre? Itaque ut hæc relatio efficiatur, necesse est posteriori pronomini addatur pronomen personale, cujus accessione exsistit pronomen reflexivum. In quo *αὐτός* proprie eam habet vim, ut objectum ad subjectum referat, non eam, ut objectum aliis objectis opponat[3]).

Itaque in iis tragicorum locis recensendis, ubi pronomen *ἑαυτοῦ* de prima vel secunda persona positum invenitur, jure nostro eos adnumerabimus, in quibus *αὐτός* pronomini præmissum est. Sunt autem hi:

AESCHYLI Ag. v. 1141

φρενομανής τις εἶ θεοφόρητος, ἀμφὶ δ' αὑτᾶς θροεῖς
νόμον ἄνομον (cod. Medic. *αὐτᾶς*)

---

[1]) Equit. v. 544 *κυβερνᾶν αὐτὸν ἑαυτῷ*. v. 1223 *αὐτὸς δ' ἑαυτῷ παρετίθει*; Nub. v. 194 *αὐτὸς καθ' αὑτόν*. 407 *αὐτὸς ἑαυτὸν κατακάων*. 980 *αὐτὸς ἑαυτὸν προαγωγεύων*. Eccles. v. 502 *ὅς αὐτὸς αὑτῷ*.

[2]) Etiam Herodotus 8, 16 *αὐτὸς ἑωυτόν*. 137 *διπλήσιος ἐγίνετο αὐτὸς ἑωυτοῦ*.

[3]) Nam hoc ubi fit, *αὐτός* per se poni nonnumquam videtur etiam ita, ut prima vel secunda persona simul audienda sit; ut Æschyl. Eum. v. 289 sq. *κτήσεται δ' ἄνευ δορὸς αὐτόν τε καὶ γῆν καὶ τὸν Ἀργεῖον λεών*. Antiphont. 5. §. 11 *δέον σε ὀμόσασθαι ἐξώλειαν αὐτῷ καὶ γένει καὶ οἰκίᾳ τῇ σῇ ἐπαρώμενον*. Quamquam hoc loco Maetznerus *αὑτῷ* scripsit fortasse recte; vide ejus comment. ad h. l.

Ibm v. 1296

εἰ δ' ἐτητύμως
μόρον τὸν αὑτῆς οἶσθα (codd. αὐτῆς)

Ibm v. 1542

ἢ σὺ τόδ' ἔρξαι τλήσει, κτείνασ'
ἄνδρα τὸν αὑτῆς (cod. T αὐτῆς).

Choeph. v. 111

πρῶτον μὲν αὑτὴν (intell. προσέννεπε) χὤστις Αἴγισθον στυγεῖ.

Ibm v. 221 (vide supra)

αὐτὸς καθ' αὑτοῦ τἄρα μηχανορραφῶ.

Ibm v. 1014

νῦν αὐτὸν αἰνῶ, νῦν ἀποιμώζω παρών,
Ita Hermannus; alii cum codd. αὑτὸν.

Suppl. v. 806

τίν' ἀμφ' αὑτᾶς ἔτι πόρον
τάμνω γάμον λυτῆρα;

Fragm., a Schol. Aristoph. ad Av. v. 807 servatum,

τάδ' οὐχ ὑπ' ἄλλων ἀλλὰ τοῖς αὑτῶν πτεροῖς
ἁλισκόμεσθα.

Sophoclis Aj. v. 1132 (vide supra)

τούς γ' αὐτὸς αὑτοῦ πολεμίους (intell. οὐκ ἐῶ θάπτειν)· οὐ γὰρ καλόν.

El. v. 283 (vide supra)

κἀπικωκύω πατρὸς
τὴν δυστάλαιναν δαῖτ' ἐπωνομασμένην
αὐτὴ πρὸς αὑτήν·

Oed. Reg. v. 138 (vide supra)

ἀλλ' αὐτὸς αὑτοῦ τοῦτ' ἀποσκεδῶ μύσος.

Oed. Col. v. 852 (vide supra)

γνώσει τάδε,
ὁθούνεκ' αὐτὸς αὑτὸν οὔτε νῦν καλὰ
δρᾷς οὔτε etc.

Ibm v. 920 (vide supra)

σὺ δ' ἀξίαν οὐκ οὖσαν αἰσχύνεις πόλιν
τὴν αὐτὸς αὑτοῦ.

Ibm v. 966

ἐπεὶ καθ' αὐτόν γ' οὐκ ἂν ἐξεύροις ἐμοὶ
ἁμαρτίας ὄνειδος οὐδέν.

Ibm v. 1356 (vide supra)

τὸν αὐτὸς αὑτοῦ πατέρα τόνδ' ἀπήλασας.

Trach. v. 451 (vide supra)

εἰ δ' αὐτὸς αὑτὸν ὧδε παιδεύεις,

Euripidis Heracl. v. 142 (vide supra)

δίκαιοι δ' ἐσμὲν οἰκοῦντες πόλιν
αὐτοὶ καθ' αὑτῶν κυρίους κραίνειν δίκας.

Bacch. v. 712

θάμνων δ' ἐλλοχίζομεν φόβαις
κρύψαντες αὑτούς· (cod. B. pr. m. *αὐτούς*).

Alc. 475

σὺ τὸν αὑτᾶς ἔτλας
πόσιν ἀντὶ σᾶς ἀμεῖψαι
ψυχᾶς ἐξ Ἅιδα. (ex Erfurdtii conjectura; codd. *σαυτᾶς*).

Aristophanes pronominis tertiæ personæ formis a *σφ* incipientibus nusquam usus esse videtur nisi in locis parodicis. Ran. v. 1464[1]) *σφέτερος* est in versu ab Æschylo pronunciato et Equit. v. 1020 *σφέ*, pro singulari positum, in oraculo. Raro, si unquam, Comicus *ἑαυτοῦ* ad primam aut secundam personam transtulit. Nam Equit. v. 505 sq.

ὦ παντοίας ἤδη μούσης
πειραθέντες καθ' ἑαυτούς.

ob alias quoque causas suspecti sunt. Nub. v. 960

ῥῆξον φωνὴν ᾗτινι χαίρεις καὶ τὴν αὑτοῦ φύσιν εἰπέ

codd. Rav. et Ven. *αὑτοῦ* habent, Bekkerus et Dindorfius *σαυτοῦ* dederunt. Av. v. 360

τὸν ὀβελίσκον ἁρπάσας
εἶτα κατάπηξον πρὸς αὑτόν,

cod. Rav. *αὐτόν* habet; sed locus corruptus videtur. Nub. v. 1449, 1455, Ran. v. 630 alii codd. pronomen tertiæ personæ habent, sed Rav. *σαυτόν*; contra Av. 1020 Rav. *ἑαυτόν*, ubi ceteri secundam personam tueri videntur. Thesmoph. v. 234 Fritzschius ex conjectura scripsit *βούλει θεάσασθ' αὑτόν*[2]).

Ab Atticis ad lyricos poetas transeuntes liberiorem jam usum pronominum tertiæ personæ invenimus. Et apud elegiacos unum est exemplum Theognidis v. 711—2

---

[1]) Editionis Dindorf. Lips. Aliud hujus pronominis exemplum exstat in Cocali fragmento n. 128 ejusdem editionis.

[2]) Exempla ex ceterorum Comicorum Fragmentis sumpta vide in Indice ad Meinek. Com. Græc. Fragm. s. v. *αὑτοῦ* et *ἑαυτοῦ*.

ἀλλ' ἄρα καὶ κεῖθεν πάλιν ἤλυθε Σίσυφος ἥρως
ἐς φάος ἠελίου σφῇσι πολυφροσύναις[1]).

Melicorum autem ALCMAN Fragm. 3 (ed. Bergk)

ὑμέ τε καὶ σφετέρως
ἵππως

et Fragm. 46

σφεὰ δὲ προτὶ γούνατα πίπτω

pronomen possessivum ad secundam personam retulit[2]). Fragm. autem 48

τῷ δὲ γύνα ταμία σφεᾶς ἔειξε χώρας

et 49

σφοῖς ἀδελφιδέοις
κάρα καὶ φόνον

σφός pro *ὅς* usurpavit[3]).

ANACREON Fragm. 116

Βοΐδιον οὐ χοάνοις τετυπωμένον, ἀλλ' ὑπὸ γήρως
χαλκωθέν, σφετέρῃ ψεύσατο χειρὶ Μύρων.

et SIMONIDES Fragm. 30 (ex Schneidevini conjectura)

τὰν δ' ἐπ' αὐχένα στρέφοισαν σφέτερον κάρα
πάντ' ἐπ' οἶμον

possessivum pluralium pro singularium posuerunt. Idem fecit PINDARUS Ol. 9, 76 sq. (ed. Bergk).

ἐξ οὗ Θέτιός γ' ὄζος οὐλίῳ νιν ἐν Ἄρει
παραγορεῖτο μή ποτε
σφετέρας ἄτερθε ταξιοῦσθαι
δαμασιμβρότου αἰχμᾶς;

Ol. 13, 60

τοῖσι μὲν
ἐξεύχετ' ἐν ἄστεϊ Πειράνας σφετέρου πατρὸς ἀρχὰν
καὶ βαθὺν κλᾶρον ἔμμεν καὶ μέγαρον.

Pyth. 4, 83

τάχα δ' εὐθὺς ἰὼν σφετέρας
ἐστάθη γνώμας ἀταρβάτοιο πειρώμενος
ἐν ἀγορᾷ πλήθοντος ὄχλου.

---

[1]) In v. 1218 jam *αὐτῶν* ad primam personam relatum scribunt ex Homerici sermonis consuetudine. Item Simonidis Fragm. 101 (ed. Bergk.).

[2]) Vide Apoll. de Pron. p. 139. Ceterum hæc duo fragmenta Callimachi esse suspicatur Ahrens de Dial. Dor. p. 263.

[3]) Vide Apoll. de Pron. p. 142, 143.

Isthm. 6, 32

καὶ τὸν βουβόταν οὔρεϊ ἴσον
Φλέγραισιν εὑρὼν Ἀλκυονῆ σφετέρας οὐ φείσατο
χερσὶν βαρυφθόγγοιο νευρᾶς
Ἡρακλέης.

Isthm. 8, 55

οἷς δῶμα Φερσεφόνας
μανύων Ἀχιλεύς, οὖρος Αἰακιδᾶν,
Αἴγιναν σφετέραν τε ῥίζαν πρόφαινεν.

Fragm. 200

Ἄλλο δ' ἄλλοισιν νόμισμα, σφετέραν δ' αἰνεῖ δίκαν
ἕκαστος.

Semel Pindari carmina *ὅς* pro *σφετέρος* præbent, Pyth. 2, 90

στάθμας δέ τινος ἑλκόμενοι
περισσᾶς ἐνέπαξαν ἕλκος ὀδυναρὸν ἑᾷ πρόσθε καρδίᾳ
πρὶν ὅσα φροντίδι μητίονται τυχεῖν.

et *σφέ* pro *ἕ*, Isthm. 6, 74

πίσω σφε (intell. Lamponem) *Δίρκας ἁγνὸν ὕδωρ...*

Quum consentaneum sit, transitionem illam a sensu Sanscriti pronominis mere reflexivo ad varias formas et significationes Græcorum tertiæ personæ pronominum paullatim factam esse, facile quis exspectet, in antiquissimis literarum Græcarum monumentis plurima hujus confusionis vestigia exstare. Et tamen in Homericis Carminibus, qualia ad nos pervenerunt, paucissima sunt. Nam Ilias non nisi unum exemplum præbet in *Δολωνείας* v. 397 sq.

ἦ ἤδη χείρεσσιν ὑφ' ἡμετέρῃσι δαμέντες
φύξιν βουλεύοιτε μετὰ σφίσιν οὐδ' ἐθέλοιτε
νύκτα φυλασσέμεναι, καμάτῳ ἀδηκότες αἰνῷ[1]).

Odyssea autem hæc: I, 402

κτήματα δ' αὐτὸς ἔχοις καὶ δώμασιν οἷσιν ἀνάσσοις·

ubi Bekkerus *δώμασι σοῖσιν.* IX, 27 sq.

οὔτοι ἔγωγε
ἧς γαίης δύναμαι γλυκερώτερον ἄλλο ἰδέσθαι,

quamquam hic locus ita explicari potest, ut *ἧς* non ad *ἔγωγε* referatur. XIII, 320

ἀλλ' αἰεὶ φρεσὶν ᾗσιν ἔχων δεδαιγμένον ἦτορ
ἠλώμην,

---

[1]) Bekkerus alteram scriptionem ab Aristonico commemoratam recipiens *βουλεύουσι — ἐθέλουσι* dedit.

quem versum cum tribus proxime sequentibus pro spuriis habent[1]). Sed dubitari vix potest quin, ut in aliis multis, ita hac in re quæ per Græciæ civitates ferebantur Homerica carmina haud paullum discrepuerint ab his, quæ nobis Aristarchi ceterorumque Alexandrinorum curæ tradiderunt. Qui, ut omnino analogiam sermonis sequebantur, quum sibi persuasissent, Homerum in pronominum usu accuratissimum fuisse[2]), quæcumque regulis suis repugnarent, ea, si fieri posset, amovisse videntur. Quod ita factum esse imprimis documento est carmen epicum ab Apollonio Rhodio ad Homerici sermonis leges, quales illis temporibus erant, diligentissime exactum[3]); cujus summa licentia in pronominum tertiæ personæ usu a nostro Homero magnopere abhorret. Sed etiam Scholia Iliadis idem testantur, in quibus nonnulla hujus generis exempla commemorantur. Quorum partem si conjecturis Zenodoti et aliorum tribueris, tamen apparet, illos talia non fuisse conjecturos, nisi in exemplaribus Homericis similia invenissent. Ita Il. I, 393 pro *ἑῆος* Zenodotus scripsit *ἑοῖο* ad secundam personam relatum, ut XV, 138. XIX, 342. XXIV, 550[4]). Idem criticus, quum I, 208 ejecisset, *σφωΐτερος*, quod est paullo infra v. 216, non ad dualem numerum retulit. III, 244 pro *φίλῃ* habuit *ἑῇ*, quod quo spectare voluerit, incertum est[5]). X, 127 *μίν* pro plurali habuit. Ad XI, 76 est in Scholiis *γράφεται οἷσιν* (pro *σφοῖσιν*). Ibidem v. 142 pro *τοῦ πατρός*, quod nos habemus ab Aristarcho probatum, Zenodotus *οὗ* scripserat; alia scriptio erat *σφοῦ*, teste Aristonico. XVIII, 230 Zenodotus dederat:

ἐνθάδε κοῦροι ὄλοντο δυώδεκα πάντες ἄριστοι
οἷσιν ἐν βελέεσσεν.

Ad XXIV, 310 denique est in Scholiis: *ταχύν· ἐν ἄλλῳ ἑόν*, quod pronomen ad secundam personam referendum est[6]). Ex his

---

[1]) IV, 192, quem Aristarchus et plerique recentiores critici ejiciendum censuerunt, huc non pertinet.

[2]) Apoll. de Pron. p. 110 *ἀκριβὴς πάντοτε περὶ τας ἀντωνυμίας ἐστίν*. p. 139 *ἀδιάπτωτος ἐν ἀντωνυμίαις*.

[3]) Ex hac parte Apollonianum opus illustravit R. Merkelius in præfatione editionis suæ.

[4]) Vide Düntzeri libr. De Zenodoti Studiis Hom. p. 74. — Quod I, 8 et X, 546 *σφωΐ*, XII, 366 *σφῶι* scripsit Zenodotus, non significationum sed formarum confusioni tribuendum videtur. Cfr Düntzer. p. 57.

[5]) Si cum Apoll. Synt. p. 157 ad Helenam, non huc pertinet hic locus.

[6]) Quum Zenodotus II, 296 habuerit *διοτρεφέων βασιλήων*, Vossius Hymn. in Dem. ad v. 103—4 suspicatur, ab eo *ἕ*, quod est in sequenti versu, ad illum pluralem fuisse relatum.

igitur testimoniis concludere licet, in iis Homericorum carminum exemplaribus, quæ plurima et ex ipsa Græcia et ex Græcorum coloniis Alexandriam conferrentur, hanc pronominum confusionem satis frequentem fuisse.

In Hymnis Homericis *ἕ* de plurali dictum videmus Hymn. in Ven. v. 268, qui a multis spurius putatur; *σφίν* de singulari numero XIX, 19 et XXX, 9. In Batrachomyomachia, quæ fere Hymnis adjungi solet, v. 23 *ἑός* de secunda persona, v. 103 et 161 de plurali numero usurpatur.

Hesiodea carmina quinque habent hujus generis exempla. Horum unum, Op. et D. v. 2,

Μοῦσαι Πιερίηθεν, ἀοιδῇσι κλείουσαι,
δεῦτε, Δί' ἐννέπετε, σφέτερον πατέρ' ὑμνείουσαι,

ad prooemium pertinet, quod jam antiqui critici ab Hesiodo abjudicarunt; alterum est in ejusdem carminis v. 381

σοὶ δ' εἰ πλούτου θυμὸς ἐέλδεται ἐν φρεσὶν ᾗσιν
ὧδ' ἔρδειν, καὶ ἔργον ἐπ' ἔργῳ ἐργάζεσθαι,

qui non minus pro suppositicio habendus est. Tertium est ibidem v. 58

τοῖς δ' ἐγὼ ἀντὶ πυρὸς δώσω κακόν, ᾧ κεν ἅπαντες
τέρπωνται κατὰ θυμὸν ἑὸν κακὸν ἀμφαγαπῶντες.

Quartum in Theog. v. 398

ἦλθε δ' ἄρα πρώτη Στὺξ ἄφθιτος Οὔλυμπόνδε
σὺν σφοῖσιν παίδεσσι φίλον διὰ μήδεα πατρός.

Quintum in Scuti Herc. v. 90

ὃς προλιπὼν σφέτερόν τε δόμον σφετέρους τε τοκῆας
ᾤχετο.

In fragmentis Cyclicorum ceterorumque epicorum, qui Alexandrinorum ætatem præcesserunt, nihil est, quod ad hanc nostram quæstionem pertineat, nisi quod ANTIMACHUS videtur *σφωΐτερος* de tertia persona usurpasse[1]).

Didactici poetæ ARATUS et NICANDER — ut eos hoc loco commemorem — a confusione pronominum tertiæ personæ prorsus abstinuisse videntur. Quod etsi magnam partem ipsarum rerum naturæ, quæ in horum carminibus tractantur, tribuendum sit, tamen haud scio an de industria factum sit a doctissimis illis poetis, præsertim Nicandro, qui, ceterum priscarum vocum locutionumque amantissimus, has Alexandrinorum delicias repudiaverit.

---

[1]) Vide Apoll. de Pron. p. 141. Idem poeta quod *σφῶ* pro *σφωέ* dixit, non videtur aliam rationem habere quam quod *νῶϊ* pro *νῶϊ* posuit. Cfr ibidem p. 113.

Bucolici, ut sunt ex parte cum Alexandrinis conjuncti, ita in usu pronominis tertiæ personæ hanc cognationem produnt. Ac Theocritus quidem ὅς de secunda persona singulari posuit X, 2 (incerta tamen scriptura). XVII, 50. XXII, 173. XXIV, 36; de tertia plurali XXV, 58 [XXVII, 26[1]]; σφετέρος de tertia singulari XII, 4. (XVII, 41). XXII, 209. XXIV, 59, de secunda XXII, 67, de prima XXV, 163; σφωΐτερος de tertia singulari XXV, 55[2]). Moschus autem σφέτερος de tertia singulari habet II, 26, 163. IV. 12, 53 et ὅς de prima IV, 77.

Pervenimus ad Alexandrinos poetas, quos pronominum confusione doctæ et exquisitæ elocutionis laudem appetiisse satis apertum est. Horum Lycophron omnino raro pronomina usurpavit. σφέ ad tragicorum Atticorum exemplum pro singulari posuit v. 1196, item σφί v. 1242. Pronomine possessivo semel tantum, si recte memini, usus est, v. 460, ubi σφός pro singulari pronomine est. Callimachus[3]) autem ὅς ad secundam personam singularis numeri retulit Hymn. in Dian. v. 103, σφέτερος ad singularem ibidem v. 229 et Hymn. in Del. v. 233. Ab eodem ἑός pro τεός et σφωΐτερος et ὅς pro σφός posita esse testatur Apollonius grammaticus[4]).

Sed omnium Alexandrinorum, ut jam significavimus, Apollonius Rhodius maximam exhibet pronominum tertiæ personæ confusionem. Nam hic pronomen possessivum ὅς non solum pro σφέτερος sæpius posuit[5]), sed etiam de prima et secunda persona utriusque numeri, pro ἐμός et σός[6]), pro ἡμέτερος[7]) et ὑμέτερος[8]). Idem σφέτερος non solum pro ὅς[9]) usurpavit sed pro ἡμέτερος[10]) et ὑμέτερος[11]); σφωΐ-

---

1) In hoc carmine, quod Theocriteum non esse pro certo affirmari potest, v. 41 et 43 codd. ἶθεν pro σέθεν præbent.

2) Præter primum omnia hæc exempla in iis carminibus exstant, quæ ad epicorum sermonem accommodata sunt.

3) Cfr Aulin de Elocutione Callimachi p. 72.

4) De Pron. p. 139. 143. Etiam Rhianus in fragmento apud Stobæum Floril. IV, 34 servato σφέτερος de singulari dixit.

5) Argonauticorum I, 384, 529, 617. II, 452, 513, 559. III. 167, 170, 327, 589, 591, 1375. IV, 484, 997, 1089, 1113, 1209, 1301.

6) Illius usus loci sunt II, 226. IV, 1015, 1036; hujus II, 634. III, 140, 511, 1041. (I, 225). Cfr Merkelii Proleg. p. LXXXI. Gerhardi Lect. Apoll. p. 93 sq.

7) IV, 203.

8) II, 332. III, 267. IV, 1384.

9) I, 167. III, 186, 302, 622, 643, 817, 1493.

10) IV, 1353. — σφέα habet I, 872, ubi ἡμέτερα exspectes. Vide Schol.

11) IV, 1327.

τερος autem pro σφέτερος[1]), sæpius pro ὅς[2]), semel pro σός[3]). Nec minore licentia in substantivo pronomine usus est, cujus singularem numerum pro ἐμαυτοῦ[4]) et σαυτοῦ[5]), pluralem formam σφίσιν pro ἡμῖν αὐτοῖς[6]) adhibuit. Quid de his rebus et de aliis multis[7]), quibus Apollonii pronominum usus a nostro Homero differt, statuendum videatur, supra indicatum est.

Quoniam ex tribus quattuorve quæ Apollonii ætatem exceperunt sæculis nullum amplioris magnitudinis poema ad nos pervenit, Anthologiæ Græcæ scriptores, quorum multi iique optimi ad illa sæcula pertinent, multi autem posteriores sunt, hoc loco comprehendimus. Atque ὅς quidem hic illic videmus aut ad tertiam personam pluralis[8]) respicere aut ad secundam singularis[9]) vel pluralis[10]); σφέτερος autem ad tertiam[11]) et primam[12]) et secundam[13]) singularis et ad secundam pluralis[14]); tum σφέ pro singulari positum[15]); ἑαυτοῦ denique et ad secundam personam singularis numeri [6]) et ad primam vel singularis[17]) vel pluralis[18]) relatum. In tanta versuum multitudine hujus generis exempla satis rara sunt. — Sed redeamus ad majora poemata.

---

1) I, 1286. IV, 464.
2) I, 643. II, 465, 544, 763. III, 335, 600, 625, 1227. IV, 274.
3) III, 395.
4) II, 635. III, 99 (addito αὐτός).
5) I, 983.
6) II, 1278. III, 909.
7) Ut ἐμεῖο (I, 891. III, 310, 721, 1076. IV, 743), σεῖο (III, 151. IV, 59), εἷο (IV, 460) sensu possessivo usurpatis, ἑοῖο et ἑοῦ pro genitivo pronominis substantivi, οἱ ἴδεν (I, 362. IV, 1471), τὴν δέ μιν (III, 741 cfr Herm. ad Orph. p. 799), μίν pro αὐτούς (I, 941. II, 8), σφέ ab Homero uno tantum loco, Il. XIX, 265 (vide Buttm. Lex. p. 60), ab hoc sæpius pro plurali posito (e. g. III, 327, 370, 683, 702. IV, 556, 786), pluralibus pronominum primæ et secundæ personæ pro singularibus sæpissime ratione ab Homero aliena adhibitis et simil. Cfr Merkelii Proleg. p. LXXX sq.
8) Anthol. Pal. VII, 268. VIII, 88. IX, 607. Plan. IV, 264. App. 264.
9) A. P. VI, 267. VII, 104, 539. VIII, 92. XI, 297. XV, 40.
10) A. P. III, 16. VII, 730. I, 10 v. 76.
11) A. P. VI, 323. IX, 716. XII, 96. Plan. IV, 206. App. 308.
12) A. P, IV, 1 v. 6.
13) A. P. I. 35 (?).
14) A. P. IX, 134.
15) A. P. VII, 741. VIII, 249.
16) A. P. XI, 77.
17) A. P. V, 238.
18) A. P. X, 87. XI, 19.

Quæ Oppiani nomine feruntur didactica carmina possessivorum tantum tertiæ personæ permutationem habent. Et in Halieuticis, quod poema 3500 fere versus continet, ὅς pro σφέτερος vicies quinquies[1]), hoc pro illo quinquies[2]) positum videmus; in Cynegeticis autem, quæ paullo plus 2100 versuum sunt, ὅς pro σφέτερος vicies[3]) fere, hoc pro illo semel[4]). Omnino in utroque carmine σφέτερος sensu proprio usurpatum rarissimum est; in priore quinquies fere, in posteriore ter legimus. — Iisdem augustioribus finibus se continuerunt Auctor de Herbarum viribus, qui ὅς pro σφέτερος[5]), et Dionysius Peregetes, qui σφέτερος pro ὅς[6]) semel posuerunt. In Maximi poemate, quod περὶ καταρχῶν inscribitur, utriusque rei unum exemplum reperitur[7]). Aliquanto majorem sibi licentiam sumpserunt Apotelesmaticorum auctores, qui non modo ὅς pro σφέτερος sæpissime[8]) et hoc pro illo rarius[9]), pro ἐμός semel[10]) usi sunt, sed etiam ἕθεν[11]) et σφωίτερος[12]) ad pluralem nonnumquam retulerunt. — Cetera didactica poematia vel poematum fragmenta prætermittimus.

Hinc si ad epica carmina revertimur, ætate proximus fuisse existimatur Quintus Smyrnæus. Qui quamquam omnino anxie Homeri vestigia premit, in usu pronominum Apollonium potius auctorem secutus videtur. Nam ὅς et ad pluralem tertiæ personæ sæpissime[13]) et ad primæ personæ tum singularem[14]) tum pluralem[15]) itemque secundæ et singularem[16]) et pluralem[17]) respicere

---

[1]) Halient. I, 148, 273, (327), 523, 645, 664, 684, 730, 733, 747. II, 106, 133, 244, 245, 250, 278, 641. III, 86, 278, 326. IV, 192, 436, 488, 557. V, 372, 534.

[2]) Hal. I, 700, 711. II, 130. III, 149. IV, 355. V, 83.

[3]) Cyneget. I, 139, 143, 223, 258, 267, 268, 359, 417. II, 49, 106, 483, (549), 578, 589, 609. III, 116, 134, 179, 244. IV, 118.

[4]) Cyn. III, 200. [5]) v. 150. [6]) v. 776.

[7]) ὅς pro σφέτερος v. 320, contrarium v. 308.

[8]) (Edit. Axt. et Riegl.) I, 105, 111, 138, 157, 179, (188), 240, 244, (320). II, 141, 145, 159, 169, 182, 189, 217, 228, 238, 272, 341, 409. III, 65, 74, 374, 381, 390, 398. IV, 190, 449. V, 40, 98. VI, 9, 88, (106), 158, 183, 196, 226, 297, 359, 420, 470, 483, 522, 540, 589, 694, 709.

[9]) II, 103, 348. VI, 53, 487, 526, 641.

[10]) I, 10. [11]) II, 161. [12]) II, 190.

[13]) I, 349, 527. II, 65, 264, 367, 463. III, 185, 222, 342, 423, 764, (787). IV, 15, 343, (347). V, 27, 325, 468, 538. VIII, 36, 236, 377. X, 255. XII, 31, 337, (456), 476. XIII, 90, 441, 518. XIV, 64, 218, 368, 386, 543. 545.

[14]) VIII, 440. [15]) II, 28, 49. VIII, 455. XIII, 344.

[16]) II, 609. III, 634. VII, 268, 294. IX, 55. (XIII, 192).

[17]) I, 468. XIII, 282, 507.

voluit, neque minus *σφέτερος*[1]) et *σφός*[2]) ad singularem numerum et *σφωΐτερος*[3]) ad pluralem tertiæ personæ. Substantivorum autem *σφέ* pro singulari[4]) et *μίν* de duobus[5]) positorum incerta sunt exempla. Ceterum Quintus nonnumquam ipso Apollonio longius in hac licentia progressus est[6]).

Sequitur NONNUS Panopolitanus. Is, ut liberiore judicio utens ad superiorum epicorum exemplum se contulit et novam quandam ac propriam versus condendi artem effecit, ita ab hac pronominum confusione videtur abstinendum existimasse. Dionysiacorum quidem, amplissimi poematis, paucis locis[7]) *σφωΐτερος* ad pluralem numerum referri videmus; quod unicum hujus licentiæ genus sibi permisit Nonnus. In Metaphrasi vero Evangelii S. Iohannis nihil, quod huc pertineat, invenimus.

Qui restant epici poetæ sexti seculi, Nonni sectatores, eorum TRYPHIODORUS duobus locis *ὅς* pro *σφέτερος* posuit[8]), COLUTHUS autem et MUSÆUS nihil hujus generis commiserunt.

Ultimum locum Orphicis, quæ vocantur, carminibus assignavimus, non quod ætate ceteris posteriores sint, sed quia ex ea, quæ hic agitur, parte ab omnibus quodammodo differunt. Neque tamen eadem est horum carminum ratio. Nam Hymni nullum hujus abusus exemplum habent; Lithica autem eadem fere, quæ alii poetæ, ut *ὅς* pro *σφέτερος*[9]), hoc pro illo[10]) et pro *σός*[11]), *σφωΐτερος* pro *σφέτερος*[12]) et pro *ὅς*[13]) reperiatur; novum sed simile est *σφός* pro *σός* positum[14]). At Argonautica non modo his similia offe-

---

1) I, 246, 709. II, 90. V, 523. VII, 24, 92. X, 413. XI, 449, 452. XIII, 224. XIV, (30), 111.

2) I, 785. II, 302. III, 517. VII, 61. IX, 526. X, 435. XI, 492. XIII, 317.

3) XII, 89. XIV, 174.

4) I, 110, quem locum emendarunt Spitznerus et Koechlyus.

5) XIV, 171, ubi jam scribunt *σφιν ἄρ' ἀμφοῖν* vel *σφιν ἅμ' ἄμφω*. Ante Spitznerum et Koechlyum scribebantur V, 279 *αὐτόν* de I:ma et II, 157 *αὐτῷ* de II:da persona. Pro *οἱ αὐτῷ* V, 533 et X, 392 iidem II:dæ personæ pronomen restituerunt,

6) Ut *νῶϊ* pro plurali usurpavit I, 213. II, 88. VIII, 452. X, 31. XII, 257. At quod Hermannus ad Orph. p. 799 sq. suspicatur, apud Quintum *οἱ* pro plurali reperiri, quin etiam, ut orphicum illud *οἱ*, interdum abundare, vix cuiquam probabitur.

7) V, 348. XXI, 108, 292. XLVII, 637. Cfr Lehrs Quæst. Ep. p. 260. — V, 495 *ὅς* pro *σφέτερος* positum Lehrs conjectura *ἀγρευτῆρι θοούς*, Koechlyus lacuna constituta sustulit.

8) v. 138, 612.

9) Lithicorum v. 42.

10) v. 306, 623, 639, 747.

11) v. 663.

12) v. 581, 732.

13) v. 491.

14) v. 166.

runt, ut *ὅς* pro *σφέτερος*[1]), hoc[2]) et *σφός*[3]) pro illo et *σφός* pro *ἡμέτερος*[4]) usurpata videamus, sed multa habent in usu pronominis substantivi, quæ nova sunt et usque eo inaudita. Quamquam de his rebus difficillimum est judicium et propter miseram textus verborum conditionem et quia imperitus poeta pronomen *οἷ* sæpe adscivit, ut versuum numeros expleret; quo fit, ut haud raro de vi et significatione hujus pronominis nihil pro certo possit affirmari[5]). In 1384 versibus illud *οἷ* plus CL locis exstat, quorum locorum plus tertiam partem Hermanni conjecturis debitam si prætermiserimus, tamen restabunt multi, ubi pronomen aut prorsus abundare videatur[6]) aut pro plurali tertiæ personæ[7]) aut primæ[8]) accipiendum sit. *σφίν* autem, quod item sæpius abundare videtur[9]), aut pro singulari aut pro secunda persona plurali usquam positum esse[10]) probari vix poterit.

Vidimus igitur per omnes poesis Græcæ ætates hanc pronominum confusionem obtinere. Jam doctorum poetarum usus, Antimachorum, Callimachorum, Apolloniorum, ad sermonem Græcum, qualis ipsorum temporibus fuerit, cognoscendum, parum valet, quum doctissimus quisque summa diligentia ex antiquorum scriptorum monumentis hujusmodi ornamenta conquisierit. Quare de superioribus temporibus, non de suis hi poetæ testimonium dedisse putandi sunt. Sed æqualium loquendi consuetudinem solutæ orationis scriptores docent; apud quos eundem pronominum usum, etsi minus varium et multiplicem, reperiri ostendimus. At enim hi scriptores pariter ac

---

1) Argonauticorum v. 358 (Hermannus *ἑῆς* in textum receptum p. 815 retractavit). 441, 1122, 1292.

2) v. 731. 3) v. 583, 868, 945, 1329. 4) v. 1149.

5) Quam ob causam qui hujus poematis rationem paullo diligentius consideraverit, is non nimis mirabitur Hermanni inconstantiam, qui sæpius alias in notis, alias in disputatione adjecta, alias in indice sententias proponat.

6) Ut v. 174, 272, 285, 293 (ita Herm. quoque in indice in annotatione versui subjecta idem atque *ἐν ἡμῖν* esse statuerat). 298, 396, 535, 536, 591, 737, 821, 1029, 1141, 1262, 1316. Quamquam non nego, reflexivam quandam vim his locis intrudi posse.

7) Ut v. 234, 247, 251 (?), 255 (ita Herm. in annotatione ad v. 247; in indice *οἷ* *mihi* significare dicit). 301 (?), 476, 497, 687, 776 (?), 1146, 1279 (cfr 535, 591), 1339, 1341. Nonnullis locis articulus videtur esse ut v. 277, 528, 678, 839, 841, 1038, 1270, 1284.

8) Ut v. 764, 892, 939, 1214. Quod Herm. in Indice statuit, *οἷ* nonnumquam pro *me* vel *vobis* positum esse, parum verisimile videtur.

9) Ut v. 170, 471 (quibus locis substantivo præmittitur, ut *οἷ* v. 269, 776) 649, 914, 1278, 1301.

10) Quæ est Hermanni opinio, vide ad Orph. p. 797.

poetæ docto quodam et artificioso dicendi genere usi sunt, ex quo certam de quotidiani sermonis consuetudine conjecturam non liceat facere. Hoc etsi de posteriorum sæculorum scriptoribus maximeque Byzantinis aliqua ex parte recte dici potest, tamen ad hanc nostram quæstionem parum habet momenti. Nam ut ei rei non multum tribuamus, quod in titulis nonnumquam hujus usus exempla conspiciuntur[1]), lingua, qua nostræ ætatis Græci utuntur, maximo argumento est, illum certe pronominis reflexivi usum, qui Atticorum potissimum esse dicitur, non magis apud scriptores quam in vulgari sermone viguisse. Neogræca enim, quam vocant, lingua nihil aliud est nisi sermo vulgaris, qui, Græcorum cultu et literis senescentibus, urgentibus exteris populis, dialectis coalescentibus, exstitit atque succrevit, donec seculo duodecimo nova quodammodo et mutata specie prodiit literarum monumentis consignatus. Atqui jam apud illum scriptorem, qui primus vulgari Græcorum lingua usus est, THEODORUM PRODROMUM, pronominis reflexivi ea est forma, quam usque adhuc usurpant Græci; qui, ut personas distinguant, duobus hujus pronominis casibus, *τοῦ ἑαυτοῦ, τὸν ἑαυτόν,* encliticas formas *μου* et *μας* primæ, *σου* et *σας* secundæ, *του, της* et *των* (*τους*) tertiæ personæ adjungunt[2]).

Neque vero hæc personarum confusio in pronomine reflexivo Græci sermonis propria est; sed plures linguæ, quæ ex Sanscrito fonte provenerunt, ejusdem usus participes sunt, ut Persica, Slavonicæ, Lithuanica, Lettica[3]). Latinam autem et Scandinavicas pronominis reflexivi ad primam et secundam personam translationi passivam verborum formam debere, satis cognitum est.

---

[1]) Corp. Inscr. Græc. Tit. 1653 et 4158 (ille Boeoticus, hic Sinopensis, uterque versibus elegiacis scriptus) et 1695 (Delphicus) *σφέτερος* habent pro *ὅς;* 2140 b (Æginetićus), 3800 (ex Heraclea Pont.) *αὑτόν* de secunda persona, 3193 (?), 3260 (?), 3265 (omnes Smyrnæi) et 3587 (ex Troade) de prima positum.

[2]) Aliud hujus generis exemplum Græcorum, qui nunc sunt, sermo præberet, si verum esset, quod Mullachius (Gram. der Griech. Vulgarspr. p. 184) et alii statuerunt, plurales formas secundæ personæ, quæ sunt (*ἐ*)*σεῖς*, *σας*, (*ἐ*)*σᾶς* ex antiquis formis *σφεῖς* etc. repetendas esse. Sed verisimilius videtur, illas formas ex singularis numeri stirpe ductas esse, ut plurales primæ et secundæ personæ distinguerentur.

[3]) Miklosich, Sitzungsberichte der Wiener Akademie I. p. 835. Curtius, Grundzüge der Griech. Etymol. I. p. 361.

ALLMOGEMÅLET

I

NORRA ÅNGERMANLAND.

Akademisk afhandling

af

DOKTOR **KARL SIDENBLADH.**

UPPSALA,
Kongl. Akademiska Boktryckeriet.
1867.

Allmogemålet i Norra Ångermanland,

afhandladt af

Karl Sidenbladh.

Inledning.

Det mål, som här kommer att behandlas, talas af allmogen i Norra Ångermanland. Till Norra Ångermanland räknar jag då trakten mellan Malinge- ock Skuleskogen ock frånskiljer således Nordmalings ock Bjurholms socknar, som visserligen räknas till landskapet Ångermanland ock för ett århundrade sedan fingo sina gränsor bestämda mot Vesterbotten, men höra hvarken med afseende å landets natur eller mål till Ångermanland utan till Vesterbotten. Ett måls område kan ej inneslutas af tillfälliga utan blott af naturliga gränsor, som skilja ock hafva skilt en del af folket från de andre, försvårat en yttre beröring, men befordrat en inbördes samfärdsel. Skarpt skiljer Malingen, den norra gränsen, såväl mellan Ångermanlands backiga ock Vesterbottens flacka land, som mellan dessa orters mål. Den södra gränsen, Skule-skogen, skiljer ej mycket de å ömse sidor om honom liggande trakternas natur från hvarandra, men är en säker mur, öfver hvilken egendomligheterna af ettdera af Norra ock Södra Ångermanlands hvarandra ganska nära stående mål icke gå.

Den af desse milsbrede skogar begränsade trakten är en vidd af omkring 55 qvadratmil, hvarest ungefär 30000 menniskor tala detta mål, fördelde inom socknarna Anundsjö *(Æhnensjö)*, Skorped *(Skôrpe)*, Sidensjö *(Sinsjö)*, Nätra *(Näter)*, Själevad *(Sjåhla)*, Mo, Björna, Arnäs *(Æhnäs)*, Gideå *(Gie)*, Grundsunda *(Grunnsunn)*.

Ehuruväl någon skiljaktighet i afseende å målet kan märkas inom olika socknar, är hon dock ej större, än att målet kan betraktas såsom helt ock gemensamt. Mera betydande afvikelser äro på sitt ställe serskildt antecknade, hvilket är serdeles af nöden i fråga om pronomen, hvilka uttalas helt olika i olika trakter; t. ex. om en Sidensjöbo vill säga: jag

ber, att I skolen gifva honom det, uttrycker han sig: *je be, ja ska ge en e,* hvilket, sagdt till en som blott känner Arnäs-målet, fattas, som om det vore sagdt: I bedjen, att jag skall gifva honom det.

Liksom annorstädes, är äfven här kusttraktens mål uppblandadt med en hel hop af ord ock talesätt från skriftspråket ock de egna orden äro till visse delar åsidosatta. Mest fredadt från yttre inblandning qvarstår målet i fjällsocknarna, af hvilka Anundsjö socken intager det främsta rummet. Om mindre betydande skiljaktigheter i ordens uttal ock betydelse inom olika socknar hafva visat sig vid ämnets behandling, har jag låtit målet, sådant det talas i Anundsjö, blifva rådande.

I Ordboken har jag upptagit alla de ord, hvilka jag under 10 somrars studier af målet i Norra Ångermanland märkt skilja sig något väsendtligare från skriftspråket. Mindre afvikande ord, t. ex. *skrivä* för skrifva ock dyl., har jag ej ansett nödigt att anföra. För mera afvikande ord har jag sökt jämnförelser i beslägtade skriftspråk, mest fornsvenska, fornnorska ock gotiska, äfvensom med det norska allmogemålet, som har en stor likhet med för handen varande mål. Dessutom hafva för några ord anförts märkbare slägtingar ur närboende folks språk. Åtskilliga ord stå utan all jämnförelse, ehuru de ej i något hänseende likna till betydelsen motsvarande ord i skriftspråket. Anledningen härtill är dels den, att jag icke kunnat finna ett i andra språk beslägtadt ord eller stam-ord, hvilket åter beror än på bristande insigt, än derpå, att målet har bevarat ord af någon stam, som för öfrigt torde vara utdöd, dels den, att jämnförelserna blifvit långsökta ock, då vokal- ock konsonant-öfvergångar i målet ej äro bestämde af osviklige lagar, förfallit till blotta antaganden ock gissningar om förhållanden, som mycket väl låta tänka sig, men svårligen kunna bevisas [1]). Desslikes skulle en någorlunda fullständig jämnförelse i fråga om alla ord hafva så många gångor fördubblat arbetet, att jag å dessa ark ej fått utrymme för mer, än ord till en bokstaf. Derför är ord-slägtskapen blott antydd — på många ställen sannolikt alltför knapphändigt — ock der en längre bevisning varit af nöden, har jämnförelsen, äfven om ofvanstående orsaker ej laggt något större hinder, helt ock hållet uteslutits. Till exempel må tagas orden *mea* (vidskepelse) ock *skimpä* (afskära).

Mea, f. vidskepelse, är, såsom § 18 utvisar, målets uttal för *meda,* likasom *me* för *med, mean* för *medan, mee* för *mede* o. s. v. Detta

1) Ett ock annat ord kan möjligen vara alldeles godtyckligt bildadt, eller hafva inkommit i målet förvrängdt ock med falsk betydelse, på hvars utgrundande allt arbete är fåfängt. Detta gäller i synnerhet om alldeles främmande ord, som kunna få de vidunderligaste betydelser, hvarpå kan från Södra Ångermanland anföras ett sereget exempel: *sharlataner*, m. plur. tant. tofsar. (Af blott en har jag hört ordet).

meda har i svenska skriftspråket ingen slägting, men väl sådane i andra språk. Vill man med ledning af formen *meda* uppställa de starka verben af detta ords stam, får man i Sv. *mida, med,* FN. *míða, meið,* Got. *meidan, maiþ,* FHT. *mîdan, meid,* Anglos. *mîðan, mâð.* I Sv., FN.[1]) ock Got.[2]) finnas icke dessa verb, men FHT. ock Anglos. hafva de nämnda. Af præt. *maiþ* af det antagna Got. *meidan* finnes adj. *gamaiþs*, stympad *(ἀνάπηρος)*, förkrossad *(τεϑραυσμένος)*; med fornhögt. *mîdan*, undvika, jämnför GRAFF under stammen *meit* (Althochdeutscher Sprachschatz, II. 701) de fornhögt. *kamait, kimeit*, högmodig ("baridus"), dum, *in kimeitun*, förgäfves, *kameitheit*, vidskepelse, mot hvilket SCHADE (Altdeutsches Wörterbuch) ej har något att anmärka; MÜLLER ock ZARNCKE (Mittelhochdeutsches Wörterbuch II: 1. 129) hafva *gemeit*, glad; SCHMELLER (Bayerisches Wörterbuch) har *gemait*, stor (stolt); till det anglos. *mîðan*, vara dold, hänförer ETTMÜLLER (Lexicon Anglosaxonicum) *gemæd*, vansinnig. Grundbetydelsen till stammarne *meid, mîd, meit, mið* synes sålunda vara *fattas*, hvaraf sedan härledes *låta fattas* (undvika, vara frånvarande, stympa, vara bristfällig, tom, fåfäng, högmodig). I samma mening — om ock med något litet olika betraktelsesätt — säger J. GRIMM (Deutsche Grammatik II. 750): das goth. gamaids bedeutet leiblich schwach, das ahd. kameit, ags. gemâd, engl. mad schwach an geist, thöricht, das mhd. gemeit geht aus dem begriffe leer, dünkelhaft, eitel, leichtsinnig ganz in die gute bedeutung von stolz, fröhlich, lustig über. DIEFENBACH (Wörterb. der gothischen Sprache II. 9) har ungefär samma gång i jämnförelsen. (Han tyckes hysa betänkligheter mot att hitföra engl. *mad* genom att sätta efter ordet parentheesen: (â aus â?); engelske lexikografer synas också icke vilja sätta *mad* vid Got. *gamaids* (*gamaiþs*) utan vid Got. *mods (moþs)* ock öfversätta det icke just med "thöricht" eller "amens", utan med förryckt, rasande, sålunda bland andre J. THOMSON (Etymons of english words) ock J. E. WORCESTER (Dictionary of the english language), ehuru de utgå från den lämpliga grundbetydelsen: disordered in the mind). Man finner häraf, att ehuru både de forna ock nya skandinaviska språken ej kunna uppvisa något ord, som till form ock betydelse öfverensstämmer med målets *mea* eller *meda*, detta likväl ej står utan anförvandter, utan återfinner t. o. m. sig sjelft i fornhögt. ka-*meit*-heit (vidskepelse).

Skimpå borde i Ordb. jämnföras med Sv. *skymfa*. För att finna likheterna behöfver man ej gå längre än till forn-isländskan, der man i

---

1) FN. eger svagt verb *meiða* (skada, lemlästa) ock dermed beslägtade ord: *meiðing* m. fl.

2) Got. har svagt *maidjan* (förändra) ock dess sammansättning *in-maidjan*.

adj. *skammr* (kort) finner stam till båda orden, som egentligen äro blott ett ock detsamma. Antagligen är, om ett ord har två betydelser, en inre ock en yttre, den yttre den första, ur hvilken den inre härledts. De aktiva verb, som härledas ur *skammr*, betyda först *göra kort*, men hafva sedan vid olika föremål för förkortningen fått skiftande betydelse; så bet. FN. *skemma* 1) förkorta, 2) förderfva, *skemta* 1) förkorta (tiden), 2) förnöja. Till FN. verben *skamma*, skämma (tysk. schämen) ock *skimpa*, skymfa (tysk. schimpfen), kan icke den ursprungliga bet. uppvisas i FN. skrift. Men i FSv. finnes grundbet. till *skamma* i verbet *skiæmma*, bildadt af adj. *skamber* (= *skammr)*, hvilket verb förekommer, t. ex., i Vestgötalagens II. Fornæmisb. 1 kap., hvarest nämnes: taka hest at skiæmma leþ sina meþ (att förkorta sin väg); ock målet har i sitt *skimpå* grundbetydelsen till FN. *skimpa* [1) "skimpå", afkorta], 2) skymfa. Den ursprungligare, yttre bet. saknas i flere språk: got. *skaman*, anglos. *scamjan* ock de tyska språkens *scama, scham* o. dyl. hafva blott bet. af moralisk förkortning, men engelska *scamble* [1]) har den ursprungliga: afstycka. I de svenska målen torde likaledes den första bet. af *skammr* eller *skamber* vara högst sällsynt. — Hvad svenske formen *skymfa* beträffar, ser man, att han icke är regelrätt bildad, emedan han bort heta *skympa* (eller bäst *skimpa)* i likhet med andra ord, som hafva aflednings-*p* efter stammens *m*, såsom t. ex. *stympa*. Ordet tyckes hafva fått sitt nuvarande utseende genom tyskt inflytande. *Skymf* ock *skymfa* torde icke förekomma i mycket gammal svenska, utan i deras ställe *nesa* ock dyl., men då orden började användas, hette de utan tvifvel *skimp* ock *skimpa,* hvarpå St. Rim-Krönikan är ett säkert bevis, då der om Kon. Magnus Smek förekommer verbet *beskimpa* i en otvetydigt skymflig bemärkelse:

Tha sputtade honom gambla ok unga,
Ok kastade honom med rotna Koolunga,
Ok beskimpden [2]) med Vijsor ok Orde.

Ett medvetande om riktigheten af *imp* i st. för *ymf* i ordet visar allmogen i det konstiga ordet *skimpinera,* som ej kan vara annat, än en med tanken på *skimpa* gjord förvrängning af det med oegentlig bet. lånade *chikanera.*

Att för dem af målets ord, som äro lika lydande i andra orter af Sverige, anföra dessa, har jag ansett vara mindre behöfligt, då det ligger nära till hands för hvilken som heldst att uppsöka ett sådant ord i åt-

1) De förut nämnde engelske lexikograferne hafva för *scamble* andra härledningar.
2) Enligt 1818 års upplaga.

skilliga lexikaliska arbeten öfver svenska allmogemål, men vara väl mycket tidsödande ock skrymmande.

Vid stafvandet af målets ord har jag uppställt såsom hufvudregel, att orden stafvas så, som de uttalas, hvarifrån dock de undantagen göras, att dubbelt konsonantljud framför annan konsonant inom samma stafvelse betecknas med blott en konsonant ock att härledningen — såvidt sådan kunnat finnas — fått bestämma användandet af *sj, sk* ock *stj,* ehuru de hafva samma ljud, samt *g* ock *j,* ehuru de ock hafva framför len vokal samma ljud. I öfrigt jfr Ljudläran.

Såsom prof på målet lemnas här en liten underrättelse, som meddelades mig en gång om *vitra:* Vitra ä en onn en anne å ä ti vattne; dit ha a, säg dåkter Lutter, vörrte nestött. Å de ä ållernatten lönt te å vänt se fo nå pa fiske, der vitra ä, ärsh en int vellgo a ve na, för de ä hännarsh vatten. En Shvänn va nohl i tjenna te å metä, männ föll kast'en ne tjo bhlanker, inna hann börrde, å se fekk en å oansenlet. De ä no vitren ti fårsha å, tökka dämm käll kværnfruen. Anne ener ä dämm, sömm ha kyrn å gittern — å vareviga git ha gvitt e hår. Shvyhna ha a å, männ de ä björna. Hon gär se ohärransh no å de, sömm illt e ä, bå bärgta fåhlke å mostähl hästa, å för de jåhlp int anne, änn kastä na ståhl ömma fåhlke å ge hästa brö å bhloen. Vitren ä se oförvinnelit mang, bå kära å kvennen, å fö opp onga, se vört de int vor se vähl, atte dämm buffrä te fjälls, vor e rakt rålöst pa vessa ställa, — nu för tien ä a föll opp i Wiska å reger värre änn en snö.

De förkortningar, som torde behöfva någon förklaring, äro:

Anglos. = anglosaxiska språket enligt L. Ettmüller.

D. = danska språket.

DA. = danska allmogemålet enligt C. Molbeck.

FHT. = forn-högtyska språket enligt E. G. Graff ock O. Schade.

Finsk. = finska språket enligt Suomalainen ja Ruozalainen Sana Kirja. Åbo. 1838.

FN. = forn-norska eller forn-isländska språket enligt Sv. Egilsson, J. Fritzner, B. Haldorsen ock E. Jonsson.

FSv. = forn-svenska språket. Af Landskapslagarne äro serskildt citerade G. L. = Gotlandsl., MELL. = Magnus Erikssons Landsl., SML. = Södermannal., ÖGL. = Östgötal.

Got. = gotiska språket enligt L. Stamm, J. Chr. Zahn ock H. T. Massmann.

Lappsk. = lappska språket enligt E. Lindahl ock J. Öhrling.

N. = norska språket.

NA. = norska allmogemålet, till allra största delen enligt I. Aasen.

Sv. = svenska språket.

I. Mål-lära.

Ljudlära.

1. Då nu en framställning af läran om vokal- ock konsonantljuden göres, bör det först anmärkas, att det är alldeles omöjligt att äfven med användande af ganska många olika ljudtecken kunna så beteckna orden, att en i målet alldeles främmande skulle kunna blott med ledning af dessa tecken fullt riktigt uttala dem. För att dock i hufvudsak skilja olika uttalade, men hvarandra nära stående ock beslägtade ljud, har jag till *a* hänfört tvenne vokal-tecken *æ* ock *â*, om hvilka §§ 4, 5, 11, 12 närmare upplysa, ock till *o* tecknet *ô*, hvarom läses i §§ 7, 13, samt för betecknandet af det i §§ 31, 36, 40 anförda breda ljudet inskjutit *h* före *l* ock *n* ock efter *s*. — Mot lämpligheten af dessa beteckningar torde något kunna anmärkas i fråga om *ô*, hvars ljud blir härmed oegentligt antydt. Gerna medgifver jag det, men då icke svenska skriftspråket eger detta ljud ock ej heller något annat för mig kändt språk, hade jag för den ljudbeteckningen intet annat val, än att antingen genom ett lätt utförbart tecken få ljudet utmärkt, eller ock att uttänka ock använda någon hittills osedd typ, hvilken sannolikt skulle blifva alltför länge okänd för andre, än uppfinnaren; — ty valde jag det förra sättet.

Vokaler.

2. De vokaler, som i någon större mon afvika från skriftspråket, äro *a* ock *o*. Af dessa har *a* tre ock *o* två ljud.

3. A uttalas såsom svenskt *a*, t. ex. *la-ban* (vidje-rep).

4. Æ uttalas med ett ljud, som sväfvar mellan *a* ock *ä*, liknande *a* i engelska ordet *mad* (rasande), t. ex. *stæka* (stake).

5. Â uttalas gutturalt med ett ljud, som sväfvar mellan *a* ock *å*, t. ex. *bâhljä* (böla).

6. O uttalas såsom svenskt *o*, t. ex. *o-go* (för god).

7. Ô uttalas med ett ljud, som är blandadt af *o*, *u* ock *ö*, t. ex. *rô* (röd).

8. I några ord är det *å*-ljud, som egentligen är öppet *o*-ljud, men icke öfvergått till *ô*-ljud, sväfvande mellan *a*, *å* ock *ö*. Målet eger ej många sådana ord: *sån* (son), *småg* (reform), *sårg* (sorg) o. d. Orden *åss* (oss), *drâttnä* (drunkna) ock *stôttnä* (stelna) hafva någon gång samma

å-ljud, som antagligen är det ursprungligare, men uttalas nu allmännast med *å* ock *ó*. I ordet *damm* (eller *dómm* § 74) får man höra en vokal, som kan skifta från rent *a* till alla möjliga vokal-ljud utom *i* ock *y*, men vanligast stå dessa ljud antingen nära *a* eller nära *ó*, hvadan endast de vokalerne här äro gifne åt ordet.

9. Hos *ö* märkes äfven en skiftning, men hon är icke mera betydande, än den, som är i svenskans öppna ock slutna *ö*.

10. Vill man göra sig redo för orsakerna till dessa ljudskiftningar hos *a* ock *o*, invecklar man sig i till en del oöfvervinneliga svårigheter. Då målet ej eger någon historik, af hvilken man kunde finna en under tidernas lopp småningom skeende förändring, har man att granska orden, sådana de nu äro, ock ur dem uppsöka det, som verkat skiftningen. Orsaken bör antingen ligga i vokalen sjelf, eller ock i den efterföljande konsonanten, hvilka må undersökas. En uppmärksam granskning ock jämnförelse lemna dock ingen bestämd upplysning, blott antydan om de till ljudskiftningen medverkande orsakerna.

11. *Æ* är egentligt *a* — dock *i* i *sæmma* (simma) ock *ræka* (vråka), t. ex. *æga* (fruktan), hvars slägtingar FN. *agi*, FSv. *aghi*, Sv. *aga* hafva rent *a*-ljud. Det ligger således intet i vokalen, som föranleder till *æ*-öfvergången. Konsonanter, som kunna förekomma efter *æ*, äro *g*, *k*, *l*, *r*, *s*, *t*, *bb* ock *mm*, men desse samme konsonanter förekomma ock efter rent *a*-ljud. Hvad som dock tyckes vara regel, är att enstafviga stamord hafva *a*-, men afledda ord *æ*-ljud, t. ex. *bak*, *bækansh* (tillbaks), *lag*, *læga* (laga). Härifrån göres dock undantag af vissa ord, t. ex. *ærv* (arf).

12. Å motsvarar ofta ett fornisl. *á*, t. ex. *sjåhlv* (FN. *siálfr*); men äfven FN. *a*, t. ex. *åll* (FN. *allr*); FN. *e* (= Got. *a*), t. ex. *båhljä* (dricka, jfr FN. *belgr* (Sv. *belg*), Got. *balgs*), ock FN. *o* eller *u*, t. ex. *bångnä* (FN. *bogna* eller *bugna*). Om öfvergång från *o* till *å* må dock jämnföras § 8. De konsonanter, som efterfölja *å*, äro merendels dubble, såsom: *gg*, *jk*, *lj*, *lk*, *ll*, *lm*, *lp*, *ls*, *lv*, *ng*, *rn*, *rj*, *rk*, *rs*, *ss*, *tt*. Enkel är konsonanten i ordet *nån* (någon). Ingen efterföljer *å* i *nå* (något), *på* (på) [ock *ståe* (kant)]. I de uppräknade konsonantföreningarna återfinner man alla dem (*lf* (= *lv*), *lg* (= *lj*), *lk*, *lm*, *lp*, *ls*), som i fornisländskan verka förlängning på ett föregående *a* (till *á*), t. ex. FN. *gálgi*, målets *gåhlje*, Got. *galga*, Sv. *galge*.

13. Ó är i allmänhet *o*, *u* eller *au* i beslägtade språk, eller motsvarar fornisländskt *u* i alla dess stegringar, dock ytterst sällan för FN. *ó*, t. ex. *lóp* (FN. *hlióp*, hvars plur. *hlupum* dock bör bemärkas). Någon gång står *ó* för Sv. *ö*, äfven der detta i slägt-språk icke motsvaras af vokal ur *u*-klassen, t. ex. *föll* (föll). De konsonanter, som kunna efterfölja *ó*, äro: *b*, *d*, *f*, *g*, *k*, *l*, *m*, *n*, *p*, *r*, *s*, *t*, *v*, både enkle ock dubble,

ensamme ock — om sådant ske kan — förenade med andre. Utan efterföljande konsonant synes *ô* uppträda i orden: *fô* (bakdel), *jôa* (prata), *lôa* (ljuda), *lôa* (loga), *lôe* (loge, brand), *mô* (höfrö), *nôa* (noda), *rô* (röd), *snô* (snöd), *trô* (trod, tramp), *vô* (hvad), men detta vållas af ett efter *ô* bortfallet *d* eller *g*.

14. E uteslutes i afledningsändelserna *ande*, *are* ock *else*, t. ex. *börjann* (började, skiljes från *början*), *skräddar*, *hännels* (händelse). E elideras ock, ehuru mera sällan, i bestämde slutartikeln *-en*, t. ex. *brônn* (brunnen), *farn* (fadren). Ä i infinitiv-ändelsen elideras stundom, t. ex. *ska vi kapp-sprang* (skola vi springa i kapp). Om elidering af *a* ock *e* i verben se §§ 18, 104.

15. Ett för målet eget åter-omljud förekommer i præt. ock sup. af svaga verb, hörande till andra klassen, hvarvid *ö* öfvergår till *ô* ock *y* till *ô*. Jfr § 106.

Konsonanter.

16. Om konsonanterne *b*, *f*, *m* ock *v* är ej vidare att säga, än att de uttalas i målet som i svenskan. (Här förekomma icke *c*, *q*, *x* ock *z*, såsom alldeles öfverflödiga).

Vid jämnförelsen af de öfrige konsonanterne med svenskans är följande att märka.

17. D i början af ord uttalas som i svenskan.

18. D mellan två vokaler bortfaller, t. ex. *mean* (medan), med ytterst få undantag, t. ex. *frôden* (frodig). Är den senare vokalen infinitiv-ändelse ock den förre *e*, *u*, *y*, *å*, *ä* eller *ö*, följer infinitiv-ändelsen med *d*, då det bortfaller, t. ex. *ty* (tyda); är den förre *i*, kan infinitiv-ändelsen qvarstå eller bortfalla, t. ex. *ri* ock *riä* (rida); är den förre *a* eller *ô*, qvarstår inf.-änd., t. ex. *laa* (lada), *bôa* (boda), men *d* faller alltid bort.

19. D i slutet af en stafvelse bortfaller, om det följer efter en vokal, assimileras med föregående konsonant, om han är *l* — undantages det fall, som nämnes i § 35: 1 — eller *n*, öfvergår efter *r* — undantages part. änd. — jämnte det till ett tjockt *l*-ljud, hvarom kan ses vid L.

20. D i ordet *hud* öfvergår till *g*: *hu* eller *hug*, f. hud; i st. f. *mindre* säges *minger*. Med denne öfvergång ock sådant lån för välljudet eller lättare uttal kan jämnföras Got. *bagms* ock FN. *baðmr*, Got. *tvaddje* ock FN. *tveggia*.

21. G är hårdt framför *a*, *æ*, *å*, *o*, *ô*, *u*, *å*; eljes lent. — G-ljudet i sådana ord som *höjd*, *nöjd* läses som hårdt *g*: *högd*, *nögd*.

22. G imellan två vokaler bortfaller i några få ord, såsom *lôa*

(loga, brinna); bortfaller jämnte följande vokal i få ord, såsom *dra* (draga), *lo* (loge), *ta* (taga).

23. G, som står i slutet af ett ord efter en vokal, bortfaller antingen helt ock hållet, t. ex. *da* (dag), eller höres mycket matt, jfr § 76.

24. G ock *v* vexla någon gång, t. ex. *rugä* ock *ruvä* (skrymma). G står för *v* i ordet *slög* (slö).

25. Gj uttalas nästan som *dj*.

26. Hv i svenskan är *gv* i målet (= NA. *kv*). På sina ställen inskjutes ett falskt *g* framför *v*, t. ex. *gvärj* (varg); derimot har det riktigt *g*, der svenskan — eller åtminstone somlige författare — bortkastar *h* före *v*, t. ex. *gvâhlp* (hvalp); *h* har åter bortfallit framför *v* i *vô* (hvad), *vôrt* (= FN. *hvert*) o. dyl. ord.

27. J efter *l* förstummas framför *d*, äfven om *j* är egentligt *g*.

28. K är hårdt framför de vid G (§ 21) uppräknade vokalerne, men lent eljes, hvarifrån dock undantagas orden: *kille* (bröst), *killä* (föda, om getter), *kiss* (lockord till en katt), *kär* (*ä* = *a*, karl), *kärkä* (*ä* = *a*, vara dåligt), *köl* (*ö* = *o* (*au*), hyfvelspån). Infinitiv-ändelsen *ä* är stundom hård, stundom len; likaså vexlar det *e*, som är ändelse i feminina substantiv i st. för *a* eller *o*, mellan egenskapen af hård ock len vokal, t. ex. Sv. *kyrka* uttalas än *tjörke*, än *tjörtje*.

29. K i slutet af ord är i allmänhet hårdt, utom i några ord: *bâhlk* (balk), *fâhlk* (folk), *kâhlk* (kalk), der det står efter *l*. Kommer till ett substantiv med hårdt final-*k* best. art. *-en*, *-e*, blir *k* lent, t. ex. *gôk* (gök), *gôtjen*.

30. K mellan *r* ock *t* bortfaller antingen alldeles, eller höres mycket litet, t. ex. *värrte* (præt. af *värkä*, verka).

31. L får i några fall ett tjockare uttal, tecknadt med *hl*. Dessa fall äro:

1) när *l* uppkommit af *rd* (§ 19), t. ex. *ohl* (ord).

2) när *l* står efter lång vokal, t. ex. *hæhl* (hal).

3) när *l* står efter vokal ock *före* någon af konsonanterne *d*, *g*, *k*, *m*, *p*, *v*, t. ex. *ähl*v (elf).

4) när *l* står *efter* någon af konsonanterne *b*, *f*, *g*, *k*, *p*, t. ex. *bhlâletten* (indigo). (Ofta är *l*, som står efter *k*, ett egentligt *r*, t. ex. *khlite* (krita)).

32. Af *lj*, som börja ett ord, höres i några ord än blott *l*, än blott *j*, såsom *lett*, *jett* (lätt), *lôa*, *jôa* (ljuda).

33. Om *ll* i ordet *lill* (liten) se § 42.

34. Ln sammansmälter till ett bredt *n*, hvarom se § 36.

35. Om öfvergången af *l* framför *d* ock *t* till ett oartikuleradt gutturalljud med någon anstrykning af *r* må anmärkas:

1) Substantiv med *l* i stammens slut, förökad med aflednings-*d*, låta *l* höras med detta guttural-ljud. Detsamma inträffar med subst. *hä(lh)-da* (helg-dag).

2) Adjektiv med lång vokal, efter hvilken följer *l*, förkorta vokalen i neutr. ock behandla *l* på nyss nämnda sätt.

3) När i ett verb *d* (eller *de*) kommer efter dess final-*l* (äfven efter bortfallande af *j*, § 27), återstår af *l* blott samma gutturala ljud.

36. N sammansmälter med föregående *l* eller *r* till ett gutturalt, tjockt *n*, tecknadt med *hn*, t. ex. *æhn* (aln), *gahn* (garn). Samma tjocka *n* märkes efter lång vokal, t. ex. *brôhna* (brand).

37. P mellan *r* ock *t* har samma egenskap som *k* mellan desse konsonanter, hvarom se § 30, t. ex. *värrte* (præt. af *värpä*, värpa ägg).

38. P framför *t*, som står i ändelse, förbytes oftast till *ff*, t. ex. *roffte* (præt. af *ropä*, ropa), men *pp* stå heldst qvar, t. ex. *hôppt* [jämnte *hôfft*] (sup. af *hôppä*, hoppa). Man jämnföre Got. *gaskapjan* (skapa), *gaskafts* (skapelse); FN. *opt*, Got. *ufta*, Sv. *ofta*.

39. R före *d* eller *n* får stundom ett egendomligt ljud, hvarom se §§ 19, 31: 1, 36.

40. S får oftast framför *l* ock *v* ljudet af *sj*, tecknadt *sh*. I Anundsjö uttalas *sv* alltid såsom *sjv*, t. ex. *shvyhn* (svin).

41. T framför *v* uttalas nästan alltid såsom *tj*, t. ex. *tjvättä* (tvätta).

42. T framför *l* i samma stafvelse har ofta öfvergått till *s*, t. ex. *fässler* (band) = FN. *(fetill) fatlar*, (men *kettel* (kittel)), *kjossel* (kjortel). Jfr NA. *fetel* ock *fasl* (= FN. *fetill*). Adjektivet *lill* visar öfvergången. Detta ord uttalas än *liss*, än *lill*, dock med en tydlig aspiration före *ll*, hvilken är återstoden af *t* i *litill*; gången således: *litill*, *litl*, *li*ʿ*ll*, *liss*. (Obestämde formen till *lill* eller *liss* är såsom i Sv. ackusativ-formen *liten*).

43. Tt stå i några ord för *kk* (*nk*), t. ex. *drâttnä* för *(drunkna) drukkna*, *(drukna)*. Då intet efter *k* följande *t* kunnat verka assimilering, torde *tt* hafva uppkommit derigenom, att *kk* först uppmjukats till *tj*, hvarefter *j* bortfallit ock *t*-ljudet qvarstått ensamt. Likartad uppmjukning ock inflickande af *t* utan etymologisk orsak finner man, t. ex., i engelska ordet *bitch*, = Anglos. *bicce*, FN. *bikkia*, FSv. *byckja* (tik). Hel öfvergång från *k* till *t* kan ock uppvisas i beslägtade språk hafva tillgått på samma sätt.

Qvantitet ock accent.

44. Stamstafvelse har längre qvantitet än i svenskan. Accenten drages gerna så långt tillbaks, som möjligt, t. ex. *riksdaler*. Med accent

på slutstafvelsen finnas inga andra flerstafviga, icke sammansatta ord, som egentligen tillhöra målet, än *kangero* (spindel) ock *kövahn* (knähund) — hvilkas enkelhet torde vara tvifvel underkastad. I sammansatta ord har hvarje del sin qvantitet ock accent. Enstafviga substantiv få, då bestäm. art. *-en, -a, -e* tillägges, djupare ton på stamstafvelsen, t. ex. *kniv, kniven (kånge, kången), bók, bòka (bhlómme, bhlómma), lámn, lànne (hémman, hémmane).* Om ordet *egentligen* är enstafvigt — men händelsevis skulle vara tvåstafvigt i svenskan — accentueras det såsom enstafvigt, t. ex. *ségehl, sèghle*; ock *egentligen* tvåstafvigt ord, som kan vara enstafvigt i svenskan, accentueras såsom tvåstafvigt, t. ex. *mór, móra* (mor, moder). Stafvelsen efter ` är mycket kort, ungefär $^1/_4$ af en stamstafvelse i qvantitet ock $^1/_2$ af en stafvelse, som följer efter stamstafvelse utan `. Man jämnföre *seghlä* (segla) —́ — ock *seghle* (seglet) —̀ ⌣. Jfr vidare §§ 58, 80, 103.

Ordbildning.

45. Substantiv bildas på likartadt sätt, som i svenskan.

46. Adjektiv bildas af substantiv ock verb genom ändelserna: *a* (ofta egentligt *-ad*), t. ex. *höga* (hugad); *at*, t. ex. *komyrat* (munter); *e* eller *i*, t. ex. *go-akti* (gifmild), *sävle* (långsam); *en*, t. ex. *frågen* (mornad); *et*, t. ex. *bahlet* (ogin); *s*, t. ex. *rasanes* (rasande); *sam*, t. ex. *fyllsam* (supig); *sh*, t. ex. *angersh* (ångerfull). Af dessa ändelser synas *a, at, en, et, s* vara particip-ändelser ock *sh* i flere ord motsvara reflex. pron. *sig*, t. ex. *illgjårsh* (ondskefull, NA. *illgjærsk*).

47. Adjektiven stärkas i bet. genom att framför dem tillägga något af orden: *ågg* (blott med *shvart*), *ar*, [*bhlå*, jfr Ordb.], *gór, mo, o*, t. ex. *mo-liten* (mycket liten), *o-ruvsam* (mycket skrymmande).

48. Af namn på väderstreck bildas egendomliga adverb: *nohlet, söet, östat, västat* (norrut o. s. v.), *nohla, söall, östall, västall* — ändelsen *ll* (= *till*) får stundom höras som enkelt *l* — (norrom o. s. v. jfr § 52), *nohlanätt, sönnätt, östätt, västanätt* — *ätt* = *efter* — (norrifrån o. s. v. jfr § 52). I sammanhang härmed må nämnas, att det aldrig eller åtminstone högst sällan säges *nord-ost, syd-väst* o. s. v., utan *ost-nohl, väst-sö* o. s. v.

49. Såsom demonstrativ-ändelse fogas *-an* ock *-nän* till några adverb: *dittan* (dit), *dähnän* (der), *hähnän* (här), hvarmed kan jämnföras den fornisländska demonstrativ-ändelsen *-na*, t. ex. *þetta hérna*; jfr § 80. Under annan form förekomma icke dessa adv. i demonstr. bemärkelse.

50. En annan ändelse *-an* finnes hos adverben *fögan* (nästan), sannolikt sammandragning af *föga annat*, jfr bi-formen *föganne* ock danska

adv. *kun* (af *ikke uden*), ock *ingan* (ingalunda), sannolikt en mask. ackusativ-form, = FN. *(eingan) engan* af *eingi*. Något adv. *eingan* (icke) finnes väl ej i fornisländskan, men hade alldeles rätt kunnat så heta. Jfr Sv. (för) *jämnan*, FN. *iafnan* af *iafn*.

51. Præpositioner, afvikande från skriftspråket, äro: *at* (åt), *dell* (till), *me, mä* (med), *nässen* (nedanför), *pa, på* (på), *te* (till), *ti* (i, uti), *tå* (af, utaf), *ussen* (under), *ve, vä* (vid, med), *å* (af), *ätt* (efter).

52. *Nokla* ock de i § 48 nämnda adv., som ändas på *-ll* eller *-ätt*, brukas ock till följe af sammansättningen såsom præpos.

53. Bland konjunktioner märkas: *vört* (om), *å* (ock), *ärsh* (om). *Vört* är egentligen frågeord, = FN. *hvert* eller *hvárt* i bet. om, t. ex. *säg me, vört* o. s. v. = FN. *segðu mér, hvert* o. s. v. *Ärsh* visar sig vid jämnförelse med NA. vara = *är det så (att)*. NA. har nämnligen jämnte den vanligaste formen *ress* äfven *dærso* ock *ærso*.

54. Interjektioner äro utom de vanliga några imperativer: *förville, tromme, veme* (sannerligen!), *vählä̈s* (lycka till!). Några interjektioner få, såsom för sådana ord kan vara tillbörligt, en olika betydelse genom vokalens förlängning eller ljudskiftning, t. ex. *shå!* (så!), *shå, shā* (hå!), *hu!* (hu!), *huvva!* (fy!).

55. Verb bildas af substantiv ock adjektiv — möjligen äfven *vählä̈s* af adv. *vähl* — ock kunna i infinitiven sluta på någon af ändelserna: *a, e, i, o, u, y, å, ä, ö, as, äs, äl (lä), är (rä)*. Jfr vidare § 107.

Formlära.

Substantiv.

56. Stark böjning.

	Mask.	Fem.	Neutr.
Sing.	Häst, -en.	Dör, -a.	Skåp, -e.
Plur.	Häst-a, -a.	Dör-er, -en.	Skåp, -a.

57. Svag böjning.

	Mask.	Fem.	Neutr.
Sing.	Ståhlp-e, -en.	Gänt-e, -a.	Yg-e, -e.
Plur.	Ståhlp-a, -a.	Gänt-er, -en.	Yg-er, -a.
Sing.	Stæk-a, -an.	La-a, -,	
Plur.	Stæk-a, -a(na).	La-er, -en.	
		Lö-e, -en.	
		Lö-er, -en.	

Anm. Man får äfven höra obest. mask. plur. på *-er*, t. ex. *häst-er*.

58. Andre kasusformer, än de, som finnas i svenskan, kunna icke märkas i målet, så framt man ej vill räkna egne former för vokativen af ordet *båhn* (barn), som i vok. sing. heter *båhne* ock i vok. pl. *båhni*. Men desse vokativ-former torde väl ej vara annat än i sing. best. artikeln — churu ingen ` lägges å stamstafvelsen, jfr § 44 — ock i pl. pron. pers. 2 pers. pl., båda använda såsom suffixer. Likartad eller annan sorts vokativ-bildning eger intet annat ord i målet. — Genitiven användes ej ofta, ock då intet verb eller præposition styr gen., utan han kan förekomma blott vid ett annat subst., umbäres han genom de båda substantivens sammansättning, hvilket är ganska vanligt t. o. m. med nomina propria, t. ex. *Johan-Kershtin* (Johans (hustru) Kristina); jfr § 69.

59. Omljud i plur. förekommer utom i svenska ord äfven i dessa: *fhlygjer* af *fhluge* (fluga), *khlör* af *khlo, lysser* af *lus, mysser* af *mus, tär* af *tå, vänger* af *vangn*.

60. Oböjliga äro: *föntus* (duglighet), *gehör* (örats uppfattning), *hærka* (dugtighet), *kyhlar* (skinnsäck), *labbi* (stuga), *shlavanka* (polka).

61. Bristfälliga i kasus äro: *bahnan* (jfr § 63), *bussa* (förträfflighet), *belan, bele* (tidpunkt), *köksen* (titt), *lyga* (lögn), *lökten* (slut), *undrom* (undran).

62. Utan singular äro: *foren* (uppförande, jfr § 63), *fässler* (band), *kyr* (nöt-kreatur), *rakstara* (råfsare), *skyssler* (stängsel), *slager* (bloss), *slimrer* (trasor), *smitter* (bitar), *tröger, trögjer* (snö-skor), *töpplinga* (tvillingar).

63. Utan slut-artikel förekomma aldrig: *bahnan, belan, bele* (§ 61), *bhlåletten* (indigo), *foren* (§ 62), *köksen, lökten* (§ 61).

64. Svaga maskulin med *n* eller *nn* (ofta = *nd*) mellan stam-vokalen ock ändelse-*e* bortkasta vid slut-artikelns tillägg *n* eller *nn*: *gjehne* (en-trä), *gjeehn, måhne* (måne), *måehn; anne* (ande), *aen, bonne* (bonde), *boen* (eller *bonn*), *penne* (pinne), *peen, änne* (ände), *äen*. Likaledes heter *hunn* (hund) med best. art. *huen*. Andra starka mask., som sluta på *nn (= nd)* äro lika med ock utan best. art., dock får man äfven hos dem någon gång höra utstötning af *nn*, t. ex. *möen* jämnte *mönn* (munnen).

65. En diminutiv-ändelse *-ik* finnes hos: *farik*, m. (hin onde), *köksik*, m. (en sparf), [*snökke*, m. (h. onde)], *lårik*, f. (liten låda).

Adjektiv.

66. Böjning utan förening med substantiv (§ 68).

	Mask.	Fem.	Neutr.
Sing.	Ill.	Ill.	Illt.
Plur.	Ill.	Ill.	Ill.

67. Böjning i förening med substantiv.

a) i bestämd form (§ 69).

	Mask.	Fem.	Neutr.
Sing.	Granne [spiken].	Granne [gänta].	Granne [repe].
Plur.	Granne [spika].	Granne [gänten].	Granne [repa].

b) i obestämd form (§ 70).

	Mask.	Fem.	Neutr.
Sing.	(En) nåk [en kär].	(En) nåk [en stinte].	(E) nåkt [e båhn].
Plur.	(E) nåk [e kära].	(E) nåk [e stinter].	(E) nåk [e båhn].

68. Adjektiven äro, då de stå utan förening med något substantiv, oböjliga, utom i neutr. sing., som får ändelsen *-t*. Härvid märkes såsom egendomligt, att enstafviga adj. förkorta vokalen, hvarvid ett efter honom följande final-*l* eller *p* förändras framför ändelse-*t*, *l* enligt § 35: 2 ock *p* enligt § 38. — Adjektiv, som i svenskan sluta på *d* efter vokal, hvilket *d* i målet icke höres, få i neutr. ändelsen *-tt* (= *dt*), t. ex *go* (god), *gôtt*.

69. I stället för den bestämde formen med subst. brukas oftast en sammansättning af adj. med det efterföljande subst., hvarvid adj. förkortas, t. ex. i st. f. *granne spiken* (smala spiken) säges *grann-spiken*.

70. Står subst. med adj. obestämdt utan någon art. i svenskan, inskjutes i målet obest. art. *en*, *e* mellan adj. ock subst., t. ex. *nåk en kär* (skral karl). Finnes i svenskan obest. art. utsatt, står han i målet både vid adj. ock subst., t. ex. *en nåk en kär* (en skral karl). En annan egenhet med adj. är, att om ett adj. i neutr. står såsom prædikat till verbet *vara*, så inskjutes stundom obest. art. *e* efter adj., om verbet följer omedelbart efter, t. ex. *gära de, sômm illt e ä* (göra det, som är elakt), men *eta de, sômm gôtt ä* (äta det, som är godt).

71. Adj. *gulla* är oböjligt.

72. Komparativ-ändelsen är *-ene*, superlativ-ändelsen är *-est*, hvilka läggas till mask. såsom i svenskan, t. ex. *go* (god), *goene*, *goest*; *vakker*, *vakkrene*, *vakkrest*. Undantag göres af adj. på *-en*, hvilka bortkasta den ändelsen före tillägget af komparativ- [ock superlativ-] ändelsen, t. ex. *moken* (trött), *mokene*, *[mokest]*. — Stark komparation förekommer äfven, t. ex. *fäger* (fagrare), *fägst* eller *fäkst*.

Adj. *gammal*, *go* (god), *grop* (grof), *låg*, [*ong* (ung)], *tong* (tung), *trång* (trång) kompareras med tillägg af ändelserna *-ene*, *-est*, hvarvid adj. *tong* förbyter *o* till *y*: *tyngene*.

73. Adj., som ändas på *a*, *at*, *e*, *et*, *s* eller *sh*, sakna komp. ock superl. — *Viller* (bättre) saknar posit. ock superl. — Superl. af adj. på *-en* (jfr § 72) är sällsynt, ehuru de (jfr § 46) hafva komp.

Pronomen.

74. Personligt pronomen.

		Anundsjö:	Nätra:	Själevad [1]), Sidensjö [1]):	Arnäs [1]), Grundsunda:
Sing.	Nom.	I, jag.	Jäg.	Jeg.	Jag.
	Ack.	Mäg, me.	Mäg, me.	Mäg, me.	Mäg, me.
Plur.	Nom.	Vä.	Vi.	Va.	Vä.
	Ack.	Åss.	Åss.	Åss.	Åss.
Sing.	Nom.	Du.	Du.	Du.	Du.
	Ack.	Däg, de.	Däg, de.	Däg, de.	Däg, de.
Plur.	Nom. o. Ack.	Jä.	Je.	Ja.	Je.
Sing.	Nom. (Dat.) o. Ack.	Hann, en.	Hann, en.	Hann, en.	Hann, en.
	Gen.	Hansh.	Hansh.	Hansh.	Hansh.
Sing.	Nom.	Hon, a.	Hön, a.	Hön, a.	Hon, a.
	Gen.	Hännarsh.	Hännarsh.	Hännarsh.	Hännarsh.
	(Dat. o.) Ack.	Hännar, a.	Hännar, a.	Hännar, a.	Hännar, a.
Sing.	Nom. (Dat.) o. Ack.	Dö, de, e.	Dä, de, e.	Dä, de, e.	Dä, de, e.
	Gen.	(Däss.	Däss.	Däss.	Däss.)
Plur.	Nom. o. Ack.	Damm.	Dömm.	Damm.	Damm.
	Gen.	Deres.	Deres.	Deres.	Deres.

75. Formen *jag* (i Anundsjö) brukas blott för eftertryckets skull i slutet af en satts, om *i* står förut vid verbet, t. ex. *föll vell i dö, jag* (nog vill jag det, el. det vill jag visst).

76. I former, som sluta på *g*, höres det mycket litet — utom i Anundsjö-*jag*, som är klart — så framt ej synnerlig vigt ligger på ordet, t. ex. "*du för däg å jäg för mäg*".

77. *En, a* ock *e* brukas, när de stå efter verb ock ej vigt ligger på dem. Dessutom nyttjas *en* ock *a* inskjutna framför nom. propria ock några få andra ord, såsom *far, mor* o. dyl., t. ex. *en Pär, a söster-Kass* (syster Katharina); på samma sätt brukas *han* ock *ho* i NA.: "Han Per og ho Bergit."

78. Reflexivt pronomen

är *säg, sä* eller *se*. (Om desse former jfr § 76.)

79. Possessivt pronomen.

	Mask.	Fem.	Neutr.
Sing.	Männ.	Min.	Mätt.
Plur.	Mine.	Mine.	Mine.

På samma sätt böjas *dänn, din, dätt* ock *sänn, sin, sätt.*

1) I afseende på målet höra Mo ock Björna till Själevad, Skorped till Sidensjö, Gideå till Arnäs.

	Mask.	Fem.	Neutr.
Sing.	Vor, vår, vônn.	Vor, vår, vônn.	Vôrt.
Plur.	Vore, våre.	Vore, våre.	Vore, våre.
Sing.	Jer, jenn.	Jer, jenn.	Jert.
Plur.	Jere.	Jere.	Jere.

80. Demonstrativt pronomen.

Singularen bildas af 3 persons pronom. sing. med tillägg af ändelsen *-dehna* (jfr § 49), hvarvid märkes, att i mask. ock fem. ligger tonen på pronomen, t. ex. *hôndehna* (–́ ◡ ◡), men i neutr. på *e* i *dehna*: *dedehna* (el. *dedehne*) (◡ –́ ◡).

Pluralen bildas af (eljes icke förekommande) 3 persons pl. *de* med ändelsen *-dähnän* (§ 49): *dedähnän* (◡ –́ ◡), [eller 3 persons pl. *damm* eller *dômm* med ändelsen *-dehna*: *dammdehna* (–́ ◡ ◡)].

81. Interrogativt pronomen.

	Mask. ock Fem.	Neutr.
Sing.	Vämm, hô, hôkken, ôkken, hôkkar.	Va, vô, hô.
Plur.	Hôkkar.	Hôkkar.

82. Relativt pronomen

är *sômm*.

83. Indefinit pronomen.

		Mask. ock Fem.	Neutr.
Sing.	Nom.	Varn [1]).	Vart.
Sing.	Nom.	Nan, nån.	Na, nå.
	Gen.	Nagarsh.	

84. *Varn* sammansättes med *en*, som kan böjas: *varn-en*, ock med *eviga-en*: *varn-eviga-en*, af hvilket finnes en sorts superlativ: *varn-evigaste-en* (hvarje).

85. Af *annan* ock *var* (= *varn*) sammansättes *an-var*, Sv. *hvar-annan* liksom FSv. *hvarannar* (ej *annar-hvar*), men FN. *annar-hvárr* ock *hvárr-annar*.

86. *En annan* heter ock *en aen*, jfr § 64.

87. Såsom af det ofvan stående synes, tåflar målet med de beslägtade skriftspråken i det, att kunna med slarf behandla pronomen ock deras kasus. Målet har visserligen riktigare ackusativ-form *hann*, än Sv. *honom*, men desto sämre böjning på *hon*, i det den egentlige gen. blifvit ack. ock af den formen bildats en ny gen. Sv. har tagit en dativ *dem* till ack., men målet har honom *(damm)* till nom. Såsom Sv. använder ackusativ-former till nom., t. ex. *någon*, har målet utom det sammandragna *nan* — dock med ganska riktig gen. *nagarsh*, = FSv. *nokors*, FN. *nak-*

1) Om uttalet jfr § 36.

kvars (nökkurs) — den egentlige ackusativen *varn* såsom nom. ock delar med Sv. de falske formerne *hvem* (= *vämm*), *hvilken* (= *hökken*) o. dyl., men har dock i *hökkar* lemningar af renare kasus-former. Huruvida *vónn* ock *jenn* äro egentl. ackusativer (FSv. *varn*, *idharn* (*van*, *idhan*), FN. *hvárn*, *ydarn*) af *vor* ock *jer* ock såsom sådane öfvergått till nom., eller från *vor* ock *jer* ombildats i öfverensstämmelse med *männ*, *dänn*, *sänn*, är omöjligt afgöra — ock kan vara detsamma, ty ackusativ-former äro de i alla händelser.

Räkneord.

88. De grundtal, som skilja sig från svenskan, äro: *tjvo*, *tri*, *fyre*, *åtte*, *(nie*, *tie*,*)* *tåhlv*, *trättan*, *fjortan*, *fämtan*, *säkstan*, *syttan*, *attan* *(atan)*, *nittan*, *hunner*.

89. Ordningstalen efter *fjåhle* (fjerde) hafva ändelsen *-te*, framför hvilken inskjutes ett *n*, om grundtalet slutas på vokal, t. ex. *tåhlvte*, *niente*. Härifrån göres undantag af *sjette* (det heter *säks*, men *sjette*), *sjuente*, *hundrånde*.

Verb.

Starka verb.

90. Till denna afdelning höra 7 klasser.

91. Huru sådana klasser skola rättast uppställas, är ganska svårt att bedöma, serdeles som de störste forskare ej äro ense om detta ämne i beslägtade språk ock mål. Olikheterna mellan dem hafva uppstått dels i fråga om klassernas antal, dels vid ordnandet af klasserna ock dels vid bestämmandet, till hvilken klass hvarje verb skulle hänföras. — Heldst hade jag i fråga om denna uppställning följt J. E. Rydqvist (Svenska Språkets Lagar) ock C. Säve (De starka verberna i Dalskan och Gotländskan), men emedan jag då finge verb, som äro reduplicerande i nära beslägtade fornspråk, inkastade midt ibland egentligen ljudvexlande, nödgas jag öfvergifva dessa stora föredömen ock af alla öfriga sätt att uppställa klasserna utvälja det antagligaste.

I hufvudsak har jag följt J. Grimm. Från hans anordning har jag dock deruti afvikit, att jag med de Gabelentz ock Loebe sönderdelat hans andra klass i tvenne, den andra ock tredje, ock dessutom af lätt förklarliga skäl sammanfört till en klass, nämnligen den sjunde, hans 5 klasser reduplicerande verb.

92. Till en öfversigt meddelas några författares olika åsigter om klassindelningen. Ett eller annat verbs plats blir kanske ej alldeles riktigt antydd genom följande schema, men det har icke varit för mig möj-

ligt att enklare uppställa de olika åsigterna; — ock för öfrigt har Rask icke utan skäl kallat de starka verbens afdelning för "den konstigare hufvudflocken".

Mot min ordning	1.		2.		3.	4.	5.		6.	7.	har
Grimm [1])	1.			2.		3.	4.		5.	6—10.	
Massmann [2])	1.			2.		3.	4.		5.	6—13.	
Gabel., Loebe [3]), Stamm [4])	1.		2.		3.	6.	4.		5.	7. 8.	
Munch [5])	1.			2.		4.		3.		5.	
Uppström [6])	4.		3.		2.	1.	5.		6.	7. 8.	
Zahn [7])		4.		3.		2.	1.		5.	(1. 2.)	
Rask [8])	1.			2.		6.	3.		5.	4.	
Rydqvist [9]) ock Säve [9]) .	4.			1.		3.	5.		6.	2.	

Adelung (Umständliches Lehrgebäude der deutschen Sprache, Leipz. 1782, 1. 802 o. följ.) har efter en Ramler uppställt för sitt språk 9 klasser af de starka verben. Han tyckes hafva samme grund vid indelningen som Zahn, men hans indelning har här ingen användning, ty verben skulle då kastas om hvarandra på detta sätt: 7, 3; 4; 7, 3; 5; 6, 4; 4, 2, 1; 1, 2; 1; 1; ock dessutom har han till sist (sid. 818) många verb, som icke höra till någon klass. Samma åsigt har Adelung i sin lilla grammatik af år 1812. Före 1782 tyckes han hafva haft dels 5 ock dels inga klasser.

Några af efterföljande starka verb hafva jämnte en stark præt.-form äfven en svag, anmärkt med ([1]), om formen är enligt de svaga verbens första klass, ock med ([2]), om han är enligt andra klassen.

93. 1 klassen.

Inf.	Præt.	Sup.	Fornisländska.	Svenska.
Binnå,	bann,	bönne.	Binda.	Binda.
Brinnå,	brann,	brönne.	Brenna.	Brinna.
Brästå,	brast,	bröste.	Bresta.	Brista.
Dettå,	datt,	[dötte].	Detta.	(Falla).

1) Deutsche Grammatik, 3 uppl. (Göttingen 1840) 1. 559. Geschichte der deutschen Sprache, 2 uppl. (Leipzig 1853) (II) 587, 600.

2) Die Gothischen Sprachdenkmäler (Stuttgart 1857) sid. 800 ock följ.

3) Grammatica linguæ gothicæ (Leipzig 1846) i Ulphilas II. 2, §§ 117—125.

4) Ulfila (Paderborn 1858) sid. 322 o. följ.

5) Forn-Svenskans och Forn-Norskans språkbyggnad (Stockholm 1849) § 41.

6) Aivaggeljo þairh Maþþaiu (Upsala 1850) sid. 116.

7) Ulfilas (Weissenfels 1805) II. 43 ock följ.

8) Anvisning till Isländskan (Stockholm 1818) § 253.

9) Se ofvan anförda arbeten.

Dimpå,	damp,	dömpe.	—	(Falla).
Drekkå,	drakk,	drökke.	Drekka.	Dricka.
Finnå,	fann,	fönne.	Finna.	Finna.
Gettå,	gatt,	götte.	—	(Nödgas).
Gnällå,	gnall,	gnölle.	—	Gnälla.
Gällå,	gall (²),	(gällt).	Gialda.	Gälla.
Hinnå,	hann (²),	hönne.	(Inna).	Hinna.
Rinnå,	rann,	rönne.	Renna.	Rinna.
Räkkå,	rakk,	rökke.	—	Räcka.
Sjongå,	sang,	sjonge.	Syngia.	Sjunga.
Sjonkå,	sank,	sönke.	Sökkva.	Sjunka.
Skvättå,	skvatt,	skvötte.	—	Sqvätta.
Skåhlvå,	skahlv,	sköhlve.	Skiálfa.	Skälfva.
Slinkå,	slank,	slönke.	—	Slinka.
Släppå,	slapp (²),	slöppe.	Sleppa.	Slippa.
Smällå,	small,	smölle.	Smella.	Smälla.
Smältå,	smalt,	smölte.	—	Smälta.
Spinnå,	spann,	spönne.	Spinna.	Spinna.
Sprangå,	sprang,	spronge.	Springa.	Springa.
Sprikkå,	sprakk,	sprökke.	Springa.	Spricka.
Sprättå,	spratt,	sprötte.	Spretta.	Sprätta.
Ståhlpå,	stahlp (²),	stöhlpe.	—	Stjelpa.
Stikkå,	stakk,	stökke.	Stinga.	Sticka.
Stingå,	stang,	stönge.	Stinga.	Stinga.
Svällå,	svall,	svölle.	Svella.	Svälla.
Svälta,	svalt,	svölte.	Svelta.	Svälta.
Vahlå,	vart,	vörte.	Verða.	Varda.
Vinnå,	vann,	vönne.	Vinna.	Vinna.

94. 2 klassen.

Båra,	bar,	böre.	Bera.	Bära.
Kömma (komma),	kömm,	kömme.	Koma.	Komma.
Sæmma,	samm,	sömme.	Svima.	Simma.
Skera,	skar,	sköre.	Skera.	Skära.
Ståhla,	stahl,	stöhle.	Stela.	Stjäla.
Væra,	var,	vöre.	Vera.	Vara.

95. 3 klassen.

Be,	ba (²),	bee, (bett).	Biðia.	Bedja.
Dräpa,	drap (²),	dräpe.	(Drepa).	Dräpa.
Ge,	gav,	geve (gett).	Gefa.	Gifva.

Læka,	lak (¹),	læke.	Leka.	Läka.
Läsa,	las (²),	läse.	Lesa.	Läsa.

Eta,	åt,	ete.	Eta.	Äta.
Liggä,	låg,	(lega).	Liggia.	Ligga.
Se,	såg,	(sett).	Siá.	Se.
Sittä,	sat,	sete (sôta).	Sitia.	Sitta.
Sôva,	sôv (²),	sôve.	Sofa.	Sofva.

96. 4 klassen.

Æhla,	ohl,	æhle.	Ala.	(Uppföda).
Dra,	drog,	drägje *).	Draga.	Draga.
Færa,	for,	före.	Fara.	Fara.
Gæhla.	gohl,	gæhle.	Gala.	Gala.
Gnæga,	gnog (²),	gnägje *).	Gnaga.	Gnaga.
Gräva,	grov (²),	gräve.	Grafa.	Gräfva.
He,	(hov) (²),	heve (hett).	Hefia.	Häfva.
Mæhla,	mohl,	mæhle.	Mala.	Mala.
Skæpa,	skop (¹),	(skæpa).	Skapa.	Skapa.
Skæva,	skov,	skæve.	Skafa.	Skafva.
Skæka,	skok (¹),	(skæka).	Skaka.	Skaka.
Slå,	slog,	slägje *).	Slá.	Slå.
Stå,	sto,	(stått).	Standa.	Stå.
Svärjä,	svor,	svôre.	Sveria.	Svära.
Väga,	vog (²),	vägje.	Vega.	Våga.

Våksä,	vaks,	vôkse.	Vaxa.	Växa.

97. 5 klassen.

Bitä,	bet,	bette.	Bíta.	Bita.
Drivä,	drev,	dreve.	Drífa.	Drifva.
Ghli,	ghle,	ghlee.	—	Glida.
Gni,	gne (²),	gnee.	—	Gnida.
Gripä,	grep,	grepe.	Grípa.	Gripa.
Gvihnä,	gvehn,	gvehne.	Hvína.	Hvina.
Khlivä,	khlev,	khleve.	Klífa.	Klifva.
Knipä,	knep,	knepe.	—	Knipa.
Li,	le,	lee.	Líða.	Lida.

*) Med detta omljud kan jämnföras det, som i FN. under lika förhållanden förekommer i orden *dregit*, *(gnegit)*, *slegit*.

Migă,	meg,	mege.	Míga.	[Mingere].
—	pet (§ 115).	—	—	(Pep).
Ri,	re,	ree.	Ríða.	Rida.
Rivă,	rev,	reve.	Rífa.	Rifva.
Sigă,	seg,	segje.	Síga.	Siga.
Skihnă,	skehn (²),	skehne.	Skína.	Skina.
Skri,	skre,	skree.	Skríða.	Skrida.
Skrikă,	skrek,	skreke.	—	Skrika.
Skrivă,	skrev,	skreve.	(Skrifa.)	Skrifva.
Slită,	slet,	slete (slette).	Slíta.	Slita.
Stigă,	steg,	stegje.	Stíga.	Stiga.
Svi,	sve (²),	svee.	Svíða.	Svida.
Svikă,	svek,	sveke.	Svíkia.	Svika.
Vikă,	vek,	veke.	Víkia.	Vika.
Vri,	vre,	vree.	Ríða.	Vrida.

98. 6. klassen.

Bju,	bô (²),	bôe.	Bióða.	Bjuda.
Brytă,	brôt,	brôte.	Brióta.	Bryta.
Drypă,	drôp,	drôpe.	Driúpa.	Drypa.
Fhlygă,	fhlôg,	fhlôge.	Fliúga.	Flyga.
Fhlytă,	fhlôt,	fhlôte.	Flióta.	Flyta.
Frysă,	frôs,	frôse.	Friósa.	Frysa.
Khlyvă,	khlôv,	khlôve.	Kliúfa.	Klyfva.
Knytă,	knôt (²),	knôte.	(Knýta).	Knyta.
Krypă,	krôp,	krôpe.	Kriúpa.	Krypa.
Lôgă,	lôg,	lôge.	Liúga.	Ljuga.
Nypă,	nôp,	nôpe.	—	Nypa.
Nysă,	nôs,	nôse.	Hnióra.	Nysa.
Rykă,	rôk,	rôke.	Riúka.	Ryka.
Skjută,	skôt,	skôte.	Skióta.	Skjuta.
Smygă,	smôg,	smôge.	Smiúga.	Smyga.
Strykă,	strôk,	strôke.	Striúka.	Stryka.
Stupă,	stôp (²),	stôpe.	(Steypa).	Stupa.
Sugă,	sôg,	sôge.	Siúga.	Suga.
Supă,	sôp,	sôpe.	Súpa.	Supa.
Trytă,	trôt,	trôte.	Þrióta.	Tryta.

99. 7 klassen.

Fallă,	föll,	fölle.	Falla.	Falla.
Fo,	fekk,	(fott).	Fá.	Få.

Grätä,	gret,	grete.	Gráta.	Gråta.
Gå,	gekk,	(gått).	Ganga.	Gå.
Hetä,	het (²),	(heta).	Heita.	Heta.
Häggä,	högg,	högge.	Höggva.	Hugga.
Hållä,	höll,	hölle.	Halda.	Hålla.
Hängä,	hang (²),	hånge.	Hanga.	Hänga.
Låtä,	let (lätt),	lätte.	Láta.	Låta.
Löpä,	löp,	löpe.	Hlaupa.	Löpa.
Ta,	tog,	tägje *).	Taka.	Taga.

Svaga verb.

100. De svaga verben indelas i 2 klasser.

1 klassen.

101. Till denna klass höra de verb, som i skriftspråket hafva præt.-ändelsen *-ade*, med undantag af ett eller annat verb, såsom *börjä*, hvilket hörer till andra klassen. I målet äro infin., præt. (ock supinet) alldeles lika, t. ex. *læga* (laga), *læga* (lagade), *læga* (lagat); *kastä* (kasta), *kastä* (kastade), *kastä* eller *kaste* (kastat). (Det är ganska svårt att afgöra, om det är *e* eller *ä* i supinets slut. I allmänhet är det ljudet dock närmare *e*).

102. De verb, som i infin. ändas på *lä* eller *rä* kunna omkasta ändelsens bokstäfver till *äl* eller *är*, t. ex. *bhlisträ* (*hvissla*), *bhlistär*.

103. Från fremmande språk lånade verb, som i inf. sluta på *-era*, bortkasta vanligen slut-*a*, hvarvid *e*, skiftande öfver till *ä*, väl betonas, t. ex. *magister* (_ ◡ ´, studera).

2 klassen.

104. Denna klass omfattar de verb, som i skriftspråket hafva till præt.-ändelse *-de*, *-te*, *-dde* (samt få med ändelsen *-ade*, jfr § 101). Målets verb hafva i præt. samma ändelser, som de i skriftspråket motsvarande, dock vill ändelsen *-de* gerna uttalas såsom *-te*, så framt hon ej föregås af *l*, *g*, (*v*), *j* eller *r*, efter hvilke konsonanter *-de* allra oftast bibehålles. Supinet ändas hos verb med præt.-ändelsen *-dde* på *-tt*, hos de öfriga på *-t*. Om *l* före *d* jfr § 35: 3.

Anm. *Läggä* (lägga), præt. *la*. *Sägä*, *sägjä* (säga), præt. *sa*. *Ha* (hafva), præt. *hadde*, sup. *hatt*.

105. I afseende å de förändringar, som kunna träffa konsonanterne *d*, *j*, *k*, *l*, *p*, jfr §§ 18, 19, 27, 30, 31, 35—38.

106. I denna klass finner man hos några verb åter-omljud (§ 15), t. ex. *hörä* (höra), *hörrde*, *hört*; *styrä* (styra), *störrde*, *stört*. Sådant

*) Jfr noten till *dra* ock FN. *tekä*.

omljud är blott hos några af de verb, som hafva *r* (eller *rj*) i stammens slut. Ett annat återomljud inträffar, när *ä* öfvergår till *a*, eller *ö* till *o*, såsom i svenskan, t. ex. *läggä* (lägga), *la* (§ 104), *lakt (laggt)*; *görä* (göra), *gjohle* (§ 31: 1), *gjort*. Några verb kunna hafva båda återomljuden, t. ex. *börä* (böra), *bórrde*, *bórt*, eller *bohle* (§ 31: 1), *bort*, eller, hvilket kanske är vanligast, *bö*, *bohl*, *bert*.

Verbens ändelser.

Såsom afvikande från skriftspråket må härom anföras följande.

107. I infinitiven hafva de flesta verben ändelsen -*ä* (§ 55). Dernäst i antal komma verb med ändelsen -*a*. Båda ändelserna motsvara i skriftspråket ändelsen -*a*. Läran om *a* ock *ä* i inf. anser jag vara en af de nöjsammaste ock lärorikaste punkter i all mål-granskning. Mången anser, att skriftspråk äro bundna af lagar ock reglor, ock det så strängt ibland, att man kan konstruera en del af språket efter en annan, men tro besynnerligt nog, att mål äro blott afvikelser från skriftspråket, irringar ifrån det enda riktiga, så att något egentligt sammanhang inom ett mål icke finnes. Ock ville man erbjuda skriftspråket att lära af målen, ock t. ex. med stöd af detta måls infinitiv-ändelser ville rätta skriftspråkets stafning i vissa delar, skulle man få höra ett förnämt: sus Minervam. Men granskar man verben med deras inf. ändelse, finner man verkligen, att målet har sina lagar ock reglor. Ett exempel: svenskan har två verb, som båda uttalas *dåna*, det ena = svimma, det andra = bullra, mellan hvilkas olika stafning sällan skiljes, utan orden hopblandas. Målet skiljer dem i dubbelt hänseende: *dóhna* (dona, bullra), *dåhnä* (dåna, svimma). Förklaring häröfver lemnar det efterföljande (§ 108: 5).

108. Inf. har ändelsen -*a* i följande fall:

1) I andra klassen af de starka verben.

2) I tredje klassen af de starka verben, så framt infinitivens stamvokal efterföljes af enkel konsonant.

3) I fjerde klassen af de starka verben under samma förbehåll, som är nämndt om tredje klassen.

4) I dem af första klassen af de svaga verben, som hafva *a* i stammen efterföljdt af enkel konsonant.

5) I dem af samma klass, som hafva i stammen ett af *o* (eller *u*) uppkommet *ó*, efterföljdt af enkel konsonant.

6) I några verb af samma klass med egentligen enkel, men nu fördubblad konsonant efter stamvokalen. Dessa verb äro: *bhlagga*, *bhlókka*, *dókka*, *hamn-tamma*, *hómma*, *jómma*, *ketta*, *kótta*, *lakka*, *lomma*, *lämma*, *rekka*, *skóppa*, *stótta*.

7) I några verb af samma klass med enkel konsonant efter någon vokal, annan än *a* eller *ó*. Dessa äro: *bela*, *bresa*, *gera*, *keka*, *kohla*, *pela*, *phläga*, *reka*, *seka*, *skrena*, *stuta*, (*tæhla*).

8) I dessa verb af andra klassen inom de svaga verben: *förgöra* (*gjorrde*, *gjort*), *gära* (= *görä*), *vela* (*vellte*, *velt*), *äsa* (*äste*, *äst*), samt verben (*ska*), *veta*.

Ehuru reglorna äro många, hvilka dock torde, enär i dem finnas vissa gemensamma grunddrag, kunnat inskränkas till ett mindre antal, om jag kunnat noggrannare studera hvarje enskildt verb ock derefter framställa dess förhållande till en mera omfattande regel, så finner man likväl, att målet eger en ganska bestämd hållning, fullt lika säker ock egendomlig, som något skriftspråks. Målets lifs-mekanik är mycket finare ock mera känslig, än den vårt skriftspråk eger, ty om ett ord i målet än blifvit mycket förändradt från ett med skriftspråket gemensamt urgammalt tungomål, äro dock i många fall åtskilliga märken qvar af dess ursprungligare form, der skriftspråket af fattigdom på ljudskiftningar skulle utan sin skriftliga historia blott ock bart kunna visa, hvad det är, men ej hvad det var. Såsom upplysande exempel i denne serskilde punkt må anföras: *bóa* ("båda", tillkännagifva), *lóga* ("låga", brinna), *móka* (skotta), *sóhla* (sätta "sålor" till skor), *dóhna* ("dåna", dundra), *spóra* ("spåra"), *lóva* ("låfva"), hvilka hafva både ett af *o* (*u*) uppkommet *ó* ock infinitiv-ändelsen *-a*, jämnförda med dessa verb, som hafva ett af *a* (*á*) uppkommet *å* med det åtföljande infin.-ändelsen *-ä*: *sågä*, *vågä*, *frågä*, *phlågä*, *råkä*, *språkä*, *måhlä*, *dåhnä* o. s. v.

109. Om de öfriga infinitiv-ändelserna jfr §§ 18, 55, 102, 103.

110. Præsens bildas af de starka verben genom bortkastande af infinitivens *-a* eller *-ä* — undantag: *e* eller *ä* af *væra*, *legg* af *liggä*, *semm* af *sæmma*, *sett* af *sittä*, *svär* af *svärjä* —, af de svaga verben på *-ä* genom bortkastande af ändelsen *-ä*. Svaga verb på *-a* bibehålla ändelsen i præs., om de höra till första klassen, men bortkasta henne eljes, t. ex. *i kótta* (jag karfvar); *hann gär* (han gör). Verb på *-lä* ock *-rä* hafva præs. lik infin. eller slutande på *-äl* ock *-är*. Ofvan stående är reglorna, hvarifrån undantag någon gång göras, t. ex. *hann komma* jämnte *h. komm* (h. kommer), *i kast* ock *i kastä* (jag kastar). — Serskilda ändelser för person eller subjektens antal finnas icke.

111. Præteritet, om hvars bildning förut (§§ 93—99, 101, 104) är nämndt, har såsom præs. för subjektens person ock antal inga serskilda ändelser. — I konjunktivens præt. af verben *fo* (få) ock *gå* bibehålles assimilationen: *fekke*, *gekke*.

112. Imperativen erhålles af infin. enligt reglorna för bildningen af præs., t. ex. *kast* (kasta).

113. Supinet är anfördt under verben. Det aktiva participet användes ytterst sällan annorlunda än såsom adj. Om passiva participet är intet väsendtligt att anmärka.

114. Deponens

i målet förekomma på likartadt sätt som i skriftspråket. De flesta ändas på *-äs*. På *-as* har jag antecknat såsom mera afvikande från svenskan: *brôttas* (tåfla i brottning), *hôgas* (hugas), *hôppas* (hoppas), *lôssas* (låtsa), *skjettas* (harmas), *smôhlas* (smulas), *tegas* (föreboda).

115. Ofullständiga verb.

Sådana äro præt. *pet* (pep, jfr Ordb.) ock imper. *vôhl* (se Ordb.). Dessutom förekomma några imper. af eljes obrukliga verb, hvarom se § 45.

116. Oregelbundna verb.

Inf.	Præs.	Præt.	Sup.	FN.	Svenska.
Kunnä,	kænn,	kônnte,	kônnt.	Kunna.	Kunna.
Ska (skæ),	ska,	skô,	skæ.	Skulu.	Skola.
Törshä,	tôrsh,	tôrrdes,	tôrsh.	—	Töras.
Veta,	vet,	visste (vesste),	vetta.	Vita.	Veta.

II. Ordbok.

A.

A, pers. pron. hon (§ 77), jfr *en*.

Abbarr, -n, m. abborre. Ordet accentueras såsom sammansatt: *ab-barr* (assimil. af FSv. *agh-borre*).

Aftan, —, m. afton. FSv. *aftan*, FN. *aptan*, m.

Afta-vahl, -n, m. aftonvard.

Æga, -n, m. oro, fruktan, tukt. *Sättä ægan ti nån*, injaga skräck i ngn. FSv. *aghi*, m. FN. *agi*, m.

Age, adj. afvig. *Age-sie*, f. afvig sida. Formen *age* står för *afge*, jfr *ave* ock FN. *öfgr*, sammandr. af *öfugr*, afvig.

Agg, -a, f. bakåtströmmande vatten ock hvirfvel i en ström. Jfr NA. *ag*, n. sjögång, [FN. *agi*, m. vattendränkt jord].

Ågg l. **åggene**, sammansatt med *shvart*, ramsvart, jfr § 47.

Akj, -e, n. lappsläde. Lappsk. *akio*, Finsk. *akkia* ock *akkio*. I en FSv. handling (dombref af år 1424, se Handlingar rörande Skandinaviens Historia. Del. 29, sid. 28) förekommer *öka* i denna bet.: ... *och städia ingom ath riffua eller slitta af the fattiga Lappa, eller thera Ren och öka i Skiutzferd* ...

Aks, -e, n. ax. Såsom kollekt. m., t. ex. *aksen, hann ä skjöhl*, alla axen äro mogna.

Aksahn, —, f. tvärstycke, som framtill förenar medarne på en skogskälke; äfvensom det trästycke, som förenar skacklarne. (Jfr FSv. *axul*, FN. *öxull*, m. axel).

Ahl, -n, m. åkerbruksredskap, närmast lik en plog. NA. *al* ock *ahl*, m. FN. *arðr*, m. plog.

Ahla, -n, f. jernhasp, som fästad i selen genomträdes skackeln, jfr *ahl-äspe*. Jfr [FN. *ál*, f. rem, rep, eller heldre] FSv. *arþa*, f. ngn del af en sele, "till äfventyrs selpinne" (Schlyter), men kanske = *ahla*: SML. Bygn. B. II. *stiæl man af warfangum bondans arþo af sila*.

Æhla (§ 96), v. a. 1) föda, frambringa (om djur el. föraktl. om personer). 2) föröka. FSv. *ala*, FN. *ala*. v.

Æhla-bærkar, -n, m. person, som utmärker sig i något afseende.

Æhla-lam, -e, n. ett i gården uppfödt lam. Jfr *æhla*.

Æhlasam, adj. som förökar sig lätt. Jfr *æhla.*

Æhlde, —, n. afföda, yngel (äfven föraktligt om menniskor). NA. *elde*, n. FN. *eldi*, n. foster, FSv. *alder*, m. afkomma.

Åll, adj. 1) all, hel. 2) utmattad, tillintetgjord. NA. *all* ock FN. *allr* hafva båda betydelserna.

Åller l. **åller-natten**, adv. aldrig. Jfr *natten.*

Ålle-shtansh, adv. allestädes. Jfr NA. *alstass* ock *allestan*, id.

Ållt-jamnt, adv. ständigt.

Ahlmykke, —, n. Epilobium angustifolium. Lapp. *Almykke* (Flora Lapponica Wahlenb.)

Ahlå (§ 101), v. a. köra med *ahl.*

Ahl-åspe, -a, f. hasp, som förenar *ahlan* med *beg-skötte* i en sele.

Ampen, adj. ifrig, orolig. Jfr NA. *amper*, adj. svår, förenad med möda ock besvär, ock *ampe*, m. besvär.

Ampå (§ 101), v. a. misstycka. Jfr föreg. ock NA. *ampast*, vara besvärad.

Æhn, -a, f. aln.

Angersh, adj. ångrande, ångerfull.

Ann, -a, f. tid för landtmannagöromål (ss. *vår-ann*, *shlått-ann*, *skjöhl-ann*). Jfr FSv. *and* ock *an*, f. skördetid, ock FN. *önn (annar)*, f. sysselsättning, arbete.

Annar, -n, m. högra snöskidet. FN. *öndr* l. *andr*, m. skid.

Ann-sönsh, adj. ock adv. mot solen vänd; jfr *rett-sönsh.* Jfr NA. *andsøles*, adv. mot solen, ock FN. *andsœlis*, adv. id.

Ann-stut, -en, m. urholkad träkubb, som uthänges i trän invid sjöar ock åar, för att änder i dem skola lägga ägg, hvilka kunna borttagas. Jfr *stut*, m.

Ant (om), adv. brådt, skyndsamt. Jfr NA. *ann*, adj. neutr. *ant*, nödvändigt, brådskande, ock FN. *annt* el. *ant*, n. adj. med *um*, maktpåliggande.

Ann-ti, -en, m. 1) = *ann.* 2) tid i allmänhet, då det är brådska. Jfr NA. *anna*, v. a. o. n. drifva på, skynda. FN. *önn*, f. arbete, ock *annask*, v. skynda, uträtta.

Ann-tökke (dell), adv. lika mycket (dertill) (= annat sådant till). Jfr NA. *anna slikt til.*

Ann-örj, -a, f. första sporet efter ett skid. Jfr *annar* ock FN. *erja*, plöja.

Ap, -e, n. narr. (Jfr *gap*, *gæpakäft*, *göv*, *götratt*). *Ap å gap.* Jfr NA. *ap*, n. gäckeri, [Sv. *apa*] ock FN. *apa*, v. bedåra.

Ar (§ 47), i sammansättn. med adj. stärker bet., t. ex. *ar-bätter*, ännu bättre. *Ar* är sammandr. af *annar* (FSv. ock FN.), annan: *ar-bätter* = bättre än annat.

Ærv, -en, m. arf. FSv. *arver*, m. FN. *arfr*, m. (Skåne-Lag. *arf*, m.).
At, præp. åt, till. FSv. o. FN. *at*.
Atan l. **attan**, räkn. aderton. NA. *attan*.
Atte, konj. förrän, innan, = *at de*, till det, till dess.
Ave, adj. afvig. Jfr *age*.

B.

Bakal, præp. o. adv. (§§ 48, 52) bakom, baktill. Jfr *frammal*.
Bækansh, adv. tillbaks, *te bækansh*, id. Ordet är egentl. gen. af ett subst. *bækan*. NA. *til bakes, te bakar* ock *te bakars*.
Båkke-kåhling, -a, f. qvinna, som hjelper till att baka bröd. Ordet = Hallingdalens *bakstedaie*.
Bak-rodd, -en, m. en båts bakre roddplats. Jfr *framm-rodd*.
Baksnäs (§ 101), v. d. rygga, icke våga, draga i betänkande. Jfr Sv. *bak*, ss. *rygga* af *rygg*.
Bak-år, -a, f. år, som hör till *bakrodden*.
Bahlet, adj. ogin, ovillig. (Jfr *beg, puhlet*). NA. *balen*, adj. mödosam, besvärlig. FN. *mótbarligr*, adj. motstridande.
Bæhljä l. **båhljä** (§ 104), v. n. *b. ti se*, dricka (om kreatur). Jfr Sv. *belg*.
Båhljä (§ 104), v. n. böla. Jfr NA. *belja* ock *bylja*, FN. *belia*.
Båhljäs (§ 104), v. d. 1) = *båhljä* (böla). 2) göra fula miner. Jfr FN. *belgia*, uppblåsa, t. ex. kinderna, ock *belgiast*, uppblåsas, pösa.
Bamm, -en, m. stam på buskar ock grenar. FN. *baðmr*, m. trä.
Ban, -e, n. band. Egentl. borde det uttalas *bann*, hvilket man ock på några ställen får höra.
Bahnan (§§ 61, 63), i talesätten: *de va bahnan*, ock *bahnan i bånen*, det var dugtigt. *Bahnan* tyckes egentligen vara ett subst. *bahna* i st. f. *barna* el. *balna*.
Bångnä (§ 101), v. n. svigta, böja sig, draga sig krokig (om bräden o. d.). NA. *bogna* ock FN. *begna, bugna*.
Bara, -n, l. *bjera*, -n. f. troll-nystan af trasor, blår o. d., som, gjordt lefvande af blod ur venstra lillfingret, ansågs föra till gårds. (Hülphers' Beskrifn. öfver Ångermanland).
Bæresta, adv. superl. af *bæra*, allenast. NA. *bæreste*, blott, bara.
Bar-född, adj. barn-född, infödd. *Barn*, sammansatt med något annat ord, bibehåller *n* ock uttalas *båhn*, t. ex. *båhn-khläer* (barn-kläder).
Bærkä (§ 101), 1) v. a. afbarka. 2) v. n. springa, rusa åstad. Ordet torde ej i bet. 2) hafva någon slägtskap med gaeliska *barc* (rusa) eller hebreiska *barach* (fly), utan det är helt enkelt ett ock samma

ord med tvenne ur hvarandra härledda betydelser. Det är nämnligen ett eget förhållande med verb, som bet. *flå, skala* eller *barka*, att de ock kunna bet. *löpa, springa*. Af verbet *flå* kommer *fhlängä*, som bet. dels *flå* (i sammans. *hudflänga*) dels *hastigt färdas*; af verbet *skala* kommer ett ofta användt ord *friskalare* (snabb springare); verbet *löpa* har i svenskan dels bet. *springa*, dels bet. *låta afskala sig* (säges både om björk ock näfver), men ordet *löpa* har i äldre svenska haft rent aktiv bet. *afbarka*, t. ex. MELL. Bygn. B. 17. 2: *löper man næuer i annars manz skoghe*. SML. Bygn. B. 16: *Witis manne at han hauer ek bark löpt*.

Bærm-skinn, -e, n. förskinn.

Bars för, *de b. f.* (det bar imot) det var svårt ock grufsamt. Någon annan form af *bära* i denna bet. användes ej.

Be (§ 95), v. a. bedja, begära.

Beg eller **bäg**, adj. envis, tvär, ogin. *Beg, bahlet å puhlet*, envis, ovillig ock ovårdig. NA. *bæg* ock *bægjin*, svår, tvär, ovillig. FN. *bágr*, besvärlig, förarglig, svår att komma till rätta med.

Begd, -a, f. envishet. Jfr föreg.

Beg-kes, -en, m. en, som är envis. Se *beg*.

Begäs eller **bägäs** (§ 104), v. n. envisas, vara förarglig. FN. *bæga*, strida, sätta sig till motvärn, *bægiast*, förorsaka besvärlighet. Jfr *beg* eller *bäg*.

Bekknä (§ 101), v. n. surna före gäsningen (om dricka).

Bela (§ 101), v. n. räcka till, (blott med negation). Sannolikt är detta *bela* detsamma som NA. *bela* ock FN. *bila*, v. tryta, fattas, hvadan ordets egentliga betydelse är fattas, men negation har af misstag blifvit tillagd ock ordet synes sålunda fått bet. räcka till. På samma sätt har *oansenlig* bet. ansenlig.

Belan, m. l. **bele**, n. (§§ 61, 63). *I dän belan, i de bele*, just vid den tiden, i det ögonblicket. NA. *bil* ock *beel*, n. tidpunkt. FN. *bil*, n. ögonblick, *í þvi bili* = *i de bele*.

Ben, -e, n. redskap. Ordet förekommer blott i sammans. *ell-ben, i-ben, ski-ben* ock *väv-ben*. NA. *beine*, m. redskap, verktyg. FN. *beini*, m. hjelp, egentl. hvad som befordrar ngt, sål. *i-ben (id-ben)*, hvad som befrämjar arbete = verktyg.

Bettnä (§ 101), v. a. beta (om hudar).

Bil, -a, f. grimas. *Gära bila*, jfr *båhljäs*, hvars härledning är FN. *belgia*. NA. har både verbet *belj* (= *båhljä*) ock subst. *byl*.

Biläs (§ 104), v. d. göra grimaser. Jfr föreg.

Bishvär, -e, n. besvär.

Bjenn, m. björn, blott i sammans. till namn, t. ex. *Bjenn-tjenn*, Björntjärn.

Bjera, -n, f. = *bara*.

Bjerk, -a, f. björk. (Jfr FN. *birki*, n. björk-trä).

Bjesning, -a, f. det band, hvarmed boskap (nöt-, får- eller getkreatur) fästes i sina bås, bestående af *tråhlj* ock *la-ban*. Jfr *bjesä*.

Bjesä (§ 104), v. a. med *bjesning* binda boskap i bås. Jfr NA. *bæsa* ock FN. *bæsa*, sätta kreatur i bås.

Bju (§ 98), v. a. bjuda.

Bhlaga l. **bhlagga** (§ 101), v. n. fläkta för vinden, slå back (om segel). Jfr NA. *blaka*, fladdra (om segel). FN. *blaka*, ss. n. röras (i luften), vifta.

Bhlanne, -a, f. 1) blandning af mjölk ock vatten. 2) vassla efter ostberedning. Jfr FN. *blanda*, f.

Bhlaskä (§ 101), v. n. blinka med ögonen. Jfr FN. *blöskra*, röra ögonen, blinka.

Bhles, -a, f. hvit fläck i pannan på djur. Jfr NA. *bles* ock FN. *bles*, f. i samma bet.

Bhlese, adj. försedd med *bhles*.

Bhlisträ (§ 102), v. n. hvissla. NA. *blistra* ock FN. *blistra*.

Bhlökka (§ 101), v. n. göra ngt med stoj ock häftighet. Ordet är sannolikt af samma rot som Sv. *block*.

Bhlökka-kar, -e, n. robust menniska.

Bhlå (§ 47), i sammansättning med *fatti* (utfattig), *rik* (mycket rik) ock *snåhl* (mycket snål) stegrar bet. Sv. *bål* hör väl icke hit, utan jfr NA. *blaa*, adj. snål, FN. *bláfátækr*, utfattig.

Bhlå-letten, m. (§ 63) indigo; egentl. den blå färgen. Jfr NA. *blålet*, m. blå färg, ock FN. *bláleitr*, blåfärgad.

Blå-nö, se *nö*.

Bhlåsä *ti vattne*, blåsa i vatten; det tillgår så, att en skål med vatten sättes i en smides-ässja, ock sedan sättes blästern i gång. Det sålunda påblåsta vattnet användes ss. medikament.

Bhläktä (§ 101), v. n. 1) fläkta. 2) fjäska, hafva brådt om. FN. *blakta*, v. n. vifta, fläkta.

Bhlänkä (§ 104), v. n. hugga bitar ur barken på trän för att utvisa väg i skog. Jfr *täksnä*. Jfr Sv. *blank*, NA. *blenkja*, märka trän genom att hugga en spån af dem.

Bo, -a, f. bod, = *häbbar*. Pl. *boer*, bodar, fäbodar.

Bo (§ 104), v. a. laga ock sätta telnar på fisk-nät o. d. FN. *búa* i dess första bet. göra färdig.

Böa (§ 101), v. a. boda, förkunna, bjuda.

Bog-skôtt, -e, n. bogstycke i en sele.

Bôhl, adj. kätjefull (om både folk ock fä). NA. *bøl*, adj. "parrelysten, geil; om Hundyr, især Soen". Ordet *bôhl* har från FN. *ballr* ock FSv. *balder* sjunkit så, som *kåt* från FN. *kátr*.

Bôhlde, -n (§ 35: 1), m. böld.

Bôhle, -a, f. börda. Jfr § 31, eller FSv. *byrla*, binda tillsammans eller göra en packa. (ÖGL. Vaþamals B. 31: 3. .... *wrakær bort* .... *kuærn ok kætil byrlar ok a bak læggær*).

Bôrrås (§ 104), v. d. 1) göra sig yfvig, pösa. 2) stå lömsk. Jfr till 1) Sv. kard*borre*.

Bôrstås (§ 101), v. d. 1) resa borsten. 2) blifva ond.

Bortest, adj. o. adv. (superl. af *borte*) längst bort belägen; längst bort.

Brann, —, m. fogelgiller, bestående af en stock, som uppgillras öfver en underliggande stock. Jfr FN. *brandr*, m. i bet. stock, ock NA. *brand*, m. fjädern i forna pilbogar.

Brann-ber, -e, n. hallon. Jfr Sv. *brand*, *brändt* ställe.

Braskå (§ 104), v. n. skrytsamt slösa; uppföra sig öfver höfvan. FSv. subst. *brask* ock verb. *braska*, (båda i Stora Rimkrön. IV. 5), ock NA. *braska*, pråla, göra sig till.

Bratt, adj. brant, stupande. NA. *bratt*, adj. FN. *brattr*, adj.

Brems, -en, m. bröms. FSv. *brims* ock *bryms*, m.

Bresa (§ 101), v. n. gå eller stå bredt med benen. *Bresa över*, stiga öfver. Jfr Sv. *breda* ut.

Brik, i sammans. ss. *brikforen*, envishet, omedgörlighet, stridighet. Jfr *foren* ock *löt*. Ordet *brik* är utan tvifvel beslägtadt med det Sv. *bråka* ock således med Got. *brikan*, med hvilket det nära öfverensstämmer i form ock bet. Got. *brikan* (bryta) har äfven bet. motstå, bekämpa, såsom i Galaterbrefvet 1: 23 ... *(Pavlus) mereiþ galaubein, þoei suman brak, εὐαγγελίζεται τὴν πίστιν, ἥν ποτε ἐπόρϑει* (bekämpade, icke "utrotade" eller "förstörde", såsom man beskyller Paulus hafva sagt), ock 2 Timoth. br. 2: 5. *jah þan jabai haifsteiþ was, ni veipada, niba vitodeigo brikiþ, ἐὰν δὲ καὶ ἀϑλῇ τις, οὐ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀϑλήσῃ*. På sist nämnda ställe står *brikan* ovedersägligt i samma bet. som *haifstjan* (strida), i hvilken bet. icke alls ingår något *brytande* eller *förstörande*, utan *ihärdighet, segt motstånd*, hvilket är rätta stambet. i målets *brik*.

Briket, adj. envis, kinkig, ogin. Jfr föreg.

Brikås (§ 104), v. n. vara kinkig, trilsk, envis. Jfr *brik*.

Brôhna, -n, m. brand, brånad. FSv. *brone*, NA. *brune* ock *brona*, FN. *bruni*, m.

Brösse, -n, m. brasa, flammande eld. Jfr *frössen*.

Bröt, -en, m. hög af timmer, trän, ris o. d. Jfr NA. *brote* eller *brotta*, m. nedhuggen skog, som ligger i högar, ock FN. *broti*, m. nedhuggen skog.

Brötta-fåll, -e, n. snö-förets bortgång vårtiden. Jfr NA. *braut*, f. väg, bruten i snö, ock FN. *braut*, f. FSv. *bröt*, f. väg.

Brötta-hæga, -n, m. gärdesgård af sammanlagda trän med deras qvistar. Jfr nästa ord.

Brötten, adj. (egl. partic. af *brytä*) bruten; villrådig.

Bru-framm, -a, f. det fruntimmer, som kläder bruden. FSv. *bruþframma*, f. brudmö, tärna. FN. *frama*, pryda, smycka; hjelpa.

Brukning, -a, f. l. **brukt**, -a, f. gödsel. Jfr nästa ord.

Brukä (§ 104), v. a. 1) göda (åker). 2) sköta, bruka, odla jorden. Bet. 2) mindre allmän, i hvilkens ställe användas andra uttryck ss. *ærbetä pa johla*.

Bru-pæl, -e, n. brud-pell. Jfr *pæl*, n.

Bryte, -a, f. mjölk med *ibrutet* bröd.

Brå (§ 104), v. n. i förening med *pa*, 1) vara lik, slägtas, *brå pa mora*, vara lik sin mor. Jfr NA. *braa*, v. n. med *paa*, likna. FN. *bregða til*, likna, slägtas. 2) anstränga, besvära, *brå pa huvve*, göra hufvudbråk, *brå pa yga*, stöta ögonen. (Subj. till bet. 2) är aldrig person). Jfr FN. *bregða* ock Sv. före*brå*.

Brå, adj. förtidig. Sv. *bråd*.

Brästä, 1) (§ 101) v. a. uppsprätta (akt. bet. af *brista*). 2) (§ 93) v. n. mälta (neutr. bet. af *brista*, FN. *bresta*, brista, spricka fram).

Brätt, -e, n. den uppåtböjde framdelen af ett skid. Jfr FN. *brettr*, adj. tillbakaböjd, ock efterf. ord.

Brättäs (§ 101), v. d. vårdslöst sträcka på sig, vräka sig. Jfr NA. *bretta seg*, gifva sig en stolt hållning, ock FN. *bretta*, höja, kröka upp.

Brögd, adj. brydd, förlägen. Denne form synes förena verben *bry* ock *bregða*.

Brögge, -a, f. brygga, bro.

Bröggä (§ 104), v. a. brygga.

Buffrä (§ 102), v. a. 1) flytta lösegendom. 2) flytta med boskap till fäbodar. Egentligen *boföra*. Jfr FN. *búfar*, n. flyttning af lösegendom. NA. *bufora* ock *buføra* = *buffrä* 2).

Buge, -n, m. bär-ställning för hö o. d., gjord af vidjor, spända i nätform mellan tvenne träbogar. Sv. *boge*.

Buller-stang, -a, f. stång, som lägges öfver kärfvarne på en kornkärra. Jfr *bullrä*, 2).

Bullerstang-gräje, —, n. vidjering, som fäster *buller-stanga* vid kärran. Jfr *gräje*.

Bullrä (§ 102), 1) v. n. bullra. 2) v. a. med præp. *opp* eller *ihop*, lägga i hög, *b. ihop timmer*, *b. ihop sten*. I fråga om bet. 2) kan man jämnföra Sv. *bulle* ock *bullersten* ock FN. *böllr*, m. boll, något som synes rundt eller vara i en hög. *U* i *bullrä* ock deraf härledda ord är ännu djupare än *u* i Sv. *bullra*, nära likt *ó*.

Bune, -a, f. fotställning under en bordskifva. [Jfr FN. *búnaðr*, m. tillbehör, *borðbúnaðr*, m. allt, som — utom mat — hörer till ett dukadt bord].

Buss, -en, m. l. **bussning**, -a, f. packning. *Buss* förekommer sammansatt med orden *kværn-buss* ock *kärr-buss*. Ordspr. *lös i bussen*, talträngd.

Bussa (§ 61), i tales. *de va bussa*, det var något ovanligt, utmärkt, framstående. (Jfr FN. *býsn* l. *bisn*, n. under, vidunderlighet, något ovanligt, oväntadt).

Bussjä (§ 104), v. a. hetsa (hundar). *Bussjä* är sannol. bildadt af *busa* (eller *basa*), rusa åstad, ehuru dessa ord ej i N. Ångerm. användas; således = låta rusa.

But, -en, m. ngt tjockt ock klumpigt; jordkoka. FN. *bútr*, m. afstyckad stump af ngt, träkubb.

Butet, adj. klumpig, tjock, otymplig; full af kokor (om åker). Jfr föreg.

Byshvär, -e, n. = *bishvär*.

Båhla, præp. (bort)från, af.

Båhlann, -e, n. *(bål-land)*, svedja, på hvilken efter en rogaköra obrunnen ved blifvit ånyo sammanförd ock bränd.

Båhl-anne, interj. (bort annat) kan tänka, förstås! tacka för det!

Båhn, -e, n. barn (§ 58). Äfven i sammans. ss. *båhn-bhlöjen*, *båhn-khläa*, *båhn-faleken*, men ej i *bar-född* (hvilket se). *Væra vä båhn* = *væra båhnet*. NA. *baan* jämnte *barn*.

Båhnet, adj. hafvande (gravida). Se *båhn*.

Båhnä (§ 101), v. a. föda barn. Se *båhn*.

Bås, -en, m. bås. FSv. *bas*, m. FN. *báss*, m.

Bä, adj. bar. Ordet har blott i sammans. ss. *bä-bent*, *bä-huvve*, *bä-nåkken* (alldeles naken) denne form med bortkastadt *r*.

Bäkkehl, -e, n. otymplig menniska, drummel. Jfr *bäkhlä*.

Bäkker, -n, m. gumse. FN. *bekri*, m.

Bäkhlä (§ 102), v. n. göra ngt otympligt, ss. en *bäkkehl*. Jfr FN. [*bækla*, ledvrida, ock] *bagla*, bära sig oskickligt åt.

Bälling l. **bänghling, -en,** m. billing, skinn, som varit på ett djurs *ben*.

Bänn, -e, n. lin-knippe om 40 *tåta*. Jfr Sv. *band* ock NA. *bende*, n. band.

Bännä (§ 104), kröka, böja. Jfr NA. *benda* eller *bænde* ock FN. *benda*.

Bärjä (§ 104), v. a. 1) bevara, berga. 2) inberga.

Bög l. **bögd, -a,** f. bygd. *Gå pa böga,* 1) i allm. gå omkring på bygden. 2) i syn. i friare-ärender helsa på i gårdarne.

Bögga (§ 104), v. a. = *bo*.

Böghle, -a, f. buckla, bubbla. FN. *beygla*, f.

Böghlä (§ 101), v. a. göra bucklor. Se föreg.

Bölte, —, n. hoprulladt knyte eller börda, som tager stort rum. Jfr *pölte* ock efterf. ord.

Böltä (§ 101), v. n. rulla ihop, binda tillsamman (kläder o. d.); sysla med ngt. Jfr *pöltä* ock FN. *bylta*, v. a. välta om.

Börshl-ann, -a, f. slått- eller skördetid. FSv. *byrgsl*, f? (inbergnings)arbete, såsom i GL. 56 *byrgslu fulk*, bergningsfolk, ock *ann*.

D.

Damä (§ 101), v. n. lukta godt. (*Låktä*, lukta illa). Jfr NA. *daama*, lukta.

Dårj, -e, n. granris, barr. (Ordet kan i brist på jämnförelse ställas vid Lappsk. *duorga* l. *tuorga*, gren, qvist).

Dårjä (§ 101), v. n. träta, mana på. (Jfr FN. *dorga*, sträfva efter något).

Dæsa (§ 101), v. n. fara fram oförsynt ock utan omtanke. Jfr DA. *dase*, v. n. drifva omkring i lätja.

Dell, præp. till.

Dess l. **te dess,** adv. ock konj. till dess.

Dessnat anne, adv. dessutom, utom allt annat.

Dett, -en, m. 1) droppe eller dylikt, som kommer fallande efter de andra. 2) prick, punkt i skrift. FN. *dettr*, m. ock *dett*, n. fall.

Dettä (§ 93), 1) v. a. sakta vidröra. 2) v. n. falla sakta ock droppvis. Jfr föreg. ock FN. *detta*, falla.

Dittan, adv. (§ 49) dit.

Divlä (§ 102), v. n. tvista, träta. *Divlä* har sannolikt uppkommit af *dela* (träta) ock *dividär* eller *divider* (§ 103) i bet. tvista.

Döbb, -en, m. flöte, på nät o. dyl. Jfr (FN. *dubl*, n. boj, eller) följ. ord.

Dôbbä (§ 101), v. n. dyka; doppa hufvudet i vatten. Jfr Sv. *doppa* ock NA. *dubba,* doppa ner hufvudet.

Dôft, adv. ledsamt. Jfr NA. *dauv'* ock FN. *daufr,* adj. ledsam, tråkig.

Dôkka (§ 101), v. a. slå. Jfr Sv. *dunka.*

Dompä (§ 101), v. n. falla tungt; gå hårdt ock bullrande. Jfr Sv. *dimpa,* FN. *dumpa.* (Jfr *lomma*).

Domt, -en, m. en mindre qvantitet mjöl o. d. Jfr NA. *duft,* f. dam i synnerhet af mjöl, ock FN. *dupt,* n. dam. (*Domt* står till *dupt,* som *tomt* till *tupt*).

Don, -e, n. 1) redskap, don. 2) slag, art, i talesätten: *en don, sômma don,* samma slag.

Dôhn, -e, n. don, buller.

Dôhna (§ 101), v. n. dona, bullra.

Donge, -n, m. jordgolf under boskap, blandadt med gödsel. Jfr NA. *dyngja,* f. hop, gödselhög, FN. *dyngja,* f. hop.

Dôns, -en, m. 1) doft ljud af något som slår till. 2) slag, stöt. NA. *duns,* m. = 1). Jfr Sv. *dona.*

Dônsä (§ 101), 1) v. a. stöta. 2) v. n. stöta, skälfva. Jfr föreg.

Dôpp-kôpp, -en, m. kopp kaffe med bröd (att *doppa*). Jfr *söt-kôpp.*

Dôrrä (§ 101), v. n. 1) dona. 2) lefva stort. Jfr NA. *dura,* v. n. larma, bullra.

Dôskä (§ 101), v. n. dugga.

Draga-gräs, -e, n. en krypväxt bland potatis-ris (Polygonum Convolvulus, på några ställen äfven — såsom i Norge — Galium Aparine). Jfr *snoddar-gôbbe.*

Drättnä (§ 101), v. n. drunkna, jfr § 43.

Dremnä (§ 101), v. n. lösas, smälta. FN. *drafna,* upplösas; jfr Sv. *jämn* med FN. *iafn.*

Dri-gvit l. **dri-vit,** adj. hvit som snö. FN. *drif-hvítr* af *dript,* f. nyfallen snö (*hvítr sem dript*). NA. *drivende kvit.*

Drôssa, -n, f. okastad säd. NA. *drose* ock *draasa,* m.

Drältä (§ 101), v. n. 1) tappa, *drältä ätt se,* lemna efter sig, tappa. 2) släpa på något. Jfr NA. *dralte,* v. n. släpa, draga. FN. *dralla,* släpa sig bakefter någon.

Drög, -a, f. liten släde, kälke af fastare beskaffenhet. Jfr Sv. *draga.*

Dyng-kröst, -en, m. ett lindrigare skällsord. Jfr *kröst.*

Dyssje, -a, f. hö, *utbredt* att torka, ock icke såsom i andra landsorter *hög* af hö, hvarmed jfr FN. *dys,* f. *hög,* hop).

Därmä (§ 104), v. n. *d. å,* komma i dvala, dåna. Jfr NA. *dorma,* komma i sömn. FN. *dorma,* sofva.

Däan, adv. dädan, derifrån.

Dähnän, adv. (§ 49) der.

Dör, -a, f. dörr. NA. *dyr* ock *dør,* f. [FN. *dyrr,* f. *dyr,* n.].

Döra-gåt, -a, f. *gåt* till en dörr. Jfr NA. *duragaat,* f. dörrkarm.

E.

E, 1) obest. art. §§ 67: b, 70. 2) pron. det (§ 77).

E, -a, f. tillbakaströmmande vatten i en bugt af en å eller elf. NA. *ea* eller *ia,* f. idem. FN. *iða,* f. vattenhvirfvel.

E, -e, n. ed, smalt land mellan tvenne vatten. NA. *e, ei* ock *eid,* n., FN. *eið,* n.

Edeligen, adv. endast; ideligen. (Ordet uttalas stundom *eddeligen*).

Ellande-rö, adj. röd som eld, högröd.

Ell-ben, -e, n. eldstål med fnöske ock flinta. Jfr *ben.*

En, pers. pron. han (§ 77), jfr *a.*

Enke, adj. o. adv. som inträffar sällan; endast. FSv. *enka,* oböjl. adj. Jfr FN. [*eink,* f.] *einkar, einka,* sällsynt, ock *einga,* adj. ensam.

Eran, -e, n. ärende, uppdrag. FN. *erindi* eller *erendi,* n.

Eransh-hev, adj. som väl uträttat ett ärende. Jfr *hev.*

Etret, adj. elak, ondsinnt. Jfr *etter.*

Etter, -e, n. 1) etter. 2) ilska, elakhet. Af ordet bildas smädenamn såsom *etterpôsa* (-pose), *ettersôdd* (-sudd).

Evig, adj. 1) evig. 2) se § 84. 3) ögonblicklig. *Pa eviga rappe,* ögonblickligen.

F.

Fa-lek, -en, m. leksak. *Båhn-falek,* barn-lek (= NA. *baanespel). Falek* är troligen sammansatt af *fara* (uppföra sig, deraf *foren*) ock (ändelsen) *lek.*

Fåhlk, -e, n. äldre folk. *Int na fåhlk, bæra båhna.*

Fang-for, -e, n. dåligt foder (mossa, löf ock bark). Jfr FN. ock FSv. *fang,* n. ock Skåne-Lagens *fang,* n. hvad som är att få eller tillgå.

Farik, -en, m. fan, (§ 65).

Fårken, adj. begärlig, t. ex. *fårken-mat,* efterlängtad mat (NA. *forkunn-mat*), *fårken ätt pären,* begärlig efter potatis. Jfr FN. *forkunni,* adj. beundransvärd; nyfiken.

Fårkä (§ 101), v. a. förmana, varna.

Fæshke, -n, m. falaska. NA. *falskje* eller *faaskje,* m. FN. *fölskvi,* m.

Fat-ost, -en, m. af rå mjölk i form el. *fat* gräddad kaka, som vanligen begagnas att lägga på smörgås.

Fattan, -e, n. handtag på kärl. Jfr Sv. *fatta*.
Fe, -e, n. fä. NA. *fe*. FN. *fé*, n.
Fe-bet, -en, m. bete för boskap (*fe*).
Feblä (§ 102), v. n. = *bäkhlä*. (Jfr FN. *fifl*, n. tok, galning, af hvilket kommer *fifla* l. *fipla*, v. a. bedåra).
Febo-gänte, -a, f. flicka, som vistas i fäbodarna att vårda boskapen. Jfr *gänte*.
Febo-gästning, -a, f. mat, som de från fäbodarna återvändande flickorna bjuda, bestående af några kakor bröd, ett stycke smör, ost, fat-ost o. dyl. (Anundsjö).
Febo-vall, -en, m. plats omkring fäbodarna.
Feg, adj. som snart skall dö. NA. *feig*, FN. *feigr*.
Feg-jus, -e, n. ljus, som ses i en sjuks rum ock förebodar hans död. Jfr föreg. I NA. bet. *feigde-ljøs* (eller *naa-ljøs*) sken, som visar sig på en menniskas hår eller kläder, fordom ansedt såsom förebud för ett dödsfall.
Felkä sä (§ 101), v. refl. fastna i halsen (om rösten), för gråt o. d., *måhle felkä sä*, rösten fastnar i halsen. Egentliga betydelsen torde vara *orenas* ock kan man jämnf. *fel* i *felkä* med det *fyl*, hvaraf FSv. *fylska*, orena, ock dess subst. *fyliskia* f. komma. På FN. *fela* ock Got. *filhan* torde ej vara skäl att tänka.
Fet-tagg, -e, n. fetgräs (Stellaria media).
Fikk-hässh-duk, -en, m. egentl. fick-halsduk, näsduk.
Fil, -e, n. grädde. NA. *file*, m. id. Sv. *fil*bunke.
Fissh, -en, m. fisk. **Fisshä** (§ 101), v. a. fiska.
Fisshe, —, n. Orion. NA. *Fiskekrok* (*Fiskekallane*, *Fiskeranne*, *Fiskesveinar*), m.
Fjahl, -a, f. bröd-spade. FN. *fjöl*, f. FSv. *fjæl*, f.
Fjas-vohlen, adj. fallen för tokeri, ostadig. Jfr N. *fjas*, n. tokeri, ock målets *vohlen*.
Fjell, -e, n. skog, som ligger något längre från byn.
Fjell-ost, -en, m. ost (i västfickformat), som af fjällpigorna gifves åt någon gosse vid besök.
Fjell-pige, -a, f. = *febo-gänte*.
Fjellpig-hählj, -a, f. söndagen strax före slått-anden, då fjällpigorna på kyrkovallen traktera bekante gossar med *febo-gästning*. (Anundsjö).
Fjuk-sopp, -en, m. svamp. Jfr FN. *fiúka*, sväfva, fara som dun i luften, ock *sveppr*, m. svamp. *Fjuksopp* är väl egentl. ryksvamp.
Fjuster, -e, n. person, som är *fjustret*.
Fjustret, adj. pjunkig; inbilsk. Möjl. beslägtadt med *fjasvohlen*.
Fjåll, -e, n. stolle, tok. Jfr Sv. *fjolla*, f. NA. *fjoll*, n. tokeri.

Fjållen, adj. stollig, enfaldig. Jfr föreg.

Fjållä (§ 101), v. n. uppföra sig tokigt. *F. för nån*, tala vackert med ngn. Jfr föreg. ock NA. *fjolla*, fjollas.

Fjähl, -n, m. fjärd, vik.

Fjär-odd, -en, m. spets, tyllspets. Egentl. *fjäder-udd*.

Fjättar, —, n. någon af de stolpar, som sitta i en slädmed ock uppbära de tvärslag (*fhlöta*), på hvilka slädbotten hvilar. NA. *fjetra*, f. FN. *fiöturr*, m. band, äfven = *fjättar*.

Fhlak, -e, n. stort stycke af ngt, t. ex. *åker-fhlak*. Jfr NA. *flak*, n. ett stort lösrifvet stycke, i synnerhet af is. FN. *flaka*, v. bredas ut, *flak*, n.

Fhlaka, -n, m. 1) botten i en släde eller kärra. 2) fogelgiller, råttgiller. Jfr Sv. *flake* ock det i FSv. likartadt bildade *flata*, f. gillerstock, snara.

Fhlangnä (§ 101), v. n. spricka lös, spricka i skärfvor. Jfr Sv. *flaga*.

Fhlæsa (§ 101), v. n. = *dæsa*. Jfr FN. *flasa*, v. n. gå obetänksamt till väga.

Fhlehn, —, m. is el. is-skorpa på marken.

Fhlehn-pust, -en, m. valk (i händerna).

Fhli sä (§ 104), v. refl. försörja sig. Jfr FSv. *fly*, v. a. bereda, förskaffa. NA. *fli*, tillaga, hålla i stånd.

Fhlis l. **fhlister**, -e, n. mjell (i hufvudet). Jfr *fhlisträ* ock NA. *flys* eller *flas*, n. skal, mjell.

Fhlisträ (§ 102), 1) v. a. tunnt utbreda. 2) v. n. smått snöga. Jfr *fhlis*.

Fhlo, -a, f. öfversvämning. NA. *flo*, f. ock FN. *flóð*, n.

Fhlyt, adj. rask, snabb. NA. *flyten* ock FN. *fliótr*, adj.

Fhlyt-fähnlen, adj. som färdas raskt. Jfr föreg. ock Sv. *färdas*.

Fhlår, -a, f. 1) af bark gjordt flöte på nät eller not. 2) större barkbit eller träspån, som användes som år vid grodsimning. NA. *flaa*, f. nät-flöte, *flæ*, n. bark; FN. *flá*, f. = *fhlår*, 1).

Fhläng-fähl, -a, f. hastig resa. Jfr *fhlängä* ock Sv. *färd*.

Fhlängä (§ 104), v. n. 1) kasta armarne under gång. 2) hastigt ock lustigt färdas. Jfr *bærkä* ock Nylandsdialektens (Finl.) *flängjo*, enligt Hipping, hastig rörelse fram ock tillbaks.

Fhlärk, -en, m. liten sjö, tjärn.

Fhlög, -a, f. vindflöjel. NA. *fløy*, f.

Fhlöte, —, n. tvärslag mellan *fjättar*. NA. *flauta*, f. tvärstycke i en släde.

Fhlöttjä (§ 101), v. a. 1) flotta bräden, lagda i flotte. 2) färja öfver. NA. ock FN. *flytja*.

Fô, **-a**, f. bakdel (på menniskor ock djur). (En person föll en gång utför torntrappan enligt egen utsago *"fô för fô"*). NA. *fu* el. *fo*, f. FN. *fuð*, f.

Fôll, se *fäll*.

Fôntus (§ 60), i tales. *de va fôntus*, det var mycket bra. (Enligt Östgöta Dialekten af Kalén begagnas i Österg. *fontä säj* i bet. passa sig).

Foren (§§ 62, 63), beteende. Mest i orden *brik-foren*, *båhn-f.*, *fåhlk-f.* ock *gôv-f.* FSv. *fora*, f. NA. *fora*, f. FN. *för*, f.

Fôs eller **fôjs**, **-e**, n. fähus. FN. *fiós*, n.

Fôssh, **-en**, m. multnad ved. NA. *fausk*, m. ock FN. *fauskr*, m.

Fôsshe, adj. multnad (om ved). Jfr föreg.

Fôsshing, **-en**, m. fole, häst i första året. Jfr *romphling* ock *tämming*.

Framm-gruvenes, adv. framstupa; motsatt *vioppen*. Jfr *framm-slänges*. NA. *framgrytt*. Jfr FN. *grúfa*, böja sig ned, ock *á grúfu*, af *grúfa*, f., framstupa.

Framm-lag, **-e**, n. den på logen till en tröskning framlagda säden. NA. *framlag*, n.

Frammal, adv. ock præp. (§ 52) 1) framtill. Jfr *bakal*. 2) söderom Skuleskogen, hvilket fullständigt heter *frammal skogjen*.

Framm-rodd, **-en**, m. en båts främre rodd-plats. Jfr *bakrodd*.

Framm-slänges, adv. framstupa. Skilnaden mellan detta ord ock *framm-gruvenes* är den, att det förra är adv. loci in locum, ock det senare adv. loci in loco. Jfr Sv. *slänga*, v.

Fri (§ 104), v. *fri se*, utmärka sig; reda sig.

Frôden, adj. frodig; glad. Jfr Sv. *frodas*; FSv. *fror* ock FN. *frór*, adj. glad.

Frôssen, adj. frusen. Jfr *brôsse*.

Frågen, adj. mornad, kry ock rask. Jfr FN. *frækinn* ock *frækn*, rask, tapper, NA. *frak* el. *fræg*, dugtig, som är i godt tillstånd.

Frätten, **-e**, n. fräkne (Equisetum). Jfr § 43.

Frö (§ 104), v. a. förkyla, ömkyla.

Fröhn, adj. bräcklig, spröd. Jfr NA. *frøy*, frodig, saftrik, spröd om unga trän; *frøya*, f. "saftrikhet i trän ock deraf följande skörhet eller löshet"; *frøyden* eller *frøyen*, skör, spröd. Den förklaringen är bättre, än att antaga *frön* såsom en omkastning af *forn*.

Frös, **-en**, m. skum, fradga. Jfr Sv. *frusa*.

Fuhl-testel, **-n**, m. en art svår tistel (Cirsium arvense).

Fyllsam, adj. begifven på starka drycker.

Fårk, **-en**, m. stång att skjuta fram båtar med i strömmar. Jfr FN. *forkr*, m. båtshake.

Får-kalas, -e, n. kalas, hvartill de, som ega får, men icke så stora barn, att de kunna i skog igensöka fåren, inbjuda byns barn, som göra detta åt dem. (Anundsjö).

Fäger, adj. komp. af fager, vackrare. FN. *fagr, fegri, fegrstr.*

Fäjen, adj. glad. FN. *feginn.* Jfr Got. *faginon*, glädjas.

Fäkst (fägst), adj. superl. till komp. *fäger.*

Fäll, adv. visst, väl, nog, = *föll.* NA. *full, føll* ock *fell*, adv. Jfr Sv. *full*, adj.

Fähl-ståll, -en, m. stall för resandes hästar. Eg. *färdstall.*

Fässler (§§ 42, 62), m. pl. band, bärband i en rensel. NA. *fetel* (med öppet *e*) eller *fasl*, m. FN. *fetill*, m.

Fätt, -e, n. fjät, fotspor. NA. *fet* (öppet *e*), n. FN. *fet*, n.

Fätt-stig, -en, m. fotspor, gångstig. Jfr föreg.

Fö-bärsam, adj. som nekar, då han blir bjuden, blyg, som *förebär* mindre vigtiga ursäkter, då något bjudes honom.

Fögan l. **föganne,** adv. nästan, jfr § 50.

För-dunsä sä (§ 101), v. refl. *f. s. pa*, (slå sig i backen på,) försäkra. Jfr *dunsä.*

Förel, -n, m. fjäril. FN. *fiðrilldi*, n. NA. har bland många namn på fjäril äfven *forelde*, n.

För-göra (§ 106), v. a. trolla en flicka kär i sig. Jfr NA. *forgjera*, förhexa. (FSv. *förgöra*, döda genom trolldom).

För-mer, adv. bättre, mera. Sup. *förmest.*

För-villat, adv. utmärkt, serdeles, förbannadt. Både till detta ord ock följande *förville* ligger sannol. ett verb *förvilja* (vilja, önska illa, NA. *förvilja*) till grund, ty *förvillat* (egl. *förviljadt*) låter alltid i bet. utbyta sig mot det mångtydiga *förbannadt*, ock *förville* är väl egl. *förville me* (= förvilje mig) = förbanna mig.

För-ville, interj. sannerligen. Jfr föreg. ord.

G.

Gadd, -en, m. knöl, klump; i sammans. ss. *tjere-gadd, hio-gadd, men-gadd.*

Gall, adj. icke mjölkande, icke hafvande (om kor). Jfr FSv. *galder*, ofruktsam, NA. *gjeld* ock FN. *geldr*, icke mjölkande ock icke födande (om kreatur).

Gamhläs (§ 101), v. d. blifva gammal.

Gahn, -a, f. 1) fisk-gäl. 2) mun (om menniskor) i uttrycken: *stor, vi, oppen i gahna*, uppkäftig. Jfr NA. *gan*, n. fiskgäl.

Gantås (§ 101), v. d. skämta. Jfr NA. *gantast*, FN. *ganta*, gäcka, skämta.

Gap, -e, n. 1) gap. 2) = *up*. FN. *gap*, n. narri.

Gæpa-kåft, -en, m. uppkäftig menniska.

Gærv, adj. dugtig, fullvuxen. Jfr FSv. *gar*, gjord, beredd, färdig, ock FN. *görr*, gjord, fullkomlig, uti hvilka ord *v* förekommer framför vissa åndelser ock *f* i senare ordets slut vid sammansättningen *ógörfr*.

Gegahl, -n, m. Aira cæspitosa.

Gehör (§ 60), *spela ätt gehör*, spela ett musik-stycke efter minnet såsom man hört det, motsatt *spela ätt nöttren*, spela efter noter.

Gehl, adj. yster (om folk ock fä). [Tysk. *geil*].

Gehld, -a, f. ysterhet. Jfr föreg.

Ge-mehn, adj. nedlåtande. Jfr *nedren*. *Gemehn å nedren*, mycket nedlåtande.

Gera (§ 101), v. n. hetta, bränna. *De gera ti håsshen*, det hettar i halsen. [Ordet är kanske beslägtadt med ett FN. *gera*, gäsa, ock NA. *gjær*, f. gäst (till maltdrycker)].

Ge-shvint, adv. hastigt. NA. *svint*, adv. (Tysk. *geschwind*).

Getar, -n, m. vallhjon; *getar-pájk*, *-en*, m. *getar-günte*, *-a*, f. Jfr *getä*.

Gettä (§ 93), v. n. vara tvungen. Jfr Sv. *gitta*, kunna, förmå sig till.

Getä (§ 104), v. a. valla boskap. NA. *gjæta*. FSv. *giæta*, vårda; jfr Sv. för*gäta*.

Gev, -an, f. något som gifves, portion. *Ko-gev*, hvad en ko får i ett mål. Jfr FSv. *giaf* eller *gæf*, f. ock FN. *giöf*, f. gåfva.

Gimman, -e, n. öppningen ock främre kransen till en bakugn. Jfr FN. *giman*, n. spricka, öppning.

Giste, -a, f. en i jorden nedsatt stör med gaffel-formig spets att hänga nät på till torkning. Med detta *giste* bildas sammansättningen *gist-vall*, *-en*, m. ställe, der *gister* finnas.

Git, -a, f. 1) get. 2) bröst (mamma).

Gjahle, -a, f. gärda. **Gjahlä** (§ 101) v. a. gärda, omhägna.

Gjehne (§ 64), m. ene (Juniperus).

Gjehne, -a, f. l. **gjehn-tre**, -e, n. en af de bogar, med hvilke en not utspännes ock i hvilke nottogen sitta; de förfärdigas af *ene* (jfr *gjehne*, m.).

Gjôhlä (§ 101), v. n. gråta, störgråta. Jfr NA. ock FN. *gaula*, tjuta, skråla.

Gjorsh, adj. mogen (om bär). Jfr NA. *gjor*, färdig, mogen, ock FN. *görðr*, *görr*, färdig.

Ghlanteri (— ◡ ⏑́), -e, n. skämtsamt eller löst tal. Ordet torde vara i yngre tid bildadt af *ghläntä*, 2) i enlighet med *galanteri*.

Ghlipä (§ 101), v. n. gapa, ej sluta tätt till, stå på glänt. Jfr NA. *glipa* i samma bet.

Ghlisäs (§ 104), v. d. se på något; (skymta). Jfr NA. *glosa*, se efter något. (FN. *glita*, glänsa, skina).

Ghlomrä (§ 102), v. n. blänka; synas otydligt, framskymta. Möjligen beslägtadt med Sv. *glimma*.

Ghly, -e, n. fisk-yngel. (Möjligen beslägtadt med NA. *glya*, f. "1) en blöt (mjuk) ock tunn massa. [Bet. något obestämd]. 2) tunne ock långe skyar").

Ghlåpä (§ 101), v. n. säga obetänksamt. Jfr FN. *glappast*, göra något obetänksamt, *glappa-yrði*, n. pl. obetänksamma ord.

Ghläj, adj. glad, glädjestrålande. Jfr Sv. *glädje* ock FN. *glær*, adj. klar, ren, strålande.

Ghläntä (§ 101), v. n. 1) slinta, halka undan. 2) låta undfalla sig ett ock annat ord. Jfr Sv. *glinta* ock *glänta*.

Gnekä (§ 104), v. n. knarra mot hvarandra (om trän), gnisela (om dörrar). Jfr NA. *gnika* ock *gneke*, v. a. gnida, rifva.

Gnôrkä (§ 101), v. n. = *gnekä*. Jfr NA. *gnura* = *gnika*, se föreg.

Gnu (§ 104), v. n. gny, ljuda.

Go, adj. god; neutr. *gôtt*.

Go-akti, adj. gifmild.

Gôft, -en, m. fläkt. Jfr NA. *gufs*, f. vindpust. FN. *gufa*, f. ånga, se *guve*.

Gôftä (§ 101), v. n. fläkta; slå varm ånga från sig. Jfr föreg.

Gôkn, —, m. hvad som rymmes i båda händerna, sammanlaggda som en skål. Jfr NA. ock FN. *gaupn*, f. i samma bet.

Go-liten, adj. som rättar sig efter, medgörlig. Jfr *litä*.

Gompä (§ 101), v. n. lunsigt hoppa, = *hompä*. Jfr Sv. *gump*.

Go-nätt, god natt! begagnas i Anundsjö ss. afskedshelsning hvilken tid på dygnet som heldst. Plur. *gonetter* l. *go-nätter* bet. helsningar; *hels fhlitig e go-nätter*, framför varma helsningar.

Gôr, -e, n. var; orenlighet i djurs inelfvor. Jfr NA. *gor*, n. halfsmält föda, FN. *gor*, n. id. FSv. *gor*, n. inelfvor.

Gôr (§ 47), i sammans. stärker bet., t. ex. *gôr-snål*.

Gôret, adj. full af *gôr*.

Gô-skålle, -n, m. l. **gô-tratt**, -en, m. = *gôv*.

Gôtte, -a, f. namnam, hvarunder äfven höra lakrits ock sockerärter (konfekt). Jfr Sv. *god*, *godt*.

Gôv, -e, n. stolle, tok, dumhufvud. *Jä ä jussom e gôv, mamme!* Jfr [FN. *gufa*, f. odugling, eller heldre] Sv. *gök* (målets *gôk*), FHT. *gauh*, *gouh*, gök, narr.

Goäs (§ 101), v. d. smeka, smila. Jfr Sv. *god*.

Grann, adj. spād, fin. Jfr NA. *grann* ock FN. *grannr* i samma bet.

Grava-bakke, -n, m. begrafningsplats. FSv. *gravabakki*, m. graf.

Grava-lag, -e, n. den eller de byar, som vid inom dem inträffande dödsfall bivista graf-ölet.

Grav-ölsh-dans, -en, m. dans vid graf-öl efter barn. De yngre gästerne gå genast vid graf-ölets slut till någon närgränsande gård ock börja dansa. Detta brukas ännu — åtminstone för 2 år sedan bibehölls det — i Anundsjö, men torde väl för öfrigt icke igenfinnas i den civiliserade verlden.

Gre (§ 104), 1) v. a. reda, utreda. 2) v. n. bråka, krångla. Jfr NA. *greia* ock FN. *greiða* i bet. 1), af hvilken 2) lätt fås.

Grepa, -n, m. handtag. Jfr Sv. *gripa* ock FN. *greip*, f. handtag.

Gres, adj. gles, otät. Jfr NA. *gresen* ock FN. *grisinn* i samma bet.

Grestnä (§ 101), v. n. börja blifva otät. Jfr föreg.

Gro-hull, -e, n. hull, som läkes lätt. Jfr NA. *grohold*, n. idem, ock FN. *græða*, v. a. läka.

Gromm, -en, m. grums, kaffe-sump.

Grop, adj. grof, tjock. NA. *grop*.

Grov-lett, adj. som har grof hy, grofva anletsdrag, i hvilken bet. äfven NA. *grovleitt* användes. Jfr Sv. *lett* i *rödlett* ock FN. *leitr* i sammansättningar.

Grut, -a, f. smula, liten del. Ordet är sannolikt besl. med *gryt*, FN. *griót*, n. sten, hvars slägtingar i flere andra språk bet. grus, obetydlighet, t. ex. DA. *gryt*, n.

Gruv-aksli, adj. som har höga ock breda axlar. Slägtskap med FN. *grufa*, böja sig ned, torde finnas ock inses, om en person till följe af axlarnas byggnad är något framåt lutande.

Grå-bu, -hn, m. mal-ört. "Artemisia, Beyfuss på Tysko och Gråbo på Svensko" (Een mykit nyttigh Örta-Book af Petr. Jonæ Angermannus). NA. *graabu*, f. id.

Gräftä (§ 101), v. a. hacka, upphacka jord. Jfr *gräv* ock Sv. *gräfva*.

Gräje, —, n. redskap; tillbehör, *khlåkk-gräje*, klock-kedja med nyckel, sigill m. m.; *bullerstang-gräje*. Jfr NA. *greide*, f. redskap, saker, tillbehör. FN. *greiða*, se *gre*.

Gräv, -e, n. 1) jordhacka. 2) person, som lägger sig långt fram. Jfr. NA. *græv*, n. ock FN. *gref*, n. = bet. 1).

Grävet, adj. 1) grälsjuk. 2) laggrann i mat. Jfr *gräv*, 2).

Gulla (§ 71), adj. snäll; *gulla bra vakker däg*, *nä gulla söta däg*, kära du. Jfr *gullä*.

Gull-ring, -en, m. 1) guld-ring. 2) (blott i best. formen?) ringfinger. Jfr NA. *gullbrand*, m. i bet. 2).

Gullä (§ 101), v. a. tala vackert, bevekande. Jfr FN. *gæla*, tala vackert, locka, smickra.

Guss-låhn, -e, n. (= Guds lån) spannmål, bröd, mjöl ock dyl. Samma namn *guds laan* hafva näringsmedel i allmänhet i NA., men icke så i detta mål, ty t. ex. potatis är icke *gusslåhn*; — det klagas ock på brännvin från södra Sverige, att det är sämre än den gamla hembrygden, ty *de finns int e gusslåhn ti e.*

Guve, -n, m. ånga, imma. Jfr FN. *gufa*, se *gôft*.

Gvadd, -en, m. pojkbyting.

Gvaksä (§ 101), v. n. skälla (om små hundar).

Gvåhlp, -en, m. hvalp.

Gvåhlv, -e, n. hvalf. **Gvåhlv**, adj. rund, trind. Jfr Sv. *hvälfva.*

Gvann, —, m. mullvad. Jfr NA. *vand* i *vandskjer* = *vaand*, m. jordråtta, Engelska *want*, mullvad.

Gvavlä (§ 102), v. n. prata, sladdra. Jfr NA. *vavla*, tala otydligt.

Gvet-mjåhl, -e, n. hvetmjöl.

Gvilä (§ 104), v. n. hvila.

Gvinster, adj. venster.

Gvitter, -a, f. sällsynt för *viter.*

Gvähl, -n, m. inböjning, veck. Jfr FN. *valr* el. *vôlr*, m. rund böjning.

Gvännä (§ 104), v. n. 1) tala snåsigt. 2) = *gvaksä.*

Gvärj, -en, m. varg.

Gvärv, -e, n. hvarf.

Gvättä (§ 101), v. a. hvässa.

Gås, -a, f. ett litet rundt stycke af ny-kärnadt smör. Jfr Sv. smör*gås* ock NA. *gaas*, f.

Gåt, -a, f. träkrampa, som inhugges i stockändarne vid fönster ock dörrar. Jfr NA. *gaat*, f. fals i en dörrkarm, FN. *gátt*, f. dörr, *gáttartré*, n. öfverslag i en dörrkarm.

Gällä (§ 101), v. a. snöpa. NA. *gjelda*, FN. *gelda*, FSv. *giælda*; se *gall.*

Gängel, -a, f. stylta. Jfr Sv. *gå*, *gånga.*

Gänte, -a, f. flicka, piga. NA. *gjenta*, f. FN. *génta*, f. yr flicka.

Gära (§ 106), v. a. göra. FN. *göra* l. *gera.*

Gärnom, adv. gerna.

Gässe, -a, f. gås. Pluralens form har inverkat på singularens.

Gäst-bu, —, n. (gästabud), bröllop. På samma sätt begagnas i NA. *gjessbo* för bröllop. — Slut-*u* i *gäst-bu* svåfvar likasom *u* i *bullrä* öfver till *ô*.

Gästbu-fåhlk, -e, n. bröllops-gäster. Jfr föreg.

Gästbu-spelman, —, m. 1) fiolspelman vid bröllop. 2) fiolspelare med någon större färdighet (värdig att uppträda på bröllop).

Görje, -a, f. gytja, orenlighet. Kanske beslägtadt med *gór*, n., (kanske med FN. *iörfi*, m. sand?).

H.

Hag, -e, n. stängsel af qvistar med öppningar för snaror till fogelfångst. Jfr FSv. *hagh*, n. gärdesgård.

Hæga, -n, m. gärdesgård. Jfr föreg.

Hager, -n, m. hafre. NA. *hagre*, m.

Haghlighet, -a, f. öppen skogstrakt invid by. Ordet är sannolikt bildadt af ett adj. *haghlig*, FN. *hagligr*, passande, läglig.

Håjjä (§ 104), v. n. ropa. Ordet bildadt af interj. *håjj*.

Hakse, -n, m. mindre fartyg, slup-tacklad storbåt. Jfr Finsk. *haaxi*, farkost, fartyg, skepp.

Hahl, adj. hård.

Hæhl, adj. hal.

Hahl-bett, adj. hårdbett, säges om gräs, på hvilket lien har svårt att bita. Jfr föreg.

Hæhlä (§ 104), v. a. hårdt tilldraga. Jfr *hahl*.

Hammar, -n, m. 1) hammare. 2) stenbunden backe. Jfr NA. *hamar*, m. ock FN. *hamarr*, m. i samma bet.

Hamsä (§ 101), v. n. arbeta hastigt ock på slarf. [Jfr NA. *hamsa*, vara förlägen efter ord].

Hann-khlä, —, n. näsduk, = *fikk-håssh-duk*. (Egl. kläde att bära i hand).

Hannom-framma, adj. villig. Ordet torde egl. bet. kunnig att uträtta ngt, framstående i arbete, om sammansättningen är af *hand* ock *fram* (FSv. *framber*, FN. *framr*). På FN. skulle det hafva hetat *framr í* el. *at höndum*.

Hann-slög, adj. händig. Jfr Sv. *hand-slöjd*, FSv. *slögher*, konsterfaren, skicklig.

Hann-spik, -en, m. handspak. NA. *handspik*, f.

Hann-tamma (§ 101), v. a. handtera. Jfr NA. ock FN. *handsama* i samma bet.

Hansk-välling, -en, m. välling med mjöl-klimpar, hvilke böra vara ur ett tunnrå i form af handskar utklippte bitar, som läggas på vällingen.

Hærka (§ 60), i några talesätt, t. ex. *de va hærka i kär*, det var en dugtig karl. FN. *harka*, f. hårdhet, stärker i sammans. bet.

Harkä (§ 101), v. n. harkla ur bröstet. Jfr FN. *hark*, n. knarrande.

Håssh, -en, m. hals.

Håssh-khlä, —, n. halsduk.

Håssh-shlett, -en, m. halsduk. Sannolikt sammandraget af *hals-schalett* ock troligen icke uppkommet af *hals* ock FN. *slet*, n. utslitet plagg.

Hemma, adv. hemifrån. NA. *heima*, FSv. *heman* ock FN. *heiman*.

Hemmans-stinte, -a, f. flicka, som är ensam arfvinge till ett hemman.

Hemme, adv. hemma. NA. *heime* (FN. *heima*).

Hera, -n, m. Nardus stricta.

Hev, adj. högmodig; nöjd, belåten. Jfr Sv. för*häfva* sig. NA. *hæv*, mägtig, god, flink, FSv. *hæfer*, FN. *hæfr*, tjenlig; utmärkt.

Hi, -e, n. ide. *Björn-hi*. NA. *hie*, n. ock FN. *híð*, n.

Hio-gadd, -en, m. klump af en fet tallrot, som brinner starkt, = *tjeregadd*. Ordet är ytterst sällsynt. Hvad *hio* egentligen är, torde vara svårt att säga. Man kan jämnföra det med FN. *heiðr*, adj. klar, lysande [eller antaga ett FN. *hía* [eller *hýa*], f. brand; Skirnismál 42: *hý-nótt* = *híu-nótt?* brånads-natt?].

Hipä (§ 101), v. n. kipa efter anden, flåsa.

Hirä (§ 101), v. imp. rista; säges om en obehaglig känsla i kroppen. NA. *yra*, v. n.

Hôga, adj. hugad.

Hôgas (§ 101), v. dep. hugas.

Hôgg, -e, n. den fästpunkt på notkilens öfre *tel*, der *hôgglina* sitter. (Jfr NA. *hogd*, f. en ögla af trä, fastsatt i änden af ett rep; med hvilket *hogd* kan jämnföras FN. *högld*, f. id.).

Hôgg-line, -a, f. tog, som förbinder notkilen med en *våhl*.

Hôgst, adj. hugad, villig. Jfr *hógas*.

Hôgst, -e, n. ställe för skogs-afverkning. *Timmer-h.*, *ve-h.* NA. *hogstr*, m.

Hôkken, interr. pron. hvilken. NA. *hokken*, FSv. formerne *holkin* ock *hulkin*.

Hôkrä (§ 102), v. n. kuttra; darra af köld, hosta el. smågnägga (om hästar).

Hômma (§ 101), v. n. stryka baklänges (om hästar). NA. *homa*. (Äfven i Finsk. finnes ett lika ljudande ord: *hummatan*, hafva en häst att stadna).

Hommel-mjö, -en, m. honung, som samlas af humlor. Jfr FN. *miöðr*, m. mjöd. Äfven i NA. är *mjö* maskulin.

Homyr (⏑ ⏑́), -e, n. friskt lynne, (humör).
Homyrat, adj. liflig, munter. Jfr föreg.
Hos, adj. hes. NA. *haas*, FN. *háss*, adj.
Hôs, -en, m. 1) hufvud. *Pip-hôs*, *khlit-h.*, *móssa-h.*, pip-hufvud, *tomm-hôs* (hvilket se). 2) knöl. *Hôs ti mægan.* FSv. *hôs.* FN. *hauss*, m.
Hôski, adj. ruskig, ohygglig. Jfr FN. *háski*, m. fara.
Hôskäs (§ 104), v. dep. rysa, bäfva, frukta. Jfr föreg.
Hu l. **hug**, -a, f. hud (§ 20).
Hua, **huvva** el. **hôvva**, int. § 54.
Hurä (§ 101), 1) v. n. glida. 2) v. a. skrapa, — äfv. fig. gifva en skrapa.
Huv, -en, m. 1) huf, bräd-hvalf, öfverbyggnad. 2) gödselrum under sådant hvalf el. huf.
Huvvel, -n, m. tid mellan vårarbetet ock slåttern. Jfr NA. *haaball*, *hobball*, m. midsommar. FSv. *hafal*, f. höst (?). GL. 25: *klappat quisti ok saman burit ok þar latit þorkas til hafallar.*
Hyske, -a, f. märla på snörlif, skor o. d.
Hysshi, adj. skiftande i någon färg, t. ex. *gråhysshi.* Jfr NA. *huskut*, blekgrå med en blandning af svart. Gotländska *ysugur* = *hysshi.*
Hyttä (§ 101), v. n. hötta, hota att slå. NA. *hytta.*
Hå, -a, f. årtull, bestående af ett i båten fastsatt trästycke, genom hvilket går en vidje-ring, som omsluter åren. Vidjan kallas *hå-bann*, *-e*, n. eller *hå-vi*, *-a*, f. FN. *hár* el. *hárr*, m. årtull.
Håll-bann, -e, n. band, hvarmed not-sten hålles fast vid noten.
Hår-gåhl, -n, m. hårfäste. Jfr NA. *haargar*, m. hårgräns.
Hår-skjôhl, -a, f. hår i pannan på menniskor. Jfr FN. *skör*, f. hufvudhår.
Hått, -en, m. anlag, sed. *Kära-hått.* NA. *hátt*, m. FN. *háttr*, m.
Häahn, adv. hädan.
Häbbar, -e, n. (herberge), bod, visthus.
Hägd, -a, f. sparsamhet, måtta. Jfr NA. *hegd*, f., *hegda*, v. spara. FSv. *hægda*, Sv. *hejda.*
Hägdä (§ 101), v. a. spara. Jfr föreg.
Hähl, i talesättet *slå i hähl*, slå ihjel. I NA. finnes *hel* blott i *i hel*, ihjel. FSv. *hæl*, n. FN. *hel*, f. död.
Hähl-da, -n (§ 35), m. helgdag. *Hählda i anner äen* (egl. helgdag i andre änden), lördags- el. helgdagsafton.
Hähldas-kär, -en, (§ 28) m. helgdagsklädd karl.
Hähldas-stue, -n, m. sal.
Hählj-mella, adv. från helg till helg.
Hähnän (§ 49), adv. här. FN. *hérna.*

Härk, -e, n. brist, osäker ställning ock utkomst. Jfr *härkä*. NA. *hark*, n. möda, besvärlighet.

Härkä (§ 101), v. n. gå dåligt: *härkä se framm*, taga sig fram med möda. Jfr *härk*, NA. *harka*, v. släpa sig fram, slå sig fram med möda, FN. *harka*, v. i dess impers. bet. *e-m harkar*, någons omständigheter äro klena, ock pass. *harkask um*, vara svårt, knipa.

Härm, -e, n. (härmande) berättelse, fabel. FN. *herm*, n.

Härne, -a, (jfr § 39) f. panna, pannskinn af djur; äfven hufvudhår på menniskor i talesätten: *ta ti härna, vri ti härna*, lugga. NA. *henna*, f. skinn af ett djurs hufvud. [FN. *hiarni*, m. hufvudskål, hufvud].

Hög-stohl, -en, m. stor stol, på hvilken de fyra benen äro förenade med slåar, 3 ofvanför hvarandra, sål. in alles 12 slåar, hvarför han ock kallas *tåhlv-slå-stohl*. En sådan stol förvaras i salen ock intages åt någon mera ärad gäst.

Höke, -a, f. en liten mede under främre delen af en plog. Denne mede är gjord af ett knäformigt trästycke. Ordet är möjligen beslägtadt med Sv. *hake* ock *huka*. (*K* i *höke* är alltid lent).

Höhl-slågjen, adj. ihjelslagen. FSv. *hælslæghin*. Jfr *håhl*.

Hönshe, -a, f. höna.

Hörpä (§ 101), v. a. *h. ihop*, draga samman i veck el. rynkor, skrynkla samman. NA. *hyrpa*, FN. *harpa*, v. a. knipa tillsammans.

Hösik, -a, f. en annan form för *hyske*. Jfr § 65.

Hössel, -n, m. spets på en becktråd.

I.

I, pers. pron. jag (§ 75). NA. *i*.

I-ben, -e, n. verktyg i allmänhet för arbete. Jfr Sv. *id*, flit, ock målets *ben*.

Ids l. **is** (§§ 101 o. 104), v. d. idas, orka.

Ikkor, -n, m. ekorre.

Il, -e, n. 1) il. 2) lynne.

Ill, adj. ond, elak. NA. *ill*. FN. *illr*. Jfr Sv. adv. *illa*.

Ill-båhljä, v. a. l. **ill-båhljäs**, v. d. böla af ilska. Se *båhljä*.

Ill-gjårsh, adj. ondskefull. NA. *ill-gjærsk* (FN. *ill-gördasamr*).

Ill-höga, adj. som ej har lust. *Illhöga ti boka*, lat att läsa. Jfr *höga*.

Ill-vöhlen, adj. elak, som vill göra illa. NA. *illvoren*. Jfr *vöhlen*.

I-långtä (§ 101), v. n. erinra sig, serdeles med grämelse. [Jfr *i* i NA. *ilengiast*, längta ideligen].

Ingan, adv. ingalunda (§ 50).

Int-vätt, -en, m. ingenting. NA. *inkje vetta*. FSv. *enkte vætta* (Legenden om S:t Georg Cappadoc. 231). Jfr *vätt*.

Ishken, adj. ilsken.

Ishkäs, (§ 101), v. dep. vara elak, se elak ut. Jfr föreg.

Is-vallä (§ 101), v. a. öfvergjuta medarne på en släde med vatten ock låta det frysa, att de skola blifva glatte. Jfr *vallä*.

J.

Jåhlm, -e, n. jamande, skrik, pjunk. Jfr FN. *iálmr*, m. buller, oväsende.

Jåhlmäs (§ 104), v. dep. 1) jama. 2) pjunka, låta illa (om menniskor). Jfr FN. *iálma*, väsnas, ock föreg.

Jåhlp, -a, f. hjelp. FN. *hiálp*, f. **Jåhlpä** (§ 105), v. a. hjelpa.

Ja veste männ, interj. ja i sanning.

Jett, adj. lätt. Jfr FN. *léttr* ock § 32.

Jett, -en, m. det som boskapen uppstöter för omtuggning, idisslad tugga. NA. *jort*, f. FN. *iórtr*, m.

Jetten, —, m. l. **jett-ståkk**, -en, m. håfstång att höja ock lätta sten i en qvarn med. Jfr *jett*, adj.

Jettä (§ 101), v. n. idissla. Jfr *jett*, m. ock NA. *jorta*, FN. *iórtra*, idissla.

Jôa (§ 101), v. n. prata, sladdra. Jfr Sv. *ljuda* (§ 32, se *lôa*, ljuda). I NA. betyda *ljoa, joe, jøe*, gifva ljud.

Johl-ber, -e, n. smultron. NA. *jorbær* ock FN. *iarðarber*, n.

Johl-gos, -e, n. (jord-gods) skatt, som af någon anledning blifvit nedgräfd i jorden. (Det sökes ifrigt i grift-rör, ättehögar, vid stenar ock för öfrigt hvar som heldst, der d r a k e n slår ner. Ännu i dag tro många på drak-elden).

Jumma (§ 101), v. n. ljuda, klinga. NA. *ljoma* eller *jome* ock FN. *hlióma*.

Junslen, adj. lämplig, passande till ett *hjonalag*. *Junslet par*. NA. *hjunsleg*.

Jus-minne, —, n. köp-skål.

Jus-mor, -a, f. jordgumma, för tillfället varande barnmorska. NA. *josmor*, FN. *liósmóðir*, f.

Jussom, konj. såsom, *jussom sissom sähnän*, just så här.

Jå (§ 104), v. n. andas.

Jäkkehl, -a, f. oxeltand. NA. *jakle*, m. FN. *iaxl*, m.

Järmäs (§ 104), v. dep. beklaga sig, = *jåhlmäs*, 2). Jfr NA. *jærme* ock FN. *iarma*, bråka, *iarmr*, m. bråkande; gråt.

K.

Kabbe, -n, m. 1) träkubb. 2) nystkrona utan fot, å hvilken garn uppnystas före refningen till väf. NA. *kabbe*, m. träkubb.

Kabbä (§ 101), v. a. nysta garn på *kabbe*.

Kagrä (§ 102), v. n. darra, skaka, = *skakrä*.

Kakkä (§ 101), v. a. knacka, slå. NA. *kakka*.

Kall, -en, m. se *kværn-kall*.

Kams, -en, m. palt. Jfr NA. *kams*, m. bulle af fisklefver ock mjöl. (Finsk. *kamsu*, blodkaka, palt).

Kange, -n, m. qvist, gren, t. ex. *dårj-k.*, granrisqvist. Jfr ordet *kangero* ock NA. *kank*, *kaangel*, m. bårklase.

Kangero, -n, m. (§ 44) spindel. FN. *köngur-váfa*, f. spindel, (nyisl. *köngulló*, f.). Ordet torde icke vara lånadt från finskan, ty visserligen betyder finska *kanguri* väfvare ock *kangas* väf, men häraf lär väl intet *köngur-váfa* (spindel, Finsk. *hämmähäkki* l. *lukki*) kunna komma. *Köngur-váfa* är sannolikt = *vefandi köngur*, ock ett fem. *kanga* kan antagas i bet. gren (hvaraf ett dim. *köngull*, m. kotte, kan fås), förgrening. Detta är visserligen blott en gissning, men fem. *kanga* får stöd af målets *kange*, m. gren.

Kanghlä (§ 102), v. n. famla med händerna.

Kangä (§ 101), v. a. qvista (löf). Jfr *kange*.

Kank, -en, m. tupp.

Kank-spär, (-n, m.?), *dra kankspär* är en lek, som går så till, att två personer spänna ett band omkring halsarne, hvarefter de med hufvuden ock halsar söka draga hvarandra ur läget. Ordet är kanske bildadt af *kank* (tupp) ock *spärras*, eller ock af *kank* ock samma verb, hvarmed kunde jämnföras FN. *toga hönk*, uttryck för en likartad lek.

Kapp, -en, m. käril af trä eller näfver för våt-varors förvarande.

Kæra-for, -e, n. skräp, som finnes i foder ock borttages från boskapen. Jfr Sv. *kara* ock NA. *kara*, v. rata.

Kas, -a, f. hög, hop, kompost. NA. *kos* el. *kaas*, f. ock FN. *kös*, f. hög.

Kasa (§ 101), v. a. lägga i hög. Jfr föreg. ock FN. *kasa*, lägga i hög.

Kask, -en, m. blandning af kaffe ock brännvin, "uddevallare."

Kåsshin-brev, -e, n. (kalfskinn-bref), pergaments-bref.

Kåsshin-dom, -en, m. utslag eller dom i ett *kåsshin-brev*.

Kast, -en, m. staplad ved, traf. *Vea-k.*, ved-traf. Skåne-Lag. *veþkast*, m. Jfr FSv. *kaster*, m. NA. *kast*, n. ock FN. *köstr*, m. hög.

Katt-ögehl, -a, f. katt-uggla (Strix aluco).

Keka (§ 101), v. a. 1) karfva. 2) ligga öfver med böner. Jfr FN. *kiak*, n. liten yx, *kiaka*, stöta, slå på.

Keka-mes, -en, m. en med böner besvärlig ock ihärdig person. Jfr föreg.

Kek-spär, -n, m. sparf af nästan hvilken art som heldst, dock mest af Parus (major) ock Fringilla (domestica).

Kese, -n, m. löpe. NA. *kjæse*, m. FN. *kæsir*, m.

Ketta (§ 101), v. a. kittla. NA. *kjeta*.

Kettal, adj. kittlig. NA. *kjetall*.

Kette, -n, m. afbalkning i fähus för mindre kreatur. Jfr FN. *kota* el. *keta*, f. afdelning i ett hus, ock FSv. *kætti*, m. (ÖGL. *gorkætti*, gömställe) ock *kietti* el. *ketti*, m. vagga, *kette* för barn (?). GL. 18: 1 *Kuna skal barns at gieta at mungati hweriu, leggi i ketta ok hafi ner sir*.

Kikk, -en, m. spene.

Kikre, -a, f. mjöl-kluns i mat. FN. *kekkr*, m. *kikki*, m.

Kikri, adj. klunsig, behäftad med *likrer*. Jfr föreg.

Kille, -a, (§ 28) f. bröst (mamma); egl. killing (såsom NA. *kille*, f. get). Jfr *git*.

Killä (§§ 28, 101), v. a. (kidla) föda (om getter). Jfr föreg.

Kilte, -a, f. trassligt garn.

Kiltä (§ 101), v. a. hoptrassla (garn). Jfr föreg.

Kimmel, -n, m. = *gvadd*. Jfr FN. *kimbi*, m. ock *kiminn*, m. spefogel, bespottare.

Kinnä (§ 101), v. a. skräda bjelkar. [Jfr NA. *kinnung*, *kinning*, m. kortare vägg].

Kiss (§ 28), lockord till en katt. Jfr NA. *kiss*, Finsk. *kiss*, *kis*, i samma bet. Af detta locknamn torde (FN. *kisa*, f. ock) målets *kisse*, f. katt, vara bildade ock icke tvärtom, ty någon annan anledning till det hårda *k* är ej, än ordets uppkomst ur *kss!* På samma sätt är *sutte* (hund) af *su!* ock *ptotta* (häst) af *ptro!*

Kisse, -a, f. katt. Jfr föreg.

Kjæhl, -n, m. tätt skogbeväxt trakt. Jfr NA. *kjøl*, m. fjällrygg eller gräsfält på fjäll. FN. *kiölr*, m. fjällrygg.

Kjåhlke, -n, m. kälke. FN. *kiálki*, m.

Khlater, -e, n. bråk, möda utan synnerlig framgång. NA. *klatr*, n. Jfr FN. *klatr*, n. förlust, odugligt ting.

Khlaträ (§ 102), v. n. bråka, krångla, fuska. NA. *klatra*. Jfr föreg.

Khlemä (§ 104), v. a. öfverstryka (med lera). Jfr NA. *kleima*, FN. *kleima*, id. ock målets *khlinä*.

Khletter, -e, n. kreatur.

Khlingene- l. **khlingeri-vahlv**, adj. klot-rund. Jfr efterf. ock *gvåhlv*.

Khlinger, -a, f. kringla; klot.

Khlinger-lett, adj. rundlagd i ansigtet. Jfr NA. *kringleitt* i samma bet. ock FN. *kringlóttr*, rund.

Khlingrä (§ 102), 1) v. a. rulla. 2) v. n. tumla.

Khlinä (§ 104), v. a. utbreda. *Khlinä småre pa kôkken*, göra smörgås. Jfr NA. *klina*, öfverstryka, utbreda, FN. *klína* i samma bet. Skåne-Lag. *klinæ*, påstryka lera.

Khlit-hôs, -en, m. 1) piphufvud af krita *(khlite)*. 2) dum menniska. Jfr *hós*.

Khlôbb, -en, m. 1) klump. 2) trä-klapp, som kringsändes inom byalaget ifrån gård till gård. Der denne *khlóbb* finnes, ega "vandrande gesäller" ock andre tiggare rättighet att få bostad öfver natten. (Anundsjö).

Khlôbb-kôrj, -en, m. sängkorg, i hvilken kringvandrande fattige läggas. Jfr föreg.

Khlommer, -e, n. drummel. (Jfr FN. *klumbr*, m. klump).

Khlomret, adj. drumlig, otymplig. Jfr *khlommer*.

Khlomrä (§ 102), v. n. drumla. Jfr föreg.

Khlomsen, adj. valhändt, frusen i händerna. *Khlomsen* (§ 31: 4) är bildadt af *krum*, krokig. Jfr FN. *krumma*, f. hopböjd hand, krokige fingrar.

Khlôva, -n, m. 1) planka (vanligen *klufven* ur en stock). 2) träklammer, i hvilket våfskeden sitter. Jfr Sv. *klyfva*.

Khläkkä (§ 104), v. a. 1) rufva (ägg). 2) skira (smör, talg o. d.). Jfr NA. *klekkje* ock FN. *klekia*, rufva (ägg).

Khläpp, -en, m. barn (oftast om oäkta). Jfr NA. *klebb*, m. pojke.

Knaft, -en, m. träkloss mellan *su*-banden vid stammarne på en båt. Jfr FN. *hnepta*, v. trångt förena, af *hneppr*, Sv. *knapp*, adj. (§ 68).

Knagg, -en, m. liten upphöjning, knöl, kulle.

Knak, adj. rak, styf. *Knak å knærr*.

Knæka, -n, m. mycket liten stubbe, liten hvass trärot, som sticker upp ur jorden. Jfr nästa ord.

Knæka se (§ 101), v. refl. stöta sig i foten mot något hårdt ock spetsigt, intrampa en *knæka* (men icke glas el. dylikt) i foten. (Jfr FN. *hnika*, v. stöta).

Knærr, adj. rak, styf i nacken. Jfr FN. *knár*, rak, upprest.

Knavrä (§ 102), v. n. 1) = *härkä*. 2) knapra på ngt.

Kne, -e, n. knä. NA. *kne* ock FN. *kné*, n.

Kneks, -en, m. upphöjning eller mindre backe i en väg. (Möjligen beslägtadt med FN. *hnika*, stöta, ock *hnikkr*, m. häftig stöt).

Knort, -en, m. mygga med långa ben.

Knôs, -en, m. 1) liten kulle, knös. 2) klump, till hvilken bet. jfr FN. *hnauss*, m.

Knôsa (§ 101), v. a. krossa; packa ihop. N. *knuse*, FN. *knúsa* l. *knosa*, krossa.

Knoster, -e, n. slägga, som användes att krossa eller afslå sten. Jfr föreg.

Knosträ (§ 102), v. a. 1) slå tillsamman. 2) göra en menniska ödmjuk genom tuktan. Jfr föreg.

Knärr, -en, m. hackspett, (som ock kallas *tör-vea-knärr* till skilnad från *korn-knärren*). Sannol. beslägt. med Sv. *knarra*.

Knövlä (§ 102), v. a. skrynkla.

Ko-bas, -en, m. bryne för liar, gjordt af en trästicka, doppad (*basad?*) i kokande koda (*koe*) ock krossad sandsten.

Koe, -a, f. koda. *Gôr-koe*, vanlig tall- eller grankoda, *spänn-koe*, finare grankoda, som tuggas.

Kôkke, -n, m. kaka, bröd-kaka.

Kôkhlä (§ 102), v. n. 1) qvacksalva, bruka trolleri. 2) samråda i hemlighet. Jfr FN. *kukl*, n. taskspeleri.

Kok-märk, -e, n. en punkt på not-armen. Visar sig fisk vid notdragning inom noten förr, än *kokmärke* intages, är det märke dertill, att man har minst ett kok fisk i henne.

Kôksen, (§§ 61, 63) i talesättet *gå pa kôksen*, gå ock titta på fönster, der dans eller bröllop är. Jfr *kôksä*.

Kôksik, -en, m. (§ 65) en sparf af mes-slägtet. (Jfr *kóksä*).

Kôksä (§ 101), v. a. titta, se. Jfr *kóksen*.

Kôkä (§ 104), v. n. skrika, ropa. NA. *kauke*.

Kola (§ 101), v. n. *kola å*, dö. Jfr icke Finsk. *kuolla* (dö), utan FN. *kólna*, v. n. afkylas, blifva kall (om en döendes lemmar).

Komar, -n, m. hänge på löfträ. Jfr NA. *kumar*, m. knopp, löfknopp på trän.

Komhlä (§ 102), v. n. = *khlomrä*. Jfr nästa ord.

Kommehl, -e, n. = *khlommer*. (Jfr FN. *kumpr*, m. odugling; *kumpa*, f. klumpig qvinna).

Kônt, -en, m. en af näfver flätad rensel att bära på ryggen. Finsk. *konti*.

Kohnä (§ 101), 1) v. a. afkyla. 2) v. n. svalna. Jfr FN. *kólna*, v. n. afkylas, svalna.

Kôra (§ 101), v. a. tälga, karfva, = *kôtta*. Jfr NA. *kaura*, skära spånar, splittra vedstycken. Se *köl*.

Korn-knärr, -en, m. ängsknarr. Jfr *knärr*.

Kôrä (§ 101), v. n. jämra sig, låta illa. Jfr FN. *kaura*, brumma, [*kæra*, f. klagan]. Se *kvirä*.

Kôta, -n, m. lappkoja, lapptält. NA. *kota*, f. Jfr FN. *kot*, n. hydda.

Kôtta (§ 101), v. a. = *kôra*. Jfr FN. *kuta*, v. skära med en liten knif (*kuti*, m.).

Krag, -e, n. en af näfver eller stickor flätad bricka, som fästes nederst på lieorfvet för att vid skörd lägga säden till en sida. Ordet möjligen beslägtadt med Sv. *krage*.

Kreve, -n, m. hinnor ock dylikt, som stadnar i silen eller filtret vid talgs skirande. Jfr ett allmänt (?) förekommande pl. tant. *grefvar* i samma bet.

Krimm, -en, m. snufva. *Nässa-krimm*. NA. *krim*, n. FN. *krím*, n. var, slem.

Kring, adj. rask, skyndsam. NA. *kring* ock FN. *kringr*.

Kryhnä (§ 104), v. a. kröna; justera målkärl. FN. *krýna*, kröna.

Kråv, -e, n. kött ock ben (men icke inelfvor) af ett dödt djur. NA. *krov*, n. ock FN. *krof*, n.

Kröst, -en, m. = *gvadd*. [Jfr Sv. *krysta*].

Kullä (§ 101), v. a. afklippa hår. Jfr (FSv. *kolloter*, saknande horn) NA. *kollut*, FN. *kollóttr*, skallig, af *kollr*, m. i bet. afrakad del af hufvudet. *Kullä* = FN. *gera koll*.

Kuse, -n, m. 1) mask, ohyra. 2) ngt fasligt, spöke. 3) ngt dugtigt, t. ex. *kuse tell kähling*, dugtig gumma.

Kut, -en, m. själ-unge. *Sjåhl-kut*. Finsk. *kuutti*.

Kutä (§ 104), v. n. springa, = *räkkä*. NA. *kute*.

Kuv-aksli, adj. försedd med runda ock höga axlar; jfr *gruv-aksli*. Jfr NA. *kuv*, m. ock FN. *kufr*, m. topp, rundning. NA. *kuven*, upphöjd å midten, konvex, afrundad.

Kvahl, -n, m. linning på skjortor. Jfr NA. *kvare*, m. bräm, kant, vid kanten af kläder fastsydt band.

Kvamnä (§ 101), v. n. börja qväfvas; qväfvas. NA. *kvavne*, FN. *kafna*, hvars *f* är målets *m*, såsom i *dremnä*.

Kværn-buss, -en, m. packning i ett qvarnstens-öga omkring axeln. Jfr *buss*.

Kværn-del, -e, n. hacka att hugga qvarnsten med.

Kværn-fru, -a l. -n, f. rå, ande, som bor i ström; jfr *viter*.

Kværn-kall, -en, m. vattenhjul med axel till en qvarn. NA. *kvennakall*, m.

Kværn-stut, -en, m. tratt, i hvilken spannmålen slås för att rinna mellan qvarnstenarne. Jfr *stut*, m.

Kve (§ 104), v. a. sammansätta sönderslaget porslin med ett kitt af brändt näfver. Jfr FN. *kvoða*, f. NA. *kvoa*, f. koda; ock den bet. af *kvæe*, n. [råmjölk], om hvilken Aasen skrifver: "i Tellemarken brukas *kvæe*, såvidt erinras kan, i en annan betydelse, nämnligen om saft eller gummi af bark (?)". Frågetecknet kan säkert strykas.

Kvese, -a, f. l. **kvesle, -a,** f. blemma i huden. NA. *kveisa, kvisa*, f. Jfr FN. *kveisa*, f. böld i fiskars inelfvor.

Kvi-försam, adj. som tol litet ock gerna jämrar sig. Jfr Sv. *qvida*.

Kvirä (§ 101), v. n. jämra sig, = *körä*, hvilket jfr.

Kvällä (§ 101), v. n. laga sig i ordning till *qväll* eller till säng. NA. *kvelda*.

Kylar, -n, m. skinnsäck el. skinnpose för mjöls förvarande. FN. *kyllir*, m. säck, pose.

Kyr (§ 62), f. pl. hornboskap. NA. *kyr*, FN. *kýr*, f.

Kytä (§ 104), v. i förening med *bytä*: *kytä å bytä*, skoja eller vingla i byte. Jfr FN. *kýtas*, v. kifvas.

Kår, -a, f. ullkarda. NA. *kara*, f.

Kårä (§ 101), v. a. karda (ull). NA. *kara*, FN. *kara* (el. *karra*), stryka, karda.

Kås, -e, n. mycket enfaldig menniska, tok, fåne. (Beslägtadt (?) med FSv. *kiusa*, förtrolla. I H. Spegels Glossarium Suiogothicum finnes *kåsen*, förtrollad).

Kåset, adj. fånig; drullig. Jfr föreg.

Kåt, adj. yster (om djur). Jfr NA. *kaat* ock FN. *kátr*, glad, lustig, munter.

Kägehl, -a, f. kotte. Jfr Sv. *kägla*.

Käks, -e, n. hacka, jordpicka. Ordet är kanske beslägtadt med FSv. *kexi*, n. (GL. 49 *krok ok kexi*) båtshake, krabb, eller kanske med FN. *kiak*, n. liten yx, eller kanske lånadt från Finsk. *kexi*, krabb.

Kähling, -a, f. gumma, käring. NA. *kjelling*, f. FN. *kerling* eller *kelling*, f.

Källar-håssh-ber, -e, n. frukt af tibast (Daphne mezereum). N. *kjælderhals*.

Känsel, -a, f. igenkännande. *Dra k. på nån*, igenkänna någon. NA. *bera kjensel pa*, FN. *bera kensl á*.

Kär, -n, (§ 28) m. karl, man.

Kärkä (§§ 28, 101), v. n. = *härkä*.

Kärn-fil, -e, n. kärnad grädde, som ej öfvergått till smör. Jfr *fil*.

Kärr-buss, -en, m. hjulhufvud. Jfr *buss*.

Köjäs (§ 104), v. dep. känna leda eller våmjelse vid.
Köl, -en (§ 28), m. hyfvelspån. NA. *kaure*, m. Jfr *kôra*.
Kött-käkkhling, -en, m. en sparf af slägtet Parus.
Kövahn, —, m. (§ 44) knähund. FSv. *köværne*, n. FN. *kovarni* eller *kovan*, m.

L.

La, -e, n. balk, afbalkning. FN. *hlað*, n.
Laa, -n, f. lada, hölada. FN. *hlaða*, f.
Laa (§ 101), v. a. 1) införa hö i lada. FN. *hlaða*, NA. *laa*. Jfr föreg. 2) ladda (gevär).
La-ban, -e, n. vidje-rep, hvarmed horn- ock småboskap fästas vid sina bås; grimskaft åt sådana djur. Jfr *la* ock *ban*.
Labbi, —, n. kolare-stuga, rishydda vid en kolmila; koja vid bruk för smederne att hvila i under ledighet från vakt. Ordet inkommet med valoner, = franska *abri*, m. tillflykts-ställe, *à l'abri*, i skygd.
Labet (— ´), -en, m. mat (bröd med sofvel), som medtages utom hus till sådan myckenhet, att han kan stoppas i fickan. Ordet är [antingen sammans. (§ 44) *la-bet* (jfr *la* ock *bet* = *bit?*) eller *lab-et* (jfr FSv. *lever*, FN. *hleifr*, m. bröd, ock *et* af *eta?*), eller ock] lånadt af Finsk. *leipä*, bröd (*laputan*, äta ock dricka litet) eller af Lappsk. *laipe* (ack. *laipeb*), bröd.
Lag l. **la** (jfr § 23), adv. tillsammans (= i lag); jfr *væra lag*.
La-hälle, -a, f. jern-hälla vid eldstaden i en spis. Jfr *la*.
Læka (§ 95), v. n. läka, läcka. Jfr FN. *leka*, FSv. *læka*, droppa.
Lakka (§ 101), v. n. rinna (om svett). Jfr föreg.
Lang, adj. lång. FSv. *langer*, FN. *langr*.
Lang-grime, -a, f. en af de slåar, som förena *fhlöte* med *aksahn* på en *stötting*.
Lang-håhlm, -en, m. roghalm. FSv. (MELL.) *langhalmber*, m.
Lang-lett, adj. långlagd i ansigtet. FN. *lang-leitr*.
Lang-stang, -a, f. långfinger. NA. *laangestaang*, f.
Lann-hager, -n, m. vild hafre (Avena fatua). Jfr *hager*, m.
Lapp-hö, -e, n. en art starr (Carex vesicaria), som kardad ock rispad lägges i lapp-skor ock *pjäkser*.
Lek-stu, -en, m. dansnöje.
Let, -e, n. hy, ansigtsfärg. Jfr *bhlåletten*, m. [eller Sv. an*lete*].
Lett, adj. se *jett*.
Li, -a, f. skogshöjd, brant sluttning å skogbevåxt berg. NA. *li*, f. FN. *hlíð*, f. Jfr FSv. *lid*, f. sida af ett berg, backe, sluttning.

Lik, adj. 1) lik. 2) i komp. ock superl. bättre; bäst, ypperst.
Likke-vis, adj. (lika vis), ej mer vetande än andre; okunnig.
Likhli, adj. som passar, rimlig. NA. *likleg.* FN. *líklegr.*
Linn-ber, -e, n. lingon.
Lin-sönk, -e, n. linsänknings-plats. Jfr *sönke.*
Liss (§ 42), adj. liten; blott i sammansättn. (jfr § 69) t. ex. *liss-ko! tjåkkt ne'a (ne pa) bótten!* (lilla ko! tjockt (af mjöl är) nere på (stäfvans) botten), vänligt tal till kalfvar.
Litä (§ 104), v. a. lita, tro på; lyda. *Tôkken kimmel, sômm litä værken farn älla mora.*
Liv-rädd, adj. rädd om lifvet, rädd. NA. *livrædd*, FN. *líf-hræddr.*
Lo, -a, f. skuren säd. NA. *lo,* f. Jfr FN. *lóð,* f. markens afkastning.
Lo, -en, m. tröskloge (§ 22). FSv. *lo,* m.
Lo, -n, m. klädeslugg. NA. *lo*, f. Jfr FN. *ló,* f. fjun, affall af ull, lin o. dyl.
Lôa (§ 101), v. n. brinna med stark loge. Jfr Sv. *loga* (§ 22). [FN. *hlóa*, brinna, sjuda].
Lôa (§ 101), v. n. ljuda (om mera obestämdt ljud). *De lôa i skogjen.* Jfr *jôa.*
Lôe, -n, m. lada, hölada, = *laa,* NA. *løe,* f.
Lôen, adj. luden, lurfvig.
Lôge, -n, m. loge, eld. FN. *logi*, m.
Lok, -en, m. vatten-puss. Jfr FN. *lækr*, m. bäck.
Lok-rômm, -e, n. urin-ränna i ladugård, der ock spillningen skottas; jfr *mók-rômm* o. föreg.
Lômm, -en, m. ett träs rotände. Förekommer i sammans., t. ex. *kvast-lómm*, handtag på en qvast. Jfr FN. *hlummr,* m. år-handtag.
Lomma (§ 101), v. n. springa fort ock tungt. Ordet kanske besl. med Sv. *ljumma*, ljuda, dona, i ans. till den tunge gången. Jfr *dompä.*
Lôrke, -a, f. ris-ruska. Jfr NA. *lurk,* m. FN. *lurkr,* m. käpp, staf.
Los, -en, m. lots.
Losamt, adv. rikligt af säd; jfr *lo,* f.
Lôssas (§ 101), v. dep. låtsa.
Losä (§ 101), v. a. lotsa; jfr *los.*
Luke, -a, f. lucka. NA. *luka,* f. Jfr FN. *lúka,* FSv. *luka,* v. till-sluta.
Luk-säng, -a, f. säng med dörrar, som sål. ser ut som ett skåp. Jfr FN. *lok-hvíla* el. *lok-rekkia*, f. id., ock föreg. ord.
Lur, -en, m. 1) i allmänhet ngt hoprulladt, ss. *strömmings-lur,* bröd med en i det inrullad strömming. 2) = *näver-lur,* vallhorn. 3) bord i en qvarn omkring stenarne, på hvilket mjölet sammansopas. Jfr

FN. *lúðr,* m. horn, trumpet; träkista, i hvilken qvarnstenarne äro, *"hleypr miðlit um kring kvörnina út á lúðrinn".*

Lurä (§ 101), v. a. rulla ihop, veckla samman. Jfr föreg.

Lus-öffer, -e, n. egl. offer för lus; tråkig, oförskämd menniska. *Lus-öffer, gnæg me int!*

Ly, adj. ljum. NA. *ly,* FN. *hlýr,* ljum, varm.

Ly (§ 104), v. n. lyssna. NA. *lya, lye.*

Lyga (§ 61), lögn. *De va lyga.* FN. *lýgi,* f.

Lysning, -a, f. 1) lysning. 2) norr-sken. Jfr NA. *lysing,* f. ock FN. *lýsing,* f. lysning, dagbräckning.

Låge, -a, f. trä-stam, som ligger i skogen. NA. *laag,* f. FN. *lág,* f.

Låktä (§ 101), v. n. lukta illa. (*Damä,* lukta väl).

Lårik, -a, f. liten låda, kist- eller skrin-låda, (§ 65).

Låt, -en, m. melodi till en dans, visa, lek eller sådant. *Spela* el. *dra opp en låt, trallä en låt.* Jfr Sv. *låta.*

Lämje, -a, f. tack-lam, som är ett år gammalt.

Lämma (§ 101), v. n. gifva återljud.

Lämmen, adj. matt ock slapp i kroppen efter hårdt arbete, = *lömmen.* Jfr FN. *lemia,* krossa, Sv. *lam,* adj.

Längtä (§ 101), v. n. 1) längta. 2) förlängas (om tidsförhåll.), *dan längtä ätt juhl,* dagen blir längre efter jul.

Länning, -a, f. landnings-ställe för båt. FN. *lending,* f.

Läpp-skätte, -a, f. 1) en fogel af slägtet Garrulus. 2) feminin till *gô-tratt.*

Lökknä (§ 101), v. a. o. n. sluta. Jfr nästa ord.

Lökten (§ 61), m. slut. Kanske blott i *lökten i vekka.* Jfr Sv. *lykta,* v.

Lömmen, adj. = *lämmen.*

Löngn, -e, n. ris, bär-ris, t. ex. *linnbers-l.* FN. *lyng,* n.

Lönne, -a, f. lång häfstång. FN. *hlunnr,* m. trä-kafvel.

Löre, -a, f. knut eller trassel på nät, som åtskillig fisk t. ex. gädda gör. (Jfr *lurä*).

Löst, -a, f. brist; förek. i sammans. *brö-l., pänning-l.* ock *rå-löst* (brist på råd, utväg), bildade af adj. *lös* i dess vid sammans. privativa betydelse.

Löt, -e, l. **löte, —,** n. 1) stund, tidpunkt. 2) vägsträcka. FN. *leyti,* n.

M.

Mag, adj. mager.

Mang, adj. mången. NA. *mang.*

Mångnă (§ 101), v. n. blifva mager. Egl. *magna*, jfr *mag*. NA. *magna*.
Manke, -n, m. tvärträ på en skogskälke, på hvilket lasset lägges.
Mær, -a, f. sto. FSv. *mæri*, f. FN. *meri*, f.
Mærtne, -n, m. marknad. NA. *martna*, m.
Masa (§ 101), v. n. hasa sig fram (om barn, som icke kunna gå). Jfr *möksä*. NA. *masa*, v. n. släpa, anstränga sig.
Mata, adj. mogen (om säd). NA. *mata*, adj.
Mea, -n, f. vidskepelse. Jfr sid. 2.
Measam, adj. vidskeplig. Jfr föreg.
Meg, -e, n. urin. Jfr *migä*.
Melling, -en, m. ringfinger.
Men-gadd, -en, m. (mestadels plur.) villor i ett lås. Jfr FN. *mein*, n. innanverk i ett lås, ock *gaddr*, m. spik, (klo).
Menshlig, adj. 1) tafatt, enfaldig. 2) osmaklig (om mat).
Mes, -en, m. 1) bärsele, ställning att bära bördor på ryggen. FN. *meiss*, m. 2) 72 näfver.
Messe, -a, f. det som uppflyter, när vassla kokas.
Mig-bohl, -e, n. = *lok-rômm*. Jfr *migä*.
Migă (§ 97), v. n. mingere. NA. *mige*, FSv. *miga*, FN. *míga*, v. n.
Minkă (§ 101), 1) v. a. minska. 2) v. n. minskas. FN. *minka*, NA. *minka*, v. a. o. n.
Mo (§ 47), stegrar bet. Förekommer nästan uteslutande med *liten*, *mo liten pikkehl en*, mycket liten. *Mo* kan äfven ställas efter *liten*: *lill mo mylen* (se *myl*). (Jfr FN. *mjór*, adj. tunn, smal; *moli*, m. stycke).
Mô, -e, n. affall ock frö af hö. FN. *moð*, n. NA. *mod*, *mø*, n. affall af hö.
Modd, adj. rask, hurtig (om folk ock fä). Jfr Sv. *mod*.
Môdd, -en, m. pels af skinn. NA. *modd* ock *mudd*, m.
Môe-ost, -en, m. ost af sur mjölk.
Môka (§ 101), v. a. skotta (i synnerh. spillning). FN. *moka*, v. skotta.
Moken, adj. trött, mjuk ock slapp. (*K* i ordet är lent).
Môk-rômm, -e, n. ställe i ladugården, hvarest spillningen skottas. Jfr *môka*.
Môll-bănk, -en, m. 1) jord-fyllning under golf invid väggarne. NA. *moldbenk*, m. 2) tuggbuss af snus.
Môhlă (§ 105), v. a. tugga torrt, äta utan sofvel, *m. brö*. NA. *maula*, v. a. id. (*mola*, *mylja*, v. a. bräcka, krossa). Jfr FN. *mola* ock *mylia*, krossa.
Môhn, -e, n. moln.
Môr, -a, f. myra. NA. *mor*, *maur*, *migemaur*, m. Jfr efterfölj.

Môrn, —, m. kollekt. myror. FN. *maurr*, m. myra. Jfr föreg.
Môskä (§ 101), v. n. äta smått men snålt, med full mun. NA. *mauska*, v. n. äta snålt.
Môssa, -n, m. mossa. FN. *mosi*, m.
Môssa, -n, m. masur. Kallas ock *môssa-ve* (masur-ved). *Môssa-hôs*, piphufvud af masur.
Mot-tôga, -n, m. lång, motsluttande, men ej serdeles brant backe.
My, -e, n. 1) mygga. 2) kollekt. yrfä i allmänhet. FN. *mý*, n. NA. *my*, n.
Myl, -en, m. pyssling. Mestadels smekord, t. ex. *lill go mylen männ! lill mo mylen!* (Jfr FN. *moli*, m. stycke, bit).
Myr-ber, -e, n. hjortron. NA. *myrebær*, n.
Myre, -a, f. myr. NA. *myre*, f.
My-skrank, -en, m. = *skrank*. NA. *myskank*, f.
Må, -e, n. = *mô*.
Måssom, adv. (egl. mått såsom) vid pass.
Mäkrä (§ 102), v. n. bräka (om getter). NA. *mækra*, v. n.
Märk, -en, m. mask. FSv. *mark*, m.
Mätte, -a, f. mättnad. NA. *mette*, m.
Möksä (§ 101), v. n. maka sig, flytta sig utan att uppstiga, hasa.
Mönnä (§ 104), v. n. ro en båt baklänges, *mönnä åtabak*.
Mösse, -a, f. 1) mössa i allmänhet. 2) fruntimmers-hufvudbonad i form af skålen af en förläggarslef, (ungefär 4 tum lång, 3 t. hög ock 3 t. bred) af siden med bandrosett, som bäres uppå *stykke* öfverst på baknacken. Gifta ock sörjande bära svarta, de ogifta bära (numera sällan) ljusblåa mössor.

N.

Na l. **nå**, neutr. af *nan* el. *nån*.
Nagersht, adv. någonstädes, = *nanshtans*; jfr § 83.
Nagge, -a, f. en bundt fogel-fjädrar att *naggä* med. Jfr FN. *naggr*, m. hvass spets.
Naggä (§ 101), v. a. picka små hol i bröd vid bakning för bättre gräddning. Jfr föreg.
Nælta, adv. något litet.
Nan l. **nån**, indef. pron. någon, § 83.
Nan-shtans, adv. = *nagersht*, jfr *ålleshtansh*.
Nara, (§ 101), v. n. borra (hol). FN. *nara*.
Nassjä (§ 101), v. n. snoka, söka. NA. *naska*, v. n. snappa till sig något. Jfr FN. *nýsa* v. (*niósn*, f.), Got. *niuhsjan*, forska.

Natten, adv. någonsin; *åller-n.* aldrig.
Nått-skåtte, -a, f. flädermus (Vespertilio).
Ne, adv. ned, nere. *Ne a,* præp. nere vid.
Nedren, adj. nedlåtande; jfr *gemehn.*
Ner, adv. nära. *Ner,* komp. *nemmcxe,* superl. *nemmest.*
Nipe, -a, f. åbrädd, brant åstrand. Jfr NA. *nipa,* f. brant fjällkant, klippspets. FN. *gnípa,* f. brant klippa, bergsluttning.
Njôskä l. **njôslä** (§ 101), v. a. undansticka, gömma.
Njuhlä l. **njuvhlä** l. **njövhlä** (§ 101), v. a. skrynkla ihop. Måhända beslägtade med FN. *nióli,* m. stjelk.
No, adv. nog.
No, -n, m. ho, ränna. *Shryhn-no,* svin-ho, *kværn-no,* qvarn-ränna. FN. *nói,* m. Jfr NA. *no,* m. kar af en urholkad stock.
Nôa (§ 101), v. a. noda, nita. NA. *nøa,* FN. *hnoða.*
Nohl, -n, m. nord. NA. *nol,* adv. nord. Jfr § 48.
Nor, -e, n. sund mellan tvenne sjöar. FSv. *nor,* n.
Nosk-lapp, -en, m. skinnlapp att lägga om tråden vid nystning. Jfr efterf.
Noskä (§ 101), v. vid nystning hålla tråden strängt.
Not, -a, f. not, pl. *nötter* (likasom af *nöt,* f. ock (musik-) *not*). FN. *nót,* f. pl. *nætr.*
Nåk, adj. klen, sjuklig.
Nåhl, -a, f. öfre delen af qvarn-axeln, som är af jern. Jfr *snes,* f.
Nässen, adv. ock præp. nerom, nedanför; *ta nässen däg,* känn dig sjelf.
Nästä (§ 101), v. a. tråckla ihop. NA. *nesta,* v. a. Jfr FSv. *nast,* FN. *nist,* n. spänne.
Nätting, -en, m. nejonöga (Petromyzon).
Näv, -e, n. fogelnäbb; fig. äfven näsa, *läggä näve för langt.* FSv. *næf,* n. näbb. FN. *nef,* n. näsa.
Näver, -a, f. ett stycke näfver. *Skur-näver,* golf-skrapa af näfver.
Näver, -e, n. näfver (ämne). *Näver-kapp,* se *kapp.*
Näver-ski, -a, f. taklist. (Tak af näfver äro ganska vanliga).
Näver-sko-mil, -a, f. mil i fjällbygden, som ej blifvit uppmätt med kedja, utan antages vara bestämd genom näfverskor. Den vägsträcka, på hvilken ett par nya näfverskor utslites, är en mil. Ju längre man kommer i obygden, desto bättre är näfret ock — desto längre en mil.
Nö (§ 104), v. a. nödga, begära.
Nö, -a, f. nöd. *Bhlå-nö, -a,* f. trängande nöd, jfr *bhlå.*
Nögehl, -a, f. tapp i kar eller båt. NA. *nygla,* f.

O.

O-an-senlig, adj. ansenlig, stor. (*O* utan bet.; på samma sätt i (*ohärransh* ock) *omissnöje*).

Odd l. **ŏdd**, -en, m. 1) udd, spets. NA. *odd*, m. FN. *oddr*, m. 2) udde.

Ŏdder, -a, f. al (Alnus glutinosa). NA. *older*, *oddr*, m.

Ŏdder-spär, -n, m. tallbit (Corythus Enucleator). Jfr *spär*.

Offer, adv. o. præp. upp öfver, upp för; motsatt *uffer*.

Offer-ben-sko, -n, f. fruntimmers-känga, *sko* med skaft *upp öfver benet*.

O-frågen, adj. omornad. Jfr *frågen*.

O-gafhli, adj. alltför stor, otjenligt stor. [FN. *ákafligr*, adj. häftig].

O-go, adj. för god. Ordet förekommer blott i negativa talesätt, jfr § 47.

O-grede, -a, f. oreda. NA. *ugreia*, f. Jfr *gre*.

O-happenes, adv. oförvarande. Jfr FN. *óhapp*, n. olycka.

O-härransh, adj. faslig, mycket stor, svår; adv. fasligt. Jfr *oansenlig*.

Ŏkkenn, adj. okänd, främmande. FN. *úkunnr*, obekant.

O-knytt, adj. osäker för spöken. *Oknytt e hus.*

O-knytt, -en, m. spöke.

Ohl, -e, n. ord.

Ohl, -e, n. fjäll, fiskfjäll. (I FSv. finnes *ol*, f. läder, skinn).

O-lagom, adj. ock adv. icke lagom.

O-likhli, adj. orimlig. Jfr *likhli*.

Ŏller, -a, f. = *ŏdder*.

Ohl-stäv, -e, n. ordspråk. Jfr *ohl* (ord).

O-låt, -en, m. bannor.

O-miss-nöjd, adj. missnöjd. Jfr nästa ord.

O-miss-nöje, —, n. missnöje; jfr *oansenlig*. *Khlæga omissnöje*.

Omm, -en, m. ugn. NA. *omn*, FN. *ofn*, FSv. *omn*, m.

Ŏmma, adv. o. præp. ofvan.

Ŏmma-del, -en, m. ofvandel; jfr *särk*.

Ŏmma-fallt, adv. svårt ock besvärligt; i hvart annat.

Ongehl, -e, n. mögel (på mjölk, dricka, ost).

Ongn, —, m. = *omm*.

O-nödd, adj. otvungen, oombedd. FN. *óneyðr*, frivillig; motsatt FSv. *nödder*. Jfr *nö*, v. a.

Opp-sta-rem, -a, f. rem eller gjorda mellan bogstycket ock kroken i en sele.

Opp-sätt, adj. narrad på löfte eller ngt, på hvilket man förlitat sig; förlägen, rådlös.

Opp-vink-kärre, -a, f. lastkärra, på hvilken skeppan kan vinkas om.

Ôrk, -en, m. hog, lust. Jfr *ôrkä.*
Ôrk-liten, adj. klen i hog ock vilja.
Ôrkä (§ 105), v. n. orka, förmå.
Ôrm-snärl, -a, f. orm-ödla.
O-rugsam, adj. skrymmande. Jfr § 47 ock *rugä.*
Ôrv, -e, n. skaft på en lie. NA. *orv*, n. FN. *orf*, n.
Ost-myl, -en, m. en bit ostämne, som vid ostberedning (tages med handen,) urpressas vasslan ock gifves att smaka. Jfr *myl*, (el. FN. *mylia*, v. krama).
O-tôhld, -a, f. bulnad, svullnad. Jfr Sv. *tola*, v.
O-tröjä (§ 101), vantrifvas. Jfr *tröjä.*
Otter-ber, -e, n. odon.
O-täkkels, -a, f. något otäckt.
O-vetting, -en, m. obetänksam, oförskämd, kittslig, eller otidig menniska. NA. *oveting*, m.
O-vôhlen, adj. ovårdig. NA. *uvyren* ock *ovøren.* Jfr *vôhlen.*
O-vôhlne, -a, f. ovårdighet. NA. *uvyrna* ock *ovyrne*, f.
O-vônshli, adj. ovårdig.

P.

På en ock **på a**, blott i tales. *(då) på en* (l. *på a*) *sägjä*, han (l. hon) kom att säga, hittade sig. Uttrycket är utan tvifvel uppkommet af præp. *på* (på) ock pers. pron. *en* o. *a* (§ 77) med uteslutande af ett verb *kom* (*(då) kom en på*), hvilket omkastadt blir *(då) på en.* Man får någon gång i vanligt talspråk höra likartade uttryck med præp. *till*, t. ex. . . det behöfdes ej mer åt honom, förrän *han till* att gorma ock träta. . .
Påjk-hählj, -a, f. kalas, till hvilket flickor i fäbodarna inbjuda bekante gossar på ett dygn. (Anundsjö).
Pæl, -e, n. pell, brudpell.
Pela (§ 101), 1) v. a. lätt röra. 2) v. n. ila i väg. NA. *pela*, v. vidröra, plocka.
Pela-grut, -en, m. mycket liten bit. Jfr *grut* ock NA. *pile*, m. smula.
Peltä (§ 101), v. n. springa; *p. å gåhle*, springa sin väg. NA. *pilta*, v. n.
Pet (§§ 97, 115), pep. De öfrige formerne till detta verb *(pita)* saknas. Jfr det sällsynta Sv. v. *pittra*, qvittra, hvilket förek. t. ex. i J. Tranérs öfvers. af Iliaden II. 311 ". . . sparfungar, de pittrande kråken". För öfrigt kan *pita* vara lika rätt som *pipa.*

Pikkehl, adj. liten. *Pikkehl-grut* = *pelagrut.*

Pilkä (§ 101), v. n. = *peltä.* NA. *pilka,* vidröra, sticka, skrapa; jfr *bærkä.*

Pilrä (§ 102), v. n. fara, ila, = *pela* 2).

Pjåhl, -e, n. pjunk, jämmer. Jfr nästa ord.

Pjåhlä (§ 101), v. n. pjunka, jämra sig (Fransk. *piauler*).

Pjäks, -a, f. (förekommer sällan i sing. utan merendels i plur. *pjäkser*) skor med ofvanläder ock sulor af smordt läder. Finsk. *pieksu.*

Phlut, -en, m. läpp. (Ordet är ej artigt).

Phläga (§ 101), v. a. förpläga, undfägna rikligen; supa ngn full.

Phläntä (§ 101), v. a. prenta; skrifva vackert; motsatt *rôta.* NA. *plenta,* v. a.

Pôk, -en, m. pojke. NA. *pøk,* m.

Pompe, -a, f. flaska, karaff.

Präst-läre, -a, f. theologiska studiet (dock ej öfver prest-examen). NA. *prestlæra,* f.

Ptotte, -a, f. barns benämning på häst. Jfr *kiss.*

Puhlet, adj. besvärlig, ogin; ovärdig. Jfr *bahlet* ock Isl. *púla,* f. besvärlighet.

Påre, -a, f. potatis.

Pårr, adj. prydlig i klädsel.

Pölte, —, n. = *bölte.* **Pöltä** (§ 101), v. *p. på,* väl påkläda.

R.

Ra, adj. i tales. *ra väg,* rak väg. NA. *rad, ra,* adj. snar, gin. Jfr FN. *hraðr,* snabb.

Raa (§ 101), v. a. styra en släde eller kälke. Jfr föreg.

Ræka, -n, m. torrt trä eller gren. *Tör-ræka.*

Ræka (§ 101), v. a. i tales. *ræka bort* ock *r. å gåhle,* köra bort. Jfr FN. *reka,* drifva, förfölja.

Rakst, -en, m. ax, hopräfsade från åkern efter skörden. Jfr NA. ock FN. *rakstr,* m. sammanskrapande af hö från marken.

Rakstara (§ 62), m. pl. räfsare. Jfr föreg.

Rall, -e, n. sqvaller. Jfr *rallä.* Ordet ingår i sammans. *rall-hunn* (§ 64), m. hund, som löper omkring (utan egare); *rall-kähling, -a,* f. sqvaller-kåring; *rall-smår-gås, -a,* f. belöning för hopsamladt ock kringburet sqvaller.

Rallä (§ 101), v. n. bära sqvaller. NA. *ralla,* v. n. prata, sladdra; löpa omkring.

Råhning, -a, f. ställe, upprödt till slått. Egl. *rödning* el. *rodning.*

Rank-don, -e, n. seldon, som står i boge öfver hästen. Jfr nästa ord ock *don*.

Rankä (§ 101), v. n. vicka af ock an. *Rida ranka* finnes i Sv.

Råhnä (§ 104), v. n. 1) rodna. 2) blifva fuktig, rå. NA. *raana*, v. n. = 2).

Ræsanes, adj. elak, förargad. Jfr § 46.

Rat, -e, n. affall, skräp. Jfr Sv. *rata*.

Re (§ 104), v. *re åt*, illa handtera, t. ex. en knif. *Re åt se*, illa handtera sina kläder.

Re-däje, -a, f. 1) kokerska till bröllop. FSv. *red-däja*, NA. *reiddeia*, f. 2) qvinna, som rustar dugtigt.

Refs-djur, -e, n. 1) rofdjur. 2) person, som är rask i arbete. Jfr FN. *refs*, n. rof.

Reka (§ 101), v. a. röra lemmarne för motion. NA. *reika*, v. a.

Rekka (§ 101), v. n. vanka, drifva omkring. NA. *reka*, v. n. Jfr Sv. *vräka*.

Rekhlet, adj. som är lös i fogningarna, osäker, ostadig. Jfr föreg.

Reksä (§ 101), v. n. = *riskä*, 2).

Resmäs (§ 101), v. dep. rispa sig (om tyg).

Ress, adj. färdig, varande i ordning. Jfr FN. *hress*, snabb, driftig.

Re-tôpp, -en, m. de yttersta stråen af man invid manken på en häst; begagnas till ett godt handfäste för sämre ryttare. Jfr Sv. *rida (ri)*.

Rett, adj. ock adv. rätt. FN. *réttr*, NA. *rett*.

Rett-sônsh, adj. ock adv. vänd efter solen; motsatt *ann-sônsh*. FSv. *rættsöles*, NA. *rettsøles*, FN. *réttsœlis*.

Revä (§ 101), v. a. ränna garn. Jfr FN. *rifr*, m. väf-bom.

Riar-hähl j, -a, f. en söndag under sommaren, då socknens ynglingar komma ridande till kyrkan. Till ock från kyrkan äro på passande ställen stora kappridningar. Seden har numera nästan alldeles upphört. (Anundsjö).

Ring, adj. lätt (om syslor); behändig; nedlåtande, umgängsam. *Ringt*, adv. lätt, ledigt. NA. *ring*, adj. obetydlig, dålig.

Ripä (§ 105), v. a. rispa.

Riske, -a, f. ruska. Jfr Got. *vrisqan*.

Riskä (§ 104), v. n. 1) skaka, ruska, slita, t. ex. *riskä ti tömmen*, rycka ock slita i tömmarne under körande. Jfr föreg., *sprötä* ock *spö*. 2) leka, roa sig under skoj.

Ritä (§ 104), 1) v. a. resa upp mot, ställa ngt stödjande mot ett annat. 2) v. n. stå syslolös, gå fåfäng.

Ro, -n, m. små, tunna flagor i en knif-egg, som bildas vid slipning. FN. *ró*, f.

Ro, -n, m. vrå. FN. *rá*, f.

Rô-fôgehl, -n, m. lafskrika (Garrulus infaustus), = *rängndrype*.

Romphling, -en, m. häst i andra året, häst i ålder mellan *fôsshing* ock *tämming*.

Romse, -a, f. lång ock tjock stång, som användes dels att häfva med, dels till underlag, hvarpå rullas stockar eller stenar.

Rost, -en, m. ett bryggkäril.

Roste, adj. rustad, = *ress*. Egl. pass. part. af nästa verb.

Rostä (§ 101), v. a. utrusta, kläda. *Rostä (på) se*, kläda sig.

Rôta (§ 101), v. a. skrifva illa; motsatt *phläntä*. (Jfr FN. *krota*, gravera).

Rote, —, n. träribba, som begagnas till underlag för näfvertak. NA. *rot*, n. den inre delen af ett tak. Jfr Got. *hrot*, n. tak, undertak.

Rôtä (§ 104), v. n. böla. Jfr FN. *hrjóta*, v. brumma.

Rugä (§ 104), v. n. synas stort, se skrymmande ut, = *ruvä*. Jfr FN. *hrúga* (l. *rúfa*), f. hög af hopade ting.

Runn-sko, -n, m. (egl. rund-sko, merendels i plur.) små-skor.

Ruse, -a, f. hög af spillning.

Ruvä (§ 104), v. n. = *rugä*.

Ry, —, n. morgon- eller afton-rodnad.

Rype, -a, f. snöripa. NA. *rype*, FN. *riúpa*, f.

Ryve, -a, f. ask eller bytt-formigt käril af näfver. (FN. *rifa*, v. sy).

Rå (§ 104), v. a. råda. *Rå se*, skaffa sig, köpa. NA. *raa seg te*.

Råk, -a, f. 1) bena i håret. 2) vråk i isen. NA. *raak*, n. = 2). FN. *rák*, f. vråk, strimma, (*reik*, f. hårbena).

Råk, -e, n. innanmäte i fisk. FN. *hrak*, n. afskräde, skräp.

Råm, adj. hes. NA. *raam*, FN. *rámr*.

Räje, —, n. allt som tillhörer *bjesning*. Jfr *gräje*.

Räjä (§ 104), v. n. bråka, väsnas, med ifver fara efter något.

Räkkä (§ 104), v. n. springa i galopp.

Rämhläs (§ 101), v. dep. vräka sig. Jfr *brättäs*. NA. *remb*, m. sträckning af lemmarne; *rembe* eller *ræme seg*, sträcka på sig.

Rängn-drype, -a, f. lafskrika, = *rôfôgehl*.

Rännä (§ 104), 1) v. a. hälla ut. *Rännä unna e fil-tråg*, låta mjölken rinna ur ett trog, så att grädden stadnar qvar. 2) v. n. åka, *rännä kjåhlke*. NA. *renne*, v. a. o. n.

Ränsel, -a, f. gikt, reumatisk plåga i lederne ock deraf förorsakade ilningar. NA. *rensl*, n.

Röje, -a, f. tjäder-höna.

Römmar, -n, m. ogerningsman. Egl. förrymd fånge, som stryker omkring.

Röhne (§ 64), m. rönn. FN. *reynir*, m.

S.

Sæka (§ 101), v. n. neka; passa (i kortspel). Jfr Sv. för*saka*.

Såhlv, -a, f. svala. Anglos. *svealve, svalewe*, f. FHT. *svalava*, f.

Sann-tåhlen, adj. sannfärdig. Jfr *tåhlen*.

Se, adv. ock konj. så; *s'att* l. *se*, så att.

Seg, -e, n. käll-åder; vattendränkt ställe. Jfr Sv. *siga*.

Segehl, -e, n. 1) segel. 2) ett i öfre qvarnsten inhugget jernstycke, i hvilket hjulaxeln är fästad. NA. *sigle* l. *segle*, n.

Sek, -e, n. kält, gnagande.

Seka l. **sekka** (§ 101), v. a. o. n. 1) kälta, gnaga. 2) karfva, skära (serdeles ngt segt). 3) arbeta smått ock jämnt. Jfr *sek* ock *sekk*.

Sekk, -e, n. segt ock brosk-artadt kött.

Sekkehl, -e, n. drägel, fradga. **Sekhlä** (§ 102), v. n. drägla.

Sel, -e, n. lungt vatten i en elf mellan strömmande. Jfr Sv. *sila*, v. (FN. *seila*, f. vik).

Sen-fåhlen, adj. trög att komma i våg, (färdas).

Simm, -en, m. tog (af fina tall-rötter) att draga not med. FN. *simi*, m.

Sinne, —, n. elakt sinnelag, elakhet. NA. *sinne*, n. Jfr *sinnt, storsinnt*.

Sinner, -a, f. gnista; smula. FN. *sindr*, n. gnista. NA. *sindr*, n. smått affall af jern o. dyl. hårda saker.

Sinnt, adj. elak, ondsinnt. NA. *sint*. Jfr *sinne*.

Sjåhl-kut, = *kut*.

Sju-manns-kraft, -a, f. sen-salva (Unguentum lauri terebinthinum).

Sjåhl, -e, n. pjunk, gråt (mest om barn).

Sjåhlä (§ 101), v. n. gråta, kinka (om barn).

Ska-föttes, adv. *liggä ska-f.*, säges om två personer, som ligga med fötterne vände mot den andras.

Skag, -e, n. rum, som göres genom att mot en vägg uppresa bräden eller dylikt till vägg ock tak, eller genom att täcka en *smuge*. Jfr FN. *skaga*, v. skjuta med någon del utom det omgifvande.

Skakkehl-skär, adj. (om häst) som är rädd, om skacklarne slå mot benen. Jfr *skär*.

Skakker-hännt, adj. darrhändt. Jfr *skakrä*.

Skakk-vahl, -n, m. l. **skakk-vann**, —, m. stör, som är fästad med ene änden i *kværn-stuten* ock med den andre vidrör öfre qvarnstenen ock sål. vid qvarnens gång skakar ner spannmålen. NA. *skakketein*, m. Jfr *skakrä* ock *vahl, slôvevahl*.

Skakrä (§ 102), v. n. darra, skakas. FN. *skakra*.

Skæli, adj. [1) skadlig. 2)] värdefull, dyrbar, t. ex. *skæli mat*.

Skank, -en, m. skånk, ben. NA. *skank*, m.

Skarn, -e, n. ljusbrand. FN. ock NA. *skar*, n.

Skæsam, adj. värdefull; svårt ersättlig. Jfr *skæli*.

Skata, -n, m. udde, som utskjuter i hafvet.

Skavehl, -e, n. afskråde, något ratadt. Jfr nästa ord.

Skavhlä (§ 102), 1) v. a. skråda, rata. 2) v. n. vara laggrann i mat. (Jfr Sv. *skafva*).

Skehl, -e, n. öppning för skottspolen i en väf. FN. *skil*, n.

Skehl, -e, n. 1) $^1/_2$ tunna. 2) 12 brödkakor. Jfr FN. *skil*, n. afgörande, rätt ock billighet; till hvilken bet. mått kan hänföras.

Skehnä (§ 104), 1) v. a. *s. se*, skära sig, t. ex. af glas. FN. *skeina*. NA. *skjeine*. En något olika bet. har FSv. *skena*, gifva stöt-sår. 2) v. n. vissna, om örter. Jfr NA. *skjænast*, förtorkas, ock *skinaar*, m. torrt år, då kornet afvissnar.

Skesme, -a, f. rad; afdelning.

Skettas (§ 101), v. dep. vara missnöjd med, gräma sig öfver. Jfr *ilängtä*. Möjligen beslägtadt med FN. *skiótast*, v. undandraga sig.

Ski, —, n. venstra snöskidet (jfr *annar*); kallas ock *ski-ben* (jfr *ben*). FN. *skið*, n. ngt af trä klufvet; skid.

Ski, -a, f. 1) i allm. något klufvet, ss. *vea-ski*, ved-trä. 2) mat-sked. 3) väf-sked. Jfr föreg.

Ski-bohl, -e, n. lös reling till en båt. Jfr FN. *borð*, n. bräde; båtsida. Sv. *bord* (i båtar).

Skilje, -n, m. skilnad. *De e skiljen på dy* (det är skilnad på det. *Dy*, en form af *dö*, *de* (§ 74), förekommer väl aldrig annars än i sådana förbindelser med *skilje*).

Skimpä (§ 101), v. a. skära, utskära bitar, borttaga ett stycke (ur en hud). Jfr sid. 3.

Ski-ståll, -en, m. en på väggen invid matbordet upphängd hylla, på hvilken i enklare bond-hus efter slutad måltid ock skedarnas afslickning dessa uppläggas — färdiga till nästa måltid.

Skiä (§ 101) l. **ski**, v. a. klyfva. Jfr *ski*, n.

Skjåhlje, -a, f. 1) ärt-skida. 2) musla. FN. *skel*, *-jar*, f. musla, mussel-skal. NA. *skjæl*, f. (i sammans. *skjelje*) = 1).

Skjåhljäs (§ 105), v. dep. göra fula miner, förvrida ansigtet. Jfr Sv. *skel*-ögd. FSv. *skælgher*, FN. *skiálgr*, adj. sned.

Skjôhl, adj. mogen till skörd. NA. *skjær*, adj. I detta ock följ. ord är *j* inskjutet för att förmildra uttalet af *k* framför *ô*, som här motsvarar svenskt *ä* eller *ö*.

Skjôhl, -a, f. ställe å åkerfältet, der skördemannen går fram. Jfr NA. *skur*, m. ställe, hvarest ngt är skuret. Jfr föreg.

Skjuhl, -e, n. skugge. Jfr Sv. *skyla*.

Skjussäs (§ 101), v. dep. *skj. på*, likna (= *brå pa*, 1)). *Farn ä no vrång å mora ä ingan se go, se bähna ha int se gött te skjussäs på* (. . . hafva ej så godt att likna).

Sko, -n, m. trärör mellan *stuten* ock qvarnstensögat.

Skôbb, adj. yr, lekande. Jfr nästa ord.

Skôbbä (§ 101), 1) v. a. skubba, skafva. 2) v. n. rasa i lek, hoppa (om djur, som leka). Jfr *skôppa*.

Skogä (§ 101), v. a. jaga (vare sig till lands eller sjös). Jfr FSv. *skögning*, f. jagt, *sköghia*, v. jaga. Jfr FSv. *veda*, v. jaga.

Skôhl, -e, n. sqval, ljud af rinnande vatten. NA. *skol*, n.

Skôhla (§ 101), v. n. sqvallra; begagn. blott i förening med *rallä*. FN. *skvala*, v. sladdra.

Skohle, -a, f. bergs-kula, hola. FN. *skora*, f. bergskrefva.

Skohle, -a, f. stenskärfva, mindre sten.

Skôltä (§ 101), v. n. stöta, skaka. Jfr Sv. (*sqvalta* ock) *sqvalt*qvarn.

Skohlä (§ 101), v. a. inkila *skohler* mellan större stenar vid byggnad.

Skôhlä (§ 101), v. n. magra.

Skôppa (§ 101), v. n. hoppa, leka, dansa, = *skôbbä*. (F)Sv. *skumpa*.

Skôrv, -en, m. mask, insekt.

Skôtj, -en, m. halsduks-snibb. FN. *skaut*, n. flik. Jfr Sv. *skot*.

Skôtt, -e, n. roddares sittbräde i en båt. Jfr Sv. *skott* (i båtar).

Skrank, -en, m. mygga med långa ben.

Skrat, -en, m. skrämsel, förskräckelse. *Sättä skraten ti nan*.

Skræta (§ 101), v. a. skrämma. *Sk. opp nan*, genom hårdt tilltal skrämma el. tukta ngn. Jfr föreg.

Skrått-abbar, -n, m. en vatten-ödla (Triton cristatus), som klifver i trän ock gifver från sig ett skrattande läte.

Skravhlä (§ 102), v. a. = *skavhlä*.

Skrena (§ 101), v. *skrena ut se*, breda ut benen. (NA. *skreva*, v. n. FN. *skrefa*, v. n. gå).

Skre-selver, -e, n. en hopgytrad massa af maskar af silfvergrå färg, hvilken i form af ett (ungefär 12 tums långt ock 1 tums bredt) band mycket långsamt framskrider efter marken. Hvarest en sådan masksamling stadnar, derunder hvilar enligt folktron något jordagods. Desslikes tros, att om den person, som ser ett sådant tog, med fingret afdelar detsamma, erhåller han derigenom kraft att bota *viter-värk*. Jfr Sv. *skrida (skri)*.

Skrinn-ærm, -en, m. vinge på en släde.

Skrive-brö, —, n. mycket tunnt bröd.

Skryp, adj. odryg. *Skr. mat,* mat, som har god åtgång, men mättar litet. *Skr. passhon,* person, som dött fort ock oförmodadt. NA. *skryp,* adj. odryg. Jfr Sv. *skröplig.*

Skråkk, -en, m. hoprullad näfverbit. (I Dalsland bet. *skråkk* strut, gjord af näfver). Jfr NA. *skrokna* ock *skrokkne,* v. n. krympa samman, sammanskrympas.

Skråhlă (§ 101), v. n. gråta. Jfr Sv. *skråla.*

Skråpp, -en, m. blad af växten hästhof (Tussilago). Jfr NA. *leirskreppe,* f. Tussilago, i synnerhet bladen.

Skrömt, -a, f. spöke, spökande. NA. *skrømt,* n. Jfr FN. *skrymsl,* n. vidunder.

Skrövehl, -a, f. skrynkla.

Skrövehl, -e, n. eller *sten-skröreh l,* hopad sten; stenfält. Jfr efterf.

Skrövhlen, adj. skroflig, skrynklig.

Skrövhlă (§ 102), v. a. skrynkla. Jfr föreg.

Skult, adv. qvitt. *Skult mella mäg å däg.* NA. *skult.*

Skultă (§ 101), v. n. göra *skult.* NA. *skulta.*

Skur-påns, -e, n. bannor. Jfr efterf.

Skură (§ 101), v. a. 1) skura. 2) *sk. opp,* banna, träta på.

Skvaka (§ 101), v. n. skrika, sladdra. FSv. *sqväka.* Jfr Engl. *squeak.*

Skvaka-trast, -en, m. 1) snöskata (Turdus pilaris). 2) sladdrande menniska.

Skvimpă (§ 104), v. n. spilla, hålla öfver.

Skvitter, -e, n. stänk af vatten. NA. *skvitra,* stänka, = *skvättä,* 1).

Skväk, -en, m. 1) barn, = *khläpp,* (FN. *skakk-borinn,* oäkta född). 2) sista bandet, som blir vid skörden på en åkerteg, kallas för *skväk,* om det är mindre än de andra banden. Jfr Sv. (krog-) uttrycket *pojken* om de siste dropparne i en butelj.

Skväkă (§ 101), v. n. = *skvaka.*

Skvähl ă (§ 101), v. n. 1) låta illa, gråta högt. Engl. *squeal.* 2) bräka (om getter). NA. *skværa,* bräka (om får). FN. *skvala,* v. ropa, larma.

Skvätten, adj. sprittande af förskräckelse, rädd. NA. *skvetten.*

Skvättă (§ 93), v. n. 1) sqvätta, stänka vatten. 2) hoppa till af rädsla.

Skyre, -a, f. spor, som bildas genom tvärhuggning i en stock. *Veaskyre, timmer-sk.*

Skyră (§ 101), v. a. hugga *skyrer.* NA. *skora,* FN. *skora.*

Skysshen, adj. rädd.

Skyssler (§ 62), f. pl. gärdesgård med blott 2 eller 3 gärdselstänger, som kunna skjutas mellan stör-paren; jfr Sv. *skottel* ock § 42.

Skålle, adj. kullig, utan horn. NA. *skollaat*, adj.

Skäfte, —, n. en art Equisetum, som bindes till qvastar, hvarmed träkäril skuras ock blifva synnerligen hvita. Besl. med Sv. *skafva*, v.

Skäftä (§ 101), v. a. slå på skaft, sätta skaft till, t. ex. ett *gräv*. FSv. *skæpta*, FN. *skefta*.

Skälmet, adj. skälmsk.

Skär, adj. skygg, rädd (om djur). NA. *skjerr*. FN. *skiarr*, adj. snabb, skygg.

Sköt, -e, n. 1) skarf. 2) ställe, der ett skarf är. FN. *skeyti*, n. NA. *skjøyt*, m. 3) sköt, strömmings-nät.

Skötä (§ 104), v. a. skarfva, sammanfoga två stycken. FN. *skeyta*. NA. *skjøyta*. Jfr föreg.

Skövä (§ 104), v. a. slicka, afskrapa. *Skövä file*, afslicka grädde af ett trog; ett sådant kallas *sköv-tråg*. Jfr Sv. *skufva*.

Sladd, -en, m. åkerbruksredskap att krossa jordkokor.

Sla-fat, -e, n. 1) förvaringskäril för fisk, bestående af 2 mot hvarandra laggda trog. 2) vårdslös menniska (i synnerhet qvinna).

Slager, se *stikkslager*.

Slæsa (§ 101), v. n. 1) slarfva, handla obetänksamt. 2) sladdra.

Slæsa-kil, -en, m. obetänksam menniska, (maskul. till *sla-fat*, 2)). Jfr föreg.

Shlavanka (§ 60), f. hambo-polka. Ordet heter egentl. *slovanka*. I alla ord, som börja med *sl*, höres *s* ofta såsom *sh* (§ 40), men mest i detta ord.

Sleka-kôpp, -en, m. pekfinger, (som ligger närmast till att slicka med). NA. *sleikjar-pott*, m.

Slimrer (§ 62), f. pl. trasor; slarfvor af kött eller tarmar.

Slimrä (§ 102), v. n. visa sig fjäskigt god, krypa (om hundar). Jfr *smilrä*.

Slip, -en, m. läpp.

Slire, -a, f. slida. NA. *slira*, f. FSv. *sliprir*, FN. *slíðrir*, f. pl.

Slo (§ 101), v. n. vara i brunst (om hundar).

Slo-hunn, —, m. kringstrykande hund. (Ordet kan ock användas ss. skällsord af kraftigt slag).

Slôve, -n, m. slaga; jfr § 24.

Slôve-vahl, -n, m. skaft på en trösk-slaga. Jfr föreg. ock *vahl*.

Slåg, -a, f. slå. Jfr Sv. v. *slå*, *slog*, med dess *g*.

Slämmä (§ 104), v. a. med häftighet ock buller slå igen en dörr el. dyl. Jfr NA. *slamma*, slå igen (en dörr), ock Sv. *smälla*.

Slög, adj. slö. FN. *sliófr* l. *slæfr*; jfr § 24. NA. *slø*, men formerne *sløgjast*, v. ock *sløgjen*, adj. förutsätta *sløg*.

Slöre, adj. slarfvig, trasig.

Slöre, -a, f. slarfva, trasa.

Slör-gomse, -n, m. (slarf-gumse) trasvarg, trasigt klädd menniska.

Smår, -e, n. smör.

Smår-stohl, -n, m. en liten rund pall, som begagnas vid högtidliga tillfällen såsom tallrik för uppläggande af smör, icke i skifvor, utan i ett stycke om minst 5 ℔. Vid sådana tillfällen brytes visserl. bröd i korgar, men bredvid på bordet finnas små trafvar af allehanda hela kakor i reserv. Lägg härtill (tums-) tjocka ostskifvor, liggande i ett fat eller karott, ock det är ett städadt smörgåsbord för en person. (Anundsjö).

Smilrä (§ 102), v. n. = *slimrä*. Jfr Sv. *smila*.

Smitter (§ 62), f. pl. smulor, bitar. *Slå i smitter*. NA. *smitter*, m. smula.

Smo, adj. små. Komp. *minner* l. *minger*, sup. *minst* l. *mingst*.

Smo-fåhlk, -e, n. barn, mest i tales. *fo smo-f.*, föda barn. NA. *smaafolk*, n. barn.

Smôhl, -e, n. larm, slamrande. NA. *smal*, n.

Smôhla (§ 101), v. n. slamra, bullra. NA. *smala* ock *smaalaa*, v. n. Jfr föreg.

Smôhlas (§ 101), v. dep. smula sig.

Smue l. **smuge**, -n, f. smal gång mellan två hus. N. *smug*. FN. *smuga*, f. genomgång.

Småg, -e, n. ref-orm. Jfr FSv. *smog*, ring. Anglos. *smeávyrm*, *smêgavyrm*, *smægavyrm*, m. ref-orm.

Småhlen, adj. liten, ringa. FN. *smálegr*.

Smångnä (§ 101), v. n. smalna, blifva smal. Jfr Sv. *små* ock *smäkta*.

Smäll-fet, adj. mycket fet (om kreatur). NA. *smellfeit*.

Smössel, -a, f. smörja, salva. NA. ock FN. *smyrsl*, f.

Snes, -a, f. 1) stör, på hvilken sädesband spetsas för torkning. FN. *sneis*, f. stör, gren. 2) öfre delen af qvarnaxeln, = *nåhl*, serdeles den delen, som går genom *bussen*.

Snô, adj. kal; hårlös; utan horn. Jfr Sv. *snöd*.

Snô, -n, m. hin håle. Ordet kommer af *snöd* (= den snöde fienden) ock icke af *snô* (kal), då h. h. erkännes hafva horn ock hår, hvarom ett annat hans namn vitnar, nämnligen: "*Gam-Nisse me håre pa bena*".

Snoddar-gôbbe, -n, m. = *draga-gräs*.

Snôg, adj. = *snô*. FN. *snöggr*, skallig.

Snôkke, -n, m. dimin. (§ 65) af *snô*, m.
Snôsshe-far, -n, m. = *snô*, m.
Snôtta-dôhlk, -en, m. oförskämd menniska.
Snôtter-ber, -e, n. hjortron.
Snus-måhl, -e, n. måltid, som gifves sommartiden omkring kl. 6 f. m.
Snuve, adj. kullig, = *skålle*. Jfr *snô*, adj.
Snå (§ 104), v. n. blåsa kallt. NA. *snoa*, v. n. blåsa svagt men kallt, *snoe* ock *snaa*, f. kall vind.
Snådd, -a, f. kall blåst. Jfr föreg.
Snågj, -e, n. 1) kall blåst, = *snådd*. (Jfr FN. *snaki*, m. kall vind). 2) rimfrost. Jfr FN. *snær*, m. snö, ock föreg.
Snåhld, -a, (§ 35: 1) f. snålhet.
Snåll, -en, m. trissa, som fastskrufvas på *snäll-ten* att hindra *snälla* löpa af, ock öfver hvilken rockhjul-snöret går.
Snälle, -a, f. rulle i en spinnrock, på hvilken tråden samlas. FN. *snælda*, NA. *snelda*, f. troligen detsamma som *snälle*.
Snäll-ten, —, m. den ten, på hvilken *snälla* löper.
Snäll-vinge, -n, m. trä-ställning på *snäll-ten*, bestående af 2 utefter *snälla* gående armar, försedde med små krokar, genom hvilke tråden löper för att läggas jämn på *snälla*.
Snättä (§ 101), v. n. skynda bort en mindre vägsträcka. Förekommer alltid förenadt med ngt orts-adv.
Snöktä (§ 101), v. n. snyfta.
Snörpä (§ 101), v. a. draga ihop (vid söm), rynka (om mun). NA. *snerpa*.
Snörä (§ 104), v. a. kasta, slänga undan. FN. *snara*, v. bortkasta.
Snösh, -en, m. fnöske. Målets *snösh* ock Sv. *fnöske* äro samma ord; jfr Got. *funisks*, adj. (eldig, som tager eld,) öfverensstämmande med Sv. *fnöske* ock FN. *fnióskr*, samt FN. *hnióskr* (biform till *fnióskr*), öfverensstämmande med målets *snösh*, hvilket, jfr § 42, har en starkare aspiration än FN. *hnióskr*.
Sôbbet, adj. oren, slaskig, moddig (om våglag). NA. *subben*, adj. fuktig, sölad. Jfr efterf.
Sofset, adj. oren, slaskig (om menniskor). Jfr föreg.
Sôga, adj. sugen, hungrig. Ordet skulle enl. § 46 förutsätta ett svagt verb *suga*.
Sôhla (§ 101), 1) v. a. sola (skor). 2) v. n. *sôhla dell*, slå till.
Sôlten, adj. svulten, hungrig. FN. *soltinn*. NA. *solten*. N. *sulten*.
Sôltnä (§ 101), v. n. svälta; magra genom svält.
Sômma, adj. samme. NA. *saamaa*, *sommaa*, *summaa*.
Sômt, -a, f. del. Egl. neutr. *somt*; jfr NA. *sumt*, FN. *sumt* adj. n.

Sôppen, adj. full, rusig. Jfr *supä*, § 98.

Sôtta-lur, -en, m. anrättning, bestående af en tunnbröd-kaka, doppad i kokande kött-spad. Jfr FN. *soð*, n., NA. *sodd*, n. köttsoppa (med gryn), ock målets *lur*, 1).

Spann, —, m. aflångt, rikligen jernbeslaget skrin, i hvilket mat medföres på resor.

Spelkä (§ 104), v. a. spjelka. Jfr *spjâhlk*.

Spit, -en, m. förtret. *I spiten*, till trots. NA. *spit*, n.

Spite, -a, f. sticka, pinne. Jfr *väv-spite*. FN. *spyta*, f. NA. *spyta*, (ock *spite*), f.

Spitä (§ 104), v. a. 1) sträcka, uttänja. FN. *spyta*, NA. *spita*, v. Jfr föreg. 2) gifva stick-ord. (Engl. *spite*). Jfr *spit*.

Spjåhlk, -a, f. 1) tråspade, med hvilken bröd inskjutes ock uttages ur ugn vid bakning. 2) tråspjäla, som skiljer garnet i en väf. Jfr FN. *spiálk*, f. spjäla.

Spôrvel, -n, m. pojkbyting; slyngel.

Spôtt-môrt, -en, m. = *spôrvel*; (egl. spott-mört).

Språng-gjohl, -a, f. bukgjorda i en sele, som är fästad i kåpan.

Sprônne, adj. rutig (om väf). Jfr Sv. *sprund*.

Sprônnä (§ 101), v. a. väfva rutigt. Jfr föreg.

Spräg, adj. lysande genom stark färg-skiftning ock omvexling. Ordet torde vara beslägtadt med det gammal-svenska *besprängа*, beströ med fläckar o. dyl.

Sprätt-bôga, -n, m. pilbössa. NA. *sprettebogje*, m.

Sprôt, -en, m. käpp, qvist, gren på en buske. FN. *sproti*, m. af *spretta*, växa. Jfr Sv. bog*spröt*, n.

Sprötä (§ 101), v. a. uppgräfva ock krafsa upp spånar ock mull (om höns). Jfr *spö* ock Sv. *sprätta*.

Spåkä (§ 104), v. n. spå. Jfr FN. *spakr*, adj. vis.

Spänn-hôk, -en, m. hök. Jfr *spännä*.

Spännä (§ 104), v. a. fatta, gripa. FN. *spenna*, v. omfatta; gripa.

Spännäs (§ 104), v. dep. sparkas. NA. *spenna*. FN. *sperna*, *sporna* l. *spyrna*, v. sparka.

Spär, -n, m. sparf. FN. *spörr*, m.

Spö (§ 104), v. n. krafsa (om höns). Det är att anmärka verben *riskä*, *sprötä* ock *spö*, jämnförda med subst. *ruske*, f. *spröt*, m. ock *spö*, n. (spö), af hvilka verben bet. skaka, rista, krafsa ock subst. telning, qvist.

Spönnäs (§ 104), v. dep. = *spännäs*.

Sta, adj. istadig (om hästar). NA. *sta*, FN. *staðr*.

Stæbbe, -n, m. stake, stör, stolpe på en kälke. Jfr Sv. *staf*, Anglos. *stäf* l. *steb*, m. FHT. *stab*, m.

Ståe, -a, f. stad på väf, list, bryn af en skog, kant af en åker eller svedja. NA. *støde*, f. kant på en väf.

Stakk-ståhlpe, -n, m. spis-stolpe.

Ståll, -en, m. stall. FN. *stallr*, m. FSv. *staller*, m.

Stånn, -a, f. stund; äfv. (i Anundsjö) en tid af några år.

Stæra (§ 101), v. n. stirra. NA. *stara*, FN. *stara*.

Steg, -e, n. knippe, bundt af lin.

Stemm, -en, m. stam (Leusiscus grislagine). Jfr *stint*.

Sten-bitt, -en, m. forell (Salmo Fario).

Stehnă (§ 104), v. n. dö. Jfr *stjehnä* ock Sv. *stelna*.

Stette, -a, f. träspjäla i en grind. Jfr Sv. *stätta*, f.

Stikk-slager, f. pl. (§ 62) bloss af klufna tall-stickor.

Stint, -en, m. en fisk af slägtet Leusiscus (mindre än *stemmen*, men större än Phoxinus).

Stjehl, adj. död. Jfr efterf.

Stjehnă (§ 104), v. n. dö (om boskap). Jfr FN. *stirðna*, v. n. styfna.

Stommehl, -e, n. träkäril utan handtag.

Stônt, -en, m. hemtare af näfver.

Stor-sinne, —, n. elakt ock vrångt, envist sinnelag. Jfr *sinne*. NA. *storsinne*, n. häftigt utbrott af vrede.

Stor-sinnt, adj. envis, vrång, ogin. FN. *stórsinnaðr*, vildsint. NA. *storsint*, mycket hetsig.

Stor-stue, -n, m. o. f. sal, = *hähldas-stue*.

Stôtta (§ 101), v. n. stamma. NA. *stota*, id. FN. *stauta*, stöta.

Stôtting, -en, m. skogs-kälke. NA. *stytting*. Jfr FN. *stuttr*, adj. kort; en *stötting* är nämnligen alltid försedd med korte medar till skilnad från långsläden, som har långe medar.

Stôttnă (§ 101), v. n. stelna (om fett). Jfr Sv. *stockna* ock § 43.

Stråkke, -n, m. sakta forsande vatten, farbart med båt. [NA. *strok*, n. stridt vatten].

Strångnă (§ 101), v. n. börja qväfvas, storkna.

Strann-strik, -en, m. strandpipare (Charadrius).

Strige, -n, m. väf af blån. NA. *strigje*, n. ock f. Jfr *stry*.

Strik, -en, m. pojkbyting. NA. *strik*, m. lång pojke.

Struhl, -e, n. buller, villervalla.

Struhlă (§§ 101, 105), 1) v. a. trassla, bringa i oordning. 2) v. n. vältra sig, rulla.

Stry, —, n. blån. NA. *stry*, n. FN. *strý*, n.

Stryk, -en, m. kringstrykande person.

Strytte, -a, f. korg af pärtor eller bytta af trä med skaft att bära på ryggen. Jfr *stut*, m. ock Sv. *strut*.

Ströjä (§ 104), v. a. oroa, förfölja, förskingra (i synnerhet höns ock får). Jfr Sv. *strö*, för*strö*.

Stuhl-vännä (§ 104), v. n. slå kullerbytta.

Stuhlä (§ 104), v. n. = *struhlä*, 2).

Stup, adj. stupande, brant.

Sturk, adj. stursk.

Stut, -a, f. flöte på nät.

Stut, -en, m. 1) strut; trattformigt kärl. Jfr *tut*. 2) urholkad träkubb, som upphänges för sjöfogel att lägga ägg uti. Jfr *ann-stut*.

Stuta (§ 101), 1) v. a. göra att något studsar. 2) v. n. studsa. FN. *stauta*, v. stöta.

Stut-körg, -en, m. = *strytte* (korg). Jfr *stut*, m.

Stykke, —, n. 1) stycke. 2) bred spets eller fint veckad rimsa af fint, hvitt tyg, som begagnas af qvinnorna på håret under *mössa*. Denne hufvudbonad kallas *stykke-å-mössa*.

Style, —, n. fogelstjert. NA. *styl*, m. FN. *stiölr*, m.

Stäkke, adj. kort. FSv. *stakkotter*.

Stär, -a, f. starr. FN. *störr*, f.

Stärvsam, adj. arbetsam. FN. *starfa*, v. sträfva, arbeta.

Stärvä (§ 101), v. n. *st. å*, dö. Anglos. *steorfan*, v.

Stömmel, -n, m. kort svans (ss. på svin, får ock getter).

Stöpe, -a, f. deg, tillagad till bakning. Jfr Sv. *stöpa* (kulor).

Stöpäs (§ 104), v. dep. skuffas, rasa i lek. Jfr FN. *steypas*, v. dep. omstörtas, falla.

Su, -a, f. öfver-kant på en båt. FN. *súð*, f. ock NA. *sud*, f. båtfog; båtsida.

Su-bann, -e, n. kant-list rundtom en båt. Jfr *su*, f.

Sutte, -n, m. hund. Jfr *kiss*.

Sva, -e, n. dal, sänkning mellan berg. Kanske besl. med Sv. v. *sviga*, då ordet skulle heta *svag*, jfr § 23.

Svahl l. **svåhl**, -n, m. 1) svål, hud med hår (af menniskor ock svin). FSv. *svarþer*, m. 2) (gräs-svål) markens gräsbevåxta yta. FN. *svörðr*, m. NA. *svor* el. *svol*, m.

Svæhla, -n, m. öppen förstuga till en bod eller badstuga. FN. *svalar* (-*ir*), f. pl., *svalar*, m. pl. NA. *sval*, f. gång på sidan af ett hus.

Shvart-sko, -n, f. = *offerbensko*.

Sve (§ 104), v. n. svalla (om is, som genom småningom tillflytande vatten förökas).

Sveg, -a, f. vidja; ris. NA. *sveig*, m. *sveigja*, *sviga*, f. FN. *svigi*, m.

Svång, adj. hungrig. NA. *svang*, FN. *svangr*.

Svång-rem, *svält-rem* eller *sväng-rem*, *-a*, f. lifbälte. Jfr efterf.

Svångä (§ 104), 1) v. a. hårdt tilldraga. NA. *svengja*. 2) v. n. vara hungrig. Jfr NA. *svengjast*, FN. *svengiast*, v. blifva hungrig.

Syhnt, adj. i sammans. *bok-syhnt*, adj. som kan läsa ngt tryckt; *brev-syhnt*, adj. som kan läsa ngt skrifvet. Jfr FN. *sýnn*, adj. seende; synlig, tydlig.

Synä (§ 104), v. a. visa, låta se. NA. *syna*, FN. *sýna*.

Syttan, räkn. sjutton. NA. *syttan*.

Sytä (§ 104), v. a. sköta, vårda (barn). FSv. *syta*, NA. *syta*, v. id. FN. *sýta*, v. sörja för.

Såpp, -en, m. svamp (i allmänhet ock ej ss. i Sv. om blott visse, t. ex. rör*sopp*). FN. *sveppr*, m.

Sår-tännt, adj. ömtändt af syrlig mat, i synnerhet bär. NA. *saartent*.

Såt, -e, n. vägg-springa.

Sä, -a, f. 1) (säd, i synnerhet) korn. 2) utsäde. *Säs-pären*.

Sählj, -a, f. vide, pil (Salix).

Sänkä (§ 104), 1) v. a. hindra, qvarhålla. 2) v. n. fördröja sig, dröja. NA. *(seinka)*, *senka* el. *sænke*, v. a. o. n.

Sänne, -a, f. bryn-sten. NA. *sende*, n. flat sandsten att hvässa liar på.

Sähnän, adv. = *se hähnän*, så här. Jfr § 49.

Särk, -en, m. lintyg, fruntimmers-linne; består vanl. af 2 delar, den öfre, *ômma-delen*, af linne eller borstnings-väf ock den nedre (ifrån midjan), *ne(r)-delen*, af gröfre väf. FSv. *særkr*, FN. *serkr*, m.

Sävhle, adj. försigtig ock långsam i sitt handlingssätt; trög. FSv. *sæfligr*, adj. lugn, jfr Anglos. *sibbe (sibi)*, adj. fredlig, lugn.

Sö, -en, m. *kok-sö*, kokande, het vätska. FN. *seyðr*, m. ock *soð*, n. sopp-spad.

Söfte, —, n. ögla på en klocka, knapp, bjellra eller dyl.

Söftä (§ 101), v. a. syfta, sigta.

Sölle, -a, f. underlags-bjelke. FSv. *syll*, f. Sv. *syll*, m. NA. *svill* ock *syll*, f. id. FN. *súla*, f. pelare.

Söhlv, -a, f. = *söfte*. Kanske beslägtadt med FN. *sylgia*, f. sölja.

Sölver, -e, n. silfver. FSv. *sylver*, n. D. *sölv*, n. Såsom förste sammansättnings-led har ordet (likasom i FSv.) den förkortade formen *sölv*, t. ex. *sölv-ski*, f. matsked af silfver.

Sömmä (§ 104), v. a. sy, sömma. NA. *sauma*, FN. *seyma*.

Sönke, —, n. sänke.

Sönnt, adv. sönder. NA. *sundt* (af *sund*, adj. söndrig).

Sör-körar (§ 14), -n, m. egl. en som körer söderut. Ordet säges om Nord-Ångermanländingar, som vintertiden företaga handelsresor

till medlersta Sverige, serdeles till Uppsala före Distingen ock Stockholm. Numera är det i synnerhet allmoge från socknarna Nätra ock Själevad, som i de andra socknarna ock i nedre lappmarken uppköpa hästar, smör, fogel ock renkött, hvilket de sedan å ofvan nämnde platser försälja. Förr hafva äfven Anundsjö- ock Sidensjöboar varit ifrige *sör-körara,* men nu börjat lyckas inse förderfvet med denne handel.

Söt-bul, -en, m. kokt malt, som begagnas till brödsofvel.

Söt-köpp, -en, m. = *dôpp-köpp.*

Söt-ost, -en, m. = *fat-ost.*

T.

Tæhla (§ 101), v. n. tala. **Tåhlen,** adj. talför.

Tåhlv-manns-styrke, -a, f. = *sju-manns-kraft.*

Tåhlv-slå-stohl, -n, m. = *högstohl.*

Tammas-finger, -e, n. tumme. NA. *tumarsfingr,* m. o. n.

Tang, -a, f. 1) tång. FSv. *tang,* FN. *töng,* f. 2) spets af ändben (hos djur). FN. *tangi,* m. den del af svärd eller dyl., som sättes i träskaft; smal udde.

Tarjä (§ 101), v. a. karfva, gnaga, söndertugga. Jfr Sv. v. *tära (såra, sarga).*

Te, 1) præp. till. 2) konj. till att. NA. *te.*

Tega (§ 101), v. a. tigga, begära.

Tegas (§ 101), v. dep. impers. föreboda. *De tegas,* det stundar. Detta påstås kännas genom stickningar i fingrar, hälar eller tår. *De stikk ti lill-tån, de tegas friara.*

Tel, -en, m. tog, med hvilket ett nät är kantadt. NA. *telna,* f. FN. *þinull* el. *þinurr,* m.

Tell, 1) præp. till. 2) adv. ånyo.

Ten, —, m. stängel; fin käpp. *La-ten,* laddstake. FN. *teinn,* m.

Tenn, -a, f. = *tjenn.*

Tep, -e, n. tillgjord, sipp menniska. FN. *tepra,* f. H. Spegel upptager i Glossar. Su. *tåp* ock *teep* = *våp.*

Tepet, adj. tillgjord, öfver höfvan försigtig. Jfr föreg. ock FN. *tæpr,* adj. försigtig vid att vidröra något.

Tepä (§ 101), v. n. 1) vara tillgjord; *tepe ti maten,* af öfverdrifven försynthet äta litet. 2) gå mycket sakta ock försigtigt. NA. *tæpe.* Jfr föreg.

Tess, konj. till dess, = *dess.* NA. *tess.*

Tessnatt anne, adv. dessutom, = *dessnat anne.*

Tete, -n, m. löpe. NA. *tette*, m. Jfr Sv. *tätgräs*.

Tet-mjåhlk, -a, f. mjölk, som löpnat, vare sig genom löpe eller salt eller annat. Jfr föreg.

Ti, -en, m. tid. *Ti fran stånn*, tid från tid, stund från stund.

Ti-bören, adj. (om ko) som burit kalf före jul. Jfr *ti*, tid.

Tidd, adj. par-lysten (om kor). NA. *tidd*, adj. lysten; par-lysten; drägtig (om djur).

Tidås (§ 104), v. dep. vara *tidd*. Jfr föreg.

Tinä (§ 101), v. a. med tröskvagn urslå *titer* (se *tit*). NA. *tina*.

Tiss, -en, m. bröst, bröstvårta. NA. *tisse*, f. pl. Äldre Sv. *tittar*, pl.

Tister, -a, f. gnista. **Tisträ** (§ 102), v. n. gnistra. Jfr *tosträ*.

Tit, -a, f. agn, borst i ax. Jfr FN. *þína*, f. växtfiber, ock målets *tinä*.

Tjearr, -n, m. tjäder. FN. *þiðr* l. *þiðurr*, m.

Tjehnest, -a, f. tjenst. FSv. *þiænista*, f. FN. *þiónusta*, f. *Tjehnest-dräng*, *-pige*.

Tjenn, -a, f. tjärn, mindre sjö. NA. *tjønn* l. *tjenn*, f. FN. *tiörn*, f.

Tjere-gadd, -en, m. en klump af fet ved, rik på tjära. Jfr *gadd*.

Tjere-låppe, -a, f. gräshoppa.

Tjer-tratt, -en, m. 1) tratt för tjära. 2) (öknamn på en) Nordmalingsbo.

Tjer-törrve, —, n. = *tjeregadd*. Jfr *törrve*.

Tjett, adj. tät. NA. *tjett*, FN. *téttr*.

Tjo, räkn. två.

Tju, -e, n. kroken på en lie, som hvilar mot orfvet ock vid det fastbindes. NA. *tjo*, n. FN. *þió*, n. liehandtag.

Tjuke, -a, f. 1) ticka, träsvamp. 2) klocka, som bindes vid fimmerstången. NA. *kjuka* eller *tjuke*, f. hård träsvamp.

Tjuket, adj. rädd.

Tjur, -n, m. ved af den krökte delen af en tall eller gran, som växer i en brant sluttning, der träet först går rätt ut från backen, men sedan sträfvar uppåt. *Tjur* af tall begagnas till båtkölar ock af gran till skid.

Tjvæga, -n, m. qvast af vissnadt granris. NA. *tvoga*, f. viska. Jfr Sv. *två*, v. ock dess part. *tvagen*.

Tjvåre, -n, m. kräkla (som begagnas vid matlagning). En sådan göres mestadels af toppen af en späd tall. NA. *tvora*, f. FN. *þvara*, f. Jfr *törel*.

Tjvet, -en, m. spån. NA. *tveit*, m. Jfr Anglos. *þvitan*, v. afklyfva, t. ex. *þ. spónas*, afklyfva spånar.

Tjå (§ 104), v. a. vänta, bida. (FN. *þiá*, v. tvinga, trötta).

Tjåkk-pikke-kôkke, -n, m. o. f. tjockt, pickadt bröd.

To, —, n. garn; *ull-to, lin-to.* FSv. *to,* n. lin ock hampa. NA. *to,* f. id. FN. *tó,* n. *ull*arbete. *Rygiar-tó,* n. (f.) gåfva af *lin.*

Tôkken, adj. sådan. FSv. *þyliker, tholkin.* Jfr *hôkken.*

Tomm, -e, n. tid, tillfälle. FN. *tóm,* n.

Tomm-hôs, -en, m. menniska eller djur, som äter mycket; menniska, som är girig ock karg. Jfr *hôs.*

Tongehl, -e, n. måne. FSv. *tungel,* n. FN. *tungl,* n.

Tor, -n, m. åska. *Torn går.* FN. *þórr,* m.

To-rå, —, n. garnämne, ospunnet lin eller ull. Jfr *to,* n. ock Sv. *råd.*

Torä (§ 101), v. imp. åska. NA. *tora.* Jfr *tor.*

Toster, -a, f. gnista. Jfr efterf.

Tosträ (§ 102), v. n. gnistra, kasta gnistor, = *tisträ.*

Totä (§ 101), v. n. mena; måtta, ämna.

Tov, -en, m. något hoptofvadt; tät rogbrodd. Tätt vuxet gräs heter i NA. *tov,* n. FN. *þóf,* n. tofning.

Trâhlj, -en, m. vidjering, ring om halsen på boskap, i hvilken *la-ban* eller skälla fästes.

Trâhlj-timre, adj. timrad på det sätt, att hvarje stock hugges lika tjock i båda ändar efter en *trâhlj,* som trädes utefter stocken. Sättet numera föråldradt. (Anundsjö).

Trant, -en, m. pojke.

Trantä (§ 101), v. n. springa (om barn), gå hit ock dit utan mål. Jfr föreg.

Tråsk, -a, f. groda. NA. *trausk* ock *frausk,* m. FN. *froska,* f.

Traskä (§ 101), v. n. trampa; gå i smutsigt väglag.

Tre, -e, n. trä. FN. *tré,* n.

Tre-akärsh, (◡ ⏊ ◡), -e, n. lakrits. Förmodligen af *theriacaria* af *Theriaca,* (om hvilket Pharmacopœa Suecica af år 1817 kan upplysa).

Trô, -e, n. trampa (i en spinnrock eller väfstol).

Troe, -a, f. stång. *Görshel-troe* eller *hæga-troe,* gärdselstång. NA. *troe,* f. FN. *tróð,* n. ris o. dyl. fyllning mellan taktträen ock torfven på torftak.

Trôllet, adj. elak; liderlig; stygg. NA. *trollut,* adj.

Tromme, -a, f. smal stock. FN. *þrumla,* smalt, rundt trä. Jfr Sv. *trumma,* f. genomborrad stock.

Tromme, interj. sannerligen. Kanske = Sv. tro mig! Jfr *veme* ock § 54.

Trommä (§ 101), v. a. hugga en stock i stycken. Jfr *tromme,* f.

Trå, adj. trogen, kär; efterhängsen. FN. *þrá,* f. åtrå. NA. *traa,* adj. ihållig.

Trå, —, n. trots. *I trå för*, till trots. FSv. *þra*, sätta sig mot. FN. *þrá*, n. trots. Jfr NA. *traa*, adj. trotsig; se föreg.

Trå (§ 104), v. n. längta. NA. *traa*, FN. *þrá*, v.

Trässeri (_ ◡ ´), —, n. skämt, gyckel. Jfr efterf.

Trässä (§ 101), v. n. gyckla, narras.

Trängä (§ 101), v. a. 1) klämma. 2) nödga; blott i nekande satser, eller frågesatser, i hvilke svaret blir nekande.

Tröjer l. **trögjer** (§ 62), f. pl. skar-bogar, snö-skor, gjorde af pärtor eller näfver. NA. *tryga*, f. FN. *þrúga*, f.

Tröjsam, adj. nöjsam, treflig. NA. *trøysam*. Jfr *tröjä*.

Tröjä (§ 104), 1) v. a. göra att ngn trifves. 2) v. n. trifvas. NA. *trøye*, v. a. förnöja. (FN. *þreya*, vänta).

Tue l. **tuge**, -n, m. den ögla eller ring, som trädes genom skackeln för selpinnen — *sela-tue* —, eller genom *aksahn* i åkdonet för skackelträet — *skakkehl-tue* —. NA. *toge*, m. en krok eller ögla att draga i.

Tull, -en, m. topp af ett trä. Jfr FN. *þollr*, m. stång.

Tulle, -a, f. vagga. **Tullä** (§ 101), v. a. o. n. vagga.

Tut, -en, m. strut; napp. Jfr *stut* m. ock FN. *strútr*, NA. *strut*, m. tut, pip (på en kanna).

Tut-tre, -e, n. träställning, som uppbär nappen i vaggan. Jfr föreg.

Tvint, -en, m. bofink.

Tvintä (§ 101), v. n. 1) ifrigt gå på. 2) *tv. tell*, slå till.

Tvittä (§ 101), v. a. utbreda hö till torkning.

Ty (§ 104), v. a. 1) tyda, förklara. 2) = *re*. (NA. *tya*, Isl. *týa*, utrusta).

Ty, —, n. skaft på en räfsa. Jfr Sv. *tyg* i far*tyg* o. dyl.

Tykk-mykken, adj. snarsticken, ömtolig (för ord). (*K* lent). Jfr FN. *þykkinn*, adj. ömtolig om sin heder. *Þykkiu-mikill*, adj. långsinnt.

Tykkä (§ 101), v. a. tycka, anse; *t. åt*, vara missnöjd med. NA. *tykkja*, v. vredgas.

Typpe, -a, f. höna. (Fem. af *tupp*).

Tå, -e, n. fägata, omgifven af gärdesgård. FSv. *ta*, FN. *tá*, n. väg.

Tåg-ber., -e, n. Rubus saxatilis. NA. *taagebær*, n.

Tårn, -e, n. ändarne af en *tråhlj*, som fästas samman. Jfr FN. *þorn*, m. torn, nål i ett spänne.

Tåt l. **tått**, -en, m. ett mindre knippe lin, 1/40 *bänn*. FN. *þáttr*, m. afdelning.

Tåttä (§ 101), v. a. pressa, krama. FN. *totta*, v. suga ur.

Täksnä (§ 101), v. a. = *bhlänkä*.

Tämming, -en, m. ung häst (äldre än *romphling*), som skall tämjas. NA. *tæming*, m.

Tänn, -e, n. det som kan begagnas för att upptända eld.

Tännsjä (§ 104), v. n. sträcka sig efter, försöka att nå. Jfr Sv. *tänja*, v.

Tög, -a, f. egl. tog af fina tallrötter, dragrep (af vidjor) i en kälke eller *drög*. Jfr FN. *taug*, f. rep.

Tömm, -a, f. töm. FSv. *tömber*, m.

Tönnel, -n, m. större *kapp*. Kanske dimin. af *tunna*, f.

Töpplinga (§ 62), pl. tvillingar.

Törel, -n, m. staf, som begagnas vid smör-kärning. NA. *tverel*, *tyrel*, m. FN. *þyrill*, m. en sorts omrörings-staf. Jfr *tjvåre*.

Törrve, —, n. fet tallrot, rik på tjära. FN. *tyrviðr*. NA. *turrvid*, m. torrt bränsle. Jfr Finsk. *terwas*, tjärved, *terwa*, tjära.

Tövhlä (§ 102), 1) v. a. tofva, gnugga. 2) v. n. drumligt umgås med något. NA. *tøva*, v. tofva; spilla tid utan framgång på ett arbete.

U.

Uffer, adv. ock præp. utför, nedför.

Undrom (§ 61), undran; *oppåt undrom*, förundrad. (*U* djupt som i Sv.)

Unna, adv. o. præp. undan. (*U* ss. i föreg.)

Ur, -en, m. yrväder. *Djäken-uren* (= *Pålsmess-uren*, som inträffar i slutet af Januari,) har sitt namn af djäknarne (= skolgossarne), som vid den tiden förr reste till skolan.

Ussen, præp. ock adv. under. Jfr *nässen*.

Ut-bôhling, -en, m. 1) person, som ej hör till slägten (= utbörding). 2) som ej hör till byen eller socknen. 3) dålig, ohyfsad menniska. 4) gengångare af ngt oäkta barn, som blifvit mördadt af sin moder. Det är ej roligt för henne att träffa detta spöke, som springer omkring ock ropar: *mamme! mamme min! ty utbôhlingen ä värst mot slägta.* NA. *utbur*, m. spökelse af barn, som blifvit utsatt i skogen.

Ut-byss, adj. som ej hör till byen (om menniskor).

V.

Vahl, -en, m. i sammans. med ngn tid af dygnet, måltid. Jfr Sv. qvälls*vard* o. dyl.

Vahl, -en, m. 1) käpp, skaft. Jfr *slôve-vahl*, *skakk-vahl*. NA. *vol*, m. FN. *völr*, m. 2) kullfallna trän i skogen. NA. *vaal*, m.

Valakk, -en, m. kastrerad häst.

Vall, -en, m. bebygd plats omkring kyrka (= *körk-vall*) eller plats omkring fäbodar (= *febo-vall*).

Vallä (§ 101), v. a. öfverstryka medarne på en släde med tjära. Jfr *is-vallä*.

Våhlv, -e, n. hvalf. **Våhlv**, adj. trind, rund. (Anundsjö).

Vahlä (§ 101), v. a. ersätta skada; våga ock försäkra skada. FSv. *varþa*, v. ansvara för. NA. *vola*, adj. försäkrad, assurerad.

Væmmahl, -e, n. vadmal.

Vangn, -a, f. (o. m.) vagn. Pl. (§ 59) *vänger*; dessutom finnes en pl. *vangna*, m. FSv. *vagn* el. *vang*, m., pl. *vængir*. NA. *vaagn*, f.

Vann, —, m. mullvad. (Anundsjö). NA. *vaand*, m. vatten-sork (Lemmus amphibius). Jfr *gvann*.

Vannä (§ 101), v. a. önska. *Jäg vann'en i fannärsh*, jag önskar honom till underjorden. Jfr FN. *vanda*, v. bekymra sig om. [NA. *vona*, v. förmoda, hoppas. Tysk. *wonnen*, v. önska].

Vara, -n, m. ärr efter insekten styng (Œstrus Tarandi). NA. *vere* ock *væra*, m. Äldre Sv. *värna*, f.

Væra lag förekommer i talesättet *takk för gôtt væra lag å gôtt tæhla ve!* (tack för godt "vara-tillsammans" ock godt "tala-med"). Jfr *lag*.

Varninge *däg!* olycklig du! *Varninge* förekommer aldrig eljes.

Varsh, adv. varse. *Vahlä varsh*, varseblifva.

Vart-ätter, adv. efter hvarandra. *Vart-ätt-anne*, det ena efter det andra.

Vavhlä (§ 102), v. n. prata, sladdra. (Anundsjö). NA. *vavla*, v. n. Jfr *gvavhlä*.

Ve-bann, -e, n. öfversta stockbandet på en hässja.

Vela, -n, m. matstrupe (på djur). NA. *vælen*, m. FN. *vælindi*, n.

Vela (§ 108: 8), v. n. vilja.

Vell-för-syn, -a, f. (egl. villa för synen) synförvillelse, taskspeleri.

Vell-goning, -a, f. undfägnad till ersättning för ngt besvär. Jfr FN. *vild*, f. vilja, välvilja.

Vell-goä (§ 101), v. a. gifva ersättning; muta. Jfr föreg.

Vell-skifting, -en, m. l. **vell-skytting**, -en, m. ostyrig pojke el. yngling.

Veme, interj. ve mig, sannerligen. Jfr *tromme* ock § 54.

Vesse, -a, f. visshet. NA. *vissa*, f. FSv. *vissæ*, f.

Vest, -a, f. prydlighet ock ordning i rum genom städning. *Gära vesta*, städa.

Vete, -a, f. vätska (mjölk, lingon o. vatten el. dyl.), som ätes till gröt.

Vi, -a, f. vidja; ris. *Vi* är det egentl. namnet på tukto-redskapen åt barn. NA. *vie*, *via*, f.

Viller, adj. komp. bättre; § 73. NA. *viller*, adj. komp. FN. *vildr*, adj. god.

Villä (§ 101), v. a. villa. *Villä se* eller *v. bort se*, gå vilse. NA. *ville seg*. FN. *vera villr vega*.

Vimsen, adj. yr i hufvudet. Jfr FN. *hvím*, n. sanslöshet. NA. *vima, vimra*, v. tumla i väg, löpa blindt hän.

Vin, -e, n. fogel-lek. Jfr NA. *vina*, v. para sig (om foglar).

Vinn, —, m. verk ock plåga i en handled. Jfr Got. *vinnan*, v. n. lida, känna smärta.

Vinster, adj. venster. (Anundsjö). FN. *vinstri*. NA. *vingstre*.

Vintring, -en, m. tjur, som är ett år gammal. NA. *vintring*, m.

Vi-oppen, adj. vidöppen; liggande på rygg; motsatt *framm-gruvenes*.

Viter, -a, f. rå, ande, som enligt de enfaldiges tro herskar öfver sjö, ström, skog ock berg, jfr sid. 5. NA. *vitr*, n. FN. *vættr*, f. ande, *vitran*, f. uppenbarelse.

Viter-vårk, -en, m. verk, som *vitra* åstadkommer. Han är dräglig, så länge solen skiner, men under natten blir han mycket svår. Sådan plåga lindrar ingen Med. D:r, utan blott "kloke gubbar". De använda dertill enklare läkemedel, under det att de säga något, nämnligen — enligt förtroligt meddelande — ett åkallande utan andakt af Herrans namn.

Vô, int. pron. neutr. hvad (§ 81).

Vogä (§ 104), v. a. 1) våga. Jfr FN. *voga*, D. *vove*, v. ock FSv. *vagha*, Tysk. *wagen*, v. 2) lofva, prisa.

Vôhl (§ 115), imperativ, som förekommer blott i tales. *vôhl int!* låt bli!

Vohlen, adj. bet. i sammans. beskaffad. FSv. *vurden*, FN. *(v)orðinn*.

Vôhlen, adj. omtänksam, aktsam. NA. *vyren*, adj. Jfr *ovôhlen*.

Vohn, adj. som kan umbära.

Vohn, -a, f. 1) hopp, möjlighet. FN. *ván*, f. 2) redskap, don.

Vohn, —, m. den del af en åker eller äng, som afbergas under samma slag.

Vônn, poss. pron. vår (§ 79). NA *vonn*.

Vôrkä (§ 105), v. n. = *ôrkä*.

Vôrt, konj. om (§ 53).

Vôtte, -n, m. den slipade delen af en knif eller yx. Jfr *vättä*. NA. *kvota*, f. egg eller den slipade delen af ett jern.

Vrång, adj. vrång, elak. FN. *rangr*.

Vrång-il, -e, n. l. **vrång-löte**, —, n. = *brik-löt*, n. vrångt, envist sinnelag, som kommer öfver någon för en stund eller kortare tid; jfr *löt*, 1). Jfr föreg.

Vrea, -n, m. handspak, häfstång. Jfr Sv. *vrida (vri)*, v.

Vrensk, -en, m. hingst. Kanske besl. med FN. *hrina*, v. = efterf.
Vrenskä (§ 104), v. n. l. **vrenskäs**, v. dep. gnägga. Jfr föreg.
Vri, -a, f. knölig växt på en trästam. Jfr Sv. *vrida (vri)*, v.
Vri, -en, m. l. **vril**, -en, m. fat eller skål, gjord af en *vri*, f.
Våhl, -n, m. flöte på not.
Våhlje, -a, f. slem vid sjöstränder.
Vä l. **ve**, præp. vid, med.
Vähl, adj. värd. **Vähle**, —, n. värde.
Vähl, -a, f. verld.
Vält, -en, m. åkerbruksredskap, med hvilken utsäde nedmyllas.
Vältä (§ 101), v. a. nedmylla med *vält*.
Vähläs, interj. hell! *vähläs däg*. Jfr §§ 54, 55.
Vär, -e, n. väder. NA. *vær*, n.
Vär-ski, -a, f. tvärbräde för änden af ett tak. Jfr föreg. ock *ski*, f. NA. *vindskjeid*, f. FN. *vindskeiđ*, f. ock FSv. *vinsked*, f. id.
Vätt l. **vätte**, —, n. ngt litet. *Ge me lite vätte!* FSv. *vætta*, n? NA. *vetta*, grand. Jfr *int-vätt*. Detta *int-vätt* är, såsom det af ordboken synes, maskulin, ehuru *vätt* är neuter. En sådan omkastning af kön vid sammansättning är visserligen ovanlig, men ej ensam för detta ord; man jämnföre *pela-grut*, m. af *grut*, f.
Vättä (§ 101), v. a. hvässa. (Anundsjö). Jfr *gvättä*.
Väv-ben, -e, n. väf-stol. Jfr *ben*.
Väv-spite, -a, f. pinne, som trädd genom en fastsydd ögla i kanten af en väf nedstickes i jorden att fasthålla honom vid blekning. Jfr *spite*, f.

Y.

Yge, —, n. öga.
Yte, -a, f. det yttersta eller yngsta af ett trä. NA. *yte*, f.

Å.

Å, konj. 1) ock. 2) att.
Å, præp. af, utaf.
Ågä (§ 104), v. a. ega, besitta.
Åjäs (§ 104), v. dep. jämra sig; jfr *håjjä*.
Å-lägsen, adj. aflägsen.
Å-slapp, -e, n. öfverlopp, rest.
Å-slänges, adv. = *åtabak*. Jfr *frammslänges*.
Åt, adv. tillbaka, åter.
Åt, -e, n. (gemensam benämning på) yrfä, ss. *brems, knort, my, myskrank* ock *skrank*. Sannol. beslägt. med Sv. v. *äta, åt*.

Åt, præp. åt, till, på.
Åta-bak, adv. baklänges. Jfr *åt,* adv.
Åta-ve, præp. bredvid. *Liggä åtave nån.* Jfr *åt,* præp.
Å-tell, adv. dessutom, på köpet. Sannol. egentl. *åt-tell,* jfr *åt,* præp. ock *tell,* præp.
Återst, adj. ock adv. ytterst, längst tillbaka. Jfr *åt,* adv. FN. *aptastr.*
Åt-kömmen, adj. förlägen, villrådig. Sv. *utkommen.*

Ä.

Äffsing, -en, m. afklippt trådände. Jfr Anglos. *efsjan, afsjan,* v. klippa.
Äjel, -n, m. brodd, hjertblad. NA. *eiende,* n. brodd.
Älla, konj. eller. FSv. *ælla.*
Älte, -a, f. brunst (om bockar). Sannolikt beslägtadt med FSv. *ælta,* v. drifva.
Ältäs (§ 101), v. dep. vara i brunst. Jfr föreg.
Ämnes-ve, -n, m. virke. Ordet höres ngn gång ss. *ämbets-ve.*
Äppehl, -a, f. äple.
Ärel, -n, m. bäck, rännil. **Ärle,** -a, f. ko-urin.
Ärsh, konj. om (§ 53).
Äsa (§ 108: 8), v. n. gäsa. NA. *æsa,* v. n.
Äshken l. **ässhen,** adj. tam, folk-kär (om djur). NA. *ælskjen,* adj. Jfr Sv. *älska,* v.
Äshkä l. **ässhä** (§ 104), v. a. göra ett kreatur tamt ock folk-vänligt. Jfr föreg.
Ässhäs l. **äshkäs** (§ 104), v. dep. (egl. *äskäs* l. *askas*) strö aska eller salt på färska nejonögon (ock röra om dem) för att tvätta dem rena från slemmet.
Äsp l. **äspe,** -a, f. hasp. FN. *hespa,* f.
Ätt, præp. efter. **Ätte,** adv. efter; qvar. Sup. *ätterst,* längst tillbaka. Jfr *åt,* adv.
Ätte, -a, f. krubba. NA. *æta,* f. krubba för får. Jfr Sv. *äta* ock den gotiska bildningen *uz-eta,* m. krubba.

Ö.

Öghläs (§ 101), v. dep. känna vämjelse; kasta upp. NA. *øgje, igla.* Isl. *elgia.*
Ök-gæhlen, adj. brunstig (om hingstar).
Ökse, -a, f. yx. FSv. *öxe,* f. NA. *öks,* f. FN. *öxi,* f.

Ömmest, adj. af ömse slag, hvarjehanda, olika. FN. *ymsir*, adj. pl.
Ömm-fött, adj. ömfotad.
Önk-het l. **önkelig-het**, **-a**, f. ömklighet, elände. (*K* i orden är lent). Det senare ordet användes mest i talesätten *de e* (l. *va*) *önkeligheta tell* (*häst* l. *kär* l. något sådant ord), (denne häst l. karl) är (l. var) det personifierade eländet. Qvantiteten af *e* i *-het* är icke alltid lika lång — man kan säga, att ju större eländet är, desto längre blir qvantiteten af denna stafvelse.
Ör, **-n**, m. örn. Någon gång kallas örnen för *slag-ör*. FN. *ari*, m.
Örk-da, **-n**, m. arbetsdag. NA. *vyrkedag*, m. Jfr *örkä* ock Sv. *verka*, v.
Örken, **-e**, n. fotbladets främre del. FN. *iarki*, m.
Örm, **-en**, m. orm.
Örm-snärl, **-a**, f. orm-ödla, = *örm-snärl*.
Ör-snärl, **-a**, f. trollslända. (Insekten anses af de fleste vara farlig för menniskor derigenom, att hon skulle söka att gifva stygn in i öronen).

Anm. Egentligen enstafviga substantiv (ock adj. *pikkehl*), som sluta på *l*, ock hvilkas närmast före *l* gående konsonant är (*b*,) *f*, *g*, *k*, *m*, *p*, eller *v*, låta *l* höras med dess i § 31 anförda tjocka uttal, ehuru i obestämde formen höres mellan slutkonsonanterne ett kort *e*, t. ex. *skrövehl* med helt annat *l* ock accent än *huvvel*; hvilket, ehuru redan i § 44 antydt, här må anmärkas, att man ej må anse, att detta *e* skulle enligt § 31: 2 vara långt.

Rättelser: Sid. 18 r. 32 står DE för V.D. — Sid. 20 r. 26 står svälta, svalt, för svältä, svalt, — Sid. 32 r. 25 står *löt.* för *löt*, se under *vrång-löt*. — Sid. 48 r. 39 står m. för m. o. f. — Sid. 54 r. 19 står m. för m. o. f. — Sid. 80 r. 23 står *tättr.* för *péttr.*

I orden blå-nö, divlä, feblä, gvavlä, gängel, hommel-mjö, knövlä skall ett h inskjutas före l ock i ordet däan ett h före n.

OM

ALLMOGEMÅLET

I

SÖDRA MÖRE HÄRAD

AF KALMAR LÅN.

AKADEMISK AFHANDLING

AF

DOKTOR **N. LINDER,**
E. O. AMANUENS VID UPPSALA UNIVERSITETS BIBLIOTHEK.

UPPSALA,
W. SCHULTZ' BOKTRYCKERI.
1867.

Om Allmogemålet i Södra Möre Härad.

Inledning.

I. Vigten af allmogemålens noggranna undersökning har så ofta och så kraftigt blifvit framhållen och nödvändigheten deraf så tydligt bevisad, att denna fråga numera kan anses afgjord. Den styrka och lifaktighet, som den fosterländska språkforskningen under de senare åren vunnit i vårt land, utgör ock en af de mest glädjande företeelserna på vetenskapens område. Men om detta studium skall blifva af verkligt gagn, så måste folkets språk i hvarje del af riket, hvarje landskap, ja hvarje socken göras till föremål för en omsorgsfull forskning. Först derigenom kan vinnas en riktig och fullständig kännedom om svenska språket i hela dess vidd. Det är med öfvertygelsen härom som denna afhandling blifvit utarbetad och utgifven.

II. Södra Möre härad i Kalmar län, hvars allmogemål här behandlas, är utan tvifvel bland de äldsta bygder i vårt land. Om det likväl hvarken i ethnografiskt, antiqvariskt eller språkligt afseende hör till de för forskningen mest vinstbringande orterna, så erbjuder det likväl i dessa fall ganska mycket, som förtjenar uppmärksamhet af allmogens och vetenskapens vänner. Ännu finnas, särdeles uti de från kusten mest aflägsna delarne af häradet, många gamla bruk och sedvänjor, ännu får man höra sagor, legender och folkvisor, som väl kunde förtjena att räddas från glömska, och hvilka äfven till belysning af språket kunde vara af mycken nytta. Af fornforskarne hafva der befintliga fornminnen: gamla kyrkor och kyrkosaker, domarestenar, jordfynd m. m. redan för längesedan ådragit sig uppmärksamhet. Åt allmogemålet, här på samma gång som i de öfriga delarna af länet, var, så vidt mig är kändt, Doktor G. V. Sylvander den förste, som egnade någon omsorgsfullare granskning. Att hans undersökning skett med noggrannhet, insigt och kärlek till ämnet, visar sig af de rika bidrag, som hans samlingar lemnat till Rietz' stora verk öfver Svenska Allmogespråket. Då dessa samlingar se-

dan flere år tillbaka befinna sig under Kontraktsprosten Rietz' vård, har för mig icke varit tillfälle att om dem taga någon annan kännedom, än som kan vinnas af nämnda arbete.

III. Både i afseende på jordmon, folklynne och språk röjer sig en märkbar skilnad emellan de till Kalmar Sund gränsande delarne af häradet, hvilka der kallas *landsbygden (lanns-bøjdna)* och de inåt landet belägna, *skogsbygden (skóg-bøjdna)*. Visserligen är, hvad språket beträffar, ordförrådet tämligen lika öfverallt, men då landsbygdens mål, i följd af innevånarnes lifligare samfärdsel med närbelägna städer och socknar med olika munarter, nu mer närmar sig det vanliga svenska talspråket, så afviker målet i skogsbygden, som omfattar *Wissefjerda* och *Oskars* socknar, *Arby* kapellförsamling, nästan hela *Thorsås*, större delarne af *Arby*, *Mortorp*, *S:t Sigfrid* och *Madesjö*, samt några byar i *Söderåkra*, *Halltorp* och *Ljungby*, ganska betydligt från det förra och ter sig vida mer fornartadt [1]). Här förekomma särskilda former för alla tre genera hos den obestämda artikeln, adjektiven och några af de possessiva pronomina, särskild plural hos verben, hvilken senare likväl alltmera sällan brukas, vissa diftonger eller diftongartade vokalljud, ett starkare fasthållande af fornspråkens genus o. s. v., hvilket allt antyder en äldre ståndpunkt i språkligt afseende. Flertalet af de ord, som i detta arbete finnas upptagna, äro ock upptecknade inom detta område, hufvudsakligen *Madesjö*, *Wissefjerda*, *Oskar*, *Arby* och *Thorsås*. Mest egendomligt är språket i sistnämnda socken, som visar stor likhet med allmogespråket i vestra Bleking, under det de öfriga af skogsbygdens sockenmål mer närma sig Värendsdialekten. Der träffas det största antalet ovanliga ord, endast der har jag hört starka former af verben *sjónga* (sjunga), *åga* (vara skyldig), *åka* m. fl., äfven som hårdt *g* i slutet af ord och mellan två vokaler och diftongen *äj*, Fn. *ei*, för *e* endast der äro allmänna. I den öfriga delen af skogsbygden har *g* i ofvannämnda fall försvagats till *j* eller bortfallit, *äj* har i hela Wissefjerda sin motsvarighet i *oj*. I Arby kapellförsamling och Oskar är *oj* vanligast; men af äldre personer och i vissa byar höres äfven der *äj*. För öfrigt vacklar bruket emellan dessa diftonger och *e* allt efter hvarje trakts större eller mindre närhet till landsbygden, der *e* nästan öfverallt är rådande.

IV. Under sådana förhållanden är det ingen lätt sak att vinna enhet i stafningen, synnerligen då icke alla orden äro gemensamma för

---

1) Häradet, som är ett af de största i Sverige, består af 7 pastorat med tillsammans 13 socknar, nämligen *Ljungby*, *Hossmo*, *S:t Sigfrid*, *Mortorp*, *Oskar*, *Arby*, *Hagby*, *Halltorp*, *Woxtorp*, *Söderåkra*, *Thorsås*, *Wissefjerda*, *Madesjö*, och dess befolkning uppgick den 31 December 1865 till 43,516 personer.

hela häradet. På ofvan angifna grunder har jag ansett riktigast att stafva orden enligt deras uttal i Thorsås, för så vidt nämligen som jag kunnat bereda mig tillfälle att der höra dem ur folkets mun. Der detta ej varit fallet, äro orden tecknade efter uttalet å den ort, der jag hört dem, eller enligt de uppgifter, jag af tillförlitliga personer erhållit. Vid behandlingen af ljudläran har följaktligen hufvudsakligt afseende blifvit fästadt vid Thorsåsmålet.

V. En bland de största svårigheterna vid allmogemålens studium är att finna lämpliga beteckningar för de snart sagdt i oändlighet skiftande bokstafsljuden, isynnerhet de vokaliska. Att söka fullständigt utreda detta ämne medgifver icke min förmåga och kan till en del anses ligga utom det ämne, som här afhandlas, hvarföre jag endast i förbigående omnämnt de för etymologien, om också ej för fonologien, mindre vigtiga ljudskiftningarna. — Riktigheten af Professor Carl J. Sundevalls anmärkning om det olämpliga uti att bilda fonetiska bokstäfver "genom tillsatta, afskilda punkter och streck" (Om Phonetiska Bokstäfver s. 33) inser jag mycket väl, men då jag under afhandlingens utarbetande icke såg någon utväg att erhålla passande typer och jag dessutom ville göra mitt arbete tillgängligt äfven för de i språkfrågor mindre förfarne, så har jag sett mig nödsakad att i några fall använda just det af Sundevall ogillade beteckningssättet och jag har dervid åtminstone *sträfvat* efter enkelhet och sökt använda sådana tecken, som med lätthet kunna utbytas mot de i vanlig skrift förekommande, utan att någon väsentlig olikhet uppstår. — Både *ó* och *ô* (35—38) kunna sålunda återgifvas med *o*, det senare, om man så vill med *ŏ*, emedan det i etymologiskt afseende merendels motsvarar Sv. *ŏ* (30); *æj* o. *ǟj (oj)* kunna utbytas mot *ä* och *e* (58, 63). Jag har öfverallt sökt att stafva orden såsom de uttalas, men dervid undvika alla onödiga afvikelser från bruket i svenskan. Sålunda betecknas *j*-ljudet med *j*, *dj*, *g*, *gj*, *hj* eller *lj*, *v*-ljudet med *v* eller *hv*, *sch*-ljudet med *sj*, *sk*, *skj* eller *stj* o. s. v., allt efter etymologiens fordringar, ehuru uttalet i detta fall egentligen icke afviker från svenskan, emedan jag fruktade, att ett annat förfarande endast skulle förorsaka ovisshet och oklarhet. Att dervid misstag och brist på följdriktighet icke kunnat undvikas, beror åtminstone till en del på osäkerheten af bruket i skriftspråket samt på brådska under arbetets tryckning. — För tydlighetens skull är någongång den form, ett ord har eller borde hafva i svenskan och hvilken ofta brukas, isynnerhet på landsbygden, äfvensom ordens accent och qvantitet särskildt antydda.

VI. I ett fullständigt dialektlexikon borde naturligtvis upptagas alla de ord, som af allmogen brukas, således äfven de med skriftspråket gemensamma. Att detta vore riktigt och skulle hafva sina stora förmoner,

lär icke kunna förnekas. Hittills hafva mig veterligen alla de, som gjort allmogemålen till föremål för undersökningar, endast fästat sig vid det, som i ett eller annat afseende afviker från skriftspråket, ett förfarande, som för den etymologiska språkforskningen gör tillfyllest. Jag har också i föreliggande arbete, för att ej öfver höfvan öka arktalet af den dessutom nog stora afhandlingen, följt samma grundsats och dervid sökt undvika det alltför vanliga felet att såsom dialektord upptaga och behandla både till form och betydelse rent svenska ord. Deremot har jag egnat ett jemförelsevis stort aktgifvande på de sammansatta orden, af hvilka möjligen en stor del förstås af alla utan förklaring och äro allmänt brukliga äfven i skriftspråket men ännu icke blifvit intagna i något svenskt lexikon. Så bristfällig som den svenska ordboksliteraturen är, så är det af synnerlig vigt att gifva denna alla möjliga tillfällen att rikta sig ur allmogemålens rika förråd. — Att i de bygder, der denna ordsamling blifvit gjord, ännu en stor efterskörd kan vinnas, är utom allt tvifvel.

VII. Så vidt möjligt varit, har jag genom jemförelser med närmast beslägtade språk och munarter, sökt bestyrka ordens äkthet och nordiska eller främmande börd. Både i följd af brist på tillräcklig insigt, tid och utrymme hafva djupare gående etymologiska undersökningar blifvit utelemnade. Sådana hafva väl också näppeligen sin rätta plats i arbeten af detta slag, der hufvudsakliga vigten ligger på ett riktigt angifvande af hvarje ords form och betydelse. Min afsigt med språkjemförelserna har endast varit, att derigenom göra orden mer tillgängliga för grundligare forskningar. Genom hänvisningar till arbeten, der närmare upplysningar eller försök till förklaringar äro att finna, har jag sökt att i någon mon underlätta dessa. Vid anförande af ord ur andra språk eller dialekter har jag skrifvit dem så som de förekomma i de arbeten, hvarur jag hemtat dem, äfven då jag betviflat uppgifternas noggrannhet eller riktighet. Den brist på konseqvens i allmogeordens stafning, som blifvit en följd deraf, att uppgifterna äro hemtade från många olika författare med olika sätt att stafva och olika noggrannhet i uppgifter, ligger i öppen dag, men torde ej rättvisligen böra mig tillvitas. Med s. 65 börjar ett något flitigare anförande af jemförelser med andra svenska allmogemål, isynnerhet sådana, öfver hvilka fullständigare ordböcker hafva utkommit eller snart äro att förvänta. Att detta ej skett lika från början, beror på orsaker, öfver hvilka jag ej kunnat råda. Åt en del ord, om hvilka jag först under arbetets tryckning erhållit kännedom, har jag icke haft tillfälle att egna närmare undersökningar eller taga dem i beräkning vid behandlingen af ljudläran och formläran.

VIII. Främmande ord, isynnerhet fransyska, använder Möreboen ofta, men utom bruket af de i äldre tider med svenska språket införlifvade, såsom *skole*, *kyrka*, *altare*, *prest* o. d. samt namn på nya föremål och uppfinningar och hvad dermed står i sammanhang, är det — betecknande nog — nästan bara under samtal med ståndspersoner som han finner lämpligt att öfvergifva hvad han kallar *sitt språk*. Naturligtvis sker det då för att visa sig bildad eller göra sig bättre förstådd, t. ex. af sin prest, sin domare eller sin länsman. Att de lånta ordens både form och betydelse blifva förvridna, ofta oigenkännliga, är sjelfklart och man kunde vara böjd att anse sådana besynnerliga former som *talång* (⏑ –́), talgåfva, *passascha* (Fr. *passage)*, saga, berättelse, lögnhistoria, *sól-pärasoll*, parasol, *bara-blott*, bara, endast, *ur-klokka*, fickur, *besennliaunnlet*, underligt, o. d. i allmogens mun såsom ett svenska tungomålets kraftiga sjelfförsvar mot främmande intrång. I Ordboken hafva högst få främmande ord fått plats och endast sådana, som i viss betydelse allmänt brukas.

IX. Person- och ortnamn, som annars väl kunde förtjena sitt eget studium, hafva likaledes af brist på tid och utrymme endast flygtigt kunnat behandlas. Särskildt böra ortnamnen både här och annorstädes, isynnerhet om man tager kännedom om huru de af allmogen uttalas och huru de skrefvos i äldre tider, samt derjemte om ställenas läge och beskaffenhet i öfrigt, lemna vigtiga upplysningar för språkforskningen, för att ej nämna, att riktighet och stadga i stafningen äfven är af nöden i afseende på dessa. Språkforskarnes uppmärksamhet har emellertid länge varit riktad äfven på denna del af språket och både i Sverige och broderländerna finnas rika samlingar och undersökningar i detta afseende.

X. Om Möremålet i äldre tider har jag intet att meddela. Af minnesmärken med runskrift har jag i Södra Möre endast sett ett enda, nämligen på en i Hossmo kyrka förvarad gammal dopfunt, hvilken finnes aftecknad och beskrifven i Sjöborgs Samlingar för Nordens Fornälskare. Inskriptionen finnes dessutom i Liljegrens Runurkunder. — Bland de på Kalmar Gymnasii-Bibliothek befintliga Frigelianska samlingarna (hvilka bland annat innehålla afteckningar af en stor mängd, till en del nu förkomna, runinskrifter från olika delar af Kalmar stift) finnes äfven några runor, som äro aftecknade från en runsten på Arby kyrkogård. Runorna finnas äfven på sista bladet i andra delen af Svenskt Diplomatarium, men sjelfva stenen har jag, oaktadt flitiga eftersökningar, ej lyckats finna. Lika liten kännedom eger jag om de runstafvar från Södra Möre, som omtalas på nyssnämnda ställe i Sv. Diplomatarium. — I vestra gafveln af Ljungby kyrka är en sten med inskrift inmurad i väggen. Han hade några dagar före min ankomst till Ljungby sommaren 1866 blifvit in-

murad och öfversmetad med ler och kalk, och då pastor ej ansett sig kunna utan befallning från högre ort göra framställning till församlingen om stenens rengöring, är jag ej i tillfälle att derom meddela något. Enligt uppgift af trovärdiga personer, deribland Kontraktsprosten, L. N. O. N. I. Löfgren i Högsby, som sjelf för många år sedan sett densamme, är det en runsten, hvilken likväl mig veterligen aldrig blifvit läst eller afteknad.

Det är för mig en kär skyldighet att uttala min varma och ödmjuka tacksamhet till dem, som i ett eller annat afseende befrämjat detta arbete. Af Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets-Akademien erhöll jag förlidet år ett reseunderstöd för att ytterligare kunna fortsätta mina undersökningar öfver detta allmogemål. Professoren, R. N. O. m. m. Doktor Carl Säve har med mycken godhet och varmt intresse lemnat mig många råd, upplysningar och meddelanden af stor vigt. Särskildt äro, med högst få undantag, de till jemförelse upptagna dalska och gotländska orden i hela afhandlingen af honom meddelade eller, der så erfordrats, rättade. Kontraktsprosten, L. N. O. m. m. Doktor J. E. Rietz har gifvit mig del af det tryckta, men ännu icke i bokhandeln utkomna, sluthäftet af sin Ordbok öfver Svenska Allmogespråket, hvarigenom det blifvit mig möjligt, att äfven för slutet af min afhandling rådfråga detta förtjenstfulla arbete. Amanuensen vid Uppsala Universitets Bibliothek Doktor Chr. Högman, Komministern J. Arbman i Thorsås, S. M. Kandidaten J. Sjöborg samt Studenterna K. A. Hagson och Joh. Jonsson m. fl. hafva med synnerlig vänskap lemnat mig ordsamlingar, upplysningar eller biträde vid korrekturläsningen. Det är mig äfvenledes en glädje att nämna, det jag under mina mångåriga forskningar rörande Södra Möres språk öfverallt hos dess befolkning, både ståndspersoner och allmoge, rönt intresse och välvilja.

Förkortningar som kunna erfordra förklaring.

Aas. eller Aasen = Ordbog over det norske Folkesprog af Ivar Aasen. Kristiania 1850.

Aasen, Gr. = Norsk Grammatik af Ivar Aasen. Christiania 1864.

Allm. eller allmänt betecknar, att ett ord brukas af allmogen i hela Sverige.

A-y = Arby socken.

Bhl = allmogemålet i Bohus län.

Bl = „ i Bleking.

Bornh. = „ på Bornholm.

Bosw. l. Bosworth = Anglo-saxon and English Dictionary by J. Bosworth. London MDCCCLX.

Botin = Svenska Språket i Tal och Skrift (af And. af Botin). 2 uppl. Stockholm 1792.

BR. = Biærköa Rätten. Utgifven af C. J. Schlyter. Lund 1844.

Crælius = Berättelse om Tuna Läns, Sefwedes och Aspelands Häraders Fögderie uti Calmar Höfdinge Döme af M. G. Crælius. Calmar 1774.

D. = danska (enligt Molbechs danska ordbog).

DA. = danska allmogemålet (enligt Molbech, Kok m. fl.).

Dal. (före ett ord tryckt med kursiv stil) = allmogemålet i Dalarne (enl. C. Säve).

Dal. eller Dalin (efter ett svenskt ord) = Ordbok öfver Svenska Språket af A. F. Dalin. I, II. Stockholm 1850—1853.

Dalsl. = allmogemålet på Dalsland.

Diez, Gr. = Grammatik der Romanischen Sprachen von Fr. Diez. I—III. 2:te Ausg. Bonn 1856—1860.

Diez, Et. Wb. = Etymologisches Wörterbuch der Romanischen Sprachen von Fr. Diez. 2:te Ausg. I, II. Bonn 1861—1862.

Djurklou = Ur Nerikes Folkspråk och Folklif. Anteckningar af G. Djurklou. Örebro 1860.

E. = engelska.

Egilss. = Lexicon poëticum antiquæ linguæ septentrionalis. Conscripsit Sveinbjörn Egilsson. Hafniæ MDCCCLX.

Estsv. eller Esv. = estsvenska (enligt Russwurm).

Ettm. l. Ettmüller = Lexicon anglosaxonicum ed. L. Ettmüllerus. Quedlinburgii et Lipsiæ MDCCCLI.

Fd. = forndanska, danska språket under medeltiden (hufvudsakligen enl. Molbechs Glossarium).

Fe. = fornengelska eller anglosaxiska (enl. Bosworth o. Ettmüller).

Fht. = fornhögtyska (althochdeutsch).

Finnl. = svenska munarter i Finnland.

Fn. = fornnorska eller isländska språket (enl. Egilsson, Fritzner, Haldorsen och Jonsson).

Fr. = franska.

Fritzn. = Ordbog over det gamle norske sprog af Johan Fritzner. (Under utgifning i Kristiania).
Fsv. = fornsvenska, svenska språket under medeltiden.
Gestrikl. = allmogemålet i Gestrikland.
GL. = Gotlandslagen. Utg. af C. J. Schlyter. Lund 1852.
Got. = gotiska eller mœsogötiska.
Gotl. = allmogemålet på Gotland (enl. C. Säve).
Gsv. = gammalsvenska, äldre svenska efter reformationen.
Hald. = Lexicon islandico-latino-danicum Biörnonis Haldorsonii. Havniæ MDCCCXIV.
Hall. = allmogemålet i Halland (hufvudsakligen enl. P. Möller).
Hels. = „ i Helsingland.
HL. = Helsinge-Lagen; utg. af C. J. Schlyter. Lund 1844.
H-o = Hossmo socken.
Hof = Dialectus vestrogothica (ed. Sv. Hof). Stockholmiæ MDCCLXXII.
Hofb. = Allmogeord i vestra Nerikes Bygdemål samlade af Herman Hofberg. Örebro 1861.
Holl. = holländska (enl. Hollandsk Lexicon for Norske og Danske ved N. H. Jæger. Anden Deel. Christiania, 1831.)
H-p = Halltorps socken.
H-y = Hagby socken.
Hyltén-Cav., Voc. Vær. = Vocabularium Værendicum, ed. G. O. Hyltén-Cavallius. Upsaliæ MDCCCXXXVII.
Hyltén-Cav., Vär. o. Vird. = Wärend och Wirdarne. Ett försök i Svensk Ethnologi af G. O. Hyltén-Cavallius. 1:sta delen. Stockholm, 1864.
Ihre, DL. = Svenskt Dialect Lexicon (af Joh. Ihre). Upsala 1766.
Ihre, Gl. = Glossarium Suiogothicum. Auctore Johanne Ihre. I, II. Upsaliæ MDCCLXIX.
It. = italienska.
Jonss. = Oldnordisk Ordbog af Erik Jonsson. Kjöbenhavn 1863.
Jämtl. = allmogemålet i Jämtland.
Kal. eller Kalén = Östgöta Dialekten af M. W. Kalén. Upsala 1846.
Kl. = allmogemålet i Kalmar län.
Kok = Det Danske Folkesprog i Sönderjylland ved Johannes Kok. I, II. København 1863, 1867.
Kon. Styr. = Konunga ok Höfdinga Styrilse. Ed. J. Schefferus. Holmiæ MDCLXIX.
Landsb. = Landsbygden i Södra Möre (se Inledn. III).
Landtm. = Undersökning öfver språket i skriften: Um Styrilsi Kununga ok Höfdinga af C. J. G. Landtmanson. Uppsala 1865.
Lat. = latin.
Lindfors = Fullständigt Svenskt och Latinskt Lexicon af A. O. Lindfors I, II. Lund 1815, 1824.
Lv = Ordsamling fra den norske æsthetiske Literatur siden Aaret 1842, ved A. Listov. Kjøbenhavn 1866.
L-y = Ljungby socken.
Mht. = medelhögtyska (mittelhochdeutsch).
Mp. = allmogemålet i Medelpad.
Mb., DL. = Dansk Dialect-Lexikon ved C. Molbech. Kiøbenhavn 1841.
Mb., DO. = Dansk Ordbog af C. Molbech. Anden Udgave. Kiøbenhavn 1859.

Mb., Gl. = Dansk Glossarium eller Ordbog over forældede danske Ord. Af C. Molbech I, II. Kiøbenhavn 1857, 1866.
MELL. = Konung Magnus Erikssons Landslag, utgifven af C. J. Schlyter. Lund, 1862.
MESL. = Konung Magnus Erikssons Stadslag, utgifven af C. J. Schlyter. Lund 1865.
M-p = Mortorps socken.
M-ö = Madesjö socken.
Nb. = allmogemålet i Norrbotten.
N. = Norska språket och allmogemålet (hufvudsakligen efter Aasen och Listov).
Ner. = allmogemålet i Nerike.
Nilsson = Skandinavisk Fauna af S. Nilsson. Andra delen. 3:dje Uppl. Lund 1858.
Nht. = nyhögtyska (neuhochdeutsch).
Norra Möre = Norra Möre härad i Kalmar län.
Ns. = nedersaxiska eller plattyska.
O-r = Oskars socken.
P. A. Säve = Ordlista från Östergötland af P. A. Säve. (Antiqvarisk Tidskrift för Sverige utg. af Kongl. Vitterhets Historie o. Antiqv. Ak. genom B. E. Hildebrand. Första delen. Stockholm 1864, s. 147—158).
P. Möller = Ordbok öfver Halländska Landskapsmålet, samlad af P. Möller. Lund 1858.
Reuterd. G. Ordspr. = Gamla ordspråk på latin och svenska, utgifne af H. Reuterdahl. Lund 1840.
Russw. = Eibofolke oder die Schweden an den Küsten Ehstlands und auf Runö von E. Russwurm. 1, 2. Reval 1855.
Rydqv. eller Rydqv. Sv. Spr. L. = Svenska Språkets Lagar. Kritisk Afhandling af J. E. Rydqvist. I—III. Stockholm 1850—1863.
Rydqv., Hist. Språkf. = Den Historiska språkforskningen af J. E. Rydqvist. 2:dra uppl. Stockholm 1863.
Rz eller Rietz = Ordbok öfver Svenska Allmogespråket af J. E. Rietz. Lund 1862—1867.
Rääf = Ydremålet eller Folkdialekten i Ydre härad af Östergötland. Af L. Fr. Rääf. Örebro 1859.
S—a = Söderåkra socken.
Sahlstedt = Svensk Ordbok med Latinsk uttolkning af Abr. Sahlstedt. Sthlm 1773.
Schw. = allmogemålet i Schweitz.
Sdml. = „ i Södermanland.
Sk. = „ i Skåne.
Skogsb. = Skogsbygden i Södra Möre (se Inledn. III).
SkL. = Skåne-Lagen, utgifven af C. J. Schlyter. Lund 1859.
Slesv. = Slesvig.
Sm. = allmogemålet i Småland (Kronobergs och Jönköpings län).
Sm. Kb. = Kristnu-Balken af Smålands-Lagen. Utg. af C. J. Schlyter. Lund 1844.
SML. = Södermannalagen, utgifven af C. J. Schlyter. Lund 1838.
Speg. = Glossarium-Sveogothicum eller Svensk-Ordabok. Utg. af Haq: Spegel. Lund 1712.
Stranda = Stranda härad i Kalmar län.
Sundev. = Om Phonetiska Bokstäfver af Carl J. Sundevall (K. Svenska Vetenskaps Akademiens Handlingar, 1:sta Bandet N:o 2). Stockholm 1862.

Sv. = svenska, svenskt.
Svedb. = Schibboleth. Svenska Språkets Rycht och Richtighet. Af J. Swedberg. Skara 1716.
Th—s = Thorsås socken.
Tjust = Norra och södra Tjust härader i Kalmar län.
UL = Uplandslagen. Utg. af C. J. Schlyter. Stockholm 1834.
Unander = Allmogemålet i södre delen af Vesterbottens län af F. Unander. Uppsala 1857.
Uppl. = allmogemålet i Uppland.
Vb. = „ i Vesterbotten (till stor del enl. Unander).
Vg. = „ i Vestergötland.
VGL = Westgöta-Lagen, utgifven af H. S. Collin och C. J. Schlyter. Sthlm 1827.
Verml. = allmogemålet i Vermland.
Vestbo = Vestbo härad i Småland (enl. en på Uppsala Universitets Bibliothek befintlig handskrift).
Vml. = allmogemålet i Vestmanland.
V—p = Voxtorps socken.
W—a = Wissefjerda socken.
Wahlenb. l. Wahlenberg = Flora Svecica ed. G. Wahlenberg. 2 ed. I, II. Upsaliæ MDCCCXXXI—MDCCCXXXIII.
Ydre = Ydre härad i Östergötland.
Åml. = allmogemålet i Ångermanland (hufvudsakligen efter Karl Sidenbladh, Allmogemålet i Norra Ångermanland. Uppsala 1867).
Åstrand = Beskrifning öfver Öland, Besynnerligen det Norra Motet eller Fögderiet (af P. Åstrand). Utg. af S. L. Gahm Persson. Upsala 1768.
Ög. = allmogemålet i Östergötland (hufvudsakligen enl. Rääf o. Kalén).
ÖGL. = Östgöta-Lagen, utgifven af H. S. Collin o. C. J. Schlyter. Stockholm 1830.
Öl. = allmogemålet på Öland.

Ljudlära.

1. Här meddelas i korthet en redogörelse för de i dialektorden begagnade bokstafstecknen, deras uttal, de mest framstående afvikelserna från riksspråket i fråga om ljuden samt några antydningar om deras motsvarigheter i beslägtade språk. Det skall dervid visa sig, att mycket af det, som är i strid mot bruket i svenskan, står i fullkomlig öfverensstämmelse med fornspråken eller i dessa har sin naturliga förklaring.

Vokaler.

2. **A** har liksom i Sv. ett mera *slutet*, *dunkelt* och *djupt* och ett *öppet*, *klart* *a*-ljud, såsom i Sv. *al*, *hat*, *lake*; *all*, *hatt*, *lack*. Jfr Sundev. s. 63 o. 64, Gutturala vok. n:o 4. Det förekommer i begge fallen både som långt och som kort.

3. Anm. Det slutna *a* förekommer oftast framför enkel konsonant samt i slutet af en stafvelse, det öppna framför dubbelt konsonantljud. Bruket är emellertid vacklande, så att *a* i samma ord på olika ställen ömsom har öppet, ömsom slutet ljud. Så är förhållandet med *laks*, lax, *vaks*, vax, *hvaden*, hvarje, *las*, imperf. af *läsa*, m. fl. Deremot hafva *ska*, pres. af skola, *galen*, tokig, m. fl. alltid öppet, — *kallt*, n. af adj. *kåller*, kall, *aks*, ax, *aksel*, m. o. f. axel, axis o. humerus, *karv*, korf, m. fl. alltid slutet *a*-ljud. Der en afvikelse från nyssnämnda regel synts mig gemensam för hela häradet, är sådant inom parentes antydt genom a^1 för att beteckna slutet och genom a^2 för att beteckna öppet *a*-ljud.

4. **A** motsvarar i allmänhet Sv. och Fn. *a*, det senare ofta äfven der Fn. *a* blifvit Sv. *å*, t. ex. *aller*, ålder, Fn. *aldr*; *garr*, gård, Fn. *garðr* (detta likväl endast i vissa sammansatta ord, se ordb.); *saga* l. *saja*, såga, Fn. *saga*, D. *save*; *valla*, vålla, Fn. *valda*; Sv. *å* dessutom i några andra ord, t. ex. *abrodd* (a^2), åbrodd, *nyarsda*, nyårsdag;

5. „ Sv. *e* i mask. på *-are* och komparativändelsen *-are* samt i imperf. af 1:sta konj., t. ex. *bakara*, bagare, Fn. *bakari*, gen. *bakara*; *hvassara*, hvassare; *kallada*, Fn. *kallaða* (1:sta pers. sing. imperf. ind.). — Vidare kunna anmärkas *ärann* (⏗ —), ärende, *fian*, äfven *fien* (⏗ ⏑), fiende, Fsv. *fiandi*;

6. „ Sv. *o*, Fn. *á* i räkneorden *trättan*, *fjórtan* o. s. v. till och med *nittan*; Sv. *o* dessutom i några andra ord, t. ex. *arm* (a[1]), orm, *karp* (a[1]), korp, *snar*, snor.

7. Anm. A bortfaller stundom i tvåstafviga fem., men geminerar då den föregående vokalen. *Däka*, flicka, *vekka*, *dósa*, uttalas sålunda någon gång *dääk* l. *däek*, *vĕĕk*, *dŏŏs* (21). Förmodligen röjer sig här ett spår af den fornnordiska ändelsen *-u* (*-o*) i de oblika kasus hos de svaga feminina. Jfr § 15.

8. E betecknar i dialektorden alltid slutet *e* såsom i Sv. *stel*, *hetta*. Jfr Sundev. s. 62, Palatina vok. n:o 5.

9. Det motsvarar slutet Sv. *e*, t. ex. *leva*, lefva, Fn. *lífa*; *swee*, subst. m. sveda, Fn. *sviði*; *bete*, tand, bete, Fn. *biti*;

10. „ Sv. *a* i några ord, t. ex. *gammel*, gammal, Fsv. *gamall*, fem. *gamul*, Fn. *gamall*, fem. *gömul*, D. *gammel*; *älve*, elfva, Fsv. *ællivu*, Fn. *ellifu*, D. *elleve*; *sammen*, samman, D. *sammen*; *laken*, lakan;

11. „ Sv. *i*, t. ex. *egel*, igel, Fn. *igull*; *kveke*, m. qvicka l. qvicke, Fn. *kvika*;

12. „ Sv. *o*, Fn. *o* l. *u*, i 1:sta o. 3:dje pers. pl. af de starka verben, t. ex. *vi ginge*, vi gingo, *di fróse*, de fröso (jfr 15), — i femininändelsen *-or*, t. ex. *gåter*, gåtor, Fn. *gátur*, — i subst. på *-on*, t. ex. *moren*, morgon, Fsv. *morghun*, *-on*, *-in*, Fn. *morgunn*, *-inn* och *myrginn*, D. *morgen*; *ålen*, ollon, Fsv., Fn. *aldin*, D. *olden*; *läjen*, lejon, *krøsen*, lingon, — uti ordet *son*, i sammans. med namn, t. ex. *Åkasen*, *Holgerssen*, Åkesson, Holgersson, jfr D. *Andersen*, *Petersen*; deremot *sonson*, *dóterson*, — i räkneorden *nie*, *tie*, *tjue*, m. fl.;

13. „ Sv. *y*, t. ex. *sersa*, syrsa, N. *siritsa*;

14. „ Sv. *ä*, t. ex. *grede*, grädde, *klera*, klädra, sångtrast. Hit hör *vesla* l. *versla*, vessla, som i Sv. plägar uttalas *vässla*, Fsv. *visla*.

15. I större delen af häradet (skogsbygden) påträffas den egenheten, att *e* såsom slutljud i tvåstafviga ord bortfaller, men återverkar på rotvokalen så, att denne fördubblas eller tveklyfves på ett egendomligt sätt, hvarigenom förre delen af den sålunda klufna vokalen höres lång och med sitt eget ljud, den senare kort och med en dragning åt *é*, då det nämligen gäller någon annan vokal än den sistnämnde.

16. Detta eger äfven rum, der *é* uppkommit genom annan vokals försvagning, och inträffar således, med få undantag, uti tvåstafviga subst. i obestämd (116) och maskul. adjektiv i bestämd form (144), räkneord (152), imperf. plur., supinum och vissa participier af starka (174—179) samt imperf. af andra och tredje konjugationens svaga verb (171, 172), åfvensom i vissa adverb och prepositioner m. fl.

17. Då det skulle vara rätt svårt att i tryck särskildt beteckna hvart och ett af de vokalljud, som genom ofvannämnda förhållande uppkommit, har jag valt den utvägen att utsätta *e*, men med olika typer, der det af gemineringen förutsättes.

18. Står ett tvåstafvigt maskul. eller neutrum på -*e* i bestämd form, så höres slutvokalen och gemineringen uteblir, utom i de ord, der ett *n* går närmast före *e*, i hvilket fall ordet ljuder lika både i bestämd och obestämd form, t. ex. *brone*, svedjeland, *hjärne*, hjerne, *måne*, *spone*, spånad, hvilkas uttal är alldeles lika både i bet. *svedjeland* och *svedjelandet*, *hjerne* och *hjernen*, *måne* och *månen* o. s. v.

19. Bildar åter ett af de i § 16 nämnda ord sista leden i en sammansättning, så bortfaller i de flesta fall *e*, utan att rotvokalen klyfves, hvadan ordet blir enstafvigt, t. ex. *rängdrop'*, m. regndroppe (*drope*, droppe), *tröjkrav'*, m. tröjkrage (*krave*, krage), *ló-tel'*, n. loggolf (*telo*, brädgolf), *förkumm'*, förkommit (*kumme*, kommit). — Ett apostroftecken angifver hvar *e* på nu omtalda sätt utelemnas.

20. Anm. Äfven på de trakter, der *e* höres (landsbygden), är det på grund af sin obetonade ställning matt och sväfvande.

21. Äfven *a* såsom slutljud i tvåstafviga feminina bortfaller någon gång och utöfvar då samma inflytande på den föregående vokalen som bortfallandet af *e* (7).

22. E har ibland, t. ex. i mask. sing. obestämd form af adj., ett något obestämdt och sväfvande ljud, är, om man så vill, *halfvokal* och uttalas vanligen som *e* i Sv. *socker*, *lefver*, *ålder*. Föregående vokal har akut tonvigt, "stødton (standsende eller stødende tonehold)". Se Rydqv. II. 139—141, 165, 166, K. J. Lyngby, "Om indskud af *b* og *d* imellem medlyd på gammel Svensk og tildels på gammel Dansk" i Tidskr. f. Philologi o. Pædagogik. 1:ste Aarg. s. 22; Aasen, Gr. s. 48.

23. I är = *i* uti Sv. *stil*, *stilla*. Sundev. sid. 61, Palatina vok. n:o 3.

24. Anm. I kort stafvelse har denne vokal en dragning åt *e*, som mången gång gör det omöjligt att höra någon skilnad i uttalet mellan dessa båda bokstäfver.

25. I motsvarar vanligast Sv. *i*, t. ex. *skina*, *finna*;

26. „ Sv. *e*, t. ex. *si*, se, *sitt*, sett, *di*, de, *ilakker*, elak;

27. „ Sv. *o*, t. ex. *silv*, väfsolf;

28. „ Sv. *y*, t. ex. *fira*, fyra, Got. *fidvor*, D. *fire*; *bli*, bly, Ns. *bli*, Fht. *pliwe*; *lira*, lyra, Ns. *lier*, *lire*, Fht. *lira*;

29. „ Sv. *ö*, t. ex. *iverkomma*, komma öfver, få fatt uti, *iverlär*, öfverläder. Jfr Fsv. *ivir*, *yvir*, Fn. *ifir*, *yfir*, Estsv. *iwe*, öfver.

30. O är = Sv. *o* och *å* i t. ex. *kol, slott, hål, råtta.* Sundev. s. 64, Labiala vok. n:o 1.

31. O motsvarar öppet Sv. *o*, Fn. *o* o. *u*, samt Sv. *å* (med högst få undantag) i de fall, i hvilka detta uppkommit af ursprungligt *u* l. *o*. De Sv. *båd, dråse, fåle, håg, hål, knåda, nåda* (en spik), *påse*, subst. m., *påta*, v. n. (Lat. fodere), *skåda, skråla, språte, tåga, tråda, tråka, vråla* m. fl. hafva alla i Södra Möre ofvannämnda ljud, och äro, för så vidt de i denna afhandling förekomma, stafvade med *o*;

32. „ slutet Sv. *o* i några ord, t. ex. *grover*, grof, *ok*, n. ok (jugum), *oka*, v. a., *Olle* (= Olof);

33. „ Sv. *u*, t. ex. *fokt*, fukt, Holl. *vocht*; *goler*, gul, Fsv. *goler*, Fn. *golr* o. *gulr*; *lokt*, lukt, Fsv. *lokt* o. *lukt*;

34. „ Sv. *ö*, t. ex. *mogel*, mögel, jfr Fsv. *moghlas* (se ordb.); *stopa*, bilda svall-is, jfr Sv. *stöp*.

35. Ó brukas för att beteckna det djupa, slutna *o* i t. ex. *sol, bott.* Sundev. s. 65, Labiala vok. n:r 3.

36. Det motsvarar vanligen slutet *o* i Sv., *ó* i Fn., — men någon gång äfven öppet *o* i Sv., t. ex. *ófta*, ofta.

37. Ô betecknar ett orent vokalljud, hvars uttal påminner om Fr. *ou* o. Nht. *u*, uttalade med stark dragning åt *e*, och uppkommer om man utsäger *u* i t. ex. *upp* långt och utdraget. Det tyckes vara samma eller ett liknande ljud, som Sundevall omnämner s. 66, n:o 1 bland Orena vokaler.

38. Ô motsvarar oftast Sv. *ö, o, u*, Fn. *au, o, u*, men äfven andra vokaler. Det förekommer uti imperf., partic. och sup. af den starka konjugationens 6:te klass (179), i vissa former af verben *bea, båra, ge, läsa, sitta, skära, stjäla, våra* och *sova* (starka konj:s 1 klass, 174) och dessutom i några andra ord, t. ex. *óken*, banke på en kälke, *mólla*, murkla, *rôten*, rutten, *smôla*, smula, *snóen*, skamfilat.

39. U har, liksom i Sv., ett *spetsigt*, *slutet* (Sundev. s. 66, Labiala vok. n:o 5) och ett *öppet u*-ljud (Sundev. s. 66, Orena vok. n:o 1).

40. Anm. Det slutna *u* förekommer vanligen i slutet af en stafvelse och framför enkel konsonant, det öppna framför dubbelt konsonantljud i samma stafvelse; men äfven motsatsen eger rum, isynnerhet framför *ng*, t. ex. i *unger*, ung, *tunger*, tung, *supp*, sup, hvilka hafva slutet *u*-ljud. Dessa undantag, då de kunna betraktas såsom gemensamma för hela nu ifrågavarande härad, äro inom parentes antydda genom u^1.

41. U motsvarar vanligen Sv. *u*, t. ex. *ut, spjut, kudde*; men äfven Sv. *o*, t. ex. *trull*, troll, Fsv. *trull*; *burre*, borre, *sputta*, spotta, Fsv., N. *sputta*; *butten*, botten, Fsv. *butn*; *muen*, mogen.

42. Y är = med *y*-ljudet i Sv. *ny*, *nytt*. Sundev. s. 61, Palat. vok. n:o 1.

43. Det motsvarar vanligen Sv. *y*; men äfven *i*, t. ex. *hvyssla*, hvissla, *sprynga*, subst. springa;

44. „ Sv. *u*, t. ex. *djyper*, adj. djup, D. *dyb*, jfr Fn. *dypa*, m. djup, *tjyva*, tjuga, Sk. *tjyve*;

45. „ Sv *ö*, t. ex. *hygg*, högg, af *hugga* (175); *hyrn*, hörn, *lyng*, lögn, Fsv. *lyghn*; *myssa*, mössa.

46. Å. Denne vokals uttal är mycket olika inom olika delar af Södra Möre. I kustsocknarna uttalas han merändels såsom i det vanliga svenska talspråket, men i skogsbygden ljuder han diftongiskt (*au*) och isynnerhet i de till Kronobergs län gränsande trakterna mycket bredt och långsläpigt.

47. Å motsvarar Fn. *á* och Sv. *å*, utom i de med *å* stafvade svenska ord, som tillhöra *u*-klassen (jfr 31), t. ex. *åra* f., åder, ådra, *kåa*, kåda;

48. „ Sv. *a* i en stor mängd ord, isynnerhet framför vissa liqvida, t. ex. *kåller*, kall, *låmm*, n. lam, *bånn*, n. band, *plånk*, plank, *småk*, smak, *kårda*, karda;

49. „ Sv. *o*, t. ex. *ålen*, ollon, Fsv., Fn. *aldin*; *årning*, ordning;

50. „ Sv. *ä*, t. ex. *når*, konj. när, D. *naar*.

51. Ä brukas i dialektorden öfverallt för att beteckna *ä*-ljudet — Sundev. s. 63, Gutturala vok. n:o 2 — vare sig det i svenskan skrifves med *ä* eller *e*, t. ex. *äpel*, äpple, *hjälpa*, hjelpa, *järn*, jern, *männ*, konj. men.

52. Anm. Framför *r* samt i *æj*-ljudet (61) har *ä* ett bredt, öppet ljud, som närmar sig *a*. Jfr Sundev. s. 63, Gutturala vok. n:o 3.

53. Ä motsvarar, såsom nyss nämndes, *ä*-ljudet i svenskan; någon gång äfven

54. „ Sv. *a*, isynnerhet framför *r*, t. ex. *k'är* (100), karl, Nht. *kerl*; *kvärn*, qvarn, Fsv. *qværn*, Fn. *kvern*, D. *kværn*, N. *kvenn*; *snärka*, snarka, *våra*, v. n. vara, Fsv., N. *væra*, Fn. *vera*; *dränk*, drank;

55. „ Sv. *e*, t. ex. *hämma*, hemma (se ordb.);

56. „ Sv. *i*, *y* o. *å*, t. ex. *mädda*, middag, *ämpa*, ympa, *lätta*, tillåta.

57. Äj (diftong) uttalas i enlighet med de bokstäfver, af hvilka det består.

58. Det motsvarar vanligen slutet *e* i Sv., Fn. *ei*, t. ex. *läjv*, brödkaka, lef, Fn. *hleifr*; *stäjn*, sten, Fn. *steinn*; *häjter*, het, Fn. *heitr*; *äjtter*, etter, Fn. *eitr*;

59. „ någon gång Sv. *i*, t. ex. *säjnka*, sinka, hindra, Fn. *scinka*.

60. Uti Wissefjerda och flerstädes i skogsbygden (Inledn. IV) har detta *äj* sin motsvarighet i *oj* (*öj*), således *lojv*, *stojn* o. s. v., likväl

icke uti alla ord; ty t. ex. Thorsåsmålets *läjk*, lek, uttalas å andra orter som i svenskan, aldrig *lojk*. Jfr Hyltén-Cavallius, Vocabularium Værendicum s. 4; P. Möller, Ordbok öfver Halländska Landskapsmålet s. IX.

61. Æj (diftong) ljuder bredare än föregående och synes mig hafva samma uttal som Nht *ei*; likväl höras äfven i detta fall skiftningar.

62. Det motsvarar Sv. *ä*, Fn. *æ* (omljud af *á*), *é* o. *e*, t. ex. *læjte*, läte, Fn. *læti*; *væjta*, väta, Fn. *væta*; *flæjtta*, fläta, Fn. *flétta*; *ræjter*, rät, Fn. *réttr*, Got. *raihts*; *æjta*, äta, Fn. *eta*;

63. „ Sv. *a*, t. ex. *bæjge*, bagge, jfr Fn. *bagi*, *bægi*, motståndare, *væjga*, vagga.

64. Ö har öppet *ö*-ljud såsom i Sv. *grön*, *trött*. Sundev. s. 67, Orena vok. n:o 3.

65. Ö motsvarar vanligen Sv. *ö*, men ganska ofta äfven *o*, (*å*, 31), t. ex. *röer*, röd, *sörj* (92), sorg, *törrer*, torr, Fn. *þurr*; *törp*, torp, Fn. *þorp*; *töla*, tåla, Fn. *þola*;

66. „ någon gång Sv. *e*, t. ex. *rönsa*, rensa. Jfr Sv. *fönster*, Lat. *fenestra*.

67. Anm. Ö framför *r* har i vissa ord, isynnerhet i Thorsås, ett från nyssnämnda skiljbart, bredare *ö*-ljud, som närmar sig *a*, t. ex. i *göra*, *böra* m. fl. Jfr Sundev. s. 67, Orena vok. n:o 4.

68. Ø har slutet *ö*-ljud såsom i Sv. *snö*, *söt*. Sundev. s. 67, Orena vok. n:o 2.

69. ø motsvarar oftast det slutna Sv. *ö*, t. ex. *løser*, lös, *høger*, hög;

70. men i ganska många ord dels öppet *ö*, dels *y*, t. ex. *køll*, köld, Fsv. *kyld*; *løkka*, åkerlycka, D. *løkke*; *øks*, yxa, Fn. *öx*.

71. Enligt föregående iakttagelser, hvilka jag likväl icke vågar anse fullt uttömmande, motsvaras de svenske vokalerna af följande ljud i Möremålet:

72. A utaf *a* (4), *e* (10), *å* (48), *ä* (54), *æj* (63).
73. E „ *e* (9), *a* (5), *i* (26), *æj* (60), *ä* (55), *äj* (58), *ö* (66).
74. I „ *i* (25), *e* (11), *y* (43), *ä* (56), *äj* (59).
75. O „ *o* (31, 32), *a* (6), *e* (12), *i* (27), *ó* (36), *ô* (38), *u* (41), *å* (49), *ö* (65).
76. U „ *u* (41), *o* (33), *ô* (38), *y* (44).
77. Y „ *y* (43), *e* (13), *i* (28), *ä* (56), *ø* (70).
78. Å „ *å* (47), *a* (4), *o* (31), *ä* (56), *ö* (65).
79. Ä „ *ä* o. *e* (51, 53, 14), *æj* (62), *å* (50).
80. Ö „ *ö* (65, 70), *ø* (69), *i* (29), *o* (34), *ô* (38), *y* (45).

81. *Brytning* af vokalen *i* förekommer i det närmaste vid samma tillfällen som i svenskan. Likväl visa sig *birk*, björk, *birke*, björkskog, björkdunge, Fn. *birki*; *milt*, mjelte, Fsv. o. Fn. *milti*; *stilk*, stjelk,

Fn. *stilkr*, Fsv. *stelker*; *stilpa*, stjelpa, Fd. *stilpa*, genom vokalens närvaro i obrutet skick intaga en äldre ståndpunkt än de motsvarande i skriftspråket.

Konsonanter.

82. I uttalet öfverensstämma de här använda konsonanttecknen med svenskan, undantagandes att *k* i vissa fall har hårdt uttal framför mjuk vokal i början af grundstafvelse (100).

83. *Enkla konsonantljud*, der svenskan har dubbla, äro mycket vanliga, t. ex. *bora*, borra, Fn. *bora*; *döter*, dotter, Fsv. *dottir* o. *dotir*, Fn. *dóttir*, Got. *dauhtar*; *drope*, droppe, Fn. *dropi*; *lok*, lock, Fn. *lok*; *läpe*, läpp, D. *læbe*.

84. D i slutet af ord och mellan två vokaler har bortfallit nästan öfverallt, t. ex. *sme*, smed, *lju*, ljud, *fängna*, fägnad, traktering, *laa*, lada, *glia*, glida.

85. Anm. D är hörbart uti imperf. och partic. af svaga verb, t. ex. *twingada* (5), *twingader*, tvingad, af *twinga*; *kravde*, *kravder* af *kräva* l. *krävja*, likaså i *börd*, *hyder*, af *hu*, hud, *medel*, *sedel* m. fl.

86. Anm. Verben *göra*, *kunna*, *lägga*, *så*, säga, *töra*, heta uti imperf. *gjóre*, *kunne*, *lae*, *sae*, *tóre*.

87. D assimileras vida oftare än i svenskan med föregående *l* eller *n*, t. ex. *aller*, ålder, *äjll*, eld, *bånn*, band, *hånn*, *hänner*, hand, händer;

88. „ motsvarar Sv. *t* i några ord, t. ex. *krida*, krita, D. *krid*; *krud*, krut, D. *krud*.

89. I Wissefjerda, Arby kapellförsamling och till en del i andra socknar har *d* efter *n* i samma grundstafvelse oftast öfvergått till *g*. Binda uttalas således *binga*, blunda *blunga*, sand *sång*, vända *vänga* o. s. v. Jfr P. Möller s. XI.

90. F motsvarar vanligen *p* i Sv., der detta står framför *t* (i samma ord), t. ex. *knafft*, knappt, *slifte*, *tafte* af *slipa*, *tapa*, tappa, förlora. Jfr Fn. *skapt*, skaft, Fsv. *skafft*, skapad, Gsv. *sleffte*, släppte. P. Möller s. XI.

91. G följer i Thorsås med få undantag samma reglor för uttalet som i Sv. (Inledn. III), hvarföre det här utsättes i alla de ord, der det i nämnda socken höres i uttalet.

92. I de öfriga socknarna råder mycken osäkerhet i fråga om detta bokstafsljud. Vanligen har *g* i slutet af ord och mellan vokaler antingen bortfallit eller försvagats till *j*, t. ex. *bó* l. *bój*, beg, *ta*, imper. af *taga*; *taj*, subst. n. tag, *kró*, krog, D. *kro*; *ljua*, ljuga, *stua* (landsb. *stova*), stuga, *fråa* l. *fråja*, fråga, *laja*, laga, *väj*, väg, D. *vei*.

93. G motsvaras i några få ord af *v*-ljud i Sv., t. ex. *nagel* (⏗ ⏑), nafle, *sogel*, sofvel, *swagel*, svafvel.

94. Sv. *g* motsvaras i dialekten uti några få ord af *k* (99).

95. J såsom afledningsljud saknas i många ord, der det qvarstår i Sv., och tvärtom, t. ex. *smea*, smedja, *kea*, kedja, *bea*, bedja (84); *häwja* (o. *häva*), häfva, Fsv. *hæfia*; *kräwja* (o. *kräva*), kräfva, v. a., Fsv. *kræfia*.

96. Såsom slutljud förekommer det i några få ord, der det saknar motsvarighet i Sv., men vanligen har dess tillvaro då sin förklaring i något annat språk, t. ex. *høj*, hö, Got. *havi*, Fn. *hey*, Fsv. *hey*, Fe. *hýg*.

97. K brukas i dialektorden för att beteckna *k*-ljudet, äfven der det i Sv. tecknas med *c* eller *q*; likaledes brukas *ks* för *x*.

98. K bortfaller stundom framför *t*, t. ex. *märt*, märkt, *stat* (a²), starkt; men icke i *klókt*, *hörkt* af *klóker*, *hörker* m. fl. (se ordb.);

99. „ motsvarar ibland Sv. *g*, t. ex. *roke*, råge, Fn. *kroki*, *nokk*, nog, D. *nok*; *språnk*, sprang, o. Sv. *t*, t. ex. *kikkla*, kittla.

100. K' betyder, att *k* har hårdt uttal framför mjuk vokal. Detta inträffar framför *ä*, då detta motsvarar Sv. *a*, t. ex. *k'ägg*, kagg, *k'är*, karl, *sk'änk*, skank, samt i några andra ord, t. ex. *k'iss*, katt, *k'illa*, v. a. kittla, *k'inka*, kanka, släpa.

100½. L är assimileradt med *k* i t. ex. *hvikken*, hvilken, *tokken*, sådan.

101. N i slutet af en stafvelse assimileras ofta med föregående *m*, t. ex. *namm*, namn, *nämma*, nämna, *jämmer*, jämn. Deremot *remna*, *sömn* m. fl. såsom i Sv.

102. Anm. *Gn*, stundom äfven *mn* o. *n* i Sv. motsvaras af *ng*, då de stå i slutet af en stafvelse, t. ex. *lyng*, lögn, *vång*, vagn, *fajng* (a¹) l. *fång*, famn, *ding*, din, *minga*, mina (pron. poss.).

103. P. Om *p* framför *t*, se 90.

104. R har bortfallit i pres. ind. sing. af 1:sta konj. (169); i pres. uti åtskilliga verb af starka konjugationens 4 första klasser (174—177); i pluraländelsen *-ar* (115) samt i några andra ord, t. ex. *kalla*, kallar, *få*, får, pres. af *få*, *gubba*, gubbar, *kø*, pl. af *kó*, Fe. *cý*, pl. af *có*; *lu*, lur (tuba), *æj*, är, *va*, var, af *våra*, vara;

105. „ inskjutes deremot efter vokal i några ord af främmande ursprung, t. ex. *lårda*, låda, *vårning*, våning;

106. „ öfvergår i vissa ord till ett slags näsljud (såsom i *lång*, *ung*, Sundev. s. 51, Mediopalatinæ *a*), t. ex. *farmóng*, farmor, *marmóng* (6), mormor, *gummóng*, gudmoder.

107. T har bortfallit i de starka verbens supinum samt i neutr. af indef. pronom. *noen*, någon, och af adj. *mønner*, mycken, m. fl., t. ex. *drukke*, druckit, *fare*, farit, *noe*, något, *møe*, mycket;

108. „ motsvarar Sv. *k*, t. ex. *mótla*, markla, o. Sv. *s*, t. ex. *nättla*, nässla, E. *nettle*.

109. **V** brukas för att beteckna *v*-ljudet, vare sig det i Sv. tecknas med *v*, *f* eller *fv*. Liksom *d* och *g* har det ofta bortfallit i slutet af ord och mellan två vokaler, mest efter *u* o. *o*, t. ex. *ku* l. *kuv*, vålm, såte, *skru*, skruf, *grua*, grufva, *lua*, lufva, mössa, D. *lue*; *róa*, rofva, D. *roe*; *å*, af.

110. **Sw.** Svenskt *sv* uttalas i flera socknar som tyskt *schw*, annorstädes som i svenskan. För att utmärka detta ljud har jag valt att skrifva *sw*.

111. **Tw** brukas för att beteckna ett mot *tv* i svenskan svarande ljud, hvilket i Thorsås (liksom i Bleking) höres som *tsw* (*w* = engelskt double-*w*), i andra socknar som *kv*. Verbet *twinna* uttalas således *tswinna* l. *tsoinna*, annorstädes i skogsbygden ljuder det alldeles som subst. *kvinna*, qvinna. Jfr Fht. *qvifalôn*, tvifla, Nht. *zweifel*, tvifvel.

Formlära.

112. *Den obestämda artikeln.*

Mask.	Fem.	Neutr.
En	*äjn* (*ojn*, 60)	*ett.*

113. *Den bestämda artikelns* former synas vid exemplen på substantivböjningen (116).

Substantiven.

114. *Genus.* I detta afseende träffas ganska många afvikelser både från skriftspråket och fornspråken. Så äro, för att anföra några få exempel, *bló*, blod, *bolster*, *finger*, *grüjn*, gren, *lås*, *spån* (i takspån o. s. v.), *tjog*, *øk* alltid *maskulina*, — *appel*, *brånn*, brand (Fn. *brandr*, m.), *gøl*, *skøffel*, skyffel, *tømm*, töm (Fn. *taumr*, m.) m. fl. *feminina*, då i svenskan dessas genus antingen är ett annat eller vacklande.

115. *Böjning.* Första deklinationen (pl. *-ar*) har förlorat böjningsändelsens *r* (104). Pluraländelsen *-or* i Sv., *-ur* i Fn., motsvaras af *-er* *), och neutra på *-e* äro lika i sing. och plur.

116. Såsom exempel på substantivböjning i sing. och plur., obestämd och bestämd form upptagas här:

	Sing.	Plur.
Mask.	*Tuv* (tufva), *tuven.*	*Tuva*, *tuvana.*
	Spjäle (spjele), *spjälen.*	*Spjäla*, *spjälana.*

*) I Alguteboda socken af Kronobergs län och på ett par ställen i Wissefjerda har jag hört ändelsen *-ó* (kort, Sv. *-or*) tilläggas icke blott alla slags fem., utan t. o. m. mask., t. ex. *tallkó*, tallrikar, *systró*, systrar, *hästó*, hästar, *pojkó*, pojkar. Törneros (Bref och Dagboks-Anteckn. II. 138) omtalar, hvad fem. beträffar, ett likadant bruk från Ranö i Södermanland, der man säger *systror*, *ångor* för systrar, ångar.

	Sing.	Plur.
Fem.	*Törv* (torfva), *törvan* l. *törvna.*	*Törver*, *törverna.*
	Gåta (gåta), *gåtan.*	*Gåter*, *gåterna.*
Plur.	*Fän* (kärr), *fänet.*	*Fän*, *fänen.*
	Ställe (ställe), *stället.*	*Ställe*, *ställen.*

117. *Omljud* i pl. hafva, utom de med svenskan gemensamma, följande substantiv:

Mask. *Så*, pl. *säer* o. *sæjer*, äfv. *såa; tall*, pl. *täller*, *vajng* l. *vång*, vagn, pl. *väjngna*, äfv. *vajngna* och *vångna;*

118.

Fem. *Gran*, pl. *gräner; gróp*, pl. *gröpper*, (se ordb.); *hu*, hud, pl. *hyder; kó*, pl. *kø; not* (30), nöt (Fn. *hnot*), pl. *nötter; slå*, pl. *släer* l. *slæjer*, äfv. *slåa; só*, pl. *sør; tå*, pl. *täer*, *tæjer* o. *tæjjer; vrå*, pl. *vræjer*, o. *vræjjer; vrång* (se ordb.), pl. *vränger; å*, pl. *æjer.* — *Bót*, i bet. lapp, hvarmed ett plagg lagas, har pl. *bøtter.* — *Ø* har i vissa bet. pl. *ya* (se ordb.).

119. En synnerlig uppmärksamhet förtjena mask. med slutformen *-läjk*, Sv. *-lek*, Fn. *-leikr*, som ofta står i stället för *-het* (Nht. *-heit* eller *-keit*), hvilken senare sällan förekommer. Sådana, icke i skriftspråket befintliga, subst. äro bland andra: *djärvläjk*, djerfhet, *finläjk*, finhet, *fäjtläjk*, fethet, *førläjk*, grof kroppsbyggnad, *góläjk*, godhet, *grannläjk*, skönhet, finhet, *hvassläjk*, hvasshet, skärpa, *hvitläjk*, hvithet, *hårläjk*, hårdhet, *læjttläjk*, lätthet, *magerläjk*, magerhet, *mjukläjk*, mjukhet, *smalläjk*, smalhet, *starkläjk*, styrka, starkhet, *surläjk*, surhet, *swartläjk*, svarthet, *säjnläjk*, senhet, *søtläjk*, söthet, *tungläjk* (u[1]), tyngd, *tæjtläjk*, täthet, *tønnläjk*, tunnhet, *varläjk*, sätt att vara, karakter, temperament.

120. Mask. med ändelsen *-er* äro bland andra: *hóper*, hop, myckenhet (äfven *hópara*), *håller*, styrka, varaktighet, *kväller*, qväll, *stunner*, *tier*, tid; de tre sista likväl endast i vissa talesätt, t. ex. *bli kväller*, qvällas, *ha, få stunner* l. *tier*, hafva, få tid. Genom den akuta tonvigten på första stafvelsen visa de sig vara sing. och ursprungligen enstafviga. Jfr Sv. *dager.*

121. Dessutom finnes en stor mängd, mestadels af infinitiver med bortkastande af *-a* bildade, mask. på *-er* och fem. på *-a*, t. ex. *dabber*, *dabba*, *grägger*, *grägga* (se ordb.). Jfr Sv. *smiler.* Såvidt deras betydelse med lätthet inses af ett närstående verb, är denna icke i ordboken särskildt angifven.

122. Södra Möre har en ganska stor rikedom af tvåstafviga mask. på *-e* (svaga mask.) och det förtjenar nämnas, att knappt ett enda sådant har, såsom i skriftspråket skett med så många, ombytt genus och blifvit

fem., om också ett eller annat, t. ex. *drope*, *skae*, *tånke*, någon gång förekomma såsom fem. under formerna *droppa*, *skaa*, *tånka*. Jfr Rydqv., Hist. Språkf. s. 25—28; Sv. Spr. L. II. 177 o. följ.

123. I nedanstående förteckning upptagas de tvåstafviga mask. på *-e*, som i skriftspråket icke förekomma, samt de, som genom betydelse, genus eller i någon större mon genom uttal skilja sig från detta. De flesta äro dessutom i ordboken upptagna: *Age*, fruktan, *arre* (a[1]), orre, *arve*, våtarf, — *Bale*, fogelrede, *bjóe*, ålkusa, *bjogge*, tölp, *blote*, djup dy, *blägde*, l. *bläjde*, träkil, *bløte*, genomblötning, *brase*, brasa, *brone*, svedjeland, *bruse*, fet, stark karl, *bulle*, bulle, spilkum, *bunge* (u[1]), skogsdunge, *bunke*, bunke, kärräng med fast botten, *burre*, borre, kotte, *bæjge*, bagge, — *Dabbe*, klimp af slem, *dase*, sölare, *dobbe*, dubb, bult, *drope*, droppe, *drose*, spannemålsdråse, *dumme*. dumbe, *dvale* l. *vale*, dvala, *dye*, dy, *døe*, dödlighet (se ordb.), *dörve*, mod, dristighet, — *Fjärje*, jordvidd mellan två med *fjärjkrok* dragna fåror i en åker (se ordb.), *flóe*, pöl, vattenpuss, *flote*, flotte, *flote*, fästing, *fløte*, grädde, *fäjte*, fetma, i best. form brukas äfven *fäjtmen* (jfr Fsv. *fetmi*), — *Gasse*, trä, som är knutet i växten, *gläe*, glädje, *gote*, ett slags slipsten (se ordb.), *góvalle* o. *kóvalle*, konvalje, *grede*, grädde, *grepe*, grytring m. m., *gróe*, grodd, brodd, *gröe*, gröda, *gåse*, gåskarl, — *Here*, gosse, *hete*, hetta, *hjälle*, stack af löfkärfvar o. d., *hjäse*, hjessa, *hobbe*, liten grupp af tätt växande gräs e. d., *hóste*, hosta, *hye*, hy, *hänge* l. *hängne*, skogs-äng, — *Junge*, (u[1]) bordsknif, — *Kaffe*, kaffe, *kidde*, gosse, pojkvasker, *klie*, skälm, skalk, *klåe*, klåda, *knabbe*, klabb, stör, *knóe*, knoge, *kove*, skrubb, skräprum, *krabbe*, odåga, *krampe*, kramp, *krane*, gammal häst, *krave*, krage, *króe*, kräfva, *kutte*, griskulting, *kvase*, sölare, *k'æjge*, kagge, *käke*, käk, *käte*, kalfkette, — *Larve*, liten gosse, "larf", *lase*, trasa, *late*, lättja, *lee*, spjeldörr, *limme*, knippa af 24 lindockor, *lóe*, loge, *loge*, *loje* l. *lóje*, låga, *loke*, en af tarmarna hos idisslande djur, *läje*, leda, *läpe*, läpp, — *Maffe*, kaxe, bjesse, *makorje*, arsenik, *mase*, = *maffe*, *mege* l. *meje*, penis tauri, *mose*, mosse, *murre*, scrotum bovis vel tauri, *måle*, inhägnad ängsbit i en hage eller mark, *måne*, måne, månad, — *Nabbe*, framskjutande del af en äng, *narve*, våtarf, *nasse*, gris, *nobbe*, nubb, *nokke*, krok på en spinnrocksvinge, — *Órne*, fargalt, — *Pate*, luden skinntröja, *penne*, pinne, penna, *preke*, prick, — *Ree*, fogelbo, *reve*, grof slipsten, *reve*, väfbom, *roke*, råge, *roste*, rost i ett bryggkar, — *Sale*, sadel, *sarve*, smått gräs, *simme*, snöre, *sjobbe*, trögdjur, *skae*, skada, *skare*, ljusbrand, *skjogge* l. *skogge*, skugga, *skóle*, skola, *skrabbe*, dålig häst, kamp, *skrømme*, den rymd eller storlek en sak ser ut att hafva, *slase*, trase, trasvarg, *slete*, styrka, hållbarhet, *slóe*, sloker, *smale*, smalt ställe,

smete, smetigt ämne, smet till pannkakor o. d., *spóle*, språte, *spone*, spånad, *spore*, sporre, *sprote*, mindre stör, språte, *stabbe*, kort stör, *stie*, stia, *stobbe*, stubbe, *streke*, visare på en klocka, *strele*, vattenstråle, *stroke*, stråke, strykhyfvel, *stäle*, bottenlag i en lada, *stölpe*, stolpe, *swee*, sveda, *swäjle*, brännjern, *swäjte*, blod, som aftappas vid slagt, *sømme*, sömnad, — *Tjokke*, tjocklek, *tjónke*, pojke, *toppe*, tupp, *tóve*, kraft, energi, *trase*, trasa, *tunge* o. *tynge*, besvär, tunga, *turre*, liten gosse, *tutte*, lintotte, *tynge* se *tunge*, *tånge*, skaftjern, "tång" (se ordb.), *tånke*, tanke, *törke*, torka, *törle*, kernstaf, — *Vakke*, hönsho, *vale*, se *dvale*, *vane*, vana, *vare*, vård, akt (se ordb.), *vete*, ett slags bulvan, *vise*, anförare, bivise, *våe*, våda, *vånne*, vånda, *vänge*, häfstång, — *Ånne* o. *ånge*, andedrägt, — *Æjnne*, ände, *ärle*, äril, — *Øke*, skarf, ökning.

124. Hit höra äfven *galle, harre, hjärne, imme, kappe, kärne, pakke, save* (safve), *spjäle, timme, vilje, värme* m. fl., hvilka i Sv. dessutom hafva ändelsen *a* och då brukas åtminstone i sing. såsom feminina.

125. Några af de i § 123 uppräknade subst. brukas äfven såsom enstafviga, hafva stark böjning vid sidan af den svaga. Sådana äro *dobbe, hobbe, hye, kidde* m. fl., hvilka äfven hafva formerna *dobb, hobb, hy, kidd.* Jfr Fn. *gróði* o. *gróðr, hólmi* o. *hólmr, krapti* och *kraptr.*

126. Anm. *Bing,* binge, *ljusk,* ljumske, *rull,* rulle m. fl. brukas deremot aldrig såsom tvåstafviga.

127. En del tvåstafviga mask., som i svenskan hafva *l* näst före slutvokalen, hafva omkastat dessa båda bokstäfver, t. ex. *hummel,* humle, Fn. *humall; kavel,* kafle, *nagel* (93), nafle, *vagel,* vagle, *vatel* (a[2]), vassla, Fn. *vatli.*

128. *Tvåstafviga* neutra finnas i stor mängd och må bland dessa särskildt nämnas de af träs namn bildade, t. ex. *ale, birke, bóke* o. *böke, eke, fere, gräne, kerse, linge, tälle, äjne, älme, äspe* af *al, birk,* björk, *bók, äjk,* ek, *fer,* fura, *gran, kers,* körsbärsträ, *ling,* lind, *tall, äjn,* en, *älm,* alm, *äsp,* asp, hvilka betyda både virke af dessa träslag och kollektivt en skog, dunge e. d. af sådana trän.

129. Vid *sammansättningar,* i hvilka ett subst. utgör första leden, förekommer bindevokalen *a,* eg. gen. sing. l. plur., vida oftare än i svenskan, t. ex. *tannavärk,* tandverk, *prästagår,* prestgård, *bókahølla,* bokhylla, *fótabla,* fotblad, *husasyn* o. s. v. Deremot användes *s* såsom bindeljud mera sällan än i Sv., t. ex. *gårbó,* gårdsbo, granne, *skóbøjd,* skogsbygd.

130. Af *øga* och *øra* brukas i sammans. gen. pl. *øgna* o. *ørna,*

Fn. *augna*, *eyrna*, t. ex. *øgna-glas*, glasögon, *øgnastäjn*, ögonsten, *ørna-lju*, öronljud, *ørna-språng*, öronsprång o. s. v.

131. Ordet *fän*, n. kärr, har i sammans. gen. *fänja*, t. ex. *fänja-bró*, bro eller väg öfver ett *fän*.

Namn.

Personnamn.

132. Ända till för några årtionden sedan hade hvarje person vanligen blott ett dopnamn. Sedermera började först ståndspersoner, derefter allmogen i kustsocknarna att gifva minst två namn åt hvarje barn, ett bruk, som nu förekommer öfver nästan hela häradet, så att t. o. m. i Thorsås, der det gamla bruket behöll sig längst och der det största antalet af gamla namn (*Bonde, Erland, Germund, Holger, Sune*, — *Botil, Elsa, Gertrud, Sigrid* m. fl.) förekommer, sällan någon yngre person har mindre än två namn och dessa ofta af ganska egendomlig beskaffenhet.

133. Slägt- eller tillnamnet, *farsnammet* (101), bildas enligt gammalt skandinaviskt bruk utaf gen. af fadrens namn med tillägg af *-sen*, -son, D. *-sen*, eller *dóter*, dotter. Således *Åke, Holger Åkasen, Göran Holgerssen*; *Ingre Petters dóter* o. s. v. Ibland bortkastas tillägget *-sen* och man säger t. ex. *Petter Bónna, Karl Tóra* i st. f. *Peter Bondesson, Karl Thoresson*. I hvardagslag och om hemmavarande barn sättes dopnamnet efter fadrens eller modrens (om hon är enka eller ogift) namn i genit., t. ex. *Nils Sommasens Jóan*. På samma sätt hustruns eller dottrens, t. ex. *Óla Larssens Anna*. I Thorsås sättes ofta, då man talar om en person, gårdens (byns) namn framför dopnamnet, t. ex. *Swinhulta-Jón*, Jon i Svinhult, *Slæjtafly-Pällen*, Pelle (Peter) i Slätafly. I Thorsås församlings äldre kyrkoböcker finner man äfven t. ex. *Löneboda-Larsen, Gloseboda-Jan*. Om ett liknande bruk i Dalarne se Rydqv. II. 344.

134. Bruk af familjenamn i egentlig mening hafva endast der och hvar på landsbygden börjat vinna insteg.

135. Ur de äldsta kyrkoböcker, mantalslängder, domböcker och andra handlingar, som i häradets arkiver förvaras, meddelas en förteckning på de under de båda sistförflutna seklen och till en stor del ännu brukliga dopnamn.

136. ***Maskulina.***

Abbe; ***Abraham*** (utt. Abram l. Abran); ***Adolph*** (utt. *Adel*, ⏗ ⏑); *Allbrecht, Allbrech*; *Allgot* (utt. *Allgó*, ⏗ ⏑); doraf *Algutsboda* socken o. byn *Allgutstorp*, utt. *Allsbó* (⏗ ⏑), *Allstörp*, båda i Uppvidinge härad af

Kronobergs län); ***Anders***; ***Andreas***, ***Andrias***; ***Anel***, ***Anell***; ***Anundher***, ***Anundh***, ***Anund***; ***Arfvid***, ***Arffwid***, ***Arve***; ***Arnold***; ***Axel***; ***Assle***, ***Åsle***; — ***Batram***; ***Bengt***; ***Birger***, ***Birgi***, ***Birge***, ***Berge***, ***Berje*** (som är det nu vanliga uttalet), ***Börge***, ***Börige***, ***Börje***, ***Biörie***; ***Björn***; ***Bo***, ***Boo***; ***Bonde*** (utt. *Bónne* l. *Bónge*, 89); ***Bothwidh***, ***Butwedh***; ***Broder***, ***Brode***, ***Bror***, ***Broe***, ***Broo***; ***Brofwid***, ***Broffwed***, ***Brodwid***, ***Bråfwed***, ***Bråvidh***; ***Bryngel***, ***Bryniel***, ***Bröngel***, ***Bröniel***; ***Buge***, ***Bughe***; — ***Care***; ***Casten***; ***Christian***, ***Christiern***; ***Christopher***; ***Claes***; ***Clemet***, ***Clemmet***, ***Klämet***; ***Cornelius***; — ***Daniel***, ***Danjel***; ***David*** (utt. *Davet*); ***Diederic***; — ***Ebbe***; ***Elfver***; ***Elias***; ***Eloff***; ***Emanuel***; ***Er***; ***Erengissel***, ***Ehrengissle***; ***Erich***, ***Erik***; ***Erland***, ***Ärland***; ***Erne***; ***Ernist***; ***Esbiörn***; ***Eskil***, ***Eskel***, ***Eschil***; — ***Folke***; ***Frosten***; — ***Gamle***; ***Germund***, ***Germun***; ***Gert***; ***Gerton***, ***Gierton***, ***Giärton***, ***Hiärton***; ***Giertz***; ***Gillis***; ***Gise***, ***Gijse***; ***Giser***; ***Gisle***; ***Gregol***; ***Grells***; ***Gudmund***, ***Gudmun***; ***Gumme***; ***Gunnar***; ***Gustaf***, ***Giöstaf***, ***Giöstaff***; ***Göran***, ***Giöran***, ***Jöran***; ***Göre***; — ***Hans***; ***Harald***; ***Harned***; ***Hemming***, ***Hämming***; ***Herman***; ***Henning***; ***Hiärton*** (se ***Gerton***); ***Holger***; ***Holme***; ***Hompe***, ***Humpe***, ***Hämpe***; ***Håkan***, ***Håkon***, ***Håken***, ***Hakon***; — ***Ifwar***, ***Ifwer***; ***Inge***; ***Ingel***; ***Ingemar***, ***Ingmar***; ***Ingemund***; ***Inger***; ***Ingewald***, ***Ingewal***, ***Ingewåld***; ***Ingo***; ***Isak***; ***Israel***, ***Isral*** (utt. *Isaräll*); — ***Jacob***; ***Jaen***, ***Jan***; ***Jeppe***, ***Jäppe***; ***Joel***; ***Johan*** (utt. *Jóan*); ***Johannes***; ***Jon***; ***Jonas***; ***Jordan***; ***Joseph***; ***Jöns***; ***Jöran***, ***Jöre***, ***Jösta*** (se under G); — ***Karl***; ***Kiättel***; ***Klämet*** (se under *C*); ***Knut***; — ***Lars***; — ***Matte***; ***Mathis***; ***Michel***; ***Måns***; ***Mårten***; — ***Nils***; — ***Olaf***, ***Oluf***, ***Oluff***, ***Ole***, ***Olle***, ***Ola***; ***Olaus***, ***Olagus*** (utt. *Ólaves*); ***Otto*** (utt. *Åttó*); — ***Peder***; ***Pehr***, ***Pär***; ***Petter***; ***Påvel***, ***Påfvell***; — ***Samuel***, ***Samel*** (utt. *Sammel*); ***Sigge***; ***Simon***; ***Simonius***; ***Sjunde***; ***Somme***; ***Staffan*** (utt. *Stafan*, a²); ***Sten***, ***Steen***; ***Sture***; ***Sune***, ***Suno***, ***Sohne***; ***Sven***; — ***Thor***; ***Thore***, ***Tore***; ***Tobias***; ***Torkel***; ***Torsten***; ***Truedt***; ***Truls*** (utt. *Tryls*); ***Tygge***; — ***Uno***; — ***Waste***; ***Wenert***; — ***Ygge***, ***Ögge***; — ***Zacharias***, ***Zachris***; — ***Åke***; ***Åsle*** (se under *A*); — ***Ärland*** (se under *E*); — ***Ögge*** (se under *Y*); ***Ölfving***, ***Ölving***; ***Öyar***, ***Öijar***, ***Öjer***.

137. ***Feminina.***

Agda; ***Agneta***, ***Angnita***; ***Anna***; ***Annika***; ***Auda***; — ***Beata*** (utt. *Bejata*); ***Bengta***, ***Benchta***; ***Botil***, ***Bothel***, ***Botilla***; ***Brita***; ***Bäcka***; — ***Cajsa***; ***Cicilia***, ***Cicila***; — ***Ebba***; ***Elin***; ***Ellena***; ***Elsa***; ***Emma***; — ***Gertrud***, ***Gertru***, ***Gjertrug***, ***Jertru***; ***Greta***; ***Gunna***; ***Gunnil***, ***Gunil***, ***Gunnel***, ***Gunnilla***; ***Gyridh***; ***Görild***, ***Giyrel***; — ***Inga***; ***Ingeborg***, ***Ingebor***, ***Ingbor***, ***Ingebåhr***; ***Ingegerd***, ***Ingjerd***, ***Ingjer***, ***Inger***; ***Ingelöf***, ***Ingelöff***; ***Ingrid***, ***Ingred***, ***Ingre***; — ***Kana***, ***Karna***; ***Karin***; ***Kirstin*** (utt. *Kärstin*); — ***Lena***; ***Lisa***; ***Lisabeth***, ***Lisbetta***, ***Lisbeth***; ***Lisken***;

Lucia, *Lussa;* — *Maja*, *Maija;* *Malena;* *Malin;* *Marge*, *Marje*, *Marja*, *Marjedh;* *Martha;* — *Nilla;* — *Petronella;* — *Ragnol;* *Rebäcka;* *Regina;* — *Sara;* *Sigga;* *Signil*, *Signel;* *Sigrid*, *Scgrid;* *Sissa;* *Sissela*, *Sissla;* *Stafva;* *Stina;* *Swenneborgh*, *Swenborgh;* — *Wahlborg*, *Wallborg;* *Wendla.*

Ortnamn.

138. I namnen på häradets omkring fem hundra byar återfinnas en stor del af de ofvan uppräknade personnamnen, synnerligen de maskulina, t. ex. *Germundslycke*, *Gisslabo (Gisle)*, *Gissemåla* (utt. *Gisamåla*, jfr *Gisc*), *Gunnarsmo*, *Ingelsmåla*, *Ingemundsmåla*, *Ingabo*, *Siggesbo*, *Thorhult* (utt. *Tórahult)*, *Wärnanäs*, *Yggesbo*, *Öjersmåla*, *Ölfvingstorp*, *Karnegärde* o. s. v.

139. Månget gammalt ord, som för öfrigt icke finnes hvarken i denna munart eller i skriftspråket, påträffas i ortnamnen, t. ex. *Bamsekulla*, jfr N. *bamse*, björn; *Bjursnäs*, jfr Fn. *biórr*, N. *bior*, bäfver (i Bleking finnes ett *Bjurabygd*), se *bjurtändter* (ordb.); *Mjudehult* (utt. *Mjuhult*) och *Mjusjön* (en liten skogssjö), jfr Fsv. *mior*, Fn. *miór*, smal, *Mysunde* i Sönder-Jylland (Kok II. 283). I namnet på *Yxneberga* i Hagby återfinnes sannolikt den fornnordiska genit. *yxna* af *yxn*. Se Rydqv. II. 171.

140. Af bynamnen kan man med tämlig säkerhet afgöra hvar de äldsta boningsplatserna varit belägna och sluta till odlingens gång inom häradet. Alla de namn, som tyda på forna förhållanden och flertalet af dem, i hvilka orden *berga*, *bo*, *by*, *gård*, *holm*, *lösa*, *dela* o. s. v. ingå, äro belägna i kustsocknarna, då deremot de på *bygd*, *hult*, *måla*, *ryd*, *skog* o. d. företrädesvis anträffas i de inre, skogiga och stenbundna trakterna af häradet. Jfr Löfgren, Kalmar och dess Stift i Småland s. 5, not. 3; H. O. H. Hildebrand, Svenska Folket under Hednatiden s. 108.

141. Ortnamnen äro mycket ofta olika i de offentliga handlingarna och i folkets dagliga tal, hvarföre man ej sällan får veta, att ett visst ställe *heter* så eller så, men *skrifves* annorlunda. I häradet finnas t. ex. två byar med namnet *Parismåla*, af hvilka den ene (i Madesjö) af allmogen kallas *Passamåla*, den andre (i Wissefjerda) *Passamalla*. *Eremitemåla* kallas *Antamalla*, som troligen har sitt namn af *Ante* = *Andreas*. *Koholma* uttalas *Kåholma* och skrefs 1653 *Kådholma*. Vid dylika tillfällen kan det vara svårt att afgöra om kyrkobokens eller uttalets namn är det rätta, enär ettdera väl måste anses såsom en förvridning.

142. Socknarnas namn uttalas på följande sätt: *Jómmby* (Ljungby), *Hossmó* (i äldre handlingar *Husamadh)*, *Sigfre* (St. Sigfrid, som nyligen blifvit egen socken), *Mótörp* (Mortorp), *Åsker* (Oscar. Ny soc-

ken.), *Arby*, *Hagby*, *Halltörp* (Halltorp), *Vakstörp* (Woxtorp), *Søråkkra* (Söderåkra), *Tóres* (Thorsås), *Visstära* (Wissefjerda).

Adjektiven.

143. Böjning i obestämd ställning.

	Mask.	Fem.	Neutr.
Sing.	*Klóker* (klok)	*klók*	*klókt.*
	Fläkketter (fläckig)	*fläkket*	*fläkket.*
	Fläkkier	*fläkki*	*fläkket.*
	Häjler (hel)	*häjl*	*häjlt.*
	Räjner (ren)	*räjn*	*räjnt.*
	Løser (lös)	*løs*	*løst.*
	Blåer (blå)	*blå*	*blått.*
	Törrer (torr)	*törr*	*tört.*
	Stór (stor)	*stór*	*stórt.*
	Gammel (gammal)	*gammel*	*gammelt.*
	Pratsen (pratsam)	*pratsen*	*pratset.*
Plur.	öfverallt *-a*.		

144. I bestämd ställning äro adj.-ändelserna vanligen i mask. *-e*, i fem. och neutr. *-a* både i sing. och plur.

145. Af ofvanstående (143) visar sig, att adj. ännu allmännare än i fornspråken hafva bevarat den gamla maskulinändelsen *-er*.

146. Ändelserna *-etter* (Fsv. *-utter*, *-itter;* Fn. *-óttr*, D. *-et*) och *-ier* (Fsv. *-ugher*, Fn. *-igr* m. fl., Sv. *-ig*) brukas ömsom utan skilnad i bet. och förekomma vanligen hos samma ord. Af detta slags adj. finnes en stor mängd i S. Möre, bland andra *króketter*, krokig, *kulletter*, kullig, utan horn, *rånnetter*, randig, *skalletter*, skallig, *stakketter*, kort, "stackig", *stabbetter*, stapplande, tölpig, hvilka äfven heta *krókier*, *kullier*, *rånnier* o. s. v. Se Rydqv. II. 386 o. följ.

147. Maskulinändelsen *-er* saknas på landsbygden, men förekommer i skogsbygden äfven efter adj. på *-l*, *-n* o. *-s* med föregående lång vokal, t. ex. *häjler*, *räjner*, *løser* (143). Jfr Fn. *heill*, *hreinn*, *lauss*, Got. *hails*, *hrains*, Estsv. *raindr*. Se Rydqv. II. 407—410, 415.

148. Enstafviga adj. på *-r* hafva med undantag af *törrer*, torr, vanligen ingen särskild böjningsändelse för nom. sing. i obestämd form. Såsom *stór* böjas *sør*, *svår*, *sår* o. s. v. (143). Rydqv. II. 411.

149. De regelbundna *komparativ-* och *superlativ-ändelserna* äro *-ara* och *-ast*, best. form *-est*, t. ex. *hvassara*, *hvassast*, *grannara*, *grannast*, men *dänn granneste*. Rydqv. II. 455.

150. **Komparativer** bildade af partiklar och utan motsvarande positivus äro:

Bortre af *borte*, borta.

Hitre, af *hit.*

Häjmre, belägen närmare hemmet, af *häjm*, hem.

Mellre, af *mellan* (8).

Oppre, af *oppe*, uppe.

Ättre, af *ätte*, efter.

151. Bland adjektiven torde de med afledningsändelsen *-sen* förtjena att särskildt nämnas. Här upptagas likväl endast sådana, som ej förekomma uti, eller till form eller betydelse afvika från skriftspråket:

Funnsen, fyndig, *förbønnsen*, förvånad, *gapsen*, sqvalleraktig, *gängsen*, gängse, *hittsen*, fyndig, *hogkommsen*, minnesgod, *hungsen*, glupsk, *klummsen* o. *krummsen*, stelfrusen i fingrarne, *liksen*, bra, duglig, *lipsen*, gråtmild, *läjksen*, lekfull, *läjssen*, ledsen, *óhångsen*, glupsk, tjufaktig, *pratsen*, pratsam, *påflugsen*, påflugen, *pågångsen*, framfusig, ifrig, *påhittsen*, påhittig, *skammsen*, skamflat, *skolmsen*, häpen, upprörd af rädsla, *skrattsen*, skrattmild, *skummsen*, mörkrädd, *skämmsen*, skamflat, *strittsen*, som lätt spritter till af räddsla, skygg, *tjokkväksen*, som växer tätt, *trässen*, ifrig, enträgen, *trängsen*, stoltràng, pinkträngd, *tungbruksen* (u[1]), svårbrukad, svårhandterlig, *tykännsen*, som har svårt för att känna igen, *vehängsen*, ihärdig, *villsen*, vilsefarande, oredig, *væjnnsen*, vänd (mot, åt), *vångsen* (89), idog, *ångerkøpsen*, *ångsen*, ångerköpt, *ørvæjnsen*, förvirrad, yr i hufvudet.

152. Räkneorden.

Dessa äro: *en (äjn)*, *äjn*, *ett*, *förste* [1]); *twå*, *tu*, *andre* (a[1]); *tre*, *try*, *tree*; *fira*, *fjäre*; *fämm*, *fämte*; *säks*, *sjätte*; *sju*, *sjunne* (u[1]); *åtta*, *åttne*; *nie*, *nine*; *tie*, *tine*; *älve*, *älte*; *tolv*, *tolte*; *trättan*, *trättne*; *fjórtan*, *fjórtne*; *fämtan*, *fämtne*; *säkstan*, *säkstne*; *sjøttan*, *sjøttne*; *attan*, *attne*; *nittan*, *nittne*; *tjue*, *tjune*. Vidare *trätti*, *förti*, *fämti*, *säksti*, *sjutti* (u[1]), *åttati*, *nitti*, *hundra*, *tusen*. — Af dessa senare brukas sällan, och blott då de stå ensamma, det motsvarande ordningstalet, som i 30—90 bildas genom tilläggande af *-unde* till grundtalet. Annars fogas det mindre ordningstalet omedelbart till det störres grundtal, t. ex. *trättifjäre*, *sjuttinine*.

153. När någotdera af grundtalen 1—9 lägges till ett större tal, så sättes vanligen det mindre först, t. ex. *fira o tjue*, *nie o. nitti*.

---

[1]) I fem. o. neutr. hafva ordningstalen, liksom adj. i best. ställn., änd. *-a* (144).

154. Någongång får man höra räkning efter tjugotal i stället för hundratal, t. ex. *älve tjog o älve.*

155. Bland afledda bråkbeteckningar qvarstå *treing* l. *treding*, *fjäring*, *sjätting*, *åtting*, hvilka mest brukas för att beteckna delar af ett helt hemmantal, *fjäring* och *åtting* äfven mått på varor. Derjämte brukas *halna* (a^2) i bet. hälft, men endast vid fråga om hälftenbruk. Se ordb.

156. Öfriga brutna tal uttryckas med *-part* l. *-däjl* (-del), t. ex. *fjärapart* l. *fjärndäjl*, *ninapart*, *tjunadäjl* o. s. v.

Pronomina.

157. *Personliga pronomina.*

		1 Pers.	2 Pers.
Sing.	N.	*Jag*, *ja.*	*Du.*
	D. A.	*Mäj*, *ma* [1]).	*Däj*, *da* [1]).
Plur.	N.	*Vi.*	*Ni.*
	D. A.	*Uss*, *vuss.*	*Er*, *äjr.*

3 Pers.

		Mask.	Fem.	Neutr.
Sing.	N.	*Hann*, *ann.*	*Hónn*, (*hóng* 102), *hunn* (u^1).	*Dä.*
	G.	*Hans*, *hanses.*	*Hännes*, *hännas*, *hännases*, *hänna.*	—
	D. A.	*Honom*, *homen*, *ann* [1]).	*Hänne*, *na* [1]).	*Dä*, *att* [1]).

Plur. N. *Di.* G. *Däjras*, *däjra* (*dojras*, *dojra*, 60). D. A. *Domm.*

158. *Reflexivpronomen.*

Säj, *sa* [1]).

159. Såsom tilltalsord, både till en och flere personer, brukas *ni*, sällan *di*, de, undantagsvis till en person *hann*, *hónn.*

160. *Possessiva Pronomina.*

	Mask.	Fem.	Neutr.
Sing.	*Min* (*menn*, slutet *e*)	*minn* (*ming*, 102)	*mitt* (*mett*).
Plur.	*Mina*	*mina*	*mina* (*minga*, 102).
Sing.	*Vår*, *våran*	*vår*, *våra*	*vårt.*
Plur.	*Våra*	*våra*	*våra.*

På samma sätt böjas *din*, *sin*, och *er* (*äjr*).

161. *Demonstrativa pronomina*

Dänn (den)	*dänn*	*dä* och
Hässen	*hässen*	*hässet*

[1]) Brukas vanligen endast omedelbart efter ett verb eller en prepos., t. ex. *ge ma*, gif mig. *be ann*, bed honom, *ta att*, tag det, *ät na*, åt henne.

förstärkas genom tillägg af *däre*, *därne*; *häre*, *härne*, till mask. och pl.; *dära*, *därna; hära*, *härna* till fem. och neutr. sing.
Pron. demonstr. *hinn*, den der, finnes endast i mask. och fem.

162. *Relativa* och *interrogativa pronomina*
hvikken och *hokken*, hvilken, hvem, böjas som *hässen* (161).

163. *Indefinita pronomina.*

Aen (annan)	*aen*	*anna* l. *annat* (öfverallt a[2]).
Hvaden (hvarje)	*hvaden*	*hvadet.*
Noen (någon)	*noen*	*noe.*
Sommer (en, någon)	—	*sommt.*

Plur. *andra*, *nonna* l. *norra*, *somma*. *Hvaden* saknar pl.

Verben.

164. I afseende på konjugationer och klasser äro verben ordnade efter den i *Rydqvists Svenska Språkets Lagar* gjorda uppställning, likväl med iakttagande af den alfabetiska ordningen mellan orden äfven i nedanstående redogörelse.

165. De särskilda böjningsändelserna för olika numeri och personer äro bortfallna, utom i följande fall:

166. a) i 2 pers. sing. pres. i några få verb, t. ex. *väjtst* l. *väjss*, af *veta*, *sist* l. *sis*, af *se*, men vanligen följer då subjektet efter predikatet.

167. b) i 1 o. 3 pers. pl. imperf. af de flesta bland de starka verben. Se §§ 15, 174--179.

168. c) i 2 pers. pl. imperativus, der den vanliga svenska formen är tämligen vanlig.

169. *Första konjugationen* företer i öfrigt ingen annan afvikelse än att pres. och imperf. hafva böjningsändelsen *-a* (114, 5) både i sing. och plur., hvadan pres. är alldeles lika med infinitiven, och imperf. af t. ex. *kalla* heter *kallada.*

170. I Thorsås bortkastas vokalen stundom i sistnämnda tempus och man får höra *kallad*, *fäktad* för *kallade*, *fäktade.*

171. I *andra konjugationen* förekommer återomljud i några verb, der detta icke är fallet i skriftspråket:

Inf.	Imperf.	Sup.
Bläa (bläddra)	*bladde*, *blädde*	*bladt.*
Bärja (berga)	*barde*	*bart* (177).
Drävja (blanda draf)	*dravde*	*dravt.*
Fløtta (flytta)	*flotte*	*flott.*
Følja	*folde*	*folt.*
Hvälva (hvälfva)	*hvalde*	*hvalt* (177).
Hølja	*holde*	*holt.*

Kløva (klyfva)	*klovde*, *kløvde*	*klovt*, *kløvt*.
Läa (ladda)	*ladde*	*ladt*.
Lätta (låta)	*latte*	*latt*.
Røa (rödja)	*rodde*, *rødde*	*rodt*, *rødt*.
Røska (rycka upp)	*roste*	*rost* (177).
Skølja	*skolde*	*skolt*.
Snärja	*snarde*, *snärjde*	*snart*, *snärjt*.
Träa (låta ligga i tråde)	*tradde*	*tradt*.
Värja	*varde*	*vart*.
Ärja	*årde*, *ärjde*	*årt*.

Jfr Fn. *bladda*, *hulda*, *hrudda*, af *bleðja*, *hylja*, *hryðja*.

172. Vid *tredje konjugationen* anmärkes, att imperfekt-ändelsen *-de* omedelbart fogas till infinitiven, utan att *d* fördubblas, t. ex. *spåde*, *såde*, *tróde*, af *spå*, *så*, *tró*. Jfr Fn. *spáða*, *sáða*, *trúða*, af *spá*, *sá*, *trúa*.

173. *Fjerde konjugationen*. *De starka verbens* antal är större än i skriftspråket, men den benägenhet att förvandla starka verb till svaga, som så tydligt framträder i detta, röjer sig, fastän icke i så hög grad, äfven här, hvarföre icke sällan en stark och en svag form af samma verb och med samma betydelse brukas jämte hvarandra [1]). Enär denna ordklass har så stor betydelse i allmänhet och det äfven för skriftspråket är af vigt att känna landskapsmålens ståndpunkt i detta afseende, så upptager jag här en förteckning på alla mig bekanta starka verb, som inom häradet förekomma, jemte de svaga former, som äro brukliga vid sidan af starka [2]).

174. 1 Klassen.

Inf.	Imperf.	Sup.
Bea (bedja)	*ba*, pl. *bôe*	*bôe*.
Bära	*bar*, pl. *bôre*	*bôre*.
Dräpa	*drap*, *dräfte*	*dräpe*, *dräft*.
Förgäta	*förgat*	*förgät'*.
Ge (gifva)	*ga*, pl. *gôe*	*gôe*, *gutt*, *gett*.
Ligga	*lå*, pl. *låe*	*ligge*, *lege*.
Läsa [3])	*las*, *läste*, pl. *lôse*	*läse*, *lôse*, *läst*.

[1]) Åtminstone en del verbs öfvergång från stark till svag böjning tyckes hafva sin förklaring deri, att de starka imperf. varit eller blifvit till formen lika med andra ord. Jfr exempelvis verben *hinna*, *hvälva*, *klikka*, *røska*, *väksa* (177) med pron. pers. *hann*, subst. *kvalv*, hvalf, *klakk*, adj. fem. *rask*, subst. *vaks*, vax. Verbet *tvinga* skulle, om det vore starkt, i imperf. heta *tvång*, liks. subst. Naturligtvis har äfven välljudet tagit ut sin rätt.

[2]) Böjes ett verb både efter 1:sta och någon eller några af de öfriga konjugationerna, så rättar sig presens nästan alltid efter den förstnämnda.

[3]) Pres. *läs*.

Si [1]) (se)	*så*, pl. *såe*	*sitt*.
Sitta	*sat* (a[2]), pl. *sóte*	*sóte*.
Skära	*skar*, pl. *skóre*	*skóre*.
Stjäla	*stal*, pl. *stóle*	*stóle*.
Vära [2]) (vara)	*va*, pl. *vóre*	*vóre*.

Komma	*komm*, pl. *kumme*	*kumme*.
Sova	*sov*, pl. *sóve*	*sóve*, *sove*.
Æjta (äta)	*åt*, pl. *åte*	*æjte*.

175. 2 Klassen.

Få [3])	*fekk*, pl. *finge*	*fått*.
Falla	*føll*, pl. *følle*	*falle*.
Gråta	*gråt*, pl. *gråte*	*gråte*.
Gå	*gekk*, pl. *ginge*	*gått*.
Hugga	*hygg*, pl. *hygge*	*hugge*.
Hålla	*høll*, *høllt*, pl. *hølle*	*hålle*.
Häjta (heta)	*häjt*	*häjte*.
Hänga	*hyng* l. *hynk*, pl. *hynge*	*hänge*.
Låta (låta, ljuda)	*løt*, pl. *løte*	*låte*.
Valla l. *vålla* (vålla)	*vøll*, *vøllt*, pl. *vølle*	*vålle* [4]).

176. 3 Klassen [5]).

Dra (draga)	*dró*	*drae* (a[2]), *dratt*.
Dø [6])	*dó*, *døde*	*døe*, *døtt*.
Fara	*fór*	*fare*.
Gala [7])	*gól*	*gale*.
Gnava (gnaga)	*gnóv*, *gnavde*	*gnave*.
Grava l. *gräva* [8])	*gróv*, *gravde*, *grävde*	*grave*, *gräve*.
Hära l. *hävja* (håfva)	*hóv*, *hävde*	*häve*.
[*Le* l. *läj?*] (le, skratta)	*ló*	—
Mala [9])	*mól*	*male*.
Skaka	*skók*, *skakada*	*skakat*.
Skapa	*skóp*, *skapada*, *skafte*	*skaput*, *skaft*.
Skava	*skóv*, *skavde*	*skave*.
Slo (30, slå)	*sló*	*slae* (a[2]), *slatt*.

1) Pres. *si*. 2) Pres. *æj*. 3) Pres. *få*.

4) Hit kunde äfven räknas *løpa*, hvilket är upptaget i 6 kl., dit det till formen hör.

5) I hela denna klass bildas pl. af imperf. genom geminering af det starka imperfektets vokal (15, 16). 6) Pres. *dø*.

7) Pres. *gal*. 8) Pres. *graver*, *gräver* l. *gräv*. 9) Pres. *mal*.

Stå	*stó*	*stått.*
Swärja	*swór*	*swóre.*
Ta (taga)	*tó*	*tae* (a[2]), *tatt.*
Vräka	*vrók*, *vräkte*	*vräke*, *vräkt.*
Väga	*vóg*, *vägde*	*väge*, *vägt.*
Väva	*vóv*, *vävde*	*väve*, *vävt.*
Åga (vara skyldig)	*óg*, *ågde*	*åge*, *ågt.*
Åka	*ók*, *åkada*, *åkte*	*åke*, *åkat*, *åkt.*

177. 4 Klassen [1]).

Binna (binda)	*bann*, *bannt*	*bunne.*
Brinna	*brann*	*brunne.*
Brista	*brast*	*bruste.*
Bärja [2]) (berga)	*barj*, *barde*	*burje*, *bart* (171).
Dimpa (falla)	*damp*	*dumpe.*
Drikka	*drakk*	*drukke.*
Finna	*fann*, *fannt*	*funne.*
Gnälla	*gnall*, *gnällde*	*gnulle*, *gnällt.*
Gälla	*gjall*, *gjällde*	*gulle*, *gällt.*
Hinna	*hannt*, *hinnde*	*hunne*, *hinnt.*
Hjälpa	*hjalp*	*hjulpe.*
Hvälva	*hvalv*, *hvalde*	*hvalt.* (171).
Klikka	*klakk*, *klikkada*	*klikkat.*
Knäkka (knäcka, knaka)	*knakk*, *knäkkte*	*knäkkt.*
Rinna	*rann*	*runne.*
Räkka	*rakk*, *räkkte*	*rukke.*
Røska (rycka upp)	*rask*, *roste*	*ruske*, *rost* (171).
Simma	*samm*, *simmada*	*summe*, *simmat.*
Sjónga	*sjång*, *sjóngde*	*sjónge.*
Skrälla	*skrall*, *skrällde*	*skrällt.*
Skvilpa (sqvalpa)	*skvalp*	—
Skväkka (sqvätta)	*skvakk*	—
Slinka	*slånk*, *slæjnk*	*slunke.*
Slinta	*slant*	*slunte.*
Slippa	*slapp*	*sluppe.*
Släkka	*slakk*, *släkkte*	*släkkt.*
Smälla	*small*	*smulle.*
Smälta	*smalt*	*smulte.*

---

[1]) I denna och följande klasser är pl. af imperf. lika med det starka supinum.
[2]) Pres. *bärj*.

Snärka [1]) (snarka)	*snark*	*snurke.*
Snärpa (snörpa)	*snarp*	—
Snärta (ila bort)	*snart*	—
Spinna	*spann*	*spunne.*
Spjärna [2])	*spjarn*	*spjurne.*
Sprikka	*sprakk*	*sprukke.*
Springa	*språng*, *språnk*	*sprunge.*
Sprinta } (spritta)	*sprant*	*sprunte.*
Spritta }	*spratt*, *sprat* (a[2])	*sprutte.*
Stikka	*stakk*	*stukke.*
Stilpa (snafva)	*stalp*	*stulpe.*
Stinka	*stånk*	*stunke.*
Strinta } (spritta)	*strant*	—
Stritta }	*stratt*, *strat* (a[2])	—
Sträkka	*strakk*, *sträkkte*	*sträkkt.*
Förswinna	*förswann*	*förswunn'.*
Swälja	*swalj*	*swulje.*
Swälla	*swall*	*swulle*
Swälta	*swalt*	*swulte.*
Trilla	*trall*, *trillada*	*trillat.*
Trøska	*trask*	*truske.*
Vinna	*vqnn*, *vannt*	*vunne.*
Väksa (växa)	*vaks* (a[2]), *väkste*	*vukse.*
Välta	*valt*	*vulte.*
Värka	*vark*, *värkte*	*vurke*, *värkt.*
Värpa	*varp*	*vurpe.*

178. 5 Klassen [3]).

Bita	*bäjt*	*bete.*
Bli (blifva)	*bläj*	*blee.*
Driva	*dräjv*	*dreve.*
Glia (glida)	*gläj*, *gle*	*glee.*
Gnia (gnida)	*gnäj*, *gne*	*gnee.*
Gripa	*gräjp*	*grepe.*
Hvina	*hväjn*	*hvene.*
Kliva	*kläjv*	*kleve.*
Knipa	*knäjp*	*knepe.*
Lia (lida)	*läj*, *le*	*lee.*
Lipa	*läjp*, *lipada*	*lepe*, *lipat.*
Lita	*läjt*	*lete.*

[1]) Pres. *snärk* l. *snärker.* [2]) Pres. *spjärn.* [3]) Se sid. 22, not. 1.

Niga	*näjg*	*nege.*
Pipa	*päjp*	*pepe.*
Ria (rida)	*räj, re*	*ree.*
Riva	*räjv*	*reve.*
Siga (signa, digna)	*säjg*	*sege.*
Skina	*skäjn*	*skene.*
Skria (skrida)	*(skräj), skre*	*skree.*
Skrika	*skräjk*	*skreke.*
Skriva	*skräjv*	*skreve.*
Slipa	*släjp, slifte*	*slift.*
Slita	*släjt*	*slete.*
Smita (sota, smita)	*smäjt*	*smete.*
Snika (smyga)	*snäjk, snikte*	*sneke, snikt.*
Stiga	*stäjg, ste*	*stege.*
Swia (svida)	*swäj, swe*	*swee.*
Swika	*swäjk*	*sweke.*
Tiga	*täjg*	*tege.*
Trivas	*träjvs, trivdes*	*treves.*
Vika	*väjk, vek*	*veke.*
Vria (vrida)	*vräj, vre*	*vree.*

179. 6 Klassen [1]).

Bjua (bjuda)	*bô, bjudde* (u[1])	*bôe, bjutt* (u[1]).
Bryta	*brôt*	*brôte.*
Drypa	*drôp*	*drôpe.*
Dyka (skrika, skråfla)	*dôk*	*dôke.*
Flyga	*flôg*	*flôge.*
Flyta	*flôt*	*flôte.*
Fnyka (småsnöa)	*fnôk*	*fnôke.*
Fnysa [2])	*fnôs*	*fnôse.*
Frysa [3])	*frôs*	*frôse.*
Fyka (småsnöa)	*fôk*	*fôke.*
Gjuta	*gjôt, gjutte* (u[1])	*gjôte, gjute, gjutt* (u[1]).
Klyva (klifva)	*klôv*	*klôve.*
Knyta	*knôt*	*knôte.*
Krypa	*krôp*	*krôpe.*
Ljuga	*lôg, lôj, ljudde* (u[1])	*lôge, lôje.*

[1]) Se sid. 22, not. 1.

[2]) Pres. *fnys* o. *fnyser.*

[3]) Pres. *frys* o. *fryser.*

Løpa	*lóp*	*lópe* (175, not. 4).
Nypa	*nóp*	*nópe.*
Nysa	*nós*	*nóse.*
Nyta (våga, töras)	*nót*, *nytte*	*nóte*, *nytt.*
Ryka	*rók*	*róke.*
Ryta	*rót*	*róte.*
Skjuta	*skót*	*sköte.*
Skryta	*skrót*	*skróte.*
Sluka	*slók*, *slukada*	(*slóke*), *slukat.*
Smyga	*smóg*, *smydde*	*smóge.*
Snyta	*snót*	*snóte.*
Stryka	*strók*	*stróke.*
Suga	*sóg*	*sóge.*
Supa	*sóp*	*sópe.*
Tjuta	*tjót*	*tjóte.*
Tryta	*trót*	*tróte.*

180. Om *verbens sammansättningar* må nämnas, att endast partiklarne *be*, *är* (er), *för* (Nht. *-ver*), *gäjn* (gen), *miss*, samt *van* (eg. subst.) alltid bilda *äkta* eller *oskiljbar* sammansättning. Beträffande de öfriga sammansättningspartiklarne är det svårt att uppgifva bestämda reglor. Enligt mina iakttagelser äro *ann* (an), *fórt*, *frå* l. *från*, *gønom* (genom), *igønom*, *inn*, *omm* (om), *på*, *mót*, *ut*, *ve* (vid), *åter*, *å* (af, å), och *ätt* l. *ätte* (efter, se ordb.) *vacklande*: kunna, dels med och dels utan skiftning i betydelsen, sättas ömsom före och (vanligast) efter verbet i inf., pres., imperf. och sup. eller endera af dem, hvaremot alla öfriga partiklar bilda *oäkta* eller *skiljbar* sammansättning. Det heter således *gå*, *går*, *gekk*, *gått ut*, aldrig *utgå;* deremot både *gå igønom* och *gønomgå* o. s. v. Jfr G. Fr. Petersson, Von Partikelzusammensetzung bei Zeitwörtern im Neuhochdeutschen (Lund 1850) s. 66.

Partiklarne.

181. Bland *adverben* finnas en stor del tvåstafviga på *-e*, som, åtminstone hvad formen beträffar, sakna motsvarighet i skriftspråket, t. ex. *góe*, godt, *kippe*, med skor e. d. utan strumpor, *kulle*, i liggande ställning (till skilnad från *kull*, som har afseende på fallandet), *kålle*, kallt, *lunge*, redan, *slänte*, miste, felt, *slæjpe*, släpande, *tómme*, med tomt lass, *velle*, vilse, *välte*, omkull, m. fl.; hvarjämte såsom exempel på ovanliga adverb ytterligare kunna nämnas: *kringsve*, ungefär, *læjlla*, lätt, varsamt, *stu-mellan*, ur hus i hus, *hustupes*, hufvudstupa,

frammstupes, framstupa o. s. v., för hvilka i ordboken närmare skall redogöras.

182. Af *interjektionerne* hafva endast *dirade*, *sirade* och *ällade* (se ordb.), någon särskild märkvärdighet.

Ordbok.

A.

Abba, v. a. 1. o. **abba opp**, reta, uppreta. *Abbas må*, retas med, reta till vrede. Vg. *abba*, Hall. *abbas med*, Fn. *abbask (við)*, *ábbast.*

Abrodd (a²), m. åbrodd, Artemisia Abrotanum.

Aburr' (a²), m. abborre. Fsv. *aghborre*, *abbor*, Fd. *agborræ*, N. *aabor* l. *aaborr.*

Aen, (**anne**), pron. indef. annan (163). N. *annin*, *annen*, *ann*, *a'en.* (Aasen s. 6).

Aftan o. **aften** (a¹), m. afton, qväll. Brukas i helsningen *gó aftan* l. *gó aften*, (hvilken är högtidligare än det eljest brukliga *gó kväll*), det senare dessutom i några sammans., såsom: *jul-*, *nyars-*, *trättna-*, *påsk-*, *pingels-* (pingst-), *mesommars-aften.* Annars är *kväll* vanligare.

Agas l. **ajas** (92) v. dep. n. 1. frukta, förskräckas. Ög. (Ydre) *aga*, v. n. frukta. Jfr *age* o. Sv. *aga.*

Age, m. fruktan, förskräckelse, bäfvan (nästan obrukl.). Fsv. *aghi*, Fn. *agi*, N. *agje (aje*, *age).* Jfr Sv. *aga.*

Aglier, adj. förskräcklig, farlig. Deraf är isynnerhet neutr. *aglet* sås. adv. mycket brukligt. N. *agaleg*, Fd. *avelig.* Jfr Fn. *ægiligr.*

Aksa-bos, (ax-boss), n. halm efter sädesstrån, som upphemtats sedan den egentliga säden blifvit inbergad. Ög. *axe-bås*, n.

Ala, f. ett slags sjöfogel (alfogel, Fuligula glacialis?).

Ala opp, v. a. 1. blåsa upp, få att brinna (om kol). **Ala**, v. n. o. **alas**, v. dep. 1. brinna, glöda (om kol). Fn. *ala*, upptända, föda. Se Rz.

Ale, n. alskog, aldunge; alvirke. Vg. *ale.*

Allastäns o. **allastäss**, adv. allestädes, öfverallt. Fsv. *allastaþi*, *allastads*, N. *alstass*, *allestan*, D. *allesteds*, Ög. *allestäns.*

Aller, m. ålder. *Di va ve en aller*, de voro lika gamla. Fsv., D. *alder*, Fn. *aldr.*

Aller, pron. adj. all. Gen. pl. *alla* brukas, liksom Sv. o. Fn. *allra*, till förstärkning af superl.: *alla-bäst, alla-grannast, först-alla* o. *alla-först*. Fsv. *alder*, *aller*, Fn. *allr*.

Alles (⏊ ⏑), adv. alldeles, nästan. *Hästen æj alles likara* (bättre), *sen ann bläj gammel*. Jfr *allves*.

Allmänning, f. *På allmänningan*, i allmänhet, öfverallt. *Tokka kräk har di inte på allmänningan.*

Allras, v. dep. 1. åldras. Jfr *aller*, m.

Allvara, f. (o. n.?) allvar. Fsv. *alvara*, Fn. *allvara*. Jfr Rydqv. II. 211.

Allvas, allves (⏊ ⏑), adv. alldeles, fullt. *Klokkan va inte allves fira når ann komm.*

Alning, m. brukas i sammans. med räkneord, t. ex. *try-alning*, (oxe) som håller tre alnar, *fämtan-alning* (stock, bjelke e. d.) af femton alnars längd. D. *aling* (se Molb. under *alen*).

Al-snar (alsnår), n. tät aldunge. Jfr Sv. *busksnår*.

Anka på, v. n. 1. = *ånka på* [landsb.].

Ann, pron. pers. han, honom (157). N. *an*.

Ann-daner (a²), adj. olika, annorlunda beskaffad. Se Rydqv. I. 494, not., II. 532. Jfr Hall. *annerdan*, Sk., Bl. *annordant*, adv. annorlunda.

Ann-hoja, v. n. 1. storskrika, ropa, gråta högljudt. *Ge säj te o ann-hoja*, begynna storskrika, storgråta. Af *ann*, Fsv., Fn. *and*, emot, framför, Got. *and*, och *hoja*, se d. o. Jfr Sv. *ansvara*.

Annlott, m. andel, anpart.

Ann-läjss, adv. (komp. *anläjssara*) annorledes, annorlunda. N. *anderleis*, *andeleis*, *ansleis*.

Ann-stygger, adj. vederstygglig, otäck. Gsv. *anstygg* (Svedb. Schibbol. s. 311), Fsv. *anstygger*, Fn. *andstyggr*, *andstyggiligr*.

Ann-stäns o. **annstäss**, adv. annorstädes. Fsv. *annarstaþ* (*annarsstazs*), ÖGL, D. *andensteds*.

Ann-syss, adv. motsols [M-ö]. Fsv. *andsyls*, Fn. *andsælis*, N. *andsøles*.

Annta o. **anten** (⏊ ⏑), konj. antingen. Fn. *annattveggja*, Fsv. *annattiggia*, *annattingia*, *antviggia*, *antvegia*, *antvingia*, *antingia* (Rydqv. II. 533), Fd. *annat tviggja*, *antviggja*, *antiggja*, *antingja*, *æntingh*, *æntigh*, *ænti*, D. *enten* (N. M. Petersen, Det Danske Sprogs Hist. s. 286), N. *anten*, *antan*, DA. *anten* (Kok).

Ann-taen, perf. partic. af *ta ann* (180), antagen, vald (till ett ämbete, en tjenst); angripen af sjukdom.

Ann-vörn, adj. olika, annorlunda beskaffad till form, lynne o. s. v. Jfr *vörn*.

Anter, m. ifver, raskhet. *Va i anter* betyder både: vara ifrig, och: vara grannt klädd. *Anter,* adj. ifrig, rask, liflig; städad, putsad. Jfr Fn. *ant*, n. adj., sine masc. et fem., cura, sollicitudo, labor, a subst. *önn*, id. (Egilss.).

Antura, interj. besitta! anfäkta!, Ner. *antura*, v. a. 1. anfäkta, ansätta (i svordom). *Djäkeln antura.*

Antvarning, f. vård, förvar: *körkvärden har körksilvert i sin antvarning.* Jfr Sv. *antvarda*, DA. *andvar.*

Ap, n. spott och spe. *Ha te ap*, drifva gäck med, hafva till driftkukn. N. *ap*, n.

Apas må, v. dep. 1. retas, drifva gyckel med. Jfr Fn. *apa*, v. a. bedraga, hafva till spe, N. *apa.*

Appel (a[1]), **Apóll** [M-ö], f. apel. Fsv. *apald, apuld, apul,* f., Fn. *apaldr,* m., N. *apall, apald*, m.

Ar, n. ärr (cicatrix). Fsv. *ar, arr, ær,* D. *ar*, Fn. *ör.*

Argabigg' l. **arjabigg'**, m. ondsinnt pojke. Sm. *argbigge.* Jfr Sv. *argbigga.*

Arj*e*. *På arj*e brukas adverbielt i bet.: i vredesmod. Sm. *på arge.*

Arm (a[1]), m. orm (6).

Arpen, adj. hoptorkad, styf, stelnad, t. ex. om blod som stelnat. Ög. ds.

Arpna, v. n. 1. torka, stelna, lefras [H-o]. Se *arpen.*

Arr*e* (a[1]), m. orre. **Arrhøna** (a[1] i första stafv.), f. orrhöna, Tetrao Tetrix.

Arva-rog, m. råg, som växer upp af urrunna rågkorn året efter det en rågskörd blifvit bergad. Ög. *arveråg.*

Arv*e*, m. stjernört, Stellaria media. N. *arve*, m., D. *arve*, n.

Asa, v. n. 1. släpa, glida, köra långsamt med stort lass. *Hästutäkket asa på jórna,* hästtäcket släpar på marken. *Dä æj swårt o* (att) *fara o* (och) *asa på väjana* (skogsb.). DA. *ase,* släpa, träla.

Asball, m. natis. D. *arsbalde.*

Askpjäsk, (a[1]), m. askunge.

As-tarm, m. ändtarm. Nht. *arsch-darm.*

Astøjónk', m. natis.

Atla, v. n. 1. *Fara o atla,* sträfva, springa hit och dit. Jfr Fn. *atla, ætla.*

Att, prep. åt, vid, endast i vissa talesätt (omvexlande med *åt*). *Att* l. *åt stan*, åt staden. *Di æj att l. åt körkan.* Fn. *at.*

Attan, räkn. aderton. Fn. *áttján*, N. *attan*, D. *atten*, Fsv. *atertan, atrtan* m. m. Se Rydqv. II. 561.

Avla, v. a. 1. afla, förvärfva. *Avla te säj*, föröka sig, t. ex. om bin. Fn. *afla*, v. n. o. a. kunna uträtta något, förvärfva.

Avlånger, adj. aflång; långsam, tråkig. Den senare bet. brukas mest i neutr. och adverbielt.

Av-skrót, n. skrotmejsel [Th-s]. Nht. *abschrote*, f.

B.

Babba, interj. Låt bli, rör inte! *Babba øksan!* Låt bli yxan! Sm., Bl. ds.

Babbel, n. pladder, sqvaller. Jfr Fn. *babb*, n. pladder (Hald.).

Babbla, v. n. pladdra, sqvallra. D. *bable*, E. *to babble*. Jfr Fn. *babba*, pladdra (Hald.).

Babbler, m. pladdrare, sladderhane.

Baddus, se *balldus*.

Baka, v. a. 2. (*bakte*, *bakt*), grädda (bröd). Fn. *baka* (*-aða*, *-at*), N. *baka* (*-ade*, *-at* o. *bakte*, *bakt*). DA. *bake* (*bakte*, *bakt*; Kok I. 127).

Bakara, m. bagare. Gsv. *bakare* (Speg.), Fsv., Fn. *bakari*, N. *bakar*.

Bakkabrink, m. mindre backe på en väg. Sdml. *bakkbrikkä*.

Bakkahäll, f. sluttning i en backe. N. *bakkeheld* (Lv).

Bakkaknel, m. liten brant backe, "backknall".

Bakketter, **bakkier** (146), adj. backig. D. *bakket*.

Bakk-ål, m. orm (skämtv.).

Bak-lass, n. lass, som medtagas på återfärden från ett ställe, dit man kört med lass. *Di hade stórt lass te stan o så baklass på häjmväjn*. DA. *baglæs*.

Bak-rev', m., den träbom i en väfstol, på hvilken varpen upprullas.

Bakstamm, m. bakstam, akterstäf, baksida på en vagnskorg.

Bak-tavla, f. lågt och bredt bakbord.

Bale, m. fogelbo, rede för foglar, särdeles höns, vid äggkläckning, bal. Ög. ds.

Balk, bjelke; afbalkning, t. ex. mellan en loge och ladan bredvid, mellan båsen i ett fähus o. s. v. Balk, interdum signif. idem qvod bielke (Spegel). Fsv. *balker*, bjelke, Fn. *bálkr*, skiljevägg, N. *balk*, afdelning, *bolk*, skiljevägg.

Balka å, v. a. 1. afbalka, med bräder e. d. dela ett större rum i två eller flere mindre. Ner. ds.

Ball, m. boll, knöl (*asball*, *snøball* m. fl.); testikel. D. *balde*, *balle*, Holl., Nht. *ball*.

Balldus o. **baddus** (◡ —), adv. burdus, hufvudstupa. Sm., Bl. *baddus*, Ög., Gotl. *bardus*.

Baller, n. pladder, sladder. Ög., Sk. ds. Jfr Fn. *baldr*, n. skall, buller (Egilss.).

Ballra, v. n. 1. prata fort och oredigt, pladdra, omtala hvad som bort förtigas. Ög. *ballre*. Jfr N. *baldra*, larma, skrälla.

Ballraskäppa, f. sqvallerkäring, pratmakare. Sm. *ballerskäppa*. Jfr Sdml. *pratskäppa*.

Ballsa ner, v. a. 1. bala neder, nedtrampa (gräs o. d.). Bl. ds. Jfr Fn. *bæla niðr*.

Bal-ägg, n. ägg, som lemnas qvar i en *bale* (hönsrede), på det hönan skall värpa på samma ställe.

Bannsatter, adj. besatt, förryckt (nästan obrukl.). Sk., Hall. *bannsatt*. Jfr Fsv. *bansatter*, Fn. *bansettr*, bannlyst.

Barbrynt, adv. barbacka, utan sadel. Sk. *barbrödda*, *barbrödt*.

Barna, v. n. 1. föda barn. Ordet är allmänt i nästan hela Sverige. Fn. *barna*, gravidam facere (Egilss.).

Barnamór, f. moderpassion, hysteri. Ordet brukas nästan uteslutande i best. form: *barnamórna*.

Barnlagder, adj., säges om en, som har många barn. Sm., Bl. *barnlagd*.

Barskódder, adj., säges om en, som har skor och inga strumpor på sig; äfven om en häst, som tappat hästskorna. Vb. *barskodd*.

Barstjäla, v. a. 4. (174) frånstjäla någon allt hvad han eger. *Di har alles barstöl' ann*.

Barvinter, m. vinter utan snö på marken. Ordet brukas allmänt i Göta rike.

Bas, m. förman för ett arbete. N. *bas*, DA. *baes*. Jfr Rz s. 25, Mb., DL. s. 26.

Bask, n. stryk, aga. Gotl., D. *bask*.

Baska, v. a. 1. slå, aga; v. n. 1. sota för, umgälla, betala. D. *baske*, slå med flata handen, N. *baska*, plaska, slå i vatten.

Basta, f. badstuga, torkhus för lin. Sm. ds., Fn *baðstofa*, N. *bastova*, *bastu*. Se Rz s. 26. Jfr *fasta*, förstuga.

Bastskyl, n. skjul framför en badstuga, der arbetsfolket har sin plats under linbråkningen. Sm. ds.

Batta igänn, v. n. 1. sträfva emot, göra motstånd. Jfr *åbatta*.

Batting, m. nyss födt barn (vanl. om oäkta). Jfr DA. *batting* o. *øbatting*, en som är född på någon af de små öarna kring Lolland, E. *bantling*, litet barn, Got. *andbindan*, förlösa.

Battna, (a[1] i första stafv.) v. n. 1. svälla ut (om gryn, ärter o. d.). Vg., Sm. ds.

Bea, v. a. 4. (174) bedja. *Beas före*, bedja om förlåtelse, göra afbön. Fn. *biðja*, D. *bede*, Sm., Vg. *bea*.

Bege (⏑ —), v. a. 4. (179) öfvergifva, upphöra med. *Bege o* (att) *arbäjta. Hann bega o supa.* Fsv. *begifva* (enl. Rz), D. *begive*.

Begärning, f. bård, kant, list på klädespersedlar, tapeter o. d. Ög., Bl. ds.

Bek, n. beck. Fn., N. *bik*, D. *beg*.

Beka, v. a. 1. becka. Fn., N. *bika*, D. *bege*.

Bek-riva, f. beckskruf, beckbark. Jfr *riva*, f.

Bekyttader, adj. ängslig, orolig. Ner. *bekyttadr* (Hofb.).

Berätta, v. a. 1. utdela den hel. nattvarden (i kyrkan). Fsv. *berätta*, D. *berette*, Nht. *berichten* (Luther).

Berättning, f. utdelning af nattvarden (i kyrkan). Hall. *berettning*. Jfr D. *berettelse*.

Besa, v. n. 1. springa häftigt, kesa (mest om boskap, som söker springa undan för bromsar). Fsv. *bisa*, D. *bisse*, Nht. *biesen*.

Bettel (⏗ ⏑), m. den del af ett betsel, som lägges i hästens mun. Ög. ds., Fn. *bitill*, *bitull*.

Bettla, v. a. 1. betsla. Ög. ds. Jfr *bettel* o. Fn. *bitlaðr*, betslad.

Betyttader, adj. ängslig, orolig. D. *betuttet*, Sm. *betuttad*.

Bevöret, adv. afgjordt, qvitt. *Nu æj dä kvitt o bevoret*, nu är saken afgjord. Hall. *bevuren*, adj. qvitt, fri. Se *vören*.

Biggetter, **biggier** (146), adj. ondsinnt, retsam. Jfr *miggier* o. Sv. *argbigga*.

Bing, m. binge. Fn. *bingr*, D., N. *bing*.

Binna, v. a. 4. (177) binda, sticka (strumpor o. d.). Fsv., Fn., *binda (batt, bant)*, binda, D. *binde*, Hall. *binda*, sticka strumpor.

Binne, n. arbete med stickning af strumpor o. d. Hall. *bind*.

Binnsel (⏗ ⏑), n. bindsle.

Bir, m. svagdricka. Sm., Uppl. ds., Fn. *biórr*, m., Nht. *bier*, n. öl.

Birk, f. björk. D. *birk*.

Birke, n. björkskog, björkdunge; virke af björk. Fn. *birki*.

Birk-lag, n. björklake. Sk. *bärke-lo*.

Bissa, f. tand (i barnspråket).

Bjark, m. ett slags fisk (björkna?).

Bjóe, m. ålkusa, Blennius raninus [Th-s].

Bjogge, m. tölp, inskränkt eller mindre vetande menniska.

Bjua, v. a. 2. o. 4. (179) bjuda. *Bjua på, te, åt* (tonen på prep.) bjuda till, försöka.

Bjur-tännter, adj. gigeltänd. Dal. *bjur-tänd.* Jfr Fn. *biórr,* båfver, Schw. *biberzand,* m. bronchus, cui dentes prominent. Rz s. 35.

Bjurås, m. bjelke längs taklisten på insidan af en husvägg, på hvilken (bjelke) taksparrarne hvila. Jfr Fn. *bjórr,* m. Væggen i Brystet af en Bygning (Fritzn.), N. *bjørlad,* n. gafveln eller den öfverste delen af en träbyggning.

Bjuråsastång, f. taksparre.

Bjäffsa, v. n. 1. bjebba. Blek., Ög., Ner. ds. Jfr D. *biæffe.*

Bjällraklingra, f. liten bjellra.

Bjärj, n. berg (nästan obrukl.). Fn. *biarg,* Fsv. *biærgh,* ÖGL., D. *bierg.*

Blarr, n. pladder, sqvaller. **Blarra,** v. n. 1. pladdra. Gsv. *bladra,* v. n., *bladrare,* m. sqvallrare (Speg.), Fd. *blarre, blærre,* skråla, skrika.

Blarraskäppa, f. = *ballraskäppa.*

Blek, n. så stor del af ett tak, som på en gång företages till täckning. Jfr N. *blik,* hvit fläck (på klippor, väggar o. s. v.).

Bleka, v. n. 1. blixtra, ljunga. Ög., Ner. ds., Fn. *blika, blikja,* N. *blika.*

Bli (28), n. bly. Ns. *bli,* Fht. *pliwe.*

Bli, v. n. 4. (178) blifva. Rydqv. I. 222.

Bliks, m. blixt. **Bliksa,** v. n. 1. blixtra. Ner. *blikksa,* blinka med ögonen.

Blinning, m. blindbröms, Tabanus cæcutiens (?). Ög. ds., Gotl. *blinding.*

Blira, v. n. 1. plira. Gotl. *bläjra.* Jfr *blura.*

Bló, m. blod. Fsv. *bloþer,* m., Fn. *blóð,* n.

Bloka, v. n. 1. förehafva svårt och groft arbete; säges äfven om hvad som sker ymnigt och häftigt, t. ex. regna, snöa. Förekommer i flere landskapsmål i samma bet.

Blok-rängna, v. impers. 1. hällregna.

Blok-snea, v. impers. 1. snöa häftigt.

Blómm-lann, n. blomsterqvarter.

Blómm-säng, f. blomstersäng.

Blos, n. bloss. Fsv. *blos, blus,* Gotl., D. *blus.*

Blote, m. djup dy, vattenpöl. Fn. *bloti,* m. töväder.

Blottna, v. n. 1. bli våt, blöt (om vägar). *Blottna ópp,* upptöa. Fn. *blotna,* bli våt.

Blura, v. n. 1. plira, sofva med halföppna ögon. Sm. ds. Jfr *blira.*

Blurra, v. n. 1. tala fort och oredigt. **Blurrer,** m., **Blurra,** f. (121). Ög. *blurra,* v. n.

5

Blya, f. blöja. Fsv. *blæia*, *blea*, Fn. *blægja*, *blæia*, DA. *blee*.

Blåer, adj. blå. Fsv. *blar*, Fn. *blár*.

Blå-klätt, m. blåklint, Centaurea Cyanus.

Blånker, adj. blank. *Stå blånker*, *blånk*, stå brudgum, brud.

Blånnvär, n. ombytlig väderlek.

Blå-sur, adj., säges om mjölk, som surnat utan att löpna. Hall., Bl. ds., D. *blaasuur*.

Blåvira, f. o. **Blåvöring**, m. blåsippa, Anemone Hepatica.

Blåa, v. n. 2. (171) bläddra. Fn. *bleðja*, Fsv. *blædhia*, afblada, D. *blæde*, afblada, bläddra.

Blägde l. **bläjde**, m. träkil, vigg af trä. En by i Madesjö har namnet *Blägdegärde*, utt. *Bläjdagär'*. Vg., Ög. *bläjde*, N. *bløyg*, *blegg*. Se Rz s. 41. (*bligd*). Jfr Got. *bliggvan*.

Blägda l. **bläjda**, v. a. 1. kila, fastkila. Ög., Vg. *bläjda*.

Bläjker, adj. blek. Fn. *bleikr*.

Bläjna, f. blemma. Fn. *blina* (Hald.), Fsv. *blena*, *blema*, D. *blegn*.

Bläsetter o. **bläsier**, adj. bläsig. Fn. *blesóttr*, D. *blisset*.

Bløte, m. blöta, genomblötning, genomblötande regn. *Jórna ha fått en bløte*. D. *bløde*.

Bløte, n. hackelse fuktad med vatten, sörpa. Fn. *bleyti*, n. utblötning.

Bó, m. bog (på kreatur). **Bó-gris** (boggris), m. yngste grisen i en kull, som plägar dia vid modrens frambog. N. *boggris* (l. *bogris?*).

Bó, v. a. 3. laga, iståndsätta (eggjern: yxar, knifvar); gifva stryk. Fn. *búa*, Fsv. *boa*, *bo*, N. *bu*.

Boding, m. bål af ett klädesplagg. Ög., Gotl. *buding*.

Böen, m. i best. form, tyckes vara namn på något slags spöke eller vidunder, ungefär som *brunnsgubb'*. För att skrämma gråtande barn till tystnad säger man, att *böen kommer*, och om djerfva och oförvägna personer, att de *inte æj rädda för böen*. Jfr N. *buv* o. *bobbe*, spöke, skräckbild, Dal. *bua*, skrämma barn. Sv. *buse*. Hos Triewald förekommer:

"*Och dess* (Amaryllis') *öfriga Person*
Liknas kan vid sjelfva bon."

Läre-Spån uti Svenska Skaldekonsten (Sthlm 1766) s. 106.

Böga, f. bärställning för hö o. d., bestående af tvenne träbågar öfverspända med rep. Ög. *buga*, DA. *bue*.

Bo-granner (bodgrann), adj. nödbuden [M-ö].

Bog-stak', m. gärdesgårdsstör, som står i sned riktning mot en gärdesgård för att stödja.

Bókabræj' (bokbräde), n. det bräde i en kyrkbänk, på hvilket psalmböckerna ligga; bokperm (af trä). Sm. *boka-bräe*, bokperm.

Bóke, n., se *bøke*.

Ból, n. bördig ängsbit invid en ladugård. Fn. *ból*, N. *bol*.

Boler, adj. bål, stark, grof; utmärkt. Neutr. *bollt* brukas ofta sås. adv. i bet.: dugtigt, förvånande.

Bolla-mór, f. "en gulaktig kropp i bölder, bestående af marcerad bindväf", böldmoder. Jfr Ner. *varmoðr* (Hofb. s. 73).

Bolstarker, adj. ovanligt stark. Fn. *bolsterkr*.

Bol-øks, f. vedyxa, smal yxa med långt skaft, som begagnas till vedhuggning och skogsfällning. Fn. *bolöx*, D. *buløxe*.

Bóning, f. träribba, fästad under en sliten kälk- eller drögmed; jernbit, fastsvetsad vid en sliten eller söndrig plogbill, yxa e. d. Jfr *bó*.

Bónne l. **bónge** (89), m. bonde, husbonde, husfader. Tjenare gifva alltid sin husbonde, om han är hemmansegare, denna titel, när de tala om honom. Är äfven nom. propr. (136). Deraf namnet på byn *Bondetorp* i M-ö. Jfr Mb., Gl. s. 106.

Bónna ut, v. n. 1. upphöra att vara bonde, för fattigdom afstå från jordbruket. Sm. *bonda ut*.

Bor o. **bôr**, n. borr. N. *bor*, m., D. *bor*.

Bora o. **bôra**, v. a. o. n. 1. borra. Fn., N. *bora*, D. *bore*.

Borda, f. bord, bräm, list på kläder. Fn. *borði*, m., Fe. *borda*, N. *bora*.

Borg l. **borj**, m. borgen, kaution. D. *borg*.

Bor-kloft, m. klyfning eller sågning midt igenom kärnen på ett trästycke.

Bort, adv. bort. **Bort före**, adv. bort, hemifrån. Jfr *häjm före*.

Bortanför', adv. bortom, på andra sidan om (ett ställe).

Borte, adv. borta (komp. *bortre* (150), superl. *borterst*, hvilka senare äfven brukas såsom adj.). *Di slå rog på dänn bortra løkkan* (den åkerlyckan, som är belägen längre bort än en viss annan). Fsv. *bortu*, ÖGL.

Bortskøldier, adj. skyldig, som har skuld. *Åke æj bortskøldier tolv tusen daler*. Finnl. *bortskyldig*.

Bortswórn' (bortsvuren), adj. menedig, som begått mened. Eg. perf. partic. af *swärja bort*.

Bóstel, m. (ut. pl.) hemföljd, lösegendom, som föräldrar gifva sina barn till bosättning vid deras giftermål. Deraf sammans. *bóstelsgryta*, *-kniva*, *-kräk*, *-laken*, *-täkk'* o. s. v. Ög. *bos-del*.

Bót, f. bot, läkemedel (ut. pl.); klut, lapp, hvarmed något lagas. I senare bet. pl. *bøtter* (118).

Bó-ty, n. landtmannaredskap.

Bótysvärk' (botygsvirke), n. ämnesträ till landtmannaredskap (vagnar, slädar, räfsor o. d.).

Branta, v. a. 1. göra brant.

Brase, m. brasa. Åml. *brósse*, m.

Brasen, m. (pl. *brasna*) braxen, Cyprinus Brama. D. *brasen*, Nht. *brassen*, *brachs*. Se Sanders Wb. der Deutsch. Spr., under *Brachs*.

Brasna-flæjtta, f. o. **brasna-flæjtting,** m. braxenpanka. Jfr DA. "*flite*, jydsk Navn paa en Fisk, liig Brasen, men mindre" (Mb., DL. s. 120).

Braske. *I brå braske*, adv. i hast, snart. *Dä blir inte i brå braske*. Ög. i *brå-brasket*.

Bróa, v. a. 1. iståndsätta, grusa (vägar). Ner. *broga*, Fsv. *broa*, anlägga väg och broar, ÖGL.

Brofär l. **broffär,** f. brudfärd, bröllopståg [W-a]. Fsv. *bruþfærþ*.

Brogumm', m. brudgum. Fsv. *bruþgumi*, Fn. *brúðgumi*.

Brogumma-brännvin, n. bränvin, som under en brudfärd utspenderas till dem, som hafva *gränat*. Se *gräna*.

Brogumma-knapp (brudgummeknapp), m. bullerblomster, Trollius europæus [W-a].

Brókka, f. större hvit fläck på ett kreaturs hud. Brukas äfven som namn på brokiga kor.

Brone, m. svedjeland (ifrån det blifvit besådt och tills skog hunnit växa derpå). Fn. *bruni*, m. förbränning, brand, Fsv. *bruni*, vådeld, N. *brune*, *brona*, m. Ordet ingår i namnen på flere byar i Södra Möre, t. ex. *Brånahult* i M-ö o. troligen *Brombo* i W-a. — Ss. *brona-rog*; råg, som vuxit på ett svedjeland, *brona-ve*, -*ved*; *rogbron'*, *pärnabron'*, *ró-bron'*, brone der råg, potatis, rofvor växa. Jfr *rössel*, *fälla*, *bränna*.

Brór, m. broder, pl. *bröra*. Fn. *bróðir*, pl. *bræðr*, gen. *bræðra*, Fsv. *broþir*, pl. *bröþir*, gen. *bröþra* (Rydqv. II. 167), N. *bror*, pl. *brør*, *brør'e* och *brø'ar*.

Brórkvinna, f. brorshustru. Fn. *broðurkona*, D. *broderkone*, N. *brorkaana*, *brodekaane*.

Bröta l. **brota,** v. n. 1. bryta, bråka lin. Ner. *brota*, *bröta*. **Brota kull,** vid brottning stjelpa omkull.

Bröta, brota, f. bråka, linbråka. Ög. *bruta* (Rääf), Ner. *brota*, *bröta*, DA. *brude*.

Brote, m. bråte. Fn. *broti*, nedhuggen skog, N. *brote*.

Bröt-lann, n. nyuppbruten åker, ställe der åkerbrytning sker.

Bröt-ung, m. "brytugn", ugn på hvilken lin torkas till brytning.

Brötøl, n. gille vid linbråkning.

Bruapia (brudpiga), f. brudtärna. N. *brurpika*. Jfr Fsv. *pika*.

Bruastass, m. brudparets och bröllopsgästernas uppträdande i bröllopsdrägt vid socknekyrkan söndagen näst efter bröllоppet, brudstass.

Bruasätterska, f. gift fruntimmer, vanligen en syster eller nära slägtinge till brudgummen, eller ock en ståndsperson, som vid kronbröllop "kläder bruden", brudsäta, brudfräma.

Brudd, m. brodd [H-o].

Brukabit, m. liten hemmansdel, som egaren låter en annan bruka mot erhållande af en viss öfverenskommen del utaf afkastningen. Sm. ds.

Brunnsgubb', m. förment vidunder, som tros bo i brunnar. Man plägar skrämma barn för *brunnsgubben*. Se Hyltén-Cav., Wär. o. Wird. s. 253. Jfr DA. *brøndmand* (Mb., DL. s. 58) o. *kieldmand* (anf. st. s. 265), Ner. *källebuse*.

Brunnskar, n. inhägnad af trä omkring en brunn.

Brunnsstölp' (-stolpe), m. den ståndare eller stolpe, på hvilken en brunnssvängel hvilar.

Brunns-vinn, m. brunnssvängel. D. *brøndvinde*.

Bruse, m. fet, stark, rask karl. Ög. *bruse*, rödblommig, fet karl. Jfr Sv. *rödbrusig*.

Brutómma, f. = *bruasätterska*. Bl. *brudtomma*. Jfr Fsv. *bruttu mö* (i st. f. *brupu mö*. Schlyter, ÖGL.), Fd. *brudtæme*, DA. *brudetemme*.

Brå-järn, n. stekpanna af tunn jernplåt, utan fötter. Jfr *bræja* (se nedan), Fsv. *bradha*, smälta, steka, Fn. *bræða* (se Egilss. s. 79).

Brånga (på), v. n. 1. tränga på våldsamt (A-y). Ög. ds. Jfr *brånn* (som i skogsb. uttalas *brång*, 48, 89).

Brånn, f. brand (114). Brukas äfven som skällsord. Fsv. *brander*, Fn. *brandr*, m.

Brånna-stak', m. brandstake, käpp att röra om eld med.

Brå-panna, f. = **bråjärn**. Fsv. *bradhapanna*, Fe. *brædingpanne*.

Bråsa, v. a. 2., äfv. **bråsa ihóp**, löda, sammanlöda. Fn. *brasa*, sammanlöda (Hald.), Vg. *brasa*. Jfr Diez, Et. Wb. I. 80.

Bræja, v. a. 2. *(bræjde, bræjtt)* smälta, steka. Fn. *bræða*, N. *bræde* *(bræ, bræa)*, DA. *bræde (bræie)*.

Bräjhärader (bredhärdad), adj. bredaxlad. Jfr *här*, f.

Bräjja (breda), f., se *højbräjja*.

Bræjsa, v. n. 1. steka, sjuda (i smör, flott e. d.). N. *bræsa*, Vg. *bräsa*.

Bräjsslatjokkt (bredseltjockt), adj. i neutr. o. adv., om gräs, som växer eller ligger så tätt, att det skyler marken, bildar en *højbräjja* så stor som platsen, der det vaxit. Bl. *bresslatjokk*, adj.

Bräjv, n. bref, kungörelse; tapet.

Bräkk, m. tvifvel, osäkerhet. *Dä æj ingen bräkk omm dä*, det är alldeles säkert. Ög. ds., Gsv. *brækk*, bräcklighet, fysiskt eller moraliskt fel, D. *bræk*, fel.

Bräkka, f. = *tännlikka*.

Bräkka, v. a. 2. bräcka. *Bräkka för dager*, vara i dagbräckningen. Ög. ds.

Bränna, f. svedjeland, som ännu ej blifvit insådt. Deraf bynamnen *Brändebo* (1637 *Brennebo*, utt. *Brännbó*), *Brändegärde*, *Brändemåla* m. fl. Jfr Fsv. *brænna*, brand, incendium, Fn. *brenna*.

Brännfall, n. trägrenar, qvistar o. d., sammanförda på ett ställe (en åker) för att brännas [H-o].

Bränngølpa, f. = *brännhølj*. Jfr *gølpa*.

Brännhus, n. hus, der bränvin brännes, bränneri.

Bränn-hølj o. **-hølla**, f. genom bränning uppkommen grop i (kärr)-jord. Jfr *hølj*.

Brännstua, f. = *brännhus*.

Brännvinsbrö, n. tilltugg (bröd) till bränvin.

Brö-før, adj. gammal nog att kunna äta bröd (om barn). Bl. ds.

Brökarm, m. brödkant, brödskorpa.

Brölling, m. brylling. Fsv. *bröþlunger*, *bröþrunger*, Fd. *brödling*.

Brøstrev', m. bröstbom på en väfstol.

Bröttja, v. a. 1. jämna till en väg, som nyss blifvit grusad eller nedsnöad, genom att färdas på honom. Jfr Fsv. *bröt*, anlagd väg, ÖGL., Fn. *braut*, f. väg, *brytja*, v. a., Sv. *bryta*.

Buff, m. häftig stöt, puff. Sdml. ds., Nht. *buff*.

Buffa, v. a. 1. stöta till häftigt, puffa till, skuffa. Ög. ds., Ns. *buffen*. Jfr Diez, Et. Wb. I. 93.

Bulle, m. bulle; skål af ler, spilkum. Fsv. *bulle*, *bolle*, Fn. *bolli*, N., DA. *bolle*, dryckeskärl.

Bullerhall o. **bullerhalling**, m. mindre sten, klappersten. Gotl. *buldurstain*.

Bullerhäj, m. stojare, bullerbas. Bl. *bullerhej*.

Bullsetter, **bullsier** (146), adj. rynkig, ej väl åtsittande (om kläder). Bl. *bullsig*.

Bult, m. vält, åkerbruksredskap att jämna och tilltrycka jorden på åkrar med. Ög. ds.

Bulta, v. n. 1. köra med *bult* (vält). Ög. ds.

Bult-vajng (a^1) l. **-vång**, m. grof arbetsvagn (med trä-axlar och obeslagen).

Bultra, v. n. o. refl. 1. tumla, vältra sig (om hästar). D. *boltre*.

Bunge (u[1]), m. skogsdunge. En by i Wissefjerda har namnet *Bungamåla*. Jfr *Bunge* socken på Gotland, Fn. *bunga*, f. äggrund ojämnhet, svullnad (Hald.).

Bunke, m. bunke; kärräng med fast botten, tufvigt ställe i ett kärr. Deraf sammans. *bunka-gräs*, *-høj*, gräs, hö, som vuxit på en *bunke*, m. fl. Fsv. *bunki*, Fn. *bunki*, hög, hop.

Bunnta, f. bundt. Sm. ds.

Burre, m. borre, kotte. Deraf sammans. *aburr'*, *granburr'*, *klänkburr'*, *tallburr'* m. fl. D. *burre*, E. *bur*.

Busa, v. a. 1. skubba, gno, gnida. DA. *buse*, stöta.

Buske, n. busksnår. Jfr Hels. *skogsbyskje* (Rz s. 593).

Buss, m. buss; skoning af läder, filt e. d. i en spinnrocksrulle. **Bussa**, v. a. 1. insätta sådan skoning.

But, m. tjock träklabb, isynnerhet af fett furuträ. Fn. *butr*, kort stycke af en trästam, N. *butt*.

Butabäjn, n. surt ben. **Butabäjnter**, adj. surbent.

Butten, m. botten; trälapp att sätta för ögonen på nötkreatur, som ha vane att stångas eller flöja. Fsv. *butn*, D. *bund*, botten.

Buttenfló, f. bottenlag, nedersta laget t. ex. i en vedtrafve. Se *fló*.

Buttenkarv (a[1], bottenkorf), m. korf, gjord af den s. k. blindtarmen (cæcum) hos idislande djur. Jfr Ög. *båttningen* (Rääf), Ner. *bott'n* (Hofb.).

Buttenskylder, adj., säges om ett kärl, som ej innehåller mer än att bottnen är skyld. Ner. *bottnaskyldr*.

Buttna, v. n. o. a. 1. bottna, sätta *butten* (se d. o.) på kreatur.

Bynka ihóp, v. a. 1. hopbylta. Bl., Ög. ds.

Bynke, n. bylte, hoplagdt småskräp. Hall. Ög. ds.

Byr o. **byra**, f. börda. Fsv. *byrþ*, *byrþe*, Fn. *byrðr*, N. *byr*, *byra*, f., D. *byrde*.

Bå, konj. både. Ordet uttalas på många olika sätt: *bå*, *be*, *be*, *bu* (öfverallt kort vokal). N. *baade (baa)*.

Båe, räkn. båda. Fsv. *baþir*, Fn. *báðir*, N. *baa'e*, *baae*.

Båller, adj. klar, bjert, glänsande till färgen. Jfr Fsv. *balder*, djerf, Fn. *baldr*, tapper, stark, skön, välbildad (Hald.).

Bånka, v. a. o. n. 1. bulta, klappa på. N. *banka*, D. *banke*.

Bånka, v. a. 1. öka en summa med hälften. *Bånka ditt bo* (bud), *så säljer ja*, gif i banko hvad du bjudit i riksgälds, så o. s. v.

Bånkanagel, m. jerndubb, medelst hvilken en vagnskorg fästes vid vagnens underrede. Sm. *bankanagel*.

Bånke, m. banke på en vagn. Flere landsk. *banke*, ds.

Bånn, n. band. D. *baand*.

Bæjge, m. bagge. Byarne *Baggatången* i Blekinge och *Baggabo* i Kronobergs län heta i folkspråket *Bæjgatånga* och *Bæjgabó*. Jfr Fn. *bagi* o. *bægi*, m. motståndare, *bægja*, göra motstånd.

Bäjn, n. ben, fot. Fn., Nht. *bein*.

Bäjna, v. a. 1. 1) bena, taga benen ur en fisk; 2) v. n. 1. = *låra*. *Bäjna å*, springa, skynda åstad. Gotl. *baina av*.

Bæjnn, n. klämma, trångmål. *Sitta i bæjnn*, sitta i kläm.

Bæjnne (bånde), n. klämma, trängsel; ett slags skrufstäd af trä, som användes af sadelmakare, när de sy remmar. Jfr *stikk-tång*.

Bäjnsmörja, f. smörja, som fås af märgen i kreatursben. Vg. ds.

Bäjtatals (betetals), adv. stundtals, tidtals [O-r]. Ög. *betatals*. Jfr *bäjte*.

Bäjte, n. stund, tiden mellan två måltider *(målabäjt')*; ett stycke väg. *Sova*, *køra ett bäjte*. *Vi har ett bra bäjte te stan änn*. Ög., Hall. *bete*, N. *bite*, en stump, ett litet stycke.

Bäll-gló, v. n. 3. gapa, stirra, glo oafvändt.

Bäll-swärja, v. n. 4. (176) storsvärja.

Bältetter, **bältier**, adj. (146), brokig (om kreatur, som på huden hafva ringformiga färgteckningar, liknande bälten). Sm. *bältet*.

Bära, v. a. 4. (174) bära. *Bära före*, bära kreatursfoder *(gever)* från ladan till båsen.

Bärann (⏗◡) l. **bäranne**, n. vagina uteri på kor. Fd. *bærænde*, DA. *bærild*, *bærend*.

Bärja, v. a. 2. o. 4. (171, 177) berga. *Bärja säj*, v. refl. hafva sin bergning, utkomst. Fn. *berga (barg*, *borginn)*, Fsv. *biargha*, *biærgha*. Rydqv. I. 207. Jfr. Sv. *burgen*.

Bärjsel o. **bärsel**, f. bergsel (m. enl. Dal.), inbergning af hö och säd. Sm. ds., Fsv. *byrgsl* f., VGL.; *byrgsla*, f., GL.

Bär-øl, n. gästabud för personer, som hjelpa någon att bära, t. ex. sten från åkrarna.

Bättra på, v. a. 1. förbättra. Hels. ds.

Bøgel, m. bygel; särskild pinne, som sättes i oket, då man tämjer stutar.

Bøgla, f. buckla, bygel (på metallsaker). Fn. *beygla*, D. *bugle*, Ög. *bögla*.

Bøglas, v. dep. 1. bli bucklig, v. a. Ög. *bögla*. Jfr Fn. *beygla*, göra bucklig, krokig.

Bøglier, adj. bucklig. Ög. *bögli*, *buggli*.

Bøj, m. ställe, der något är böjdt eller krökt, t. ex. på en väg. Jfr Fn. *beygr*, *m*.

Bøjd, f. bygd, nejd, grannskap (på landet). *Gå på bøjdna*, gå om-

kring och tigga. *Ha pänga på bøjdna*, ha penningar utlånta (i sitt grannskap).

Bøkara, m. tunnbindare. Fn. *beykir* (Hald.), D. *bødker*.

Bøke o. **bóke**, n. bokskog, boklund; bokvirke. Fn. *bæki*, *beyki* (Hald.). Jfr *Kårabøket*, n. en till Kronobergs län hörande del af Wissefjerda socken.

Bøks, f. (pl. *bøkser*) byx, byxa. Fn. *buxur* (Hald.), D. *buxer*.

Bøl, m. utskuren tjur. Jfr Fn. *boli*, N. *bol*, DA. *bøll*, E. *bull*, tjur.

Bønna, v. n. 1. undra, gapa af förvåning. Vb. *bönn'*, Jämtl. *bynnes*.

Böra, v. n. 2. böra, brukas mest impers. för att uttrycka *börd*, tur, ordning, hvad som tillkommer någon som pligt eller rättighet. *Nu bör dä däj o gå*. Jfr. Rydqv. I. 97—99.

Börd, f, börd (m. enl. Dal.), tur, ordning (för någon att göra något). *Bördna æj inte hós uss, männ vi skjussa likaväl*.

Bøs, m. = *bøl*. Jfr Gotl. *bøs*, ond, ilsken, Nht. *böse*.

Bøsja, f. strö, boss af halm eller hö till lägerplats för svin. Sm. ds., Ög., Bl. *bysja*. [illegible].

Bøsja, v. a. 1. lägga *bøsja* (se d. o.) åt svin. *Bøsja ner*, spilla boss, ostäda, skräpa ner. Sm. *bösja*.

Bøsta, v. a. o. n. 1. o. 2. (*bøste*, *bøst*) slå, klappa, bulta. *Bøst på dörna, så vi kommer inn! Gå och bøsta*, gå med tunga, klumpiga steg. Fn. *beysta*, D. *bøste*.

Bøstel, m. klappträ. Sista stafvelsen *el* är sannolikt uppkommen af Fn. *völr*, m. käpp. Sm. ds. *Jfr drømpel*.

Bøstning, f. bultning, klappning. Fsv. *böstning*.

Bøta, v. a. 2. (*bøtte*, *bøtt*) bota, sätta bot på (se *bót*), laga, flicka. *Bøta äjn stromp* (strumpa), *ett par bøkser*, *en kätel* (kittel). Fn. *bæta*, Fsv. *böta*, N. *bøta*, D. *bøde*.

D.

Da, m. dag, dygn; frist, anstånd. DA., N. *dag* har samma bet. Se Rz s. 81.

Dabb, se *dabbe*.

Dabba, v. n. 1. o. *dabba säj*, v. refl. bete sig vårdslöst eller oskickligt. *Hann dabbada te o skulle gå, männ ann trillada kull*. **Dabber**, m., **dabba** f. (121). **Dabbetter**, **dabbier**, adj. (146) tafatt, tölpig.

Dabbe o. **dabb**, m. (123, 125) seg klimp af slem e. d. Ög., Bl. *dabb*.

Dagslys, n. dagsljus. D. *dagslys*.

Dakker o. **datter**, adj. uttröttad, utmattad. Jfr N. *dakje*, trög och senfärdig karl, Gotl. *dattlugur*, matt, vacklande.

Dakkna o. **dattna**, v. n. 1. tröttna, bli matt.

Dalja, f. träkärl, hvari ostkorgar sättas under och efter ystningen. N. *dall*, ett slags spann med lock. Fn. *dallr*, bytta med lock.

Dammkärr, n. kärr, som tjenar till qvarndam vid en mindre vattenqvarn.

Damäja, f. dagsmidja (se Dal.). Ög. *dagsmäja*, N. *dagsmea*.

Damäja, v. n. 1. badda på (om solens upptinande och värmande kraft om vintern och våren).

Dana (a²) **ner**, v. a. 1. smutsa, orena.

Dase, m. sölare, trög menniska. Fn. *dási*, N. *daase*.

Dasier, **dasetter**, adj. (146) dåsig, trög. Jfr Fn. *dasinn* (Egilss.).

Datta (ut), v. a. 1. trötta. *Dattas* tröttna. Jfr Fn. *dá*, dåning.

Datter, adj., se *dakker*.

Dattna, v. n. 1., se *dakkna*.

Daver, m. en måltid mellan frukost och middag (omkring kl. 9 f. m.), dagvard. Fsv. *dagvarþer*, *daghurþer*, Fn. *dagverðr*, D. *davre*. — *Få daver* betyder äfven: få stryk (skämtv.).

Davramalla (dagvardmål), n., brukas i samma betydelse som *daver*, men endast i vissa uttryck och då alltid i obl. kasus. *Ve davramalla*, *te d. tänker ja vi løkta* (lykta, sluta). N. *dauremaal*, *durmaal* (Aas. s. 66), Fd. *dager-maal*.

Degla säj, v. refl. dregla sig. Dal. *digla*.

Dik, f. större dike, kanal. Jfr Holl. *dijk*, m., Fr. *dic*, m. (**Dike**, n. mindre dike).

Dikka, v. n. 1. springa, löpa fram och tillbaka, gå ofta till samma ställe. *Springa o dikka ve brunn mä ett æjmmara* (åmbar). Fn. *dik*, löpande, gång med rädda steg, *dika*, löpa, gå raskt (Hald.).

Dikkärann, n. obetydligt ärende. Sm. *dikkärende*.

Dingel, m. opålitlig person, som ej fullgör sina löften, som drager sig undan i vigtiga fall [L-y]. Jfr Sv. *dingla*.

Dirade l. **dirade**, interj. serratre. Jfr Sv. *digerdöden*.

Dirra, v. n. 1. darra, skakas, skälfva. *Dirra te*, spritta till. N. *dirra*, D. *dirre*.

Djärvläjk, m. djerfhet, dristighet. Fn. *djarfleikr*.

Dobb o. **dobbe**, m. (125) dubb, bult.

Dogg, m. dagg (ros). Fn. *dögg*, f., D. *dug* l. *dugg*. Jfr Sv. *dugg*.

Dogga, v. n. 1. dagga. Fn. *döggva*, D. *dugge*, N. *dogga*, småregna.

Dolma, se *dorma*.

Dóna må, v. a. 1. arbeta, vara sysselsatt med. Ög. ds., N. *dona*, *dunne*, syssla, uträtta något inomhus.

Dóninga, m. pl. don, redskap. Sm., Bl. ds.

Dómmbjällra, f. större, helrund bjellra med en kula inuti.

Dóp, n. dop; dykning, neddoppning. *Slå dóp*, dyka under vattnet. Fe. *dop*, neddoppning (Ettm. 566).

Dópa, v. n. 1. dyka, nedsänka sig med hela kroppen under vattenytan.

Doppa, n. sås, röra, tjock välling att doppa bröd, potatis o. d. uti. Sammans. *pärnadoppa*, *äggadoppa* m. fl. Gotl. *duppa*, N. *duppe*. Jfr D. *dyppelse*.

Dorma o. **dolma**, v. n. 1. halfslumra, hålla på att somna. Fn., N. *dorma*, DA. *dolme*, *dulme*.

Dort, adv. alldeles, helt och hållet, durk. Jfr Ns. *doer*, Nht. *durch*, Gotl. *durt*.

Dost, n. doft, dam, mjölstoft. Fn. *dust*, stoft.

Dosta, v. n. 1. dofta. Sm. ds.

Dóter, f. dotter. Fn. *dóttir*, Fsv. *dottir*, *dotir*, Got. *dauhtar*, Estsv. *dötur*.

Dra, v. a. 4. (176) draga. *Drass* (a[1]) träta, lefva i oenighet. *Di drass ständet*, *fast di inte ha vatt ihop* (varit tillsammans, varit gifta) *mäjr änn ett år*.

Drag, n. ett par skaklar, förenade genom en slå vid nedra ändarne. D. *drag*.

Dram, m. sup, ett glas bränvin. DA., E. *dram*.

Drasut (⏑ —), m. lång, otymplig karl. *Dä va en långer drasut*. Ög. ds.

Dretla, v. a. 1. sqvätta, spilla, utströ litet isänder. **Dretler**, m. Ög. *drettla*, v. a. Jfr DA. *dratte*.

Drop, n. dropp; förmågan att idisla; det som idisslas, tugga. *Stuten har taft* (tappat, förlorat) *dropet*. Ög. *dröppje*, D. *drøv*, Fsv. *drop*, Fn., N. *drop*, dropp.

Drop*e*, m. droppe. Fn. *dropi*, Fsv., Gotl. *drupi*, N. *drope*.

Droppflisa, f. hvar och en af de flata stenar, som sättas kring skorstenen tätt ofvanom taket för att afleda regnvattnet.

Dros, se *drosel*.

Dros*e*, m. spannemålsdråse. Fsv. *druse*, ÖGL., N. *drose*.

Drosel o. **dros**, n. söndersmulad halm, afskrap af halm (ax, säd och agnar). Gotl. *drussel*. Jfr Got. *driusan*, falla.

Dróv, n. grönt slem i vatten. Sdml. *drov*, grummel i vin. Jfr Got. *drobjan*, grumla, upprõra.

Drula, v. n. 1. söla, vara lat, dåsig. Jfr. *drøl* o. Sv. *drul*.

Drunt, m. slag, örfil. Sm. ds.

Drunta (te), v. n. 1. slå till, gifva ett slag. Sm. ds.

Drusk, n. tröghet, senfärdighet. **Druska**, v. n. 1. vara trög. Bl. ds.

Drusketter o. **druskier**, adj. (146) trög, lat.

Dryna (drygna), v. n. 1. blifva drygare, tjockare om lifvet.

Drägt, f. tistelstång, dragstång för oxar vid plogar, drögar o. d. D. *dræt*.

Drägtapinn', m. nagel eller bult af trä eller jern på en *drägt*, om hvilken den vid oket fästade vidjeringen (*hånken*, hanken) häktas.

Dräja, f. litet lass, så mycket som på en gång kan dragas på en vagn, kälke e. d. Jfr N. *drøgje*, *droge*, Fn. *draga*.

Drämma, v. a. 2. slå, gifva ett slag. *Drämma te*, slå till. Ög. *drämma te*. Jfr N. *drembe*, anstränga sig.

Drängaløser, adj. som ej har någon tjenstedräng. N. *drengjelaus*.

Dränk, n. drank (54).

Dräjv (dref), n. smal, inhägnad väg, på hvilken kreatur drifvas till bete eller vattning; skridt, hästars gång i sakta mak. *Vi körde bara i dräjv höjle väjn* (vägen). Ög. *dref*, dragares gång fot för fot (Rääf).

Drävja, f. draf, mäsk, mjöl och vatten åt fjäderfän. N. *drevja*.

Drävja, v. n. 1. o. 2. (171) blanda mjöl och vatten till föda åt fjäderfän.

Drøfta, v. n. 1. rensa (säd, gryn o. d.) från agnar eller sådor genom skakning eller fläktning i ett såll, en skyffel e. d. Ög. ds., N. *dryfta*, D. *drøfte*.

Drög-ek, f. stötta, som förenar med och banke på en drög [W-a].

Drøkklåmm (drycklam), n. lam som uppfödes med komjölk.

Drøl, n. söl, tröghet. Ög. ds. Jfr Fn. *drøll*, n. dröjsmål, långsamhet (Hald.). **Drøla**, v. n. 1. söla, vara lat. Jfr Fn. *drolla*, söla, dröja (Hald.), DA. *drøvle* o. *drula* (se d. o.).

Drømpel (⏗ ⏑), m. slagträd, slagval på en slaga. Bl. *drumpel*. Se Rz. s. 97—98.

Drøppja, v. n. 1. idissla. Ög., Sm. *dröppja*, Fsv. *drypja*, Estsv. *drippja*.

Drøppel, (⏗ ⏑), m. tungspenn. Fsv. *drypil*, N. *drypel*, D. *drøbel*.

Dröser, adj. moddig [M-ö]. Ög. *drös*, lätt sönderfallande (Rääf). Jfr Got. *driusan*, falla.

Duler, adj. däsig, trög, sömnig. DA. *dull*, stilla, lugn, utmattad, E. *dull*, slö, dum.

Dumme, m. dumbe, en döfstum. Fsv., Fn. *dumbi*.

Dumming, m. dumhufvud, dummerjöns, N. *dumming*, en döfstum.

Dummskól', m. institut för döfstumma.

Dumpa, v. n. 1. gå, springa, dansa o. s. v. så, att ett doft ljud uppkommer. Fn., N. *dumpa*, D. *dumpe*.

Dunrängna, v. n. impers. 1. duggregna.

Dur, m. kort slummer. Vb. ds., Fn. *dúr*.

Dura, v. n. 1. slumra. *Dura te*, inslumra. *Dura å*, svimma, afdåna. Fn. *dúra*, sofva, blunda.

Duska, f. tofs, dofs. D. *dusk*.

Dussa (u[1]) v. a. söfva, vagga till sömns. Sm., Bl. ds. Jfr Fn. *dúsa*, hålla sig stilla, N. *dusa*, hvila sig, sitta stilla.

Dvale l. **vale**, m. dvala. Fsv., Fn. *dvali*, D., N. *dvale*.

Dye, m. dy, dyigt och sankt ställe på marken. Fsv. *dy* och *dyi*, VGL; N. *dya (dye)*, f., Gotl. *döii*, Dal. *döe*. Jfr Rydqv. 11. 49.

Dyka, v. n. 4. (179) skrika, skräfla. Sm., Bl., Ög. ds., N. *dykje*.

Dyrläjk, m. dyrhet. Fn. *dýrleikr*, N. *dyrleikje*.

Dyrndómm, m. dyrhet, dyr tid. *Dä æj dyrndómm på sæj* (såd, spannemål) *nu*. Jfr D. *i dyre domme*, mycket dyrt.

Dyvla, v. n. 1. trista, träta, munhuggas. Ög. *dyfla*, träta, svära.

Dåner, dunkel, mörk, glanslös. Jfr Sv. *dånögd*.

Dåsna å, v. n. 1. aftyna, afmattas, hålla på att slockna.

Dåka, f. flicka, piga. Fn. *dækja*, tanklös, ouppmärksam flicka (Hald.). Jfr Rz s. 111.

Dåkpojk', m. flickaktig gosse, pojke som gerna vistas ibland flickor.

Dänk, **dänke**, n. däld, sankt ställe. Jfr Fn. *dökk*, f., N. *dokk*, f. grop.

Dänka, v. a. 2. stänka, bestänka med (en vätska). *Dänk lite vatten på blommerna!* Jfr DA. *dønke* l. *dynke*, Nht. *tunken*.

Dø, v. n. 2. o. 4. (176) dö. D. *døe (døde, dødt)*.

Døbakter (dödbakt), adj. ej genombakad, degig; förslöad, förslöad.

Døbas' (dödbase), m. trög och slö menniska; trögt djur.

Døe, m. dödlighet, farsot, tid under hvilken många dödsfall inträffa. *Dä ha vatt en stór døe i vår*. Fsv. *döþi*, Fn. *dauði*, N. *daude*.

Døja, v. a. o. n. 2. *(døjde, døjt)* tåla, lida, utstå ondt. D. *døie*, Sm. *döja*.

Dømmeldaana (dymmeldagarna), m. pl. dagarna i dymmelveckan. Fsv. *dymbildaghar*, Fn. *dymbildagar*, Fd. *dimmeldage*. Jfr Rz s. 89 *(dimmer)*.

Dör, f. dörr. Fsv. *dyr*, Fn. *dyrr*, f., *dyr*, n., D. *dør*, N. *dyr*, *dør*, Got. *daur*.

Dörgrep', m., se *grepe*.

Dörslag, n. durkslag, blecksil. D., *dørslag*, Nht. *durchschlag*.

Dörve, m. mod, dristighet, raskhet. Fsv. *dirwi*, *dyrwe*, Fn. *diarfi* (Egilss.), Fd. *dyrve*.

Dörvel (⏑ ⏑), m. örfil, slag. *Hann fekk en dörvel, så hann körde hu-køls i jórna* (föll hufvudstupa till marken). Sm. ds. Jfr Gotl. *dorva til*, slå.

E.

E, adv. fullt ut, väl. *Dätta kórnt æj e så grannt som dä andra.* Fsv. *æ, e*, Fn. *æ, e, ei*, Got. *aiv* (i nekande satser), alltid, städse.

Egel, m. igel. Fn. *ígull*, Nht. *egel*, sjöigel (echinus).

Ek-órn', m. ekorre, Fn. *íkorni*.

F.

Fal, m. lapp, bot på lädret af en stöfvel, sko e. d. Jfr *fjäla* (se d. o.), Fn. *fela (fal)*, DA. *fiæle*, dölja.

Fala, v. a. 1. sy fast en *fal* (se ofvan).

Fala, v. n. 1. vilja köpa. *Fala på*, vara spekulant på, åstunda, vilja komma i besittning af. Fsv., Fn., N. *fala*, DA. *fale (fale paa noget)*.

Falia, falet, se *farlia*.

Fallnasjuka, f. fallandesot, fallsjuka.

Falna, v. n. 1. fallna, vissna, förtorkas (om löf o. växter), slockna (om kol). Fsv. *falna*, vissna, förtorkas, Fn. *fölna*, blekna, N. *folne*, D. *falme*.

Falskeblakk', m., **falskablakka**, f. falsk, inbunden menniska.

Fana, f. fem streck, fyra i bredd och det femte snedt öfver dem. Brukas vid uppskrifning och mätning af varor. Nht. *fahne (spiel-, trink-, zech-fahne* o. s, v.) har samma bet. Se Sanders, Wb. der Deutsch. Spr.

Farlia, falia, falet, adv. fasligt, synnerligen, utomordentligt. Sättes, liksom Sv. *fasligt, ryslig*t, framför adj. för att förstärka bet. *Dä æj en falia hörker pojk.* Jfr *fördärvadt, förhärdadt.*

Farmóng, f. (106) farmoder.

Farbrórkvinna, fabrókvinna (a²), f. hustru, som är gift med en persons farbror.

Fars-namm, n. slägt- eller tillnamn, då det är bildadt af fadrens namn med tillägg af *-sen* eller *dóter* (133).

Fasen (a²), **fask'en**, m. fanken.

Fasta, f. förstuga. Brukas stundom som lindrig svordom: *ja i fastan!* Sammans. *fastbró*, f. förstugebro, *fastflisa*, f. flat stenflisa utanför en förstugedörr, *fastkammara*, m. litet rum vid sidan af eller öfver en förstuga, *fastkov'*, m. skräprum i en förstuga under en trappa,

skrubb, *fastkvist*, m. förstuguqvist, *fastvinn*, m. förstuga i en öfvervåning, o. s. v.

Fattihjälp, f. fattigunderstöd.

Fastermann (a[1] i 1:sta stafv.), m. man, som är gift med ens faster.

Feger, förekommer endast i talesättet: *feger o fan* med bet.: creti och pleti, allahanda slags folk.

Fek, m. ond lukt. Ög. *fäk*. Jfr *fyka* (se d. o.) och Fn. *fúki*, stank.

Fepla *(på, mä)*, v. n. 1. fingra, tumma, känna på. Gsv. *fepla*, gantas (Svedb.), Fn. *fipla*, röra vid, känna på (Hald.), DA. *fiple*.

Fer, f. fura, stor tall. Se Rz s. 172, Rydqv. II. 91.

Ferbut, m. trästycke af (kådig) tall. Jfr *but*.

Fere, n. furuskog; furuvirke. Fn. *fyri* (Egilss.).

Ferla, f. fjäril. Sm. ds., Fn. *fiðrildi*, n. Jfr Rz s. 143, Rydqv. II. 303, 629.

Fian o. **fien** (⏑ ⏑), m. fiende; djefvul. Fsv. *fiandi*.

Fikk, m. ficka. DA. *fikke (feck')*.

Finer, adj. fin, vacker, grann, putsad, snyggt klädd. *Dä va fint vär i går. Di har allti så fint i sin stua.* Fn. *finn*, fin, polerad, af godt utseende, N. *fin*, E. *fine*.

Finger, m. finger. Fsv. *finger* o. Fn. *fingr*, m. o. n., N. *fingr*, m. — Fingrarnes namn i barnspråket: a) *tummetutt*, b) *slikkeputt*, c) *långemann*, d) *härtihann (hjärtlihann)*, e) *lille vikke viring* eller *lille kriss-mann* (krigsman), alla m.

Finläjk, m. finhet, finlek, egenskapen att vara fin, nätt, vacker, putsad o. s. v. Jfr *finer*. N. *finleikje*, finhet.

Fippsa, v. n. 1., åfv. *slå fipps*, med fingerspetsarne slå till en annans utsträckta fingrar (en lek bland gossar). Vg., Sk. ds.

Fira, räkn. fyra. D. *fire*, Nht. *vier*, Got. *fidur* o. *fidvor*.

Firnfót o. **firnfóting**, m. fyrfota, ödla. N. *firføtla*, *firføsle* (Aas.), *firfisle* (Lv), DA. *fiirfæt*, Fn. *ferfætingr*, m. något med fyra fötter eller ben. Jfr D. *fiirbeen*.

Fittja, f. pasma i en garnhärfva. Jfr Fsv. *fiti*, n. bundt (lin l. hampa), N. *fitja*, f. en docka tråd, Fn. *feti*, m., *fit*, f. Se Rz s. 140.

Fittja, v. a. 1. pasma, afdela i pasmor. Jfr Fn. *fitja*, sammanbinda, D. *fedde*. Se Rz s. 140.

Fittjebånn, n. pasmetråd. D. *feddebaand*.

Fjatta, v. n. 1. springa eller gå med korta och täta steg, som barn. *Fjatta på, pojk, älla tya* (orkar) *du inte følja mä.* Jfr Fn. *fjeta*, gå fot för fot.

Fjatter, m. liten gosse, "larf".

Fjetla, v. n. 1. fumla, trefva. *Hva fjetla du i mina lummer* (fickor) *ätte?* Fn. *fitla.*

Fjórfellsing, m. fölunge, som är född under nästförflutna året. På samma sätt *fjórgris*, *fjórkalv*, *fjórlåmm;* vidare *fjórrog*, *fjórhalm*, *fjórhøj*, råg, halm, hö af nästförflutna årets skörd, o. s. v. Jfr N. *fjorskalv*, *fjorskid*, *fjorslam; fjorskonn* (-korn), *fjorshøy* o. s. v. (Aasen s. 98).

Fjummla, v. n. 1. fumla, bära sig otympligt, oskickligt åt. Jfr E. *to fumble*, fumla, vara brydd, fjeska, handtera tölpaktigt, skrynkla, Holl. *fommelen*, skrynkla.

Fjummletter, fjummlier, adj. (146) otymplig, ovig, Sm. *fjummlig.* Jfr *ófjummlier.*

Fjäla, v. a. stoppa, förekommer nästan endast i talesättet: *fjäla karva* (3), stoppa korfvar. Sm. ds., Gsv. *fjäla*, dölja (Speg.), Fsv. *fela*, *fjæla*, *fjala*, Fn. *fela*, D. *fjæle*, hvilka alla bl. a. betyda dölja, gömma.

Fjälster, n. korfskinn, tarm. Fsv. *fjalster*, *fjælster*, n. gömställe. Jfr Rydqv. I. 153. Spegel öfversätter ordet *fjälster*, med: fördolt.

Fjäns, n. fjesk, ytterlig prydlighet i klädsel. *Dä æj ett falet fjäns, hvaden gång di ska utomm dörna.*

Fjänsa, v. a. 1. ansa, göra i ordning, pryda, utstyra. *Fjänsa staka*, afqvista gärdesgårdsstörar. *Fjänsa te däj lite, så få du følja mä bort.*

Fjär, adv. fjerran, endast i talesättet: *när och fjär;* — komp. *fjärmer* brukas substantiviskt i bet. den af två förspända dragare, som går på högra sidan. Benämningen är deraf, att köraren alltid går på venstra sidan. Se Rydqv. II. 442. D. *fjermer*, adj. "er almindeligt hos den sjællandske Almue, og bruges om den Hest, der gaaer paa høire side for Vogn eller Plov" (Molbech, Dansk Ordbog). Jfr *næjmmer.*

Fjär, f. fjäder (enl. Dalin mask.). Fsv. *fiaþer*, *fjæþer*, f., Fn. *fjöðr*, f., D. *fjær* (i dagligt tal, annars *fiæder*).

Fjärhøna, f. tjäderhöna.

Fjäring (fjerding), m. en fjerdedels skäppa ($1^1/_2$ kappe); ett fjerdedels hemman. DA. *fjerding* (Mb., DL. s. 110).

Fjärja, v. a. o. n. 2. (*fjärjde*, *fjärjt*) med *fjärjkrók* (se nedan) eller annat redskap, eller med foten göra grunda fåror, på några alnars afstånd från hvarandra, i en åker, till ledning för såningsmannen. Sm., Ög. m. fl. ds., Ner. *fära* (Hofb.). Jfr Rz s. 143.

Fjärje, m. jordvidden mellan två med *fjärjkrók* dragna streck (fåror) i en åker. Sm., Ög. m. fl. ds.

Fjärjkrók, m. redskap, hvarmed såningsfåror göras. Bl. *fjärjekrok.* Jfr *fjärja.*

Fjärtopp', m. tjäderhane. Sm. *fjärtupp.*

Fjøl, f. fjöl (m. o. n. enl. Dalin), kort tillyxadt bräde, användt för något visst ändamål: brädlapp för ögonen på folkilskna nötkreatur, sidobräde på en gödselvagn o. s. v. Fsv. *fjöl, fjol, fjæl,* Fn. *fjöl,* N. *fiøl,* alla fem.

Fjøla, v. a. 1. sätta *fjøl*, pannbräde på ilskna nötkreatur. *Fjøla bølen, älla stångas hann.* Sm. ds.

Flaen, adj., eg. partic. af *flå*, bar, blottad om hals eller bröst. Sm. *flaen*,Gotl. *flagen*, DA. *flaum*, helt och hållet öppen eller bar (Ribe stift, Molb., DL. s. 118), N. *flakebringa,* adj. med bart bröst.

Flager (⏑́ ⏑), m. (?) mjäll, fnassel i hufvudet. Bl., Ög. ds. Jfr Fn. *flaga*, spån, flisa.

Flagra säj, v. refl. 1. gå sönder, så att flingor falla af, flagna.' Sdml. *flaga seg.*

Flans, n. ostadighet, lek och ras; obetänksamt och vårdslöst fruntimmer.

Flansa, v. n. 1. flasa, rasa, fara fram sjelfsvåldigt eller obetänksamt. Gotl. *flånsa* o. *flasa.* Jfr Fn. *flasa*, f. mulier petulans et immodesta (Egilss.).

Flansetter, flansier, adj. (146) sjelfsvåldig, obetänksam, flärdfull. Gotl. *flånsugur.*

Flask, m. löst hängande bit af kött, hängande trasa på kläder. DA. *flask*, lösrifven bit af ett klädesplagg, trasa.

Flathall, m. kal bergshäll, som föga eller intet höjer sig öfver jordytan. Bl. ds.

Fli, v. a. 1. (*flidde, flitt*) fly, gifva, lemna, räcka, öfverlemna. N. *fli.*

Flisa, f. flisa, stenskärfva; pl. *fliser*, flisor, penningar, sedlar.

Flitten, adj. flitig.

Flittja, v. n. 1. hugga märken i träd. Hels. *flittja* af *flikkja*, Gotl. *fläkka*, afklyfva med täljyxa. Jfr *flättja.*

Fló, f. gången mellan båsraderna längsigenom ett fähus. Sm. ds. Fn. *flórr*, m. golf i stall och fähus, Fe. *flór*, f., E. *floor*, golf, N. *flor*, m. fähus, kostall. Ordet har sannolikt blifvit fem. genom påverkan af näst följande.

Fló, f. vedstapel, trafve, hvarftals upplagd hög. Fsv., N. *flo*,f., Gotl., Fn. *fló*, f.

Flódier, adj. frodig. Ög. *flodi.* Jfr Estsv. *fl'ódas*, trifvas.

Flóe, m. pöl, vattenpuss, tillfällig vattensamling på marken. Fn. *flói*, m., N. *floe*, m.

Flôg, n. kolik hos hästar.

Flôgmyra, f. flygmyra [Th-s].

Flok, n. ostadigt, lättsinnigt fruntimmer. Gsv. *flåk*, dåre, *flåkot*, dåraktig (Spegel), N. *flak*, n. Jfr Fn. *flakalegr*, lättfärdig, lättsinnig (Hald.).

Flórsäv, m. florsikt. **Flórsäva**, v. a. 1. florsikta. Se *säv*.

Flótals, adj. hvarftals. Se *fló*.

Flote, m fästing (på nötkreatur och hundar). DA. *flaate*, N. *flaatt*, m., Ög. *flått*, Gotl. *fläting*.

Flote, m. flotte, timmerflotte. Fsv., Fn. *floti*, m.

Fly, n. kärr, skogskärr, gungfly. Fsv. *fly*, n., DA. *flye*. Jfr Fn. *fliót*. Deraf bynamnen *Flyebo* (utt. *Flyabo*), *Kolfly*, *Kopparfly* i Madesjö, *Slätafly* (utt. *Slæjttafly*) i Thorsås, m. fl.

Flåer, adj. flat, platt, grund, t. ex. om kärl med liten fördjupning; obetydligt lutande eller stupande (om tak). Ög. *flå*. Jfr Fn. *flár*, svekfull; vid, öppen, bred (Hald.), N. *flaa*.

Flån, n. flarn, tallbark eller näfverlapp, som brukas till flöte på nät; tallbark eller träbit, hvarmed tapphålet på ett laggkärl täppes, då det skall forslas. Jfr Fn. *flá*, f. flöte på nät, N. *flaa*, f., *flø*, m., DA. *flo*, *flæ*, *flaa*. Ordet *flån*, liksom dess ofvan anförde slägtingar, synes beslägtadt med *flå*, Fn. *flá* (pellem detrahere).

Flåra, f. tunn träskifva, ribba, sticka (som på en punkt fasthänger vid ett större trästycke). Sm , Bl. ds., Ög. *flarra*, Ns. *flarre*, f. breite schnitte, abgeschnittene scheibe. Se Rz s. 147 (*flarra*).

Flæjt, f. flint, ansigte, panna på en menniska. Jfr Got. *vlits*, m. ansigte, Fn. *lit*, n. pl. ögon, DA. *flædeskallet*, flintskallig. Se Rz s. 148 (*fles*).

Flæjtta, v. a. 1. fläta. Fn. *flétta*, D. *flette*.

Fläkster, n. ostyrigt barn. Jfr Gotl. *flåks*, n. ostyrig, plump menniska.

Fläkstra, v. n. 1. flaxa, springa och hoppa, leka på ett bullrande sätt.

Fläska-soppa, f. (stekt) fläskskifva. Se *soppa*.

Fläska-swår, f. fläsksvål. Gotl. *fläske-svärd*. Se *swår*.

Flättja, v. a. 1. (eg. göra flat), afhugga kanterna på en timmerstock, så att han blir fyrkantig. Fn. *fletja*, v. a. göra slät, flat (Jonss.).

Fløj, n. språng, galopp, hopp. Gotl. *flyg*, n. Jfr Sv. *flöja*.

Fløjvan', m. ovane att flöja öfver stängsel (om kreatur).

Fløte, m. tjock, fet grädde. Fn. *flautir*, f. pl., Dal. *fløter*, pl., N. *fløyte*, D. *fløde*.

Fløtta o. **fløttja**, v. a. o. n. 2. (171) flytta. Fn. *flytja (flutta)*, N. *flytja (flutte)*, Gsv. *flyttia* (Speg.).

Fløttja, f. en vattenväxt, hvilkens blad flyta på vattnet, flottgräs.

Fløttningaøl, n., se *fløttøl*.

Fløtt-skól', m. ambulatorisk folkskola.

Fløttøl, n. gästabud, som en flyttande håller för dem, som äro honom behjelplige vid flyttningen.

Fnasel, n. fnas (på nötfrukter).

Fnasla, v. a. 1. fnasa, afskala fnaset på nötter. DA. *fnasle: "at fnasle af"*, om Huden: skalle af, gaae af i Smaadele (Mb., DL.).

Fnatt, n. klåda, skabb. Sk., Hall., Bl. ds., D. *fnat*.

Fnatta, v. a. o. n. 1. rifva, skubba, klå (scabere); gå med korta och täta steg, som barn. *Fnatta på*, skynda på. *Fnatta å* (af), skynda bort. D. *fnatte*, klå, skubba, rifva. Jfr *busa*.

Fnatter, m. fnasker (smekord till små gossar).

Fniska, v. a. 1. putsa, städa, pynta. *Fniska te, opp*, göra grann. Sm. *fneska*.

Fnok o. **fnyk**, n. smula, grand, stoftkorn, snöflinga. Sm., Bl., Ög. m. fl. ds., Fn. *fnykr*, m. stank, D. *fnug*, smula, grand, fjun.

Fnyka, v. n. 4. (179) fara som ett fjun i luften, småsnöa, småyra. Sm., Bl., Ög. m. fl. ds. Jfr *fyka*. Se Rz s. 157.

Fnäkra, f. fräkna, solfläck. Ög., Bl. *fnäkrer*, pl. fräknar. Jfr Fn. *frekna*.

Fnäkretter o. **fnäkrier**, adj. (146) fräknig. Jfr Fn. *freknóttr*, D. *fregnet*.

Folkafóra, f. folkvett, folkskick, "folkfolor".

Folkaktier, adj. hygglig, hyfsad.

Folkakär, adj. tam, spak, som tycker om menniskors närhet (om kreatur).

Folkaslag, n. slägt, ätt. *Mågen æj riker, männ hann æj å ett dålet folkaslag.* N. *folkeslag*.

Folmär, f. fölsto. *Sissa æj gammel, männ dä æj en bra folmär.* Sk. *fölmärr*.

Folkrädder, adj. folkskygg. N. *folkerædd*.

For l. **fôr**, f. fåra (sulcus). Fsv., Fn., N. *for*, DA. *fure* o. *furr*. Jfr Rydqv. II. 66., Rz s. 175 *(får)*.

Fór, n. kreatursfoder. Fn. *fóðr*, N. *for*.

Fóra, v. a. 1. fodra, gifva (kreatur) foder; göda. N. *fora*, D. *fore*.

Fora l. **fôra**, v. n. 1. fåra, göra fåror. Gsv. *fora* (Speg.).

Fórtfarn, adj. snabb, rask, driftig.

Fótalag, n. sätt att gå, förmåga att gå (fort eller sakta). N. *fotlag.*

Fra, m. (o. n.?) fradge, skum. Fn. *frauðr*, m., *frauð*, n., Fsv. *fradha.* Se Rz. s. 163 *(fraud).*

Fraa, v. n. 1. fradga, löddra. Jfr Fn. *freyða*, N. *frøye*, D. *fraade.*

Frahatta, m. pl. fradge, bubblor för munnen på döda eller döende (drunknade). Sm., Bl. *frahattar*, N. *fraadhat*, *froghatt.*

Frammkammara, m. rum innanför hvardagsrummet i äldre bondhus, motsvarande förmak i herrskapshus. Jfr *utstua.*

Frammläsen, perf. part. konfirmerad, som blifvit admitterad till den hel. nattvardens begående. Jfr *läsa.*

Framm-omm (⏑ —), adv. *"Gån (gakk) framm-omm, stån (statt) inte ve dörna"* är en vanlig uppmaning till främmande, som äro blyga och hålla sig vid dörren, då de komma in i en bondstuga. Sm. ds.

Frammrev', m. våfbult, bom på en våfstol, omkring hvilken våfven rullas [W-a]. Jfr *bakrev'.*

Frammsagder, adj. rättfram, som säger sin mening rentut, djerf i sitt tal. Sm. *frammsagd*, DA. *fremsagt* (Mb., DL.).

Frammsjóngen, perf. part. af *sjónga framm*, förd till grafven under afsjungandet af en psalm(vers). Se *sjónga.*

Frammsjóngning, f. afsjungande af en psalm(-vers) under det ett lik frambäres till grafven.

Frammspryng, n. medgång, tur, medhåll. *Pojken ha fått för møe* (mycket) *frammspryng, derför æj ann tokken* (sådan).

Frammstamm, m. framstam, förstäf, baksida af en vagnskorg.

Frammstupes, adv. framstupa. N. *framstupes* (Lv).

Fras, n. "något som är skört, lätt brister sönder", t. ex. is. **Fraset,** adj. [W-a].

Frasek', n. skört, poröst och således sämre ekevirke, i motsats mot *järnek'* [W-a].

Frat, n. koll. råttor, möss. Sm. ds. Jfr Sv. *fräta* o. *frat,* Got. *fra-itan (frat).*

Frikustier, adj. frikostig; öfvermodig, skrytsam [landsb.].

Frost, m. frost, frostsår, kylsår. *Få frost i fingrana.*

Fru, f. och isynnerhet pl. *frua* brukas, liks. Nht. *frau* o. *frauen*, icke sällan äfven om ogifta fruntimmer af herrskapsklassen. *Dä va mønna frua i körkan i da.*

Fryna, v. n. 2. *(frynte, frynt).* *Fryna på näsan*, rynka på näsan, visa en spotsk min. Hall. m. fl. ds., DA. (Bornh.) *fryna.* Jfr E. *to frown*, EA. *to frine,* Fn. *frýnligr,* täck; vänlig, *úfrýnn,* stygg; ovänlig.

Frå (sällan *från*), prep. från, ifrån. Fn. *frá*, D. *fra*, N. *fraa*. Ss. *fråfallen*, adj. frånfallen (om barn, som saknar föräldrar och anhöriga), *fråhäst*, m. frånhäst, *fråsia*, frånsida (för en körande eller ridande).

Fråa l. **fråja**, v. a. 1. fråga. Jfr *fräga*.

Frågbók, f. katekes, bok med frågor och svar. Estsv. *frå-bók*, Nht. *frage-buch*.

Fråner, adj. frånstötande, otillgänglig (om personer); från, illaluktande.

Fräga, v. a. 2. (*frägde*, *frägt*) fråga. Ög., Sm. m. fl. ds., N. *frega*, Fn. *frega* (enl. Rydqv.), *fregna*, Fsv. *fregna*, *frægna*. Jfr Rydqv. I. 151, Rz s. 164.

Frägg (fragg, 54), m. fradge. Vb. *fragg*.

Främmader, adj. främmande. Neutr. *främmadt* brukas både af allmoge och ståndspersoner såsom subst. i bet.: främmande, gäster. Fsv. har både *fræmadhe*, *frömadhe* och [senare] *fræmmende* o. s. v. Se Rydqv. I. 406—407, II. 426.

Frö, m. det hornartade i hästhofven. Ög. *frö*, m. det köttiga i hästhofven (Rääf).

Fröa, f. groda, källfrö, Rana temporaria. Ög., Bl. ds.

Fröle, n. småfrön, gräsfrön (som uppsamlas på botten i lador), frörikt ogräs. Bl. ds., Sm. *fryle*.

Frøsa, f. frossa [M-ö]. Ög. ds.

Fullgår (-gård), m. fullt hemmantal, helt mantal.

Funnas, v. dep. a. 1. ana, komma underfund med, få hum om. Sm., Öl., Bl. ds., Gotl. *funda*, ana (genom förebud: klåda i näsan o. d.).

Funnsen, adj. fyndig.

Fura, v. n. 1. frusa, sqvala, forsa. *Blóen furada som en fors, når Óla skar säj*. Jfr Fht. *furhjan*, sulcare o. *för* (se ofvan).

Fyka, v. n. 4. (179) drifvas omkring af vinden, flyga omkring (t. ex. om dun), småsnöa, småregna. Fsv. *fjuka*, *fyka*, Fn. *fjúka*, N. *fjuka*, D. *fyge*, alla med stark böjning. Jfr Rz s. 141 (*fjuk*), Rydqv. I. 231.

Få, v. a. 4. (175) få. *Få omm*, fatta, begripa. *Få i*, få fatt uti.

Fånafóra, f. dumhet, narrstreck.

Fångter (⏗ ⏑), adj. fånig, narraktig, tokrolig.

Fåraris, n. ris efter torkade löfkärfvar, som gifvas åt fåren under vintern. Sm. *fårris* (Rz s. 535).

Fäjta, v. a. 1. göra fet, göda. *Fäjta* (*på*, *opp*) *óksa*. Fn. *feita*, D. *fede*.

Fäjte, fäjtme (fete, fetme), m. fetma, fethet. Fn. *feiti*, f. Fsv. *fetmi*, *fitmi*, m., D. *fedme*.

Fäjtläjk (fetlek), m. fethet, egenskapen att vara fet. Fn. *feitleikr*.

Fäjtna (fetna), v. n. 1. bli fet. Fsv., Fn. *fitna*, N. *feitna*.

Fäjtve (fetved), m. torrved. Gotl. *faitvid*, N. *feitved* (Lv).

Fälla, f. nedfälld skog till svedning. Sm., Bl., Ög. m. fl. ds., Fsv. *fælla*.

Fämtan-läpa, f. mångfålla, bladmage.

Fän, n. kärr, nästan ofruktbar, ljungbevuxen mosse. Som nomen propr. brukas ordet om en stor kärrtrakt, som sträcker sig genom Thorsås, Wissefjerda och Arby socknar. I gen. har detta ord formen *fänja* l. *fäna* uti sammansättningarna *fänja-bró*, *-fæj* (-fä, kreatur som beta på ett fän), *-høj* (-hö), *-kräk* (se *-fæj*), *-le* (-led, -grind), *Fänjabo* (*-bó*), en by i Thorsås socken. Jfr Fn., Fe. *fen*.

Fär, f. färd, resa. *I förste fär*, i början, med ens. *Å färna*, på färde, i görningen. Sammans.: *broffär*, brudfärd, *jórafär*, jordfärd, *körkfär*, resa till kyrkan, *stafär*, bortfärd, resa bort, m. fl. Fsv. *færþ*, Fn. *ferð*, f.

Fära-bónn', m. bonde stadd på längre resa, stadskörare.

Färafolk, n. pl. resande, vägfarande. Ög. *fälafolk*.

Färas, v. dep. n. 1. "fälas", föra oväsen, rasa, vara ostyrig. *Färas illa*, bära sig illa åt. *Färas mä* (tonen på prep.), slarfva med. Sm. *färas*, vara oregerlig.

Färasupp (u[1]), m. färdknäpp, afskedsglas.

Färaväg, m. landsväg, allmän väg. *Ligga møe på färaväga*, vara mycket på resor.

Färja, v. a. o. n. 1. grisa, yngla (om suggor). Jfr DA. *fare*, E. *to farrow*, Nht. *ferkel*, gris, Sv. *far-galt*. Se Rz s. 130 (*fara*).

Fästa, v. a. 2. (*fäste*, *fäst*), fästa. *Fästa äjllen*, fästa elden, öfvertäcka glöder med aska på det att de ej må slockna. DA. *fæste ilden*, Dal. *fästa jälden*.

Fästfolk, n. fästehjon. Ög. m. fl. ds.

Fästpia, f. fästmö. N. *festapika*.

Føllja, f. ungt sto, som ännu ej haft föl. Gotl., N. *fylja*, DA. *fyllie*, Estsv. *ful'a*, *fur'a*. Jfr *Føllsing*.

Føllsing, m. fölunge. Allmänt i Södra Sverige.

Før, adj. groflemmad, starkt bygd, fet och frodig. Fsv. *för*, Fn. *færr*, D. *før*, N. *før*, *for*, som alla hafva samma eller närbeslägtade betydelser. Ordet anföres af Rydqvist såsom fornsvenskt och af Dalin med tillägget: "Brukas nu endast af det lägre folket", hvarföre det här upptages.

Föragas, v. dep. o. **föraga säj**, v. refl. 1. bli förvånad, förskräckt. Jfr *agas*.

Föravel (◡ ⊥ ◡), m. slut, upphörande med ett dagsarbete. Ordet är utan tvifvel en förvridning af Nht. *feierabend*, Holl. *vieravond*.

Föravelsdags, adv. tid att upphöra med arbetet för dagen.

Förblånna (förblanda), v. a. 1. Inf. och perf. partic. *förblånnader* brukas i samma bet. som *förbanna*, *förbannad*, ehuru såsom mildare uttryck. Jfr bruket af Sv. *förbaskad*.

Förbønnsen, adj. förundrad, förvånad. Se *bønna*.

Fördärvadt l. **fördarvadt**, perf. partic. i neutr. af *fördärva* (förderfva), sättes liks. Sv. *fasligt* framför adj. för att förstärka bet. Jfr Runeberg (Fänrik Ståls sägner, von Törne): "Det här blir en förderfvadt rolig lek."

För-føta, f. strumpläst, nedre delen af en strumpa. Sm. *förföt*. Jfr *føte*.

För-føta, v. a. 1. sätta ny *förføta* (strumpläst) på strumpor. N. *forføtta*, sätta ny fot eller nytt öfverläder på stöflor.

Förhabba säj, v. refl. 1. förhasta sig, begå misstag. Sk., Hall., Bl. ds. Jfr *habba säj*.

Förhärdadt, adv., till bet. = *fördärvadt*.

Förkjuster, adj. förtrollad, förhexad. *Dä æj alles förkjust för mäj i da*. Fsv. *kjusa*, tjusa, förtrolla, förhexa.

Förlaten (◡ ⊥ ◡), adj. utsliten, föråldrad.

Förlovader, adj. afskedad. Nu mera nästan obrukligt, men förekommer i häradets kyrkoböcker från förra århundradet mycket ofta i denna bet.

För-läjk, m. grof kroppsbyggnad. Gsv. *föhrlek* (Svedb.), Fsv. *förleker*, *föreleker*, Fn. *færleikr*, N. *førleikje*. Jfr *før*.

Førna, v. n. 1. lägga ut, bli stark, bli fet. Bl., Hall. m. fl. ds. Jfr *før*.

För-sien, adj. försynt, blyg. Gotl. *för-sēēn*.

Försjasader, adj. uttröttad, utmattad. Jfr *sjasa*.

För-skap, n. dragare, häst. Sm. ds.

Förskäl, n. (o. m.?) åtskilnad. *Dä æj stór(t) förskäl på di bröranna*. Gotl. ds., D. *forskiel*, Ns. *verscheel*.

Först-alla, adv. allraförst. Se *aller*, adj.

Förstyra, v. a. 2. förstöra. Jfr D. *forstyrre*.

För-tänkter, adj. förtänksam. Fsv. *foretænkter*, förut öfvertänkt.

För-vet', m. förvetenhet, nyfikenhet. Fe. *fyr-wit*.

För-æjnn' (förände), m. framände.

För-æjnns (förändes), adv. med framänden före.

Føte, n. strumpfot, strumpläst. Kallas äfv. *hôsaføt'* l. *hôsføt'*. Sm. *föte*, m. (Rz s. 162).

Føttling, m. benling, skinnbit som sutit på ett djurs ben. Gotl. *fytling*, m. strumpfot, N. *fetling*, *føtling*.

G.

Gadda, v. n. 1. svänga med gadden, skjuta gadden fram och tillbaka (om ormar och snokar). Sm., Bl. ds. Jfr Nht. *züngeln*.

Gallbänk, m. säte eller pall framför en säng, bänk mellan bordet och väggen i en bondstuga. Sm. ds., Ög. *galbänk* (Ihre, DL. s. 54).

Galt, m. galt; torkugn i en kölna. Sk., Hall. ds.

Gamla, f. gammal qvinna. Sm., N. ds.

Gammel, adj. gammal. Fsv. *gamall* (f. *gamul*), Fn. *gamall* (f. *gömul*), D. *gammel*.

Gammelvôrn (gammalvuren), adj., som i sitt sätt att vara liknar gammalt folk, lillgammal. *Dä æj en granner pøjk* (vacker gosse), *hann æj bara så gammelvôrn*.

Gan, n. gom. Sm., Bl., Ög. *gan*, f.

Gana, v. n. 1. böja hufvudet bakåt; gapa och stirra uppåt. *Gana, ska ja knyta på däj halsduken! Statt inte o gana i värt* (vädret, luften)! Jfr Fn. *gína*, Fe. *ganjan*, Nht. *gähnen*.

Gap, n. gap, hål, öppning, svalg; skrik, skrål, sqvaller; bölande. Fsv., Fn. *gap*.

Gapa, v. n. 1. gapa; gäspa; skrika, skräfla, sqvallra; böla. Jfr Fn. *gapa*, D. *gabe*.

Gapsen, adj. skräflig, ej tystlåten, indiscret. Vg. ds., Gotl. *gåpsen*, i hög grad förvånad. Jfr *gapa*.

Garr (4), m. gård. Har denna form endast i vissa sammensättningar, bland andra *gärsgarr*, gärdesgård, *kallgarr*, kålgård, *lagarr*, ladugård, *træjgarr*, trägård. Deremot *fullgår*, fullt hemman, *hallgår*, halft hemman, *kersgår*, körsbärsträgård, m. fl. Jfr Fn. *garðr*.

Gasse, m. trä som är knutet i växten. Bl. ds.

Gat-le (-led), n. grind i en bygata. Se *le*.

Gat-ärla, f. ringärla, sädesärla (Motacilla alba).

Ge, v. a. 4. (174) gifva. *Ge omm*, bry sig om, akta (i nekande satser): *Hann gå inte omm rappen* (slaget). Dal. *gjävå um*. *Ge på* (tonen på prep.), göda. Sk., Bl., ds. *Gess ut*, slå ut (om blommor); deraf *utgedder* o. *utgôen*.

Gealøser, adj. ombytlig, ostadig till lynnet, ostyrig, tygellös. Vg. *gealös*, Ög. *gälös*, DA. *gieløs* (Molb., DL. s. 159), Fn. *geðlauss*. Jfr Ihre, Gl. I. 641.

Gemäjner (gemen), adj. nedlåtande, vänlig, tillgänglig. Ordet förekommer, fastän med något olika uttal (*gemajn*, *gemöjn* o. s. v.), bland allmogen i hela Sverige, liksom *gemeen* i samma bet. är nästan allmänt bland allmogen i Danmark och *gjemein* i Norge.

Gera, v. n. 1. hetta, bränna. *Dä gerada i halsen.* Vb., Åml. ds.

Geren, äfv. **morngern**, adj. som är tidigt uppe en morgon eller som plägar gå upp tidigt om morgnarne. *Di æj sa gerna där i gårn.* (Deremot *gerier*, girig). Ög. *gjeri*, ottevaken (Rääf). Jfr Fn. *gjarn*, begärlig efter, Fsv. *giarn*, *giærn*, begifven på, fiken efter.

Gev, f. så stor portion hö eller halm, som på en gång gifves hvarje boskapskreatur, hopsnodd halmsudd eller hö omsvept med halm åt ett boskapsdjur. *Dä va mäst bara høj i gevna.* Ög. *giv*, Fsv. *gif*, *gief*, *gjaf*, f. gåfva, Fn. *gjöf*, f. gåfva, D. *gift*, DA. *giev*, *giæv*, *giøv* = *gev*.

Geva, v. n. 1. tillaga *gever*. Sm., Bl. *geva*, Ög. *giva*. **Gevning**, f.

Gev-laa (-lada), f. foderlada, der *gevning* sker.

Gille, n. gästabud, kalas. Brukas både ensamt och i några sammans. t. ex. *kresninga-*, *kør-*, *täkk-*, *vänna-gill'*. Fsv. *gilde*, *gille*, Fn. *gildi*, D. *gille*. Jfr *gänge* o. *øl*.

Giller, adj. glad, vänlig, munter; gill, giltig (i sista bet. mest i neutr.): *dä æj inte gillt*, det gillas inte, är ej antagligt. Fsv. *gildher*, giltig, Fn. *gildr*, stor, förträfflig, N. *gild*, duglig, mild, vänlig.

Gimme, n. (o. m.?) öppning i en mjerde eller ryssja, hvarigenom fisken uttages. Bl. *giman*, n., Fn. *gima*, f., öppning.

Gippa, v. n. 1. vippa. *Bræjet gippada opp, så ja ramlada ner.* Ög., Ner. ds. Jfr *gumpa*.

Gissfuller, adj. fyndig, fintlig uti att gissa.

Gjór, f. gjord (sadelgjord); band på laggkärl. Fn. *gjörð*, N. *gjor*, Sk. *gere*, DA. *gire*, tunnband.

Gjóra säj, v. refl. 1. omgjorda sig, binda en gördel om lifvet (om qvinnor). Fsv. *gjordha*, Fn. *girða*, D. *gjorde*, N. *gjora*.

Gjórder, adj. som är i blomning (om fruktträn); jäst (om maltdrycker). *Applan æj bra gjórd i år. Drikkat æj gjórdt.* Jfr Fn. *gjörr*, *görr*, färdig, N. *gjor*, färdig, mogen.

Gjuta, f. ränna hvarigenom vattnet ledes på ett qvarnhjul, qvarnränna. Kallas äfven *kvärngjuta*. Fn. *gjót* o. *gjóta*, f. håla, fördjupning (Jonss.).

Gla-miller (gladmild), adj. glädtig, gladlynt, vänlig.

Glar-is, m. glansk-is, Jfr Fsv. *glar*, Fn. *gler*, n. glas, DA. *glar*, glatt, blank, klar (Mb., DL. s. 168).

Gla-räjdder (gladredd), adj. gladlynt.

Glask, n. förtal, sqvaller.

Glaska, v. n. 1. *Glaska på*, tala ondt eller illa om. *Di glaska møe på ann, dä æj väl ingen bra k'är.*

Glek, m. klick, skamfläck; ovett, glåpord. *Dä går læjtt o få en glek. Ja ga ann en glek, så ann täjg.* Gsv. *kläk* (Svedb.).

Glinghaler, adj. halkig, mycket hal (om is). Uppl. *glinghal*.

Glipa, v. n. 1. fiska med glip eller draghåf. Hall. ds., DA. *glibe*.

Glirpa, v. n. 1. upprepa en handling tidt och ofta. *Spring inte o glirpa i dörna! Hva springer du o glirpa i vattensån ätte?* Hvarföre springer du jämnt och dricker i vattensån?

Gliser, adj. tunn, gles, genomskinlig. Jfr N. *glisa*, lysa igenom.

Glistännter, adj. gleständ. Vml. *gliständt*.

Gló, v. n. 3. glo; lysa, glänsa. Fn. *glóa*, DA. *gloe*, N. *gloa*, *glo*, E. *to glow*.

Gló-mark, m. lysmask. Jfr E. *glow-worm*.

Glora, v. n. 1. glimma, hålla på att slockna. Bl., Ög. ds., Fn. *glóra*, N. *glora*.

Glosa, v. n. 1. lysa, glänsa (om bjerta färger). Fn. *glossa*, låga, blossa (Hald.), N. *gløssa* l. *gløsa*, blossa upp.

Glosier (glosig), adj. lysande, glänsande (om färger).

Gló-træj (gloträd), n. ruttet trä som lyser i mörkret, lysved.

Glutta, v. n. 1. titta i smyg, se genom ett hål eller en öppning. Allm. i södra Sverige. N. *glytta*, *glette*, E. *to glot*.

Glutthol, n. tittglugg, titthål.

Glygga, v. a. 2. hugga ett fyrkantigt hål med ett huggjern, eg. göra en glugg. Gotl., Sk. ds. Jfr DA. *glove*, *gløkke*.

Glyggjärn, n. huggjern, mejsel.

Gläe, m. glädje. Fsv. *glædhi*, f., Fn. *gleði*, f., D. *glæde*.

Glänning, f., se *sólaglänning*.

Glärpier, adj. blöt, våt, smutsig (om vägar, kärrängar o. d.).

Gløa, f. glöd.

Gløahuppa, f. glödkaka. Vb. *glöð-hypp*, f.

Gnava, v. a. 2. o. 4. (176) gnaga. Vg. m. fl. landskap *gnava (gnov)*, Fn. *gnaga (gnóg*, Fritzn.), D. *gnave*. Se Rydqv. I. 169.

Gne-äjll (gnedeld), m. eld uppkommen genom gnidning (friktion).

Gnirka, v. n. 1. knarra. *Dä blir väl slut på fjäset, när væjgan* (vaggan) *begønner gnirka.* Jfr *knirka*.

Gnosa, v. n. 1. smågnägga. Jfr Bl. *gnåsa*, skratta groft och rätt. Se Rz s. 204 *(gnasa)*.

Gnóspa, v. n. 1. äta på någonting hårdt, knapra. Bl. ds.

Gnurra, v. n. 1. morra (om hundar); vara grälig. Jämtl. *gnur*, knota, knorra (Rz s. 206).

Gnykka, v. n. 2. knycka, rycka häftigt. Ög. ds. (Rääf s. 29).

Gnälla, v. n. 2. o. 4. (177), gnälla. Fn. *gnella (gnall*, Fritzn.), N. *gnella (gnall)*. Likaledes har ordet stark böjning i flere svenska allmogemål. Se Rydqv. I. 194, Rz s. 206.

Gnälltåt, m. person som aldrig är nöjd, som beständigt klagar och jämrar sig. Jfr Sdml., Ner. *gnällspån*, som har samma bet.

Gnøla, v. n. 1. böla, råma; tala långsläpigt. *Prästen stó där o gnølada i try timma, männ dä va ingen vórn* (reda, sammanhang) *mä hva ann sae*.

Gnøsja, v. n. 1. smågnägga. Jfr *gnosa*.

Gnøst, m. utbygge vid eller afstängdt rum i ladugårdshus. Ög. *gnöst*, Sm. *gnyst*, Gsv. *gnyste*, it skiul ther man häfwer säd eller halm (Speg.).

Góe, adv. godt, ljufligt. *Dänn hära blomman lokta góe.*

Godta (utt. *gotta*), f. kyss (i barnspråket). Jfr N. *søt*, m. kyss, Vb. *godta*, f. alla slags sötsaker.

Goler, adj. gul. Fsv. *goler*, Fn. *golr*.

Gó-liker (godlik), adj. duglig; frisk, kry. *Hann æj allt så góliker, så hann kann gå oppe.* Uppl. *go(d)lik.* Jfr Fn. *góðligr*, som ser bra ut, präktig.

Gol-sjuka o. **golsót**, f. gulsot.

Gol-spink, m. gulsparf, Emberiza citrinella; gul enriksdalerssedel (skämtv.).

Gó-läjk (godlek), m. godhet, god beskaffenhet. Fn. *góðleikr* o. *góðleiki*, Fsv. *godhleker* (Kon. Styr.), N. *go(d)leikje*.

Góna (godna), v. n. 1. bli god, upphöra att vara vred. Hall., Bl. *go(d)na.*

Gor, n. slipstensgrus, går. Fn., N. *gor*. Se Rz s. 225 (går).

Gosma, v. n. 1. stirra, gapa i vädret. Sm. ds.

Gote, m. slipsten af lösare stensort (gotländsk slipsten?).

Gó-tómmader o. **gó-tómmer**, adj. sysslolös, som ingenting har att göra. Sm. *godtommad*. Jfr Fn. *tóm*, n. god tid till att göra något, fritid.

Góvalle, äfv. **kóvalle** o. **lille góvalle**, m. liljekonvalje, Convallaria majalis.

Góvelen (godvelen), adj. frikostig, gifmild. Jfr Fn. *góðvild*, f. välvilja, *góðviljaðr*, adj., Fsv. *godviliader*.

Gran, f., gran; pl. *gräner* (118). N. *graan*, pl. *græn'er*.

Granburr', m. grankotte. Se *burre*.

Granbut, m. träklabb af gran. Se *but*.

Grannas, v. dep. 1. vara nogräknad, alltför nätt och fin på mat, låta persvadera sig. Sk. m. fl. ds.

Granner, adj. vacker (hvilket senare ord högst sällan brukas). *Granner rog. En granner pojk.*

Grann-häll', n. grannskap. — De byar, som äro belägna närmast intill hvarandra, bilda oberoende af annan indelning (rotar, socknar, härad o. län) ett grannhälle. *Jónas Petterssen æj dänn likste bónnen i hæjla vårt grannhäll'.* Jfr Sv. *samhälle.*

Grannläjk, m. skönhet, finhet. *Dä æj en riker pojk, männ grannläjken æj dä tønnt mä.* Fn. *grannleikr*, N. *grannleikje*, tunnhet, finhet.

Grann-nopper, pl. ett slags finare blånor.

Grann-skättfall, n. *skättfall* af finare slag.

Gran-strunt, m., se *strunt.*

Grede, m. grädde.

Grensla, v. n. 1. hafva ett ben på hvardera sidan om något.

Grepe, m. handtag af trä eller metall på en dörr (*dörgrep'*); grytring, grytkrok (*grytgrep'*). I båda bet. brukas äfven det enkla ordet. Jfr Sv. *gripa* o. *grepe.*

Gresel, f. brödspade, grissel (m. enl. Dal.). Ög. *gressel*, N. *grisl*, f.

Grimla, f. rand, strimma af sot eller smuts i ansigtet. N. *grima*, f. har samma bet. Jfr Fn. *gríma*, mask (persona, larva).

Grimletter, grimlier, adj. (146) strimmig, randig i ansigtet af sot eller smutsfläckar; hvitfläckig i hufvudet (om hornboskap). Jfr N. *grimut*, DA. *grimet*, Fn. *gríma.*

Gróe, m. grodd, uppspirande brodd af växter. *Di släfte ut fæjt* (fäet, boskapen) *i våras, når dä knafft fanns en gröner gróe.* Fn. *gróði* o. *gróðr.*

Grina, v. n. 1. skratta. Sm. ds.

Gróp, f. grop; pl. *gröpper* (118), mindre gropar och fördjupningar, t. ex. på vägar, annars *grópa* (*sånngrópa*, sandgropar). N. *grop*, pl. *grøp'er* (Østerdalen). Jfr Rydqv. I. 160.

Gróska, f. o. **gróske**, n. vårgrönska; grönt slem i vatten. Fn. *gróska.* Rz s. 214.

Grover (öppet *o*, 30, 32), adj. grof, tjock; plump, ohyfsad. Fsv. *grover.*

Grovgårier (grofgårig), adj. (tråd) som har tydligt märkbara eller långt ifrån hvarandra liggande safringar. Sk., Bl. *grovgårig.*

Grua, f. grufva; eldstad eller plats för askan framför en bakugn; fördjupning (nisch) i muren bredvid spiseln i ett rum — i äldre hus har man äfven bakugnen inne i boningsrummet, och nämnde nisch har sin plats, der ugnen annars brukar vara —; skålformig fördjupning i marken (deraf **gruäng**). *Dä æj en k'är, somm inte har vatt*

(varit) *länger änn mellan gruan o spisen i all sin ti*, en som icke varit mycket ute i verlden. N. *gruva*, eldstad, Estsv. *grûa*, "aschengrube vor dem Ofen", DA. *grue*, Fsv. *gruva*, f. grop, grufva. Rydqv. III 73.

Grull, m. större strandpipare, Charadrius Hiaticula [Th-s]. Sk. *gryll*.

Grunka, v. n. 1. glunka. Bl. ds.

Grunker, f. pl. gömda penningar; besparingar, öfverlefvor af matvaror; Sm., Sk, Hall. ds., D. *grunker*, Fd. *grunke*.

Grunn, m. andemening uti något, förklaring. *Pròsten frägde bara twà støkke i kakesna, mànn møe på grunn.* Jfr Fn. *grundr*, m. omsorgsfull undersökning.

Grunning, f. fundering, plan. Sm. *grunning*, f. öfverläggning, betänkande.

Grunnriker, adj. djupsinnig, spekulativ. Sm. *grunnrik*.

Gryna, f. litet korn, liten qvantitet. *Hann fekk bara äjn liten gryna smör.* Ög. ds.

Gryn-øgder, adj. Brukas skämtvis eller såsom hån, liksom någongång Sv. *nådig, god. Vär så grynøgder!*

Grytgrep', m. se *grepe*.

Gråhyskier (utt. gråhyschier), adj. smutsgrå, gråaktig, som skiftar i grått och någon annan färg. Jfr Ög. *yschja*, skifta i någon annan färg än sin egentliga, *grå-yschi* (Rääf s. 102).

Gräbba, f. flicka, tös. Sk., Bl. m. fl. ds. Jfr Fn. *greppr*, man, DA. (Bornh.) *gröbba*.

Grägga, v. n. 1. *Gå o grägga*, gå med korta steg och slaka ben. **Grägga,** f., **Grägger,** m. Sm. *gregga*, v. n.

Gräe o. **Græje,** n. barr. Sm., Bl. *gräe*, m. affallen barr (Rz s. 214).

Gräjn, 1) m. gren; 2) n. skref, vinkelen mellan låren på en menniska.

Gräjp (grep), f. grepe, dynggrepe. Ög. *grep*, f., N. *greip*. Jfr Fn. *greip*, f. "haanden som gribende, fastholdende" (Fritzn.).

Gräjsa (gresa), v. n. 1. skrefva med benen. Bl. *gresa*.

Græjtten l. **grätten,** adj. granntyckt, kräsmagad, matgrann. Sm. ds. Fn. *grettinn*, med rynkad panna, barsk (Hald.). Jfr N. *gretten*, vresig, missnöjd, DA. *gritten*, snål, karg.

Gräna, v. n. 1. uppsätta små granar parvis på ömse sidor om en väg. — Vid mera storartade bröllop *gränas* först och främst alltid vid bröllopsgården, men brudgummen och bröllopsgästerna till ära uppsättas vanligen granar äfven vid vägen framför de byar och stugor, der bröllopsskaran färdas fram på resan från brudgummens till brudens hem. Antalet af granar, deras storlek, utsirning med

band o. d. är naturligtvis beroende af brudgummens rikedom och anseende. Stå innevånarne i någon by i slägt- eller vänskapsförhållande till brudparet, i hvilket fall de oftast sjelfva äro gäster, uppsättas dessutom äreportar, strös sand och granris o. s. v.

Grāne, n. granskog, granlund. Fn. *greni* (Egilss. s. 264, under *gran*).

Grätten, adj., se *græjtten*.

Gröe, m. gröda. Sk. *gröe*, Fsv. *grödhi*.

Gröling l. **grönling**, m. omogen, grön frukt, kart. Sk., Hall. m. fl. ds.

Grømming (grymming), m. baddare, huggare. *Dä va en grømming te ål, hann vóg try marker.*

Gröngøling, m., se *gøling*.

Grönling, m., se *gröling*.

Grøn-løv, n. murgröna [Th-s].

Grönske, n. grönt slem i källor och stillastående vatten. Södml. *grönske*, m., N. *grönska*, f. (Rz s. 215).

Grönswār, f. grönsvål, gräsvål. D. *grønsvær*, E. *greensward* o. *greensword*.

Guffar, m. gudfader. Brukas äfven såsom hedersbenämning till äldre personer.

Gullhøna, f. 1) smeknamn, ungefär som *socker* brukas i svenskan; 2) Mariæ nyckelpiga, Coccinella bipunctata. Estsv. *gullhêna*, Vg. *gullhöna*.

Gullkana, f. ställe uti is, der genom stötning eller tryckning små sprickor åt alla håll uppkommit. Ög. ds.

Gullstól, m. *Sitta på gullstól*, sitta på två personers i kors om hvarandra lagda händer. *Bäras på gullstól*. Ner. ds., DA. *guldstol*.

Gumma (u[1]), f. ungt får, som ej haft lam. Sm. ds., Ög. *gimra*. Jfr Fn. *gymbr*, D., E. *gimmer*, N. *gimbr*.

Gummlåmm, n. honlam. Fn. *gimbrarlamb* (Hald.), D. *gimmerlam*, N. *gimbrelamb*.

Gummóng (106), f. gudmoder.

Gumpa, v. n. 1. guppa, vippa. *Bræjet gumpada opp*. Jfr Rz s. 222.

Gumsa, v. n. 1. mumsa, tugga långsamt. Bl. ds., Ög. *gimsa*. Jfr DA. *gamse*.

Gynga, v. n. 1. hvimla, stimma, kräla i stor myckenhet (om myror, bin, flugor o. d.). Sm. ds. Jfr Sv. *gunga*.

Gå, v. n. 4. (175) gå. *Gå i åksammen*, beredas till den första nattvardsgången. *Gå lagen*, aflägga ed. *Gå lagen på telägg* (tillägg), aflägga ed med vilkor att sedermera få rätta sina uppgifter, om man skulle draga sig någonting bättre till minnes. *Gå må*, gå åt, dö.

Gå ut mä julen, under julhelgen gå ur ett hus, utan att hafva blifvit undfägnad.

Gåfärdier, adj. färdig att gå.

Gåll, adj. f. ofruktsam, gall (om honor, isynnerhet kor); tom (om nät och snaror). *Käringastakkarns kó har gått gåll i twå år. Bå nät och snarer va gålla i da.* Den senare betydelsen användes mest i skämtsamt tal. Fsv. *galder*, Fn. *geldr*, D. *gold*, N., DA. *gjeld*.

Gållkó, f. ko som icke har kalf. N., DA. *gjeldku.* Jfr Fn. *geldfé.*

Gångel (⏗ ⏑), m. 1) gång i en kyrka. **Stórgångel**, stor gång midt i en kyrka. **Lillgångel**, sidogång mellan ena väggen och bänkraderna. 2) stor gren i ett träd. Bl. ds.

Gångfönster, n. fönster försedt med gångjern för att kunna öppnas. — Vanligen äro fönstren i allmogens stugor fastspikade.

Gångnippra, f., se *nippra.*

Gång-ås, m. träaxel på ett qvarnhjul. Bl. ds.

Går, m. gård, by. Jfr *garr.*

Gåra, f. safring. Ög. m. fl. ds., N. *gaara*, f., *gaare*, m., DA. *gaare.* Jfr Fn. *gári*, m. remna, spricka (Hald.).

Gåra säj, v. refl. 1. bilda safringar.

Gårabit, m. mindre hemmansdel.

Gåra-däjl, -lott, m. hemmansdel. Ner. *gåradel.*

Gåramellan, adv. mellan gårdarna, från by till by. Smdl. *gålmilla.*

Gårapapper, n. pl. handlingar rörande äganderätten till en gård (hemman eller hemmansdel), åtkomsthandlingar. Ög, *gålapapper* (Rääf).

Gårbó, m. granne, gårdsbo. Vg. *gårdbo.*

Gårier, adj. som har tydliga safringar. Bl. m. fl. *gårig*, N. *gaarut.*

Gårsgräs (gårdsgräs), n. trampgräs, Polygonum aviculare. Wahlenberg, Flora Svecica I. 240.

Går-åtting, m. ett åttondedels mantal.

Gåse, m. gåskarl. D. *gasse* l. *gase*, Fn. *gassi.*

Gåspepper, m. brudtvål, Polygonum Hydropiper.

Gäjlla, v. a. 1. snöpa, kastrera. Fsv. *gælda*, Fn. *gelda*, N. *gjelda.*

Gäjna (gena), v. a. 1. genskjuta, mota. Bl., Vg. *gena*, D. *gienne*, N. *gjegna.* Jfr Fn. *gegna*, möta, motstå.

Gäjnvär (genväder), n. ombyte på väderlek.

Gäjtbär (getbär), n. frukt af brakved, Rhamnus Frangula.

Gälla, v. n. 2. o. 4. (177) gälla, vara värd. Åml. *gällä* (imperf. gall), Fsv. *gialdæ, gælda* (imperf. galt). Rydqv. I. 196, Rz s. 227.

Gänge, n. bjudning, kalas för personer, hvilka blifvit vidtalade att hjelpa till med ett arbete, t. ex. slåtter; deraf *slåtragäng'*, slåtter-

öl. Sk. *gänge*, Ög., Ner. *slåttergänge*, Fe. *genge*, n. conventus. Jfr *gille* o. *øl.*

Gänge, n. spång, gångbro af trästammar öfver ett kärr. DA. *gænge*, mycket smal väg eller gata upp till en by.

Gängla, f. stylta. Ög. *gängler*, f. pl., Åml. *gängel.*

Gängla, v. n. 1. gå ostadigt och osäkert (som sjuka). Sm. ds.

Gängsen, adj. gängse; farbar. Ner. *gängsen*, tillgänglig.

Gär, n. jäst, jäsningsämne. *Sätta te går*, tillsätta gäst. D. *gjær.*

Gära, v. n. 2. uppföra gärdesgård. Fsv. *gærþa*, N. *gjæra.*

Gärsel (⏑́ ⏑), n. gärdsle.

Gärsel (⏑́ ⏑), f. gärdselstång.

Gärsgarr, m. gärdesgård. Jfr *garr.*

Gär-stak' l. **gärsgarrsstak'**, m. gärdesgårdsstör.

Gästabo, n. gästabud. **Gästabos-gubb'**, m. äldre man, som ofta är på gästabud; hedersgubbe. **Gästabos-folk**, n. gäster. **Gästabos-stua**, f. hus, hvari gästabud hålles. — Ordet brukas äfven såsom lindrig ed: *dä va gästabo te k'är.*

Gø, vanl. **hunngø**, n. hundskall. Sk. *gö*, Gotl. *gåj*, Fn. *gey.*

Gø, v. n. 3. skälla (om hundar); vara ovettig. Fsv. *gø*, Fn. *geyja*, D. *gjøe*, N. *gjøya (gjøy).* Rydqv. I. 138, 176.

Gøk, m. gök; kaffe blandadt med bränvin, "uddevallare".

Gøkendal, m. spjufver, skälm.

Gøl, f. mindre skogssjö, litet träsk utan synligt aflopp. Fsv. *göl.*

Gøla, v. n. 1. knaka, braka (om is, som under stark köld spricker långa sträckor på en gång), bullra. *Dä gølada i sjøan häjla natt-na. Dä gølada i magen.* Fn., N. *gaula*, tjuta, DA. *gaule*, skrika, gifva hals.

Gøling, äfv. **gröngøling**, m. grön hackspett, Picus viridis. Sm. ds.

Gølp o. **gølpa**, f. fördjupning, liten grop, håla (på en väg). Ner. ds.

Gølpier, adj. gropig, hålig. Ner. *gölpug.*

Gønom, prep. genom. Fsv. *gögnum*, *gönum*, Fn. *gögnum.*

Gønoma, adv. synnerligen, särdeles, genom. *Fær æj så gønoma skikklier* (god, beskedlig).

Göra, v. a. 2. *(gjóre, gjórt*, 86). *Göra på*, grusa (en väg). *Göra te*, göra färdigt (om träarbeten som förut äro tillyxade, t. ex. skaft på landtmannaredskap); förvrida, förvränga (en berättelse). *Göra ut*, vidtala, utsända (någon för att göra skada). *Hann va utgjórder å en aen te o tæjnna äjll på stuna*, han var utskickad af en annan för att tända eld på stugan.

Göre, n. göromål, göra. *Dä va ett swårt göre.* Sm., Bl., Ög. ds.

Görja, f. dy, gyttja, smuts, t. ex. på vägar. Vb. *gjörj.* Jfr *gor.*

Gøska, f. en handfull (af gräs, halm, hår e. d.). Jfr Ns. *göpse*, handfull. Se Rz s. 229 (*göpn*).

H.

Habba säj, v. refl. 1. ske af slump, oförmodadt. Sm., Bl. *habba sig*, Ög. *håpa säj*, N. *heppe*, slumpa till, ske af en händelse, E. *to happen*, hända. Jfr Fn. *happ*, lyckträff, Sv. *oförhappandes.*

Habb-løkka, f. lyckträff. Sm. Bl., *habba-lykka*, Ög. *håp-lykka.*

Hakke, n. arbete med torfhackning; ställe der sådant sker.

Hakkenspeta, f. o. **hakkspjutt,** m. hackspett, Picus major.

Hakken-tórn, m. hagtorn, Cratægus Oxyacantha.

Hakkspjutt, m., se *hakkenspeta.*

Hakk-tult, m. hackho. Jfr *tult.*

Hall, m. stor sten, häll. Bl., Hall. m. fl. ds., Fsv. *hall*, *hæll*, Fn. *hallr*, m. sten.

Halla-kar, n. fördjupning i en berghäll [Th-s].

Hall-daner (a², halfdan), adj. icke fullt nöjaktig, medelmåttig, si och så. *Äringen va så dära halldaner*, skörden var så der medelmåttig.

Hall-tró (halftro), v. a. 3. förmoda. *Dä va så när vi begønnt halltró, att dä va sannt.*

Halna (a², halfnad), m. hälft. Brukas endast vid fråga om hälftenbruk. *I fjór brukte Óla en går te halna.* Ög., Sm. m. fl. *hal(f)na(d).* Fsv. *halfnaþer*, m. hälft. — Deraf **halnabónn'**, m. hälftenbrukare, **halnabi,** n., **halnafår,** n., bi, får, som någon har i sin vård mot hälften utaf afkastningen. Jfr Rz s. 238.

Hall-slag, n. halft slag, halft hvarf. *Slå omm räjpet ett hallslag te, så sitter dä.*

Halta, f. det naturfel, som gör att man haltar (mest om personer). Hall., Bl. m. fl. ds. Jfr *hälta.*

Halver (fem. *halv*, neutr. *hallt*), adj. half. Fsv. *halver*, Fn. *hálfr.* I sammans. förkortas ordet till *hall*, t. ex. *hall-døer*, halfdöd, *hall-går*, halfgård. Jfr *halldaner*, *halltró.*

Hamp, m. hampa. Fn. *hampr*, Fsv. *hamp*, SML., D. *hamp.*

Hasel, (⏉ ◡), f. hassel. Fsv. *hasl*, f., Fn. *hasl*, m. (Fritzn.).

Hasel, (⏉ –), n. hasselskog; hasselvirke. Hall. *hassle*, Fsv. *hæsli*, Fn. *hesli.*

Hatt-nek, f. den öfverste kärfven i en på stör (*krake*) uppsatt sädesskyl. Ög. ds.

Hekra, v. n. 1. stamma på målet, hacka i tal (i följd af naturfel, vane eller rädsla). Jfr N. *higra*, v. n. "lee (om en dæmpet Latter)".

Hera, v. n. 1. vackla, ragla. Ög. m. fl. ds. Jfr Fn. *híra*, vara lugn, dröja, vänta, N. *hira*, vara dåsig, skröplig.

Here, m. gosse, ogift dräng. Sm. ds. Jfr Fsv. *hirþi*, Fn. *hirðir*, herde, och Fn. *heri*, dverg. Se Rz s. 254, Rydqv. III. 277—278, not. — Den omständighet, att ordet i flere landskapsmål äfven betyder fullvuxen karl, tyckes tala för dess slägtskap med *hirþi* o. *hirðir*.

Hete, m. hetta. Gotl. *hite*, Fn. *hiti*, Fsv. *hiti*, *heti*, N. *hite*.

Hi såj, v. refl. 3. vara lugn, gifva sig till tåls. Sm. ds. Jfr Fn. *hía*, lefva i stillhet.

Hie, n. vilddjurside, moras; usel koja; illa beryktadt ställe; dåligt folk, pack. Fsv. *hiþi*, Fn. *híði*, N. *hide*, *hie*. Se Rz s. 254.

Hien (⏗ ⏑), m. Brukas som lindrigare svordom liks. Sv. *hin*.

Hinn, pron. dem. (161) den der, den andre. *Hinn vann* (a[1]) *åna*, på den andra sidan om ån [Th-s]. Sm., Bl., Hall. ds., Fsv. *hinn* (*hin*, *hint* o. *hit*), Fn. *hinn* (*hin*, *hit*).

Hinka, v. n. 1. dröja, draga ut på tiden. Flere svenska landskapsmål ds. Jfr Fn. *hinkra*, v. n. dröja, töfva.

Hinna, v. a. o. n. 2. o. 4. (177), hinna. Se Rydqv. I. 177—178, Rz s. 256.

Hissa, v. a. 1. hetsa, uppegga. N. *hisse*, D. *hidse*.

Hissier, adj. hetsig, hetlefrad.

Hit, adv. hit. Komp. *hitre* o. superl. *hiterste* brukas som adj. N. *hidt* (*hidtare* l. *hitre*, *hidtaste*).

Hitt, n. fynd, någonting hittadt. N., Sm. *hitt*, m. Fsv. *hitta*, f. MELL. **Hittlön**, m. hittelön.

Hitta, v. a. 1. o. 2. (*hitte*, *hitt*), hitta, finna. Fsv. *hitta* (imperf. *hitti*). Se Rydqv. I. 104.

Hittsen, adj. fyndig, fintlig, uppfinningsrik. Jfr N. *hitten*, Sv. *hitta*.

Hjulbånk', (hjulbanke), m. det trä, hvari hjulaxeln infälles.

Hjulek, f. hjulekra [W-a].

Hjulkubb, m. hjulnaf.

Hjulvård, f. hjulspik, hjulpinne. Ög. *hjulvål*, m. hjulvaktare (Rääf).

Hjälla, v. a. 1. lägga löf i stack (*hjälle*, se d. o.). N. *hjella*, upplägga ett loft.

Hjälla-stång, f., hvar och en af de störar, på hvilka lin lägges vid torkning i badstugor och *brôtunga* (se d. o.); smal stång vid taket utmed spiselmuren i ett boningsrum. Hall. *hjällstång* i senare bet.

Hjälle, m. stack af löfkärfvar. Hall., Sm. m. fl. ds. i något olika bet. Fsv. *hiælle*, logloft. Se P. Möller s. 74, Rz s. 280.

Hjälmetter o. **hjälmier**, adj. (146). Säges om boskapsdjur med hvitt

eller hvitfläckigt hufvud och annan färg på den öfriga delen af kroppen. *Hjälm*, m. o. *hjälma*, f. brukas som namn på boskapskreatur med sådan färg. Sk., Hall. m. fl. ds., Fn. *hiálmóttr* (Hald.), D. *hielmet*, DA. *hjålmed*, *hjelmed* (Kok).

Hjälpa, v. a. 4. (177) hjelpa. Fn. *hjálpa* (impf. *halp* o. *hjalp* enl. Rz s. 258), D. *hielpe* (*hialp*).

Hjälp*e*, n. hjelp. *Vi glømde o takka för godt hjälpe.*

Hjälptrampa, f., pl. *-er*, ett slags trampor i en väfstol. Sm. ds.

Hjärten (⏑́ ⏑), n. figur, prydnad i form af ett hjerta. *Klippa, skära, sy ut hjärten.*

Hjärtlihann, m. ringfingret. Ög. ds. Jfr *finger*.

Hjärträdder o. **hjärtskrämder**, adj. hastigt och i hög grad rädd, uppskrämd. Jfr Sv. *hjertängslig*.

Hjäs*e*, m. hjessa. Fsv. *hiassi*, *iæssi*, Fn. *hjassi*. Jfr Rydqv. II. 193.

Hobb o. **hobb*e***, m. liten hop eller grupp af tätt växande gräs, sädesstrån, trån o. d., rugge (se Dalin). Jfr Rz s. 260. **Hobbtals** o. **hobbatals**, **hobbavis**, adv. Kl. (Tjust) *hubb-óm-tals* (Rz).

Hobba säj, v. refl. 1. bilda *hobbar*.

Hobbetter o. **hobbier**, adj. (146) (säd, gräs, trån) som växer i *hobbar*.

Hoffs, m. takskägg, nedersta kanten af ett halmtak, äfven *tak-hoffs* o. *takoffs*. Fsv. *ops*, *ups*, f., Fn. *ups* (Hald.), *upsi*, m. (Fritzn.).

Hoffsadrop, n. dropp från takskägget på ett hus. Vg. *öfsadrop*, Fn. *upsardropi*, Fsv. *opsadrup*.

Hogkommsen, adj. minnesgod. Jfr DA. *hukommen*, *hukommendes*.

Hoj (långt *o*), n. skri, rop.

Hoja, v. n. 1. skrika, ropa högt, hojta; gråta högljudt; uppgifva nödrop. Flere svenska landskapsmål ds. D. *huje*, Fn. *hóa*, N. *hua*.

Hokken, pron. rel. o. interrog. hvilken, hvem. Fsv. *hvilikin*, *hulikin*, *hvilkin*, *hulkin*, *holkin*, Fn. *hvílíkr*, Got. *hveleiks*. Jfr Rydqv. II. 506.

Hôla, f. håla. Fsv. *hula*, Fn. *hola*, D. *hule*. *Hulan*, namn på en by i W-a, uttalas *Hôlan*.

Holer, adj. ihålig; tjock, djup (i uttr. *i hole skóen*, i djupa, håla skogen). Fn. *holr*, N. *hol*, D. *huul*.

Holm*e*, m. holme, backe i ett kärr eller fly, åker belägen på en höjd. Af följande byar, i hvilka detta ord ingår, är ingen belägen på en ö: *Holmen*, *Holma*, *Holmaryd*, *Glasholm*, *Koholma* (141).

Hôn*e*, m., brukas som svordom. Huruvida detta ord, som tyckes förutsätta ett Fn. *huni* l. *hundi*, kan hafva något gemensamt med namnet på de *Huner*, om hvilka så mycket finnes skrifvet, må här lemnas derhän. Jfr t. ex. Hyltén-Cav., Vär. o. Vird. I. 50 o. följ.

Honingsgås, f. brödskifva med derpå bredd honung. Jfr Sv. *smörgås*.
Hópagöra, n. gemensamt arbete, göromål i hvilket flere proportionsvis deltaga.
Hóper o. **hópara**, m. (120) hop, flock, mångd. *Dä va en fali hóper kräk. Där va en stór hópara mänsker.* Vg., Fsv. *hoper*, Fn. *hópr*.
Hópabönner, m. pl. bönder som gemensamt ega och bruka ett oskiftadt hemman eller en hemmansdel.
Hôr o. **hô** (kort), adv. huru. D. *hvor*.
Hórnbæjg' (hornbagge), rem, hank af läder, som lägges om hornen på oxar för att hålla fast oket. Sm., Bl. *hornbagge*.
Hórnhånk, m. = *hórnbæjg'*.
Hórntrull, n. ekoxe, Lucanus Cervus. Bl. ds.
Hórntyl o. **hórntøgel** (horntygel), m. jernlänk, som förenar *hórnhånken* med oket. Sm. *horntyglar* (Rz s. 739).
Horsa, f. sto, märr. Fn. *hors, hyrsa*, VGL, Fn. *hors, hross*, N. *horsa*.
Horsakøtt, n. hagtornsbär (röda).
Horsa-skärra, f. hästskramla; pladderaktig menniska. Jfr DA. *horsegnarre* (Mb., DL. 217).
Hôs, f. strumpa. Fsv. *hosa, husa*, Fn. *hosa*, DA., E., Fe. *hose*.
Hôsaføt' l. **hôsføt'**, n. strumpfot, den del af en strumpa, som betäcker foten. D. *hosefod*. Jfr *føte*.
Hôsbånn, n. strumpband. Sm. (Vestbo) *husebånn*, D. *hosebaand*.
Hôsskaft, n. strumpskaft. D. *hoseskaft*.
Hôssokk, m. strumpsocka. D. *hosesokker*, pl.
Hôsstikka, f. strumpstikka.
Hóst*e*, m. hosta. Fn. *hósti*, m., N. *hoste*, m. Fem. *hósta* förekommer äfven.
Hôtra, v. n. 1. darra, skälfva (af köld). Vg. *huttra*, DA. *huddre*.
Hovdamål, n. minnesvård på en graf. Sm. ds.
Hóv omm dróv, adv. huller om buller, om hvart annat.
Hu, f. hud; pl. *hyder* (118).
Huaklut, m. hufvudkläde.
Hudda, f. hydda, skjul, kyffe. Bl., Hall. ds. Jfr Fht. *hutta*, skjul, stuga, Nht. *hütte*, E. *hut*.
Hu*e*, n. hufvud. Esv. *hûe*.
Hu-flæjt, f. huden, skinnet på ett djurshufvud. N. *hovu(d)flaat*. Se *flæjt*.
Hu-køls, adv. med hufvudet nedåt, hufvudstupa. *Stupa hu-køls*, göra kullerbytta. Bl. *huekölls* (kårdt *k*), D. *hovedkulds*.
Hugg, n. hugg; platsen närmast dörren i en kyrkbänk. Namnet trol. deraf, att sittbrädet der är afrundadt på ändan. — Denna plats är alltid förbehållen åt äldre och mera ansedda personer.

Hult, n. skog (mest om bokskog). Fsv. *hult, holt,* Fn. *hult,* E. *holt.* Ordet ingår i icke mindre än 44 af namnen på byar och utjordar inom häradet, t. ex. *Hult, Hyltan, Idehult* (utt. *Ihult,* jfr *igran), Tånghult, Våghyltan* m. fl. (140).

Hultenbilta [W-a] o. **hultenbølta** [Th-s], f. morkulla, Scolopax rusticola. Kallas i Willands härad i Skåne *hultingskrabba* (Nilsson, II. 2. 259).

Humma säj, v. refl. 1. maka sig, flytta sig i spiltan (om hästar). Flere svenska landskapsmål ds., N. *homa, homme seg,* DA. *humme, humme sig.* Jfr Fn. *höm,* f. länd, bakdel på en häst.

Hungsen, adj. hungrig, glupsk.

Hunngø, n. hundskall. Se *gø.*

Hunnløk, m. fetknopp, Sedum acre.

Hunnsingen, interj., brukas som svordom. Jfr *hóne.*

Hunnkäksla, f. kyrfvelfloka Cerefolium silvestre. Vg. *hunnkäx.*

Hupa, v. a. o. n. 1. kupa (potatis).

Hus, m. hus, härberge. *Låna hus, ta hus,* taga in, erhålla härberge (öfver en natt).

Husa, v. a. 1. härbergera, hysa. Fsv. *husa,* D. *huse,* Nht. *hausen.*

Husaløser (huslös), adj. utan hus. Fn. *húslauss* (Fritzn.).

Husavarning, f. bostad, hemvist, härberge. Hall. ds., Fd. *husværing,* Fsv. *hus vare.*

Hushålla å, v. n. 1. göra slut på, förstöra sin förmögenhet. Jfr *bónna ut* o. Nht. *auswirtschaften.*

Hussbónnadräng, m. den bland drängarne på en gård, som har uppsigt öfver de öfriga och leder arbetet i husbondens frånvaro. N. *husbandsdreng.*

Hu-stól (hufvudstol), m. hufvudsak, hufvudsumma.

Hu-stupes, adv. med hufvudet nedåt, hufvudstupa. N. *hovedstupes* (Lv).

Hu-swär f. hufvudsvål. Se *swär.*

Hutt, n. Se *hutta.*

Hutta, v. n. 1. stöta, göra ett hål i marken genom att flere gånger stöta ett spetsigt verktyg (en stör, ett jernspett) ned i jorden. Hvarje sådan rörelse med spettet eller stören kallas ett *hutt.* Ög. *hota,* Fsv. *höta,* ÖGL. Jfr Rz s. 264 *(hota).*

Hvaden (⏑́ ⏑), pron. indef. (163) hvarje, hvar och en.

Hvakken o. **hvasken,** konj. hvarken. Hall. *hvaske,* Ög., Gotl. *hvasken,* Fsv. *hvacke, hwaske, hvatske, hvadzke.* Jfr Rz s. 269, P. Möller s. 78.

Hva(r)dass-stua (hvardagsstuga), f. hvardagsrum. Intetdera af dessa ord finnes hos Dalin. Jfr D. *dagligstue.*

Hvassläjk, f. hvasshet, skärpa, egenskap att vara hvass. Fn. *hvassleikr*, N. *kvassleikje*.

Hvikken, pron. rel. (162) hvilken. Jfr *hokken*.

Hvila, v. n. Böjes både efter 1 och, isynnerhet i refl. form, efter 2 konj. (Impf. ömsom *-de* och *-te*). DA. *hvile* (impf. *-de*, Kok s. 125).

Hviler, adj. icke trött. Fsv. *hwil*, DA. *hviil*. Jfr Rydqv. I. 102, II. 407.

Hvin-tåt, m. = *gnälltåt*.

Hvirv, adj. rask, hurtig [L-y]. N. *kverv'*.

Hvitblomstring, m. (pl. *-a*) ett slags potater, hvars stjelkar båra hvita blomster.

Hviter *(hvit, hvett)*, adj. hvit. Fsv. *hviter*, Fn. *hvítr*. *Hvitatisda*, m. fettisdag. Hall. *hvite-tisdag*, Fsv. *hvite-tisdag*, D. *hvidetirsdag*. *Hviter gröt*, risgrynsgröt, kokad i mjölk. *Hviter päng* l. *pänning*, m. silfverslant. Fn. *hvítr peningr*.

Hvitlagder, adj. bleklagd, ljuslett. Sm., Bl. *hvitlagd*.

Hvitläjk, m. hvithet. Fn. *hvítleikr*, N. *kvitleikje*.

Hvitmat, m. mjölkmat, vissa med mjölk tillagade rätter, såsom pannkaka, brynost, risgrynsgröt. Sm., Hall. ds., Fsv. *hvit mater*, Fn. *hvítamatr*, *hvítumatr* (Jonss.), Fd. *hvidmad*.

Hvitvira, f. [Th-s o. Landsb.], **hvitvöring** [Skogsb.], m. hvitsippa, Anemone nemorosa. Jfr *blåvira*.

Hvyssla, v. n. 1. hvissla.

Hväjna (hvena), v. a. 2. *(-de* o. *-te)* reta, förarga, eg. komma någon att *hvina* (gråta, skrika). Jfr Fn. *kveina* o. *veina*, DA. *væne*, *vene*, gråta, klaga, jemra sig. Mb., DL. s. 662.

Hvälva, v. a. 2. o. 4. (177) hvälfva. Dal. *gvälva (gvalv, gvulvi)*, Gotl. *hvälva (hvalv, hvulvi)*. Fn. *hvelfa* har svag böjning. Rydqv. I. 200, Rz s. 273.

Hvättja, v. a. 1. hvässa, bryna (eggjern). Fn. *hvetja*, Fsv. *hvætta*, DA. *hvedde*, Esv. *hvätja*, N. *kvetja*.

Hvättjeståjn, m. brynsten. Hall. *hväddjesten*, Sm. *hvättjesten*, D. *hvættesteen*, E. *whetstone*. Rz. s. 274.

Hybbek, n. ett slags kortspel. *Sala hybbek*, spela detta spel. Sdml. *hybbika*, *sala hybbika*. Jfr D. *hyp*.

Hye, m. hy. Fsv. *hyr*, Fe. *hiu*, *hiv*, *hiov*, E. *hue*.

Hyla, v. n. 1. hastigt rygga undan (af förskräckelse eller blygsel). Bl. ds., Fn. *ýla*, D. *hyle*, tjuta, Ns. *hulen*, tjuta, hastigt röra sig från ett ställe till ett annat.

Hyra, f. hyra, arrende. DA. *hyre*. Se Mb., DL. s. 232.

Hyra, v. a. 2. hyra, arrendera.

Hyra opp, v. n. 2. upphöra.

Hyrbónn' (hyrbonde), m. arrendator af jordegendom.

Hyrn, n., **hyrna** o. **hørna**, f. hörn, vrå. Hall., Fsv., Fn. *hyrna*, N. *hynna*, *hydna*.

Hyrnetter o. **hørnetter** (i sammans. *hyrnter* o. *hyrnder*, *hørnter* o. *hørnder*), adj. (146) kantig, som har hörn. Deraf *trehyrnter* l. *-hyrnder* o. s. v. Fsv. *hyrnotter*, Fn. *hŷrndr*, N. *hynnut*.

Hysk, m. (pl. *hysker*) styf läderlapp, som sättes emellan lästen och lädret på skodon för att göra vristen hög [S-a]. Sm. ds., Sdml. *hösk*, N. *husk*, D. *hesken*, *hysken*.

Hyss, n. kast, kastning; spratt, skälmstycke. Sm., Bl. ds.

Hyssa, v. a. 1. hyssa, kasta. *Hyssa slant* = *singla slant* [W-a]. Jfr Ihre, Gl. I. 957.

Håll, n. håll; tid. *Ett håll va ann härre, nu æj ann bónne* [W-a o. M-ö vid gränsen mot Kronobergs län].

Hålla, v. a. 4. (175) hålla. *Hålla framm (barn)*, bära (barn) till dopet. *Hålla på*, stå fadder åt. Tonen i båda uttrycken på prepos. Dal. *hålda (hjält, håldid)*, Gotl. *halda (hjält, haldi)* Fsv. *halda (hiolt, hölt, haldin)*, Fn. *halda (hélt, haldit)*, N. *halda (heldt, halde)*.

Hållen, adj. (eg. perf. partic. af *hålla*) ansedd, anskrifven; vårdad, skött. Vb. ds.

Hållen (⏗⏑), m. i best. form, ordhållighet. Endast i uttr.: *loven æj góer, männ hållen æj bätter*. Mp. ds.

Håller, m. styrka, hållbarhet, varaktighet. Mest om tyger, garn, läder o. d. *Dä va ingen håller i dätta klädet*. Hall. *håll*, n. har samma bet.

Håmma, f. ett slags fiskesredskap, ryssja. Rz (s. 261) skrifver *hómma*.

Hångla, v. n. 1. hängla (Dalin), gå med osäkra steg; med möda förvärfva sig sin bergning. Vg. m. fl. ds., N. *hangla*,

Hånk o. **hänk**, m. hank. *Dra hånk*, draga handkafle. N. *haank*.

Hånn, f. hand. Sm., Bl. ds., D. *haand*.

Hånna, v. a. 1. hafva i hand, handtera, vidröra. Sk., Sm. ds., Fsv. *hanna*, MELL., Fd. *hanne (hannæ)*, DA. *haande*.

Hånnamellan, adv. mellan händerna, från den ena handen till den andra. Ög. *hånnemella*, N. *handemillom*, Fsv. *handamællum*..

Hånnfara, v. a. 4. (176) handtera, hafva i händerna. Fn., N., Bl. *handfara*.

Hånnier, adj. händig. Fn. *höndugr*, *hendugr* (Hald.).

Hånnräjpas (handrepas), v. rec. 1. gifva hvarandra handslag.

Hånnval, m. skaft på en slaga. Ög., Sm. ds., DA. *haandval*, *händel*, *hannel*, N. *handvol*. Jfr Fn. *völr*, käpp o. *drømpel* (se d. o.).

Håp, f. urfjäll, ett från en bys öfriga egor afskildt stycke äng, som genom byte, gåfva, köp eller skifte blifvit förenadt med en by eller hemmansdel [Landsb.]. Ordet förekommer ganska ofta i gamla handlingar (Kongl. resolutioner om presternas rättigheter), som finnas i häradets pastorsarkiver. Jfr Fsv. *humper*, m. o. *håp* ÖGL.

Hårbängder (hårdbänd), adj. svår att bända; envis.

Hårhållen, adj. svår att hålla (om hästar).

Hårlag, n. hårets växt och beskaffenhet (på djur). N. *haarlag.*

Hårläjk, m. hårdhet. Fn. *harð-leiki* o. *-leikr*, N. *harleikje* (el. *harleik*).

Hårrøskas, v. rec. 2. (*-rostes, -rosts*) hårluggas, rycka hvarandra i håret. Jfr *røska.*

Hår-stäjn, m. grof slipsten, grof brynsten. Sm. *harsten.*

Håräng, f. hårdvall. **Hårängahøj,** n. hårdvallshö.

Häjler, adj. hel. Fsv. *hel, heil*, Fn. *heill*, N. *heil.*

Häjlla, f. hälla; bindsle eller snara om ben på kreatur; jernband på laggkärl. Ög., Vg. ds., Fsv. *hælda*, N. *helda*, D. *hilde.*

Häjlla, v. a. 1. snärja omkull, bryta omkull genom att sätta någonting framför eller bakom ens ben. Fsv. *hælda*, VGL., N, *helda*, D. *hilde.*

Häjm, adv. hem. Komp. *häjmre* (150) brukas som adj. **Häjm före,** adv. hemåt. Vb. *heim, haim*, Fsv. *heim, haim, hem*, Fn., N. *heim.*

Häjm, n. hem. Hall. *heim*, Fsv. *haim, hem*, Fn. *heimr.*

Häjma [Th-s] o. **hämma** [Skogsb.], adv. hemma. Sm. *heima, haima*, Fsv. *heyma, hajma, hema*, Fn. *heima*, N. *heima* o. *heime.*

Häjmanfrå [Th-s] o. **hämmafrå** [Skogsb.], adv. hemifrån. N. *heimafraa*, D. *hiemmefra.*

Häjmagjórder [Th-s] o. **hämmagjórder** [Skogsb.], adj. tillverkad hemma; ohyfsad, obelefvad. Gotl. *heimgärdar*, N. *heimegjor(d)*, Fsv. *hema giorþer.*

Häjmavarning, f. hemvist, uppehållsort. Jfr *husavarning*, Hall. *varning* (P. Möller).

Häjmfärdier (hemfärdig), adj. färdig att begifva sig hem. Ner. *hemfärdiger*, N. *heimfærug.*

Häjm-räj (⏑́ ⏑̀ "hemred" l. hemredo), adj. = *häjmfärdier.* Brukas mest som predikat. Jfr *åräj* o. *staräj.*

Häjnahu (hednahud), f. huden på ett nyfödt barn. Jfr Ner., Bl. *heningahår*, N. *heidningshaar*, håret på ett nyfödt barns hufvud.

Häjsa, f. heshet. Ög. *hesa*, Fn. *hæsi*, f., N. *hæsa*, f. torrhet, heshet.

Hæjselhu(v), m. en fogelart (hornuf, Strix Bubo?). Bl. *hejsleuv.*

Häjta, v. n. 4. (175) heta. Got. *haitan*, Fsv. *haita, heita, heta*, Fn. *heita*, alla med stark böjning. Jfr Rydqv. I. 163, 241.

Häjter, adj. het. Fsv. *heter, heit*, Fn. *heitr*.

Häjtna, v. n. 1. bli het. Fsv. *hetna, hitna*, Fn. *hitna*, N. *hitna* o. *heitna*.

Hæjtta, v. a. o. n. 1. hejda, hålla tillbaka; saktas, minskas i häftighet, utan att likväl helt och hållet afstanna (om regn, snöväder o. d., i motsats till *hålla oppe*, vara uppehållsväder). *Hæjtta säj*, lugna sig, heida sig. Fsv. *hætta*, upphöra, DA. *hæte (regnen hæter)*. Jfr Rz *hätta* o. *hätta sig* s. 285, 286.

Häkkavrång, f. (118), se *vrång*.

Häl, adv. ihjel, till döds. *Ligga häl*, förqväfva, *frysa häl, slå häl, swälta häl* o. s. v. *Hälfrôsen*, ihjelfrusen, *hälslan* (a[2]), ihjelslagen, *hälswulten*, ihjelhungrad. Bl. ds. Jfr Fsv. *hæl, hel*, död *(sla til hælia)*, *hælslæghin*. Se Rz s. 253.

Häl, f. tur, lycka. *Ha gó häl mä kräk*. Sk., Hall. m. fl. *häll*, Fsv. *hæll, hel*, n., Fn. *heill*, f. o. n., D. *held*.

Hälga tórsda, m. Kristi himmelsfärdsdag. Sm., Vg. *heli*(g)-*thorsdag*, N. *helgjetosdag* o. *heiltosdag*, Fn. *helgi þórsdagr*.

Hälsefyr, n. helvete. Brukas endast såsom ett mildare namn på helvetet. Vg. ds., Fd. *helsfyr*. Se Mb., Gl. s. 336.

Hälssammer, adj. helsosam. Dal. *jelsam*, Fsv. *helsamber*, Fd. *helsom*.

Hälta, f. det naturfelet att vara halt (mest om kreatur), halthet. Ög. ds., Fn. *helti*, f., N. *helta*, f. Jfr *kløvhälta* o. *halta*.

Hämma, hämmafrå, hämmagjórder, se *häjma* o. följ.

Hänga, v. n. 4. (175) hänga. I trans. bet. har ordet svag böjning efter 2 konj. Fn. *hangja*, Fsv. *hængia*. Se Rydqv. I. 165, Rz s. 281.

Hänge, m., se *hängne*.

Hängklæj' (hängkläde), n. lång, smal handduk; duk på en altardisk; omgång af nattvardsgäster (så många som på en gång få plats vid altardisken). Sk., Sm. *hängklä(d)e*.

Hängläpader, adj. hängläppig. Ög. *hängläpad*.

Hängne o. **hänge**, m. skogsäng, del af en utmark eller hage, som blifvit inhägnad till äng. Vb. *hägn*, f. betesmark, beteshage.

Hängrevader, adj. mager, infallen (om boskap med nedhängande eller intryckta refben). Sm., Bl. *hängrevad*. Jfr *rev*.

Hängsel (⏒ ⏑), f. hängsle, byxhängsle. Hels. *hängsel*, f.

Hängsel o. **hängsle** (⏒ ⏑), n. trästycken med inborrade tränaglar eller pinnar, som äro sammanfästade parvis och hängas grensle öfver ryggåsen på halmtak för att bära upp *mónstängerna*. Se *mónstång*.

Hängselsjuka, f. hängsjuka, melankoli.

Hängselsjuker, adj. hängsjuk, hänglig, melankolisk. Ög. *hängselsjuk*.

Hängsla, v. n. 1. hängla, vara hängsjuk.

Hänk, m. hank [W-a]. Jfr *hånk*.

Hänna, gen. af pron. pers. sing. fem., hennes. Fsv. *hænnar*, Fn. *hennar*, N. *henna*.

Här, f. skuldra; pl. *härа* förekommer oftast. Fsv. *hærþ*, Fn. *herðr*, N. *hær* (Aas.), *herd* (Lv), DA. *hærde*, Esv. *hårdar*, pl.

Hära, v. a. 1. härda. *Hära på*. vara besvärligt, mödosamt. N. *hæra* l. *herda (paa)*, hålla ut med. — *Hära ve*, *hära å*, uthärda, stå ut med. Sk. *hära ve*, Bl. *hära å* i samma bet.

Härabräjjer (härdabred), adj. axelbred. Fsv. *herdabredher*, Fn. *herðabreiðr*, D. *hærdebred*, N. *hærebreid*.

Härakass', m. bröstkorg. Jfr Sv. *kasse*.

Häraklint, m. öfre delen af ryggen vid skulderbladen. Fn. *herða klettr* (Egilss. s. 331 under *herðr*).

Häramellan, adv. mellan skuldrorna. Gotl. *härdamillä*.

Härp-omm-snärp, adv. fattigt, uselt, "knussligt". Bl. *harpomsnarp*, adv., Ög. *härpesnärp*, adj. högst sparsam, girig. Jfr *høs-omm-fløs*.

Härra-slunt, m. halfherre, dagdrifvare i herredrägt. *Slunt* finnes hos Dalin i bet. dagdrifvare, lathund.

Härresk'etlian l. **-lina** (⏗ ⏑ ⏑ ⏗ ⏑), interj. Brukas ganska allmänt i skogsbygden såsom utrop af rädsla eller förvåning. Möjligen står det på något sätt i sammanhang med Fsv. *hæriansun*, SML. (se Schlyter s. 250), *herrenskedt*, SkL., Fd. *hæriænsked*, n. elakhet, ond och skamlig gerning, *hærjeslig*, skadlig, afskyvärd (Mb., Gl. I. s. 381, 382).

Härtihann, m. ringfingret. Gotl. *hjärte-hand*. Jfr *finger*.

Härva, v. a. o. n. 1. härfla (garn). Mp. *härvä*.

Häsj (utt. häsch), f. hessja, stor stack af torkadt hö, halm eller löfkärfvar. Fsv., D. *hæs*.

Häsja (utt. häscha), v. n. 1. hessja, uppsätta en *häsj*. N. *hæsja*.

Hässen, pron. dem. (161) denne, den här. Gotl., Dal, *issen*, Esv. *hissen (hissa, hit)*. Jfr Rz s. 294.

Hästaskakkel (a[1] i penultima), f. dragredskap för en häst = *drag*.

Hästaslag, n. hästrace. N. *hesteslag*.

Häva o. **hävja** (95) v. a. 2. o. 4. (176) häfva, kasta. *Häva* l. *hävja bort*, tappa, förlora, borthäfva. Fsv. *hæfia*, Fn. *hefja*, N. *hevja*, alla med stark böjning.

Høger, adj. hög (*høgara*, *høgre*; *høgast*, *høgst*). Fsv. *högher*. Se Rydqv. II. 377, Rz s. 247 (*haugar*).

Høgna, v. n. 1. bli högre. *Luften har høgnat, nu blir dä grannt vär.* Sm. *höjna,* N. *høgna.*

Høgrøstader, adj. som talar högt, högmält.

Høgtia, v. a. 1. krusa för, persvadera (gäster). Sk. ds., Hall. *högtida,* krusa (t. ex. vid gillebordet), N. *høgti'a,* ds., Fsv. *högtidha,* högtidlighålla.

Høgtisblåsa, f. högtidsdrägt.

Høgsla, v. n. 1. höja, rycka på axlarna, axla sig.

Høj, n. hö (96). Sm. ds., Fn. *hey,* Fsv. *hog,* N. *høy.*

Højbräjja l. **bräjja** (höbreda, breda), f. sammanräfsadt och till torkning utbredt hö, till mängden så mycket, att deraf blir en *kuv* (liten stack, som kan af en person bäras i *bôga* eller af två personer på häflar). Gotl. *hâibrajdä,* Bl. *brea,* Fn. *breiða* o. *heybreiða,* N. *høybreia.*

Højkuv, m., se *kuv.*

Højmol' (hömole), n. hösmolk. Gotl. *hâimulä.* Jfr *mole.*

Højslinner, f. höskulle. Jfr *slinner.*

Højvär, n. för höbergning gynnsam väderlek. Ner. *höväder,* N. *høyvær.*

Hølj, f. fördjupning, grop i marken. Vg. *hölj,* m., Bl. *hölja,* f., DA. *høll* (Mb.), *hølle* (Kok), N. *høl, hyl,* Fn. *hylr.* Jfr Rz s. 281 o. föreg.

Hølja, v. a. 2. (171) hölja. Fn. *hylja (hulda, hulit),* Fsv. *hylia (huldi, huldr).* Jfr Rz s. 279, Rydqv. I. 78.

Hølka, f. hilka, ett slags mössa, som brukas af fruntimmer och barn för att förekomma solbränna. N. *hylk, hylik, høllik* (Aas.), *hølk* (Lv), DA. *hylleke.* Jfr Rz s. 280.

Hör, m. lin. Nästan obrukligt, men vanligt i Skåne och Bleking. Fsv. *hör,* Fn. *hörr,* D. *hør,* N. *horr.* Jfr *tó.*

Hörfrö, n. linfrö [Skogsb.]. D. *hørfrø.*

Hörker, adj. rásk, liflig; stark. Vg. *harker, hörker,* Sm. *hyrk,* Ög. *hörk* o. s. v. Se Rz s. 245 *(harker).*

Hörkna, v. n. 1. bli lifligare, större, starkare, tillfriskna. Sm. *hörkna vid.* Jfr *hörk.*

Hørna, f., se *hyrn.*

Hørnetter o. **hørnder,** adj., se *hyrnetter.*

Høs-omm-fløs, adv. slösaktigt. *Annta ska* (a²) *dä vära høs-omm-fløs äller härp-omm-snärp.* Antingen skall det vara slösaktigt eller fattigt, för mycket eller för litet. Bl. ds.

Høvder, pl. hufvudgärd. *Lägg planbókan* (plånboken) *unne høvderna!* Sk. *hoegär,* Fsv. *hofþagærþ,* N. *hovda*(r), *huvu(d)gjær.*

I.

I aftes, adv. i aftons, i går afton. N. *iaftes*.

Ibatt, adj. f. drägtig, hafvande (föraktl.). Jfr *batting*.

Idæjll, f. fördjupning i jorden, liten däld.

Ifar, adj. f. gris-stinn. DA. *i Far*. Jfr *färja*.

Ifol, adj. f. iföl, fölstinn. DA. *i Fol*. Jfr *fola*.

Igran, f. idegran. Jfr Fn. *yr*, m. 1) arcus. 2) forte arboris genus (Egilss.), Fe. *iw*, m. idegran, E. *yew*, Schw. *i*, *y*. Se Snorre Sturlesons Ynglinga-saga tolkad och upplyst af Carl Säve (Upps. 1854) s. 59. — *Idehult*, namn på en by i A-y, utt. *Ihult*.

Igønom, prep. igenom. Fn. *igögnum* o. *igegnum*, N. *igjøno*, *igjønaa*.

Ihvalp, adj. f. hvalpstinn.

Ikätt, adj. f. drägtig (om kattor). Sm. *i kättel* (Rz s. 314). Jfr *kättla*.

Ilakker, adj. elak, hårdhjertad. Estsv. *ilak*.

Ilakking (elaking), m. elak menniska. Ner. *elaking*.

Iling, m. il, häftig hagel- eller regnskur; hastigt anfall af sjukdom, ilning. D. *iling*. Jfr Fn., N. *el*, väderil.

Ilingatals, adv. rycktals. Ög. ds.

Ilkutt', m. igelkott. Fsv. *ighulkutter*, *ighilkutter*, Estsv. *iöl'kutt*, *êl'kutt*.

Illa-vôrn, adj. illa beskaffad, obeqvåm; motsträfvig, omedgörlig. Ög. *illavulen*. Jfr DA. *ildvorn*, hetsig, arg, svag, skröplig. N. *ill-voren*, knarrig, surmulen. Se *voren*.

Illbattier, adj. gensträfvig, envis, krånglig. Sm., Hall., Bl. ds.

Illbatting, m. gensträfvig, omedgörlig person. Sm., Öl. ds.

Illdøing, m. sjelfdödt kreatur. Allm. i Södra Sverige.

Ill-hoja, v. n. 1. gallskrika. Jfr *hoja*.

Illmaring, m. illmarig, illslug menniska.

Ill-röer (-röd), adj. högröd, eldröd.

Ill-skrika, v. n. 4. (178) gallskrika. Sm. ds. (Rz s. 597 under *skräika*).

Inka, adj., oböjl. enda. *Dä kann va för noen inka gång hann blir ommrörder, älla æj hann göer somm gull.* Fsv. *ænka*, *enka*, Fn. *einka*, D. *enke*. Jfr Rydqv. II. 519.

Ink-häst, m. häst som har inkar på benen.

Innmat, m. innanmäte på slagtade kreatur. D. *indmad*, N. *innmat*.

Innsnedier, adj. illslug, illistig. Jfr Gsv. *illsned*, svek och *illsnidig*, svekfull. Se Ihre, Gloss. Sviog. II. 683 under *sned*.

Ipjätt, adj. f. drägtig (om honor af ordningarna *feræ* och *glires* bland däggdjuren). Jfr Ög. *pjätt*, litet barn, *i pjätt*, hafvande.

Ipper, adj. ypperlig (eller ypperligare). Vg. ds., Gsv. *ypper*. Se Rydqv. II. 468.

Isgädda. *Slå isgädda* är att med ett kraftigt slag uti isen bringa gäddor, som stå tätt under en tunn och genomskinlig is, till dvala för att kunna fånga dem.

Is-ló, m. dambord, stängsel vid en qvarndam för att hindra isen att komma ned på qvarnhjulet [M-ö].

Iss o. **ias**, v. n. 2. *(iddes, its)* idas, orka. Åml. *ids* l. *is*, N. *idest (iest, ist)*.

Isterbånn, n. korf stoppad med ister och kött. DA. *isterbaand.*

Istra, f. isterhinna (på slagtkreatur). Sk., Hall., Bl. ds. Fn. *ístra*, N. *istra*, ister.

Iverkniv, m. häftig, hetlefrad karl.

Iverkomma (29) v. a. 4. (174), komma öfver, få fatt uti. *Di därne båe förstyr allt hva di iverkommer*, de der båda förstöra allt hvad de komma öfver.

Iverlär, n. öfverläder. Jfr Fsv. *ivir*, *ivi*, öfver och *lär* (se d. o.).

Iversinnter (ifversinnad), adj. ifrig, häftig till lynnet. Sdml. *iver sinnt.*

Ivlas, v. dep. 1. åflas. Sm. ds.

Iøn, adj. f. lamdrägtig. Jfr *øna.*

J.

Jóhannes-blómma, f. Johannes-ört, Hypericum quadrangulum o. perforatum.

Jókk, n. sörja, röra (till kreatur). Sdml. *jokk*, blandning af något vått ämne.

Jókka, v. a. 1. hopröra, hopblanda. Uppl., Sdml. *jokka*, hopröra, hopblanda.

Jommfru Maria, f. J. Marie nyckelpiga, Coccinella septempunctata.

Jommfru-Marie-körntörl' (jungfru-Marie-kerntörel), m. trollört, Paris quadrifolia. Jfr *körntörl'* o. *törle.*

Jompa, v. n. 1. skakas, hoppa upp och ned, t. ex. då man rider; coire. Jfr E. to *jump.*

Jór, f. jord, mark. *Jórna æj dyr i år. Hónn swimlada å o sló i jórna, när di skót å skotet,* hon dånade och slog i marken, i backen, när de afsköto skottet. *Di väjt inte hór* (huru) *di ska få*

liket te jórna (få råd att bekosta begrafningen). Fsv. *iorþ*, Fn. *jörð*, N. *jor*, alla f.

Jórafär, f. jordafärd, begrafning. Bl. *jor(d)afär*, Fn. *jarðarför*, Fsv. *iordhafærdh*, N. *jorfær*, D. *jordefærd*.

Jóra-laken, n. svepduk, lakan hvarmed ett lik är svept.

Jóra-salm, m. begrafnings-psalm, särsk. om den psalm, som sjunges, då ett lik är utburet ur sorgehuset, för att föras till kyrkogården.

Jór-bró, f. bro, väg af jord (utan stenfyllning). Fsv. *iorþbro*.

Jór-lägga (jordlägga), v. a. 2. *(-la', -laggt)* böja en lie så, att han väl följer marken vid slåtter. Jfr DA. *græsfæld* l. *græsfældet*, adj. "om en Lee, der er stillet saaledes paa skaftet, at den vel meget søger Jorden" (Mb., DL. s. 182).

Jórpärn, n. potatis, jordpäron. Hall., Bl., Sk. *jor(d)pära*. Jfr N. *joreple*, potatis.

Jór-skyldt, adv. säges om hvad som finnes tätt och ymnigt på marken. *Dä æj alles jór-skyldt å jór-bär på brone.*

Jór-stål', m. [Th-s o. flerst.], **jór-stål**, n. [W-a] bottenlag af upprättstående sädeskärfvar i ett *la* (en sädeslada). (De öfriga läggas sedan hvarftals öfver dessa). Hall. *stäjel*, *stegel*, m., Vg. *stäel*, *stäle*, DA. *steil*, *stæile*. Se Rz s. 692 *(stägel)*.

Jór-tjokkt (jord-tjockt), adv. Säges om gräs, som växer så tätt nere vid marken, att det helt och hållet skyler henne. Sm. *jordtjokk*.

Jór-øl, n. begrafningsgille. Sm., Bl. ds.

Jula-blos (jul-bloss), n. bloss af torrvedsstickor, som brukas under färd till kyrkan julmorgonen.

Jula-kalv, m. kalf som är född vid jultiden. *Jula-kalv o påska-gris æj bónnens bästa pris.* Ordspr. D. *julekalv. Julekalve og Paaskegrise giør Bønder rige og vise.* Molbech, Danske Ordsprog s. 114.

Jula-kust (-kost), m. matvaror, ljus m. m., som båtsmän, husarer och soldater få till julen af sina rote- eller rusthållare. Jfr *utrostning*.

Junge (u[1]), m. sämre bordsknif. Fn. *jungi*, m. den runda delen af ett knifsblad (Hald.), N. *jungje*, m. bordsknif, matknif (Aas.) och *jonge*, fällknif (Lv).

Jur, n. jufver. Fn. *júgr*, *júfr*, *júr*, n., N. *jur*, n.

Jåmma, v. n. 1. jama.

Jämd, f. brukas i några adverbiella talesätt, t. ex. *va på jämdna*, vara såsom någon eller något af samma slag vanligen är, vara såsom folket är mest. *Ta på en jämd*, taga utan val, öfverhufvud.

Jämmer (101), adj. jemn. Fsv. *iamner*, *iæmner*.

Jämm-ask (a[1]), m. öfversta laget af timmerstockar på ett hus, der gaflarna och taket vidtaga. *Di har allt tytt* (hunnit) *te jämmasken på bygget.*

Jämmføtes, adv. jemnfota. Fn. *jafnfætis*, på lika god fot, N. *jamføtes.*

Jämmgammel, adj. jemnårig. *Petter æj jämmgammel mä Óla, di æj døfta i ett vatten både.* Fsv. *iæmgamal*, N. *jamgamall*, D. *jævngammel.*

Jämmgranner, adj. lika vacker *(grann)* öfver allt. *Kórnet æj jämmgrannt på häjle åkern.* — **Jämmgrannt,** adv. mangrannt, enhälligt. *När Tórsapróst bläj taen* (a[2]), *så røstade häjla sokknan jämmgrannt*, när prosten i Thorsås blef vald, så etc.

Jämming, m. jemnlike. Fn. *jafningi*, N. *jamning.*

Jämmlånger, adj. lika lång. *Tällerna* (tallarna) *æj bra jämmlånga i dänne móen.* Fsv. *jemlangr*, GL.

Jämm-skyra o. **-skøra,** v. a. 2. hugga (en bjelke, stock e. d.) jemn på ändan.

Jämmsmåer, adj. lika liten eller kort. N. *jamsmaat*, adj. Jfr *småer.*

Jämmströken, adj. struken jemn på ytan (om målkärl för torra varor). N. *jamstroka.*

Jämmsøsken, n. helsyskon. Vg. *jämnsyskon.*

Jämmtörrer, adj. lika torr öfverallt. N. *jamturr.*

Jämtes. **Te jämtes,** adv. i jemnbredd.

Jänka, v. a. 1. jemka; v. n. 1. klaga, jemra sig. Ög. ds.

Järn, n. jern; stekpanna af smidt valsadt jern. Jfr *plåt.*

Järnskalla, m. pl. jernört, Centaurea Jacea. E. *ironheads.*

Järnstak', m. jernspett, jernstör.

Jätter, m. alf, hårdt, af grus och klappersten bestående, jordlager under matjorden på högländta ställen, Sm., Öl., Sk. *jetter.*

K.

Kaffe, m. (o. n.) kaffe. *Dä va góer kaffe.* Nht. *kaffe*, m., Fr. *café*, m.

Kaj-hännter, adj. vensterhänd. Hall., Bl., Sk. *kajhänd.* DA. *kavhaand*, *kavhaandet*, N. *kjeivhendt.*

Kaka, f. och isynnerhet pl. *kaker* har liksom D. *kage* bet.: finare bakverk, hvetebröd, kringlor o. d.

Kall-garr (4), m. kålgård. Fsv. *kalgardher*, Fn. *kálgarðr*, DA. *kalg'r.* Se Mb., DL. s. 188 under *Haandklæder.*

Kall-gräs, n. karsöta, Spiræa Ulmaria [Th-s].

Kalv, m. kalf; kil eller förlängning på en not, der fiskarne stanna vid notens uppdragning. D. *kalv* har samma bet.

Kalvahudda, f. litet skjul för kalfvar ute på en betesmark eller hage. Jfr *hudda*.

Kamp, m. kapp, täflan. Förekommer liksom det svenska *kapp* endast i förening med vissa verb, som uttrycka verksamhet: *gå*, *køra*, *ró*, *springa*, *läsa*, *hugga* o. s. v. Fsv. *kamp*, m. strid, kamp, *kapp*, n. täflan, Fn. *kapp*, n. täflan, Fe. *camp*, m. Om *mp* i detta ord och dessa bokstäfvers hopsmältning till *pp* i Fn., Sv. o. Fsv. *kapp*, se Carl Säve, Om språkskiljaktigheterna i Sv. och Isl. fornskrifter (Ups. 1861) s. 8.

Kampa, v. n. 1. kappas, täfla. *Kampa te stan*, kappas om hvem som skall hinna först till staden. Fsv. *kæmpa*, *kampa*, *kæmpa*, strida, Fn. *keppa*, täfla. Jfr *kamp*.

Kana, f. isbana, skrilla. *Slå kane* (7), skrilla. Allm. i Svea o. Götarike. Rz.

Kan-is, m. is som är lämplig för skrillbanor. Vg. ds.

Kanobbel, m. kanalje (skällsord) Gotl. *karnobel*, *karnyffel*, *karnibel*, Ög. *karnyffel*, *karnoffel*. Nht. *karniffel*, m. slag, stöt; ett slags kortspel; nyckfull o. besvärlig menniska.

Kanta, v. a. 1. kanta, kanthugga (bräder o. d.). Hels. ds.

Kant o klart, adv. fullkomligt färdigt. D. *kant og klar*, adj. Jfr Mb., DL. s. 260.

Karhølla, f. fathylla. Sk. *karahylla*.

Karj (a[1]), m. korg [W-a]. Bhl. *karv*, N. *kaarg*, Fsv. *karfva*, f., Fn. *karfa*, f. (Hald.).

Karkna (a[1] i första stafv.) o. **korkna**, v. n. 1. storkna, vara nära att qväfvas till följe af något som täpper luftröret. N. *kyrkna*, *kverkna*. Jfr *kvarken*,Fsv. *qverk*, hals, Fn. *kverk*, f. hals, strupe.

Karm, m. karm; kant af bröd, ost e. d. (*brökarm*, *ustakarm*). Bl. ds.

Karra (a[1] första stafv.) o. **korra**, f. kärrpuss, litet kärr utan aflopp. Jfr Sv. *kärr*.

Karp (a[1]), m. korp.

Karpa opp säj, v. refl. 1. repa sig. Vml. ds.

Karsten, m. skorsten [W-a].

Karsvatten (a[1] i första stafv.), n. korsvatten, ställe der två grenar af en å flyta tillsammans.

Kartlus, f. "en liten grå fogel med långt näbb".

Karv (a[1], 6), m. korf.

Karva-speta (a[1] i första stafv.), f. korfsticka. Jfr *speta*.

Kasa, v. n. 1. släpa, glida. *Åkputan kasada på hjulet. Täkket har kasat ner u söngna* (sängen). Hall., Sm. m. fl. ds.

Kas-dón, n. släd-don (kälkar, slädar, drögar o. s. v.). Bl. ds.

Kasta, v. a. o. n. 1. kasta; rengöra säd från agnar genom att med skofvel kasta henne från den ena ändan af en loge till den andra. Sk., Hall., N. ds.; få missfall (om djur, skämtvis om qvinnor), Sdml., Uppl. ds.; byta obesedt. Vb. ds. *Kasta inn*, anspela, göra antydningar. *Kapplan kastada inn i predikningna omm att en hade blee hälslan* (a^2).

Kast-dros', m. orensad sädesdråse (till skilnad från den rensade sädeshögen).

Kast-käpp, m. ringaktad person, som man anser sig kunna ålägga hvad som hälst. Vml. ds., D. *kastekjæp*, N. *kastekjepp*.

Kastning, f. så mycken urtröskad säd, som kan rengöras i sänder på samma loge. Sk., Sm. ds.

Katier (katig), adj. rask, präktig, förträfflig; högfärdig. Flere landskapsm. *katig*.

Katt-ræjja, m. pl. en art väpling, Trifolium arvense. Jfr *ræjj*.

Kava, v. n. 1. Uttrycker i allmänhet en med möda och svårighet förenad rörelse. *Ligga o kava i vattent* (vattnet, — om en klen simmare). *Fara o kava mä äjn eka på sjøn. Ligga o kava på färaväga.* Fn. *kafa*, dyka, N. *kava*, fäkta med armarne, sträfva. Se Rz s. 315.

Kavla, v. a. 1. kafla; mangla.

Kavvelbræj' (a^1, kafvelbräde), n. brädlapp med handtag, som användes vid mangling. Dal. *kavlebräde*.

Kavring, m. sängtäcke med en mängd tätt inväfda, på insidan nedhängande, ullgarnstrådar. Sm., Bl. ds. Jfr E. *covering*.

Kea (95), f. kedja. N. *kjæde (kjæa)*, D. *kiæde*.

Kea (keda), v. a. 1. och *kea ut*, göra utledsen, trötta ut [W-a]. Sk., Hall., Bl. ds., D. *kiede*.

Keer, adj. ledsen vid, uttråkad af [W-a]. Ög., Bl. *ked*, D. *kied*, N. *kjeid*.

Keka, n. a. o. n. 1. släpa, med svårighet bära; röra sig långsamt och med svårighet. Sm., Vb. ds.

Keledask, m. morsgris [W-a]. Sk. ds. Jfr D. *kiæledægge*.

Kers o. **kersel** (⏗ ⏑), f. körsbärsträ. Jfr Sv. *lagerkers*, Holl. *kers*, f. pl. körsbär.

Kersbär, n. körsbär. D. *kersebær*.

Kerse, n. virke af körsbärsträ; körsbärsskog.

Kibbetter, adj. fet. Vg. *kebbut*.

Kidd o. **kidde**, m. liten gosse, pojkvasker. Vg. *kjedde*, kidling; gymnasistgosse.

Kifta, v. n. 1. flämta, flåsa, andas häftigt. Sm., Bl., Ög. m. fl. ds.

Kikkla (99), v. a. o. n. 1. kitla. **Kikklier**, adj. kitlig. Jfr E. *to tickle.*

K'illa, v. a. 1. kitla. (I barnspråket).

Kimma, f. balja, tina, litet kärl. (Nästan obrukl. i Södra Möre, men lär allmänt förekomma inom vissa socknar af Norra Möre och Stranda härader i Kalmar län, andra delar af Småland samt Vestergötl. o. Östergötl.). Jfr Sv. *kim*, Ns. *kimm*, kant, lagg på ett laggkärl, Ns. *kiemer*, DA. *kimer*, tunnbindare.

Kimma ut, v. a. 1. uttrötta, utmatta Sm., Bl., Ög. ds.

K'inka *(mä, på)*, v. n. 1. med möda bära, släpa på något. Sm., Bl. ds.

Kinken, adj. kinkig.

Kinning, f. kind.

Kippa på säj, v. refl. 1. taga skodon på bara fötterna (utan strumpor). Sk. "*kippa på sig skona*, är att taga på sig skorna utan strumpor och helt lösa" (Linnæi Skånska Resa s. 50). Fsv., Fn. *kippa*, D. *kippe*, draga, rycka häftigt. Se Rz s. 321.

Kippe, adv. med skodon utan strumpor. *Omm sommarn går vi allti kippe.* Hall., Bl. ds.

Kipp-skódder, adj. barfotad i skodon, som har skodon men inga strumpor på sig. Vb. *kippskodd.*

K'iss, m. katt. **K'issa**, f. katta, honkatt. **K'iss-ung'** (u[1]), kattunge. Alla tre brukas mest som lockord. N. *kiss*, m., Fn. *kisa*, Åml. *kisse*, f.

Klagspik, m. sqvallerbytta, gosse som för sqvaller till föräldrar eller lärare.

Klakkputs, m. träbit som begagnas att göra klackar och sulor på skodon blanka med.

Klamm, m. klafve, halsband af trä eller jern, hvarmed ett kreatur bindes i båset. Sk., Bl., Hall. ds., Fe. *clamm*, m. band, fängsel, Got. *hlamm*, n. o. *hlamma*, f. snara. Jfr Sv. *klämma.*

Klamp, m. klimp af kram snö som bildas under fötterna; träkloss, som fastbindes vid fötterna på vissa djur (får, hästar) för att hindra deras gång. Sk., Hall., Bl. ds., Ns. *klamp*, klump, DA. *klamp* o. *klampe.*

Klampa, f. kokpanna af gjutet jern med fötter och skaft [M-ö]. Ög. *klamp.*

Klampa, v. n. 1. stampa, gå klumpigt och tungt. *Du går o klampa mä dina træjskó* (träskor). Ner. ds. *Klampa säj*, klimpa sig

(om snön, då han fastnar under fötterna). Sm., Bl. ds., DA. *klampe*. *Klampa å*, slå bort snö, som fästat sig vid skodon.

Klarvatten, n. öppet, isfritt vatten. *Dä går klarvatten på mónga ställe i åna.*

Klera, f. sångtrast, klådra, Turdus musicus. Sm. ds.

Kleva, v. a. 1. klöfja. Hall. ds., Fsv. *klyvia*, *klivia*, Fn. *klifia* (Hald.).

Klie, m. skälm, skalk, lufver. Allm. i Göta rike.

Klikka, v. n. 1. klicka; v. n. 4. (176) kläcka (till). *Dä klakk te i brøstet.*

Klissier, adj. klibbig, seg [H-o]. Ög. *klessi*. Jfr N. *klessen*, klibbig, Fn. *klessa*, fläck.

Klobbkvårn (klubbqvarn), f. sqvaltqvarn.

Kloft, m. spjelka, spån, afklufvet stycke af furuträ. Sm. ds. Jfr *spånkloft*.

Klofta, v. a. 1. spjelka, klyfva, dela i *klofta(r)*. Sm. ds.

Kloker (30), adj. frodig, yppig, fet. Sm. *klåk*, Ög. *klök*.

Klokkskåp, n. fodral till ett väggur.

Klokna, v. n. 1. blifva frodig, yppig, fet. Jfr *kloker*.

Klóngra, v. n. 1. klättra, klifva. Sm., Bl. ds. Jfr Fn. *klungr*, törne, törnbuske; ett med större stenar betäckt ställe.

Klónk, n. korpskri. Fn. *krunk*, n.

Klónka, v. n. 1. klunka; kraxa (om korpar). Sm. ds., Fn. *krunka*, D. *klunke*.

Klummsen, adj. = *krummsen*. Åml. *khlomsen*. Jfr Fe. *clumian*, sammantrycka.

Klump, m. timmerstock, sågblock, större trästam, afhuggen stockände, klump, klimp. Fn. *klumpr* o. *klumbr*, m. klump (Hald.).

Klumpa sönner, v. a. 1. hugga sönder (en trästam) i stycken. Ög. ds.

Klutatäkk', n. väfdt täcke, hvarpå inslaget (*øvet*) utgöres af smala klädesremsor.

Klynga o. **klynna** [Skogsb.], f. klyka. Hall. m. fl. *klynga*, Ög. *klynna*. Jfr Sv. *klynnedelt*.

Klyngetter o. **klynnetter**, adj. klynnedelt. Sk. *klynged*, Sm., Bl. *klynnig*.

Klyva, v. n. 4. (178) klifva, klättra. Fsv. *kliva (klyva)*, SML.

Klyv-stæjtta, f. klifstätta.

Klåe, m. kläda. Gotl. *kladi*, N. *klaade (klaae)*, Fsv. *klaþi*, m., Fn. *kláði*, m.

Klånka, v. n. 1. Se *klänka*.

Klädes-kläde, n. klädesberedt vadmal [W-a].

Klæjaløser (klädeslös), adj. som icke eger några kläder. N. *klæde-*

laus. Jfr Fsv. *klæpalösa*, brist på kläder, Gsv. *klädalös* (adj.?), *klädalösa*, subst. (Svedb. s. 347).

Klæje, n. kläde, pl. kläder, klädesplagg. Fsv. *klæþi*, n. pl. kläder.

Klämstra, v. n. 1. klämta, slamra. *Klämstra mä öjn vällings-klokka. Klämstra på ett järn.*

Klämstring, f. klämtning, slammer.

Klänk o. **klånkanne**, n. jemmer, gnäll; tadel; envishet uti att tigga eller bedja om något. Sm., Ög. ds.

Klänka o. **klånka**, v. n. 1. jemra sig, beklaga sig, gnälla. *Klänka på*, tadla; enträget tigga eller bedja om något. Sm., Ög. m. fl. *klanka.*

Klänk-burr' (klänkborre), m. kardborre, Arctium Lappa. Sm., Bl. *klänkborre* o. *klängborre.* Jfr Sv. *klänga.*

Kløkas, v. dep. 2. kräkas. Ög. *klöks*, D. *kløge*, *kløges.*

Kløva, v. a. 2. (171) klyfva. Detta verb, som både i fornspråken och allmogemålen nästan öfverallt böjes starkt (se Rz s. 328), har i Södra Möre fått svag böjning, troligen derföre, att dess imperf. annars blifvit lika med imperf. af *klyva* (se d. o.). E. *cleave* har numera nästan alltid svag böjning. Jfr sid. 20, not. 1.

Kløvdón, n. klöfsadel med tillbehör. Dal. ds. Jfr Sv. *åkdon.*

Kløvhälta, f. sjukdom i klöfvarna på hornboskap, hvilken kommer dem att halta. Ner. *klövhälta.* Jfr *hälta.*

Knabbe, m. klabb, vedpinne, trägren i oarbetadt skick (till skilnad från *stake* o. *ve-træj*, hvilka äro på något sätt arbetade); liten (starkt bygd) oxe l. tjur (*óksaknabb'*, *stutaknabb'*). Ög. ds.

Knafft (90), adv. knappt.

Knala, v. n. 1. springa fort. Vb. *knaal*, springa smått. Jfr Sv. *knalla.*

Knap, m. genomborrad träbit att sätta under hufvudet på en spik, som åter skall utdragas [H-y].

Knape, m. Brukas endast i sing. best. form, såsom en lindrig svordom. *Dä va knapen. Siså för knapen*, o. s. v. Fsv. *knape*, riddare, väpnare. Jfr E. *knave*, Nht. *knabe* o. *knappe.*

Knaperstäjn, m. pl. klappersten. Hels. *knaper*, Vg. *knapersten.*

Knapla (a^2), v. n. 1. *Knapla å*, begifva sig af, taga till benen.

Knavring, m. = *knap.*

Knek, större krok l. hake af trä (jern, messing) att hänga något på, särsk. om de krokar på hvilka oxok hängas. Sm., Hall. ds.

Knekt, m. knekt; träställning i form af ett kors, att sätta mellan parhästar som hafva vane att trängas [W-a].

Knip, m. (o. **knipa**), f. knipa, Fuligula Clangula.

Knipen, adj. fyndig, knipslug [W-a]. Sk. ds., N. *knipen*, karg, gnidaraktig.

Knirka, v. n. 1. knarra (om snö, läder o. s. v.). Sk. ds., D. *knirke*. Jfr Sv. *knarka*.

Kno (knod), n. knådning, degklump som på en gång knådes; så mycket mjöl som går åt till ett bak. N. *knoda*, *knøe*, *knø*, *knoo* (slutet o), *knaa*.

Knoa (knoda), v. a. 2. knåda (deg). Fn. *knoda* o. *hnoda*, N. *knoda*, *knoa*, *knøde*, *knøe* m. fl. former (Aas. s. 227).

Knóe, m. knoge. Säges äfven om små personer och barn. Fn. *knúi*, N. *knue*, knoge.

Knojva, se *knäjva*.

Knórling, m. kortvuxen menniska, tummeliten. Användes äfven om kreatur. Sm. *knorling*, något omoget och dåligt.

Knós, n. kringlor, finare bakverk, karameller och dylikt, hvarmed drängar och pigor undfägna hvarandra. Kl. (Stranda) *gnos*, f. vängåfva, Sm. *knosor*, pl. = *knos*. Jfr Rz s. 206, 339.

Knua, v. a. 1. behandla hårdt, förtrycka. Bl. *knuva*. Jfr Fn. *knýa* (*knúða*, *knúð*), D. *knuge*. Jfr *knäjva*.

Knurra, f. fnurra (på en tråd). *Dä har kumme äjn knurra på trån* (tråden). Sm., Vg. ds.

Knurr-knispa, f. morkulla, Scolopax rusticola. Namnet är af hennes läte. "Under sträckningen låter hon oupphörligt höra sin lockton: *Ort, ort, ort, pisp!* eller som det af jägare vanligen uttryckes *knort, knort, knisp!*" (Nilsson II. 2. 264). — När hon om aftnarne låter höra sig, så anses det vara tid att upphöra med arbetet.

Knuta ihóp, v. a. 1. upptimra, bygga.

Knyla, f. knöl, knölartad bulnad eller svullnad. *Hann fekk en stór knyla i pannan uta slaget.* Ordet finnes både hos Spegel, Ihre (Gloss. Suiog. I. 1110 under *knula*), Sahlstedt (som har både *knyl* o. *knyla*) och Lindfors (*knyl* o. *knyla*), men icke hos Dalin och Rydqvist, hvilken senare omnämner Fsv. *knula* o. *knyla* (III. 102). Rz upptager det som dialektord från Ydre härad i Östergötl. (Se s. 339 under *knula*).

Knyst, m. svagt ljud. Vg., Bl. ds., Sm. *gnyst*, N. *knyst*. Jfr Sv. *knysta*.

Knyttning, f. knypplad spets, virkning. Sådana brukas såsom garnering på fruntimmersmössor. Sm. *knytning*, Öl. *knyttning*, Fsv. *knitingar*.

Knägg (knagg), m. knöl, knaggla på en trästam, der en gren blifvit afhuggen. Gotl. *knagge*, D., E. *knag*, Fn. *naggr*, m. skarp stenkant eller klippspets (Hald.). Ordet *knagg* finnes hos Lindfors.

Knäggier (knaggig), adj. knölig, knutig (om trästammar, som hafva eller haft många grenar). Sk., Hall. *knaggig*. E. *knaggy*, knölig.

Knæj, n. knä. Got. *kniu*, Fn. *kné*, Fsv. *kni*.

Knæj-bält' (knäbälte), n. knäband, knärem, spannrem. Dal. *knibälte*, n. strumpband.

Knæj-skal, f. knäskål. Fsv. *knæskal*, f., D. *knæskal*. (*Skål* heter på danska *skaal*). Jfr Rydqv. II. 63. Spegel har både *knä-skaal* och *knäskål*.

Knäjva [Th-s] o. **knojva** [W-a, 60], v. a. 1. förtrycka, behandla illa. *Pojken bläj för møe knäjvader i oppväkstna, därför æj ann lite unnlier*. Fn. *kneyfa*, v. a. 2. Jfr *knua*.

Knäkka, v. a. o. n. 2. o. 4. (177) knäcka, knaka, smälla. *Dä knakk te i knuten*. Gotl., Dal. ds., D. *knække*, hvilka likaledes hafva stark böjning.

Knäppa, v. a. 2. (*knäfte*, *knäft*, 90) knäppa; sammanskarfva bottenbjelkarne i ett hus. *Di knäfte i lördas o nú æj di allt ve jämmasken*. Ög. ds., N. *kneppa*.

Knäppe, n. träfjeder medelst hvilken locket hålles fast vid stommen på en *äska* (ett slags ask). Ög. *knäppe*.

Knøpel (knöple), n. koll. fröhus på lin. Sannolikt dim. af *knopp*. Hall. *kneple*, *knipple*.

Kó, f, ko; pl. *kø* (104, 118). Fsv. *ko*, *kyr*, pl. *koor*, *köör*, Fn. *kú*, *kýr*, pl. *kýr*, N. *ku* l. *kyr*, pl. *kyr*, D. *ko*, pl. *køer*. Jfr Rydqv. 2. 175, Rz s. 361.

Kofta, v. n. 1. springa. Vml. *kåffta* (Rz).

Kóggamos, n. ett slags mossa. Jfr *mos*.

Kókkel o. **kókkleri**, n. hemligt samtal, maskopi, trolleri. Hels. *kukkel*, Gsv. *kocklerij* (Speg.), D. *koglen*, *kogleri*, Fn. *kukl*. Jfr N. *kvakl*, oreda, förvirring.

Kókkla, v. n. 1. samråda i hemlighet, hafva taskspeleri eller trolldom för sig. Åml. *kôkhlä*, D. *kogle*. Jfr N. *kvakla*, fuska, göra i oordning.

Koksa [M-ö], **koksna** [Th-s], f. bikaka, vaxkaka.

Kollna, v. n. 1. betyder förmodligen: stelna l. kallna. *Hvarenda blódrop'* (blodsdroppe) *kollnada i ma* (157), *så rädder bläj ja*. Jfr Fn. *kólna*, afkylas, bli kall. Sahlstedt öfversätter orden: *det kolnade i mig* med *stupefactus fui*. Vml. *kolna*, rysa. Se Rz s. 303 o. föreg.

Kolster, n. kol efter en förbränd trästicka.

Kolstra, v. a. 1. bränna något på ytan, så att endast denna förkolas. *Dämm äjna väggna va kolstrad, älla* (eljest) *hade äjllen* (elden) *inte gjórt noen skae på stuna*.

Kolv, m. kolf, pil. **Kolva-bøssa**, f. pilboge. Fn. *kolfr*, pil.

Komma, v. n. 4. (174) komma. *Komma omm*, komma öfver, få fatt uti.

Korkna, se *karkna*.

Kórna, v. n. 1. sigta (med ett skjutvapen). Jfr Sv. *korn*, syfte på en bössa.

Kórnhus, n. bårhus, litet hus vid kyrkor, der lik, som skola obduceras, bisättas, likbårar förvaras o. s. v. Möjligen begagnades sådana små hus fordom till sädesmagasiner. Jfr Fn. *kórnhús*, D. *kornhuus*.

Korra, f., se *karra*. Sk., Hall., Bl. *korra*.

Kóvall*e*, m., se *góvalle*.

Kov*e*, m. skrubb, litet skråprum, kyffe, låg och oansenlig stuga. *Länsmann tó frå ann dänn lille koven, hann hade*. Sm., Bl. m. fl. ds., Fsv. *kofvi* l. *kovi*, Fn. *kofi*, D. *kove*. Se Rz s. 315.

Krabb, n. krångel, slarf, oordentlighet. *Dä äj bara krabb allt hva di tar säj före*. Sm., Bl. *krabb*, någonting illa gjordt.

Krabba, v. n. 1. krångla, fuska, slarfva med arbete, vara opålitlig eller bedräglig i handel. *Krabba säj framm*, draga sig fram med svårighet. Sm., Bl. ds., Fn. *krabba*, sammanblanda, förvirra, göra om igen, behandla obehändigt (Hald.), N. *krabba*, krypa, krafla.

Krabb*e*, m. odoga, sölare. Sk. *krabbe*.

Krabbsaltara, m. fuskare, krångelmakare, odoga.

Kraka, v. a. 1. uppsätta (sädeskärfvar) på stör till torkning. Allmänt i nästan hela Sverige.

Krak*e*, m. stör, hvarpå sädeskärfvar upphängas till torkning. Bl., Sm. m. fl. ds., Fn. *kraki*, N. *krakje*, D. *krage*.

Kramp, m.? krokig, hoptryckt ställning. *Sätta äjn nek på kramp*, sätta en sädeskärfve i nedböjd ställning med utbredd stubb. Sm. ds. Jfr C. Säve, De starka verberna i Dalskan och Gotländskan (Ups. 1854) s. 4.

Kramp*e*, m. kramp, sendrag [Th-s]. Vg. *krampe* o. *krappe*.

Kramp-nek, f. den sädeskärfve som först insättes i ett *la* (en sädeslada). Denne hopböjes och bildar utgångspunkten för bottenlaget i ladan. — (För att uppmuntra arbetarne att tröska flitigt, nedsätter mången omtänksam husbonde en butelj med bränvin i denne kärfve).

Kran*e*, m. utgammal eller utmagrad häst.

Krasel (a[2]), n. krasslighet. *Dä æj bara krasel mä gamlan* (gumman).

Kraska, v. n. 1. krasa. *Kraska i säj*, äta på något, t. ex. frukt, så att ett krasande ljud höres. Sk. ds.

Krav*e*, m. krage. Sm., Bl., Sk. m. fl. ds., D. *krave*.

Kresna, v. a. 1. kristna, döpa.

Kresning, f. kristning, döpelseakt. **Kresninga-hatt**, m., **-klæj'** (kläder), n. pl., **-møssa**, f., **-pinka**, f. (-linne), **-skjórta**, f., **-särk**, m. äro namn på klädespersedlar, som ett barn är iklädt under döpelseakten.

Kresningabarn, n. dopsyskon.

Kresningagill', n. barnsöl. Jfr *gille*.

Kresninganamm, n. kristningsnamn, dopnamn.

Kresninga-øl, n. barnsöl.

Kreta, v. n. 1. tälja, skära i trä, utsira ett träarbete genom att inskära figurer. Sm., Bl. ds. Jfr Fn. *krota*, pryda med figurer eller sirater, N. *krota* o. *krita*.

Kretel o. **krittel**, m. körtelsvulst. Sm., Ög. ds. Jfr N. *kritl*, n. kittling o. *kritla*, kitla.

Kretelkókara, m. en som är småaktigt snål.

Kri o. **kria**, v. n. 2. (*kridde*, *kritt*) föra krig; tvista. Sm., N. *kri*.

Kribbó l. **kribó** (⏊ ⏑), n. en barnlek, ett slags "kurra-gömma", som tillgår så, att ett af de lekande barnen ställer sig vid en husknut med mössan för ögonen och uppläser med hög röst *kribbó't*, hvilket kallas *räkna* l. *läsa kribbó*, hvarunder de öfriga barnen begifva sig bakom huset eller till andra gömställen. För dessa gäller sedan, att då den som läst kribbot, *kattan*, aflägsnar sig något från sin plats för att få se de gömda, hinna förut fram och spotta på knuten. Den som hinner fram före *kattan* anses hafva vunnit. Kribbots lydelse är något olika på olika ställen, men "går alltid på rim". Författaren erinrar sig att någongång hafva hört några rimmade rader, som användas, då det skall bestämmas, hvem som skall *räkna kribbó*, och i hvilka några förvrängda latinska ord förekommo. Jfr Rietz s. 493 (*pala*) och s. 352 (*kri-bó*), hvilket senare han jämnför med Fn. *krú*, *grú*, n., *grúi*, m. en stor mängd, oredig mängd. Förmodligen är *kribbó* l. *kri-bó* ingenting annat än Lat. *credo* och således ett minne från katholska tiden i Sverige.

Krida, f. krita. D. *krid* o. *kridt*, N. *kride* (Mb., Dansk Ordb. I. 1295), Nht *kreide*.

Krihårier, adj. hårdnackad, envis i sina fordringar eller påståenden. Sm., Bl., Ög. m. fl. *krihårig*.

Kriken (12), n. krikon.

Krikn, f. krikonträ, Prunus insititia.

Kringelkrók, m. *Dra kringelkrók* kallas det när två personer sticka hvar sitt finger i en kringla och så bryta sönder henne. — Det är således ett slags spel om hvilkendera som skall hafva största stycket.

Krings-ve (kringsvid), adv. ungefär, vid pass.

Kri-skó, m. skridsko.

Krisk-äpel, n. äpple med syrlig och besk smak. Jfr Sv. *krisk* (Dalin).

Kriss-mann (krigsman), m. lillfingret. Se *finger*.

Krittel, m., se *kretel*.

Kró, f. krog. Ner., D. *kro*, Fn. *kró*, hytta, vrå, krog (Hald.).

Króa, v. n. 1. hålla krog.

Króara, m. krögare.

Króa-stinner (kro-stinn), adj. kräfstinn; högfärdig. Hall., Sk. *kroastinn*.

Króe, m. kräfva på foglar, ingluvies. Lindfors har *kroe* i samma bet. Sk., Ög. *kroe*, D. *kro*.

Króka, f. krok, hake att hänga upp något på.

Króketter o. **krokier**, adj. (146) krokig; svårfattlig, svår att läsa. *Króketta ór* (ord). *Kaftäjn* (kapten) *har ett króket namm*. Ög. *kroki* har sistnämnda bet. Fsv. *krokoter*, Fn. *krókóttr*, D. *kroget*.

Krónvrak, n. oduglig förklarad beväringsyngling. Sm., Dalsl. ds.

Kroppa, f. ruda, Cyprinus Carassius [Th-s]. Vg. ds.

Krud, n. krut. D. *krud* o. *krudt*, Holl. *kruid*.

Kruka, v. n. 1. gå krokryggig. *Han går o kruka*. DA. *krukke*. *Han gær og krukker* (Kok).

Krukblómma, f. silén, Silene inflata.

Krummsen, adj. dvalhändt, stel i fingrarne af köld. Sm., Bl., Ög. m. fl. ds. Jfr Sv. *krum*, Fn. *krumma*, f. hopböjd hand och *klummsen* (se d. o.).

Kry te, v. n. 2. *(krydde, krytt)* bli kry, tillfriskna. Jfr *kryna*.

Krydda, f. krydda; sockergryn.

Krydd-dósa, f. dosa till förvarande af sockergryn, smärre konfekt o. d.

Kryletter, adj. krullig, knorlig (om tagel o. nöthår). Jfr nästa ord.

Krylhår, n. tagel, nöthår som genom kokning i vatten blifvit gjordt krulligt, krullhår.

Krylleka, f. rölleka, Achillea Millefolium [Th-s].

Kryna, v. n. 1. bli kry, tillfriskna. Vg., Ög. m. fl. ds.

Kränga, v. a. 2. flå, vända ut och in på. *Kränga å*, flå af, slita af häftigt eller vårdslöst. Sm. ds.

Kränka, f. fotställning för laggkärl, såsom tunnor, såar, kar o. s. v. [H-o]. Ner., Ög. ds., N. *krekkje*, n., *krakk*, m.

Krävja (95) o. **kräva**, v. a. 2. *(kravde, kravt)*. Fsv. *krævia*, Fn. *krefja*, N. *krevja*.

Krøk, m. krok, böjning, krökning (på en väg), Ner. *krök*, N. *krøg*.

Krömska, v. n. 1. småhosta, smått harkla sig. Bl. ds.

Krøppling, m. krympling, ofärdig menniska, liten stackare. Fn. *kryplingr*, N. *krypling*, D. *krøbling*.

Krøsen (12), n. kröson, lingon. Dalsl., Bhl. *kröser*, Esv. *kraus'ar*, *kräus'ar*.

Krøsnamós, n. lingonmos, lingon och mjölk.

Ku, m., se *kuv*.

Kubb, m. kubb, vedstock, sågblock, åkervält. Bl. *kubb*, vält.

Kubba, v. a. 1. jemna åkerjord medelst körning med vält. Bl. ds.

Kubbetter, adj. fyllig, kort och tjock (t. ex. om sädeskorn). Sdml. *kubbet*, N. *kubben* o. *kubbet*.

Kubb-eka, f. ökstock, eka gjord af en urholkad trästam *(kubb)*.

Kull*e*, adv. (181) i liggande ställning. *Di brotades länge o va kulle mónga gånger båe twå.* Derimot heter det *slå, køra, ramla* o. s. v. *kull*. Jfr Sv. *ner* o. *nere*.

Kulletter o. **kullier** (146), adj. kullig, som är utan horn. Fsv. *kullutter*, *kollotter*, Fn. *kollóttr*, N. *kollut*, D. *kuldet*.

Kullhäkk, m. liten låg vedhäck, liten höskrinda.

Kulryggetter, adj. puckelryggad, krokryggig. Sm., Vml. *kulrygget*, N. *kulryggja*, adj.

Kultra, v. n. o. refl. 1. kullra, tumla omkring, vältra sig. Sm., Bl., Ög. ds.

Kumning, m. kummin.

Kungshätta, f. en af magarne hos nötkreatur (nätmagen?). Jfr Uppl. o. Sdml. *kungshatt*, Ner. *kungslufva*, hvilka hafva samma bet.

Kunna, v. a. 2. *(kunne, kunne)* kunna. *Kunna säj*, hafva takt, sällskapston. Fn. *kunna sik*.

Kupjärn, n. skyffel, bred jernhacka med långt skaft, hvarmed man uppskottar (kupar) jorden kring potatisstjelkar o. d.

Kuppa, f. träskål; koppa (variola). I den senare bet. brukas ordet mest i pl. best. formen *(kupperna)*. Jfr Fn. *kúpa*, N. *kupa*, skål eller något som har form af skål, Dal. *kuppa*, koppa (variola).

Kupp-arier (kopparig), adj. koppärrig. Jfr *ar*.

Kuss, m. kalf, tjurkalf. **Kussa**, f. qviga, ko. Båda, isynnerhet det första, brukas mest som lock-ord. Ög. *kuss*, kalf, Fn. *kursi* o. *kussi*, m. kalf, N. *kussa*, qvigkalf, *kuss*, hvilket på några ställen brukas som locknamn på kor.

Kussa, v. n. 1. kalfva. Sm. ds.

Kusthålla, v. a. 4. (175) gifva kost, underhålla med mat. Vb. *kosthåll*, v. a.

Kutt*e*, m. griskulting, galt; liten gosse (skämtv.). *Hvarenda kutte*, hvarenda en (i ett sällskap), hvarenda menniska. Gsv. *kotte*, liten gris (Speg.). I bet. liten gosse är ordet mycket allmänt. Jfr Finnl. *kotti*, gosse, N. *gut*.

Kuv o. **ku** (109), m. vålm, såte. Deraf *høj-kúv*, hösåte, *halmkúv*, m. fl. Sm., Hall. m. fl. ds., Fn. *kúfr*, m. fremstaaende Top överst paa noget (Jonss.), N. *kuv*, *ku*, m. rundagtig eller afstumpet Top; Forhøjning, Pukkel (Aasen).

Kuva, v. a. 1. såta, upplägga i vålmar. Sm., Hall. m. fl. ds., N. *kuva, kuve, kue*, afrunda, sätta i kretsformig topp (spets).

Kvakkelmagader o. **kvakkmagad**, adj. som lätt får qväljningar eller kräkningar, kräsmagad [Skogsb.]. Ög., Sm. *kvakkelmagad*.

Kvakkern, adj. = *kvakkelmagader* [H-o]. Sm. *kvakker*.

Kvall, m. knöl, upphöjning på ytan af ett trä, omogen, kärnlös tall. Sm. ds. Se Rz s. 372 (*kvilla* o. följ.).

Kvallier (qvallig), adj. kärnlös, omogen (om trän). Sm. *kvallig*.

Kvall-skó (-skog), m. skog af kärnlösa barrträn. Sm., Ög. *kvallskog*.

Kvapa, v. n. 1. porla, sqvalpa. Säges om det ljud som höres då vatten skjuter upp i bubblor uti gytja och om det sqvalpande som uppkommer, då man går med vatten i stöflorna. DA. *qvappe*. Jfr N. *kvap*, mjuk massa.

Kvarken, m. (i best. form?) qvarka, hosta (hos hästar). Hall. *kvark*.

Kvasa, v. n. söla, vara lat och liknöjd. Sm. ds.

Kvase, m. sölare, lätting.

Kvasier, adj. långsam, trög.

Kvav, n. andtäppa, svårighet att andas, qvaf. Allmänt öfver nästan hela Sverige. Jfr Fn. *kvef*, snufva, N. *kvæv*, svårighet att andas, snufva.

Kvea, v. 1. *Kvea på*, yttra missnöje öfver, afundas. Hall. *kvi (qvi)*, Sm. *kvea*. Jfr Fsv. *qviþa*, frukta, qvida, Fn. *kvíða*, vara rädd.

Kveke, m. hornqvicke. Ög., Sk. *kveke*, N. *kvik*, Fn. *kvika*, f. köttet under naglarne på menniskor, under klöfvarna eller hofvarna på djur.

Kvikktag, n. hast, "hastig vändning".

Kvikktalans o. **kvikktalter**, adj. som talar fort.

Kvikktänkter, adj. snartänkt, fyndig. Ner. ds.

Kvill, f. liten bäck, rännil. Sm. ds. Deraf namnen på *Qvilla, Huleqvill* (utt. Holkvill), *Tranqvill* m. fl. byar. Jfr Fht. *kvella*, f., källa, *kvellan (kvall, kvollan)*, rinna.

Kvinna, f. hustru. *K'är o kvinna*, man och hustru. Sammans. *brórkvinna, sonkvinna* m. fl. (se d. o.). N. *kvinna*. *Kar aa kvinna*.

Kvinnfolka-sia (-sida), f. qvinnosida (i en kyrka).

Kvinnfolkatøkk', n. fruntimmerstycke.

Kvinnsel (⏑̀ ⏑), n. torrved, småstickor, hyfvelspånor o. d., som användes att upptända eld med. Sm. ds. Jfr Fn. *kynda*, elda, tända, N. *kvende* = *kvinnsel*, Sv. *bränsle*. Jfr E. *to kindle*.

Kväjsa (kvesa), f. liten blåsa eller blemma i huden. Sk., Ög., Hall. *kvesa*, Fn. *kveisa*, böld, N. *kveisa, kvesa, kvisa*.

Kväjsetter o. **kväjsier** (kvesig), adj. (146) blemmig. N. *kveisut*.

Kväller, m. qväll, afton. Förekommer i några uttryck: *bli kväller, tya te kväller*, hinna till qvällen o. s. v. Annars brukas formen *kväll.* Fsv. *qvælder*, m. o. *qvæld*, n., Fn. *kveldr*, m. (Fritzn.), men vanligen *kveld* l. *kvöld*, n. Jfr Rydqv. II. 25.

Kväll-fór (qvällfoder), n. nattfoder åt kreatur. Ner. *kvällsfor.*

Kvällmål, n. den mjölk som korna i en ladugård ge om aftonen. N. *kveldsmaal*, n.

Kvällna, v. n. 1. qvällas.

Kvällsömnier (qvällsömnig), adj. sömnig om qvällarne. Vb. *kvällssömnu*, Fn. *kveldsvæfr*, N. *kveldsvæv* o. *kveldsvævd.*

Kvärn, f. qvarn. Fsv. *qværn*, Fn. *kvern*, D. *kvärn*, N. *kvenn.*

Kvärngjuta, f., se *gjuta.*

Kvävja (95) o. **kväva,** v. a. 2. *(kvavde* o. *kvävde, kvavt* o. *kvävt)*, qväfva. Fsv. *qvæfia (qwæfwia, qvæffva)*, Fn. *kefja (kóf* o. *kafða, kafit*, Jonss.). Se Rydqv. I. 174, Rz s. 315 *(kava)* och s. 375 *(kväva).*

Kyng, m. omgång, slag, liten stund; häftigt anfall af sjukdom (födslosmärta). Ög. m. fl. ds. Jfr Rz s. 376.

Kyngatals, adv. rycktals, med vissa mellanskof (om häftiga anfall af sjukdom). Sm., Bl. ds.

Kynnier, adj. egensinnig, nyckfull, ombytlig till lynnet; glad, upprymd. Sm. *kynnig*, Ög. *kynni*, Gsv. *kyndig*, N. *kyndug*, Fn. *kyndugr.*

Kålla, f. frossa. Ög. ds., Fn. *kalda*, N. *kolda*, D. *kolde.* Jfr Fsv. *kaldasot, kallosot.* Liksom D. *kolde* förekommer ordet nästan alltid med best. art., t. ex. *få kållan, ha kållan.*

Kålle, adv. kallt. *Dä blåser kålle i da.* Ög. *kålla*, adv. kallt (P. A. Säve). Jfr Fn. *kaldi*, m. kall luft o. *kaldliga*, adv. kallt.

Kåller, adj. kall. Ög. ds., Fsv. *kalder, kaller*, Fn. *kaldr.*

Kåll-käjlla, f. källa som har kallt vatten och ej fryser till om vintern. Verml. m. fl. *kallkälla.*

Kåmm, m. kam. **Kåmma,** v. a. 1. kamma (48). Sm., Sk. m. fl. ds. Jfr E. *comb.* Rz s. 305.

Kårda, f. karda. **Kårda,** v. a. 1. karda (ull). Vb. *kår*, f., *kår(aa)*, v. a. (Unander).

Kåsa, f. båtställe, båthamn. Sk., Hall., Bl. m. fl. *kås.* Se Rz s. 379.

Kåst o. **kvast,** m. qvast. Fsv. *qvaster* o. *kaasth* (Rydqv. II. 147), D. *kost* o. *qvast (kvast)*, N. *kvast, kvost, kost*, Esv. *kost.*

Kåstaris, n. (björk-)ris till qvastar.

Kåst-øl, n. kalas vid qvastbindningen. — Denna sker vanligen på hösten straxt före tjenstefolkets flyttningstid.

Kåter, adj. bördig, fet (om jord). Jfr Fsv. *kater*, Fn. *kátr*, N. *kaat*, glad, lustig, sjelfsvåldig. Se Rz s. 380 o. *kæjta* (se nedan).

Kåtna, v. n. 1. blifva bördig, fruktbärande. Jfr *kåter*.

K'ägg (kagg, 100), m. kort, krokigt handtag på ett lieskaft. Ög *kagg*. Jfr D. *leeknag*.

K'æjge, m. kagge.

Käjlen (kelen), adj. som gerna vill smeka och smekas (om barn) Sk. *kälen*, kinkig (om barn), D. *kiælen*.

Käjl-gris o. **käjl-kutt'** (kelgris, kelkutte), m. morsgris. Bl. *kelegris, kelekotte*. Jfr *kutte*.

Käjlla (källa), f. springkälla, omurad brunn utan brunnskar. Fn. *kelda*, D. *kilde*.

Käjllrök, m. dimma, som uppstiger från källor. Sm. *källerök*.

Kæjta, f. gödande våtska, must i jorden, gödselvatten. *La-garrn står så kæjtan rinner i sjøn i ställe för på åkern*. Sm. *käta*. Hall. *käde*, m. Jfr Fn. *kæti*, f. glädje, munterhet (Hald.). Rz s. 380.

Kæjta, v. a. 2. gifva saft och must (åt jorden), göra bördig. Sm. *käta*, Hall. *käda*. Jfr Fn. *kæta*, glädja, trösta. Rz s. 380.

Käke, m. käk, käkben. Sm. *käke*, Fn. *kiálki*, N. *kjakje*, D. *kiæve*.

Käk-remm, f. kindrem på ett betsel eller en grimma. Ög. *kjäkrem*, Vb. *kekrem*, D. *kiæverem*.

Käl, n. en räfsas tvärträ eller hufvud (der räfspinnarne sitta). Ög. ds.

Käla, v. a. sätta *käl* på (en räfsa).

Käl-høvvel, m. listhyfvel. Bhl. *källhövvel*.

Kälk-ek, f. stötta, som förenar med och banke på en kälke [W-a]. Jfr *hjulek* o. *drögek*.

Käll, adj. som håller på att bli blåsur; om mjölk som ej löpnat [H-o]. Ög., Uppl. *källen*, Ns. *keller*, blåsur.

Källna, adj. blifva blåsur; om mjölk [H-o]. Ns. *kellern*.

Källra-stuka, f. källarsvale. Fn. *stúka*, f. utsprång på en byggning, kapell vid en kyrka, Fsv. *stuk*, stuga.

Käll-róning, f. källsprång, källåder, öppet ställe på en is, der vatten rinner fram [M-ö, A-y]. Sm. *källeroning*.

Kämla, f. kardad och hoprullad ulltapp. Ög., Sm. ds.

Känning, m. bekant, person som man känner. *Dänn k'ärn har känninga hvar ann kommer*. Flere landskapsmål ds., N. *kjenning*, D. *kynding*.

Känns-góer, adj. kännspak, som lätt igenkänner personer, som han förut sett. Sm. *kännesgod*.

Känn-skap, m. bekantskap. *Di hade haft kännskap mä hvarandra länge*. Hels. ds , N. *kjennskap*.

K'är (99), m. karl, äkta man. *Hänna k'är æj allti så góer ve na* (god mot henne). Sm., Bl. m. fl. ds. Jfr Rydqv. II. 30, Rz s. 309.

K'ära-k'är, m. karlakarl, förträfflig man.

K'äras (karlas), v. d. 1. vara högfärdig, öfvermodig. Sm. *karas, käras* (hårdt k).

K'ära-slåter (⏑ ⏑ ⏊ ⏑, karla-slåtter), m. så stor del af en äng e. d., som en karl hinner slå på en dag. *Dänn hära ängna* (ängen) *æj try k'äraslåter.* Hall. *karaslätt* (P. Möller s. 173 under *slätt).* Jfr Gotl. *mannaslet*, N. *dagslaatte,* f., *dagslætte*, n.

K'ära-tag (karlatag), n. dugtigt tag, manlig handling.

K'ära-vôrn (karla-vuren), adj. karlaktig; högfärdig, stolt. Bl. *karvuren,* Sm. *käravuren* (hårdt k).

Käring, f. gammalt fruntimmer; hustru, qvinna. Fsv. *kærling*, Fn. *kérling* o. *kélling* (se Fritzn.), N. *kjering*, *kjelling* hafva likaledes ofvan angifna betydelser.

Käringa-knut, m. knut som ej är rätt slagen och derföre lätt går upp. Ner. m. fl. *käringknut*, N. *kjeringeknut.*

Kåt, n. käx, gnat, kält. Bl. *ket.*

Kåta, v. n. 1. käxa, gnata, kälta, Fn. *kíta,* v. n. motsäga, *kítask*, kifva, munhuggas (Jonss.), N. *kyte*, gräla, skälla. Jfr Rz s. 317.

Kåte, m. kalfkette. Fsv. *kætti*, litet rum, ÖGL.

Kåtel, m. kittel. Vg. ds., Fsv. *kætil,* Fn. *ketill,* Fe. *cetel*, D. *kedel* o. *kiedel.*

Kåter, m. gnatare, kältare. Sm. ds. **Kåtier,** adj.

Kätt, m. kette, särskildt rum för mindre kreatur i ett fähus. Deraf sammans. *hönsakätt fårakätt, kalvakätt* m. fl. Vb. *kätt, kett.*

Kätta, v. n. 1. brukas i förbindelse med prep. *inn* o. *å* (in o. af). *Kätta inn*, stänga inn i kette. *Kätta å*, afstänga, afplanka (ett litet rum). Gsv. *ketta,* innesluta, omringa (Svedb.), Ög. *inkättad,* instängd.

Kättling, m. nyfödd kattunge, Fn. *ketlingr*, N. *kjetling*, D. *killing.*

Kåvling, m. kort afhuggen stock, oklufvet vedträ. Dimin. af *kafle.* Sm., Ög. m. fl. ds.

Kølen, adj. kylig. N. *kjølen.*

Kølla, f. kölna. Fsv. *kölna,* D. *kiølle.* Se Rz s. 343 (under *kylla*).

Kølkar, n. kylfat.

Kølgalt, m. torkugn i en kölna. Jfr D. *køllegriis.*

Kølna, v. n. 1. göra upp eld. Sm., Hall., Bl. ds. Jfr Rz s. 343.

Køll-slag, n. kylsvulst.

Køltina, f. kylfat, kar, i hvilket kylröret eller slangen till en brännvinspanna afkyles.

Kømpa å, v. a. 1. afhugga en trästock i flere mindre delar. Äfven *kømpa sönner* i samma bet. Sm. *kumpa.*

Kømping, m. afhugget stycke af en stock. Sm., Bl. *kumping.* Jfr Sv. *kubb.*

Køpmann, m. köpman, köpare. Sk. *købmann*, köpare, Fn. *kaupmaðr*, handelsman, Fsv. *köpu man, köpa man*, köpare, VML.

Køpräjv (köpref), n. brytande af köp Bl. *köprev*, Fsv. *köpruf*, n. VGL., Fn. *kauprof.*

Køra. *I äjn køra*, på en gång. Ög. *i ett köre*, Sk. *i ett körande.*

Kørdagsvärk', n. ökedagsverke.

Kørgill', n. = *kørøl.*

Körka, f. kyrka. Af detta ord finnes en stor mängd sammansättningar, t. ex. *körk-hatt, -tröja, -väst, -bøkser, -støvler* o. s. v., hvilka utgöra namn på de olika delarne af helgdagsdrägten; vidare *körk-vång* (-vagn), *-sel'* (-sele), *-pisk* (-piska); *körkfär*, f. resa till kyrkan, N. *kyrkjefær*, o. s. v. Jfr Rz s. 377, Aasen s. 256.

Körkans-kvinna (kyrkgångsqvinna), f. hustru som skall kyrkotagas. Sk. *kyrkogångskvinna.*

Körkblos (kyrkbloss), n. fruntimmer, som gerna visar sig vid kyrkan i granna, lysande kläder.

Körkgranner, adj. klädd i kyrkkläder, grannt utstyrd.

Körkskól', m. fast folkskola vid en kyrka. Jfr *fløttskól'*, *småskól'.*

Körkstall, n. ett vid en kyrka uppsatt stall, hvari de kyrkobesökandes hästar insättas under gudstjensten.

Körkstua, f. socknestuga. Kallas äfven *sokknastua* och *sokknahus.* Vb. *körkstugu.*

Körming, f. pors, Myrica gale. Vg. *körning* (Ihre, DL.).

Körna, v. a. 1. kerna (smör). Bl. *kjorna*, Fn. *kirna*, Fe. *cernan*, E. *to churn.*

Körna, v. a. 1. rensa korn från agnar sedan det är tröskadt från sträen, men innan det kastas. — Kornet utbredes för detta ändamål på loggolfvet och tröskas med slaga. Allm. i Götaland. DA *körne* l. *kørne*, Ns. *korne.*

Körning, f. så mycket tröskadt korn, så stor korndråse, som kan på en gång *körnas* eller befrias från agnar. Sk. ds., DA. *kiørning.*

Körngås, f., (pl *-gåsa)*, bröd med påbredt kernfärskt smör. Jfr Sv. *smörgås.*

Körntörl' (kerntörle), m. kernstaf. Vml. *kärntyl.* Jfr *törle.*

Kørøl, n. gästabud för personer, som varit behjelpliga med körslor, t. ex. att bortföra sten från odlingar, timmer eller ved från skogen.

Køtt-so (-sod, 30, 84), n. köttspad. Se *so*.

Køttsoppa, f. kokt eller stekt bit eller skifva af kött. Se *soppa*.

L.

La, n. sädeslada (för otröskad säd) vid sidan af en loge. Bl., DA. *lad*, Fn. *hlað*. — **La,** n. lad på en väfstol förekommer likaledes, hvaremot orden *skedklofve* och *slagbom* mig veterligen icke brukas, åtminstone icke i skogsbygden.

Laa, f. lada. Brukas nästan alltid om höladan bredvid fähuset. — Höladorna ute i ängarna kallas *mahus* eller *ängahus*.

Labånn (ladband), n. hvardera af de spännbjelkar, på hvilka skullen öfver en loge *(ló-slimnran)* hvilar.

Laddtäjn, m. laddstock. Jämtl. *ladtein*, Dal. *ladten*, N. *ladtein*, Esv. *lantajn*.

Laffsa, v. n. 1. gå illa, så att skosulorna släpa mot golfvet eller marken. Sm., Bl., Ög. ds. **Laffser,** m. **Laffsa,** f.

La-garr, m. ladugård, fähus. Se *garr*.

La-garrsdags, adv. tid att förrätta morgon- eller afton-sysslorna i ladugården.

La-garrsräkka, f. uthuslänga. Jfr Bl. *larälcka*, lada.

Laken (10), n. lakan. D. *lagen*, N. *lakan, lak, lak'en*, Ns. *laken*.

Lakk, m. lank. Se *ättlakk*.

Lamen (⏗⏑), adv. lagom [W-a].

La-mol' (ladmole), n. hösmolk som uppsamlas i en lada. Jfr *mole* o. *højmol'*.

Lan, f. lana, ett slags fiskeredskap. Se Rz s. 391.

Landtmjätara, m. landtmätare. Jfr *mjäta*.

Lape, n. dricka l. välling åt hundar och kattor. Sm. *lapa*, n. Jfr Sv. *lapa*.

Lappa, v. a. 1. *Lappa körktaket*, plikta för otidigt sånglag. *Tidt som lappa vanta*, tidt och ofta, eg. så ofta som vantar behöfva lappas. Ordspråk.

Larve, m. liten gosse, "larf". Jfr Sv. *larfva*, gå osäkert och vacklande.

Lasakavring, m. *kavring* med sönderklippta trasor till islag. Jfr *lase* o. *kavring*.

Lasakrämara, m. lumpsamlare. (Skällsord). Sm., Hall., Sk. *lasakrämare*.

Lasatäkk', n. täcke med sönderklippta trasor till islag. Bl. *lasatäkke*.

Lase, m. trase. Allmänt i Göta rike. D. *las* o. *lase*.

Lasen, lasetter o. **lasier,** adj. (146) trasig. Fn. *lasinn*, D. *laset*, Sm. m. fl. *lasig*. Jfr *lasmetter*.

Laska, v. n. 1. springa. Ordet brukas nästan endast vid en jullek med nötter, som går så till, att en person lägger en nöt under ett af sina fingrar och en annan söker gissa under hvilkendera det är. Derunder vexlas följande ord.

"Minn só laska te skógs".
"Minn mä."
"Hvikket træj bó hónn unne?"

Lasmetter o. **lasmier,** adj. (146) trasig, söndrig. Hall. *lassmig*.

Latan, f. i best. form, venstra handen. Jfr It. *mano stanca, braccio stanco*, Fr. *gauche*. Se Dz, Et. Wb. I. 396, II. 306.

Late, m. lättja, ett slags personifikation af lättjan. Brukas mest i best. form. *Ge mäj paten, så få du laten. Ge laten*, gifva natthugget, datten. Flere landskapsmål hafva *late* såsom femininum. Fsv. *lati*, f., Fn. *leti*, f. N. *leta* l. *lete*, f.

Latdrög, f. lättjefullt fruntimmer.

Latkløv, f. liten klöf på fötterna hos vissa djur, lättklöf. Hels. m. fl. *latklövar*, pl.

Latta, f. liten trampa på en väfstol [Landsb.]. Jfr Nht., Fr. *latte*.

Lattsin, n. = *leken*.

Le, n. led, grind [Skogsb. utom Th-s, der äfven *grinn* förekommer]. Fsv. *liþ*, *lid*, Fn. *hlið*, n.

Leabånk' (ledbanke), m. rörlig slå på framkärran af en vagn, på hvilken vagnskorgen hvilar, vändbanke. Ledbanken rör sig fritt omkring en jernbult *(bånkanagel)* och har uppståndare *(målstaka)*, som hålla vagnskorgen fast. Ner. *lebank*.

Lealøser (ledlös), adj. lös, rankig, utan kraft i lederna. Bl. m. fl. *lealös*, Gotl. *lidlaus*, D. *ledeløs* o. *ledesløs*.

Leastölp', m. grindstolpe. Fsv. *liþstolpi*, D. *ledstolpe*.

Lee (lede), m. liten låg grind, t. ex. en trägårdslucka, spjeldörr till ett fårhus. Sm., Bl. ds., Esv. *lede*.

Lega, lege, f. (7) renta, intresse. *Ha pänga på lege*, ha penningar utlånta mot renta [W-a]. Bl. *lega*, Fn. *leiga*.

Leken, n. leka, ett slags ögla så inrättad, att hon vrider sig omkring en tapp, liksom en urnyckel. Brukas på kedjor, rep o. d. på det de ej må snos [W-a]. Ner. *le(d)kinn*, DA. *lægend* l. *lægn*, N. *leikjende, leikande*, Fn. *leikandi*, axel (Hald.).

Lekstua, f. hus eller rum der dansgille hålles, danssal, dansstuga. Allmänt enl. Rz. D. *legestue*.

Lell, konj. ehuruväl, likväl, fastän. Detta ord, som finnes upptaget re-

dan uti Ihres dialectlexicon, men hvarken i hans glossarium eller hos Svedberg, Spegel eller Sahlstedt, återfinnes icke destomindre hos äldre svenska författare, t. ex. i företalet till Bures upplaga af Konunga- och Höfdingastyrelsen: "Hvar så hende at sielve underwijsaren frånfölle, så kan *lel* vnderwijsningen reckja mångom efterkommandom til större nytta". En versrad af Daniel Achrelius, död 1692, har följande lydelse: "Lell vill man nu kort betrakta". Se Svenska Vitterheten af L. Hammarsköld, 2:dra uppl. (Sthlm 1833) s. 117. Sm., Ner. m. fl. ds., N. *lel, lell* (Aasen o. Lv). Sannolikt är det ingenting annat än en sammandragning af *likväl*, D. *alligevel*, N. *likevæl, livæl.*

Lenfällier, adj. medgörlig, eftergifvande, mild till lynnet. Sk. *lenfällig.*

Lerja, f. lergrund, lerjord. Sk., Hall. ds.

Leten, adj. Säges om en som tros vara kramad af en gast.

Letter (åt), adj. led, utledsen (vid). Sm. ds.

Leva, v. n. 2. *Leva ve*, lefva af.

Levermannsänka, f. frånskild hustru, hvilkens man lefver, gräsenka.

Li, f. lång brant backe på en väg. Allmänt i Svea o. Göta rike enl. Rz. Fsv. *liþ, lidh, lid*, Fn. *hlið*, f., N. *lid* o. *li*, D. *lid, lide.*

Liabränna, f. ställe på marken, der gräset blifvit afhugget så nära jorden, att gräsrötterna skadats. Sdml., Ner ds.

Lialår, n. den lille tånge på en lie, som fästas vid *ørvet* (lieskaftet). Sk. *lelår*, DA. *leelaar.*

Lialøp', n. gräs som växer upp efter den egentliga höslåttern. Sm. Bl. m. fl. *lialöpe.*

Lia-ræjta, f. o. **liaræjtara,** m. träkloss med inskärning uti, som användes att göra liar, som kroknat, raka. Sm. *liarätta.*

Liaspeta, f. liten kil som sättes inom *liatåten* (se nedan) i lieskaftet för att hålla lien fast vid detta.

Liatåt, m. det band, vanligen en klufven ektelning, hvarmed en lie fästes vid sitt *örve* (skaft). Bl. ds.

Lika, v. impers. 1. behaga, vara i smaken, finna sig väl af. *Dä lika mäj inte o æjta.* Fsv., N. *lika*, Fn. *líka.* Se Rz s. 403.

Likatokken, adj. likadan (som förr). Vb. *liktokken.* Jfr *tokken.*

Liker, adj. (*likara, likast* o. *likst*) lik; sannolikt (i neutr.); god, lämplig, duglig. *Hann æj likst* (bäst). Fsv. *liker*, Fn. *líkr.*

Liksen, adj. bra, duglig, förträfflig [A-y]. Ög. ds.

Lik-skerva, f., se *skerva.*

Likspån, m. talg som flyter ut från ett ljus och kröker sig som en hyfvelspåna. Anses, synnerligen om det sker julafton, betyda dödsfall inom slägten. Ner. *likspån*, f., N. *likspon*, m.

Lille jul, m. trettondagshögtiden. **Lille julaften**, m. dagen före trettondagen. Ög. *lilla jul*, trettondagsafton.

Lille govale, m. liljekonvalje. Jfr Gotl. *lillkungvall*. Se *góvalle*.

Lillgångel, m., se *gångel*.

Limme, m. knippa af 24 lindockor (*lokka*, se *lokk*). Hall. ds., D. *lime*. Jfr Fsv. *lime*, Fn. *limi*, spö, vidja, qvast. Se Rz s. 404.

Lin, n. foder på kläder. Ög., Sk. ds.

Lina, f. lina, rågång, gränslinie mellan egor. Vg. ds.

Lina, v. a. 2. (*linte*, *lint*) sätta foder (*lin*) på kläder. Sk., Hall. ds.

Ling, f. lind, Tilia europæa. **Linge**, n. lindskog; lindvirke. [Skogsb., 89]. Fn. *lind, lindi*.

Linnen, adj. linne-, af linne. *En linnen klut*, en linnelapp. Fsv. *linin*, *linnin*, D. *linnet (linned)*. Jfr *ullen*.

Lipa, v. n. 1. o. 4. (178) lipa, gråta, grina. Sm., Ög., Sdml. *lipa* (*lep* o. *lipada*, *lipt* o. *lipat*).

Lipsen, adj. gråtmild, grinig.

Lipsigg, m. blödigt eller ondsinnadt barn.

Lira (28), f. lyra. Allmänt i södra Sverige. Ns. *lier*, *lire*, Fht. *lira*.

Lirk, m. dyrk. **Lirka**, v. n. 1. lirka, dyrka (upp ett lås). Båda orden förekomma allmänt i södra och mellersta Sverige.

Lista, f. lista; barnlinda. D. *list* o. *liste* ha samma bet.

Livgris, m. gris som är ämnad att uppfödas. Finnl. *livsgris* .Jfr N. *livfe*, kreatur som är ämnadt att uppfödas. Se Aasen.

Livkøp, n. köpskål, handsöl. Sm. *lifköp* (Hyltén-Cav., Vocab. Vær.), D. *lidkiøb*, Fsv. *lipköp*, BR. Jfr Mb., Dansk Ordb. I. 1401.

Livstøkk', n. lifstycke, karlvest. Hels., Bhl. *livstykke*, N. *lystykkje* o. *lystykk*.

Liärv' o. **liørv'**, n. lieskaft, lieorf. Se *ørve*.

Ljómma o. **lómma**, v. n. 1. ljuda doft, genljuda, susa. Hels. *ljumma* l. *ljomma*, Sm. *lomma* o. *lömma*, Gsv. *hlioma* (Rydqv. III. 82), *lomma*, Fn. *hlióma*, *hlymja*, N. *ljoma*, *ljøma*. Se vidare Rz s. 410.

Lju l. **ljug**, n.? osanning. *Dä va ljug*. *Dä ska bli ljug*, det skall bli osanning, skall ej lyckas, ej bli af.

Ljuhördt, adv. mottagligt för ljud, ljudfullt. *Dä va så ljuhördt i körkna i da, för dä va så lite folk*. Hall., Bl. *lyhört*.

Ljummier, adj. ljum.

Ljusa, v. n. o. a. 1. (*ljuste*, *ljust*) lysa; afkunna lysning till äktenskap. *Lätta ljusa på nena*, låta lysa till äktenskap i nedanet. *Ljúsa opp*, tillkännagifva från predikstolen att någonting blifvit hittadt. Sm., Öl., Bl. ds.

Ljusakista, f. brädställning på logar att sätta ljus uti under den mörka delen af dygnet.

Ljusaspeta, f. ljussticka. Jfr *speta.*

Ljusk (u[1]), m. ljumske. Sm., Bl. m. fl. *ljuske*, Vb. *ljusk*, Fsv. *ljwske* (Reuterd., G. Ordspr.), Fn. *ljóski*, D. *lyske*. Ännu hos O. Dalin förekommer pl. *ljuskar*, t. ex. i början af Sagan om hästen.

Ljusläjk, m. ljushet, ljust utseende. N. *ljosleikje*, Fn. *liósleikr.*

Ljuspilt o. **lyspilt,** m. brudsven, marskalk vid bröllop.

Ljuter, adj. ful, vanskaplig. Dal. *liot*, Sm. m. fl. *ljut*, Fn. *ljótr*, N. *ljot*, *ljøt.*

Lo (lod, 30), n. lödja, vårull. Sm. *lu*, Ög. *lå (lo)*, N. *lo*, f., D. *laad*. Jfr Fn. *lóð*, ludenhet, lödja (Hald.).

Ló o. **lóe,** m. tröskloge. Fsv. *lo*, *loghe*, D. *lo.*

Lóaklift o. **lóakloft,** f., se *lóasul.*

Lóasó o. **lósó,** f. Förekommer vanl. i best. form: *lósóna* l. *lóasóan*, den stock under en loge, i hvilken golfplankorna äro inkilade och på hvilken de hvila. Sm *loasoan* o. *loasuggan.*

Lóasul o. **lóasøl,** f. kallas hvardera af de båda stolpar på sidorna af en loge, som uppbära skullen *(lóslinnran)* och i hvilka de planker som utgöra logväggen *(balken)* äro inhuggna. De äro dessutom försedda med trappformiga inskärningar och pinnar på sidan för att tjena till stegar, då man vill klifva upp på skullen. Kallas äfven *lóaklift* o. *lóakloft*. Jfr *sul.*

Lóavift, m. vifta af träspjelar eller näfver för att vifta bort dam och agnar från säd, som kastas.

Lóaving', m. fogelvinge som begagnas till vifta på en loge (se *lóavift*).

Lóe, m., se *ló.*

Löen, adj. luden. Dal. *lodin*, Vg. *loen*, Fsv. *lopin*, *ludhin*, Fn. *loðinn*, gråsrik, luden, N. *loden*, *loen*, *laaen*, *løen*, luden.

Loge, loje o. **löje,** m. låga. Fsv. *lughi*, *loghi*, Fn. *loge*, D. *lue*, N. *logje*, *loje*. Jfr Rydqv. Sv. Spr. L. II. 188, Hist. Språkf. s. 25 o. följ.

Logmunn o. **lojmunn,** m. draghål ofvanför dörren på en ugn.

Lok, m. lock. D. *laag*, N. *lok*, Fsv. *lok*, *luk*, Fn. *lok.*

Loke, m. en af tarmarne hos idisslande djur.

Lokk, m. väggspindel, Phalangium Opilio. Finnl. *låkk*, Vg. *låkke* (Rz), Fsv. *lukke*, *lokke*, Esv. *luck.*

Lokk, m. docka lin. D. *(hør-)lokk.*

Lokka, v. a. 2. stänga, tillsluta. *Lokka opp*, öppna [Skogsb.]. Gotl. *lukka*, D. *lukke*, Fsv. *luka* o. *lukkja*. Jfr Rydqv. I. 233, Rz s. 413.

Lokkanät, n. spindelväf. Ög. m. fl. ds., Fsv. *lokkanät*, *lukkanät*.
Lokna, v. n. 1. löpna (om mjölk). Jfr *lopna*.
Lokt, m. lukt. **Lokta**, v. n. 1. Fsv. *lukt* o. *lokt*.
Lómma, v. n. 1., se *ljómma*.
Lomt, adv. lugnt, icke blåsigt.
Lopna, v. n. 1. löpna (om mjölk). Jfr *lokna*.
Lórt, m. smuts; ogräs. *Dä æj så mønn lórt i tóet* (linet). Ner., Ög. ds.
Lórt-spigg, m. ett slags småfisk (spigg, Gasterosteus aculeatus?).
Losier, adj. lös, lucker. *Jórna æj så losi i dänne åkkern*.
Ló-slinner, f., se *slinner*.
Lósó, f., se *lóasó*.
Lossa å, v. a. 1. aflösa, träda i en annans ställe vid arbete, vakthållning o. s. v.
Lost, m. lust, begär. N. *lost*, Fn. *losti*.
Lótel', n. loggolf. Se *tele*.
Lott, m. *Ha te lotta*, hafva (andras bin, får e. d.) under sin vård mot vilkor att erhålla en del, vanligen hälften, utaf afkastningen. *Lemna te lotta*, lemna i andras vård under nämnde vilkor. Ner. *lottning*, f. har samma bet. Se vidare Rz s. 400.
Lovas, v. refl. 1. förlofvas.
Lovnings-øl, n. förlofningskalas.
Lu (104), m. lur (blåsinstrument). Fn. *luðr*, N. *lur* o. *lu*.
Lua, f. mössa, lufva. Sk., Bl. ds., Esv. *lúa*, fruntimmershufva, D. *lue*.
Ludd, m. lugg på tyger, hattar o. d. **Luddsleten**, adj. luggsliten.
Luffs, n. sakta lunk, lufsande. **Luffsa**, springa sakta, lunka. Båda allmänna.
Luka, v. a. o. n. 1. rensa, taga bort ogräs. Bl., Sm., Vg. ds., D. *luge*, Ns. *luken*. Se Rz s. 413.
Lumma, f. [o. **lumme**, m., M-ö, enl. uppgift] ficka, kjortelsäck. Ög. *lomme*, m. (Rääf). Flere landskapsmål *lomma* o. *lumme*, f., D. *lomme*, N. *luma*, f. o. *lumme*, f. (o. m.).
Lummduk, m., se *lummnäsduk*.
Lummer, m. gelé, geléartad massa. Dal. *lummer*, ett slags maträtt, gröt af blod och mjöl (Ihre, DL. s. 108, Gl. II. 104), DA. *lummer*, n. soppa eller välling af blod och gryn. Se Mb., DL. s. 335.
Lummnäsduk o. **lummduk**, m. näsduk. Bl. *lummeduk*.
Lummra säj, v. refl. 1. antaga en geléartad form. Bhl. *lumra sej*, mosa sig.
Lummflaska, f. liten flaska att hafva i fickan. Sm. m. fl. *lummeflaska*, D. *lommeflaske*.
Lummklokka, f. fickur.

Lummspegel, m. liten spegel att båra i fickan. Sk. *lommespegjel,* D. *lommespeil.*

Lunge, adv. redan. *Di hade lunge gått, när ni komm.* Ner. *långe.* Hvarken *lunge* eller *långe* finnes upptaget i någon svensk ordbok. Likväl förekommer det förra någongång i äldre svenska böcker, t. ex. uti inledningen till Spegels glossarium (s. 11). Uti Ihres dialektlexikon uppgifves *lunge,* med bet. längesedan, tillhöra Östgötamålet.

Lungsen (⏗ ⏑), adv. längesedan.

Lunna, m. pl. stockar eller trästammar, som tjena till underlag, der något skall dragas fram. Fn. *hlunnr,* trästock, pl. *hlunnar,* Fsv. *lunnar,* m. pl., DA. *lunner,* m. pl., N. *lunn,* m. sing.

Lunnaløser, adj. rankig, som står osäkert (om saker). N. *lunnelaus,* om ett landningsställe som saknar båtrullar (*"lunner"*). Aasen s. 288.

Lurja, v. a. o. n. 1. lura, bedraga. *Lurja må,* listigt, slugt handtera. Sm. ds.

Lurka, f. liten flaska (att hafva i bröstfickan). Bl. ds., DA. *lærke* (Seeland), *lurre, lurres* (Slesvik). Se Mb., DL. s. 336.

Luter, adj. lutande, krokryggig. Sm. ds., Fn. *lútr,* N. *luten* o. *lut.*

Lya, v. n. 2. lyda; lyckas (impers.). *Ingenting vill lya för ann.* N. *lyde.*

Lyas, v. dep. 2. (*lyddes, lytts*) lyssna. *Lyas på,* höra på. *Lyas te, åt, ätte,* höra efter. (Tonen på prepositionerna). Allm. enl. Rz. N. *lydast, lyast, lyest, lys; lye paa,* höra på, *lye aat,* lyssna noga, *lye ette,* höra efter. Aasen s. 289.

Lymsker, adj. lömsk. Gotl., N. *lymsk,* D. *lumsk,* Fn. *lymskr.*

Lyng, f. lögn. Vg., Sm. m. fl. samt Fsv., N. *lygn,* f.

Lyse, n. ljus, någonting att lysa med (ljus, trästickor). Ög., Ner. ds., Fsv., N. *lyse.*

Lyspilt, m., se *ljuspilt.*

Lågräjster (lågrest), adj. (hus) med låg takresning. N. *laagrosta, laagrøyst.* Jfr *räjst.*

Låmm, n. lam. **Låmma,** v. n. 1. lamma (48). Sk., Sm. ds.

Låmmabæjg', m. årsgammal bagge, bagglam.

Låna, v. a. o. n. 2. (*lånde* o. *lånte, lånt*) låna. *Låna hus,* söka erhålla natthärberge.

Lång-aksier (långaxig), adj. som har långa ax. Hels. *långäkst.*

Långavans, -avens (⏗ ⏗ ⏑, "långafundandes"), adj. långsint.

Långavun, -aven (⏗ ⏗ ⏑), m. långsinthet, lång afund.

Långemann l. **långmann,** m. långfingret. Ög., Bl. *långemann.* Se *finger.*

Långkommling, m. långväga resande. Sm. ds.

Lång-röt', m. qvickrot, Triticum repens. Sk. *långröte* (Linnæi Skånska Resa s. 51).

Långskrånglier, adj. skranglig, lång och mager. Ner. ds., Dal. *långskranglig*. Jfr *skrångla*.

Långtrav', m. 24 sädeskärfvar uppresta parvis mot hvarandra till torkning. *Rogen far illa å ringnet* (regnet), *hann står på långtrav'*.

Långtröja, f. kavaj, lång tröja som räcker nedom lifvet. Ög. ds.

Långvajng o. **långvång**, m. stången, som förenar fram- och bakkärran på en vagn. Sk., Bl. *långvagn*, D. *langvogn*, Nht. *langwagen*.

Lånka, f. anka. Bl., Ög. m. fl. ds.

Lånka, v. n. 1. gå illa, halta, gå som en *lånka* (anka). Ner., Ög. m. fl. *lanka*. Jfr Rz s. 392.

Låp, n. våp, narraktig menniska. Sm., Bl. ds., Ög., Vg. *låpa*, kalkonhöna; enfaldigt fruntimmer.

Låpa, v. n. 1. våpa, bära sig narraktigt åt. Sm. ds.

Låpetter o. **låpier**, adj. (146) våpig, narraktig. Ög. *låpeter*.

Låra, v. n. 1. kasta (stenar o. d.) under låret genom skrefvet. En gosslek.

Lårda (105), f. låda. Jfr *r* i D. *daarlig*, dålig.

Lås, m. (aldrig neutr.), lås. Fsv. *las*, m. Fn. *láss*, m., N. *laas*, n. Se Rydqv. II. 33.

Låta, v. n. 4. (175) låta, ljuda. Se Rydqv. I. 160. Jfr *lätta*.

Låtas o. **låss**, v. dep. n. 2. o. 4. låtsa. Fn. *látast*, N. *laatast*, *laast*, *laas*, Esv. *låas*.

Lä, n. hvarf af sädeskärfvar i en lada.

Läa, v. a. 2. (171) ladda (ett skjutvapen); inlägga sädeskärfvar hvarftals i en lada. N. *lada*, *løde*, *ledje*, *læa*, lada.

Läddika, f. liten låda vid ena ändan i en kista. Sk., Hall., Bl. ds., Fsv. *ladikka*, f. liten låda, D. *lædike*, *ledike*, Nht. *lädchen*.

Läger, n. så många sädeskärfvar som på en gång framlägges på logen för att tröskas.

Lägg, f. lagg, kant på läggkärl; den närmast fast mark belägna fruktbara delen af fly, kärr, *fän* e. d. Allmänt i Svea och Göta land enl. Rz Fn. *lögg*, lagg.

Lägga, v. a. 2. (*lae*, *laggt*) lägga. *Lägga inn på*, lagsöka. *Lägga omm*, omlägga; slå, tukta. *Lägga opp*, upplägga; dikta, författa. *Blómmapojken* (Bloms pojke) *har laggt opp en visa omm Erik i Hult*. *Lägga på*, pålägga; låta lefva, uppföda (om kreatur). *Lägga te*, tillägga; slå till, gifva ett slag. *Lägga ve*, öka vid en tråd utan att knyta, t. ex. vid garnspolning. *Lägga åt*, trycka

till, hålla något hårdt emot ett annat, t. ex. vid slipning. N. *leggja (lagde, lae, la', lagt).*

Låggdags, adv. tid att gå till sängs. Sm. (Vestbo) *låggedags.*

Låggkniv, m. fällknif. Sm. ds., D. *læggekniv.*

Låj*e*, m. leda, afsky. D. *lede*, N. *leide (leia)*, f., Fn. *leiði*, m.

Låjhåjt (ledhet), f. otyg, djefvulskap. Sm. *lajheit*, otäckhet.

Låjjing (leding), m. ful eller elak person. Ordet *leding* är allmänt i Svea och Göta rike enl. Rz (s. 388).

Låjksen, adj. lekfull, yster. Bl., Hall. m. fl. *leksen.*

Læjlla, adv. lätt, sakta, varsamt (om vidrörande). Sm., Bl. m. fl. *lälla.* Jfr Fn. *léttliga.*

Låjnlåjk, m. lenhet. N. *linnleikje*, Fn. *linleikr*, mildhet.

Låjrbånk o. **låjrló**, m. trähställning på hvilken ler beredes till murbruk.

Låjrtag, n. lergrop hvarifrån ler hemtas.

Låjss, v. dep. 2. ledas, hafva ledsamt. Gotl. *laidas* (pres. *lais*).

Låjssen, adj. ledsen.

Læjt*e*, n. låte; simblåsa hos vissa fiskar, isynnerhet mört. Bl. *låte* (Rz s. 398).

Læjtta, f. venstra handen. Sm., Bl., Hall. m. fl. *lätta.* Se Rz s. 422

Læjttblåster, adj. medgörlig, efterlåten. Jfr Sm. *lättbläsen.*

Læjtthånnter, adj. vensterhänd. Sm., Bl. m. fl. ds. Jfr E. *left-handed.*

Læjttlåjk (lättlek), m. lätthet. Fn. *léttleikr.*

Læjttning, f. lättnad, lindring. Sdml. *lättning*, N. *lettning.*

Låjv (lef), m. aflång kaka af mjukt bröd. Sm., Öl., Bl., Ög., Vg. *lev*, Fsv. *lever*, Fn. *hleifr*, N. *leiv*, D. *lev*, Got. *hlaifs.* Se Rz s. 399.

Læjviser, adj. enfaldig, tölpig i tal och uppförande. Sm. *lävis*, pratsam, munvig. Fn. *læviss*, listig, illslug.

Låkhull, n. läkkött.

Låkt*e*, n. läktare i en kyrka.

Låmm, m. lucka, fönsterlucka, fallucka. N. *læm*, Fn. *hlemmr.*

Långda, f. = *långvajng.*

Låp*e*, m. läpp. Vg., Sm. ds., Fsv. *læpe*, N. *lepe*, D. *læbe.*

Lår, n. läder. Fn. *leðr*, N. *lær*, *ler.*

Låra, f. undervisning. Brukas utom i sådana sammansättningar som *skómakralära, skräddralära* o. d. äfven i *doktralära, prästalära, landtmjätralära*, undervisning för att bli läkare, prest, landtmätare, m. fl. N. *læra* har samma bet.

Lårblakka, f. läderlapp, flädermus, Vespertilio Noctula. Fn. *leðrblaka.*

Läret, n. lärft. I sammans. förekommer ömsom *lär* och *lärs*, t. ex. *lärskjórta*, *lärsvär*. Sk. *läred*, *läret*, Vg. *läritt*, D. *lærred*, Fsv. *lerept*, *lærept*, Fn. *lérept*.

Lärtång (lädertång), f. jerntång med ränder uti käfterna, som användes att uttänja läder med. *Lädertång* uppgifves af Rz vara allmänt.

Läsa, v. a. o. n. 2. o. 4. (174) läsa. Den starka imperfektformen *las* förekommer mig veterligen endast i Thorsås; sup. *läse* är allmän. *Läsa framm säj*, beredas till sin första nattvardsgång. Se Rz s. 421, Rydqv. I. 157.

Läsbarn, n. nattvardsbarn. N. *lesarbonn*, DA. *læsebarn*,

Läsmöt', n. husförhör.

Lässa, v. a. 2. lassa, lägga lass på kördon. Allmänt enl. Rz. Fsv. *læssa*, Fn. *hlessa*, N. *lessa*, D. *læsse*.

Läss-stång, f. stång som lägges på hö- och sädeslass och fastsurras med rep för att hålla lasset fast. Sk., Hall. *lass-stång*, Fsv. *læssistang*, D. *læssetræ* hafva samma bet.

Lätta, v. a. 2. (171) låta, tillåta. *Lätta opp*, öppna. *Lätta va*, låta vara. *Lätta å*, aflåta. Jfr E. *to let*. I Fe. finnes ett svagt verb *letten* (*letted*, *letted*). Mätzner, Engl. Gr. I. 341.

Lättsinn, n. = leken [Th-s].

Løftstæjtta (lyftstätta), f. stätta med två par störar inborrade i flyttbara klossar, så att hon kan öppnas såsom en grind. Ög. *lyftled* har samma bet. Jfr *skøttlastæjtta*.

Løja, v. a. 2. löga.

Løjbet, n. [M-ö] o. **løjbuss**, m. matbit som man förtär efter att hafva lögat sig.

Løkka, f. liten inhägnad åker, täppa. Bl., Bhl. m. fl. ds., Fsv., N. *lykkja*, D. *lykke* o. *løkke*.

Løkt, f. slut. Brukas endast i best. form.: *te løktna* l. *te løktan*, till slut, samt i sammans., t. ex. *vinterløkt*, *vårløkt* m. fl. Vb. *lykkt*, Fsv., Fn. *lykt*. Rydqv. II. 93, Rz s. 413.

Løkta, v. a. 1. lykta, sluta. *Løkta å*, afsluta. *Løkta sina daa*, dö.

Lømning, f. röst, anlag för sång eller musik [M-ö]. Sk. m. fl. ds., Kl. *lömning*, melodi (Craelius s. 407). Jfr Gsv. *lomma*, Fn. *hljoma* o. *hlymja*, genljuda. Se Rz s. 410.

Lön, f. lönn, Acer platanoides. Gotl. *lyn*, m., D. *løn*, Fn. *hlynr*, m. (enl. Fritzn. s.). Jfr Rydqv. II. 305.

Löndakåa, f. kåda mellan safringarne på gran. Brukas till läkemedel. Sdml. *lönnkådä*. På samma sätt **löndalårda**, f. lönnlåda, **löndalås**, m, lönnlås, **löndatrappa**, f. lönntrappa, m. fl. Jfr Fsv. *lönder*, hemlig.

Lône, n. lönnvirke; lönndunge.

Lônnstikka, f. hjulpinne (på vagnsaxlar). Hall., Sm. ds., N. *lunnstikke*, D. *lundstikke*. Jfr Fn. *hlunnr*, stock att rulla fartyg på, Fe. *lynis*, axel.

Løpa, v. n. 4. (179) löpa. **Lôpa opp**, gro, komma upp (om gräs och sädesslag). Deraf perf. partic. *opplôpen*. *Kórnet æj opplôpet*. Se Rz s. 395 *(laupä)*.

Løp-äjll (löpeld), m. skogseld, som hastigt sprider sig i torrt gräs eller vissna trån. Sm. *löpell*.

Lør, adj. eldfängd (i egentl. mening). Bl. ds. Jfr Nht. *lodern*. Rz s. 412.

Løsa, v. a. 2. lösa, inlösa, köpa. Sk., Hall. *lösa*, N. *løysa*, *løse* hafva samma bet.

Løser, adj. (147) lös. *Løser i bussen*, sqvalleraktig, talträngd. Fn. *lauss*, Fsv. *lös*, Esv. *laus'er (laus, lust)*. Jfr Rydqv. II. 416.

Løshållen, adj. lösmunt, lättstyrd (om hästar och oxar).

Løsing, m. säd som icke bindes i kärfvar, utan utbredes till torkning och inköres såsom hö, lösa strån som uppsamlas efter bergning af sädeskärfvar. Uppl. ds.

Løske, adv. lös och ledig, utan börda eller lass, utan sysselsättning. *Gå løske*, gå ledig, utan arbete. *Springa løske*. Om hästar, då de ej äro spända för åkdon eller hafva någon börda. Allmänt enl. Rz. Jfr Sv. *lösker*.

Løsläjk, m. löshet. N. *lausleikje*, Fn. *lausleikr*.

Løs-styver, m. slant, kopparslant. Allmänt.

Løvbrott, n. löfskog der löf brytes till vinterfoder åt hästar och får.

M.

Ma (mad), f. sankt, men slätt och jemnt ängsfält (som öfversvämmas af vårflod). Allmänt enl. Rz. Fd. *mad*, DA. *mad*, *ma*. Deraf flere sammans.: **Madun**, n. ängsull, Eriophorum vaginatum. Allm. i Göta rike. **Mahus**, n, hölada på en (aflägsen) slätteräng. **Mahøj**, n. hö från en *mad*. Allm. i Göta rike. DA. *madhø*. **Mali'** (madlie), m. lång lie, som begagnas vid slåtter på slät mark. Sm. *madlie*. **Maäng**, f. kärräng. Allm. i Göta rike, DA. *maeng*. Ordet ingår dessutom såsom sista led i en mängd sammansättningar, t. ex. *gårsma*, *körkma*, *skólma*, en vid en gård, kyrka, skola belägen mad. Deraf äfven namnen på socknen *Madesjö* (utt. *Masjø)* samt byarna *Gangsmad* (utt. *Gångsma)* o. *Ugglemad* (utt. *Óggelma)*.

Ma, n. småfisk till bete på metkrokar. **Maa**, v. n. 1. fiska småfisk till bete på metkrokar. Sm. ds., D. *made*, sätta mask på en krok.

Mabrókvinna, f., se *mórbrórkvinna*.

Madda (mä), v. n. 1. sträfva, arbeta (långsamt, utan ifver). *Gubben madda mä o slå, männ ann tya inte møe* (orkar icke mycket). Sm. ds.

Maffe, m. kaxe, bjesse. Vg. *maffe*, groft byggd tjur, Gotl. *maffen*, def. något utmärkt godt.

Magerläjk, m. magerhet.

Magstjälpa, v. a. 2. vända hufvudet ned och fötterna upp på ett barn, under det man håller det om lifvet.

Make. *I make*. adv. (eg. dat. sg. af *mak*) i sakta mak. N. *i makje*.

Makka (ihóp), v. a. 1. röra ihop, blanda mjöl och potatis e. d. till svinmat. Hall. *makka*, arbeta något illa, fuska, D. *makke*. Se P. Möller s. 122.

Makorje, m. arsenik (mercurium).

Maksissa (⏑ ⏒ ⏑), v. n. 1. göra konster, hoppa öfver käppar o. d. (om kattor). Sm. *maksyss* l. *maksyrs*, n. höflighet. Sdml., Bl. *göra maksyrs* eller *hoppa maksyrs* säges om en katt, då han hoppar öfver armarne, som förenade hållas framför honom.

Maktesløser, adj. maktlös, utan kroppskrafter. Vb. *magtäslaus*.

Mala, v. a. 4. (176) mala. Både i fornspråken och allmogemålen har ordet nästan öfverallt stark böjning. Rz s. 426, Rydqv. I. 172.

Mallaløser, adj. kärnlös. Mest om omogna sädeskorn. Sm. *mallalös*.

Malle, m. malle, inkrom i bröd, kärne i sädeskorn; kraft, styrka. *Mann ska ha malle i säj, omm man vill bära twå tønner rog.* Rz s. 428.

Mannas, v. dep. 1. gifta sig (om fruntimmer). Vg., Sm. ds., Fsv. *mannæs*, SkL. Detta ord tyckes, liksom det motsvarande tyska *mannen*, numera börja blifva föråldradt och användes endast skämtvis. Jfr Sanders, Wb. der deutsch. Spr. II. 234.

Mannfolka-tøkk' (-tycke), n. karltycke. Ög. *mannfolkstykke*.

Manns-aller, m. mansålder. N. *mannsalder*, Fn. *manns-aldr*. Jfr *aller*, m.

Mannsbyr, f. mansbörda. Fsv. *mans byrd*, *mans byrþi*, f. Jfr *byr*.

Mante, m. Förekommer endast i vissa uttryck sådana som: *dä va mante te k'är*, det var en bra karl.

Mantel o. **mattel**, m. betäckning af ylle, som svepes om lindebarn innanför lindan. Fsv. *mantul*, VGL., *mattul*, ÖGL., Fn. *möttul*, m. mantel, Fd. *mantel* o. *mattel*, DA. *mattel*. Jfr C. Såve, Om Språkskiljaktigheterna i Sv. o. Isl. fornskrifter, s. 8.

Mark, m. mask. Flere landskapsmål ds., N. *mark*, *makk*, Fsv. *mapker*, *madhker* o. *mark*, Fn. *maðkr*. Se Rz s. 431.

Mark, f. skålpund, mark; två skilling riksgälds, ung. fyra öre riksm. Vid penningeräkning brukas *mark* nästan bara vid talen 3, 5, 6, 7, 9 och 10. För öfrigt brukas *styver*, m. = $\frac{1}{2}$ öre, *daler*, m. = $\frac{1}{6}$ riksdaler rmt och *plåt*, m. $\frac{1}{2}$ riksd. rmt. "Räknesättet" (efter mark) är ett minne af 1776 års myntreglering, då riksdalern indeltes i 6 daler eller 24 mark silfvermynt" (P. Möller s. 125). Jfr Fsv. *mark*, Fn. *mörk*, f., N. *mark*, f. Se Rz s. 432, Rydqv. II. 59.

Marka-fæj (markfä), n. kreatur som utsläppes på bete i marker; rå, ohyfsad menniska.

Marka-hus, n. maskbo. N. *makkehus*. Jfr Nht. *wurmgehäuse*.

Markapos', m. maskbo.

Marken (⏗⏑), m. marknad. Sm., Ög., Vg. ds., Fsv. *marknadher*, Fn. *markaðr*, D. *marked*, N. *markn* l. *marken*. Deremot både *markensgåva* o. *markna(d)sgåva*, f.

Mark-æjten, adj. maskäten, maskstungen. N. *makk-eten*.

Marmóng (6, 106), f. mormoder.

Mar-veja (marvidja), f. vidja mellan målstakarne (se *mål-stak'*) på en kälke eller vagn, för att sammanhålla ett lass. Sm., Ög., Ner. *marvidja* o. *marveja*. Se Rz s. 430 o. föreg.

Masa, v. n. 1. vara maklig, lat, släpa med benen då man går. *Gå o masa*, gå sakta. *Masa på*, gå fortare, öka hastigheten i rörelse; slå, piska upp. *Ja ska masa däj, omm du inte lyér* (lyder). Båda bet. allmänna enl. Rz. N. *masa*, v. n. släpa, anstränga sig, D. *mase*, hafva smått arbete för sig.

Masa-runner, adj. ådrig (om masur). Jfr Nht. *masericht*.

Mase o. **masing**, m. kaxe, bjesse, grofhuggare. *Dä va ön stór mase te ókse*. Det förra brukligt i hela Göta rike, det senare i Bleking.

Massel (a[1]), n. flussartadt utslag på små barn. Dal. *massel*, m., Ns. *masel*. Jfr Nht. *masern*, pl. mässling.

Matstól, m. ett slags lågt matbord, som kan slås ihop och begagnas till stol. Uppl., Vg. ds.

Mat-tavla, f. låg bänk som begagnas till matbord i hvardagslag.

Mattel, m., se *mantel*.

Mat-äska, f. *äska*, ett slags ask, att förvara eller föra mat uti. D. *madæske*. Jfr *äska*.

Medel, n. pl. rikedom, egodelar. D. *midler*, pl., N. *midel*, m., pl. *midlar*, förmögenhet.

Mege l. **meje**, m. penis tauri. Sm., Ög., Ner. m. fl. ds., N. *migje*, DA. *mie* eller *mide*. Rz s. 437.

Mellanbäjt' (mellanbete), n. mellanstund, fritimme mellan arbetsstunderna. Sm. *mellanbete*, tiden mellan tvenne mål.

Mellre, komp. af *mellan* (150), brukas som adj. *Dänn mellre hästen* (t. ex. gaffelhästen för en trespänd vagn) *drar häjla lasset*.

Meraften (a[1]), m. mellanmål, mellan middag och aftonvard, omkring kl. 6 e. m. Sk., Bl. *meraftan*. Jfr Fn. *miðr aptann*, kl. 6 e. m., Fsv. *midaptan*, N. *mærafta*, *mørafta(n)*.

Midd, m. midt. *Skära å en slya på midden*, afskära en vidja, ett spö, på midten. Jfr Rydqv. II. 406.

Miggier (miggig), adj. kinkig, retsam, förargig.

Milkol, n. träkol som bildats genom förbränning i kolmila (i motsats till *spiskol* o. *tjärkol*). Kl. (Stranda) ds., N. *milekol*.

Milla (**på**), v. n. impers. 1. töa. *Dä har millat på äjn häjl vekka*. Allm. enl. Rz.

Millvär, n. mildväder, tö.

Milt (äfv. **mjälte**), m. mjelte. *Mä milten æj ræjttelse. Omm hann æj tjokker på æjnnana på ett slaktadt kräk, så blir vintern óstadier*. Vg. *milt*, Sk. *milt* o. *milte*, Fn. *milti*, n. (Jonss.), *milt*, f. (Fritzn.), E. *milt*. Se vidare Rz s. 439, Rydqv. II. 194.

Milthugg, n. häftig smärta i mjelten. Sk. *miltahugg*, N. *miltehogg*.

Mil-ve, m. ved till kolbränning.

Minka, f. smekord till ston. Detta ord har väl svårligen något slägtskap med Lat. *mannus*, såsom man velat förmoda; snarare är det helt enkelt dimin. af nom. propr. *Mina*.

Minstingen o. **åtminstingen**, adv. åtminstone. Bhl. *minstingen*.

Misk, n. smisk, ris, aga. **Miska**, v. a. 1. smiska, aga.

Misslaga, f. missläggning vid härfling af garn. — Om, då man härflar, garntråden faller utom ena härfvelhornet, så blir deraf en *misslaga*. Rietz öfversätter Uppl. *misslaga* med: ett halft lag på en härfvel, och tillägger: "Första stafvelsen i detta ord är af olika rot med oskiljaktiga partikeln *miss*, förmodligen af fn. *miðr*, adj. medius. Samma ord förekommer i fn. *missari* eller *misseri*, n. ett halft år, fs. *missere*, *missir*, id." Ordets betydelse tyckes likväl hänvisa på härledningen af *miss*, hvilket i Södra Möre finnes äfven i andra sammansättningar, t. ex. *missbruka*, *misslika*, *misstróen* m. fl.

Misslika, v. n 1. svimma, dåna. Sm. *misslika*, vämjas qväljas. Fsv., N. *mislika*, Fn. *mislíka*, misshaga.

Misstróen, adj. misstrogen. N. *misstruen*. Jfr *tróen*.

Mjukläjk, m. mjukhet. N. *mjukleikje*, Fn. *mjúkleiki* o. *-leikr*.

Mjäka, v. n. 1. vara mjäkig o. enfaldig. Ner., Sm. m. fl. ds. Hos Sahlstedt finnes *meka* i samma bet. DA. *mege* eller *mæge*.

Mjäta o. **mäta**, v. a. 2. mäta (om jordmätning). Fsv. *miæta* o. *mæta*. Jfr *måla*.

Mó, m. 1) stor skogstrakt, oduglig till odling, men rik på skog, mo; 2) jordblandad sand, mojord, grus. Vg., Sm. m. fl. ds., N. *mo*, Fn. *mór*, m. moss- eller ljungbevuxet ställe, Fht. *muor*, kärr, Fe. *mor*, hed, myr. Se Rz s. 442, Rydqv. II. 274. Jfr *mør* (se d. o.). Deraf namnen på socknen *Mortorp* (utt. *Mótörp)* och byarne *Gunnarsmo* och *Wirrmo* i M-ö samt troligen *Muggetorp* (utt. *Mótörp)* i W-a.

Móa (på), v. a. 1. grusa (vägar). Jfr *mó*.

Móa, v. n. 1. o. **móa säj**, v. refl. 1. säges om is, som upplöser sig i sörja. Jfr Rz s. 443.

Mogel, n. mögel. **Mogla**, v. n. 1. o. **moglas**, v. dep. 1. mögla, möglas. **Moglier**, adj. möglig. DA. *muggel*, *mugle*, *muggelig*, D. *mygle*. Rydqvist (III: 134) anför ur ett Forn-Svenskt Legendarium, utg. af Stephens, *moghlados*, som väl passar tillsammans med ofvan anförda *moglas*.

Mó-hakka, f. hacka att lösrifva sand *(mó)* med.

Móis, m. issörja.

Mojja, f. hustru, gumma. Brukas såsom smekord af mannen till eller om sin hustru.

Mok-hakka, f. träredskap (hacka), hvarmed spillning nedrifves från gödsellass.

Mole, n. söndersmuladt hö, höfrö o. d. Fn. *moli*, m., N. *mole*, m. smula.

Molk o. **mjølk**, f. mjölk. Sk. m. fl. *molk*, Fsv. *miolk*, *mielk*, f., Fn. *mjólk*, f., Esv. *mol'k*, *möl'k*. Jfr Rz s. 438.

Molka o. **mjølka**, v. a. 1. mjölka. Fsv. *molka*, *mulka*, Fn. *mjölka* o. *mólka*, N. *molka*, *mokka*, *mjølka*.

Móna o. **møa**, v. a. 1. täcka ryggåsen på ett tak med halm, lägga ris på en löfhjälle. Fn. *mæna*, förse med takrygg, D. *mønne*. Jfr Fn. *mænir*, m., N. *møne*, n. ryggås. Se Rz s. 458, Aasen s. 325.

Món-stång, pl. **-stänger**, f. stängerna uppe vid ryggåsen på ett halmtak.

Monna-mäst, adv. merändels, vanligen. Ög. *måne-mässt* (Rääf).

Mór, f. moder. Ordet brukas i några sammansättningar såsom titel åt qvinnor, som äro eller varit gifta, t. ex. *Nämmdamanns-mor*, *Körkvärda-mór*, *Åla-manns-mór*, hustru till eller enka efter en nämndeman, kyrkovärd, ålderman.

Móra, f. hustru till en hemmansegare. — Qvinnor af ringare klass, t. ex. båtsmäns och torpares hustrur, få aldrig denna benämning, utan få nöja sig med titeln *käring* äfven om de äro aldrig så unga.

Móra, v. n. 1. syssla med, arbeta träget. *Hann går o mora häjle dan.* Bl. ds.

Morbrórkvinna (uttalas ofta *mabrókvinna)*, f. hustru till ens morbror. Bl. *morbrokvinna*, DA. *morbroderkona.* Jfr *farbrórkvinna* (s. 46), DA. *farbroderkona.*

Moren (12), m. morgon. D. *morgen*, N. *morgon, maaron*, Fsv. *morghin.*

Mórløsa, f. matstrupe (hos kreatur). Sm., Ög., Vg. m. fl. ds. Jfr Fn. *mörr*, m. osmält fett l. talg.

Morn-gern, adj. som är tidigt uppe en morgon, eller som plägar vara tidigt uppe. Jfr *geren.*

Morn-mål, n. så mycken mjölk som korna i en ladugård ge vid mjölkningen en morgon. N. *morgonmaal.* Fn. *morginmál*, n. den tid på morgonen, då korna mjölkas.

Mos (31, 32), n. mossa. Fsv., Fn., N. *mos.*

Mosa-pytta, f. ljungspole, ljungpipare, Charadrius apricarius. Jfr *pytta.*

Mosas, v. dep. 1. mossas, betäckas med mossa.

Mose, m. mosse. Fsv., Fn. *mosi*, D. *mose.*

Mó-sôn (modsugen), adj. försagd, modlös. Jfr Sv. *modstulen*, N. *hugstolen.*

Móstermann, m. en som är gift med en annans moster. Bl., Öl. ds., DA. *mostermand.* Jfr *fastermann* (s. 47), DA. *fastermand.*

Mót, n. Brukas i vissa sammansättningar i bet. möte eller sammanstötning, t. ex. *månamót*, månadsskifte, *vägamót*, korsväg. Fsv., N. *mot*, Fn. *mót.*

Môtla, f. murkla, Morchella esculenta.

Mótning, f. motgång.

Muen, adj. mogen. Fsv. *moin, moen.*

Mugga, f. mygg, mygga. Ög. *mugg*, n. o. *mugga*, f. (Rääf), Nht. *mücke*, Fht. *mucca.*

Mula, v. n. 1. vara surmulen, trumpen, ond. Vg., Dalsl. ds. Jfr Fn. *muðla*, mumla.

Mulavant', m. belgvante med särskild betäckning för tummen och gemensam för de öfrige fingrarne. En vanlig vante kallas *fingervant'*. DA. *mulevanter.* Jfr Fn. *mund*, hand.

Mullskjutara, m. mullvad, Talpa europæa. Sm. *mullskute.* Jfr D. *muldvarp*, Fsv. *muldværpel*, Fn. *moldvarpa* af Fn. *verpa*, kasta.

Multen, adj. multnad, rutten. N. *molten*.

Munka, f. gräddmunk, plätt.

Munna-møa (mun-möda), v. a. 1. ofta tala om en obetydlig sak.

Munnas, v. refl. 1. kyssas. N. *munnast*.

Munnlag, n. egenskap att mer eller mindre lätt lyda tygel (om hästar). Jfr *fótalag*.

Munn-vik, f. mungipa. Ner. *munnsvik*.

Murre, m, scrotum bovis vel tauri. Ög. ds.

Mur-ske (-sked), f. murslef. D. *muurskee*, N. *murskjeid*.

Musavåk, f. ormvråk, Buto vulgaris.

Muska, v. n. 1. mumsa, tugga. Jfr N. *mauska*, äta snålt.

Musken, adj. murken, maskstungen. Sk., Sm. ds., Ög., Ner. *mursken*, N. *moskjen* o. *morkjen*.

Muss, m. kyss. **Mussa**, v. a. 1. kyssa. Bl. ds., Esv. *muss'a*, kyss.

Muttla, v. n. 1. mumla, muttra, grumsa. Allm. i Göta rike enl. Rz. Jfr Fht. *mutilôn*, mumla, knota.

Myra ner, v. a. 2. hölja öfver med jord, snö, hö e. d. *Di va alles nermyrada i højet*. Sm. *myra*, gömma, hemligt nedgräfva, Gotl. *mördä ner*, alldeles öfverhölja, Fsv. *myrþa*, Fn. *myrða*, döda, dölja, gömma.

Myrväg, m. myrors väg eller gångstig i närheten af en myrstack. N. *maurveg*.

Myssa, f. mössa.

Mystra, v. n. 1. genom en egen hvissling eller smackning med munnen gifva tecken åt hästar att springa eller åt oxar att stanna. Sm., Ög., Vg. ds. Jfr Gsv. *mystran med munnen*, sonus, quo equis blandiri solent (Spcg.).

Mål, n. mål, mått (både om längd- och ytmått); måltid. *Ta mål*, taga mått, t. ex. till kläder. Flere landskapsmål ds. *Ett mål mat*, en måltid. Fsv. *mal*, mått, måltimme, måltid, Fn. *mál* ds. Se Rz s. 454.

Måla, v. a. 2. (*målde* o. *målte*, *målt*) mäta. Gotl. *måla* (*målte*, *mått*), mäta, D. *maale*, Fsv. *maala* o. *mæla*. Rz s. 454.

Målabäjt', n. arbetsstund mellan tvenne måltider. Sm. *målsbete*. Jfr *bäjte*.

Målamellan, adv. från den ena måltiden till den andra. Hels. *målemella* l. *målmellan*, N. *maalemillom*.

Måle, m. inhägnadt jordstycke (t. ex. ett stycke äng) på en bys utegor, torplägenhet. Sm., Hall. *måle* har i det närmaste samma bet. Nittiofem af häradets bynamn slutas på *måla*, eller, enligt det vanliga uttalet i flere af skogsbygdens socknar, på *malla*, hvilket är

den oblika kasusformen af *måle*. Ofta bortkastas i hvardagslag den öfriga delen af namnet, men då säges *Målen*. Så kallas t. ex. byarne *Harstensbomåla*, *Sandbäcksmåla*, *Kroksmåla* i dagligt tal *Målen*. Torplägenheter, i hvilkas namn ordet *måle* ingår, och sådana finnas i stort antal, behålla deremot nominativformen, t. ex. *Fåramålen*. Jfr §§ 140, 141.

Målstak', m. uppståndare på ett körredskap. Sådana finnas i alla fyra hörnen för att fasthålla vagnskorgen eller lasset. Vg. m. fl. *målstake*.

Månamót, n. månadsskifte. N. *maanemot*, Fsv. *manadhamot*, Fn. *mánaðarmót*.

Måne, m. måne, månad. N. *maane*, Esv. *mån* hafva samma bet.

Mångkavvel (a¹, mangelkafle), m. mangelstock.

Mårla, f. märla, hyska. Jfr DA. *marne* eller *maarne*.

Mås l. **måss (bort)**, v. dep. 2. *(måddes, måtts)* långsamt aftyna, förtvina. *Hónn alles måddes bort.* Sm., Ög. ds. Jfr Fn. *má (máða, máð)*, slita på något, nöta.

Mä, prep. o. adv. med. N. *mæ*, Fsv. *mæþ*, Fn. *með*.

Mädda (56), m. middag.

Mäen (medan), adv. under tiden, under det att. *Ja går inn äjn stunn, si ätte hästen mäen.* Fsv. *mæþan*, *mæn*.

Mäjjas l. **mäjss mä**, v. dep. 2. förarga, retas med. Sm., Bl., Sk., Hall., Ög. *meas*. Jfr Fn. *meiða*, skada, lemlästa.

Mæjll, f. mäld. Deraf flere sammansättningar. **Mæjllalag** (mäldlag), n. de gårdar, från hvilka en tullqvarn får mäld. Sm. *mäldalag*. **Mæjllalass** (mäldlass), n. ett lass mäld. N. *mældralass*. **Mæjllapos'** (mäldpose), m. påse med mäld. **Mæjllasäkk**, m. säck mäld. N. *mældrasekk*.

Mæjller, m. mälla, svinmälla, Chenopodium bonus Henricus. Jfr Nht. *melde*.

Mäjs, m. noskorg (för oxar). Flere landskapsmål *meis*, m., N. *meis*, f. o. m., Fn. *meiss*, m., Fsv. *mees* (Reuterd., G. Ordspr.), alla med bet. korg. Jfr Rz s. 436.

Mæjsling, m. messling; pl. i best. form: *mæjslingana* är mest brukslig. D. *mæslinger*, pl., Esv. *mash'lingar*. Jfr E. *measles*, pl. koppor, o. *massel* (se d. o.).

Mäjss, se *mäjjas*.

Mäjtmark, m. metmask. Vb. *metmark*, Esv. *maitmark*. Jfr *mark*, m.

Mäjtraft, m. metspö. Sm., Bl., Hall. ds. Jfr *raft*.

Mälla, v. n. 2. svälla (om säd, malt o. d.). Jfr *malle*.

Mängne, n. must, styrka, merg; om födoämnen [Th-s]. Jfr Fn. *magn* o. *megin*, styrka.

Mängnier, adj. mustig, stark, kraftig; om födoämnen [Th-s]. Jfr *mängne*.

Mär, f. märr, sto. Pl. *mära* bet. stundom hästar i allmänhet, utan afseende på kön. Sm., Bl. ds., Fsv. *mar*, f., N., D. *mær*.

Mär-föllsing, m. stoföl. Sk. *märföl*, n., Fsv. *marfyl*, n., N. *marafyl*, n.

Märka, v. a. 2. *(märte* (98), *märt)*, märka. N. *merkja (mærte, mært)*.

Mär-minta, f. mynta, Mentha arvensis.

Mäss-vin, n. nattvardsvin. Sk., Hall. *mässevin*, D. *messeviin*, Fo. *mæsse-wín*.

Mä-velier (medvillig), adj. lydig, villig. Sm. *me(d)villig*. Jfr Nht. *folgsam*.

Møa, v. a. 1., se *móna* [M-ö].

Møadryer, adj. möddryg, lat. Bl. *möadry*, Sm. m. fl. *mö(d)dryger*.

Møe o. **mø**, adv. mycket. N. *mykje*, *mygje*, *mye*, *mø*. Jfr *mønner*.

Møglier o. **møjlier**, adj. möjlig. Ög. *mögli* (Rääf), Fsv. *mögheliker*, Fn. *möguliger*, N. *mogeleg*.

Mølja o. **mørla**, v. n. 1. hvimla, stimma. *Dä alles* (alldeles) *møljada uta* (utaf) *myrer*. Vb. *myra*, Sk. *myrla*, *mörla* m. fl. former, DA. *myrle*, D. *mylre*. Jfr Rz s. 451 *(myra)*.

Møllara, m. mjölnare. Sk. *möllare*, D. *møller*, Fsv. *myllari*, VGL., *möllari*, ÖGL., *möllare (molnare*, *mylnare)*, MELL, Fn. *mylnari*.

Mønner (fem. *mønn*, neutr. *møe* l. *mø*, pl. *mønna)*, adj. mycken. Framför subst. förkortas äfven mask. ofta till *mønn*. "I Götaland uttalas ordet mjukt och förkortadt: *möen* (n. *möet*, *möe*, *mö*, pl. *mönna)*". Rz. s. 449 o. 450 *(mykill)*.

Møn-stång, f. = *món-stång*.

Mør, f. myr, mosse, odlingsbar kärrtrakt. Är äfven nomen propr. på en stor, numera uppodlad kärrtrakt i Ljungby socken. Jfr Fsv. *myr*, Fn. *mýrr* l. *mýri*, N. *myr*, *myra* o. *myre*. Se Rz s. 429 *(mar)*. Deraf äfven namnet *Möre*. Se G. V. Sylvander, Kalmar Slotts och Stads Historia II. 1. 16.

Mørla, v. n. 1., se *mølja*.

Mørläjk, m. mörhet. N. *møyrleikje*, Fn. *meyrleikr*.

Mörta, f. mört, Cyprinus rutilus. Ög. ds., Fn. *murta*, *murtr*, liten forell, N. *murt*, mört. Jfr Fn. *murtr*, kort, liten (Hald.).

N.

Nabb o. **nabbe**, m. framskjutande del af en äng, hage e. d., skogsdunge af höga trän, omgifven af smärre skog. Sm. ds., EA. *nab*, bergsspets, klippspets, E. *nab*, hufvud. Jfr *Elfsnabben*. Ordet ingår i flere namn på torplägenheter.

Nafft, adv. Förekommer endast i uttrycket *nafft o knafft*, med möda, nätt och jemnt. Fsv. *napper*, trång, knapp, svår, Fn. *hnappr*, trång, ringa. Jfr *näpper*.

Nagel (⏊ ◡), m. nafle. Fn. *nagli* (Fritzn.) o. *nafli*.

Nakka, v. a. 1. afhugga nacken. *Nakka äjn høna. Hann skulle nakkas för hann stjäl.* Gotl., Sm., Ög. ds.

Nakkabånn, n. klafband.

Nakkastyver, adj. styf i nacken; högfärdig, dryg. Jfr Ög. *nakkadryg*, stolt, högfärdig.

Nammduk, m. märkduk, klädeslapp, på hvilken ett alfabet är insydt. Sm. *namnduk*.

Nammkänder, adj. namnkunnig, vida känd, ökänd. D. *navnkiendt*.

Namna, v. a. 1. märka kläder genom att derpå sy namn eller begynnelsebokstäfver af namn.

Nana (a²), f. vagga. **Nana** (a²), v. a. 1. vagga. Båda brukas endast i barnspråket. Sm. *nanna*. Jfr It. *nanna*, interj. sof barn! I Lombardiska dialekten finnes ett *nana*, barn; liten säng. Se Dz, Et. Wb. I. 290 *(ninno)*.

Narve, m. våtarf, stjernört, Stellaria media. Troligen uppkommet genom sammansättningen *vattenarve*.

Nasse, m. liten gris. Bl., Hall. ds.

Nassa, v. n. 1. dia (om grisar).

Nattskjóra, f. flädermus [Th-s]. Finnl. *nattskjorå*. Jfr Gotl. *natskära*, ängsknarr.

Nattstova, f. nattstuga, gästrum i öfvervåningen (öfver hvardagsrummet). Ög. *nattstua*.

Nattver, m. qvällsvard. Sdml. *nattvard*, N. *nattvor* (Aasen), *nattverd* (Asbjørnsen), DA. *natter*. Fsv. *natværþer*, *natorþer*, Fn. *náttverðr*.

Ne, f. nedan, den tid under hvilken månen är i aftagande. Sm. ds., D. *næ*, Fsv. *niþ*, n., Fn. *nið*, n.

Nedrier, adj. nedlåtande, anspråkslös, vänlig mot ringare personer. Sk., Sm., Vg., Ner. m. fl. ds. Jfr *gemäjner*.

Nek, f. sädeskärfve; pl. *neker* o. *nekker*. Allmänt i Göta och Svea rike enl. Rz. D. *neg*, Fsv. *nek*, f., Esv. *naik* o. *neik*.

Neka, v. a. 1. samla afmejad säd i små högar och binda dem till kärfvar *(neker)*. Sm., Sk. m. fl. ds., D. *nege*.

Nekakråka, f. den person (vanligen ett barn), som vid sädesbergning står i *la't* (ladet, sädesladan) och mottager sädeskärfvarne, då de kastas dit från logen, samt lemnar dem till den som *läer* (ladar, lägger dem i ordning). Ög., Sm., Bl. ds.

Nekatjyva, f. tjuga som användes att kasta sädeskärfvar med.

Nemme l. **nimme,** n. fattningsgåfva. *Nimme* är allmänt i Svea och Göta rike enl. Rz. D. *nemme*, Fsv., N. *næme*, Fn. *næmi*.

Nerdäjl, m. nedre delen af ett fruntimmerslinne. Dalsl. *närdel*. Jfr *oppløt*.

Nernäsa, f. motgång, tillrättavisning. *Hann behøver lite nernäsa innan dä blir folk å ann.*

Nikk, m. neck, flodgud. E. *nick*. Se Rz s. 466, Hyltén-Cav., Vär. o. Vird. I. s. 259.

Nikk, m. nick. *Ha en nikk te*, hafva horn i sidan till, bära agg eller afund till.

Nikka, f. kallas hvar och en af de pinnar, som uppbära solfven i en väf, solfkäpp. Sk. *nikkepinne* har samma bet.

Nikkatræj, n. trampsticka, den käpp på en spinnrock, som förbinder trampan och hjulet.

Ni-markara, m. pappersmynt å tolf skilling banko. Jfr *mark*, m.

Nimme, n., se *nemme*.

Nimmer, adj. beqvām, lätthandterlig. Hall. m. fl. *nimm*, D. *nem*, N., DA. *næm*, Fn. *næmr*. Se Rz. s. 467.

Nippra, f. sår i följd af häftig ridning eller gång; det senare kallas äfven *gångnippra*. Hall., Sm. *nipper*, f. pl. taggar af gyllenåder.

No (nod, 31), n. nåd, clavi retusio. Dal. *noð*.

Noa (noda, 31), v. a. 2. nita, nåda (spikar o. d.). Ner., Vb. ds., Vg. *nöa*, N. *nøde*, *nøa*, Fn. *hnoða*.

Nobb o. **nobbe,** m. nubb.

Noen, pron. indef. (163) någon. "Dal. *någär* l. *nån* (n. *noð*, pl. *nogä)*". I andra munarter *nåen* el. *nån* (n. *nået*, pl. *nåra)*. Rz s. 475 *(nåken)*. Jfr Rydqv. II. 215.

Nóger (‿́ ‿), adj. (f. *nóg*, n. *nógt* l. *nótt)* sparsam, noga, nogräknad.

Nok, n. hak, skåra, inskärning. Ög. *nåcka*, f. (Rääf) har samma bet.

Nokk, adv. nog. Sk., Hall. ds., Gotl. *nukk*, D. *nok*.

Nokke, m. krok af ståltråd på en spinnrocksvinge. Ög. m. fl. ds., N. *nokkje*, Fn. *hnokki*, krok.

Nóp, m. kort slummer. Ög. ds.

Nópa, v. n. 1. inslumra, taga en tupplur. Sm., Ög. ds.

Nopper, pl. blånor. **Noppgarn**, n. blångarn. **Noppväv**, blångarnsväf. Ög. ds.

Nórlänning, m. innevånare (stadskörare) från Kronobergs eller Jönköpings län. *Ja møtte tjue Nórlänninga, di skulle te stan.* Jfr Fn. *norðlendingr*, m. person från den norra delen af landet, och *opplänning* (se d. o.).

Norr före, adv. norrut.

Nósastyver, adj. högfärdig, stolt, öfvermodig. Ner. *nosastyv.*

Not (30, 34), f. nöt (nux); pl. *nötter* (118). Ner. ds., N. *not*, pl. *net'er*, Fsv. *nut*, *not*, pl. *nytær*, *nyttær*, *nöter*, Fn. *hnot*, pl. *hnetr*, *hnötr*, *hnytr*.

Notabusk', m hasselbuske.

Notakärn', m. nötkärna. N. *natekjenne.*

Nuna, v. n. 1. gnola, sjunga sakta. Sk, Bl. ds., Fn. *nunna* (Hald.), D. *nynne.*

Nyarsda (4), m. nyårsdag.

Nybónn', m nyblifven bonde. Sdml. *nybonde*, bonde som nyligen flyttat till en by.

Nydómm. *Å nydómm* brukas adverbielt i bet.: ånyo.

Nykka, f. kallas hvar och en af de i en *kavring* (se d. o.) inväfda trådarne.

Nykka, v. n. 2. knycka, rycka, slita. D. *nykke*, Sm. *nykka lin*, draga lin, bereda lin till häckling.

Nylann o. **nylänn**, n. nyligen odlad åker, nyodling. Vb. *nyland*, Fn. *nylenda*, f.

Nyskrivara, m. nybegynnare, rekryt.

Nystova (nystuga), f. rummet midt emot hvardagsrummet på andra sidan förstugan i ett bondhus [M-ö]. Gotl. *nöjstäuä.*

Nyta, v. a. 2. o. 4. (179), våga, töras, icke hindras af blygsel eller vördnad. *Di nót inte o bea, älla hade di väl fått følja mä.* Sm., Öl. *nyta* med samma bet. har enl. Rz svag böjning efter 1:sta konj.

Nytlet, adv. nytt, rart. *Dä æj nytlet o få äpel omm vårna* (våren). Jfr Fn. *nýtiligr*, brukbar, nyttig, D. *nydelig.*

Nå, v. a. 3. *(nåde, nått)* nå, hinna med, få tid till. *Hann nåde inte æjta, så møe hade hann o göra.* Ög. ds., D. *naae*, Fsv. *na*, Fn. *ná.*

Nålaputa, f. nåldyna. Allm. i Svea och Göta land. D. *naalepude.*

När, adv. när. Ög. ds., D. *naar.*

Näe, adv. nej. *Näe så* motsvarar det svenska *ja så*, då detta användes såsom ett slags svar på en annans nekande påstående. *"Hänna k'är va inte väl sluer (sluger*, klok)". *"Näe så."*

Näfsa, v. a. 2. näpsa, tillrättavisa. Fsv. *næfsa*.

Näggas (naggas), v. refl. 1. småträta, kifva. Jfr Sv. *nagga*.

Næjlka, f. neglika; liten nagel med bredt hufvud (att slå i klackar på skodon). Sk. *nälika*. Jfr Sv. *nagel*, Nht. *nägelchen*.

Næjmmer, se *nära*.

Næjpen, adj. beqväm, lämplig. Ög. *näpen*.

Næjstens, adv. nästan, nära nog.

Næjversnopp, m. näfverbit, näfverlapp. Jfr Sm., Vg. m. fl. *snopp*, liten ljusbit, egentl. det som blifvit afskuret. Se Rz. s. 646.

Næjverstrut, m. näfverskäppa, näfverask.

Näpper, adj. knapp. Förekommer nästan endast i uttrycket: *näppa nø* l. *mä näppa nø*, med knapp nöd. Fsv. *næpper*, Fn. *hneppr*, Gsv. *nepp*. Jfr *napper* o. Sv. *näppeligen*.

Nära, adv. nära (komp. *næjmmer*, superl. *næjmst* o. *næjst*). Fsv. komp. *næmare* o. *næmbri*, superl. *næmaster* o. *næster*. Komparativen *næjmmer* brukas äfven såsom subst. i bet.: den af två dragare, som går på venstra sidan, närmast köraren. Ög. *närmen*, D. *nærmer* hafva samma bet. Jfr *fjärmer* (under *fjär*). Se Rz s. 476, Rydqv. II. 443—444.

Närning, f. näring. **Närningsställ'**, n. näringsställe, värdshus.

Näsglas, n. pl. glasögon utan bågar. Finnl. *näsaglasa*, pl.

Näsduk, m. näsduk; schalett, mindre hufvudkläde. Ordet uttalas stundom *nässduk* eller t. o. m. *nässtuk*, hvilket väl gifvit anledningen till den förmodan, att ordet står i sammanhang med superlativen *näst*. Rz har sålunda s. 477 (från Kalmar län) "*nästduk*, m. hufvudkläde närmast hufvudet".

Nästhäkle, n.; pl. *nästhäkler*, finare slag af blånor. Ög. *nästhäkkle*.

Nätaspeta, f. trästicka fastbunden vid ett nät, för att utvisa dess läge då det är utlagdt i sjön.

Nätavakara, m., se *vakara*.

Nätja, v. a. o. n. 1. fiska med nät på det sätt, att man för ett sådant fram i vattnet och med stenar eller stänger skrämmer dit fiskar. Sdml. *nätja*, Fn. *netja*, fiska med nät.

Nättla, f. nässla. Ög. ds., Gotl. *nata*, Fn., N. *netla*, Fsv. *næþla*, E. *nettle*. Got. *neþla*, nål. Jfr Sv. *nättelduk*.

Nättla, v. a. 1. bränna med nässlor. Sm., Ög. ds., E. to *nettle*.

Näve, m. näfve, hand. *Granne näven*, högra (vackra) handen. Ög. *granna hånnen*, *vakkre näven*. Jfr Nht. *die schöne Hand*.

Nøa, v. a. 2. (*nødde*, sup. obrukl.) nödga. Sk., Bl., Hall. ds., D. *nøde*, Fsv. *nöþa*, *nöda*, Fn. *neyða*.

Nøbeen o. **nøbôen**, adj. nödbuden, som låter nödga sig mycket,

(t. ex. att komma på gästabud). Sm., Bl. *nöbeen*. Jfr Gotl. *stäur-biden*, nödbuden.

Nødier, adj. i behof af. Ner. *nödiger*, Fn. *nauðigr*, nödig, tvungen.

Nøføing (nödföding), m. lätting, odoga.

Nøkkelskår, n. nyckelax.

Nøkørder (nödkörd), adj. trög, lat. Vml. *nökörd*.

Nørna, v. a. 2. (*nørnde* o. *nørnte*, *nørnt*) varsko, vinka åt, gifva påminnelse, genom åtbörder varna. *Hann nørnde ma* (157) *när ann fekk si räven koma. Nørna óksana mä pisken.* Sk., Bl., Sm. *nörna* o. *norna*.

Nørning, f. vink, påminnelse, hemlig varning. Sm. ds.

Nøsta, v. a. o. n. 1. nysta. *Nøsta omm tå*, gå med tårna in, under gången föra det ena fotbladet öfver det andra. Ög. *nysta öfver tå*.

Nøsta o. **nøsten**, n. nystan; pl. *nøsten*. Gotl. *niausta*, pl. *niaustun*, Fsv , N. *nysta*. Se Rydqv. II. 231, III. 139.

Nøstving', m. nystfot.

Nøthus, m. fähus. (Föråldradt). D. *nødhuus*, DA. *nøds* (Mb., DL. s. 384), Fsv. *nöthus*, Fn. *nauthús*.

Nøthusåkker, m. en vid ett fähus belägen åker. (Föråldradt).

O. Ó. Ô.

O, konj. och, ock. N. *aa*.

O, konj. att (framför infinit.). N. *aa*.

Ó o. **óv**, partikel som förstärker det ords betydelse, framför hvilket det står. Det förekommer i Södra Möre, mig veterligen, endast i orden: *óbarbarisk*, *ófjummlier*, *ófjuner*, *óhisklier*, *óhunn*, *óhunnas*, *óhånger*, *óhångsen*, *óleverne*, *ósnasketter*, *ósummlier* o. *óvävlier*. Fsv. *of* l. *off*, Fn. *of*, N. *ov*. Se Rz s. 479.

Óakt, f. oaktsamhet, vårdslöshet. Jfr Fsv. *akt*, mening, afsigt. Sv. *taga i akt*, *akt och mening*.

Óbarbarisk, adj. fem., egentl. mycket barbarisk, vild, grym. Finnl. *obarbarisk*.

Óbillet o. **óbillia** (obilligt), adv. högeligen, ovanligt. *Dä æj åjn obillia grann däka* (flicka). Sm. m. fl. *obilligt*, Ög. *obillia*.

Óböen, adj. objuden, oombedd. Fsv. *obuþin*.

Offerkast, n. hög af stenar, trägrenar o. d., som af vägfarande blifvit hopkastad på ett ställe, der någon vådligen omkommit eller blifvit mördad. Hvar och en, som går eller far förbi ett sådant ställe, kastar nämligen en sten, trägren e. d. på högen. Ög., Sm. m. fl. ds.

"Folktron antager, att genom denna handling af fromhet, öfvad emot en afliden, förekommes att han icke såsom gengångare må ofreda dem, som färdas vägen fram." Se Hyltén-Cav., Vär. o. Vird. I. 161.

Ófjummlier, adj. otymplig, tölpaktig. Jfr Fn. *úfimligr*, klumpig, ovig, vensterhändt, olycklig, o. *fjummla* (se d. o.).

Ófjuner, adj. ovig, svårhandterlig, vensterhändt. Sm. *ofjun*. Jfr Fn. *úfimr*.

Ófta (*óftara* o. *øfter*, *óftast* o. *øfterst*), adv. ofta. Ög. *öfter*, kompar. (Rääf s. 104).

Ófta o. **óft*e*** (7), f. otta, tidig morgonstund, kl. 2—5 l. 6 f. m. *Vi va oppe klokkan tre i ófte*. *Jul ófte*, juldagsmorgonen, *nyars ófte*, nyårsdagens morgon, *trättna ófte*, trettondedagens morgon. (Någongång hålles ottesångsgudstjenst före dager äfven på trettondedagen i vissa kapellskyrkor, der ottesångsgudstjenst icke kan firas jul- eller nyårsdagen). Fsv. *otta*, Fn. *ótta*, Got. *uhtvo*, Fht. *uohta*, Ns. *uchte*, N. *otta*, men äfven *ofta* o. *okta*. Rz s. 491.

Óftmål, n. tidig morgonstund. *Vi va oppe o trask i óftmål*. Fn. *óttumál*, n. tiden för ottesångens början.

Óftsång, m. ottesång.

Ófør, adj. ofarbar. Fsv. *oför*, ej i godt stånd (om bro).

Ógjórder, adj. ogjord; ojäst. Säges äfven om trän, som icke bära blomster i blomningstiden. Jfr *gjórder*.

Óhisklier, adj. ryslig, gruflig. Ög. *ohiskeli*.

Óhunn, m. oförskämd, ovettig, elak menniska. Ög. ds.

Óhunnas, v. dep. 1. vara oförskämd, ovettig, elak.

Óhvasser, adj. slö (om eggjern).

Óhånger, adj. sniken, glupsk, tjufaktig. DA. *uhaang*, vild, ostyrig, som gerna vill göra skada. (Mb., DL. s. 188). Jfr Hall. *hang*, sniken, snål, Fn. *háng*, n. begär (Egilss.).

Óhångsen, adj. glupsk, tjufaktig.

Óhål, f. olycka, otur (isynnerhet i fråga om kreatur). Bl. *ohäll*, Vg., Sm., Sk. *uhäll*, otur, olycka, Fsv. *ohel*, Fn. *úheill*, f., D. *uheld*.

Óhålli, adj. som väcker äckel [H-o, enl. uppgift].

Ojn, fem. af obest. art. (60, 112) en. Bl. m. fl. ds.

Ok (öppet *o*, 30, 32), n. ok (jugum); triangelformig träställning, som sättes om halsen på svin för att hindra dem att tränga sig igenom stängsel. Fn. *ok*, D. *aag*.

Oka, v. a. 1. oka, lägga ok på oxar och svin. Gotl., Ög. *uka*, Fn. *oka*, D. *aage* (föråldr. enl. Helms Ordb. i det Danske og det Tydske Sprog). *Oka å*, taga af ett ok. D. *aage af* (Mb.).

Óken, n. tvärträ, banke, som förenar medarne på slädar, skrindor, kälkar, drögar o. s. v. På *stakkdröga* (kortdrögar) och *slæjper* (släpor) finnes endast ett *óken*, men på slädar, skrindor, *långdröga* (veddrögar) två. I *ókenet* sitta *målstakana*. Sm. *oken* l. *okane*, Ög. *ukane*. Fn. *oki* o. N. *okje* äro m. och betyda tvärslå. Jfr Hels. *vakan* l. *vakane*, n. = *óken*.

Óksaknabb', m., se *knabbe*.

Óleverne, n. elakt, syndigt lefverne, oväsen. Fn. *úlifnaðr*, m. dåligt lif, Gsv. *olefnad* (Svedb.).

Ólikt, adv. olikt, otroligt, orimligt. I nekande satser. *Inte hålla ólikt*, icke anse orimligt. Ög. *olikt*, N. *uligt*.

Olja, v. a. 1. olja; slå, aga. Jfr Sv. *smörja*.

Oljebär, n. bär af toste eller brakved, Viburnum Opulus.

Oljebärsbusk', m. brakvedsbuske.

Ól-ståjn, m. orsten. Sk., Hall. *olsten*.

Oljerna, pl. best. form, orgelverk, orgelläktare.

Ólunn, (f.?) misstanke. Förekommer mig veterligen endast i uttrycket: *dra ólunn*, fatta misstanke. Ög. *orlunn*, Sm. *olund*. Fn. *ólund*, f. surmulet sinne, harm, förbittring (Hald.).

Olv, m. ulf, varg. Mindre brukligt än *varg*. Se Rz s. 779 (*ulv*).

Óminn', n. glömska, obetänksamhet. Nb., Vb., Fsv. *ominne*, Fn. *úminni*, n. glömska.

Ommgedder, adj. omblomstrad, utblomstrad. Jfr *utgedder*.

Ommgjórdt, adj. öfverenskommet. *Göra omm*, betyder äfven öfverenskomma.

Ommgöras, v. dep. 2. ondgöras, vara upprörd af vrede eller hämndlystnad. *Ommgjórder*, förargad, ursinnig.

Ommlag, m. gång, slag, hvarf. *Vi ha vatt* (varit) *i stan mønna ommlag i vår*.

Ommröras, v. dep. 2. uppröras af vrede, förtrytelse eller sorg. *Ommrörder*, upprörd.

Ommlia (omlida), v. a. 4. (178, *lia*), umgälla.

Ommstyr, adv. *Gå ommstyr*, förolyckas, gå öfver styr. *Dä gekk ommstyr mä skeppet, som hann va på, o sen gekk dä ommstyr för honom själver mä.*

Ommsyss, adv. öfver styr, om intet (skämtv.). Gsv. *omsyss*, förgäfves. "I tänden ock ingen eld uppå mitt altare omsyss." Malach. 1. 10 (i äldre Bibelupplagor). Jfr Nht. *umsonst*.

Ónat (⏑ ⏑), m. skälmstycke, skada, förtret. Fsv. *onardh*, f. vanart, ondt sinne, Nht. *unart*, f. oart, osed, vanart.

Ónatier, adj. skälmaktig, odygdig. Gotl. *onatugur*, *onadugur*, *onardugur*, Sm. *unartig*, svår att komma till rätta med, Nht. *unartig*.

Óndt, adv. ondt, svårt. *Dä æj inte óndt o leva stórt, när man æj riker*. D. *ondt*.

Ónnabigger, m., **ónnabigga,** f ondsint barn, argbigga.

Oppe, adv. uppe. Komp. *oppre* brukas som adj.

Oppfogel, m. härfogel, Upupa Epops. "Ofta får man i skogarne höra dess besynnerliga läte: *Opp-opp-opp! Opp-opp-opp!* som han ofta upprepar." (Nilsson, II. 1. 179). Deraf naturligtvis namnet. Han anses vara ett elakt förebud. *Somma år æj ann spräklier* (spräcklig) *o då blir dä óår*, *andra år æj ann röer* (röd) *o då boa* (bådar) *ann ófre* (ofred, krig) *äller døe* (stor dödlighet). På ett ställe (i Thorsås) sades han båda riksdag. I Halland kallas han *oäringsfogel*.

Oppljust, adv. klart, full dag. *Så fórt dä blir oppljust, ska vi ut o køra ve* (ved). Ög. ds.

Opplöpen, se *løpa opp*.

Opplänning, m. innevånare från inre delarne af Småland, synnerligen Kronobergs och Jönköpings län [Landsb.]. Gotl. *upplänning*, innevånare från norra delen af Gotland, Hall. *upplänningar*, m. pl. Småländingar, Vestgötar eller andra icke i Skåne eller Halland födda personer (P. Möller). Jfr *nórlänning*.

Oppläst, m. mindre träkil, som skomakare sätta öfver lästen för att förhöja vristen på skodon.

Oppløt, m. öfre delen af ett fruntimmerslinne. Denne är vanligen af finare tyg än det öfriga (*nerdäjlen*). Hall. m. fl. ds., Fn. *upphlutr*, m. lifstycke, N. *upplut*, m. den öfverste delen, undertröja, snörlif, DA. *oplod*, *oplød* = *oppløt* (Se Mb., DL.).

Oppmålning, f. tafla, bild, porträtt. Sk. ds.

Oppräjv, n. uppslagning af en öfverenskommelse, t. ex. en förlofning, köps återgång. Se *riva opp*. Jfr Fsv. *köprof*, m. ett köps återgång, VGL.

Oppsittara, m. sittopp, örfil. *Oppsittare* är i denna bet., enl. Rz, allmänt i Göta land.

Oppstidags o. **oppstånndags,** adv. tid att stiga upp (om morgnarne).

Ór, n. ord, bokstaf.

Órakast, n. ordvexling, träta, N. *orkast*, Fn. *orðakast*.

Órakastas, v. rec. 1. disputera, tvista, gräla. Ög. *ol-kastas*, N. *orkastast*.

Óra-klóker (ordaklok), adj. fyndig, qvick. Sm. *oraklok*.

Órne, m. fargalt. Ög., Sm., Sk., Hall., D. *orne*, Fn. *runi*, Fsv. *runi* o. *uren*, ÖGL., Esv. *rúna*, *rona*, *rune*, *roune*.

Órnagalen (a[2]), adj. brunstig (om suggor). Sk. *ornegalen*, D. *ornegal*.

Órnagris, m. galtgris. Sk. *ornegris*, D. *ornegriis*.

Órnavill, adj. f. = *órnagalen* [Th-s].

Ó-snasketter, adj. orenlig, osnygg. Sm. *usnaskelig*. Jfr *snasketter*.

Óstyr, n. ostyrigt barn.

Ósummlier, adj. försumlig, vårdslös. Jfr Ög. *summlig*, försumlig.

Ov, se *ó*.

Óvan', m. ovana. **Óvaner**, adj. ovan. Båda användas mest om kreatur, som hafva vanan att flöja öfver stängsel. Fn. *uvandi*, m., D. *uvane*.

Óvelen, adj. motvillig, liknöjd. Jfr *velen*.

Óvetting, m. ovettig, otidig menniska. N., Åml. *ovetting*.

Óvörn, f. oformlighet, oreda. **Óvörn**, adj, illavuren, oformlig, krokig; trumpen, tvär. Jfr Sk. *avuren*, adj. ej rätt danad, krokig, trumpen, tvär. (Rz s. 17). Jfr *vörn*.

Óväntannes, adv. oväntadt.

Óvävlier, adj. ovanlig i något afscende: stark, stor, god, elak o. s. v. **Óvävlet** o. **óvävlia**, adv. ovanligt, öfvermåttan. Norra Kl. *ovävligt*, Bl. *uvevlia*. Jfr Fsv. *ofæfli (ofefli)*, n. öfvermakt, oöfvervinnelig svårighet, N. *ovevle*, n. något som är för svårt, som öfverstiger ens krafter.

Óvörier, adj. ovårdig, vårdslös, oförvägen. Gsv. *owyrdig* (Svedb.). Jfr N. *uvyren*, *ovøren*. Se *vöra på*.

Óäring, m. missfoster, kreatur som vantrifves. Norra Kl. ds. (Cræliue s. 408), Sm. *uäring*. Jfr Hall. *oäringsfogel* (se under *oppfogel*).

P.

Paja l. **parja på**, v. a. 1. kläda på vårdslöst, kläda på många kläder. *Paja* är allmänt i Göta rike.

Pajsing, m. liten gosse, barn. *Få en pajsing*, föda ett barn. Bl. ds.

Pakkadikk (⏑ ⏑ ⏊), m. perpendikel, pendel i väggur.

Palla, v. a. 1. lägga underlag under något, så att det ligger jemnt. *Palla unne*, underbädda. Bl. ds.

Palleser (⏑ ⏑ ⏊), m. kaffe med blandadt med brännvin, "uddevallare". Kallas äfven *gøk*. Jfr Fr. *panacée*.

Paltabrö (paltbröd), n. ett slags bröd eller palt af blod, mjöl och vatten eller mjölk. Vg. *paltbrö*.

Palm, f. hanblomster på en pilart (Salix caprea), N. *palma*, DA. *palmer* (Kok).

Pannjärn, n. stekpanna af jernbleck. Äfven *järn* förekommer i samma bet. Sk. *pannejärn*.

Parja, se *paja*.

Pasel, n. prassel.

Pasla, v. n. 1. prassla. Sk., Bl. ds.

Passlet (passligt), adv. passande, skickligt. Vg. *passelig*, passande, D. *passelig (oppførsel)*, Gsv. *passelig* (Svedb.).

Patas, v. refl. 1. brottas (under lek). Sm. ds.

Pate, m. fruntimmerströja af ludet fårskinn, skinnpels; hinna på välling, gröt, kokt mjölk o. d. Bl. *pate*, D. *pade*. Fe. *påde*, klädning, kjortel. Rz s. 493.

Pattføllsing, m. fölunge i första året, som ännu diar. Jfr Sk., D. *patteføl*.

Pattlåmm, n. dilam. Sk. *pattelamm*, D. *pattelam*.

Pela, v. a. 1. peta, rifva lätt i något. *Pela på ett sår. Pela säj i näsan. Pela säj å*, begifva sig af, draga sig undan. Sk., Hall. m. fl. ds., D. *pille*. Se Rz s. 497.

Pepla, v. n. 1. vara pipig, pjunkig, jämra sig. Sm., Ög. ds. Jfr Sv. *pipa*.

Pia, f. flicka, piga. Brukas som smeknamn till små flickor. Jfr *bruapia*, *fästpia*. D. *pige*, Fn., N. *pika*, Fsv. *pika*, *pigha*, flicka.

Pims, m. liten pojke; mest i sammans., t. ex. *skräddrapims* (skämtv.); en gosslek. Se Rz s. 501.

Pimsa, v. n. 1. leka *pims*.

Pjåsma, v. n. 1. pösa, jäsa, svälla (om deg, fjäder o. s. v.). Jfr Sk. *pjösa*, Bl. *pasma*, hvilka hafva samma bet. Rz. s. 516, 496

Pjåsmet, adj. n. väl jäst (om deg o. bröd). Bl. *pjasmed*, som ej är väl jäst (Rz).

Pjåtta, v. n. 1. yngla, föda (skämtv.). Jfr *ipjätt*.

Planæjt' (≐ ≐). Detta ord har jag hört endast i talesättet: *läsa planæjt' på en*, af en persons ansigtsdrag utforska hans karakter. Sm. *läsa planät*, Ög. *läsa plånete*, spå i händerna. I holländskan och bajerska dialekten finnas liknande uttryck. Rz s. 507. Jfr *planet*, som någongång i Sv. skämtvis brukas i bet. ansigte.

Plater (a^2), pladder.

Platra (a^2), v. n. 1. pladdra.

Platt, m. plats, liten fläck.

Plattier, adj. fläckig. Ög. *platti*, lappig, fläckig.

Plófógd' (plogfogde), m. uppsyningsman vid snöplogning [Skogsb.]. Sm. *plogfogde.*

Plógskiva, f. tilta, jordskifva som blifvit uppvänd af plogen [Landsb.].

Pló(g)lag, n. visst antal personer som tillsammans ega en snöplog. Sm. ds.

Plokkpärn, n. pl. potater som tillvaratagas vid plöjningen af ett potatisland, sedan den egentliga potatisplockningen försiggått. Sm. *plokkpotater.*

Pingels, m. pingst. **Pingelsda,** m. pingstdag. **Pingelsmånda,** m. annandag pingst.

Pinka, f. barnlintyg. Sm., Sk. ds.

Pinkare. I en af Söderåkra församlings äldre begrafningsböcker omnämnes *"en wandringsqwinna utaf pinkarne"* och äfven i andra af häradets kyrkoböcker har jag på ett par ställen återfunnit samma ord. Det tyckes numera vara alldeles ur bruk, men en och annan äldre person trodde sig ha hört det och förmodade, att det till betydelsen varit detsamma som tattare eller zigenare. Sk. *pinkare*, m. en som lagar grytor och kitlar, Ög., Sm. *pinkare*, landsstrykare, hästskojare, stackare, Ög. *pinkarepack* l. *pinkabyke*, n. landsstrykare, hästskojare, zigenare, som ofta äro kittelflickare, Sk. *pinka*, D. *pinke*, slå med täta slag på något (koppar, messing), som gifver ett klingande ljud, Ns. *pinken*, hamra såsom smeder, Fn. *piakka*, *pikka*, stöta, sticka, slå (Hald.). I gotlandsmålet finnas *pjäkk*, tiggare, löpare; hare, *häradspjäkker*, häradstiggare, *sokknepjäkker*, socknetiggare, samt i fornsvenskan *hæræþs piækker*, m. tiggare som stryker omkring i häradet, ÖGL., hvilka måhända stå i sammanhang med förstnämnda ord. Jfr Rz s. 500, 504.

Pinnatræj, n. trä (kärnved af fur) att göra skopinnar af. Vg. *pennaträ*, N. *pinnetre.*

Pinne, m. pinne, penna. Fn. *penni*, m. penna.

Pipstång, f. smal stång under taket invid spiselmuren i ett boningsrum. — Sådana stänger finnas i alla äldre stugor och användas vid torkning eller förvaring af kläder, matvaror o. d.

Piróvall l. **piravall,** interj. visserligen, vasserra. Sm., Bl. ds. "Är troligen en förvridning af den gamla katholska eden: per vulnera (Christi)! vid (Christi) sår!" Rz s. 502.

Pisk, m. piska. D. *pidsk.*

Pjun, n. fint och sinksamt arbete, som fordrar tid och tålamod. Sm. ds. Jfr E. *puny*, liten, späd. Se Rz s. 500 o. 504.

Pjuna (må), v. n. 1. vara sysselsatt med fint och tålamodspröfvande arbete.

Pjäk, n. pjåk, pjunk. **Pjäka,** v. n. 1. pjåka. **Pjäketter** o. **pjäkier,** adj. (146) pjåkig.

Pjäks, f. pjexa, känga. Åml. ds.

Plómm, f. plommonträd, Prunus domestica. Fn. *plóma*, f., DA. *plommtræ* (Kok.).

Plôtergubb', m. gubbe, karl, som pratar för sig sjelf, knarrig, gnatig gubbe.

Plôtra, v. n. 1. puttra, prata halfhögt för sig sjelf, gråla, gnata. *Gå o plôtra. Hann plôtrada på ma för ja inte hade hälsat på ann.* Sm., Bl. *pluttra,* tala smått för sig sjelf, D. *pluddre.*

Plugg, m. plugg, kork.

Plumpa o. **plumpnót,** f. ett slags fiskredskap.

Plumsa o. **plunsa,** v. n. 1. falla ned i vatten så att ett plaskande ljud höres, röra i vatten med en stång e. d. *Plumsa* är allmänt, Gotl. *plunsä,* D. *plundse.* Jfr E. *to flounse,* v. n. kasta sig i vattnet. Holl. *plonzen*, v. a. o. n. kasta i vattnet, så att ett plaskande ljud uppkommer.

Pluring, m. träkil. Sk. ds.

Plurr, m. vattenpuss. Sk., Bl. ds.

Plurra, v. n. 1. komma ned i en *plurr,* plumpa ned i vattnet.

Plåt, m. stekpanna af gjutet jern. Jfr *järn.*

Plätt, m. plats, ställe (under lekar). *Dätta æj minn plätt.* D. *plet.*

Póa, v. n. 1. *Gå o póa*, gå långsamt. *Póa mä*, smått arbeta.

Pojk o. **pöjk** [Th-s], m. pojke, gosse, ogift dräng. Fin. *poika*, m. gosse, son, DA. *poik,* Esv. *poik*, N. *pøyk.*

Pojkadäka, f. pojkflicka, flicka som gerna är i gossars sällskap.

Pojka-vradd, m., se *vradd.*

Pôken, adj. uppsvälld, pussig i ansigtet (i följd af dryckenskap). Bl. *påken*, Kl. *puken.* Jfr Gotl. *poven, poën.* Se Rz s. 511.

Pórtskyl, n. portlider.

Posa, v. 1. *Posa rygg,* hänga sig (som en påse) på en annans rygg.

Posarista, v. a. 1. o. 2. rista, skaka en som hänger på ryggen. Sm. *påsarista.*

Pose, m. påse. Sk. *posse,* D. *pose*, Gotl., Fsv. *puse.*

Pothärsken, adj. nyckfull, sticken, frånstötande, kräsmagad. Sm. *påthersken,* DA. *hærsken,* adj. Om kreatur som rata fodret.

Pôtla, v. n. 1. porla, sakta koka. Gotl. *påttla.*

Pratkryer, adj. pratsam, munvig. Sdml. *pratkry.*

Pratsen, adj. pratsam, talträngd. Sk., Hall., Sm. m. fl. *praten.*

Preka, v. n. pricka. Vg., Hall., Sk. *preka,* sticka lätt, peka, DA. *prege*, *preke*, Fd. *prige*, *prege*, Fn. *prika.*

Preke, m. prick. Fn. *prik*, n. Jfr *preka.*

Pret o. **pretel,** n. oredig skrift, kråkfötter. Finnl. *prittel.*

Preta o. **pretla,** v. a. o. n. 1. klottra, skrifva kråkfötter. Finnl. *prittla.*

Promma, f. smutt, smyg [Landsb., enl. uppgift]. Uppl. *prång*, n.

Prästalära, f. se *lära*. Sk. *prestalära*, N. *prestlära.*

Prästaskalla, m. pl. prestkragar, Chrysanthemum leucanthemum. Sk. *prestaskallar.*

Pudding, m. pudding; larven till spyflugan i kött, fläsk, ost. Sk., Hall. ds.

Pula, v. n. 1. förehafva svårt och tidsödande arbete; vid trillek slå tillbaka trillan, sedan hon stannat (hvilket icke är tillåtet). I förstnämnda bet. allm. enl. Rz. Fn. *púla* (Hald.).

Pumpa, f. kaffekokare af glas. Åml. *pompe*, flaska, karaff.

Pumpablómma, f. bullerblomster, Trollius europæus [W-a].

Pungastinner (u[1]), adj. som har späckad penningepung. Bl. *pungastinn.* Jfr Sv. *pungsugen.*

Punning, m. vigtlod af ett lispunds tyngd.

Puppa, v. n. 1. härma gökens läte. — Då barn leka kurragömma, pläga de, som gömt sig, *puppa,* för att leda den letande på spåren.

Purken, adj. olustig, surmulen, tvär, förargad. Sm., Ög., Ner., Vml. m. fl. ds., DA. *purken.*

Purrhu' (purrhufvud), n. hufvud med hoptofvadt eller lockigt hår. D. *purhoved.*

Purrhårier, adj. som har hoptofvadt eller lockigt hår. Sm. *purrhårig.*

Pusketter o. **puskier,** adj. (146) olustig, illamående, sömnig, trög, lat.

Pussa, v. a. 1. hetsa, tussa (en hund på någon). *Di pussada hunn ätto tjyva-läjjingen* (tjufledingen). Gotl. ds. Jfr Åml. *bussjä.*

Pusta (u[1]), v. n. 1. pusta, hvila litet, låta dragare hvila. *Vi pustada ingen enda gång på staväjn* (bortresan). N. *pusta.*

Pustbäjt' (u[1]), n. hvilostund för dragare. Sm. *pustbete.*

Pusthåll (u[1]), så lång våg, som man kör emellan hvarje gång man *pustar* *Halvaen mil æj ett lamen pusthåll på färaväga* (resor).

Pustställ' (u[1]), n. ställe vid en väg, der man *pustar.*

Puta, f. kudde, dyna. Allm. D. *pude.*

Putvar, n. örngåttsvar. Bl. *putevar*, D. *pudevaar.*

Putäll, m. butelj. Esv. *putell.*

Putta, f. potta, kokpanna.

Putte, m. Smeknamn på hästar. Allm. i Göta o. Svea land. Åml. *ptotte*, f. barns benämning på häst.

Puttika, f. rölleka, Achillea Ptarmica. Jfr *pytta.*

Puttmakara, m. krukomakare. Sm. *puttemakare,* Fn. *pottamakari* (Hald.), D. *pottemager.*

Pylla, f. litet sockergryn. Sm., Bl., Sk. *pyllor,* f. pl. små sockergryn med kummin inuti.

Pyngla, f. bylte, knippa af småsaker. Gotl. *pyngel,* m. Jfr Sv. *pung.*

Pyngla (ihóp), v. a. 1. bylta ihop, samla ihop. Bl. ds. Jfr Fn. *pyngja,* v. n. 1., samla, lägga i pung.

Pyra, v. n. 1. brinna sakta, glimma. Flere landskapsmål ds. Se Rz s. 174. Jfr *pörling.*

Pytta, f. höna. Allm. i Göta rike. *Hvita pytter,* röllekor, Achillea Ptarmica. Sm. ds., Ns. *puut,* höna (lockord).

Påbre', n. sängtäcke. Sm., Ög. *påbree.* Jfr Fn. *ábreiða,* f. sängtäcke.

Påflugsen, adj. påflugen.

Pågift, f. hvad som vid köp af vissa handelsvaror gifves på köpet. Jfr Sv. *påbröd,* Nht. *zugabe.*

Pågångsen, adj. framfusig, påflugen, djerf, ifrig. Jfr Vb. *pågåen,* som har samma bet.

Påhittsen, adj. påhittig, fyndig. Jfr *hittsen* o. Sm. *påhitten,* påhittig.

Påhålla, v. a. (4. 175). *Ha o påhålla,* hafva hvad som för tillfället behöfves. Brukas vanligen bara i inf. Vb. *påhåll.*

Påhølj', n. något att hölja på, täcka öfver med, täcke. Ög. *påhölje.*

Påk, m. påk; pojke, gosse. Sm. *påk,* N. *pøk* (se Aasen s. 362 under *pøyk),* D. *pog,* DA. *paag.*

Pålägg', n. påläggskreatur, isynnerhet kalfvar.

Påskagris, m. gris född vid påsktiden. Sk. *påskegris,* D. *paaskegriis.* Se *julakalv.*

Pæjsa, v. a. 2. flåsa, flämta, vara andfådd (om feta personer). Ög., Sm *päsa* (Rz s. 516 under *pusa),* N. *pæse,* stöna (Lv), DA. *pæse,* blifva tjock och fet, bukig (t. ex. af mycket ätande). Jfr DA. *pæsen,* adj. tjock och fet, bukig, öfvermätt.

Päng o. **pänning,** m. Emellan dessa ord göres vanligen den skilnad, att det förra betyder skiljemynt, slant, det senare medalj, minnespenning. Jfr Runeberg: "Lugnt med sin medalj i näfven Steg dragonen in: Gif åt Stål en *penning* åfven, Eller tag ock min! (De Två Dragonerna).

Pänsa, v. a. o. n. 1. slå sädeskärfvar mot något, så att en del korn falla ur axen. Detta sker egentl. endast med rågkärfvar, hvilka efter inbergningen på logen slås mot logbalkarne, då största delen af kornen falla ur. Bl. ds., DA. *pense,* stöta, slå.

Pänsning, f. arbete med att *pänsa.*

Pänsrog, m. råg som blifvit *pänsad* ur axen.
Päræn, m. påron; potatis. *Püra*, f. i samma bet. är mycket allmänt enl. Rz. Jfr *jórpärn*.
Pärling, m., se *pörling*.
Pärn, f. päronträd. Fn. *pera*, f. påron; påronträd.
Pärnabron', m. svedjeland på hvilket potatis äro satta. Jfr *brone*.
Pärnakål, m. potatisstjelkar, potatisfan. Ög. *jolpärakål*.
Pärnalann, n. potatisland. Mp. *pärland*.
Pärnaräjv, n. rifven potatis.
Pöjk, m., se *pojk*.
Pøla, v. n. 1. vältra sig, vada, flyta omkring i vatten. Af Sv. *pöl*.
Pøltrut, m. ålkusa, Blennius raninus [Th-s].
Pörling o. **pärling,** m. kort och smalt ljus, dank som begagnas till lyktljus. DA. *pirrel* l. *pirle*. Jfr Hall. *pirre*, dank och det äfven i svenskan, t. ex. hos Runeberg, förekommande *perta*, spån. Se Rz s. 173 (under *fyr* o. *perta*).
Pörsta, v. n. 1. förekommer i uttrycket: *gå o pörsta*, hosta oupphörligt, hafva hackhosta. Jfr Sv. *prusta*.
Pøslingen, m. i best. form, maran. Jfr Sv. *pyssling*.

R.

Rabba, v. a. o. n. 1. rappa, rycka åt sig. *Drängen rabbade te sæj häjla pärnafatet*. Gotl. ds.
Radda, f. lång rad, hop (af personer). Ög. m. fl. ds.; lång berättelse, ramsa, sqvallerhistoria. Sm. *radda*, tal utan sammanhang (Vestbo).
Radänga (⏑ –̀ ⏑), f. lång berättelse, ramsa, slagdänga. Sk. ds.
Raft, m. raft, smal stång, särsk. om de stänger, på hvilka halmtak hvila; käpp, spö, t. ex. *mäjtraft*, m. metspö, *slinsraft*, m. slantstång. Ordet *raft* brukas äfv. som skällsord på långa och smala personer. Det är, utom i sistnämnda bet., brukligt i flere landskapsmål. Fn. *raftr* (Hald.), *raptr*, D. *raft*, E. *rafter*, taksparre.
Rafta, v. a. 1. uppsätta *räfte* (se d. o.), påbinda takraftar. Sk., Hall. ds., N. *refta*.
Ragäjnt (radgent), adv. beqvämt, lätt att göra eller komma åt; lättfattligt. Sk., Hall. *ragent*. Jfr Fsv. *radher*, Fn. *hraðr*, N. *rad*, snabb, hastig.
Rakka, v. n. 1. flacka, fara omkring hit och dit. Brukas vanligen uti inf. i förening med ett verb som uttrycker rörelse. *Fara*, *ria* (rida) *o rakka i sokknan*. Allm. N. *rakka*.

Rakkaragöra, n. vanhederligt göromål. Allmänt i södra Sverige.

Rakkaraty, n. svårt och obehagligt göromål.

Ralta, v. n. 1. sqvallra, springa omkring och föra sqvaller. Sdml., Ner. *ralta*, sqvallra, DA. *ralde* l. *ralle*.

Ramla, v. n. 1. ramla, bullra. *Vi ska sätta uss o läsa, när körkfolket har ramlat omm.* N. *ramla*, D. *ramle*, bullra.

Rammer, adj. från, amper, skarp (om lukt). *Ram* i denna bet. är ganska allm. D., N. *ram*, käck, besk, bitter, EA. *ram*, illa luktande, Fsv. *ramer*, Fn. *hramr*, *ramr*, stark, besk.

Rana (opp), v. n. 1. växa upp hastigt, raka upp. Vml. ds.

Ranta, f. långt och magert fruntimmer. Vml. ds.

Rantel o. **rantling**, m. trasig remsa, smalt stycke, t. ex. af tyg; äfv. om långa, smala och till formen ojemna åkerstycken; lång, smal karl. Bl. *rantel*, trasa.

Rapla (a^2), v. n. 1. rabbla, pladdra. *Rapla opp*, rabbla upp, fort och tanklöst uppläsa utantill. Finnl. *rappla*.

Rapp, m. slag, rapp. (Det senare är enl. Dalin neutrum).

Rappskall, n. hastig undersökning om något. Gotl. ds.

Rasgalen, ursinnig, vild, befängd. Ög., N. ds.

Rasker, adj. välbildad, 'väl vuxen till figuren, rask. Bl. *rask* har samma bet.

Rasna, v. n. 1. blifva rasande, ursinnig. Sm. *rassna* (Rz s. 525).

Rasviller, adj. = *rasgalen*.

Redd, m. reda, ordning. *Dä æj ingen redd mä dänn k'ärn.*

Ree, m. fogelbo. *Rede* l. *ree* är allm. enl. Rz. Fsv. *redhe*, D. *rede*, Gotl. *raidur*, Fn. *hreiðr* l. *reiðr*.

Ressel, f. reda, ordning, besked. Sm. m. fl. ds.

Reka, v. n. 1. vackla, ragla, gå med osäkra steg (om druckna). Jfr Fn., N. *reika*, gå långsamt fram och tillbaka, vanka omkring.

Reja, v. n. 1. vackla, stå osäkert, runka. *Klokkstapelen har stått där o rejat i fämti år* [Th-s].

Remne, n. af spjelar gjord krubba i bås och spiltar, hvari fodret lägges för boskap och hästar; gärdesgård af spjelar (i vatten). Sm. ds. i förstnämnda bet.

Rening, f. vak, ställe på en isbelagd sjö, der strömmen går ren. Ög., Bl. ds.

Resel, n. rissel, stort såll.

Re-simm' (redsimme), m. pasmetråd. Sm. *redsimme*.

Resla, v. a. 1. rissla, låta gå genom rissel.

Reslinga, pl. aftröskade sädesax, halmstrån o. s. v., som stanna qvar i risslet. Sm., Bl. *resslingar*.

Resma, f. afrispadt stycke tyg, lång trasa. Ög. *ressma.*

Rev, n. refben (i en lefvande kropp). Sk., Hall. m. fl. ds., Fsv., Fn. *rif*, N. *riv.*

Reve, m. bom på en väfstol. Allmänt i Svea o. Göta rike. Deraf *bakrev'*, *brøstrev'*, *frammrev'* (se d. o.). DA. *røvve*, Fn. *rifr*, N. *riv*, *ræv.*

Reve, m. grof slipsten (som användes vid uppslipning af yxor, liar o. s. v.) Jfr Vb. *revsten*, som har samma bet.

Ri, n. ritsare, ritmått.

Rihugga, v. a. 4. (175) hugga efter streck, gjorda med ett *ri.*

Rikka, v. n. 1. flacka omkring, färdas omkring. Sm. ds., N. *rikka*, röra från stället, Fn. *rikkia*, rycka, rynka. Se Rydqv. I. 187.

Rikkanne, n. flackande.

Riktihäjt, f. rättighet, utskyld till staten, ämbets- och tjenstemän o. s. v. *När øverhäjtna har fått sina riktihäjter, så har en bónnastakkara inte møe igämn* [Th-s]. Sk. *riktighet* har samma bet.

Ring, m. ring; ett slags runda kringlor. Sm. *hvetering*, m. hvetekringla (Rz s. 532).

Ring-arm (a[1], 6), m. snok. *Ringorm* är allmänt. Gotl., D. *ringorm*, Fn. *hringormr.*

Ring-k'år, m. ringare. Gotl. *ringning-kal.*

Ringn, m. regn [Th-s]. Got. *rign*, Fsv. *ræghn*, Fn. *regn.*

Ringna, v. n. impers. regna. Got. *rignjan*, Fn *rigna* o. *regna.*

Risbit, m. liten skära med kort, rak klinga och kort skaft, att begagna vid löfhackning. — Sådana göras vanligen af afbrutna eller utslitna liar. Sm. ds.

Ris-kast, n. hög af ris, träpinnar, stenar o. d., uppkastad på ett ställe, der någon blifvit dräpt eller genom våda omkommit. Jfr *offerkast.*

Ris-käring, f. fruntimmer som håller på att risa (rensa ängar från ris och löf).

Rista, v. a. 1. o. 2. rista; plöja en åker första gången sedan han varit besådd. Sm., Hall., Bl. ds., DA. *riste.*

Risttjyva (risttjuga), f. trätjuga som användes af tröskare, för att efter tröskningen skaka sädeskornen ur halmen. Gotl. *risttiauga*, Sdml. *risttyvä.* Rz s. 740 (under *tjoga* 1).

Ritmått, n. vinkelmått. Finnl. *ritmått*, n. ett redskap att göra bräder jemna med. Jfr Nht. *richtmass.*

Riva o. **bekriva,** f. beckbark, beckskruf. Hels. *riva*, Sm. *bekriva*, Åml. *ryve.* Jfr Fn. *rífa*, v. a. hopsy.

Riva, v. a. 4. (178) rifva. *Riva opp*, bryta ett köp, slå upp en förlofning. Jfr *oppräjv.*

Róa, f. rofva. D. *roe.*

Róbånk, m. lång och grof hyfvel med dubbla blad [Th-s]. Sk., Hall., Vg. *robank.*

Rog, m. råg. Fsv. *rugher*, *rugr*, *rogher*, Fn. *rugr*, Gotl. *ryg*, D. *rug*, DA. *rog* (Kok).

Rôga l. **rôja**, f. rufva, skorpa på sår. Vb. *rugu*, Sk. *rua*, D. *roe*, DA. *rove* (Kok s. 357), Esv. *rûa*, *ruga.*

Rognek, f. rågkärfve. Sk. *runeg.* Jfr *nek.*

Rôja, f., se *rôga.*

Rôka, f. ruka, liten hög (af smuts). Fn. *hrúga* o. *hrúka* (Hald.), DA. *roke* (Kok).

Roka, v. a. 1. råga. N. *roka*, D. *roge*, Fn. *hroka.*

Roke, m. råge, råga. DA. *roge*, N. *rok*, Fsv. *roki*, Fn. *hroki* o. *hrokr.*

Rokkadräjara (rockdragare), m. en som är klädd i rock. Brukas som skällsord om halfherrar. — Allmogen i skogsbygdens socknar brukar, liksom Blekingsboarne, icke rockar utan tröjor.

Rópøkk', n. leksak. Sm. *ropykke*, Ög. *robygge.* Jfr Hall., Bl. *lekepykke.*

Rôsla, v. n. 1. rossla. Esv. *rosh'l'a*, *rohl'a*, grunzen (Russw.).

Roste, m. det lag af halm på bottnen af ett bryggkar, hvarigenom vörten silar sig, rost (vid brygd). Ög., Sm. ds., D. *rost* l. *roste*, N. *roste*, m., Fsv. *rosti*, Fn. *hrosti.*

Rosthalm, m. halm som begagnas till *roste* (se d. o.). Uppl., Sdml. ds., DA. *rostehalm.*

Rot, n. var, varbildning i sår. Sk., Hall., Bl. *råt* (Rz s. 549), N. *rot*, n., D. *raad*, Fn. *rot*, n. ruttenhet, förruttnelse, DA. *råt* (Kok s. 358).

Róta-jókk, n. kokta och sönderstötta rötter till föda åt kreatur. Jfr *jókk.*

Rótavæjta (rotväta), f. rotblöta.

Rôten, adj. rutten. Dal., Fsv *rotin*, *rutin*, Fn. *rotinn*, D. *raaden.*

Rôtla, f. "flyttfogel, något större än en and" [Th-s].

Rótskär, m. klufven och torkad norsk fisk, gråsida. Jfr N. *raaskjær*, som "ellers været skrevet *Rotskjær* og *Rødskjær.*" Aasen s. 370.

Rotstokk, m. stock, trästam som håller på att ruttna.

Rott, m. råtta. E. *rat*, Fr. *rat*, m.

Rottalya, f. råttbo.

Rottna, v. n. rutna. Fn., N. *rotna.*

Rotøgder (rotögad), adj. som har var i ögonen. Sk. *råddyed.*

Ruffa, v. n. 1. grymta, gifva lätet "ruff" (om svin). Vg. ds.

Ruffsa, v. a. 1. rafsa *(ihóp, te,* hop, till), tilltuffsa. Jfr Fn. *hrifsa, hrifs,* Sv. *rafsa, rafs.*

Ruffsier, adj. i oordning, osnygg.

Ruka, v. a. o. n. 1. afhugga de nedre qvistarne på större och kullhugga mindre träd i en skog, ämnad till svedjefällning.

Rukkniv, m. ett slags yxa med rak egg och krokig udd, som begagnas att afhugga de nederste qvistarne på trän vid *rukning.*

Rukning, f. arbete med att *ruka.*

Rull, m. spinnrocksrulle. Sk. m. fl. ds., N. *rull.*

Rumla, v. n. 1. bullra, sorla, föra oväsen. Jfr D. *rumle*, bullra, gifva ett bullrande, ihåligt ljud, Fn. *róma*, gifva högljudt bifall.

Rummel, n. buller, sorl, oväsen. Jfr D. *rummel*, ihåligt, skramlande ljud, Fn *rómr,* m. högljudd stämma, ljudeligt bifall.

Rummer, adj. rymlig, gles. Gotl. *rum*, N. *rom*, Got. *rums*, Fn. *rúmr*, Fsv. *rumer*, *rymber.*

Rummstera, v. n. 1. stöka, bullra, ställa i oordning. Sm., Sk. ds.

Rummsterning, f. stök, buller, sorl. Sk. *rommestajrning.*

Rumm-tännter, adj. gleständ. Jfr *rummer.*

Rundal (⏊ ⏊), adv. rundtom. **Rundalikring**, adv. rundtomkring.

Runga, f. repgunga.

Runga, v. n. 1. gifva starkt genljud, skälfva, dallra, darra. Sk., Bl., Sm. m. fl. ds., D. *runge.*

Runner, adj. rund; frikostig, gifmild. D. *rund* har samma bet. Jfr Sv. adv. *rundt*, *rundeligt*, D. *rundhændet.*

Russin (⏑ ⏊), f. russin; pl. *russiner.*

Ry, m. upprödt ställe i en skog eller mark. Sm., Bl. *ryd,* m. o. f., Fsv. *ryþ, ruþ,* Fn. *rióðr* o. *ruð.* Rydqv. II. 279, Rz s. 541.

Rya, f. tjäderhöna. Dal. *rä,* Jämtl. *räa*, Verml. *ry,* N. *røy* l. *røi,* Esv. *rai.* — *Rya*, f. i bet. täcke, lapptäcke finnes likaledes.

Rygga, v. a. 1. täcka ryggåsen på ett tak. Sk., Bl. ds., DA. *rygge,* Fsv *ryggæ.*

Ryggning, f. betäckning på en ryggås (särskildt om halmtak). Sk. ds., DA. *rygning.*

Ryla, f. o. **røl**, m. valk, bred strimma i huden efter ett slag med en käpp e. d. *Dä syntes ryler på ryggen ätte hvaden rapp, hann hade fått.* Sm. m. fl. *rul*, Hall. *rula*, Sm. *ryla*, skrynkla, Fsv. *ryl*, köttknöl.

Rådd, adj. f. hafvande, lägrad.

Rå-gåss (rådgås), v. rec. 4. (175) samråda.

Råka, v. n. 1. o. 2. *(råkte, råkt)*, hitta, känna vägen. *Dä æj inte gott o råka dit i skumme*, det är icke lätt att hitta dit i mörkret.

Råmärksgubb', m. gengångare af en person, som i lifstiden flyttat råmärken. Jfr Sm. *märkesgast*. Vär. o. Vird. I. 469. o. *ängamålara* (se d. o.).

Råfte, n. raftar, takstänger under halmen på tak. Vg. ds. Jfr *raft*.

Ræjj, m. (pl. *ræjja)*, pungsten, testikel. Jfr Fn. *hreðjar*, f. pl., *hestreðr* (Fritzn. s. 286), D. *ræder*, Fd. *ræthiæ*, *rædier*, N. *ride*, *ree*, *rer*, *ræ*, *re* (Aasen s. 380).

Räjner, adj. ren. Fsv. *renn*, *ren*, Fn. *hreinn*, Got. *hrains*, Esv. *raindr (rain*, *reint)*.

Räjnläjk (renlek), m. renhet. N. *reinleikje*, Fn. *hreinleikr*.

Räjsa, v. n. 2. resa. Brukas endast vid fråga om resa till universitetet samt om gesällers vandringar. Annars brukas *fara* o. *køra* i bet. resa.

Räjst, f. takresning. *Dä æj høg räjst på dänn stuna* (stugan, huset). Ög. *resst* (Rääf).

Ræjttklovder o. **ræjttkløvder**, adj. rättklyfd, (trä) som låter klyfva sönder sig i raka stickor. Uppl. *rätklöver*.

Ræjttläjss (rättleds), adv. rättsols. Ög. *rättleds*, Fn. *rettleiðis*, rättfram, Fsv. *rætlepis*, MELL.

Räjvagrås, n. snärjgräs.

Räkka, v. a. o. n. 4. (177) räcka, nå, förslå, hinna till. *Hann rakk inte pojken*, *älla hade ann slae ann*. *Dä rakk inte långt*. Dal. *räkkja (rakk*, *rukkjid)*, Gotl. *räkka (rakk*, *rukki)*, N. *rekka (rakk*, *rokkje)*. *Til Himlen rakk dog Jakobstigen*. Ibsen (Brand). Fsv. *rækka* (starkt). Se vidare Rydqv. I. 191, Rz s. 550, Aasen s. 374.

Räkka, v. n. 2. utsträcka.

Räkte, n. ledstång, staket.

Rälla, f. ränna [H-o]. Jfr E. *ril*, bäck, *rillet*, liten bäck.

Ränne, n. skulle, höskulle. Sm., Ög., Bl. m. fl. ds. DA. *raan*, *raane*, *raande* m. fl. former. Se Rz s. 551, Mb., DL. s. 434.

Rännling, m. rännil, liten bäck.

Rär, n. membrum genitale. N. *rer*, Fn. *reðr*. Jfr *räjj*. Rz s. 552.

Røa, v. a. 2. (171) rödja. Fsv. *ryþia* (impf. *ruddi)*, Fn. *ryðja* (impf. *ruddi)*, N. *rydje*, *rya*, *ry'*, *røa (rudde*, *rydde* o. *rødde*, *rudt)*. Se Rydqv. I. 78, 79, 88, 89, Aasen s. 393.

Röbruster, adj. rödbrusig.

Röbåller (rödbåld), adj. rödblommig, rödglänsande. Sm. *rödbåll*, rödblommig på kinderna. Jfr *båller*.

Röhyader, adj. rödkindad, som har frisk ansigtsfärg.

Röklätt, m rödklint, Agrostemma Gitago.

Rökniv, m. pilört, Polygonum Persicaria. Bl. ds.

Røl, m., se *ryla.*

Rømma, v. n. 2. rymma. *Rømma å*, afrödja. Jfr Fsv. *ryma,* Fn. *rýma*, göra rymlig, Gsv. *rymma* (Svedb.) o. *rummer* (se d. o.).

Rømming, m. rymmare.

Rømpla, f. skrynkla. Ög. *rympla*, Holl. *rimpel*, m., Fe. *hrympele.*

Rømpla, v. a. 1. skrynkla. Ög. *rympla,* Holl. *rimpelen,* rynka, blifva rynkig. Jfr Fe. *rimpan (ramp, rumpon, rumpen)*, skrynkla.

Rømplier, adj. skrynklad. Ög. *rympli*, Holl. *rimpelig.*

Rönsa, v. a. 1. rensa. DA. *rönse* (Kok s. 359).

Rönska, v. n. 1. gnägga, vrenska (om hästar).

Rönsker, adj. brunstig (om hingstar). Gsv. *rönsk* (Ihre, Gl.), DA. *ronsk, runsk.* Jfr Fn. *roni,* häst (Egilss.).

Rörlet, adj. rörande, anslående.

Rörom. *I rörom*, i rörelse, uppe. *Di va allt i rörom klokkan tre i da bittia, när vi för förbi.*

Røsjelapp, m. skinn- eller klädeslapp, hvarigenom man låter tråden löpa, då man nystar, spolar eller varpar garn (för att ej skada fingrarne). Sk., Sm. ds., DA. *russelap, russe,* v. n. ila.

Rösjuka, f. rödsot.

Rössel, f. svedjefall. Bl. *rössel*, n. (Rz s. 541), Fsv. *rypsl,* f. rödning (af mark).

Rösseltrång, n. ett stycke småskog passande till svedning.

Røska, v. a. 2. (171) o. 4. (177) upprycka med rötterna (om lin, hampa, gräs o. s. v.). Sm. *röska.* Andra landskapsmål (Sk., Ög. m. fl.) *ruska, ryska.* Rz s. 544. N. *ryskja* (imperf. *ryste)*, Fn. *ryskja.*

Röspjuttier, adj. rödfläckig. Hall. *rödspätted.* Jfr *spjuttier.*

S.

Sabba, v. n. 1. vara osnygg; vara trög och lat. Sm., Ög., Vg. ds.

Sabber, m. slarfver. **Sabbetter** o. **sabbier,** adj. Sm., Ög. ds., N. *sabba* o. *svabba*, söla, spilla (vätskor).

Saffsa, v. n. 1. gå och släpa med fötterna; vara långsam och trög. **Saffser,** m. **Saffsa,** f. **Saffs,** n. **Saffsetter** o. **saffsier,** adj. Sm. ds.

Sag l. **saj,** n. större såg, stocksåg. N. *sag*, D. *sav*, Fn. *sög* (gen. *sagar).*

Saga l. **saja**, v. a. 1. såga med stocksåg. Sk., Fsv., Fn., N. *saga*, D. *save*.

Sagskära, v. a. 4. (174) = *saga*. D. *savskære*.

Sakka, v. n. 1. sacka; sakta sig. *Sakka å*, aftaga, tröttna. *Di kørde så fórt först, männ sen sakkade di å.* Vb. *sakka*, sakta sig, Ner. *sakka å*. Jfr Fn. *sökkva*.

Saktas, v. dep. 1. sakta sig.

Saktna, v. n. 1. sakta sig. D. *sagtne*.

Saktfärdier, adj. senfärdig, långsam. Ög. *sacktfäli* (Rääf), Gsv. *sachtferdiger* (Svedb.).

Sala hybbika, se *hybbika*.

Sale, m. sadel. Sm. *sale*, Fsv. *saþul*, Fn. *söðull*.

Sallvett (◡ ′), m. servet. It. *salvietta*, D. *salvet*.

Saltkvärn, f. liten handqvarn till saltmalning. Sm. *saltkvarn*.

Saltstäjn, m. sten att krossa salt med. Uppl. *saltsten*, N. *saltstein*.

Sammen, adv. samman. D. *sammen*, Fsv. *sammæn*.

Sammsas, v. dep. 1. lefva i sämja. Allmänt. D. *samses*.

Sammvara, f. sammanvaro. "*Takk för dänna sammvaran*" är den vanliga afskedshelsningen emellan gästerna vid slutet af ett gästabud. Fn. *samvera*, f., N. *samvære*, n., Fsv. *samvara*, *samværa*. Jfr Rydqv., Hist. Spr. s. 29, Sv. Spr. L. II. 211.

Sanna, v. a. 1. *Sanna mä*, instämma med, säga ja till hvad en annan har sagt. *Nämmdamännerna gör inte annat ve tinget änn sanna mä hva dómarn sär* (säger). N. *sanna ette*, säga ja till allt.

Sarve, m. smått gräs, våtarf, Stellaria media. Vg. ds., Ög. *sarv*.

Saska, v. n. 1. gå sakta, trögt och liknöjdt uträtta något. Sm. ds.

Saskier, adj. moddig (om vägar); långsam, trög.

Sav o. **save**, m. den saft som bildas mellan stammen och barken på trän, safve. N. *save*.

Sava, v. n. 1. samla *sav*. N. *sava*.

Savdan, m. i best. form, Kristi himmelsfärdsdag (då man enligt gammalt bruk samlar *sav*).

Sedeswans, m. sidensvans, Bombycilla garrula [Th-s].

Segel, n. segel; vändjern på hvilken den kringgående qvarnstenen svänger. Ög. ds., N. *segle* o. *sigle*.

Segerhätta, f. segerhufva. Hall. ds.

Seka, v. n. 1. vara trög och långsam i sina rörelser. *Seka å*, draga ut på tiden. **Seker**, m. Vb. *seka*, DA. *sege*.

Sela-hu' (selhufvud), n. den del af en sele som ligger på hästens rygg, däckel. Sm. *selhufvud*.

Selapinn', m. selpinne, selsticka.
Selatunga (u[1]), f. den jerntamp, i hvilken selstickan fästes.
Sella, adv. sent på afton. *Bå bittia o sella*, både bittida och sent. Fsv. *sipla*, *sirla*, *serla*, Fn. *síðla*, *síðarla*, N. *sirle*, D. *silde*.
Selsta, m. den del af ryggen på en häst, der selen har sin plats.
Sen, m. son. Brukas endast i sammansättningar med namn, annars *son* såsom i Svenskan. Jfr § 133.
Senapskula, f. jernkula (mindre kanonkula), som användes vid malning af senap. Jfr Sk. *senapslod*.
Sersa, f. syrsa, Acheta domestica. Vg. *sersa*, N. *sirissa*, DA. *serrise (sirrids*, *sirridse)*, Esv. *sûrsa*, *sîs'a*, *s'jes'a*, *s'jersa*.
Si, v. a. o. n. 4. (174), se. I 2 pers. sing. pres. ind. förekommer någongång *sist* l. *sis*, Fn. *ser* (166). Rydqv. I. 118, Rz s. 572 (under *sið)*.
Sidd, f. sidländt ställe, däld. Hall., Fn., N. m. fl. ds.
Siga, v. n. 4. (178) signa, digna, sjunka ned sakta. Sm., Hall., Vg., Fsv., N. m. fl. ds., Fn. *síga*. Rydqv. I. 215.
Siggagris, m. galtgris. Jfr Hall. *sigg*, DA. *seeg*, *sæg*, snöpt fargalt. Rz s. 563.
Si-kammara (sidkammare), m. liten tillbyggnad, utgörande ett rum, vid sidan af ett boningshus.
Si-króketter o. **-krókier** (sidkrokig), adj. (146) sned, vind på sidan (om bräder, plankor o. d., skämtv. om personer).
Sil, n. siklöja, Coregonus albula; småfisk, fiskyngel. Sm., Bl. m. fl. ds., Fn. *síl*, f. Dal. *go-sil*, m.
Sila, v. a. 2. *(silde*, *silt)* sila. N. *sila* har i partic. ofta *silt*. Aasen.
Silasupp (u[1]), m. sqvätt mjölk, som gifves åt barn, då mjölk silas. Sm. *silesup*.
Silaris o. **silris**, n. granris som sättes i en mjölksil. Sm. *silris*.
Silhåf, m. fiskeshåf med små maskor att fånga *sil* med. Jfr *sil*.
Silke, n. silke, siden. *Silkbånn*, silkesband. *Silkklæj'* (-kläde), silkesduk, halsduk af siden. *Silkhatt*, silkeshatt.
Silv, n. solf (i väf, 27). **Silva**, v. a. o. n. 1. sätta trådarne på en väf i solf. **Silvakäpp**, n. solfkäpp, väfskaft. Rz s. 652.
Simme, m. snöre, snodd, smalt rep. Ordet är tämligen allmänt i de svenska landskapsmålen. D. *sime*, Fn. *simi*. Jfr Rz s. 566.
Simmlier, adj. simmig, slemmig. Om vätskor [M-ö].
Singla, v. n. 1. *Singla slant*, spela krona och klafve. Ett spel med slantar, som så kastas upp i luften, att de vända sig flere hvarf, innan de falla ned. Jfr Dalin o. Rz. Fn., N. *singla*, klinga.
Sink, n. dröjsmål, försinkning [Skogsb.]. Sm. ds. Jfr *säjnka*.

Sinka, v. a. 1., se *säjnka.*

Sinka, f. klackjern. Ner. *sinka*, D. *sinke*. Jfr Fn. *sinkill*, slå, jernkrampa.

Sinka, v. a. 1. sinka (tallrikor o. d.), fästa fast klackjern. Sm. ds.

Sink-ărann (-ärende, 5), n. uppdrag eller ärende som ger förevändning till dröjsmål. *Hann finner allti på noe sinkărann.*

Sinnerskuta, f. ett stycke smedslagg. Vanligen brukas plur. *sinnerskuter*. Sm. ds. Jfr Sv. *sinder*, Fn., N. *sindr*. Rz s. 568.

Sinnter, adj. sinnad; vred, förtörnad. Ög. *sinnt, sinnter*, villig, betänkt, Vb., Jämtl. *sinnt*, ond, förargad, N. *sint* o. *sinna*, sinnad, vred. Jfr Fn. *sinnask*, blifva vred.

Sirade, siradø o. siratre, interj. vasserra, serra tre.

Sisa, v. n. 1. klippa eller skära illa. Sm., Öl. ds.

Sisara, m. liten sax, sysax. *Sissare, sissar* l. *sisare*, Götal. (Rz), DA. *seiser, sisere*, E. *cisars, cissors, scissors*. Se Rz s. 558 (under *sas*).

Sistning, f. *På sistningan* l. *på sistningna*, på sistone. D. *i* l. *paa sidstningen*. Jfr *förstning*.

Sittfjøl, f. bräde att sitta på, särsk. om väfverskans plats i en väfstol. Jfr *fjøl*.

Si-ås (sidås), m. den stock, på hvilken taklaget på ett hus hvilar med de nedre ändarne. (De öfre uppbäras af ryggåsen). Hall. *sidåsen*, m. def.

Sjasa, v. n. 1. släpa fötterna under gåendet, så att ett skrapande ljud höres. *Sjasa ut*, uttrötta, utmatta, deraf perf. partic. *utsjasader*. Ordet är allmänt i Göta rike.

Sjaska, v. n. 1. vara trög och lat; vara osnygg. Bl. ds., D. *sjaske*.
Sjasker, m.

Sjasketter, adj. smutsig, osnygg. D. *sjasket*.

Sjobb*e*, m. trög, dåsig varelse, trögdjur (mest om hästar). Jfr Sk. *sibba* l. *sebba* o. *sjabba*, v. n. 1. söla, vara drummelaktig, *sebbe*, m. sölare. Rz s. 562.

Sjók, m. stycke, afsöndradt från det hela, t. ex. ett stycke bröd, ost, väf e. d. Deraf en stor mängd sammansättningar, t. ex. *brösjók, fläskasjók* o. s. v. Flere landskapsmål ds.

Sjónga, v. a. o. n. 2. o. 4. (177) sjunga. *Sjónga framm (lik)*, under psalmsång ledsaga ett lik från kyrkogårdsporten till grafven. — Detta i södra Sverige vanliga bruk tillgår så, att, sedan liket före högmessogudstjenstens början blifvit burit eller kört fram till en af kyrkogårdsportarna, den prest, som skall hålla högmessopredikan samma dag (vid högtidliga begrafningar två eller flere prester),

åtföljd af klockaren, går fram till likbåren, der klockaren tar upp en psalm. Under sång och klockringning föres sedan liket till grafven, der jordfästningen försiggår. Detta senare kallas *frammsjóngning*. På somliga ställen fordrar bruket, att, om flere lik skola jordas på samma gång, ett i sänder *sjónnges framm*. I andra socknar sker *frammsjóngningen* i sådant fall på en gång, och ordningen bestämmes efter de dödes ålder vid dödstillfället, eller anseende och rikedom under lifstiden. — N. *syngja (saang, sungje)*. Se vidare Rz s. 566, Rydqv. I. 182. Det af Botin (Sv. språket i Tal o. Skrift s. 162, 165) upptagna imperf. *sång* återfinnes hos äldre skalder, t. ex. Frese: Kransen i hans händer kastar, som uppå sin pipa *sång* (Warning af Gudinnan Venus till Psyke).

Sjónk, n. sank, lågländt och sumpigt ställe.

Sjónka, v. n. 1. *(sjónkte, sjónke)* sjunka. Fsv. *sjonka*.

Sjónker, adj. sank, lågländ och sumpig.

Sjua, v. a. o. n. 2. *(sjudde, sjutt* (öfverallt u[1]) sjuda.

Sjå, n. sysselsättning; svårt göromål. *Ska hann slå häjla dä kärret, så få ann sjå*. N. *sjå*, m. arbete, hvartill mycket folk behöfves, Holl. *sjouw*, f. besvärligt arbete. Allm. enl. Rz.

Sjål, n. kolf på ett skjutvapen.

Sjålnøkkel, m. varbygel.

Själldø (sjelfdö), v. n. 2. o. 4. (176) dö af sjukdom (om kreatur). N. *sjølvdøya*, *sjølvdauda*.

Själldøing, m. sjelfdödt kreatur. Sk. *säldöing*.

Själlgóer, adj. sjelfgod, sjelfklok.

Själlsvöring (sjelfsvörding), m. egensinnig och sjelfrådig person, egoist. Jfr Fn. *sjálfvirðing*, f. inbilskhet, höga tankar om eget värde (Fritzn.).

Själver (fem. o. neutr. *själv)*, pron. sjelf. *För sitt själv* l. *för sina själv*, ensam, för sig sjelf. *När en går för sitt själv, så kommer dä för en så møe*. Fsv. *sjalver*, *sjælver*, Fn. *sjálfr*.

Sjätting, m. sjettedel, sjettedels hemman. Fsv. *sjættinger*, *sættungr*, Fn. *séttungr*, N. *settung*, $\frac{1}{24}$ tunna.

Sjøkov, m. gräs, qvistar o. d. som vräkes från sjöar upp på stränderna [Landsb.].

Sjøslak, n. hafsväxter som kastas upp på stränderna.

Skae, m. skada. Sk. m. fl. ds., Fsv. *skaþi*, Fn. *skaði*, D. *skade*. Rydqv. II. 178.

Skaftabøtta, f. bytta, stäfva utan lock, med handtag på ena sidan.

Skaka, v. a. o. n. 1. o. 4. (176) skaka. Vb. *skeka*, Åml. *skæka*, Fn. *skaka* hafva likaledes stark böjning. Jfr Rydqv. I. 170.

Skakka, v. a. 1. göra snedt eller skeft. *Skakka å*, afskära, afhugga på sned. Sk., Hall., Vg., Fn. ds., D. *skakke*.

Skakker, adj. sned, skef, lutande. *Å skakk*, adv. snedt, skeft. Sk., Ög. *skakk*, Fn. *skakkr*, N. *skakk*, D. *skak*.

Skakkel (a[1]), f. skakel. Fn. *skökull*, m.

Skalhas, m. skalhake, en som springer mycket.

Skalka, v. n. 1. skena (om hästar, som äro spända för åkdon). Öl. ds. Jfr *skarka*.

Skalletter o. **skallier**, adj. (146) skallig, kal. Finnl. *skalloter*, D. *skaldet*, Gsv. *skallot* (Speg.), Fsv. *skallutter*, Fn. *sköllóttr*.

Skall-bo (-bud), n bud angående skallgång. Fsv. *skal-buþ (skalla buþ)*, ÖGL.

Skallnakk', m. smörblomster, Taraxacum officinale. Ög *skallnakke*.

Skammfera (⌣ ⏊ ⌣), v. a. 1. skymfa, förolämpa, skamfila. Allm. D. *skamfere*, N. *skamfara*, *skamføre*, *skamfere*, Fsv. *skamfara*, Fn. *skammfæra*.

Skammsen, adj. skamflat, förlägen. Sm., Vg., Hall. ds. Jfr *skämmsen*.

Skapa, v. a. 1. 2. 4. (176) skapa. I flere landskap heter imperf. *skop*. Fsv. o. Fn. *skapa* har likaledes både stark och svag böjning. Rydqv. I. 172, Rz s. 579.

Skar, n. skår, skura. Fn. *skarð*, n.

Skar*e*, m. ljusbrand, ljusskarn, det förkolnade af en ljusveke, trästicka e. d. Ög., Sm., Bl. *skare*, Fn. *skar* (Hald.), N. *skar*.

Skark, m. skenande. Jfr Fn. *skark* l. *skurk*, larm, oväsen.

Skarka, v. n. 1. skena. Jfr Fn. *skurka*, larma, o. *skalka* (se d. o.).

Ska(r)lakens-næjlka, f. röd borstneglika.

Skarpen, adj. torr, hård, förtorkad. Ög. ds.

Skarpna, v. n. 1. blifva torr, hård, hårdna. Ög. ds.

Skarplöpen, adj., se *skorplöpen*.

Skarra, v. n. 1. skallra, skrälla, gifva ett doft darrande ljud. Säges om det ljud, som uppkommer då något, som sitter löst, kommer i rörelse, t. ex. om bottenbräderna i en vagn ligga lösa. Ög. ds., Fsv. *skarra*, skorra, Nht. *scharren*.

Skat*e*, m. skate; smal udde, del af en socken, som skjuter in uti en annan eller mellan två andra; landttunga. Ög. ds., Fsv. *skate*, m., N. *skat*, n. trätopp.

Skattera (⌣ ⏊ ⌣), v. a. 1. uppskatta, värdera. Sk. ds.

Skava, v. a. 2. o. 4. (176) skafva. Fsv., N. *skava*, Fn. *skafa* hafva stark böjning. På samma sätt i de flesta landskapsmål. Rydqv. I. 173, Rz s. 581.

Skavel, n.(?) tyckes betyda: (nedfallna) bok- och ekollon. *Släppa*

på skavel, släppa (svin) i ollonskog. *Gå på skavel*, gå i ollonskog; gå ut för att stjäla frukt. Fsv. *skafl*, *skafwil*, *skawel*, n. ätlig växt. Jfr Schlyter, UL. s. 401.

Skea (skeda), v. a. o. n. 1. sätta varpen till en väf i sked [W-a. I Th-s heter ordet troligen *skäjja*]. Ög. ds., N. *skjeide*. Jfr Got. *skaidan*, Nht. *scheiden*. Rz s. 582.

Skea-hök, m., **-króka**, **-nåpa**, **-skrinka**, **-skränkla**, f. essformig krok af trä, horn, ben e. d., hvarmed trådarna föras genom väfskeden, då väfven *skeas*. Vg. *skeakroka*, Sm., Vg. *nåpa*, krok att draga något till sig med.

Skeka, v. n. 1. skrefva, hafva benen åtskilda ifrån hvarandra. Flere landskapsmål ds. Rz s. 577.

Skene, n. koll. hjulskenorna på en vagn.

Skepera (◡ –́ ◡), v. n. 1. slå fel, mankera.

Skepla, v. a. 1. förskingra, dela sönder, sprida åt olika håll. *Skepla ett bó*, *en ägendómm*. N. *skipla*, *skiplast*. Jfr Fn. *skjöplask*, *skjoplask*, *skjóplask*, vackla, svigta.

Skepling, f. förskingring. Jfr N. *skipl*.

Skerva, f. barnsjukdom, som anses härröra af trolleri och kunna botas derigenom, att ett kors skäres på det sjuka barnets bröst. En särskild art af denna sjukdom kallas *likskerva*. Ög., Bl. m. fl. ds., N. *skjerva (skjera* för *skjerva)*. Jfr Rz s. 583.

Sket-ólt, m. gråspink, Fringilla domestica [Th-s]. Har förmodligen fått detta namn derföre, att han vintertiden ofta uppsöker sin föda i gödselhögar. Jfr Fn. *mýriskítr*, m. (Egilss. s. 589 under *mýrisnípa*).

Skift, f. skifte, afskiftad del af jord (åker, äng); afbalkning mellan särskilda rum, t. ex. mellan en loge och en lada. Fsv. *skipt*, f. delning, andel.

Skifta, v. a. 1. skifta, göra en afbalkning. *Skifta opp en kätt*, uppföra, afgärda en kette. Bl. ds.

Skikklier, adj. hygglig, höflig, human, tillgänglig. D. *skikkelig*, rättskaffens, hederlig, N. *skikkeleg*, ordentlig, hederlig, vänlig, artig.

Skikkningabo, n. bud, budskickning. Bl. ds., N. *skikkebod*.

Skilling (–́ ◡), m. brosklapp under hufvudet på vissa slags svin. Sådana anses såsom tecken på god race. Sm., Ög., Vg. ds.

Skina, v. n. 4. (178) skina. *Skina å*, genom solvärme blifva torr efter regn. Vg. *skinna å* (Rz s. 586).

Skinnhår, n. hår, som skrapas af hudar och skinn, innan de beredas till sulor eller läder, nöthår. Jfr Ög. *skinnarehår*.

Skinnsedel, m. recipisse af en garfvare, att han emottagit hudar eller skinn till beredning. Sm. ds.

Skinnræjjare (skinnredare), m. sämskmakare. Bl. *skinnröjare*, Ög. *skinnreare*.

Skitten, adj. smutsig, oren. N. *skiten*, D. *skiden*, E. *shitten*, Fn. *skítinn*. Ordet förekommer i samma bet. i Gustaf den stores bref till Ebba Brahe.

Skittna, v. a. 1. smutsa, orena. Vg. ds., N. *skitna*, bli smutsig.

Skjogge, m., se *skogge*.

Skjóra, f. skata, Corvus pica. Ög. *skjora*, Gotl. *skära*, Dal. *skjer*, Vb. *skir*, Esv. *skjaira*, N. *skjor*, *skjur*, m. fl. former, Fn. *skiör*, (Hald.).

Skjutjärn, n. ett slags bredt stämjern [Th-s].

Skjåningabla o. **skåningabla**, n. näckrosblad [W-a].

Skó-bøjd o. **skógbøjd** (129), f. skogsbygd. Se inledn. III.

Skóäjll (129), m. skogseld.

Skoffa, f. större skofvel af trä. Sm., Bl. m. fl. ds.

Skófång, n. läder och sulor till skodon. Sm. ds.

Skogge o. **skjogge**, m. skugga (umbra). Vg. m. fl. *skugge*, Sk. *skjogge*, DA, *skugge* (Kok I. 370), D. *skygge*, Fn. *skuggi*, Fsv. *skuggi*.

Skóhammare, m. hammare som brukas af skomakare. Bl. *skohammare*, D. *skohammer*.

Skole, m. skola. Fn. *skóli*, Fsv. *skole*, D. *skole*.

Skolk, n. spjelka, stort afspjelkadt stycke. Bl. *skålk* l. *skulk*.

Skolka, v. a. 1. urspjelka, hugga en stock, ett sågblock e. d. jemnt på kanterna genom att löshugga stora stycken i sänder. Hall., Bl. *skålka*.

Skollvatten, n. sköljvatten. Jfr *skølja* o. Fn. *skola*, skölja.

Skolmsen, adj. häpen, upprörd af räddsla. *Rädder bläj ja int', männ ja bläj lite skolmsen*. **Skolmsning**, f. Orden står utan tvifvel i sammanhang med *skälfva*, Fsv. *skjælva*, Fn. *skjálfa*, begge starka. Jfr *funnsen* af *finna*. Se Rydqv. I. 201.

Skó-läjss (skogleds), adv. genom skogen, på skogsvägar. *Di hade gått skóläjss mäst häjle väjn* (vägen) *frå stan*. Jfr Sv. *sjöledes*.

Skóløser, adj. som icke eger eller icke är försedd med skor. N. *skolaus*, Fn. *skólauss*.

Skomp, n. skutt, språng. Gotl. *skump*.

Skompa, v. n. 1. skumpa. Fsv. *skompa*, Fn., N. *skumpa*. Jfr *skopa*.

Skop, n. hopp, språng, galopp, flykt. *Óksana tó te skopet*.

Skopa, v. n. 1. kesa, besa, hoppa, springa (om djur). Vb., Åml. m. fl. ds., Fn. *skopa*. **Skoper**, m. kreatur som är begifvet på att *skopa*. Jfr *skompa*.

Skor, n., **skora**, f. skåra, inskärning. Fn. *skor*, f., Fsv., N. *skora*.

Skorplöpen l. **skarplöpen** (a[1]), adj. säges om bröd, på hvilket öfra skorpan skilt sig från sjelfva inkromet. Sm. *skorplupen.*

Skó-slet, n. slitning af skodon. N. *skoslit.*

Skó-snyva, f. skogsrå, skogsnymf. Sk. *skovsnua.* Jfr Hyltén-Cav., Vär. o. Vird. I. 278, Rz s. 594.

Skóstall, n. skospilta, nödspilta.

Skot, n. skott. Fn. *skot,* Fsv. *skot, skut,* D. *skud.* **Skott,** n. betyder deremot *skutt.*

Skota, v. a. 1. skotta. Fn., Sm. *skota.*

Skó-tavla, f. lågt bord, hvarpå skomakare hafva sina verktyg, den ställning hvarpå smeder hafva sina verktyg, då de sko hästar.

Skrabb, n. skröplighet, sjuklighet, elände. *Dä æj bara skrabb mä gubben nu, sen ann begønner bli gammel.*

Skrabba, v. n. 1. vara sjuklig, svag eller fattig. *Skrabba säj framm,* draga sig fram under sjukdom eller fattigdom. Sdml. ds., Gotl. *skrabbä si fram.*

Skrabbe, m. dålig, utmagrad häst. Hels. *skrabb.*

Skrabbier, adj. skral, sjuklig, dålig, söndrig. Gotl. *skrabbugur.*

Skrak, m. o. **skraka,** f. skrakfogel (storskrake, Mergus Merganser?).

Skrapkaka, f. brödkaka (kringla, bulle), som bakas af den från bakbordet afskrapade degen. Flere landskapsmål i Göta rike ds., Sk., D. *skrabekage.*

Skrapla (a[2]), v. n. 1. skramla, rassla, knarra, skrafla (Dalin). Säges t. ex. om det ljud, som höres, då man rifver i jernskräp, knarrandet af torra skinn o. d. Jfr Fn. *skrapa,* rassla, skramla, *skrapla,* rassla (Fritzn.).

Skraplabøjd, f. trakt, nejd, byalag kändt för fattigdom. Brukas i W-a som nomen propr. om en mindre del af socknen.

Skrattsen, adj. skrattmild, skrattsjuk.

Skrift, f. af sjukdom utmerglad menniska, hamn. Gotl., Ög. ds.

Skrina, f. skrinda. Fsv. *skripanda,* f.? (Rz s. 598).

Skrinas, v. dep. 2. bli mager, afmagra [H-p]. Hall. *skrinnas,* N. *skrinnast.* Jfr *skriner.*

Skriner, adj. mager, svag, sjuklig (om djur); mager, ofruktbar (om jord). Sm. m. fl. *skrin,* Hall., N. m. fl. *skrinn,* Gsv. *skrjn* (Speg.). Jfr Rz s. 598—599.

Skringla, v. n. 1. klinga, skramla, klirra (såsom glas, bjellror o. d.). Sk., Bl. ds., DA. *skringle.* Jfr N. *skrangle.*

Skringla, v. n. 1. slänga med benen [M-ö]. DA. *skringle.*

Skróa, v. n. 1. bullra (i magen). Mest om det buller, som höres från magen på en springande häst. Ög., Sm., Bl. ds.

Skrop-annsikt', n. skråpukansigte. Gotl. *skråpansigte* o. *skråmannsigte.*

Skrova, v. n. 1. äta glupskt. Jfr Sv. *skrof.*

Skrubba, f. mjölbagge, Tenebrio molitor. Sk., Bl. ds.

Skrubba, f., pl. *skrubber*, ett slags grofva kardor, af hvilka den ena ena är fästad på en trăställning, vid hvilken äfven finnes sittbräde. Ner. ds.

Skrubba, v. a. 1. grofkarda. Sk., Sm., Ner. ds.

Skrump, m. skrubb, skräprum, t. ex. under en trappuppgång. Sm., Hall. ds.

Skråer, adj. sned, skef, vind. *På skrå* l. *å skrå*, i sned riktning. Hall., Sk. m. fl. ds., D. *skraa*, *paa skraa*, Fn. *á skrá* (Hald.).

Skråmma, f. skråma. Flere landskapsmål ds., Fn. *skráma* (Hald.).

Skråmma, v. a. 1. göra skråmor, rifva, klösa. Sm. ds., N. *skraama.*

Skråmmier, adj. som har skråmor. D. *skrammet.*

Skråmm-is, m. skrofvelis, skrofis. Mycket allmänt enl. Rz. Jfr Dal. *skrumma*, frysa till, så att en liten isskorpa lägger sig på vattnet.

Skrångla, v. n. 1. vara skranglig (lång, mager och utan styrka). Sdml. ds.

Skrångletter o. **skrånglier**, adj. (146) skranglig. N. *skranglet.*

Skräkkgädda, f. *Slå skräkkgädda* = *isgädda*, *slå isgädda.*

Skrälla, v. n. 2. o. 4. (177) skrälla, braka. I flere svenska landskapsmål har *skrälla*, liksom N. *skrella* stark böjning. Rz s. 604.

Skrämmslag, n. slag, svimning förorsakad af skrämsel. Sk. ds.

Skräpel, n. skräp. Jfr *skrapla.*

Skrømma, v. n. 1. säges om den rymd eller storlek en sak ser ut att hafva (som man ej vet bestämdt, utan endast kan säga på måfå). *Dä skrømmade te o va äjn häjl tønna* (tunna) *männ dä va bara fämm skäpper.*

Skrømme, m. den rymd eller storlek, en sak ser ut att hafva. *Dä va kringsve äjn kannas skrømme.* Jfr Sv. *skrymma*, Fn. *Skrýmir*, m. namnet på en jette.

Skrømt, n. skrymteri, förställning. D. *skrømt.* Jfr Fn. *skrum*, n. gloriatio, laus inanis (Egilss.).

Skula, v. n. 1. gå lutande, hafva hufvudet nedböjdt och ögonen nedslagna. Allm. i Göta rike, D. *skule.*

Skulhärader, adj. krokryggig, puckelryggig. Bl., Hall. *skulhärad.*

Skuller, adj. skyldig, vållande. Jfr Fn. *skyldr.*

Skulryggader o. **skulryggetter**, adj. = *skulhärader.* Hall. *skulryggad.*

Skumme, n. mörker. Brukas endast tillsammans med prep. *i.* *Råka*

i skumme, hitta i mörker. Jfr Fn. *skumi*, m. o. *skum*, n. mörker, Fsv. *skum*, n. skymning.

Skumma (må øgen), v. n. 1. rynka ögonbrynen, se bister ut. Jfr D. *skumme*, visa sig rädd.

Skummna, v. n. 1. blifva skumt, blifva mörkt.

Skummning, f. skymning. Sm., Hels. ds. Jfr N. *skuming*, D. *skumring*.

Skummsen, adj. mörkrädd [A-y o. O-r]. Bl. ds.

Skunga, v. n. 1. gifva ett doft ljud, genljuda doft och ihåligt, såsom t. ex. sker, om man slår med en yxa mot ett trä i skogen. Sm., Bl. ds., D. *skungre*.

Skungel, m. ostadig menniska. **Skungla**, v. n. 1. dingla, vara ostadig.

Skunk, n. linnekjortel. Bl. ds., DA. *skunk*, "et snørliv, hvortil Skiødet sidder fast".

Skunka, v. n. 1. vara sysslolöse, slå dank. **Skunker**, m. dagdrifvare. Sm., Bl., Vg. ds. Se Rz s. 587 o. föreg.

Skussa (u[1]), v. a. 1. skuffa. Hels. *skussa*, föra fram och tillbaka, t. ex. yxan på en slipsten.

Skvabbier, adj. blöt, rutten, t. ex. om potater [H-o]. Sm. *skvabbig*, löshullad.

Skvilpa, v. n. 4. (177) sqvalpa. Se Rz 610.

Skvilp, m. sqvalp.

Skvimpa, v. n. 1. sqvalpa, sqvätta. Har i några landskapsmål stark böjning. Se Rz s. 610, Rydqv. I. 203.

Skväkka, v. n. 4. (177) sqvätta, stänka. Dal. *skväkkja (skwakk, skwukkjid)*. Jfr N. *skvetta (skvatt, skvotte)*, Fn. *skvetta*, D. *skvætte*, hvilka hafva svag böjning. Rz s. 610.

Skyen (⏊⏑), adj. skygg (om hästar). Jfr N. *skyr*, D. *sky*, Gsv. *skyy* (Speg.).

Sky, v. a. o. n. 3. sky; skygga (om hästar).

Skygge, n. brätte, skyfve, skärm (på hattar och mössor). Vb. *skygg*.

Skyhår, n. hår som betäcka ögonbrynen på djur. Sk., Bl. ds., D. *skyhaar*. Se Rz s. 611.

Skyl, n. skjul. Jfr Sv. *sädesskyl*.

Skylapp, m. skygglapp.

Skyr, f. huggstad (Dalin), huggöppning på ett trä, som skall afhuggas. Vb. *skyr*, inskärning i trä med knif eller yxa.

Skyr, f. rännil, fördjupning mellan trän och tufvor i ett kärr, i hvilken vattnet har aflopp. Sm. *skyrd*, f. mindre vattenledning ur sjö, å eller bäck, Fsv. *skyrd*, m. gräfd kanal, Fn. *skurðr*, m. utskärning, grop.

Skyr, f. skördetid för säd. Ner. *skjur*, Fsv. *skyrþ*, f., Fd. *skyrd*, n. skörd, höst.

Skyragröt, m. gröt som bestås arbetsfolket vid skördegillen (då skörden är slutad). DA. *skuurgrød*, *skuringsgrød* o. *skørgrød*.

Skyraln, f. alnmått som användes vid uppmätning af sågarbete.

Skyrøks, f. bred handyxa med kort skaft. Vb. ds., N. *skørøks*.

Skåla, v. n. 1. dricka, supa, dricka hvarandras skål. Vb. ds.

Skåningabla, n., se *skjåningabla*.

Skånka säj, v. refl. 1. vrida en fotled, skafva en fot (skank). Om hästar. Sm., Ög. *skanka se*. Rz s. 586.

Skår, f. liesträng, bredd af en lies huggvidd utåt en slät mark. *Gå skår*, göra en (rak) liesträng. Allm. i Göta rike. D. *skaar*, N. *skaar* o. *skaare*.

Skåra, v. a. 1. göra skår uti, börja skära i eller taga af något, t. ex. skära något af en hel brödkaka, stek, ost e. d., taga först med skeden ett grötfat, börja taga af en vedhög o. s. v. Sm. ds. Jfr Fsv. *skarþa*, Fn. *skarða*.

Skäft, f. dragstång emellan två par oxar, som äro spända för samma lass.

Skäfta, v. a. 2. skafta, förse med skaft. Sm., Vb. ds., N. *skjefta*, Fn. *skepta*, Fsv. *skæpta*, *skæfta*.

Skäfte, n. *Køra i skäfte*, köra med flere par dragare efter hvarandra för samma lass. Ner., Ög. ds.

Skägg, n. skägg; halmen omkring flustret på en bikupa. Dalsl. ds., Sm. *skägg*, fluster på en bikupa.

Skäjja (skeda), f. hårbena. **Skäjja**, v. a. 2. *(skäjdde, skæjdt)*, bena håret. Jfr Got. *skaidan*, Nht. *scheiden*. Jfr *skea*.

Skæjla, v. n. 1. vara barnslig, hafva upptåg för sig. Jfr Fn. *skæla andlitit*, förvrida ansigtet (Jonss.).

Skæjle, n. tok, toka, barnslig menniska, spektakelmakare. **Skæjletter** l. **skæjlter**, adj.

Skæjta, v. a. o. n. 2. påskynda, drifva på, hafva brådt. *Äss dä skæjter på, så ska ja komma omm lörda*. Sk., Bl. *skätta*.

Skäkka, v. a. 2. skaka. Freqv. af skaka. Sm. ds.

Skäkta o. **väggskäkta**, f. vägglus. Hall., Bl. ds.

Skäl, n. råmärke, rågång; öppning mellan trådarne i varpen på en väf, der skottspolen löper. Flere landskapsmål ds., D. *skiel*, Fsv. *skjæl*, Fn. *skil*.

Skälla, v. a. 2. *Skälla för*, titulera. *Prósten i Masjø skälls för doktara* (doktor). Sm., Bl. ds. Jfr Nht. *schelten*. Se Rz s. 614.

Skälmstøkkagróp, f. kindgrop.

Skämma, v. a. 2. skämma; skinna, bedraga i byte och handel. *Skämma ut,* skämma bort, skada, förstöra. *Tryls* (Truls) *skämmde ma* (mig) *på mäjr änn try daler i bøssbytet.* Se Rz s. 578.

Skämmsen, adj. skamflat, förlägen. Vg. ds. Jfr *skammsen.*

Sk'änk (54, 100) o. **skånk**, m. skank, ben.

Skänk-kall, n regalt (eller patronelt) pastorat.

Skäpp-lann, n. ett sjettedels tunnland.

Skär, adj. gäll, klar (om rösten). Fsv. *skjær*, *skær*, klar (om synen), klar, tydlig (om rösten).

Skär-mär, f. arbetsbänk för tunnbindare.

Skärmissa (⏑ ˊ ⏑), v. n. 1. träta, stoja, larma. Ög. ds., Bl. *skärmyssa.* Jfr Nht. *scharmützeln*, Sv. *skärmytsla.*

Skärsblómma, f. svärdslilja, Iris Pseudacorus [Th-s].

Skärskjuta säj, v. refl. 4. (179) ursäkta sig, urskulda sig, rena sig från en beskyllning. Fsv. *skirskuta*, *skærskota*, framställa för närvarande eller tillkallade vittnen, Fn. *skírskota*, hänskjuta en sak till någons afgörande.

Skärv, n. stenröse. Bl., Sm. ds.

Skärvetter o. **skärvier**, adj. (146) stenbunden, (ställe) der många stenrösen finnas.

Skätta, v. a. 1. skäkta, slå träämnet ur lin, Gotl. *skäfta*, Sk. *skjätta.* DA. *skake* har samma bet.

Skättfall, n. det grofva lin, som faller af vid skäktning. Deraf **skättfalls-väv**, m., **-bøkser**, **-laken**, o. s. v. Sm., Bl. *skjättefall*, D. *skjættefald*, Uppl. *skjäkksfallsväv.* — *Skättfall*, *grannskättfall*, som fås vid skäktning, *toppnopper*, *nopper*, *grannopper*, blånor af olika finhet, *nästhäkle* och slutligen *tåger* l. *tåer* äro namnen på de olika slagen af lin, från det gröfsta till det finaste.

Skättkäring, f. fruntimmer sysselsatt med att skäkta.

Skättstól, n. trāställning på hvilken lin skäktas. Dal. *skäkktstol.*

Skätttræj, n. skäktknif, skäktträ.

Skäv o. **skäva**, f. skäfva på lin. Fsv., Fn. *skæf.*

Skävetter, adj. skäfvig; skymlig, stickelhårig (om kreatur, som hafva små fläckar i form af skäfvor på huden). Ög. *skèveter* (P. A. Säve).

Skøffel, f. skyffel (enl. Rydqv. och Dal. m.). Vb. *sköffel*, f., Nht. *Schaufel*, f., Ns. *Schüfel.*

Skølja, v. a. 2. (171) skölja. I Fsv. träffar man *borttskolt* (Rydqv. I. 81). Dalsl. *skôla (skôld, skôlt)*, N. *skylja (skjulde, skjult* o. *skylde, skylt).*

Skøll, f. skuld, beskyllning. *Länsmann hade gjórt skälmstøkket, männ fjäringsmann fekk skøllna.* Fsv. *skyld.*

Skön, m. gåfva af matvaror (bröd och sofvel), som gifves åt fruntimmer, när de mottaga vissa slag af hemarbeten, såsom spånad, väfnad, strumpstickning o. d. *Käringna velle inte ha mäjr änn fämm mark alnan i vävlön, för* (emedan) *hónn fekk så stór skön.* Bl. *skön*, n.?, DA. *skiøn*.

Skørna, v. n. 1. blifva skör. Sm., Bl. ds., D. *skjørne*, N. *skyrna*.

Skørt, n. skört, underkjol, sommarkjol af linne. En *kjórtel* är alltid af ylle eller halfylle. Hall., Sm. m. fl. ds., Gsv. *skörte* (Speg.).

Skøta, v. a. 2. sköta; betäcka (om tjurar).

Skøttel (⏑́ ⏑), f., pl. *skøttler*, de smala stegar, genom hvilka stängerna i en *skøttlastæjtta* löpa.

Skøtteri, n. jagt. *Gå på skøtteri.* DA. (Bornholm) och flere svenska allmogemål *skytteri*.

Skøttla (ner, opp), v. n. 1. nedtaga eller uppsätta stängerna i en stätta; springa. Ög., Vg., Sm. *skyttla* l. *sköttla*. Jfr Sv. *skjuta*.

Skøttlastång, f. gärdselstång i en *skøttlastæjtta*.

Skøttlastæjtta (skyttelstätta), f. ett slags grind af runda hyflade stänger, som hvila i två smala stegar, hvilken således kan hastigt öppnas. Bl. *skyttlastätta*.

Slaffs, n. röra, sörpa. Ög. ds., N. *slafs*.

Slaffsa, v. n. 1. sörpla, smaska. Ög. ds., Fn. (Hald.), N. *slafsa*.

Slagbrö, n. ett slags tjocka brödkakor [Th-s].

Slagbånn, n. det band (vanligtvis af ålskinn), som sammanhåller handvalen och *drømpelen* (slagträet) på en slaga.

Slagføtes, adv. skafföttes. Ög., Sm., Bl. *sla-fötts* el. *sla-föttes*.

Slan, f. slana, lång och smal trästam, använd som underlag att rulla stenar på.

Slana, v. a. 1. bortföra stenar på *slaner*.

Slans, m. trase; trashank. Gotl. ds., Hall. *slant*, trase, DA. *slanten*, flaccidus, laxus.

Slansakavring, m. täcke af grof uppränning och trasor till *nykker* (se *nykka*).

Slansetter o. **slansier**, adj. (146) trasig, Gotl. *slansugur*. Bl. *slantig*.

Slan-vårk, n. hopslagna *slaner*.

Slarva, v. n. 1. *Slarva på målet*, tala oredigt. Ög. ds.

Slarv-ódla, v. n. o. a. 1. eg. odla slarfvigt, upptaga åker, utan att låta väl uppbryta och bortföra stenarne.

Slase, m. trase; trashank, usling. Jfr Fn. *slas*, n. skada (læsio), *slasa*, skada (Hald.).

Slater (a²), n. sladder, sqvaller.

Slatra (a²), v. n. 1. sladdra, sqvallra.

Slatra (a²), f. en af magarne hos idisslande djur (colon). Sk. *slöddra.*
Slatrakäring (a²), f. sqvallerkäring.
Sleka, v. a. o. n. 1. äta sleke (om kreatur).
Slet, n. släp, svårighet, mödosamt arbete. Vb. ds., Fn., N. *slit,* n., D. *slid.*
Slet o. **slete,** m. styrka, hållbarhet (om saker); ihärdighet (om personer). Sm., Bl., Vg. *slet,* n.
Sletier (sletig), adj. varaktig, stark; ihärdig, uthållig. Sm. *sletig.*
Slikkeputt, m. pekfinger (i barnspr.). Ög. *slekeputt,* Gotl. *slikkepått,* N. *sleikjarpott.* Se *finger.*
Slinner, f. (pl. *slinnra)* skulle. Deraf *højslinner,* höskulle, *lóslinner, skyls-slinner, stalls-slinner,* skulle öfver en loge, ett skjul, ett stall o. s. v. Sm., Bl. ds. Jfr N. *slind,* f. bjelke, tvärbjelke öfverst i ett hus. Se Rz s. 623.
Slinnrastång, f., pl. *-stänger,* de trästänger, som utgöra golfvet på en skulle.
Slinsa, v. a o. n. 1. slanta (gäddor). Jfr Fht. *slindan* el. *slintan* (ipf. *slant),* v. a. sluka.
Slins-krók, m. krok som begagnas vid slantning.
Slins-raft, m. slantstång.
Slipa, v. a. 1. forsla på *slipa.* Fsv. *slipa,* släpa.
Slipa, v. a. 2. (*slifte, slift,* 90) o. 4. (178) slipa. *Slipa opp,* grofslipa. Nht. *schleifen,* D. *slibe,* Fn. *slípa* hafva äfvenledes stark böjning.
Slipa, f. redskap af två långa stänger och en på dessa fästad båge eller liten vagnskorg, för att derpå släpa hö från vattendränkt mark. Vb. *slip,* Ög., Vg. *slipa,* släpa, hvarpå varor, sten o. d. släpas, der väg för hjuldon ej är bruten.
Slipe, n. slipsten med tillhörande vef (med eller utan bänk).
Slira, f. slida. Vb. *slir,* N. *slira,* Fn. *sliðrir* o. *sliðrar,* f. pl., Fsv. *sliþir.*
Slo (30), v. a. 4. (176) slå. *Slo opp,* forma brödkakor af deg. Se Rydqv. I. 131—133, Rz s. 617. Jfr *slå.*
Slóa, v. n. 1. drifva omkring sysslolös; sloka. Jfr *slóe.*
Slobb, n. diskvatten, sköljvatten. Jfr Bl. *slobba i sej,* glupakt sluka i sig flytande födoämnen.
Slobbabøtta, f. diskvattenskärl.
Slóe, m. sloker, dagdrifvare, odoga. Hall. m. fl. *slo,* m. följe, slödder. Jfr Fn. *slóði,* m. "hvad man slæber efter sig" (Fritzn.) o. *slóa* (se ofvan). Rz s. 627.
Slok, n. liderligt qvinnfolk. Ög. ds.

Slokna, v. n. 1. slockna. Fn., N. ds.

Slókna, v. n. 1. blifva slokig (om växter).

Slota, v. n. 1. sakta sig, stilla sig (om värk). Fn. *slota*, vara overksam. Jfr Rydqv. I. 228.

Slunken, adj. slak, slapp, infallen, mager, eg. perf. partic. af *slinka*. Sk., Bl., D. ds., N. *slunkjen*. Se vidare Rz s. 624.

Slurma, f. qvinnfolk som pratar fort och oredigt.

Slurma, v. n. 1. pladdra, sqvallra.

Slussring, m. stor bred ring på utsidan af ett hjulnaf.

Sluta, v. a. 1. sluta (finire); v. n. 1. dö. Se Rydqv. I. 228.

Slya, f. ris, långt smalt spö, vidja. Bl., Ög. ds , DA. *slyde*, lång käpp.

Slynnetter, adj. kantig, spiralvriden, som har spiralformigt löpande inskärningar eller prydnader (om käppar o. d.) Uppl. *slindiger*, hörnig, Sm. *fyrslynt*, fyrkantig, fyrsidig, Fd. *slyndæthr*, kantig. Jfr Fsv. *slind*, sida, *fiughurslinder*, fyrsidig. Rydqv. II. 376.

Slå, f. slå; pl. *släer*, *slæjer* o. *slåa*. Vg. *slå*, pl. *släner*.

Slå, v. a. 2. *(slådde*, *slått)* slå (gräs, säd). Jfr *slo*.

Slå*en*, n. slånbär, stärkbär, frukten af Prunus spinosa. D. *slaaen*.

Slåter, m. slåtter; mark der slåtter verkställes. Fn. *sláttr*, m., Fsv. *slatter*, m. Rydqv. II. 154.

Slåtra-blómma, f. ängsvädd, Succisa pratensis.

Slåtra-gubba, m. pl. hästfibler, Arnica montana. Sm. *slåttergubbar*.

Slåtra-gäng', n. slåtteröl. Ög. *slåttergänge*. Jfr *gänge*.

Slåtra-k'år, m. slåtterkarl.

Slåtra-*ø*l, n. slåtteröl.

Slåtra-ust, m. ett slags mjölkrätt, som förekommer vid slåtteröl.

Slæjpdón, n. släddon (kälkar, slädar, drögar o. s. v.). Jfr *kasdón*.

Slæjp*e*, adv. släpande. *Køra slæjpe*, köra ett trä (en balk, ett mastträ) på det sätt, att storänden hvilar på kördonet och lilländen släpar på marken. Sm. *släpe*, *köra släpe*.

Slæjtamätter, m., **slæjtamätta**, f. inställsam, falsk person. Sk. *slättamätta*.

Slæjtas, v. dep. 1. släta sig in, vara inställsam. Bl. *slätta med någon*. Fn. *slétta*, göra jemn, blidka.

Slæjtbet, n. efterrätt, desert, eg. godbit som man vid måltidens slut förtär, för att hafva god smak i munnen [W-a]. Jfr Bl. *rabeböjt*, *rapebit* (Cimmerdahl, Om Folkspråket i Bleking, s. 24).

Släkka, v. a. 4. (177) släcka. Gotl. *släkka (slakk*, *slukki)*. R. s. 630.

Släng, n. **slänger**, n. **slängskap**, f. kamratskap, sällskap. *Hann har slatt* (slagit) *säj i slänger mä tjyva* (tjufvar).

Slänga, f. långt, smalt trä, som begagnas till stängsel. Hall. ds.

Slängna, v. n. 1. bli blidare (om väderlek); blifva mjuk af fuktighet (t. ex. gräs af dagg). Ög. ds., Sk. *släna*, Bl. *slöjna*, Fn. *slagna* (Hald.), DA. *slæne*, *slæjne*, *slænne*.

Slänt*e*. *Slå slänte*, slå fel, slå slint. Sm. ds., DA. *slaae slent*.

Släppdags, adv. tid att släppa kreatur på bete, tid att släppa dragare lösa efter körslor.

Sløger, m. ett slags personifikation af lättjan. Brukas äfven som öknamn på lättingar. *Dänn däre har då fått sløger på ryggen.*

Sløgna l. **sløjna**, v. n. 1. bli slö, förslöas.

Smal*e*, m. smalt ställe. *Där nere i smalen æj gräset grannast.* Jfr Nht. *schmäle*.

Smal-läjk (-lek), m. smalhet.

Smea (95), f. smedja.

Smet, n. sot af förkolade ämnen. *Pojkastakkarn æj alles* (alldeles) *grimletter i synan* (ansigtet) *utå smet*. Ög. ds., Fsv. *smith*.

Smet*e*, m. smetigt ämne, smet till pannkakor o. d. Deraf *karvasmet'*, korfsmet, *pannkakasmet'*, m. fl.

Smetve, m. bränd eller förkolad ved, som tagas från ett svedjeland. Ög., Sm. *smetved*.

Smilgróp, f. kindgrop. Jfr D. *smilehul*.

Smisslier, adj. spenslig, svag, liten, småväxt.

Smita, f. mängd, hop. *Äjn häjl smita*, en hel mängd. Sm., Bl. m. fl. ds. EA. *smite*, en viss mindre del af något. Rz s. 633.

Smita, v. a. 4. (178) sota, smeta. *Di æj somm di vóre smetna mä ett kol*, de äro alldeles likadana [W-a]. Sk. *smita (smet, smitit)*, Gotl. *smäita (smait, smite)*, DA. *smide*, N., Fn., Fsv. *smita*. Rydqv. I. 221, Rz s. 633.

Smitt, m. smula. Endast i uttr. *hvarenda smitt o bit*. Gotl. *hvar smitt u bit*, Vb. *smitter*, smulor, N. *smitter*, m. smula.

Smöl o. **smöla** (38), f. smula. Fsv. *smola*, smula.

Smöla, v. a. 1. smula, sönderplocka. Sm., Ög. *smola*.

Smol*e*, n. smulor eller affal laf hö, halm, torf o. d. Ög. *smål*, *småle*, *smöl*.

Smukk, m. munstycke på en pipa [H-o].

Smult, n. smält ister. Allm. i Göta rike. Fn., N., DA. *smolt*.

Smultgås, f. brödskifva med påbredt *smult*. Bl. *smultagås*, m. brödskifva med derpå utbredt gåsflott (Rz s. 187 under *gas*).

Smutt, m. smyghål, smal öppning mellan två hus, smyg. Ög., Vg. m. fl. ds., Ög. *smukk*, D. *smutte*, *smuthul*, N. *smotta*. Jfr Fn. *höfuðsmátt (-smott?)*, f.

Smyk, m. smal gång mellan två hus, hörn af två gärdesgårdar, hvilka bilda en spetsig vinkel [Landsb.]. Jfr N. *smug*.

Småer, adj. (fem. saknas, neutr. *smått*, komp. *småara* o. *smärr*, superl. *småast* o. *smärst)* liten, kort. Brukas i sing. endast vid kollektiva subst., t. ex. *småer rog*, *smått gräs*. Fsv. *smar*, Fn. *smár*. Jfr Rydqv. II. 418, 463, Rz s. 636.

Småfarn, adj. långsam, omsorgsfull vid göromål; matgrann.

Småfolk, n. barn. Vb. ds., D. *smaafolk*.

Småk, m. smak. **Småka**, v. a. o. n. 1. smaka. Sk. *småg*, *småga*, N. *smaka*, *smaakaa*.

Småmat, m. innanmäte och kött på hufvud och fötter m. m. af ett slagtadt kreatur. Sk. ds., D. *smaamad*.

Småning. *I småning*, småningom. N. *i smaaningaa*.

Småskól', m. småbarnsskola, ambulatorisk skola, till skilnad från fasta skolor.

Småspjuttier, adj. småfläckig. Sm. *småspjuttig*. Jfr *spjuttier*.

Småstilader, adj. (bok, skrift) som har små bokstäfver. Sk. *småstild*, N. *smaastilt*.

Småsæj, f. den sämre säden vid kastning, slösäd.

Smäkk, m. skärm, brätte på en mössa. Jfr N. *smeklue* (Lv), DA. *smæk* (Bornh.), mösskärm, Sv. *smäck*. Rz s. 632.

Smäkka, v. n. 2. smälla, spraka. *Granve smäkker allti*. D. *smække*.

Smällknäpp', n. silén, Silene inflata [Th-s]. Ordet lär egentl. vara öländskt. Jfr Jämtl. *smälla*, f., Sk. *knäkker*, hvilka hafva samma bet. Rz s. 637.

Smörblómma, f. är namnet på de allmännast förekommande arterna af blomslägtet Ranunculus, isynnerhet R. bulbosus. Gotl. *smöirbloma*, f., N. *smørblom*, m. hafva samma bet.

Smörjtrilla, f. den jerntrissa, som fastskrufvas i ändan på en vagnsaxel och mot hvilben hjulet löper. Sm. ds. (Rz s. 683 under *stosa)*.

Snabring, m. träbit att sätta under hufvudet på en spik, som åter skall uttagas [Th-s].

Snappsäkk, m. kjortelsäck, byxficka. Sm., Bl., Ög. m. fl. ds., E. *snapsack*, Nht. *Schnappsack*.

Snar (6), n. snor. Sk. ds. **Snarkidd**, m. snorkilling, snorvase. Ög., Vg. *snorkidde*. Jfr *kidd*.

Snarbinn', n. snärjgräs, Galium aparinum.

Snardabb', m. snorklimp. Hall. *snordabbe*.

Snarmunnter, adj. som talar fort eller obetänksamt.

Snarvakker, adj. som vid första påseendet tyckes vara vacker [H-o].

Snatra (a^2), v. n. 1. snattra, pladdra. Gotl. *snätra*, Ns. *snatern*, Nht. *schnattern*, D. *snadre*.

Snatring (a^2), m. regndusk, häftig och hastigt öfvergående regnskur. Ög. *snattring*.

Snedier, adj. slug, listig. Sk , Hall., Ner., D. m. fl. *snedig*, N. *snidig*. Fn. *sniðugr*, klok, förfaren (Hald.).

Snegel, m. snigel. D. *snegl*.

Snegla-drev, n. sakta mak.

Snika, v. n. 4. (178) smyga. Vanligast är refl. *snika säj*. *Tósingen* (den vansinnige) *snäjk säj ut mäen di sov*. Sm., Bhl. *snika (snek, snikit)*, Bl. *sniga (sneg, snigit)*, DA. *snika (snek*, perf. partic. *sneken*, Kok). Jfr Fn. *snikja*, N. *snikja*, snylta, hvilka hafva svag böjning.

Snikka, v. a. o. n. 1. snickra, göra snickararbete. Gotl., Jämtl., Bl. ds., N. *snikka*, skära till något, arbeta med knifven, Gsv. *snicka* (Speg.).

Snikke, n. snickararbete. *Snikket æj färdet te häjla stuan*.

Snikkrabrot', m. snickareverktyg. Sm. *snikkarebrote*.

Snikkragull, n. guldpapper.

Snipp, m. snibb, flik. Allm. i Göta rike. N. *snipp*, m., *snippa*, f., D. *snip*.

Snippskål, f. träskål med små platta och utstående handtag vid öfre kanten. Ög. *snippaskål*, Uppl. *snibbskål*.

Snitta, v. a. 1. bortskära äggstockarne på suggor och kor. Sk., Hall., Bl. ds., D. *snitte*, Nht. *schnitzen*, afskära, snida.

Snobba, f. ett slags kaffebröd [Th-s]. Jfr Fn. *snubba*, afstympa.

Snóen, adj. hurtig, flink, sparsam, om sig. Sk., Bl. ds. Jfr Fn. *snúinn*, vånd, böjd (Hald.).

Snöen, adj. skamflat, misslynt, snopen. **Snöet**, adv. fattigt, knappt, dåligt, knussligt, bart. Sm., Kl. (Cræлius s. 409) *snuen*. Jfr Fn. *snauðr*, Fsv. *snöþer*, *snödher*, utblottad, fattig, Fn. *snoðinn*, tunnhårig, skallig, N. *snaud*, bar, skallig, fattig, *snaudt*, knappt. Se vidare Rz s. 640 *(snaudr)*.

Snókabär, n. toste, brakved, Rhamnus Frangula [Th-s].

Snoppa, v. a. 1. mjölka de sista dropparne ur ett kojufver. Bl., Sm., Sk. ds. Se Rz s. 646.

Snoppa, f. bläs, stjern, hvit fläck (i pannan på en häst). Fn. *snoppa*, f. tryne, nos (på får och hästar). **Snoppier**, adj. som har *snoppa*.

Snudd, m. snibb, spets. Allm. i Svea rike enl. Rz.

Snufsa, v. n. 1. snyfta. Hels. *snifsa*, Sm. *snäfsa*, Fht. *snephizon*, *snophizon*.

Snurken, adj. skrynklig, rynkig i följd af torka, t. ex. om blad och löf på växter, äpplen, potater. Allm. i Svea o. Göta rike, enl. Rz.

Pärnastjälkana står så snurkna i törkan. Fn. *snorkinn*, Fsv., DA. *snorken*, N. *snorkjen.*

Snurkna, v. n. 1. blifva skrynklig. Sm., Ög. ds.

Snyva, v. n. 1. af ondska eller räddsla draga öronen tillbaka (om hästar). Ög., Ner., Uppl. *snyvas.*

Snåler, adj. snål. *Dänn snåle*, hin onde.

Snäller, adj. klok, förståndig. *Hann æj inte väl snäller* (icke riktigt klok) Ög. m. fl. *snäll*, Fsv. *snilder*, *sniælder*, Fn. *sniallr*, D. *snild* hafva alla äfven dessa betydelser.

Snärja, v. a. 2. (171) snärja. Fsv. *snæria (snardhi*, *snart).* Rydqv. I. 83.

Snärka, v. n. 4. (177) snarka. Ög. *snärka (snark*, *snärkt)*, N. *snerka (snork*, *snorkje)*, Fn. *snerkja.* Se Rz s. 640.

Snärpa, v. n. 4. (177) snörpa. *Snärpa ihóp*, hopsnörpa. Ög., Sk., Bl. *snärpa (snarp*, *snarpit* l. *snärpt).* Jfr Fn. *snerpa*, göra hvass, N. *snerpa*, rynkas, båda med svag böjning. Rz s. 649.

Snärta, v. n. 4. (177) ila bort, skynda undan. Dal. *snärta (snart*, *snurti)*, Vb. *snärt (snart*, *snärtä)*, Fn. *snerta (snart*, *snortit).* Jfr Rz s. 650.

Snøball, m. snöboll. N. ds., Nht. *schneeball.*

Snøka, v. n. 1. snoka, snylta. DA. *snøkke*, Ns. *snökern.*

Snøla, v. n. 1. vara skamflat. *Snøla å*, skamflat draga sig undan, Sm. ds., DA. *snøle*, vara trög, söla. Jfr Hall. *snöllen*, förlägen.

Snøvalk, m. o. **snøskata**, f. snöripa (?).

Snøvägg, f. molnvägg som innehåller snö.

Só, f. so, sugga; pl. *sør.* Sk., Hall., Bl., Sm. m. fl. ds. Rydqv. II. 176, 627, Rz s. 694.

Sog, n. ställe på marken, der vatten ständigt silar sig fram, vattendrag, källåder. Vg. *källesog.*

Sogel, n. sofvel (93). Gotl., Vg. *sugel*, Dal. *saugl*, N. *sugl*, Fsv. *sufl*, *sughl*, *sugul.*

Soka *(igønom*, *inn*, *ner)*, v. n. 1. tränga, suga (igenom, in, ner). Om våtskor. *Ränget har sokat ner i jórna ett bra støkke.* Sm., Hall. *soka*, Ner. *såga.*

Soka, v. n. 1. färdas fram eller arbeta trögt och långsamt. Ner. m. fl. ds. Rz. s. 713.

Sokk, m. socka, nedre delen af en strumpa. Mycket allmänt. N. *sokk*, D. *sok*, Esv. *suck*, *sucka*, Fn. *sokkr.*

Sokk, m. suck. **Sokkas**, v. dep. 1. sucka. Ög. *såkkes* (Rääf).

Sokknamellan, adv. mellan socknar, från socken till socken.

Sokknamärk', n. råmärke på gränsen emellan två socknar. N. *soknamerkje.*

Sola (30), v. a. 1. kasta, slänga bort. *Di solada stäjn ätte fjäringsmann, när ann kørde frå stan.* Ordet är, enl. Rz, som skrifver *såla* (s. 713), allmänt.

Sólaglänning, f. solnedgång. Sm., Vml. ds., Hall., Vg. *solaglaning*, m. (P. Möller). Jfr Fn. *sólarglaðan* o. *sóluglaðan*, N. *solaglad*, n., solens nedgång.

Sólbas, n. solbadd, solvärme, Sm. *solbase*, m.

Sólgadin (solgardin), f. fönsterjalousie.

Solkra, v. a. 1. solka, nedsmutsa, orena. Se vidare Rz s. 559 (under *saula*).

Solkrier, adj. solkig, smutsig.

Só-lunk, m. sakta traf. Ner., Sm. ds.

Sólskint, adv. soligt, solvarmt.

Sómmel, m. drummel, drul [M-ö]. Jfr *ósummliger* (se d. o.) o. Sm. *sumla*, vara försumlig, Nht. *säumen*.

Sommer, pron. indef. (163) en, någon. *Sommer sär* (säger) *så o sommer så.* Vg. *sommer* (neutr. *somt*, pl. *somma)*, Fsv. *sumer*, Fn. *sumr*.

Sommastäns o. **sommastäss,** adv. somligstädes. Vg. *sommestäss*, Sk. *sommestens*, D. *sommesteds*, Fn. *sumstaðar*.

Somp, m. sump; kärl öfver kylfatet i ett bränneri, från hvilket kallt vatten rinner ned på kylaren.

Sonkvinna, f. sonhustru. Dal. *sunarkuna*, D. *sønnekone*, N. *saanakaana*, Fsv. *sunukuna*, *sonakona*, Fn. *sonarkván*, *sonarkona*.

Sópdynga, f. sophög. Sm. ds.

Sôpen, adj. drucken, rusig. Eg. perf. partic. af *supa*. Åml. *sôppen*, Gotl., Vg. *supen*.

Sopp, n. afskräde, diskvatten.

Soppa, f. mindre (kokt eller stekt) skifva af fläsk eller kött. Deraf *fläskasoppa*, *køttsoppa*.

Sparglas, n. pl. glasögon, konserver. Jfr Kl. *sparögon*, n. pl. glasögon (Rz s. 654).

Sparrastua, f. stuga, boningshus utan loft. Vg. ds., N. *spærrestue* (Asbjørnsen).

Speka, v. n. 1. krafsa. Sm., Bl. ds. **Speker,** m.

Spekgädda, f. *Slå* eller *kasta spekgädda* är en lek att kasta små flata stenar utåt vattenytan, så att de återstudsa flere gånger innan de sjunka. Ög. *spikgädda*. Se Rääf s. 83.

Speta, f. liten trästicka, liten träpinne. Deraf *karvaspeta*, *ljusaspeta*, *sprättspeta* m. fl. Allm. i Göta rike. Fsv. *spita*, Fn. *spíta*. Rz s. 655.

Spetal, n. dårhus (hospital). Gotl., Fsv. *spital*, Fn. *spital*, n. It. *spedale* o. *ospedale*. Italienska dialekter *spetale*.

Speta-revling (⏑ ⏑ ⏗ ⏑), m. mager och spenslig varelse.

Spethäkk, m. mindre höhäck.

Spilt, n. spilta. Gsv. *spilt* (Ihre, Gl. 724).

Spilta, v. a. 1. spola, vinda garn på spolar. *Spilta tuter*, göra spolar. Hall., Ög. m. fl. ds., DA. *spelte*.

Spiltning, f. spolning.

Spilta opp, v. n. 1. uppföra spiltor.

Spiltpapper, n. papperslapp att spola garn på. Vg. *spältepapper*.

Spiltpinn', m. spolten. Sk. *spyllltepinge* (Rz s. 655).

Spiltvajng o. **spiltvång**, m. spolrock, spinnrock som begagnas vid *spiltning* (spolning).

Spinga, v. a. 1. spänta, spjela, klyfva i tunna delar. Sm., Bl., Ög., Vg. m. fl. ds.

Spinge, n. trä som duger till att *spinga*.

Spink, m sparf. Allm. i Svea o. Göta rike, enl. Rz. Ög. *spinke*, N. *spikkje*.

Spir, f. spira, mastträd (sedan det är fäldt och toppen afhuggen). D. *spiir*.

Spisa, v. n. 1. o. 2. förslå, räcka till. Impers. Ordet finnes äfven hos Dalin, men torde likväl böra betraktas som dialektord.

Spis-stäjn, m. spishäll.

Spjuttetter o. **spjuttier**, adj. (146) fläckig, spräcklig, Deraf flere sammansättn., t. ex. *röspjuttier*, rödfläckig, *småspjuttier*, småfläckig, m. fl. Hall. *spätted, spättig, spottig*, D. *spætted*, E. *spotted*.

Spjäll, n. skada på, förminskning af något (t. ex. om det är hål på ett tyg). *Dä va spjäll på vävstøkket, dä räkker inte te äjn tröja.* Sm. *spjäll*, förspillning, Fsv. *spiæll*, n. pl. skada, det som är förderfvadt, Fn. *spell* o. *spjall*.

Spjäll, n. spjell; lucka på en mjerde.

Spjälla, v. a. (2.?) skada, förminska något, så att det ej duger till det, hvartill det ursprungligen var ämnadt. Förekommer vanligen i infin. Sk., Sm. m. fl. ds., Fsv, *spilla, spiælla*, Fn. *spella* l. *spjalla*, D. *spilde*.

Spjärna, v. a. 4. (177) spjerna, sparka. Dal. *spiänna (spann, spunnið)*, Fsv. *spiærna* (ipf. *sparn)*, Fn. *sperna* l. *spirna (sparn, spurnit)*. Se Rydqv. I. 209, Rz s. 658.

Spóle, m. språte, pinne i en stege, höskrinda e. d.

Spone, m. spånad. Bl. *spone* o. *spune*, N. *spone, spune*, Dal., Fn. *spuni*.

Sponkåring, f. spinnerska.

Sponrokk, m. spinnrock.

Spôra, v. n. 1. följa i spåren. *Bakhjulen spôra mä frammhjulen.*

Spórning, f. spaning, underrättelse. *Di ha fått spórning omm tjyvana.* Fn. *spurning*, spörjsmål.

Springa, v. n. o. a. 4. (177) springa; betäcka (om hingstar). Gotl. *springa (sprank, sprungi).* Imperf. *språng* förekommer ännu hos Geijer: Med häftigt sinne på fjellet jag *språng* (Vikingen). Se Rydqv. I. 186, Rz s. 660.

Sprinta o. **spritta,** v. n. 1 (177) spritta, Se Rz s. 660, 661, Rydqv. I. 204.

Sprote, m. mindre stör, tjock vidja, språte. Dal. *sproti*, m., Fsv. *sprotte*, m. qvist, *spruti*, m. rotskott, telning, Fn. *sproti*, m. liten käpp, ungt träskott.

Spryng, n. språng, galopp. *Di kørde i spryng, så länge hästana tydde.* Sm. *spring.*

Sprynga, f. springa. Fsv. *spryngia*, Fn., N. *sprunga.*

Spräkk, m. spaning, underrättelse, nys. *Di hade fått spräkk omm, att där va pänga, därför komm di o stal.*

Språngbog', m. = *styrjärn.*

Språnggjór, f. rånngjord, den ena af bukgjordarna på en sele. Sm. *språnggjord*, Åml. *språnggjohl.*

Språngletter, adj. spräcklig, fläckig.

Språnt, m. sprint.

Sprättspeta, f strykesticka, tändsticka. Jfr *speta.*

Sputt, n. spott, saliv. Sm., Dal., N. ds , Fsv. *sput*, *sputt*, spott. Rydqv. II. 113, III. 189.

Sputta, v. n. o. a. 1. spotta. Sm., Dal., N. ds., Fsv. *sputta*, *spotta.*

Spy, n. o. **spya,** f. spyor. Sm., Gsv. *spya.*

Spån, m. tunn och smal träskifva, spjelka. Deraf *strokspån* (se d. o.), *takspån* m. fl. Fsv. *span*, m., Fn. *spánn* l. *spónn*, m., N. *spon*, m.

Spåna, f. litet genom huggning, hyfling, sågning o. s. v. afskildt stycke af en kropp (Dalin). Allm. i Svea rike, Fsv. *spona.* Se Rydqv. II. 153.

Spång, f. (pl. *spänger)* trästam e. d. som tjenar till gångbro öfver ett sankt ställe, hvarje särskildt trä i ett *spänge* (se d. o.). Rydqv. II. 157.

Spånkloft, m. afklufvet stycke af furuträ, som ytterligare klyfves i tunna spånor eller stickor, hvilka brukas att lysa med.

Spæjkalv, m. spåd, nyfödd kalf. Sk. *späkall.*

Spæjna, v. a. 2. *(spæjnde, spæjnt)* brädfordra (ett hus). Sm., Vg. *späna.* Jfr *spån* o. *spåna.*

Späjssa, v. a. 1. hugga (en bjelke, en timmerstock e. d.) jemn på sidorna. Sm. *spissa* (Rz s. 656 under *spiska).*

Spänge, n. språng, gångbro, trästammar lagda i rad efter hvarandra i vattendränkt mark, så att de bilda ett slags bro. Hvarje särskildt trä kallas *spång* (se d. o.). Vg. *spänge*, DA. *spange.*

Spänna, v. n. 2. klättra. *Katten spände opp på väggna.* Allmänt i Göta rike enl. Rz. Jfr Fn. *spenna*, gripa, omfatta med handen.

Spänne, n. platsen mellan tvenne spännbjelkar på en höskulle. Deraf sammansättn. *fåraspänn', kóspänn', óksaspänn'* o. s. v., allt efter som det på ett *spänne* förvarade höet är ämnadt för får, kor eller oxar. Hall., Sk. ds, DA. *spænd.*

Spännel, n. brottning, slagsmål; svårighet (skämtv.).

Spärrlemmader, adj som har spensliga lemmar. D. *spærlemmet.*

Sta, adv. åstad. *Vi få lov o skynna uss sta.* N. *avstad, asta, sta.*

Sta, m. *På stan*, senare, längre fram på dagen. Sk., Bl., Sm. *på stan*, i qväll, rättnu. Jfr DA. *i sted*, i afton. *Stå i sta*, icke växa. *Kórnet har alles stått i sta i törkan.* Fsv. *stadher*, Fn. *staðr*, ställe. Deraf bynamnen *Staby*, *Vesterstad* m. fl. Jfr *selsta.* Rz s. 668.

Stabba, v. n. 1. *Gå o stabba*, gå med osäkra steg (såsom sjuka eller gamla personer). Allmänt i Göta rike. N. ds.

Stabbe, m. kort stör, afhuggen gren, påle; ovig, trög, tölpig mansperson. Allm. i Göta rike. D. *stabbe*, kubb för smedstäd. N. *stabbe*, huggkubb, Fn. *stabbi*, stock. Rz s. 664.

Stabbetter, adj. stapplande, ovig. Sm. *stabbed.*

Sta-fär, f. bortfärd, i motsats till *häjmfär*, hemfärd. Jfr *fär.*

Sta-färdier, adj. färdig att begifva sig bort från ett ställe, resfärdig, färdig att gå.

Stakkdrög, f. kortdrög, kort oskodd kälke med ett *óken.*

Stakketter, adj. kort, stackig (Dalin). Gsv., Bhl. *stakkot*, Sk. *stakked*, D. *stakket*, Fn. *stakkóttr*, Fsv. *stakkotter*, *stakkutter*, *stakkitter.*

Stakkhalsader, adj. korthalsad. Sk. *stakkhalsed*, D. *stakhalset.*

Stall, n. häststall, pl. *stall* o. *stalla*, hvilket senare mest brukas om de vid kyrkorna bygda stall, hvari de kyrkobesökandes hästar insättas under gudstjensten. Jfr *körkstall.* Fn. *stallr*, m., Fsv. *staller*, m. o. *stall*, n. Se Rydqv. II. 24.

Stammer, adj. stammande. Ner. ds., Fsv. *stamber*, Fn. *stamr* l. *stammr*, Got. *stamms*, D. *stam.*

Staplaljus, n. grenljus. — Sådana brännas jul- och nyårsafton och kallas, allt efter som de hafva två, tre, fem eller flere grenar, *twå-*, *tre-*, *fämm-staplaljus* o. s. v.

Starkläjk (-lek), m. styrka, starkhet. Uppl. *starklek*, Fsv. *starkleker* (Landtm., Kon. Styr., s. 33), Fn. *sterkleikr* o. *sterkleiki*, N. *sterkleikje*. — Ordet, som icke finnes upptaget i svenska lexika, förekommer någongång hos äldre författare, t. ex. C. J. Lohman: Här *starklek* hand och fot utbreder etc. Se B. E. Malmström, Grunddr. af Sv. Vitterh. Historia I. 308.

Staräj (–́ –́, "stadred" l. stadredo), adj. oböjl., färdig att begifva sig af. Brukas mest som predikat. Jfr *häjmräj*, *åräj*.

Stass, m. brudstass. Sm. *stass*, ståt. **Stassa**, v. n. 1. gå i brudstass. *Hultingana* (brudgum, brud och bröllopsgäster från byn Hult) *stassada i Söndass*.

Staväj, m. bortväg, bortresa (i motsats till *häjmväj*, hemväg). *Vi møtte ann bå på staväjn o häjmväjn* (hemvägen).

Stega, v. a. 1. mäta med steg [A-y]. Sm. ds.

Stegel, m. stege [M-ö, H-o]. Jfr Fe. *stigel*, m. trappa, E. *stile*, klifstätta.

Stek, n. gräfven och med störar inhägnad plats för mjärdar på stranden af en sjö eller å; större vase i en sjö. Jfr Fn. *stik*, n. pl. förpålning, DA. *stek*, stång, stör i ett gallerverk, *steke*, gallerverk. (Se Kok I. 382).

Stie, m. stiga, stia. Fsv. *stighia*, *stia*, f., Fn. *stía*, f. *stí*, n., Fe. *stige*, Fht. *swinstige*. Rydqv. II. 223.

Stikkel, m. hornspets, den del af ett kreaturshorn, som ej är ihålig. Fsv. *stikel*, Fn. *stikill*, N. *stikjel*.

Stikk-kärv', m. bundt af trästickor.

Stikktröja, f. stickad liftröja. Gotl. *stikktroia*.

Stikktång, f. trätång som brukas af sadelmakare, då de sy remmar.

Stikktäkk', n. stickadt sängtäcke. Jfr Bhl. *stikkbädd*.

Stilk (81), m. stjelk, stängel. Gotl., Sk., D. m. fl. ds., Fsv. *stelker*, *stiælker*, Fn. *stilkr*.

Still, adv. stilla. Gotl., N. *still*.

Stillsammer, adj. saktmodig, foglig till lynnet. Vb. *stillsam*.

Stilpa (81), v. n. 4. (177), stjelpa, snafva. Fd. *stilpa*. Se Rydqv. I. 199, Rz s. 681.

Stink, m. stinkspiritus, kaustik ammoniak.

Stinka, v. a. 1. rensa åkerrenar från sten, jord o. d., sopa ned jord och sädeskorn från de stora jordfasta stenarne på en åker. Sm. ds.

Stinka, v. n. 4. (177) stinka; spritta, fara af hastigt. Flere svenska

munarter ds. Fsv. *stinka*, *stinqva*, DA. *stinke*. Se vidare Rz s. 667, Rydqv. I. 189—190.

Stink-kaka, f. tunn pannkaka, plätt (stekt i smör eller ister).

Stirra, v. n. 1. vara yr och oredig, springa omkring utan ändamål, vara ostyrig. **Stirr**, n. obetänksamhet, virrighet.

Stirrbokk, **-bæjg'** (-bagge), **stirrer**, **stirrnakk'**, m. virrig, tanklös menniska. **Stirretter** o. **stirrier**, adj. (146) yr, oredig, tanklös, ostyrig. Bl. *stirrebagge*, Sk. *stirred*. Jfr *stirra*.

Stjärnetter (stjernig), adj. som har stjern eller bläs (om kreatur). Brukas mest i bestämd form. *Dänn stjärnetta* l. *stjärnta märna springer likst.*

Stjärnskott, n. stjernskott; skyfall, Nostoc commune [Th-s].

Stobba, f. täljknif.

Stobba-jan, m. dummerjöns.

Stobbe, m. stubbe; dum och tölpig person. Sm. *stubbe*, gummal gubbe. Se Rz s. 689.

Stobbetter, adj. tölpig, drumlig. Fsv. *stubbottur*, *stubboter*, trubbig.

Stodd o. **stødd**, f. sidoplanka i en våfstol, stötta på en höhäck, som fästes vid vagnsaxeln.

Stokk, m. stock; mede på kälkar o. d., deraf *drögstokk*, *skrinstokk*; yttre sidan af en säng. *K'ärn bruka ligga ve stokken o kvinnan ve väggna.* Ög. ds., Fsv. *sængastukkr*.

Stóla säj, v. refl. 1. breda ut sig, dela sig. Om säd som skjuter flere strån från samma korn. Bl. ds.

Stóla-sta, m. o. **stóla-stånn**, n. bänkrum, betingad plats i en kyrkbänk.

Stóllafóra, f. o. **stollapró**, n. narrstreck. Sm., Bl., Ög. m. fl. *stollafora*.

Stop, n. stöp, issörja. Sm., Vml. *ståp*.

Stopa, v. impers. 1. bilda stöp. Sm. *ståpa*.

Stór-för-góer, adj. storgod, stolt, högfärdig.

Stórgångel, m., se *gångel*.

Stórmaff', m. storkaxe, bjesse. Jfr *maffe*.

Stórväksen, adj. stor till växten. N. *storvaksen*, Dal. *sturväkst*.

Stóræjten (storäten), adj. glupsk i mat. N. *storeten*.

Stova [Landsb.] o. **stua** [Skogsb.], f. stuga, boningshus, boningsrum. D. *stue*, N. *stova*, *stugu*, E. *stove*, Fsv. *stugha*, *stuwa*, *stova*, Fn. *stoga*, *stofa*.

Straffsera, v. a. 1. strapatsera, anstränga, fara illa med (kreatur). Vb. *strappesér*, Sk. *straffesera sej*.

Strann, f. strand; pl. *stranna* o. *strämmer*. Gsv. *strand*, pl. *strander*. Rydqv. II. 157.

Strannskjóra, f. strandskata, Hæmatopus ostralegus(?). Finnl. *strandskjorå*.

Strek, n. streck, linea. D. *streeg*, Ns. *streek*, Fn. *strik*.

Streke, m. visare på ett ur.

Streka, v. n. 1. strecka, göra streck (med penna, griffel e. d.). Finnl., Fn. *strika*, D. *strege*.

Strela, v. a. 1. spruta, fördela (vatten o. d.) i fina strålar. Ög. ds., Vb. *stril*. Sahlstedt o. Lindfors upptaga *strila* såsom v. n.

Strele, m. fin vattenstråle. Ög. *strele*. Se Rz s. 685.

Stret, n. stretande.

Strinta o. **stritta**, v. n. 4. (177) spritta, hoppa till (af förskräckelse). Gotl. *stritta (stratt, strutti)*, fara af snabbt, DA. *stritte*, stinka, stänka, *stritte* eller *strette*, gå med korta steg, *strente* eller *strinte*, spruta ut i fina strålar, D. *stritte*, slunga, stänka. Jfr Mb., DL. s. 559, 560, Rz s. 686, Rydqv. I. 204.

Strittsen, adj. som lätt spritter till af räddsla, skygg.

Strok, n. stråk, kringdrifvande, körning ett hvarf öfver en åker med årder, plog eller harf. *Kräken har tae ett strok för säj över häjle hagen. Drängen årde bara norra strok före davern*. Uppl. ds.

Stroka, v. a. o. n. 1. plöja breda fåror i en åker. Detta sker om hösten. Bl. ds.

Stroke, m. stråke; strykhyfvel. Sm. *stråke*, Hels. *struke*.

Strokspån o. **strykspån**, m. liesticka. Ög., Sm. *strykspån*, DA. *struge*, *struve*, *strygespaan*.

Stromp, f. strumpa. Jfr Nht. *strumpf*.

Strupaknut o. **strupaknel**, m. luftrörshufvud, adamsäpple. Sk. *strupknuta*.

Strunt, m. årsskott, strunt, topp på unga granar, tallar och enar. Deraf *granstrunt*, *tallstrunt* o. *äjnstrunt*. Ög. *strannt*, *strunnt*, m. späda årsskott af tall och gran (Rääf s. 85), Sdml. *strenta*, f. Jfr *strinta*.

Stry, v. n. 3. fiska med nät på det sätt, att nätet utsättes i sjön, hvarefter fiskar med *strystång* skrämmas dit. **Stryning**, f. Jfr Sv. *strö*, Vb. *ströj'*, förskingra, förströ. Om hundar som förfölja får.

Strykspån, m., se *strokspån*.

Strystång, f. puls, lång och smal stång, som begagnas af fiskare, dels vid *stryning*, dels för att framdrifva ekor.

Stråa, v. n. 1. plocka strån på en åker, sedan skörden blifvit inbergad.

Strånger, adj. frän, skarp i lukt eller smak, grof, sträf, strid (om

ull). Gotl. *strangur*, Ög., Vg., Sm. *strång*, Ner. *strangr*, E. *strong*, Fsv. *stranger*, Fn. *strangr*.

Stræjpa (sträpa), v. a. 2. strö ut tunnt, så glest. *Di bara stræjper norra kórn där o hvar på åkkrana o di få granner gröe likaväl där i gårn* (byn). Ög., Sm. *strepa*.

Stræjte (sträte), n. bygata, väg på ömse sidor omgifven af stängsel. *Sträte* är enl. Rz (s. 688) allm. i Göta rike. Sk. *sträde*, D. *stræde*, N. *stræte*, E. *street*, Fe. *stræt*, Fn. *stræti*, Fsv. *stræte*. Jfr Lat. via strata.

Sträkka, v. n. 2. o. 4. (177) sträcka.

Sträng, m. sträng, rågångslinie. Vg. m. fl. ds.

Strängera, v. a. 1. anstränga hårdt. Sdml. ds., Gotl. *strangera*.

Strängkalv, m. kalf som vid födseln fått nafvelsträngen skadad. Gotl. ds., DA. *strængkalv*.

Strängsätta, v. a. 2. anstränga hårdt. Vg. ds.

Sträv, f. sträfva, sträfstötta.

Strävier (sträfvig), adj. stark, uthållig, ihärdig, varaktig. *En strävier k'är. Strävet vallman* (vadmal). Ög. *strävig*. Jfr N. *stræven*, sträfsam.

Strø-ku l. **-kuv**, m. mindre höstack lösligt hopräfsad (t. ex. vid påkommande regn), för att åter hastigt kunna utbredas till torkning. Jfr *ku* o. D. *strøestak*.

Stua, f., se *stova*.

Stupa, v. n. 1. *Stupa rygg*, vända upp och ned på ett barn. Jfr Fn. *stúpa*, v. n. staa i Veiret (Fritzn.).

Stuka, f. liten förstuga till källare, svale. Sm., Ög., Vg. *stuka*; *källarestuka*. Jfr *källrastuka*.

Stuka, v. a. 1. blöta, tvätta och skölja smutsiga kläder. Ög., Sm., Bl. ds.; föra upp jorden kring stjelkarne på kål- och rotväxter. Sdml. ds.

Stu-mellan, eg. mellan stugor (hus), ur hus i hus. Jfr N. *husemillom* samt *gåramellan*, *sokknamellan* (se d. o.).

Stunn, f. o. **stunner**, m. stund, tid (120). Rz s. 678.

Stutaknabb', m., se *knabbe*.

Sty-valk (⏑ ´), m. styfning, kanfas.

Stynja o. **stönja**, v. n. 2. (*stönde*, *stönt*) stöna. Hall., Sm., N., Fn., Fsv. *stynja*, Sk., Bl., Uppl., Sdml. *stönja*, D. *stønne*.

Styrjärn, n. böjdt jernstycke mellan nedre delen af en skackel och ytterändan af framaxeln på en vagn. Jfr *sprängbog'*.

Styrsmål, n. styrsel, hejd, återhåll. Sk. ds.

Styva, v. a. 1. stubba, afskära, afhugga tvärt öfver. Vg., Ög., N., Fsv. ds., D. *styve*, Fn. *stýfa*, Dal. *styvla*.

Styvelse, m. stärkelse. Sk., Bl., Sm., Ög. ds., D., Hall. *stivelse*.

Stå, v. n. 4. (176) stå. Imper. 2 pers. sing. *statt*.

Stångkarv (a[1]), m. ett slags köttkorf, som upphänges på stång för att torka. Jfr Sm. *stångridare*, *stångryttare*, Gotl. *stangreidari*, Vg. *upphängeskorv*, hvilka hafva samma bet.

Stång-sel', m. parsele försedd med stångkoppel.

Stäa, v. a. 2. (*stadde*, *stadt*) städja. Gotl. *städä*. **Stäa**, f. städjepenning.

Stäa, v. n. 1. ropa *stä* l. *stäj* åt en (jagande) hund och på detta sätt locka honom till sig. Hels. *städja* l. *stäja*, Fn. *steðja*, bringa att stanna.

Stägg, m. stagg, borstgräs, Nardus stricta.

Stäggna (stadgna?), v. n. 1. stelna (om flytande ämnen, som öfvergå till fasta).

Stäjn, m. sten. I skogsbygden uttalas ordet *stojn* (60). Sk. m. fl. *stajn* o. *stäjn*, Sm., Bl. *stojn*, N. *stein*, Fn. *steinn*, Fsv. *stain*, *stein*, *stoin*, *sten*.

Stäjnamos, n. stenmossa.

Stäjndrög, f. grof kälke att forsla sten på. Sdml. *stendrög*.

Stäjngumpa, f. en fogel, som på beskrifning tyckes vara stensqvättan, Saxicola Oenanthe. Gotl. *staingylp*, m.

Stäjnhugga, v. a. o. n. 4. (175) hugga eggen på en lie eller skära mot en sten. N. *steinhogga*.

Stäjnknaper, m. pl. klappersten. Jfr *knaperstäjn*.

Stäka, v. n. 2. lukta illa, osa, stinka. *Båssmann* (båtsmannen) *supper* (u[1]) *brännvin, så dä stäker u halsen på ann.* Sm., Hall., Ög. m. fl. ds., N. *stekje*. Jfr Fn. *stækr*, stinkande, *stækja*, stank, o. *stækna*, blifva stinkande (Jonss.).

Stål, n. o. **ståle**, m., se *jórstål*.

Ståla, v. n. 1. lägga bottenlag af sädeskärfvar i en lada. Vg. *stägla*, löst och vårdslöst uppsätta eller uppresa, DA. *stæile*, *stæl'*, *stæle*, lägga grundlag (Mb., DL s. 556).

Stämmbó o. **stämmból**, n. dambräde, damlucka. Sm. *stämmbol*, Vb. *stammbol*.

Stäve, n stäfver, en hop kimmar. *Di ger møe för stävet i stan nu.*

Stø, v. n. 3(?) ljustra, fånga fisk med ljuster [H-o enl. uppgift]. Ög. *stöja*, *störja*, Uppl. *stya*, Öl. *støje*, Vml. *stödja*.

Støa, v. a. o. n. 2. stödja, stöda; förslå, räcka till (impers.). *Dä stødde ingenting för domm.*

Stødd, f. stötta, sidostycke i en väfstol. Vg. *vävstö(d)*, n. Jfr *stodd*.

Stölp, f. mindre stolpe. **Stölpe**, m. (större) stolpe.

Stönja, v. n. 2., se *stynja*.

Støpel, m. tjock gren, hufvudgren, på ett trä. Sm. ds. Jfr Fn. *stöpull*, stapel, torn, Sv. *stapel*.

Støp-ske, f. stöpslef. D *støbeskee*.

Størla o. **størna**, v. n. 1. stirra, se på något med förvåning eller nyfikenhet, rusa fram för att se. *Di bara stó o størlada o gjóre ingenting. Barn* (barnen) *størnada framm alla på en gång för o få si.* Bl. *störna*, Sk., Hall. *stajrna*, Fsv. *stirna*, *styrna*. Jfr Fn. *stara*, stirra.

Støv, n. stoft, dam, som skrapas af hästar, då de ryktas. Gotl. *stöv*, *stauv*, Sk. *stöv*, D. *støv*.

Støvel, f. stöfvel (m. enl. Dalin). Gotl., Ög., Dal. *styvla*, f., Fsv. *stövel*, m., Nht. *stiefvel*, m.

Støvelskó, m. stöfvel på hvilken skaftet är afskuret. Jfr Bl. *stövlaföte*, som har samma bet.

Sul o. **søl**, f. kallas hvardera af de båda stolpar på sidorna af en loge, som uppbåra skullen öfver logen. Gotl. *söil*, m., Fn. *súl*, *súla*, f. stolpe, pelare, Fht. *sûl*, *sûli*, Nht. *säule*. Jfr *lóasul*. Se Rz s. 697.

Sullna, v. n. 1. svälla ut (om trä). Gotl., Sm., Uppl. m. fl. *sullna*. Jfr Fn. *svella (svall, sullum, sollit)*.

Sult, m. svält, hunger. D., Gotl., Vb. ds., N. *svult*, Fsv. *sulter*, Fn. *sultr*.

Sulten, adj. hungrig. Allm. enl. Rz. D. *sulten*, Fsv. *sultin* l. *sulten*, Fn. *soltinn*.

Sumla, v. a. 1. blanda om hvartannat. Fn. *sumbla*, Dal., N. *sumla*, sammanblanda.

Suns, m. smal käpp omvirad med blånor e. d., som användes för att rengöra hål. Brukas af stensprängare. **Sunsa**, v. n. 1. rengöra hål med *suns*.

Supa o. **suppa** (u[1]), v. a. 4. (179) supa, vara begifven på dryckenskap. Sk. *suppa* l. *syppa*. Se Rz s. 699, Rydqv. I. 235.

Supe, n., se *søpe*.

Surhol, n. sumpigt ställe, källdrag.

Surläjk, m. surhet. N. *surleikje*, Fn. *súrleikr* o. *-leiki*.

Surv, n. slarf, oordentlighet. **Surva**, v. n. 1. slarfva, vara oordentlig. *Surva ihóp*, vårdslöst kasta tillsammans. Allmänt i Göta rike enl. Rz.

Survel, m. ohyfsad, oordentlig, olydig pojke, dålig karl. Allm.

Sutta, v. n. 1. suga. Freqventativum af *suga*. Sm., Bl. *sutta*, smutta litet.

Sutta o. **suttblomma,** f. ängsklöfver, Trifolium pratense.

Swagel (93), n. svafvel. Dal. ds. **Swagla,** v. a. 1. svafla.

Swagelspeta, f. svafvelsticka. Jfr *speta.*

Swala, v. n. 1. sqvala. Sk. *svala, skala.*

Swalblómma, f. violblomma, Viola tricolor.

Swall, m. yta, de yttre nybildade delarne på ett trä, i motsats till kärnen. Sm., Hall., Vg. m. fl. ds. Rz s. 707.

Swal-ló, m. ett slags inrättning i brännerier, hvarpå kokta potater ställas för att svalna.

Swalpa, v. n. 1. *sqvalpa.* Jfr *swilpa.*

Swarra o. **swärra,** v. n. 1. hastigt brinna af med ett fräsande ljud. Sk., Hall. *sverra,* Gotl. *svirrä, svärra.* Fn. *svarra,* susa, brusa.

Swartläjk', m. svarthet.

Swee, m. sveda. Ner. *svede,* N. *svide,* D. *svie,* Fd. *svede,* Gotl., Fsv. *svidi,* Dal., Fn. *sviði.*

Sweg l. **swej,** f. långt och smalt spö, vidja. Bl. m. fl. ds., Gotl. *svaig,* m., Fn. *sveigr,* m., N. *sveig.*

Swegryggader, adj. svankryggig, krokryggig. Gotl. *swaigryggugur,* Sk., Bl. *svegryggad,* D. *sveirygget.* Jfr Fn. *sveigja,* böja.

Swekla, f. svickla (på strumpor).

Swete, m., se *swäjte.*

Swettkorv, m. blodkorf [Landsb.]. Sm., Hall., Vg. m. fl. *svettkorf.*

Swikk, m. svicka, propp i en tunntapp. Gotl., N. ds., D. *svik.*

Swilpa, v. n. 1. sqvalpa. Jfr *swalpa.*

Swimla, v. n. 1. svimma, få svindel. *Swimla å,* afsvimma. Fn., N. *svimra,* D. *svimle.* Jfr Rydqv. I. 201—202.

Swiml-iling, m. hastigt anfall af svindel.

Swinka, v. n. 1. skolka, söka undanflykter, mankera. Sm., Bl. ds. Jfr Fn. *svinka,* bedraga (Hald.). Se Rz s. 707, Fritzn. 649.

Swink-äran, n. förevändning att komma bort, att lemna ett ställe. Kl. *svinkärender,* n. pl. krångel (Rz).

Swinótta, f. tiden före kl. 4 på morgonen. Sm., Bl., Hall. ds.

Swôlen, adj. svullen. N. *svollen.*

Swulls, m. svulst, svulnad.

Swånger, adj. tom, mager, hungrig. Ög. *svång,* D. *svang,* Fsv. *svanger,* mager, infallen, Fn. *svangr,* tom, fastande, hungrig.

Swångla å, v. n. 1. bli tom, bli mindre stinn. *Vi ska lätta bli o strängera hästana te di få swångla å lite.* Jfr *svånger* o. Hels. *svångna,* bli mager af svält.

Swårmódier, adj. svårmodig; kinkig, ostyrig, besvärlig (mest om barn).

Swäggla, v. n. 1. tugga långsamt eller med svårighet. Ög. *svaggla, soggla.* Jfr Gotl. *saivla*, som har samma bet.

Swäjla, v. a. 1. borra hål med *swäjle*. DA. *sveile.*

Swäjle (svele), m. brännjern, lång, spetsig jernten, som användes att bränna hål med. Gotl. *svidil*, m., DA. *sveil*. Jfr Fn. *sviða*, sveda, bränna. SeRz s. 705 *(svila)*.

Swäjp, f. svepning, linda, de kläder som svepas om lindebarn. *Barnungen har vatt arger æjnna sen hann lå i swäjpna.* Jfr Gsv. *svepel* (Svedb.).

Swäjp, f. ett slags kortare åra, som användes dels som roder, dels att styra och dels att drifva fram ökstockar med. I sistnämnda fallet stödjes *svepen* mot bakstammen och sättes i hastigt svängande rörelse, eller föres skiftesvis på ekans båda sidor. Ög. *sveprор*, n. med samma bet., Esv. *svejp*, litet roder.

Swäjpa, v. a. 2. svepa, särsk. svepa linda om ett barn; sätta upp en väf (lägga varpen på bakbommen); veckla hö i halm till kreaturen, drifva en eka med *swäjp*. Alla bet. allmänna i södra Sverige.

Swäjp-eka, f. eka som framdrifves med *swäjp*

Swäjp-rev' (svepreve), m. träbom i en väfstol, på hvilken varpen upprullas. Jfr *bakrev'*.

Swäjta, v. n. 1. gifva blod (om kreatur som slagtas). *Óksen swäjtada bra.* Bhl. *svetta*, förblöda, Fn. *sveita*, utsvetta. D. *svede (blod)*.

Swäjte l. **swete,** m. blod som aftappas vid slagt. Fsv. *sveter*, Fn. *sveiti*, Gotl. *svaiti*, N. *sveite*, *svete*, E. *sweat*, svett, blod.

Swäken [W-a] o. **swäkre** [Th-s], n. sqvattram, Ledum palustre. Sm. *skväkkra.*

Swälja, v. a. 4. (177) svälja. Gotl., Dal. *svälga*, Fsv. *svælghia*, Fn., N. *svelgja*, alla med stark böjning. Rz s. 709.

Swälla, v. n. 4. (177) svälla. Gotl. *swälla*, Dal. *svälla*, Åml. *svällä* m. fl. hafva liksom Fsv. *svælla*, Fn. *svella* stark böjning. Rydqv. I. 195—196, Rz s. 706.

Swälta, v. a. o. n. 4. (177) låta svälta, svälta. *Dänn snålvargen swalt sina egna barn.* Rz s. 709.

Swältrem, f. svångrem. Vb. m. fl. ds.

Swäna, f. hona af svanslägtet, Cygnus Olor. Ög. *svana*. Jfr Rydqv. II. 51.

Swängel (´— ◡), m svängstång, rörlig käpp, hvari draglinorna till en vagn fästas. Gotl., Sm., Sk., Hall. ds., D. *svingel.*

Swänk (svank), n. fördjupning, liten däld eller håla i marken; svank under fotbladet, hålfot. Sk. *svank*, m. fördjupning, D. *svang*, ihåligheter, svanket under fotbladet. Jfr *swinka* o. DA. *svænke*, svinga, gunga (Kok).

Swår, f. svål. Deraf *fläskaswär*, *grönswär*, *huswär*. Gotl. *svärd*, svål, m., Ög. *svär*, m. grässvål, D. *svær*, N. *svor*, m., E. *sweard*, *sward*, Fsv. *svarþr*, m., Fn *svörðr*, m. Rz s. 710

Swåren (sväron), n. blåbär, frukten af Myrtillus nigra. Vml. *svälon*.

Swårfolk, n. svärföräldrar.

Swårmängd (⏑ –́), f. stor mängd. Gotl. *svär mängd*.

Swårnaris, n., blåbärsstjelkar.

Swårra, v. n. 1. se *swarra*.

Synnaløst, adv. syndlöst, ärligt. *Dä har di synnaløst gjórt skäl för*. N. *syndlaust*, Fn. *syndalaust*.

Syrfälla, v. a. o. n. 2. nedhugga skog och låta honom ruttna på marken, för att derigenom befordra dennas växtlighet. **Syrfällning,** f. Sm. ds.

Syssla, v. n. 1. förrätta ladugårdssysslor (gifva kreatur foder, mjölka o. s. v.). Allmänt i Svea och Göta rike enl. Rz, DA. *sysle*.

Så, m. (pl. *säer*, *sæjer* o. *såa*) så. Sm., Ög., Vg. *så*, pl. *sär* l. *säer*, N. *saa*, pl. *sær* l. *sæ*.

Så, v. a. 3. så. *Så te*, afsluta såningen. *När vi få tesått, så ska vi begønna trøska*.

Såg-la (-lad), n. sågbänk. D. *savelad*.

Sågklinga, f. sågblad. Allmänt.

Sånk, n. däld, sankt ställe. Jfr Sv. *sank*, adj.

Sånka, v. a. o. n. 1. samka, samla; gömma ihop mjölk för att kunna göra en ost eller kerna smör. Sk., Gotl. *sanka*, Dal. *sånka*.

Sånke, n. hopsamlad mjölk för ost eller smörberedning, samling af ost och smör. Sm., Ög. *samke*, m.

Sånn, m. sand, sandfält; pl. *sånna*, sandfält, åkerfält med sandjord. Sk. *sånn*, Hall. *sannar*, pl., Gotl. *sand*, pl. *sandar*, Fn. *sandr*, pl. *sandar*.

Sånntag, n. sandgrop, sandhemtningsställe. Ög. *sandtag* (P. A. Säve).

Sår, adj. sårig, som har sår Hall., Sk. m. fl. ds., D. *saar*, Fn. *sárr*, Fsv. *sar*.

Såt, n. krets vid skallgång. *Gå i såt*, gå man vid man i skallgång. Vg. ds., Fd. *saat*, Fn. *sát*, f. bakhåll, Fsv. *sat*, f. försåt.

Sä, v. a. 2. (pres. *sär*, ipf. *sae*, sup. *sagt*, imper. *sä*) säga. *Sä omm* (tonen på prep.) säga om, omtala. *Hann väjt att* (det) *väl*, *männ hann vill inte sä omm att* [Th-s]. Jfr E. *to say*.

Säe, n. utsäde; så stort stycke åker, som på en gång insås med samma sädesslag [H-p o. V-p]. N. *sæde*, n., Fsv. *sæþe*, n. utsäde, såning.

Säing (⏑̀ ⏑, *säding*), m. spann eller korg, hvari en såningsman har säden, som skall utsås [Landsb.].

Sæj, f. säd. **Sæjasæj**, f. säd till utsäde. Ög., Hall. m. fl. *säasä.*

Sæja-skäppa, f. spann, hvari en såningsman har säden, som skall utsås. Vg., Sm. *sädskäppa*, Ner. *sässkäppa*, Fsv. *sæpis skæppa* (*sæpa skæppa*).

Sæjlla, v. a. 1. sålla, sikta. Dal. *sällda*, Sm., Vg. *sälla*, D. *sælde*, N. *sælda*, Fsv. *sællda*, *sälla*, Fn. *sælda*.

Sæjnas, v. dep. 2. sina (om kor). Sk. *säna*, EA. *to sine*, v. n. torka.

Säjner, adj. sen. Bl. *säjn*, Fn. *seinn*, Esv. *saindr* (*sain*, *saint*).

Säjnka o. **sinka**, v. a. 1. sinka, fördröja. Fsv. *senka*, *sænka*, Fn., N. *seinka*.

Säjnläjk, m. senhet. N. *seinleikje*, n., Fn. *seinleiki*, m.

Säjnsådd'er, adj. sent sådd. Vb. *seinsådd*, sent besådd.

Säkkatåt, m. säckband. Se *tåt.*

Säkka opp, v. n. 1. taga en säck, som man bär, högre upp på axlarna (för att lättare kunna bära honom). Gotl. *säkka upp.*

Säks-knuta-byggning, f. byggning med sex knutar.

Sälje, n. sälgträ. Sm. *salde*, *sälde*, D. *selje.*

Sällskap, n. sällskap, de ogifta personerna, ungdomen i en by.

Sämja, v. a. 2. (*sämde*, *sämt*). *Sämja sällskap*, komma öfverens om att färdas tillsammans. Jfr Fn. *semja frið*, *sáttmál.*

Sämjas o. **sämmas**, v. dep. 2. sämjas, lefva i endrägt. Sm. ds.

Sängahäst, m. bräde eller träställning vid sängar, som hindrar sängkläderna att falla ner. Gotl. ds., Sk. *sänghäst*, DA. *sengehest.*

Sängaskåp, n. skåp bredvid en säng. Bl. m. fl. ds., Hels. *sängjeskåp.*

Sänka, v. a. 2. sänka, dränka. *Sänka säj*, dränka sig, drunkna. Allm. i Göta rike, DA. *sænke*, *sænke sig.*

Sänna, f. hötjuga. Sm. ds.

Säter, m. o. n. vagnskorg med lösa sidobräder, för forsling af gödsel, sten, grus e. d. Deraf sammans. *dyngsäter*, *stäjnsäter*, *sånnsäter*, *pärnasäter* o. s. v. Sm., Bl. *säter*, m., Ög. *sätter*, n. stege använd som botten på fordon.

Sätta, v. a. 2. *Sätta å* (tonen på prep.) afsätta; ge beting, arbete för viss tid; mäska potater (i brännerier). *Matmórna satte däkerna å te o räfsa häjla gäret.*

Sättkar, n. mäskkar (i brännerier).

Sättnaver, m. stor nafvare. DA. *sættenaver.*

Säv, m. sikt. Sm. ds , Nht. *sieb*, E. *sieve*, Fe. *sife*, *syfe.*

Säva, v. a. 1. sikta. *Sävadt brö*, bröd af finsiktadt mjöl. Sm. ds., Nht. *sieben.*

Sävja, f. säf, Juncus. Fn. *sef* (gen. pl. *sefja)*, n.

Søfta, v. a. 1. fukta, blöta, uppmjuka med vatten, särsk. mäska malt till brygd. Nästan allm. enl. Rz. Hall. *softa*, Sk., Ög. *syfta*.

Søj, n. susning. N. *søy*, m., Gotl. *syding* m., Fn. *suða*, f. kokning, sus.

Søja, v. n. 2. *(søjde, søjt)*, susa, hvina. *Dä søjde i värt* (vädret). Gotl. *syda*, Fn. *suða*, N. *søye*, *søgja*.

Søken, adj. söcken; modfälld, tyst och sluten. *Di kørde høj i söndass, somm omm dä hade vatt en søken da. Hva går du så søken före?* Ög. *söcken*, D. *sygn*, Fn. *sykn*, Fsv. *sökn*.

Søkning, f. qväljning.

Søl, f., se *sul*.

Sølj, f. sölja, litet spänne.

Sølj o. **søll**, f. syll, timmerstock. Fsv. *syll*, *svill*, *syld*. Jfr Rz s. 706 *(svill)*.

Sømm, m. söm; genomskärning af en sågstock. *Slå en sømm*, skära igenom en stock.

Sømme, m. sömnad, syarbete.

Sømmlägga, v. a. 2. fålla.

Sømm-nål, f. synål. Vb, Dal. *sömnål*, N. *saumnaal*, Fn. *saumnál*.

Sömntuta, f. sömnaktigt fruntimmer. Allm. i Göta rike.

Søpe o. **supe** [H-o], n. supanmat. Sk., DA. *søbe*, Fe. *sype*.

Sør, adj. vissen, förtorkad (om växter). Ög. *söl*, E. *sear*, DA. *sørret*, rutten, vissnad, Holl. *zoor*. — Deraf *sørgran*, vissnad gran, *sørtall*, *sørbirk* o. s. v. Jfr N. *søyr*, m. vissnande.

Sørbøjd (söderbygd), f. den söder om kyrkan belägna delen af en socken.

Sörj, f. sorg.

Sørna, v. n. 1. vissna, förtorkas. Ner., Vg., Ög., Bl., Fsv. *sörna*.

Sørpe, n. sörpa, hackelse och vatten. Ög. *sörp*, *surp*, Vg. *sörpe*. N. *surpa*, *syrpe*, *sørpe*, f., Fn. *sorp*, n., DA. *sørpe*, hål i marken, der vatten samlar sig, segt lim.

Søster, f. syster. D. *søster*.

Søstermann, m. svåger, systers man. N. *systermann*.

Søtläjk, m. söthet. N. *søtleikje*, Fn. *sætleikr*.

Søtsuga, f. blindnässla, pilster, Lamium album.

Søt-ust, m. ett slags rödkokt och söt ost, tillagad af söt mjölk. N. *søst*.

T.

Ta, v. a. 4. (176) taga. *Ta ann*, antaga; angripa (om sjukdomar). *Arbybóana har tatt ann ennyer skólmästara. Kållan tó ann uss allihóp*.

Ta ner, nertaga; uttrötta, utträka. Uppl. ds. *Ta på*, företaga, börja. *Första tjänstna tass på klokkan fira jul ófte sommastäss.* Ög. ds. *Tass* (a[1]), tagas, tåfla, Dalsl. ds., Vb. *tagas*, N. *takes*. *Tass mä*, erkänna, bekänna (sanningen, en förseelse, ett brott o. s. v.); åtaga sig (arbetsbeting). *Tjyven tóss mä, att hann hade stóle. Törparn vill tass mä ett sküpplann åkker* (att uppodla $\frac{1}{8}$ tunnland åker). Tonen öfverallt på prep.

Tada, f tuftåda, tuftåtel, Aira cæspitosa [L-y, V-p]. Dal. *tåðå* l. *taðu*. Jfr Fn. *táða*, gödslad äng, gräs som växer på en sådan.

Tag, n. tag. I vissa sammansättn. betyder ordet: ställe der någonting hemtas, t. ex. *läjrtag*, *sånntag* (se d. o.). Sm. ds.

Takhoffs, m. takskägg. Se *hoffs*.

Takk, m. tack, tacksamhet; pl. *takka*. *Få skamm te takka*, få skam till tack. Vg. *takk*, pl. *takker*, Gotl. *takkar*, m. pl.

Tak-offs, m. takskägg. Bl. ds., Dalsl. *tak-öffs*. Se *hoffs*.

Tak-ve, m. ved, grof spån, som begagnas till taktäckning. Vg., Hels., Vb. ds.

Tala, v. n. 1. *Tala te* (tala till), tilltala, titta in, göra besök hos någon i förbigående. *Tala till* är i denna bet. allmänt brukligt i Göta rike.

Talan, f. föredrag, bibelförklaring e. d. *Skólmästarn ska göra talan i kväll.* N. *tale*, m. o. *tala*, f. tal, föredrag.

Tall, m. (pl. *täller*) fura, tall, hvilket senare, liks. Fn. *þöll* o. *þella*, enl. Rydqv., är fem. Fn. *þollr*, m. gran.

Tallburr', m. tallkotte. Se *burre*.

Tallka, f. tallrik. Sk., Hall., Bl. *tallärk*, D. *tallerken*, N. *talk*, m. *talerk* o. *tallek*, Nht. *tellerchen*.

Tammer, adj. tam. Ög., Sm. ds., Fsv. *tamber*, *tamer*, Fn. *tamr*.

Tannagår (tandgård), m. tandraderna i en mun. Gotl. *tanda-gard*, Vb. *tanngål*, N. *tanngar*, Fn. *tanngarðr*. Jfr D. *tandgjærde*. — Ordet *tann*, f. tand, har, då det bildar första leden i en sammansättning, oftast formen *tanna* (gen. pl., Fsv., Fn. *tanna*). Sål. *tannakøtt*, tandkött, *tannaløser*, tandlös, *tannavärk* o. s. v. Jfr Fn. *tannahold*, n. tandkött.

Tapa o. **tappa** (a[1]), v. a. 2. (*tafte*, *taft*, 90) tappa, förlora. Fn., N., Sm. *tapa*, Sk. *taba*, D. *tabe*.

Tapla (a[2]), v. n. 1. klinka, vidröra tangenterna på ett instrument. Finnl. ds., Vg., Bl. *tappla*, Esv. *tapl'a*, trefva, röra fingrarne snabbt, Nht. *zappeln*.

Targa o. **tarja**, v. n. 1. tälja med en slö knif, bita, skära eller hugga utan kraft i något hårdt eller segt. Uppl., Hels. *targa*, Vb. *targ*.

Tarvel, m., se *törvel*.

Ta-varlier (tavarlig), adj. aktsam, sparsam. Bl. *tavalig* (Rz s. 793). Jfr Sv. *taga vara på*.

Tavla, f. tafla; fyrkantigt, lågt bord eller bred bänk med fyra fötter. (Barn säga vanl. *talva*, liks. *stölva*, stöflor, jfr Færöska *talva*, *galvar*, gaflar). Deraf *mattavla*, *skó-tavla* (se d. o.).

Te, prep. o. adv. till. N., Ns. *te*.

Tegjórder, perf. partic. af *göra te* (se d. o.), färdiggjord. N. *tilgjord*.

Tehäst, m. häst som går till venster framför ett körredskap. På samma sätt **fråhäst**, m. häst som går till höger. Verml. *tehäst*, *frånhäst*.

Te-kust (tillkost), m. sofvel [H-o]. Sm., Hall. *tillkost* l. *tekost*, Nht. *zukost*. Jfr *julakust* o. Sv. *tilltugg*.

Tela, v. a. o. n. 1. inlägga brädgolf. Ög. *tellda*, N. *tila* o. *tilja*, Fn. *þilja*.

Tele l. **telle**, n. brädgolf. Sk. *tille*, Ög. *tellde* (Rääf), N. *tile*, *tele*, *tyle*, Nht. *diel*, *diele*, Fn. *þili* o. *þil*, n. brädbeklädning, panel, Gotl. *tildi*, n., *tilda*, f. Jfr *tilj*.

Telika o. **telikes** (⏑ ⏊ ⏑), adv. i sänder. *Vi ska ta lite telika*. Dalsl. ds.

Tenel, m. teln (på not och nät). Ög. *telne*, Fn. *netþinull*. Jfr *tøl*.

Tera, f. tid, gång, vefva. Vanligast i uttrycket: *i samma tera* [H-o]. Sdml., Vg. ds., Gotl. *teir*, hvarf, lager, E. *tire*.

Tera ner, v. a. 1. smutsa, nedsöla. Sm., Vg., Ög. ds. Se Rz s. 728.

Terja, se *tärja*.

Te-rådier, adj. villrådig, obeslutsam, ombytlig i tycken och böjelser. Ög. *tirådi*.

Te-sia (tillsida), f. venstra sidan om tistelstången på körredskap. Den högra sidan kallas *fråsia*. Sm., Ög., Vg. *tesidan*, f. def.

Te-spryng (tillsprång), n. ansats, fart till språng eller hoppning. *Ta tespryng, så kann du huppa øver dikna* (hoppa öfver diket, kanalen).

Te-sätt-kar, n. mäskkar. **Te-sättning**, f. mäskning.

Ti, m., se *tier*.

Tidd, adj. f. drägtig (om kor). *Ta säj tidd*, blifva drägtig. Vg., Bl. m. fl. ds., N. *tidd*, Fn. *tidd*.

Tien (⏊ ⏑), m. tionde, presttionde. Gotl. *teint*, Sk. *tine*, N. *tiend*, *tind*, f., Fsv. *tiondi*, m., *tiund*, f., Fn. *tiund*, f.

Tier (120) o. **ti**, m. tid. *När tier blir*, när det blir tid, tillfälle. Fn. *tiðr*, m., *tið*, f., Fsv. *tidher*, m., *tiþer*, m., MELL., HL., *tiþ*, m. o. f., Gotl. *teider* o. *teid*. Jfr Rydqv. II. 86.

Tiksa, v. a. 1. häftigt skaka, rista. Jfr N. *tiksa*, tugga, gnaga, slita på något.

Tiksning, f. häftig skakning, ristning.

Tilia (tidliga), adv. tidigt, bittida. Sk. ds., Vg., Sm. m. fl. *tiliga*, Fn. *tíðlega* (Hald.).

Tilj o. **tilja**, f. tilja. DA. *til*, *tild*, bräde, planka, Fsv. *þilia*, Fn. *þilja*.

Tillas (opp), v. dep. 1. slå ut rotskott eller telningar. Ög. *telna* har samma bet.

Tilling, m. telning. Sk. ds., Fsv. *telninger*, *telonger*, Fn. *teinungr*, m. rotskott. *Tilling* är väl sål. egentl. *tenling*, af *ten*, Fn. *teinn*.

Timmerk'är (timmerkarl), m. timmerman. Vg. m. fl. *timmerkar*.

Timmermos, n. ett slags mossa,

Tina l. **tinna**, v. n. 1. gifva tionde. Gotl. *teinta*, Bhl. *tina*, Sk., Hall. *tinna*, N. *tienda*, *tinda*, Fsv. *tiunda*, *tionda*, Fn *tíunda*, D. *tiende*.

Tina-sæj, f. tiondesäd.

Tinglier, adj. lätthandterlig, smal, nätt, behändig (om saker). Ög., Sdml. ds., Vb. *tingeli*.

Tintra, v. n. 1. tindra.

Tippa, f. höna. Brukas nästan uteslutande som lockord. Vg., Sm. ds., Jämtl. *typpa*, *tuppa*, Vg. *tuppa*.

Tirpa, v. n. 1. fjeska, vara virrig. **Tirpier**, adj. fjeskig, virrig [Landsb. o. Norra Möre]. Jfr Sk. *terpa*, utmatta.

Tispa, f. slyna, elak eller lättfärdig qvinna. Ner., Sk. m. fl. ds., D. *tispe*, hynda, DA. *tispe*, sköka.

Tist, f. dragrem, jernlänk medelst hvilken vagnsstången fästes vid ett ok [Th-s]. Gotl. *teisti*, m., Sm., Vg. *tist*, m. DA. *tist*, läderrem, hvari en klockkläpp hänger.

Tjog, m. tjog. Se Rydqv. II. 562.

Tjokke, m. tjocklek. Sdml. *tjokka*, f., tjocklek, groflek, N. *tykke*, *tjukkje*.

Tjokker, adj. tjock (komp. *tjokkara* o. *tjokre*, superl. *tjokkast*). Vg. *tjökkre*, *tjökkst*.

Tjokkväksen, adj. som växer tätt, äfv. fet, tjock. N. *tjukkvaksen*, Fn. *þykkvaxinn*.

Tjónke, m. yngling, gosse. Sm. *tunke*. Jfr Fn. *þjónn*, m. tjenare, *þjóna*, tjena.

Tjuffs, m. lunk, lufsande. **Tjuffsa**, v. n. 1. lunka, lufsa.

Tjur, m. hård, spröd och kådfull sida af en tall eller gran. Deraf sammans. *tjurgran*, f., *tjurtall*, m. Dal. *tior*, Åml. *tjur*, n. Rz s. 739. Jfr Fn. *tyrr* (Egilss. s. 829).

Tjurameg' (-mej'), m. tjurpes, spö eller piska gjord af en sådan. I senare bet. förekommer äfv. **tjuramegspisk**, m. Sdml., Ner. *tju-*

ramege, Gotl. *stäutamigi*, Vg. *tjurmege*, Sm. *tjuramee*, Sk., Bl. *tjurami*, DA. *tyremie*, Bl. *tjuramiepisk*.

Tjuta ut, v. n. 4. (179) spruta ut, sippra ut (genom en mindre öppning. Om vätskor). N. *tyta ut*. Jfr Dalsl. *tyta*, f. pip (på kärl).

Tjyv, m. tjuf. Allm. enl. Rz, N. *tjuv*, *tju*, *kjyv*, D. *tyv*, Fsv. *þiuver*, Fn. *þjófr*.

Tjyva, f. tjuga. Deraf sammans. *højtjyva*, hötjuga, *risttjyva* (se d. o.) m. fl. Sk., Ög. *tjyve*, Gotl. *tjaugä*, Fsv. *tiugha*, Fn. *tjúga*.

Tjyva-hudda, f. arrest, fängelse vid ett tingsställe. Jfr *hudda*.

Tjyvapall, m. skampall i kyrkorna, på hvilken personer, som undergingo offentlig kyrkoplikt, hade sin plats under gudstjensten.

Tjyvaspeta, f. fosforsticka. Kallas annars vanligen *sprättspeta*.

Tjåbba, v. n. 1. vara drumlig, tafatt, ovig. **Tjåbbetter**, adj. Gotl. *tåbbugur*.

Tjåbb-løkka l. **tjåbba-løkka**, f. oförmodad och oförtjent lycka.

Tjäksla, f. krokbladig tväryxa med kort skaft, som användes att göra urholkningar med. Ner., Sm. m. fl. ds., Gestr. *teksel*, N., Uppl. m. fl. *teksla*, Fn. *tengsla*, *texla* (Hald.). Gotl. *däksel*, Nht. *deichsel*. Jfr Rz s. 763 (under *tängsla*).

Tjäla-lossning, f. den tid på våren, då tjälen går ur jorden.

Tjänst, f. tjenst, gudstjenst. *Vi har inte havt tjänst ve kappelt* (⏊ ◡), *på äjn häjler måne* (en hel månad). Vg. *tjenst*, f. gudstjenst i kyrkan.

Tjärkol, n. kol efter tjärbränning, till skilnad från *milkol*.

Tó, n. lin. Sk., Bl., Hall., Ög., N., Fsv. m. fl. *to*, Fn. *tó*. C. Säve anser, att ordet *to* är uppkommet "af det i Isl. defectiva verbet **tjúga*, (**taug* l. *tó*) draga, töja" (Om Hamlets namn och betydelsen deraf" i Nordisk Un. Tidskr. X. 4). — Ordet *lin* förekommer högst sällan, åtminstone i Skogsbygden.

Tófrö, n. linfrö. Sk., Hall., Sm. *tonadsfrö* (Rz).

Tógarn, n. lingarn. Hels., Dal. ds.

Toj, m. o. **tojna**, v. n. 1., se *tøj* o. *tøjna*.

Toj-stikka (töjsticka), f. nagel eller jernbult genom en dragstång, om hvilken dragremmen eller hanken fästas. Jfr Hall. *töwnawle*.

Tokka (ihóp), v. a. 1. flytta, tränga, slå (hop). *Bräderna lätter väl tokka (ihóp) säj*. Allmänt i Göta rike enl. Rz; det finnes dessutom upptaget i äldre svenska ordböcker (Ihre, Spegel, Sahlstedt). Uppl. ds., Esv. *tocka*, *tucka*, N. *tokka*, *tukka*, Fn. *þoka*.

Tokken, adj. sådan; pl. *tokka* o. *tokkna*. Ordet är mycket allmänt och finnes äfven i skrift, t. ex. hos Runeberg: "Nej, si en *tocken*, som tar och skjuter platt förderfvad rocken" (Fänrik Ståls Sägner,

Von Törne). Gsv. *tolcken, tocken* (Svedb.), Fsv. *þyliker, þoliker, þolikin, þolkin.*

Tokkning, f. hopklämning. Jfr *tokka.*

Toktning, f. tuktan, aga, tillrättavisning.

Tola, se *töla.*

Tó-lann, n. åker eller stycke af en åker, der lin är sådt. Sk., Hall., Bl., Sm. *toland.*

Tollt, f. tolft. N. *tylvt, tylt, tolt,* f., Gotl., D. *tylt,* Fsv. *tylpt, tylft,* f., Fn. *tylft,* Dal. *typt.*

Tómme, adv. tomt, med tomt åkdon, utan lass. Vb. *tommen,* Uppl., Sdml. *tomme, i tomming.*

Tomta, v. n. 1. lägga stenfot under trähus. Vg. ds.

Tomtagubb', m. tomte.

Tomtning, f. stenfot under ett trähus. Vg. ds., Hall. *toftning.*

Toppe, m. tupp. Ög., Sm. *toppe,* N. *toppe* (Lv).

Topp-nopper, pl. ett slags gröfre blånor.

Tórbæjg' o. **tórnbæjg',** m. torbagge, torndyfvel, Scarabæus stercorarius. Vg., Sm. *tornbagge,* Uppl. *tordbagge.* Jfr Fe. *tord,* smuts, *tordwifel,* torndyfvel.

Tó-repa, f. linkam, linrepa. Ög. ds.

Tósa, v. n. 1. hafva narraktiga upptåg. Sk. ds.

Tósing, m. galning, upptågsmakare, skämtare. Ordet är allmänt i Göta rike.

Tósafóra o. **tósingafóra,** f. narrstreck, galet upptåg, gyckel, skämt. Sk., Bl. ds.

Tósla (opp), v. a. 1. rifva, slita upp, om väf, tågverk o. d. *Tømmna har tóslats opp. Gå så fötterna kann tóslas.* Jfr Sm., Ög. *tósa,* hvilket har samma bet., Kl. (Stranda) *toslig,* adj. intrasslad, oredig. Se Rz s. 746.

Tóve, m. kraft, energi, "ruter". *Dä æj ingen tóve i dänn pøjken* [H-o o. L-y]. Jfr Fn. *þóf,* n., *þófi,* m., N. *tov,* valkning, valkadt tyg, filt, Fsv. *tofve,* m. filt.

Tra, m. genom trampning eller körning banad väg (i snö). *Dä går väl bätter, när vi kommer på tran.* Gotl., Sk., Hall., Bl. *trad,* N. *traa,* D. *traad,* Fn. *tröð* (gen. *traðar*), inhägnad väg, fägata.

Traen, adj. tilltrampad (om väg i snö). N. *tra(d)en.*

Trampa, f. trampa; pedal.

Trase, m. trasa; trashank. Allm. Hels. *trase,* f., Vb. *trösu,* f.

Trasma (opp), v. a. 1. = *tósla* [M-ö].

Travaräkning, f. räkning (af säd) efter trafvar.

Travatals, adv. i trafvar, hoptals. Gotl. ds.

Trave, m. trafve, 24 sädeskärfvar uppställda parvis emot hvarandra, äfven ett antal af 24 sädeskärfvar. *Kórnt har stått på trave i fjórten da* (fjorton dagar). *Gårbóen fikk åttati trava rog, somm ga skäppa traven* (lemnade i afkastning en skäppa af hvarje trafve). Ög. *trafve*, D. *trave*. E. *thrave*, dubbelt dussin. Se Rz s. 749.

Tresnibb, n. någonting trekantigt, t. ex. ett jordstycke.

Treven o. **trevlier**, adj. trefven, som trifves väl. Sm., Bl., Ög. m. fl. *trevlig*, Vb. *treven*, D. *trevelig*, N. *triven*, *triveleg*, Fsv. *þrivin*, Fn. *þrifinn*, *þrifligr*.

Trilla, v. a. o. n. 1. o. 4. (177) trilla, rulla. Gotl. *trilla (tralt, trilli)*, Ög. *trilla (trall, trulli)*.

Trilla, f. liten rund skifva, trissa. *Slå trill*, slå trissa. En lek. Vb., N. *trill*, m. trilla, trissa.

Trillstak', m. käpp, stör att drifva fram trillan med vid trillslagning.

Trinne, n. oklufvet gärdsle [Landsb.]. Sm., Vg., Ög., Ner. *trinne* l. *trinde*.

Trinnkäbbling [H-o] o. **trinnkävling** [M-ö], m. rundt oklufvet vedträ. Sm. *trindkavling*. Jfr *kävling*.

Trinnstól, m. låg stol eller pall med tre fötter och rund sits, utan ryggstöd, trefot.

Tro (trod, 30), n. trampa, tråda på en spinnrock. Sm., Vg. m. fl. *trå* l. *tråd*, n , Åml. *tró*, n., Fn. *troð*, n. trampning.

Troa (troda), f. trampa, tråda på en väfstol. Gotl. *truda*, Fn. *troða*, f.

Troa (troda, 30), v. a. 2. *(trodde, trott)* tråda. Fn. *troða*.

Tróen, adj. trogen. Fsv. *troen*.

Troka, v. a. 1. trycka ihop, stöta ihop. *Troka ihóp mjølet, älla få dä inte rumm i säkken*. Ög., Bl. *tråka*.

Trómannt (⏑ –́), m. trug, hot, tvång. Mest i uttrycket: *mä trómannt*. Gotl., Ög., Sm. *trumant* l. *tromant*, Sdml. *trugmant*.

Trómål, n. förtroende. Sm. ds., Fd. *tromaal*.

Tros, n. förruttnadt trä, gammalt gärdsle o. d. Sm., Ög., Vg. m. fl. *trås*, N., Fn. *tros*, DA. *trods*.

Trót, n.? slut. Brukas endast som predikativ. *Maten va lunge trót, när di skulle æjta. Vattnet æj trót i brunn*. Gotl. *trut*, m., Dalsl. *trót*, m. brist, Ner. *trot*, f., N. *trot*, n., Fn. *þrot*, n.

Trottna (opp), v. n. 1. tröttna, bli uttröttad.

Trubbskall', n. dumhufvud [O-r].

Trull, n. troll. Gotl., Dal. ds., Fsv. *trull, trol*, Fn. *tröll*.

Trulla, v. n. 1. trolla. Sm. ds., Dal., Fn. *trylla*, göra till troll, kalla för troll.

Trullgubb', m. trollkarl. **Trullkäring**, f. trollkäring.

Trull-skot (trollskott), n. kreaturssjukdom, som anses vara förorsakad af troll. Sm. *trollskott*, Dal. *trullskot.*

Trullskôten (trollskjuten), adj. som har fått *trullskot.* DA. *troll-skudt*, adj.

Trumm, m. oxmule, nos, trut. Allm. i Svea och Göta rike.

Try, räkn. tre. Vb. m. fl. ds., N. *tri*, *try*, *triu*, Fsv. *try.* Rydqv. II. 558.

Trygga, v. a. 2. eg. göra trygg, råda. Vanl. med prepos. *Trygga i* eller *på*, inbilla. *Trygga te*, öfvertala, förmå till. *Trygga å* (af), afråda. Tonen på prep.. Ög. *trygga*, Vg. *trögga*, Gsv. *tryggja til* (Svedb.), *intrygga*, intala, inbilla (Ihre, Gl. II. 968 under *trygga*).

Tryta, v. n. 4. (179) tryta; dö. *Gamlan trôt igår.*

Trång, n. tätt växande småskog, tät skogsdunge. Jfr Fsv. *þrang*, *thrang*, f. o. n. trängsel, trångmål.

Tråssen, adj. ifrig, häftig, otålig (efter något). Jfr Fn. *þrár* o. *þráinn.*

Träa (träda), f. större slät åker, åkerfält.

Träa (träda), v. a. 2. (171) låta ligga i träde.

Trägg, n. gnat, käbbel. Sk., Hall., Bl. m. fl. *tragg.*

Trägga (tragga), v. n. 1. klandra, gnata, käbbla; tråka, arbeta (läsa) med möda och svårighet. Sk., Hall., Bl., Vg. *tragga.* Jfr Fe. *þreágan*, förebrå, klandra.

Træja (träda), v. a. o. n. 2. träda (en nål); trefva (t. ex. efter en dörr) i mörker. Af Sv. tråd.

Træjgarr, n. trädgård. Fsv. *trægarþer*, UL.

Træjskóknyla (träskoknyla), f. o. **træjskóknøl** (träskoknöl), m. valk uppkommen genom en träskos nötning på huden af en fot.

Trätting, m. tid af tretton veckor. *Tre trättinga*, trefjerdedels år. Små barns ålder räknas ofta efter *trättinga.* Ög., Sm., Öl. *tretting* l. *trettinge.*

Trättna-aften, m. dagen före trettondagen. N. *trettand-aftan.*

Trättna-da, m. trettondag.

Trättna-ti, m. dagarne omkring trettondagen.

Trømmla, v. a. 1. tumma, fingra, handtera vårdslöst. *Ni trømmla väl mä ungen* (u[1]), *te hann tar på o skrika.* Jfr Sm. *trumla*, Vg. *tramla*, leta sig fram i mörkret.

Trøska, v. a. o. n. 4. (177) tröska; stampa, gå med tunga steg (om hästar). Sm., Vg., Hall. ds., Ög., Ner. *tryska*, Sk. *torska*, D.

tærske, Fsv. *þriska*, *þryskia*, *tryska*, alla med stark böjning. Rz s. 756, Rydqv. I. 211.

Trøske, n. tröskning; tröskverk. *Gå på trøske*, gå (någonstädes) för att tröska. Sk. *torske*, Gotl. *tårsk*, m. tröskning.

Trøsk-k'är (tröskkarl), m. tröskare.

Trøsk-skäppa, f. en skäppa säd såsom betalning för visst arbete med tröskning. Sk. *torske-manns-skäppa*.

Trøsta förekommer som v. neutr. i bet.: våga, drista, men endast i imper., för att varna eller afskräcka. *Trøsta däj, er!* Rz s. 753.

Tu o. **tuv**, m. tufva. N. *tuva* o. *tuv'*, Fsv. *þuva*, Fn. *þúfa*, f.

Tulleri, n. artilleri. **Tullerist**, m. artillerist. Allm. i Göta rike.

Tult o. **hakktult**, m. hackho.

Tummetutt, m. tumme (i barnspr.). Sk., Bl. m. fl. *tummetott*, D. *tommeltot*. Se *finger*.

Tummgran, f. gran som på stammen har en ensam utstående kort gren.

Tummtall, m. tall, fura som på stammen har en ensam utstående kort gren. Ög. *tummetall*.

Tunge (u[1]) o. **tynge**, m. besvär, påhäng, tunga. Sk., Bl., Ner. m. fl. *tunge*, N. *tungje*, m., *tyngje*, n., Fsv., Fn. *þungi*.

Tunger (u[1]), adj. tung; (i fem. äfv.) drägtig. Vg. *tung*, Fsv. *thunger*, tung, hafvande. Jfr Fe. *þingan* (*þang*, *þungon*, *þungen*), gravescere (Ettm. 595).

Tungbruksen (u[1]), adj. svårbrukad (om jord), svårhandterlig (om redskap m. m.), tung, ovig.

Tungläjk (u[1]), m. tyngd. Fn. *þungleiki* o. *-leikr*.

Tunn-gäten, adj. matgrann, kinkig, nogräknad, ondsinnt [A-y]. Jfr Fn. *þunngeðr*, lättsinnig, ostadig.

Tura, v. n. 1. uthärda, slita ondt, lefva i nöd. Hall., Bl. ds., DA. *ture*, uthärda, Fn. *tóra*, framsläpa sitt lif i uselhet.

Turla, v. n. 1. tralla, jodla; klaga, gråta högljudt. Sm. *turla*, Ög. *tula*, jemra sig, Ns. *tulen*, skria.

Turre, m. gosse, pilt. Användes som smekord. Bhl. *turre* brukas som skällsord (Rz).

Tuss, m. tofs, sudd, tapp (af hö, halm e. d.). Sk., Bl. ds.

Tuta, f. fingertuta; garnet på en våfspole. *Du spilta* (spolar) *så stóra tuter, så dä blir ett häjlt kvarter å hvar*. Sk. *tuta*, spole (Linnæi Skånska Resa s. 64).

Tutta-tjyva, f. liten träställning med uppstående spetsiga pinnar att lägga blånor på vid spinning.

Tutte, m. totte (lintotte); liten gosse. Jfr Sv. *tutta*, liten flicka, Fn. *tútr* (Jonss.), *tuttr* (Fritzn.), m. liten oansenlig person, pyssling.

Tuv, m., se *tu*.

Twing, m. tving (n. enl. Dalin). **Twinga**, v. a. 1. tvinga.

Twäggel, n. skum som rinner ur en hästs mun, då han tuggar, sedan han druckit. Bl. ds.

Twäggla, v. n. 1. tugga, röra käkarne efter att hafva druckit (om hästar). Bl. ds.

Twæjhogader, adj. tvehågsen, villrådig. N. *tvihugad.*

Twæjhänns (tvehänds), adv. med båda händerna. N. *tvihendes*, Fn. *tvíhendis.*

Twæjskäft' (tveskäfte), adv. med två par dragare. Bl. *tveskäft.*

Twæj-sogla, v. n. 1. äta två slags sofvel på en gång. Sk., Bl. *tvesula.*

Twäjt (tvet), m. spån, sticka, använd för visst ändamål, t. ex. att röra med i gröt, kokande vätskor e. d. N. *tveit*, *tvet.*

Twäjta å, v. a. 1. afklyfva tunna stickor eller spånor. N. *tveite*, Fe. *þvîtan*, afskära, slita ifrån.

Twæj-tórling, m. hermafrodit. Ög. *twätoring*, N. *tvitoling*, D. *tvetulle*. Jfr Ög. *twätorad*, N. *tvitola*, Fn. *tvítólaðr*, adj. Jfr Rz s. 766.

Twänning. *I twänning* brukas adverbielt i bet.: i två omgångar. *Ja tar väl byran* (bördan) *i twänning.* Ög. ds. Jfr Fn. *tvenning*, f. tvådelning, Fsv. *tvæninga*, två slags.

Twär, f. *På twärna*, på tvären.

Twärs-omm-väj, m. genväg [M-ö].

Twärtomm (⏑–́), adv. *Gå*, *ria*, *fara* o. s. v. *twärtomm*, färdas på genvägar.

Ty säj te, v. refl. 3. *(tyde*, *tytt)* ansluta, anförtro, närma sig till, söka skydd hos. Ög. m. fl. ds., Vg. *tu se te*, N. *tyast te*, D. *tye til*, sluta sig till. Jfr Fn. *þýða*, göra vänligt stämd, *þýðask*, älska.

Tya, v. a. o. n. 2. hinna, orka, ty, förslå, räcka till. Sm., Vg. m. fl. ds., DA. *tye*, *tøie*, orka, förmå.

Tyen (–́⏑), adj. kinkig, svår att göra till lags. Sm. ds.

Tykännas (ve), v. dep. 2. icke känna igen l. hafva svårt för att känna igen; vara blyg, rädd för främmande (om barn). *Ni æj väl hämma långt borte*, *ja tøkke ja vill tykännas ve er. Dä va unnlet*, *att inte gräbbna tykänndes*, *hónn hade aldri sett uss för* (förr, förut). Vg. *torkännas*, Sm. *törkännas*, Gotl. *tyrkännas*, Ög. *tykjänns* (Rääf), Fd. *torkendes*, Fn. *torkenna*, göra oigenkänn-

lig. Jfr Fn. *tor*, Got. *tus*, Gr. *δυς*, oskiljaktliga partiklar, som utmärka svårighet, olycka o. s. v.

Tykännsen, adj. som har svårt för att känna igen; rädd, blyg för främmande (om barn).

Tynge, m., se *tunge*.

Tyngna, v. n. 1. blifva tyngre. Vg. *töngna*, blifva tung.

Tyttel, m. titel. **Tyttelera**, v. a. 1. titulera (43). Sm. ds.

Tå, f. tå; pl. *täer*, *tæjer* o. *tæjjer*. Ög., Vg., Sk., Hall. m. fl. *tå*, pl. *tär*. D. *taa*, Fsv. *ta*, f., Fn. *tá*, f., alla med pl. *tær*. Rydqv. II. 161.

Tå-fes, n. illaluktande orenlighet mellan tårna. Ög., Sk. ds.

Tågbult, m. rockhufvud (på en spinnrock).

Tåger l. **tåer**, f. pl. rensadt lin.

Tåg-vre l. **tå-vre**, n. liten knippa hopvridet lin, lindocka. Sm. *tåg-vred*, m.

Tåhätta, v. a. 1. sy fast en tåhätta.

Tånge, m. skaftjern, den del af en knif, en fil, ett huggjern e. d., om hvilken skaftet fästas; smal utskjutande remsa af åker-, ängs- eller skogsmark, udde, landtunga o. s. v. Allm. enl. Rz. Fn. *tangi*, D. *tange*, N. *tangje*. — Ordet ingår i flere af häradets bynamn.

Tånke, m. tanke. Sm. m. fl. ds., Fsv. *thanki*. Rydqv. II. 179.

Tåsnubba, f. tåhätta. **Tåsnubba**, v. a. 1. sy fast en tåhätta [Landsb.].

Tåsta, v. n. 1. andas häftigt, flåsa, flämta. Sm., Hall. ds. Jfr DA. *taase*, andas med svårighet, hafva tungt bröst.

Tåt, m. tåt, smalt rep, simme, snöre, äfven vidja eller band af trä eller jern (jfr *liatåt*). Ög. ds., DA. *tat* eller *tate*, Fsv. *thattr* (Kon. Styr.). Brukas i sammans. äfven för att angifva benägenhet för gråt och gnäll (jfr *gnälltåt*, *kvintåt*). N. *taat* (Aasen), *taatt* (Lv), simme, snöre; visst drag i ens lynne, böjelse eller anlag, Fn. *þáttr*, "löskr þáttr, res imperfecta, infirma, imperfectio, infirmitas (moralis), vitiositas" (Egilss.).

Täjn, m. ten, smal käpp af trä eller metall. Deraf *laddtäjn*, laddstock. DA., Fd. *ten*, N. *tein*, Fsv. *teen*, Fn. *teinn*. Rz s. 734.

Täjn, n. tenn. Gotl., D., Fsv., Fe., E. *tin*.

Tæjnne (tände), n. något att tända med, torrved, stickor o. d. Sk., Hall., Ög. *tänne*.

Täjta, v. a. 1. reta, förarga. *Täjtas*, retas med. Sm. *teta*, Hall. *tajdas*.

Täjte. *Sä*, *göra* o. s. v. *på täjte*, säga, göra för att förarga. Sm.

tete, n., förtret, *på tete, i tete,* Sk. *på tede* l. *tajde*. Jfr Fd. *teede*. *Ungdommen hitter paa allehonde teede* (Mb., Gl. II. 185), Fn. *teiti*, munterhet.

Tæjter, adj. tät. Gotl. *teitur*, Fsv. *thæter*, Fn. *þéttr*, N. *tjett*.

Täjtier (tetig), adj. retsam, kittelig. Sm., Bl. *tetig*. Jfr Fn. *teitr*, glad.

Tæjtläjk (tätlek), m. täthet. Gotl. *tetlaik*, Fn. *þéttleiki* o. *-leikr*, m.

Tæjtväksen (tätvuxen), adj. som växer tätt, tätt bevärt. N. *tettvaksen*, Fn. *þéttvaxinn*.

Tæjva (täfva), f. elak eller lättsinnig qvinna. Hall. *täjva*, Sk. m. fl. *täva*, N. *tæva*, D. *tæve*, hynda, Fn. *tæfa*, räfhona.

Täkkas, v. n. 2. (med inf.) kunna (äta, vidröra eller tala om) något utan äckel. *Dänn männskan täkks æjta hva som hälst*. Jfr Runeberg: Det är skam att tappra männer *Täkkas* tala om en sådan (Fänr. Ståls Sägner, Fältmarskalken). N. *tekkjast*, Fn. *þekkjast*, som dep.: finna behag i, mottaga, antaga.

Täkkgill', n. gille vid taktäckning.

Täkkling, m. tätting, sparf. Ög., Sdml., Ner. ds., Fsv., Fn. *titlingr*.

Täkk-øl, n. kalas vid taktäckning.

Tälle, n. tallskog; tallvirke. Ög., Bl. *tälle*. Jfr Gotl. *tälli*, n.

Tämja o. **tämma**, v. a. 2. (*tamde*, *tamt*) tämja. D. *tæmme*.

Tännikka o. **tännlikka**, f. tenlika, genomborrad träbit att sätta under hufvudet på en spik som åter skall utdragas. Sm. *tenneka*.

Tärja o. **terja**, v. a. 1. bestryka med tjära. Öl. *tjärga*, Sm., Ög. *tjärgja*, Nht. *theeren*. Jfr Uppl. *tira*, DA. *tære, tær*, E. *tar*, f. tjära.

Tøj o. **toj**, m. töjd. *Ge tøjn* l. *tojn*, gifva töjd, vara elastisk, låta utsträcka sig. Sm., Vg. *töj*, f. utsträckning. Gotl. *táigd*. Rz s. 740.

Tøjna o. **tojna**, v. n. 1. = *ge tøjn*.

Tøkka, v. a. 2 (*tøtte*, *tøtt*) tycka. *Tøkka på* (tonen på verbet) misstycka, förtryta. *Vi tøtte møe på ann, för hann inte komm te uss ve kørølet*. N. *tykkja paa*, Fn. *þykkja* (*þótta*, *þótt*).

Tøl, m. teln, kanttåg på nät [M-ö]. Fn. *þinull*, DA. *tæl* l. *tælje*, Esv. *tjille*, *tjöl'n*, *töl'n*. Jfr *tenele*.

Töla (65) o. **tola**, v. a. 1. o. 2. tåla, fördraga. *Tola säj*, tåla sig. *Tolier*, tålig. Aldrig *töla säj, tölier*. Gotl. *tula*, *tulugur*, Fsv. *þola*, *þula*, Fn. *þola*.

Tømm, f. töm. Ög., Åml. *tömm*, f., Gotl., N. *taum*, *tom*, *tømm*, Fn. *taumr*, Fsv. *töm[illegible]*, m.

Tømma-däjl, m., **-lott**, m., **-stjälk**, m. en af de tåg eller remmar, af hvilka en töm består. Sm. *tömstjelk.*

Tønna, f. tunna. Sm., Sk. ds., D. *tønde*, N. *tunna, tønna, tønne.*

Tønner, adj. tunn. Sm. *tönn*, D. *tynd*, Fsv. *þunner, thunder.*

Tønner, n. tunder, fnöske. Sk., Sm. ds., D. *tønder*, Fn. *tundr.*

Tønnkätel, m. kittel som rymmer en tunna. N. *tunnekjetel.*

Tønnläjk (tunnlek), m. tunnhet. N. *tunnleikje.*

Töra, v. a. 2. *(töre, tört)* töras, våga. Vg., N. *tora*, Fsv. *þura, þora*, Fn. *þora*, Fd. *tøre*, D. *turde*, pres. *tør.* Se Erik Broby, Modersmålets Sprogl. og Retskrivn. (København 1864) s. 77.

Törke. *I törke*, i torkning. Brukas adverbielt i *ha, lägga i törke.*

Törkklæj' (torkkläde), n. handduk. Bhl. *torkkläde.*

Törle, m. kernstaf. Sk., Sm., Vb., Mp. *törel*, Ög. *tyle* o. *tile*, N. *tverel, tvirel, turul, tyrel*, Fsv. *þyril*, Fn. *þyrill.*

Törp (65), n. torp.

Törrer *(törr, tört)*, adj. torr. D. *tør*, Fsv. *thör*, MESL., *þirr*, BR.

Törrføtes, adv. torrskodd, med torra fötter. *Dä va så tört i kärret, så en kunne gå där törrføtes.* N. *turrføttis*, Fn. *þurrfœtis.*

Törs, m. liten mask, hvars bett förorsakar häftig sveda och värk.

Törsabet, n. åkomma med värk, förorsakad genom bett af en *törs.* Jfr Bl. *torsabett*, Sdml. *torskbett.* **Törsabeten** (törsbiten), adj.

Törv, f. torfva. D. *tørv*, N. *torv*, n., Fsv., Fn. *torf*, n.

Törve, n. koll. torf; ställe der torfhackning sker. *Di har hakkat törve på nylannet.*

Törva te, v. a. 1. torfva till, slå till. Ög. *törfva* (Rääf), Fsv. *tyrfa, tyrva, törva*, slå (med torf eller stenar), Fn. *tyrfa*, kasta torf.

Törvel [M-ö] o. **tarvel** [Th-s], m. puls, stång med en klump på ena ändan, som användes att skrämma fiskar i not eller nät med. Nb. ds., Ög. *tärvel.* Jfr *törle.*

Törvjärn, n. torfspade.

Törvkæjta, f. fetma, fuktighet i jorden under grässvålen. Sm. *torvkäta.* Jfr *kæjta.*

Tøssa, v. a. 1. tysta, bringa till tystnad. D. *tysse.*

Tøt, m. kärrartad och skogbevuxen mark [M-ö]. Gotl. *tiaut*, n.

Tøt, m. knöl, upphöjning på barken af ett trä [W-a].

Tøtier, adj. som har *tøta*, knölar, upphöjningar på barken (om trän).

U.

U, prep. ur, utur. Fsv. *ur*, *v*, *w* (Reuterd., G. Ordspr.), N. *or*, o. *ur*, *u*.

Ullen, adj. yllen. Sk., Hall. ds., Fsv. *ullin*, D. *ulden*.

Ungförskap (u[1]), n. ung häst, ungt sto. Jfr *förskap*.

Ungsmunn (u[1] i 1:sta stafv.), m. ugnsgap, ugnshål. Ög. *ungnsmunn* (Rääf), DA. *ovnsmund*, Fsv. *ungsmunne*, SML., Fn. *ofns-munni*.

Ungs-täpp', m. brädlapp som i stället för jernlucka sättes framför en bakugn. Ög. *täpp*, *ungs-täpp*, m., Hels. *ugnstäppa*, f.

Unne, prep. o. adv. under. Nb. *undi*, Fsv. *undir*, *undi*, Fn. *undir* (o. *und*).

Unner, n. under. *Ha unner å*, undra på, betvifla.

Unnerkunning, f. kännedom, kunskap, undervisning. Jfr Sv. *underkunnig*.

Unngesims, m. taklist. Jfr Nht. *gesims*.

Unnlier, adj. underlig. *Besønnlia unnlet*, förunderligt.

Unnsen, adj. förundrad, undersam.

Unnskillna, f. åtskilnad, olikhet.

Unnslag (underslag), n. takpanelning.

Unntröja, f. undertröja, liftröja.

Uppendagadt, adv. uppenbarligen, offentligt. Bhl. *uppedagadt*.

Uren (–̀ ◡), adj. orig, skadad af or. Sm. ds.

Urka, v. a. 1. orka. Fsv. *orka* (*urka*), MELL.

Urken, adj. olustig, illamående, vresig till lynnet. Hall., Ög. ds.

Urkesløser, adj. orklös. Sk. *orkenslös*, Fn. *orkulauss* (Hald.), DA. *aarkesløs*.

Ur-klokka, f. fickur. Bl. ds.

Urløv, n. vissnadt affallet löf. *Fara somm ett urløv*, vara ostyrig. Bl. ds.

Urna, v. n. 1. orna, blifva orig. Sm. ds.

Urretter o. **urrier**, adj. (146) virrig, besynnerlig, underlig i sitt sätt att vara. Sm. *urret*, *urrig*, *urrog*, N. *urruger*.

Ur-spegel, m. ulspegel, upptågsmakare, gycklare. Vb. *urspeigjel*. Jfr Nht. *Eulenspiegel*.

U-räjv (ur-rev), n. tobaksaska. Sm. *urrev*.

Uss, pr. pers. (157) oss. Vg., Sm. ds., Fsv. *os*, *us*.

Ust, m. ost. Sm., Ög. ds., Fsv. *oster*, *ustr*. Jfr Rz s. 490. **Ustabæjnn'** (ostbände), n. ett slags träkärl, hvari ost ställes till tork-

ning, Sdml. *ostbände.* **Ustadalja,** se *dalja.* **Ustamjølk,** f. ostmjölk. **Ustamus,** f. ostmyssja, färsk, osaltad ostmassa. **Ustamøt',** n. ostmöte. **Ustkarj** (a[1], -korg), m. ostform, ostkar [W-a].

Utangårs, adv. utomgårds. D. *udengaards*, Fsv. *utangarþs.*

Utankøfter, adj. köpt (om kläder, tyg o. d., som icke är tillverkadt hemma, utan köpt i staden, på marknader o. s. v.). *Dänn männskann går mä utankøfta klæje bå hället o søkent.*

Utfärdier (utfärdig), adj. som är färdig att begifva sig ut, t. ex. ur staden, ur ett hus o. s. v. Sk. *udfär(d)ig.*

Utgedder o. **utgôen,** adj. utslagen (om blommor). Jfr *ge*, *gess ut.*

Utmä, prep. o. adv. utmed. *Ha ett barn utmä*, hafva ett oäkta barn före äktenskapet (om qvinnor). Ög. *utamä*, *uta-me(d)sunge*, barn födt utom äktenskapet (Rz).

Utrostning, f. utrustning, särsk. om de matvaror, som båtsmän (soldater och husarer) erhålla af sina rote- eller rusthållare, då de begifva sig på tjenstgöring. Jfr *julakust.*

Ut-riara-øl, n. gästabud hos brudgummens föräldrar före ett bröllop. — Vid större bröllop samlas nämligen alla de, som på brudgummens sida blifvit bjudna (hans slägtingar och vänner) dagen före vigseln hos dennes föräldrar, för att sedan på bröllopsdagen begifva sig till brudens hemvist, der vigseln sker och det egentliga bröllopet firas. Ög. *utridareöl.*

Utsjasader, adj. uttröttad, utmattad. Se *sjasa.*

Utróster (utrøsad), adj. beprisad, utskriken.

Utsokknabó, m. person från annan socken. *Dä va mønna utsokknabóa ve vår körka i da.*

Utstua, f. rum på nedre bottnen midt emot hvardagsrummet i ett bondhus.

Utsulten, adj. uthungrad. Sm. ds. Jfr *sullen.*

Utvôrn, adj. utmattad, utmagrad.

V.

Va, se *vära.*

Vabbla, v. n. 1. *Vabbla mä tungan*, föra tungan hit och dit i munnen, tala oredigt. Bl. *vabbla*, föra tuggan hit och dit i munnen, N. *vavla*, lalla, tala otydligt.

Vafeljärn (a[2]), n. våffeljern.

Vafla (a[2]), f. våffla. Bl. *vaffla*, D. *vaffel*, pl. *vaffler*, Nht. *waffel*, Holl. *wafel.* Jfr Rydqv. II. 326, not. **.

Vagel (⏗ ⏑), m. vagel, vagle; liten kort släde eller kälke att forsla timmerstockar på, skogskälke; skälm, kanalje (skällsord). Hall., Bl. *vagle*, skogskälke, Fn. *vagl*, kort bjelke eller stötta.

Va-går, se *vargär*.

Vajng l. **vång**, m. (177) vagn; spinnrock, Hall. *vagn*, pl. *vägner*, Åml. *vangn*, f. (o. m.), pl. *vänger*, Fsv. *vagn* l. *vang*, pl. *vængir*. Se Rz s. 826.

Vajngs-slinner l. **vångs-slinner**, f. skulle öfver en vagnbod. Jtr *slinner*.

Vak, f. vak uti is, huggen eller borrad öppning i en trästam, t. ex. för att aftappa saften.

Vakara, m. vakare, ankarboj, brädbit med uppstående pinne för att hålla nät uppe och utvisa deras läge. Kallas äfven *nätavakara*. Sdml., Bhl. *nätvakare*.

Vakke, m. liten låda eller ho af bräder, hvarur höns, grisar o. d. äta, hönsho. Bl. ds., Fn. *vakka*, f.? (Fritzn.), Fe. *hwæcce*, Finsk. *vakka*, större ask, målkärl, korg.

Vaknatt, f. vaknatt; graföl [W-a]. Sm. *vakenatt*. Jfr Hyltén-Cav., Vär. o. Vird. I. 481.

Vale, m., se *dvale*.

Valé (⏑ ⏗), n. afsked, afskedspredikan, afskedsstund, slut. *Kapplan* (⏗ ⏗) *ska ta valé omm sönnda. Dä va på sista valé.* Ordet förekommer i flere landskap äfvensom i äldre svenska *(valet)* i än den ena, än den andra af dessa betydelser. Lat. *vale*, Fr. *valet*.

Valkbræj' (-bräde), n. brädlapp med inskärningar, som användes vid valkning af strumpor o. d.

Valla o. **vålla**, v. a. 4. (175) vålla. Gotl. *valda (väll* l. *valt, valdi)*, Ög. *vålla (völlt, vullt, vällt)*, Fsv., Fn. *valda* med stark böjn. Se Rydqv. I. 196—198, Rz s. 788.

Vallmann (⏗ ⏗), n. vadmal. Sk. *vallmed, valmell*, D. *vadmel*, Fsv. *vaþmal, vadhmal (vanmal, valmal, valmar, valman).* Schlyter, MESL. s. 473), Fn. *vaðmál*. Se Rydqv. II. 85, Rz s. 790.

Valna (a[1]), v. n. 1. bli stel, styf af köld. N. *valna*. Jfr *dvale*.

Vallramäss l. **Valvramäss**, f. Valborgsmessa. Ög. *vallvermässa* o. *vallvemässa*. Fsv. *Valburghamæssa*, MESL.

Valsa, v. n. 1. valsa; gå långsamt och med möda, såsom då man går i vatten, djup snö o. s. v. Sm., Ög. ds.

Valtra, v. refl. 1. tumla, vältra sig (om hästar). Gotl. *valtra*, Fsv., N. *valtra*, D. *baltre*.

Vanbatier o. **vanpatier**, adj. vanskaplig; som ställer till förtret och skada.

Vanbating o. **vanpating**, m. vanskaplig varelse, pyssling (om både menniskor och djur); i sedligt afseende förderfvad menniska, halffåne. Jfr *van* i *vantrifvas* o. Fn. *bati*, m. båtnad.

Vandring, f. platsen der dragarne gå vid ett tröskverk, en hästqvarn e. d. Gotl. ds.

Vane, m. vana. Ög. ds., Fsv., Fn. *vani*, D. *vane*. Rydqv. II. 182.

Van-gåss (vangås), v. dep. 4. (175) vantrifvas.

Vann (a[1]), f. sida. *Dänna vann åna. Dänn andra vann omm körkna.* Sm., Bl. ds. Fsv. *vaghen*, m. def. sidan; *hinvagh*, på andra sidan. Rz s. 791.

Vann, n. vatten [Skogsb. på gränsen till Kronobergs län]. Hall. *vann*, D. *vand*. Jfr *vaten*.

Vanpatier, adj., se *vanbatier*.

Vanpating, m. [M-ö], se *vanbating*.

Vanstarker, adj. skör, bräcklig (med bibegreppet, att något icke är så starkt, som man hållit det för, eller som man kunnat vänta). Sk., Ög., Hall. *vanstark*, Fsv. *vanstarker*, D. *vanstærk*, Fd. *wonstærk*.

Vante, m. vante; liten gosse (skämtv.). Hall., Ög. m. fl. ds.

Var, adv. varse. *Dä ska di bli var*, det skola de bli varse (få erfara). Fsv., D., N. *var*, Fn. *varr*, uppmärksam, försigtig.

Vara, v. a. bevara. Förekommer endast i pres. konj. akt. i uttrycken: *var uss* (vare oss) *gu* (gud)! *Var uss väl!* o. d. Fsv., Fn. *vara*, påminna, varsko.

Vare, m. vård, akt. *Ta vare på*, taga vara på. Fsv. *vari*, akt, varsamhet. Fn. *vari*. Rydqv. II. 183.

Varfe-da, m. vårfrudag (d. 25 Mars). Ög. m. fl. *vafferda*, Esv. *våferda*.

Var-går o. **vagår**, m. reserv. *Räkker inte dätta te, så har ja mäjr i vargär.* DA. *vargierde*, Fd. *varegierd*. Se Mb., DL. s. 641, Gl. II. s. 263. I Upplandsmålet lär finnas ett subst. *vargäring*, m. reservsoldat, reservhusar. Jfr Sv. *vargering*, *vargeringskarl*.

Varläjk, m. sätt att vara, karakter, temperament, natur. Ög. *varlek*, vane (Kalén).

Varsel, f. andesyn, vision, förebud [H-o]. Hall. *varsel*, n., Fn. *varzla*, f., D. *varsel*.

Vasa, v. n. 1. gå i vatten eller djup snö; gå långsamt. Hall. *vasa*. Se Rz s. 798.

Vasker, adj. försigtig, varsam. *Varsker* i denna bet. är enl. Rz allm. Fsv. *varsker*.

Vatel, m., se *vatle*.

Vaten (a[2]), n. vatten. Fsv., Fn. *vatn.* Jfr *vann.*

Vatle [Landsb.] o. **vatel** [a[2], Skogsb.], vassle. *Kramma vatelen u en,* krama någon mycket hårdt. Sm., Ög., Nor. *vattle,* Fsv. *vatli,* Fd. *vatlæ.*

Vattenblånn (-bland), n. med vatten utspädd mjölk, undergradigt bränvin o. d. Finnl. *vatublandå,* f., *vattblånd,* n. (Rz).

Vattentispa, f. uppkräkning af surt vatten i följd af magsyra. Öl. *vasstispa* (Åstrand).

Vattne, n. vattningsställe för kreatur. Sm., Ög. ds.

Vea, v. a. 1. hålla någon med ved. *Ja har veat min törpara i mønna år.* Hels. *vea,* Fn. *viða,* skaffa hem ved.

Vea-vrå, f. plats vid spiseln, der veden har sin plats. N. *vedro* (Lv). Jfr *vrå.*

Vebrännd, perf. partic. af *bränna ve,* vidbränna; hafvande (om ett ogift fruntimmer). Sm. *vebränd,* vidbränd; trolofvad.

Ve-fló, f. vedstapel. Ög. ds., Gotl. *vidflo.* Jfr *fló.*

Vehängsen, adj. ihärdig.

Vekast, m. vedbacke, spånbacke. Det svenska *vedkast* uppgifves betyda: uppkastad stapel af ved. Gotl. *vidkast,* vedfamn.

Ve-kastapräst, m. dålig prest. Om detta ords betydelse i Skånemålet, se Rz s. 805.

Vek-da, m. den 6 April, hvilken bildar utgångspunkten för *vekräkningen* (se d. o.). Sm. *vekkodag.*

Vekka, f. vecka. Efter prepos. *i, före, ätte* m. fl., och då fråga är om *vekräkning* uttalas ordet *veke* (*vēĕk,* 7). N. *veka.*

Vekräkning, f. en räkning af veckorna från den 6 April, då 13 veckan vidtager, och sedan baklänges till den 6 Juli, då den 1 veckan slutar. Denna räkning användes vid bestämmande af såningstiden om våren. *Di somm hade sått i sjätte veke i år fekk grannt körn.* Sm. *vekkoräkning.*

Ve-kubb, m. huggkubb, huggblock. Bl. *vedkubb.*

Ve-kummen, adj. stadd i bryderi, svårighet. Bl., Hall. *ve(d)kommen,* DA. *vedkommen,* Fn. *viðkominn,* adj. "kommen i Stilling af saadan Beskaffenhed, som angives ved et tilføjet Adv.; *illa viðkominn*" (Fritzn.).

Vel, m. vinkelformig trätjuga vid bakkärran på vagnar, vid hvilken *långvajngen* fästes med en jerndubb [Th-s].

Vela, v. a. 2. (*vello, velle*) vilja. *Vela o inte få, slipperk mann* (slipper man icke) *då. Vela ve,* vilja ha att göra med. Brukas mest i nekande satser. Dal. *wila,* Gotl. *vila,* Sm. *vela.* Jfr Rydqv. I. 280.

Velen, adj. villig, flitig, tjenstfärdig. Bl. ds. Jfr Fsv. *vilin*, partisk. Se Rydqv. I. 280.

Veler, adj. *(velara, velast)* god, duglig; stark. *Viller* förekommer i samma bet. i flere svenska landskapsmål (Rz s. 807). Jfr Fsv. *wildh* (Reuterd. G. Ordspr.), Fn. *vildr*, god, förträfflig, DA. *vild* l. *vill* (Mb., DL. s. 649).

Velle, adv. vilse, orätt. *Dä hade di fått velle omm*, det hade de oriktigt uppfattat. Jfr *vill.*

Versla l. **vesla**, f. vessla, Mustela vulgaris. Gotl., Fsv. *visla.*

Vet, n. vett, förstånd. Ög. ds., Gotl., Fsv., Fn. *vit*, N. *vet*, D. *vid.*

Vete, m. uppstoppad fogel eller målad bild af trä i form af en fogel, bulvan. Sådana läggas ut i vatten, för att ditlocka sjöfogel [H-o]. Jfr Fn. *viti*, m. tecken, märke.

Vetier, adj. vettig, förståndig. Fn. *vitugr*, N. *vitug.*

Vidrier (vidrig), adj. oförvägen, öfverdådig. Ordet är troligen det tyska *widrig*, som fått den angifna betydelsen genom påverkan af det svenska *vida.*

Vift, m. damvifta. Bl. ds.

Vikke viring, m. lillfingrets namn i barnspråket. Ög. ds. Jfr *finger* o. *viring.*

Viljevär, n. gynnsam väderlek (när väderleken är sådan, som man för tillfället önskar och vill hafva).

Vilka, v. a. 1. uppmuntra till, locka, göra villig. Hall., Sm., Bl. ds.

Vill o. **ville**, adv. vilse, orätt. *Fara vill*, fara vilse; stappla vid uppläsningen af en lexa. Jfr *velle.*

Villappa-skot (vildlappaskott), n. hastigt påkommen värk, som anses härröra af, att man råkat ut för spöken. **Villappasköten** (vildlappaskjuten). Bl. *villarpaskot*, Sk., Sm. *lappskott.* Rz s. 393. Jfr Hyltén-Cav., Vär. o. Vird. I. 436.

Villfång, n. o. **villfäring**, m. oregerlig, ostadig menniska, brushufvud, vildbasare. Ög. *villfång*, Kl. *villfärling* (Rz s. 808).

Villsen, adj. vilsen, vilsefarande; förvirrad, oredig, svagsint. Gotl., Ner., Sm. m. fl. ds.

Vinga-krånk l. **-kränk**, m. axel, arm. (Skämtv.). Hall., Bl. *vingakranke.*

Ving-eja (89, 92), n. vindöga, glugg [W-a]. Ordet brukas ej allmänt och synes vara lånadt från skånskan eller blekingskan. Sk. *vinnye*, Bl. *vinnöje*, Hall. *vindua*, D. *vindue*, E. *window*, Fsv. *vindögha*, Gotl., Fn. *vindauga.*

Vinkóp, n.? köpskål.

Vink-äran (— — ⏑), n. = *swinkäran.*

Vinnfång, n. dubbeldrag i rum.

Vinnfälla, f. vindfälle, kullblåst trä.

Vinslas, se *vänslas*.

Vinterbrøtan, f. i best. form, vintergatan, via lactea. Sm. *vinterbråta*, f. def., *vinterbråte, vinterbröte*, N. *vetrabraut*, Fn. *vetrarbraut*.

Vinterløkt, f. slutet af vintern. Jfr *løkt*.

Vintertal, n. vintertid. Förekommer vanligen i bestämd form. *Hann komm inte hog når dä va, männ dä va på vintertalet*. N. *vinterstal'e*.

Vipen, adj. baklänges, på rygg, vidöppen; obetänksam, påflugen. Allm. i Göta och Svea rike enl. Rz.

Viring, m. liten gosse, pojkvasker, barnunge. Bl. ds. Jfr Fn. *verr*, man (pl. *verar* l. *virar*) o. Ög. *mannsing*, liten gosse.

Virja, v. n. 1. gnägga. Sm. *verja* l. *verrja*. Jfr Dal., Sk. *vrina*, Hall., Ner. *vrena*, Fn. *hrína*, gnägga.

Vise, m. anförare, ledare; bivise. Fsv. *visir*, anförare, vise, Fn. *vísir*, *vísi*, anförare, vägvisare.

Vissa, v. a. 1. försäkra, förvissa. Sm., Vg., Ög., N. ds.

Vissta (på), v. n. 1. säga att något är *visst*, bedyra, försäkra.

Visten, adj. väderbiten, som har utslag på huden (läpparne, händerna) i följd af köld. Sm. *visten*, väderbiten.

Vistna, v. n. 1. bli *visten*. Sm. ds.

Vi-strôken (vidstruken), adj. vidt kringvandrande, vidt kringstrykande. Mest om kreatur. Ög. *vistruken*.

Vôren, adj. beskaffad, danad, formad, vulen. "I södra Sverige säges *vuren*, i Skåne *vured*, i öfriga landskap *vulen* eller *vulen*, i Vb. *volän*" (Rz). Åml. *vohlen*, N. *voren*. Ordet ingår i en stor mängd sammansättningar, t. ex. *annvôrn*, *gammelvôrn*, *illavôrn*, *k'äravôrn*, *óvôrn*, *välvôrn* (se d. o.). Troligen är det egentl. perf. partic. af *varda* (*vurden*, *vorden*, Fn. *orðinn*, *vorðinn*), hvilket verb för öfrigt icke brukas i Södra Möre. Jfr Rz s. 795, Rydqv. II. 205—207.

Vôrn, m. ordning, reda, skick, fason; utsigt att få en sak utredd, en svårighet undanrödd; utkomst, anställning; råd, förråd på något. *Dä æj ingen vôrn hvakken mä hva ann gör älla sär. Har du fått noen vôrn på låsen? Drängen har inte fått noen vôrn te høsten. Barn* (barnen) *må väl æjta; här æj góer vôrn*. Bl. *vurn*, andra landskapsmål *vurne*, *vulne*, *vurnad*. Se Rz s. 796.

Vôrnas, v. dep. 1. sträfva, plita. *En få vôrnas mä att, så godt en kann*. Sm. *vurnas*.

Vradd l. **pojkavradd**, m. småväxt gosse, pojkvasker. Jfr Bl., Sk. *vratt*, Sm. *vratte*, *pojkvratte*.

Vre, n. vred; hopvriden bundt af lin eller hampa. Sm., Ög. ds.

Vrikk, m. litet borr med skruf i ändan. Gotl. *vrikk-bur*. **Vrikka**, v. n. 1. borra med *vrikk*.

Vrimla, v. n. hvimla, kräla i stor myckenhet. D. *vrimle*.

Vrisken, adj. "Säges om mjölk, som håller på att bli sur" [H-o].

Vrola, v. n. 1. vråla, böla. Jfr Gotl. *bråla*, Sm. *råla*, Fn. *urla*.

Vrå, f. (pl. *vræjer* o. *vræjjer)* vrå. Pl. *vråer* är allm. i Göta land. Vg. *vrå*, pl. *vråner*. Jfr Rydqv. II. 161.

Vrång l. **häkkavrång**, f. pl. *vränger*, krokiga (krokigt vuxna) träklabbar, på hvilka stänger och spjelar i en höskrinda eller vagnskorg äro fästade. Bl. *vrangel*, *häkkavrangel*, m., Kl. *häkkvrång*, m. (Rz). Jfr N. *raang*, f., pl. *renger*, Fn. *röng*, f., pl. *rengr*, Fsv. *ranger*, pl. spant, tvärband i en båt.

Vrånga, f. vrångsida, afvigsida. Allm. i Göta rike. DA. *vrange*, N. *raanga*.

Vråskåp, n. hörnskåp. N. *roskaap*.

Vræjt l. **vräjt**, f. slag, hvarf med plog eller harf tvärs öfver en åker. Ög. *ökavrätt*, f. Jfr Fe. *vritan (vrat*, *vriton*, *vriten)* skära, rista; skrifva. Se vidare Rz s. 819. Jfr Sv. *vret*, Fn. *reitr*, liten plöjd åker.

Vuksen, se *väksa*.

Vuss, pr. pers. (157) oss. Hall. *voss*, Bl. *våss*.

Vysta, v. a. 1. vyssja häftigt, kasta, slänga; v. n. 1. springa. Sk., Bl. ds., DA. *hviste*.

Våa-drøkk, m. sömndryck.

Våa-slag, n. slag af våda. Sm. ds.

Våe, m. våda. Sk., Sm. *våde* l. *våe*. Fsv. *vaþi*, *vadhi*, Fn. *váði*, m.

Våg, f. våg; lång häfstång, hvarmed tunga saker (stenar o. d.) vältas.

Vågbrott, n. tvärträ eller annat underlag för en *våg*.

Vågvärk, n. vågspel, vågsamt företag. Ög. *vågverk*. Gotl. *vagvärk*, äfventyr, Gsv. *wågwerck*, vågspel (Svedb.).

Våkenhus, n. vapenhus; äfven förstuga, förrum vid kyrkor [H-o]. Mycket allmänt. Fsv. *vaknahus*, Fn. *vápnahús*, n. rustkammare. Se Rz s. 821.

Vålla, v. a. 4., se *valla*.

Vållspringa, v. a. 4. (177) betäcka ett sto, som ej är hästgalet.

Vång o. **vångs-slinner**, m. se *vajng* o. *vajngs-slinner*.

Vångla, v. n. 1. röra sig eller arbeta långsamt, vingla, gå ostadigt. Ög., Sm. ds.

Vångsen, adj. idog, om sig, af *våndas*, som i vissa delar af Skogsb. uttalas *vångas* (89).

Vånn*e*, m. vånda, smärta. N. *vande*, Fn., Fsv. *vandi*.

Vår, f. vår. Ordet är i svenskan enl. Dalin m. o. f., enl. Rydqv. m. N. *vaar*, m. o. n., Fn. *vár*, n., Fsv. *var*, f. (o. m.?). Se Rydqv. II. 66, 299, III. 238.

Vård, f. skyddsande, vålnad, fylgja. Enligt folktron har hvarje menniska, framförallt den goda och gudfruktiga, en skyddsande, som följer henne öfverallt. Denne skyddsande uppenbarar sig stundom för att förebåda hennes ankomst till ett ställe, isynnerhet hennes hemkomst, genom att låta höra steg, knackningar på dörrar o. s. v., på samma sätt som hon sjelf gör, då hon straxt derefter kommer. Somliga personer tro sig t. o. m. hafva sett och talat med sin egen vård. *Vi visste far skulle komma häjm i kväll, för vi hørde hans vård.* Ög., Sm. *vård*, m., N. *vor*, m. skyddsande, fylgja, Fsv. *varþer*, Fn. *vörðr*, vård, väktare. Se Hyltén-Cav., Vär. o. Vird. I. 356.

Vår-løkt, f. slutet af våren. Jfr *løkt*.

Vårning (105), f. våning. Ang. det inskjutna *r* jfr D. *forfængelig* o. Sv. *fåfänglig*. "I det lägre svenska folkspråket förekommer *karnalje* (jmfr danska *karnallie* eller *kanallie)*, som är bildadt af det fr. *canaille*, ital. *canaglia*." Se vidare M. B. Richert, Bidrag till läran om de Konson. Ljudlagarna i äldre o. nyare språk (Upps. 1866) I. 358.

Vårning, f. vårarbete med jorden. *Di begønnt' vårningna för säjnt i år.* Jfr Dalsl. *våra*, göra vårarbetet.

Vårsk o. **vårskt,** adj. fem. o. neutr. säges om hudar, läder, sulor o. d., på hvilket ytan lätt spricker sönder. Ög., Sm. *vårsk*, om vårtiden aftagen (om hudar).

Väft*e*, n. väft, inslag i väf. Ög. *väffte* (Rääf).

Väga, v. a. o. n. 2. o. 4. (176) väga. Ordet har nästan öfverallt både i fornspråken och dialekterna stark böjning. Se Rz s. 825—826.

Vägt, f. vigt, vigtlod. Sk. ds., DA. *vet*, D., Fsv. *vægt*, Fn. *vætt*.

Väj, m. väg. Sk., Hall., Bl. ds., D. *vei*.

Væjga, f. vagga. **Væjga,** v. a. 1. vagga.

Væjnna, v. a. 2. vända. *Væjnna te*, vända till; förvrida, vanställa (ett yttrande). *Væjnna å*, vänja af; afyttra, bortslösa. Tonen på prep. Vg., Ög., Sm. *vänna å*.

Væjnnsen, adj. vänd (versus). *Ja stó væjnnsen åt dörna. Hann väjt inte hôr hann æj væjnnsen*, han vet icke hur han är vänd (är i bryderi).

Väjsa (vesa), f. dy, gytja. Bl. *vesa*, Gotl. *vaisà*, Fn. *veisa*.

Väjsetter o. **väjsier** (vesig), adj. (146) dyig, gytjig.

Väjs-tolk, m. rödbent snäppa, Totanus Calidris [Th-s]. Gotl. *tulk.*

Väjta, v. a. 2. veta. I 2 pers. sing. presens ind. heter verbet någongång *väjtst* l. *väjss* (166, Fsv. *vezt,* Fn. *veizt),* annars *väjt.* Se Rydqv. I. 277, Rz s. 815.

Væjtta-sme, m. ett slags insekt, timmerman, Cerambyx [M-ö]. *Vättasmed* är allmänt i Göta rike.

Væjtter, subst. pl. Brukas mig veterligen endast vid jemförelser för att beteckna, att något slags lefvande varelser förekommer i stor mängd. *Dä va så tjokkt somm væjtter uta rotter* (råttor). Jfr *væter, vætter,* f. vätte, troll, Fn. *vættr,* f. vätte. Se Rz s. 833.

Väkkara, m. kummel eller liten sten i en rågång, liten uppstående sten e. d. vid en husknut eller vägkant, afvisare. Jfr Sv. *vette, vettare.*

Väksa, v. n. 2. o. 4. (177) växa. Perf. partic. *vuksen* o. *väksen.* Gotl. *vaksa,* Vg., Dalsl. *vaksa* l. *väksa,* m. fl., äfvensom Nht. *wachsen,* Got. *vahsjan,* Fn. *vaxa* hafva likaledes stark böjning, Fsv. *vaxa, væxa* deremot har svagt imperf. Se Rydqv. I. 174, 256, Rz s. 778. Starkt imperf. träffas likväl hos äldre svenska författare, t. ex. Gustaf II Adolf: *Theraf uppwax afwund ...., uppvax missförstånd* (Kon. Gustaf II Adolfs Skrifter utg. af C. G. Styffe s. 73, 75).

Väks-vär, n. för årsväxten gynnsam väderlek. Jfr N. *grorver,* som har samma bet.

Välta, v. a. o. n. 4. (177) välta. Uti trans. bet. böjes ordet ibland efter 2 konj. Dal., Ög., Vg. *välta,* liks. Fn., N. *velta* o. Fsv. *vælta* hafva likaledes stark böjning. Jfr Rydqv. I. 200, 259.

Välte, adv. omkull (med ett åkdon). *Køra välte* eller *i välte.*

Välting, m. så mycket af något som kan vältas på en gång.

Välvôrn, adj. välformad, beqväm. Sk. *välvuren.* Jfr *våren.*

Vänge, m. häfstång att lyfta tyngder med, isynnerhet om de häfstänger, som användas vid stenbrytning [Skogsb.]. Rz s. 810 (under *vänga* 1).

Vänna, f. gång, omgång, slag, fora. *Køra mønna vänner. Ja kann inte ta aller ven* (veden) *i en vänna* [Landsb.]. Allmänt i södra och mellersta Sverige.

Vännagill', n. kalas för närmaste vänner. Jfr *gille.*

Vänn-talans o. **vänn-talier,** adj. vänlig, inställsam.

Vänslas o. **vinslas,** v. dep. 1. visa sig vänlig, vara inställsam. *Bara di vänslas mä far sin, så få di hva di vill.* Sm., Ög., Vg. m. fl. *vänslas,* Sm. *vinslas.*

Vär, f. verld. Sm. ds., N. *vær,* Fsv. *værald, væruld, væreld,* Fn. *veröld.*

Vär, n. väder, vind, luft. Sm. ds., N. *ver, vær,* D. *veir.*

Våra, v. n. 1. vädra, snoka. Sm., Ög., Vg. ds., N. *veire.*

Våra o. **va**, v. n. 4. (174) vara. Sup. *våre* o. *vatt.* "I åtskilliga landskapsmål heter infinitivus *våra*, men vanligast *va*; supinum *vari*". Rz s. 795. N. *vera, vere, væra, vara, ve* o. *va,* Fsv. *vara, væra,* Fn. *vera.*

Varde, n. värde. *I värde mä*, på köpet, på samma gång, med det. samma. *Køper ann märna, så få ann føllsingen i värde mä.* Ög. *i väle mä.*

Vårfälla, f. vindfälle, kullblåst trä. Sm. ds.

Vårja, v. a. 2. (171) värja, skydda. N. *verja (varde, vart)*, Fsv. *væria (varþe, varþer)*, Fn. *verja* (ipf. *varði*). Botin (Sv. Spr. i Tal o. Skrift s. 144) uppgifver såsom allmän böjning *värja, varde, vart.* Se Rydqv. I. 83.

Vårka, v. n. 2. o. 4. (177) värka. Ordet har stark böjning i flere andra landskapsmål, men Fn. *verkja* l. *virkja* böjes svagt. Rz s. 814.

Vårke, n. virke. Sm. m. fl. *värke*, N. *verkje.*

Vårke, n. våf med blångarn till uppränning och ullgarn till inslag. Gotl. *värken*, Finnl. *verke*, groft lärft, blaggarn.

Vårkjärn, n. det jern hvarmed hofslagare upprensa hästhofvar, innan skoning sker. Vb. ds., Götal. *virkjärn.* Rz.

Vår-kula, f. väderil, vindstöt. Vg., Sm. *värkula*, orkan, Fd. *veirkule.*

Vår-kvärn, f. väderqvarn. Bhl. *värkvänn.* Jfr *kvärn.*

Vår-läjk, m. väderlek.

Vårmer, adj. varm. DA. *vermt*, varmt.

Vårpa, v. a. o. n. 4. (177) värpa. Gotl., Dal., Ög. *värpa*, liksom Fsv. *værpa* o. Fn. *verpa* hafva stark böjning. Rydqv. I. 209. Rz s. 831.

Vår-sköten (väderskjuten), adj. Säges om kreatur, hvilka tros hafva blifvit sjuka af väder, som kommit mellan hull och skinn. Jfr Gotl. *väkkterskuten* i samma bet.

Vårvilla l. **vårhvirra**, f. väderhvirfvel, skydrag.

Vårskøldier, adj. skyldig, förbunden. *Ja æj inte värskøldier te o trüla häjle dan för däjras skull.* Sm. *värskyldig* l. *värskyld*, förtjent af något, tack skyldig, värd gästvänskap, huldhet, hjelp; på något sätt befryndad, Gsv. *werdskyllig*, skyldig, förbunden (Svedb. s. 400), Fd. *værdskyldig*, förskyld, förtjent, Fsv. *værþskyldugher, værdskyllogher*, förtjent, tillbörlig.

Västernóran, adv. från nordvest. Hall. *västernord*, Uppl. *västnolan.* Fsv. *væstannordan.*

Västersør, adv. sydvest.

Väva, v. a. 2. o. 4. (177) väfva. Ordet har både i fornspråken och i flere landskapsmål stark böjning. Se Rz s. 833, Rydqv. I. 150.

Väv-la (-lad), n. väfklofve, slagbom på en väfstol. Bl. ds. Jfr *la.*

Väyskäl, n. öppning mellan trådarne i varpen på en väf. Allm. i Göta rike. Jfr *skäl.*

Vävspeta, f. pinne eller sticka, hvarmed en till blekning utlagd väf fasthålles vid marken. Jfr *speta.*

Vävstikka, f. kallas hvar och en af de långa spjelar eller stickor, hvilka hvarftals läggas emellan väfven, då han svepes på väfbommen.

Vöra, v. a. 1. akta, anse. *Vöra på*, bry sig om, sätta värde på. *Hann æj så riker, så hann vöra inte på hänne.* Sm., Hall. *vöra*, N. *vyrde* (*vörre*), Fsv. *virþa*, *vyrdha*, *vördha*, Fn. *virða*, akta, anse.

Y.

Ya, se *ø.*

Ya-bónn', m., pl. *yabönner*, bönder, som bo på öarna i blekingska skärgården.

Yngfæj, **yngkräk** o. **yngnöt**, n. ungnöt. De begge förstnämnda brukas äfven kollektift. Ög. *yngnöt*, Fsv. *ungnöte*, n., MELL.

Yngsel (◡̀ ◡), n. koll. afföda, ungar. *Yngsle*, n. förekommer i bet.: unga kreatur (boskap eller hästar i andra eller tredje året) både i Svea och Göta land (Rz s. 782).

Ynk, n. ömkan, jemmer. Sm., Ög., Vg. m. fl. ds.

Ynkamål, n. beklagligt, ömkligt tillstånd. *Dä vöre väl ynkamål älla*, det vore ömkligt annars.

Ynkedómm, m. ömklighet, uselhet, brist, fattigdom. Ög. *ynkedom.*

Yrhämming, m. vildbasare.

Yta, f. yta, ytbräde af en sågstock. Bl. ds., N. *yte.*

Yta å, v. a. 1. döda, taga lifvet af.

Å.

Å, f. å; pl. *åjer* o. *åa.* Vg. *å*, pl. *år* o. *åner*, N. *aa*, pl. *æar*, Fsv. *a*, pl. *ær* l. *æær.*

Å, prep. af, utaf. Flere landskapsmål ds., N. *av*, *aav.*

Åbatta, v. a. 1. förmå att afstå ifrån, öfvervinna. *Hann lätter aldri åbatta säj.* Jfr *batta igänn*, *illbattier* samt Nht. *batsig*, trotsig, högmodig.

Ådier, adj. flitig, rask, sparsam. Ner. *ådier*, Gotl. *adugur*, som har god matlust. I en handskrifven anteckning till Spegels Glossar. öfversättes *ådig häst* med: *equus*, cui flagello non opus est. Rz s. 121. DA. *aade*, *aadet*, *aadig*, glupsk.

Å-fälla, f., se *åvälta*.

Åfär, f. affärd. N. *avfær*.

Åfärdier (affärdig), adj. redo att begifva sig af.

Åga, v. a. 2. o. 4. (176) vara skyldig. Sm., Öl., Kl. (Cræl. s. 410) *åga* i samma bet., men med svag böjning. Jfr E. *ow*. Se Rydqv. I. 276, Rz s. 844 (under *äga*).

Å-ge säj, v. refl. 4. (174) jemra sig, qvida.

Åhogader (afhugad), adj. ångerköpt, som slagit ur hågen någonting, som han ämnat göra. Fn. *afhuga* (Fritzn.), *afhugaðr* (Jonss.), adj.

Åhäll, f. sluttning. Jfr Gotl. *afhällugur*, sluttande.

Åka, f. gunga. Jfr Gotl. *böjaka*, bykörsla, Fsv. *aka*, åkning, körsel. Rydqv. II. 210.

Åka, v. n. 1. o. 2. o. 4. (176) åka. Gotl., Fn. *aka*, Ög., Vg., Sm., Dal., Fsv. m. fl. *åka* hafva äfvenledes stark böjning. Rydqv. I. 169, Rz s. 4. *(aka)*.

Åkbakk', m. kälkbacke. N. *akebakke*.

Åkker, m. åker. **Åkkerrog**, m. råg som växer eller vuxit på åker, till skilnad från *bronarog*, råg som vuxit på svedjeland. **Åkkersilk'** (åkersilke), n. blå ringblomma, Centaurea Cyanus. Öl. ds.

Åkputa, f. vagnsdyna.

Ål, m. o. **ålrånn**, f. mörk rand utefter ryggen på ett ljusfärgadt djur. N. *aal*, Ög., Sm., Bl. m. fl. *ål* i samma bet.

Ål, m. framspirande brodd på potatis. Allm. i Göta rike. Rz s. 839.

Ålbakader, adj. som har mörka ränder utefter ryggen (om djur). Ög. *ålbakad*.

Åla, f. mältlafve, mältkar; ränna midt i en å. Sm. ds., Uppl. *torkålla*. Jfr N. *olle*, f., D. *olde*, stort tråg, N. *aal*, Fn. *áll*, m. djup ränna på bottnen af en flod.

Åla säj, v. refl. 1. gro, skjuta brodd. Om potatis. Sm. *åla se*, Hall. *åla se* och *ålas*, N. *aala*, spira, gro. Rz s. 5.

Ålen (´‿), n. ollon. Gotl. *aldi*, D. *olden*, Fsv., Fn. *aldin*.

Ålna-märk', n. ålmärke (Wahlenberg), duført, Epilobium augustifolium. Vg., Sm., Bl. *ållenmark* o. *ållenmärke*.

Åländier, adj. sluttande. Ög. *åländi*.

Ån, m. den bredd man tar för sig vid vissa slags arbeten, t. ex. slåtter på stenbunden eller ojemn mark (der man icke kan *gå skår)*, po-

tatisplockning, rödning i skog, skurning på golf o. s. v. Vg. *ån* eller *åne*, m. I Sm. är ordet, enl. Rz (s. 840), f.

Ånabrór o. **ånakammarat**, m. närmaste man vid slåtter o. d. arbeten (se *ån*); stenröse e. d. på en *ån*, som förorsakar minskning i dens arbete, som har sin plats der.

Ångbrøstader, adj. tungbröstad, trångbröstad (i egentl. mening). Ög. *ångbrysted*. Jfr *ånger*.

Ånge, m., se *ånne*.

Ånger, adj. trång, åtsittande. Ner. *ångt*, trångt, D. *ang*, Fn. *ángr*, *öngr*, Got. *aggvus*.

Ångerkøpsen, adj. ångerköpt.

Ångla, v. n. 1. fläkta, blåsa litet.

Ångsen, adj. ångerköpt, ångerfull, ängslig. Sm., Ög., Ner., Hels. ds., Gsv. *ångse* (Speg. s. 19).

Ånka o. **änka (på)**, v. a. 1. ångra. N., Sm., Ög., Vg., Hall., Ner., Uppl. m. fl. *anka* o. *anka på*, D. *anke*. Se Rz s. 10.

Ånn, f. and. Vg. ds. **Ånndrak'**, m. anddrake.

Ånnatafter (andtäppt), adj. andtruten, andfådd. Sm. *andtappt*, N. *andtupter (andtafter)*.

Ånne o. **ånge** (89), m. andedrägt. Sm., Bl., Ög. m. fl. *änne*.

År, n. årder. Sk. ds., N. *ar*, m., Fn. *arðr*, m.

År o. **åra**, f. åder, ådra. Sk. m. fl. ds.

Åragammel o. **årsgammel**, adj. årsgammal. D. *aargammel*.

Årjärn, n. åderjern, ådersnäppa. Ner. ds., N. *aarejern*.

Årning, f. ordning.

Årsgång, m. *Gå årsgång* är ett vidskepeligt, nu mera nästan aflagdt, bruk att julnatten under fullkomlig tystnad gå omkring tre (eller sju) kyrkor. Den som detta gör tros få kännedom om vigtigare händelser, såsom dödsfall, giftermål m. m., hvilka under det följande året komma att inträffa. Sm. ds. Se vidare Hyltén-Cav., Vär. o. Vird. I. 391—397.

Års-mót, n. årsskifte. Dal., Hels., Uppl. ds., Fsv. *arsmot*.

Å-räj (⏑ ⏑, afred l. afredo), oböjl. adj. färdig, redo att begifva sig af. Jfr *häjmräj*, *staräj*.

Ås-nättla, f. bonässla, Ballota ruderalis [Th-s].

Åstømmelse, f.? spår, lemning efter något. Jfr Sv. *tillstymmelse*.

Åsøsken o. **åsøskenabarn**, n. pl. sysslingar (hvilkas föräldrar äro syskonbarn, kusiner).

Å-sä, v. a. 2. afsåga.

Återgäng', n. gengångare, vålnad. Bl. *återgänge*, Sm. *återgångare*.

Åtminstingen, adv. åtminstone. Sm., Bl. ds. Jfr *minstingen*.

Åtta-knuta-byggning, f. byggning, hus med åtta knutar.

Åtting, m. åttondedel 1) af ett hemman. (Hvarje hemman är indeladt i åttingar). DA. *otting* (Mb., DL. s. 394); 2) af en tunna (våta varor), kutting, kagge af mindre storlek. Om hemmans indelning i åttingar se C. G. Styffe, Om Grundregalernas uppkomst i Sverige (Vitt. Hist. o. Ant. Akad:s Handl. XXIV s. 286 o. följ.), H. O. H. Hildebrand, Svenska Folket under Hednatiden (Sthlm 1866) s. 83.

Åvingas, v. dep. 1. vrida sig, kasta sig hit och dit (af plågor). Ner. *vingäs*, Ög. *vingas* hafva samma bet.

Åvälta o. **åfälla,** f. så mycket af ett gödsel-, jord- eller gruslass, som afvältas på hvarje ställe på åkern eller vägen.

Åæjnns (afändes), adv. rätt upp och ner, med fötterna uppåt och hufvudet nedåt. Sm., Bl. *åännes.*

Ä. Æ.

Ädelia, adj. pl. brukas efter pron. *många* eller *mømma* och har förstärkande bet. *Många ädelia slag*, mångfaldiga slag, oändligt många gånger. Sm., Bl. ds., N. *ædeleg. Maange ædele' Gaangje.*

Äffsing, m. efsing; liten gosse (skämtv.).

Äga, f. jordlott, egor. *Far hade ingen torpara på sin äga.* Vb. *äga*, f. jordlott.

Äge, n. Brukas på samma sätt som Sv. *ego. I mitt äge*, i min ego.

Ägg, f. egg; kant på väf, stad. Allm. i Göta rike. Fsv. *æg,* f. egg, kant, Fn. *egg*, f. egg.

Ägga, v. a. 1. bryna, hvässa. Vg. ds.

Ägga-doppa, f. äggröra.

Ägg-stäjn, m. brynsten. Bl., Vg. ds.

Äggvälla, v. a. 2. ståla, stålsätta (yxor, knifvar o. d.). Vml., Sdml., Ner. ds.

Ägmärk', n. råmärke mellan egor.

Äjd, f. ed (enl. Rydqv. o. Dalin, m.), svordom. På somliga ställen uttalas ordet *oj* (långt, 60, 84). Fn. *eiðr*, Got. *aiþs*, m.

Äjk, f. ek [Th-s. Annorstädes *ek* såsom i svenskan]. Gotl. *aik*, Fn., N., Vb. *eik*, Fsv. *ek*, f.

Äjke, n. ekskog, eklund; ekvirke [Th-s. Annorstädes *eke*] I Söderåkra finnes en by med namnot *Eket.* Gotl. *aiki*, Ög., Sm., Bl. *eke*, Sk. *ege, ige*, Fsv. *eke, eki,* Fn. *eiki.*

Äjk-star' (ekstare), m. ett slags fogel.

Äjll, m. eld. Jfr Uppl. *jell*, Dal. *jäld*, Fsv. *æil.*

Åjmmer (⏑́ ⏑), n. ämbar. Sm., Bl. *ämmer*, Fsv. *æmbar*, *æmber*. Rydqv. III. 258.

Åjn, artikel o. räkn. (112, 152) en. Vb., Dal. m. fl. *ain*, Fn. *einn*, *ein*. Se Rz s. 3 (*ajn*).

Åjn, f. en, Juniperus communis. Fn. *einir*, m.

Åjn-bålting, m. (djur) som har bara en testikel. Gotl. *ajnbjälling*.

Åjnbärs-øl, n. enbärsdricka.

Åjne, n. enetrå, enevirke.

Åjnhänning (enhänding), m. enhänd person.

Åjnlag, n. vatten uti hvilket enbärsris blifvit kokadt. (Sådant användes till rengöring af kärl).

Æjnnalångs (ändalångs), adj. längs efter, från den ena ändan till den andra. DA. *endelangs (engelangs)*. Gsv. *ændlanger*, E. *endlong*, adj.

Æjnnamåls (ändamåls), adv. nödvändigt, ovilkorligen. *Ska ni æjnnamåls mä, så klæj på er.* DA. *endeligmaal (ennelemaal)*.

Æjnnavæjnna (ändavända), v. a. 2. vända upp och ned på, vända om ett föremål så, att ändarne komma i motsatt riktning mot förut. Sm., Bl. m. fl. *ännavänna*.

Æjnnavæjnns, adv. o. **æjnnavæjnnsen**, adj. af *æjnnavæjnna*.

Æjnne, m. ände. Rydqv. II. 186.

Åjnsammen (pl. *åjnsamna)*, adj. ensam. *Hönn æj inte åjnsammen* säges om en hafvande qvinna. Ännu i slutet af förra århundradet skrefs ganska allmänt *ensammen* för ensam, t. o. m. i kongl. förordningar. Sdml. *ensammen*, Fsv. *ensamin*, Fn. *einsaman*, pl. *einsamnir*.

Åjnstar' (enstare), m. ett slags fogel.

Åjnstrunt, m., se *strunt*.

Åjnträjten, adj. enträgen, envis, efterhängsen. Sm., Ög., Ner. *enträten*, Vb. *äjnträten*, Fsv. *entræten*. Jfr Fn. *þrár*, envis.

Åjnväjten (enveten), adj. envis, enträgen. Sm., Öl., Ög. m. fl. *enveten*, Gotl. *ajnviten*.

Åjsa, v. n. 2. värka, sticka (i tänder eller sår). Hall. ds., Sm., Vg. *isa*.

Æjt, f. ätt, slägt (mindre brukligt). *Olle æj nokk bå rasker o granner, männ hann æj utå äjn läjj æjt* (led ätt, dålig slägt). Fsv. *æt* o. *ætt*, f.

Æjta, v. a. 4. (174) äta. Sm. *ajta*, Bl. *äjda*, Dal. *jäta*, Gotl. *jita* o. s. v. Se Rz s. 121, Rydqv. I. 159.

Åjtter, n. etter. Fn. *eitr*. **Åjtterbigga**, f. argbigga, argsint qvinna. Vml., Sdml. *etterbigga*. **Åjtterkväjsa**, f. etterblemma,

argbigga. Bl. *etterkvesa.* **Äjtter-mos'** (-mose) o. **äjtterpos'** (-pose), m. argsinnt person.

Äksammen, m. examen, nattvardsberedelse för presten. **Äksamms-barn,** n., **-däka,** f., **-pojk,** m. nattvardsbarn.

Älla, adv. eljest, annars. Sk., Hall. Bl., Fn. *ella*, Fsv. *ælla.*

Ällade, interj. vasserra. *Ja ällade k'ära!* Ja vasserramån.

Ällest, adv. eljest. Sm., Sdml. *ellest*, N. *ellest*, *hellest*, Fsv. *ællis.*

Älm, f. alm, Ulmus campestris. Ög., Sm. ds., D. *ælm*, Fe., E. *elm.*

Älme, n. lund eller dunge af almar; almvirke. Ög. *älme*, almvirke.

Älmvälling, m. kalfmat, bestående af ett afkok i vatten på almqvistar eller almbark.

Älta, f. så mycket murbruk som på en gång ältes. Vg. ds.

Älta, v. a. 2. älta. *Älta mä*, mycket bedja, envisas på. Sm., Ög. ds. Jfr Fsv. *ælta*, drifva, jaga.

Ält-ló, m. lerbänk, brädställning hvarpå murbruk ältas.

Älv, f. elf, underjordiskt strömdrag. Ög. ds.

Älvablåst, m. elfblåst, nässelfeber. Bl. *elvablåst*, Sm. *elveblåst.* Jfr DA. *elleskudt* (se Mb., DL. s. 98—100), N. *alvskot*, n. o. *alvgust*, f. (Aasen s. 4.). Se Rz s. 117, 846, Hyltén-Cav., Vär. o. Vird. I. 249—258, 400.

Älve, räkn. elfva (10). Se Rydqv. II. 560, Rz s. 117.

Ämbetsmänn, m. pl. skräddare och skomakare. Sm., Ög., ds., Fsv. *æmbetsman*, ämbetsman, handtverkare, Fn. *embidsmand*, handtverkare (Mb., Gl. I. 186).

Ämp, m. ymp, ympad qvist. **Ämpvaks,** n. ympvax.

Ämpa, v. a. 1. ympa. Fsv. *impa*, Fe. *impan*, *impian.*

Änga, v. n. 2. tränga, trycka (om kläder). Sm., Ög., Ner. ds. Jfr Fn. *engja*, göra trång.

Ängahus, n. hölada på en aflägsen äng eller utmark.

Ängaminta, f. ängsmynta, Mentha arvensis.

Ängd, f. bröstqvaf, andtäppa [H-o]. Jfr Ög. *änga*, *bröstänga.*

Ängamålara, m. gengångare efter en person, som i lifstiden flyttat råmärken. Bl., Sm. *ängamålare* (Hyltén-Cav., Vär. o. Vird. I. 469). Jfr *råmärksgubb'.*

Änger, pl. maskar i kött och fläsk. Uppl., Ög., Bl. ds.

Änka, f. änka; ensam hasselnöt (som ej sitter i klase).

Änka (på), v. n. 1., se *ånka.*

Änker, m. änkling. Sm. *enker*, DA. *enk'*, Fsv. *enkil*, Fn. *ekkill.*

Änklia, adv. ändtligen, för all del. *Dä va då änkliga ósanning. Far ba änklia, att ni ska komma.*

Äpel, n. äpple. Bl. ds., DA. *æbel*, sing. o. pl.

Årann (‿ ‿), n. ärende. Vb. *äran*, Åml. *eran*, Fsv. *ærandi*.

Årja, v. a. 2. (171) ärja, plöja. Allm. i Göta och Svea rike. Fsv. *æria* (impf. *arþe*), Fn. *erja* (impf. *arða*).

Årle, m. äril, botten i en ugn. Ög. *ärle*.

Årve, m., se *ørve*.

Åsk o. **ask**, f. ask, Fraxinus excelsior. Ög., Gotl. *äsk*, m., Fn. *askr*, m., Fe. *æsc*, Nht. *esche*, f.

Åska, f. aflång ask med löst lock. Ög., Sm., Bl. m. fl. ds., Vg., Ner. m. fl. *äskja*, D. *æske*, Fsv. *æskia*, Fn. *eskja*.

Åske, n. askvirke; lund af askar. Ög. *äske*, Fn. *eski*, askvirke.

Åskel, m. eg. nom. propr. Eskil; skälm, spjufver.

Åsp, f. asp, Populus tremula. Sm., Vg., Ög. ds., Holl. *esp*, Nht. *espe*, Fn. *ösp* (gen. *aspar*).

Åspe, n. aspskog, asplund; aspvirke. Bl., Sk., Vg. ds. Jfr Fn. *espitré*.

Åss, konj. om, ifall. Allm. i Göta rike.

Åttbröllopp (efterbröllop), n. kalas för bröllopsfolket vid kyrkan söndagen näst efter ett bröllop. Jfr *stassa*.

Åttbyr, f. efterbörd.

Åtte, prep. o. adv. efter. Komp. *ättre*, liksom superl. *ätterste*, brukas som adj. (150). Se Rydqv. II. 441.

Åtthøst (efterhöst), m. senhöst, tiden näst efter skördens inbergning. Sk., Hall. *efterhöst*.

Åttlakk, m. lank, det sämre brännvin, som sist går öfver från brännvinspannan. Sm., Bl. *ättelakk* l. *ättelank*. Jfr Fn. "*lakr*, n. besværlig, langsom Flyden, Rinden, *lakra*, rinde saa sagte" (Hald.).

Åttleverska (efterlefverska), f. änka. Sk., Bl. *efterleverska*, D. *efterleverske*, Fsv. *eptirlifverska*.

Ått-slåter (efterslåtter), m. tiden närmast efter slåttern.

Åttras, v. dep. 1. försämras. Jfr Sm. *ättra*, v. n. 1. gå baklänges (Rz).

Åvja, f. dy, gytja. Sk., Bl. ds., Gotl. *evå*, N. *evja*, Fn. *efja*. *Äfja* finnes upptaget af Dalin, men anses af honom vara föråldradt.

Åvja (mä), v. n. 1. äflas, sträfva oförtrutet, men med ringa framgång. Jfr *åvja*, f.

Ø.

Ø, f. ö. Pl. *ya*, best. formen *yana*, brukas om öarna i blekingska skärgården (jfr *yabónn'*) samt om innevånarne i byar, hvilkas namn slutas på *ö*. Så kallas t. ex. folket i Förlångsö i W-a af sina grannar för *Yana*.

Øa, v. a. 2. öda, föröda; döda, dräpa. *Øa säj*, taga lifvet af sig. Ög, Bl. ds. D. *øde*, Fsv. *öþa*, *ödha*, Fn. *eyða*, göra öde, tillintetgöra.

Ødd, f. oxtöm. Förekommer med något olika uttal (*ydd*, *hydd*, *udd*, *ödd* m. fl.) allmänt i södra Sverige.

Ødda, v. a. 1. lägga töm på oxar. Bl., Hall. *ydda*.

Øe, adv. öde, i saknad af. Styr i senare bet. acc. eller prep. *på*, t. ex. *øe pänga* l. *øe på pänga*. Se Rydqv. II. 424.

Øfter, se *ófta*.

Øga l. **øja**, n. öga; pl. *øgen* l. *øjen*, gen. i sammans. *øgna* (130). Fsv. *ögha*, gen. pl. *öghna*, Fn. *auga*, gen. pl. *augna*. Se Rydqv. II. 229, Rz s. 15 (*auge*).

Øgnaglas, n. pl. glasögon. D. *øieglas*.

Øk, m. ett par dragare (oxar) med fordon. *Di ha vatt i stan mä sju øka*. Sk., Hall. *ök* o. *ög*, Fsv. *öker*, m. ett par dragare, VGL., N. *øyk*, m. häst. Se Rz s. 115 (*eik* 2.).

Øka, v. a. 1. spänna oxar för kördon. Sm. ds. *Øka*, förmera, föröka (augere), böjes alltid efter andra konj.

Økadags, adv. tid att spänna oxar för kördon (på morgonen eller efter en måltid). Vg. *ökadags*, kl. vid pass 4 e. m., då oxarne släppas ur oket (Rz s. 115).

Øke, m. skarf, ökning, det ställe, t. ex. på en tråd, ett snöre e. d., der något är vidfogadt. Fn. *auki*.

Øks, f. yxa. Sm., Vg. ds., Fsv. *öx*, *öxe*, Fn. *öx*, *öxi*.

Øksahäng', n. o **øksakraft**, f. ställning att hänga yxor på. Vg. *ykshänge*.

Øl, n. öl. I en stor mängd sammansättningar har detta ord bet.: samqväm, gästabud, t. ex. *brótøl*, *bärøl*, *fløttøl* l. *fløttningaøl*, *kresningaøl*, *kåstøl*, *kørøl*, *lovningsøl*, *slåtr-øl*, *skyrøl* (*spännøl*), *täkkøl*, *utriaraøl* m. fl. Se d. o. Jfr Sv. *barnsöl*, *graföl*. Fn. *öl*, n. öl, Fsv. *öl*, n. öl, gästabud. Se Schlyter, MESL. (under *öl*).

Ølaa (ödlada), f. slöserska, slösaktig husmoder eller hushållerska. Bl. ds.

Ølja, f. ögla, rund metallring, t. ex. på en oxtöm.

Ømme, m. ömhet, smärta [Landsb. enl. uppgift].

Øna, v. n. 1. o. 2 (*ønde* o. *ønte*, *ønt*) lamma, yngla (om får). Sm., Vg., Ög., Hall. m. fl. ds., Gotl. *áina*, Fe. *eanian*, E. *to yean* l. *to ean*. *Iøn* (se denna ordbok s. 77) heter i Skåne o. Hall. *i øn*. Se Rz s. 114.

Ønskeväder [H-o] o. **ønskvär** [Skogsb.], n. önsklig väderlek (ömsom regn och uppehållsväder).

Ør, adj. yr, yster, vild. Ög., Vg. ds., N. *ør*, yr, förvirrad i hufvudet, Fn. *ærr*, galen, Fsv. *ör*. Se Rydqv. II. 413.

Ør, m. grus, sand, sandbacke; mest om grusiga och mindre fruktbara ställen på åkrar. *Kornet har golnat där oppe på ørn.* Gotl. *aur*, Sm., Bl. *örar*, m. pl. grusiga, ofruktbara åkerstycken, N. *ur* o. *urd* (Lv), Fn. *aurr*, sand. Deraf namnet på byn *Öremåla* i W-a, utt. *Ørmalla.* Ordet *ör* finnes äfven hos Dalin i något olika bet.

Ør, m. kil eller förlängning på en not, der fiskarne stanna vid notens uppdragning. DA. *ør*, ett slags nät.

Øra, n. öra. Pl. *øren*, gen. i sammans. *ørna* (130), Fsv. *öra*, gen. pl. *örna*, Fn. *eyra*, gen. pl. *eyrna*. Se Rydqv. II. 230.

Ørja, v. a. 1. strypa. Allm. i Göta rike. Jfr Nht *würgen*.

Ørjsimm', m. snöre att sammandraga vargnät med. Jfr *simme*.

Ørla, v. n. 1. vara yr, hafva yrsel, svimma; vara yster, oregerlig. Sm., Vg., Ög. *örla*.

Ørnalju (öronljud), n. förmåga eller tillfälle att uppfatta särskilda ljud (under starkt buller, skrik o. s. v.). *Ja få inte ørnalju, så skriker ni.* Vg. *örnaljud*, Sk. *örnaly*.

Ørnastärta, f. tvestjärt, Forficula auricularis. Bl. ds. Jfr Fn. *stertr*, N. *stert*, stjert.

Ørsel (⏑́ ⏑), f. yrsel, yrhet. Sk., Vg. *örsel*, DA. *ørsel*, vildhet, raseri.

Ørsel (⏑̀ ⏑), n. smått ogräs. Ög., Ner. *örsle*.

Ørskall', m. yster, lekfull, skämtsam person. Ög. *urskalle*.

Ørslier, adj. yr, virrig.

Ørtakåst (örtqvast), m. blomsterqvast. Sm., Bl. *urtekost*, D. *urtekost*.

Ørvæjnnsen, adj. yr i hufvudet, förvirrad, villrådig. Sm. *örvännsen*, mycket villrådig.

Ørve o. **ärve**, m. orf, lieskaft. Sm. *ärve* o. *arve*. Jfr Fsv. *varpa*, Fn. *verpa (varp, urpum, orpit)* kasta.

Øslier, adj. slösaktig. Ög. *ösli*.

Øs-skräll', n. sämre öskar.

Østernóran, adv. från nordost. Ner. *östanolä*. Jfr Fn *austr norðan vindr*.

Østersør. *I østersør*, i sydvest.

Øv, n. inslag i väf. Bl., Sm., Hall. *öv*, Fe. *ob*, E. *woof*. Jfr Fn. *vefa* (impf. *vaf* l. *of*).

Øva, v. a. 1. slå inslag i en väf. *Väven æj øvader mä noppgarn.* Sm., Bl. m. fl. *öva*.

Øverjyft (-djupt), adv. särdeles, ovanligt (i nekande satser). *Dä va inte så øverjyft mä rikdómmen.*

Øverklev [L-y] o. **øverklov**, n. klifstätta, ställe på en gärdesgård, der det är lätt att klifva öfver.

Øverskyl, n. list af trä eller jernbleck ofvanför ett fönster på utsidan.

Øversynsen, adj. (kreatur) som har ovanen att flöja öfver gärdesgårdar. Ög. *översynt.*

Øverwärk, n. någonting utmärkt, oöfverträffligt i sitt slag, mästerstycke. Ög., Vg. ds., N. *ovverk.*

Øvtrôten, adj. som är i brist på inslag till en väf, för hvilken *øvet* tagit slut.

Rättelser.

Sid.	2	rad.	17	uppifr.	står	*igull*	läs	*ígull*
„	10	„	3	„	„	*gåtan.*	„	*gåtan* l. *gåtna.*
„	„	„	4	„	„	Plur.	„	Neutr.
„	15	„	16	„	„	*bjurtändter*	„	*bjurtännter*
„	16	„	2	„	tilläggøs: *Masjø* (Madesjö).			
„	17	„	21	„	står	trång	„	trångd
„	„	„	24	„	„	*ørvæjnsen*	„	*ørvæjnnsen*
„	21	„	5	„	„	*vóre.*	„	*vóre, vatt.*
„	25	„	10	„	„	*smydde*	„	*smyddè*
„	26	„	3	„	„	*interjektionerne*	„	*interjektionerna*
„	41	„	17	„	orden "Jfr *bos*" utgå.			
„	43	„	20	„	står	*ihop*	„	*ihóp*
„	45	„	18	„	„	**Dåner,**	„	**Dåner,** adj.
„	49	„	29	„	„	v. a. 1. (*flidde*)	„	v. a. 3. (*flide*)
„	„	„	31	„	„	flisor,	„	flisor;
„	52	„	24	„	„	*møe*	„	*møè*
„	55	„	8	nedifr.	„	*bröranna*	„	*brörana*
„	64	„	3	uppifr.	„	*gænge*	„	*gænge*
„	„	„	19	„	„	Fsv. *gø*	„	Fsv. *gö*
„	65	„	10	„	„	haggtorn	„	hagtorn
„	68	„	15	„	„	Fn. *hors, hyrsa*	„	Fsv. *hors, hyrsa*
„	71	„	22	„	„	̀– ⌣	„	́– ⌣
„	123	„	9	„	„	**Ov**	„	**Óv**
„	180	„	5	nedifr.	„	*tenele*	„	*tenel*

UPSALA UNIVERSITETS

ÅRSSKRIFT.

1867.

MATHEMATIK

OCH

NATURVETENSKAP.

STUDIER

I

OPERATIONSKALKYLEN.

Af

C. F. E. Björling.

UPSALA
Edquist & Berglund. 1866.

Studier i Operationskalkylen

af

C. F. E. Björling.

Det lifliga intresse, som vid Operationskalkylens första framträdande för ungefär tvenne årtionden sedan — vi taga här icke i betraktande de många spridda försök i denna väg, som förut och sannolikt alltifrån Infinitesimalkalkylens upptäckande blifvit gjorda —, kom densamma till del, synes i våra dagar hafva på ett betänkligt sätt aftagit. De Engelska vetenskapsmännens uppmärksamhet är för det närvarande hufvudsakligen rigtad åt andra håll, och utom England har Operationskalkylen visserligen varit föremål för en välförtjent uppmärksamhet, men likväl icke just någonsin funnit sjelfständiga bearbetare. Såsom anledningar till detta bristande intresse hafva vi ganska ofta hört anföras dels den obestämda och sväfvande arten af de inom denna theori använda resonnementer och bevis, samt den deraf härrörande osäkerheten af de erhållna resultaterna; dels ock den omständigheten, att bland alla förmedelst Operationskalkylen vunna resultater intet enda finnes, som ej kunnat på annan väg erhållas. En pröfning, om än aldrig så flyktig, af dessa inkast gifver genast vid handen, att de omöjligen båda två kunna vara grundade. Ty om verkligen Operationskalkylens alla resultater kunna på annan väg verifieras, så är ju dermed en garanti gifven mot faran att vilseledas genom mindre stränga slutledningar. Och så till vida — nemligen att de genom den ifrågavarande kalkylen gjorda upptäckterna kunna *a posteriori* bekräftas på annan väg — medgifva vi gerna rigtigheten af det sednare inkastet. Men detta är en egenskap, som alldeles icke uteslutande tillkommer de i och genom den nu nämnda theorien vunna resultater. *Så* har det i sjelfva verket förhållit sig med *alla* upptäckter i *alla* tider.

Ett område, inom hvilket man af Operationskalkylen ännu icke dragit på långt när all den nytta, som både möjligt och önskvärdt varit, utgöres af de partiela differentialeqvationerna, isynnerhet af dem, som äro af högre ordning än den första. Om det i allmänhet kan med rätta sägas, att de händelser, i hvilka differential-eqvationer kunna integreras, äro ganska få och kunna betraktas såsom undantagsfall, så gäller detta omdöme isynnerhet om den nämnda klassen af dylika eqvationer. Och härtill kommer ännu en annan omständighet, nemligen *den*, att de vanliga methoderna för integrering af partiela differential-eqvationer af andra ordningen (om dylika eqvationer af ännu högre ordningar hör man mindre ofta talas), bland hvilka methoder *Monge's* väl torde vara den förnämsta, icke blott äro i och för sig ganska invecklade och svårfattliga, utan blifva det ännu mer genom det sätt, hvarpå de framställas i de vanliga läroböckerna, t. ex. i *Boole's*, för öfrigt i många afseenden högst förtjenstfulla, *Differential Eqvations.* Också utgöra, till följd häraf, detta slags differentialeqvationer för en ung Mathematiker ett område, der han känner sig ungefär lika hemmastadd, som en geograf i Sydpols-kontinenten. Skulle den följande anspråkslösa uppsatsen i någon mån lyckas afhjelpa detta missförhållande och vända de yngre vetenskapsidkarnes uppmärksamhet på en princip och en method, som både inom det nyssnämnda och andra områden af Mathematiken tvifvelsutan kunna blifva högst fruktbärande, så vore dermed författarens hufvudsakliga afsigt vunnen. Måtte derföre ock hans arbete blifva välvilligt och med öfverseende bedömdt!

Vi säga: de *yngre* vetenskapsidkarnes, ty för de äldre och erfarne männen af facket är den till grund för denna uppsats liggande principen ingalunda ny, ehuru möjligen åtskilliga af de resultater, som i det följande erhållas genom användning af densamma, icke förut torde hafva blifvit uppmärksammade. Denna princip är nemligen ingen annan än *den*, som på visst sätt kan sägas ligga till grund för *hela* Operationskalkylen, och hvilken kan sålunda utsägas: En derivations-symbol kan i sådana kombinationer, i hvilka den följer distributions-, commutations- och index-lagarne, behandlas på samma sätt, som om den vore en qvantitet. Hvarken är denna princip sjelf ny, ej heller dess användning på integration af partiela differentialeqvationer. Det sannolikt första försök i denna väg förekommer hos *Lagrange (Mécanique Analytique* Tom. II), hvilken gjort bruk af denna method för att integrera den vanliga potentialeqvationen

$$\frac{d^2u}{dx^2} + \frac{d^2u}{dy^2} + \frac{d^2u}{dz^2} = 0.$$

Men, märkvärdigt nog, har den store författaren vid utförandet stadnat på halfva vägen, i det han åtnöjt sig med att framställa solutionen till föregående eqvation under den symboliska formen

$$u = \cos\left\{x\left(\frac{d^2}{dy^2} + \frac{d^2}{dz^2}\right)^{\frac{1}{2}}\right\}\varphi(y, z) + \sin\left\{x\left(\frac{d^2}{dy^2} + \frac{d^2}{dz^2}\right)^{\frac{1}{2}}\right\}\psi(y, z),$$

hvarmed man uppenbarligen icke fått veta mycket. Ty hvarje kalkyl, sådan som den här ifrågavarande, består af tvenne särskilda momenter, nemligen först och främst uti införandet af en (konstant) qvantitet i stället för en derivations-symbol samt integrerandet af den sålunda från partiel till ordinär reducerade differentialeqvationen, och för det andra i uttolkandet af den sålunda erhållna, under symbolisk form framträdande solutionen. Denna sednare del af uppgiften — d. v. s. just den, hvars lösning *Lagrange* utelemnat, — är, såsom i det följande snart nog skall visa sig, den i sjelfva verket ojemförligt svårare. Antalet af de symboliska funktionsformer, hvilkas tolkning vi tills dato hafva funnit, d. v. s. hvilka vi lärt oss omsätta eller, för att så säga, *utvexla* i förut bekanta funktioner, är nemligen ytterst ringa. Emedlertid beror vår methods användbarhet och framgång till hufvudsaklig del just på förökandet af detta antal, och vi hafva derföre ock i det följande deråt i synnerhet egnat vår uppmärksamhet.

Många utvägar torde måhända finnas för att öfversätta funktioner af derivations-symboler på bekant språk, men vi hafva här begagnat oss endast af *tvenne*. Tvenne medel stå nemligen hufvudsakligen Analytikern till buds, då han vill omsätta en gifven funktionsform i en annan, nemligen att förvandla den antingen till en definit integral eller till en oändlig serie. Det är ock på dessa tvenne vägar, vi här sökt utreda verkliga betydelsen af åtskilliga symboliska uttryck, och hafva vi dervid — isynnerhet då det gällt att solvera partiela differentialeqvationer — hufvudsakligen hållit oss till den *förra*. Det måste ju nemligen alltid anses fördelaktigare att erhålla solutionen till en dylik eqvation under form af en definit integral, d. v. s. såsom ett *slutet* uttryck, än under form af en infinit serie.

Spridda försök af denna art påträffas i åtskilliga delar af *Cambridge and Dublin Mathematical Journal*. Bland författare, som der nedlagt resultaterna af sina undersökningar på detta område, nämna vi *Gregory* och *Boole*[1]. Om dessa uppsatser torde dock — tilläfven-

[1]) I den korta, men särdeles innehållsrika framställning af Operationskalkylens elementer, som *Boole* gifvit i sina *Differential Eqvations*, förekomma äfven åtskilliga anvisningar i denna rigtning.

tyrs i ännu högre grad än om den här föreliggande — det omdömet gälla, att de hafva väl mycket naturen af *skizzer*. Så t. ex. förekomma der på ett par ställen uttolkningar af symboliska uttryck förmedelst definita integraler, men utan att författarne, åtminstone försåvidt vi kunnat finna, någonsin satt i fråga tillåtligheten af det använda förfaringssättet eller gjort sig besvär med att undersöka vilkoren derför. En sådan undersökning vore emedlertid välbehöflig; ty den ifrågavarande methoden, som i korthet kan sägas bestå uti införandet af en derivations-symbol i stället för en konstant under integraltecknet, är, såsom vi framdeles skola visa, förenad med ganska stor våda i afseende på de erhållna resultaternas tillförlitlighet. Att *a priori*, och endast genom att taga i betraktande den definita integralens begrepp och väsende, lemna ett för alla händelser giltigt svar på den stora frågan, *när* och *under hvilka förbehåll* ett dylikt förfaringssätt är tillåtet, är en uppgift, hvars lösning sannolikt *icke* ligger utom möjlighetens område, men i alla fall ej blott kräfver vida mera tid, än vi hittills kunnat egna deråt, utan äfven — och framför allt — betydligt öfverstiger måttet för vår förmåga. Längre än till ett påpekande af de förnämsta svårigheterna och deras afhjelpande — eller kringgående — i åtskilliga speciela fall kunna vi icke anse oss hafva hunnit, men vågå dock hoppas, att de resultater, hvilka vi sålunda redan erhållit, skola åtminstone vara tillräckliga att vända vetenskapsmännens uppmärksamhet, mer än hvad förut varit fallet, på ett hittills föga bearbetadt fält, der sannolikt rika skördar förefinnas att upphemta.

Ty intresset af dessa resultater är alldeles icke inskränkt till deras användning på partiela differentialeqvationers solution; de ega fastmer ett ännu större i och för sig sjelfva. Af hvarje, på här ofvan antydt sätt behandlad, definit integral erhåller man nemligen ett allmänt theorem, hvilket för theorien om dessa funktioner väl torde vara af intresse. Dessa theoremer tillhöra flere särskilda delar af den ifrågavarande theorien. Så t. ex. hafva vi här nedan framställt vissa reversionsformler af definita integraler, vidare några satser, som för seriers summering förmedelst dylika funktioner torde vara af vigt, relationer mellan multipla indefinita integraler och enkla definita, o. s. v.

Såsom ett slut på denna inledning vilja vi bifoga några anmärkningar.

Med bokstafven D beteckna vi i det följande alltid derivations-symbolen $\frac{d}{dx}$, och med Δ symbolen $\frac{d}{dy}$.

Med m och n förstå vi positiva hela tal.

I de partiela differential-eqvationer, vi här nedan behandlat, beteckna vi alltid med z den beroende variabeln, med x och y de oberoende.

Vi begagna tecknet $a \cdot\!\cdot a\Delta$ för att utmärka, att vi i någon viss eqvation eller expression införa operations-symbolen $a\Delta$ i stället för qvantiteten a.

Med ett sådant citat som t. ex. (5, 9) förstå vi: formeln (9) i § 5.

Följande formler förutsätta vi såsom bekanta från elementerna af Operationskalkylen:

$$e^{aD} f(x) = f(x + a).$$

$$b^{aD} f(x) = e^{aD \log b} f(x) = f(x + a \log b).$$

$$\cos aD f(x) = \frac{e^{aDi} + e^{-aDi}}{2} f(x) = \frac{f(x + ai) + f(x - ai)}{2}.$$

$$\sin aD f(x) = \frac{e^{aDi} - e^{-aDi}}{2i} f(x) = \frac{f(x + ai) - f(x - ai)}{2i}.$$

Första Kapitlet.

Partiela Differential-eqvationer.

§ 1.

I det föregående hafva vi både i korthet redogjort för den princip, som ligger till grund för vår behandling af partiela differential-eqvationer, och äfven antydt i allmänna drag gången af de kalkyler, som för deras integration på denna väg böra verkställas. I medvetandet derom, att denna vår method — såsom vi förut nämnt — ingalunda är ny, hafva vi ansett en noggrannare framställning af och bevis för densamma här icke vara på sitt ställe, utan åtnöja oss med att ännu en gång hänvisa till de vetenskapliga arbeten i detta ämne, vi förut anfört.

Blott ännu en anmärkning i detta afseende. Af det redan sagda följer omedelbart, att den ifrågavarande methoden ingalunda är an-

vändbar på *alla* möjliga lineära partiela differential-eqvationer. Så. t. ex. hafva vi visserligen rättighet att i eqvationen

$$(1) \qquad x\frac{dz}{dx} + a\frac{dz}{dy} = 0$$

införa en konstant a i stället för $a\Delta$, men deremot ingalunda att göra en dylik substitution för D. Uti (1) förekommer nemligen x, som naturligtvis icke kan commuteras med D[1].

Vi se alltså vid första ögonkastet, att en högst betydlig del af den ifrågavarande klassens eqvationer icke kan här blifva föremål för behandling. Ett ganska stort antal återstår emedlertid, och det är anmärkningsvärdt, att till detta höra de flesta bland just *de* eqvationer, hvilkas integration är nödvändig för solveringen af åtskilliga problemer i den mathematiska Physiken, t. ex. i Undulations-theorien, den högre Optiken och Värmeläran. Så t. ex. leder undersökningen om ett materielt systems (af en dimension) vibrationer i de flesta, om ej i alla, händelser till en eqvation af formen

$$(2) \qquad X_n\frac{d^nz}{dx^n} + X_{n-1}\frac{d^{n-1}z}{dx^{n-1}} + \ldots\ldots + X_1\frac{dz}{dx} + X_0 z = \frac{d^2z}{dy^2},$$

der med X_n, X_{n-1}, ... X_1, X_0 förstås funktioner af x, med z den vibrerande partikelns deviation ur jemnvigtsläget, med x dess afstånd från någon viss, såsom origo antagen, punkt, och med y tiden[2].

Det inom Undulations-theorien vanliga sättet att integrera eqvationer, sådana som (2), har med vår method en viss likhet. Man förvandlar nemligen, att börja med, den partiela differential-eqvationen till en ordinär genom att i stället för z, som ju på grund af problemets natur bör vara en periodisk funktion af y, införa $\zeta\cos ay$ eller $\zeta\sin ay$, deruti ζ är funktion endast af x[3]. Det kan således måhända

---

[1]) Man har ju nemligen

$$\Delta(xz) = x\frac{dz}{dy},$$

men ingalunda

$$D(xz) = x\frac{dz}{dx}.$$

utan

$$= z + x\frac{dz}{dx}.$$

[2]) Se t. ex. *Petzval*, *Integration der linearen Differential-Gleichungen*, Abschnitt VI; § 2.

[3]) *Petzval*, Zweiter Band, pag. 628.

tyckas, som om frågan om eqvationens (2) integrering vore fullständigt besvarad, och ämnet dermed uttömdt. Så är det dock alldeles icke. Ty — oafsedt den *saltus in demonstrando*, man begått genom att antaga z vara af den ofvannämnda formen endast på grund deraf, att den skall vara en periodisk funktion af y —, är det uppenbart, att den genom den nu beskrifna methoden erhållna integralen endast är en *partikulär*, alldenstund i densamma inga arbiträra funktioner förekomma.

Då nu, såsom vi här ofvan nämnt, ett mycket stort antal problemer inom Mekaniken och Physiken gifva upphof åt differential-eqvationer, som förmedelst vår method låta sig särdeles lätt integreras, så kunde det måhända anses såsom det bästa sättet att ådagalägga denna methods stora nytta och användbarhet att behandla ämnet från öfvervägande praktisk synpunkt, d. v. s. att förelägga sig till lösning åtskilliga problemer af den ofvannämnda arten och behandla dem med Operationskalkyl. Så hafva vi emedlertid icke gått till väga, och detta af *det* skäl, att den svåraste delen af dylika problemers solution, d. v. s. bestämmandet af genom integrationen införda arbiträra funktioner och konstanter, inträder först efter differential-eqvationens *solvering* och ligger följaktligen utom vårt ämne. Emedlertid kan det väl icke förnekas, det ju uppsökandet af sjelfva de *arbiträra* funktioner, som satisfiera en partiel differentialeqvation, också är en fråga af högt intresse, och vi kunna alldeles icke instämma med den sist anförde författaren, då han säger: "Die Integration der linearen Differentialgleichungen, so wie überhaupt die formale mathematische Wissenschaft ist nicht Zweck, sondern Mittel zu einem höheren Zwecke, und dieser letztere ist hauptsächlich Studium der Natur", — åtminstone såvida han dermed åsyftar att förringa det stora intresse, som dylika undersökningar i och för sig ega. Att utreda *funktionernas* art och väsende och deribland särskilt *deras*, hvilka äro definierade genom differential-eqvationer, — se der den analytiska Mathematikens yttersta uppgift! Och denna vetenskap har, såväl som hvarje annan, sitt ändamål i sig sjelf.

Vore det vår afsigt att här framställa en *fullständig* theori om de partiela differential-eqvationerna, eller åtminstone om de klasser af dem, som förmedelst Operationskalkylens methoder låta sig solveras, så skulle vi naturligtvis hemta indelningsgrunden för detta kapitel från de olika arterna af dylika eqvationer och följaktligen särskilt behandla eqvationerna af första, andra, tredje o. s. v. ordningen, de med konstanta och med variabla koëfficienter m. m. Men ett dylikt företag skulle betydligt öfverskrida gränserna för detta arbete, hvilket — så-

som vi äfven förut nämnt — på *detta* område icke gör anspråk på att vara mer än en skizz. Vårt hufvudsakliga ändamål är att gifva ett begrepp både om methodens vidsträckta användbarhet och om de svårigheter, man vid kalkyler af denna art möter, äfvensom att i det följande anvisa en utväg till deras afhjelpande. Och för detta ändamål hafva vi ansett det lämpligast att behandla några arter af *ordinära* lineära differential-eqvationer af andra ordningen och i sammanhang med hvarje särskild art de *partiela* eqvationer, som genom införande af konstanter i stället för derivations-symboler låta reducera sig till de förra. Med trenne sådana arter hafva vi här nedan sysselsatt oss, nemligen: 1) eqvationer med konstanta koëfficienter; 2) de s. k. *binomiska* eqvationerna, behandlade af *Boole* i *Philosophical Transactions* för år 1844, samt 3) eqvationer, hvilka låta solvera sig förmedelst definita integraler efter *Laplace's* method.

Skulle det en gång lyckas att — vare sig förmedelst den method, som vi i följande kapitel framställt, eller efter någon annan — undanrödja den förnämsta svårighet, som möter vid Operationskalkylens användande på de här ifrågavarande eqvationerna, svårigheten nemligen att tolka de symboliska uttrycken, då skall i och med detsamma vår förmåga att integrera dylika eqvationer blifva åtminstone *lika* vidsträckt som vår förmåga i afseende på de *ordinära* lineära eqvationerna; då skall hvarje ny upptäckt på dessa sednares område också föranleda en utvidgning af vårt vetande om de förra; då skall ock tvifvelsutan en "formlära" låta uppställa sig för de partiela differential-eqvationerna, likartad med och måhända stödd på samma grunder som *den*, hvilken *Petzval* framställt i sitt här ofvan anförda, vidtomfattande arbete.

§ 2.

Den ordinära lineära differential-eqvationen af andra ordningen med konstanta koëfficienter[1] kan skrifvas under formen:

$$\frac{d^2z}{dx^2} - 2a\frac{dz}{dx} = b^2z \tag{1}$$

och satisfieras af

$$z = e^{ax}\left(Ae^{x\sqrt{a^2+b^2}} + Be^{-x\sqrt{a^2+b^2}}\right). \tag{2}$$

[1]) Till undvikande af onödig vidlyftighet sysselsätta vi oss endast med sådana eqvationer, i hvilkas *alla* termer den beroende variabeln z eller någon af dess derivator ingår som faktor.

Vi särskilja tvenne olika fall.

1:o) $a = 0$.

Eqvationen (1) blir

(3) $$\frac{d^2z}{dx^2} = b^2z\,,$$

och dess solution

(4) $$z = Ae^{bx} + Be^{-bx}.$$

Vi göra nu följande substitutioner:

α) $b \because b\Delta$.

Eqvationen (3) blir

(5) $$\frac{d^2z}{dx^2} = b^2\frac{d^2z}{dy^2}\,,$$

och dess solution, på grund af (4),

(6) $$z = e^{bx\Delta}\,\varphi(y) + e^{-bx\Delta}\,\psi(y) = \varphi(y + bx) + \psi(y - bx).$$

β) $b \because b\Delta + c$.

Eqvationen

(7) $$\frac{d^2z}{dx^2} = b^2\frac{d^2z}{dy^2} + 2bc\frac{dz}{dy} + c^2y$$

satisfieras af

(8) $$z = e^{(b\Delta + c)x}\varphi(y) + e^{-(b\Delta + c)x}\psi(y) = e^{cx}\varphi(y + bx) + e^{-cx}\psi(y - bx).$$

γ) $b \because b\sqrt{\Delta}$.

(9) $$\frac{d^2z}{dx^2} = b^2\frac{dz}{dy}$$

skall satisfieras af

(10) $$z = e^{bx\sqrt{\Delta}}\,\varphi(y) + e^{-bx\sqrt{\Delta}}\,\psi(y).$$

Här möta vi för första gången en symbolisk form, hvars tolkning vi ännu icke känna. Detsamma blir äfven händelsen i de båda följande exemplen.

δ) $b \because b\Delta^2$.

(11) $$\frac{d^2z}{dx^2} = b^2\frac{d^4z}{dy^4}$$

har till solution

(12) $$z = e^{\mathrm{b}x\Delta^2}\,\varphi(y) + e^{-\mathrm{b}x\Delta^2}\,\psi(y).$$

ε) $b \because b\Delta^2 + c\Delta.$

(13) $$\frac{d^2z}{dx^2} = b^2\frac{d^4z}{dy^4} + 2bc\frac{d^3z}{dy^3} + c^2\frac{d^2z}{dy^2}$$

satisfieras af

(14) $$z = e^{(\mathrm{b}\Delta^2 + \mathrm{c}\Delta)x}\,\varphi(y) + e^{-(\mathrm{b}\Delta^2 + \mathrm{c}\Delta)x}\,\psi(y).$$

2:o) a icke $= 0$.

α) $a \because a\Delta,\; b \because b\Delta.$

Eqvationen (1) blir

(15) $$\frac{d^2z}{dx^2} - 2a\frac{d^2z}{dxdy} = b^2\frac{d^2z}{dy^2},$$

och dess solution, på grund af (2),

(16) $$z = e^{\mathrm{a}x\Delta}\left[e^{x\Delta\sqrt{\mathrm{a}^2+\mathrm{b}^2}}\,\varphi(y) + e^{-x\Delta\sqrt{\mathrm{a}^2+\mathrm{b}^2}}\,\psi(y)\right] =$$
$$= \varphi\left(y + ax + x\sqrt{a^2+b^2}\right) + \psi\left(y + ax - x\sqrt{a^2+b^2}\right).$$

β) $b^2 \because b\Delta.$

(17) $$\frac{d^2z}{dx^2} = 2a\frac{dz}{dx} = b\frac{dz}{dy}$$

har till solution

(18) $$z = e^{\mathrm{a}x}\left[e^{x\sqrt{\mathrm{a}^2+\mathrm{b}\Delta}}\,\varphi(y) + e^{-x\sqrt{\mathrm{a}^2+\mathrm{b}\Delta}}\,\psi(y)\right],$$

ett symboliskt uttryck, hvars betydelse vi icke känna. På samma sätt förhåller det sig med det följande exemplet.

γ) $b^2 \because b\Delta + c^2.$

(19) $$\frac{d^2z}{dx^2} - 2a\frac{dz}{dx} = b\frac{dz}{dy} + c^2z$$

satisfieras af

(20) $$z = e^{\mathrm{a}x}\left[e^{x\sqrt{\mathrm{a}^2+\mathrm{c}^2+\mathrm{b}\Delta}}\,\varphi(y) + e^{-x\sqrt{\mathrm{a}^2+\mathrm{c}^2+\mathrm{b}\Delta}}\,\psi(y)\right].$$

Till dessa symboliska former skola vi återkomma i nästa kapitel.

§ 3.

Med binomiska lineära differential-eqvationer förstå vi sådana, som kunna skrifvas under formen

(1) $$T_n t^n \frac{d^n z}{dt^n} + T_{n-1} t^{n-1} \frac{d^{n-1} z}{dt^{n-1}} + \ldots\ldots + T_1 t \frac{dz}{dt} + T_0 z = 0\,,$$

deruti T_n, T_{n-1}, ... T_0 betyda algebraiska, rationela och *obrutna* funktioner af t, i hvilka alla högst *tvenne* olika digniteter af denna variabel ingå[1].

Anledningen till benämningen är den, att, om man inför en ny oberoende variabel x, förbunden med t genom relationen $t = e^x$, eqvationen (1) kan skrifvas under den symboliska formen

(2) $$Z + \varphi(D) e^{rx} z = 0\,^{2)},$$

d. v. s. innehåller endast *tvenne* termer.

Af de till denna klass hörande eqvationer af andra ordningen märka vi först trenne, hvilka låta integrera sig dels omedelbart, dels genom införande af ny *oberoende* variabel. Dessa äro

(3) $$\frac{d^2 z}{dt^2} = a^2 z\,,$$

(4) $$(1 + bt^2) \frac{d^2 z}{dt^2} + bt \frac{dz}{dt} = a^2 z\,,$$

(5) $$(t^2 + b) t^2 \frac{d^2 z}{dt^2} + (2t^2 + b) t \frac{dz}{dt} = a^2 z\,,$$

hvilkas solutioner äro respektive

(6) $$z = Ae^{at} + Be^{-at}\,,$$

(7) $$z = Ae^{a\theta} + Be^{-a\theta}\,,$$

---

[1]) I sjuttonde kapitlet af sina *Differential Eqvations* har *Boole* meddelat ett kort, men särdeles innehållsrikt sammandrag af det större arbete öfver dessa eqvationer, han i *Philosophical Transactions* publicerat. Dels för sammanhangets skull, dels till de läsares tjenst, som icke äro bekanta med hans method, hafva vi ansett det oundgängligt att här i största korthet framställa grunddragen af densamma, ehuru utrymmet naturligtvis nekat oss här meddela några bevis derför.

[2]) φ är naturligtvis här en algebraisk och rationel funktion.

der

(8) $$\theta \text{ är} = \int \frac{dt}{\sqrt{1+bt^2}};$$

samt

(9) $$z = Ae^{aT} + Be^{-aT},$$

deruti

(10) $$T \text{ är} = \int \frac{dt}{t\sqrt{t^2+b}}.$$

Genom substitutionen

(11) $$a \because a\Delta$$

öfvergå nu eqvationerna (3), (4) och (5) till följande partiela:

(12) $$\frac{d^2z}{dt^2} = a^2 \frac{d^2z}{dy^2},$$

(13) $$(1+bt^2)\frac{d^2z}{dt^2} + bt\frac{dz}{dt} = a^2\frac{d^2z}{dy^2},$$

(14) $$(t^2+b)t^2\frac{d^2z}{dt^2} + (2t^2+b)t\frac{dz}{dt} = a^2\frac{d^2z}{dy^2},$$

och på grund af (6).....(10) finner man omedelbarligen följande solutioner till dessa sednare:

(15) $$z = \varphi(y+at) + \psi(y-at),$$

(16) $$z = \varphi\left(y + a\int\frac{dt}{\sqrt{1+bt^2}}\right) + \psi\left(y - a\int\frac{dt}{\sqrt{1+bt^2}}\right),$$

(17) $$z = \varphi\left(y + a\int\frac{dt}{t\sqrt{t^2+b}}\right) + \psi\left(y - a\int\frac{dt}{t\sqrt{t^2+b}}\right).$$

Detta förberedelsevis.

Eqvationerna (3), (4) och (5), skrifna under symbolisk form, blifva:

(18) $$z - \frac{a^2}{D(D-1)}e^{2x}z = 0,$$

(19) $$z + \frac{b(D-2)^2 - a^2}{D(D-1)} e^{2x} z = 0,$$

(20) $$z + \frac{(D-1)(D-2)}{bD^2 - a^2} e^{2x} z = 0;$$

och den allmänna methoden att integrera de binomiska eqvationerna af andra ordningen kan nu korteligen sägas bestå deruti, att man genom lämpligt ombyte af den *beroende* variabeln söker bringa dem, vare sig, till någon af formerna (18), (19) och (20), eller till en eqvation af första ordningen eller till formen

(21) $$z + \frac{(D-a)(D-a-1)}{(D-b)(D-b-1)} e^{2x} z = 0,$$

hvars solution, såsom *Boole* visat, låter reducera sig till solutionen af tvenne lineära differential-eqvationer och således alltid är utförbar.

Den ifrågavarande transformationen genom ombyte af den beroende variabeln kan verkställas på tvenne olika sätt, allteftersom man begagnar sig af den förra eller den sednare af följande satser:

Theorem I.

Eqvationen

(22) $$u + \varphi(D) e^{rx} u = U$$

förvandlas till

(23) $$z + \varphi(D + s) e^{rx} z = Z$$

genom substitutionerna

(24) $$u = e^{sx} z, \ U = e^{sx} Z$$[1].

Theorem II.

Eqvationen

(25) $$u + \varphi(D) e^{rx} u = U$$

förvandlas till

(26) $$z + \psi(D) e^{rx} z = Z$$

---

[1]) Med U och Z förstås naturligtvis här, likasom i följande theorem, funktioner af x hvilka som helst.

genom substitutionerna

$$(27) \qquad u = P_r \frac{\varphi(D)}{\psi(D)} z, \quad U = P_r \frac{\varphi(D)}{\psi(D)} Z,$$

deruti med $P_r \frac{\varphi(D)}{\psi(D)}$ *förstås den symboliska produkten*

$$\frac{\varphi(D)\,\varphi(D-r)\,\varphi(D-2r)\ldots.}{\psi(D)\,\psi(D-r)\,\psi(D-2r)\ldots.}$$

Den allmännaste formen för en binomisk differential-eqvation af andra ordningen är uppenbarligen

$$(28) \qquad (a + bt^n)t^2 \frac{d^2z}{dt^2} + (c + ft^n)t \frac{dz}{dt} + (g + ht^n)z = f(t),$$

hvars symboliska form är

$$(29) \qquad z + \frac{b(D-n)(D-n-1) + f(D-n) + h}{aD(D-1) + cD + g} e^{nx} z = F(x).$$

Den har blifvit undersökt först af *Euler*, sedermera af *Pfaff*, efter hvilken den blifvit uppkallad, och slutligen af *Boole* på ett från de båda förras naturligtvis mycket afvikande sätt. Att här undersöka denna eqvation i dess allmänhet jemte den stora mängd *partiela* differential-eqvationer, hvilkas solution kan af densamma göras beroende, skulle visserligen lemna ett rikt utbyte af resultater, men tillika föranleda en alltför stor vidlyftighet. Vi måste här åtnöja oss med att endast anföra några exempel.

Ex. 1) Eqvationen

$$(30) \qquad t^2 \frac{d^2u}{dt^2} - 2bt \frac{du}{dt} + b(b+1)u = a^2t^2u,$$

hvars symboliska form är

$$(31) \qquad u - \frac{a^2}{(D-b)(D-b-1)} e^{2x} u = 0,$$

öfvergår genom substitutionen $u = e^{bx} z$, på grund af theorem I, till (18), och dess solution är följaktligen

$$(32) \qquad u = t^b (Ae^{at} + Be^{-at}).$$

Genom substitutionen $a \because a\Delta$ öfvergår (30) till den partiela eqvationen

(33) $$t^2\frac{d^2u}{dt^2} - 2bt\frac{du}{dt} + b(b+1)u = a^2t^2\frac{d^2u}{dy^2},$$

hvars solution, på grund af (32), befinnes vara

(34) $$u = t^b\big[\varphi(y+at) + \psi(y-at)\big].$$

Genom substitutionen $b \because b\Delta$ får man deremot af (30)

(35) $$t^2\frac{d^2u}{dt^2} - 2bt\frac{d^2u}{dtdy} + b^2\frac{d^2u}{dy^2} + b\frac{du}{dy} = a^2t^2u,$$

och till dess solution, af (32),

(36) $$u = e^{at}\varphi(y + b\log t) + e^{-at}\psi(y + b\log t).$$

Ex. 2) Eqvationen

(37) $$t^4\frac{d^2u}{dt^2} + 2(b+1)t^3\frac{du}{dt} + b(b+1)t^2u = a^2u$$

kar till sin symboliska form

(38) $$(D+b-1)(D+b-2)e^{2x}u = a^2u;$$

kan således upplösas i de tvenne första-grads-eqvationerna

(39) $$(D+b-1)e^xu + au = 0,$$

(40) $$(D+b-1)e^xu - au = 0,$$

och satisfieras af

(41) $$u = t^{-b}\left(Ae^{\frac{a}{t}} + Be^{-\frac{a}{t}}\right).$$

Substitutionen $a \because a\Delta$ förvandlar (37) till

(42) $$t^4\frac{d^2u}{dt^2} + 2(b+1)t^3\frac{du}{dt} + b(b+1)t^2u = a^2\frac{d^2u}{dy^2},$$

hvars solution, på grund af (41), befinnes vara

(43) $$u = t^{-b}\left[\varphi\left(y+\frac{a}{t}\right) + \psi\left(y-\frac{a}{t}\right)\right].$$

Genom substitutionen $b \because b\Delta$ får man deremot af (37)

(44) $$t^4\frac{d^2u}{dt^2} + 2bt^3\frac{d^2u}{dtdy} + 2t^3\frac{du}{dt} + b^2t^2\frac{d^2u}{dy^2} + bt^2\frac{du}{dy} = a^2u,$$

och till dess solution, af (41),

$$u = e^{\frac{a}{t}}\varphi(y - b\log t) + e^{-\frac{a}{t}}\psi(y - b\log t). \tag{45}$$

Ex. 3) Vi vilja slutligen undersöka eqvationen

$$t^2\frac{d^2u}{dt^2} - 6u = a^2t^2u\,, \tag{46}$$

hvilken förekommer vid solutionen af åtskilliga physiska och astronomiska problemer.

Dess symboliska form är

$$u - \frac{a^2}{(D+2)(D-3)}e^{2x}u = 0\,, \tag{47}$$

hvilken kan förmedelst substitutionen $u = e^{-2x}v$, på grund af theorem I, reduceras till

$$v - \frac{a^2}{D(D-5)}e^{2x}v = 0. \tag{48}$$

Vi sätta nu

$$v = P_2\frac{D-1}{D-5}z = (D-1)(D-3)z\,, \tag{49}$$

och eqvationen (48) blir då, på grund af theorem II,

$$Z - \frac{a^2}{D(D-1)}e^{2x}z = 0\,, \tag{50}$$

hvars solution är, som man vet,

$$z = Ae^{at} + Be^{-at}. \tag{51}$$

Erinra vi oss här sambandet mellan de tre variablerna u, v och z, så finna vi

$$\begin{aligned} u &= e^{-2x}(D-1)(D-3)\{Ae^{at} + Be^{-at}\} \\ &= \frac{1}{t^2}\left(t^2\frac{d^2}{dt^2} - 3t\frac{d}{dt} + 3\right)\{Ae^{at} + Be^{-at}\} \\ &= \left(a^2 + \frac{3}{t^2}\right)(Ae^{at} + Be^{-at}) + \frac{3a}{t}(Be^{-at} - Ae^{at}) \end{aligned} \tag{52}$$

vara den generela solutionen till (46).

Genom substitutionen $a \therefore a\Delta$ få vi nu af (46) den partiela differential-eqvationen

$$(53) \qquad t^2 \frac{d^2u}{dt^2} - 6u = a^2t^2 \frac{d^2u}{dy^2},$$

och till dess solution, af (52),

$$(54) \qquad u = a^2\varphi'' - \frac{3a}{t}\varphi' + \frac{3}{t^2}\varphi + a^2\psi'' + \frac{3a}{t}\psi' + \frac{3}{t^2}\psi,$$

der med φ förstås $\qquad \varphi(y + at)$,

och med ψ $\qquad \psi(y - at)$.

§ 4.

De lineära differential-eqvationer, hvilka *Laplace* solverat förmedelst definita integraler, äro sådana, hvilka låta skrifva sig under formen

$$(1) \qquad xf(D)z + F(D)z = 0,$$

der med f och F naturligtvis förstås algebraiska, rationela och obrutna funktioner. Dessa satisfieras[1] af en eller flera integraler af formen

$$(2) \qquad \int_{v_1}^{v_2} e^{vx + \int \frac{F(v)}{f(v)} dv} \frac{dv}{f(v)},$$

deruti integrationsgränserna äro rötter till eqvationen

$$(3) \qquad e^{vx + \int \frac{F(v)}{f(v)} dv} = 0.$$

Införandet af operationssymboler i stället för konstanter möter emedlertid *här* en svårighet, som hittills icke förekommit, men med hvilken vi i nästa kapitel skola få tillfälle att mera sysselsätta oss. De värden på integrations-variabeln v, hvilka satisfiera (3) under förutsättning, att endast konstanter der förekomma, göra det nemligen ofta icke mera, sedan man i dessas ställe infört symboler och multiplicerat med arbiträra funktioner. Ofta måste derföre dessa sednare underkastas vissa vilkor, hvilka i hög grad inskränka solutionens generalitet. I det följande vilja vi städse utreda dessa vilkor genom undersökning a posteriori af de funna solutionerna.

---

[1]) Se t. ex. *Boole's Differential Equations*, Chapt. XVIII.

3

Vi vilja såsom ett första exemplet undersöka eqvationen

$$(4)\qquad x\frac{d^2z}{dx^2} + 2a\frac{dz}{dx} = b^2xz. \qquad (a \text{ och } b \text{ positiva})$$

Här är uppenbarligen

$$(5)\qquad f(D) = D^2 - b^2,\ F(D) = 2aD;$$

följaktligen blir

$$(6)\qquad \int\frac{F(v)}{f(v)}dv = a\int\frac{2v\,dv}{v^2 - b^2} = a\log(v^2 - b^2);$$

och (4) skall således satisfieras af

$$(7)\qquad \int_{v_1}^{v_2} e^{vx}(v^2 - b^2)^{a-1}dv,$$

der integrationsgränserna äro rötter till eqvationen

$$(8)\qquad e^{vx}(v^2 - b^2)^a = 0.$$

Under förutsättning, att x är positivt, äro dessa rötter de trenne:

$$(9)\qquad -\infty,\ -b,\ +b;$$

och vi finna således såsom generel solution till (4)

$$(10)\qquad z = A\int_{-\infty}^{-b} e^{vx}(v^2 - b^2)^{a-1}dv + B\int_{-b}^{b} e^{vx}(v^2 - b^2)^{a-1}dv.$$

Sätta vi nu $a \because a\Delta$, så blir (4)

$$(11)\qquad x\frac{d^2z}{dx^2} + 2a\frac{d^2z}{dxdy} = b^2xz,$$

och såsom dess generella solution erhålles af (10)

$$(12)\qquad z = \int_{-\infty}^{-b} e^{vx}\,\varphi[y + a\log(v^2 - b^2)]\frac{dv}{v^2 - b^2}$$

$$+ \int_{-b}^{b} e^{vx}\,\psi[y + a\log(v^2 - b^2)]\frac{dv}{v^2 - b^2}.$$

Emedlertid vilja vi nu pröfva detta resultat a posteriori. Vi erhålla då, om vi erinra oss den bekanta formeln

$$(13)\qquad f(D)e^{vx} = f(v)e^{vx},$$

och sysselsätta oss med den sednare af de båda integralerna i (12), hvilken vi beteckna med z,

$$(14)\quad x(D^2 - b^2)z = \int_{-b}^{b} xe^{vx}\psi[y + a\log(v^2 - b^2)]\,dv^{1)}$$

$$= \int_{-b}^{b} \psi \,.\, \frac{d(e^{vx})}{dv}\,dv^{2)}$$

$$= \Big[_{-b}^{b} e^{vx}\psi[y + a\log(v^2 - b^2)] - 2a\int_{-b}^{b} e^{vx}\psi' \,.\, \frac{vdv}{v^2 - b^2}.^{3)}$$

Likaså är

$$(15)\qquad 2aD\varDelta z = 2a\int_{-b}^{b} e^{vx}\psi' \,.\, \frac{vdv}{v^2 - b^2};$$

och vi se således af (14) och (15), att den sednare af de båda integralerna i (12) satisfierar (11), dock endast så framt man har

$$(16)\qquad \Big[_{-b}^{b} e^{vx}\psi[y + a\log(v^2 - b^2)] = 0,$$

ett förbehåll, som naturligtvis högst betydligt inskränker solutionens generalitet.

Detta vilkor (16) skulle vi ock hafva erhållit ur (8) genom att der införa $a\varDelta$ i stället för a, multiplicera med en arbiträr funktion $\psi(y)$, samt skrifva, att $-b$ och $+b$ äro rötter till den sålunda bildade eqvationen.

Om vi nu på samma sätt pröfva den förra af de båda integralerna i (12), så visar det sig, att äfven *den* är en solution till (11), såframt vilkoret

$$(17)\qquad \Big[_{-\infty}^{-b} e^{vx}\psi[y + a\log(v^2 - b^2)] = 0$$

är uppfylldt, allt under samma förutsättning som här ofvan, att x är positivt.

---

1) Vi förutsätta här, likasom i det följande, att funktionen under integraltecknet är sådan, att man får "derivera under tecknet."

2) För att undvika onödig vidlyftighet, utmärka vi här, likasom ofta i det följande, en funktion endast med funktionstecknet.

3) Det i denna formel använda *substitutionstecknet* är detsamma, som *Lindelöf* användt i sin *Calcul des Variations*.

Till vårt andra exempel taga vi eqvationen

$$(18)\qquad \frac{d^2z}{dx^2} = bx\frac{dz}{dx} + az. \qquad (a \text{ och } b \text{ positiva})$$

Här är

$$(19)\qquad f(D) = bD,\ F(D) = a - D^2;$$

följaktligen blir

$$(20)\qquad \int \frac{F(v)}{f(v)} dv = \frac{1}{b}\int\left(\frac{a}{v} - v\right)dv = \frac{a}{b}\log v - \frac{v^2}{2b};$$

och (18) skall således satisfieras af

$$(21)\qquad \int_{v_1}^{v_2} e^{vx - \frac{v^2}{2b}} v^{\frac{a}{b} - 1} dv,$$

der integrationsgränserna äro rötter till eqvationen

$$(22)\qquad e^{vx - \frac{v^2}{2b}} v^{\frac{a}{b}} = 0.$$

Vi vilja här åtnöja oss med en partikulär solution och taga till integrations-gränser

$$(23)\qquad -\infty \text{ och } +\infty,$$

hvilka uppenbarligen äro rötter till (22). Sålunda erhålla vi

$$(24)\qquad z = A\int_{-\infty}^{\infty} e^{vx - \frac{v^2}{2b}} v^{\frac{a}{b} - 1} dv$$

såsom solution till (18).

Sätta vi nu $a \because a\Delta$, så blir (18)

$$(25)\qquad \frac{d^2z}{dx^2} = bx\frac{dz}{dx} + a\frac{dz}{dy},$$

och dess solution, på grund af (24),

$$(26)\qquad z = \int_{-\infty}^{\infty} e^{vx - \frac{v^2}{2b}} \varphi\left(y + \frac{a}{b}\log v\right)\frac{dv}{v}.$$

Såsom vilkor finna vi här efter samma method, som vi ofvan användt,

$$(27)\qquad \Big[e^{vx - \frac{v^2}{2b}} \varphi\left(y + \frac{a}{b}\log v\right) \Big]_{-\infty}^{\infty} = 0.$$

Andra Kapitlet.

Operationssymboler och definita integraler.

§ 5.

Vi hafva i det föregående sett, af hvilken nytta Operationskalkylen kan blifva för partiela differentialeqvationers integrering, samt att det största hinder, som uppställer sig mot dess användning i denna rigtning är svårigheten att finna den rätta tolkningen af de erhållna symboliska expressionerna. Så länge denna tolkning icke är funnen, har man naturligtvis af hela den föregående kalkylen icke den ringaste nytta. Så t. ex. är det af ringa eller intet intresse att få veta, det expressionen

(1) $$z = e^{bx\Delta^2}\varphi(y)$$

är en integral till eqvationen

(2) $$\frac{d^2z}{dx^2} = b^2\frac{d^4z}{dy^4};$$

ett sådant resultat är ju i sjelfva verket endast en omskrifning af den i (2) innehållna frågan. Först då man lyckats öfversätta uttrycket (1) på ett bekant språk, d. v. s. omsätta det i en bekant funktionsform, af hvad slag den vara må, först *då* är problemet fullständigt solveradt.

För att erhålla denna uttolkning, för att verkställa denna öfvergång till en bekant funktionsform, ligger nu *en* utväg särdeles nära till hands. Vi hafva sett, att en Operationssymbol förhåller sig under vissa omständigheter såsom en konstant; det kan således ock med goda skäl sättas i fråga, om den icke måhända gör det äfven vid *de* kalkyler och operationer, förmedelst hvilka definita integraler evalueras, eller m. a. o. det kan med skäl sättas i fråga, om man icke har rättighet att i en definit integral utbyta en ingående konstant mot en operationssymbol. Vore det så, så vore visserligen ock med detsamma nyckeln till de symboliska expressionernas tolkning funnen. Man behöfde nemligen då, för att finna betydelsen af en obekant symbolisk funktionsform $f(D)$, endast uppsöka en integral, sådan som t. ex.

(3) $$\int_{v_1}^{v_2} e^{av}F(v)dv = f(a),$$

samt deruti införa D i stället för a. Hvilken stor nytta man i dylikt fall skulle kunna draga af sådana formler, som t. ex. de bekanta *Fourier*'ska dubbelintegralerna, inses lätt.

Sålunda förhåller det sig emedlertid *icke*, och införandet af operationssymboler i stället för konstanter i en definit integral är i sjelfva verket — såsom vi ock förut antydt — ett ganska vådligt företag. Anledningarne dertill, att de på en dylik väg erhållna resultater ofta äro, om ej alldeles oriktiga, så åtminstone underkastade högst betydliga inskränkningar i afseende på sin giltighet, äro måhända flerfaldiga, men *en* — och sannolikt den mest betydande — vilja vi här påpeka. Vi kunna nemligen i allmänhet anse en definit integrals evaluering bestå af de tvenne särskilda momenterna: 1:o) den indefinita integrationen och 2:o) insättandet af integrations-gränserna i stället för variabeln. Det är just vid denna sednare operation, som de i funktionen ingående konstanterna ofta spela en helt annan rôl än derivationssymbolerna göra; ty ehuru dessa sednare *i sjelfva kalkylen* förhålla sig på samma sätt som de förra, så är det dock ingalunda säkert, att de värden, en med någon eller några konstanter utrustad funktion antager för vissa valörer af den ingående variabeln, skola blifva oförändrade, om man utbyter någon af konstanterna mot en symbol. Vi möta således här en svårighet, på visst sätt analog med den, som i sjelfva verket utgör det förnämsta hindret för den s. k. *homographiska* methodens användning inom den högre geometrien. Vid den homographiska transformationen bibehållas nemligen, som man vet, figurernas *deskriptiva* egenskaper, men deremot icke alltid deras *metriska*.

För att med ett exempel förtydliga det sagda, vilja vi betrakta den definita integralen

$$(4) \qquad \int_0^\infty e^{-av}\,dv = \frac{1}{a}, \qquad (a>0)$$

hvars hela evaluering kan i korthet uttryckas sålunda:

$$(5) \qquad \int_0^\infty e^{-av}\,dv = \Big|_0^\infty \int e^{-av}\,dv = \Big|_\infty^0 \frac{e^{-av}}{a} = \frac{1}{a} - 0 = \frac{1}{a}.$$

Införa vi nu aD i stället för a, samt multiplicera med $\varphi(x)$, så blir visserligen

$$(6) \qquad \int_0^\infty e^{-avD}\varphi(x)\,dv = \Big|_0^\infty \int e^{-avD}\varphi(x)\,dv = \Big|_{v=\infty}^{v=0} \frac{e^{-avD}}{aD}\varphi(x),$$

eller, på vanligt språk öfversatt,

$$(7)\quad \int_0^{\infty}\varphi(x-av)\,dv = \Big[^{\infty}_{0}\int\varphi(x-av)\,dv = \Big[^{v=0}_{v=\infty}\frac{1}{a}\int\varphi(x-av)\,dx,$$

men vid insättandet af gränsen ∞ blir

$$\frac{e^{-avD}}{aD}\varphi(x) \quad \text{eller} \quad \frac{1}{a}\int\varphi(x-av)\,dx$$

ingalunda alltid noll, såsom fallet var med $\frac{e^{-av}}{a}$. Är deremot funktionen $\varphi(x)$ så beskaffad, att man har

$$(8)\qquad \varphi(-\infty)=0,$$

så eger man uppenbarligen rättighet att äfven i fjerde och femte membrum af (5), således ock i (4), insätta aD i stället för a, samt erhåller derigenom formeln

$$(9)\qquad \int_0^{\infty}\varphi(x-av)\,dv = \frac{1}{a}\int\varphi(x)\,dx.$$

§ 6.

Denna formel (5, 9) hafva vi nu härledt ur (5, 4) genom att genomgå alla de operationer, som för denna sistnämnda integrals evaluering varit nödvändiga, samt undersöka, *om* och *under hvilka förbehåll* dessa samma operationer låta utföra sig på den symboliska expression, som erhålles genom att utbyta a mot aD. Det skulle visserligen kunna tyckas, som vore denna *direkta* method den riktiga och bästa att följa vid *alla* dylika undersökningar. *Så* hafva vi emedlertid i det följande *icke* gått till väga. För det första är det nemligen i allmänhet vida lättare att *a posteriori* verifiera de erhållna resultaterna. Så kunna vi t. ex. göra med (5, 9). Denna formel är ju alldeles likabetydande med

$$(1)\qquad aD\int_0^{\infty}\varphi(x-av)\,dv = \varphi(x);$$

och att denna likhet är sann, såvida vilkoret

$$(2)\qquad \varphi(-\infty)=0$$

är uppfyldt, inse vi straxt genom att skrifva dess venstra membrum sålunda:

$$a\int_0^{\infty}\varphi'(x-av)dv \quad \text{eller} \quad \Big[_{\infty}^{0}\int\frac{d\varphi(x-av)}{dv}dv.$$

För det andra medför den ifrågavarande direkta methoden den olägenheten, att man ganska ofta vid användningen af densamma påträffar symboliska uttryck, hvilkas betydelse är alldeles obekant. Ville vi t. ex. behandla integralen

$$(3) \qquad \int_0^{\infty}\frac{dv}{a^2+v^2}=\frac{\pi}{2a} \qquad (a>0)$$

på samma sätt som (5, 4), så kunde vi antyda dess evaluering sålunda:

$$(4) \qquad \int_0^{\infty}\frac{dv}{a^2+v^2}=\Big[_0^{\infty}\int\frac{1}{a}\,\frac{\frac{dv}{a}}{1+\left(\frac{v}{a}\right)^2}=\Big[_0^{\infty}\frac{1}{a}\operatorname{arctg}\frac{v}{a}=\frac{\pi}{2a};$$

men skulle, om vi här ville utbyta a mot aD, få att göra med den symboliska expressionen

$$\operatorname{arctg}\frac{v}{aD}\,.\,\varphi(x),$$

hvars betydelse vi, åtminstone ännu så länge, icke känna.

Formeln (5, 9) hafva vi framställt endast i afsigt att gifva ett exempel på nödvändigheten och arten af de försigtighetsmått, som vid dylika operationer måste iakttagas. Den har naturligtvis i och för sig icke något vetenskapligt intresse för öfrigt. Detta torde deremot kanske i någon mån vara fallet med *den* formel, till hvars framställning vi nu vilja öfvergå, och af hvilken (5, 9) är endast ett enskildt fall, på samma sätt som (5, 4) är en specialitet af denna allmänna:

$$(5) \qquad \int_0^{\infty}e^{-av}v^{n-1}dv=\frac{\Gamma(n)}{a^n}\,^{1)}. \qquad (a>0)$$

Den nära frändskap, som eger rum mellan denna formel och (5, 4) (man kan ju, som bekant är, erhålla den förra ur den sednare

---

[1]) Se t. ex. *Moigno*, *Calcul Intégral;* 1:ère partie, pag. 79.

genom $n - 1$ successiva deriveringar i afseende på a), låter oss straxt på förhand ana, att vilkoret för, att vi i (5) skola få utbyta a mot aD, torde vara analogt med vilkoret för samma operations verkställande i formeln (5, 4). Så förhåller det sig ock i sjelfva verket.

Verkställa vi nemligen detta utbyte, så erhålles den ganska märkliga formeln

$$(6)\quad \int_0^\infty v^{n-1}\varphi(x-av)\,dv = \frac{\Gamma(n)}{a^n D^n}\varphi(x) = \frac{\Gamma(n)}{a^n}\int\int\int\ldots\varphi(x)\,dx^n,$$

hvars giltighet vi vilja bevisa genom en slutledning från n till $n+1$.

Vi skola således ådagalägga, att, om likheten (6) är en sanning, detta äfven är händelsen med

$$(7)\quad \int_0^\infty v^n\varphi(x-av)\,dv = \frac{\Gamma(n+1)}{a^{n+1}}\int\int\int\ldots\ldots\varphi(x)\,dx^{n+1}$$

$$= \frac{n\Gamma(n)}{a^{n+1}}\int\int\int\ldots\ldots\varphi(x)\,dx^{n+1}.$$

Denna sista formel är nu alldeles likabetydande med

$$(8)\quad D\int_0^\infty v^n\varphi(x-av)\,dv = \frac{n\Gamma(n)}{a^{n+1}}\int\int\int\ldots\ldots\varphi(x)\,dx^n,$$

hvilken, på grund af (6), kan skrifvas

$$(9)\quad \int_0^\infty v^n\varphi'(x-av)\,dv = \frac{n}{a}\int_0^\infty v^{n-1}\varphi(x-av)\,dv$$

eller

$$(10)\quad \int_0^\infty v^n\frac{d\varphi(x-av)}{dv}\,dv = -n\int_0^\infty v^{n-1}\varphi(x-av)\,dv.$$

Som nu det venstra membrum af denna likhet kan skrifvas sålunda:

$$\Big|_0^\infty v^n\varphi(x-av) - n\int_0^\infty v^{n-1}\varphi(x-av)\,dv,$$

så är härmed ådagalagdt, att (7) verkligen är en sanning, såvida

$$(11)\quad \Big|_0^\infty v^n\varphi(x-av)\ \text{är} = 0.$$

Emedan nu (6) gäller för $n = 1$ — den blir ju för denna n-valör identisk med (5, 9) — så gäller den ock för hvilket annat n som helst, dock endast så framt vilkoret (11) är uppfyldt.

Åtskilliga formler, analoga med (6) d. v. s. uttryckande en likhet mellan en multipel indefinit integral och en enkel definit, kunna uppställas, men emedan de vid desamma fästade vilkor, analoga med (11), i hög grad inskränka deras giltighet och följaktligen äfven deras vetenskapliga betydelse, så vilja vi nu icke uppehålla oss dermed, helst som vi längre fram skola göra bekantskap med tvenne formler af denna art, hvilkas giltighet är mycket vidsträcktare.

§ 7.

I nära sammanhang med integralen i (5, 4) stå, såsom bekant är, de båda

$$\left.\begin{aligned} &(1) \qquad \int_0^\infty e^{-av} \cos bv\, dv = \frac{a}{a^2+b^2}, \\ &(2) \qquad \int_0^\infty e^{-av} \sin bv\, dv = \frac{b}{a^2+b^2}. \end{aligned}\right\} \qquad (a > 0)$$

Införa vi här först aD i stället för a, samt multiplicera med $\varphi(x)$, så blifva integralerna i de båda venstra membra respektive

$$(3) \qquad \int_0^\infty \varphi(x - av) \cos bv\, dv,$$

$$(4) \qquad \int_0^\infty \varphi(x - av) \sin bv\, dv;$$

och de båda högra membra

(5) $\dfrac{aD}{a^2D^2 + b^2}\,\varphi(x)$, låt vara y; samt

(6) $\dfrac{b}{a^2D^2 + b^2}\,\varphi(x)$, låt vara z.

y och z skola således satisfiera hvarsin af de båda differentialeqvationerna

$$(7) \qquad a^2 \frac{d^2y}{dx^2} + b^2 y = a\varphi'(x),$$

$$(8) \qquad a^2 \frac{d^2z}{dx^2} + b^2 z = b\varphi(x);$$

och vi vilja nu tillse, huruvida integralerna (3) och (4) verkligen hafva denna egenskap.

Af likheten

$$(9) \qquad y = \int_0^\infty \varphi(x - av) \cos bv \, dv$$

följer naturligtvis

$$(10) \qquad a^2 \frac{d^2y}{dx^2} = a^2 \int_0^\infty \varphi''(x - av) \cos bv \, dv,$$

hvilken eqvations sednare membrum kan förmedelst delvis integration bringas till

$$(11) \quad a\Big[\varphi'(x - av) \cos bv\Big]_\infty^0 + b\Big[\varphi(x - av) \sin bv\Big]_0^\infty - b^2 \int_0^\infty \varphi(x - av) \cos bv\, dv;$$

och af detta uttryck i förening med (9) inses, att (3) verkligen är en solution till (7), såvida $\varphi(x)$ och $\varphi'(x)$ äro så beskaffade, att de försvinna, då den ingående variabeln blir oändligt stor och negativ.

På alldeles analogt sätt kan man ock visa, att (4) är en solution till (8), såvida samma vilkor är uppfyldt.

Vi införa nu bD i stället för b i (1) och (2), samt multiplicera med $\varphi(x)$. De båda integralerna i de venstra membra blifva då respektive

$$(12) \qquad \int_0^\infty e^{-av} \frac{\varphi(x + bvi) + \varphi(x - bvi)}{2} dv,$$

$$(13) \qquad \int_0^\infty e^{-av} \frac{\varphi(x + bvi) - \varphi(x - bvi)}{2i} dv;$$

och de båda högra membra

(14) $$\frac{a}{a^2+b^2D^2}\varphi(x),$$ låt vara t; och

(15) $$\frac{bD}{a^2+b^2D^2}\varphi(x),$$ låt vara u.

t och u skola således satisfiera hvarsin af de båda differentialeqvationerna

(16) $$b^2\frac{d^2t}{dx^2}+a^2t=a\varphi(x),$$

(17) $$b^2\frac{d^2u}{dx^2}+a^2u=b\varphi'(x);$$

och vi vilja alltså tillse, huruvida integralerna (12) och (13) hafva denna egenskap.

Af likheten

(18) $$t=\int_0^\infty e^{-av}\frac{\varphi(x+bvi)+\varphi(x-bvi)}{2}dv$$

följer naturligtvis

(19) $$b^2\frac{d^2t}{dx^2}=b^2\int_0^\infty e^{-av}\frac{\varphi''(x+bvi)+\varphi''(x-bvi)}{2}dv;$$

och emedan man ju har

(20) $$\frac{d}{dv}\frac{\varphi'(x+bvi)-\varphi'(x-bvi)}{2}=bi\frac{\varphi''(x+bvi)+\varphi''(x-bvi)}{2},$$

samt

(21) $$\frac{d}{dv}\frac{\varphi(x+bvi)+\varphi(x-bvi)}{2}=bi\frac{\varphi'(x+bvi)-\varphi'(x-bvi)}{2},$$

så kan uppenbarligen det sednare membrum af (19) förmedelst delvis integration bringas till

(22) $$bi\Big[e^{-av}\frac{\varphi'(x+bvi)-\varphi'(x-bvi)}{2}\Big]_\infty^0+a\Big[e^{-av}\frac{\varphi(x+bvi)+\varphi(x-bvi)}{2}\Big]_\infty^0-$$
$$-a^2\int_0^\infty e^{-av}\frac{\varphi(x+bvi)+\varphi(x-bvi)}{2}dv;$$

och af detta uttryck i förening med (18) inses nu, att (12) verkligen är en solution till (16), såvida allenast $\varphi(x)$ och $\varphi'(x)$ äro så beskaffade, att de båda

$$\left.\begin{array}{l}\lim\limits_{(v=\infty)}\left[e^{-av}\dfrac{\varphi'(x+bvi)-\varphi'(x-bvi)}{2}\right] \\ \text{och} \\ \lim\limits_{(v=\infty)}\left[e^{-av}\dfrac{\varphi(x+bvi)+\varphi(x-bvi)}{2}\right]\end{array}\right\} \text{äro} = 0.$$

På alldeles analogt sätt kan man ock visa, att (13) är en solution till (17), såvida tvenne dylika vilkor äro uppfyllda.

§ 8.

Efter dessa förberedande undersökningar vilja vi nu sysselsätta oss med uttolkningen af de symboliska expressioner, vi i § 2 funnit såsom solutioner till de partiela differential-eqvationerna (9), (11), (13), (17), och (19) dersammastädes.

För detta ändamål vilja vi till en början söka valören af den definita integralen

(1) $$\int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2-\frac{b^2x^2}{4v^2}}\,dv\,, \qquad (b \text{ och } x \text{ positiva})$$

hvilken vi tills vidare beteckna med I. Sätta vi

(2) $$e^{-\frac{b^2x^2}{4v^2}} = V,$$

så är naturligtvis

(3) $$I = \int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2}\,V dv\,;$$

och af (2) erhålles

(4) $$\frac{dV}{dx} = -\frac{b^2x}{2v^2}V,$$

(5) $$\frac{d^2V}{dx^2} = \frac{b^4x^2}{4v^4}V - \frac{b^2}{2v^2}V,$$

(6) $$\frac{dV}{dv} = \frac{b^2x^2}{2v^3}V.$$

Af de båda sednare eqvationerna finna vi

$$(7) \qquad \frac{d^2V}{dx^2} = \frac{b^2}{2v}\frac{dV}{dv} - \frac{b^2}{2v^2}V.$$

Emedan funktionen under integraltecknet i (1) är kontinuerlig, så hafva vi rättighet att vid integralens I derivering i afseende på x derivera under integraltecknet och finna således, på grund af (7),

$$(8) \qquad \frac{d^2I}{dx^2} = \int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2}\frac{d^2V}{dx^2}dv = \frac{b^2}{2}\int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2}\frac{dV}{dv}\frac{dv}{v} - \frac{b^2}{2}\int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2}V\frac{dv}{v^2}.$$

Den förra af de båda termerna i det sista membrum kan genom delvis integration skrifvas

$$(9) \qquad \frac{b^2}{2}\Big[e^{-v^2}\frac{V}{v}\Big]_{-\infty}^{\infty} - \frac{b^2}{2}\int_{-\infty}^{\infty} V\frac{d}{dv}\left(\frac{e^{-v^2}}{v}\right)dv$$

eller

$$(10) \qquad \frac{b^2}{2}\Big[e^{-v^2}\frac{V}{v}\Big]_{-\infty}^{\infty} + \frac{b^2}{2}\int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2}V\frac{dv}{v^2} + b^2\int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2}V\,dv.$$

Den första termen i denna expression är uppenbarligen $= 0$. Insättas de båda andra i det sista membrum af (8), så reducerar sig denna formel till

$$(11) \qquad \frac{d^2I}{dx^2} = b^2I,$$

och således måste man hafva

$$(12) \qquad I = Ae^{bx} + Be^{-bx},$$

der A och B äro tvenne af x oberoende qvantiteter. Vi vilja nu söka bestämma dem.

Till en början är det tydligt, att A måste vara $= 0$. Ty om icke så vore, så skulle uppenbarligen det högra membrum af (12) blifva oändligt stort på samma gång som x, då deremot vår integral (1) naturligtvis försvinner för oändligt stor valör på denna qvantitet.

Vi hafva alltså

$$(13) \qquad \int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2-\frac{b^2x^2}{4v^2}}dv = Be^{-bx}.$$

Göra vi här $x = 0$, så blir

(14) $$\int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2} dv = B.$$

Men denna sistnämnda integral är[1] $= \sqrt{\pi}$, och man finner således till slut

(15) $$\int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2 - \frac{b^2x^2}{4v^2}} dv = \sqrt{\pi}\, e^{-bx}\text{[2]}.$$

Införa vi nu i stället för b symbolen $b\sqrt{\varDelta}$ och multiplicera med en arbiträr funktion af y, $f(y)$, så blir venstra membrum af förestående eqvation

(16) $$\int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2} e^{-\frac{b^2x^2\varDelta}{4v^2}} f(y)\, dv \quad \text{eller} \quad \int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2} f\left(y - \frac{b^2x^2}{4v^2}\right) dv,$$

och det högra

(17) $$\sqrt{\pi}\, e^{-bx\sqrt{\varDelta}} f(y),$$

d. v. s. just samma symboliska expression, som vi i § 2 hafva funnit vara en solution till eqvationen (9) dersammastädes. Vi vilja nu således tillse, om verkligen integralen (16) satisfierar denna partiela differential-eqvation.

Beteckna vi för korthets skull den mot V i (3) svarande funktionen $f\left(y - \frac{b^2x^2}{4v^2}\right)$ i (16) med f, så erhållas lätt följande med (4), (5), (6) och (7) analoga formler

(18) $$\frac{df}{dx} = -\frac{b^2x}{2v^2} f',$$

(19) $$\frac{d^2f}{dx^2} = \frac{b^4x^2}{4v^4} f'' - \frac{b^2}{2v^2} f',$$

[1]) Se t. ex. *Moigno*, *Calcul Intégral;* 1:ère partie, pag. 80.

[2]) Denna integral har äfven blifvit evaluerad af *Cauchy* uti *Journal de l'École Polytechnique*, T. 19, pag. 511.

(20) $$\frac{df'}{dv} = \frac{b^2x^2}{2v^3} f'',$$

(21) $$\frac{d^2f}{dx^2} = \frac{b^2}{2v} \frac{df'}{dv} - \frac{b^2}{2v^2} f'.$$

Beteckna vi vidare integralen (16) med z, så blir, under den vanliga förutsättningen,

(22) $$\frac{d^2z}{dx^2} = \int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2} \frac{d^2f}{dx^2} dv = \frac{b^2}{2.}\int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2} \frac{df'}{dv} \frac{dv}{v} - \frac{b^2}{2.}\int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2} f' \frac{dv}{v^2},$$

samt genom delvis integrering

(23) $$\frac{d^2z}{dx^2} = \frac{b^2}{2}\Big[e^{-v^2}\frac{f'}{v}\Big]_{-\infty}^{\infty} + b^2\int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2} f' \, dv.$$

Emedan man nu uppenbarligen har

(24) $$\Big[e^{-v^2}\frac{f'\left(y - \frac{b^2x^2}{4v^2}\right)}{v}\Big]_{-\infty}^{\infty} = 0,$$

samt

(25) $$\frac{dz}{dy} = \int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2} f'\left(y - \frac{b^2x^2}{4v^2}\right) dv,$$

så synes det af (23) och (25), att z verkligen satisfierar eqvationen (2, 9) eller

(26) $$\frac{d^2z}{dx^2} = b^2 \frac{dz}{dy}.$$

§ 9.

Af formeln (8, 15) vilja vi ock begagna oss för att finna betydelsen af det symboliska uttryck, vi funnit såsom solution till eqvationen (2, 17) eller

(1) $$\frac{d^2z}{dx^2} - 2a\frac{dz}{dx} = b\frac{dz}{dy}.$$

Införa vi i (8, 15) i stället för b symbolen $\sqrt{a^2 + b\Delta}$, multiplicera med en arbiträr funktion af y, $f(y)$, samt med e^{ax}, så blir denna sistnämnde formels högra membrum

(2) $$\sqrt{\pi}\, e^{ax} e^{-x\sqrt{a^2+b\Delta}} f(y)\,,$$

d. v. s. en af de i (2, 18) funna solutionerna till (1); det venstra membrum blir

(3) $$e^{ax}\int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2} e^{-\frac{(a^2+b\Delta)x^2}{4v^2}} f(y)dv \text{ eller } e^{ax}\int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2-\frac{a^2x^2}{4v^2}} f\left(y-\frac{bx^2}{4v^2}\right)dv\,,$$

och vi vilja nu således tillse, om denna expression verkligen satisfierar (1).

För detta ändamål sätta vi den mot V i (8, 3) svarande funktionen i (3)

(4) $$e^{-\frac{a^2x^2}{4v^2}} f\left(y-\frac{bx^2}{4v^2}\right) = W;$$

vidare

(5) $$\int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2}\, W\, dv = u\,,$$

samt sjelfva expressionen (3) eller

(6) $$e^{ax} u = z.$$

Af denna sista eqvation följer nu

(7) $$\frac{dz}{dx} = az + e^{ax}\frac{du}{dx}\,,$$

(8) $$\frac{d^2z}{dx^2} = a^2z + 2ae^{ax}\frac{du}{dx} + e^{ax}\frac{d^2u}{dx^2}\,,$$

och genom insättning häraf i venstra membrum af (1) blir detta helt enkelt

(9) $$e^{ax}\frac{d^2u}{dx^2} - a^2z.$$

Vidare finna vi följande med (4), (5), (6) och (7) i föregående § analoga formler

$$(10)\quad \frac{dW}{dx} = -\frac{a^2x}{2v^2}W - \frac{bx}{2v^2}\frac{dW}{dy},$$

$$(11)\quad \frac{d^2W}{dx^2} = \frac{a^4x^2}{4v^4}W + \frac{a^2bx^2}{2v^4}\frac{dW}{dy} + \frac{b^2x^2}{4v^4}\frac{d^2W}{dy^2} - \frac{a^2}{2v^2}W - \frac{b}{2v^2}\frac{dW}{dy},$$

$$(12)\quad \frac{d}{dv}\left(a^2W + b\frac{dW}{dy}\right) = \frac{a^4x^2}{2v^3}W + \frac{a^2bx^2}{v^3}\frac{dW}{dy} + \frac{b^2x^2}{2v^3}\frac{d^2W}{dy^2},$$

$$(13)\quad \frac{d^2W}{dx^2} = \frac{1}{2v}\frac{d}{dv}\left(a^2W + b\frac{dW}{dy}\right) - \frac{1}{2v^2}\left(a^2W + b\frac{dW}{dy}\right).$$

För att beräkna uttrycket för (9), måste vi först söka $\frac{d^2u}{dx^2}$. Af (5) erhålles, under den vanliga förutsättningen,

$$(14)\quad \frac{d^2u}{dx^2} = \int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2}\frac{d^2W}{dx^2}dv,$$

hvilken formel, på grund af (13), kan skrifvas

$$(15)\quad \frac{d^2u}{dx^2} = \frac{1}{2}\int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2}\frac{d}{dv}\left(a^2W + b\frac{dW}{dy}\right)\frac{dv}{v} - \frac{1}{2}\int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2}\left(a^2W + b\frac{dW}{dy}\right)\frac{dv}{v^2},$$

eller genom delvis integrering

$$(16)\quad \frac{d^2u}{dx^2} = \frac{1}{2}\Big[\frac{e^{-v^2}}{v}\left(a^2W + b\frac{dW}{dy}\right)\Big]_{-\infty}^{\infty} + a^2\int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2}W dv + b\int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2}\frac{dW}{dy}dv.$$

Emedan man nu uppenbarligen har

$$(17)\quad \Big[\frac{e^{-v^2}}{v}\left(a^2W + b\frac{dW}{dy}\right)\Big]_{-\infty}^{\infty} = 0,$$

samt

$$(18)\quad b\frac{dz}{dy} = be^{ax}\int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2}\frac{dW}{dy}dv,$$

så synes det af (9), (16) och (18), att vårt z d. v. s. expressionen (3) verkligen satisfierar differential-eqvationen (1).

Att vi förmedelst samma (8, 15) äfven kunna tolka det symboliska uttrycket

(19) $$e^{ax} e^{-x\sqrt{a^2 + c^2 + b\Delta}} f(y),$$

hvilket vi i § 2 hafva funnit såsom solution till eqvationen (19) dersammastädes eller

(20) $$\frac{d^2z}{dx^2} - 2a\frac{dz}{dx} = b\frac{dz}{dy} + c^2z,$$

är nu lätt ådagalagdt.

Införa vi nemligen i (8, 15) i stället för b symbolen $\sqrt{a^2 + c^2 + b\Delta}$, multiplicera med $f(y)$ och med e^{ax}, så blir denna formels högra membrum just expressionen (19), multiplicerad med $\sqrt{\pi}$, och det venstra

(21) $$e^{ax}\int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2} e^{-\frac{(a^2 + c^2 + b\Delta)x^2}{4v^2}} f(y)dv$$

eller, på vanligt språk öfversatt,

(22) $$e^{ax}\int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2 - \frac{a^2 + c^2}{4v^2}} f\left(y - \frac{bx^2}{4v^2}\right)dv,$$

och man kan nu efter samma förfaringssätt, som förut i denna § blifvit användt, öfvertyga sig om, att denna expression verkligen satisfierar (20).

§ 10.

Ännu återstå oss de symboliska expressionerna i (2, 12) och (2, 14) att uttolka.

För att blifva i stånd dertill, vilja vi till en början söka valören af den definita integralen

(1) $$\int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2 + 2v\sqrt{bx}}\, dv, \quad (b \text{ och } x \text{ af samma tecken})$$

hvilken vi tills vidare beteckna med I. Sätta vi

(2) $$e^{2v\sqrt{bx}} = V,$$

så är naturligtvis

(3) $$I = \int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2} V\,dv\,;$$

och af (2) erhålles

(4) $$\frac{dV}{dx} = vV\sqrt{\frac{b}{x}}\,,$$

(5) $$\frac{dV}{dv} = 2V\sqrt{bx}\,.$$

Derivera vi (3) i afseende på x, så erhålles, på grund af (4),

(6) $$\frac{dI}{dx} = \int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2} \frac{dV}{dx} dv = \sqrt{\frac{b}{x}} \int_{-\infty}^{\infty} ve^{-v^2} V\,dv = \frac{1}{2}\sqrt{\frac{b}{x}} \int_{\infty}^{-\infty} V\,d(e^{-v^2})\,;$$

eller genom delvis integration

(7) $$\frac{dI}{dx} = \frac{1}{2}\sqrt{\frac{b}{x}}\left[\Big[_{\infty}^{-\infty} e^{-v^2} V + \int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2} \frac{dV}{dv} dv\right],$$

eller, emedan

(8) $$\Big[_{\infty}^{-\infty} e^{-v^2} V \text{ är } = 0\,,$$

samt på grund af (5),

(9) $$\frac{dI}{dx} = b \int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2} V\,dv = bI.$$

Man har således

(10) $$I = Ae^{bx}\,,$$

der med A förstås en af x oberoende qvantitet. För att bestämma densamma, göra vi $x = 0$, då af (10) erhålles

(11) $$\int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2} dv = A.$$

Och som denna sista integral är $= \sqrt{\pi}$, blir alltså resultatet:

(12) $$\int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2 + 2v\sqrt{bx}}\,dv = \sqrt{\pi}\,e^{bx}\,{}^{1)}.$$

---

[1]) Denna integral har äfven blifvit evaluerad af *Poisson* uti *Théorie mathématique de la Chaleur*; pag. 74.

Införa vi nu i denna formel symbolen $b\Delta^2$ i stället för v, samt multiplicera med en arbiträr funktion af y, $f(y)$, så blir venstra membrum

$$(13)\qquad \int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2} e^{2v\Delta\sqrt{bx}} f(y)\,dv \quad \text{eller} \quad \int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2} f(y + 2v\sqrt{bx})\,dv\,,$$

och det högra

$$(14)\qquad \sqrt{\pi}\, e^{bx\Delta^2} f(y)\,,$$

d. v. s. just samma symboliska expression, som vi i § 2 hafva funnit vara en solution till eqvationen (11) dersammastädes. Vi vilja nu således tillse. om integralen (13) verkligen satisfierar denna partiela differential-eqvation.

Beteckna vi för korthets skull den mot V i (3) svarande funktionen $f(y + 2v\sqrt{bx})$ i (13) med f, så finna vi lätt följande med (4) och (5) analoga formler

$$(15)\qquad \frac{df}{dx} = v\sqrt{\frac{b}{x}}\, f'\,,$$

$$(16)\qquad \frac{df'}{dv} = 2\sqrt{bx}\, f''.$$

Beteckna vi vidare integralen (13) med z, så blir, under den vanliga förutsättningen,

$$(17)\qquad \frac{dz}{dx} = \int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2} \frac{df}{dx}\,dv = \sqrt{\frac{b}{x}} \int_{-\infty}^{\infty} v e^{-v^2} f'\,dv = \frac{1}{2}\sqrt{\frac{b}{x}} \int_{\infty}^{-\infty} f'\,d(e^{-v^2})\,;$$

samt följaktligen, genom delvis integrering,

$$(18)\qquad \frac{dz}{dx} = \frac{1}{2}\sqrt{\frac{b}{x}} \left[\Big[e^{-v^2} f' \Big]_{\infty}^{-\infty} + 2\sqrt{bx} \int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2} f''\,dv \right].$$

I händelse man nu har

$$(19)\qquad \Big[e^{-v^2} f'(y + 2v\sqrt{bx}) \Big]_{\infty}^{-\infty} = 0\,,$$

så blir, på grund af (18),

$$(20)\qquad \frac{dz}{dx} = b \int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2} f''\,dv = b\,\frac{d^2 z}{dy^2}.$$

Emedan nu denna sista integral är af alldeles samma form, som den i (13) förekommande, så är det tydligt, att den måste förhålla sig på samma sätt vid ännu en integrering, och att man således måste hafva

$$(21)\qquad \frac{d^2z}{dx^2} = b^2\int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2} f'''' \, dv = b^2 \frac{d^4z}{dy^4},$$

hvaraf synes, att vår funktion z verkligen satisfierar den ifrågavarande differential-eqvationen, såvida nemligen vilkoret (19) är uppfyldt.

Af formeln (12) vilja vi ock slutligen begagna oss för att finna tolkningen af det symboliska uttryck, vi erhållit såsom solution till den partiela differential-eqvationen (2, 13).

Detta symboliska uttryck är

$$(22)\qquad z = e^{(b\Delta^2 + c\Delta)x} f(y),$$

hvilket, såsom af det föregående numera lätt inses, måste vara likbetydande med

$$(23)\qquad z = \int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2} f(y + cx + 2v\sqrt{bx})\, dv.$$

För att visa, att denna sednare expression verkligen satisfierar (2, 13), derivera vi den i afseende på x och erhålla derigenom

$$(24)\qquad \frac{dz}{dx} = c\frac{dz}{dy} + \sqrt{\frac{b}{x}}\int_{-\infty}^{\infty} ve^{-v^2} f' \, dv.$$

Men genom delvis integration kan man nu på samma sätt som i den föregående undersökningen förvissa sig, att om vilkoret

$$(25)\qquad \Big[e^{-v^2} f'(y + cx + 2v\sqrt{bx})\Big]_{\infty}^{-\infty} = 0$$

är uppfyldt, så är

$$(26)\qquad \sqrt{\frac{b}{x}}\int_{-\infty}^{\infty} ve^{-v^2} f' \, dv = b\int_{-\infty}^{\infty} e^{-v^2} f'' \, dv = b\frac{d^2z}{dy^2}.$$

Följaktligen kan likheten (24) skrifvas

$$(27)\qquad \frac{dz}{dx} = c\frac{dz}{dy} + b\frac{d^2z}{dy^2};$$

och emedan $\frac{dz}{dy}$ och $\frac{d^2z}{dy^2}$ äro integraler af alldeles samma form som z, så måste de ock förhålla sig på samma sätt vid en ny derivering. Som nu af (27) följer

(28) $$\frac{d^2z}{dx^2} = c\,\frac{d\left(\frac{dz}{dy}\right)}{dx} + b\,\frac{d\left(\frac{d^2z}{dy^2}\right)}{dx},$$

så blir följaktligen

(29) $$\frac{d^2z}{dx^2} = c^2\frac{d^2z}{dy^2} + 2bc\frac{d^3v}{dy^3} + b^2\frac{d^4z}{dy^4},$$

hvilket skulle bevisas.

§ 11.

Såsom vi redan i inledningen nämnt, kan man genom detta slags undersökningar om operationssymbolers införande i definita integraler erhålla resultater, som icke blott äro af vigt för solutionen af partiela differentialeqvationer, utan äfven för sjelfva de definita integralernas theori. Några dylika resultater hafva vi redan framställt i §§ 6 och 7, och öfvergå nu till fortsättningen af samma ämne, dervid städse iakttagande samma försigtighetsmått som förut, nemligen att a posteriori verifiera de genom symbolers införande omedelbart erhållna resultaterna.

Vi taga de trenne välbekanta integralformlerna

(1) $$\int_0^\infty \frac{\sin av}{v}\,dv = \pm\frac{\pi}{2},$$ [1]

(det öfre eller nedre tecknet, alltefter som a är $>$ eller $<$ 0)

(2) $$\int_0^\infty \frac{\cos av}{b^2+v^2}\,dv = \frac{\pi}{2b}\,e^{-ab},$$ [2]

(3) $$\int_0^\infty \frac{v\sin av}{b^2+v^2}\,dv = \frac{\pi}{2}\,e^{-ab},$$ [2]

(2) och (3): (a och b positiva)

[1] Se t. ex. *Külp*, *Differential- und Integral-Rechnung*, S. 268.
[2] Ibid., S. 278.

införa i stället för a symbolen aD, samt multiplicera med en arbiträr funktion af x, $f(x)$. Derigenom erhållas följande trenne nya relationer:

$$(4)\quad \int_0^\infty \frac{f(x+avi)-f(x-avi)}{2i}\frac{dv}{v} = \pm\frac{\pi}{2}f(x), \qquad (a \gtrless 0)$$

(det öfre eller nedre tecknet, alltefter som a är $>$ eller <0)

$$(5)\quad \int_0^\infty \frac{f(x+avi)+f(x-avi)}{2}\frac{dv}{b^2+v^2} = \frac{\pi}{2b}f(x-ab),$$

$$(6)\quad \int_0^\infty \frac{f(x+avi)-f(x-avi)}{2i}\frac{v\,dv}{b^2+v^2} = \frac{\pi}{2}f(x-ab).$$

(a och b positiva)

För att verifiera dessa formler sätta vi

$$(7)\quad f(x) = F(e^x) = F(y),$$

samt antaga, att denna sista funktion är synektisk, åtminstone för alla y-valörer med modyl under en viss gräns, och följaktligen för dessa valörer låter utveckla sig i serie, fortgående efter de stigande digniteterna af y. Man har då

$$(8)\quad F(y) = \mathop{S}_0^\infty a_n y^n,$$

eller, som är detsamma,

$$(9)\quad f(x) = \mathop{S}_0^\infty a_n e^{nx},$$

samt genom införande af en komplex variabel

$$(10)\quad \frac{f(x+avi)-f(x-avi)}{2i} = \mathop{S}_0^\infty a_n e^{nx}\sin anv.$$

Multiplicera vi här å ömse sidor med $\frac{dv}{v}$ och integrera mellan 0 och ∞, så erhålles

$$(11)\quad \int_0^\infty \frac{f(x+avi)-f(x-avi)}{2i}\frac{dv}{v} = \mathop{S}_0^\infty a_n e^{nx}\int_0^\infty \frac{\sin anv}{v}dv$$

$$= \pm\frac{\pi}{2}\mathop{S}_0^\infty a_n e^{nx} \qquad (a \gtrless 0)$$

$$= \pm\frac{\pi}{2}f(x),$$

hvilket skulle bevisas.

På alldeles samma sätt kan man verifiera formlerna (5) och (6), såvida samma förbehåll, nemligen att $f(x)$ låter utveckla sig efter de stigande digniteterna af e^x, är uppfyldt.

§ 12.

Samma förbehålls uppfyllande måste vi ock fordra för rigtigheten af de formler, vi gå att i denna § framställa, och hvilka vi i inledningen benämnt reversionsformler af definita integraler. Vi förstå dermed sådana, i hvilka under integral-tecknet en arbiträr funktion förekommer, och der man genom att på den definita integralen utföra vissa operationer erhåller tillbaka just denna samma funktion.

I integralen

(1) $$\int_0^\infty \frac{e^{av}+e^{-av}}{e^{\frac{\pi v}{2}}+e^{-\frac{\pi v}{2}}}\,dv = \frac{1}{\cos a}$$ [1)]

införa vi aD i stället för a och multiplicera med en arbiträr funktion af x, $f(x)$. Derigenom erhålles

(2) $$\int_0^\infty \frac{f(x+av)+f(x-av)}{e^{\frac{\pi v}{2}}+e^{-\frac{\pi v}{2}}}\,dv = \frac{1}{\cos aD}f(x) = F(x),$$

och denna sista funktion, d. v. s. sjelfva den definita integralen, bör följaktligen vara så beskaffad, att man har

(3) $$\cos aD\,.\,F(x) = f(x)$$

eller med andra ord

(4) $$\frac{F(x+ai)+F(x-ai)}{2} = f(x).$$

För att bevisa, att så verkligen förhåller sig, antaga vi $f(x)$ utvecklad efter de stigande digniteterna af e^x, korteligen

(5) $$f(x) = \mathop{S}_0^\infty b_n e^{nx}.$$

1) Evaluerad af *Raabe* i *Crelle's* Journal, T. XLII, pag. 348.

Då är ock

(6) $$f(x+av)+f(x-av)=\mathop{\mathrm{S}}_0^\infty b_n\left(e^{n(x+av)}+e^{n(x-av)}\right),$$

samt, om vi multiplicera med

(7) $$\frac{dv}{e^{\frac{\pi v}{2}}+e^{-\frac{\pi v}{2}}}$$

och integrera mellan 0 och ∞,

(8) $$F(x)=\int_0^\infty \frac{f(x+av)+f(x-av)}{e^{\frac{\pi v}{2}}+e^{-\frac{\pi v}{2}}}dv=\mathop{\mathrm{S}}_0^\infty b_n e^{nx}\int_0^\infty \frac{e^{anv}+e^{-anv}}{e^{\frac{\pi v}{2}}+e^{-\frac{\pi v}{2}}}dv$$
$$=\mathop{\mathrm{S}}_0^\infty \frac{b_n e^{nx}}{\cos an}.$$

Följaktligen är ock

(9) $$\frac{F(x+ai)+F(x-ai)}{2}=\mathop{\mathrm{S}}_0^\infty b_n e^{nx}\frac{e^{ani}+e^{-ani}}{2\cos an}$$
$$=\mathop{\mathrm{S}}_0^\infty b_n e^{nx}=f(x),$$

hvilket skulle bevisas.

Genom att på samma sätt behandla de tre integralerna

(10) $$\int_{-\infty}^\infty \frac{e^{-av}}{1+e^{-v}}dv=\frac{\pi}{\sin a\pi}\,[1], \qquad (a>0)$$

(11) $$\int_0^\infty \frac{\cos av}{e^{\frac{\pi v}{2}}+e^{-\frac{\pi v}{2}}}dv=\frac{1}{e^a+e^{-a}}\,[2],$$

(12) $$\int_0^\infty \frac{e^{\frac{\pi v}{2}}-e^{-\frac{\pi v}{2}}}{e^{\frac{\pi v}{2}}+e^{-\frac{\pi v}{2}}}\sin av\,dv=\frac{2}{e^a-e^{-a}}\,[2] \qquad (a>0)$$

---

[1]) *Bierens de Haan*, *Tables d'intégrales définies.* T. 40.

[2]) *Schlömilch*, *Analytische Studien.* II, § 19.

erhållas följande trenne satser, hvilkas bevis vi anse oss kunna utelemna, såsom alldeles analoga med det nyss använda:

(13) $$\int_{-\infty}^{\infty}\frac{f(x-av)}{1+e^{-v}}dv \text{ är } = \pi\Phi(x), \qquad (a>0)$$

der $\Phi(x)$ är så beskaffad, att man har

(14) $$\frac{\Phi(x+a\pi i)-\Phi(x-a\pi i)}{2i}=f(x);$$

vidare

(15) $$\int_{0}^{\infty}\frac{f(x+avi)+f(x-avi)}{e^{\frac{\pi v}{2}}+e^{-\frac{\pi v}{2}}}\frac{dv}{2} \text{ är } = \Psi(x),$$

hvilken sistnämnde funktion är så beskaffad, att man har

(16) $$\Psi(x+a)+\Psi(x-a)=f(x);$$

och för det tredje

(17) $$\int_{0}^{\infty}\frac{e^{\frac{\pi v}{2}}-e^{-\frac{\pi v}{2}}}{e^{\frac{\pi v}{2}}+e^{-\frac{\pi v}{2}}}\,\frac{f(x+avi)-f(x-avi)}{4i}dv = X(x), \qquad (a>0)$$

hvilken sistnämnde funktion är så beskaffad, att man har

(18) $$X(x+a)-X(x-a)=f(x);$$

allt under förutsättning, att $f(x)$ låter, åtminstone för alla ifrågakommande x-valörer, utveckla sig i oändlig serie, fortgående efter de stigande digniteterna af e^x.

§ 13.

Vi afsluta detta kapitel med framställandet af de tvenne formler, om hvilka vi i slutet af § 6 talat.

Genom att i en funktion af x, $f(x)$, införa en ny variabel y, förbunden med den förra genom relationen

(1) $$x=e^y,$$

erhåller man, på sätt *Boole* visat [1], likheten

$$(2)\quad \frac{1}{D^n}f(x)=\frac{1}{(\Delta-n+1)(\Delta-n+2)\ldots\ldots(\Delta-2)(\Delta-1)\Delta}e^{ny}f(e^y),$$

hvilken vi här taga till utgångspunkt.

I den välbekanta formeln

$$(3)\quad \Gamma(a+1)=a(a-1)(a-2)\ldots\ldots(a-n+1)\,\Gamma(a-n+1)$$ [2]

införa vi Δ i stället för a och skrifva den genom division sålunda:

$$(4)\quad \frac{1}{\Delta(\Delta-1)(\Delta-2)\ldots\ldots(\Delta-n+1)}=\frac{\Gamma(\Delta-n+1)}{\Gamma(\Delta+1)},$$

eller, genom multiplikation och division med $\Gamma(n)$,

$$(5)\quad \frac{1}{\Delta(\Delta-1)(\Delta-2)\ldots\ldots(\Delta-n+1)}=\frac{\Gamma(\Delta-n+1)\,\Gamma(n)}{\Gamma(\Delta+1)}\,\frac{1}{\Gamma(n)}.$$

Här vilja vi nu införa den andra af de *Euler*'ska integralerna, *Beta*-funktionen. Denna definieras, som bekant är, genom eqvationen

$$(6)\quad B(p,q)=\int_0^1 v^{p-1}(1-v)^{q-1}dv,$$ [3]

och dess båda vigtigaste egenskaper äro uttryckta i formlerna

$$(7)\quad B(p,q)=B(q,p),$$ [3]

$$(8)\quad B(p,q)=\frac{\Gamma(p)\,\Gamma(q)}{\Gamma(p+q)}.$$ [3]

Af (5) och (8) erhålles nu

$$(9)\quad \frac{1}{\Delta(\Delta-1)(\Delta-2)\ldots\ldots(\Delta-n+1)}=\frac{1}{\Gamma(n)}B(\Delta-n+1,n),$$

[1] *Differential Eqvations*, pag. 388.

[2] Se t. ex. *Schlömilch*, *Analytische Studien*. I, § 1.

[3] Se t. ex. *Külp*, *Differential- und Integral-Rechnung*, § 124.

samt häraf, på grund af (2) och (6),

$$(10)\qquad \frac{1}{D^n}f(x)=\frac{1}{\Gamma(n)}\int_0^1 v^{\Delta-n}(1-v)^{n-1}e^{ny}f(e^y)\,dv$$

eller, som är detsamma,

$$(11)\qquad \int\int\int\ldots\ldots f(x)\,dx^n=\frac{x^n}{\Gamma(n)}\int_0^1(1-v)^{n-1}f(vx)\,dv.$$

På grund af (7) kunna vi ock i stället för formeln (9) sätta

$$(12)\qquad \frac{1}{\Delta(\Delta-1)(\Delta-2)\ldots\ldots(\Delta-n+1)}=\frac{1}{\Gamma(n)}B(n,\Delta-n+1),$$

hvaraf erhålles, på samma sätt som nyss,

$$(13)\qquad \int\int\int\ldots\ldots f(x)\,dx^n=\frac{x^n}{\Gamma(n)}\int_0^1 v^{n-1}f[(1-v)x]\,dv.$$

För att nu verifiera dessa båda formler (11) och (13), vilja vi till en början bevisa den förra för $n=1$, d. v. s.

$$(14)\qquad \int f(x)\,dx=x\int_0^1 f(vx)\,dv.$$

Denna likhet skall ju, som bekant är, icke betyda någonting annat, än att derivatan af högra membrum, tagen i afseende på x, skall vara $= f(x)$. Att så i sjelfva verket är händelsen, finner man lätt genom att verkställa derivationen, hvarigenom man får

$$(15)\qquad \int_0^1 f(vx)dv+x\int_0^1 vf'(vx)\,dv\,^{1)},$$

samt genom delvis integration skrifva den sednare termen sålunda:

$$(16)\qquad \Big|_0^1 vf(vx)-\int_0^1 f(vx)\,dv.$$

[1]) Vi förutsätta, att $f(x)$ är kontinuerlig för alla ifrågakommande x-valörer.

För att vidare ådagalägga giltigheten af samma formel (11) i dess allmänhet, begagna vi den vanliga slutledningsmethoden från n till $n+1$. Om således (11) antages vara en sanning, vilja vi ådagalägga, att detta äfven är händelsen med

$$(17) \qquad \int\int\int \ldots . f(x)\,dx^{n+1} = \frac{x^{n+1}}{\Gamma(n+1)}\int_0^1 (1-v)^n f(vx)\,dv\,,$$

eller m. a. o., att derivatan af denna sednare eqvations högra membrum, tagen i afseende på x, just är = högra membrum af (11). Verkställa vi denna derivation, så erhålles

$$(18) \qquad \frac{(n+1)x^n}{\Gamma(n+1)}\int_0^1 (1-v)^n f(vx)\,dv + \frac{x^{n+1}}{\Gamma(n+1)}\int_0^1 v(1-v)^n f'(vx)\,dv.$$

Den sednare termen kunna vi skrifva

$$(19) \qquad \frac{x^n}{\Gamma(n+1)}\int_0^1 v(1-v)^n \frac{df(vx)}{dv}\,dv\,,$$

eller genom delvis integration

$$(20) \qquad \frac{x^n}{\Gamma(n+1)}\left\{\Big[v(1-v)^n f(vx)\Big]_0^1 + \int_0^1 [(n+1)v-1](1-v)^{n-1} f(vx)\,dv\right\};$$

och om vi härtill lägga den förra termen af (18), så blir uppenbarligen resultatet

$$(21) \qquad \frac{x^n}{\Gamma(n)}\int_0^1 (1-v)^{n-1} f(vx)\,dv\,,$$

hvilket skulle bevisas.

Formeln (13) kan verifieras på alldeles analogt sätt.

Tredje Kapitlet.

Operationssymboler och Serier.[1]

§ 14.

För att finna betydelsen af det symboliska uttrycket

(1) $$e^{aD} f(x)$$

har man, som bekant är, gått till väga på följande sätt.

För alla möjliga a-valörer har man

(2) $$e^a = 1 + \frac{a}{1} + \frac{a^2}{2!} + \frac{a^3}{3!} + \frac{a^4}{4!} + \ldots\ldots$$

Införa vi här aD i stället för a, samt multiplicera med $f(x)$, så erhålles

(3) $$e^{aD} f(x) = f(x) + \frac{a}{1} f'(x) + \frac{a^2}{2!} f''(x) + \frac{a^3}{3!} f'''(x) + \ldots\ldots$$

Men högra membrum af denna eqvation är, enligt *Taylors* theorem, helt enkelt $= f(x + a)$. Man har således stort skäl att antaga

(4) $$e^{aD} f(x) = f(x + a),$$

eller, med andra ord, att anse $f(x + a)$ såsom verkliga betydelsen af det symboliska uttrycket $e^{aD} f(x)$. Att denna uppfattning i sjelfva verket är den rätta, har erfarenheten sedermera allt framgent visat.

Se vi saken från en annan synpunkt, kunna vi ock betrakta sjelfva den Taylorska serieformeln såsom erhållen helt enkelt genom utveckling af den symboliska funktionen (1) eller, som är detsamma, genom införande af symbolen aD i stället för a i den välbekanta formeln (2). Detta inger oss helt naturligt den tanken, att måhända åtskilliga serieformler, analoga med den Taylorska, existera, hvilka kunna erhållas helt enkelt genom införande af en operationssymbol i några af de vanliga formlerna för funktioners utveckling i serie.

---

[1]) Till undvikande af oupphörliga omsägningar tillkännagifva vi här straxt i början af detta kapitel, att vi förutsätta alla deruti förekommande oändliga serier *konvergenta*.

Att så i sjelfva verket förhåller sig, vilja vi i detta kapitel söka visa, dervid alltid iakttagande samma försigtighetsmått som förut, nemligen att icke anse någon af de efter den nu i korthet antydda methoden erhållna formlerna såsom fullt tillförlitlig, innan vi a posteriori förvissat oss om densammas giltighet.

Vi begynna med den geometriska progressionen

$$(5)\qquad \frac{1-a^n}{1-a}=1+a+a^2+a^3+\ldots\ldots+a^{n-1}.$$

Den vanliga transformationen häraf ger formeln

$$(6)\qquad \frac{1-a^nD^n}{1-aD}f(x)=f(x)+af'(x)+a^2f''(x)+\ldots\ldots+a^{n-1}f^{(n-1)}(x),$$

hvars venstra membrum vi vilja söka öfversätta på vanligt språk.

Vi skrifva det till en början

$$(7)\qquad \frac{1}{1-aD}(1-a^nD^n)f(x)=\frac{1}{1-aD}\left[f(x)-a^nf^{(n)}(x)\right]$$

$$=\frac{1}{1-aD}F(x)=y.$$

För bestämmandet af y hafva vi således eqvationen

$$(8)\qquad (1-aD)y=F(x)$$

eller, som är detsamma,

$$(9)\qquad a\frac{dy}{dx}-y=-F(x),$$

hvilken ger

$$(10)\qquad y=-\frac{1}{a}e^{\frac{x}{a}}\int e^{-\frac{x}{a}}F(x)dx,$$

samt efter insättandet af uttrycket för $F(x)$

$$(11)\qquad y=\frac{1}{a}e^{\frac{x}{a}}\left[a^n\int e^{-\frac{x}{a}}f^{(n)}(x)dx-\int e^{-\frac{x}{a}}f(x)dx\right].$$

Formeln (6) blir således

$$(12)\qquad \frac{1}{a}e^{\frac{x}{a}}\left[a^{n}\int e^{-\frac{x}{a}}f^{(n)}(x)\,dx-\int e^{-\frac{x}{a}}f(x)\,dx\right]$$

$$=f(x)+af'(x)+a^{2}f''(x)+\ldots\ldots+a^{n-1}f^{(n-1)}(x),$$

och vi kunna helt lätt verifiera densamma genom en slutledning från n till $n+1$. Insättes nemligen deruti $n+1$ i stället för n, så blir det venstra membrum

$$(13)\qquad \frac{1}{a}e^{\frac{x}{a}}\left[a^{n+1}\int e^{-\frac{x}{a}}f^{(n+1)}(x)dx-\int e^{-\frac{x}{a}}f(x)dx\right],$$

hvilket genom delvis integration kan skrifvas

$$(14)\quad a^{n}f^{(n)}(x)+\frac{1}{a}e^{\frac{x}{a}}\left[a^{n}\int e^{-\frac{x}{a}}f^{(n)}(x)\,dx-\int e^{-\frac{x}{a}}f(x)\,dx\right],$$

hvaraf formelns sanning utan vidare inses, i betraktande deraf, att dess giltighet för $n=1$ är ögonskenlig.

Förmedelst (12) kan man sannolikt äfven erhålla uttryck för summan af en *oändlig* serie af samma form som den här behandlade, men vi föredraga likväl att framställa en dylik seriesumma under den elegantare form, som i följande § meddelas.

§ 15.

Likheten

$$(1)\qquad \frac{1}{1-a}=1+a+a^{2}+a^{3}+\ldots\ldots$$

gäller, som bekant är, för hvarje a, numeriskt <1.

Behandla vi denna formel på vanligt sätt, så ger den

$$(2)\qquad \frac{1}{1-aD}f(x)=f(x)+af'(x)+a^{2}f''(x)+a^{3}f'''(x)+\ldots\ldots$$

För att tolka venstra membrum, erinra vi oss formeln

$$(3)\qquad \int_{0}^{\infty}e^{-bv}\,dv=\frac{1}{b},\qquad (b>0)$$

införa deruti $1 - aD$ i stället för b och multiplicera med $f(x)$. Derigenom erhålles

$$(4) \qquad \int_0^\infty e^{-v} f(x+av)\,dv = \frac{1}{1-aD} f(x),$$

och af (2) och (4) följer således

$$(5) \qquad \int_0^\infty e^{-v} f(x+av)\,dv = f(x) + af'(x) + a^2 f''(x) + a^3 f'''(x) + \ldots\ldots$$

För att verifiera denna formel utveckla vi $f(x+av)$ efter Taylors theorem och erhålla sålunda

$$(6) \qquad f(x+av) = \mathop{S}_0^\infty \frac{a^n v^n}{n!} f^{(n)}(x).$$

Här multiplicera vi å ömse sidor med $e^{-v}dv$ och integrera mellan 0 och ∞, då vi, i stöd af den bekanta formeln

$$(7) \qquad \int_0^\infty e^{-v} v^n\,dv = n!,$$

erhålla likheten (5).

Så generel denna sistnämnde formel än kan synas vara, är den dock blott ett specielt fall af denna:

$$(8) \qquad \frac{1}{\Gamma(b)} \int_0^\infty e^{-v} v^{b-1} f(x-av)\,dv = f(x) - \frac{b}{1} af'(x) + \frac{b(b+1)}{2!} a^2 f''(x) - \\ - \frac{b(b+1)(b+2)}{3!} a^3 f'''(x) + \ldots\ldots, \qquad (b>0)$$

hvilken erhålles genom att på vanligt sätt behandla likheten

$$(9) \qquad \frac{1}{(1+a)^b} = 1 - \frac{b}{1} a + \frac{b(b+1)}{2!} a^2 - \frac{b(b+1)(b+2)}{3!} a^3 + \ldots\ldots, \qquad (a^2<1)$$

samt tolka det dervid erhållna venstra membrum förmedelst formeln

$$(10) \qquad \int_0^\infty e^{-cv} v^{b-1}\,dv = \frac{\Gamma(b)}{c^b}. \qquad (b \text{ och } c \text{ positiva})$$

Formeln (8) kan för öfrigt verifieras på samma sätt som (5).

Ur (8) kan man nu uppenbarligen erhålla (5) genom att göra $b=1$, samt i stället för a sätta $-a$. Bibehåller man deremot $+a$, så erhålles ur (8) genom samma specifikation af b formeln

$$(11)\quad \int_0^\infty e^{-v} f(x-av)\,dv = f(x) - af'(x) + a^2 f''(x) - a^3 f'''(x) + \ldots\ldots$$

Vi kunna slutligen integrera dessa båda formler (5) och (11) i afseende på a mellan gränserna 0 och a. Derigenom erhålles, om den indefinita integralen till $f(x)$ utmärkes med $F(x)$,

$$(12)\quad \int_0^\infty e^{-v} \frac{F(x+av)-F(x)}{v}\,dv = \frac{a}{1}F'(x) + \frac{a^2}{2}F''(x) + \frac{a^3}{3}F'''(x) + \ldots\ldots,$$

$$(13)\quad \int_0^\infty e^{-v} \frac{F(x)-F(x-av)}{v}\,dv = \frac{a}{1}F'(x) - \frac{a^2}{2}F''(x) + \frac{a^3}{3}F'''(x) - \ldots\ldots,$$

hvilka båda serier äro analoga med hvarsin af de följande:

$$(14)\quad \log\left(\frac{1}{1-a}\right) = \frac{a}{1} + \frac{a^2}{2} + \frac{a^3}{3} + \frac{a^4}{4} + \ldots\ldots,$$

$$(15)\quad \log(1+a) = \frac{a}{1} - \frac{a^2}{2} + \frac{a^3}{3} - \frac{a^4}{4} + \ldots\ldots$$

Den stora vidd, till hvilken vår afhandling redan vuxit, nödgar oss att här stadna. Det ligger för öppen dag, hvart en fortsättning af de undersökningar, med hvilka vi i det sista kapitlet sysselsatt oss, *närmast* leder, nemligen till generella serieformler, hvilka förhålla sig på samma sätt till de vanliga arcussinus- och arcustangens-serierna, som den Taylorska formeln till exponential-serien. Vi hafva ock i sjelfva verket funnit dylika formler, men underlåta att här framställa dem, dels för det redan hårdt anlitade utrymmets skull, dels emedan hvarje Mathematiker, som med uppmärksamhet genomläst vår uppsats,

torde lätt nog kunna af sig sjelf finna dem. En vigtigare och tacksammare uppgift, till hvilken vi hoppas att framdeles få återkomma, vore det visserligen att med ledning af hittills funna resultater söka undanrödja den förnämsta svårighet, som motställer sig operationssymbolernas tolkning, *den* svårighet nemligen, på hvilken vi här ofvan fästat uppmärksamheten. Huruvida några undersökningar i denna riktning finnas offentliggjorda, är oss alldeles obekant; visst är, att vi hafva med intresse, ehuru förgäfves, eftersökt sådana.

KOMET VI

1863.

AF

P. G. Rosén.

UPSALA,
KONGL. AKAD. BOKTRYCKERIET, 1867.

Komet VI 1863,

af

P. G. Rosén.

Då den under de sednare decennierna ständigt växande mängden af upptäckter och observationer i hög grad ökat arbetet på Astronomiens fält synnerligast till följd derutaf, att beräkningen af planeters och kometers banor kräfver ej obetydlig tid, så har behofvet af arbetskrafter mer och mer gjort sig gällande. Då härtill kommer, att vi för ett ganska ringa antal af de kometer, som kretsa i vårt solsystem, äga banbestämningar, har jag ansett det icke vara utan vigt att söka i någon mån bidraga till förökandet af det material, hvarigenom enheten och harmonien mellan dessa hvarandra korsande banor i en kommande tid torde kunna upptäckas. Att valet härvid träffat just den komet, som utgör föremålet för denna afhandling, har sin grund dels deruti, att en banbestämning för densamme, stödjande sig på samtliga observationerna, ännu icke blifvit verkstäld, dels i den omständigheten, att ett temligen rikt observationsmaterial i förening med den långa tidrymd, hvarunder kometen observerades, låtit mig hoppas, att goda elementer skulle på densamma kunna erhållas.

§ 1.

Den ifrågavarande kometen upptäcktes i stjernbilden Lejonet den 9 Oktober 1863 af en astronomisk dilettant Bäcker i Nauen. Under sin apparition tog den, utgående från den nyssnämnda stjernbilden, sin apparenta väg genom Jagthundarne, Bootes, Hercules, Räfven och Pilen in i Delphinen, hvarefter den ej vidare observerades, oaktadt läget ej tyckes hafva lagt oöfvervinnerliga hinder i vägen för fortsatta observationer.

Vid dess upptäckt hade den utseendet af en liten töckenartad nebulosa med en något excentrisk förtätning. Kärnan visade sig i November månad såsom en stjerna af 11:te storleken, tilltog i ljusstyrka

in i December till nära 9:de, hvilken den dock aldrig öfversteg, aftog sedan och var vid Januari månads slut af 12:te storleken.

Töckenomhöljets märkbara diameter var icke obetydlig, såsom man kan se af följande observationer:

			App.diam.	Geogr. mil	Observatör.
1863	Nov.	6	5′	45500	Schmidt
	„	14	3′ 4″	26200	„
	„	17	4′ 48″	39800	„
	Dec.	2	1′	7800	Romberg
1864	Jan.	24	2′	21700	Schultz
	Mars	7	3′ 8″	40100	Schmidt,

hvaremot svansen, äfven då den hade sin största utsträckning, aldrig öfversteg 30′. Dessa observationer tyckas föröfrigt bekräfta det faktum, som otvifvelaktigt visat sig äga rum vid flera kometer, nemligen att töckenomhöljet vid kometens närmande till solen sammandrager sig och vid aflägsnandet åter utvidgar sig. Att man likväl här ej kan vänta full öfverensstämmelse eller skönja någon lag för variationen af töckenomhöljets diameter, är lätt att inse, om man betänker den ovisshet, hvarmed observationer af sådan natur som de ifrågavarande måste vara behäftade till följd derutaf, att töckenomhöljets kanter aldrig visa sig skarpt begränsade.

Denna komet hör för öfrigt till de få, med afseende på hvilka man har data för undersökning af den frågan, huruvida kometsvansen kan hafva en afvikelse utur banplanet eller icke. Valz [1]) har medelst observationer anställda af Krüger [2]) ungefär vid den tiden, då jorden gick genom kometbanans plan — ett observationsläge, som tydligen i de flesta fall är det mest gynnsamma för anställande af dylika iakttagelser — gjort en bestämning af denna afvikelse och funnit den uppgå till 1° 29′, men då man dels ej känner observationsfelets belopp dels den af Tempel samma år i Marseille upptäckta kometen (Komet IV 1863) visar några dagar förut, under föröfrigt ovanligt likartade omständigheter med afseende på rörelse och läge, en afvikelse af 33′ [3]) åt motsatt håll, så torde man ej kunna tillerkänna Valz' bestämning någon större vigt.

En annan omständighet, som också gjorde denna komet till föremål för någon uppmärksamhet, var den, att han såväl i optiskt

1) Comptes Rendus. LVIII. 19.

2) Astr. Nachr. 1467.

3) Riktigare vore 1° 33′ i öfverensstämmelse med den af Krüger förordade korrektionen för observationerna före den 1 Januari 1864.

som fysiskt hänseende stod ganska nära den nyssnämnda af Tempel upptäckta, hvilket tillsammans med några likheter i afseende på elementerna och rörelsen låter Valz[1]) förmoda att något analogt med hvad som inträffade med Bielas komet här kunde hafva egt rum. Oppolzer[2]) anmärker dock med rätta, att detta närmande vore att anse såsom en blott tillfällighet, enär båda kropparne gingo i nästan paraboliska banor med perihelier nära 90° aflägsna ifrån hvarandra.

§ 2.

Det första steget för bestämmandet af kometens bana blef att beräkna en jemförelse-efemerid omfattande hela den tidrymd, under hvilken kometen observerades. Sex elementsystemer funnos redan beräknade, af hvilka dock de flesta äro mindre noggranna, hufvudsakligen till följd af den korta tidrymd, som de till grund liggande observationerna omfatta. De som bäst satisfiera alla observationerna, äro de af Oppolzer och Engelmann beräknade, af hvilka jag valde den sednares, emedan jag i "Refractors-Beobachtungen in Upsala" hade tillfälle att se deras obetydliga afvikelse från observationerna.

Dessa i Astronomische Nachrichten № 1453 angifna paraboliska elementer stödja sig på trenne Leipziger observationer: 1863 Oct. 11, Nov. 9 och Dec. 8, omfattande en tidrymd af 57 dagar, samt hafva följande utseende:

Engelmanns Elementer.

T = 1863 Dec. 29,21669 Berl. m. tid.
π = 183° 8′ 9″,9 } M. Eqv. 1864,0.
Ω = 105 1 53,7 }
i = 83 18 57,9
$\log q$ = 0,118282.
Rörelse direkt.

Utur detta elementsystem beräknade jag med användande af Berliner Jahrbuch och de Barkerska tabellerna följande stränga efemerid, som gäller för 0^h Berliner medeltid och innehåller kometens sanna geocentriska koordinater i afseende på sanna equatorn, Briggiska logarithmen för hans afstånd från jorden, samt aberrationstiden:

1) Comptes Rendus LVIII. 8.
2) Astr. Nachr. 1456.

0h Berl. m.tid			Geoc. rectasc.			Geoc. decl.			Log. Δ	Aberr.tid.
1863 Oct.	11	9h	44m	59s,49	+30°	10′	31″,5	0,30273	0,01146
	12		48	0,46		30	33,3	29808	01134
	13		51	5,12		50	56,1	29341	01122
	14		54	13,64	31	11	39,9	28871	01110
	15		57	26,17		32	44,8	28399	01098
	16	10	0	42,88		54	10,8	27924	01086
	17		4	3,93	32	15	57,8	27448	01074
	18		7	29,50		38	5,7	26969	01062
	19		10	59,78	33	0	34,1	26489	01050
	20		14	34,97		23	22,9	26008	01039
	21		18	15,28		46	31,4	25526	01027
	22		22	0,91		9	59,3	25044	01016
	23		25	52,08	34	33	45,7	24561	01005
	24		29	49,00		57	50,0	24078	00994
	25		33	51,92	35	22	11,2	23596	00983
	26		38	1,07		46	48,5	23115	00972
	27		42	16,71	36	11	40,4	22635	00961
	28		46	39,07		36	45,6	22157	00951
	29		51	8,41	37	2	2,5	21681	00940
	30		55	44,98		27	29,5	21208	00930
	31	11	0	29,03		53	4,6	20738	00920
Nov.	1		5	20,84	38	18	45,4	20272	00910
	2		10	20,65		44	29,7	19811	00901
	3		15	28,70	39	10	14,8	19355	00891
	4		20	45,24		35	57,7	18904	00882
	5		26	10,51	40	1	35,4	18460	00873
	6		31	44,72		27	4,2	18022	00864
	7		37	28,08		52	20,5	17592	00856
	8		43	20,78	41	17	20,2	17171	00848
	9		49	22,97		41	58,9	16759	00840
	10		55	34,78	42	6	12,2	16357	00832
	11	12	1	56,32		29	55,1	15966	00824
	12		8	27,64		53	2,7	15586	00817
	13		15	8,76	43	15	29,3	15218	00810
	14		21	59,62		37	9,7	14864	00804
	15		29	0,13		57	58,1	14524	00798
	16		36	10,14	44	17	48,7	14198	00792
	17		43	29,42		36	35,7	13888	00786
	18		50	57,68		54	13,1	13593	00781
	19	12h	58m	34s,54	+45°	10′	35″,3	0,13315	0,00776

0^h Berl. m. tid.			Geoc. rectasc.			Geoc. decl.			Log. Δ	Aberr.tid.
1863	Nov.	20	13^h	6^m	19^s,55	45°	25′	36″,6	0,13055	0,00771
		21		14	12,18		39	11,5	12813	00767
		22		22	11,81		51	14,9	12589	00763
		23		30	17,77	46	1	41,9	12385	00759
		24		38	29,30		10	28,4	12200	00756
		25		46	45,55		17	30,3	12035	00753
		26		55	5,65		22	44,6	11890	00751
		27	14	3	28,65		26	8,6	11767	00748
		28		11	53,59		27	40,4	11664	00747
		29		20	19,45		27	18,6	11583	00745
		30		28	45,19		25	3,0	11521	00744
	Dec.	1		37	9,79		20	53,8	11481	00744
		2		45	32,25		14	52,1	11463	00743
		3		53	51,59		6	59,6	11466	00743
		4	15	2	6,85	45	57	18,8	11488	00744
		5		10	17,11		45	53,0	11532	09744
		6		18	21,54		32	45,7	11595	00745
		7		26	19,39		18	1,3	11678	00747
		8		34	9,94		1	44,4	11779	00749
		9		41	52,56	44	44	0,0	11899	00751
		10		49	26,71		24	53,6	12037	00753
		11		56	51,92		4	30,9	12192	00756
		12	16	4	7,81	43	42	57,5	12363	00759
		13		11	14,08		20	19,4	12550	00762
		14		18	10,48	42	56	42,3	12753	00766
		15		24	56,85		32	12,2	12970	00769
		16		31	33,08		6	54,7	13200	00774
		17		37	59,14	41	40	55,6	13443	00778
		18		44	15,03		14	20,1	13698	00782
		19		50	20,82	40	47	13,4	13964	00787
		20		56	16,60		19	40,6	14240	00792
		21	17	2	2,51	39	51	46,3	14527	00798
		22		7	38,71		23	35,1	14821	00803
		23		13	5,38	38	55	11,2	15123	00809
		24		18	22,73		26	38,7	15433	00814
		25		23	31,01	37	58	1,0	15749	00820
		26		28	30,44		29	21,6	16071	00826
		27		33	21,28		0	43,7	16398	00833
		28		38	3,77	36	32	9,9	16729	00839
		29	17^h	42^m	38^s,18	36°	3′	43″,1	0,17065	0,00846

0ʰ Berl. m. tid.			Geoc. rectasc.			Geoc. decl.			Log. △	Aberr.tid.
1863	Dec.	30	17ʰ	47ᵐ	4ˢ,77	35°	35′	25″,5	0,17402	0,00852
		31		51	23,79		7	19,3	17743	00859
1864	Jan.	1		55	35,50	34	39	26,5	18085	00866
		2		59	40,14		11	48,9	18429	00873
		3	18	3	37,96	33	44	27,8	18774	00879
		4		7	29,21		17	24,6	19119	00886
		5		11	14,13	32	50	40,5	19464	00894
		6		14	52,94		24	16,6	19808	00901
		7		18	25,85	31	58	13,6	20152	00908
		8		21	53,09		32	32,3	20493	00915
		9		25	14,85		7	13,3	20835	00922
		10		28	31,33	30	42	17,1	21174	00929
		11		31	42,75		17	43,9	21510	00937
		12		34	49,29	29	53	34,1	21844	00944
		13		37	51,10		29	47,8	22174	00951
		14		40	48,36		6	25,2	22501	00958
		15		43	41,24	28	43	26,2	22825	00965
		16		46	29,91		20	51,0	23146	00973
		17		49	14,51	27	58	39,3	23463	00980
		18		51	55,19		36	51,2	23776	00987
		19		54	32,09		15	26,2	24084	00994
		20		57	5,35	26	54	24,4	24388	01001
		21		59	35,09		33	45,6	24688	01008
		22	19	2	1,45		13	29,5	24983	01015
		23		4	24,52	25	53	35,7	25273	01021
		24		6	44,44		34	4,2	25559	01028
		25		9	1,30		14	54,5	25840	01035
		26		11	15,22	24	56	6,4	26116	01041
		27		13	26,27		37	39,5	26386	01048
		28		15	34,57		19	33,6	26650	01054
		29		17	40,19		1	48,2	26911	01061
		30		19	43,20	23	44	23,1	27166	01067
		31		21	43,73		27	18,0	27415	01073
	Febr.	1		23	41,81		10	32,6	27659	01079
		2		25	37,50	22	54	6,3	27898	01085
		3		27	30,89		37	58,9	28131	01091
		4		29	22,04		22	9,8	28358	01097
		5		31	11,00		6	39,0	28580	01102
		6		32	57,82	21	51	25,7	28797	01108
		7	19ʰ	34ᵐ	42ˢ,57	21°	36′	29″,8	0,29008	0,01113

0^h Berl. m. tid.	Geoc. rectasc.			Geoc. decl.			Log. Δ	Aberr.tid.
1864 Febr. 8	19^h	36^m	25^s,29	21°	21′	50″,7	0,29213	0,01118
9		38	6,02		7	28,1	29412	01124
10		39	44,81	20	53	21,6	29606	01129
11		41	21,71		39	30,8	29794	01134
12		42	56,75		25	55,3	29977	01138
13		44	29,98		12	34,7	30154	01143
14		46	1,43	19	59	28,6	30325	01147
15		47	31,11		46	36,5	30491	01152
16		48	59,11		33	58,2	30652	01156
17		50	25,44		21	33,2	30807	01160
18		51	50,15		9	21,1	30956	01164
19		53	13,22	18	57	21,7	31100	01168
20		54	34,70		45	34,4	31238	01172
21		55	54,64		33	59,2	31371	01176
22		57	13,05		22	35,5	31499	01179
23		58	29,98		11	23,0	31621	01182
24		59	45,43		0	21,4	31738	01185
25	20	0	59,41	17	49	30,5	31850	01188
26		2	11,92		38	49,9	31956	01191
27		3	23,02		28	19,4	32057	01194
28		4	32,67		17	58,6	32153	01197
29		5	40,84		7	47,2	32243	01200
1864 Mars 1		6	47,60	16	57	44,7	32328	01202
2		7	53,06		47	50,9	32407	01204
3		8	57,17		38	5,4	32482	01206
4		9	59,90		28	28,1	32551	01208
5		11	1,27		18	58,5	32616	01210
6		12	1,28		9	36,4	32675	01212
7		12	59,93		0	21,4	32731	01213
8		13	57,24	15	51	13,0	32778	01214
9		14	53,21		42	11,3	32823	01215
10		15	47,84		33	15,9	32862	01216
11		16	41,12		24	25,7	32896	01217
12		17	33,06		15	41,2	32925	01218
13		18	23,66		7	1,8	32950	01219
14		19	12,92	14	58	27,3	32970	01219
15		20	0,84		49	57,1	32985	01220
16		20	47,43		41	31,2	32995	01220
17		21	32,67		33	9,1	33001	01220
18	20^h	22^m	16^s,57	14°	24′	50″,6	0,33000	0,01220

0ʰ Berl. m. tid.	Geoc. rectasc.	Geoc. decl.	Log. Δ	Aberr.tid.
1864 Mars 19	20ʰ 22ᵐ 59ˢ,14	14° 16′ 35″,2	0,32999	0,01220
20	23 40,38	8 22,8	32992	01220
21	24 20,27	0 13,0	32978	01220
22	24 58,82	13 52 5,7	32961	01219
23	25 36,01	44 0,4	32939	01218
24	26 11,85	35 56,9	32913	01218
25	26 46,33	27 54,8	32883	01217
26	27 19,44	19 54,0	32849	01216
27	27 51,16	11 53,9	32810	01215
28	28 21,50	3 54,5	32767	01213
29	28 50,43	12 55 55,2	32720	01212
30	29 17,95	47 56,0	32669	01211
31	29 44,05	39 56,4	32613	01209
April 1	30 8,71	31 56,1	32553	01208
2	30 31,91	23 54,7	32490	01206
3	30 53,65	15 52,1	32422	01204
4	31 13,91	7 47,6	32351	01202
5	31 32,68	11 59 41,0	32276	01200
6	31 49,92	51 32,0	32197	01198
7	32 5,64	43 20,3	32114	01196
8	32 19,82	35 5,5	32028	01193
9	32 32,44	26 47,1	31938	01191
10	32 43,48	18 24,9	31845	01188
11	32 52,94	9 58,5	31748	01186
12	33 0,79	1 27,4	31648	01183
13	33 7,03	10 52 51,5	31545	01180
14	20ʰ 33ᵐ 11ˢ,63	10° 44′ 10″,2	0,31438	0,01177

§ 3.

Den första observationen på kometen gjordes i Leipzig den 11 Oktober 1863, hvarest han också följdes längst till den 13 April 1864, under hvilken tid han beskref en heliocentrisk båge af 132° nemligen 60° före periheliipassagen och 72° efter densamma. Observationerna, som hufvudsakligen hopa sig på de tre första månaderna, äro till antalet 191 och alla, med undantag af trenne från Leiden, differensobservationer. De källor, hvarutur de blifvit hämtade, äro: Astronomische Nachrichten Bd. 61—63; Refractors-Beobachtungen der K. Universitäts-Sternwarte in Upsala, vom Februar 1862 bis Januar 1864; samt Astronomical Observations taken during the years 1862—64 at the private observatory of J. G. Barcly, Leyton. Härtill

komma 2 observationer, Kremsmünster Nov. 30 och Dec. 1 1863, hvilka Prof. Reslhuber godhetsfullt lemnat mig.

Dessa samtliga observationer blefve derefter jemförda med ofvanstående efemerid och resultatet af denna jemförelse är angifvet i efterföljande tabell, der de särskilda kolumnerna innehålla: Berlins medeltid korrigerad för aberration; kometens observerade koordinater korrigerade för parallax; differenserna mellan efemerid och observation, samt slutligen observationsorten.

1863 October.

		α			δ		cos δ dα	dδ	Obs.ort.
11,58528	9^h	46^m	$45^s,06$	+30°	22′	11″,1	− 1″,2	+ 1″,3	Leipzig
14,59225		56	7,36	31	24	3,9	− 2,4	+ 2,6	Leipzig
15,51267		59	7,02		43	43,6	− 6,8	− 2,1	Leipzig
15,53903		59	12,47		44	15,9	− 10,2	− 0,5	Krakau
15,56154		59	16,32		44	50,1	− 2,8	− 5,7	Krakau
15,68689		59	41,34		47	37,9	− 6,5	−12,0	Wien
15,69794		59	43,05		47	40,4	− 0,5	− 0,3	Wien
16,55300	10	2	33,86	32	6	26,0	− 4,3	−15,0	Krakau
16,65399		2	52,06		8	25,0	(+ 22,8)	− 1,8	Wien
17,55285		5	56,93		28	12,5	+ 1,0	− 3,2	Leipzig.
18,55140		9	24,98				− 1,6		Krakau
18,56311					50	43,9		− 1,5	Krakau
18,57534		9	30,15		51	0,9	− 3,3	− 2,0	Wien
18,62544		9	40,92		52	9,7	− 5,8	− 3,1	Leiden
18,63973		9	42,89		52	12,3	+ 7,3	+13,6	Kremsmünster
19,55528		12	57,97	33	12	48,5	+ 8,5	(+23,2)	Wien
19,55787		12	59,55		13	14,5	− 4,3	− 0,2	Krakau
19,60192		13	7,74		14	12,6	+ 12,2	+ 3,1	Wien
20,51012		16	25,63		35	27,9	+ 13,3	−19,1	Krakau
21,61745		20	34,25	34	1	4,0	− 3,7	− 5,5	Wien
23,52904		27	56,50		46	19,8	+ 2,3	+ 7,8	Köpenhamn
23,56812		28	6,97		47	23,4	− 12,4	+ 0,7	Köpenhamn
24,56627		32	5,99	35	11	41,5	− 2,2	− 6,1	Leipzig
24,64972		32	27,23		13	42,7	− 13,5	− 5,2	Leiden
24,69655		32	37,93		14	46,6	− 4,7	− 0,5	Wien
26,65444		40	47,71	36	2	48,1	− 1,0	+15,2	Leiden

1863 November.

1,65042	11	8	33,09				(+ 21,5)		Leiden
4,56716	11^h	23^m	$50^s,09$	+39°	50′	18″,0	− 16,8	+12,7	Padua

1863 November.

	α			δ			cosδdα	dδ	Obs.ort.
6,52539	11h	34m	44s,75	+40°	40′	33″,5	− 9,0	−10,8	Wien
6,55562		34	54,44		41	14,8	− 0,9	− 6,3	Leipzig
6,56429		34	57,13		41	30,1	+ 2,4	− 8,5	Bonn
7,57846		40	51,43	41	7	1,4	− 5,4	−11,1	Florens
7,63272		41	9,93				+ 2,5		Köpenhamn
7,85312		42	28,93		13	40,7	− 9,5	+ 0,4	Washington
8,44801		46	2,06		28	29,2	− 2,2	− 3,7	Upsala
8,68898		47	29,67		34	25,5	− 4,1	− 4,0	Köpenhamn
8,71613		47	39,37		35	4,7	− 2,0	− 3,2	Köpenhamn
9,20578		50	38,19		46	59,1	+ 5,6	+ 1,1	Pulkowa
9,63992		53	19,82		57	35,8	+ 0,5	− 3,7	Leiden
9,65268		53	24,69		57	59,0	− 1,7	− 8,4	Leipzig
9,65759		53	26,62		58	5,9	− 2,7	− 8,2	Leipzig
9,66248		53	28,55		58	12,8	− 3,8	− 8,0	Leipzig
11,62573	12	6	0,04	42	44	30,7	− 0,1	− 2,5	Leiden
12,64160		12	43,82	43	7	47,0	+ 0,7	−15,3	Leiden
13,51154		18	38,28		27	4,9	− 6,1	(−24,2)	Athén
13,66640		19	41,64		30	11,7	− 1,7	−10,3	Leipzig
14,25374		23	45,21		42	37,9	+ 2,2	− 6,3	Upsala
14,44289		25	4,56		46	33,0	+ 1,3	− 3,6	Pulkowa
14,56161		25	53,89		49	1,1	+ 7,7	− 3,5	Pulkowa
16,64641		40	53,41	44	30	7,2	− 3,9	− 2,4	Florens
17,27639		45	32,74		41	40,3	− 3,3	− 5,2	Upsala
17,50666		47	16,29		45	55,1	− 9,1	−14,6	Athén
17,56487		47	41,66		46	54,5	− 1,3	− 2,6	Athén
17,57909		47	48,31		46	53,1	− 4,0	+ 3,8	Florens
17,63153		48	13,19		48	7,9	− 18,1	−16,1	Padua
17,67485		48	31,07		48	37,9	− 1,2	− 0,6	Wien
17,68947		48	37,87		48	58,2	− 3,5	− 5,7	Wien
18,23384		52	44,42		58	14,2	− 7,0	− 4,5	Upsala
18,56966		55	17,95	45	3	53,3	− 11,0	−11,1	Florens
18,58703		55	25,13		4	9,4	− 3,0	−10,2	Leiden
18,65128		55	55,05		5	2,2	− 8,3	− 0,5	Leiden
19,62993	13	3	29,08		19	48,7	− 19,6	(+24,1)	Padua
19,66466		4	3,06		20	47,1	− 7,2	− 3,4	Leipzig
20,55091		10	39,24		33	23,2	− 2,3	− 6,7	Leiden
20,61266		11	8,65		34	14,0	− 4,1	− 7,6	Florens
20,66332		11	32,80		34	52,6	− 5,8	− 5,5	Leipzig
21,70518	13h	19m	49s,33	+45°	47′	57″,4	+ 4,0	− 6,1	Leipzig

1863 November.

	α			δ			cosδdα	dδ	Obs.ort.
22,54246	13h	26m	35s,74	+45°	57′	13″,5	− 11,0	− 6,2	Krakau
22,62175		27	14,59		57	53,4	− 13,9	+ 2,9	Florens
27,29819	14	5	59,95	46	26	44,6	− 9,2	+ 3,2	Leiden
27,56741		8	15,77		27	12,4	− 8,1	+ 2,2	Leiden
28,24434		13	57,77		27	51,8	− 6,5	− 6,2	Leipzig
28,25112		14	1,30		27	50,1	− 7,4	− 4,5	Upsala
28,32127		14	29,89				(+ 63,8)		Leiden
28,42447		15	27,80		28	0,7	+ 4,8	−15,7	Leiden
29,23963		22	21,83		27	3,2	− 3,9	− 6,7	Josephstadt
29,28840		22	46,42		26	55,1	− 10,9	− 3,9	Leiden
29,42762		23	56,65		26	59,3	− 8,9	−24,8	Leiden
29,66178		25	53,32		26	12,7	+ 9,2	−10,1	Wien
30,23956		30	47,60		24	19,6	− 14,4	− 6,0	Leipzig
30,24458		30	49,36		24	13,7	− 6,3	− 1,2	Josephstadt
30,28833		31	11,93		24	6,7	− 11,2	− 3,9	Leiden
30,43076		32	23,44		23	50,7	− 7,1	−21,2	Leiden

1863 December.

1,23659		39	9,94		19	40,5	− 10,8	− 2,2	Leipzig
1,27875		39	31,53		19	18,8	− 14,7	+ 5,4	Krakau
1,28869		39	35,51		19	26,5	− 4,1	− 5,7	Hamburg
1,32991		39	52,48		18	55,2	(+ 34,9)	+11,6	Kremsmünster
1,60095		42	13,44		17	28,1	− 14,3	+ 1,7	Köpenhamn
1,61321		42	20,16		17	21,5	− 20,1	+ 3,8	Florens
1,65453		42	40,56		17	7,2	− 16,4	+ 2,4	Köpenhamn
2,23770		47	33,16		13	4,5	− 19,7	+ 5,2	Krakau
2,25285		47	39,70		13	7,2	− 8,9	− 4,2	Leipzig
2,26212		47	43,49		12	54,9	− 0,1	+ 4,0	Kremsmünster
2,37190		48	39,72		12	12,0	− 14,0	− 2,8	Leyton
3,25546		56	0,46		4	34,9	− 20,0	+ 0,5	Krakau
3,32126		56	32,67		4	7,0	− 15,3	− 2,2	Hamburg
6,23820	15	20	17,27	45	29	12,4	− 13,5	+11,3	Upsala
6,24943		20	23,43		29	4,4	− 21,5	+ 9,6	Krakau
6,31486		20	54,52		28	29,9	− 18,7	−12,4	Leyton
6,32084		20	56,94		28	11,1	− 14,2	+ 1,2	Leiden
6,38415		21	27,88				− 20,6		Leyton
6,38415		21	27,96		27	11,4	− 21,4	− 1,3	Leyton
8,24878	15h	36m	7s,01	+44°	57′	26″,8	− 13,0	+ 0,8	Leipzig

1863 December.

		α			δ		cosδdα	dδ	Obs.ort.
8,25494	15ʰ	36ᵐ	10ˢ,45	+44°	57′	27″,9	−19″,0	− 6,7	Krakau
8,26598		36	15,61		57	8,4	− 19,4	+ 1,2	Josephstadt
8,26710		36	15,55		57	1,4	− 12,5	+ 7,1	Kremsmünster
9,20970		43	29,82		40	6,6	− 13,8	− 0,4	Upsala
9,26378		43	54,38		39	4,9	− 12,6	+ 0,4	Krakau
9,27974		44	2,03		39	1,8	− 16,5	−14,5	Kremsmünster
9,37057		44	43,53		36	59,0	− 17,7	+ 5,4	Pulkowa
9,44516		45	17,24		35	43,7	− 15,2	− 4,3	Leyton
13,23524	16	12	54,67	43	14	52,0	− 19,0	− 0,9	Upsala
13,24712		13	0,01		14	33,1	− 22,9	+ 1,4	Josephstadt
13,30602		13	25,00		12	53,2	− 26,7	(+18,5)	Krakau
13,31600		13	28,51		12	58,0	− 19,3	− 0,3	Leiden
14,25569		19	57,48	42	50	28,3	− 23,5	+ 2,9	Krakau
14,26771		20	1,98		50	20,8	− 18,9	− 7,1	Pulkowa
14,27339		20	4,38		50	2,4	− 19,8	+ 3,0	Leiden
15,21492		26	24,21		26	54,2	− 14,6	− 4,3	Upsala
15,21764		26	24,50		26	52,1	− 6,1	− 6,3	Pulkowa
18,27419		45	57,96	41	6	53,8	− 18,4	+ 3,2	Leiden
19,21166		51	37,17	40	41	19,6	− 2,5	+ 6,0	Upsala
19,74312		54	47,91		26	37,3	− 19,9	+10,1	Florens
22,31439	17	9	24,25	39	14	43,7	− 21,1	− 3,1	Leyton
22,33382		9	30,34		14	8,0	− 17,8	− 0,5	Leyton
23,74108		17	3,12	38	33	51,5	− 19,7	+11,3	Florens
27,66959		36	28,01	36	41	30,2	(+ 40,0)	+ 8,6	Leiden
29,24947		43	47,17	35	56	24,9	− 21,8	+15,7	Upsala
30,28722		48	21,59		27	18,3	− 20,3	+ 1,6	Leyton
30,30294		48	26,24				− 27,0		Hamburg
30,30294		48	26,12		26	44,3	− 25,6	+ 9,1	Hamburg
30,30294		48	26,17		26	49,5	− 26,2	+ 3,9	Hamburg
30,32592		48	31,51		26	8,4	− 18,3	+ 6,2	Leyton
30,32592		48	31,44				− 17,5		Leyton
30,67469		50	1,54		16	15,8	− 14,7	+10,6	Leiden
31,28748		52	37,75	34	59	19,0	− 10,6	− 2,1	Kremsmünster
31,64181		54	8,19		49	10,6	− 24,9	+13,4	Leiden

1864 Januari.

1,64835		58	16,58		21	18,5	− 20,8	+11,5	Leiden
3,23110	18ʰ	4ᵐ	33ˢ,56	+33°	37′	59″,2	−17″,8	+11,8	Upsala

1864 Januari.

	α			δ			cosδdα	dδ	Obs.ort.
3,28987	18ʰ	4ᵐ	46ˢ,27	+33°	36′	8″,3	− 7″,6	+27,1	Hamburg
3,65368		6	11,71		26	43,4	− 23,3	+ 1,2	Leiden
4,27460		8	32,11		9	44,4	− 6,5	+17,8	Kremsmünster
4,31034		8	40,85		9	19,7	− 14,7	−15,0	Hamburg
4,31034		8	40,56				− 11,0		Hamburg
4,69944		10	12,23	32	58	32,9	(− 63,6)	+ 7,6	Leiden
4,76607		10	24,26		56	48,0	− 27,1	+ 6,0	Leipzig
5,21541		12	3,34		44	43,4	− 19,7	+14,2	Upsala
5,25731		12	12,91		43	28,2	− 23,9	+22,8	Leyton
5,26209		12	12,95		43	22,1	− 11,2	+21,3	Kremsmünster
5,26586		12	14,80		43	15,3	− 24,1	+22,1	Leyton
5,30263		12	22,58		42	31,1	− 20,2	+ 7,9	Leiden
6,26096		15	49,10		17	4,2	− 0,5	+22,5	Kremsmünster
6,31294		16	1,47		15	29,9	− 16,0	(+35,3)	Leiden
7,25864		19	20,35	31	51	15,6	− 4,6	+17,2	Kremsmünster
7,31055		19	32,22		50	9,3	− 18,0	+ 3,3	Leiden
8,21885		22	39,03		26	43,9	− 16,9	+14,0	Upsala
8,24592		22	45,31				− 20,5		Leiden
8,28084		22	51,36		25	16,5	− 13,6	+ 6,9	Kremsmünster
8,71702		24	19,74		14	12,1	− 18,4	+ 8,7	Leipzig
8,73994		24	23,46		13	42,8	− 7,2	+ 3,3	Florens
10,74564		30	56,29	30	23	39,9	− 22,8	+16,5	Florens
10,74673		30	55,72		23	47,4	− 12,6	+ 7,4	Leipzig
11,23794		32	33,37		11	20,2	(− 75,2)	(+36,6)	Leiden
11,24841		32	30,46		11	38,2	− 11,9	+ 3,4	Kremsmünster
11,26499		32	32,54		11	13,6	+ 1,4	+ 3,8	Leipzig
12,27681		35	41,72				− 21,2		Leiden
12,29090				29	46	34,3		+ 2,4	Leiden
16,22848		47	10,25	28	15	58,0	− 31,4	−13,3	Krakau
17,74982		51	16,17	27	41	59,6	− 10,8	+16,7	Leipzig
20,74831		58	59,98	26	39	4,3	− 30,1	− 9,0	Florens
24,22730	19	7	16,10	25	29	30,1	− 3,9	+ 8,6	Upsala
25,22789		9	33,39		10	25,3	− 17,9	+10,2	Upsala

1864 Februari.

	α			δ			cosδdα	dδ	Obs.ort.
2,69311		26	57,19	22	42	50,8	− 12,0	+ 3,0	Leipzig
9,71100	19ʰ	39ᵐ	18ˢ,19	+20°	57′	21″,1	− 24,2	+ 6,4	Leipzig

		α			δ			cosδdα	dδ	Obs.ort.
1864 Mars.										
7,64695	20h	13m	38s,57	+15°	54′	23″,3	−20″,3	+ 2,5	Athén
8,65357		14	34,61		45	16,0	− 9,2	+ 2,2	Leipzig
10,65600		16	23,33		27	25,0	− 5,7	+ 2,5	Leipzig
11,68098		17	17,53		18	16,5	+ 1,4	+11,4	Leyton
11,68477		17	17,23				− 5,8		Kremsmünster
12,69289		18	8,16				+ 1,4		Kremsmünster
13,68406		18	58,18				− 9,9		Kremsmünster
14,67943		19	45,13				+ 2,0		Kremsmünster
17,67386		22	2,20				+ 2,9		Kremsmünster
17,68397		22	3,04	14	27	32,5	− 2,9	− 4,7	Leipzig
18,67068		22	45,10				+ 2,5		Kremsmünster
1864 April.									
2,66013		30	46,56	12	18	40,5	− 1,9	− 4,2	Leiden
5,63785		31	44,27	11	54	27,6	− 6,2	+ 1,8	Leiden
6,64417		31	59,91		46	21,9	+ 4,5	− 6,3	Leiden
7,62049		32	14,34		38	16,2	+ 4,1	− 2,5	Leiden
13,64630	20h	33m	10s,62	+10°	47′	11″,2	− 6″,3	+ 4,0	Leipzig

Anmärkningar rörande observationerna och de dervid använda komparations-stjernorna:

1:o. De inom parenthes inneslutna differenserna hafva icke fått ingå i den följande räkningen till följd af deras för stora afvikelse från närbelägna.

2:o. Leiden Oct. 18. Observationstiden är ökad med 30m.

3:o. Wien Nov. 17. δ är minskad med 1′ 1).

4:o. Krakau Dec. 1. δ är ökad med 1′.

5:o. Leipzig Jan. 11. dδ (Kom.−✱) bör med sitt tecken adderas.

6:o. Leipzig Jan. 17. α är minskad med 10s.

7:o. Leyton Dec. 22. dα (Kom.−✱) bör hafva motsatt tecken.

8:o. Leipzig Febr. 2. dδ (Kom.−✱) bör hafva motsatt tecken.

Hvad komparations-stjernorna beträffa, voro de flesta redan reducerade på Wolfers's Tabulae Reductionum i de källor, hvarutur de blefvo hämtade. På de öfriga ansåg jag icke för nödigt att anbringa dylika korrektioner af det skäl, att de dels vida understiga de sannolika felen, dels företrädesvis träffa de mindre goda observationerna.

1) Denna korrektions berättigande, se Astr. Nachr. 1567.

De flesta komparations-stjernor hafva blifvit ånyo reducerade utur sina källor, och jag har dervid påträffat utom mindre reduktionsfel följande värdt att anmärkas:

1:o. Krakau Oct. 15. Reduktionsfel, komp.-stjernan behöfver en korrektion i α af $+2^s,39$.

2:o. Athén Nov. $17^d\ 14^h$. Komp.-stjernan origtig, måste vara A. Z. 192,68.

3:o. Florens Nov. 17. Redukt.fel, δ bör minskas med 10′.

4:o. Florens Nov. 18. Redukt.fel, komp.-stjernan behöfver en korrektion i α af $-1^s,17$.

5:o. Leipzig Nov. 19. α bör minskas med 20^s.

6:o. Pulkowa Dec. 15. Origtig komp.-stjerna, bör vara Lal. 30162.

7:o. Kremsmünster Jan. 6. α bör minskas med 10^s.

8:o. Leiden Jan. 7. Den angifna komp.-stjernan Weisse XVIII, 621 origtig. Den rätta stjernans noggranna position fann jag icke i någon af de stjernkataloger, som stodo mig till buds. Jag bestämde derföre denna stjerna med Upsala-refraktorn den 2 Juni 1866 medelst jemförelser med ofvannämnda Weisse XVIII, 621 och fann utaf 28 jemförelser i α och 9 i δ:

$$d\alpha = -1^m\ 24^s,58 \quad d\delta = -4'\ 22'',2,$$

hvarigenom dess apparenta position för observationsdagen blef:

$$\alpha = 18^h\ 19^m\ 31^s,99$$
$$\delta = 31°\ 50'\ \ 5'',0.$$

9:o. Leipzig Jan. 8. Origtig komp.-stjerna, bör vara Weisse XVIII, 588.

10:o. Leipzig Febr. 9. Origtig komp.-stjerna, bör vara Weisse XIX, 1289.

11:o. De 2 från Kremsmünster på enskild väg erhållna observationerna stödja sig på följande med meridiancirkeln derstädes bestämda stjernor:

Apparent Position.

1863 Nov.	30	(9,10)	$\alpha = 14^h\ 27^m\ 56^s,92$	$\delta = 46°\ 29'\ 15'',25$
Dec.	1	(9,10)	$\alpha = 14^h\ 40^m\ 39^s,64$	$\delta = 46°\ 30'\ 16'',10.$

Genom antagande af den för Leidner-observationen Nov. 30 lemnade position på stjernan [1]):

1) Att dessa båda olika positioner icke tillhöra tvenne serskilda stjernor, hade Observator Schultz den godheten att medelst undersökning af denna himmelstrakt förvissa mig om. Vid detta tillfälle känner jag mig äfven lifligt uppmanad att tacksamt erkänna mången annan upplysning, som jag af honom erhållit.

1863 Nov. 30. $\alpha = 14^h 27^m 59^s,18$ $\delta = 46° 28' 35'',9$ app. pos.
skulle visserligen Kremsmünster-observation Nov. 30 stämma bättre men närliggande, men då å ena sidan den gifna positionen besynnerligt nog väl öfverensstämmer med en å refraktorns cirklar gjord afläsning, såsom af följande kan ses:

$\alpha = 14^h 30^m 49^s$ $\delta = 46° 24' 56''$ enl. afläsn. på refr. cirkl.
$\alpha = 14^h 30^m 49^s,58$ $\delta = 46° 24' 52'',5$ enl. komp.-stjernan,

samt å andra sidan Reslhuber säger om densamma: "Die Beobachtung vom 30 Nov. dürfte wegen ungünstiger Verhältnisse des Himmels in α nicht ganz sicher seyn", har jag icke begagnat mig af denna observation.

12:o. Slutligen har Prof. Argelander godhetsfullt lemnat mig följande nya bestämningar på stjernor ur A. Z. 111 [1]).

Medelposition 1863,0.

A. Z.	111,63	$\alpha = 14^h 18^m 27^s,83$	$\delta = 46° 34' 4'',0$
	111,81	14 33 24,83	46 8 11,2
	111,105	14 48 57,15	46 14 34,0
	111,114	$14^h 54^m 43^s,59$	$46° 0' 23'',0$.

§ 4.

Då jag nu gick att af detta observationsmaterial bilda normalorter, ansåg jag mig icke böra gifva de serskilda observationerna lika vigt, emedan flera omständigheter dervid inverka bestämmande, såsom instrumenternas beskaffenhet, observatörens skicklighet, komparationernas antal, fel i komparationsstjernorna, samt den här vid kometer mera framträdande personella eqvationen under förutsättning, att densamma till sin valör icke är bekant. Men emedan jag dels ansåg det vara olämpligt, att i expressionen för den relativa vigten skilja de qvantiteter ifrån hvarandra, af hvilka vigten är en funktion, dels observationernas antal är så stort, att man ur den större eller mindre öfverensstämmelsen, emellan de på samma observationsort anställda, möjligen kunde erhålla en någorlunda approximativ vigtsbestämning, valde jag följande väg.

Sedan de i ofvan anförda tabell lemnade afvikelser emellan efemerid och observation blifvit med afseende fästadt på differensernas

1) För de med anledning af afvikelsen i δ hos dessa stjernor erhållna upplysningar af herrar d'Arrest, Reslhuber, Karlinski och Bümker anser jag det vara min pligt att härmed betyga min tacksamhet.

gång förenade i 7 grupper, såsom de horizontela strecken antyda, togs arithmetiska medium af dem samt deremot svarande tider och erhölls sålunda:

			$\cos\delta . d\alpha$	$d\delta$
1863	Oct.	19	− 1″,8	−1″,3
	Nov.	14	− 3,9	−5,1
	Dec.	2	−11,9	−1,5
	„	24	−19,4	+4,9
1864	Jan.	13	−15,8	+9,5
	Mars	13	− 4,0	+2,8
	April	8	− 1,2	−1,4

Med dessa värden på $\cos\delta\, d\alpha$ och $d\delta$ såsom ordinator och tiden som abscissa konstruerade jag derefter tvenne kurvor, samt bestämde de serskilda differensernas afvikelser från dessa kurvor, hvilka afvikelser sedan infördes i den följande räkningen såsom sanna observationsfel.

Beteckna vi dessa med v, observationernas antal under hela tiden vid de serskilda observatorierna med n, sannolika felet med r, samt vigten med g, och antaga det arbiträra, sannolika felet hos vigtsenheten = 4″,5, så få vi enligt de bekanta formlerna

$$r = 0{,}6745 \sqrt{\frac{\Sigma v^2}{n}} \quad \text{och} \quad g = \left(\frac{4{,}5}{r}\right)^2$$

följande värden på sannolika fel och vigter för de serskilda observationsorterna:

	$\cos\delta\, d\alpha$			$d\delta$		
	r	g	n	r	g	n
Leiden	3″,28	1,89	32	4″,31	1,09	32
Leipzig	3,38	1,78	29	2,31	3,79	29
Upsala	3,49	1,67	16	3,37	1,79	16
Leyton	3,59	1,58	13	5,99	0,57	11
Köpenhamn . .	3,91	1,33	7	3,41	1,76	6
Florens	3,94	1,31	12	5,48	0,67	12
Josephstadt . .	4,27	1,11	4	2,70	2,77	4
Hamburg . . .	4,51	1,00	8	6,71	0,45	6
Kremsmünster .	4,94	0,83	18	7,08	0,40	13
Krakau	5,20	0,76	16	5,53	0,66	15
Pulkowa . . .	5,40	0,70	6	4,01	1,26	6
Wien	5,97	0,56	11	3,69	1,48	11
Athén	6″,36	0,50	4	4″,86	0,86	3

Vid denna och den följande räkningen har jag gifvit de observationer, som grunda sig på komparationer med stjernor tagna ur Rümkers och Lalande's kataloger vigten 0,5. De isolerade observationerna Padua Nov. 4, Bonn Nov. 6 samt Washington Nov. 7 hafva erhållit vigten 1,0.

För bildandet af normalorter lades den nyssnämnda indelningen af observationerna i 7 grupper till grund. För hvarje serskild grupp bestämdes normalafvikelserna samt deremot svarande tider och sannolika fel enligt följande formler:

$$\text{Norm. } \cos\delta\, d\alpha = \frac{\Sigma g \cos\delta\, d\alpha}{\Sigma g}$$

$$\text{Norm. } d\delta = \frac{\Sigma g d\delta}{\Sigma g}$$

$$T = \frac{\Sigma g t}{\Sigma g}$$

$$r = \frac{4'',5}{\sqrt{\Sigma g}},$$

hvarigenom erhöllos följande normalafvikelser:

	cosδ dα	r	dδ	r
1863 Oct. 19,0	− 2″,68	0″,87	−1″,29	0″,71
Nov. 14,0	− 3 ,76	0 ,61	−5 ,53	0 ,55
Dec. 2,5	−12 ,03	0 ,61	−2 ,57	0 ,60
„ 24,0	−18 ,90	0 ,71	+4 ,92	0 ,85
1864 Jan. 13,5	−16 ,21	0 ,68	+8 ,21	0 ,67
Mars 13,0	− 3 ,63	1 ,28	+0 ,61	1 ,26
April 8,0	− 1″,11	1″,48	+0″,37	1,″57

samt deraf bildade normalorter:

			α			δ		
1863	Oct.	19,0	152°	44′	59″,89	33°	0′	35″,43
	Nov.	14,0	185	29	59,48	43	37	15,22
	Dec.	2,5	222	25	52,97	46	11	12,12
	„	24,0	250	36	5,14	38	26	33,78
1864	Jan.	13,5	279	50	22,94	29	17	55,31
	Mars	13,0	304	35	58,62	15	7	1,18
	April	8,0	308°	4′	58″,33	11°	35′	5″,13

§ 5.

För att nu förbättra de elementer, på hvilka efemeriden stödjer sig, utvecklade jag de dertill behöfliga vilkorseqvationerna medelst

följande bekanta formler[1]), hvarest för sammanhangets skull äfven excentricitets-termerna ingå:

$$\cos\delta\, d\alpha = -\frac{\sin\alpha}{\Delta}\, dx + \frac{\cos\alpha}{\Delta}\, dy$$

$$d\delta = -\frac{\cos\alpha\sin\delta}{\Delta}\, dx - \frac{\sin\alpha\sin\delta}{\Delta}\, dy + \frac{\cos\delta}{\Delta}\, dz$$

$$dx = \left[\frac{dv}{dT}\cdot\frac{dx}{dv} + \frac{dr}{dT}\cdot\frac{dx}{dr}\right] dT + \left[\frac{dv}{dq}\cdot\frac{dx}{dv} + \frac{dr}{dq}\cdot\frac{dx}{dr}\right] dq$$

$$+ \frac{dx}{d\pi}\cdot d\pi + \frac{dx}{d\Omega}\cdot d\Omega + \frac{dx}{di}\cdot di + \left[\frac{dv}{de}\cdot\frac{dx}{dv} + \frac{dr}{de}\cdot\frac{dx}{dr}\right] de$$

$$dy = \left[\frac{dv}{dT}\cdot\frac{dy}{dv} + \frac{dr}{dT}\cdot\frac{dy}{dr}\right] dT + \left[\frac{dv}{dq}\cdot\frac{dy}{dv} + \frac{dr}{dq}\cdot\frac{dy}{dr}\right] dq$$

$$+ \frac{dy}{d\pi}\cdot d\pi + \frac{dy}{d\Omega}\cdot d\Omega + \frac{dy}{di}\cdot di + \left[\frac{dv}{de}\cdot\frac{dy}{dv} + \frac{dr}{de}\cdot\frac{dy}{dr}\right] de$$

$$dz = \left[\frac{dv}{dT}\cdot\frac{dz}{dv} + \frac{dr}{dT}\cdot\frac{dz}{dr}\right] dT + \left[\frac{dv}{dq}\cdot\frac{dz}{dv} + \frac{dr}{dq}\cdot\frac{dz}{dr}\right] dq$$

$$+ \frac{dz}{d\pi}\cdot d\pi + \frac{dz}{d\Omega}\cdot d\Omega + \frac{dz}{di}\cdot di + \left[\frac{dv}{de}\cdot\frac{dz}{dv} + \frac{dr}{de}\cdot\frac{dz}{dr}\right] de,$$

uti hvilka de serskilda partiella differentialqvotienternas värden erhållas af:

$$\frac{dv}{dT} = -\frac{k\sqrt{2q}}{r^2}, \quad \frac{dv}{dq} = -\frac{3k(t-T)}{r^2\sqrt{2q}}, \quad \frac{dv}{de} = \tfrac{9}{20}\cdot\frac{k(t-T)\sqrt{2q}}{r^2} - \tfrac{2}{5}\operatorname{tg}\tfrac{1}{2}v$$

$$\frac{dr}{dT} = -\frac{k\sin v}{\sqrt{2q}}, \quad \frac{dr}{dq} = \cos v, \quad \frac{dr}{de} = \tfrac{9}{20}\cdot\frac{k(t-T)\sin v}{\sqrt{2q}} + \tfrac{1}{10} r\operatorname{tg}\tfrac{1}{2}v^2$$

$$\frac{dx}{dv} = x\cot(A+u), \quad \frac{dx}{dr} = \frac{x}{r}, \quad \frac{dx}{d\pi} = x\cot(A+u)$$

$$\frac{dx}{d\Omega} = -x\cot(A+u) - y\cos\varepsilon - z\sin\varepsilon, \quad \frac{dx}{di} = r\sin u\cos a$$

$$\frac{dy}{dv} = y\cot(B+u), \quad \frac{dy}{dr} = \frac{y}{r}, \quad \frac{dy}{d\pi} = y\cot(B+u)$$

$$\frac{dy}{d\Omega} = -y\cot(B+u) + x\cos\varepsilon, \quad \frac{dy}{di} = r\sin u\cos b$$

---

1) Se t. ex. Weyer, Ueber die Differentialformeln für Cometenbahnen von grosser Excentricität mit Berücksichtigung der Planetarischen Störungen, Berlin 1852 pag. 26, 27.

$$\frac{dz}{dv} = z\cot(C+u), \quad \frac{dz}{dr} = \frac{z}{r}, \quad \frac{dz}{d\pi} = z\cot(C+u)$$

$$\frac{dz}{d\Omega} = -z\cot(C+u) + x\sin\varepsilon, \quad \frac{dz}{di} = r\sin u\cos c.$$

För att införa $d\log q$ i stället för dq har man blott att insätta

$$dq = \frac{q}{\log e}\, d\log q.$$

Vilkorseqvationerna blifva sålunda följande, hvarest logarithmerna stå i stället för sjelfva talen och $dT_0 = 1000dT$, $d\log q_0 = 100000d\log q$:

$\cos\delta\, d\alpha$

dT_0	$d\log q_0$	$d\pi$	$d\Omega$	di	
0,21969 n	+0,32497	+9,77353	+8,20335 n	+9,32716 n	+0,42813 n = 0
0,46229 n	0,36894	9,97082	9,87393 n	8,81055 n	0,57519 n = 0
0,44844 n	0,04723	9,93138	0,02997 n	9,63606	1,08027 n = 0
0,08199 n	9,65197 n	9,55330	9,74464 n	9,90456	1,27646 n = 0
9,36598 n	9,90316 n	8,95082	8,72214 n	9,89125	1,20978 n = 0
9,51076	9,92106 n	8,45584	9,68581	9,70070	0,55991 n = 0
9,48396	0,02190 n	9,03533	9,77282	9,63480	0,04532 n = 0

$d\delta$

dT_0	$d\log q_0$	$d\pi$	$d\Omega$	di	
0,04991 n	+0,60174	+9,83656	+0,04225 n	+9,31605	+0,11059 n = 0
9,63586 n	0,47841	9,52662	9,98151 n	9,73809	0,74273 n = 0
0,08142	0,29569	9,40951 n	9,37515 n	9,80534	0,40993 n = 0
0,32013	0,39169	9,78081 n	9,63468	9,53467	0,69197 = 0
0,27699	0,49396	9,80586 n	9,75111	9,18899	0,91434 = 0
0,16011	0,62457	9,89760 n	9,87815	8,75139	9,78533 = 0
0,15334	0,68376	9,96818 n	9,96047	8,75976	9,56820 = 0

Sedan dessa eqvationer, behörigen kontrollerade, blifvit multiplicerade med qvadratrötterna ur normalorternas respektiva vigter och behandlade efter minsta qvadratmethoden, erhöllos följande förbättringar af Engelmanns elementer:

$$
\begin{aligned}
dT &= -\ 0{,}006082 \\
d\pi &= -\ 9'',37 \\
d\Omega &= +\ 0,37 \\
di &= +\ 16,13 \\
d \log q &= -\ 0{,}0000096,
\end{aligned}
$$

hvarigenom det korrigerade elementsystemet blef:

$$
\begin{aligned}
T &= 1863 \text{ Dec. } 29{,}210608 \\
\pi &= 183^\circ\ 8'\ 0'',53 \\
\Omega &= 105\ \ 1\ 54,07 \\
i &= 83\ 19\ 14,03 \\
\log q &= 0{,}1182724.
\end{aligned}
\quad \text{M. Eqvin. 1864,0. . . . . . (I)}
$$

Rörelse direkt.

Jemföras dessa elementer med normalorterna, så erhållas följande återstående differenser mellan elementer och normalorter:

			$\cos\delta\, d\alpha$	$d\delta$
1863	Oct.	19,0	−3,53	−1,83
	Nov.	14,0	+1,52	−0,39
	Dec.	2,5	+2,59	+0,66
	„	24,0	−1,73	+1,27
1864	Jan.	13,5	−2,42	+2,38
	Mars	13,0	+3,19	−3,41
	April	8,0	+4,26	−2,95

hvilkas qvadrater, multiplicerade med normalorternas respektiva vigter, gifva till qvadratsumma 2178''.

Då qvadratsumman af dessa återstående fel är större, än man på grund af de sannolika felen hos normalorterna kunde vänta, och dessutom afseende ännu icke blifvit gjordt på planeternas störande inverkan, hvilken jag efter en förut skedd undersökning ansåg icke böra lemnas utan afseende, så beslöt jag att, utgående från det nyss erhållna elementsystemet (I), söka en ny elementbestämning, som så nära som möjligt anslöte sig till de gifna normalorterna, sedan perturbationer blifvit å dem anbragta.

§ 6.

För beräkningen af dessa perturbationer har jag begagnat mig utaf Enckes method för beräkning af "speciella perturbationer" eller sådane perturbationer, för hvilkas erhållande man utgår från vissa speciella värden, som bestämma den perturberade och de pertuberande kropparnes rörelse inom en viss tidrymd, under det att med "allmänna eller absoluta perturbationer" menas sådane, hvilka erhållas genom omedelbar evaluering af en slutlig analytisk expression, som är en funktion af tiden, och i hvilken man blott har att sätta in rörelsekonstanterna.

Genom den ifrågavarande methoden, som isynnerhet bidragit till att göra perturbationsräkningar mindre tidsödande och lättare praktiskt utförbara, har det blifvit möjligt att kunna gifva åt banbestämningarne vid den stora mängden af nyupptäckta himmelskroppar inom vårt planetsystem den noggrannhet, som ett stort antal af dem på grund af godheten hos nutidens observationer med rätta göra anspråk på.

Ifrån de föregående methoderna skiljer den sig hufvudsakligen deruti, att då enligt de förra elementernas perturbationer beräknades medelst formler, som man erhöll genom variation af konstanterna i de ursprungliga differentialeqvationerna, så erhållas enligt Encke's method de rätvinkliga koordinaternas perturbationer omedelbart genom integration af differentialeqvationerna, hvarigenom räkningens form, saknande analytiska utvecklingar, blifver särdeles enkel och lätt att öfverse. Innan jag går att angifva resultaterna af min perturbationsräkning, anser jag det icke vara ur vägen att lemna en kort redogörelse för denna vackra method [1]).

§ 7.

Betecknas himmelskroppens icke perturberade, heliocentriska koordinater med x^0, y^0, z^0 uti ett rätvinkligt axel-system, hvars x-axel är rigtad mot vårdagjemnningspunkten, y-axel mot en punkt i ekliptikan med 90° longitud och z-axel mot en punkt med 90° latitud, samt radius vector med r^0, så är, som bekant, uttrycket för dess relativa rörelse omkring solen trenne differentialeqvationer af följande form:

---

1) Astr. Nachr. 791, 792, 814. Berl. Jahr. 1858, 1862, Naut. Alm. 1856.

$$\frac{d^2x^0}{dt^2} + \frac{k^2x^0}{r^{0\,3}} = 0$$

$$\frac{d^2y^0}{dt^2} + \frac{k^2y^0}{r^{0\,3}} = 0 \quad \ldots\ldots\ldots\ldots (1)$$

$$\frac{d^2z^0}{dt^2} + \frac{k^2z^0}{r^{0\,3}} = 0,$$

om k^2 betecknar solens attraherande kraft på längdenhetens afstånd och den ifrågavarande himmelskroppens massa sättes $=0$.

De enheter, som ligga till grund för de qvantiteter af olika slag, som förekomma i rörelse-eqvationerna, äro: för längder jordbanans halfva storaxel; för tider medeltidsdygn; samt ändtligen för krafter, den kraft, hvilken åt en materiel punkt meddelar hastigheten 1, sedan den på afståndet 1 åverkat den samma under tiden 1.

Tager man vidare i betraktande den verkan, som andra i vårt solsystem belägna kroppar utöfva på den ifrågavarande himmelskroppens rörelse, så få rörelse-eqvationerna följande förändrade utseende:

$$\frac{d^2x}{dt^2} + \frac{k^2x}{r^3} = X$$

$$\frac{d^2y}{dt^2} + \frac{k^2y}{r^3} = Y \quad \ldots\ldots\ldots\ldots (2)$$

$$\frac{d^2z}{dt^2} + \frac{k^2z}{r^3} = Z$$

hvarest x, y, z, r äro den perturberade himmelskroppens sanna koordinater samt X, Y, Z summan af de perturberande kropparnes attraherande krafter projicierade på de trenne koordinataxlarne eller analytiskt uttryckt:

$$X = k^2m'\left(\frac{x'-x}{\varrho'^3} - \frac{x'}{r'^3}\right) + k^2m''\left(\frac{x''-x}{\varrho''^3} - \frac{x''}{r''^3}\right)\ldots\ldots$$

$$Y = k^2m'\left(\frac{y'-y}{\varrho'^3} - \frac{y'}{r'^3}\right) + k^2m''\left(\frac{y''-y}{\varrho''^3} - \frac{y''}{r''^3}\right)\ldots\ldots$$

$$Z = k^2m'\left(\frac{z'-z}{\varrho'^3} - \frac{z'}{r'^3}\right) + k^2m''\left(\frac{z''-z}{\varrho''^3} - \frac{z''}{r''^3}\right)\ldots\ldots,$$

hvarest x', y', z', m', r' .... beteckna de pertuberande kropparnes koordinater, massor och radii vectores samt ϱ', ϱ'', ... den perturberade kroppens afstånd från hvar och en af de perturberande gifna genom

$$\varrho^2 = (x'-x)^2 + (y'-y)^2 + (z'-z)^2.$$

De perturberande krafternas rigtning tages positiv, när den perturberade kroppens koordinater derigenom ökas.

Mot eqvationerna (2) hafva, till och med då blott en enda perturberande kropp (tre kroppars problemet) ingår, alla hittills gjorda försök till generel integrering strandat, och man har måst taga sin tillflykt till serie-utvecklingar och mekanisk qvadratur.

§ 8.

Antag i det följande

$$x = x^0 + \xi,\ y = y^0 + \eta,\ z = z^0 + \zeta,$$

hvarest ξ, η, ζ då blifva koordinat-perturbationerna eller de qvantiteter, hvilkas värden för serskilda tider skola sökas.

Subtrahera (1) och (2) ifrån hvarandra och integrera, så erhålles:

$$\begin{aligned}\xi &= \int\!\!\int \left\{X + k^2\left(\frac{x^0}{r^{03}} - \frac{x}{r^3}\right)\right\} dt^2 \\ \eta &= \int\!\!\int \left\{Y + k^2\left(\frac{y^0}{r^{03}} - \frac{y}{r^3}\right)\right\} dt^2 \quad . \quad . \quad . \quad (3) \\ \zeta &= \int\!\!\int \left\{Z + k^2\left(\frac{z^0}{r^{03}} - \frac{z}{r^3}\right)\right\} dt^2.\end{aligned}$$

Emedan expressionen under integraltecknet äfven innehåller ξ, η, ζ, såsom ingående både i X, Y, Z och i x, y, z, r, sönderfaller den följande framställningen i tvenne momenter, af hvilka det ena går ut på att visa, huru värdena på ξ, η, ζ skola kunna evalueras, då expressionen under integraltecknet är bekant, icke under form af en integrabel funktion, utan genom en serie af numeriska värden för lika tidsintervaller, samt det andra, huru de obekanta erhållas, då de redan ingå i expressionen under integraltecknet.

§ 9.

Den förra delen af problemet reducerar sig då till att finna $\int\!\!\int f(x)dx^2$ emellan vissa gränsor så valda, att man erhåller möjligast enkla och för den numeriska räkningen beqväma formler.

För detta ändamål antaga vi:

$$f(a + \overline{n + t}w) = \alpha + \beta t + \gamma t^2 + \delta t^3 + \varepsilon t^4$$

med tillräcklig noggrannhet representera $f(x)$ för värden på t gående

från $-\frac{1}{2}$ till $+\frac{1}{2}$ eller för värden på x från $a+\overline{n-\frac{1}{2}}\,\omega$ till $a+\overline{n+\frac{1}{2}}\,\omega$, hvarest ω är den valda tidsintervallen eller differensen emellan två på hvarandra följande argumenter, för hvilka finnas numeriska värden på funktionen, n = ett helt tal, $a+\overline{n+t}\,\omega$ = det generella argumentet, samt slutligen α, β, γ, δ, ε qvantiteter, som äro funktioner af n, och hvilka, genom differensers bildande och med bibehållande af det vid interpolation vanliga beteckningssättet, befinnas vara:

$$\alpha = f(a+n\omega)$$

$$\beta = \tfrac{1}{2}f'(a+\overline{n-\tfrac{1}{2}}\,\omega)+\tfrac{1}{2}f'(a+\overline{n+\tfrac{1}{2}}\,\omega)-\tfrac{1}{12}f'''(a+\overline{n-\tfrac{1}{2}}\,\omega)-\tfrac{1}{12}f'''(a+\overline{n+\tfrac{1}{2}}\,\omega)$$

$$\gamma = \tfrac{1}{2}f''(a+n\omega)-\tfrac{1}{24}f^{IV}(a+n\omega)$$

$$\delta = \tfrac{1}{12}f'''(a+\overline{n-\tfrac{1}{2}}\,\omega)+\tfrac{1}{12}f'''(a+\overline{n+\tfrac{1}{2}}\,\omega)$$

$$\varepsilon = \tfrac{1}{24}f^{IV}(a+n\omega).$$

Hvad det gjorda antagandet beträffar, så är detsamma fullt berättigadt på den grund, att det alltid är möjligt att gifva tidsintervallen ett sådant värde, att β, γ, δ . . . . derigenom blifva tillräckligt aftagande, eller geometriskt taget: ω kan poneras så liten, att, om jag känner 5 ordinator på afståndet ω ifrån hvarandra, den paraboliska kurva, som jag lägger genom dessas ändpunkter, skall inom afståndet $\frac{1}{2}\omega$ å ömse sidor om mellersta ordinatan $f(a+n\omega)$ noga sammanfalla med den sanna kurvan. Härvid måste man dock tillse, att icke genom mindre intervallers antagande, än som behöfves, räkningen blifver för vidlyftig och besvärlig.

Det är väl omöjligt att på förhand uppställa en allmän regel för bestämmandet af den lämpliga storleken hos denna tidsintervall eller af de gränsor, inom hvilka tillräcklig skärpa vinnes; men erfarenheten har dock visat, att 40 dagars intervall är tillräckligt liten för småplaneterna. Hvad kometerna deremot beträffa, fordras dervid att taga i betraktande flera omständigheter, hvadan mycket kommer att bero på praktisk blick och vana vid dylika räkningar. Härvid kan dock märkas, att, då valet af tidsintervallens storlek är beroende både af den perturberande och den perturberade himmelskroppen, man med uppmärksamhet måste följa himmelskropparnes ömsesidiga gång, på det att man icke genom för stora intervallers antagande må utsätta sig för faran att helt och hållet förbigå plötsliga variationer i integrationsvärdena. Detta skulle nemligen lätt kunna inträffa vid kometer, hvilkas afstånd ifrån de planeter, inom hvilkas attraktionssfer de komma, hastigt ändra sig.

§ 10.

För att till en början finna

$$\int\int_{a+\frac{1}{2}\omega}^{a+\overline{i+\frac{1}{2}}\omega} f(x)dx^2$$

utgår man från den på grund af förut gjorda antaganden lätt insedda eqvationen

$$\int_{a+\overline{n-\frac{1}{2}}\omega}^{a+\overline{n+\frac{1}{2}}\omega} f(x)dx = \Big|_{-\frac{1}{2}}^{+\frac{1}{2}} \omega(\alpha t + \tfrac{1}{2}\beta t^2 + \tfrac{1}{3}\gamma t^3 + \tfrac{1}{4}\delta t^4 + \tfrac{1}{5}\varepsilon t^5)$$

$$= \omega(\alpha + \tfrac{1}{12}\gamma + \tfrac{1}{80}\varepsilon)$$

$$= \omega[f(a+n\omega) + \tfrac{1}{24}f''(a+n\omega) - \tfrac{17}{5760}f^{IV}(a+n\omega)].$$

Sätter man härstädes n succesive $= 1, 2, 3 \ldots . i$ och erinrar sig formeln:

$$\int_{a+\frac{1}{2}\omega}^{a+\overline{i+\frac{1}{2}}\omega} = \int_{a+\frac{1}{2}\omega}^{a+\frac{3}{2}\omega} + \int_{a+\frac{3}{2}\omega}^{a+\frac{5}{2}\omega} + \ldots . + \int_{a+\overline{i-\frac{1}{2}}\omega}^{a+\overline{i+\frac{1}{2}}\omega},$$

så erhålles:

$$\int_{a+\frac{1}{2}\omega}^{a+\overline{i+\frac{1}{2}}\omega} f(x)dx = \omega[f(a+\omega) + f(a+2\omega) + \ldots . + f(a+i\omega)]$$

$$+ \tfrac{1}{24}\omega[f''(a+\omega) + f''(a+2\omega) + \ldots . + f''(a+i\omega)] \ldots (a)$$

$$- \tfrac{17}{5760}\omega[f^{IV}(a+\omega) + f^{IV}(a+2\omega) + \ldots . + f^{IV}(a+i\omega)].$$

För att erhålla en enklare formel, införes en ny beteckning, i det man antager $'f$ vara en funktion, som står till f i ett förhållande, som är analogt med det f har till första differensen f', eller:

$$'f(a+\tfrac{3}{2}\omega) - 'f(a+\tfrac{1}{2}\omega) = f(a+\omega)$$

$$'f(a+\tfrac{5}{2}\omega) - 'f(a+\tfrac{3}{2}\omega) = f(a+2\omega)$$

. . . .

$$'f(a+\overline{i+\tfrac{1}{2}}\omega) - 'f(a+\overline{i-\tfrac{1}{2}}\omega) = f(a+i\omega).$$

Då härutaf genom summation erhålles:

$$'f(a+\overline{i+\tfrac{1}{2}}\omega) = 'f(a+\tfrac{1}{2}\omega) + f(a+\omega) + \ldots . + f(a+i\omega),$$

och $f'(a+\overline{i+\tfrac{1}{2}}\omega) = f'(a+\tfrac{1}{2}\omega) + f''(a+\omega) + \ldots . + f''(a+i\omega)$

$$f'''(a+\overline{i+\tfrac{1}{2}}\omega) = f'''(a+\tfrac{1}{2}\omega) + f^{IV}(a+\omega) + \ldots + f^{IV}(a+i\omega),$$

så öfvergår (a) uti:

$$\int_{a+\frac{1}{2}\omega}^{a+\overline{i+\frac{1}{2}}\omega} f(x)dx = \omega[{}'f(a+\overline{i+\tfrac{1}{2}}\omega) + \tfrac{1}{24}f'(a+\overline{i+\tfrac{1}{2}}\omega) - \tfrac{17}{5760}f'''(a+\overline{i+\tfrac{1}{2}}\omega)]$$
$$- \omega[{}'f(a+\tfrac{1}{2}\omega) + \tfrac{1}{24}f'(a+\tfrac{1}{2}\omega) - \tfrac{17}{5760}f'''(a+\tfrac{1}{2}\omega)].$$

Emedan termen ${}'f(a+\overline{i+\frac{1}{2}}\omega)$ i sig redan innesluter ${}'f(a+\frac{1}{2}\omega)$, kan man åt den sednare gifva hvad värde man behagar, och antager man

$${}'f(a+\tfrac{1}{2}\omega) = -\tfrac{1}{24}f'(a+\tfrac{1}{2}\omega) + \tfrac{17}{5760}f'''(a+\tfrac{1}{2}\omega),$$

så erhålles slutligen:

$$\int_{a+\frac{1}{2}\omega}^{a+\overline{i+\frac{1}{2}}\omega} f(x)dx = \omega[{}'f(a+\overline{i+\tfrac{1}{2}}\omega) + \tfrac{1}{24}f'(a+\overline{i+\tfrac{1}{2}}\omega) - \tfrac{17}{5760}f'''(a+\overline{i+\tfrac{1}{2}}\omega)].$$

Det återstår nu att, utgående från denna första integral, söka bestämma den dubbla integralen mellan samma gränsor.

Multiplicerar man båda membra i den omedelbart insedda eqvationen

$$\int_{a+\frac{1}{2}\omega}^{a+\overline{n+t}\omega} f(x)dx = \int_{a+\frac{1}{2}\omega}^{a+\overline{n-\frac{1}{2}}\omega} f(x)dx + \int_{a+\overline{n-\frac{1}{2}}\omega}^{a+\overline{n+t}\omega} f(x)dx$$
$$= \omega[{}'f(a+\overline{n-\tfrac{1}{2}}\omega) + \tfrac{1}{24}f'(a+\overline{n-\tfrac{1}{2}}\omega) - \tfrac{17}{5760}f'''(a+\overline{n-\tfrac{1}{2}}\omega)]$$
$$+ \omega[\alpha t + \tfrac{1}{2}\beta t^2 + \tfrac{1}{3}\gamma t^3 + \tfrac{1}{4}\delta t^4 + \tfrac{1}{5}t^5]$$
$$+ \omega[\alpha\tfrac{1}{2} - \tfrac{1}{2}\beta\tfrac{1}{4} + \tfrac{1}{3}\gamma\tfrac{1}{8} - \tfrac{1}{4}\delta\tfrac{1}{16} + \tfrac{1}{5}\varepsilon\tfrac{1}{32}]$$

med dx eller ωdt och integrerar mellan gränsorna $a+\overline{n-\frac{1}{2}}\omega$ och $a+\overline{n+\frac{1}{2}}\omega$, så erhålles:

$$\int\int_{a+\overline{n-\frac{1}{2}}\omega}^{a+\overline{n+\frac{1}{2}}\omega} f(x)dx^2 = \int_{-\frac{1}{2}}^{+\frac{1}{2}} \{\omega^2 t[{}'f(a+\overline{n-\tfrac{1}{2}}\omega) + \tfrac{1}{24}f'(a+\overline{n-\tfrac{1}{2}}\omega)$$
$$- \tfrac{17}{5760}f'''(a+\overline{n-\tfrac{1}{2}}\omega)]$$
$$+ \omega^2[\tfrac{1}{2}\alpha t^2 + \tfrac{1}{2}\cdot\tfrac{1}{3}\beta t^3 + \tfrac{1}{3}\cdot\tfrac{1}{4}\gamma t^4 + \tfrac{1}{4}\cdot\tfrac{1}{5}\delta t^5 + \tfrac{1}{5}\cdot\tfrac{1}{6}\varepsilon t^6] \quad .\,.\,(b)$$
$$+ \omega^2 t[\alpha\tfrac{1}{2} - \tfrac{1}{2}\beta\tfrac{1}{4} + \tfrac{1}{3}\gamma\tfrac{1}{8} - \tfrac{1}{4}\delta\tfrac{1}{16} + \tfrac{1}{5}\varepsilon\tfrac{1}{32}]\}$$
$$= \omega^2\{{}'f(a+\overline{n-\tfrac{1}{2}}\omega) + \tfrac{1}{24}f'(a+\overline{n-\tfrac{1}{2}}\omega) - \tfrac{17}{5760}f'''(a+\overline{n-\tfrac{1}{2}}\omega)$$
$$+ \tfrac{1}{2}\alpha - \tfrac{1}{12}\beta + \tfrac{1}{24}\gamma - \tfrac{1}{80}\delta + \tfrac{1}{160}\varepsilon\},$$

eller efter några insättningar:

$$= \omega^2\{\tfrac{1}{2}{}'f(a+\overline{n-\tfrac{1}{2}}\omega) - \tfrac{1}{48}f'(a+\overline{n-\tfrac{1}{2}}\omega) + \tfrac{17}{3840}f'''(a+\overline{n-\tfrac{1}{2}}\omega)$$

$$+ \tfrac{1}{2}{}'f(a+\overline{n+\tfrac{1}{2}}\omega) - \tfrac{1}{48}f'(a+\overline{n+\tfrac{1}{2}}\omega) + \tfrac{17}{3840}f'''(a+\overline{n+\tfrac{1}{2}}\omega)\}.$$

Genom att här i likhet med hvad, som skedde vid (a), sätta $n = 1, 2, 3 \ldots i$ och addera de deraf uppkomna integralerna erhålles:

$$\int\!\!\int_{a+\frac{1}{2}\omega}^{a+\overline{i+\frac{1}{2}}\omega} f(x)dx^2 = \omega^2\{\tfrac{1}{2}{}''f(a+i\omega) + \tfrac{1}{2}{}''f(a+\overline{i+1}\omega)$$

$$- \tfrac{1}{48}f(a+i\omega) - \tfrac{1}{48}f(a+\overline{i+1}\omega) \quad \ldots \quad (b^1)$$

$$+ \tfrac{17}{3840}f''(a+i\omega) + \tfrac{17}{3840}f''(a+\overline{i+1}\omega)\}$$

$$- \omega^2\{\tfrac{1}{2}{}''f(a) + \tfrac{1}{2}{}''f(a+\omega)$$

$$- \tfrac{1}{48}f(a) - \tfrac{1}{48}f(a+\omega)$$

$$+ \tfrac{17}{3840}f''(a) + \tfrac{17}{3840}f''(a+\omega)\},$$

om man nemligen införer en ny funktionsbeteckning ${}''f$, hvilken står i samma förhållande till ${}'f$, som ${}'f$ står till f, således:

$${}''f(a+i\omega) = {}''f(a) + {}'f(a+\tfrac{1}{2}\omega) + {}'f(a+\tfrac{3}{2}\omega) + \ldots\ldots + {}'f(a+\overline{i-\tfrac{1}{2}}\omega).$$

Den sednare stora termen i högra membrum af (b^1) kan reduceras till enklare form, ty då man enligt den nyss definierade beteckningen har:

$$\tfrac{1}{2}{}''f(a+\omega) = \tfrac{1}{2}{}''f(a) + \tfrac{1}{2}{}'f(a+\tfrac{1}{2}\omega),$$

samt enligt ett förut gjordt antagande:

$$\tfrac{1}{2}{}'f(a+\tfrac{1}{2}\omega) = -\tfrac{1}{48}f'(a+\tfrac{1}{2}\omega) + \tfrac{17}{11520}f'''(a+\tfrac{1}{2}\omega),$$

så blifver genom insättning häraf den ifrågavarande termen:

$$-\omega^2\{{}''f(a) - \tfrac{1}{24}f(a+\omega) + \tfrac{17}{5760}[f''(a) + 2f''(a+\omega)]\}.$$

Emedan ${}''f(a)$ är fullkomligt arbiträr af samma skäl som förut ${}'f(a+\frac{1}{2}\omega)$, kan man göra den ifrågavarande andra termen i $(b^1) = 0$, om man sätter

$${}''f(a) = +\tfrac{1}{24}f(a+\omega) - \tfrac{17}{5760}[f''(a) + 2f''(a+\omega)],$$

hvarigenom slutligen erhålles den för numerisk beräkning beqväma och för mellantider gällande formeln:

$$\int\limits_{a+\frac{1}{2}\omega}^{a+\overline{i+\frac{1}{2}}\omega}\!\!\int f(x)dx^2 = \omega^2\{\tfrac{1}{2}[{}''f(a+i\omega) + {}''f(a+\overline{i+1}\,\omega)]$$

$$- \tfrac{1}{48}[f(a+i\omega) + f(a+\overline{i+1}\,\omega)]$$

$$+ \tfrac{17}{3840}[f''(a+i\omega) + f''(a+\overline{i+1}\,\omega)]\} \quad \ldots . (A).$$

Den återstående $\int\limits_{a+\frac{1}{2}\omega}^{a+i\omega}\!\!\int f(x)dx^2$ erhålles numera med lätthet, ty, som bekant, är:

$$\int\limits_{a+\frac{1}{2}\omega}^{a+i\omega}\!\!\int = \int\limits_{a+\frac{1}{2}\omega}^{a+\overline{i+\frac{1}{2}}\omega}\!\!\int - \int\limits_{a+i\omega}^{a+\overline{i+\frac{1}{2}}\omega}\!\!\int ,$$

och vidare på grund af (b)

$$\int\limits_{a+i\omega}^{a+\overline{i+\frac{1}{2}}\omega}\!\!\int f(x)dx^2 = \omega^2\int\limits_0^{\frac{1}{2}}\!\!\int f(a+\overline{i+t}\,\omega)\,dt^2$$

$$= \frac{\omega^2}{2}\{{}'f(a+\overline{i-\tfrac{1}{2}}\,\omega) + \tfrac{1}{24}f'(a+\overline{i-\tfrac{1}{2}}\,\omega) - \tfrac{17}{5760}f'''(a+\overline{i-\tfrac{1}{2}}\,\omega)$$

$$+ \tfrac{3}{4}\alpha - \tfrac{1}{12}\beta + \tfrac{5}{96}\gamma - \tfrac{1}{30}\delta + \tfrac{7}{960}\varepsilon\}$$

$$= \frac{\omega^2}{2}\{{}'f(a+\overline{i-\tfrac{1}{2}}\,\omega) + \tfrac{17}{5760}f'(a+\overline{i-\tfrac{1}{2}}\,\omega)$$

$$+ \tfrac{3}{4}f(a+i\omega) + \tfrac{5}{192}f''(a+i\omega) - \tfrac{43}{23040}f^{IV}(a+i\omega)$$

$$- \tfrac{1}{24}f'(a+\overline{i+\tfrac{1}{2}}\,\omega) + \tfrac{34}{5760}f'''(a+\overline{i+\tfrac{1}{2}}\,\omega)\},$$

hvarföre man genom insättning slutligen erhåller:

$$\int\limits_{a+\frac{1}{2}\omega}^{a+i\omega}\!\!\int f(x)dx^2 = \omega^2\{{}''f(a+i\omega) + \tfrac{1}{12}f(a+i\omega) - \tfrac{1}{240}f''(a+i\omega)\} . (B).$$

§ 11.

Återstår nu det andra momentet af det ifrågavarande problemet, nemligen huru dessa erhållna formler skola användas i närvarande fall, då de obekanta redan ingå under integraltecknet.

Det är omedelbart klart, att man måste taga sin tillflykt till den indirekta methoden, d. v. s. man måste först förskaffa sig approximativa valörer på ξ, η, ζ och, sedan dessa blifvit införda i integra-

len, genom förnyad integrering erhålla mera approximativa och så fortfara med insättning af förbättrade värden, tills de insatta värdena stämma med de genom sista integreringen erhållna. För vinnande af skärpa härutinnan har Encke å sin ursprungliga method anbragt en vigtig modifikation, och det är denna hans nyaste method, som här kommer att anföras.

Man beräknar icke på en gång värdena på x, y, z i eqvationerna (3) för alla tidsmomenterna, utan fortskrider steg för steg och inför hvarje gång i dessa x, y, z de först erhållna approximativa värdena på ξ, η, ζ.

För att underlätta besväret vid beräkningen af nämnde qvantiteter, äro hjelptabeller ("Hülfstafeln für die Berechnung der speciellen Störungen") upprättade, uti hvilka koordinaterna jemte termerna $\omega^2 k^2 \frac{m'x'}{r'^3}$, $\omega^2 k^2 \frac{m'y'}{r'^3}$, $\omega^2 k^2 \frac{m'z'}{r'^3}$ för de flesta planeter med kända massor äro beräknade.

Hvad de återstående termerna

$$k^2\left(\frac{x^0}{r^{0\,3}} - \frac{x}{r^3}\right), \qquad k^2\left(\frac{y^0}{r^{0\,3}} - \frac{y}{r^3}\right), \qquad k^2\left(\frac{z^0}{r^{0\,3}} - \frac{z}{r^3}\right)$$

beträffa, skulle en direkt beräkning af desamma blifva dels mindre noggrann dels för besvärlig, hvilka olägenheter undvikas på följande sätt.

Skrifver man nemligen:

$$k^2\left(\frac{x^0}{r^{0\,3}} - \frac{x}{r^3}\right) = \frac{k^2}{r^{0\,3}}\left\{\left(1 - \frac{r^{0\,3}}{r^3}\right)x - \xi\right\}$$

och analogt för de två återstående koordinaterna, så kan man bestämma faktorn $1 - \frac{r^{0\,3}}{r^3}$ med full skärpa, ty då

$$r^2 = r^{0\,2} + 2\xi x^0 + 2\eta y^0 + 2\zeta z^0 + \xi^2 + \eta^2 + \zeta^2,$$

så erhålles:

$$\begin{aligned}
\frac{r^2}{r^{0\,2}} &= 1 + 2\cdot\frac{(x^0 + \frac{1}{2}\xi)\xi + (y^0 + \frac{1}{2}\eta)\eta + (z^0 + \frac{1}{2}\zeta)\zeta}{r^{0\,2}} \\
&= 1 + 2q, \qquad \text{hvarutaf följer} \\
1 - \frac{r^{0\,3}}{r^3} &= 1 - (1 + 2q)^{-\frac{3}{2}} \\
&= q\{3(1 - \tfrac{5}{2}q + \tfrac{5}{2}\cdot\tfrac{7}{3}q^2 - \ldots.)\} \\
&= qf,
\end{aligned}$$

om man antager

$$q = \frac{(x^0 + \frac{1}{2}\xi)\xi + (y^0 + \frac{1}{2}\eta)\eta + (z^0 + \frac{1}{2}\zeta)\zeta}{r^{0\,2}} \quad \text{och}$$

$$f = 3(1 - \tfrac{5}{2}q + \tfrac{5}{2}.\tfrac{7}{3}q^2 \ldots\ldots).$$

Med q såsom argument har en tabell för $\log f$ af Encke blifvit upprättad, och man behöfver således, för att få värdet på $1 - \frac{r^{0\,3}}{r^3}$, blott hafva q bekant.

§ 12.

Lägger man nu det föregående till grund för en numerisk beräkning af koordinatperturbationerna, så blifver dess gång följande, hvarest icke upptagas differenser af högre ordning än första.

1:o. Reduceras elementerna för den himmelskropp, hvars perturbationer skola bestämmas, till den epok, för hvilken de perturberande planeternas koordinater och öfriga qvantiteter i "Hülfstafeln" äro beräknade.

2:o. Sedan tidsintervallens storlek blifvit bestämd (vanligen 40 dagar), beräknas medelst dessa reducerade elementer de heliocentriska, till ekliplikan hänförda, koordinaterna enligt de i Gauss's "Theoria Motus" § 53 anförda formler, om man derstädes sätter $N = 0$:

$$\begin{aligned} x^0 &= r^0 a \sin(A + u) & a \sin A &= \cos \Omega & b \sin B &= \sin \Omega \\ y^0 &= r^0 b \sin(B + u) & a \cos A &= -\sin \Omega \cos i & b \cos B &= \cos \Omega \cos i \\ z^0 &= r^0 \sin i \sin u\,, \end{aligned}$$

hvarvid man väljer argumenterna så, att den oskulationsepok, för hvilken man bestämt sig, ligger midt emellan tvenne på tidsintervallens afstånd i "Hülfstafeln" förekommande dagar.

I dessa koordinater behöfva blott 5 decimaler medtagas.

3:o. Uppställes på grund af förut gjorda antaganden följande schema:

Argument.	Summ.funkt. II.	Summ.funkt. I.	Hufvudfunktion.	Differens I.
a	${}^{\prime\prime}f(a)$		$f(a)$	
		${}^{\prime}f(a + \frac{1}{2}\omega)$		$f'(a + \frac{1}{2}\omega)$
$a + \omega$	${}^{\prime\prime}f(a + \omega)$		$f(a + \omega)$	
		${}^{\prime}f(a + \frac{3}{2}\omega)$		
$a + 2\omega$	${}^{\prime\prime}f(a + 2\omega)$			
. . . . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .
				$f'(a + \overline{i - \frac{3}{2}}\omega)$
$a + \overline{i - 1}\omega$			$f(a + \overline{i - 1}\omega)$	
		${}^{\prime}f(a + \overline{i - \frac{1}{2}}\omega)$		
$a + i\omega$	${}^{\prime\prime}f(a + i\omega)$			

Här och i det följande anses den konstanta faktorn ω^2 redan vara inmultiplicerad i funktionen.

4:o. Räkningen måste, såsom förut är antydt, gå successive från ett argument till ett följande, och för ett visst argument $a+i\omega$ skaffar man sig, utgående från $f(a+\overline{i-1}\,\omega)$ och till följd derutaf också från $''f(a+i\omega)$, såsom redan fullt exakt bestämda, de första approximativa ξ^0, η^0, ζ^0 genom att sätta $f(a+i\omega)=f(a+\overline{i-1}\,\varphi)$ och således

$$\int_{a+\frac{1}{2}\omega}^{a+i\omega}\!\!\int f(x)\,dx^2 = {}''f(a+i\omega)+\tfrac{1}{12}f(a+\overline{i-1}\,\omega).$$

Detta antagande är berättigadt på den grund, att felet, som härvid uppstår i ξ^0, η^0, ζ^0, vanligen icke belöper sig till 5 enheter i 6:te dicimalen, men skulle man behöfva ett mera approximativt värde, kan man sätta $f(a+i\omega)=f(a+\overline{i-1}\,\omega)+f'(a+\overline{i-\tfrac{3}{2}}\,\omega)$.

5:o. Härefter evalueras:

$$x^0+\xi^0,\quad y^0+\eta^0,\quad z^0+\zeta^0,\quad \varrho',\quad \varrho'',\ldots.$$
$$x^0+\tfrac{1}{2}\xi^0,\quad y^0+\tfrac{1}{2}\eta^0,\quad z^0+\tfrac{1}{2}\zeta^0,$$

hvilka qvantiteter sedan ej behöfva någon vidare korrektion. Här bör ock märkas, att x, y, z för argumenterna a och $a+\omega$ vanligen kunna anses identiska med x^0, y^0, z^0, emedan perturbationerna 20 dagar från oskulationsepoken i allmänhet icke belöpa sig till 5 enheter i 6:te decimalen. Med de nyssnämnda värdena beräknar man nu X, Y, Z samt q, med hvilket sednare såsom argument man ingår i den ofvannämnda tabellen för finnandet af $\log f$ och erhåller så slutligen de qvantiteter, som skola adderas till X, Y, Z respektive nemligen:

$$\frac{(40k)^2(fqx-\xi)}{r^{03}},\quad \frac{(40k)^2(fqy-\eta)}{r^{03}},\quad \frac{(40k)^2(fqz-\zeta)}{r^{03}}.$$

6:o. Sedan man sålunda erhållit noggrannare värden på $f(a+i\omega)$, qvadrerar man ånyo efter formeln (B) och erhåller då vanligen tillräckligt exakta värden på de sökta qvantiteterna, hvilket kan pröfvas genom att ännu en gång med dessa beräkna q, hvarvid ingen märklig olikhet skall ega rum.

7:o. Medelst de erhållna stränga värdena på $f(a)$, $f(a+\omega)\ldots.$ och med användande af formeln (A) erhållas sedan omedelbart koordinatperturbationerna för mellantiderna.

§ 13.

Med användande af föregående method beräknade jag de af Venus, Jorden, Mars, Jupiter och Saturnus förorsakade perturbationerna, hvilka derefter blefvo reducerade till apparent eqvinoktium genom anbringande af följande korrektioner:

$$d\xi = -\eta(P+N)\sin 1''$$
$$d\eta = +\xi(P+N)\sin 1''$$
$$d\zeta = 0,$$

hvarest P betecknar precessionen och N nutationen.

Kometens koordinatperturbationer, hänförda till ekliptikan och apparent eqvinoktium samt uttryckta i enheter af 7:de decimalen, blefvo då följande:

			ξ	η	ζ
1863	Oct.	5	+ 3	− 3	− 2
	„	25	+ 0	− 0	− 0
	Nov.	14	+ 4	− 4	− 3
	Dec.	4	+ 16	− 16	− 15
	„	24	+ 36	− 36	− 40
1864	Jan.	13	+ 66	− 63	− 84
	Febr.	2	+100	− 88	−148
	„	22	+129	−101	−238
	Mars	13	+155	−101	−346
	April	2	+151	− 87	−469
	„	22	+138	− 67	−606

De för normalorterna gällande värdena erhöllos ur denna tabell medelst interpolation och reducerades derefter till perturbationer i rectascension och declination genom följande formler:

$$\cos\delta\, d\alpha = -\frac{\sin\alpha}{\Delta}dx + \frac{\cos\alpha}{\Delta}dy$$

$$d\delta = -\frac{\cos\alpha\sin\delta}{\Delta}dx - \frac{\sin\alpha\sin\delta}{\Delta}dy + \frac{\cos\delta}{\Delta}dz$$

$$dx = \xi,\quad dy = \eta\cos\varepsilon - \zeta\sin\varepsilon$$

$$dz = \eta\sin\varepsilon + \zeta\cos\varepsilon,$$

hvarigenom slutligen erhålles

Normalorternas Perturbationer

			$\cos\delta\, d\alpha$	$d\delta$
1863	Oct.	19,0	0",00	0",00
	Nov.	14,0	+0,03	−0,01
	Dec.	2,5	+0,25	−0,16
	"	24,0	+0,57	−0,70
1864	Jan.	13,5	+0,76	−1,41
	Mars	13,0	+1,42	−3,24
	April	8,0	+1",72	−4",64

Appliceras dessa på behörigt sätt till förut gifna normalorter, så få vi följande definitiva

Normalorter

			α			δ		
1863	Oct.	19,0	152°	44'	59",89	+33°	0'	35",43
	Nov.	14,0	185	29	59,43	43	37	15,23
	Dec.	2,5	222	25	52,61	46	11	12,28
	"	24,0	250	36	4,41	38	26	34,48
1864	Jan.	13,5	279	50	22,06	29	17	56,72
	Mars	13,0	304	35	57,15	15	7	4,42
	April	8,0	308°	4'	56",58	+11°	35'	9",77

§ 14.

För slutliga definitiva bestämningen af kometens elementer anbragtes perturbationerna med sina tecken till de vid systemet (I) återstående felen, hvarefter jag utvecklade följande differentialeqvationer för korrektion af nämnde elementsystem:

$\cos\delta \, d\alpha$

0,21970 *n* dT_0	+0,32490 $d\log q_0$	+9,77351 $d\pi$	+8,20236 *n* $d\Omega$	+9,32721 *n* di	+0,47284 *n* de_0	+0,54777 *n*	= 0
0,46230 *n*	0,36888	9,97083	9,87399 *n*	8,81053 *n*	0,51954 *n*	0,19312	= 0
0,44842 *n*	0,04718	9,92821	0,02779 *n*	9,63625	0,28005 *n*	0,45332	= 0
0,08186 *n*	9,65196 *n*	9,55320	9,74456 *n*	9,90459	9,20272 *n*	0,06446 *n*	= 0
9,36048 *n*	9,90228 *n*	8,94643	8,69399 *n*	9,89124	8,90205	0,22011 *n*	= 0
9,51084	9,92090 *n*	8,45541	9,68586	9,70071	0,15824 *n*	0,66370	= 0
9,48407	0,02165 *n*	9,03511	9,77286	9,63481	0,39076 *n*	0,77670	= 0

$d\delta$

0,04987 *n* dT_0	+0,60178 $d\log q_0$	+9,83660 $d\pi$	+0,04225 *n* $d\Omega$	+9,31601 di	+9,66338 *n* de_0	+0,26245 *n*	= 0
9,63600 *n*	0,47846	9,52650	9,98152 *n*	9,73809	9,33978	9,60206 *n*	= 0
0,08156	0,29577	9,41795 *n*	9,36653 *n*	9,80536	0,02533	9,69897	= 0
0,32009	0,39175	9,78078 *n*	9,63447	9,53457	9,45103	9,75587	= 0
0,27869	0,49455	9,80742 *n*	9,75805	9,18855	9,80835 *n*	9,98677	= 0
0,16008	0,62459	9,89758 *n*	9,87815	8,75107	0,08720 *n*	0,83885 *n*	= 0
0,15334	0,68376	9,96819 *n*	9,96050	8,75953	0,04640 *n*	0,88024 *n*	= 0

Uti dessa eqvationer hafva äfven termerna för excentricitets-korrektion ($de_0 = 10000de$) blifvit införda, hvilka jag dock till en början ej begagnar mig utaf, utan söker först den sannolikaste parabeln och antager således $de = 0$.

Såsom resultat af denna första solution erhöll jag det paraboliska elementsystemet:

Oskulationsepok 1863 Oct. 25,0
T = 1863 Dec. 29,209457 Berl. m. tid.
π = 183° 7′ 55″,75
Ω = 105 1 53,57 } M. Eqv. 1864,0. . . . . . . (II)
i = 83 19 13,47
$\log q$ = 0,1182757
Rörelse direkt,

hvilket jemfördt med normalorterna gaf följande återstående fel:

			$\cos\delta . d\alpha$	$d\delta$
1863	Oct.	19,0	−3,64	−2,04
	Nov.	14,0	+1,63	−0,44
	Dec.	2,5	+2,65	+0,78
	„	24,0	−1,81	+1,51
1864	Jan.	13,5	−2,50	+2,52
	Mars	13,0	+3,28	−3,51
	April	8,0	+3,74	−3,62
	och qvadratsumman			2368″.

§ 15.

Då det således ej på detta sätt lyckades mig att förminska felen, och gången i de sednare svårligen är att anse för rent tillfällig, så återstod blott att införa korrektionen på excentriciteten såsom obekant, hvarigenom slutligen erhållas följande förbättringar jemte logarithmen för deras vigter:

		log g
dT	= − 0,006836	7,52802
$d\pi$	= + 8″,38	0,59347
$d\Omega$	= + 19,72	0,63488
di	= + 3,07	1,69579
$d \log q$	= + 0,0000321	12,32833
de	= + 0,0006499	9,67761

Elementerna för kometens sannolikaste bana, reducerade till Medeleqvinoktium 1863,0 blifva följaktligen:

Oskulationsepok 1863 Oct. 25,0

T = 1863 Dec. 29,203772 Berl. m. tid		± 0,000773	
π = 183° 7′ 18″,37	M. Eqv. 1863,0	± 2″,27	. . . (III)
Ω = 105 1 23,60		± 2,17	
i = 83 19 17,28		± 0,64	
$\log q$ = 0,1183045		± 0,0000031	
e = 1,0006499		± 0,0000650	

Rörelse direkt.

För att erhålla de återstående felen och isynnerhet en kontroll på koefficienterna för de_0, beräknade jag, utgående från de nyss funna hyperboliska elementerna, de 7 positionerna direkt, hvarvid anomalia vera bestämdes medelst den af Bessel upprättade tabellen [1]) för öfvergång från parabeln till hyperbeln samt radius vektor medelst Hubbard's tabell [2]) och konstanten

$$\log \beta = 6{,}51159 - 10.$$

De återstående felen befunnos vara:

			$\cos\delta\, d\alpha$	$d\delta$
1863	Oct.	19,0	−0,70	+0,36
	Nov.	14,0	+0,25	−0,82
	Dec.	2,5	+0,65	+1,16
	„	24,0	−0,86	+0,54
1864	Jan.	13,5	−0,10	+0,10
	Mars	13,0	+1,68	−2,48
	April	8,0	−1,57	+1,40

hvilkas qvadratsumma belöper sig till 354″.

Det mot denna qvadratsumma svarande sannolika felet hos den observation, hvars vigt är 1, erhålles som bekant utur formeln: (n = vilkorseqvationernas antal, z = de obekantas antal)

$$R = 0{,}6749 \sqrt{\frac{\Sigma g v^2}{n - z}}$$

och befinnes vara 4″,49 alldeles öfverensstämmande med det förut antagna värdet på detsamma, under det att qvadratsummorna vid (I) och (II) gifva respektive 10″,49 och 10″,94.

1) En beqväm form af densamma se Encke's edition af „Olbers' Abhandlung ... die Bahn eines Cometen zu berechnen“ Leipzig 1864.

2) Gauss's „Theoria Motus“, Tab. Ia, Davis, Boston 1857.

§ 16.

Då öfverensstämmelsen mellan räkning och observation vid detta sista hyperboliska elementsystem således är rätt tillfredsställande, kunde man framställa den frågan, hvad grad af sannolikhet banor af sådan natur som denna i allmänhet äga, och hvilken betydelse vi hafva att fästa vid dem.

Sammanställer man till en början alla de kometer intill 1864, hvilkas banor med någon tillförlitlighet[1]) visa hyperbolisk karakter, så reducera de sig till ganska få, nemligen:

Komet	e	r	ψ
1771	1,0093698		7° 49′
1840 I	1,0002050	0,0000531	1° 10′
1844 III	1,0003530		1° 31′
1847 VI	1,0001326		0° 56′
1849 II	1,0007079	0,0000845	2° 9′
1853 IV	1,0012289		2° 50′
1863 VI	1,0006499	0,0000650	2° 4′

af hvilka den för Komet VI 1863 erhållna excentriciteten väl torde vara den sannolikaste, hufvudsakligen emedan densammes observationer omfatta en betydligare tidrymd än de öfrigas.

Betrakta vi nu den obetydliga afvikelse från parabeln eller från ellipsen med stor excentricitet, som dessa i allmänhet äga, kan det visserligen icke nekas, att orsaken härtill möjligen skulle kunna sökas i tillfälliga omständigheter. Denna afvikelse kunde nemligen härröra från perturbationer af andra himmelskroppar, eller från den omständigheten, att vi ej alltid observera tyngdpunkten utan ljuscentrum, hvilka understundom icke sammanfalla eller ligga på samma räta linia från observatören, eller ock slutligen från den ofullkomlighet, som alltid i större eller mindre grad vidlåder observationerna. Detta är också, hvad som vanligen anföres till stöd för den åsigten, att samtlige kometer röra sig i slutna ellipser, samt ursprungligen tillhöra och bilda en integrerande del af vårt solsystem.

Skäl finnas dock, som göra en sådan förklaring af kometbanors hyperboliska natur icke nödvändig, i det de synas uppvisa, att hyperbeln är den normala kurvan för kometerna.

1) Hvad kometerna 1771 och 1844 III beträffa har jag icke haft tillgång till källorna, men anför dem dock i sammanhang med de öfriga.

Banans natur är, som bekant, beroende endast af radius vektor och initialhastigheten så, att för:

$$v_0 < \sqrt{\frac{2\mu}{r_0}} \text{ blifver banan en ellips}$$

$$v_0 = \sqrt{\frac{2\mu}{r_0}} \text{ . . . . . . parabel}$$

$$v_0 > \sqrt{\frac{2\mu}{r_0}} \text{ . . . . . . hyperbel,}$$

hvarest v_0 = initialhastigheten

μ = accelerande kraften på afståndet 1

r_0 = radius vektor.

Härutaf inses till en början, att en parabolisk bana är så godt som omöjlig att antaga. Uti de många fall der emellertid banor af sådan natur erhållits, kunna vi med säkerhet anse, att man i sjelfva verket blott éger sådana, som approximativt närma sig parabeln.

Taga vi nu i betraktande de stora olikheter, som förefinnas i nästan alla hänseenden emellan planeter och kometer, men synnerligast med afseende på deras banors inklinationer och excentriciteter, samt den ofta hos kometerna förekommande retrograda rörelsen, så leder oss Laplace's hypothes, i det den vill rädda den enhet och harmoni, som ganska tydligt röjer sig i vårt planetsystem, till det plausibla antagandet, att kometerna icke kunna hafva uppkommit af samma nebulosa, från hvilken solen och planeterna med deras drabanter leda sitt upphof. Lägger man vidare härtill deras helt olika beskaffenhet med afseende på yttre gestalt, täthet och ljusförhållande, så torde det vara lätt att inse, hvarföre Laplace's åsigt om kometerna i sina hufvuddrag gjort sig mer och mer gällande.

"Dans notre hypothèse, les comètes sont étrangères au système planétaire. En attachant leur formation à celle des nébuleuses, on peut les regarder comme de petites nébuleuses errantes de systèmes en systèmes solaires, et formées par la condensation de la matière nébuleuse répandue avec tant de profusion dans l'univers" [1]).

Emedan solens attraktionssfer har en betydlig utsträckning, bör $\sqrt{\frac{2\mu}{r_0}}$ vara en mycket liten qvantitet, hvarföre flera möjligheter finnas för att den relativa initialhastigheten öfverskjuter, än att den un-

1) Laplace, Exposition du Système du Monde 4:ème Édition, Paris 1813.

derstiger nyssnämnda qvantitet. Till följd häruttaf blifva banor af hyperbolisk natur mera sannolika, men då emellertid de flesta kometbanor, sådane vi känna dem, äro paraboliska, så har detta sannolikt sin förklaringsgrund deruti, att initialhastigheten varit obetydlig eller planeternas perturberande inverkan förminskat excentriciteten eller ock att båda dessa förhållanden egt rum, hvilket också förklarar de elliptiska banorna.

Fasthåller man detta betraktelsesätt, så kunde det vara af intresse att veta, huru man har att tänka sig kometernas rörelsetillstånd, innan de nå vårt solsystems attraktionssfer. Förekomma de såsom isolerade kroppar eller uti systemer och kan hos dem någon förherrskande rörelserigtning spåras?

Det torde väl ännu vara omöjligt, att med kalkylens hjelp besvara dessa frågor, hvilket lätt inses, om man betänker svårigheten, att med den utsträckning och den skärpa, som undersökningar af ifrågavarande art fordra, bestämma planeternas störande inflytande på kometernas ursprungliga banor, innan de uppnått det område, hvarest vi kunna observera dem.

Ett försök till besvarande af frågan, med kometbanorna sådane vi känna dem till utgångspunkt, har af Prof. Hoek [1]) för icke längesedan blifvit gjordt, för hvilket jag här i största korthet vill redogöra, emedan det serskildt berör den komet som utgör egentliga föremålet för denna afhandling.

Han antager kometbanorna ursprungligen vara parablar eller hyperblar och att då ellipticitet förekommer, beror detta på planeternas attraktion eller observationernas ovisshet. I öfverensstämmelse med Laplaces hypothes öfver vårt planetsystems uppkomst antager han äfven kometerna röra sig från en fixstjerna till en annan och söker serskildt bevisa följande sats: "There are systems of Comets in space that are broken up by the attraction of our Sun, and whose members attain, as isolated bodies, the vicinity of the Earth during a course of several years."

För detta ändamål beräknar han till en början läget af de serskilda kometernas för åren 1844—65 banaxlar, samt förer tillsammans i grupper dem, hvilkas vinkeldistanser ej öfverstiga 10°. Serskildt fäster han sin uppmärksamhet vid en af tre kometer bestående grupp nemligen kometerna 1860 III, 1863 I och 1863 VI, vid hvilka öfverensstämmelsen är god, i det den största der förekommande vin-

1) Monthly Notices of the Royal Astronomical Society, Vol. XXV N:o 8, XXVI N:o 1.

keln mellan banaxlarne belöper sig till blott $3\frac{1}{3}^{\circ}$, och hvilka vi således skulle se apparent i hvarandras närhet på ett stort afstånd från solen. Då nu vid denna grupp också, enligt hvad författaren visar, det förhållandet äger rum, att de serskilda himmelskropparnes samtidiga afstånd från solen vid en långt förfluten tidpunkt varit nästan lika, så ökas derigenom sannolikheten, att de fordom tillhört ett och samma system och icke kommit tillsammans af en slump. Men för att afgöra saken, går han att söka ett skarpare kriterium och kommer så till hufvudvilkoret. Tydligt är, att kometens bana måste, innan solsystemets attraktion märkbart afficierat densamma, gå längs asymptoten till dess blifvande bana, hvars plan således måste gå genom asymptoten och solen. Om derföre ett system af kroppar med samma initialrigtning komma inom solens attraktionssfer, skola deras banplan respektive skära hvarandra utefter en och samma genom solen gående linia, som tydligen måste blifva parallel med denna ursprungliga rörelserigtning. Undersöker man nu, huru det i detta afseende förhåller sig med den ifrågavarande gruppen, så satisfierar densamme på ett märkligt sätt det nyssnämnda vilkoret, i det de tre banplanens intersektionslinier skilja sig på högst $3\frac{1}{2}^{\circ}$ ifrån hvarandra.

Den gemensamma intersektionslinien får äfven en annan betydelse, derigenom att man medelst densamma, om man kände rigtningen och hastigheten af solsystemets rörelse i rymnden, skulle kunna bestämma, på hvilken trakt af himmelssferen man hade att söka den stjerna, omkring hvilken kometsystemet fordom rörde sig[1]). Ty det är en klar sak, att kometsystemet måste hafva lemnat sitt förra attraktionscentrum i rigtning af asymptoten till den kurva, det då beskref, hvilken rigtning kombinerad med solsystemets rörelse i sin ordning kommer bestämma asymptoten till den kurva, som kometen skall beskrifva omkring vår sol.

"Huru, frågar författaren, kan en stjerna sända till oss ett system af kometer? Jag kan icke begripa, huru stjernan kan hafva bragt tillsammans och till system förenat kroppar, som fordom voro isolerade. Tvärtom har man sett, att ett sådant system kan splittras och dess delar kringströs genom solens attraktion, och otvifvelaktigt skulle den föregående stjernan hafva afficierat kometsystemet på samma sätt, om det hade existerat före denna tid. Vi måste derföre draga den slutsatsen, att det har tagit sin början efter att hafva passerat det sednaste perihelium eller rättare efter det sednaste periasterium. Det vill säga, att en föregående komet har splittrats sönder i delar,

1) Att stjernan till följd af sin egen rörelse under den långa tidrymd, som kometen behöfver, för att gå från den förra centralkroppen till vår sol, skall betydligt kunna hafva ändrat sitt apparenta läge, anmärker författaren sedermera.

hvilka blifvit följeslagare på olika, men närliggande vägar. Och det förefaller mig verkligen omöjligt, att en komet efter att hafva antagit en så ofantlig volum i grannskapet af periasterium skulle vid sin afsvalning kunna åter förena de i rymden utkastade partiklarne. Massorna äro för små, hastigheterna för stora. Vi behöfva blott erinra oss fenomenet af Bielas komet.

Med få ord sagdt, just i den omständigheten, att ett kometsystem existerar, ser jag ett bevis på, att detta system kommer till oss efter att hafva beskrifvit en bana omkring ett attraktionscentrum af serdeles hög temperatur."

I den sednare uppsatsen utsträckes undersökningen till kometer ifrån år 1556, och dervid påträffas en grupp af tvenne 1677 och 1683, hvilkas plans intersektionslinia gör en vinkel af endast $\frac{1}{2}^\circ$ med intersektionslinien af kometerna 1863 I och 1863 VI [1]), en öfverensstämmelse, hvarigenom sannolikheten ännu mera ökas, att man någorstädes i rymden har en centralkropp, som utskickat kometer i rigtning mot vårt solsystem. Huruvida dessa båda systemer hafva lemnat centralkroppen samtidigt eller icke, är en fråga, som författaren lemnar oafgjord. Något orimligt ligger emellertid icke i någotdera antagandet, ty i förra fallet behöfves blott en obetydligt olika begynnelsehastighet hos de båda systemerna, som då skulle vara fragmenter af samma kropp, i sednare fallet antagandet, att en ofantlig mängd af kometer årligen utkastas i rymden ifrån den nämnda stjernan.

Genom dessa enkla och vackra ideer har Hoek gjort ett uppslag till undersökningar, hvarigenom man möjligen kan finna någon ledning vid lösandet af det ifrågavarande svåra problemet. Dessförinnan fordras likväl, att en noggrann undersökning och diskussion af banorna jemte perturbationsräkningar af stort omfång anställas. Detta är så mycket mera af nöden, som man af erfarenhet vet, hvilken betydlig störande inverkan planeterna kunna utöfva på kometbanorna; man behöfver blott erinra sig det märkliga exemplet af Lexells komet som år 1767 så betydligt perturberades af Jupiter, att hans bana icke mera kunde igenkännas.

Hvad slutligen min banbestämning af komet VI 1863 med afseende på det föregående beträffar, synes den åtminstone bekräfta den relation, som bör ega rum emellan excentriciteten och vinkeln, som bildas af banaxeln och intersektionslinien emellan banplanen för komet I och VI 1863. Denna sistnämnda vinkel belöper sig till ungefär 3°, under det att komet VI 1863 gifver 2° 4′, en afvikelse, som under närvarande omständigheter icke är af någon betydenhet.

1) Författaren medtager här icke komet III 1860, emedan densamma afviker något mycket från de fyra andra.

Öfversigt af hittills beräknade elementsystemer för Komet VI 1863.

Medeleqvinoktium 1863,0.

	T	π	Ω	i	log q	e		Obs. tidrymd
1863 Dec.	29,39535	183° 27′ 55″,7	105° 2′ 24″,9	83° 26′ 56″,8	0,116592		Engelmann	4 dagar
	27,74584	180 16 59,4	104 50 35,1	82 16 29,4	0,131932		Romberg	5 »
	28,75343	182 18 25,3	104 56 14,1	82 59 52,9	0,121816		d'Arrest	? »
	29,08785	182 54 18,6	104 59 49,0	83 15 11,6	0,119197		Stampfer	13 »
	29,20855	183 7 2,1	105 1 24,0	83 19 56,9	0,118320		Oppolzer	49 »
	29,21669	183 7 19,4	105 1 3,5	83 18 57,9	0,118282		Engelmann	58 »
	29,21061	183 7 10,0	105 1 3,9	83 19 14,2	0,118272		Rosén (I)	185 »
	29,20946	183 7 5,2	105 1 3,4	83 19 13,7	0,118276		Rosén (II)	185 »
	29,20377	183° 7′ 18″,4	105° 1′ 23″,6	83° 19′ 17″,3	0,118305	1,000650	Rosén (III)	185 »

Rättelser och Tillägg.

Sid.	Rad.		står:	bör vara:
3	3	nedifr.	aberrationstiden:	aberrationstiden uttryckt i medeltidsdygn:
5	17	uppifr.	09744	00744
8	10	nedifr.	längst	längst,

11 Emellan raderna 16 och 17 uppifr. är följande observation förbigången:

1863 November.

	α	δ	$\cos\delta d\alpha$	$d\delta$	Obs.ort.
$30^d,25100$	$14^h\,30^m\,49^s,93$	$+46°\,24'\,57'',6$	$(+21,4)$	$(-46,5)$	Kremsmünster

Denna observation ingår, såsom man ser, icke i räkningen, men dess anförande är nödvändigt för att rätt förstå anmärkningen 11:o sid. 15.

Sid.	Rad.		står:	bör vara:
14	6	nedifr.	beträffa	beträffar
„	5	„	de	observationerna
16	2	uppifr.	-observation	-observationen
„	3	„	men	med
19	2	nedifr.	Berüchsichtigung	Berücksichtigung
23	8	uppifr.	medeltidsdygn	medeltidsdygnet
37	7	nedifr.	0,6749	0,6745
41	16	„	kommer	kommer att

Program för Rektorsombytet
år 1867.

Af

Jonas Fredrik Hesse.

Den första inbjudning till bevistande af rectorsombyte vid detta Universitetet är en i fjorton latinska hexametrar utgifven af Laurentius Fornelius år 1641. På 1780-talet började Rectorerna i sina program omnämna åtskillga akademiska högtidligheter, hvilka dock egentligen rörde Kungliga och Cancellers-besök. Chr. Dahl anförer de donationer, som kommit Universitetet till godo under hans rectorat; Joseph Otto Höjer omtalar några af Studenterna begångna oordningar hvilka blifvit beifrade. Themptanders program 1825 upptager mera fullständiga underrättelser om Universitetet. Sedan dess hafva Rectorerna med få undantag följt hans exempel. Så gör äfven jag, då jag går att redogöra för de händelser, som under året närmare eller fjermare berört Universitetet. I dessa uppgifter ligga facta, hvilka kunna begagnas vid författandet af Universitetets historia, som, om ej förr, vi hoppas då åtminstone skall i sammanhang skrifvas, när Universitetet 1877 firar sin fyrahundra-åriga tillvaro.

Den farsot, som under sommaren och hösten hemsökte flere orter i fosterlandet nådde ej denna gång Upsala, ehuru den visade sig på blott en fjerdedels mils afstånd. Pris och lof vare Gud, som så nåderikt hägnat vårt urgamla Lärosäte, att våra stilla arbeten i ljusets och sanningens tjenst kunnat oafbrutet fortgå.

En för Upsala både såsom stad och universitet fruktbringande tilldragelse hafva vi att anteckna. Jernvägen mellan Upsala och Stockholm öppnades på H. M. DROTTNINGENS namnsdag d. 19 September. Landshöfdingen Grefve Hamilton utvecklade vid invigningen fördelarne af denna tilldragelse. Kunna vi ej färdas med Oberons char, som rörde sig "ljuft som sömnen, snabbare än tanken", så hafva vi dock en lätt communication med de flesta delar af vårt fosterland. Ett nytt band, ett band af jern, förenar bild-

ningens högskola med det öfriga landet, och vi här församlade från spridda orter hafva en lättare tillgång till våra hembygder, och de som druckit ur bildningens källa kunna genom en kort resa här återupplifva minnet af sin ungdoms sträfvan och glädje.

Vår älskade KONUNG, som med nåd och kärlek omfattar detta universitet, skänkte oss vid detta tillfälle, beledsagad af H. M. DROTTNINGEN, PRINS OSCAR och H. K. H. PRINSESSAN LOVISA glädjen af sin närvaro under tvänne dagar. Samma glädje bereddes oss åter d. 8 October, då DERAS MAJESTÄTER, åtföljde af sina höga anförvandter, PRINSEN och PRINSESSAN af NEDERLÄNDERNA och H. K. H. PRINSESSAN LOVISA gjorde Upsala ett kort besök. Den ungdomskärlek, som fäster vår ädle Konung vid detta universitet, förnekar sig aldrig, och en Konung må väl gerna besöka en ort, der ur hvarje blick kärlek strålar Honom till mötes. H. K. H. HERTIGEN AF DALARNE har under sitt vistande vid universitetet förvärfvat sig många hjertans kärlek; med bedröfvelse mottogo vi sorgebudet om Hans svåra sjukdom, oskrymtadt fröjda vi oss öfver Hans tillfrisknande.

Vår vördade Canceller vårdar med oförtröttadt nit våra angelägenheter. Väl antyddes i hans svar på Consistorii nyårsönskan, att hans höga ålder kunde göra det önskligt för honom att frånträda sin ansvarsfulla plats, men vi våga hoppas, att den vördnad och kärlek detta universitets lärare och lärjungar hysa för honom, skall förmå honom att dermed länge dröja. Procancelleren, en föresyn för Universitetet i allt, vistas nu stadigare ibland oss. Det nit han egnar åt Universitetets angelägenheter, den vänskap och välvilja, hvarmed han omfattar lärare och lärjungar, äro öfver mitt beröm och finner sin enda belöning i den oskrymtade vördnad och tillgifvenhet de hysa för honom.

Det nya sjukhuset, utan tvifvel Upsalas vackraste byggnad, är nu snart färdigt att mottaga plågans och lidandets offer. Byggnadsarbetet afsynades i Augusti. Sällan har väl en byggmästare fått ett sådant loford, som det byggmästaren Bergström erhöll af Professor Törnqvist, som uppgjort ritningen till sjukhuset. Ingen anmärkning var att göra. Allt var med noggrannhet och omsorg utfördt. Redan hafva enskilda, ömmande för lidande likar, gifvit donationer till sjukhuset. Possessionaten Hugo Tamm 10,000 Rdr Rmt. Aflidne Cancelli-Vaktmästaren E. Lundberg och hans enka 3000 Rdr Rmt. Måtte detta ädla menniskovänners exempel vinna efterföljd. Den Physiologiska och Pathologiska institutionens gemensamma hus, hufvudsakligen bygdt af mæcenaten Doctor Regnells

rika bidrag, är också färdigt, och dess institutioners nitiska föreståndare hafva derstädes under denna termin föreläst och ordnat. Läkareföreningens verksamhet är liflig. Den utgifver nu sin egen tidskrift. Allt detta talar högt för det nit, den ifver och framgång, hvarmed de Medicinska studierna vid detta universitet bedrifvas.

Befordringar under året: till Professor: Docenten Carl Rupert Nyblom i Æsthetik samt Litteratur- och Konsthistoria d. 18 Januari 1867, installerades d. 26 Mars; till Adjunkt: Theol. Docenten Nils Josef Linnarsson d. 29 April; till Docenter: d. 19 Juni 1866: Phil. Doctorerna Herman Napoleon Almquist i Hebreiska språket; Fredrik Nilson i Chemi; Hugo Hildebrand Hildebrandsson i Physik; Hans Ludvig Forssell i Historia; Axel Johan Ling i Fransyska språket och litteraturen; Mårten Birger Richert i Nordiska språk och allmän jemförande språkforskning; d. 31 Juli 1866, Veit Brecher Wittrock i Botanik; d. 8 Januari 1867, Phil. Candidaterna Per Gustaf Rosén i praktisk Astronomi och Carl Erik Lundström i Mathematik; d. 25 Mars, Ph. Dr Carl Isak Sidenbladh i Nordiska språken; Th. och Phil. Cand. Herman Wilhelm Ulff i praktisk Theologi; d. 17 Maj, Ph. Dr, Th. Cand. Knut Henning Gezelius von Schéele i theologiska prænotioner; till Amanuenser: d. 26 Juni 1866, Docenten Hellstenius till Lidénsk vid Bibliotheket; d. 8 Sept., Med. Stud. Curt Wallis vid Anatomisalen och dithörande samlingar; d. 29 Sept., Stud. Per Erik Waldemar Öberg vid Analytiska laboratorium; Med. Stud. Axel Wilhelm Bolander vid Pharmakologiska samlingarne; Med. Stud, Johan Alfred Malmgren vid Laboratorium för med. och physiol. chemi; d. 13 Oct. 1866, Stud. Lars Jakob Palmgren vid Mineralogiska samlingarna; d. 12 Jan. 1867, Med. Stud. Carl Matthias Lamberg vid Pharmakologiska samlingarna.

Donationer hafva blifvit gifna till Universitetet: af en okänd 8000 Rdr Capital och 400 Rdr för löpande årets ränta till ett stipendium till Carl Ludvig Landins minne; af afl. Tull-inspectoren P. Stenberg genom testamente 1000 Rdr till stipendii-fond för Gothlandi; af enkefru Dahl en stipendii-fond, 2500 Rdr, under namn af Dahl-Walleyiska, för stud. af Gestr.-Hels. Nation; afl. Docenten Michaelsson har skänkt sina geologiska samlingar till Universitetet, och den del deraf, som för detta är öfverflödig, åt Mineralogiska Sällskapet.

Anslag under året: Kongl. Brefvet d. 29 Juni angående anslag af Rikets Ständer: 1:o 4500 Rdr till en ny Juridisk profession; 2:o 2500 Rdr till materielen vid Nya sjukhuset; 3:o 500 Rdr tillökning i anslaget för physiologiska institutionen; 4:o 1500 Rdr till tillökning med 250 Rdr i 6 Docentstipendier; 5:o 1000 Rdr till d:o i rörliga Adjunktslönerna; d. 25 Febr. 1867, Kongl. Maj:t åt Adj. Fristedt 400 Rdr för fortsättande af hans exsiccatverk öfver Sveriges pharmaceutiska växter; åt Ph. Dr N. Vult von Steyern 700 Rdr för att under höstterminen i Christiania idka rätts- och statsvetenskapliga studier; åt Adj. Thalén 600 Rdr för resa till Expositionen i Paris; H. E. Cancelleren har beviljat af Univ. medel 6500 Rdr till inredningen af Pathol. och Physiol. byggnaden.

Reseanslag: d. 19 Juni 1866, Thuniska resestipendiet tilldelades Docenten Martin Johansson; d. 25 Aug., Prof. Ångström erhöll Riksstatens mindre stipendium för året, Adj. Edman det större d:o; d. 15 Sept., Ombudsmannen, Docenten S. I. Landtmansson erhöll Sederholmska resestipendiet; d. 31 Dec., af Riksstatens resestipendier för 1867 tilldelades det större åt Docenten Cleve, det mindre åt Docenten Almquist; d. 12 Maj 1867, Med. Cand. J. A. Waldenström har erhållit ett Helmfeltiskt resestipendium i medicinska ändamål; Docenten Linnarsson reser på ett Helmfeltiskt stipendium. Vidare är att omnämna, det Phil. Candidaterne H. O. Hildebrand och N. Vult von Steyern hafva fått hvar sitt Geijerska pris.

H. E. Cancelleren har d. 30 April 1866 fastställt instructioner för Hemmans- och Uppbördsfogdetjensterna; d. 13 Mars, Kongl. Maj:t fastställt Öfver-Ingenieuren And. Alreiks testamente d. 15 Juni 1863 i de delar, som angå utgörande af 10 stipendier à 40 T:r spannmål hvardera vid Universitetet härstädes; StudentCorpsens Skattmästare, Adjuncten V. Nordling har, till förstärkande af Fjerde-November-Stipendiet, aflemnat till Räntkammaren 500 Rdr Rmt; Acad.-Räntmästaren, i egenskap af utredningsman i afl. Prof. J. H. Schröders sterbhus, till Räntkammaren lemnat behållningen af boets i penningar förvandlade tillgångar, till förökande af Lidén-Schröderska Amanuensens löningsfond, 9200 Rdr Rmt.

Den studerande ungdomen gör sig år från år genom sedlighet och allvar i studier allt mera värdig det deltagande, hvarom ofvannämnda donationer vittna. Hvar finnes väl en så talrik samling af unga män, mot hvilkas uppförande så föga eller intet är att anmärka? Studenternas beslut att i Paris instundande sommar låta höra den nordiska sången bör ej med tystnad af mig förbigås. Vi,

som så ofta njutit och aldrig tröttna att njuta af den friska och herrliga studentsången önska dem af hjertat lycklig resa och kunna ej tro annat än att de verkliga Fransmännen skola finna samma behag deri, som "nordens." — De studerandes antal utgjorde höstterminen 1081, vårterminen 1052. Inskrifne under året äro 203. Beväringsskyldige i första klassen 68, i den andra 87. Civilexamina hafva blifvit aflagda under året: i början af H. T. 1866 till Rättegångsverken 5, i slutet af samma termin 4, till Kongl. Cancelliet 1. — I början af V. T. 1867, till Rättegångsverken 2, i slutet af samma termin 10, till Kongl. Cancelliet 2, Bergsstaten 1. — Under året hafva aflidit: af Östgöta nation Antholithos Estotelos Meurling d. 24 December 1866, Samuel Ekfelt d. 15 Februari 1867, af Westmanlands och Dala Erik Johan Nyling, af Vestgöta: Bengt Knut Stockman d. 29 Sept. 1866, Per Victor Gabriel Kjellén d. 30 Dec. 1866, af Södermanlands och Nerikes Per Georg Gustaf Wennerström död i sin hemort i Oct. 1866, Adolf Fredrik Kumlin d. 27 Nov. 1866, Olof Edvar Lundahl d. 14 Maj 1867, af Wermlands Ludvig Bernhard Albrechtsson 1866.

Præfecterna för Universitetets Institutioner hafva lemnat följande meddelanden:

Universitets-Bibliotheket har under året blifvit ihågkommet med gåfvor af Hennes Maj:t Enke-Drottningen, Kejserl. Fransyska Regeringen, H. Exc. Utrikes-Stats-Ministern Grefve Manderström m. fl. Öfver den allmänna tillökningen af utländsk litteratur under kalender-året 1866 har särskild katalog blifvit af trycket utgifven. Utlåningen har stigit till öfver 4,500 nummer. — Hvad tjenstepersonalen angår, hafva Philosophiæ Doctorerna Karl Isak Sidenbladh, Hans Ludvig Forssell, Hampus Reinhold Huldt, Nicolaus Linder och Hjalmar Kempff blifvit anställda såsom Extra Ordinarie Amanuenser vid Bibliotheket.

Vid den *Medicinska Kliniken* hafva under läseåret 17 Medicinæ Candidater och 18 Medicinæ Studerande tjenstgjort. På Sjukhusets Medicinska afdelning hafva från den 1 Januari 1866 till samma tid 1867 blifvit vårdade 448 och vid Polikliniken har ett stort antal sjuke ifrån staden och landsbygden sökt och erhållit läkareråd. — *Sätra Helsobrunn* besöktes under sommaren 1866 af 1459 personer, af hvilka 1259 tillhörde allmogen och 200 ståndspersoner. Af 24,423 bad erhöll den fattigare delen af allmogen kostnadsfritt 8,009. Många medellöse ståndspersoner erhöllo ock kostnadsfritt bad, hvilka icke i dessa summor blifvit inräknade. För mat och läke-

medel till de fattige har brunnens sjukhus- och fattigkassa lemnat 1480 Rdr 19 öre. Vid sjukvården har intendenten varit biträdd af Medicinæ Candidaten H. Holm, Upl., såsom fattigläkare, och Medicinæ Candidaten O. Hammarsten, Östg., som förestått electriciteten. — Till den nya kyrkan, som under sommaren kommer att invigas, har Byggmästaren J. Lemke skänkt en orgel af 13 stämmor.

Chirurgiska Institutionen. Vid den Chirurgiskt-Ophthalmiatriska kliniken hafva 22 Medicinæ Candidater varit såsom tjenstgörande inskrifne, af hvilka 15 under läseåret afslutat den bestämda cursen. 14 Medicinæ Studerande hafva under samma tid begagnat undervisningen i propædeutisk-chirurgisk klinik. Samtliga å chirurgiska kliniken vårdade sjuke hafva varit 336. Polikliniken har besökts af 1489 särskilda patienter. 88 vigtigare Chirurgiska Operationer hafva under läseåret blifvit å anstalten utförda. Den Chirurgiska Institutionens samlingar hafva, med undantag af en samling tandtänger efter Amerikask modell, ej vunnit någon nämnvärd tillökning. — *Obstetriska Institutionen.* 22 Medicinæ Candidater hafva å Obstetriska kliniken fullgjort den föreskrifna tjenstgöringen. Förlossningsfallen hafva uppgått till 102, och bland dem hafva 6 fall föranledt vigtigare Obstetriska operationer.

Psychiatriska Kliniken har varit i verksamhet under läseårets båda terminer och erbjudit de studerande rikt tillfälle till sjelfständiga studier öfver alla hos oss förekommande former af sinnessjukdom.

Den Anatomiska Institutionen har under året åter kommit i besittning af de rum, som under 4½ års tid varit upplåtna till Physiologiska institutionens inrymmande, och dessutom genom såväl denna som Pathologiska institutionens förflyttande till det nya hus, som under året blifvit färdigt, fått ett väl behöfligt utrymme. Tvenne af de rum, som Physiologiska institutionen under dessa åren innehaft, voro Prosectorns boställsrum, men hvilka han åt densamma upplåtit. Sedan dessa nu blifvit lediga hafva de, med Prosectorns begifvande och genom hans försorg, blifvit inredda till ett *Histologiskt laboratorium* och till arbetsrum åt honom för en summa af 974 Rdr 53 öre. Till bestridande af dessa utgifter har Prosectorn Doctor Clason anslagit den hushyre-ersättning, som han fått sig af Cancelleren och Consistorium tillerkänd för de fyra år han varit i saknad af sina boställsrum, och det öfriga har genom en gåfva af Prof. och Ridd. O. Glas af 700 Rdr ej allenast blifvit till fullo

betäckt, utan äfven gifvit ett öfverskott till inköp af instrumenter, glaskärl m. m. Prof. Glas har äfven förärat till Anatomisalen och det nya Histologiska laboratoriet ett godt microscop af Brunner med dertill hörande Frauenhofers micrometer, camera lucida, bildomvändande ocular m. m.; och begagnar jag detta tillfälle, att för dessa Herrar aflägga min innerligaste och varmaste tacksägelse för deras välvilja och frikostighet, genom hvilken den Anatomiska institutionen kunnat erhålla denna väsendtliga och tidsenliga utvidgning och förbättring. — Under Höstterminen hafva 36 och under Vårterminen 45 Medicinæ Studiosi begagnat sig af den Anatomiska undervisningen och af dessa hafva 25 under höstterminen och 26 under vårterminen deltagit i de dagliga dissectionsöfningarne. — De Anatomiska samlingarne hafva under året blifvit förökade med 22 större i sprit förvarade samt med 50 microscopiska præparater.

Tvänne af universitetets vetenskapliga institutioner, nämligen den *physiologiska* och den *pathologiska* hafva under det förflutna läsåret erhållit tidsenliga arbetslokaler i den nya byggnad, — *Regnelleanum*, — hvilken blifvit uppförd för de medel, som en af universitetets fordna alumner, Medicinæ Doctorn Anders Fredrik Regnell, bosatt i Caloas i Brasilien, med sällsynt frikostighet för ändamålet donerat. De nya institutionslokalerna hafva af de respektive præfekterna under vårterminen blifvit med högtidliga föreläsningar invigda och arbetet har inom desamma sedan dess oafbrutet fortgått.

Den *Physiologiska Institutionen*, som under loppet af detta läsår icke varit i tillfälle att erhålla någon anmärkningsvärd tillökning i sin ännu ofullständiga instrumentsamling, har likväl genom den nya Representationens visade välvilja vunnit utsigter att i en ej alltför aflägsen framtid se sina nödvändigaste behof i detta afseende fyllda. De offentliga föreläsningarne i experimental physiologi hafva varit besökta under höstterminen af 28 och under vårterminen af 43 medicinæ studiosi och candidater. Vid de enskilda physiologiska experimenterna å laboratorium hafva 27 studerande närvarit.

Vid den *Pathologiska Institutionen* hafva under läsårets lopp 69 liköppningar blifvit anställda, hvilka under vårterminen bevistats af 33 medicinæ studerande. Præparatsamlingen har under året ökats med åtskilliga mikroskopiska samt dels torkade dels i sprit förvarade præparater.

Det *Pharmakologiska Museum* har icke under läsåret undergått någon väsentlig förändring. Några mindre förbättringar hafva skett,

många droguer, som genom museets flitiga begagnande blifvit förnötta, äro anskaffade i nya exemplar och några organiskt chemiska præparater inköpta från utlandet. Bland gåfvor förtjenar att särskildt nämnas en pung af *Castoreum moscoviticum*, skänkt af Akademi-Apothekaren Andberg.

Vid *Institutionen för Medicinsk och Physiologisk Chemi* hafva laborationsöfningarna fortgått hela läsåret alla söckendagar för- och eftermiddagar. Laboranternas antal har under höstterminen varit 24 och under vårterminen 30, men några af dessa hafva endast under en kort tid deltagit i laborationsöfningarna. Laboratoriets præparatsamling har erhållit en högst väsentlig förökning genom inköp från utlandet af 225 præparater af diverse slag, bland hvilka må nämnas de flesta och vigtigaste alkaloider och deras salter, samt andra i utländska pharmakopeer upptagna eller eljest vigtiga præparater.

Under det sistförflutna akademiska året hafva vid de tre anmälningstiderna 82 studerande anmält sig till deltagande uti de praktiska öfningarne på det *Theoretiskt-kemiska Laboratorium.* Af dessa anmälte sig 30 under höstterminen samt 52 under innevarande vårtermin. — Af instrumentalier, som under året tillkommit, må nämnas 1:o en präss för utprässning af moderlut utur erhållna kristallisationer och fällningar, samt 2:o tvenne särdeles ändamålsenliga och för noggrannare undersökningar användbara gasutvecklingsklockor, hvaruti gaserna kunna på det fullständigaste torrkas, hvilka för olika ändamål blifvit construerade af Amanuensen vid laboratorium Herr J. A. Nordblad. — Af undersökningar, som blifvit utförda på detta laboratorium, men först under sista året publicerade, må nämnas E. W. Fernlundhs "Bidrag till kännedomen om öfverjodsyrans mättnings-capacitet", som af Vetenskaps-Akademien erhållit en mindre belöning. — En större belöning, nemligen tilldelandet af Wallmarkska priset, har under året af Vetenskaps-Akademien blifvit tillerkänd den uti förra årets redogörelse omnämnda undersökningen af P. T. Cleve om ammoniakaliska platinaföreningar.

Den *Mineralogiskt-Geologiska Institutionens* samlingar hafva under detta, som under föregående år, vunnit tillökning dels genom inköp, dels genom erhållna skänker. Företrädesvis hafva genom inköpen de geologiska samlingarne blifvit tillgodosedda, de mineralogiska, till följe af otillräckligheten af institutionens årsanslag, detta år mindre. Af mineralier hafva nämligen, jemte några Svenska, endast ett ringa antal blifvit på sådant sätt anskaffade, dels från London, dels från Paris, hvaremot förliden höst, i tvenne

sändningar från London, en betydande mängd petrificater från Englands såväl siluriska som nyare formationer erhöllos. Såsom en institutionens samlingar under året genom skänk tillgodokommen tillökning kan anses en i dessa dagar anländ stor samling af petrificater i utvalda exemplar, hvilken Docenten Cleve under geologiska resor i Frankrike med sakkunskap och ospard möda bragt tillsammans från olika delar af detta land, och hvilka han med en o-egennytta, upphöjd öfver hvarje loford, öfverlemnat till Universitetet, mot ersättning endast af de directa utgifter, såsom för uppköp af arbetare och andra samlare i första hand och för transporter, hvilka samlingen föranledt, således — då dertill lägges, att det mesta blifvit med egen hand samladt — efter en uppskattning, ojemförligt lägre, än det verkliga och i naturaliehandeln antagna värdet. Från samme person äro vidare att emotse de samlingar, hvilka han sednare bragt tillsammans i Italien, förnämligast af Vesuvii mineralier, och hvilka redan afgått från Neapel, men ännu ej hit anländt. Slutligen bör ock nämnas den skänk af framlidne Docenten C. A. Michaelsons värdefulla mineralsamling, hvilken till ett minne af denne tidigt bortgångne, förhoppningsgifvande unge man blifvit af hans efterlefvande anhörige till Universitetet erbjuden och hvilken, med tacksamhet emottagen, skall från Stockholm, der samlingen för närvarande befinner sig, afhemtas.

Den *Physiska Institutionens* samlingar hafva under året blifvit förökade med flera värdefulla instrumenter, inköpta af Præfecten under hans resa i utlandet, förra sommaren. Deribland må nämnas en Electricitetsmaskin, efter en ny konstruction af Holtz i Berlin, flera Akustiska apparater af König i Paris, samt Optiska af Steinheil och Mertz i München och Hoffman i Paris. Spectral-undersökningar hafva under året blifvit fortsatta efter samma plan som förut, samt physiska laborationer anställda under sednare hälften af vårterminen.

Vid Universitetets *Observatorium* hafva äfven under detta akademiska år de meteorologiska observationerne blifvit anställda hvarje dygnets timma. Detta har möjliggjorts genom den oförminskade ihärdigheten af Fil. Doktorn Rubenson och de unga män, som offrat en del af sin tid för att biträda honom. Då jag nu tacksamt erkänner dessa medhjelpares berömvärda nit genom att här nedskrifva deras namn, sker det under den lifliga önskan, att den studerande korpsens oförtröttade medverkan fortfarande måtte stå Doktor Rubenson till buds, till dess det med hans oegennyttiga sträfvande afsedda vetenskapliga ändamål fullständigt blifvit upp-

nådt. De 82 deltagarne i observationerne, af hvilka 52 äfven under det förra akademiska året lemnade sitt oförtrutna biträde, voro följande: af Stockholms Nation: Lundqvist, Forssman, Cronwall, Ph. Lundberg, Nordström, Martin, Eklund, Höglund, Dintler, Folcker; af Uplands: Fil. Kand. Askeroth, J. Henschen, Edman, Floderus; af Gestr.-Helsinge: A. Skånberg, Särnström, Nordström, S. G. v. Friesen, Tjerneld, Gyllander, Lidén; af Östgöta: Docenten Rosén, Blomqvist, Thunström, L. J. Palmgren, Wåhlander, Fil. Kand. Haglund, Wahlén, Hedblad, v. Feilitzen, Docenten Lundström, Holm, Hedén, Ydén, Annell, Bagge, Vroland, Wretlind; af Westgöta: Fredholm, Sjöström, Lindstedt, Lindström, Knylenstjerna, Eurenius, B. A. H. Carlsson; af Södermanlands och Nerikes: Öberg, Gellerstedt, Janson, Bagge, Nauckhoff, Aulin, Broman; af Westmanlands och Dala: T. Casselli, Pahl, H. Munktell, Myrberg, Steffenburg; af Göteborgs: Dickson, Brusewitz, Magnusson, S. Carlson, Östberg; af Kalmar: Falk, E. A. H. Hildebrand; af Wermlands: Docenten Hildebrandsson, Malmstedt, Larsson, Billbergh, Nyrén, K. F. Lagergren, Norrman; af Norrlands: Enqvist, I. S. Axell, Degerman, Jakobsson, Lundström, Bygdén, Widén, Hjeltström, H. E. Hamberg, Billström; af Gotlands: G. Bergman. — Den astronomiska verksamheten har fortgått på samma sätt, som under de sednast förflutna åren. — Institutionens Bibliothek har dels genom gåfvor från utlandet till detsamma eller Præfekten, dels genom inköp vunnit en värdefull tillväxt.

Botaniska Trädgården och Museum. Båda dessa institutioner hafva under det nu förflutna akademiska året vunnit ej ovigtiga bidrag till fortsatt utveckling och tillväxt. Hvad trädgården vidkommer, måste man dock beklaga, att densammes årsanslag, ehuru i och för sig ej obetydligt, vanligen åtgår till bestridandet af de underhållskostnader, som äro oskiljaktiga från en inrättning af ett så vidsträckt omfång. Till genomförandet af tidsenliga förändringar eller förbättringar finnas således alldeles inga eller otillräckliga medel. Ej underligt då, om trädgården, åtminstone hvad den yttre anordningen angår, ännu står efter sin tid. Med undantag af de qvarter, som bära annuella och perenna örter, synas trädgårdens alla öfriga partier aldrig hafva undergått en ordentlig s. k. jordberedning: grunden är en styf lera, föga tjenlig för de flesta växter. Derföre se ock våra ömtåligare träd och buskar ömkliga ut, sörjande i grå lichendrägt öfver sin sorgliga ställning, Äfven gräs-

planerna äro långt ifrån hvad de borde vara. Allt detta erkännes villigt, men orsaken bör ej förgätas. Några nya anläggningar eller någon genomgripande jordberedning hafva nemligen, af brist på medel, ej kunnat under året företagas. Men af gjorda planteringar torde böra nämnas en grupp barrträd, bestående af Wellingtonia gigantea, Cupressus Lawsonii, Retinospora ericoides, Juniperus hibernica m. fl., hvilka hafva uthärdat vår sista, mer än vanligt stränga vinter. — Genom inköp hafva bekommits 106 arter frön, införskrifna från Erfurt, 20 arter lefvande växter från G. Geitner i Planitz samt genom byte 16 arter från Trädgårdsföreningen i Stockholm. — Nya bevis på välvilja och intresse för trädgårdens sak hafva ej uteblifvit, i det Herr Akad.-Adjunkten Fristedt skänkt frön af Cinchona Uritusinga, hvilka redan utvecklat små plantor; Handels-trädgårdsmästaren E. W. Tjäder i Stockholm ett större exemplar af Chamæcyperus squarrosa, och ett annat af Passiflora quadrangularis; Botaniska Trädgården i Petersburg 33 arter japanska frön samt Trädgårdarne å Örbyhus och Haga sticklingar af åtskilliga sällsyntare växter. — Sedan redan för ett år tillbaka Musei såväl frukt- som växtsamlingar blifvit, så godt sig göra lät, systematiskt ordnade, har man under sistlidna år hufvudsakligast varit betänkt på dels en mera i det enskilda gående anordning, dels ock på förökandet af förhandenvarande samlingar. Widgrenska växterna (1700 sp.) från Brasilien, en rest Afzelianska (600 sp.) från diverse länder, samt 550 utländsska trädgårdsväxter hafva blifvit på hvitt papper uppsatta och med det allmänna herbariet förenade. — Det Skandinaviska herbariet har erhållit en tillökning af 400 arter, till en del godhetsfullt meddelade af Adjunkten Dr R. F. Fristedt och Stud. E. Wallén, eller samlade på Dovre af Dr J. Berggren. — Dessutom har Museum fått emottaga: af Enkefru Doktorinnan Græve i Linköping en värdefull samling Lichener, samlade af hennes aflidne man Dr Græve; af Stud. G. Tiselius en nästan fullständig samling af svenska trädstammar i genomskärning; af Stud. H. Mosén en samling frön af Svenska växter, och af Dr Mueller i Melbourne en del australiska mossor.

I afseende på den tillökning, som Universitetets *Zoologiska Museum* under året vunnit får jag nämna, att följande gåfvor till detsamma blifvit förärade: af Brukspatron Nicolai Aall i Norge hud och skelett af en Bäfver från Næs Jernverk i södra Norge; af Stud. L. Kolmodin, Gotl., ett skelett af en *Orca gladiator* från Östersjön; af Grefve Pontus De la Gardie 2:ne hudar m. m. af

Råbock; af Stud. J. F. Adelborg, Stockh., några Flädermöss och Reptilier från Egypten; af Prof. F. Mueller i Melborne hud och skelett af *Phasiolomys latifrons*, och en del insekter från Nya Holland; af Amanuensen vid Zool. Museum H. A. Eurén några Reptilier, hvaribland en Chamæleont, från Alger; af Inspektor J. O. Welin en *Strix lituràta* och en *Strix funerea* från Upland; af Stud. A. P. Pihlgren, Werml., en del insekter från Upland; af framl. Theol. Doctor Stenhammars Sterbhus hans efterlemnade insektsamling; af Stud. F. Hammarén, Norrl., ägg af *Strix nyctea*, *Buteo lagopus*, m. m. från Westerbotten; af Stud. S. F. Söderlund några exemplar af *Mus rattus* från Helsingland; af Stud. J. S. Axell bo af Ejder, och skinn af *Uria grylla;* af Inspektor Lindgren en *Anser torquatus* från Gräsön; och af Naturaliehandlanden G. A. Frank i Amsterdam en *Protopterus annectens* från Afrika. — Dessutom har Zoologiska museum genom byte erhållit en ej obetydlig samling skinn af däggdjur och foglar från Nya Holland, hvaribland af *Ornithorhynchus paradoxus* och *Echidna hysteria.* Genom köp hafva åtskilliga naturalier erhållits, hvaribland må nämnas ett skelett af Chimpansen (*Troglodytes niger*), en hud af en större hane af Lejon, och en *Gymnotus electricus* i sprit.

Myntsamlingen har under året mottagit följande gåfvor: 1) af Prof. och Ridd. K. Olivecrona: 10 medaljer och mynt (7 af silfver, 3 af koppar); 2) af Acad.-Adj. L. Edman — hvilken redan flere gånger förut vid hemkomsten från utrikes resor, på sådant sätt visat Universitetet sin välvilja: 12 påfliga mynt (6 af silfver, 6 af koppar), 6 andra Italienska (3 af silfver, 3 af koppar), 1 Franska Republikens silfvermynt, samt 24 Tyska (15 af silfver, 9 af koppar), tillsammans 43 nyare mynt; 3) af Stud. Pehr Sidner (Werml.): 1 silfver- och 6 kopparmynt; 4) af Stud. K. A. Fredholm (Vestg.): 1 Schweiziskt silfvermynt; 5) af Bibl.-Aman. och Doc. J. A. C. Hellstenius: 1 Forn-Engelskt silfvermynt; 6) af Otto Söderbom: 7 Svenska kopparmynt. — Derjemte hafva åtskilliga, mest nyare, in- och utländska silfver- och kopparmynt, till samlingarnas kompletterande blifvit inköpta.

Nordiska Fornsaks-samlingen har under detta år icke fått mottaga några gåfvor; men har dock vunnit en icke obetydlig tillväxt genom den samling af till en del fint arbetade forntida Vapen och Redskap af sten, hvilken sedan lång tid förvarats tillsammans med Universitetets Mineralogiska Samlingar, och hvilken nu med vederbörligt tillstånd blifvit öfverlemnad till Fornsaks-samlingen. De nämnda Redskapen utgöras af 94 särskilda stycken, bland hvilka före-

komma två högst sällsynta, nemligen en Sten-yxa med ofullbordadt och endast till hälften inborradt skafthol, samt en mindre Stenhammar med inskrift i Urnordiska runor, som redan ofta blifvit behandlad af forngranskare. — Till Universitetet och dess fornsamlingar har Prof. J. Way skänkt en 8 fot hög Sten-stod, med uthuggna bibliska figurer och bildverk. Stenen blef för ett antal år sedan hitförd från Gotland, der han förut stått vid Gairvalds i Vamblingbo socken. — För den fosterländska fornkunskapens vänner må det här jemväl nämnas, att de 4, hittills okände, Runstenar, som vid grundens omläggning under härvarande Domkyrka förra året påträffades, enligt förslag af Föreståndaren för den Nord. Fornsakssamlingen och på Universitetets bekostnad, hafva blifvit uppställde i Bibliotheks-parken. Desse stenar finnas afritade uti det mot förra årets slut utkomna 6:te häftet utaf R. Dybecks *Sverikes Runurkunder*, N:o 267—270. — De tre af ålder kände Runstenar (Liljegrens *Runurkunder* N:o 118, 292 och 570 — den sistnämnde hitflyttad från Lagga socken —, jfr Dybeck, anf. st. N:o 271, 257 och 272), hvilka sedan lång tid stått reste å Gustavianska lärohusets gård, blefvo, efter erhållet tillstånd, i fjor såsom lån förde till Paris, och intaga nu bland öfriga Svenska fornsaker ett rum vid Verldsutställningen.

Under det förflutna läsåret har Universitetet mottagit de redan under föregående år beställda och med Kongl. Maj:ts nådiga bifall jemte Nationalmuseets reqvisita kostnadsfritt hemförda afbildningar i gips efter åtskilliga af den antika bildhuggarekonstens förnämsta arbeten. Under hösten 1866 blefvo dessa under Docenten L. Dietrichsons inseende uppsatta och ordnade i den södra hälften af stora sollennitetssalen å Carolina Rediviva, hvarjemte samlingen sedan slutet af Mars månad detta år varit tillgänglig en gång i veckan, Onsdagsmiddagen kl. 1—2, då Professorn i Konsthistoria, såvida icke andra göromål hindrat, varit närvarande och gått de Studerande tillhanda med nödiga upplysningar. De hitkomna gipsafbildningarna, uppställda inom tio stora nischer så nära som möjligt efter idealer och skolor samt i historisk ordning, äro följande: I. nisch: 1) stycken af Parthenonsfrisen, 2) Karyatid från Erecteion på Athens Akropolis, 3) Minervahufvud: II. nisch: 4) hufvud på Jupiter från Otricoli, i Vatikanen, 5) hufvud af Juno i Villa Ludovisi, 6) Mercurius i Vatikanens Belvedere; III. nisch: 8) Ilioneus (knäfallande niobid) i München, 8) Eros från Centocelle, i Vatikanen, 9) Venus från Melos, i Paris; IV. nisch: 10) Apollo Sauroktonos, 11) Apollino, i Florens, 12) Silenus med

Bacchusbarnet; V. nisch: 13) Diskuskastare efter Naukydes, i Vatikanen, 14) Skraparen (Apoxyomenos) efter Lysippus, i Vatikanen; på framtiden af nischernas förening: 15) Sophokles, i Lateranen, 16) Æschines, i Neapel; VI. nisch: 17) Demosthenes, i Vatikanen, 18) byst af Homerus; VII. nisch: 19) Borghesiske fäktaren, i Paris; VIII. nisch: 20) Döende Galliern, på Capitolium, 21) Törneutdragaren, på Capitolium, 22) Gossen med svanen, i Paris; IX. nisch: 23) Mediceiska Venus, i Florens, 24) Apollo di Belvedere, 25) porträttbyst af Lucius Verus; X. nisch: 26) porträttstaty af Agrippina, i i Neapel, 27) Musasarkophag, 28) hufvud af Jupiter Trophonius, 29) Antik Vas. Af här uppräknade gipsafgjutningar hafva tvenne tillhört och blifvit öfverflyttade från Universitetets konstmuseum, nemligen Apollino och Mediceiska Venus. De öfriga äro i utlandet inköpta genom Kongl. Statybildhuggaren m. m. Prof. J. P. Molins benägna försorg.

Sedan sista Rektorsombytet har vid Akademiens *Konstmuseum* inga värderika gåfvor erhållits, ej heller hafva ännu de löften, jag af några konstälskare fått, om förärandet af åtskillige taflor och porträtt m. m. blifvit realiserade. — Åtskillige renovationer för taflornas konservering hafva som vanligt blifvit verkställda, ehuru bristande utrymme förhindrar deras placerande i sina vederbörande afdelningar.

Föreläsningar och Öfningar under året 1867.

Theologiska Faculteten: Professoren C. A. Cornelius: vårterminen *Theologiska Prænotioner* (4 timmar i veckan); enskildt *Kyrkohistoria* (2 t.); höstterminen *Medeltidens Kyrkohistoria* (4 t.). — Prof. C. A. Hultkrantz: v. t. *de särskilda christna Lärosystemerna;* h. t. *Moraltheologi* (4 t.). — Prof. O. F. Myrberg: v. o. h. t. *de mindre Propheterna* (2 t.); v. t. *Romarebrefvet*, h. t. *öfver några hufvudpunkter i Romarebrefvets lärobegrepp*, och sedan öfver *Galaterbrefvet* (2 t.). — Adjuncten C. T. Hjerpe: v. t. *Liturgik*, h. t. *Pauli bref till Colosserna* (2 t.). — Adj. G. L. Collinder: v. t. *Kyrkoårets Evangeliska Perikoper* (2 t.), *homiletiska och deklamatoriska öfningar* (2 t.); h. t. *Kyrkorätt* (4 t.). — Adj. N. J. Linnarsson: h. t. *Augsburgiska Bekännelsen* (2 t.). — Docenten H. W. Ulff: h. t. *Lucasevangeliets Perikoper* (2 t.), *homiletiska och declamatoriska öfningar* (2 t.). — Doc. K. H. G. v. Schéele: *Katechetiska öfningar* (2 t.).

Juridiska Faculteten: Prof. J. C. Lindblad: v. o. h. t. *Processrätt* (4 t.). — Prof. S. R. D. K. Olivecrona: v. t. *Svensk Rättshistoria*, sedan *Concursrätt*, enskildt *Civilrätt;* h. t. *Civilrätt* (4 t.). — Prof. O. M. T. Rabenius: v. t. *Näringsrätt*, sedan *Sjörätt* (4 t.). — Prof. H. L. Rydin: h. t. *Svensk Statsrätt* (4 t.). — Prof. E. V. Nordling: h. t. *Juridisk Encyclopædi* (4 t.). — Adj. E. V. Nordling: v. t. *Criminalrätt* (2 t.), enskildt *Civilrätt.* — Adj. P. S. L. Annerstedt: v. t. *Internationel Privat- och Straff-Rätt*, h. t. *National-Ekonomi* (4 t.).

Medicinska Faculteten: Prof. F. E. Sundevall: v. t. *Circulationsorganerna*, h. t. *Digestionsorganerna* (4 t.), leder dagligen *Dissectionsöfningarna.* — Prof. O. Glas: v. o. h. t. *Speciel Pathologi* och *Therapi* (4 t.), v. t. *Kliniska föreläsningar*, *Medic. Klinik* och *Poliklinik* (12 t.). — Prof. C. B. Mesterton: v. t. *Allmän Chirurgi*, h. t. *Operationslära* (2 t.), *Chirurgisk*, *Ophtalmiatrisk* och *Obstetrisk Klinik* (6 t.), *Chirurgisk Poliklinik* (3 t.), *Ophtalmiatrisk Poliklinik* (3 t.); enskildt *Obstetrik.* — Prof. P. Hedenius: v. o. h. t. *Speciel pa-*

thologisk Anatomi (4 t.), *Pathologiskt-anatomiska Demonstrationer* (4 t.), enskildt *Pathologisk Histologi.* — Prof. A. Almén: v. t. *Om Födoämnena i chemiskt hänseende*, h. t. *Physiologisk Chemi* (2 t.); v. o. h. t. *Pharmaceutisk Chemi* (2 t.); leder dagligen *Laborationsöfningarna.* — E. O. Prof. N. G. Kjellberg: v. o. h. t. *Sinnessjukdomarnes Diagnostik och Therapi* (2 t.). — Prof. A. F. Holmgren: v. o. h. t. *Allmän och Speciel Physiologi* med experimenter (4 t.), leder dagligen arbetena å det physiologiska Laboratorium. — Adj. R. F. Fristedt: v. o. h. t. *Pharmakognosi* (2 t.); handledning vid begagnandet af de *Pharmakologiska samlingarna* (2 t.). — Adj. E. C. H. Clason: v. o. h. t. *Histologi* i förening med praktiska öfningar (4 t.); biträder dagligen vid *Dissectionsöfningarna.* — Adj. F. J. Björnström: v. t. *Physikalisk Diagnostik* (2 t.); h. t. *Medicinsk Klinik och Poliklinik* (12 t.). — Adj. J. Björkén: v. t. *Ledgångarnes sjukdomar* (2 t.); särskildt *Ophtalmologi*, h. t. *Ögonsjukdomarne* (2 t.),

Philosophiska Faculteten: Prof. G. Svanberg: v. o. h. t. *Theoretiska Astronomien* (4 t.), enskildt *Observationens praxis.* — Prof. J. Spongberg; h. t. *Pindaros' Olympiska Segersånger* (4 t.). — Prof. L. F. Svanberg: h. t. *Chemiska Stoechiometrien* (2 t.); *Förklaringar öfver de chem. experimenterna*, v. t. (4 t.), h. t. (2 t.). — Prof. W. Lilljeborg: v. o. h. t. *Reptiliernas och Batrachiernas System* (4 t.). — Prof. J. F. Hesse; h. t. *Genesis*, sedan *K. Davids Psalmer* (4 t.). — Prof. W. E. Svedelius: v. o. h. t. *Engelska Statsförfattningens Historia* (4 t.). — Prof. A. J. Ångström: v. t. *Magnetism* och *Elektricitet;* h. t. *Värmelära* (4 t.); leder de *physikaliska Laborationerna.* — Prof. J. E. Areschoug: v. t. *Naturliga Växtsystemet;* h. t. *Växternas Physiologi* och *Morphologi* (4 t.). — Prof. C. Säve: v. o. h. t. *Sæmunds Edda* (2 t.). *Snorre Sturlesons Heims Kringla* (2 t.). — Prof. L. E. Walmstedt: v. o. h. t. *Geologi* (4 t.). — Prof. P. J. Petersson: h. o. v. t. *Cicero's böcker om Gudarnes Väsende* (4 t.). — Prof. C. Y. Sahlin: v. o. h. t. *Praktiska Philosophiens Historia* (4 t.). — Prof. C. R. Nyblom: v. o. h. t. *den bildande Konstens Historia* (4 t.). — Prof. H. T. Daug: v. o. h. t. *Differential-kalkyl* (4 t.). — E. O. Prof. C. G. Malmström: h. t. *Fäderneslandets Historia efter år 1617* (4 t.). — Adj. F. G. Afzelius: v. o. h. t. *Grekiska Philosophiens Historia* (4 t.). — Adj. J. T. Nordling: v. o. h. t. *El Koran* (2 t.), v. t. *Jesaja's Prophetior* (2 t.). — Adj. H. Schultz: v. o. h. t. *Spherisk Astronomi* (2 t.). — Adj. S. F. Hammarstrand: *Medeltiden Historia*, v. t. (4 t.), h. t. (2 t.), enskildt *Fäderneslandets Historia.* — Adj. J. T. Hagberg:

v. t. *Rabelais' Pantagruel;* h. t. *Calderons El magico-prodigioso* (4 t.). — Adj. C. A. Walberg: v. t. *Aristophanes' Molnen* (4 t.), enskildt *Euripidis Medea* h. t. *Sophokles' Oedipus i Kolonos* (2 t.), enskildt *Grekiska skrifôfningar.* — Adj. T. R. Thalén: v. t. *Allmän Physik,* h. t. *Hydrostatik* och *Hydrodynamik* (2 t.). — Adj. F. W. Häggström: v. t. *Terentii Eunuchus* (2 t.), enskildt *Quintilianus* samt *Latinska skriföfningar;* h. t. *Plauti Amphitruo* (2 t.), enskildt *Latinska skriföfningar.* — Adj, J. F. Bahr: v. o. h. t. leder de *praktiska öfningarna* på Laboratoriet för Analytisk Chemi. — Adj. T. M. Fries: v. t. *Växternas Amatomi* och *Morphologi;* h. t. *Växtrikets Naturliga Familjer* (2 t.). — Adj. L. Edman: v. o. h. t. *Shakspeare's Henry VIII* (2 t.). — E. O. Adj. A. Frigell: v. o. h. t. *Cicero's Tusculanska afhandlingar* (2 t.), enskildt *Latinska skriföfningar.* — Doc. G. Dillner: v. t. *Analytisk Geometri* (2 t.).

Innehåll

af

Upsala Universitets Årsskrift 1867.

